DİCLE ÜNİVERSİTESİ HUKUK FAKÜLTESİ YAYINLARI No. 6

MUKAYESELİ
İSLÂM VE OSMANLI HUKUKU
KÜLLİYATI

Yrd. Doç. Dr. Ahmet AKGÜNDÜZ

Diyarbakır 1986

"M U K A Y E S E L İ
İSLÂM VE OSMANLI HUKUKU KÜLLİYATI"
ADLI ESER HAKKINDA RAPOR

Prof. Dr. Halil CİN

"MUKAYESELİ İSLÂM VE OSMANLI HUKUKU KÜLLİYATI" isimli eser, bir giriş ve altı kitaptan meydana gelmiştir. Muhtevası ile ilgili bilgi vermeden şunu belirteyim ki, sözkonusu eser, İslam ve Osmanlı Hukuku ile ilgili kanunlaştırma hareketleri sonucu ortaya çıkan hukuki düzenlemeleri ve benzeri faaliyetleri derleyerek, adı geçen hukukî düzenlemelerle alâkalı derli toplu ve kanun maddeleri tarzında mukayeseli bilgi sunmak ve konu ile ilgili mevzuatı yansıtmak amacını taşımaktadır. Özellikle modern hukukçunun İslam ve Osmanlı hukukunun hükümlerini öğrenme merakını tatmin etmek, eserin birinci özelliği olsa gerektir. Her yönüyle takdire şayan olan bu eserin muhteviyatını şöylece özetlemek mümkündür.

Eser bir giriş ve altı kitaptan oluşmaktadır:

GİRİŞ kısmı, özellikle modern hukukçunun merak edeceği ve altı kitaptaki hükümlerin anlaşılması için şart olan konulara tahsis edilmiştir. İslam hukukunun tarifi yapılmış ve özellikleri ile beraber diğer hukuk sistemleri ile olan münasebeti kısaca gözden geçirilmiştir. İslam ve Osmanlı hukukunun tarihi devirleri ile ilgili bilgiler verildikten sonra İslam ve Osmanlı Hukukunun kaynakları anahatlarıyla açıklanmıştır. İslam ve Osmanlı Hukukunun nazari ve tatbiki konuları ile alakalı bilgi kaynakları yani İslam ve Osmanlı Hukuku bibliyografyası ayrıntılı biçimde okuyucuya sunulmuştur.

I. KİTAP : Hukukun genel prensiplerine ayrılmıştır. Konu ile ilgili tarihi ve bibliyografik genel bir girişten sonra Mecelle'nin ilk yüz maddesi günümüz Hukukuyla mukayeseli olarak buraya alınmıştır.

II. KİTAP: Şahsın hukuku ile ilgilidir. Konu çetrefilli olduğu kadar enteresandır da. İslam ve Osmanlı hukukunun bu hukuk dalı ile alakalı hükümleri hakkında genel bir bilgi verildikten sonra, bu konudaki hükümleri yansıtan üç materyal kitaba alınmış bulunmaktadır: Birincisi Mecelle'nin konuyla ilgili yirmi küsûr maddesidir. Günümüz hukuku ile mukayese edilmiştir. İkincisi: Mısırlı Kadri Paşa'nın El—Ah-

valüş Şahsiyye isimli Aile ve Miras Hukuku ile alâkalı kodundan şahsın hukukunu ilgilendiren yirmi küsûr madde mukayeseli olarak buraya alınmıştır. Üçüncüsü: Ukûd ve Vâcibat Komisyonunun konuyla ilgili 1340 *tarihli raporudur. Tespit edilen yirmi madde ile birlikte ayrıca gerekçeler de kısmen sadeleştirilerek kitaba alınmıştır. Bu rapor İslâm ve Osmanlı Hukukunun şahsın hukukunu ilgilendiren konularını modern bir anlayış ve bazı farklılıklarla yansıttığından özellikle zikredilmiştir.*

III. KİTAP: Aile ve Miras hukukudur. Başta İslam ve Osmanlı aile ve miras hukuku ile alakalı tarihi ve bibliyografik bilgiler verilmiştir. Daha sonra Mısırlı Muhammed Kadri Paşa'nın Hanefi Mezhebinin esaslarına uyarak hazırladığı, modern kanunlar tarzında ve üslubunda olan ve evlenme, boşanma, çocuklar, velâyet, vasiyet, hibe, şahsın hukuku ve mirasla ilgili derli toplu hükümler ihtiva eden 647 *maddelik «El-Ahkâmüş-Şer'iyye Fil-Ahvâliş-Şahsiyye» isimli eseri Arapçadan tercüme ve günümüz hukukuyla mukayese edilerek esere alınmıştır. Ayrıca* 1917 *tarihli Hukuk-u Aile Kararnamesi de uzun esbab-ı mûcibesiyle birlikte mukayese edilerek incelenmiş ve âdi intikal kaidelerini ihtiva eden* 1867 ve *1912 tarihli kanunlar da bu kitaba eklenmiştir.*

IV. KİTAP: Kitabın en önemli kısmını oluşturan Eşya ve Borçlar Hukukuna ayrılmıştır. İslam ve Osmanlı hukukunda bu iki hukuk dalı ile ilgili konuların nasıl işlendiği ve tarihi seyiri hususunda genel bilgiler verildikten sonra bu kitaba iki önemli kodifikasyon alınmıştır: Birincisi, Mecelle'dir. Mecelle'nin Eşya ve Borçlar hukukunu ilgilendiren ilk onüç kitabı günümüz hukuku, Kadri Paşa'nın eşya ve borçlar hukuku kodu olarak hazırladığı 1045 *maddelik Mürşidül-Hayran'ı ve Ömer Nasuhi'nin Kamus'u ile mukayese edilmiştir. Eşya hukukunun en önemli konusu olan Arazi ile ilgili olarak da* 1274/1858 *tarihli* 132 *maddelik Arazi Kanunname-i Hümayûn'u mukayeseli bir şekilde esere dercedilmiştir.*

V. KİTAP: Usul hukuku ile ilgilidir. Burada da iki önemli kodifikasyon günümüz hukuku ile mukayese edilerek esere derc edilmiştir. Tarihi ve bibliyografik bir girişten sonra, ilk olarak Mecelle'nin son üç kitabı, ikinci olarak da 1917 *tarihli Usul-i Muhâkeme-i Şer'iyye Kararnamesi zikredilmiştir.*

VI. KİTAP: Ceza Hukuku ile ilgilidir. Hemen ifade edelim ki bu kitap İslam ve Osmanlı ceza hukukunun tamamına ait hükümleri muhtevi değildir. Tazir suç ve cezaları ile ilgili olarak Osmanlı Ceza Kanunname-i Hümâyûn'u, Kânunu-Cedîd ve 1858 *tarihli Kanun mukayeseli ve kelime açıklamalı olarak, şahsa karşı işlenen suçlar, diğer bir tabirle cinayet suç ve cezalarını konu edinen, ceza genelinin birçok konularını da ihtiva eden Ömer Hilmi Efendi'nin üçyüz kusur maddelik Mi'yâr-ı Adalet'i mukayeseli bir şekilde esere dercedilmiştir. Eksik kalan kısmı had cezaları ile alâkalı hükümlerdir.*

Mukayese sadece günümüz hukuku ile değil İslam hukuku ile alakalı kodların kendi içinde de yapılmış bulunmaktadır. Çok ağır görülen kelimeler -Metinlerde geçen- hemen metinler içinde kısmen açıklanmış, bununla da yetinilmeyerek eserin

sonuna geniş bir lügatçe eklenmiştir. Hukukçu ve araştırmacılara kolaylık sağlamak amacıyla çok geniş bir kavram fihristi hem günümüz hukukundaki hem de İslam hukukundaki kavramlar gözönüne alınarak hazırlanmıştır. Yine araştırmacılara yararlı olur ümidiyle geniş bir bibliyografya verilmiştir. Eser eski ve yeni Türk Hukuku araştırmacıları için bir rehber niteliğine hâizdir.

Kısaca, basılması eski ve yeni hukukumuza katkılar getirir.

21.1.1985
Prof. Dr. Halil CİN

ÖNSÖZ

Türk hukuk tarihinin gerek ilmî bakımdan tetkiki, gerekse ders olarak okutulabilmesi için, İslam hukukunu bilmek ve araştırmak bir zarurettir. İslamiyetten sonra kurulan müslüman Türk devletlerinin hukuk sistemi İslam hukukudur, dersek, hatalı bir hüküm verdiğimizi kimse söyleyemez. Gerçekten, Türkler müslüman olmadan önce göçebe hayatı yaşarken, müslüman olduktan sonra İslam hukukunun gerçek sahibi olmuşlar ve bu konuda tarihin seyrine uygun olarak, ölmez eserler vermişlerdir. İlk müslüman Türk Devleti olan Karahanlılar'ın kısa bir zaman içerisinde İslam Hukukuna intibakları ve üçyüze varan İslam hukukçusu yetiştirmeleri, hatta onların İslam hukuku ile ilgili eserlerinin üçyüz elliden fazla oluşu çok dikkat çekicidir. Fetâvây-ı Tatarhaniye «XIV. Yüzyıl» ve Fetâvây-ı Hindiye «XVI. Yüzyıl» isimli meşhur İslam hukuku kodları Türk hükümdarlarının teşvik ve tavsiyesiyle hazırlanmıştır. En uzun ömürlü Türk—İslam devleti olan Osmanlı Devlet-i Aliyyesi de, özellikle özel hukuk sahasında, İslam hukukuna dayalı ölmez eserler bırakarak tarih sahnesinden ayrılmıştır. Şanlı padişahlarından biri olan Kanuni Sultan Süleyman hakkında şarkiyatçı Ortalon'un söylediği şu sözler çok enteresandır: «Sultan Süleyman'ın eserleri bir sıraya konulsa, en alt katta muharebeleri, onun üstünde bıraktığı âbideler, en üstte ise kurmuş olduğu ilmî ve hukukî müesseseler gelir.»

Müslüman Türkler özel hukuk alanında tamamen İslam hukukunun hükümlerini özellikle Hanefî mezhebinin görüşlerini kendilerine kaynak olarak almışlar ve onların tabiriyle özel hukuk alanında «Şer'-i şerife» kılıcu kadar aykırı davranmamışlardır. Kamu hukuku dalında ise, usul, devletler umumi ve ceza hukukunu ilgilendiren konularda yine şer'-i şerifin emirlerine uygun hareket etmişlerdir. Ancak özellikle ceza hukukunun tazir suç ve cezaları ve toprak rejimi konularında, yine şer'-i şerife uygun kendi iradeleri mahsûlü olan kanunnameleri vücuda getirmişlerdir. Fatih Sultan Mehmed, Kanunî ve III. Ahmed Kanunnamelerine örfî hukukun meyvesi gibi bakmak ancak zikrettiğimiz anlamda doğrudur. Zira İslam Hukuku, zamanın ulül-emrine, câiz olan veya şer'-i şerifçe düzenlenmeyen bazı konularda yasama yetkisi tanıdığı gibi, hukukun dinamizmini sağlayan istihsan, istishâb ve örf gibi talî ve içtihâdî hukuk kaynaklarına da yer vermiş bulunmaktadır.

İslam ve Osmanlı hukuku ile ilgili araştırmalarda kaynak bolluğu had safhadadır. Örneğin Karahanlı Devleti hukukçularından İmam Serahsî'nin yazdığı Mebsût

isimli otuz ciltlik ve dokuz bin küsur sayfalık fıkıh kitabı tarzında yüzlerce fıkıh kitapları elimizde mevcut olduğu gibi, Serkiz Karakoç'un Külliyât-ı Kavânîn isimli elli ciltlik eserinde topladığı ve 1514-1914 tarihleri arası Osmanlıya ait otuz dokuz bin hukukî belgeyi ihtiva eden arşiv malzemesi de mevcudun ancak onda birisidir. Bütün bunlara rağmen, bugün Türk ilim dünyasında, Türk hukuk tarihi ile ilgili yazılmış eserler bir elin parmaklarından daha azdır. Bu azlık mazimiz hakkında bizim fazla bir şey bilmediğimizi gösterir.

Konuyla ilgili çok geniş ve ayrıntılı eski eserler bulunmasına rağmen, İslam hukukunu bugünkü modern kanunlar tarzında ve üslubunda anlatan bir eser yoktur. Eşya ve borçlar hukukunu ilgilendiren Mecelle'nin dahi, günümüz hukukuyla mukayesesi bile henüz yapılmamıştır.

İşte bu elinizdeki eser bütün bu zikredilen sebepler ve ihtiyaçlar neticesinde, Sayın Prof. Dr. Halil Cin ve diğer meslektaşlarımın teşvikiyle hazırlanmaya başlanmıştır. Kanaatimizce «yeni bir eser ancak yedi meseleden birini ele almalıdır: 1- *Hiç yapılmamış bir şeyi ortaya koymak,* 2- *Eksik kalmış bir şeyi tamamlamak,* 3- *Anlaşılmaz bir şeyi anlaşılır kılmak,* 4- *Çok uzun bir eseri özetlemek,* 5- *Düzensiz bir eseri düzene sokmak,* 6- *Dağınık bir eseri bir araya getirmek veya* 7- *Yanlış bir şeyi düzeltmek (Şemseddin El-Bâbilî, öl.* 1077 *H.*7) *Öyle sanıyoruz ki, bu eserde, bu yedi gayeden ekseriyeti, bir nebzecik de olsa, bulunmaktadır. Zira İslam ve Osmanlı hukukuna ait böyle bir mevzûat derlemesi henüz Türkiye'de yapılmış değildir. Sadece eşya ve borçlar hukukunu ilgilendiren Mecelle bu eserde diğer hukuk dallarındaki çalışmalarla tamamlanmıştır. Aile ve miras hukukunu ilgilendiren Kadri Paşa'nın kodu, Türkçeye çevrilerek anlaşılır kılınmıştır. Parça parça ve değişik dillerde bulunan kodlar, günümüz hukuk sistematiğine göre düzene sokulmuştur. Dağınık kodifikasyonlar bir araya getirilmiştir. Mukayeseli bir İslam ve Osmanlı hukuku kodu meydana getirilmekle, İslam ve Osmanlı hukuku hakkındaki yanlış ve sübjektif kanaatler düzeltilmiştir.*

Eser altı kitaba bölünmüştür. Bu altı kitaptan sadece son iki kitap kamu hukukuna aittir. Zira diğer kamu hukuku dalları ile ilgili kodifikasyon sayılabilecek bir hukukî düzenleme mevcut değildir. Prensip olarak kitaba kanunlar veya kanuna benzeyen çalışmaların dışındaki dağınık hükümler alınmamıştır. Eser bir İslam ve Osmanlı hukuk mevzuatı hükmünde olduğundan, hukukî hükümlerin metinlerinde geçen bazı tabirlerin anlaşılamayacağı ve modern hukukçunun merak edeceği bazı konuların izahı lazım geldiği düşünülerek, altı kitaptan önce «İslam ve Osmanlı Hukukuna Giriş» başlığı altında bir giriş bölümü tertip edilmiştir. Giriş kısmında, İslam hukukunun tarifi, özellikleri, diğer hukuk sistemleriyle olan münasebetleri, tarihî devirleri, hukukun kaynakları, hukuk ilminin kısımları ve benzeri konularla ilgili genel bilgiler verilmiştir.

I. KİTAP: Hukukun genel prensiplerine ayrılmıştır. Evvela konuyla ilgili İslam ve Osmanlı hukukundaki genel bilgiler aktarılmış, sonra da Mecelle'nin ilk

yüz maddesi, günümüz hukuk mevzuatı ve İslam ve Osmanlı hukukuyla ilgili mevzuatla mukayese edilmiştir.

II. KİTAP: Şahsın hukukuna ayrılmıştır. Evvela, tamamen İslamî olan Mecelle ve Kadri Paşa'nın Ahval-i Şahsiye'sinden şahsın hukukunu ilgilendiren maddeler mukayeseli bir şekilde buraya alınmıştır. Bundan önce yine şahsın hukuku ile ilgili genel bilgiler verildiğini kaydetmek isteriz. Sonra da Osmanlı Ukûd ve Vâcibât Komisyonunun hazırladığı şahsın hukuku ile ilgili yirmi maddelik layiha yine mukayeseli ve de esbab-ı mûcibeli olarak kitaba alınmıştır.

III. KİTAP: Aile ve miras hukukuna ilişkindir. Önce tarihî ve bibliyografik bilgiler verilmiştir. Daha sonra kitaba üç önemli bölüm eklenmiştir: Birincisi; Mısırlı Kadri Paşa'nın El-Ahkâmüş-Şer'iyye Fil-Ahvâliş-Şahsiyye isimli eseridir. Eser 647 *maddeden oluşmaktadır. Aslı Arapçadır. Aile, miras, hibe ve şahsın hukuku ile ilgili derli toplu bilgiler ihtiva eden bu eser Türkçe'ye çevrilmiş, ayni zamanda günümüz hukuku ve diğer İslam hukuku kodları ile mukayese edilmiştir. Ayrıca* 1917 *tarihli Hukuk-u Aile Kararnamesi de uzun esbab-ı mûcibesiyle birlikte mukayeseli olarak incelenmiş ve ikinci bölümü oluşturmuştur. Üçüncüsü ise, âdî intikal hükümlerini ihtiva eden* 1867 *ve* 1910 *tarihli kanunlardan meydana gelmektedir. Özellikle Kadri Paşa'nın kodu sadece Hanefi mezhebine ait hükümleri kanunlaştırmış bulunduğundan aynı zamanda Osmanlı Aile Hukuku kodu sayılır.*

IV. KİTAP: Eşya ve borçlar hukukuna ayrılmıştır. İslam ve Osmanlı hukukunda bu iki hukuk ile ilgili genel bilgi verildikten sonra bu bölüme iki önemli kod alınmıştır. Birincisi, Mecelle'nin ilgili 13 *kitabıdır. Mısırlı Kadri Paşa'nın eşya ve borçlar hukuku kodu olan Mürşidül-Hayran, Türk Medeni Kanunu ve Borçlar Hukuku ile bir de kısmen de olsa Türk Ticaret Kanunu ile mukayese yapılmıştır. Mukayesede çoğu konularda Ömer Nasuhi Bilmen'in Kamus'u da gözönüne alınmıştır. İkincisi ise, eşya hukukunun en önemli konusu olan araziyi ilgilendiren* 1274/1858 *tarihli Arazi Kanunname-i Hümâyûnudur. Bu da hem mukayese yapılarak hem de kısmen bazı kelimeleri açıklanarak kitaba alınmıştır.*

V. KİTAP: Burada da usul hukuku ile ilgili önce genel bilgiler verilmiş, sonra da üç önemli kod esere alınmış bulunmaktadır. Birincisi, Mecelle'nin usul hukuku ile ilgili son üç kitabıdır. Günümüz usul mevzuatı ile mukayese edilerek kitaba alınmıştır. İkincisi, kesin deliller «özellikle yazılı deliller» ile ilgili 1293 *tarihli Talimatname'dir. Üçüncüsü ise;* 1917 *tarihli Usul-i Muhâkeme-i Şer'iye Kararnamesidir; bu da günümüz ve Osmanlı usul mevzuatıyla mukayese edilerek esere alınmıştır. Ayrıca çok zor olan bazı kelime ve terkipler sondaki lügatçeye bakmak vakit alır düşüncesiyle metin içinde açıklanmıştır.*

VI. KİTAP: Ceza hukukuna ayrılmıştır. Önce İslam ve Osmanlı ceza hukuku ile ilgili genel bilgi verilmiş; sonra da üç önemli kod günümüz hukuku ile mukayese edilerek kitaba alınmıştır. Birincisi, tazir suç ve cezaları ile ilgili 1256/1840 *tarihli*

Ceza Kanunname-i Hümâyûnudur. İkincisi; 1267/1851 *tarihli Ceza Kanunu Cedîdidir. Bu kanun birincinin geliştirilmiş halidir. Üçüncüsü; Ömer Hilmi Efendinin Mecelle'nin ceza hukukundaki boşluğunu doldurmak amacıyla hazırladığı Mi'ya r-ı Adalet isimli eseridir ki, bu eser, şahsa karşı işlenen suçlar diğer bir tabirle cinayet suçu ve cezalarını konu edinen, ayrıca ceza geneli ile alakalı önemli hükümler de ihtiva eden* 247 *maddelik bir koddur. Yapılan izahlardan şu anlaşılıyor ki, ceza hukuku ile eksik kalan kısım had cezaları ile ilgili kısımdır. Bu kısımla alakalı müdevven bir koda rastlayamadık; ilerde bulursak ileriki baskılarda mutlaka ekleyecek ve bu eksiği gidereceğiz. Ayrıca bizim temel prensipimize tam uymamakla beraber, bazı faydalar mülahazasıyla,* 1858 *tarihli Ceza Kanunnamesini de esere aldık.*

Eserin sonuna yüzde doksanlık ihtiyacı karşılayacak bir lügatçe eklenmiştir. Lügatçede İslam ve Osmanlı hukuku ile ilgili önemli terimler ve metinlerde geçen zor kelimeler günümüz hukukundaki karşılıklarıyla izah edilmiştir. Ayrıca eski ve yeni bütün İslam ve Osmanlı hukukunu ilgilendiren geniş kapsamlı bir İslam ve Osmanlı hukuku bibliyografyası verilmiştir. Bunun araştırmacılar için çok yararlı olacağı kanaatindeyiz. Son olarak da, öncelikle modern hukukçunun ihtiyacı gözönüne alınarak, geniş bir kavram fihristi kitaba eklenmiş bulunmaktadır. Kavramlarda hem eski hem de yeni hukuk dikkate alınmıştır.

Bütün bunlara rağmen, ister yapılan mukayeselerde olsun, isterse diğer konularda olsun, eserin hatadan âriliğini iddia etmek mümkün değildir. Eser bir başlangıçtır. Beşer mahsûlü olan herşey, çok az istisnaların dışında, dâima basitten mükemmele doğru bir seyir takip etmektedir. Bu eser de, bu sahanın mütehassısları ve okuyucular tarafından yapılacak tenkitlerle zamanla daha da mükemmel hale gelecektir. Mühim olan yararlı olmaktır.

Eserin önsözünü, bu eserde büyük emeği geçen kıymetli hocam, meslektaş ve arkadaşlarıma teşekkür borcumu ifade etmekle bitireceğim. Evvela bütün ilmî araştırmalarımda elimden tutan ve bana her konuda yardımcı olup rehberlik eden kadirşinas hocam Prof. Dr. Halil Cin'e; Sayın hocam Halil Cin ile beraber kitap hakkında müsbet ve takdirkâr rapor vererek basımına yardımcı olan Prof. Dr. Ahmet Mumcu'ya; kitabın basılması için her türlü imkânı hazırlayan Dicle Üniversitesi Sayın Rektörü Prof. Dr. Hüseyin Önder Pamuk'a eserin basımı için her türlü girişimlerde bulunan ve resmi formaliteleri en kısa zamanda bitiren Sayın Dekanımız ve hocam Prof. Dr. Aydın Zevkliler'e; beni yapıcı tenkitleriyle daima uyaran başta Arş. Gör. arkadaşlarım Ahmet Bilgin, Mehmet Ayan ve Yusuf Karakoç Beyler olmak üzere kıymetli meslektaşlarıma ve hocalarıma; eserin hazırlanmasında bana hertürlü yardımı yapan eşim Saime Belkıs Akgündüz'e; ve de kitabın basımı için yardımlarını esirgemeyen ve kitabın bir an önce çıkması için âdeta bütün imkânlarını bu kitaba hasreden Dicle Üniversitesi Matbaasının Müdürü Sayın Durmuş Diker ve diğer personeline teşekkürlerimi arzetmeyi bir vicdan borcu addediyorum. Çalışmak bizden, muvafakiyet ise Allahtan olduğuna inanıyorum.

Yrd. Doç. Dr. Ahmet AKGÜNDÜZ
10.9.1986, *DİYARBAKIR*

İÇİNDEKİLER

İSLÂM VE OSMANLI HUKUKUNA
G İ R İ Ş

BİRİNCİ KİTAP

HUKUKUN GENEL PRENSİPLERİ

Ü Ç Ü N C Ü K İ T A P
A İ L E V E M İ R A S H U K U K U

1. C Ü Z
A İ L E H U K U K U
B İ R İ N C İ K İ T A P
EVLENME

İKİNCİ KİTAP

EVLENMENİN HÜKÜMLERİ EŞLERİN HAK VE VAZİFELERİ

ÜÇÜNCÜ KİTAP

EVLİLİĞİN SONA ERMESİ (MÜFÂRAKÂT)

DÖRDÜNCÜ KİTAP

ÇOCUKLAR

BEŞİNCİ KİTAP

VESÂYET, HACR, HİBE VE VESÂYETLE ALAKALI HÜKÜMLER

EL -AHVAL'Ü Ş-ŞAHSİYE

İKİNCİ CÜZ

MİRAS HUKUKU

KİTAB-I EVVEL
MÜNÂKEHÂT HAKKINDADIR

KİTAB-I SÂNÎ
MÜFÂRAKÂT HAKKINDADIR

DÖRDÜNCÜ KİTAP
BORÇLAR VE EŞYA HUKUKU

KİTAB-I EVVEL
KİTAB'ÜL-BÜYÛ'

KİTAB-I SÂNİ

KİTAB'ÜL İCÂRÂT

İcârât Hakkında Olup Bir Mukaddime İle Sekiz Bâbı Şâmildir

KİTAB-I SÂLİS
KİTAB'ÜL-KEFALE

Kefalet Hakkında Olup Bir Mukaddime Üç Bâbı Hâvidir

KİTAB-I RÂBİ'
KİTAB'ÜL-HAVALE
Havale Hakkında Olup Bir Mukaddime İle İki Bâb-ı Hâvidir

KİTAB-I HÂMİS
KİTAB'ÜL-REHN
Rehin Hakkında Olup Bir Mukaddime İle Dört Bâbı Şâmildir

KİTAB-I SÂDİS
KİTAB'ÜL-EMÂNÂT
Emânet Hakkında Olup Mukaddime İle Üç Babı Müştemildir.

KİTAB-I SÂBİ'
KİTAB'ÜL-HİBE
Hibe Hakkında Olup Bir Mukaddime İle İki Bâbı Şâmildir

KİTAB-I SÂMİN
KİTAB'ÜL-ĞASB VE'L İTLAF
Ğasbve İtlaf Hakkında Olup Bir Mukaddime İle İki Baba Münkasimdir

KİTAB-I TÂSİ'
KİTAB'ÜL-HACR VE'L-İKRAH
VE'L-ŞUF'A

Hacr ve İkrah ve Şuf'a Beyanında Olup Bir Mukaddime İle Üç Bâbı Hâvidir

KİTAB-I ÂŞİR
KİTAB'ÜL-ŞİRKET

Envâ-ı Şirkete Dair Olup Bir Mukaddime İle Sekiz Bâbı Hâvidir

KİTAB-I HÂDİ AŞER
KİTAB'ÜL-VEKÂLE

Vekâlet Hakkında Olup Bir Mukaddime İle Üç Bâbı Müştemildir

KİTAB-I SÂNİ AŞER
KİTAB'ÜL-SULH VE'L-İBRÂ'

Sulh ve İbrâ Hakkında Olup Bir Mukaddime İle Dört Babı Müştemildir

KİTAB-I SÂLİS-İ AŞER
KİTAB'ÜL-İKRAR

İkrar Hakkında Olup Dört Bâbı Müştemildir

ARAZİ KANUNNÂMESİ

(Madde Fihristi)

BEŞİNCİ KİTAP
USUL HUKUKU

KİTAB-I RÂBİ-İ AŞER
KİTAB'ÜL-DA'VA
Da'va Hakkında Olup Bir Mukaddime İle İki Bâbı Müştemildir

KİTAB-I HAMİS-İ AŞER
KİTAB'ÜL-BEYYİNAT VE'L-TAHLİF

Beyyinat ve Tahlif Hakkında Olup Bir Mukaddime İle Dört Bâbı Müştemildir

KİTAB-I SÂDİS-İ AŞER
KİTAB'ÜL-KAZA

Kaza Hakkında Olup Bir Mukaddime İle Dört Bâbı Müştemildir

ALTINCI KİTAP
CEZA HUKUKU

V- Mİ'YAR-I ADÂLET (ŞAHISLARA KARŞI CÜRÜMLER)
(İSLAM CEZA HUKUKUNDA ŞAHISLARA KARŞI CÜRÜMLER)

U K Û B Â T
1. K İ T A P
C İ N Â Y Â T

2. K İ T A P
D İ Y E T L E R
(D İ Y Â T)

KISALTMALAR

AC.	Adliye Ceridesi
AD.	Adalet Dergisi
AEMTİN.	1284 tarihli Arazi-i Emîriye Ve Mevkûfenin Tevsi-i İntikâlâtına Dâir Nizamname
age.	adı geçen eser
agm.	adı geçen makale
Aş.	Mısır'lı Kadri Paşa'nın Ahval-i Şahsiye isimli Aile ve Miras Hukuku Kodu
b.	ibn (oğlu demektir)
bkz.	bakınız
BGB.	Alman Medeni Kanunu (Bürgerliches Gesetzbuch)
c.	cilt
CKH.	1256 tarihli Cezai Kanunnâme-i Hümâyûnu
CM.	Cerîde-i Mahâkim
CMUK.	Ceza Muhakemeleri Usûlü Kanunu
DHND.	Divân-ı Hümâyûn Nizâmât Defteri
Düs.	Düstûr
EEN.	1324 tarihli Emvâl-i Eytâm Nizamnamesi
EGİKM.	1328 tarihli Emvâl-i Gayrimenkule İntikâlât Kanun-u Muvakkatı
EGTKM.	1329 tarihli Emvâl-i Gayrimenkulenin Tasarrufu Hakkında Kanun-u Muvakkat
f.	fasıl
H.	Hicrî
HAK.	1917 tarihli Hukuk-u Aile Kararnamesi
HIIFK.2.6.218	mer Nasuhînin Hukuk-ı İslamiye ve Istılâhât-ı Fıkhiye Kamusu isimli eserinin 2. cildinin 6. kitabının 218. paragrafı
HK.	Hâkimler Kanunu.
HUMK.	Hukuk Usulû Muhakemeleri Kanunu
İİK.	İcra Ve İflas Kanunu
İÜHFM.	İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası
Kan.	Kanun
KC.	1267 tarihli Kanun-u Cedîd (Ceza)
krş.	karşılaştırınız
M.	Mîlâdî
m.	madde
md.	madde

MC.	Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye
Mec.	Mecmua
MH.	Mısır'lı Kadri Paşa'nın Mürşidül-Hayran isimli Eşya ve Borçlar Hukuku Kodu
MMK.	Mısır Miras Kanunu
Niz.	Nizamname
RG.	Resmi Gazete
sh.	sahife
SHK.	1329 tarihli Sulh Hâkimleri Hakkında Kanun-u Muvakkat
sy.	sayı
T.	Tertip
TBK.	Türk Borçlar Kanunu
TCK.	Türk Ceza Kanunu
TMK.	Türk Medeni Kanunu
TTK.	Türk Ticaret Kanunu
TBMM.	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TST.	1276 tarihli Tapu Senedâtı Ta'limatı
TV.	Takvim-i Vakâyi'
TVN.	1332 tarihli Tefrîk-i Vezâif Nizamnamesi
UMUHK.	1296 tarihli Usul-i Muhâkeme-i Hukukiye Kanun-u Muvakkatı
UMUŞK.	1336/1333 tarihli Usul-i Muhâkeme-i Şer'iye Kararnamesi
vd.	ve devamı
vrk.	varak
v.s.	ve saire
MA.	Ömer Hilmi Efendi'nin Mi'yâr-ı Adalet'i
ZGB.	İsviçre Medeni Kanunu

İSLÂM VE OSMANLI HUKUKUNA GİRİŞ

I— İslam Hukukunun Tarifi, Özellikleri ve Diğer Hukuklarla İlişkisi

A) FIKIH, ŞERİAT VE İSLAM HUKUKU TABİRLERİ

İslam hukuku tabirini karşılayan terimler arasında «fıkıh» ve «Şeriat» kelimeleri mevcuttur. Bunlardan hangisinin bu günkü manada, İslam Hukuku ifadesini karşıladığını tesbit için bu her iki kelime üzerinde de durmak gerekir.

Önce şeriat nedir? Onu tesbit edelim: Etimolojik olarak şeriat, açık, doğru ve düz yol, suyolu, ve cadde anlamına gelir. Teşri'de, yolu açık ve geniş yapmak, davarı su içecek suvat'a götürmek ve zahmetsiz su içirmek anlamlarına gelir. Kur'an'da üç defa (Câsiye, 18, Şûrâ, 13, Mâide 48) geçen bu kelimenin terim olarak manası ise şu şekilde tesbit edilmiştir: Herhangi bir peygamberin Allah tarafından insanlara getirdiği hükümler. Bunlar pratikle ilgili ise bunlara fer'î ve amelî hükümler denir ve bunlar için fıkıh ilmi yazılmıştır. Eğer bu hükümler itikatla ilgili ise bunlara da itikadî ve aslî hükümler denir ve bunlar için de kelam ilmi yazılmıştır. Bu izahlardan şeriatın aslında geniş, düz ve doğru yol anlamında olduğu, terim olarak ise şeriattan, Dinin itikat ve ahlakın değişmeyen temel ilkeleri ile yine dinin her peygambere göre değişen amelî (tatbiki) hükümleri kastedildiğini anlıyoruz. Ayrıca, şeriatın mecaz olarak, sahabe dahil bütün müctehitlerin ictihatlarına da dendiğini görüyoruz. Kısaca şeriat, insanlardan sudur eden iradî fiilleri, bir nizam ve bir intizam altına alıp tahdit eden kaidelerin hülasasıdır. Veya mecaz olarak, devletin işlerini tanzim eden nizamların, düsturların, kanunların mecmuasıdır.

Fıkıh kelimesi ise; ilim ve anlayış anlamlarına gelir. Ayrıca kavramak, idrâk etmek, akletmek de fıkhın etimolojik anlamları arasındadır. Söylenen sözden, söyleyenin gaye ve maksadını anlamaya da fıkıh denmiştir. Terim olarak fıkıhın anlamı ise değişik şekillerde tarif edilmiştir.

İmam-ı A'zama göre, fıkıh, insanın hak ve vazifelerini öğrenmesi demektir. Diğer bir tabirle, insanın leh ve aleyhine olan şeyleri bilmesidir. Meşhur hukukçulara göre ise, fıkıh, istidlâl ve ictihad yoluyla ayrı ayrı delillerinden (kaynaklarından) çıkarılan fer'î-şer'î hükümleri bilmektir. O halde fıkhın iki özelliği hemen gözümüze çarpmaktadır. Fıkıh, ferî ve

amelî hükümleri bilmektir. İkinci özelliği ictihadî hükümleri bilmektir. Fıkıh, şeriatın hukukî koludur. O halde modern anlamda İslam hukukunun karşılığı, fıkıhdır, şeriat değildir. Fıkhın kapsamı içinde sadece ferî ve amelî (yani hukukî) hükümler yer almaktadır, ahlakî ve itikadî prensipler kapsamı dışında kalmaktadır.

B) İSLAM HUKUKUNUN ÖZELLİKLERİ

Islam hukuku (fıkıh), İslam şeriatının bir parçasıdır. Bu sebeple İslam şeriatının bir çok özellikleri onda da mevcuttur. Biz, İslam hukukçuları tarafından zikredilen bazı özelliklerini, özetlemekle yetineceğiz.

a) İslam Hukukunun Menşei

Islam hukukunun menşei ve kaynağı Allah'ın iradesidir. Hukukun kaynakları Allahın kelamı, peygamberinin sünneti ve bu ikisinin kabul ettiği ictihadî kaynaklardır. Neticede hepsi de İlahî iradeye dayanmaktadır. Allah'ın ve Resulünün tesbit ettiği hükümler, değişmez esaslardır. Ictihadî kaynaklardan elde edilen hukukî hükümler ise, zaman, mekân, örf ve adetin değişmesiyle değişebilirler. İslam hukuku bu nokta-i nazardan bütün beşerî kanunlardan ayrılmaktadır. Zira beşerî kanunların temel kaynağı insandır, bununki ise insanların Rabbıdır. Allahın kanunu her yaratığı için ayni esası benimser. Bu sebeple, hukukî, ictimaî ve siyasî eşitlik esastır. Renk, ırk ve dil ayırımı söz konusu değildir. İslam hukukunun hükümlerinin, kalblerde manevî bir nüfuzu mevcuttur. Yani meşruiyyetini kalb ve gönüllerde kabul ettirir. Bunu sağlayan, onun ilahî iradenin mahsulü oluşudur, dinî vasfıdır. Bu husus 1917 tarihli HAK.nin esbab-ı mûcibe mazbatasında da belirtilmiştir.

b) Müeyyidelerinin İkili Oluşu

İslam hukukundaki hükümlerin müeyyideleri sadece maddi müeyyideye münhasır değildir. Ayrıca akıllarda, kalblerde ve gönüllerde etkisini gösteren manevî müeyyideleri de vardır. Örneğin, bir başkasının malını telef eden şahıs, maddî müeyyide olan tazminata mahkûm edildiği gibi, «başkalarının malına taarruz» haramını da işlemiş bulunmakta ve uhrevî sorumlulukla da karşı karşıya gelmektedir.

c) Kapsamının Genişliği

İslam hukuku, sadece fertler ve cemiyetler arasındaki hukukî münasebetleri değil, ayrıca insanlar ile Allah arasındaki kulluk münasebetlerini de tanzim etmektedir. (Bkız. İslam hukukunun tasnifi bölümü...) Ayrıca İslam hukuku islahatçı ve inkılapçıdır; yani cemiyeti bazı noktalarda değiştirmek, muayyen bir plana göre yeniden şekillendirmek ister.

Sosyal ve ekonomik müesseseler ile bunları düzenleyen hukuk kaidelerinin zaman ve mekâna göre değişmesi zarûretine karşılık (Mecelle,

md. 39), ilahî kaidelerin beşer tarafından değiştirilemiyeceği prensibini İslam hukuku şu tedbirler ile telif etmiştir:

aa) Doğrudan doğruya Kitap ve sünnetin nass'larına dayanan hükümler yanında bunlardan çok daha büyük yekûn tutan ictihadî hükümler vardır. Bunların, zamanların değişmesiyle değişeceği esası kimse tarafından inkâr olunamaz.

bb) Zaruretler memnu olan şeyleri (yasakları) mübah kılar (Mecelle, md. 21); meşakkat (zorluk) teysiri celbeder (Mec. md. 17); hâcet (ihtiyaç) umumî olsun hususî olsun zaruret menzilesine tenzîl olunur... (Mc. md. 32) gibi kaideler bazı durumlarda nasslar karşısında dahi yürürlük kazanırlar.

cc) En önemlisi de İslam hukukunun bazı hükümleri, genel, evrensel ve elastikidir. Borçlar hukukunda karşılıklı rıza, ceza hukukunda suç ve cezanın şahsîliği, anayasa hukukunda şûrâ prensiplerini koyan nasslar örnek olarak zikredilebilir. (*)

C) İSLAM HUKUKUNUN DİĞER HUKUK SİSTEMLERİYLE İLİŞKİSİ

a) Genel Olarak

İlahi hukuk sistemi olma vasfı, sadece İslam hukukuna münhasır değildir. İlahî hukuk diye nitelendirilen başka hukuk sistemleri de mevcuttur. Ancak İslam hukukunun bunlarla olan ilişkisini tesbit etmek gerekir.

Islam hukuku tarihçilerine göre bu konudaki esaslar şunlardır :

Bütün ilahî hukuk sistemlerinin kaynağı Allah'dır. Teşriî otorite Ona hastır. Bütün semavî hukuk sistemleri usul ve amaçta aynidirler. İslam hukuku son semavi hukuk sistemi olduğundan, kendinden önce gelen hukuk sistemlerini lağvetmiştir (nesh). İslam hukukunu olusturan hukukî hükümler, Hz. Allah'ın peygamberine gönderdiği vahiy ile tesbit olunmuştur. Geçmiş ilahî hukuk sistemlerinden veya ilahî olmayan bir hukuk sisteminden alınma değildir. Kur'andaki esaslar da bunu doğrulamaktadır (Kur-an, En'am, 203, 50, Bakara, 183, Mâide, 48). Hatta, hukukçuların çoğunluğuna göre, Kur'an veya sünnetin inkar veya ikrar etmeden işaret ettiği geçmiş ilahî hukuk sistemlerine ait hükümler bile bizim için teşri addedilmez ve bunlar hukukun kaynaklarından sayılmaz.

(*) Zeydan, Abdülkerim, El-Medhal Li Dirâset-iş Şerîatil-Islamiye Bağdad, 1389/1969, sh. 38-69, Karaman, Hayrettin, Mukayeseli Islam Hukuku, c.I 1974, sh. 29 vd. Bilmen, Omer Nasuhi, Hukuk-u Islamiye ve Istılâhât-ı Fıkhiye, c.l. sh. 20 vd. Sava Paşa, Islam hukuku Nazariyatı Hakkında Bir êtüd, Ankara, 1956, c.2, sh. 43 vd. Gazali, Muhammed, El-Mustasfa, Beyrut, Mektebetül-Müsennâ, c.l. sh. 4 vd. Amidî, Seyfeddin, el-Ihkâm Fi Usulil-Ahkâm, Mısır, 1347, c.l. sh. 4 vd. Sadruş-şeria, Ubeydullah b. Mesud, Et-Tavzih, Mısır, c.l. sh. 19 vd.

b) İslam ve Roma Hukuku İlişkileri

Bilindiği gibi İslam dininin çıkış yeri Arabistan'dır. Araplar müslüman olduktan sonra diğer memleketlere dağılmışlardır. Dağıldıkları memleketler arasında Doğu Roma (Bizans) İmparatorluğunun hâkimiyetinde olan yerler de vardır. Şam ve Mısır gibi memleketlere müslümanlar gelince, Roma Hukukunun yerine islam hukuku geçmiştir. İşte İslam hukukunun kaynakları ve çok kısa bir zaman içinde meydana gelen olağanüstü inkişafının sırrı araştırılırken, bazı müsteşrikler tarafından İslamî olmayan tesirler ve özellikle Roma hukukunun islam hukuku ile olan (şayet varsa) münasebeti meselesi ortaya atılmıştır.

Bazı müsteşrikler, İslam hukukunun Roma hukukundan tam olarak etkilendiğini ve onun bir kopyası olduğunu iddia etmişler, davalarına delil olarak da Hz. Peygamberin Roma Hukukunu bildiğini; Kayseri, İstanbul, Beyrut ve İskenderiyede İslam'dan önce mevcut olan hukuk mekteplerinin ve mahkemelerin İslam'dan sonra da devam ettiğini ve dolayısıyla mezhep kurucularına etki yaptığını, ayrıca Talmut hukuku ve cahiliye devri örf ve adetleriyle de endirekt olarak İslam hukukunun etkilendiğini ileri sürmüşlerdir. Bu iddia sahipleri arasında, akı kara gösteren Goldziher, Von Kremer ve Scheldon Amos gibi yahudi asıllı bilginler bulunmaktadır.

Hakperest bazı müşteşriklere göre ise, İslam hukuku müstakil ve orijinal bir hukuk sistemidir. Doğuşunu ve gelişmesini hiçbir yabancı hukuk sistemine borçlu değildir. Bunlar arasında Vallino, Fitzgerald, G.H. Bousguet ve Sava Paşa gibi müsteşrikler ve islam hukukçuları bulunmaktadır.

Biz islam hukukunun Roma hukukundan etkilenmediğini isbat eden bazı gerçekleri zikredecek, sonra da sözü Sava Paşa'ya bırakacağız:

1 — Müsteşriklerden bazılarının Hz. Peygamberin Roma hukukunu bildiğini iddia etmesi tamamen yersizdir. Zira Hz. Peygamber Arap'dı, ümmi idi, Yunanca, Latince, Süryanice bilmiyordu. Ayrıca Mekke'den Peygamberlik gelmeden önceki iki seferi hariç (9 ve 24 yaşında Güney Filistin'e gitmişti) ayrılmamıştı. Bu iki seferinde de çok az kalmıştı. Nitekim mıştı. Nitekim Kur'an da bu iddiayı yalanlamaktadır: (Ankebut, 48, Hicr, 9, El-Hakka, 44-45)

2 — Roma hukuk mekteplerinin ve mahkemelerinin bulunduğu iddiası ise tamamen tarihi gerçeklere ters düşmektedir. Zira İmparator Jüstinyen 16 Aralık 533 tarihli bir emirname ile Roma, İstanbul ve Beyrut dışındaki hukuk mekteplerini lağvetmiştir. Beyrut, İslamdan çok önce tarihe karışmıştır. İstanbul ise 1453'de fethedilmiştir. Ayrıca mezhepler ve mezhep imamları, Roma tesirinin olmadığı memleketlerde doğmuş ve yetişmişlerdir. Mahkemelerin bulunuşu ise, İslam hukukundaki din hürriyetinin en güzel tezâhürüdür.

3 — Fıkıh kitaplarında ve İslam müctehitlerinin görüşlerinde, Hiristiyan akidelerini hatırlatacak herhangi bir iz yoktur. Ne sistematik ne de muhteva bakımından, Roma hukukunun doğrudan veya dolaylı olarak

tesirini gösterecek herhangi bir ize rastlanmamaktadır. Eğer iki hukuk arasında bir tesir sözkonusu olsaydı, özellikle ilk eserlerde bunun izlerini görmek gerekeceği şüphesizdir. En eski İslam hukukçularının da Latince, Grekçe veya Roma hukuk kaynaklarını aksettiren bir dili bildikleri isbat edilmiş değildir. Bütün fıkıh kitaplarında Roma hukuku kelimelerinden alınma bir kelime bile gösterilmiş değildir (sistem farklılığı için bkz. İslam hukukunun sistematiği, tasnifi...... (*)

Bu konuda bir de aslen Hiristiyan olan ve bunu açıkça söyleyen Sava Paşa'yı dinleyelim :

«Hukukçu geçinen bazı asrilerin ötedenberi ağızlarında geveledikleri gibi, ben de İslam hukukunun muamelâta dair kısmının, Roma hukukundan alındığını zannederdim. Fakat sonra İslam hukukunun kaynakları üzerinde uzun müddet yaptığım ilmi araştırmalar ve derin incelemeler sonucunda gördüm ki, bu muazzam hukuk sisteminin Roma hukukundan intikal ettiği hakkındaki mütalaa çok zayıf bir esasa dayanmakta ve gerçek olmaktan ziyade hayal bulunmaktadır. Hiç şüphesiz her kukukun muhtelif kaynakları vardır. Fakat gördüm ki imparator Jüstinyenin Roma hukuku tedrisi için Beyrut'ta kurduğu mektep, sırf akla dayanan bir ekol olup, onu Hiristiyanlık boyasına boyamaktan ibaret kalmıştır. Halbuki, Imam-ı A'zam'ın fıkhı ise, Allahın kitabı ile peygamberin sünnetine dayanmaktadır. Bu sebeple İslam hukukunda şuna buna dayandırılmış gayr-i mu'teber bir tek hüküm, asla görülemez.» (**) Sava Paşa daha sonra bu görüşünü gerekçelendirmektedir. Biz bu kadarıyla yetinerek, İslam hukukunun tarihî gelişimi ve kaynakları hakkında kısaca bilgi vermeye çalışacağız.

II — İslam Hukukunun Tarihî Devirleri

Islam Hukuku (fıkıh), mükelleflerin fiillerini tanzim eden hukukî hükümler diye tarif edilmektedir. Bilindiği gibi mükelleflerin fiilleri her zaman ve her yerde aynı tarzda olamaz. Gece gündüzün birbirini takibi, durum ve şartların her zaman değişmesi, şahısların hukukî fiillerinin de değişmesine, genişlemesine ve çoğalmasına sebep olacaktır. Değişen fiilleri tanzim eden hukukî hükümler de değişecek ve gelişecektir. İşte bu sebeblerle İslam Hukuku tarihçileri, İslam hukukunun gelişme tarihini çeşitli devrelere ayırmışlar ve bu orijinal hukuk sisteminin nasıl doğduğunu

---

(*) Zeydan, age, sh. 73-89, Karaman, age, C.1.sh. 30-34, Kavakçı, Yusuf Ziya, Suriye Roma Kodu ve Islam Hukuku, Ankara, 1975, sh. 76, M. Hamidullah/G.H. Bousguet/C.A. Nallino, Islam Fıkhı ve Roma Hukuku, Istanbul, 1964, sh. 23, 52, Medkûr, M. Sellam, Medhalül-Fıkhil-Islâmi, Kahire, 1964, sh. 22 vd. Fitz Gerald, S.V., The Alleged Debtof Islamic Law to Roman law, The Islamıc Quarterly Review, c. 67, 1951, sh. 81-102.

(**) Sava Paşa, age, c. 1. Sh. VIII-IX,

ve nasıl geliştiğini senesi senesine tesbit etmişlerdir. Bu devreler, İslam hukukunun başlaması, gelişmesi, olgunlaşması ve duraklaması konularında bize açık bir fikir vermektedir.

Bu tarihî devreleri aşağıdaki sıraya göre tesbit ve izah edebiliriz.

A) HZ. PEYGAMBER DEVRİ (1-11 H.)

Hz. Peygamberin asrına «asr-ı saaddet» de denir. Gerçekten İslam Hukuku açısından da, Hz. peygamberin asrı bir asr-ı saadet (mutluluk ve refah asrı) dır. Zira İlahî teşri bu asırda tamamlanmıştır. İlahî teşri ise gelmiş, geçmiş ve gelecek olan bütün asırlarda İslam Hukukunun yegane temeli ve esasıdır. Bu asırda hukuk deyince, Allah tarafından vahiy suretiyle insanlığa gönderilen hükümler akla gelir. Hukukî hükümler (ahkam-ı şer'iye) Hz. peygambere ya tıpatıp (Kur'an) veya mana itibariyle (sünnet) nazil olur, o da insanlara aynen tebliğ ederdi. Hukukî hükümlerin tek kaynağı (menşei) vahiydi. Hz. peygamberin ve sahabelerinin ictihadî faaliyetleri de netice itibariyle vahye dayanıyordu.

Hz. Peygamber Mekke'de 13 sene peygamber olarak ikamet etmişti. Bu devre içinde, yani peygamberliğin başlamasından hicrete kadar uzanan bu zaman parçasında, müslümanların az olması ve itikadî hükümlerin öneminden dolayı, genel manada bazı hukukî prensiplerin dışında, hukukî hükümler söz konusu değildi. Kur'anın Mekke'de nazil olan ayetleri daha ziyade inanç esaslarına ve ahlakî kâidelere önem veriyor ve müşrikleri imana ve mantıklı muhakemeye davet ediyordu.

620 yılında Medineye hicret edip de orada müslümanlarca küçük bir site devleti kurulduktan sonra, asıl teşriî faaliyet başlamış oldu. Artık fert ve toplumun hayatını tanzim eden hükümler nazil olmaya başladı. Kitap ve sünnet, hukukun her dalı ve hayatın her cihetini ilgilendiren hükümler tanzim ediyordu. Bu asırdaki teşriî faaliyetin usûlünün de iki şekilde olduğunu söyleyebiliriz:

Birincisi; kanun koyucunun (şâriin) düzenlemesi gereken hukukî meseleler ortaya çıkıyor veya sahabeler karşılaştıkları hukukî fiillerin ve hadiselerin hükmünü Hz. Peygambere soruyorlardı. Hz Peygamber de semavî vahyi bekliyor, ortaya çıkan veya sorulan meselenin hükmünü beyan eden ayetler gelince onu insanlara açıklıyordu (Kur'an), Bazan lafız olarak değil de, mana olarak meselenin cevabı kendisine gelir o da bizzat cevabı kendi ifadesiyle sahabelere anlatırdı (sünnet). Mesela, müslümanlardan biri müşrik bir kadınla evlenmeyi arzu etmiş ve evlenme akdinin geçerliliğini Hz. Peygamberin muvafakatına talik etmişti... Hz. Peygambere durumu anlatınca «müşrik kadınlarla evlenmeyin...» mealindeki ayet nâzil olmuştu.

İkincisi; bir hukuk nizamının tamamlanması için, zamanı gelince, belli bir hadise ve soruya ihtiyaç kalmadan, hukukî hükümler vazediliyordu. Zira şâriin vücud bulmasını istediği örnek toplumun her çeşit hukukî ihtiyaçları yerine getirilecekti. Nitekim öyle oldu. Aile hukuku ile ilgili birçok mes'eleler, ceza hükümleri ve zekâtın miktarları buna misal olarak verilebilir.

a) Bu Devirdeki Teşriî Faaliyetin Özellikleri

Her hukukta, hukuk nizamı tesis edilirken, hukuk organının (şâriin) nazara aldığı bazı temel esaslar vardır. İslam hukukunun teşriî faaliyeti, insanların maslahatlarına riayet ve zararlarını defetmek esasına dayandırılmıştır. Bu esas kabul edilince, böyle bir teşriî faaliyetin ister istemez şu özelliklere de sahip olması gerekir.

1 — İslam hukukunun temelinde zorluk yoktur. «Allah hiç kimseye gücünün yeteceğinden fazlasını yüklemez» (Kur'an, Bakara, 286), Allah daima kolaylık olmasını irade eder, zorluğu istemez (Kur'an, Bakara, 186). Bu genel prensibin sonucu olarak, hastalık, yolculuk, ikrah, hata, unutma ve benzeri haller hükümlerin müeyyidelerini hafifleten veya kaldıran haller olarak kabul edilmiştir. «Zaruretler memnu olan şeyleri mübah kılar» kaidesi bu prensibin sonucudur.

2 — Teşri'de tedricîlik: İslamdan önce toplumda yerleşmiş olan örf ve adetlere aykırı olup da, doğrudan doğruya çatışma olmaması için, hühukî hükümler tedricî olarak geliyordu. Böylece insanlara kaldıramayacakları bir yük yüklenmiyordu. İçkinin yasaklanması, namazın ve orucun farz kılınması buna misal olarak zikredilebilir.

3 — Nesih müessesesinin varlığı da bu asrın özelliklerindendir. Bu, sonraki bir hukukî hükmün daha önceki bir hükmü ilga etmesi demektir. Nesih (yeni kanunun eski kanunu ilga etmesi) müessesesi sadece bu asırda mevcuttu. Mesela, önceleri kocası ölen kadının iddet süresi tüm bir seneydi. Daha sonra ise, bu süre dört ay on güne indirildi. Bir senelik müddet ilga edildi (Kur'an, Bakara, 234, 240).

b) Bu Devirdeki İctihadî Faaliyetler

Hz. Peygamber'in ictihad etmesinin caiz olup olmadığı ihtilaf konusu olmuştur. Fakat, şurası bir gerçektir ki Hz. Peygamber 23 yıllık peygamberlik hayatında sadece alıcı verici bir cihaz gibi kalmamış, Kuranı tefsir ve tatbik; temas etmediği meselelerin hükümlerini tanzim ve teşri; anlaşmazlık sonucu hükmüne müracaat edenler arasında hüküm; Islam devletini tesis ve idare gibi bir kısım içtihada dayanan tasarruflarda bulunmuştur. Ancak o'nun ictihadının, isabetsiz olduğu takdirde, Allah tarafından tashih edilmek gibi bir imtiyazı vardır. Çünkü o, «İnsanlara iyi örnek olmak» (Ahzab, 23/21) «neyi emretmişse tutulmak ve neyi yasaklamışsa terkedilmek» (Haşr, 59/7) üzere gönderilmiş, kendisine itaatin Allah'a itaat olduğu bildirilmiştir (Nisa, 4/80). Hz. Peygamberin bütün hareket ve tasarruflarını yalnız peygamberlik sıfat ve salahiyeti ile yapılmış tasarruflar içinde mütalaa etmek de mümkün değildir. O, peygamberliği yanında bir kadı, bir müftü ve bir devlet reisi sıfatlarıyla da tasarruflarda bulunmuştur. Ayrıca bir beşer olarak da davranışları vardır.

Hz. Peygamberin muasırı olan müslümanlar için hukukun iki kaynağı vardı; Kitap ve sünnet. Ancak bu iki kaynağın anlaşılması ve tatbikatı ile temas etmediği hükümler boşluğunun doldurulması yine de ictihadı gerekli kılıyordu. Hz. Peygamber hayatî ve hukukî bir zaruret

olan ictihad mevzuunda sahabelerini yetiştirmek, onlara rehberlik etmek için, gerek huzurunda ve gerekse gıyabında ictihat etmelerine izin veriyor, hatta onları teşvik ediyordu. Muaz b. Cebel bir görev ile Yemen'e gönderilirken Hz. Peygamberin sorması üzerine kitap ve sünnette bulamadığı hükümleri ictihadıyla elde edeceğini söylemiş ve Hz. Peygamberin müsaadesine ve hatta hoşnutluğuna mazhar olmuştu. Bütün bunlara rağmen, ictihat Hz. Peygamberin asrında müstakil bir hukuk kaynağı olamamıştır. Vahye bağlılığını sürdürmüştür.

Bu asırda, Hz. Peygamber ilmî ve kazai faaliyetlerin merciidir. Hukukî ahkamın tebliğcisidir. Hukukun kaynağı, sadece Kur'an ve sünnet olduğundan, bu devirde hukukî hükümlerde ihtilaf da söz konusu değildir.

Bu devirdeki hukuk kaynaklarının tedvinine gelince, Kur'an harfi harfine hafızalarda ezberlenmiş ve deri, kemik gibi şeylerde yazılmıştır. Ancak tek bir mushaf haline henüz getirilmemiştir. Sünnet ise, sahabeler tarafından ezberlenmiş bazıları ise, Kur'andan ayrı olarak sünneti de yazıya geçirmiştir. (*)

B) SAHABELER (HULEFA-İ RAŞİDİN) DEVRİ (H. 11-40/M. 632-660)

Sahabe devri Hz. Peygamberin vefatıyla başlar. Siyasi bakımdan Raşit halifelerin iktidarda bulundukları zamanlara rastlamaktadır. Hz. Peygmberin devrinde ilahî teşri tamamlanmıştı. Kitap ve sünnet kıyamete kadar İslam hukukunun vazgeçilmez temel iki kaynağı olmuştu. Sahabe devrinde ise durum biraz daha farklıydı. Müslümanlar, İslam Devletinin hudutlarının genişlemesi ve fetihler sebebiyle Medine'de yaşadıkları mühit şartlarından tamamıyla değişik şartlarla karşılaşmışlardı. İlahî hukuka göre çözümlenmesi gereken yeni mes'elelerin vukuu birbirini takip ediyordu. Bütün bunlar İslam hukukunun temel prensiplerinin ve mukaddes metinlerin (nassların) izah ve tefsirini, hukukî muhakeme (re'y) yoluyla meselelerin hallini zaruri kılıyordu. İşte sahabe hukukçuları bu mühim görevi hakkıyla ifa etmişlerdir. Ortaya çıkan hukukî anlaşmazlıklara, İslam hukukunun mevcut hükümleri ve genel prensipleri ışığında ictihat ederek bir hâkim olarak takdir haklarını kullanarak, mukaddes metinleri (nassları) izah ve tefsir ederek çözüm getirmişlerdir. Böylece ictihat, müstakil bir hukuk kaynağı haline gelmiştir. Bu asra «hukukî tefsir asrı» da diyebiliriz. Bir hukukî mesele hakkında ictihad söz konusu olunca, ihtilaf da işin içine kendiliğinden girecektir. Sahabe müctehitleri, yeni hukukî problemlerin halli için yaptıkları ictihatlarının bazısında ihtilaf etmişlerdir. Hukukî ictihatlardaki ittifaka icma dendi-

---

(*) — El-Zeydan, Abdülkerim, El-Medhal, Bağdad, 1389/1969, sh. 106-117 Karaman, Hayreddin, Islam Hukukunda Ictihad, Aikara, 1975, sh. 35-48, Sava Paşa, Islam Hukuku Nazariyatı Hakkında Bir Etüd, Ankara, 1955, c.I, sh. 31 vd. Ali Hasan Abdülkadir, Nazratün Amme Fi Tarihil Fıkhıl - Islâmî, Mısır, 1965, sh. 8-54 El-Hudari, Muhammed, Tarihüt-Teşriil İslami, Kahire, 1357/1939, sh. 1-40

ğini biliyoruz. O halde bu devirde, hukukun yeni bir kaynağı daha ortaya çıkmıştır ki o da icma'dır.

Sahabe hukukçularına bir hukukî mesele geldiği zaman, Allah'ın kitabına müracaat ederlerdi, orada bir cevap bulamazlarsa Hz. Peygamberin sünnetine başvururlardı. Burada da bir cevap bulamazlarsa, hukukî meseleyi çözüme kavuşturmak için ictihad yaparlardı. Özellikle Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer zamanında sahabenin ictihadı icma şeklindeydi.

Sahabenin yeni hukukî meselelerin çözümünde takip ettikleri metod şüphesiz en doğru yoldur. Kur'an ve sünnetin genel prensipleri de bu tarzı tavsiye etmektedir. Hukukî muhakeme, ilmî ve kazaî ictihat diye ifade edebileceğimiz bu usul için, re'y ile ictihat ta'biri de kullanılmaktadır. Re'y, görüş ve düşünce demektir. Bazı hukukçu (fakih) sahabelerden re'yi kötüleyen ifadeler nakledilmişse de bunun açık nass mevcut olduğu halde ileri sürülen bozuk re'yler (rey-ü fasid) hakkında söylendiği, islam hukukçularınca açıkça belirtilmiştir. Re'y ile içtihadın sınırları bu asırda kesinkes belirlenmemiştir. Bu sebeple re'y ile ictihat deyince, kitap ve sünnetin dışındaki bütün hukuk kaynakları kasdedilmektedir. Bu sebeple bazı hukukçular, kitap ve sünnet dışındaki hukuk kaynaklarına ictihadî kaynaklar adını vermektedirler. Sahabeler Kur'an ve hadisdeki hukukî hükümleri tahlil etmişler, bu hükümlere dayanak teşkil eden illetleri (hukukî sebepleri) araştırmışlar ve kamu yararı (maslahat) prensibini tam olarak tatbik etmişlerdir. Bu nedenlerle, zamanın ve buna bağlı olarak hükümlere dayanak teşkil eden illetlerin (ratio legis) değişmesi sebebiyle bazı hukukî hükümleri de değiştirmişlerdir. Mesela bazı kimselerin gönüllerini İslama ısındırmak ve zararlarını önlemek için Hz. Peygamber bunlara (müellefetül-kulûba) zekâttan hisse ayırıp veriyordu. Bu durum Hz. Ebubekirin halifeliği zamanında da devam ediyordu. Uveyne ve Akra adlı iki şahıs halifeye gelerek boş bir arazi parçasının kendilerine verilmesini istediler. Halife araziyi onlara verdiğine dair bir vesika yazdırdı, şahitliği için o mecliste bulunmayan Hz. Ömer'e başvurdular. Hz. Ömer kâğıdı ellerinden aldı, tükürerek yazıyı imha etti. Adamlar bağırıp çağırmaya başlayınca, Hz. Ömer; «Müslümanlar az ve zayıf iken Hz. Peygamber sizin gönlünüzü telif ediyordu. Allah islamı size muhtaç olmaktan kurtardı, haydi gidip çalışın...» Bir illet ve maslahata dayandırılmış olan mezkûr tasarruf, illet ve maslahat ortadan kalkınca Hz. Ömer'in ictihadıyla durduruluyor. Kur'anın hükmü iptal edilmiyor. Belki illet ve maslahatı mevcut olmadığı için tatbik edilmiyor, Diğer sahabeler de buna itiraz etmiyor ve icma ile bu hüküm sabit oluyor. Bu sebeble bazı hukukçular, devlet başkanı ihtiyaç duyarsa illet ve maslahat mevcut olursa yine kalpleri ısındırmak için beytülmaldan (Hazineden) hisse ayırabilir, demektedir. Sahabeler bu usule başvurarak, ictihat yoluyla birçok yeni hukuki meseleleri de çözüme kavuşturmuşlardır. Ölüm hastalığında (marazul-mevt) iken karısını bâin (ayırıcı) boşama ile boşayan kocanın karısını ona mirasçı kabul etmek buna misal olarak verilebilir.

Sahabe hukukçularının hepsi ayni derecede re'y ile ictihada başvurmazlardı. Bazıları, Kur'an ve sünnetin nasslarına bağlı kalmaya çalışır, çok nadir hallerde ictihat yoluna başvururdu. Abdullah b. Ömer, Abdul-

lah b. Amr ve Abdullah b. Zübeyr gibi. Bazıları ise, her zaman, kitap ve sünnet ile çözemedikleri hukukî problemleri ictihada başvurarak çözümlemeye taraftar idi. Hz. Ömer, Hz. Ali ve Abdullah b. Mes'ud gibi... Yaratılışlardaki bu ayrılık, İslam hukukunun diğer devrelerinde kendini daha çok gösterecek ve re'y ekolu ve hadis (eser) ekolü diye iki ayrı hukuk ekolünün ortaya çıkmasına sebep olacaktır.

Görüşlerde ihtilafın varlığı, ictihadın vazgeçilmez bir sonucudur. Bu ihtilaf fıkhın canlılığının ve dinamizminin en büyük delilidir. Zira akıllar bir olamayacağı gibi anlayışlar da ayni değildir. Bu sebeple meydana gelen ihtilaflar garipsenmemelidir. Bu ihtilafların sebepleri olarak sahabe asrında şunları tesbit ediyoruz: Fetihler ve çeşitli görevler yüzünden Medine'den uzakta bulunan sahabelerin kendileri yok iken nazil olmuş veya açıklanmış bir hukukî hükmü işitmemiş olmaları, hadisi sağlıklı bir kaynaktan duymamış olmaları, Kur'an ve hadisin nasslarını değişik şekillerde anlamaları, ictihat farklılıkları, anlayış ve tesbit hatası yapmaları... Bütün bunlara rağmen, hukukçu sahabeler arasındaki ihtilaflar normalin çok altındaydı.

Sahabe devrinde Kur'an tam olarak tedvin edilmiş ve Kur'anın tamamı bir mecmuada toplanmıştı. Sünnet ise, hafızalarda yazıyla tedvin edilmeden korunmaya devam ediyordu. Hz. Ömer, sünneti de tedvin etmeyi istediysede, bazı sebeplerle vazgeçti. (*)

C) TABİİLER DEVRİ = ÜÇÜNCÜ DEVİR (40-120 H/660-738 M.)

Tabiîler devrini, siyasi iktidarın Emevilere geçişiyle başlatmak mümkün değildir. Zira tabiîler de sahabeler gibi ve onları takip eden bir nesildir. Tek farkları Hz. Peygamberi görmeyişleri ve O'nun sohbetinden bizzat istifade etmeyişleridir. Raşit Halifeler (Hulefay-ı Raşidin) devrinde de tabiiler vardır, ancak teşriî hayatı karakterize eden nesil o devrede sahabelerdir. Bu vasfın tabiîler nesline intikali daha çok Emeviler devrine rastlar. Ömer b. Abdülaziz (v. 101/720) istisna edilirse umumiyetle Emevi Devlet Başkanları, şahsî ve siyasî hayatlarını, kendilerinden sonraki Abbasiler kadar dinî hükümler ile bağlamayı zaruri görmemişlerdir. Bunların bu davranışları karşısında, Hz. Osman zamanında İslam alemine dağılmış olan İslam âlim ve hukukçuları, bir reaksiyen halinde şerî hükümleri yaşamaya, öğrenmeye ve öğretmeye koyulmuşlardır. Tabiîler devrinde İslam ülkesinin belli başlı merkezlerinde yerleşen ve oraya hicret etmiş sahabelerin etrafında halkalanan yüzlerce müctehit ve müftü mevcuttur. Bunlardan bazılarını şöylece zikredebiliriz:

(*) — El-Zeydan, age, sh. 118-131, Karaman, age, sh. 51-80, Nebhan, age, sh. 222 vd. Ali Hasan, age, sh. 54-105, Hudari, age, 117 vd. Sava Paşa, age, c.l. sh. 43 vd. İbnül-Kayyım El Cevziyye, Ilamül-muvakkıîn, Mısır, 1325-1326, c.l. sh. 7-9, 45 vd. 54 vd. 177 vd.

Medine'de; Zübeyr, Said b. Müseyyeb, Urve b. Kasım b. Muhammed, Harice b. Zeyd, Ebubekir b. Abdurrahman, Süleyman b. Yesar, Übeydullah b. Abdullah (bunlara yedi büyük hukukçu anlamında fukahâ-i seb'a denilmektedir) ve ayrıca ibn-i Şihab ez-Zühri; Mekke'de; Ata, Tavus, Mücahid, Süfyan b. Uyeyne; Basra'da; Hasan el-Basri, Muhammed b. Sirin, Katade; Kûfe'de; Alkame en-Nahai, Şurayh b. Hâris, Mesruk, Abdurrahman ibn-i Ebi leyla, İbrahim en- Nehai, Şabi, Hammad b. Süleyman; Şam'da; Mekhul, Ömer b. Abdulaziz; Mısırda, Leys ibn-i Sa'd, Yemen'de; Abdurrezzak İbn-i Hümam ve Bağdat'da; Ebu Ubeyd Kasım b. Sellam.

Bu devirdeki İslam hukuku faaliyetleri sahabe devrindekine benzemektedir. Zira tabiîler İslam hukukunu onlardan öğrenmişler, mukaddes metinlerden (nass) hüküm çıkarılması (istinbat) konusunda onların metotlarını uygulamışlardır. Gerçekten de tabiîler, bir mesele ile karşılaştıkları zaman onun hükmünü önce Kitapta arıyor, onda bulamazlarsa sırayla sünnete, icmaa ve sahabe fetvalarına başvuruyorlardı. Tabiilerin çoğunluğu, hukukî bir meselenin hükmünü kitap ve sünnette bulamayınca re'y ictihadına da başvuruyorlardı. Ancak nasslara dayanan hükümleri ictihadi hükümlerden ayırmaya ve ikincisini «dinin kesin hükümleri» arasına sokmamaya dikkat ve itina gösteriyorlardı. İctihatlarında değişen hayat şartlarını, halkın ihtiyaç ve maslahatlarını gözetiyor, bunları değerlendiriyorlardı.

Bütün bu benzerliklerle beraber, tabiîler devrini karakterize eden bazı hususlar da ortaya çıkmıştır. Tabiîler devrinde bazı sebeblerden dolayı hadis rivayeti ve nakli artmış; İslam hukukçularının sayısındaki artış ve bazı İslamî gurupların (Haricîler gibi) ortaya çıkışı gibi nedenlerle icma zorlaşmış hatta imkansız hale gelmiştir. İslam ülkesinin gün begün genişlemesi ve yeni milletlerden değişik insanların İslamı kabul etmesi ise, yeni ve orijinal hukukî meselelerin doğmasına sebep olmuştur. En önemlisi de Hülefay-ı Raşidin devrinde olduğu gibi bu devirde de re'y ile ictihattan kaçanlar ve hoşlananlar şeklinde İslam hukukçuları daha açık bir tarzda ikiye bölünerek ehl-i re'y ve ehl-i hadis medreselelerinin (hukuk ekollerinin) teşekkülü sonucunu doğurmuştur.

Bu devirdeki hukukî gelişme ve yöntemleri üç başlık altında toplamak mümkündür :

a) Hukuk Alanındaki Genişleme ve Hukuki Meselelerdeki İhtilâflar

Hukuk, olayların ilmidir. Olaylar arttıkça, yeni durumlar ortaya çıktıkça hukukun da alanı genişler. Her hukuki olayın İslam hukukunda hükmü mevcuttur; ancak bu ya nassla belirtilmiştir veya ictihatla nasslardan çıkarılacaktır (İstinbat). İslam ülkesinin sınırlarındaki büyüme, değişik milletlerin İslamı kabulü ve yeni yeni mes'elelerin zuhûru islam hukukunun genişlemesine ve gelişmesine sebeb olmuştur.

Hukukî mes'elelerdeki ihtilafların ise bir çok sebebleri mevcuttur. Evvela, sahabe ve tabiîn hukukçuları (fukahası) İslam ülkesinin değişik şehirlerine yerleşmişler ve oradaki halk onların çevresinde kümeleşmiş, bulundukları yerlerin hukukî ve şerî mercii haline gelmişlerdir. Şüphesiz ki bu hukukçuların hepsi de, hukuk ilminde, sünneti ezberlemekte kitap ve sünneti kavramakta ayni derecede değildiler. Dolayısıyla ictihat ve fetvalarında ister istemez ihtilaf ortaya çıkıyordu. İkinci olarak, görüşlerin birleştirilmesine yarayan icma (şûra ile ictihat) prensibi bu devirde işleyemez olmuştu. Bu sebeple fikirlerdeki ayrılık giderilemiyordu. Bir üçüncü sebep de, hukukçuların yerleştiği beldelerin örf ve adetlerindeki farklılıktı. Her şehrin ictimaî ve iktisadî durumu ayrı olduğundan bu durum hukukî mes'elelere de tesir ediyordu. Dördüncü sebep de, insanın sevdiğinde kusur aramak istememesiydi. Haliyle her belde kendisinin tanıdığı fakihe hürmet gösteriyor, onun sözünü hüccet kabul ediyordu. Hicaz'lılar, Abdullah b. Ömer, Abdullah b. Abbas ve bunların talebe-

Hicaz'lılar, Abdullah b. Ömer, Abdullah b. Abbas ve bunların talebelerinin çevresinde halkalanırken, Kûfeliler, Abdullah b. Mesud ve talebelerinin çevresinde toplanıyorlardı.

b) Hadis Rivayetinin Çoğalması, Sebepleri ve Tesirleri

Sahabe zamanında Hz. Peygamberin sünnetini rivayet ve nakil işi azdı. Zira ihtiyaç yoktu. Bu devirde ise hadis rivayeti alabildiğine çoğalmıştı. Çünkü hukukçular şehirlere dağılmış, yeni hadiseler meydana geldiğinden bunların hukukî hükümlerini araştırmak bir zaruret haline gelmişti. Bu zaruret, mezkûr hadiselerle ilgili sünneti araştırmayı, sünneti ezberliyenleri sorup aramayı ve sünnetten hüküm istihracını gerektiriyordu. Her hukukçu ayni derecede sünnet bilgisine sahip değildi. İçlerinde çokça hadis rivayet edenler bulunduğu gibi (müksirûn) az rivayet edenler (mukıllûn) de vardı.

Çokça hadis rivayet edilmesinin tesirlerine gelince; sünnet hukukun asıl kaynağı olduğundan sünnetten hukukî hükümlerin çıkarılması da artmıştı. Bunu fırsat bilen bazı kötü niyetli insanlar, hadis uydurma yoluna girmişlerse de, İslam hukukçuları ve hadisçilerinin kılı kırk yaran tetkik ve tahkikleri teşebbüslerini neticesiz bırakmıştı. Bu uydurma faaliyetleri, hadislerin derlenmesine, tasnifine, onlardan hüküm çıkarma metotlarının tesbitine ve hadis ile ilgili yeni bazı ilimlerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

c) Ayrı Ayrı Hukukî Ekollerin Ortaya Çıkışı

Yukarda zikredilen sebeplerden dolayı, tabiîn hukukçuları arasında, örf adet, ihtiyaç, zaman, mekân ve zaruret gibi faktörlerin tesiriyle bazı farklılıkların bulunması tabiidir. Tarihî bilgilerden öğrendiğimize göre, bu farklılık önceleri yer, memleket ve hoca farkından ileri gelmiştir. Bu ayrılık tabiîlerin ilk zamanlarında «Hicaz ve Irak medreseleri»nin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Tabiilerin son zamanlarına doğru ise, hukukî hükümlerin istinbatındaki prensip farklarından neşet eden, özel-

likle re'y ve kıyasın hukuk kaynağı olarak yerini tesbitte kendisini gösteren, «Ehl-i hadis (= Ehl-i eser) ve Ehl-i Re'y medreseleri» ayrılığı ortaya çıkmıştır.

aa) Hicaz ve Irak Medreseleri

Emevilerden memnun olmayan sahabe alimleri çoğunlukla Hicaz ve Irakta toplanmışlardı. İslamı öğrenmek isteyen tabiî bilginleri de, imkânlarna göre aradıklarını, daha ziyade ya Hicaz veya Irak'ta bulmuş ve bu iki merkezde toplanmış bulunan sahabe âlimlerinin etrafında halkalanmışlardır. Sahabe devrinde gerek mekân ve üstad ve gerekse prensip farklarına bağlı olarak teşekkül etmeyen medrese ve mezhepler, tabiîlerin ilk neslinde, prensip farkından ziyade mekân ve üstad farkına dayanan iki ilmî gurup halinde teşekkül etmiştir. Birincisi, merkezi Medine olan «Hicaz medresesi», ikincisi de Kûfe merkezli «Irak medresesi». Tabiîlerin son nesli zamanında ise, prensip farklarına dayanan «Re'y ve Hadis Medreseleri» teşekkül etmiştir. *Diğer bir ifadeyle «Hicaz medresesi»* çoğunlukla «Ehl-i Hadis medresesi»ne, Irak Medresesi ise çoğunlukla «Ehl-i Re'y medresesine» dönüşmüştür.

1) Hicaz Medresesi

Bu medresenin mensupları, Hz. Peygamberin ve sahabelerinin büyük çoğunluğunun içinde yaşadıkları «Harameyn = Mekke ve Medine» âlimleri bir hükümde ittifak etmişlerse bunu alırlardı, İhtilaf etmişlerse, kitap ve sünnete yakınlığı, kıyasa uygunluğu veya çoğunluğun kabulü gibi prensiplere dayanarak bunlardan birisini tercih ediyorlardı. Nasslara fazla ehemmiyet verirler, re'y ve kıyastan kaçınırlardı. Medine vahyin tebliğ minberi olmasından dolayı, hadis rivayeti ve fıkhî eserler burada daha çoktu. Bol sünnet ve sahabe fetvasından dolayı, buradaki bir fakih, re'ye başvurmaya pek ihtiyaç duymazdı.

Bu medresenin sahabe üstadları, Hz. Ömer, Zeyd b. Sabit, Abdullah b. Ömer, Hz. Âişe ve Abdullah b. Abbas'tır. Tabiîlerden ise, yukarda zikredilen «yedi büyük hukukçudur».

2) Irak Medresesi

İlk tabiîler devrinde Hicaz medresesi kadar meşhur olmamakla beraber *Ebu Hanife devrinde «Ehl-i Re'y» medresesi olarak parlayacak* olan ikinci medrese Irak veya Kûfe medresesidir. Bu medresenin üstad olarak tanıdığı sahabe alimleri; Hz. Ömer, Ali ve İbn-i Mes'ud'dur. Tabiîlerden ise meşhur simalar, Alkame, Esved, Mesrûk, Ubeyde, Şurayh ve İbrahim en - Nehaîdir.

Bu medrese mensupları, o devrede din namına yalan söylenmeye başlandığı için, hadis rivayetinde ihtiyatlı ve çekingen idiler Kendilerine gelen hukukî meseleleri re'y ve kıyasa başvurarak halletmekten ise çekinmiyorlardı. Nass bulunmayan yerlerde re'y ile ictihad hukukun kaynağıydı. Irak'ta eski örf ve adetler ile değişik kültür ve hukuk sistemleri daha müessir idi. Bütün bunlar, bu yörelerdeki hukukçuları, kitap ve sünneti esas alarak hukukî muhakeme yapmaya sevkediyordu.

Özetlenecek olursa, bu medreseler, bir âlimin mezhebine bağlılık veya prensip farklarından neşet etmiş olmayıp, yer, memleket ve hoca farkına bağlı olarak meydana gelmiştir. Hadisi delil olarak alma ve tatbik etme bakımından bu iki medrese arasında fark yoktur. Ancak hadisin tatbikî alanını ifade eden sünnet, Kûfelilerce sadece Hz. Peygambere ait olursa muteberdir. Medineliler ise sünneti «ehl-i medinenin ameli = tatbikatı» na da teşmil etmişlerdir. Re'y ve kıyasın bu bölünmede tesiri fazla değildir. Medine'de sahabelerin, Kûfe'ye nisbetle daha çok olması orada hadis ve eser malzemesinin çok bulunması sonucunu doğurmuştur. Bu küçük prensip ayrılıkları neticede Hicaz medresesinin «Ehl-i Eser (Hadis) medresesi» haline, Irak medresesinin de «Ehl-i Re'y medresesi» haline dönüşmesine neden olmuştur.

bb) Ehl-i Eser (Hadis) ve Ehl-i Re'y Medreseleri

İslam hukukunda re'y ile ictihat prensibiyle ilgili ihtilaf ve münâkaşalar, esasen Abbasiler devrine girerken başlamıştır. Ancak Tabiîlerin son neslinde re'y ile ictihat prensibinin bir hukuk kaynağı olarak yerinin tesbiti hususunda, prensiplerinde farklılık bulunan iki medrese (Re'y ve Eser) teşekkül etmiştir. Biz burada bu iki hukukî ekol ve prensipleri üzerinde kısaca duracağız.

Eser ve Re'y nedir? Eser, Hz. Peygamberin hadisleriyle sahabe ve tabiîlerin fetvalarına denir. Re'y ise, luğatte, düşünerek varılan netice ve görüş demektir. Terim olarak ise re'yi, kitap ve sünnetin açıkça temas etmediği meseleleri, nassların ışığı altında hükme bağlamak için tutulan yol, şeklinde tanımlamak mümkündür. Sonraları re'y, kıyas anlamında da kullanılmıştır.

Kısaca«re'yciler = Ehl-i re'y» ve «eserciler = Ehl-i eser (Ehl-i Hadis)» diyede ifade edebileceğimiz bu gurupları, Irak ve Hicaz medreseleri gibi bir muhit ve mekâna inhisar ettirmek mümkün değildir. Zira örneğin Rabiatür-re'y re'yciliğiyle şöhret bulmuş ise de Medinelidir. Şa'bî ise, re'ycilere karşıdır, ama Irak'lıdır. Kanaatimizce Hicaz Medresesinin «Ehl-i Eser medresesi» olarak bilinmesine sebep, Hicaz medresesi mensuplarının çoğunluğunun re'ye karşı olmaları ve çok hadis rivayet etmeleri, «Irak medresesinin» «Ehl-i Re'y medresesi» olarak bilinmesine sebep de, Iraklıların çoğunluğunun re'ye taraftar ve hadis rivayetinde ihtiyatlı olmalarıdır. Ayrıca Ehl-i Eser demek, hiç re'y ve kıyasa başvurmayanlar; Ehl-i re'y ise, asla haber-i vahidi kabul etmeyenler demek değildir.

1) Ehl-i Hadis veya Ehl-i Eser Medresesi (Eserci veya Hadisçiler)

Bunlar, sahabeden Ömer, Osman, İbn Ömer, İbn Abbas, Zeyd b. Sâbit ve Hz. Âişe ile tabiîlerden Ebu Seleme, Said b. Müseyyeb, Şabî, Süfyan b. Uyeyne ve Abdullah b. Mübarek...... v.s... gibi zatların re'yi kötüleyen, vukuundan önce bir hukukî hâdise hakkında hüküm ve fetva vermeyi yeren, kitap ve sünnetle amele teşvik eyleyen sözlerini kendilerine rehber edinen başlıca büyük hadisçiler (muhaddisler) dir. Bunla-

rın merkezi Hicaz'dır. Reisleri «yedi büyük hukukçu=fukaha-i seb'a»dan biri olan Said b. Müseyyeb'dir.

Ehl-i hadis medresesinin mensupları, re'y ve kıyastan fazla hoşlanmaz, zaruret bulunmadıkça fetva vermezler. Henüz vukubulmamış bir hukukî olay hakkında hüküm istihraç etmezler. Bütün güçleri ile hadis toplamaya ve rivayet etmeye yönelmişlerdi. Rivayet ettikleri hadis ve eserlere aykırı olan hiçbir fetva ve re'ye değer vermezlerdi. Bunların hukukî hüküm ve fetva prensiplerini ise şöylece özetlemek mümkündür:

Hukukî meseleyi çözümleyen bir Kur'an ayeti varsa onunla amel edilir. Ayetin manası ihtimalli ise sünnetin tercih ettiği mana kabul edilir. Ayet yoksa Hz. Peygamberin sünnetine uyulur. Sünnetin mütevatir veya ahâd olması, sahabe ve hukukçuların onunla amel etmiş ve etmemiş olmaları neticeyi değiştirmez. Hadis bulununca uyulur, buna aykırı re'y ve esere itibar edilmez. Olanca imkânlarıyla aradıktan sonra hadis de bulamazlar ise sahabe ve tabiîlerden nakledilen o meseleye ait hükümlere müracaat edilir. Bütün bunlar da bulunmazsa o zaman, kitap ve sünnetin ruhuna, genel hükümlere uygun olarak ictihat ve kıyasa başvurulur.

2) Ehl-i Re'y Medresesi (Re'yciler)

Sahabeden Hz. Ömer, Abdullah b. Mesud ve Hz. Ali ile tabiîlerden Alkame, İbrahim en-Nehaî gibi re'y ve içtihat taraftarı zatları rehber edinen bir kısım İslam hukukçularıdır. İbn Ebi Leyla, Ebu Hanife, Rabiatür-Re'y, Züfer, Evzai, Süfyanüs-Sevrî, Ebu Yusuf ve benzeri birçok hukukçular bu gurupta yer almaktadır. Reisleri merkezleri olan Kûfe'de sâkin İbrahim en Nehai dir. Bu zat Ebu Hanife'nin hocası Hammad'ın üstadıdır.

Şunu belirtelim ki re'y ile fetva veren yalnız bu gurup değildir. Ancak hadisçilerden farklı olarak bunlar hukukî problemleri vaz'etmek ve fetva vermekten çekinmez, aksine hadis rivayetinden çekinir ve bu konuda çok sıkı davranırlar. Bunun da birçok siyasî ve ictimaî sebepleri vardır. Hadisçilere nisbetle re'ycilerde hadis ve eser miktarı daha azdır. Buna karşılık, re'ycilerin çoğunluğunun yaşadığı Irak bölgesinin, diğer millet ve kültürlerle olan ilişkisi daha sıkı, iktisadî ve ictimaî problemleri daha kesif ve kapsamlıdır. Re'yciler, hadisçilerin aksine henüz vuku bulmamış hukukî problemleri tasavvur ederek bunlara vukuundan önce cevaplar hazırlamak ve bu cevapları münakaşa etmekten çekinmezler. Kıyas, istihsan ve istıslah gibi hukuk kaynaklarına çokça müracaatleri de bunların mümeyyiz vasıflarından biridir.

Ehl-i Re'y medresesi mensupları ile eserciler arasında nassların tefsirinin tesbitinde bazı farklar olmakla beraber re'ycilerin de başta gelen kaynağı Kitap ve sünnettir. Özellikle çevrelerinde halkalandıkları sahabelerin fetvaları da onlar için hüküm ve fetva kaynağıdır. Tabiîlerin fetvalarına gelince, imam Ebu Hanifenin «Onlar ictihat ettiler, ben de ictihat ederim» sözü, re'ycilerin bir düsturu mahiyetindedir.

Ayrıca re'yci fakihler, kendilerine bir hukukî mesele geldiğinde, üstadlarının açık bir cevabı varsa onu naklederler, yoksa genel hukuk kaidelerine, sözlerinin ima ve işaretlerine, esbab-ı mûcibeye............ göre cevap ve hükmü kendileri çıkarırlar. Bu ameliyeye tahriç adı verilir.

Bütün bunların yanında, re'y ictihadını, özellikle kıyası, sahabe ve tabiîn fetvalarını hukuk kaynağı olarak kabul etmeyen aşırı eserciler bulunduğu gibi; Kur'an ve pek az hadisden başka naklî delil kabul etmeyen müfrit re'yciler de vardır. Birinci guruba misal olarak, başlarını Davud b. Ali b. Halef (883), Nazzam ve İbn-i Hazmin (1063) çektiği Zahiriye mezhebine mensub hukukçuları verebiliriz.

Hülasa, tabiiler devrinde, kesin hatlarla yekdiğerinden ayrılmış mezhepler teessüs etmemiştir. Ancak Re'y ve eser taraftarları şeklinde bir ayırım kendisini göstermiştir. (*)

(*) — Karaman, Islam Hukukunda Ictihat sh. 81-125, Zeydan, age, sh. 132-140, Ali Hasan Abdülkadir, age, sh. 106-220, Sava Paşa, age, c.1. sh. 50 vd. Ibn-i Haldun, Mukaddime, Beyrut, Darüş - Şa'b, sh. 410 vd. Muhammed Ali Es-Sayis, Tarihül Fıkhil - Islamî, Mısır, sh. 61-84

D) MÜCTEHİD İMAMLAR DEVRİ
(Dört Mezhep İmamı Veya Etbaut - Tabiîn Devri = 120 - 241 —H/738 - 855 M.)

Bu devir, Emevilerin sonu ile Abbasilerin en parlak devrelerini içine alarak bu hânedânın, siyasî otoritelerini yitirdikleri zamana kadar uzanır. Abbasiler devrinin en önemli özelliği, bu hanedânın, Emevilerinkine nisbetle daha çok dine dayalı bir devlet kurmaları ve idareyi şer'î esaslara göre yürütmeleridir. Bunun en bariz misali, meşhur Abbasi halifesi Harun er - Reşidin Ebu Hanife'nin büyük talebesi Ebu Yusuf'u kendisine Kadıl-Kudât (Hâkimler hakimi = Yargının başı) olarak tayin etmesi ve ona devletin idare tarzı ve malî yapısı ile ilgili olarak «Kitabül-Harac»ını yazdırmasıdır. Abbasilerin dine ve din adamlarına karşı olan bu müsbet davranış ve tutumları, müctehit imamlar devrinin ictihat hareketlerine tesir eden kuvvetli amillerden birisi olmuştur. Bu ve benzeri amillerin de teşvikiyle, kıyamete kadar adları unutulamıyacak olan büyük İslam hukukçuları (müctehit imamlar) yetişmişler ve hukukî ekollerini (mezheplerini) tesis etmişlerdir. Aslında her hukukî (fıkhi) mezhep, önemli bir hukukî ekoldür. Bu ekol mensuplarının ince hukuk anlayışlarını, İslam hukukunu anlama metotlarını, mukaddes metinler (nasslar) dan ve Islam hukukunun genel prensiplerinden nasıl hükümler çıkardıklarını, tesis ettikleri mezheplerin esasları ve bunları ihtiva eden hukukî eserler açıkça göstermektedirler. Bundan bin ikiyüz elli sene önce sadece devletler hukuku (siyer) ile ilgili olarak ciltlerle eserler veren ve hukukun bütün dallarını inceden inceye tetkik eden, nazarî ve tatbikî hukukun hükümlerini, bizleri hayrette bırakacak bir sistematik tasnif içinde gelecek nesillere arzeden bu büyük hukukçular sayesindedir ki bu devre, İslam Hukuku tarihçileri «Hukukun Altın çağı» «Hukukun Çiçek Açtığı Asır» «Hukukun Tedvin Asrı» ve benzeri isimler vermişlerdir.

Gerçekten Abbasi devlet adamları, din alimleri ve özellikle hukukçulara yeterince iltifat ediyorlardı. Hatta Halife Mansur İmam Malik'in eseri «Muvatta»ı devletin resmî kanunu yapmak istemişse de İmam bunu kabul etmemişti. Kabul etmeyişine sebep hukukun dinamikliğini engellememek ve donmasına müsaade etmemektir. Zira fikirlerin çatışmasından hakikat şimşeklerinin çakacağını biliyordu. Ayrıca İslam imparatorluğunun sınırları doğudan Çine, batıdan da Atlas Okyanusuna kadar genişlemişti. Bu da üniversal ve bütün hukuk mevzuatını havi bir hukuk sisteminin kemale ermesini kamçılayan bir durumdu. Böyle büyük bir Islam devletinin ihtiyacı olan bütün hukukî düzenlemeleri yapabilecek kabiliyete ve hukuk melekesine sahip, büyük müctehitlerin bulunmasının da fıkhın inkişafına olan etkisi inkar edilemez. Ayrıca hukukçuların en önemli materyalları ve İslam Hukukunun temel ikinci kaynağı olan sünnetin tam olarak tedvini, hukukî konulara ayrılarak tasnifi de hukukun gelişmesine yardım ediyordu.

İşte bütün bu müsbet şartlar altında günümüze kadar yaşayan İslam hukuku (fıkıh) mezhepleri teşekkül etmiş ve bugüne kadar yazılan bütün

hukuk eserlerine temel teşkil eden nazarî ve tatbikî hukuka (usul-i fıkha ve fürû-u fıkha) dair eserler bu asırda yazılmıştır. Biz şimdi özellikle dört mezhebin kurucusu olarak bilinen büyük hukukçuların kısa biyografilerini, mezheblerinin temel kitaplarını kısa ve öz olarak açıklayacağız. Büyük mezheplerle ilgili tafsilata girmeden şunu belirtelim ki bu devirde teessüs eden hukuk mezheplerinin sayısı dörde münhasır değildir. Ancak bu zamana kadar bu dördünün mezhepleri tutunduğundan ve tabileri hala mevcut olduğundan özellikle bunlar üzerinde duracağız.

a) Ebu Hanife ve Hanefi mezhebi (80-150 H./767 M.)

aa) Hayatı :

İsmi Numan b. Sabittir. Kûfe'de doğmuş ve Bağdat'da vefat etmiştir. Önceleri dürüst bir tüccar olan Ebu Hanife daha sonra kendini ilme vermiştir ve nihayet İslam hukukunda zirveye ulaşmasından dolayı İmam-ı A'zam (En büyük imam) ünvanını almıştır.

Ebu Hanifenin fıkıhda en büyük üstadı Hammad b. Ebi Süleyman (120/738) dır. Onun üstadları Âmir eş-şâ'bi, İbrahim en-Nehaî; bu iki zatın ise ilimde üstadları Şurayh, Alkame, Mesruk ve El-Esved adlı büyük tabiî hukukçuları idi. Bunlar da fıkıh dersini Hz. Ali ve Abdullah b. Mes' ud'dan almışlardı. Bununla beraber, Ebu Hanife, Zeyd. b. Ali, Cafer-i Sadık gibi hukukçulardan da istifade etmişti.

İsimlerinden de anlaşılacağı gibi Ebu Hanife'nin üstadları, Irak medresesi ve Ehl-i Re'y medresesinin mensuplarındandır. Netice olarak Imam-ı A'zam da ehl-i re'ydendir. Kıyasçıların imamı ve takdîrî fıkhın reisi olarak bilinir. Ebu Hanife'nin hadiste mahareti az olduğu bazı düşmanları tarafından söylenirse de, Ebu Yusuf'un ve İmam Muhammed'in eserlerinde ondan yüzlerce hadis rivayet etmeleri bu iddiaları tekzip etmektedir. Ebu Hanife kıyasta ve re'y ile ictihadda olduğu kadar, hadiste de İmam-ı Â'zam idi.

bb) Hukukî Tedris Usulü :

Ebu Hanife İslam hukukunu tedris ve tedvin ederken, kendi öncülüğünde seçkin talebelerinden 40, bazanda daha fazla kişiden oluşan akademik bir kurul toplardı. Toplantı yerleri camiler ve medreselerdi. Hukukî mesele ortaya atılır, tartışılırdı. Hadis ve sünnetten re'y ile ictihadın da yardımıyla meselenin hükmü çıkarılmaya (istinbata) çalışılırdı. Imam-ı Â'zam bu iki temel kaynağı tedris ederken ve hüküm çıkarırken Roma hukukundaki pretör vazifesini ifa ederdi. Çözülmesi istenen hukukî meseleyi anlatır, delillerini ve varsa hükmün kaynağını göstererek münakaşaya girişirdi. Karşısındakilerden yararlanır, varsa hatalarını tashih ederdi. Bu tip ilmî müzâkerelerin yapıldığı toplantıların, bazen bir tek mesele için 60 gün kadar uzadığı vaki olmuştur. Herhangi bir karara varılır varılmaz, İmam-ı Â'zam bu kararın ictihatlar (Corpus Juris) defterinin uygun yerine yazılmasını özellikle Ebu Yusuf veya Imam Muhammed'e emrederdi. Sonra da bu ictihatlar tasnife tabi tulur ve herbirisi ayrı ayrı yerlere kaydedilirdi. İslam hukukunun bab ve fasıllara ayrılma-

sı hususu da İmam-ı Â'zam'ın eseridir denilebilir. Böylece tasnif edilen fetva ve ictihatların sayısının altmış üçbine ulaştığı ve bunlardan 32 bininin ibadetlere ve geri kalanının da diğer hukukî mevzulara (muamelâta) ait olduğu zikredilmekte ve mevcut yazma eserler de bunu doğrulamaktadır.

cc) Hüküm Çıkarma (istinbat) Metotları :

Ebu Hanife ayrıntılı olarak mukaddes metinlerden (nasslardan) hukukî hükümleri çıkarmada takip ettiği metot ve kaideleri tedvin etmemiştir. Ancak onun mezhebinin usul ve kâideleri talebeleri tarafından kaleme alınmış ve bize kadar nakledilmiştir. Ancak bizzat imamın kendisi, kısa ve öz olarak kendi usulünü şu ifadeleriyle açıklamaktadır:

«Hz. Peygamberden gelen baş üstüne, sahabeden gelenleri seçer birini tercih ederiz, fakat toptan terketmeyiz, bunlardan başkalarına ait olan ictihatlara gelince biz de onlar gibi ilim adamlarıyız.» Bu ve benzeri ifadelerinden anlaşılıyor ki İmam Â'zam'a göre hukukun kaynakları sırasıyla şunlardır: Kitap, sünnet, sahabe görüşleri, icma, örf ve adet ve ictihadî kaynaklar (istishan, istıslah v.b.)

dd) Hanefi Mezhebinin Tedvini ve Temel Eserleri

Hz. Ebu Hanifenin hukukî ve teşriî faaliyetleri, talebeleri tarafından yazılarak tedvin edilmiştir. Özellikle Ebu Yusuf, Muhammed b. Hasan eş-Şeybanî, Züfer b. Hüzeyl ve Hasan b. Ziyad el-Lü'lüî adlı dört talebesi, imam-ı Â'zam'ın nazarî takrirlerini ve fetvaların tatbikini muntazaman takip etmişler ve onun hukukî ictihatlarını yazıya geçirmişler (imlâ) dir.

1 — İmam Ebu Yusuf (113 — 183 H) :

Ebu Hanifenin en büyük talebesiydi. Kûfede doğmuş ve Bağdatta vefat etmiştir. Ebu Hanife'nin talebesi olmasına rağmen, ehl-i hadisden İmam Mâlik'in derslerine de devam etmiştir. Ehl-i hadis ve ehl-i re'y medreselerini bir birine yaklaştırmaya çalışmıştır. Abbasi halifelerinden Mehdi, Hadi ve Harun Reşit zamanlarında Kadıl Kudatlık görevini yürütmüştür. Hanefi mezhebinin esaslarına göre, bir devletin ihtiyacı olan bütün hukukî düzenlemeleri yapmış ve şöhreti eserleriyle günümüze kadar uzanmıştır.

Eserleri :

Ebu Yusuf'un eserleri, hukukî şahsiyetinin büyüklüğü ile doğru orantılı değildir. O da Ebu Hanife gibi Hanefi mezhebinin yazılı olarak tedvinini arkadaşı İmam Muhammed'e bırakmıştır. Kendisine ait eserler şunlardır :

1 — **Kitabül Harac;** Günümüze kadar ulaşan bu eser, Harun Reşid-in isteği üzerine yazılmıştır. İslam malî hukuku, idarî teşkilât ve devletler hukuku ile ilgili esasları ihtiva etmektedir. Türkçe tercümeleri de mevcuttur (Kahire, 5. Baskı, 1396).

2 — **El-Âsâr :** Elimize ulaşan, fıkhî hükümlerin delillerini (kaynaklarını) zikreden ve hukukî muhakeme metodunu gösteren kıymetli bir eserdir. Bu eserdeki eser (Hz. Peygamber, sahabe veya tabiî sözleri) lerin çoğu Ebu Hanife'den rivayet edilmektedir.

3 — **Er-Red Alâ Siyeril-Evzaî :** Devletler hukuku ile ilgili bir eserdir. Büyük hukukçu Evzaî'nin bu konuda yazılmış bir eserine reddiye olarak kaleme alınmıştır (Mısır, 135 sahife).

4 — **İhtilâfu Ebi Hanife ve İbn Ebi Leyla :** Bu iki hukukçu arasındaki hukukî ihtilafların mukayesesini yapan mukayeseli bir hukuk eseridir (Mısır, 1357, 226 sahifedir).

İmam Ebu Yusuf'ün bu zikredilenlerden başka, birçok eserlerinin varlığından bahsedilmekte ise de, bize kadar pek ulaşmamıştır. İslam Hukuku nazariyatına (Usulül-fıkha) dair ilk eser veren zatın da imam Ebu Yusuf olduğu kitaplarda zikredilmektedir.

2 — İmam Muhammed b. Hasan Eş-Şeybani (132-189 H.) :

Irak şehirlerinden Vâsıt'da doğan ve Kûfe'de vefat eden bu büyük hukukçu, Hanefi mezhebini tedvin eden, belki de kendi devrine göre ilk defa bütün hukuk dallarını kapsayan bir külliyat (code civile) hazırlayan, sadece müslümanların değil, bütün dünya hukukçularının medyûn-u şükran olduğu bir müçtehittir ve imamdır. İmam Muhammed, çok küçük yaşta babası tarafından İmam Â'zam'ın ziyaretine gönderilmiş, ondaki harika zekayı müşahede eden Ebu Hanife onu tedris için yanında alıkoymuştur. Böylece küçük yaşta İmam Ebu Yusuf'ün ders arkadaşı olmuştur. Ölüm İmam-ı Â'zam'ın tedris hayatına son verince ilmini Ebu Yusuf'un yanında tamamlamış ve ondan icazet almıştır. Üç sene de İmam Malik'in derslerine devam etmiş meşhur eseri «**Muvatta**» ı ondan dinlemiştir. Bağdat'ta İmam Şafiî ile karşılaşmış, İmam Şafiî, Muhammed'in hanefi mezhebi ile alakalı temel eserlerini okumuş ve çok istifade etmiştir. Irak merdesesinin, özellikle Hanefi mezhebinin görüşlerinin nâkili olarak tanınır. İmam-ı Â'zam'ın bütün içtihatlarının (Corpus Juris) muharriri ve muhafızı olan bu zatın kabir taşına Harun Reşit «Definetül-Fıkıh = Hukukun Hazinesi» ifadesini yazdırmıştır. Sadece Devletler hukuku ile ilgili eserini tetkik eden Alman hukukçuları hala devam eden ve faaliyet gösteren «Devletler Hukuku—Şeybani Cemiyeti» ni onun adına kurmuşlardır. İmam-ı Â'zam'ın görüşlerini ihtiva eden kıymetli eserleri hala ya matbu olarak veya mahtût (el yazma) olarak kütüphanelerimizde mevcuttur.

Hanefi mezhebinin esas ve prensiplerine göre tedvin edilen hukuk mevzuatını (fıkıh meselelerini = Mesâil-i Hanefiye) üç tabakaya ayırmak yerinde olacaktır :

I) Mesâil'ül - Usûl veya Zahirür - Rivaye : Bunlar Ebu Hanife, Ebu Yusuf ve imam Muhammed'den (ashab-ı mezhep) rivayet edilen hukukî meselelerdir. İmam Muhammed yoluyla güvenilir kimseler vasıtasıyla kesin bir şekilde nakledildikleri için zahir-ür-rivâye diye isimlendirilmişlerdir. İmam-ı Â'zam'ın talebeleriyle tartıştığı ve hükme bağladığı kesin olan rivayetlerdir.

Bu çeşit hukukî mes'elelerin tamamına yakınını İmam Muhammed şu altı eserinde toplamıştır. Bu kitaplara da «Zahir'ür - Rivaye Kitapları» denilir. Bunlar :

a) **El-Mebsut;** Bu kitabın diğer ismi de El-Asl dır. Cidden de Hanefi mezhebinin temel eseridir. Bu eserde Hanefi mezhebinin nazariyat ve tatbikatı, ilmî bir şekilde tahlil ve münakaşa olunmuştur. Eser ilmî bir âbide vasfını hâizdir. Pezdevi'nin beyanına göre binlerce hukukî mesele bu eserde işlenmektedir. İmam Ebu Yusuf'un bu eseri yanından ayırmadığı ve çok beğendiği de fıkıh tarihi kitaplarında zikredilmektedir. Daha sonraki Hanefi hukukçuları bu esere yüzlerce şerh yazmışlardır. Şeyhül-islam Haherzâde'nin «Mebsut-u Kebir» adlı şerhi, Şemsüleimmetil-Hulvani'nin şerhi çok meşhurdur (yazmadır.)

b) **El-Camiüs-Sağîr :** Adı üstünde İslam hukukunun bütün meselelerini ihtiva eden küçük bir eserdir. Rivayete göre «El-Asl»ın özeti mahiyetindedir (yazmadır).

c) **El-Cami'ül-Kebîr :** Yukarda zikredilen eserin daha geniş şeklidir. Imam-ı Â'zam'a arzedilen hukukî meselelerin taraflarını, mahiyetini ve çözüm tarzını ihtiva etmektedir. 1532 hukukî meselenin bu eserde halledildiği zikredilmektedir. Eser elimizde matbu olarak mevcuttur. Mısırda 1356 H. yılında basılmıştır. 23 kitap ve 400 sayfadan ibarettir.

d) **Ez-Ziyâdât :** b ve c şıklarında sözkonusu edilen iki mecmuayı tamamlayan ve İmam-ı Â'zam'ın tedris sahasından çekilmesinden sonra meydana gelen hukukî malumatı ve adlî tatbikatı ihtiva eden bir eserdir.

e) **Es-Siyer'ül Kebir :** İslam Devletler hukuku ve harp hukuku ile ilgili kıymetli bir eserdir. Meşhur hukukçu Serahsi tarafından beş cilt halinde şerhedilmiştir. Şerhi elimizde matbu olarak mevcuttur.

f) **Es-Siyer'ül Sağir :** Yukardakine göre daha az muhtevalı bir devletler hukuku eseridir.

II) Mesâilün-Nevâdir : Bunlar yine üç mezhep imamımızdan nakledilen ancak imama aidiyeti kesin olmadığından mezkûr zahir'ür-rivaye kitaplarına alınmayan hukukî mesele ve ictihatlardır. Yine bunlar da Imam Muhammed tarafından yazılan başka eserlerde derlenmiştir Bunlar arasında, halife Harun Reşit ile seyahatları esnasında kaleme aldığı **«Harûniyât»** ; Kevsan adlı talebesinin imlâ ettiği **«Keysaniyat»**, ayrıca **«Cürcâniyat»** ve **«Rakiyyat»** isimlerini taşıyanları çok meşhurdur. Bu tip eserlere de **«nevâdir kitapları»** veya **«zahirür-rivaye olmayan kitaplar»** adı verilmektedir.

III) Fetâva veya Vakıât : Bunlar mezhep imamlarından sonra gelen Hanefi hukukçularına sorulup da onların da mezhep imamından konuyla ilgili bir nakil bulamadıkları ve mevcut hukuk kâideleri muvacehesinde kendilerine getirilen meselenin çözümlenmesi için verdikleri fetvalar ve çıkardıkları hükümlerden ibarettir. Bu zatlara misal olarak Ussam b. Yusuf, İbn-i Rüstem, Muhammed b. Simaa, el-Buhari, Ebu Ubeyd El-Kasım b. Sellam'ı zikredebiliriz. Bu zatlar bazan kendi imamlarına dahi muhalefet etmişlerdir.

İlk defa bu üçüncü çeşit hukukî ictihatları derleyen zat, Ebulleys es-Semerkandî olup eserinin ismi **«Kitabûn-Nevâzil»** dir. Ayrıca Es-Sadrüş-Şehid'in **«Vaki'ât»** adlı eseri ile En-Nâtıfî'nin **«Mecmuun-nevâzil vel-vâkıatı»**da kıymetli eserlerdir.

Şunu belirtmeden geçemeyeceğiz: Buhara kadısı el-Hakim'üş Şehîd Muhammed isimli hukukçu, İmam Muhammedin birinci gurupta yer alan zahir'ürrivayeleri derleyen altı temel eserini, tam bir hukuk sistematiği içinde kısaltmış, tasnif etmiş ve **«el-Kâfi»** isimli kıymetli bır eser vücuda getirmiştir. Bu eser yüzlerce Hanefi hukukçusu tarafından şerhedilmiş ise de bunlar içinde en meşhuru Şemsül-Eimme Muhammed es-Serahsi-'nin **«el-Mebsut»** ismiyle yaptığı otuz ciltlik kıymetli eseridir. Şu anda elimizde matbu olarak mevcuttur. Bu eser Hanefi fıkhını toplayan temel bir eser olmaktadır. Başta İmam-ı Â'zam olmak üzere ilk Hanefi imamlarının, Şafiî'nin ve kısmende Mâlikinin görüşlerini delilleriyle zikretmekte ve hukukî muhakeme tarzlarını da gözler önüne sermektedir.

Bir diğer önemli eser de Radiyyüddin es-Serahsi'nin **«el-Muhit»** adlı eseridir. Bu zat da yukarda zikredilen bütün hukukî mevzu, mesele ve içtihatları şu sıraya uyarak eserinde derlemiştir: önce mesâilül-usul'ü, yani altı kitaptaki meseleleri, sonra nevâdir meselelerini, sonra da sonraki hukukçuların fetva ve ictihatlarını zikretmiştir. Eseri sistematiktir ve İstanbul kütüphanelerinde yazmaları mevcuttur.

Zikrettiğimiz üç hukukçu da Türk'dür ve Karahanlılar Devleti zamanında yetişen muctehitlerdendir.

Şununda zikredelim ki Hanefi hukukçular, Ebu Hanife ve Ebu Yusuf'a **«Şeyhayn=iki üstad»**, İmam Muhammed ve Ebu Yusuf'a **Sahibeyn** = Ebu Hanifenin iki arkadaşı ve **«İmameyn = iki imam»** demekte ve bazan da sadece birinci = evvel» deyip Ebu Hanife'yi; **«Sâni = ikinci»** deyip Ebu Yusuf'u ve **«Sâlis = üçüncü»** deyip İmam Muhammedi kasdetmektedirler.

b) Imam Mâlik ve Malikî Mezhebi (93—179 H./795 M.)

aa) Hayatı ve Metodu :

Aslen Yemen'li olan bu zatın ismi Enes oğlu Mâlik'tir. Kendisi Medine'de doğmuş ve orada vefat etmiştir. İmam Mâlik'in hocaları arasında çok meşhurlar bulunmaktadır. Bunlardan Zührî (124/742), Nafi (117/735), Ebüz-Zinad (131/748) Rabiatür'rey (136/753) ve Yahya b. Saidi (143/760)

sayabiliriz. Bunların üstadları da Hicaz ve dolayısıyla Ehl-i hadis medresesinin meşhur yedi büyük hukukçularıdır. Sahabelerden ise Ömer, Osman, Abdullah b. Ömer, Aişe, İbn Abbas ve Zeyd b. Sabit'e dayanır.

İmam Malik büyük bir hukukçu olduğu kadar, büyük bir hadisçidirde. Tahsili bittikten sonra 70 kişilik bir hukukçular kurulu huzurunda imtihanı kazanınca fetva makamına getirilmiştir. Yani ehl-i eser'den olması daha ağır basmaktadır. Ancak re'y ile ictihadı da reddetmemiştir.

Tedris usulü Ebu Hanife'ninkine benzemiyordu. İlk zamanlarda Hz. Peygamberin camisinde fetva verirken, son zamanlarda evinde ders okutup fetva verir olmuştu. Talebeleri verdiği fetvaları yazıyorlardı. Talebeleri ile müzakere tarzını benimsememişti.

Ictihatta takip ettiği usule gelince; **«Muvatta»** daki bazı sözleriyle yine bu kitapta ve **«el-Müdevvene»** de nakledilen ictihatları İmam Malik'ın ictihadda takip ettiği usulü gösterecek durumdadır. Bunlardan anlaşıldığına göre, İmam Mâlik;

İlk kaynak olarak Kitab'a müracaat eder. Bunda bulamadıklarını sünnette arar. Sünnetin sıhhatini tesbit için ileri sürdüğü şartlar Ebu Hanife'ninki kadar çetin olmamakla beraber zayıf da sayılmaz. Âhâd yollu hadislere kıyas ve Medine'lilerin tatbikatını **(amelü ehlil-Medineyi)** tercih etmektedir. Sonra icmaı kabul eder. Ayrıca Medine'lilerin icmaı da onun için bir hukuk kaynağı teşkil eder. Bundan sonraki hukuk kaynakları ise sırasiyle şunlardır: Kıyas, Maslahat-ı mürsele (istislah), Örf ve adet, Sedd-i zerâyi, İstihsan ve İstishab.

bb) Maliki Merhebinin Tebvini ve Temel Eserleri

Malikî hukuku ve ictihatları iki şekilde tedvin edilerek bizlere kadar nakledilmiştir.

Birincisi : İmam Mâlik'in kendisinin telif ettiği eserlerle ki bunların en önemlisi **«el-Muvatta»** dır. Bu eser bir hukuk eseri tertibinde yazılmış olup, içinde başta Hz. Peygamberin hadisleri, sahabe fetvaları ve tabiîlerin görüşleri yer almakta ve bunlar bir hukuk kaynağı olarak değerlendirilmeye tabi tutulmaktadır. Çok kimseler bunu şerhetmiş, hatta zamanında Kur'andan sonra en sahih bir eser olarak kabul edilmiştir. Once Halife Mansur, sonra da Harun Reşit bu eseri bütün İslam âlemi için bir hukuk kodu olarak kabul ettirmek istemişlerse de, İmam Mâlik buna razı olmamıştır. Matbudur ve elimizde mevcuttur.

İkincisi : Talebelerinin telif ettiği ve görüşleriyle ictihatlarını içinde derledikleri eserlerdir. Bunların başında **«El-Müdevvenetül-Kübrâ»** gelir. İmam Mâlik'in fıkhî ictihatlarını onun çok kıymetli talebeleri efkar-i ammeye tanıtmıştır. Mısır ve Afrika'da onun mezhebini yayan Abdullah b. Veheb (197 H.) ; mezhebin tedvinini üstlenen Abdurrahman İbn'ül-Kasım (192 H.) ; Mısır'da zamanının fakihlerinin reisi olan Eşheb (224 H.) ; Endülüs'de Mâlikî mezhebini yayan Ebul-Hasan el-Kurtubi (193 H.) ve Tunuslu Esed ibn Fırat bunların en meşhurlarıdır. Tunus'lu Esed, **«El-Muvatta»**ı İmam Mâlik'den dinleyerek Irak'a gitmiş orada İmam Ebu Yusuf

ve Muhammed ile karşılaşınca, İmam Muhammed'in tedvin ettiği hukukî meseleler hakkındaki İmam Mâlik'in görüşlerini öğrenmek istemiştir. Ancak dönüşünde Hz. Malik vefat ettiğinden o da ders arkadaşı Abdullah b. Veheb'e müracaat ederek, mezkûr hukukî meseleler hakkındaki İmam Malik'in görüşlerini teker teker sormuştur. O bu işin altından ancak İbn-ül-Kasım'ın kalkacağını söyleyince, Esed bu zata gitmiş ve her sorduğu hukukî mesele hakkındaki İmam Malik'in görüşünü İbn'ül Kasım ayrı ayrı izah etmiştir. Tereddüt ettiklerinde «zannediyorum ki» demiş; görüşü bulunmayan konularda ise kendi ictihadı ile veya Malik'ın mevcut görüşlerinden benzerlerine kıyasla cevap vermiştir. Esed de bu sual ve cevapları bir araya getirerek «**El-Esedîye**» ismi ile neşretmiştir. Kayrevan'a gittiğinde eseri, İbn'ül-Kasım, İbn-i Veheb ve Eşheb'in talebesi olan Sahnun görmüş, merakla sarılmış ve eseri tekrar İbn'ül Kasım'a arzetmiştir. Bu zat yeni baştan eseri tashih ve tenkih ettikten sonra «**El-Müdevvene**» adıyla bir kitap olarak ilim camiasının hizmetine sunmuştur. Böylece şu anda yedi cilt halinde elimizde bulunan sistematik ve ayrıntılı bir hukuk eseri vücuda gelmiştir.

c) İmam Şafii ve Şafii Mezhebi (150—204 / 819.)

aa) Hayatı ve Metodu :

Ebu Abdullah Muhammed b. İdris eş-Şafiî'nin soyu Abd-i Menaf'da Hz. Peygamber ile birleşmektedir. Gazze'de doğmuş, Mekke'de kendini yetiştirmiş ve Mısır'da vefat etmiştir. Mekke'de Müslim b. Halid ez-Zenci'nin yanında fıkıh dersi aldıktan sonra Medine'ye hicret ederek Imam Mâlik'ten «**el-Muvatta**» ı ders almıştır. Ölünceye kadar da Mâlik'ten ayrılmamıştır. Ayrıca Irak'ta ikamet ettiği sırada Ebu Hanife'nin talebesi Muhammed b. Hasan'a devam ederek bu zatta toplanmış bulunan Irak Medresesinin ilim mahsullerini elde etmiştir. Bu sebeble Şafii, Ebu Hanife ve Malik'ten istifade ederek iki medreseyi birleştirmiştir. Yani bir çeşit uzlaştırıcı (eklektiker) rolünü oynamıştır.

Imam Şafii'nin Irak'a iki büyük seferi olmuştur. Birincide yani 184 H. yılında geldiğinde Irak medresesesinin fıkhî görüşlerini öğrenmiş ve Imam Muhammed'in eserlerini alarak Mekke'ye dönmüştür. İki medresenin ilmini mezcettikten sonra 195 H. yılında tekrar Irak'a gelmiş; ancak müstakil bir mezhep sahibi olarak gelmiştir. Hukukî görüşlerini açıklamış, münazaralar yapmıştır. Hatta fıkhî ictihatlarını «**El-Hucce**» adlı bir eserde toplamıştır. Ancak Mısır'a dönüşünde bu eserde savunduğu bazı görüşlerinden döndüğü için «**El-Hucce**» adlı eserde müdafaa ettiği fıkhî görüşlerine «**Mezheb-i kadim = eski mezhep**» adı verilmiş ve Mısır'da son olarak tedvin ettiği ve «**El-Ümm**» **adlı** eserinde derlediği görüşlerine de «**Mezheb-i Cedid = Yeni mezhep**» denilmiştir.

İslam hukuk nazariyatı (**usulül=fıkıh**) ile ilgili bize kadar gelen ilk eseri verme şerefi İmam Şafiiye nasip olmuştur. Bu nedenle ictihat usulünü bizzat kendi dilinden öğrenebilme fırsatına sahibiz. «**Er-Risâle**» adlı eserden öğrendiğimize göre İmam Şafiî, Kitap ve sünneti asıl hukuk kaynakları olarak alıyor ve sünneti haber-i vâhit de olsa, Kur'anın şârihi ve izahçısı (yorumcusu) kabul ediyor. Sünnetin kabulü için Malikî ve Hane-

filerin ağır şartlarını koşmuyor. Kitap ve sünnetten sonra ise şu hukuk kaynaklarına başvuruyor: İcmaı alıyor, sahabe görüşlerinden uygununu seçiyor, sonra da kıyasa müraccat ediyor. İstihsan ve istislahı kendine mahsus terminolojik anlamlarıyla şiddetle reddediyor.

bb) Şafii Fıkhının Tedvini ve Temel Eserleri

Şafiî fıkhının tedvin ve nakli de iki yolla olmuştur:

Birincisi : İmam Şafiî'nin kendi yazdığı eserler yoluyladır. İmam Şafiî, dört mezhep imamı içinde bizzat en kıymetli hukukî eserleri veren büyük bir zattır. En önemli eserleri şunlardır :

1 — Er-Risâle : İslam hukuku nazariyatı ile ilgili (usulül-Fıkıh) ilk ve çok kıymetli bir eserdir. Bu eserde kanunların yorumundan, hukuk kaynaklarından, ictihat kaidelerinden ve benzeri nazarî konulardan bahsetmiştir. Eser matbudur ve elimizde mevcuttur.

2 — El-Ümm : İsmi gibi İslam hukukunun anası olan bir eserdir. Sekiz cilt ve ikibinbeşyüz sayfa tutan bu kitap hukukî üslûbu ve edebî diliyle de bir şaheserdir (Beyrut, Dar'ül-Marife Yayınları, 1393/1973). Şafiî fıkhı ile ilgili bütün hukuk eserleri hep bu eserin çocuklarıdır. Gayet ilmî bir metotla görüşlerini serdetmiş, muhalifleri ile münakaşa etmiş, hükümlerin gerekçe ve kaynaklarını tatlı bir dil ile anlatmıştır. Sistematiği de zamanına göre fevkaladedir.

İkincisi : Talebeleri ve onların yazdığı eserler yoluyladır. Talebelerinin çoğunluğu Irak'lı, bir kısmı da Mısır'lıdır. Iraklılar-Mesela Hasan b. Muhammed ez — Zağferâni (260 H.) ve Kerâbîsî (245 H.) gibi-mezheb-i kadîmini neşretmişler; Mısırlı talebesi el-Müzeni Hanefilerdeki İmam Muhammed gibi olup, hocasının el-Ümm'ünu özetlemiş ve **«El-Muhtasar»** ismini verdiği eseri, Şafiîlerin hukuk el kitabı haline gelmiştir.

d) Ahmed b. Hanbel ve Hanbeli Mezhebi (164 — 244)

aa) Hayatı ve Metodu :

Ahmed b. Hanbel eş-Şeybanî Hazretleri Bağdat'da doğmuş ve Bağdatta vefat etmiştir. İlim öğrenmek için Mekke, Medine, Şam ve diğer beldelere seyahat etmiş, ilk Bağdat'a geldiğinde Şafiî fıkhını öğrenerek onu benimsemiştir. Daha sonra ise kendine has bir müstakil mezhep sahibi olmuş, hadis ilminde ekranlarına tefevvuk etmiştir. Bir milyon hadisi ezberden bildiğini kendisi ifade etmektedir. Hadisçi olduğu kadar da hukukçudur. Hanefi fıkhından da yararlanmasına rağmen Ahmed b. Hanbel Ehl-i hadis medresesine mensubdur, hadisçidir. En büyük fıkıh üstadı İmam Şafiî'dir.

Dört imam içinde ictihad usulünü ve fetvalarını yazmaktan en çok çekinen zat Ahmet b. Hanbeldir. O yalnız hadisleri toplayıp ayırmaya, tasnif etmeye önem vermiş bunu kendisine gaye edinmiştir. Ancak talebelerinin toplayarak nakil ve neşrettikleri fetvalarından ve usûlünü ifade

eden sözlerinden anlaşıldığına göre İbn Hanbel, ictihat ve fetvalarını beş esas üzerine bina etmiştir:

1) Kitap ve sünnetin nassları

Ayet veya hadis bulununca artık o, bunlara aykırı olan hiçbir hüküm ve şahsa itibar etmez. İbn Hanbel, sahih hadisi, hiçbir re'y, ictihat ve kıyas karşısında terketmez. Mürsel ve zayıf hadislere gelince, bunları da daha kuvvetli bir delil bulunmazsa kıyasa tercih eder.

2) Onun ikinci kaynağı, muhalefetsiz olan sahabe görüşleridir. Ancak o buna icma demezdi.

3) Şayet sahabe görüşleri arasında ihtilaf varsa ya kitap ve sünnete yakınlık nisbetine göre bunlardan birini tercih eder veya bu tercihi yapmazsa sadece görüşleri nakleder.

4) Sahabe görüşlerini de bulamazsa, büyük tabiîlerin re'ylerini kendi re'yine tercih eder. Mürsel veya zayıf hadisle amel eder.

5) Nihayet mesele hakkında nass, sahabe görüşü, zayıf ve mürsel eser gibi deliller bulunmazsa, zaruri olarak kıyasa müracaat eder.

bb) Hanbeli Mezhebinin Tedvini ve Temel Eserleri

Imam Ahmed kendi mezhebini tedvin yoluna gitmemişti. Zaten kendi ictihat ve fetvalarını yazıya geçirmekten hoşlanmıyordu. Onun bütün hizmeti hadisleri ve sünneti toplamaktı. Nitekim bunu da başarmıştır. Kırkbeşbin küsur hadis ihtiva eden **«El-Müsned»** adlı 10 ciltlik muazzam eserini meydana getirmiştir.

Ancak diğer İmamlar gibi onun da talebeleri fetva ve ictihatlarını toplamışlar ve hukuk sistematiğine uygun bir şekilde tedvin ve tasnif etmişlerdir. Hanbeli hukukçulardan Ahmed b. Muhammed b. Harun Ebubekr el-Hallâl (311), Ahmed b. Hanbel'den rivayet edilen bütün fetvaları derleyerek **«El-Cami»** adlı eserini meydana getirmiştir. Bu o zamana kadar benzeri yazılmamış bir eserdir. Daha sonra gelen Hanbeli hukukçular ise Hanbeli fıkhı ile ilgili yüzlerce eserler yazmışlar ve İmamlarının görüşlerini tertip etmişler, şerh yazmışlar ve özetlemişlerdir. Bunlardan Ebül-Kasım Ömer el-Hıraki' (324) nin **«Muhtasar'ül-Hıraki»** diye meşhur olan eseri bir Hanbeli hukuku el kitabı haline gelmiştir. Bunu 12 ciltlik **«El-Muğni»** adlı eseriyle şerheden İbn Kudame ise, bir hukukî âbide olan eserini bütün mezhepleri de tetkik ederek günümüze kadar bu konuda ışık tutmuştur.

Bütün bu zikredilenlerden sonra İbn Teymiye ve İbn'ül Kayyım el-Cevzi gelmiş, kendileri müstakil birer müctehit olmalarına rağmen Hanbeli mezhebinde görünerek onun esaslarını neşretmişlerdir. 1200 H. senesinde vefat eden Muhammed b. Abdülvehhab'ın da ayni yolda yürümesi ile Hanbeli mezhebi başta Suudi Arabistan olmak üzere birkaç İslam Devletinde resmi mezhep olarak kabul edilmiştir.

e) Sonuç :

Bu devirde yetişen ve neşet eden İslam hukukçuları ve mezhepleri, zikredilen bu dördünden ibaret değildir. Şîanın kabul ettiği Zeydiye ve Ca'feriye mezheplerinin yanında, mezhep sahibi olup da sonradan müntesibi kalmayan müctehitler de mevcuttur.

aa) Zeydiye Mezhebi :

Zeydiye, Hz. Ali'nin torunlarından Zeyd b. Ali'nin mezhebidir (80-122 H.) Dört mezhepten farkı sadece birkaç meseledeldir, denilebilir. Ehl-i kitaptan olan kadınlarla evlenmenin yasak oluşunu ve gayı-i müslimlerin de kestiklerinin yenilebilmesini örnek olarak zikredebiliriz. Mezhebini kendisi ve talebeleri neşretmişlerdir. Kendisinin ilk yazılı hukuk eseri diyebileceğimiz **«El-Mecmu»** adlı eseri ve bunun San'anî (122 H.) tarafından yapılan dört ciltlik **«Er-Ravdun-Nadîr»** adlı mühim şerhi, Zeydiye Mezhebinin temel kaynaklarıdır. Talebelerinden Kasım b. İbrahim ve bunun torunu el-Hâdî, Zeydiye mezhebinin Yemen'de bir zamanlar devlet mezhebi haline gelmesini başarmışlardır (H. 3. asır). Kabul ettiği hukukî kaynaklar; kitap, sünnet, icma, kıyas, istihsan, istislah ve aklın hükmüdür.

bb) Ca'feriye Mezhebi :

Ca'feriye mezhebinin kurucusu Şianın İmamiye kolunun kabul ettiği 12 imamın 6.cısı olan Cafer-i Sadık'tır (80-149H). Şîa-i İmamiyeye göre, oniki imamdan hepsinin de sözüne itibar edilir ve mutlak itaat şarttır. Onlara göre hukukun kaynakları **(ediiletül-fıkh)** kitap, sünnet, icma ve akıldır. Ancak sünnetin içine imamların sünneti de girer. Peygamberin sözleri ile onlarınki arasında fark yoktur. Ca'ferî fıkhını neşreden talebeleridir. Ca'feriye mezhebinin İran'daki müessisisi sayılan Ebu Ca'fer b. Hasan el-Kummî (290 H.) 'nin **«Beşâir'üd Derecât»** adlı eseri **«El-Muhakkik»** diye tanınan Ca'fer el-Hullî'nin **«Kitabu Şeray iül İslam»** adlı kitabı ve Muhsin el-Hullî'nin **«Tezkiretül-Fukaha»** adlı eseri zikre değer eserlerdir.

cc) Tabileri Kalmamış Müctehitler :

Müntesibi kalmamış müctehitler arasında da, ehl-i hadis medresesine mensub Abdurrahman el-Evzaî'yi (88-157 H.); yine hadisçi olan Süfyan-ı Sevrî'yi (97-161 H.) ; hukukda Malik ve Şafiî'den geri kalmayan Leys b. Sa'di (175 H.) ; Zahiriye mezhebinin kurucusu olan Davud b. Ali el-İsfehanî'yi (200-270 H.) ; büyük bir tarihçi ve müfessir olan Ebu Cafer et-Taberî'yi (310 H.) zikredebiliriz. Bunlar arasında Davud ez-Zahirî,nin mezhebi, Endülüslü İbn-i Hazmın (456 H.) diriltmesiyle sonradan dirilmiştir. Bu zatın İslam hukuk nazariyetı (usul-ül-fıkıh) ile ilgili dört cilt-

lik «**El-İhkâm Fi Usulil Ahkâm**» adlı eseri ve İslam Hukuku tatbikatı (füru-u fıkıh) ile ilgili «**El-Muhalla**» adlı 10 ciltlik eseri İslam hukuk tarihine mal olmuş eserlerdir. KISACA BU ASIR İSLAM HUKUKUNUN ALTIN ÇAĞI OLMUŞTUR. (**)

E) BEŞİNCİ DEVİR : MEZHEPLERİN TAM OLARAK ORTAYA ÇIKIŞI, TAKLİD DEVRİNİN BAŞLAMASI (241-656/1258.)

a) Genel Durum :

Bu devir müctehit imamlar devrinin sona ermesiyle başlar, Bağdad'ın Moğollar tarafından yıkılışı tarihine kadar sürer. Mezhep sahibi dört imama mensup olup da onlardan sonra gelen müctehitler, daha sonraki asırlarda, üstadlarının kurmuş oldukları esaslar dairesinde, hukukî mesailerine devam etmişlerdir. Bu çalışmalar tamamiyle dört imam tarafından çizilmiş bulunan yolda cereyan etmiştir. Üstadlarının mezhep ve usûlüne sadık, onların vazetmiş olduğu kural ve esaslara uygun bir şekilde cereyan eden çalışmalarıyla dört mezhebin kanunlar mecmualarına şerh mahiyetinde doktrin eserleri yazmışlar, iki ana kaynağı inceden inceye tetkik etmişlerdir. Kur'anı tefsir etmiş, peygamberin hadisleri hakkında eserler yazmış; eski asırlarda verilmiş olan fetva (Lesavis doctrinaux)ları toplayarak, böylelikle, devamlı olarak uygulanacak bir fetva ve ictihatlar daha doğrusu kıymetli bir hukuk külliyâtının meydana gelmesine sebep olmuşlardır. Bunlardan başka hukuk nazariyatı (usulül-fıkıh) ile ilgili eserler yazarak, furûa (hukuk tatbikatına) ait eserlerde mevcut meselelerin çözümü ile alakalı hükümleri toplayarak İslam hukuku biloliyografyasını genişletmişler ve bu vesile ile bugün elimizde mevcut bulunan İslam Hukuku mevzuatının meydana gelmesine sebep olmuşlardır. Bütün bu gayret ve teşebbüslerin yanında da, bazı sebeblerle, İslam Hukukunun dördüncü devresindeki dinamizmi ve hareketliliği muhafaza edilememiştir. Fıkıh nehirleri durgun denizlere dönüşmüş, ehliyetli kimselerin yetişmediği özürü ileri sürülerek ictihattan kaçınılmış ve hazır mevcut olan mezheplerden birinin tercihi ve taklidi yoluna gidilmiştir.

Aslında her fakîhin (İslam hukukçusunun) müstakil bir müctehit olması ve belirli bir mezheple kesinkes bağlanmaması gerekir. Ehliyetli olmak şartıyla her kabiliyetli fakîh ictihat edebilir; isabet ederse iki, hata ederse bir ecir alacağı Hz. Peygamber tarafından ifade edilmiştir.

(**) — Karaman, age, sh. 127 — 164, Taşköprüzâde, Ahmed b. Mustafa Miftahüs-saade, Mısır, Darül-Kütüb'il — Hadisiye yayınları, c. 2, sh. 194—257, Zeydan age, sh. 141—145, 155—181, Ali Hasan, age, sh. 224—300 Sava Paşa, age, c.I. sh. 72—107, Kevseri, Muhammed Zahit, Hüsnüt—Tekâdi Fisiretil—imam Ebi Yusuf el-Kadî, Mısır, 1388—1968, Ali Sayis, age sh. 84—118, Ebu Zehra, Muhammed, İbn Hanbel, Kahire, 1367/1947, Ebu Hanife Kahire, 1960, İbn Hazm Kahire, 1954, Mâlik 2. baskı, Kahire, Eş—Şafiî Kahire, 1367, İbn Teymiye, Kahire, 1958, İbn Abidin, Muhammed Emin, Reddül-Muhtar, Kahire, 1386/1966, c.I. sh. 50—51, 69—70, Ukûdü Resmil-Müfti (Fi Mecmuati — Resâil-i İbn Abidin) İstanbul, 1325, c.I. sh. 10 vd. Hudari, Tarihül-Teşrîi'l—Islami, Beyrut, 1387/1967, sekizinci baskı, sh. 142—374.

Bu ilk dört asırda böyle devam edegelmiştir. Ancak beşinci asırdaki hukukçular kendilerine güvenememişler ve ictihat liyakatını kendilerinde görememişlerdir. İctihatın rahatça yapıldığı devrin kapanarak, taklid dönemine girilmesinin başka sebebleri de vardır.

Evvelâ ; İslam aleminin içine düştüğü siyasi buhran ve otorite zayıflığıdır. Abbasiler eski şevketlerini kaybetmişlerdir. Moğol istilaları güçlü bir islam devleti kurulmasına engel olmuştur. Böylece devlet, tam destekle ilim adamlarının yanında olamamıştır. Bununla beraber, devletin desteği ilim adamlarının yanında olduğu beldelerde, bugün dahi takdirle yadettiğimiz çok kıymetli müctehitler yetişmiştir. Mesela, Müslüman Türklerin ilk kurduğu devlet olan Karahanlılar devrinde, üçyüz küsûr İslam hukukçusu yetişmiş, Hanefi mezhebi sanki yeniden tesis edilerek binlerce hukuk eseri yazılmıştır. Otuz ciltlik Serahsinin El'-Mebsutu bu devrin meyvesidir. Gerçekten de Karahanlılar-Şemsül-Eimme el-Hulvanî'nin (418 H.) kurmuş olduğu hukuk medresesi, Maveraünnehir şehirlerini ikinci müctehitler diyarı haline getirmiştir.

İkinci olarak; Mezhep imamlarının çok kıymetli talebeleri yeni yeni ictihat yapmaktansa, hocalarının ictihatlarını tasnif, tertip ve tehzip etmeyi tercih etmişlerdir. Dolayısıyla mezheplerin fıkhî ictihat ve fetvaları tedvin edilmiş ve her hukukçunun meyledeceği birer hukuk kodu haline gelmiştir.

Uçüncü olarak; Yargı teşkilatının gelişmesi de yeni müctehit imamların çıkmasını engellemiştir. Zira bir devlet itimat ettiği bir hukukçuyu kaza teşkilatının başına getirince, halkın da o kadının verdiği fetvalara uymalarını istemiş ve dolayısı ile bir mezhep desteklenmiş olduğundan yeni içtihatlar önlenmiştir. Mesela, Türkler kurdukları devletlerde, Hanefi mezhebini resmi mezhep olarak kabul edince, örneğin Karahanlılar devrinde yetişen üçyüz hukukçudan bir ikisi müstesna hepsi Hanefi hukukçusu olarak yetişmişlerdir.

b) Ictihad Nedir? İctihad Kapısı Bu Devirde Kapanmışmıdır?

aa) Tarifi ve mahiyeti :

Islam hukukunun kaynakları bahsinde açıkladığımız gibi, İslam Hukukunun iki çeşit kaynağı vardır. Birincisi, aslî kaynaklar ki, Kur'an ve sünnettir. Diğeri ise tâlî veya içtihadî kaynaklardır. İctihadın İslam hukukunun kaynağı sayılması, islam dinini getiren Hz. Muhammed'e dayanır. Dinin sahibi ve kanun koyucusu olarak, O, ictihadın bir hukuk kaynağı olduğunu kabul etmiş, hem kendisi ictihat etmiş ve hem de sahabenin ictihat etmesine müsaade etmiştir. O halde ictihat nedir?

İctihat kelimesinin kökü «cehd» olup zorluk, meşakkat anlamına gelir. İctihad da herhangi bir işi incelerken zahmet çekerek bütün gücü sarfetmek anlamına gelir. Bunun terim olarak manası bundan farklı değildir. O da şudur: Daha fazlasını yapmaktan aciz olduğunu hissedecek surette, şerî hükümlerden birini zannî olan derecede elde etmek için, bü-

tün gücü sarfetmeye içtihat ve bunu yapan kimseye de müctehit denir. Ancak İslam Hukuk tarihi ile ilgili tetkiklerden anladığımıza göre; ictihadın biri dar diğeri geniş olmak üzere iki farklı anlamı bulunmaktadır:

Birincisi : Kitap ve sünnette bir hukukî meselenin hükmü açık olarak bulunmadığı zaman, gerekli hüküm ve bilgiyi elde edebilmek için başvurulan çare ve işlerdir. Bu dar anlamın özelliği «nassın bulunmadığı yerde ictihadın başlıyacağı» keyfiyetidir. Nitekim Mecelle, «Mevrid-i nassta ictihada mesağ yoktur» (md. 14) derken ictihadı bu dar manasıyla almıştır.

İkincisi ise geniş anlamıyla ictihattır. Bunu, nassların bulunmadığı yerde; kıyas, istihsan, istislah, istishab v.b. yollar ile; nassların bulunduğu zaman ve yerlerde ise; onları anlamak, sözlerin maksud ve medlûllerini tayin etmek, ayet ve hadisleri tevil, te'lif ve tercih etmek usul ve yolları ile dini anlamak ve amelî hayata uygulamak şeklinde tarif edebiliriz. Birinci anlamda ictihadı, bizdeki mahkeme ictihatlarına, ikinci anlamdaki ictihadı ise ilmî ictihatlara benzetmek mümkündür. İslam hukukundaki her iki çeşit ictihat da zannî derecede bir ilim ifade eder. Yani kanun yerine koyabileceğimiz kitap ve sünnetin nassları gibi bağlayıcılığı yoktur. Nitekim günümüz hukukunda da ilmî ictihatlar kanun niteliğinde olmadığı gibi, mahkeme ictihatları da hâkimi bağlamaz, fakat «hâkim hükümlerinde ilmî» ictihatlardan ve kazî kararlardan istifade eder» (TMK. md. 1)

bb) İctihad Ehliyeti Ve Müçtehidin Şartları

İctihadı kısaca tarif ve mahiyeti üzerinde durduktan sonra şunu belirtmek gerekir. Dinî, hele hele hukukî saha ile ilgili dinî bir konuda söz sahibi (müctehit) olmak şüphesiz diğer sahalardaki kadar serbest ve alabildiğine olamazdı... İctihat için bir takım şartların ortaya çıkması zaruri idi. Şimdi de bu şartları görelim :

Buna göre, bir kimsenin ictihat ehliyetine sahip olabilmesi için şu vasıfları haiz olması gerekir. Yani bir müctehit;

1) Kur'anın hukukî hükümleri ilgilendiren ayetlerinin lûgat ve şer'î anlamlarını bilmeli; Kur'anın kelimelerindeki özelliklerden (kıtabın aksamından yani âmm, hass, nâsih, mensûh v.s. gibi) haberdar olmalıdır.

2) Metin ve senetleriyle hukukî hükümlere ait sünneti bilmelidir.

3) Icmaa aykırı hüküm ve ictihat batıl olduğundan, bir müctehit hangi konuda icma vaki olduğundan haberdar olmalıdır.

4) Şartları, hükümleri ve aksamı ile kıyası bilmelidir.

5) Ayrıca Arap dilini de bilmesi gerekir. Zira Kitap ve sünnet Arapça'dır.

Şu noktaların da bilinmesi gerekir :

Evvela; ictihat çoğu hukukçulara göre bölünmeyi (tecezzi) kabul etmez. Yani bir alimin aile hukukunda müctehit olup da borçlar hukukun-

da müctehit olmaması düşünülemez. İctihat şartları kendinde bulunan ve içtihat melekesi kendinde oluşan kimsenin bir konuda böyle olduğu, başka konuda böyle olmadığı düşünülemez. Evet, bir kimsenin medeni hukukda mütehassıs olup cezada mütehassıs olmadığı düşünülebilir. Ancak bu konudaki hükümlerde ictihat etmeye kudreti vardır, şu konuda yoktur denilemez. Hülasa, bir kimse, Kur'an ve sünnet hükümlerini tam bilmedikçe, hükümleri birbirine mukayese edemedikçe ve doğru hüküm çıkarmaya götüren genel ilkeleri öğrenmedikçe müçtehit olamaz.

İkinci olarak ; ictihat ictihat ile çürütülemez. Bir müctehidin ictihadı diğer müctehidin ictihadından daha çok uyulmaya haklı değildir. Söz Hz. Omer'in «Bugün verdiğin hüküm, onu tekrar gözden geçirip doğrusunu bulduğun takdirde hakka dönmekten seni alıkoymasın (yani ictihadımı nasıl bozayım deme, yeni ictihat yenidir, eskisi de eskidir. İkisi de ictihattır.) Hakka yönelmek haksızlıkta ısrardan daha iyidir.»

cc) Müctehitlerin Dereceleri :

İctihat kapısının açık veya kapalı olduğu münakaşasına girmeden önce *müctehitlerin de kendi aralarındaki derecelendirilmesini* gözden geçirmek yararlı olacaktır. Ancak müctehitleri derecelendirme konusunda Hanefi ve Şafiî taksimatı ayrı ayrıdır.

I — Hanefi Taksimatı :

Osmanlı ve Hanefi hukukçusu ibn Kemale göre, Hanefi hukukçularını şu şekilde derecelendirmek mümkündür :

1 — **Dinde Müçtehid (Müctehid Fiş Şer,) :** Bunlar, usulde ve furû'da başkalarını taklit etmezler. Mezhep imamları bu gurupta yer alır.

2 — **Mezhepte Müctehit olanlar (Müctehit Fil-Mezhep):** Bunlar hüküm çıkarma kabiliyetine sahip olmakla beraber, usul ve ictihad metodu bakımından üstadlarına tabidirler. Ebu Yusuf, Muhammed, Züfer, Hasan b. Ziyad gibi.........

3 — Meselede Müctehid Olanlar :

Bunlar, hükümleri mezhebin temel eserlerinde bulunmayan konularda ictihad edebilen ve fetva verebilen kimselerdir. Ebu Ca'fer Tahavî (321/933), Ebu'l—Hasan el-Kerhî (340/951) Ebubekr el-Haddad, (340/951), Ebubekr el-Cessas (370/980), Şemsül-Eimme Abdülaziz el-Halvani (448/1056), Şemsül Eimme es-Serahsî (480/1088), Fahrül-İslam Ali el-Pezdevî (483/1090), Fahreddin Hasan Kadî Han (592 H) ve benzerleri gibi...

4- Tahrîç Sahipleri : İçtihad edemezler. Ancak müçtehidlerin görüşleri hakkında açıklama yaparak, iki üç ihtimal gösteren nakilleri izah ederler. Bunlara misal olarak İbn-i Kemal'in hilafına Ebul- Hasan el- Kudurî, Ali b. Ebibekr el-Merginamî (593 1197), Kemalülddin İbnül-Hümam

Muhammed (861-1457), Ebubekr b. Mes'ud el-Kâsânî (578) gibi zatları verebiliriz. Daha da yüksek derecede müctehid olduklarını söyleyenler vardır.

5- **Tercih Sahipleri** : Bunlar, hukukun kaynaklarına (el-edille), halkın ihtiyacına (umum'ül belvâ), örf ve adetine bakarak, gerekli tetkikleri yaptıktan sonra mevcut olan bir kaç görüşten birini tercih edebilme kudretine sahiptirler. Misal olarak İbn Nüceym'i (970/1562), Sadrüşşer'a'yı ve İbn-i Kemal'i verebiliriz.

6 — **Temyiz Sahipleri** : Mu'teber olan görüşlerle diğerlerini birbirinden ayırabilecek, mezhebdeki mes'eleleri büyük bir liyakatla tefrik edecek (zahirürrivaye mi, nevâdir mi, fetevadan mı diye) kudret ve salahiyete hâiz hukukçulardır. Misal olarak Ebül-Berekât Nesefi'yi, İbn'üs-Saatî'yi ve İbrahim el-Halebi'yi verebiliriz.

7 — **Sırf Mukallidler** : Eserleri hukukun kaynaklarından (edilleden) tecrîd edilmiş türlü nakillerle dolu olan hukukçulardır. Buna misal olarak İbn-i Abidin ve Alaaddin el-Haskefi verilmekte ise de kanaatimizce bu tesbit doğru değildir.

Şunu belirtelim ki İbn Kemal'in yaptığı bu tasnif, birçok İslam hukukçuları tarafından tenkit edilmiş ve zikrettiği alt tabakalardaki isimlerden birçoğu (biz de değiştirerek verdik) ya meselede müctehid veya mutlak müctehid olarak kabul edilmiştir.

II — Şafiî Taksimatı

İslam hukuku nazariyatı (usulül-fıkıh) bilginleri müçtehitleri mutlak ve mukayyet diye ikiye ayırırken, Şafiîler bu iki gurubu da kendi içinde ikiye taksim ederek böylece müctehidlerin derecesini dörde çıkarmışlardır. :

1 — **Mutlak Müctehid;** bu da iki guruptur :

1-a) **Müstakil Müctehid** : Bu, Hanefilerin **«Dinde Müctehit»** mertebesindedir.

2-b) **Müntesib Müctehit** : Bu da Hanefilerin **«mezhepte müctehit»** mertebesinin karşılığıdır. Bunlar mutlak ictihat melekesine sahiptir, ancak edeben ictihat usulünde üstadlarına tabi gibi görünmektedirler. İbn Cerir et Taberi (310/922), İbn'ül-Münzir (310/922), İbn Huzeyme (311/923), Muhammed b. Ali el-Kaffal, (336/947), İbrahim b. Ahmet Ebu İshak el-Mervezî (340/951) gibi...

2 — **Mukayyet Müctehit** :

1a) **Müctehit Fi'l Mezhep** : Daha çok mezhepte açıkça hüküm bulunmayan meseleler üzerinde durup tahriç yapan, ictihada az baş vuran ve mezhep imamına nadiren aykırı olarak ictihatta bulunan müctehitlerdir. Ebu Hamid el-İsferâyini (406/1015), Ebu İshak el-Isferâyini (418/1027) Ebu İshak eş-Şîrazî (476/1083), İmamül-Haremeyn el Cüveynî (478/1085) Şihabüddin el-Karâfî (684/1285) gibi...

2b) Müctehid fil-Fetva : Bunlar Hanefilerin tasnifindeki **«Tercih sahipleri»** mertebesindedirler. Muhyiddin en-Nevevî (676/1277), Hayrüddin er-Remlî (1081/1671) gibi......

dd) İctihat kapısı Açık mıdır?

Yukarda verdiğimiz bilgilerden ictihadın ne olduğu, müctehit kime dendiği ve özellikle müctehitler arasındaki derece farkları kısa da olsa öğrenildi ve her müctehidin mezhep sahibi olamayacağı ve olmasına da gerek bulunmadığı, hem istikrarın sağlanması, hem de fıkhî tekâmülün temini açısından şart olduğu anlaşıldı.

Burada «içtihat» kapısı hicrî sekizinci, hatta üçüncü asrın sonlarına doğru kapanmıştır» şeklindeki hükmün aslını araştıracağız.

Peşinen şunu belirtelim ki İslam hukukçuları kesinlikle ictihat kapısını kapamamışlardır. Zira böyle bir hükmün kabulü, islam hukukunu hareketsizliğe mahkûm etmek demektir. Ayrıca eğer ictihat kapısı kapansaydı, kapandı denilen zamandan sonra meydana gelen İslam hukuku eserleri ve özellikle fetva mecmuaları ortada mevcut olmazdı. İbn-i Âbidin **«sigorta»** gibi yeni bir meselede değişik kıyaslar yaparak «benim kâsır fehmimin anlayışı budur.» demezdi (Reddül-Muhtar, Mısır, 1386/1966 c.4. sh. 170—171). Mesele şudur: Ehli olmayan bazı kimseler ictihad iddiasında bulununca, İslam hukukçuları da ilme ve hukuka dayanmayan bazı hakikatsız fetvalarla insanlar aldatılır diye korkmuşlar ve herkesin mezhep kuramayacağını ve bu manada mutlak müctehit olarak ictihat edemeyeceğini karara bağlamışlardır. Hatta İmam Gazali'nin ve Sadrüşşerîa adlı Hanefi hukukçusunun müstakil bir mezhep kurma isteklerine (İmam Suyûtî de ayni iddiayı ileri sürmüştür) ulema karşı çıkmışlardır. Bu tamamen ictihat kapısının kapanması demek değildir. Eğer böyle olsaydı, zikredilen tarihlerden sonra yukarda isimlerini az da olsa zikrettiğimiz müctehitler yetişmezdi. Ancak bazı kasıtlı kimseler, bu tip ihtiyatî fetva görüşlerini fırsat sayarak maalesef İslam hukukunu yersiz ve ölçüsüz bir biçimde tenkit etmektedirler. O halde İslam hukukçuları, özellikle yeni bir mezhebin tesisi için yeni bir ictihat usûlünün vazına karşı çıkmışlardır. Gerçekten, her hukukçunun hukukî ve adlî araştırmaları sonucunda kendine göre, yeni yeni usul ve kaideler vazetmesini benimsemek mümkün değildir. İslam hukukçuları, hukuk alimlerinin aşırı ihtilafa düşmelerini, beşer efkârının dağılmasını ve sonu gelmeyecek yeni yeni usuller ve mezhepler sebebiyle hiçbir lüzum ve zaruret olmadan boşuboşuna münakaşaların meydana çıkmasını istememişlerdir. Ancak müctehit hukukçular, mevcut mezheplerdeki kaide ve usullerden arzu ettiklerini kullanarak ictihat yapmakta tamamen serbesttiler. Kısaca mevcut mezheplerin usul ve kaideleri ile yeni hukukî meselelerin çözüme kavuşturulması hususunda ictihat kapısı daima açıktır. Yeter ki ehil olup da oraya girebilenler bulunsun. Kanaatimizce zamanımızda da ictihat kapısı açıktır. Ancak, yeni meselelerin dışında müctehit imamların hallettiklerini öğrenip tatbik edemezken, lüzumsuz yere ictihat iddialarında bulunmak da yersizdir. Son sözümüz şudur: İctihat, İslam hukukunun dinamizmini temin eden en önemli bir hukukî müessesedir.

c) **Bu Devirde Neler Yapılmıştır?**

Bu devir fıkıhçılarının İslam hukukuna olan katkıları, en az müctehit imamlar devri kadar önemlidir. Zira bu devirde yetişen müctehit hukukçular :

aa) Mezhep imamlarından nakledilen hukukî hüküm, ictihat ve fetvaları tahlil etmişler, onların kaynaklarını araştırmışlar ve tesbit edilen usul-kavâit çerçevesinde yeni meselelerin hükümlerini ve çözüm yollarını göstermişlerdir. Serahsî'nin otuz ciltlik eseri baştan başa bunun güzel bir delilidir.

bb) Imamlarının hukukî görüşlerinden, onların takip ettikleri ictihat usul ve metodlarını çıkarmışlar, ayrıca çok önemli olan İslam hukukunun nazarî kısmını en geniş şekilde tedvin etmişlerdir. Bu ilme İslam hukukunda usulül-fıkıh denmektedir. Bu eserleri ayrı bir bölümde işleyeceğiz. Bilindiği gibi nazarî hukukun ilk temeli imam Şafiî'nin yazdığı **«er-Risale»** adlı kıymetli eserdir.

cc) Mezhep imamlarından nakledilen hukukî görüşleri tahrîc etmişler, yani çıkarılan hükümlerin esbab-ı mûcibelerini ve hukukî kaynaklarını göstermişler, mezhebin usul ve kavâidi ışığında, birbiriyle çelişir gibi görünen hukukî hükümlerden doğru olanını tercih etmişler ve tercih sebebini de bir hukukçuya yakışır şekilde izah etmişlerdir. Misal için Kâşâni'nin «Bedâyi» adlı yedi ciltlik eserine bakılabilir.

dd) Hukukî (fıkhî) mezhepler tanzim edilmiş, bütün hüküm, ictihat ve fetvalar tertip edilerek doktrin kitapları diyebileceğimiz fıkıh kitaplarında (fürû-u fıkıh) derlenmiş; şerhedilmiş ve genişletilmiştir. (*) Bu ko-

---

(*) — Hatta bazı devlet adamları kendi devletindeki vatandaşlarına tatbik etmek üzere, kanunname tarzında derli toplu fıkıh kitapları hazırlatmışlardır. Bunlardan ikisini misal olarak verebiliriz :

Birincisi : Siyasi sebeplerin de tahrikiyle, şiî ve batıni cereyanlarına karşı şiddetli bir sünnîlik siyaseti takip eden büyük Selçuklu hükümdarlarından Melikşah (1072—1092), vezir Nizamül-Mülk'ün tavsiyesi ile, devrin ileri gelen fakihlerini toplayarak, o sıra büyük ihtilaflara yolaçmış bir takım hukukî meseleler hakkında açık ve kesin hükümleri içine alan bir Mecelle tertip ettirerek, bütün imparatorluk memleketlerinde bunun tatbikini emretmiştir. Mesâil-i Melikşahî diye meşhur olan bu ahkâm mecmuası uzun zaman yürürlükte kalmıştır.

Selçuklular her zaman ve heryerde bütün ilim hareketlerini desteklemişler, maddi ve manevi yardımlarını esirgememişlerdir.

Ikincisi : Sonradan müslüman olan Moğol Devletlerinden birisi bulunan Çağatay Devleti zamanında, dünyada dahi benzeri görülmemiş bir Islam Hukuku kodu hazırlanmıştır. Tarihin büyüklüğü diğer şeylere de yansır, kaidesiyle bu büyük devletin (1227—1415) hükümdarları ilme, hukuka ve yeniliklere sadece taraftar değil, teşvikçi olmuşlardır. Islamiyet ancak Alaaddin Tarmaşirin (1322—1324) zamanında devlet dini haline gelmiştir, ama devletin desteğini alan islam Hukukçuları kıymetli eserler vücuda getirmişlerdir. Bunlar da daha önce müslüman olan Altınordu ve Ilhanlılar gibi Hanefi mezhebini kabul etmişlerdir.

Islam dünyasında Tatarlar diye bilinen Moğolların müslüman olan bu büyük

nudaki eserleri de İslam hukuku biloliyografyası bölümünde inceleyeceğiz. (*)

F) ALTINCI VE SON DEVİR

(656—1258 den Zamanımıza kadar)

a) Genel Durum :

Bilindiği gibi İslam hukukunun gelişme seyri, dördüncü devrede zirveye yükselmiş, ama beşinci devrede inişe geçmişti. Bu devrede ise, eser yazmanın dışında hukukî gelişmeler iyiden iyiye azalmıştır.

Artık İslam hukuku yerleşmiş bir hukuk sistemi haline geldiğinden, mevcut hükümleri derleme, kanun metni haline getirme ve bunları şerhetme dışında pek bir şey yapılamamıştır. İbn Teymiye, İbnül-Kayyım ve Şevkâni gibi mahdut bir kaç kişi dışında mutlak içtihat iddiasında bulunan olmamıştır.

Bu devrin hukukçuları bütün himmetlerini eser telifine sarfetmişlerdir. Ancak bu devirdeki İslam nazarî ve tatbikî hukukuna ait eserler, beşinci ve dördüncü devre göre değişik tarzlarda yazılmaya başlanmıştır. Dördüncü ve beşinci devredeki hukukçuların eserleri daha ziyade didaktik idi. Önemli olan hukukî meselelerin anlatılmasıydı. Dil sade ve kolaydı. Ayrıca her hükmün hukukî kaynağı, muhtasar eserlerin dışında zikredilmeye çalışılıyordu. Örneğin Ebu Zeyd ed-Debbûsi'nin (432 H.) **«El-Esrar»** adlı fıkıh **(tatbîkî hukuk)** eserini ve **«Takvîmül-Edille»** adlı usul-u fıkıh **(nazarî hukuk)** eserini azçok Arapçayı bilen herkes anlardı. İbarelerde çetrefillilik yoktu. Meselelerin izahı için kağıttan kaçınılmıyordu. Faydacılık esastı. Altıncı devrede yazılan eserler ise eskilerin tam tersineydi. Şimdi bu devirde yazılan eserleri görelim.

---

devleti, Tatarların adını çok meşhur bir islam Hukuku kodu hazırlatarak tarihe altın harflerle geçirmişlerdir.

Çağatay Devleti hanlarından Muhammed II. Tuğlak (Tuğluk Timur Han, 726/1324—752/1351) ın sarayında bir asilzade olan Tatarhan, İbn El-Hanefi adındaki büyük Türk hukukçusunu saraya davet etmiş ve ona bütün meseleleri havi bir İslam Hukuku kodu hazırlaması için emir vermiştir. Bu zat da 3000 küsur sayfalık Fetâvây-ı Tatarhaniye adıyla meşhur hukuk eserini hazırlamıştır. Tatarhan'a ithaf ettiği için isim koymamış ve Islam Hukuku literatüründe bu ad ile şöhret kazanmıştır. Eser sistematik bir hukuk kitabıdır. Bildiğimiz fetva kitapları gibi değildir. Istanbul Kütüphanelerinde yüzlerce yazması mevcuttur.

(*) — Zeydan, age, sh. 146—149, Karaman, age, sh. 165 vd. Sava Paşa, age, c.I. sh. 107—122, Hallaf, Abdülvehhab, Usul'ül-Fıkıh, Mısır, sh. 255—262, Büyük Haydar Efendi, Usul-i Fıkıh Dersleri, Istanbul, 1966, sh. 514—521, Hudari, age, sh. 275—311 Ali Hasan, age, sh. 301 vd. Ibn Mirza, Said, El-Mesneviy'yül-Arabi, Beyrut; tarihsiz, sh. 128—130 El-Kevseri, Hüsnüt-Tekâdi, sh. 102—121, Leknevi, Abdülhayy,

b) Metinler (El-Mütûn) :

Bu devrin hukukçuları önce, seleflerinin yazdığı fıkıh ve usul-ı fıkıh eserlerini ihtisar etmeye (kısaltma) ve sanki kanun metni haline getirmeye çalıştılar. Örneğin, beşinci devrede yazılmış Kudurî'nin **«el-Muhtasarı»** ve İmam Muhammed'in **el-Camiüs-Sağir»**i, beşinci ve altıncı devir arası bir fakîh sayılabilecek Ebubekr el-Merginânî tarafından kısaltılarak **«El-Bidaye»** (Şerhi el-Hidâye) isimli zor ibareli bir eser vücuda getirilmiştir. Bu eser de altıncı devir hukukçularından Tacüş-Şerîa tarafından **«El-Vikaye»** adıyla tekrar kısaltılarak bir kanun metni haline getirilmiştir. Torunu Sadrüşşerîa tarafından ise tekrar kısaltılarak «En-Nükâye» adlı daha öz ve kısa bir hukuk el kitabı ortaya çıkarılmıştır. Bu tip eserlere **«mütûn = hukuk metinleri»** ismi verilir. Bu eserler bu günkü kanun metinleri hükmündedir. Örneğin, bu metinlerden herhangi birini alsanız ve her cümlesine veya bir iki cümlesine bir madde numarası koysanız, modern bir kanun elde etmiş olursunuz. Mısırlı Kadri Paşanın 647 maddelik Aile ve Miras Hukuku ile ilgili Kanun tarzındaki eseri, bir fıkıh metninin başlıklarına birkaç altbaşlık, cümlelerine de birer madde numarası konulmasıyla elde edilmiştir. İsteyen mezkûr eserle, İbrahim el-Halebi'nin **«Mültekal-Ebhur'**»ünün ilgili yerlerini karşılaştırabilir. Veya İbn-i Abidin'in metni ile karşılaştırabilir.

«Metinler = mütûn» diye bilinen bu hukuk eserlerinin mezkûr mahiyetlerinden dolayı, koca Osmanlı Devleti 400 sene kanunlaştırmaya gitme ihtiyacını duymamıştır. Özellikle Molla Hüsrevin **«el-Gurer»** adlı metni, madde numaraları ve bazı alt başlıklar dışında Mecell'nin aynıdır. Mecelle'de yapılan iş, zaten var olan metinlerin büyük bir itina ile Türkçe'ye çevrilmesi ve maddelere ayrılmasıdır.

Hukuk tatbikatı ile ilgili eserlerde olduğu gibi, nazarî hukuk (usul-ül fıkıh) ile ilgili eserler de kısaltılmış ve metinler vücuda getirilmiştir. Pezdevî'nin **«Usul»** metni buna örnek olarak verilebilirse de asıl metin niteliği Sadrüş - Şerîanın **«Et-Tenkîh»** adlı usul-ı fıkıh eserinde müşahede edilebilir.

c) Şerhler :

«Mütûn» denilen hukuk eserleri zamanla anlaşılamaz hale gelince veya anlaşılması zor biçimde kısaltılmış olunca, şerhe ihtiyaç göstermiştir. Metinler kanunlardır, bu eserler ise şerh ve doktrin kitaplarıdır. Bazan olmuş bir fıkıh metnine yüzlerce şerh yazılmıştır. **«El-Hidaye»** buna misal olarak verilebilir. Şerhlerin de iki çeşit olduğunu görüyoruz :

El-Fevâidül-Behiyye Fi Teracimil-Hanefiyye, Beyrut, sh. 6-7, Ali Sayis, age, sh. 119—126, Fenâri, Muhammed b. Hamza, Füsûl-ül-Bedayi'Fi Usûl-iş-Şerâyi', İstanbul, 1289 H.c.2. sh. 415—436, Kâtip Çelebi, Keşfüzzünun, Istanbul 1971, c.l. sh. 268, Açıkgüzoğlu, Mehmed, İslam Devletleri Tarihi.

aa) Birinci gurup şerhler, metnin sadece kelimelerini, cümlelerini açıklamakta hükümlerin anlaşılmasına gayret etmektedir. Diğer hukukçuların görüşleriyle mukayese veya hükümlerin kaynaklarını (edillesini) izaha ya hiç girmemekte veya çok az girmektedir. Bunlara gayr-ı müdellel fıkıh kitapları denir. Hanefilerin en önemli hukuk metinlerinden olan **«el-Hidâye»**nin Ekmelüddin el Bâberti tarafından yapılan **«el-İnaye»** adlı şerhi bunun en güzel örneğidir.

bb) İkinci gurup şerh kitapları ise, sadece **«metin»** olan eserin cümlelerini izahla kalmamakta, o konuyla ilgili mukayeseli bir incelemeye girmekte ve hükümlerin kaynaklarını (delillerini) teker teker zikredip münakaşını yapmaktadır. Bunlara **«Müdellel Fıkıh Kitapları»** denmektedir. Yine **«el-Hidâye»**nin İbn'ül Hümam tarafından yazılan **«Fethül-Kadir»** adlı Şerhi bu gurubun en güzel örneğidir.

d) Haşiyeler (el-Havâşî) :

Şerhler üzerinde de bazı eserler yazılmıştır. Bu eserler ya şerhlerdeki bazı noktaların izahı amacını gütmektedir ki bunlara **«talikât»** diyoruz. Veya şerhlerde açıklanan görüşlerin tenkidi mahiyetindedir. Bunlar şerhi yapanın ibraz ettiği görüşlere aykırı olarak serdedilen mülâhazalardır. Bu çeşit, izah veya tenkit sadedinde şerhler üzerine yazılan eserlere de haşiye denilmektedir.

Bu üç eser tipine birden güzel bir misalle mevzuyu kapatalım:

Şeyhül-Islam Muhammed b. Abdullah el-Timurtaşi (1004h.) adlı bir Hanefi hukukçusu, özellikle Molla Husrev'in **«Ed-Dürer»**inden yararlanarak **«Tenvîr'ül-Ebsâr»** isimli bir hukuk metni telif etmiştir. Geniş ve güzel bir hukuk el kitabıdır. Bu kıymetli fıkıh metnini Alaadidin El-Haskefî (1088 H.) isimli bir fakîh **«ed-Dürr'ül-Muhtar»** ismiyle şerhetmiştir Şerhi gayr-i müdellel şerhlerdendir. Daha sonra 12. asır hukukçularından Muhammed Emin İbn-i Abidin isimli hukukçu bu şerhe **«Reddül-Muhtâr»** isminde çok kıymetli bir haşiye yazmıştır.

e) Fetvâlar (El-Fetâvâ) :

Bu devirde telif edilen hukuk eserleri, yukarda zikredilenlere münhasır değildir. Ayrıca, insanların pratik hayatta karşılaştıkları hukukî meselelere verilen cevaplardan oluşan fetva kitapları da mevcuttur. Bu cevaplar ya bizzat fetvayı veren zat veya talebeleri tarafından toplanmış, fıkıh bablarına göre tasnif edilerek eser haline getirilmiştir. Çoğunlukla **«soru-cevap»** şeklinde yazılır. Bazan «bazı hukukî meseleler ile ilgili ilmî araştırmalar» şeklinde hazırlanır. İbn Teymiye'nin **«Fetâvâ»**sı bu guruptandır.

Şunu da önemle belirtmek gerekir ki İslam Hukuk tarihinde devlet adamlarının teşvik ve yardımıyla bazı hukuk eserleri meydana getirilmiş ve **«el-Fetâvâ»** diye isimlendirilmiştir. Bunların bildiğimiz fetva kitaplarına benzemediğini, bilakis hukukun bütün hükümlerini derleyen birer

hukuk külliyatı **(corpus juris)** olduklarını unutmamak gerekir. Geçen bölümde sözkonusu ettiğimiz **«Fetavay-ı Tatarhaniye» bu** mahiyette bir hukuk eseri olduğu gibi, Babürlüler zamanında hazırlatılan **«Fetâvay-ı Hindiye»** de bu niteliktedir. Hazırlanış şekli şöyledir : İkinci defa 1556 da Babur imparatorluğunu kuran Ekber Mirza'dan (1556) sonra üçüncü hükümdar olan Alemgir Şah I. (Ebül-Muzaffer Muhyiddin Muhammed Evrengzib Bahadır Alemgir Padişah, 1658-1707) bir İslam Hukuku Kodunun hazırlanmasını istemiştir. Bu, İslam Hukukunun bütününü tatbik etme hususundaki önemli bir teşebbüstür. Bu eserde Hanefi doktrini takip edilmiş ve yalnız fetvalardan değil, aynı zamanda bu mezhebin muteber metinlerinden seçilmiş parçalardan meydana gelen ve Fetâvay-ı Alemgiriye veya Fetâvay-ı Hindiye diye anılan muazzam bir eser, adını taşıdığı bu imparatorun emriyle yazılmıştır. Bir hükümdarın dinî hukuka ait bir eserin resmi hâmisi olarak gözüken bu arzusu, emsali görülmemiş fevkalâde bir iştir. Tatbikatta Alemgir tarafından başlatılan İslam Hukukunun bu hâkimiyeti, Hindistan'da İngiliz idaresi zamanında uzun süre devam etmiştir.

Eserin önsözünden anladığımıza göre, Alemgir I. in, en güzel şekilde tertip edilmiş, sahasında en doruk noktaya ulaşmış, muteber görüşlere yer verilmiş, zayıf görüşlerden arındırılmış bir fıkıh eseri hazırlanması için emir vermesi üzerine toplanan İslam hukukçuları heyeti, böyle bir eseri yazmaya başlamışlardır. Yazarken takip ettikleri metod ise şudur:

1 — Önce Hanefi mezhebinin kurucusu olan Ebu Hanife'den nakledilen kesin rivayetleri, bütün Hanefi Hukukçularının kabul ettiği muteber görüşleri (Zahirür-rivâyât) almışlardır. Bunlar bir çeşit kanun metinleridir.

2 — Sonra da Ebu Hanife'den nakli kesin olmayan rivayetler tetkik ve mukayese sonucu eserde yer almıştır (Mesâil-ün-Nevâdir).

3 — Daha sonra da yukarda zikredilen rivayetler ve görüşleri açıklayan doktrin eserleri incelenmiştir. Ayrıca bir çeşit Yargıtay kararları olan fetvalar da gözden geçirilmiştir.

Bu şekilde Mevlel-Hüman Şeyh Nizam başkanlığında derlenen bu muazzam İslam Hukuku Kodu, 52 kitap, 515 bab ve yüzlerce fasıllardan meydana gelmektedir. Mısır'da H. 1310 da basılan eser 6 cilt olup, toplamı 3500 sayfadır. (El-Fetaval-Hindiye, c.l. sh. 2-3, sh. 574-576)

f) Kanunlaştırma Hareketleri (Taknîn) :

Altıncı devrin bu özellikleri 13. Hicri asrın sonlarına kadar böylece devam etmiştir. Mezhepler resmi devlet mezhebi haline gelmiş ve bazı eserler de hazırlatılmış olmasına rağmen, resmen kanunlaştırma hareketine girişilmemiştir. Buna sebep yeterli elemanın oluşu ve fıkıh kitaplarının herkesce hukuk kodu olarak samimiyetle kabul edilmesiydi. Zaten kanunlaştırma hareketleri modern anlamda ilk olarak 18. milâdî yüzyılın başlarına doğru başlamıştır. Onüçüncü hicri asrın sonlarına doğru başta Osmanlı devleti olmak üzere diğer islam devletleri de uyanmış ve eldeki

islam hukuku ahkâmının modern manada kanunlaştırılmasına başlanmıştır. Biz bu konuyu burada kısaca gözden geçirecek ancak ayrıntılı bilgiyi her hukuk dalını incelerken daha geniş olarak vereceğiz.

Osmanlılar, Adliye nazırı Ahmet Cevdet Paşa başkanlığında kurdukları Mecelle Cemiyetine, borçlar, kısmen eşya ve usul hukuku konularını ihtiva eden 1851 maddelik Mecelle-i Ahkam-ı Adliyeyi hazırlatmışlardır. Bu eser 1285-1293/1869-1876 yılları arasında hazırlanmış ve tamamı 26 şaban 1293/1876 da yürürlüğe girmiştir. Ayrıca 1917 tarihli 157 maddelik Hukuk-u Aile Kararnamesi, 65 maddelik Usul-i Muhakemât-ı Şeriye Kararnamesi, Ceza Kanunname-i Hümâyûnu, Kanun-u Cedit de kanunlaştırma hareketlerinden birer misaldır.

Bugün İslam Hukuku, tekrar güncel hale gelmiş ve Üniversitelerde orijinal bir hukuk sistemi olarak incelenmesi zarureti anlaşılmıştır. Bu konuya tekrar döneceğiz.

III. İslam Hukukunun Kaynakları

Kaynak kelimesi lügat anlamı itibariyle değişik manaları ifade eder. Birinci anlamda kaynak, bir şeyin ilk çıktığı yer demektir. Hukukun kaynağı denilince, hukuk kurallarının nereden geldiği, bunun davanağının ne olduğu meselesi anlaşılır. Nitekim muasır İslam hukukçuları bu anlamda, **«masdar»** ve bu kelimenin çoğulu olan **«mesâdır»** kelimesini kullanmaktadırlar. Hukukun kaynaklarının karşılığı olarak **«masâdir'ül Fıkh»** tabirinin kullanıldığını görüyoruz. İslam nazarî hukuku (usulülfıkh) ile ilgili eserler, hukukun kaynakları tabiri yerine, hukukî hükümlerin delilleri (edillet'ül ahkâm) ifadesini tercih etmektedirler. Zaten delil, tam bir hukukî muhakeme ile kesin veya zannî olarak, hukukî bir hükme götüren şeye denmektedir. Yani hukukî hükümlerin delilleri (edilletül-ahkâm) hukuk kurallarının dayanağını oluşturan kaynaklardır. O halde bizim kaynak kelimesinden maksudumuz, bu zikredilen mana olacaktır. Bunun batı dillerindeki karşılığı **«source of law»**dur. İslam hukukçuları genellikle hukukun kaynakları ve kaynakların yorumlarını anlatan ve hukukun nazarî bilgilerini mevzu edinen ilimlere usulül-fıkıh demişlerdir ki fıkhın, yani hukukun temelleri, kökleri demektir.

Kaynak kelimesinin bir diğer anlamı da hukuku çıkaran yer, yani kanun koyucu manasıdır. Bizim burada, bu manada kaynak ile alakamız tebeîdir. Zira bu anlamda yani İslam hukukunun doğurucu ve yaratıcı kaynağı, şeklen ister Kur'an, ister sünnet, ister kıyas olsun, Allah'ın vahyidir. Kaynak kelimesi bir de, hukukî bilgileri ihtiva eden eserler anlamına gelir ki biz bu konuyu bibliyografya başlığı altında kısaca işleyeceğiz.

Şunu önemle belirtelim ki, İslam'da hukukî düzenlemelerin herhangi bir tarafını araştırmak isteyen her araştırıcı için İslam Hukukunun genel kaynaklarını kısa da olsa incelemesi, şarttır. Zira İslam Hukukunun hükümlerini anlamak, bunları öğrenmekle mümkün olur. Şunu da peşinen söyleyelim ki İslam hukukunun kaynaklarında bir birlik mevcuttur. Her çeşit hukuk dalında kaynaklar aynidir. Yani bütün hukukun doğurucu ve yaratıcı kaynağı vahiy olduğu için, şeklî kaynaklarda da fazla bir ayrılık göze çarpmaz.

İslam hukukunun şeklî kaynaklarını, doğurucu kaynak olan vahiyle münasebetini gözönüne alarak ikiye ayırabiliriz: Birincisi, doğrudan doğruya vahye dayanan kaynaklardır ki bunlara aslî kaynaklar (**masâdir-i asliye**) adı verilir. İkincisi ise, tebeî ve tâlî kaynaklardır ki bu kaynaklar Kur'an ve hadisin, hukukun kaynağı olabileceğini açıkladığı kaynaklardır. Bunların sayısı çoktur. Biz tebeî kaynaklardan olan icma ve kıyası da Kur'an ve sünnetle beraber mütalaa edecek ve dördüne birden aslî kaynaklar tabirini kullanacağız. Aslîden kasdımız, bir hukukçunun ilk önce ve hiç tereddüt etmeden ahkâm istihracı için müracaat edebileceği kaynaklar olacaktır. Bu aslî kaynaklarda, hukukî bir anlaşmazlığın çözümünü sağlayacak bir hukuk kuralı bulunamadığı takdirde müracaat edilebilecek diğer kaynaklara da tâlî kaynaklar adını vereceğiz. Bunlar, örf-adet kuralları, istishab, istihsan, sahabe mezhebi (yani görüşleri), İslama aykırı olmayan yabancı kanunlar (şerâyiü menkablenâ), masâlih-i mürsele, sedd-i zerayi, Tabiîlerin büyüklerinin görüşleri, genel hukuk prensipleri (kavâid-i külliye), tahkîm-i hal, umum'ül-belva, kalbin şahadeti ve hâkimin takdiri vb.leridir. Mezkûr kaynaklara ictihadî kaynaklar da denilmektedir. Biz kısa da olsa bunları incelemeye çalışacağız. (*)

A) ASLÎ KAYNAKLAR (ŞERÎ DELİLLER) :

Hukukî hükümlerin kendilerinden elde edildikleri aslî kaynakların (şer'î delillerin) dört olduğunda, bütün İslam hukukçuları ıttifak etmişlerdir: Kur'an, sünnet, İcma-ı Ümmet, Kıyas. Bu kaynaklar arasındaki hiyerarşik sıra da şöyledir: Kur'an, peşinden sünnet, ardından icma ve sonra kıyas. Bu şu demektir: Hukukî bir anlaşmazlık ortaya çıktığı zaman önce Kur'ana müracaat edilir. Çözüm bulacak hükmü varsa yürürlüğe konur. Eğer çözüm bulacak hüküm Kur'anda mevcut değilse sünnete bakılır. Anlaşmazlık çözüme kavuşturulursa, sünnetteki hüküm uygulanır. Çözüme kavuşturulamaz ise icma'a müracaat edilir. Onda da çözümü yoksa, hukukî anlaşmazlık kıyas yoluyla çözümlenmeye çalışılır.

Şimdi biz aslî kaynakları, ana hatları ile tanıtmaya çalışalım:

a) Kur'an-ı Kerim :

Milâdî 610 yılından itibaren, Allah tarafından âyet âyet Arapça olarak vahiy yoluyla Hz. Muhammed'e gönderilen Kur'an, İslam Hukukunun en birinci ve en büyük kaynağı ve üssül-easıdır. İslamın temel prensiplerini 23 yıllık bir vahiy süresinde tamamlayan Kur'an, asliyetini günümüze kadar hiç bozulmadan devam ettiren tek semavî mukaddes kitap-

(*) — Zeydan, Abdülkerim, El-Medhal, Bağdat, 1389-1969, sh. 182-183, Emre, Zahit, Medeni Hukuka Giriş, Istanbul, 1976, sh. 119 vd. Hâdimî Ebu Said, Menâfiüd-Dakâik şerhu Mecâmi-ül-Hakâik, Dersaadet, 1308, sh. 12 vd. Gazzali, Ebu Hamid Muhammed, El-Mustasfa, Mısır, 1324, 3.1, sh. 65 vd., Nebhan, Muhammed Faruk, Islam Anayasa ve Idare Hukukunun Genel Esasları, (Ter. Prof. Servet Armağan), Istanbul, 1980, sh. 245 vd., Sava Paşa, Islam Hukuku Nazariyatı Hakkında Bir Etüd, Ankara, 1955, sh. 21—22

tır. Hz. Muhammed'in de en büyük mu'cizelerinden biridir. İnsanlığın her türlü saadet kaynağını teşkil ettiğinden, bütün mes'elelerin hal mercii olma vasıf ve iktidarında bulunduğundan, Kur'an islam hukukunun aslî ve vazgeçilmez kaynağı olmuştur.

Kur'ana Kitap da denir.

Kur'anın hükümlerini üçe ayırmak mümkündür.

1 — **İtikadî hükümler** : Bunlar iman ve inanç prensipleridir.

2 — **Ahlakî hükümler** : Bunlar da şahısların kendi nefislerine karşı (sübjektif) ve birbirleriyle olan münasebetlerindeki (objektif) davranış şekillerini belirten prensiplerdir. Bu hükümler mükellefin zinetleneceği faziletler ve sakınacağı kötülüklerle ilgilidir.

3 — **Hukukî hükümler (muâmelât)** : Bu üçüncü gurup, Kur'anın hukukudur. Usulül-Fıkıh denilen İslam Hukuku nazariyatının meşgul olduğu ayetler bunlardır. Kur'andaki hukukî hükümler (muamelât)de ikiye ayrılır:

I — **İbadet hükümleri** : Bunlar Allah ile kul arasındaki münasebetleri düzenleyen hükümlerdir.

II — **Muamelât hükümleri** : Bunlar ise, ibadetin dışında kalan bütün münasebetleri tanzim eden hükümlerdir. Özel ve Kamu Hukuku kuralları bu gurubu oluşturur. Kur'anda aile hukuku (ahval-i şahsiye) ve miras hukuku ile ilgili yaklaşık yetmiş; Borçlar ve Eşya hukuku ile ilgili seksen; Ceza Hukuku ile ilgili otuz; Yargılama (mürafaa) ile ilgili onüç; Teşkilât-ı Esasiye (Anayasa) ile ilgili yaklaşık on; Devletler Hukuku ile ilgili otuz küsur ve İktisadî-malî hükümlerle ilgili yüzlerce ayet mevcuttur.

Kur'anın hukukî hükümleri izah tarzının da üç şekilde olduğunu görüyoruz!

1 — Genel Hukuk Prensipleri tarzında, hukuk kurallarının temelini ve dayanağını oluşturan kaideleri zikreder. Bunlara misal olarak, «meşveret» «adalet ve hakkaniyetle hükmetme», «suçta ve cezada şahsilik», «suç ve cezada kanunîlik», «suç ile ceza arasındaki müvâzene» «Başkasının malının, canının haram oluşu», «faydalı işlerde yardımlaşma», «akitlerin ifası», «hukukta tedricîlik», «zorlukları azaltma», «hukuku insanların menfaatine göre ayarlama», ve «zaruretlerin yasak şeyleri meşru hale getirmesi» prensiplerini zikredebiliriz.

2 — İzah ve yoruma muhtaç olacak genel hükümler ve icmalî kaideler vazeder. Alım-satım akdinin helal, faizin haram kılınıp keyfiyetinin açıklanmamış olması ve kısasın îcabı gibi...

3 — Tafsîlî, yani ayrıntılı biçimde zikredilen hukukî hükümlerdir. Miras payları, boşanma ve had cezaları ile ilgili hükümler bunlara misal olarak zikredilebilir.

Kur'an sırf bir hukuk kitabı olmadığından, ibadet ve ahval-ı şahsiye dışında kalan medenî hükümler, ceza hükümleri, anayasa, devletler hukuku ve diğer hukuk dalları ile ilgili, Kur'anda, bazı istisnaların dışında, sadece genel kaideler vardır ve temel prensipler yer alır. Kur'an bunlarda nadiren ayrıntıya girmiştir. Ayrıntıya girmediği hükümler, ortamın ve menfaatlerin değişmesiyle değişebilen hükümlerdir. Böylece Kur'an, temellerini attığı islam hukukunun dinamizmini sağlamış olmaktadır (*)

b — Sünnet

Sünnet, lügat anlamı itibariyle adet haline getirilen usul, yol demektir. Islam Hukuku terminolojisinde ise, Kur'andan ayrı olarak, Hz. Peygamberden sudûr eden söz, fiil ve tasdik mahiyetindeki takrir ve sükûtlarını ifade eder. Hz. Muhammedin sadece sözlerine hadis denilir Hz. Muhammed'in (A.S.) sözleri, filleri, hal harekât ve tavırları dinin ve Islam Hukukunun ikinci kaynağıdır. Sünnet, Kur'ana dayanan bir çok hukukî kuralların kaynağı olmuştur. Bu söz ve hareketlerin sosyal hayata aksetmesine sahabeler vasıta olmuşlardır. Çünkü onlar Peygamberimizin tebliğ ve tarif ettiği tarzda yaşamışlar ve fiilen örnek olmuşlardır. Onların Peygamberimizden görüp naklettikleri mes'eleler, daha ziyade sosyal hayatta cereyan eden iktisadî, siyasî, hukukî ve sosyal konularla ilgili olmuştur. Aile münasebetlerindeki mahrem mes'elelerin ve aile içi münasebetlerin Peygamberimizin ifadeleriyle değerlendirilerek meydana çıkan sünnet hükümlerinin hukuk kaynağı haline gelmesine ise, Hz. Peygamberin hanımları vasıta olmuşlardır. Üstün bir ilmî kabiliyete sahip olan Hz. Aişe, asîl bir aileden olan Zeynep, hassas bir mizaca sahip Hz. Hafsa gibi Peygamber hanımları, mizaçlarının farklı olmasından doğan ailevî problemler karşısında, Hz. Peygamberin söylediği söz ve takındığı tavırları naklederek mükemmel bir aile hukukunun teşekkülüne vesile olmuşlardır. Hz. Peygamberin bütün bu söz, fiil ve takrirleri, sağlam ve güvenilir bir şekilde bize kadar nakledilmiştir. Henüz hicrî I. asrın sonunda başlayan hadisleri tedvin faaliyeti, daha sonraki zamanlarda kemal ve doruk noktasına ulaşmıştır. Hadisleri derleyen yüzlerce hadis mecmualarından sadece bir kısmını misal olarak verebiliriz: İmam Mâlik'in **«El-Muvatta»ı,** Ahmed b. Hanbel'in **«El-Müsned»i** (45000 hadisi muhtevidir) ve meşhur Kütüb-ü Sitte; yani Sahih-i Buharî, Sahih-i Müslim, Sünen-i Tirmizî, Sünen-i İbn-i Mace, Sünen-i Nesâi ve Sünen-i Ebi Davud.

İslam Hukukunun ikinci kaynağını teşkil eden sünnet, tarifinden de anlaşılacağı gibi üç çeşittir:

1 — Kavlî (sözlü) sünnet : Hz. Peygamberin çeşitli gaye ve münasebetlerle söylediği sözlerdir. «Zarar vermek ve zarara zarar ile karşı koymak da yasaktır» ifadesi gibi.

(*) **Zeydan, age, sh. 184—189, Sava Paşa, age, c.I. sh. 34—39, c.2, sh. 71 vd. Nebhan, age, sh. 246—254, Gazzali, age, cl. sh. 65, Izmiri, Mir'atul-Usûl Şerhi, Istanbul, c.I. sh. 86—87, Hâdimi, age, sh. 24 vd. Amidi, Seyfeddin, El-Ihkâm. Kâhire, 1968, c.I. sh. 228 vd.**

2 — Fiilî sünnet, Hz. Peygamberin işleridir. Malî konularda bir şahit ve yeminle yetinerek karar vermesi gibi...

3 — Takrîrî sünnet, sahabeden sadır olan sözler ve fiilleri inkâr etmeden sükût ederek veya muvafakat edip beğendiğini göstererek güzel karşılamasıdır. Zira Hz. Peygamber batıla karşı asla susmaz. Mescidin avlusunda harp oyunları oynayan çocukları görüp sükût etmesi ve onları ayıplamaması gibi...

Sünnet Hz. Peygamberden bize naklediliş senedine göre de üç kısma ayrılır.

1 — Mütevâtir sünnet : Normal olarak yalan üzere birleşmeleri imkânsız olan bir topluluğun Hz. Peygamberden naklettiği sünnettir. Zekâtın miktarlarını açıklayan sünnet gibi. Bu çeşit sünnet kesin ilim ifade eder.

2 — Meşhur sünnet : Peygamberden tevâtür derecesine varmayan bir topluluk tarafından nakledilen sünnettir. «İşler niyete göredir.» hadisi buna misal olarak verilebilir. Hanefilere göre bu da kesin ilım ifade eder.

3 — Âhâd sünnet : Hz. Peygamberden bir kişi veya iki kişi ya da tevâtür derecesinde olmayan bir topluluğun naklettiği sünnettir Bunlara haber-i vâhid de denir. Bu çeşit sünnet, kesine yakın bir ilim ifade eder (zann-ı râcih).

Hz. Peygamberin sözlerinin ve fiillerinin hukuk kaynağı olması için, Allah'ın elçisi sıfatı ile ondan sudûr etmiş ve onlarla hukuk kâidelerini vazetmeyi kasdetmiş olması şarttır. O halde Hz. Peygamberden sadır olan söz ve fiilleri teşri amacıyla olan ve olmayan diye de ikiye ayırmak gerekecektir:

Birinci kısma girenler, Hz. Peygamberden Allah'ın elçisi ve tebliğçisi olarak sâdır olan söz ve fiillerdir. Bunlar bütün müslümanlar için teşri kabul edilir.

İkinci kısım ise, insanlık tabiatı gereği, mahareti ve dünya işlerindeki tecrübesi sonucu ondan sâdır olan söz ve fillerdir. Bunlar teşri sayılmaz. Ancak herşeyin en güzelini yapacağı için, özellikle insanlık tabiatı gereği sâdır olan hususlarda ona uymak güzel birşeydir. Buna göre, oturması, kalkması, yürümesi, uyuması, ordu tanzimi, bir hastalığa ilaç tavsiyesi gibi halleri teşri amacını gütmemektedir. Bir de Hz. Peygamberin yaptığı bir iş, şer'î bir delil onun sırf kendisine ait olduğunu gösterir, ve o hususta örnek olmayacak ise bu da teşri sayılmaz. Nitekim Allah «ikişer üçer veya dörder evlenebilirsiniz» (Nisa, 3) buyurduğu ve bu, en çok dört kadınla evlenilebileceğini gösterdiği halde, O, dörtten fazlası ile evlenmiştir.

Hadisin Kur'an karşısındaki durumu hakkında ise şunları söylemek gerekir: Buna sünnetin vazettiği hukukî hükümlerin çeşitleri de diyebiliriz.

Birinci çeşit : Kur'anda mevcut hükümlere uygun olan sünnet hükümleridir. Bunlar Kur'andaki hükümleri destekler ve pekiştirir. Yalancı şahitlik ve haksız yere adam öldürme konularında olduğu gibi...

İkinci çeşit : Kur'anda mevcut hükümleri bildiren, tefsir ve tafsil eden ve Allahın emrettikleriyle nasıl amel edileceğini açıklayan sünnet hükümleridir. Mesela «Allah size miras hükümlerini şöylece tavsiye ve emreder: Evlatlar hakkındaki hüküm erkeğe, iki kadının payı miktarıdır.» (Nisâ. 11) mealindeki ayetin genel (âm) olan hükmünü, «Kâtil mirasçı olamaz.» hadisi tahsis etmektedir.

Üçüncü çeşit ise, Kur'anda yer almayan yeni mes'elelere çözüm getiren sünnet hükümleridir. Şüf'a hakkının sübûtu ile ilgili sünnet hükümleri buna misal olarak verilebilir.

Özetlemek gerekirse sünnet, Kur'anın tefsir ve izahı ve yaşama tatbikatı olmaktadır. Kur'anın manasını, Peygamberine izah ve tefsir etme yetkisi veren Allah'ın koyduğu hukuk, gerçekten bir cemiyetin problemleri için çözüm arayanlara dinamik bir hukuk mantığı emanet etmektedir. (*)

C) İCMA'

İslam Hukukunun üçüncü aslî kaynağı da İcma veya diğer bir tabirle icma-ı ümmetdir. Yukarda zikredildiği gibi, icma ve kıyas müstakil bir hukukî müessese olmayıp, Kur'an ve sünnetin hükümlerinden çıkan hukuk kaynakları **(şer'î deliller)** dır. İcmaın lügat anlamı bir şeyde ittifak etmek veya azm etmek demektir. Hukuk terminolojisinde ise aynı devre mensup müçtehit İslam hukukçularının hukukî bir mes'elenin çözümünde veya bu müçtehit hukukçulardan bir veya ikisi tarafından verilmiş bir fetva hakkında ittifak etmeleridir. Kısaca, aynı devirdeki müslüman müctehitlerin şerî (hukukî) bir hüküm üzerinde ittifak etmeleridir. İcma, Hz. Peygamberin vefatından sonra ortaya çıkmış bir hukuk kaynağı olduğundan, bazı hukukçular icma'ı, aynı devre mensup müslüman müctehitlerin Hz. Peygamberin vefatından sonra, şer'î bir hüküm üzerinde ittifak etmeleridir, şeklinde tanımlamaktadırlar. Mühim olan, aslî kaynaklardan hüküm çıkarma kabiliyet ve kudretinde olan müçtehit âlimlerin ittifakı unsurudur.

İcma suretiyle kabul edilmiş bulunan hukukî hükümlerin mutlaka bir delile dayanması gerekir. İcmaın dayanağı, yani mesnedi kitap ve sünnetten bir nass olabileceği gibi kıyas, örf ve diğer ictihadî kaynaklardan biri de olabilir. Mûrisin kardeşleriyle birlikte bulunan dedesinin de mirasçı olacağı, büyük ananın da ana gibi terekeden

(*) **Zeydan, age, 190—195, Amidi, age, c.l. sh. 241 vd. Gazzali age, c.l. sh. 90 vd. Hâdimi, age, sh. 191—212, Nebhan, age, sh. 255—273, Hallaf, Abdülvehhab, Usulül-Fıkıh, Kahire, 1954, sh. 36—46, Sava Paşa, age, c.l, sh. 40—43, c.2, sh. 163—182, İzmîri, age, c.2, 196 vd. Berkî, Ali Himmet, Hukuk Tarihinden Islam Hukuku, Ankara 1955, sh. 9**

altıda bir miras payı alacağı, bir kimsenin yeğen ile teyze veya halayı nikahı altında birleştiremiyeceği gibi hukukî mes'eleler icma yoluyla çözümlenen ve bu sebeble uyulması mecburi olan hukukî (şer'î) hükümlerdir. İcma yoluyla alınan kararlar, gerek o anda ve gerek ondan sonra uyulması mecburî bir mahiyet taşırlar. Bu kararlar, günümüz hukukundaki ictihadı birleştirme kararları ile sadece kazaî yönden benzerlik arzetmektedirler. İcma', üzerinde ittifak edilen hukukî meselede kesin delil teşkil eder. İcma ile sabit bir hükmün itirazsız kabulü gerekir.

Yapılan tariflerden de anlaşılacağı gibi icma için bazı şartlar sözkonusudur. Evvela, icma edenlerin ictihad yapabilen İslam hukukçusu olmaları gerekir. Hukukçu olmayanların ittifakı delil olmaz. Kur'an ve hadis ilimlerine hakkıyla vakıf olan hukukçuların bulunması gerekir. Ayrıca, bir devirde ictihad seviyesinde olan tüm hukukçular ittifak etmelidirler. Ancak ittifak şartının gerçekleşmesi için hukukçuların mutlaka bir araya gelip, fikir birliğine varmaları gerekmez. Herkes bulunduğu yerden ayni görüşleri, açıkça veya zımmen kabullenmiş olunca ittifak doğmuş sayılır. Bir de, üzerinde ittifak edilen meselenin dinî ve hukukî olması gerekir.

İcma', meydana gelişi itibariyle iki çeşittir: Birincisi; sarîh icma; Bu, bir asrın bütün müçtehitlerinin, hukukî bir meselenin hükmü üzerinde her birinin kendi fikrini fetva veya hüküm şeklinde açıklayarak ittifak etmeleridir. Yani her müçtehit hukukçu fikrini açıkça beyan etmiş olmalıdır. İkincisi ise, sükûtî veya kısmî icma; Bu, müçtehit hukukçuların bir kısmının bir hukukî mesele hakkında fikirlerini açıklamalarına karşılık, geri kalanların muvafık veya muhalif olarak fikirlerini açıklamayıp susmalarıdır. Birinci kısım icma kesin bir hukuk kaynağı (şer'î delil) ise de ikincisinde ihtilaf edilmiştir.

İcma, günümüzde gündeme gelmiş olan yeni hukukî problemlere çözüm bulmak için başvurulması gerekli olan önemli bir hukuk kaynağıdır. Öyle sanıyoruz ki icmaa liyakatli kimseler yeter derecede bulunmasa bile, mevcut olanların biraraya gelerek önemli bazı hukukî meseleleri halletmeleri bu gün için daha kolay ve istenilen bir durumdur. Ayrıca şer'î hükümlerin tanzimi, bir ferdin ve bir fikrin değil, yüksek bir heyetin nazar-ı dikkatinden ve tetkikinden geçmesi gerekir. Taki o heyet, umumî bir emniyet ve bütün müslümanlara tam bir itimat kazandırsın. Rü'yet-i hilal konusunda benzeri bir çalışmanın, Diyanet İşleri Başkanlığımızca yapılmış olması sevindirici ve ümit vericidir. Arzumuz benzer teşebbüslerin, sigorta, kredi ve benzeri konularda da yapılmasıdır. (*)

d) KIYAS

Kıyas, İslam hukukunun aslî kaynaklarından dördüncüsünü teşkil eder. Kitap, sünnet, icma ve kıyas dörtlüsüne, meşhur bir tabirle edille-i erbaa (hukukun dört kaynağı) denilir. Edille-i erbaa olarak isimlendirilen bu hukuk kaynaklarından Kur'an, sünnet ve icma bizzat şer'î prensipler olduğu için isbat edici olarak değerlendirilirken, kıyas izhar edici

(gösterici) bir delil olarak kabul edilmektedir. Kıyasın bu mahiyeti tarifinden de anlaşılmaktadır.

Kıyas kelimesi lûgat anlamı itibariyle, bir şeyi takdir etmek, ölçmek, karşılaştırmak ve iki şey arasındaki benzerlikleri tesbit etmektir. Hukuk terminolojisinde ise şu şekilde tarif edilir: Açık ve kesin bir hükme sahip hukukî bir mes'elenin hükmünü, aralarındaki ortak illet (Ratio legis) sebebiyle, benzeri bir hukukî mes'elede izhar etmek ve ayni hükmü benzeri mes'eleye de uygulamaktır. Kıyas ameliyesi Kur'an ve sünnette bulunmayan ve hakkında icma vaki olmayan hukukî mes'elelerde uygulanır. Kıyasta, evvelce çözümlenmiş hukukî bir mes'ele ile çözümü istenen mes'ele arasındaki benzerliği göstermek (izhar) asıl maksat olmaktadır. Kıyas hâdisesi esasen kendisini ictihat meselesi içinde gösterir. Zira kıyas bir ictihat hâdisesidir.

Tarifden de anlaşılacağı gibi kıyas ameliyesinde dört unsur mevcuttur. **Birincisi**, kendisine kıyaslanan (makîsünaleyh) yani hakkında nass bulunan hükmü açık ve kesin olan hukukî meseledir. Buna asıl, mahmûlün aleyh (başka bir mesele kendisine hamledilen) ve müşebbehünbih (ken disine benzetilen) de denir.

İkincisi; Feri, diğer bir tabirle kıyaslanan (makîs) dir. Hükmü hakkında açık bir nass bulunmayan hukukî meseledir. Buna mahmûl (hükmü başkasına hamledilen) ve müşebbeh (benzetilen) de denir.

Üçüncüsü; Asıl mes'elenin kitap veya sünnetle sabit hükmüdür.

Dördüncüsü; İllet (ratio legis), Asıl hukukî mes'elede bulunan ve hükmün dayanağını teşkil eden nitelik, durum ve sebebtir.

Bir misal ile izah edecek olursak, mirasçının mûrisini öldürmesinin hükmü mirasdan mahrum kalmasıdır. Bu hükmün illeti (ratio legisi), kâtilin bir şeye kavuşmak için vaktinden önce acele etmesi ve zulüm işlemesidir. Bu sebeple acele ettiği şeyden mahrum bırakılmıştır. Lehine vasiyet yapılan şahsın vasiyetçisini öldürmesi meselesi de illet olarak mezkûr mes'eleye benzemektedir. O halde mirastan mahrum olma hükmünü, benzer sebepten dolayı, vasiyetten mahrum olma şeklinde ikinci meseleye de kıyas yoluyla uygulayabiliriz. Bu kıyas ameliyesinde, asıl (makîsünaleyh) mirasçının mûrisini öldürmesidir. Feri, lehine vasiyet yapılan şahsın, vasiyetçisini öldürmesidir. Ortak illet, bir şeye kavuşmak için vaktinden önce acele etmek ve zulme başvurmaktır. Hüküm de, elde edinilmek istenen şeyden mahrum olmaktır. Mirastan mahrûmiyete dâir açık hüküm vardır. Bu hükmü vasiyetten mahrûmiyete uygulamak ta kıyas yoluyla mümkündür. Zira vasiyetten mahrûmiyet konusunda hüküm yoktur.

(*) — Zeydan, age, sh. 196—198, Hallaf, age, sh. 47—56, Sava Paşa, age c.I. sh. 43—47, c.2. sh. 183—191, Nebhan, age, 313—320, Şevkânî, Muhammed b. Ali, Irşâdül-Fühûl, Mısır, 1356/1937. sh. 63 vd. Gazzali, age c.I, sh. 110 vd. Âmidi, age, sh. 373 vd. Hâdimi, age, sh. 213—219

Islam hukukçularının çoğunluğu, kıyası amelî hükümler konusunda aslî kaynak olarak kabul etmekte ve bu görüşlerine Kur'an ve hadisden naklî deliller ve ayrıca aklî deliller getirmektedirler. Bu konuda şu hadis dikkat çekicidir. Hz. Peygamber, Muaz b. Cebeli Yemene göndermek istediği zaman ona: **«Sana hukukî bir mesele geldiği zaman nasıl hükmedersin?** dedi, o da **«Allahın kitabı ile hükmederim»** cevabını verdi. Ya kitapta bulamazsan? buyurunca **«Allahın peygamberinin sünneti ile hükmederim»** diye cevap verdi. Allahın peygamberinin sünnetinde de bulamazsan? buyurunca, o da **«Re'yimle içtihat yaparım»** demişti. Bunun üzerine Hz. Peygamber Muazın göğsüne elleriyle vurmuş ve **«Allahın elçisinin elçisini Allahın elçisini memnun eden şeye muvaffak kılan Allah'a şükürler olsun.»** diye dua etmiştir. Bu hadis, kıyas, ictihat ve hâkimin takdir hakkı gibi konularda tam aydınlatıcı bilgi veren, hukukçular için rehberlik yapan bir emirdir.

İslam hukukçuları kıyas konusunda ölmez eserler vermiştir. Hicri 5. ve 6. asırlarda yaşayan İmam Gazalî'nin sadece kıyas ile ilgili 1000 sayfalık eserini zikredersek, meselenin önemi anlaşılır kanaatindeyim. Kıyas ameliyesinin temelini oluşturan, iki hukukî mesele arasındaki illet konusunda, illetin şartları, çeşitleri, illetin tesbit yolları ve nasıl tatbik edileceği hususunda, her usul-i fıkıhla ilgili eserde yeterli bilgi bulmak mümkündür. Biz sadece kaynak vermekle yetineceğiz. (*)

B) TÂLÎ (TEBEÎ) KAYNAKLAR :

İslam hukukunun yukarda kısaca belirttiğimiz **«aslî»** ve **«bütün mezheplerce ittifakla kabul edilmiş»** kaynakları yanında, tâlî ve bazı mezheplerce kabul edilmiş, bazılarınca ise reddedilmiş tebeî kaynakları da vardır. Bu kaynaklar, hukukî bir anlaşmazlık çözülürken aslî kaynaklarda (özellikle Kur'an, sünnet ve icmada) bu anlaşmazlığın çözümünü sağlayacak bir hukuk kuralı mevcut olmaması halinde başvurulacak kaynaklardır. Aslında bunların hepsi de mezkûr dört aslî kaynağa dayanmaktadırlar. Mesela, istihsan (juristic preference) kıyasın bir çeşididir. Örf ve adet kâideleri, istıslah, sedd-i zerâyi Kur'andaki genel hukuk prensipleridir. Örneğin istıslah, dinde zorluğun olmayışı prensibinin bir sonucudur. Bütün bunlara rağmen biz, mezkûr dört aslî kaynak dışında, hukukun kaynağı, (şer'î delil) olarak kabul edilen bütün kaynakları kısa da olsa gözden geçireceğiz :

a) Örf ve Adet Kâideleri :

Örf ve âdet kâideleri, İslam hukukunun tâlî (tebeî) kaynaklarından biridir. Gerçi örf ve adet kuralları, «insanların genel olarak iyi bulup tek-

---

(*) — Şadrüşşerîa, Ubeydullah b. Mes'ud, Et-Tavdîh ve Haşiyesi Telvih, Mısır, 1327, c.2, sh. 52 vd. Hallaf, age, sh. 55—86, Sava Paşa age, c.I. sh. 48 vd. c.2, sh. 192 vd. Zeydan, age, sh. 198—199, Serahsi, Ebubekr Ahmed, Usul, Kahire, c.2, sh. 120 vd. Amidi, age, c.4 sh. 86

rar edegeldikleri ve benimseyerek ortaklaşa uydukları iş veya sözlerdir» şeklinde tarif edilmiş ise de örf, adet ve teâmül ayrı ayrı da tanımlanmıştır. Buna göre örf, akıllılarca beğenilen, toplumun vicdanında yer eden ve selim fıtratların kabulüne mazhar olan toplumun benimsediği bir şeydir. Adet ise, insanlar arasında devam edegelen ve defalarca uygulanan kurallardır. Teâmül ise, genellikle örf ve adetin amelî kısımlarına denir. Özetle belirtmek gerekirse örf, adet, teâmül hemen hemen ayni şeylerdir. Ancak örfün iyi ve kötü kısımları bulunmadığı, adetin ise kötü ve iyi ayırımına gidildiği gözden uzak tutulmamalıdır. Bu duruma göre örf, adete göre daha özeldir denirse yerindedir.

Tarifler de tahlil edilirse örf ve adet kurallarının şer'î delil (hukuk kaynağı) sayılması için bazı şartların arandığı görülecektir. Yani örf ve adetlerin devamlı şekilde uygulanması ve belli olayda hep tekrarlanması gerekir. Yani örf muttarid ve galib olmalıdır. Bu örfün maddî unsurudur. Ayrıca örf ve adetler akıllılarca beğenilmeli, âmme vicdanında yer etmelidir. Bu örf ve adetin manevi unsurudur. Bir üçüncüsü de, nassa (Kur'an ve sünnetin açık ve kesin hükmüne) aykırı olmamalıdır. Nass ile örf çatışırsa, nass tercih edilir. Ancak örf ile ictihat çatışırsa örf tercih edilir.

Örfün de çeşitleri vardır. Bir taksime göre örf ikiye ayrılır: **Lafzî örf;** bazı kelimelerin terim olarak kullanılmasında insanlar arasında zihinlere yerleşen ve yaygınlaşan örfdür. Derâhim kelimesinin râyiç para için kullanılagelmesi gibi, Fiilî örf; insanların muamelelerinde olan alışkanlıklarıdır. Taksitleri tediye ve evleri kiraya verme usûlü gibi... Birde örf özel ve genel diye ikiye ayrılır. Şer'î bir delile aykırı olup olmayışına göre de mu'teber ve fâsit örf çeşitleri vardır. İslam hukukunda, hukukun kaynağı kabul edilen örf, mu'teber örftür.

Aslî kaynaklarda bulunmayan meselelerde adet muhakkemdir (Mecelle, 36). Yani adete, örf ve teâmüle göre hüküm verilir. Örf ve adet kuralları hukukun kaynağını oluşturur. Örf ve adet, göz önüne alınmaksızın hüküm ve fetva verilmek cihetine gidilmesi hukuk mantığına uygun kabul edilmemiştir. İslam hukuku örfü mu'teber sayar, mesela menkul eşyanın vakfı câiz olmadığı halde, eğer örf varsa, menkul eşya vakfedilebilir. Örfen maruf olan şey şart kılınmış gibidir (Mecelle, 43). Örf ile tayin nass ile tayin gibidir (Mecelle, 45)

Örfe dayanan hükümler zaman ve mekan bakımından örf ve adetlerin değişmesiyle değişirler. Bu değişme garip karşılanmamalıdır. Zira değişen asır ve zamandır. Hukukun kaynağı değildir. Zamanların değişmesiyle, hukukî hükümlerin de değişmesi inkâr olunamaz (Mecelle 39). Hülasa, İslam hukukunda örf ve adet, İslamın genel prensiplerine bağlı kalmak şartıyla meşru bir hukuk kaynağı olma fonksiyonuna sahiptir. (*)

(*) — Mecelle, 36—45 ve Ali Haydar'ın bu maddeleri şerhi (Dürerül-Hükkâm, c.I), Hâdimî, age, sh. 14, Hallaf, age, sh. 98—100 Zeydan, age, sh. 205—207, Nebhan, age, 339—342, Miras, Kâmil, Tecrid-i Sarih Tercümesi, Ankara, 1972, c.5, sh. 117—125, İbn Abidin, Neşrül-örf Fimâ Büniye minel-Ahkâm alel-örf adlı risalesi, (Resâilü İbn Abidin içinde)

b) İstihsân :

Kelime anlamı itibariyle, bir şeyi iyi ve güzel görmek, tercih etmek demektir. Hukuk terminolojisinde ise değişik tanımları yapılmıştır. Bunlardan şu tarif en derleyici olanıdır: Müçtehid hukukçunun, zihnine çarpıp tercih ettiği bir delilden (örf, zarûret, sünnet, icma vb.) dolayı, açık kıyastan (kıyas-ı celi), kapalı kıyasa veya genel hükümden (genel kıyas kaidelerinden) istisnâi bir hükme dönmesidir.

Yapılan tariften de anlaşıldığı gibi, istihsan iki kısma ayrılmaktadır:

1) Birinci gurupda bir delile dayanarak gizli kıyas açık kıyasa tercih edilmektedir. Buna istihsan'ül-kıyasî de denir. Şöyle ki: bir müçtehit hukukçu, herhangi bir hukukî mesele ile ilgili iki kıyasla karşı karşıya kalır. Birincisi, ilk bakışta zihne çarpan açık kıyastır. Diğeri ise, ilk bakışta zihne hemen çarpmamakla birlikte, derin düşününce, birinci kıyastan daha makul olan gizli kıyastır. Müctehit, maslahatın gerektirdiği gizli kıyasa dayanarak onu daha kuvvetli bularak, açık kıyası (normal kıyasî kaideleri) bırakır. Gizli kıyas ile hukukî meseleyi çözer. Meselâ; Bir satıcı ziraî bir toprağı satınca, eğer satım akdinde zikredilmemişse, bu satışta kaynak, geçit gibi irtifak hakları mebîe dahil değildir. Bir şahıs, bir zirai arazisini vakfetse ve vakıf esnasında açıkça irtifak haklarını vakfettiğini zikretmese durum ne olacaktır? Vakıf ve satım akdi ikisi de mülkiyetin kaybına sebeb olmalarından dolayı ilk bakışta, yani açık kıyas, vakfın da satım akdine kıyas edilmesidir. Ancak iyi düşünüldüğünde, bir şeyin vakfedilmesinin satımdan ziyade kira akdine daha çok benzediği görülür. Zira kiracı kiralananın sadece intifa (menfaatine) hakkına sahip olduğu gibi, kendisine bir mal vakfedilen şahıs da vakıf malın sadece intifa hakkına sahiptir. Bu gizli kıyasın (yani vakfın satıma değilde kiraya kıyas edilmesinin) sonucu, irtifak hakları vakıfda açıkça zikredilmese de, tebeî olarak vakfedilmiş sayılır. Zira icare (kira) akdinde de durum böyledir. İşte maslahat gereği, vakfın satım akdine değilde (açık kıyas) kira akdine kıyas (gizli kıyas) edilmesini tercih etmeye istihsan denir.

2) İkinci gurupda ise, bir delile (başka bir hukuk kaynağına) dayanarak genel bir hükme, (genel kıyas kaidelerine) istisnaî bir hükmü tercih etmektir. Eğer bu delil sünnet ise istihsanüs sünne, icma ise istihsânül-icma, zaruret ise istihsânüz-zarure adını alır. Meselâ, selem akdi (para peşin ve mal veresiye olmak üzere yapılan bir satım akdi) genel hükme (kıyasa) aykırıdır. Zira akit anında mevcut olmayan bir malın satışı batıldır. Fakat Hz. Peygamber, istisnaî olarak selem akdine müsaade etmiştir.

İstihsan özellikle Hanefi hukukçulara göre hukukun kaynaklarından biridir. Aslında istihsan netice itibariyle ya sünnete, ya icma, ya zarurete ya da gizli olan bir kıyasa dayanmaktadır. Yani tebeî ve ikinci derecede bir kaynaktır. İstihsana karşı olanlar ise özellikle Şafiî hukukçular, istihsanı bu şekilde anlamamışlardır. İstihsanı hukukun kaynağı (delil) kabul edenlerin kastettiği mana, hukukun kaynağı kabul etmeyenlerin kasdettiği manadan başkadır. Eğer manasını tayinde birleşmiş olsalardı, onu hukukun kaynağı kabul etmekte ihtilafa düşmezlerdi. Şafiîlerin anladığı

mana, heva ve arzu ile hükmetmek anlamındaki istihsandır. Zaten bu manadaki istihsanı Hanefiler de kabul etmezler. (*)

c) İstislâh (Masâlih-i Mürsele = Âmme Menfaati) :

Teşriî faaliyetlerin amacı, yararlı şeylere vesile ve zararlı şeylere de mani olarak insanların maslahat ve menfaatlerini korumaktır. Âmme menfaati diyebileceğimiz bu maslahatlar kanun koyucu (şâri olan Allah ve Resülü) tarafından dikkate alınıp alınmaması itibariyle üçe ayrılır:

Birincisi ; daha büyük âmme menfaatlerine engel olduğu için şâriin ilga ettiği ve itibar etmediği maslahatlardır. Savaşanların hayatlarını kurtarmak için düşmana teslim olmaları gibi ki canları kurtarmasına rağmen, bu fiil vatanın kaybedilmesine sebeb olduğundan yasaktır. Buna (masâlih-i mülgât) mülga maslahatlar denir.

İkincisi ; şâriin nazar-ı itibara aldığı ve gerçekleşmeleri için hukukî kurallar vazettiği maslahatlar (âmme menfaatleri)dir. Mesela, insanların hayatlarının muhafazası için şâri; kasden adam öldürenin kısasına hükmetmiştir. Malın muhafazası için ise hırsızın elinin kesilmesine hükmetmiştir. Bunlara mu'teber maslahatlar (masâlih-i mu'tebere) adı verilir.

Üçüncüsü ise, şâriin ilga ettiği veya nazar-ı itibara aldığı hususunda kesin ve açık bir hüküm (nass) bulunmayan, ama âmmenin menfaatine olduğu kesin olan maslahatlardır. İşte bu üçüncü gurup maslahatlara mesâlih-i mürsele veya istislâh adı verilmektedir. Masâlih, maslahatlar demektir, mürsele ise kayıt ve şarta bağlanmamış demektir. O halde hukuk terminolojisinde, bir hukuk kaynağı olan istislahı (musâlih-i mürseleyi) şu şekilde tanımlayabiliriz: Hakkında kitap, sünnet, icma ve kıyas gibi emir ve yasak edici şer'î bir delil bulunmayan ve İslamın ruhuna uygun olan maslahatlara (âmme menfaatlerine) göre hüküm vermek demektir.

Bu hukuk kaynağına müracaat edilebilmesi için, İslam hukukunda hükmü aranan hukukî mesele ile ilgili, gizli veya açık bir hüküm bulunmamalıdır. Mesela, terzi ve benzeri sanatkârların ellerinde emanet olarak bulunan ve istisna akdine dayanarak zilyedi oldukları malları zayi ve helâk etmeleri halinde tazminle mükellef olduklarına dair şer'î hükmün kaynağı istislah'dır. Ve yine gayr-i müslümlerin askerlik yapmasının cevazı maslahat-ı mürsele (istıslah) gereğidir. Zira bazı şartlar içinde gayr-i müslümlerin askerlik yapması kamu yararı gereği olabilir. İhtiyaç duyulduğunda yeni vergilerin konması da meşrûiyetini istislah prensibinden alır. Günümüzde islam hukukunda var olup olmadığı münakaşa edilen ve

---

(*) — **Hâdimi, age, sh. 15—16, 235—237, Hallâf, age, 87—91, Nebhan, age, sh. 332-334, Zeydan, age, 200—201, Serahsî, El-Mebsut, c. X. sh. 145, Âmidî, age, c. IV, sh. 212 vd. El-Buhari, Abdülaziz Ahmed, Keşfül-Esrar, İstanbul, 1307, c. IV, sh. 1122 vd. Serahsi, Usul, c. II, sh. 203 vd. Bilmen, Ömer Nasuhi, Hukuk-u İslamiye ve Istılahat-ı Fıkhiye Kamusu, İstanbul, 1949, c.I. sh. 177**

sosyal hayatta yeni ortaya çıkan her meselenin hükmünü bu müessese ile halletmek kolaylıkla imkân dahilindedir, denilebilir.

Özellikle Malikî hukukçuların üzerinde durdukları istislah (âmme menfaati) prensibinin bir hukuk kaynağı olabilmesi için bazı şartlar mevcuttur. Bunların başında, hükmün vaz'ına sebep olan maslahatın (âmme menfaatinin) gerçek olması yani ya bir menfaati celbe veya kötülükleri def'e sebep olması şartı gelir. İkinci şart, mezkûr maslahatın şahsî değil umumî olmasıdır. Yani âmmenin menfaatine olmalıdır. Üçüncüsü de, maslahatın kitap, sünnet ve icma ile sabit bir hükme aykırı olmamasıdır.

İslam Hukukunun en büyük uygulayıcısı Hz. Ömer başta olmak üzere birçok sahabeler ve islam bilginleri, âmme menfaati (istislah) prensibini, şartlarına riayet ederek bir hukuk kaynağı olarak kabul etmişler, böylece İslam hukukunun dinamizmini sağlamışlardır. Bu gün de bu prensibin işletilmesine büyük ihtiyaç vardır. Mesela, Gayr-i menkullerin mülkiyeti ancak tapuya tescil ile intikal eder prensibi istislah (maslahat-ı mürsele) kaidesine göre kabul edilmelidir. Zira tapuya tescil prensibinin kabulû, âmme menfaati gereğidir. (*)

d) Sedd-i Zerâyi :

Zerâyi, vesileler ve vasıtalar demektir. Sed ise, kapamak, sed olmak anlamına gelir. Hukuk terminolojisinde ise, gayr-i meşru (haram) olan şeylere vesile olan şeylerin de gayr-i meşru sayılması, meşru (helal) şeylere vasıta olan şeylerin ise meşru kabul edilmesi prensibine sedd-i zerâyi denir. Özellikle, şerre ve kötülüğe vesile olan şeylerin, her çeşit eylem ve sözlerin yasaklanması prensibi olarak anlaşılmış ve öyle uygulanmıştır. Gayr-i meşru ilişkilere vesile olan müstehcen neşriyatın yasaklanması, kamu yararını zedeleyen ihtikârın yasak kabul edilmesi, faiz kapısını kapatmak için alacaklının borçludan hediye kabulüne müsaade edilmemesi v.b. hükümler hep bu prensibin sonucudur.

Sedd-i zerâyii bir hukuk kaynağı olarak kabul eden ve genişçe eserlerinde işleyenler, özellikle Maliki ve Hanbeli hukukçular olmuştur. Böyle bir prensibin günümüz için de geçerli olduğu muhakkaktır. (**)

e) İstishâb :

Islam hukukunun tâlî kaynaklarından biri olan istishab, luğat anlamı itibariyle birisiyle arkadaş olmayı istemek, bir şeyle beraber bulunmak demektir. Bir hukuk terimi olarak ise, bir şeyin daha önce bulunduğu durum değişmedikçe, o durumun olduğu gibi baki kalmasına hük-

---

(*) — Zeydan, age, sh. 202—203, Nebhan, age, sh. 335—338, Hallâf, age, sh. 92-97, Gazzali, age, c.I., sh. 286 vd. Şâtibî, El-Muvâfakât, Kahire, c. II. sh. 10 vd. Şevkâni, age, sh. 212 vd. Âmidi, age, c. IV, sh. 216

(**) — Zeydan, age, sh. 203—204, İbn Kayyım, İ'lâmül-muvakkiîn, Delhi Tabı, c. II, sh. 63, 70, Karâfî, Şihabüddin Ahmed, El-Furûk, Mısır, 1211, c. 2, sh. 32-33 Ebu Zehra, Muhammed, Usulül-Fıkıh, Kahire sh. 276.

metmektir. Yahut geçmişte sabit olan bir hükmü, değiştiğine delil olmadıkça, olduğu halde baki kılmaktır. Mecellede de «Bir şeyin bulunduğu hal üzere kalması asıldır» (madde, 5) ve «Bir zamanda sabit olan şeyin hilâfına delil olmadıkça bekâsıyla hükmolunur» (madde, 10) denilerek istishab deliline işaret edilmiş, 1683. maddesinde ise istishab delili doğrudan doğruya tarif edilmiştir. «İstishab dahi ademi (yokluğu) maznun olmayan bir emr-i muhakkakın (kesin var olan bir şeyin) bekasıyla hükmetmektir ki, ibka-i ma kâne alâ mâ kâne (mevcut olan bir şeyi olduğu gibi bırakmak) demektir.» Mesela, bir zamanda bir şey bir kimsenin mülkü olduğu kesin delil (beyyine) veya ikrar ile sabit olsa, hilafına delil olmadıkça, yani satım ve hibe gibi mülkiyeti izale eden bir hal olmadıkça mülkiyetin bekasıyla hükmolunur.

Bazı hukukçular istishabı iki kısma ayırmışlardır. Birincisi, bir şeyin geçmişte bulunduğu hal üzere kalması yani bir şey geçmiş zamanda hangi halde ise, hilafına delil olmadıkça şimdiki halde dahi o şeyin yine o halde bulunmasıyla hükmetmektir. Yukardaki misal bu kısma aittir. İkincisi ise, bir şey şimdi ne hal üzere bulunuyorsa, hilafına delil olmadıkça geçmiş zamanda dahi o halde bulunmasıyla hükmetmektir. Bu ikinci kısma istishab-ı maklûb (ters istishab) adını vermişlerdir. Bu taksimi kabul etmeyen hukukçular ikinci kısma tahkîm'ül-hal (yani hal-ı hazırı hakem kılmak) delili diyorlar ve yukardaki istishab tariflerinin bu ikinci kısma şâmil olmadığını iddia ediyorlar. Mecelle ise, «Tahkîm-i hal, yani hal-ı hazırı hakem kılmak, istishab kabilindendir» (madde, 1683) diyerek taksime taraftar gözükmektedir. İkinci kısma misal olarak şunu zikredebiliriz: Kiraya verilen bir değirmenin, kira süresi sona erince, kiracı kira esnasında suyun kesilmesinden dolayı kira bedelinden suyun kesildiği zaman kadar bir tenkis ve tenzile gidilmesini talep ederek aralarında anlaşmazlık meydana gelip, elde delil dahi bulunmadığı takdirde; eğer kiralayan suyun kesildiği iddiasını tamamen inkar ederse hal-i hazır hakem kılınır. Yani dava ve husumet esnasında su akıyorsa kiralayanın yeminli beyanına itibar; su akmıyorsa kiracının yeminli beyanına itibar edilir (Mecelle, md. 1776, Ayrıca bkz. md. 1777).

Şunu da özellikle belirtmek gerekir ki Hanefi ve Şafiî hukukçular, istishabın bir hukuk kaynağı (şer'î bir delil) olduğunda ittifak etmişlerse de, bu hukuk kaynağının mahiyeti ve fonksiyonu hususunda ihtilaf halindedirler. Hanefilere göre istishab sabit olmayan bir şeyi isbatta delil olamaz, sadece defi'de yani mevcut hukukî bir durumun değişiklik iddiasının reddinde hüccet olabilir. Mesela mefkud (nerede olduğu ve yaşayıp yaşamadığı bilinmeyen gaib kimse) kendi hakları konusunda hayatta kabul edilir. Yani gaib olmadan önce mefkudun hayatı yakînen bilindiğinden aksi sabit olmadıkça hayatının bekâsı ile hükmedilir. Buna göre terekesi taksim edilemez. Burada istishab bir hüccet-i dafiadır. Yani istishab mirasçıların talep ve iddialarını defide hüccet olur. Ama mefkudun başkasına mirasçı olması hususunda istishab delil olamaz. Yani mefkudun mirasçı olabileceği yakın bir hısmı vefat ettiğinde, terekesinden isabet edecek hisseye mefkud hayattadır denilerek mâlik olamaz. Zira miras payı alabilmek için mûrisin vefatında mirasçının hayatta olması şarttır. Halbuki mefkudun istishab yoluyla sabit olan hayatı hakların kazanılma-

sında yeterli delil olamaz. Kısaca istishab, mevcut hakların muhafazası için bir delil teşkil ederse de (hüccet-i dâfia) yeni hakların kazanılmasında delil (hüccet-i müsbite) olamaz.

İstishab delilinin sonucu olarak tesbit edilen bazı hukukî prensipleri de zikretmek yerinde olacaktır.

Eşyada aslolan mübahlıktır. Yani kitap, sünnet veya diğer hukuk kaynaklarında hükmü bulunmayan akitler, hukukî tasarruflar ve benzeri işlemlerin câiz olduğuna hükmedilir. Beraat-i zimmet asıldır, (Mecelle, md. 8, 76, 77, 1817, 1818, 1819, 1820) bir delil olmadıkça şahsa bir mükellefiyet yüklenilmez. Bir zamanda sabit olan şeyin hilâfına delil olmadıkça bekasıyla hükmolunur (Mecelle, md. 110, 1694, 1695). Şek ile yakîn zail olmaz (Mecelle, md. 4) (*).

f) Bizden Öncekilerin Şeri'atı (Şerâiu Men Kablenâ)

Bu tabirden maksadımız, Yüce Allah bizden önceki milletler için vazettiği ve kendi tabilerine tebliğ etmeleri amacıyla peygamberlerine indirdiği hukukî hükümlerdir. Bu hukukî hükümlerin İslam Hukuku için de bir hukuk kaynağı teşkil edip etmeyeceğinde ihtilaf edilmiştri. Meselenin tahlil edilmesi gerekir. Tahlil edildiğinde, önceki milletler için vazedilen hukukî hükümlerin (mesela Tevrattaki hükümlerin) dört guruba ayrılabileceği görülür:

Birinci gurup, kitap veya sünnette asla mevzu bahs edilmeyen hükümlerdir ki bunlar kesinlikle İslam Hukuku için hukuk kaynağı olamaz.

İkinci gurup; Kur'an ve sünnetin bahsettiği, ancak bizim hakkımızda ilga (nesh) edildiği belirtilen hükümlerdir. Bunlar da İslam hukukunda bir hukuk kaynağı kabul edilemez.

Üçüncü gurup; Kur'an ve sünnette zikredilen ve diğer milletler için olduğu kadar müslümanlar içinde uyulması gerekli olduğu beyan edilen hukukî ve şer'î hükümlerdir. Bunların kaynağı, diğer milletlerin hukuku değil, zaten Kur'an veya sünnettir. Oruç gibi......

Dördüncü gurup ise, kitap ve sünnette zikredilen, ancak müslümanlar hakkında yürürlükte olup, olmadığı hususunda açık bir beyan mevcut olmayan hükümlerdir. A'zalardaki kısas hükümleri gibi... Hukukçular bu tip hükümlerin kaynağının, kitap veya sünnet mi yoksa diğer milletlerin hukuku mu olduğunda ihtilaf etmişlerdir. Hanefi hukukçuların dışındaki İslam Hukukçuları, bu hükümlerin kaynağının kitap veya sünnet olduğunu, diğer milletlerin hukukunun bir hukuk kaynağı olarak kabul edilemiyeceğini iddia etmişlerdir. Aslında bu ihtilafın tatbikî bir önemi yoktur. Zira sonuç değişmemektedir. Kur'an buyurur: **«Biz Tevratta cana can, göze göz, burna burun, kulağa kulak, dişe diş ve müessir**

(*) — Zeydan, age, sh. 213, Hallaf, age, sh. 101—103, Atıf Efendi, Mecelle Şerhi, Teksir, Kavaid-i Külliye Şerhi, Istanbul, 1309 sh. 16 vd. Ali Haydar, Dürer'ül-Hükkâm, c.1, 5, 10. md. Şerhleri, Hâdimü age, sh. 14—15, Serahsi, Usul, Kahire, 1373-1373, c. 11, sh. 225 vd. Ebu Zehra, age, 283 vd. Amidi, age, c. IV, sh. 172 vd.

fiilerde kısas prensibini vazettik.» Bu prensip İslam hukukunda da geçerlidir. Hanefilere göre bu hükmün kaynağı, Kur'anda bu prensibin başka milletlere ait vazedilmiş bir hüküm olduğunun beyanı ve müslümanlar için de yürürlükte olup olmadığının açıklanmamış olması dolayısıyla diğer milletlerin hukukudur. Diğer İslam hukukçuları ise bu hükmün kaynağının, kitap ve sünnet olduğunu iddia etmişlerdir. Kanaatimizce, hangi görüş benimsenirse benimsensin, sonuç değişmemektedir. Dolayısıyla bu ihtilafın hukukî bir değeri yoktur. (*)

g) Sahabelerin Hukukî Görüşleri (Sahabe Kavli)

Sahabeler, Hz. Peygamberi gören, ona iman eden ve uzun süre onunla beraber bulunan kimselerdir. Hz. Peygamberin vefatından sonra, ortaya çıkan yeni hukukî meselelerin çözümünde ilk başvurulan kimseler hukukçu sahabeler olmuştur. Zira bunlar Hz. Peygamber ile uzun süre beraber bulundukları için Kur'anı ve hükümlerini anlamakta mahir idiler. Bu sebeple sahabelerin ilmî ve kazaî ictihatları, fevkalede bir ihtimamla bizlere kadar nakledilmiş ve bu konuda ciltlerle eserler te'lif edilmiştir. İşte burada tartışılacak konu budur. Yani sahabelerin ilmî ve kazaî ictihatları ve faaliyetleri (fetvalar ve bir hukukçu olarak verdikleri hükümler), hukuk kaynağı olarak kabul edilecek mi dir? Edilmeyecekmidir? Edilecekse bağlayıcı mı dır, değilmidir?

Bu soruların cevabı, mesele tahlil edilerek verilmelidir. Şöyle ki:

Evvela, re'y ve ictihat ile anlaşılamıyacak konularda sahabenin görüşleri bağlayıcı bir hukuk kaynağıdır. Zira bu tip konulardaki görüşlerinin kaynağı sünnettir. İbadet konuları gibi.

İkinci olarak; sahabelerin ittifak ettikleri hukukî hükümler de kesinlikle bağlayıcı bir hukuk kaynağıdır. Zira bu aslında icma demektir.

Üçüncü olarak; sahabelerin hukukî ictihatları birbirini bağlamaz. Zira ictihat ictihadı nakzedemez. Yani sahabelerin hukukî görüşleri, kendi aralarında bağlayıcı bir hukuk kaynağı değildir.

Dördüncüsü ise; asıl ihtilaf edilen husustur. Yani sahabenin ilmî ve kazaî ictihatlarıdır. Bu ictihatların bir hukuk kaynağı olduğunda asla şüphe yoktur. Ancak bazı hukukçular bunların bağlayıcı bir hukuk kaynağı olduğunu, bazıları ise bağlayıcı değil, tercihe değer bir hukuk kaynağı olduğunu iddia etmişlerdir. İslam Hukukçularının çoğunluğu ikinci görüşü destekler görünmektedir. (**)

h) Sonuç

İslam Hukukunun aslî ve tebeî kaynakları olarak saydığımız bu kaynakların yanında, hukukun dinamizmini sağlayacak çeşitli yardımcı hukuk kaynakları daha bulunmaktadır. Genel hukuk prensipleri (kavaid-i

---

(*) — Gazzali, age, c.1, sh. 132 vd. Amidi, age, c. 4, sh. 186 vd. Zeydan, age, sh. 209,—212, Hallaf, age, sh. 103—104

(**) Zeydan, age, sh. 207—209, Hallaf, age, sh. 104—106, Hâdimi, age, sh. 15

kûlliye), müslümanlar tarafından başkalarıyla akdedilmiş andlaşmalar, sözleşmeler, kendilerine yasama yetkisi verilen konularda yasama erkince düzenlenen kanunlar, tüzükler ve yönetmelikler v.s.leri misal olarak zikredebiliriz. Dört ana kaynağın dışında kalan yardımcı hukuk kaynakları, kullanılmaları için müsaade edildikleri kadar, üzerinde dikkatle durulması gereken bir ehemmiyeti haiz bulunmaktadırlar. Zira, günümüze kadar ehliyetsiz bazı kimseler tarafından bu kaynakların uygulanmasında ve kullanılmasında bazı zorlamalar ve suiistimaller görülmüştür. Bu sebeple bu yardımcı hukuk kaynakları kullanılırken azamî titizliğin gösterilmesi gerekir.

IV - İslam Hukukunun Taksimi, Tasnifi ve İslam Hukuku Bibliyografyası

A) GENEL OLARAK İSLAM HUKUKUNUN SİSTEMİ :

İslam hukuku orijinal bir hukuk sistemidir. Bu sistemin kendine mahsus tatbikî ve nazarî hukuk ilke ve esasları bulunduğu gibi, bu ilke ve esasların eserlerde tertip ve tedvininde gözetilen orijinal ve mantıkî bir sistemi, tasnifi ve sistematiği de mevcuttur. Fıkıh kitaplarını az çok mütalaa edenler göreceklerdir ki, İslam hukukçuları, bütün fıkıh kitapları, babları ve fasılları arasında hukukî ve mantıkî bağ kurmuşlar ve belli bir sisteme göre hükümleri kitap, bab ve fasıllara ayırmışlardır. Bu sistemin esası şudur:

İslam hukukunun bir özelliği de sadece insanlarla insanlar arasındaki ilişkileri değil, ayni zamanda insanlar ile Allah arasındaki ilişkileri de, düzenlemiş olmasıdır. Bu sebeble İslam hukukunu başlangıçta iki ana kısma ayırmışlardır:

I — İbâdât; İslam hukukunun kul ile Allah ilişkilerini düzenleyen hükümlerinden ibarettir. Mecelle'nin deyimiyle **«emr-i âhirete taalluk eden»** fıkhî meselelerdir. Namaz, oruç ve zekâta dair olan şerî hükümler gibi. Bilindiği gibi zekât, malî ve iktisadî bir müessesedir. Yani zekâtla ilgili hükümler ayni zamanda malî hukuk ve iktisat ile ilgili hükümlerdir. Ancak islam hukuku, zekâtı bir ibadet (Allah'a kulluk görevi) kabul ettiğinden, hükümlerini de ibadât bölümü içinde incelemeye tabi tutmuştur. Fıkıh kitaplarının tamamı ibadât ile başlar.

II — Dünyaya tealluk eden hükümlerdir. Diğer bir ifadeyle insanların kendi aralarındaki münasebetleri tanzim eden hukukî hükümlerdir. Bu gurubu da üç kısma ayırmak mümkündür:

a) Münâkehât : Bundan kasıd günümüzdeki ifadesiyle Aile Hukukudur. Evlenme, boşanma, velâyet, vesâyet ve nafaka gibi mevzuları ihtiva eder. Gerçekten yüce Allah bu alemin mevcut düzeninin kıyamet gününe kadar devamını irade etmiştir. Alemin mevcut düzeninin devam ve bekası insan nevinin devam ve bekasına bağlıdır. İnsan nevinin devamı ise erkek ve kadınların birbiriyle evlenmeleri ve çocuk meyvesini vermeleriyle mümkündür. Öyleyse alemin nizamının devamını irade eden Allah, evlilik hukukunu da tanzim edecektir. Bu mana ile aile hukuku hükümlerini inceleyen İslam hukukçuları, **«münakehât»** hükümlerini bir manada **«ibadet»** hükümleri niteliğinde gördüklerinden, hemen **«ibadât»** tan sonra **«münâkehat»** hükümlerini tetkike tabi tutmuşlardır. Şafii hukuk-

çuları ve bazı Hanefi hukukçuları ise (El-Hidaye'nin sahibi gibi) ehemmiyetine binaen önce **«muamelât»** konularını işlemişlerdir (Bk. Şafii, El-Ümm, c. 2-3, 5-6, 7-8)

b) Muamelât: İnsan nevinin bekası sadece evlenme ile mümkün değildir. İnsan hayatı boyunca yemeye, içmeye ve giymeye muhtaçtır. İnsanlar diğer hayvanlar gibi dağlarda biten otlarla veya pişirilmeye gerek olmayan basit gıdalarla yahut tabiî elbise ve eviyle iktifa edemez. Bu işlerin yolunda yürümesi ise karşılıklı ve ortaklaşa yardımlaşmayı ve mecburî bir ilişkiyi gerektirir. Kısaca insan yaratılışı itibariyle sosyal bir yaratık olmasından dolayı (medeniyyünbittab'), diğer hayvanlar gibi tek başına yaşayamaz, birbirine yardımcı olmaya mecburdurlar. Zira insanlardan hiçbiri kendine lazım olan herşeyi yalnız başına yapamaz. İşte mecburi olan bu ilişkilerin dengeli ve nizamlı bir şekilde yürümesi için bu ilişkileri tanzim eden hukuk kaidelerine ihtiyaç vardır. Bunlara, yani bu ilişkileri tanzim eden hukuk kurallarına **«muamelât hükümleri»** denir. Günümüz hukukundaki, özel hukuktan Borçlar hukuku, Eşya Hukuku kısmen şahsın hukuku, Ticaret Hukuku ve Devletler Hususi hukuku; kamu hukukundan ise devletler umumi hukuku ve usul hukuku ile alakalı hükümler muamelât bölümünde işlenmektedir.

c) Ukûbat; Sadece zikri geçen münasebetleri düzenleyen **«muamelât»** hükümleri yeterli değildir. Bu hükümlerin düzenli tatbiki için müeyyidelere de ihtiyaç vardır. İşte insanın sosyal hayatının **«muamelât»** hükümlerine göre düzenli devam edebilmesi için ceza hükümlerine de ihtiyaç vardır. İslam ceza hukuku hükümlerine **«ukûbat»** tesmiye edilir.

B) BATI HUKUKU İLE MUKAYESE :

Görüldüğü gibi İslam hukukunda bütün hukuk sistemi âmme ve hususi hukuk diye iki kola ayrılmaz. Kendine mahsus hukuk kolları vardır. Batı menşe'li hukuk sistemleri ise önce âmme ve hususi hukuk diye iki ana kola ayrılır. Sonra da bu iki ana kol, ferî dallara ayrılır. Kısaca görelim.

a) Amme (Kamu) Hukuku :

1 — Esas Teşkilat (Anayasa) Hukuku

İslam hukukunda hukukun bu dalı ile alakalı hükümler, tam tedvin edilmiş olmadığı gibi, ayrıca tedvin edilenler de yukardaki tasnifin içinde yer almamıştır. Belki bu hukuk ile alakalı hükümleri, başta İslam nazarî hukuku ile alakalı usul-ı fıkıh kitaplarının **«hâkim»** ve **«Hüküm»** bahislerinde; **«Ahkâm-i Sultaniye»** isimli idare, vergi ve esas teşkilattan bahseden umumi eserlerde; akaid ve kelam eserlerinde; İslam tarihi ile alakalı eserlerde bulmak mümkündür. Son zamanda muasır müellifler tarafından yazılan **«En-Nuzumül - İslamiye»** İslami müesseseler isimli kitaplarda bu hükümler kısmen derlenmiştir.

2 — İdare Hukuku : Fıkıh kitaplarında dağınık hükümlere rastlandığı gibi, özellikle «**Ahkam-ı Sultaniye**» kitaplarında ve İslam Tarihi ve müesseseleriyle ilgili eserlerde yeterli bilgiyi bulmak mümkündür.

3 — Ceza Hukuku : Ceza geneli ile alakalı hükümler kısmen, usul-u fıkıh (nazarî hukukta) kısmen de fıkıh kitaplarının «**ukûbat**» kısmında işlenmiş olsa da, ceza özel ile alakalı hükümler derli toplu olarak fıkıh kitaplarının «**ukûbat**» bölümünde işlenmiştir.

4 — Usûl Hukuku : Bilindiği gibi bu hukuk dalı ikiye ayrılmaktadır: Ceza Usûlü ve Hukuk Usûlü. İslam hukukunda bütün usûl hükümleri böyle bir ayırıma gidilmeksizin ayrı başlıklar altında işlenmekte, ancak özellikle ceza usûlü ile ilgili özel kurallar «**ukûbat**» kısmında veya usul hükümlerinin içinde ayrıca belirtilmektedir.

5 — Devletler Umumi Hukuku : Hukukun bu dalı ile alakalı hükümler İslam hukukunda «**muamelât**» kısmında«**Kitabüs-Siyer**» başlığı altında işlenmekte ise de ayrıca bu hukuk dalı ile alakalı müstakil eserler de telif edilmiştir.

6 — Umumi Amme Hukuku : Bu hukuk ile ilgili hükümler İslam hukukunda dağınıktır. Belirli bir bölüme sokmak mümkün değildir.

b) Hususi (Özel) Hukuk :

1) Medeni Hukuk : Bilindiği gibi, medeni hukuk deyince hukukun şu dalları akla gelir.

aa) Şahsın Hukuku : İslam hukukunda şahsın hukuku ile ilgili hükümler kısmen islam nazarî hukuku (usul-ı fıkıh) ile alakalı eserlerde (% 70 i), kısmen de «**muamelât**» ve «**münâkehât**» kısımlarında (% 30 u) işlenmiş bulunmaktadır. Hükmî şahıslardan vakıf ile alakalı ayrı bir kitap mevcuttur (muamelât kısmında).

bb) Aile Hukuku : «**Münakehât**» bunun tam karşılığıdır.

cc) Miras Hukuku : İslam hukukunda «**ilm-i ferâiz**» denen bu hukuk dalı ayrı bir ilim olarak kabul edilmiş, mezkûr tasnif içinde yer almamış ve fıkıh kitaplarında da en sonda (genellikle) yer almıştır. Bu hukuk dalı ile ilgili olarak müstakil çok eserler de telif edilmiştir.

dd) Eşya Hukuku : Bununla ilgili hükümler «**muamelât**» kısmında zikredilmiştir.

ee) Borçlar Hukuku : İslam hukukunda muamelâtın bel kemiğini bu hukuk dalı oluşturmaktadır. Ancak şunu belirtelim ki, bazılarının iddia ettikleri, İslam Borçlar hukukunun genel hükümleri yoktur, şeklindeki bir hüküm yanlıştır. Zira İslam hukukunda, Borçların genel hükümleri, kısmen usul-ı fıkıh eserlerinde (butlan nazariyesi ve akit çeşitleri gibi), kısmen de «**bey' = satım**» akdi hükümleri içinde zikredilmiştir.

2 — Ticaret Hukuku : İslam hukukunda «**muamelât**» kısmında işlenmiştir.

3 — **Devletler Hususi Hukuku :** Bu hukuk ile alakalı hükümler, İslam hukukunda «**muamelât**» bölümü içinde ve «**Kitabüs-Siyer**» başlığı altında işlenmiştir. Ayrıca bu hukuk dalı ile ilgili müstakil eserler de mevcuttur.

İşte Islam hukukunun orijinal sistemi ve bu sistemin batı menşeli hukuk sistemi ile mukayesesi kısaca budur. Biz modern hukukçular açısından, hukukî konuların tetkikinde kolaylık sağlayan batılı taksim tarzına göre kitabımızı tanzim edecek ve her hukuk dalı ile ilgili bölümün başında gerekli bilgileri vereceğiz. İslam hukuku bibliyografyası ile ilgili kısımda da islam nazarî ve tatbikî hukuku ile alakalı birer eserin muhteviyatını, mukayese imkanını doğurmak için kısaca takdim etmeye çalışacağız.

Kanunlaştırma hareketlerinden sonra yapılan islam hukuku araştırma ve tetkiklerinde «**ibadat, muamelât** ve **ukûbat**» şeklindeki üçlü taksim yerine şu taksim benimsenmiştir.

1 — İbadât :
2 — Ahvâl-i Şahsiye (Şahıs, aile ve miras hukuku)
3 — Muamelât (Borçlar ve Eşya)
4 — Ahkâm-ı Sultaniye veya Siyaset-i şer'iye (Anayasa, idare ve kısmen ceza)
5 — Ukûbat (ceza)
6 — Siyer (Devletler umumi ve kısmen hususi)
7 — Âdâb (ahlak ve muaşeret kâideleri)

Bu konuda dipnotta zikrettiğimiz eserlere bakılabilir: (*)

C) İSLAM HUKUKUNUN AYRI BİR TAKSİMİ VE İSLAM HUKUKU İLE İLGİLİ TEMEL ESERLER

(İslam Hukuku Bibliyografyası)

a) Genel Olarak :

Türkler tarafından kurulan yüzlerce devlet tarafından asırlarca hukuk sistemi olarak kabul edilen İslam hukuku ile ilgili araştırmalar, maalesef çağımız Türkiye'sinde bir elin parmaklarından daha azdır. Bu nedenle, modern hukukçularımızın çoğu, orijinal olduğu kadar da eski ve geniş bir muhtevaya sahip olan İslam Hukuku ile alakalı yeterli bilgiye sahip değildirler. Yapılan tenkitlerin arasında, objektiviteden çok uzak olanları da vardır. Örneğin, «çağdaş ceza hukukunun esaslarından hiçbiri İslam ceza hukukunda bulunmaz.» şeklindeki bir hüküm, bu çeşit hatalara bir örnektir. İfade edelim ki İslam hukuku eserleri sadece fıkıh kitaplarından ibaret değildir. Fıkıh kitapları, tatbikî hukuk ile ilgili hüküm-

---

(*) — Mecelle Mazbatası, Ayrıca bk. md. 1. Ali Haydar, Dürer'ül-Hükkâm, c.I. madde 1 Şerhi, Atıf Efendi, Mecelle şerhi md. 1. şerhi, Zeydan, age, sh. 57—61, Karaman, Hayreddin, Mukayeseli Islam Hukuku, İstanbul, 1974, c.I. sh. 20—28

ler mecmuası olan eserlerdir. Ayrıca İslam nazarî hukuku ile ilgili usul-ı fıkıh denen bir ilim daha vardır. Asıl teorik konular bu ilmin mevzuudur. İslam hukuk tarihinde, fıkıh kitapları kadar, usul-i fıkıh eserleri de önemlidir. Ayrıca islam hukukunun tarihî devrelerinden altıncı devrede açıkladığımız gibi, tatbikî fıkıha ait olan fıkıh kitapları da iki kısımdır : **Birincisi** ; meselelerin münakaşı yapılmayan, kaynaklar zikredilmeyen, sadece hukukî hükümleri serdetmekle yetinen gayr-ı müdellel fıkıh eserleridir. Örneğin Ömer Nasuhi'nin Kamus'u bu gurupta mütallaa edilmelidir. Bu eserde hukukî teorileri, nazarî bilgileri ve genel esasları aramak beyhûdedir. **İkincisi** ise, müdellel fıkıh kitaplarıdır ki bunlar meselelerin gerekçelerini, kaynaklarını ve mevcut diğer hukukî nazariyeleri izah ederler. Örneğin el-Kâsâni'nin **«Bedâyi»** adlı yedi ciltlik eseri böyledir.

Bütün bu izahlardan, islam hukuku ile ilgili eserleri, daha doğrusu islam hukukunun nazarî ve tatbikî taksimini ve her kısımla ilgili temel kitapları tanıtma zarureti ortaya çıkmaktadır.

b) İslam Hukukunda Nazarî ve Tatbikî Hukuk (Usul-ı Fıkıh ve Fıkıh) Ayırımı

İslam hukuku ile ilgili değişik eserler yazılmış ve ayrı ayrı ilimler teşekkül etmiştir. Bunlardan en önemlilerini şöylece özetlemek mümkündür:

aa) Usûl-ı Fıkıh (İslam Nazarî Hukuku) :

Usûl, aslın çoğuludur. Asıl; temel, esas ve ilke demektir. Fıkıh ise, bilindiği gibi, islam hukuku anlamına gelir. O halde bu ilmin isminden ilk anlaşılan şudur: Hukukun kaynaklarını, temel ilkelerini ve genel prensiplerini anlatan ilme usul-u fıkıh denir. Gerçektende, islam hukukçularının yaptığı tarif buna yakındır: Ayrı ayrı delillerinden (kaynaklarından) amelî ve tatbikî mes'elelerle ilgili şer'î hükümlerin anlaşılmasına ve bu hükümlerin tafsîlî delillerinden çıkarılmasına yarayan nazarî hukuk bilgileri ve kaidelerinin tümüdür. Gerçekten Usul-ı fıkıhla ilgili eserler, müctehitlerin hukukî hükümleri kaynaklarından çıkarmalarına yarayan usul ve kaideleri ihtiva etmektedir. Usulcü, hususi hukuk meselelerinden bahsetmez. O küllî delillerden, hukukun genel prensip ve nazariyelerinden bahseder. Usul-ül fıkıh ilmi, günümüz hukukunda bilinen, hukuk başlangıcı, hukuk metodolojisi, hukuk felsefesi veya hukuk sosyolojisi ilimlerinden herhangi biriyle tıpatıp benzerlik arzetmez. Belki hepsi ile de yakınlığı bulunmaktadır. Ayrıca hukuk dallarının nazarî kısımlarında işlenen konuların bir çoğu da, usul-u fıkıh ilminin konusu içine girer. Bu sebeple biz, yukardaki tabirlerden biri yerine islam hukuk nazariyatı veya islam nazarî hukuku tabirlerini, tam olmasa da, uslul-fıkıh tabirinin yerine bazan kullandık.

Bu ilmin muhtevasını anlamak için kısa da olsa, bir usul-ı fıkıh eserinin muhteviyatını arzedelim. Herhangi bir usul-ı fıkıh eserinde, şu mevzuları bulmak daima mümkündür:

«Hukukun (fıkhın) tarifi, mahiyeti, dalları, usul-u fıkıh ilminin tarifi, mahiyeti, gayeleri, bir hukukî meselenin çözüme kavuşturulmasının yolları, islam hukukunun kaynakları, kaynakların teker teker izahı, tanımı, hiyerarşideki yeri, hukukun asıl menşei ve bununla ilgili teoriler; hukukî hükümlerin tarifi, taksimi ve çeşitleri, maddî ve manevî müeyyideler, butlan nazariyesi ve akit çeşitleri, sorumluluk ve sorumluluğu kaldıran haller, hukuka uygunluk sebebleri, kanunların tefsiri, tefsir kaideleri, hukukun ve hukukî hükümlerin illet ve hikmetleri, teşrîin amacı, özel haklar, kamu hakları, ictihat, tarifi, şartları ve hukukî değeri, ehliyet ve çeşitleri, ehliyeti kısıtlayan haller, cezaî ve hukukî ehliyet, hükümlerin yürürlükten kalkması (nesh) ve benzeri nazarî konular» usul-u fıkıh ilminin konusunu teşkil eder.

İslam nazarî hukuku (usul-u fıkıh) ile ilgili tertipli ve düzenli ilk eseri yazan İmam Şafii'dir. Eserinin ismi **«er-Risâle»** olup şu anda elimizde matbu olarak mevcuttur. Daha sonraki müellifler ise, bu tip eserlerin telif tarzında ayrı ayrı yolları takip etmişlerdir. Bunları, Hukukçular metodu (meslek-i fukahâ) veya ençok Hanefilerce benimsendiği için Hanefi hukukçuların metodu ile kelamcıların metodu (meslek-i mütekellimîn) veya daha ziyade Şafii hukukçular tarafından benimsendiği için Şafii hukukçuların metodu diye iki gurupta toplayabiliriz. Üçüncü bir gurup olarak da, her iki meslek ve metodun özelliklerini eserlerinde birleştirenleri zikredebiliriz.

aaa) Hanefilerin Metodu ve Konuyla İlgili Meşhur Eserler

Usul-ı fıkıh ilminin ilkelerini tesbit ve bu konudaki eserlerin te'lifinde, Hanefi hukukçuların metodu şöylece özetlenebilir: Bunlar, imamlarının ictihatlarını üzerinde kurmuş olduklarını gördükleri usul kaidelerini ve genel prensipleri tesbit etmişler, usul-u fıkhın kaide ve esaslarını nazarî olarak isbat etmekle yetinmemişler, belki imamlarından nakledilen meselelerin tahlilini yaparak pratik kaideleri hukukî meselelerden çıkarmışlardır. Bu sebeple eserlerinde hukukun tatbikatı ile alakalı ferî meseleler bolcadır. Yani kaideden meseleye gitmemişler, meselelerden kaideler çıkarmışlardır. Bu bir çeşit istikra (tümegidim) ve tecrübe metodudur. Bu metoda göre yazılmış en önemli eserler şunlardır:

1 — Bu metodla ilk eser yazan hukukçunun İmam Ebu Yusuf olduğu söylenir. Ancak matbu veya yazma herhangi bir nüshası bize kadar ulaşmamıştır.

2 — Ebül-Hasan el-Kerhî'nin (260-340/873-951) **«el-Usûl»** adlı eseri, İmam Şafiî'den sonra en eski tarihde yazılan eserdir. Sekiz sayfadır ve 39 tane genel hukuk prensibinin tesbiti mahiyetindedir. Ebu Hafs Ömer Nesefi de bu kaidelerin şerhini yaparcasına tatbikî misallerini zikretmiştir.

3 — Ebubekr Ahmet el-Cessas er-Razi'nin (305-370/917-980) Usul kitabıdır. Anladığımız kadarıyla, bu sahada yazılan ilk ve en geniş kitab budur. Bu zat el-Kerhî'nin de talebesi ve büyük bir müctehittir. Tam olmayan yazma nüshaları mevcuttur. Bir nüshasını mütalaa etmek bize nasip olmuştur. Üslup ve ifade tarzı Serahsi'nin Usül'üne benzemektedir.

4 — Mukayeseli hukukun (ilm-i hilâfın) meşhur simalarından olan Ebu Zeyd Debbûsî'nin (430/1038) **«Takvîm'ül-Edille»** isimli kıymetli eseri de bu ilmin bel kemiğini teşkil eden eserlerdendir. Matbu değilse de, çok güzel yazmaları mevcuttur. Bu eserin edition critigou'i için gösterdiğimiz gayret tamamlanmak üzeredir. Geniş ve hacimli bir eserdir. Muhalif görüşleri de zikrederek meseleleri tahlil eder.

5 — Ali b. Muhammed el-Pezdevi'nin **«El-Usul»** adlı eseri bu sahada yazılmış ilk kısaltılmış eserdir. Pezdevî, Ebubekir el-Cessas'tan sonra en büyük hanefi usulcülerinden sayılır. Eseri fukaha metoduna göre yazılmıştır. Cessas'ın ve Debbûsî'nin eserlerinin ihtisar edilmiş halidir denilebilir. Bu eser, Hanefilerin temel eseri olmuş, bundan sonra yazılan bütün usul-ı fıkıh eserlerine esas teşkil etmiştir. Bu sebeble esere yüzlerce şerh yazılmıştır. Bunlar içinde en meşhuru, Abdulaziz el-Buhari'nin (730/1329) **«Keşfül-Esrar»** isimli şerhidir. Dört büyük cilt halinde İstanbul'da 1308 H.de basılan bu eser gerçekten çok faydalı bir islam hukuku nazariyatı külliyatıdır. Ansiklopedik bir eserdir.

6 — Usul-üs-Serahsi, Ebubekr Muhammed es-Serahsi'nin (490/1096) eseridir. Müctehitlerden sayılan es-Serahsi'nin **«usul»** eseri, fukaha metodunda yazılmış en iyi ve en hacimli kitaplardan biridir. Orijinal olması hasebiyle gerçekten hür düşünce ve metodla yazılmıştır. Pezdevî'nin usulü buna göre daha çok teknikî yani klasik bir eser tarzında olduğu halde Serahsi usulünü daha serbest bir metodla yazmış ve muhtemel itirazlar yapıp cevaplar vermiştir. Eser iki büyük cilt halinde matbudur.

7 — Hüsameddin Ahsiketî'nin (644/1246) **«el-Müntehab fil-Usul»** isimli eseri de, üzerinde durulan ve birçok şerh yazılan kıymetli eserlerdendir. Emir Kâtip, **(Et-Tebyîn)** ismiyle eseri şerhetmiştir. Her ikisi de matbu değildir. Yazmaları çoktur.

8 — Şeyh Celâleddin el-Habbâzî'nin (691-1291) **«El-Muğni Fi'l-Usul»** isimli eseri de kıymetli usul metinlerindendir. Tutulduğu için, meşhur hukukçular tarafından bir çok şerh yazılmıştır. Yıldırım Bayezid devri alimlerinden ibn-i Melek de bu eseri şerhedenlerdendir. Eser matbu değildir.

9 — Osmanlı medreselerinde yüzlerce sene ders kitabı olarak okutulmuş bir usul-ı fıkıh metni de, Ebü'l-Berekât en-Nesefi'nin (710/1310) **«Menar'ül-Envar»** isimli kitabıdır. Müellifin kendisi ilk şerhi yapmıştır. (Keşfül-Esrar ismiyle). Büyük Hanefi hukukçusu Ekmelüddin el-Babürti'nin **«El-Envar Serhül-Menar»** ı; Yıldırım Beyazıt devri hukukçularından İbn-i Melek'in (971/1563) **«Envar'ül-Halek Ala Şerhil-Menar»** adlı eseri; Aynî'nin (892/1487) **«Şerhü Menaril - Envar»**ı; İbn Nüceym'in **«Şerhu Me-**

naril-Envar» ı ve İbn Abidin'in **«Hâşiyetü Nesematil-Eshar»** ı şerhleri arasında meşhur ve matbu olanlardan bir kaçıdır.

bbb) Kelamcıların Metodu ve Bu Metodla Yazılmış Meşhur Eserler

Kelamcıların metoduna (meslekül-mütekellimin'e) Şafiî hukukçuların metodu da denir. Esası şudur: Bu hukukçular, usulul-fıkıh ilminin kaidelerini mantık esasları çerçevesinde ve nazarî olarak araştırmışlardır. Küllî kaidelerden tatbikî ve münferit meselelere gitmişlerdir. Onlar için mühim olan, bu ilmin kaidelerini ortaya koymaktı. Nazarî hukukun kaideleri ile tatbikî hukukun meseleleri arasındaki münasebet onları ilgilendirmiyordu. Aklın desteklediği ve delili mevcut olan hukukî kaide, mezhebin ferî ve tatbikî meselelerine uysun veya uymasın yine de şerî ilke olarak kabul edilmiştir. Bunlar ideal hukuka taraftardırlar. Bu metodla yazılmış en önemli eserler şunlardır:

1) Bu metodla yazılmış eserlerin en eskisi İmam Şafiî'nin **«er-Risale»** sidir. Bundan sonra ise, 14 sayfalık cep ebadında olan Ebubekir İbn Fûrek'in (406/1015) **«Mukaddime Fi Nüket Min Usulil-Fıkıh»** adlı eseri gelir. Bu eser mütekellimlerin metodunda yazılmıştır. Eserde Şafiî'de olmayan bazı delillere de (örneğin istishaba) rastlıyoruz.

2) İbn-i Haldun başta olmak üzere birçok müellifler, mütekellimlerin (kelamcıların) metoduna göre yazılan eserlerin temelini dört kıymetli eserin oluşturduğunu söylerler. Bunlar, sünnilerin El Burhan'ı (İmam Cüveynî'nin eseri) ve el-Mustasfâ'sı (imam Gazalinin eseri) ile mutezilenin (bir batıl gurup) el-Mu'temed ve **«Şerhül-Umed»** idir. **«El-Umed»** itikatta mu'tezili ve fıkıhda Şafiî olan Kadî Abdülcebbar'ın (415/1024) eseridir. Bu zatın yine usulül-fıkıh ile alakalı, **«En-Nihaye»** ve **«Eş-Şer'iyyat»** adlı eserleri de vardır. **«Eş-Şer'iyyat»** dörtyüz küsur sayfadır ve matbudur.

3) Kelamcılar metoduna göre yazılmış eserlerin temel dört eserinden biri de **«el-Mu'temed» dir.** Bu Kâdî Abdülcebbar'ın talebesi ve mu'tezilî olan Ebül-Hüseyin Muhammed el-Basrî'ye (436/1044) aittir. Ayrıca Kadı Abdülcebbar'ın **«el-Umed»** ini de şerh etmiştir. **«El-Mu'temed»** iki büyük cilt halinde Prof. Muhammed Hamidullah tarafından neşredilmiştir.

4) Ebu Ishak İbrahim el-Fîrûzâbâdî eş-Şirazî'nin (476/1083) **«El-Luma»** adlı eseridir. Basılı değildir.

5) İmam'ül-Haremeyn Abdülmelik el-Cüveynî'nin (419-478/1028-1085) **«El-Burhan»** isimli büyük eseri, bu metodla yazılmış eserlerin dört temel kitabından birisidir. Eser iki büyük cilt halinde Katar Devleti tarafından çok güzel bir şekilde basılmıştır. Bu zat imam Gazali'nin de hocasıdır. Ayrıca **«El-Verekat»** adlı bir usul-i fıkıh eseri daha vardır.

6) İmam Gazali (450-505/1058-1111) mezhep kurabilecek kudrette olan bir Şafiî müctehididir. O'nun **«el-Mustasfa»** adlı iki büyük ciltlik muazzam eseri, usul ilminin temel eserlerindendir. Ayrıca talebeliği yıllarında yazdığı kısa **«el-Menhûl»** u ve daha geniş olan **«Şifa'ül-Galil»** i de usule dâirdir.

7) Kendisinden önce yazılmış kelamcılara ait dört temel usul-ı fıkıh eserini özetleyen ve tertip eden muazzam bir eser de Fahreddin er-Razi'-nin **«el-Mahsul»** udür. Bundan sonra yazılan bütün eserler, bu kitabdan esinlenmiştir. Eser beş cilt halinde basılmıştır. Bu eser şu dört ana kitabın hülasasıdır:

1 — El-Cüveynî'nin El-Burhan'ı

2 — Gazzali'nin el-Mustasfa'sı

3 — Kadî Abdül Cebbarın Umed Şerhi

4 — Ebül-Hüseyin el-Basrî'nin El-Mutemed'i

«El-Mahsul»ü Maliki hukukçularından Karâfî (684/1285), otuz tane konuyla ilgili eserden yararlanarak **«Nefâis'ül-Usûl Fi Şerhil-Mahsul»** ismiyle şerhetmiştir.

8) Kelamcıların metoduna göre yazılmış en büyük eserlerden biri de, Seyfüddin el-Âmidî'nin **«El-İhkâm Fi Usul-il-Ahkâm»** adlı eseridir. Ana kaynak Razi'nin kaynaklarıdır, ama Âmidi daha da teferruata girmiştir. Eser dört cilt halinde basılmıştır.

9) Mâliki hukukçusu İbn'ül-Hacib'in (570-646/1174-1248) **«Muhtasar' ül-Münteha»** isimli eseri usule dair kıymetli bir metindir. Özellikle Adudiddin El-İcî' (756/1355) tarafından yapılan şerhi çok tutulmuştur. Sa'-dettin Teftezânî (793/1371) ve Seyyid Şerif Cürcâni'nin bu şerhe haşiyeleri mevcuttur.

10) **«Minhacül-Vusul İlâ İlmil-Usul»** isimli usul metni Beyzavi adlı Şafiî hukukçusuna aittir (685-1286). Bir usul el kitabı olduğundan yüzlerce şerh yazılmıştır.

ccc) İki Metodu Birleştirenler :

Bazı İslam hukukçuları, bu sahada eser yazarken, iki metodu birleştiren bir yol tutmuşlardır. Usul kaidelerini incelemeye ve onları ispatlamaya önem verdikleri gibi, bu kaideleri fıkıh meselelerine uygulamaya ve onlara bağlamaya da önem vermişlerdir. Bu ikili yolda yazılan usul kitaplarının en meşhurları şunlardır:

1 — Muzafferüddin Ahmed İbn Saatî'nin (694/1294) **«Bedî'ün Nizam el-Cami Beyne Kitabeyil-Pezdevî ve'l-İhkâm»** adlı eseri bunun tipik bir misalidir. İsminden de anlaşılacağı gibi, eserde kelamcılardan el-Âmidî'-nin **«El-İhkâm»** adlı usul eseri ile fıkıhçılardan el-Pezdevî'nin **«Usulü»** birleştirilmiştir. Eser her ikisinden de etkilenmiştir. Bu zatın kendisi Hanefî'dir.

2 — Çok tutulmuş klasik usul metinlerinden birisi olan Sadrşü-şerîa Ubeydullah'ın (747/1346) **«Tenkîh'ül-Usul»**ü de bu tarzda yazılmış eserlerdendir. Kendi tabirince **«Usul-u Pezdevi»**yi kısaltmış ve özleştirmiş ama, eserin ifadeleri birer ilmî bulmaca haline gelmiştir. Eseri yazarken iki mesleğe ait usul eserlerinden de yararlanmış, özellikle er-Razi'yi

çok tenkit etmiştir. Daha sonra eserini anlaşılır hale getirmek üzere **«Et-Tavzih»** adıyla şerhetmiştir. Kendisi büyük bir Hanefi müctehididir. Bu kıymetli eser, büyük bir âlim olan Saadettin el-Teftezâni (792/1300) tarafından da **«et-Telvîh»** namıyla haşiyelenince artık medreselerde ders kitabı olarak okutulmaya başlanmıştır. Haşiye eserden daha kıymetlidir. Kıymetli Osmanlı hukukçusu Molla Hüsrev'in de **«Telvîh»** üzerine bir haşiyesi vardır.

3 — Tacuddin es-Sübkî'nin (727-771/1326-1369) **«Cem'ül-Cevâmi»** isimli usul metni de, yüz küsur usul eserlerinden derlenmiş iki metodu birleştiren bir hukuk nazariyatı el kitabıdır. Celâlüddin el-Mahallî (791-864 / 1388 - 1459) tarafından yapılan şerhi medreselerde ders kitabı olarak okunmuştur. Bu zat Şafiî hukukçusudur.

4 — Osmanlı hukukçusu ve Bursa kadısı Molla Fenarî'nin (751-834/1350-1430) **«Füsûlül-Bedayi' Fi Usûl-iş-Şerâyi»** adlı eseri de bu tip eserlerdendir. İki büyük cilt halinde İstanbul'da basılmıştır. Üslûbu çetin ve hacmi geniştir. Tertibi orijinaldir.

5 — Bazı kimseler tarafından müctehid-i mutlak olarak kabul edilen büyük Hanefi Hukukçusu İbn Humam'ın (861/1461) **«et-Tahrir»** adlı eseri, her iki meslek erbabınca yazılmış yüzlerce eserin, çok zor ve muğlak bir özü mahiyetindedir. Talebesi İbn Emir Hac (879/1474) tarafından yapılan **«Et-Takrîr Vet-Tahbîr»** isimli üç ciltlik şerhi kendisinden daha faydalı ve meşhurdur.

6 — Nihayet Osmanlı medreselerinde senelerce ders kitabı olarak okutulmuş büyük Osmanlı hukukçusu ve Fatih'in hocası Molla Hüsrev'in (885/1480) **«Mirkat'ül-Vusul ilâ ilmi'l-Usul»** adlı usule dair metni ve bunu şerheden **«Mir'atül Usul»** isimli kıymetli eseri de bu guruba sokulabilir. Mir'at'ın haşiyesi olarak yazılan **«İzmîrî Haşiyesi»** usul konusunda çok kıymetli bir hazinedir.

7 — Bu zincirin son halkası olarak da, Osmanlı'nın son zamanlarında meşhur olan ve Sava Paşa'nın **«İslam Hukuku Nazariyatı Hakkında Bir Etüd»** isimli iki ciltlik eserine kaynaklık eden Ebu Said el-Hâdimî'nin (1176/1762) **«Mecâmiül-Hakayık»** ını ve bunun şerhi **«Menâfiüd-Dekâik»** ı zikredelim.

ddd) Müstakil Çalışmalar ve Muasır Eserler :

Bütün bu zikredilen eserlerin yanında, her iki meslekten hiçbirini takip etmeden usul'ul-fıkıh konusunda çok kıymetli eser veren müellifler de mevcuttur. Bunlardan da kısaca bahsetmek faydalı olur kanaatindeyim. Ayrıca muasır çalışmalar da, bu guruba sokulabileceğinden, bunlardan da önemli olanlarını zikredeceğiz:

1 — Bunların ilki Zahiriye mezhebinin ikinci kurucusu sayılan İbn Hazm ez-Zahirî'nin (456/1063) **«El-İhkâm Fi Usulil-Ahkâm»** adlı eseridir. İbn Hazm kendine has bir üslup ve metodla bu eserini kaleme almıştır. Bir filozof gibi mantığı ve muhakemesi kuvvetli olmasına rağmen ehl-i sünnet ve diğer mezheplere karşı aşırılıkları mevcuttur. Eserinde Zahirî olması hasebiyle Kur'an ve sünnetin kendi açısından izahını yapar. Eseri müellif sekiz cüz'e bölmüş, sekiz cüz olarak iki cilt halinde basılmıştır (Mısır, 1345 H.)

2 — Mâliki hukukçusu Şihabüddin el-Karâfi'nin **«Envâr'ül-Bürûk Fi Enva'il-Furûk»** isimli ve**«El-Furûk»** diye meşhur eseri de nevi şahsına münhasır bir eserdir. Bu usul-u fıkıh ilminden ziyade hukukun küllî kaideleri (hukukun genel prensipleri) ne ait kıymetli bir eserdir. Daha sonra ayrıca tanıtacağımız bu eser, 540 kaideyi ihtiva etmektedir. Matbudur.

3 — Şemsüddin Muhammed İbn Kayyım el-Cevziyye'nin (691-751/ 1291-1350) **«İ'lâm'ül-Muvakkiîn An Rabbi'l-Alemin»** isimli eseri de orijinal bir usul kitabıdır. Usulün meselelerini başka bir ifade ve üslüpla ele almaktadır. Temel olarak Hz. Ömer'in kaza (yargı) ile alakalı bir mektubunu ele almakta ve özellikle kıyas bahsini çok geniş işlemektedir. Eser dört cilt halinde elimizde mevcuttur.

4 — Dört cilt halinde Mısır'da basılan ve apayrı bir metodla yazılmış bulunan Ebu İshak Şâtıbî'nin (790/1388) **«El-Muvâfakat Fi Usûliş-Şeria»**sı, bir hukuk hazinesidir. Eserinde Şâriin (kanun koyucunun=Allah ve Resülünün) maksat ve gayesinin hukukî hükümlerdeki rolünü ortaya koymayı gaye edinmiştir. Gerçekten bu eser, okuyucularına İslam hukukunun sistemini ve ruhunu anlamak ve teşrîin esaslarına vakıf olmak gibi kabiliyetleri kazandırır. Muasır hukukçular bu zatın eserinden fazlaca etkilenmişlerdir. Hudarî gibi...

5 — Muhammed eş-Şevkâni'nin (1255/1839) **«İrşadül-Fühûl İlâ Tahkik-i İlm'il-Usul»** isimli eseri yakın tarihde yazılmış usul eserlerinin en kıymetlilerindendir. Kendisini müstakil ve mutlak müctehit kabul ettiği için, kendince doğru olanı veciz bir şekilde ifade ederek, usulün mevzularını anlatır. Eser matbudur ve büyük boy 250 sayfadır.

6 — Muasır mü'ellifler arasında ise, Muhammed el-Hudarî Bey'in (1927), Abdülvehhab Hallâfı'ın (1955) ve Muhammed Ebu Zehra'nın **«Usul'ül-Fıkıh»** isimli eserleri ile Abdülkerim Zeydan'ın **«El-Vecîz Fi Usul'il-Fıkıh»** isimli eseri zikre değer. Son üç eser Türkçeye de tercüme edilmiştir. Ayrıca Dr. Subhi Mahmasâni'nin **«Felsefetüt-Teşrî'»** i ve Muhammed Sellâm Medkûr'un **«Mebâhis'ül-hükm»** ü de konuyla ilgili kıymetli eserlerdendir.

Türkçe'de ise, Büyük Haydar Efendi'nin (1321/1903) **«Usûl-ı Fıkıh Dersleri»** isimli eseri, belki de Türkçe'de ilk ve mufassal olarak yazılmış usul-ı fıkıh eseridir. Ayrıca Muhammed Seyyid'in **«Usul-ül Fıkıh»**ı (özellikle Medhal kımı-ki zaten bu matbudur-çok kıymetlidir); Mahmut Esad'ın Usulül-Fıkh'ı, İzmirli İsmail Hakkı'nın **«Usul'ül-Fıkıh Dersleri»** ve **«İlm-i Hilaf»** isimli eserleri; Ali Himmet Berkî'nin **«Hukuk Mantığı ve Tefsir»**'i, Mustafa Reşit Belgesay'ın **«Kur'an Hükümleri ve Modern Hukuk»** isimli

eseri zikre değer kıymetli eserlerdir. (*). Osmanlı imparatorluğunda valilik ve bakanlık yapmış olan hıristiyan teb'adan Sava Paşa nın (1317/1901) **«İslam Hukuku Nazariyatı hakkında bir etüd»** isimli eseri de kıymetli bir usul-ı fıkıh eseridir. İki cilt halinde Baha Arıkan tarafından Türkçe'-ye tercüme edilmiştir.

bb) Fıkıh (Fürû-u Fıkıh = İslam Tatbikî Hukuku)

aaa) Genel Olarak :

İslam Hukukunun tarihî devrelerini tetkik ederken gördüğümüz gibi, islam hukukunun tatbikî hükümlerini (fürû-u fıkhı) derleyen eserler, devirlere göre çeşitli özellikler göstermektedir. Bu sebeple bu devrelerde yazılan eserlerin genel özellikleri hakkında bilgi sahibi olmak gerekir. (Bkz. İslam Hukukunun Dördüncü, Beşinci ve Altıncı Devreleri Biz burada dört mezhebe göre yazılmış önemli fıkıh eserlerini okuyucuya tanıtmaya çalışacağız. Bilindiği gibi, fıkıh eserlerinin yazılış tarzına göre müdellel ve gayr-i müdellel fıkıh eserleri şeklinde bir ayırımı bulunduğu gibi, metin, şerh ve haşiye şeklinde de bir ayırım mevcuttur. Metin, şerh, haşiye üçlüsü genellikle altıncı devreye ait özellkilerdendir. Bir de fıkıh eserleri, ihtiva ettikleri ictihatlara göre de fetva kitapları-fürû-u fıkıh kitapları şeklinde tasnif edilmektedir. Mezhepler arası mukayeseli çalışmalara **«ilm-i hilaf»** denildiği gibi, konuyla ilgili eserler için de **«hilâfiyata dairdir»** tabiri kullanılmaktadır. Bir de fıkhın genel prensiplerini konu edinen ve fıkıh ile usul-ı fıkıh arasında bir ilim olan **«kavâid»** ile alakalı eserler de mevcuttur. Bunlara da **«kavâid kitapları»** denmektedir. Biz **«Kavâid kitaplarını»** kitabımızın **«Genel Hukuk Prensipleri»** bölümünde tahlil edeceğiz. Diğerlerini ise burada ele alacağız.

bbb) Fıkıh Kitaplarının Genel Olarak Sistematiği Ve Muhteviyatı

«İslam hukukunun tasnif ve sistematiği» başlığı altında yeterli bilgiyi verdiysek de, burada belli bir fıkıh kitabının kabaca fihristini özlü biçimde arzedeceğiz. Ta ki sistematiği daha iyi anlaşılsın ve hangi hukukî mevzuun nasıl ve nerede işlendiği hususunda bilgi edinilsin. Modern çalışma yapanlar için de müracaat kolaylığı sağlansın. Gerçekten modern hukukçuların çoğunluğu, bir fıkıh kitabının sistematiği ve muhteviyatı hakkında yeterli bilgiye sahip değildir.

Fihristini vereceğimiz eser altıncı devreye ait bir eserdir. Her ne kadar ismi **«el-Fetâva'l-Hindiye»** olsa da, mahiyet itibariyle klasik fetva kitaplarına değil, referanslı fıkıh kitaplarına benzemektedir (Bkz. Altıncı Devir......). Fıkıh kitaplarının genellikle (% 90) **«İbâdât-Münâkehât-Muâmelât-Ukûbât-Ferâiz»** sırasını gözettiklerini (Şafiî eserler **«İbâdât-Muâmelât-Münâkehât-Ukûbât»** sırasını takip etmektedir) hatırlayalım. Ancak ukûbat ile muâmelât karışık da olabilir.

(*) — Atay, Hüseyin, İslam Hukuk Felsefesi, Giriş, Ankara, 1973, sh. 75—147, Taşköprüzade, Miftâhüs-Saade, c.2. sh. 183—193, Sava Paşa, age, c.I. sh. 115 vd. Kâtip Çelebi, Keşfüz-Zünûn, cilt 1 ve 2

EL — FETÂV'AL — HİNDİYE
İ B Â D Â T

1. KİTAP : Tahâret (Temizlik)

1. Bab : Abdest (5 fasıl)
2. Bab : Gusül (3 fasıl)
3. Bab : Sular (2 fasıl)
4. Bab : Teyemmüm (3 Fasıl)
5. Bab : Mestlere Mesh (2 f.)
6. Bab : Kadınların Halleri (4 f.)
7. Bab : Necaset ve Ahkâmı (3 f.)

2. KİTAP : NAMAZ :

1. Bab : Namaz vakitleri (3 f.)
2. Bab : Ezan (2 f.)
3. Bab : Namazın şartları (4 f.)
4. Bab : Namaz Nasıl Kılınır? (5 f.)
5. Bab : İmamet (7 fasıl)
6. Bab : Namazda Hades
7. Bab : Namazın Mekrûh ve Müfsitleri (2 f.)
8. Bab : Vitir Namazı
9. Bab : Nafile Namazlar
10. Bab : Farza yetişmek
11. Bab : Kaza Namazları
12. Bab : Sehiv secdesi
13. Bab : Tilâvet Secdesi
14. Bab : Hastanın Namazı
15. Bab : Cuma Namazı
16. Bab : Yolcunun Namazı
17. Bab : Bayram Namazları
18. Bab : Küsuf ve Husuf Namazları
19. Bab : Yağmur Duası
20. Bab : Korku Namazı
21. Bab : Cenaze Namazı (7 f.)

3. KİTAP : ZEKÂT (MALİ HUKUK) :

1. Bab : Tanımı, Şartları
2. Bab : Hayvanların Zekâtı (2 f.)
3. Bab : Kıymetli Madenlerin Zekâtı (2 f.)
4. Bab : Öşür
5. Bab : Maden ve Defineler
6. Bab : Meyve ve Ekinler
7. Bab : Zekât verilecek yerler
8. Bab : Fıtır sadakası

4. KİTAP : ORUÇ :

1. Bab : Tarifi, çeşitleri
2. Bab : Hilâlin Görülmesi
3. Bab : Mekrûhları
4. Bab : Bozan şeyler
5. Bab : Bozmayı Mübah Kılan Haller
6. Bab : Adaklar
7. Bab : İtikâf

5. KİTAP : HAC (MENÂSİK) :

1. Bab : Tanımı, çeşitleri, şartları
2. Bab : Mikâtlar
3. Bab : İhram
4. Bab : İhramdakilerin görevleri
5. Bab : Haccın Keyfiyeti
6. Bab : Umre
7. Bab : Kıran ve Temettü Haccı
8. Bab : Yasaklara Aykırı Hareketler (Cinayet)
9. Bab : Av
10. Bab : Mikatı ihramsız geçmek
11. Bab : İhram üstüne ihram
12. Bab : Haccın kaçırılması
13. Bab : Vekâleten Hac
14. Bab : Hac adağı
15. Bab : Hedy Kurbanı

M Ü N Â K E H Â T

6. KİTAP : EVLENME (NİKÂH)

1. Bab : Tanımı, şartları
2. Bab : Akdin oluşması
3. Bab : Evlenme Engelleri (Muharremât)
4. Bab : Veliler
5. Bab : Kefâet
6. Bab : Vekâlet
7. Bab : Mehir (17 fasıl)
8. Bab : Fasit Evlenmeler
9. Bab : Kölelerin Evlenmesi
10. Bab : Gayr-i müslimlerin Durumu
11. Bab : Kasm Müessesesi

7. KİTAP : SÜT EMME (RADA')
8. KİTAP : BOŞANMA (TALAK)

1. Bab : Tanımı, şartları
2. Bab : Boşanmanın îkaı (7 fasıl)
3. Bab : Tefvîz-i Talak (3 fasıl)
4. Bab : Şartlı Talak (4 f.)
5. Bab : Hastanın Talakı
6. Bab : Ric'î Talak
7. Bab : Îlâ
8. Bab : Hül' (3 f.)
9. Bab : Zıhar
10. Bab : Keffaret
11. Bab : Lian
12. Bab : Cinsî İktidarsızlar (İnnîn)
13. Bab : İddet
14. Bab : Hidad
15. Bab : Nesep
16. Bab : Hidâne (Velâyet)
17. Bab : Nafaka (6 f.)

9. KİTAP : İTÂK (KÖLELERİN AZADI)
7 Babdır.

10. KİTAP : YEMİNLER (12 BABDIR)

11. KİTAP : HAD CEZALARI

1. Bab : Tarifi, şartları
2. Bab : Zina
3. Bab : Zinanın Hadd Cezası
4. Bab : Haddi Gerektiren Haller
5. Bab : İsbat Yolları
6. Bab : İçki İçme Cezası (Hadd-i Şirb)
7. Bab : Zina İftirası (Hadd-i Kazif) ve Tazir Cezaları

12. KİTAP : HIRSIZLIK (SİRKAT)

1. Bab : Tanımı,
2. Bab : El Kesme
3. Bab : Yol Kesiciler
4. Bab : Diğer Haller

13. KİTAP : DEVLETLER HUKUKU (SİYER)

1. Bab : Tanımı
2. Bab : Savaş
3. Bab : Anlaşmalar

4. Bab : Ganimetler
5. Bab : Düşmanların İstilası
6. Bab : Vize (Müste'men)
7. Bab : Öşür ve Haraç
8. Bab : Dinden Çıkanlar (Mürtedler)
9. Bab : Cizye
10. Bab : İsyancılar (Buğât)

14. KİTAP : BULUNTU ÇOCUK (LAKÎT)

15. KİTAP : BULUNTU MAL (LUKATA)

16. KİTAP : KÖLELERİN KAÇMASI

17. KİTAP : GAİPLER (MEFKÛD)

(Bundan sonrakilerin sadece Kitap başlığını vereceğiz. Zira sistematiği ve konuların nasıl işlendiği anlaşılmıştır.)

18. KİTAP : ŞİRKETLER (6 BAB)
19. KİTAP : VAKIF (14 BAB)
20. KİTAP : SATIM AKDİ (BÜYÛ) (20 BAB)
21. KİTAP : SARF (KAMBİYO) (6 BAB)
22. KİTAP : KEFÂLET (5 BAB)
23. KİTAP : HAVÂLE (3 BAB)
24. KİTAP : USUL HUKUKU (EDEBÜL-KÂDÎ) (31 BAB)
25. KİTAP : ŞAHİTLİK (ŞEHÂDÂT) (12 BAB)
26. KİTAP : ŞAHİTLİKTEN DÖNME (11 BAB)
27. KİTAP : VEKÂLET (10 BAB)
28. KİTAP : DA'VA (17 BAB)
29. KİTAP : İKRAR (23 BAB)
30. KİTAP : SULH (21 BAB)
31. KİTAP : MUDÂREBE ŞİRKETİ (23 BAB)
32. KİTAP : VEDÎA (10 BAB)
33. KİTAP : ARİYET (9 BAB)
34. KİTAP : HİBE (12 BAB)
35. KİTAP : İCARE AKDİ (32 BAB)
36. KİTAP : MÜKÂTEB KÖLELER (9 BAB)
37. KİTAP : VELÂ (3 BAB)
38. KİTAP : İKRÂH (4 BAB)
39. KİTAP : HACR (3 BAB)
40. KİTAP : ME'ZÛN (13 BAB)
41. KİTAP : GASP (14 BAB)
42. KİTAP : ŞÜF'A (17 BAB)
43. KİTAP : TAKSİM (13 BAB)
44. KİTAP : MÜZARAA (24 BAB)
45. KİTAP : HAYVAN KESME (ZEBÂİH)
46. KİTAP : KURBANLAR (UDHİYE)
47. KİTAP : İYİ VE KÖTÜ OLAN ŞEYLER (KERÂHİYE) (30 BAB)

48. KİTAP : TAHARRÎ (4 BAB)
49. KİTAP : İHYÂ-I MEVÂT (2 BAB)
50. KİTAP : KAYNAK İRTİFAKI (ŞİRB) (5 BAB)
51. KİTAP : MEŞRÛBÂT
52. KİTAP : AV (7 BAB)
53. KİTAP : REHİN (12 BAB)
54. KİTAP : ADAM ÖLDÜRME VE MÜESSİR FİİLLER (17 BAB, CİNÂYET)
55. KİTAP : VASİYETLER (10 BAB)
56. KİTAP : MAHKEME İLAM VE SİCİLLERİ
57. KİTAP : ŞARTLAR
58. KİTAP : HİLE-İ ŞER'İYELER
59. KİTAP : HÜNSÂ
60. KİTAP : MİRAS HUKUKU (FERÂİZ, 18 BAB)

800 Sene önceki bir tasnif ancak bu kadar mükemmel olabilir. Görüldüğü gibi bu eser bir kanunlar mecmuasıdır. Her babın da ayrı ayrı fasıllara ayrıldığı düşünülürse, günümüz mevzuatından tek farkı madde numaraları kalır. Kısaca mahiyetlerini tanıttıktan sonra, şimdi eserlere geçelim.

ccc) Hanefilere Ait Fıkıh Kitapları ve Fetva Mecmuaları

Hanefi mezhebinin temelini teşkil eden ve İmam Muhammed tarafından yazılan eserleri görmüştük. (Bk. Hanefi Mezhebinin Tedvini). Beşinci asırdaki müctehitler bu temel eserlere, sonraki fetva ve ictihatları da ekleyerek, bunları derlemişler, tasnif etmişler ve İmam Muhammedin eserlerini şerh etmişlerdir. Sadece Karahanlılar Devletinin 300 müctehit hukukçu yetiştirdiğini ve bunların hepsinin temel eserleri şerh, izah ve ihtisar eden kitaplar yazdığını düşünürsek mesele daha iyi anlaşılır. Şimdi yapılan çalışmalardan bazılarını hatırlatalım.

1 — Müctehit olduğunda şüphe bulunmayan Ebu Ca'fer Ahmed et-Tahâvi; Şafiîlerin Müzenî'si gibi, mezhep meselelerini ilk ihtisar eden ve **«El-Muhtasar»** ismiyle bir eser vücuda getiren zattır. Eser 500 küsur sayfadır ve matbudur (Kahire, 1370 H). Tahâvî sadece görüşleri nakletmekle kalmamakta, tercihde de bulunmaktadır. Bundan başka, mezheplerarası mukayeseli hukuka dair **«Şerhu Meâni'l-Âsâr»** adlı iki ciltlik eseri ve İmam Muhammed'in eserlerine yazdığı şerhleri mevcuttur.

2 — Daha önce de zikrettiğimiz gibi, Hâkim-i Şehîd (334 H.) de İmam Muhammedin altı eserini **«el-Kâfi»** ismiyle ihtisar ve tertip etmiş, bunu da Şemsül-Eimme es-Serahsi (490/1097) **«el-Mebsut»** ismiyle otuz cilt halinde şerhetmiştir. Ayrıca Serahsi'nin İmam Muhammed'in Devletler Hukuku ile alakalı Es-Siyer'ül-Kebir'ini beş cilt halinde şerhettiğini zikretmiştik.

3 — Ebü'l-Hasen el-Kerhî'nin (340/951) talebesi el-Cessas (370/980) kendisi **«el-Muhtasar»** ismiyle bir eser te'lif ettiği gibi, Tahavî'nin **«Muhtasar»**ını da şerhetmiştir. **«Ahkâm'ül-Kur'an»** isimli üç büyük ciltlik ahkâm ayetlerinin tefsiri ile alakalı eseri ise bir harikadır ve elimizde mevcuttur.

4 — Büyük fakih ve mutasavvıf Ebülleys es-Semerkandî'nin (393H). **«Uyûn'ül-Mesâil»** ve **«Hiz'ânet'ül-Ekmel»** adlı eserleri de kıymetli eserlerdir.

5 — Zamanımızda dahi değerini kaybetmeyen, yüzlerce sene ders kitabı olarak okutulan ve alimlerce de bereketli sayılan Ahmet el-Kudûrî' nin (428/1037) **«el-Muhtasar»** ı da çok meşhur bir metindir. Kendisinden sonra çok eserlere kaynaklık ettiği gibi bir çokları tarafından da şerh edilmiştir. Bunlar arasında Ebubekir el-Hâddâdi'nin (800 H.) **«Es-Sirâc'ül-Vehhâc»** ve bunun muhtasarı **«El-Cevheret'ün Neyyire»** si ile el- Meydânî' nın (1298/1881) **«El-Lübâb»** ı çok meşhurdur. Kudûrî'nin bu eseri **«el-Kitab»** diye hukukçular arasında tanınmaktadır. Kudûri'nin ayrıca mezheplerarası mukayeseli hukuka dair **«et-Tecrîd»** isimli hacimli ve kıymetli bir eseri daha vardır.

6 — Şeyhül-İslam Hâherzâde'nin (483) ve Şemsül-eimme Abdülaziz el-Halvâni'nin (448/1056) İmam Muhammed'in **«Mebsut»** una yazdıkları şerh de meşhurdur. Hâherzadenin ayrıca **«Ez-Zahîre»** adlı eseri çok meşhurdur.

7 — Ebu Zeyd Debbûsî'nin **«Kitabül-Esrar»** isimli geniş, hacimli ve orijinal kitabı da, hem fevkalede sistematik hem de müdellel bir fıkıh kitabıdır. Kendisinden sonra gelenlere kaynaklık etmiştir. Maalesef matbu değildir.

8 — Radiyyüddin es-Serahsî'nin (544 H.) **«el-Muhît»** adlı sistemli eserinden daha önce bahsetmiştik (Bk 2. Dördüncü Devir, Temel Eserler...). Bu eser, **«Muhît-i Serahsi»** diye meşhur olmuştur. Bir de Bürhaneddin Mahmud'un yazdığı **«Muhit-i Burhanî»** adlı çok geniş bir fıkıh eseri vardır. Radiyyüddin'in dört tane **«Muhît»** isimli eseri mevcuttur. Büyük Muhît (40 cilt), Orta (12 cilt), Küçük (Birkaç cilt), Muhtasar (iki cilt).

9 — Hicrî 570'lerde vefat eden Alaaddin es-Semerkandi'nin **«Tuhfetül-Fukaha»** isimli bir muhtasarı vardır. Dört cilt halinde yakın zamanda basılan bu eseri esas alarak, damadı Ebubekir b. Mes'ud el-Kâsâni (578/1191) **«Bedayiüs-Sanayi Fi Tertîbiş-Şerâyi'»** ismiyle bu eseri şerh etmiştir. Fakat şerhe değil müstakil bir esere benzemektedir. Yedi ciltlik bu eser, güzel bir tertiple yazılmış ve Kâsâni bu eseriyle **«bütün İslam tarihinin en vâzıh hukukçusu»** olmuştur. Bu eser müdellel bir fıkıh kitabıdır. Mezhep imamlarının hüküm çıkarmada takip ettikleri yol ve dayandıkları esaslar açıkça gösterilmiştir.

10 — Fıkıh metinlerinin anası olan «**El-Hidaye**» de Kudûri'nin Muhtasar'ı ile İmam Muhammed'in El-Cami Üs Sağir'inin hülasasıdır. Müdellel bir fıkıh eseridir. Sahibi Ali b. Ebibekir el-Merğinânî (593/1197) dir. Hükümlerin kaynaklarını mutlaka zikreder. Çok tutulan bu eser, Hanefi Mezhebinin Temel kitabı haline gelmiştir. Şerhleri:

1 a) Emir Kâtip El-İtkânî'nin (758 H) «**Gayetül-Beyan**» isimli şerhi müdellel ve kıymetli bir şerhdir. Bu zat mutaassıp bir Hanefi hukukçusudur.

2 b) Muhammed el-Buhari'nin (749 H, Keşfül-Esrar sahibi) «**Mirâcüd-Dirâye**» isimli şerhidir.

3 c) Ekmelüddin el-Bâbertî'nin (786 H.) «**El-İnaye**» adlı, sadece ibareleri açıklayan gayr-ı müdellel şerhidir.

4 d) Müctehid addedilen Muhammed Kemalüddin İbn'ül-Hümam'ın (861/1457) «**Fethul-Kadir**» isimli müdellel ve en meşhur şerhidir. Bunlardan başka daha çok şerhler yazılmıştır.

Aslında El-Hidâye «**Bidâyetül-Mübtedi**» isimli bir metnin şerhidir, ama kendisi de bir metin gibidir.

11 — Bütün bunlardan sonra yedinci asrın sonları ve sekizinci asrın başlarına doğru (hicrî) İslam hukukçuları arasında «**mütûn-u erbaa**» diye meşhur olan («**dört metin**» demektir) ve bir çeşit kanun hükmünde bulunan dört fıkıh eseri yazılmıştır. Öyle ki bu dört metnin kanundan farkı yoktur. Hatta bu dört metindekinin hilafına fetva vermek de caiz değil denecek kadar bunlara itibar ve itimad edilmiştir. Bunlardan sonraki hukukî eserler, genellikle bunların şerh veya haşiyesidirler. Bu «**mütûn-ı erbaa-i mu'tebere**» şunlardır:

1a) Musul'lu Mecdüddin Abdullah el-Mevsilî'nin (683 H.) «**El-Muhtar**» adlı eseridir. Bunu yine kendisi «**El-İhtiyar**» nami ile müdellel olarak şerhetmiştir. Adı üstünde Hanefi mezhebinin seçilmiş ictihatlarını toplamıştır.

2b) Tac'üş-Şerîa Mahmud İbn Ahmed'in (680 H.) «**El-Vikâye**» sidir. Bu eseri oğlu Sadrüş-şerîa (el-Asğar) Übeydullah (747 H.) için Mergînanînin «**el-Hidâye**» sinden seçmeler yaparak te'lif etmiştir. Oğlu da bunu «**En-Nükâye**» ismiyle tekrar kısaltmış, bu kısaltılmış metni ise, meşhur hadisçi ve fıkıhçı Aliyyül-Kârî (1014 H.) «**Fethu-Babil-İnâye**» ismiyle müdellel olarak şerhettiği gibi, Kuhistâni (953) ünvanıyla meşhur hukukçu da gayr-ı müdellel bir şekilde ayni eseri şerhetmiştir. Ayrıca «**El-Vikâye**» ye Abdülhay el-Lüknevî (1304/1884) «**Es-Siâye**» isimli çok güzel bir şerh yazmıştır.

3c) Dört meşhur metnin üçüncüsü de, Muzafferüddin İbn-üs-Saatî'nin (694) «**Mecma'ül-Bahreyn**» adlı eseridir. Müellif bu eserde Kudûrî'nin Muhtasarı ile Nesefi adlı bir hukukçunun şiir halinde yazdığı «**Manzûme**» sini derlemiş ve eksik ictihatları da ilâve etmiştir.

4d) Dört metin içinde en çok tutulanı ise, Hafîzuddin Ebül-Berekât en-Nesefî'nin (710 H.) **«Kenzü'ud Dekâik»** isimli muhtasarıdır. Bu eser daha sonra çok kıymetli hukukçular tarafından şerhedilmiştir. Bazıları şunlardır :

1aa) Fahreddin Osman ez-Zeylaî'nin (743 H.) **«Tebyîn'ül-Hakâik»** isimli müdellel fıkıh kitabıdır. Altı cilt halinde basılmıştır (Mısır, 1313 H.)

2bb) Genç yaşta vefat eden (37 yaşında) büyük Hanefi hukukçusu Zeynüddin İbn-Nüceym'in (970/1563) **«El-Bahr'ür Râik»** isimli İbn Abidin tarzında ve gayr-ı müdellel yedi ciltlik eseridir. (Mısır, Tarihsiz)

3cc) Zeynüddinin kardeşi Ömer İbn Nüceym'in (1005 H.) **«En-Nehr-ül-Fâik»** i de kıymetli bir şerhidir.

Bunlardan başka birçok şerh daha yazılmıştır.

12 — Fâtihin kıymetli hoca ve kadılarından Molla Hüsrev'in (885) **«El-Gurer»** isimli metni ve bunu açıklayan **«Ed-Dürer»** isimli şerhi, İslam hukukunda yeni bir çığırdır. Osmanlı'nın hukuk mevzuatı külliyatı olarak kabul edilmiştir. Her Şeyhül-İslamın, kadî'nin ve hukukçunun el kitabıdır. Yıllarca medreselerde ders kitabı olarak okutulmuştur. Eser 55 kitap, 120 bab ve 36 fasıldır.

13 — Fatih camiinin ilk imamlarından İbrahim el-Halebi'nin **«Mültekal-Ebhur»** isimli hukuk metin kitabı da Osmanlının kıymetli bir kanun kitabı olmuştur. Eser, yukarda zikredilen dört temel metin, El-Hidaye ve Muhtasar'ül-Kudûri birleştirilerek telif edildiği için **«hukuk denizlerinin kavşak yeri»** anlamında **«mültekal-ebhur»** diye isimlendirilmiştir. Bu eserin iki tane değerli şerhinden söz edelim:

Birisi: Kadılkudât Abdurrahman İbn Muhammed (1078) tarafından yazılan iki büyük ciltlik **«Mecmeul-Enhür»** isimli eseridir. Diğeri ise, Alaaddin el-Haskefî'nin (1088 H.) **«Ed-Dürr'ül-Müntekâ»** isimli eseridir. Birinci şerh **«Damad»** diye meşhurdur.

14 — Bu zincirin son halkalarından da İbn Âbidin'in (1298) haşiye yazdığı (Reddül-Muhtar) ve Alaaddin el-Haskefi'nin (1186 H.) şerhettiği (Ed-Dürr'ül-Muhtâr) bir eseri zikredelim. O da Et-Timurtâşî'nin (1144) **«Tenvîr'ül-Ebsâr»** ıdır. Bunun temel kaynağı Molla Husrevin **«ed-Dürer»** idir. Şunu kaydedelim ki bunlar arasında meşhur olan da İbn Abidin'in haşiyesidir.

15 — Bir de fetva kitaplarından az da olsa bir kaç tanesini sayalım:

1) İlk fetva kitabı Ebül-Leys Semerkandî'nin (393) **«El-Vâkıât ve'n-Nevâzil»** idir.

2) Tahir el-Buharî'nin **«Hülasatül-Fetava»** sı.
3) Fahreddin Kâdihanın (592/1196) **«Fetavây-ı Kadihan»** ı,
4) Muhammed Zahir'üddin'in (619 H) **«Fetâva-i Zahîriye»** si,
5) Ahmed en-Nâtıfi'nin (446 H.) **«el-Vâkıât»** ı,
6) İbn-i Nüceym'in (970/1563) **«Zeyniye»** külliyatı,

7) Bürhanüddin el-Kerhî'nin **«Feyziye Fetâvâ»** sı,

8) Şeyhülislam Ebussuud Efendi'nin (982/1574) **«Fetâva»** sı,

9) Zembilli Ali Cemali Efendi'nin **«Fetâvay-ı Ali Efendi»** si,

10) Şeyhülislam Fazıl Muhammed b. Hüseyin'in (1098 H.) **«Fetâvay-ı Ankaraviye»** si,

11) Şeyhül-islam Çatalcalı Ali Efendinin (1103 H.) **«Ali Efendi Külliyatı»,**

12) Muhammed Fıkhî'nin (1157 H.) **«Behcetül-Fetâvâ»** sı,

13) İbn'ül Bezzar el-Kerderî'nin (827 H.) **«El-Fetâval-Bezzaziye»** si,

14) İbn Âbidin'in (1298 H.) **«El-Ukûdü'd-Dürriyye»** si, ilk anda aklımıza gelen fetva mecmualarıdır Daha yüzlercesi mevcuttur.

15) İslam Hukuku ile alakalı muasır eserleri ise kitabın her bölümünün başında o dal ile alakalı olanları zikretmek vaadiyle şimdilik zikretmiyoruz.

ddd) Şafiî'lere Ait Fıkıh Kitapları :

Şafiî fıkhi ile ilgili temel kitapları, daha önce anlatmıştık. Şimdide özellikle beşinci ve altıncı devrede yazılmış fıkıh eserlerinden en meşhurlarını zikredeceğiz. Şunu belirtelim ki Şafiî mezhebi, Hanefi mezhebinden daha derli ve topludur. Zira mezhep sahibinin kendi eserleri mevcuttur; hem de Hanefi mezhebi gibi resmî mezhep olarak pek kabul edilmemiştir. Temel eserleri şöylece zikredebiliriz.

1 — Şafiî'nin kendi eserlerinden sonra en kıymetli ilk eser talebesi Ebu İbrahim el-Müzenî'nin (264 H.) dir. **«Muhtasar'ül-Müzenî»** diye meşhurdur. Şafiî hukukçuların el kitabıdır. **«El-Ümm»** ün kenarında basılmıştır. Kendisinden sonra birçok hukukçular bu eseri şerh veya ihtisar etmişlerdir. Ali b. Muhammed el-Mâverdi'nin (450 H.) **«El-Havi'l-Kebîr»** isimli şerhi ile Ebu ishak el-Mervezî'nin (340/951) şerhi çok meşhurdur. İmam Gazali de bu eseri ihtisar edenler arasındadır.

2 — Ebu İshak İbrahim b. Ali eş-Şîrâzi el-Firuzâbâdî'nin (476/1083) **«El-Mühezzeb»** adlı eseri de ikinci temel kitaptır. Bu eser iki büyük cilt halinde basılmıştır. Kitap müdellel bir fıkıh eseridir. Çok şerhler yazılmışsa da en meşhuru İmam Nevevî'nin (676 H) başladığı ve bitiremediği şerhdir. **«El-Mecmû»** ismiyle basılmıştır (20 küsur cilt). Eksik kalanını Takiyyüddin es-Sübkî (756 H.) tamamlamak istemişse de yine eksik kalmıştır. Mezhepler arası mukayeseli, esbab-ı mücibeli ve geniş hacimli bir eserdir. Bu zatın bir de **«Et-Tenbîh»** adlı fıkıh kitabı vardır.

3 — Şafiî mezhebi ile alakalı fetva ve ictihatları en geniş şekilde cem', tertip, tasnif ve şerheden İmam Gazali'dir (505 H.) Şafii hukuku ile

ilgili üç temel eseri vardır. Birincisi. **«El-Basît»** olup çok hacimli ve mükemmel bir eseridir. İkincisi, **«El-Vasît»** tir. Üçüncüsü **«El-Veciz»** olup adı üstünde özdür. Bu son eseri elimizde mevcuttur. (Mısır, 1317 H.) Bundan anladığımıza göre diğerleri de güzel bir sistematiğe sahiptir. Bu eser Şafiî mezhebinin temel hukuk metni olmuştur. Özellikle Ebül-Kasım el-Kazvînî'nin (İmam Rafiî, 623 H.) yazdığı **«Fethül-Azîz»** isimli büyük şerhinden sonra (Bu eser Eş-Şerhül-Kebîr diye de bilinir) daha da meşhur olmuştur. Rafiî, bütün mevcut hükümlerin delillerini de zikretmiştir. İmam Nevevi (676 H.) **«Er-Ravda»** isimli eserini bunu kısaltarak telif etmiştir. Bir hukukçu **«El-Veciz»** in yetmiş tane şerhi yazıldığını ifade etmektedir. Sadece İmam Rafiî'ninki 18 büyük cilttir.

4 — Ebül-Kasım el-Kazvînî er-Rafiî'nin (623 H.) **«El-Muharrer»** isimli eseri de kıymetli bir metindir. Bir çok hukukçu bu eseri ihtisar etmiş ise de, en meşhur muhtasarı İmam Nevevî'nin (676 H.) **«Minhac'üt-Tâlibin»** adlı eseridir. İmam Nevevi **«el-Muharrer»** i esas almış, bazı ictihatları hazfetmiş ve yeni meseleler ilave ederek bu eserini meydana getirmiştir. Bu eser kendisinden sonraki hukukçular tarafından çokça şerhedilen bir metin haline gelmiştir. Önemli bazı şerhleri zikretmeden bu eseri şerheden bazı büyük zatları zikredelim: Takiyyüddin es-Sübki (756 H.), Celâlüddin el-Mahallî (864 H.) v.s.

1a) Ahmed b. İbn Hacer el-Heytemî'nin (974 H.) **«Tuhfetül-Muhtac»** ı en meşhurlarındandır. Eser gayr-ı müdellel bir fıkıh kitabıdır. Haşiyeleri ile beraber on cilt halinde basılmıştır (Mısır, Tarihsiz). Şafiî mezhebinde muteber bir eserdir.

2b) Şemseddin Muhammed er-Remlî'nin (1004 H.) **«Nihayet'ül-Muhtac»** adlı şerhi de **«Tuhfe»**nin ikiz kardeşidir. Gayr-ı müdelleldir. Sekiz büyük cilt halinde Mısır'da tab'edilmiştir.

3c) Muhammed el-Hatip eş-Şirbînî'nin (977 H.) **«Muğnil-Muhtac»** isimli şerhi ise esbab-ı mûcibeli ve müdellel bir fıkıh eseridir.

4d) Şeyh Zekeriya el-Ensâri (926 H.) **«Minhac»** ı önce **«Menhecüt-Tullâb»** ismiyle ihtisar etmiş, sonrada kendi muhtasarını **«Fethül-Vehhâb»** ismiyle şerhetmiştir.

İmam Rafı'inin **«el-Vecîz»** şerhi **«Fethul-Azîz»** i de imam Nevevi'nin **«Ravdat'üt-Tâlibîn»** ismiyle ihtisar ettiğini zikretmiştik. Bu eser de çok kabul görmüş ve bir çok hukukçular tarafından şerhedilmiştir.

5 — Şerefüddin İsmail İbn-ül-Mukırrî'nin **«El-İrşad»** ı da önemli bir fıkıh metnidir. İmam Rafii'nin **«El-Havî's-Sağîr»** inin (El-Veciz'in küçük şerhi) kısaltılmış şeklidir. Bu eser de bir çok Şafiî hukukçular tarafından şerhedilmiştir. En meşhuru İbn Hacer el-Heytemî'nin (927 H.) **«Fethül-Cevâd»** adlı şerhidir.

6 — Ayrıca Şeyhül-İslam Zekeriya el-Ensari'nin **«Et-Tahrîr»** ve **«Esn'el-Metâlib Şerhu Ravdıt-Tâlib»** adlı eseri ile İbn Hacer el-Heytemi'nin **«El-Fetâva'l-Kübra»** sı zikre değer eserlerdendir.

eee) Malikîlere Ait Fıkıh Kitapları :

Mezheple ilgili temel eserleri daha önce zikretmiştik. Şimdi en önemli fıkıh kitaplarını zikredeceğiz:

1 — Bilindiği gibi bu mezhepte temel eser **«Müdevvene»** dir. Ancak İbn'ül-Kasımın (191 H.) talebeleri olan Endülüs'lü Abdülmelik b. Habibin (238 H.) **«El-Vâdıha»** sı ile Kurtuba'lı el-Atebî'nin (255 H.) **«El-Atebiyye»** si bundan sonra en meşhur olan mâliki eserleridir. Kayrevanlılar Müdevvene'ye itibar ederken, Endülüslüler bu iki esere itibar etmişlerdir. İbn Ebî Zeyd el-Kayravanî (386 H.) sonradan **«El-Muhtasar»** namıyla Müdevvene'yi kısaltmıştır. (*)

2 — Ebül-Velid İbn Rüşd'ün (520 H.) **«El-Mukaddimâtül-mümehhedât»** adlı eseri de malikî hukukuna giriş mahiyetindedir.

3 — Ebül-Velid İbn Rüşd el-Hafîd'in (595 H.) **«Bidâyetül-Müctehid ve Nihâyetül-Muktesıd»** adlı eseri ise diğer mezheplerle mukayeseli ve hülasa bir eserdir.

4 — Halil b. İshak el-Cündî (767 H.) **«El-Muhtasar»** adıyla bir hukuk metni hazırlamıştır. Kendisinden sonra yüzlerce esere kaynaklık eden bu metin, büyük hukukçular tarafından şerhedilmiştir. Bunlar arasında Ebu Abdullah Muhammed el-Hattab'ın (954 H.) **«Mevâhib'ül Celîli»** ; El-Mevvâk diye meşhur Ebu Abdillah Yusuf'un (897 H.) **«Et-Tac Ve'l-İklîl»** i; Ebül-Berekât Ahmed el-Adevî'nin (1201 H. **«Ed-Derdîr»** diye meşhurdur) **«Eş-Şerhul-Kebîr»** ve **«Eş-Şerhus Sağîr»** isimli iki şerhi; Muhammed el-Hiraşî'nin (1101) şerhi ve Muhammed Ahmed Alîş'in (1299 H.) **«Şerhu Minehil-Celîl»** isimli şerhleri en meşhurlarıdır.

5 — İbn-i Cizzi el-Kelbî'nin (741 H) **«El-Kavânin'ül Fıkhiyye»** si sistematik ve orijinal bir eserdir.

6 — İbn Ferhûn'un (799 H.) **«Tebsıratül-Hükkâm»** ı da Malikî fıkkının temel eserlerindendir.

7 — Büyük Malikî hukukçusu El-Adevî'nin (1189 H.) Derdîr'in ve Hıraşî'nin eserlerine yazdığı haşiyeler de şerhler kadar meşhurdur.

fff) Hanbelilerin Fıkıh Kitapları :

1) Hanbeli mezhebini yeniden canlandıran ve mezhep olarak meşhur ettiren temel eserler, İbn Teymiyye ile İbn Kayyım el-Cevziyye'nin (751 H.) eserleridir. İbn Teymiyye'nin (661-728/1263-1328) fıkhî eserleri arasında beş ciltlik **«el-Fetâvâ»** sını **«Mecmu-u Resâil»** ini, **«Nazariyyetül-Akd»** ini ve **«Es-Siyâsetüş-Şer'iyye»** sini sayabiliriz. İbn'ül-Kayyım'ın ise, en meşhur eserleri **«Zadül-Meâd»** ve **«Et-Turukul-Hikemiyye Fi's-Siyasetiş-Şer'iyye»** ile **«İ'lâmül-Muvakkıîn»** isimli dört ciltlik eseridir.

(*) — Bu muhtasarı da «Kifâyetüt-Tâlib er-Rabbânî» ismiyle Eblü-Hasan Ali eş-Şâzeli (939 H.) şerhetmiştir.

2) Hanbeli fıkhı ile alakalı en eski fıkıh metni Ebü'l Kasım Ömer el-Hanbelî'ye (El-Hırakî diye tanınır. 334 H.) aittir. Eser **«Muhtasar'ül-Hıraki»** diye meşhur olmuştur. En büyük şerhi fevkalâde bir mukayeseli hukuk kitabı olan Ebu Muhammed Abdullah İbn Kudâme'nin (630 H.) **«El-Muğni»** isimli on ciltlik eseridir. Eser Hanbeli Mezhebinin temel kaynağı haline gelmiştir. Küveyt'te alfabetik bir tahlîlî fikristi de yayınlanmış bulunmakta (iki cilt halinde) dir. Eser bir İslam hukuku ansiplopedisidir.

3) Hanbelilere ait en kıymetli eserler Ebu Muhammed Abdullah İbn Kudame (630) tarafından yazılmıştır. El-Muğnî'sinden söz etmiştik. Şimdi de Hanbeli fıkhına ait iki metninden söz edelim. Filistin köylerinden Cemâil'de doğup Şam'da vefat eden bu zat, Hanbeli fıkhı ile ilgili iki clitlik **«El-Mukni»** ile dört ciltlik «El-Kâfi»yi telif etmiştir. **«El-Mukni»** Ebül-Fereç Abdurrahman İbn Kudame tarafından **«Eş-Şerhul-Kebîr»** adıyla şerhedilmiştir. İbnün Neccar diye meşhur olan Takiyyüddin Muhammed el-Fütûhî de **«el-Mukni»** i yeniden tertip ve bazı ilaveler de yaparak **«Müntehe'l-İrâdât»** isimli eserini vücuda getirmiştir. Mansur el-Buhûti'nin bunu şerheden bir eseri de vardır.

4 — Bütün bunlardan başka Şerefüddin Musa el-Makdisi'nin (928 H.) **«El-İkna»** adlı eseri, Mansur b. Yunus el-Buhûtî'nin (1051 H.) **«Keşşafül-Kına»** ismiyle bu esere yazdığı şerhi, Ebu Abdillah Muhammed el-Makdisi'nin (763) **«El-Fürû»** isimli kitabı; Ebül-Hasan Ali el-Mürdâvi'nin (885 H.) bu eseri ele alarak yazdığı **«Tashih'ül-Füru'u»** ve müstakillen kaleme aldığı **«El-İnsaf»** adlı eseri Hanbeli fıkhını işleyen kıymetli eserler arasındadır.

ggg) Muasır Eserler :

Muasır eserler genellikle hiç bir mezhep gözetilmeksizin müstakil olarak kaleme alınmaktadır. Bazıları ise mukayeseli çalışmalar yapmışlardır. Bunlar arasında en meşhurları (hukuk dalları ile alakalı özel eserler kitabın ilgili bölümünün tarihçesinde ve bibliyografyada zikredilecektir.) şunlardır:

1) Abdurrahman el-Cezîrî başkanlığında Mısır'da hazırlanan **«Kitabül-Fıkıh ale'l-Mezâhib'il-Erbaa»** isminden de anlaşılacağı gibi dört mezhebi de ihtiva etmektedir. Gayr-ı müdellel ve kısa bir eserdir. Beş cilt halinde basılmıştır. Metodu klâsiktir.

2) Modern bir metodla kaleme alınmış olan Prof. Muhammed Sellam Medkûr'un **«El-Fıkhul-İslamî»** isimli eseridir. (Giriş, Mallar, Haklar, Mülkiyet ve Akitler ile ilgili bahisler)

3) Prof. Mustafa Ahmed ez-Zerkâ'nın «**El-Fıkhul-İslamî Fi Sevbih'il Cedid**» isimli iki ciltlik eseri de modern metodla yazılmış bir genel eserdir ve İslam hukukuna bir giriş mahiyetindedir. (*)

D) İSLAM HUKUKU İLE İLGİLİ ARAŞTIRMALARIN ÖNEMİ

İslam hukuku, yeryüzünün yarısı ve insanların beşte birisi arasında tatbikatta kullanılan «**canlı bir hukuk**» olmaktan kısmen çıkmışsa da, hâlâ bazı ülkelerde tamamen, bazılarında ise tâlî bir hukuk kaynağı, bütün dünyada ise en azından orijinal bir hukuk sistemi olması haysiyetiyle mukayeseli hukukun bir konusu olarak canlılığını sürdürmektedir. Roma hukuku gibi tamamen «**tarihî bir hukuk**» haline gelmemiştir. Buna misal olarak iki noktayı zikretmekte fayda görüyoruz. **Birincisi:** şu anda bazı devletlerde islam hukuku tatbik edilmektedir. Suudi Arabistan ve Küveyt gibi... Gerçi bu devletlerde, tamamen islam hukukuna dayanan kanunlar hazırlanamamıştır. Hâlâ kaza mercileri fıkıh kitaplarına müracaat etmektedirler. Ancak bazı konularda, İslam hukukuna dayalı modern hukukî düzenlemeler de yapılmamış değildir. **İkincisi:** İslam hukukunu tatbik etmeyen İslam ülkeleri de en azından bu hukuk sisteminin hükümlerini hukukun kaynaklarından birisi olarak kabullenmektedirler. Mısır Medeni Kanununun 1. maddesi aynen şöyledir: «Uygulanabilir bir kanun metni bulunmadığında, hâkim örf ve adete göre karar verir. Örf ve adette de meselenin çözümünü bulamaz ise, İslam hukukunun temel ilkeleri çerçevesinde davayı halleder. Bunda da bulamazsa adalet ve hakkaniyet kaideleriyle tabiî hukukun esaslarına müracaat eder». Hülasa, İslam hukukunun araştırılması ve hatta öğretilmesinin faydalı olup olmadığı meselesi, bir çok itirazlara rağmen, müsbet olarak halledilmiş bulunmaktadır. Yani bir hukukçunun yetişmesinde temin edeceği faydalar vardır.

a) Mukayeseli Hukuk Açısından

İslam hukuku, kendi tekniği ve özellikleri olan müstakil bir hukuk sistemidir. Hukuk sistemleri bakımından dünyayı guruplara ayırmak gerekirse, bugün İslam hukuku da, Roma, Anglo-Sakson hukuk sistemleri gibi müstakil bir hukuk sistemi olarak karşımıza çıkar. İslam hukukunun mukayeseli hukuk kaynağı olarak değeri, 1932'de La Haye'de toplanan «**Milletlerarası Mukayeseli Hukuk Kongresi**» nde kabul edilmis, 1937' de toplanan «**Mukayeseli Hukuk Kongresi**» nde ise şu kararlar alınmıştır:

1 — İslam Hukuku, genel hukuk kaynaklarından biri olarak kabul edilmiştir.

(*) — Keşfüz-Zünûn, İstanbul, 1972, cilt, 1 ve 2, Taşköprüzâde, Miftahüs-Saâde, c. 2. sh. 183—368, Ez-Zirikli, Hayreddin, El-A'lâm, Beyrut, Üçüncü tabi, cilt 1—10, Lüknevî, Abdülhay, El-Fevâidül-Behiyye, Ali Hasan, age, sh. 224 vd. Ali es-Sayis, age, sh. 131 vd. Sava Paşa, age, c.l. sh. 118 vd.

2 — İslam Hukuku tekâmüle elverişli ve dinamik-canlı bir hukuk sistemidir.

3 — İslam hukuku müstakil bir hukuk sistemidir. (Zerkâ, Ahmed, El-Fıkhul-İslami, 1959, c.l. sh. 209)

1954'deki **Milletlerarası Avukatlar Kongresi»** nde ise mezkûr kararlara atıf yapılarak **«İslma hukukunun önemine ve gelişmeye elverişli oluşuna binâen, bu hukuku mukayeseli bir şekilde etüd etmek ve buna teşvik eylemek, Milletlerarası Avukatlar Cemiyetine gerekli bir vazifedir»** denilmiştir.

(Age. c. 1. sh. 210. 1959 baskısı)

İslam hukukunu öğrenmenin nazarî ve tatbikî faydaları mevcuttur.

Nazari bakımdan faydası şudur: Bilindiği gibi, Modern hukuk ilmi bir tek hukuk sisteminin tatbiki ile yetinmemekte, çeşitli hukuk sistemlerinin birbirleriyle karşılaştırılması metodu ile çalışmaktadır. **«Mukayeseli hukuk»** ismi verilen bu cereyan, gün geçtikçe kuvvetlenerek, milli hukuk ilmi yerine, milletler arasında müşterek olan bir hukuk ilmini yerleştirmeğe çalışmaktadır. Eğer bir hukukçu sırf kendi sistemi içinde kalacak olursa, ihtilafları halledecek vasıtaların en iyilerinin yanlız orada olduğunu zanneder veyahut başka vasıta ve imkânlar bulunmayacağı kanaatine varır. Halbuki dünya hukuk sistemlerinin hepsinde daima, zamanlarına göre daha mükemmel, daha yeni usuller bulunmaktadır. Özellikle mazimizle içiçe olan ve asırlar boyu hukuk sistemi olarak kabul ettiğimiz İslam hukukunun tetkiki bu konuda büyük faydalar sağlıyacaktır.

Tatbikat bakımından ise, bugünün hukukçusu, yabancı hukuklarla temas halindedir. Her memleketin, diğer memleketlerle, bu arada özellikle Ortadoğu ülkeleri ile, gün geçtikçe, sosyal ve ekonomik nedenlerden dolayı, sıkı irtibatları olmaktadır. Onların hukuku hakkında genel ve kısa da olsa bilgiye sahip olmak mecburiyeti vardır. Zira irtibat ihtilafı doğurur. Ayrıca 1926 tarihli Mer'iyet Kanunu adeta tatbikat bakımından, Osmanlı ve dolayısıyla İslam hukukunun önemini âmirdir.

İslam hukuku, eksikliğine rağmen yaşayan bir hukuktur. Ortadoğu ve Mağrib ülkelerinin ekserisi, Medeni Kanunlarını Batı'dan iktibas etmiş olmalarına rağmen bu kanunlar, İslam hukuku esaslarını tamamen terkedememişlerdir. Kaldıki bu ülkelerde, İslam hukukunun aile ve mirasa taalluk eden hükümleri halen yürürlüktedir.

b) Hukuk Tarihi Açısından

İslam Hukuku, bir yandan, Sümer, Babil ve Akad medeniyetlerinin yaşadığı bir bölgede ortaya çıkmıştır. Bu ülkelerde uygulanmış olan meşhur kanunlarla islam hukuk sistemi arasındaki irtibat noktalarının tespiti, bu hukukun araştırılmasıyla mümkündür. Öte yandan, Roma hukukunu kabul etmiş ve uzun asırlar boyunca uygulanmış olan ülkelerde

yayılmış olduğundan, İslam hukuku kadim (antik) hukukların tarihinde bir kavşak noktası teşkil eder.

Bir hukukçunun hukuk formasyonu kazanabilmesi için, hukuk sistemlerini tarihî gelişmesi içinde araştırması gerekir. İslam hukuku, Roma hukukunun tersine, çok kısa bir zamanda en gelişmiş bir cemiyetin çok ince bir hukuk sistemi haline gelmişitr. Bu homojenlik ve ânî tekâmülün sırrı, İslam hukukunun nasıl doğduğu meselelerini ortaya çıkarır.

Ayrıca İslam hukukunun gelişme devrelerinin tetkiki için taa ilk asırlara dayanan güvenilir vesikalara sahip bulunmaktayız. İslam hukukunun tarihî devrelerinin tetkiki hukukun (özellikle içtihadî hükümlerin) tarih içindeki yavaş ve emniyetli ilerleyişini, toplum hayatının ihtiyaçları değiştikçe bazı hükümlerin de, hayata paralel olarak nasıl yenilendiğini bize göstermektedir. Gerçekten Mecellenin ifadesiyle **«Zamanların değişmesi ile hukukî hükümlerin de değişmesi inkâr olunamaz»** kaidesini (Mecelle, md. 39) insan daha iyi anlamaktadır.

c) Özellikle Türk Hukuku Açısından

Bilindiği gibi İslam Hukuku, Türk Hukuk Tarihinin konuları içinde en önemli ve en geniş yeri işgal etmektedir. Türklerin müslüman olalıdan beri kurmuş oldukları bütün devletlerde, hukuk sistemi olarak, eski fıkıh kitaplarında ifadesini bulan İslam hukuku benimsenmiştir. İslam Hukuku, kuruluş tarihinden sona erdiği tarihe kadar, asırlarca Osmanlı İmparatorluğunun hukuk ilmini teşkil etmiştir. Mazi, istikbalin gözcüsüdür. Osmanlı tarihini, Osmanlı edebiyatını bilmek nasıl bir ihtiyaç ise, Osmanlı hukukunu da bilmek heveslileri ve hukuk tatbikatçıları için, öyle bir ihtiyaçtır. Türkiye Cumhuriyeti için artık bugün tarihinin malı olmuş bu hukuk sahasında ihtisas yapmak, bu hukukun inceliklerini öğrenmek isteyenler, bugün ve yarın olduğu gibi, asırlar sonra da yine olacaktır. Kaldı ki, bu hukuk bizde de tamamen mazive karışmıştır denilemez. Zira Türk Medeni Kanunu ile ilgili Mer'iyet Kanunu buna manidir.

Gerçekten günümüz hukukçusu, **«Kanunu Medeninin Suret-i Mer'iyet ve Şekl-i Tatbiki Hakkında»** ki 864 sayılı kanunun 1. maddesinin âmir hükmü gereği, Medeni Kanunun yürürlüğe girdiği tarihten önceki hukukî olayların çözümünde, Osmanlı hukuk mevzuatına başvurmak mecburiyetindedir. Bu, Eşya ve Borçlar hukukunu ilgilendiriyorsa Mecelle'dir, başka hukuk dallarını ilgilendiriyorsa ilgili kanun, tüzük veya yönetmeliktir. Hatta bir yerde fıkıh kitaplarıdır. Ayni kanunun 6. maddesindeki **«kanunun neşrinden evvel eski kanuna tevfikan, nikâhın feshi ve mirasın intikali kabilinden hasıl olmuş hükümler baki kalır»** ifadesi Osmanlı ve İslam Aile hukuku ile Miras hukukunun da modern hukukçu tarafından bilinmesi gerektiğini zımmen belirtmektedir.

Günümüz hukukçusu, TMK.nun **«Sahipsiz şeyler ile menfeati umuma ait olan mallar»** diye ifade ettiği, çoğu kamu malları ve orta mallarıyla ilgili o kanunun **«isletilmesi ve kullanılması hakkında ahkâm-ı mahsusa vaz olunur»** şeklindeki emrinin elli yıldır yerine getirilmediğini görünce

ne yapacaktır? İster istemez, Osmanlı Arazi Kanunun'daki kamu malları ile ilgili hükümleri uygulayacak ve dolayısıyla Osmanlı hukukunu öğrenme zarureti ortaya çıkacaktır.

Özetle belirtmek gerekirse, İslam ve Osmanlı hukukunun tetkikinin bize en az iki faydası vardır.

1) Bu tetkikler milli kültürümüzü tamamlar, tarihimize ışık tutar.

2) Muasır Türk Hukuk ilminin an'analeşmesi ve gelişmesi üzerinde önemli ve müsbet tesirler icra eder. Konuyu fazla uzatmadan, eserin asıl bölümlerine geçelim. (*)

(*) Cin, Halil, İslam ve Osmanlı Hukukunda Evlenme, Ankara, 1974, sh. 3-4, Sava Paşa, age. c.l. sh. II, sh. 7 vd. c.2. sh, 354—372, Schwarz, B. Andreas, Mukayeseli Hukuk İlminin, Bilhassa Türkiyedeki Ehemmiyeti Ve Vazifeleri; İstanbul Üniversitesi Konferansları 1937—1938, Umur Ziya, Roma Hukuku, İstanbul, 1974, sh. 318—320, Karaman, Mukayeseli İslam Hukuku, c.l. sh. 5—6, Usul-Ül-Fıkıh, İstanbul, 1971, sh. III—IV, Akgündüz, Ahmet, İslam Hukukunda Kira Akdinin Sona Erme Sebepleri, Diyarbakır, 1983 (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) sh. 1. vd.

HUKUKUN GENEL PRENSİPLERİ

BİRİNCİ KİTAP
HUKUKUN GENEL PRENSİPLERİ

(Mecelle, madde I—100)

İRADE—İ SENİYYE TARİHİ:

8 Muharrem 1286
(20 Nisan 1869)
(8 Zilhicce 1285)

(DÜSTUR, I. TERTİP, CİLT. I SAHİFE, 30—38, 1289 Tabı)

HUKUKUN GENEL PRENSİPLERİ
(KAVÂİD-İ KÜLLİYE)

I- Genel Bilgiler

A) KÜLLÎ KAİDELER

İslâm hukukunun sistemini kazuistik metod diye belirlemek kanaatimizce doğru değildir. Zira bugünkü çok kanun metinlerini mücerredlikte geride bırakacak fıkıh metinleri (mütûn-ı erbaa gibi) mevcut olduğu gibi, tamamen mücerret hukuk kaidelerini tesbit eden **«kavâid kitapları»** da mevcuttur. İşte Mecellenin ikinci makalesini teşkil eden 99 madde de bu **«kavâid»** in (kaidelerin) en önemlileridir. Mecelle bunlara **«Kavâid-i Fıkhiyye»** tabirini kullanmıştır. Yani hukukun genel prensipleri demektir.

Kavâid, kâidenin çoğuludur. Kâide ise, sözlükte esas, ilke ve prensip anlamlarına gelir. Hukuk terminolojisinde ise, cüzî meselelerin hükümleri bilinmek için o cüzi meselelerin tamamına (küllisine) veya çoğunluğuna uyabilen genel ve ekserî hükümlerdir. Yani bir küllî kâide, hukukun değişik konuları ile alakalı bir çok meseleleri ihata eder. Bunları, uygulama alanı çok geniş olan kanun kuralları ve ayni nitelikteki temel prensipler diye de tanımalyabiliriz. Küllî kâideler, çeşitli hukuk kurallarında veya hukuk müesseselerinde mücerretlik kazanmış olan prensiplerdir. Bunlar islam hukukunun usûlû=temel ilkeleri mesabesindedirler. Fıkhın esaslarını teşkil eden usul ve delillerin birer zübdesidir. İslam hukukçuları bu kâideleri islam hukukunun bütün meselelerini araştırdıktan sonra çıkarmışlardır.

Külli kâideler (hukukun genel prensipleri) islam nazarî hukukunun (usulul-Fıkhın) kurallarından ayrılır. Zira usul kâideleri bir hukukçunun ayrı ayrı delillerinden şer'i hükümleri çıkarmak için takip edeceği usul ve metodları açıklar. Külli kâideler ise, uygulama alanı geniş olan ve bir çok şerî ahkâmı ihtiva eden genel hukuk ilkeleridir. Fıkıh melekesinin kazanılmasında, bu kâidelerin önemi büyüktür. Bu kâidelerle ilgili Malikî hukukçusu Karâfî'nin (684/1285) şu mütalaası fevkaladedir: «İslam hukuku usul (nazarî hukuk) ve fürûu (tatbikî hukuku) ihtiva eder. Usûlü de iki kısımdır: Birine usûl-ul fıkıh denir, ikincisine fıkhın umumi kâideleri (kavâid-i fıkhiye) denir. Bunlar İslam hukukunun inceliklerini ihtiva ederler. Her bir kâidenin İslam hukukunun ferî kısmında sayılamayacak hükümleri vardır. Bu kâideler, hukukî meselelerin aynı zamanda kaynakları ve gerekçelerini de teşkil ederler. Bütün bunlara rağmen Mecelle bunları da kanun metinleri şeklinde sevketmiş ve Padişahın iradesine iktiran eylemiştir.

B) KÜLLİ KAİDELERİN FAYDALARI VE HUKUKİ BAĞLAYICILIĞI

Küllî kâidelerin faydaları deyince akla hemen, kanun boşluklarının bunlarla doldurulması ve kanun kurallarının yorumunun bir unsurunu teşkil etmesi akla gelmektedir. Mecelle mazbatası ve I. maddesi, küllî kaidelerin faydalarını uzun uzadıya anlatmışlardır: Özetleyecek olursak

a) İslam tatbikî hukuku ile ilgili ferî hükümlerin ve münferit hususî meselelerin çabuk öğrenilip zihinde tutulmasına ve kolay anlaşılmasına yarar. Küllî kâideler, isbatına gerek olmayan ve her selim aklın yani kökleşmiş adetlerle ve alışılan zihniyetle anlayışları kararmamış, belli fikirlerin esiri olmamış kimselerin kolayca ve biraz düşünmekle kabülünde tereddüt etmeveceği gerçeklerdir (müsellemât). Sadece İslam hukukunun değil, günümüz hukukunun da önemli bir kısmı, Mecellenin müsellemâttan saydığı kâidelere dayanır. Küllî kâidelerin kavranması, günümüz hukukun da çabuk kavranması ve öğrenilmesi bakımından büyük faydalar sağlar.

b) Küllî kâideler, hukukî hükümlerin kaynakları ve gerekçeleri hükmündedir. Bu sebeple hukukçular bunları öğrenmekle, diğer hukukî meselelerin kaynak ve gerekçelerini de öğrenmiş olurlar. Meesla, bağışlama akdinde, bağışlayanın izni olmadan, akit meclisinden ayrıldıktan sonra, lehine bağış yapılan kimsenin bağışlananı kabzetmesi caiz olmaz (Mecelle, md. 844). Zira kabz, bağışlayanın mülkünde tasarruftur. **«Bir kimsenin mülkünde onun izni olmaksızın başka bir kimsenin tasarruf etmesi caiz değildir»** (Mecelle, md. 96). İşte hukukî bir mesele ve bunun gerekçesini teşkil eden küllî bir kâide...

c) Küllî kâideler tabiî hukuka ve modern hukukun hayli münakaşalardan ve tekâmülden sonra ulaştığı prensiplere uygundur. Bu sebeple iki fert arasındaki bir anlaşmazlığı çözmek yetkisi dışında, âmme gücünü kullanan idare memurları için de bu kâideler mecburi bir hareket düsturu olarak kabul edilmiştir. Bunlara her hususta merci olabilir. Mecelle, idare memurlarını fazla kayıtlayacak hükümler koymamış, ancak tabiî addedilen bu küllî kâidelerle onların keyfî hareketlerini önlemek, fertlerin özel haklarını masûn bulundurmak istemiştir.

d) Küllî kâideler, bir insanın işlerini ve yaşayışını şer-i şerife mümkün olduğu kadar uydurmaya da yardımcı olur. Bunlar bir çeşit hareket normlarıdır.

Kâidelerin hukukî bağlayıcılığına gelince, bunlar yine Mecelle'nin beyanına göre, mahkemelerde tatbik edilmezler ve hükme medar olamazlar. Uygulanmaları mutlak nitelikte değildir. Bunlarda değişiklikler, hafifletmeler veva diğer maddelerle kayıtlamalar yapılabilir. Bunlar hâkimi kesin bir şekilde kendilerine uymaya zorlayamazlar. Hâkimler, bu kaidelerle hükme mezun değildirler. Mecelle (İşte Mahkemelerde amel edilecek fer'i meseleler, kitaplardaki bab ve fasıllarda zikrolunacak meselelerdir.) diyerek mukaddimede zikredilen küllî kaidelerin ayni mahiyette olmadığını ifade etmek istemiştir. Zaten Mazbata da, bir istisna zikrederek ayni hükmü tekrarlamıştır «**Mukaddime**' nin ikinci makalesi İbn-i Nüceym

ile onun izinde giden hukukçuların derledikleri genel hukuk prensipleri olup, şer'î hâkimler «**Fıkıh kitaplarında açık bir nakil**» bulmadıkça yalnız bunlarla hükmedemez»

C) KÜLLÎ KÂİDELERİN TARİHÇESİ VE BUNLARLA İLGİLİ TEMEL ESERLER

Mecelle'nin mazbatasındaki «**mukaddimenin ikinci makalesi, İbn Nü' ceym ve onun mesleğinde giden hukukçular**» ifadesi ilk bu kavâid-i külliye ile alakalı eser yazan zatın İbn-i Nüceym olduğu şeklinde anlaşılmamalıdır. Zira böyle bir hüküm, İslam hukuk tarihi açısından yanlıştır. Zira bu kâidelerin bazısı, Hazreti Peygamberin hadislerinden (19,76,83, 85,94) bazıları usul-ı fıkıh ilminin esaslarından (1,2,3,4,5,... v.s.) ve bazıları ise tatbikî fıkhın genel prensiplerinden (42,42,80, v.s.) alınmıştır. Ayrıca külli kâideler bu 99 maddeye de münhasır değildir. Şimdi biz, küllî kâideler ile alakalı tarihî gelişimi ve temel kavâid eserlerini kısaca gözden geçirelim:

1 — Küllî kâidelerle alakalı ilk çalışma, Ebü'l-Hasan el-Kerhî'nin akranı olan Ebu Tahir Muhammed ed-Debbas'a aittir. Bu zat 17 tane küllî kâideyi biraraya getirerek ilk adımı atmıştır.

2 — Kavâid-i Külliye konusunda elimizde hususi bir mecmua şeklinde mevcut risalelerin en eskisi, Ebu Tahir ed-Debbas'ın tesbit ettiği 17 kaideyi ele alarak 20 kaide ilavesiyle onu 37'ye çıkaran Hanefi hukukçularından Ebul-Hasan-el-Kerhî'ye (340/951-952) aittir. El-Kerhî'nin eserindeki kâideler hukuki meseleleri tahlil ve ta'lil hususunda müctehit hukukçulara yol gösterici mahiyetindedirler. Hanefi hukukçularından Ebu Hafs Ömer en-Nesefi (537/1142) bu 37 kâideyi misaller vererek şerhetmiştir.

3 — Mezheplerarası mukayeseli hukukun (ilmihilaf) kurucusu sayılan Ebu Zeyd el-Debbûsî de (430/1038) «**Tesîs'ün Nazar**» isimli eserinde bu konuda 86 kâide tesbit etmiştir. Bu kâidelerden bazıları aynen Mecelle'nin küllî kâideleri arasında da yer almaktadır. 4, 42, 54, 63, 52 ve 55. maddeler örnek olarak zikredilebilir.

4 — Şafiî Hukukçularından İzzüddin ibn Abdisselam'ın (660/1261) «**Kavâidül Ahkâm Fi Mesâlih'il-Enâm**» isimli eseri kavâidle alakalı en mükemmel ilk eserdir. Şafiîlerde bu manada eser yazan ilk hukukçudur.

5 — Büyük fıkıhçı ve tefsirci Bedreddin ez-Zerkeşi'nin de (794 H.) «**El-Kavâid**» isimli ve alfabetik sıraya göre tertip edilmiş bir eseri mevcuttur.

6 — Mâlikî alimlerinden Şihabüddin Ahmed b. İdris el-Karâfi'nin (684/1285) «**el-Furûk**» diye meşhur olan «**Envar'ül-Bürûk Fî Envail-Furûk**» isimli eseri dört cilt halinde basılmıştır. Bunu «**Ez-Zahîre**» isimli eserini yazarken telif etmeyi kafaya koyduğunu zikretmektedir.

7 — Hanbeli hukukçulardan Abdurrahman b. Receb'in (795/1392) kaleme aldığı **«El-Kavâidül-Fıkhiyye»** isimli eser de harika bir kitaptır. 160 fıkhî kaideyi misalleriyle beraber izah etmektedir. Eser büyük bir cilt halinde matbu'dur.

8 — Nihayet bu kavâid ilminin en büyük simalarından olan İmam Celalüddin es-Süyûtî-(H-911) gelmiş ve bu sahada ibn Nüceyme de (970 H.) öncülük eden **«El-Eşbah ve'n-Nezâir»** ini yazmıştır. Eser 7 kitaptır. 1,2. ve 3. kitaplar kûllî kâidelere tahsis edilmiştir. Mecellenin bütün kâideleri bu eserde aynen mevcuttur (Mısır, tarihsiz bir cilt halinde, 600 küsur sayfa)

9 — Mecelle cemiyeti tarafından hazırlanmış olan Esbab-ı Mucibe mazbatasında da belirtildiği gibi bir çok maddeler kelimesi kelimesine tercüme edilerek Mecelle'ye aktarılmış olan Zeynûl-abidin ibn Nüceym el-Mısrî'nin (970/1562) **«El-Eşbah ve n-Nezâir»** isimli eseri Hanefi mezhebinin ve islam hukukunun temel prensipleriyle alakalı vazılmış hacimli ve kıymetli bir eserdir. İbn Nüceym, bu eserinde küllî kâideleri iki kısma ayırarak, birinci kısımda sadece altı ve ikinci kısımda dahi ondokuz (toplam 25) kâideyi şerhetmiştir. Bunların çoğunluğu Mecelle'de zikrolunduğu gibi. bu kâidelerin şerhi olarak zikredilen bazı kâideler de Mecelle'de müstakil kâideler olarak kaydedildikten sonra diğer kitaplardan da bazı kâideler eklenerek sayı 99'a yükseltilmiştir. Bu bakımdan bu kâidelerin bazıları birbirinin tekrarı ve benzeri mahiyetindedir.

Daha sonra Ahmed b. Muhammed el-Hamevî (1098/1686) İbn Nüceym' in bu eserini, bazı ilavelerle **«Gamzu Uyûnil-Besâir-Alâ Mehâsinil-Eşbah ven-Nezâir»** adıyla şerhetmiştir. Eser matbu'dur.

10 — Büyük Türk Hukukçusu Ebu Said el-Hadîmî (1176/1763) tarafından alfabetik harf sırasına göre kaleme alınmış bulunan 154 kâide ve kısa şerhi, onun **«Mecami'ül-Hakâik»** adlı eserinin sonunda yer almaktadır.

11 — Şam müftülerinden Mahmut Hamza Efendinin **«El-Fevâidül-Behiyye Fil-Kavâidil-Fıkhiyye»** adlı eseri de kıymetli bir kavâid kitabıdır.

12 — Nihayet Mecelle'nin ilk 100 (aslında 99) maddesi de kavâid-i fıkhiyeye dairdir. Maddeler arasında kesin bir tertip yoktur. Bir kısmı diğerinin tekrarı mahiyetindedir. Modern hukukun konularına göre bir tasnif yaptığımızda şöyle bir durum ortaya çıkar:

a) **Tefsir kâideleri:**

(12,13,14,15,16,40,43,44,60,61,62,63,64,65,66,67.68.69.70.71. vs.)

b) **Söze bağlılık esasları ile ilgili maddeler:** (57,82,83,99,100)
c) **Zaman aşımı ile alakalı maddeler:** (6,7,51,98 100)
d) **Iztırar hali ile ilgili maddeler:** 21,22,23,25,32,33
e) **İştirâkle ilgili maddeler:** 34,35,89,90,92,93.
f) **Maslahat kaideleri**, 17,18,21.26,27,28,29,30,55.56,39.
g) **Örf ve adet ile ilgili maddeler:** 36,37,38,39,40,41,42,43,44,45.
h) **İdarî tasarruflar:** 58,59.

ı) **Haksız fiil ve Tazminat:** 19,20,25,26,27,28,29,30,31,85,86,87,88,89,90, 91,94,95,96,97,92,93.

i) **Usul kaideleri:** 70,71,72,73,74,75,76,77,78,79,80,81,38,8,9.

13 — Mecellenin külli kaideleri üzerine yazılan eserleri de şöylece sıralayabiliriz:

a) Şam hukuk fakültesi öğretim üyelerinden Muhammed Said el-Gazzi'nin **«Kitabül-Edilletil-Asliyetil-Usûliyye»** adlı eseri külli kâideleri şerhetmekte ve kaynaklarını göstermektedir. (3 Cilt Şam, 1919)

b) Şerî mahkeme hâkimlerinden Süleyman Hasbî Efendi'nin **«Tafsili Tavzihil-kavâidil-Fıkhiyye Vel-Usûliyye»** isimli eseri de, küllî kâidelerin kaynaklarını çok kere ayet ve hadislere dayanarak gösterir.

c) Avukat Muhammed Rifat Beyin **«Tevâfukât-ı Kavâid-i Küllivesidir.»**

d) Sivas milletvekili Ahmed Şükrü Bey'in **«Tevşih-i Kavâidil-Fıkhiyye»** sidir.

e) İzahlı ve Mukayeseli Mecelle Küllî Kâideleri: Müelifi Hilmi Ergüney'dir. Modern hukukla mukayese etmektedir.

f) Prof. Mustafa Reşit Belgesay'ın **«Mecellenin Küllî Kâideleri Ve Yeni Hukuk»** isimli bir makalesi mevcuttur. Biz bu makaleden çok istifade ettik.

Hukukun genel prensipleri ile ilgili yeterli tarihî ve genel bilgi verdikten sonra şimdi, Mecelle'nin ilk yüz maddesini mukayese ederek kitabımıza alalım. Mukayese, TMK, TBK, TCK, CUMK, HUMK, MH. ve Mecellenin kendisiyle yapılmıştır. Tesbitlerimizde bazı hataların bulunmasıda normaldir. Hataların ihbarı da tashihi de fazilettir.

(*) Konuyla ilgili Genel Bibliyografya: Mecelle (Özellikle mazbatası ve 1. maddesi), Ali Haydar, Dürerül-Hükkâm Fi Şerh-i Mecelletil-Ahkâm, İstanbul, 1330, c.I. sh. 23—206, Atıf Efendi, Mecelle Şerhi, cüz 1, Kavâid-i Külliye, İstanbul, 1309 H. Teksir, Bilmen, Hukuk-ü İslamiye, İstanbul, 1967, c.I. sh. 254—299, Belgesay, Mustafa Reşit, Mecellenin Külli Kâideleri Ve Yeni Hukuk, İÜHFM, yıl, 1946 sayı, 2—3, sh. 561—608, Öztürk, Osman, Osmanlı Hukuk Tarihinde Mecelle, İstanbul, 1973, sh. 114-118, İmre, Zahit, Medeni Hukuka Giriş, İstanbul, 1976, sh. 179—180, Zeydan, El-Medhal, sh. 90—106, Zerkâ, Ahmet, El-Fıkhul-İslâmi, c.I. sh. 940 vd. Hâdimî, Ebu Said, Menâfiüd-Dekâik, İstanbul, 1308 H. sh. 305—335, İbn Nûceym, El-Eşbah Ve'n-Nezaîr, Mısır, 1387/1968, sh. 15—163, Suyûti, El-Eşbah, Mısır, tarihsiz. sh. 3—205, Akgündüz Ahmet, Ebu Zeyd Ed-Debbûsi Ve Mukayeseli Hukuk, Erzurum, 1980, sh. 60—89, (Basılmamış Lisans Tezi)

II - Mecelle'nin Küllî Kâideleri

Mecelle'nin mukaddimesi iki makaledir. Birinci makale hukuk ilminin tarifidir. İkinci makale ise «**Kavâid-i Fıkhiye**» başlığı altında zikredilen 99 genel kâideyi havidir. Biz ilk yüz maddenin buraya alınmasını münasip gördük: (Mecelle'nin Esbab-ı Mûcibe Mazbatası, Eşya ve Borçlar Hukuku Kısmında zikredilmiştir. Zira mazbata, ilk yüz madde ve Kitabül Büyû, üçü beraber Padişah'a arzedilmiş ve hepsi de ayni anda kanunlaşmıştır.)

SÛRET-İ HATT-I HÜMÂYÛN

Mûcebince amel oluna

MUKADDİME

MAKAALE-İ ÛLÂ

İlm-i fıkhın tarif ve taksimi hakkındadır.

MADDE 1 — İlm-i fıkıh mesâil-i şer'iyye-i ameliyyeyi bilmektir.

Mesâil-i fıkhiyye ya emr-i âhirete taâllûk eder ki ahkâm-ı ibadâttır veyahut emr-i dünyaya taâllûk eder ki münâkehat ve muamelât ve ukûbât kısımlarına taksim olunur. Şöyle ki Cenab-ı Hak bu nizam-ı âlemin vakt-i mukaddere dek bekaasını irade edip bu ise nev-i insanın bekaasına ve nev'in bekaası tenâsül ve tevâlüd için zükûr ve inâsın izdivacına menuttur ve bir de nev'in bekaası eşhasın adem-ı inkıtâıyledir. İnsan ise i'tidâl-i mizacı hasebiyle bekaada gıdâ ve libas ve meskence umûr-u sınâiyye muhtaç olur. Bu dahi efrad beyninde teâvün ve iştirâk husûlüne tevakkuf eder. Elhasıl insan medeniyy-üt-tab' olduğundan sair hayvanat gibi münferiden yaşamayıp bast-ı bisat-ı medeniyyet ile yekdiğere muavenet ve müşarekete muhtacdır. Halbuki her şahıs kendüye mülâyim olan şeyi talep ve müzahim olan şeye gazap eder olduğundan beyinlerinde adl ü nizamın halelden mahfuz kalması için gerek izdivaç ve gerek mâbihit-temeddün olan teâvün ve iştirâk hususlarında bır takım kavanin-i müeyyede-i şer'iyyeye muhtaç olur ki evvelkisi fıkhın münâkehat kısmı ve ikincisi muamelât kısmıdır ve emr-i temeddünün bu minvâl üzere pâyidâr olması için ahkâm-ı ceza tertibi lâzım gelip bu dahi fıkhın ukûbât kısmıdır.

İşbu muamelât kısmının kesir-ül-vuku' olan mesâili kütüb-ü mutebereden cem' ile kitaplara ve kitaplar baplara ve baplar fasıllara taksim olunmak üzere bu Mecelle'nin te'lifine ibtidâr olunmuştur. İşte mehâkimde mamulünbih olacak mesâil-i şer'iyye berveçh-i âti ebvâb ve fusûlde zikrolunacak mesâildir. Ancak muhakkıkîn-i fukahâ mesâil-i fıkhiyyeyi bir takım kavâid-i külliyyeye irca' etmişlerdir ki her biri nice mesâili muhit ve müştemil olarak kütüb-ü fıkhiyyede müsellemâttan olmak üzere bu mesâilin isbatı için delil ittihaz olunur.

Ve evvel-i emirde bu kavâidin tefehhümü mesaile istinas hasıl eder ve mesâilin zihinlerde tekarrürüne vesile olur. Binaen-alâ-zâlik doksan dokuz kaide-i fıkhiyye cem' ile maksuda şurû'dan mukaddem berveçh-i âti makaale-i sâniye olmak üzere irad olunur ve egerçi bunlardan ba'zısı münferiden ahzolundukta ba'zı müstesneyâtı bulunur ise de yekdiğerini tahsis ve takyid ettiklerinden minhays-il-mecmu' külliyyet ve umûmiyyetlerine halel gelmez.

MC. 20,21,25,96 (Bibliyografya: Beyzâvî, Minhâc, sh. 22, Âmidî, Seyfettin, El-İhkâm, Mısır, 2/8. Zeydan, Abdülkerim, Usul'ül-Fıkıh, İstanbul, 1979, Ali Haydar, Mecelle Şerhi, I/14. Bu madde daha ziyade Şafiî bilginlerince fıkıh (İslam Hukuku) ilminin yapılan tanımıdır. İmam-ı A'zam Ebu Hanife fıkıh bilimini daha kapsamlı ve felsefî olarak şöyle tanımlamıştır: «Fıkıh, amelî bakımdan insanın lehine ve aleyhine olan hükümleri öğrenmesidir.» Ömer Nasuhi, Hukuk-u İslamiye, I/13)

MAKAALE-İ SÂNİYE

Kavâid-i fıkhiyye beyanındadır.

MADDE 2 — Bir işden maksad ne ise hüküm ona göredir.

Yani bir iş üzerine terettüp edecek hüküm ol işten maksad ne ise ona göre olur.

MC. 170,769,1240.; TMK. 1,2,3,84,114,125.; TBK. 18,20,21,41,43,48,82,83.; ZGB. 2.3.; BGB. 157,242,932.; TCK. 45

MADDE 3 — Ukûd'da i'tibar makaasıt ve maâniyyedir, elfaz ve mebâniye değildir.

Binâen-alâ-zâlik (bey' bil-vefa) da rehin hükmü cereyan eder.

MC. 262,389,648.; TMK. 1,2,3.; TBK. 1,18,25,26,154,165,178,505.; MH. 314

MADDE 4 — Şek ile yakîn zâil olmaz.

MC. 5,6,7,8,9,10,11,12.

MADDE 5 — Bir şey'in bulunduğu hal üzre kalması asıldır.

MC. 6,10,1683,1776,1777.; TMK. I

(Bu madde İslam Hukukunun tali kaynaklarından olan istishab ile ilgilidir. Gerekli bilgi için bibliyografyada gösterilen kaynaklara bakılmalıdır. Bibliyografya: Ali Haydar, Mecelle Şerhi, I/41 vd. Zeydan, Abdulkerim, Usul, 224, Ömer Nasuhî, Hukuk—u İslamiye, I/195—196

MADDE 6 — Kadîm kıdemi üzre terkolunur.

MC. 166,1224,1197.; MH. 48; TBK. 125—140.

MADDE 7 — Zarar kadîm olmaz.

MC. 6,166,1166,1224.; MH. 48.; TBK. 125—140.

MADDE 8 — Berâet-i zimmet asıldır.

Binâen-alâ-zâlik bir kimse birinin malını telef edip de mikdarında ihtilâf etseler söz mütlifin olup mal sahibi iddia ettiği ziyadeyi isbata muhtac olur.

MC. 9,612.

MADDE 9 — Sıfât-ı ârızada asl olan ademdir.

Meselâ (şirket-i mudârebe) de kâr olup olmadığında ihtilâf olunsa ademi asıl olduğuna binâen söz mudârib'in olup sahib-i sermâye kâr olduğunu isbata muhtac olur.

MC. 8,1404,332.

MADDE 10 — Bir zamanda sâbit olan şey'in hilâfına delil olmadıkça bakaasıyle hükmolunur.

Binâen-alâ-zâlik bir zamanda bir şey bir kimsenin mülkü olduğu sâbit olsa mülkiyyeti izâle eden bir hal olmadıkça mülkiyyetin bekaasıyle hükmolunur.

MC. 5,1621,1591.

MADDE 11 — Bir emr-i hâdisin akreb-i evkatına izâfeti asıldır.

Yani hâdis olan bir işin sebep ve zaman-ı vukûunda ihtilâf olunsa zaman-ı baîde nisbeti ispat olunmadıkça hâle akreb olan zamana nisbet olunur.

MC. 10,5,8.; HUMK. 299.

MADDE 12 — Kelâmda asl olan ma'nay-ı hakikîdir.

MC. 13,60,61.; TMK. 1,2.; TBK. 18.

MADDE 13 — Tasrih mukaabelesinde delâlete itibar yokdur.

MC. 12,772.; TBK. 1,2.; HUMK. 234.

MADDE 14 — Mevrid-i nasda içtihada mesağ yokdur.

MC. 15,16,167.; TMK. 1,2; TBK. 18.

MADDE 15 — Alâ-hilâf-il-kıyas sâbit olan şey sâire makîs-ün-aleyh olmaz.

MC. 14,16,1659 (Bu maddede bahsedilen kıyas, İslam Hukukunun ana kaynaklarından birisidir. Bibliyografya: Ali Haydar, Mecelle Şerhi, I/67, Ömer Nasuhî, Hukuku-u İslamiye, I/171 vd. Zeydan, age. sh. 160 vd.)

MADDE 16 — İçtihad ile içtihad nakz olunmaz.

MC. 14,15; TMK. 1; TCK. 44

MADDE 17 — Meşakkat teysiri celb eder.

Ya'ni suûbet sebeb-i teysir olur ve darlık vaktında vüs'at gösterilmek lâzım gelir. Karz ve havale ve hacir gibi pek çok ahkâm-ı fıkhiyye bu asla müteferri'dir ve fukahânın ahkâm-ı şer'iyyede gösterdikleri ruhas ve tahfifat hep bu kaideden istihrac olunmuştur.

MC. 18,19,20,205,223,396,799.; TMK. 2

MADDE 18 — Bir iş zîk oldukta müttesi olur.

Ya'ni bir işde meşakkat görülünce ruhsat ve vüs'at gösterilir.

MC. 17.

MADDE 19 — Zarar ve mukabele-bizzarar yoktur.

MC. 20,25,26,27,28,29; TMK.2; TBK.41,61, vd;

MADDE 20 — Zarar izâle olunur.

MC. 19,21,22,25,26,27,28,29,30,32,998,1201.; TBK. 41 vd.

MADDE 21 — Zaruretler memnu' olan şeyleri mubah kılar.

MC. 22,96,97,1007.; TBK. 52; TCK. 49—50,516/4.

MADDE 22 — Zaruretler kendi mikdarlarınca takdir olunur.

MC. 21,23; TBK. 52; TCK. 49—50,516/4

MADDE 23 — Bir özür için câiz olan şey o] özrün zevâliyle bâtıl olur

MC. 22,517.

MADDE 24 — Mâni' zâil oldukda memnu' avdet eder.

MC. 19,335,345,347,372,869,870,1647,1653,1654,

MADDE 25 — Bir zarar kendi misliyle izlâe olunamaz.

MC. 26,27,28,29,31,965,1141,1288,1312.; TCK. 49—50,516/4; TBK. 52

MADDE 26 — Zarar-ı âmmı def' için zarar-ı has ihtiyar olunur.

Tabib-i cahili men'etmek bu asıldan teferru' eder.

MC. 20,27,28,29,1325.

MADDE 27 — Zarar-ı eşed zarar-ı ehaf ile izâle olunur.

MC. 25,26,20,902,906,1044,1224,1440.; TMK. 656,661 vd.

MADDE 28 — İki fesad teâruz ettikde ehaffi irtikâb ile a'zamının çaresine bakılır

MC.20,25,26,27,29,902.; TMK.656,661 vd.

MADDE 29 — Ehven-i şerreyn ihtiyar olunur.

MC.21,22,26,27,28,902.; TMK.656,661 vd.

MADDE 30 — Def'i mefasid celb-i menâfi'den evlâdır.

MC. 28,29.

MADDE 31 — Zarar bi-kader-il-imkân def'olunur.

MC. 28,29,30,532,533.; TMK. 656 ve 661

MADDE 32 — Hâcet umumî olsun hususi olsun zarûret menzilesine tenzil olunur.

Bey'bil-vefanın tecvizi bu kabildendir ki Buhara ahalisinde borç tekessür ettikde görülen ihtiyaç üzerine bu muamele mer'iyyül-icra olmuştur.

MC. 21,118,205,213,396,420.

MADDE 33 — Iztırar gayrin hakkını ibtâl etmez.

Binaen-alâ-zâlik bir adam aç kalıp da birinin ekmeğini yese ba'dehu kıymetini vermesi lâzım gelir.

MC. 400,1007.; TCK. 49—50,516/4; TBK. 52

MADDE 34 — Alması memnu' olan şeyin vermesi dahi memnu' olur.

TCK. 64—67; MC. 35; TBK.50

MADDE 35 — İşlenmesi memnu' olan şeyin istenmesi dahi memnu' olur.

TCK. 64—67.; TBK. 50; MC. 34,1818.

MADDE 36 — Âdet muhakkemdir

Ya'ni hükm-ü şer'iyi isbat için örf ve âdet hakem kılınır. Gerek âm olsun ve gerek hâs olsun.

MC. 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 230, 251, 291, 450, 460, 569, 574. 575. 576. 1340. 1790. 188. 354. 495. 555. 622. 829; TMK. 1/1, 590/II, 592/III, 598/I, 619/II,; TBK. 156/2, 157/I, 258,270,281,285,420,423.

MADDE 37 — Nâs'ın isti'mali bir hücetdir ki anınla amel vâcib olur.

TMK.1; MC. 36,168,389,495.

MADDE 38 — Âdeten mümteni' olan şey hakikaten mümteni' gibidir.

MC. 36,37,39,40,1589,1629.

MADDE 39 — Ezmanın tagayyürü ile ahkâm'ın tagayyürü inkâr olunamaz.

MC. 36,37,38,40,244,326,596,1716.

MADDE 40 — Âdetin delâletiyle ma'na-yi hakikî terk olunur.

MC. 12,36,37,38,39,61,82,912,1584.; TMK. 1,2.; TBK. 18

MADDE 41 — Âdet ancak muttarid yahut gaalip oldukda mu'teber olur.

MC. 36,37,38,39,40,42,240.; TMK.1

MADDE 42 — İ'tibar gaalib-i şâyiadır, nâdire değildir.

MC. 41,987.; TMK. 1; HUMK. 238

MADDE 43 — Örfen ma'ruf olan şey şart kılınmış gibidir.

TMK. 1; TTK. 1; MC. 36,37,41,42,461,563,596,871

MADDE 44 — Beynet-tüccar ma'ruf olan şey beyinlerinde meşrut gibidir.

MC. 36,37,38,790,1463.; TMK. 1,2.; TTK. 1/I,2; TBK. 18

MADDE 45 — Örf ile ta'yin nas ile ta'yin gibidir.

MC. 43,44,527,528,816,1498,1499.; TMK.1

MADDE 46 — Mâni' ve muktazi teâruz ettikde mâni' takdim olunur.

Binaen-alâ-zâlik bir adam borçlusu yedinde merhun olan malını âhare satamaz.

MC. 337, 350, 397, 96—1192, 590—1725, 756—1192—747, 1192—1197, 1598—1601.

MADDE 47 — Vücudda bir şeye tâbi' olan hükümde dahi ana tâbi' olur.

Binaen-alâ-zâlik bir gebe hayvan satıldıkda karnındaki yavrusu dahi tebe'an satılmış olur.

MC. 48,50,236,903.; TMK. 619—622

MADDE 48 — Tâbi' olan şeye ayrıca hüküm verilemez.
Meselâ bir hayvanın karnındaki yavrusu ayrıca satılamaz.

MC. 47,216,224,856.; TMK. 619—622.

MADDE 49 — Bir şeye malik olan kimse ol şeyin zaruriyyatından olan şeye dahi malik olur.

Meselâ, bir haneyi satın alan kimse ana mûsil olan tarika dahi mlâik olur.

MC. 232,1194

MADDE 50 — Asıl sâkıt oldukda fer' dahi sâkıt olur.

MC. 81,661,662,1527,1530.

MADDE 51 — Sâkıt olan şey avdet etmez.

Ya'ni giden geri gelmez.

MC. 281,335,1227,1558,1562.

MADDE 52 — Bir şey bâtıl oldukda anın zımmındaki şey dahi bâtıl olur.

MC. 175,523,1566.; MA. 41.; TCK. 49,50,51,60.; TBK. 1,6,113; HUMK. 234

MADDE 53 — Aslın ifası kaabil olmadığı halde bedeli ifa olunur.

MC. 488,489,891.; TBK, 43.

MADDE 54 — Bizzat tecviz olunmayan şey bitteba' tecviz olunabilir.

Meselâ, müşteri mebi'i kabz için bâyi'i tevkil etse câiz olmaz. Amma iştira eylediği zahireyi ölçüp koymak için bâyi'a çuvalı verip o dahi zahireyi çuvala vaz'edicek zımmen ve teb'an kabz bulunur.

MC. 273,293,294.

MADDE 55 — İbtidaen tecviz olunmayan şey bakaen tecviz olunabilir.

Meselâ, hisse-i şâyiayı hibe etmek sahih değildir. Amma bir mal-i mevhûbun bir hıssa-i şâyıasına bir müstehık çıkıp da zabtetse hibe bâtıl olmayıp hissa-i bâkiye mevhûbunlehin malı olur.

MC. 19,24,430,858,1466.; TMK. 2

MADDE 56 — Bakaa' ibtidadan esheldir.

MC. 55,429,430.; TMK.2

MADDE 57 — Teberru' ancak kabz ile tamam olur.

Meselâ, bir adam birine bir şey hibe etse kabl-el-kabz hibe tamam olmaz.

MC. 849,862,1591.; TBK.8,238.

MADDE 58 — Raiyye ya'ni teb'a üzerine tasarruf maslahata menuttur.

TMK.2; MC. 1216,1317,1540.

MADDE 59 — Velâyet-i hassa velâyet-i âmmeden akvâdır.

Meselâ, mütevelli-i vakfın velâyeti kaadînin velâyetinden akvâdır.

TMK. 262,265,266,267,272,275,405,406.; MC. 974,975.

MADDE 60 — Kelâmın i'mâli ihmalinden evlâdır.

Ya'ni bir kelâmın bir ma'naya hamli mümkün oldukça ihmâl ya'ni ma'nasız itibar olunmamalıdır.

MC. 40,61,1456.; TMK. 1,2.; TBK. 18.

MADDE 61 — Ma'nay-ı hakikî müteazzir oldukta mecaza gidilir.

MC. 40,60,62,1517.; TMK. 1,2.; TBK. 18

MADDE 62 — Bir kelâmın i'mâli mümkün olmaz ise ihmal olunur.

Ya'ni bir kelâmın hakikî ve mecazî bir ma'naya hamli mümkün olmaz ise o halde mühmel yani ma'nasız bırakılır.

MC. 60,61,1577,1629,1697.; TMK. 1,2.; TBK. 18.

MADDE 63 — Mütecezzi olmayan bir şeyin ba'zını zikretmek küllünü zikr gibidir.

MC. 60,1041,; MA. 31,36.; TBK. 1,6.; HUMK. 234.

MADDE 64 — Mutlak ıtlakı üzere câri olur. Eğer nassan yahut delâleten takyid delili bulunmaz ise.

MC. 1,2,571,572,573,819,820,1494,1495,1478,1482,1483,1484.; TBK. 180.; HUMK. 234.

MADDE 65 — Hâzırdaki vasıf lağv ve gaibdeki vasıf mu'teberdir.

Meselâ, bâyi' meclis-i bey'de hazır olan bir kır atı satacak olduğu halde şu yağız atı şu kadar bin kuruşa satdım dese icabı mu'teber olup yağız ta'biri lağv olur amma meydanda olmayan bir kır atı yağız deyu satsa vasf mu'teber olmakla bey' mün'akid olmaz.

MC. 107,208.; TMK. 1,2.; TBK. 18,31.

MADDE 66 — Sual cevapta iâde olunmuş addolunur.

Ya'ni tasdik olunan bir sualde ne denilmiş ise mûcib onu söylemiş hükmündedir.

TBK. 1,6.

MADDE 67 — Sâkit'e bir söz isnad olunmaz. Lâkin ma'raz-ı hâcette sükût beyandır.

Ya'ni, sükût eden kimseye şu sözü söylemiş oldu denilmez, lâkin söyleyecek yerde sükût etmesi ikrar ve beyan addolunur.

MC. 281,377,438,596,773,805,843,847,971,1451,1452,1485,1659,1822.; HUMK. 234.; TBK. 1,6,31,198—200,221,263,387,428.

MADDE 68 — Bir şeyin umûr-u bâtınada delili ol şeyin makamına kaim olur.

Ya'ni hakikatine ıttıla' mute'assir olan umûr-u bâtınada delil-i zâhirisi ile hükm olunur.

MC. 67,183,344,769,770.; TMK. 3

MADDE 69 — Mükâtebe muhataba gibidir.

MC. 436,1607,1610,1736.; TBK.5,10.

MADDE 70 — Dilsizin işaret-i ma'hûdesi lisan ile beyan gibidir.

MC. 174,436,1586.; TBK.5,10.

MADDE 71 — Tercümanın kavli her hususda kabul olunur.

MC. 1285.; TBK. 5,10.

MADDE 72 — Hatası zâhir olan zanna i'tibar yoktur.

MC. 914,1061,1838.; TMK. 1,2.; TBK. 18; HUMK. 236,254.

MADDE 73 — Senede müstenid olan ihtimal ile hüccet yoktur.

Meselâ, bir kimse veresesinden birine şu kadar kuruş borcu olduğunu ikrar ettiği takdirde eğer maraz-ı mevtinde ise diğer verese tasdik etmedikçe bu ikrarı hüccet değildir. Zira diğer vereseden mal kaçırmak ihtimali maraz-ı mevte müsteniddir amma hâl-i sıhhatda ise ikrarı mu'teber olur ve ol halde olan ihtimal mücerred bir nevi tevehhüm olduğundan ikrarın hücciyyetine mani' olmaz.

MC. 72,74,1568,1578.; HUMK. 236,254.

MADDE 74 — Tevehhüme i'tibar yoktur.

MC. 72,73,75,1013,1161,1192,1741.; MA. 92.

MADDE 75 — Bürhan ile sâbit olan şey ıyânen sâbit gibidir.

MC. 74

MADDE 76 — Beyyine müddei için ve yemin münkir üzerinedir.

MC. 1461,1463,1613,1817,1818,78,79.; TMK. 6,28,157,185.; TBK. 42/I, 55/I, 103/II

Bu madde, isbat yükünün dağıtımı konusunda Hz. Peygamberin bir hadisine dayanan genel kuralı ifade etmektedir. (Ali Haydar Mecelle Şerhi, 1/161 vd.)

MADDE 77 — Beyyine hilâf-ı zâhiri isbat için ve yemin aslı ibkaa içindir.

MC. 8,9,11,77,81,403,967,1774.

MADDE 78 — Beyyine hüccet-i müteaddiye ve ikrar hücceti kaasıradır.

MC. 80,81,1384,1572,1642,1676.; HUMK. 236,254,299.

MADDE 79 — Kişi ikrarıyle muâheze olunur.

MC. 79,81,1127,1573,1575,1588,1632,1654

MADDE 80 — Tenâkuz ile hüccet kalmaz, lâkin mütenâkızın aleyhine olan hükme halel gelmez.

Meselâ, şahidler şahadetlerinden rucu' ile tenâkuz ettiklerinde şahadetleri hüccet olmaz, lâkin evvelki şahadetleri üzerine kadı hükmetmiş ise bu hüküm dahi bozulmayıp mahkûmunbihi şahidlerin tazmin etmesi lâzım gelir.

MC. 78,90,1729,1730

MADDE 81 — Asıl sâbit olmadığı halde fer'in sâbit olduğu vardır.

Meselâ, bir kimse filânın filâna şu kadar kuruş deyni vardır, ben dahi ona kefilim dese ve asil'in inkârı üzerine dâyin iddia etse meblâğ-ı mezbûru kefilin vermesi lâzım gelir.

MC. 78,1632.

MADDE 82 — Şartın sübûtu indinde ana muallâk olan şeyin sübûtu lâzım olur.

MC. 83,84,408,494,623,1456,1584. ;TMK. 2.

MADDE 83 — Bi-kaderil-imkân şarta müraât olunmaz lâzım gelir.

MC. 82, 84, 186, 187, 188, 189, 287, 398, 468, 474, 777, 813, 884, 1073, 1166, 1420. 1337. 1402. 1561.; TMK. 2.

MADDE 84 — Va'dler suver-i tâlikı iktisâ ile lâzım olur.

Meselâ sen bu malı filân adama sat, eğer akçesini vermez ise ben veririm dese ve malı alan akçeyi vermese bu va'di eden kimsenin akçeyi vermesi lâzım gelir.

MC. 82,83,623.

MADDE 85 — Bir şeyin nef'i zamânı mukaabelesindedir.

Ya'ni bir şey telef olduğu takdirde hasârı kime ait ise anın zamânında demek olup ol kimsenin bu vechile zamânı ol şey ile intifâa mukaabil olur.

Meselâ, hıyar-ı ayb ile reddolunan bir hayvanı müşteri kullanmış olmasından dolayı bâyi' ücret alamaz. Zira kabl-erred telef olaydı hasârı müşteriye âit olacaktı.

MC. 86,87,88,236,344,393,891,903.

MADDE 86 — Ücret ile zamân müctemi' olmaz.

MC. 85,87,88,416,469,511,536,545,548,551,596

MADDE 87 — Mazarrat menfaat mukaabelesindedir.

Ya'ni, bir şeyin menfaatına nâil olan anın mazarratına mütehammil olur.

MC. 85,86,88,292,1073,1152,1308,1316,1319,1324,1327,1328.

MADDE 88 — Külfet ni'mete ve ni'met külfete göredir.

MC. 85,86,87.

MADDE 89 — Bir fi'lin hükmü fâiline muzaf kılınır ve mücbir olmadıkça âmirine muzaf kılınmaz.

MC. 90,92,93,95,9. Kitap, 293.

MADDE 90 — Mübâşir ya'ni bizzat fâil ile mütesebbip müctemi' oldukta hükm ol fâile muzaf kılınır.

Meselâ, birinin tarik-ı âmde kazmış olduğu kuyuya diğeri, birinin hayvanını ilkaa ile itlâf etse o zâmin olup kuyuyu hafr eden kimseye zamân lâzım gelmez.

MC. 89,91,92,93,922,1828.; TCK. 52,64—67,78.; TBK. 41 vd.

MADDE 91 — Cevaz-ı şer'î zamâna münafî olur.

Meselâ bir adamın kendi mülkünde kazmış olduğu kuyuya birinin hayvanı düşüp telef olsa zamân lâzım gelmez.

MC. 92,93,796,798,822,824,875,924,1075,1192.; TCK. 52,64—67,78,49—51

MADDE 92 — Mübaşir müteammid olmasa da zâmin olur.

MC. 91,93,912,913,926.; TBK. 41 vd.

MADDE 93 — Mütesebbib müteammid olmadıkça zâmin olmaz.

MC. 91,93,913,924.; TBK. 41 vd.

MADDE 94 — Hayvanatın kendiliğinden olarak cinayet ve mazarratı hederdir.

MC. 81,929,931,932,933,939.; TBK. 56

MADDE 95 — Gayrın mülkünde tasarrufla emretmek bâtıldır.

MC. 96,97,125,657,1007,1510.; TBK. 410,411,413; TMK. 900 vd.

MADDE 96 — Bir kimsenin mülkünde anın izni olmaksızın âhar bir kimsenin tasarruf etmesi câiz değildir.

MC. 27,45,95,97,365,446,799,857,919,1075,1078,1079,1459,1546.

MADD E97 — Bilâ-sebeb-i meşru' birinin mâlini bir kimsenin ahz eylemesi câiz olmaz.

MC. 95,96,369,891,889.; TMK. 2,; TBK. 61,41 vd.

MADDE 98 — Bir şeyde sebeb-i temellükün tebeddülü ol şeyin tebeddülü makamına kaaimdir.

MC. 255,869.

MADDE 99 — Kim ki bir şeyi vaktından evvel isti'cal evler ise mahrumiyyetle muâteb olur.

TMK. 285—286.; TCK. 343,477.

MADDE 100 — Her kim ki kendi tarafından tamam olan şeyi nakz etmeğe sa'y ederse sa'yi merduttur.

MC. 19,356,368,616,989,1658.; TMK. 3—4.

ŞAHSIN HUKUKU

İKİNCİ KİTAP

ŞAHSIN HUKUKU

(AHVÂL-İ ŞAHSİYE, md. 482 - 499, 476 - 481

MECELLE, md. 941 - 949, 966 - 997

VÂCİBAT KOMİSYONU RAPORU «KANUNLAŞMAMIŞTIR»)

ŞAHSIN HUKUKU

I-Genel Bilgiler

A) GENEL OLARAK

Şahsın hukuku, Medeni hukukun dallarından biridir. Şahsın hukukunun konusu hakiki veya hükmî şahıslardır. Hukukî manada şahıs, medeni haklardan istifade (hak ehliyeti, vücup ehliyeti) ehliyetini hâiz olanlara denir. Hakiki şahıslar insanlardır. Her insan medeni haklardan istifade eder, zimmet sahibidir. Medeni haklardan bir kısmını bülûğa erdiğinde, bir kısmını ise reşid olduğunda kullanabilir. Eski tabirle edâ ehliyetini (fiil ehliyetini) elde eder. Ayrıca, ehliyete tabi olarak, doğum, ölüm, ahval-i şahsiye, sicil kayıtları, ikâmetgah ve isim de şahsın hukukunun konusuna girer. Hükmî şahıslar denince, vakıflar ve dernekler ilk akla gelenleridir.

Kısaca şahsın hukukunun hüviyetini tesbit ettikten sonra İslam hukukunda, şahsın hukuku ile alâkalı konuların nasıl işlendiğini daha yakından görelim:

a) Şahsın hukukunun en önemli konularından olan ehliyet ve şahsiyet (zimmet sahibi olma) meseleleri, islam hukukunda usul-u fıkıh (islam nazarî hukuku) ile ilgili eserlerde sözkonusu edilmektedir. Medeni haklardan istifade eden veya onu kullanan şahıslara **«mahkûmunaleyh»** denilmekte, bazan da şahıs karşılığı **«mükellef»** tabiri kullanılmaktadır. İnsanın hak ve vazifelere ehil olması vasfına zimmet tabir edilmekte ve canlı doğan her insanın zimmet sahibi olduğu beyan edilmektedir. Ehliyet, ehliyet-i vücup (hak ehliyeti) ve ehliyet-i edâ (fiil ehliyeti) olarak ikiye ayrılmakta, tam ve sınırlı ehliyetsizler, tam ve sınırlı ehliyetliler (ehliyet-i kâmile ve ehliyet-i nâkısa) insan hayatının devrelerine göre ayırdedilmektedir (cenin devri-temyize kadarki devir-temyiz devri-büluğ devri-rüşd devri). Her iki ehliyetin mahiyeti tesbit edildikten sonra, ehliyeti kaldıran ve kısıtlayan sebeblere (avârız-ı ehliyet-ehliyet arızaları) geçilmekte, bunlar da kazanılmış arızalar ve semavî arızalar diye ikili taksime gidilmektedir. Asıl önemli olan da, günümüz hukukunda rızayı bozan sebepler olarak zikredilen ikrah ve hata gibi hallerin islam hukukunda ehliyet arızaları arasında zikredilmesidir.

b) Yine ehliyet konusunu ilgilendiren bûluğ yaşı ve belirtileri-rüşd yaşı ve isbatı konuları, usûlûl-fıkıh eserlerinde kısaca işlense de, fıkıh kitaplarının **«muâmelat»** kısmının **«Kitabûl-Hacr»** başlığı altında daha geniş olarak işlenmektedir. Klâsik fıkıh kitaplarının tertibini benimseyen Mecelle'de de şahsın hukuku ile ilgili maddeler, 9. kitap olan Hacr ve ikrah ile alakalı maddeler arasında zikredilmiştir. (Mecelle, md. 941-950, 966 -997). Yine klâsik fıkıh kitaplarının tasnifine göre yazılan Kadri Paşa'nın **«El-Ahvâlüş-Şahsiye»** sinde, şahsın hukuku ile alakalı konular, Hacr başlığı altında ve **«bülûgun eserleri»** diye ayrı bir başlık altında işlenmektedir. Şunu önemle belirtelim ki, ehliyet ve taksimi ile alakalı bahisler sadece usulûl-fıkıh eserlerinde işlenmektedir. Fıkıh kitaplarında asla söz konusu edilmemektedir.

c) Şahsın hukukunu ilgilendiren isim, ahvâl-i şahsiye kayıtları ve gaiplik gibi konular fıkıh kitaplarının içinde serpilmiş vaziyettedir. Gaiplik konusu, fıkıh kitaplarında **«Kitâbül-Mefkûd»** adlı müstakil bir kitapta uzun uzadıya anlatılmaktadır. Bu kitabımızda Aile Ve Miras Hukuku ile ilgili 3. kitapta yer alan Kadri Paşa'nın Ahval-i Şahsiye adlı eserinin 571-581 maddeleri arasında işlenmektedir.

d) Hükmî şahıslara gelince önce böyle bir müessesenin islam hukukunda varlığı münakaşalıdır. Ancak münakaşa lüzumsuzdur. Zira İslam hukuku hükmi şahısları kabul etmiştir. Hükmî şahıslardan vakıf ile ilgili hükümler, fıkıh kitaplarının **«muamelât»** kısmında **«Kitabül-Vakf»** başlığı altında işlenmiş bulunmaktadır. Bu kısa ve genel bilgilerden sonra, şahsın hukuku ile alakalı olarak kitabımıza aldığımız materyallerin tanıtımına ve konuyla ilgili eserlerin zikrine geçelim.

B) KİTABIMIZDAKİ MATERYALLER VE KONUYLA İLGİLİ TEMEL ESERLER

İslam hukukundaki şahsın hukuku ile alakalı temel bilgileri okuyucuya vermek üzere kitabımıza üç çalışmayı alacağız:

Birincisi: Eser ve müellifi konusunda daha geniş bilgiyi, Aile ve miras hukuku konusunda vereceğimiz, Mısırlı Muhammed Kadri Paşa'nın hazırladığı 647 maddelik İslam Aile ve Miras hukuku kodifikasyonundan 21 maddelik bir parçadır. Eserin ismi **«El-Ahkamüş-Şeriyye fil-Ahvâliş-Şahsiye»** dir. Bu eserden aldığımız kısımda üç başlık mevcuttur. **Birincisi,** Hacr, Mürahaka ve Büluğ; **İkincisi;** Temyiz Yaşı, Mürâhaka ve Büluğ, **Üçüncüsü** de, rüşt ile ilgili bir kısımdır. Eser tamamen Hanefi mezhebinin esaslarına göre hazırlanmıştır. Her Hanefi fıkıh kitabında bu başlıklar ve maddelerin ihtiva ettiği hükümler mevcuttur.

İkincisi; Mecelle'nin konuyla ilgili 50 maddesidir. Yine başlıklar yukardaki gibidir. Zira Mecelle de klasik fıkıh kitaplarının sistematiğinde yazılmıştır. Tamamen Hanefi mezhebinin esaslarını yansıtır.

Üçüncüsü: 3 Mayıs 1339 (3 Mayıs 1923) tarihinde çalışmalarına başlayan Kanunu Medeni Ukûd ve Vâcibât Komisyonunun hazırlamayı tasarladığı Kanunu Medeni'nin Giriş (medhal) kısmı ile alakalı olarak 3 Hazi-

ran 1340/8 Temmuz 1340 (-1924) tarihleri arasında görüşülen 20 maddelik bir parçadır. Bu 20 maddede usul-ı fıkıh eserleri ile fıkıh kitaplarındaki ehliyetle ilgili kısımlar özetlenmiş; ehliyeti daraltan sebeblere modern hukuktakine benzer şekilde yer verilmiştir. En önemlisi de, rüşd devresi ile büluğ devresi ayırımı ortadan kaldırılarak, sadece rüşd yaşı tesbit edilmiştir. Bu 20 madde, hem İslam hukukunun ehliyetle ilgili hükümlerini yansıtmasından, hem modern hukukla mukayeseye yer vermesinden, hem de günümüz hukuku ile eski hukukumuz arasında bir köprü vazifesini ifa etmesinden dolayı kitaba alınmıştır. Önemine binaen esbab-ı mûcibeleri de kısmen sadeleştirilerek kitaba dercedilmiştir. Bir mühim özelliği de, her iki çeşidi ile ehliyetin usul kitaplarındakine uygun olarak tarif edilmiş olmasıdır.

Bu kitapda temel düsturumuz, kanun tarzındaki eserleri mukayese yaparak çalışmamızın içine yerleştirmektir. Bu sebeble, gaiplikle alakalı kanun tarzında bir çalışmaya raslamadığımızdan fıkıh kitaplarındaki, «**Kitabûl-Mefkûd**» un hükümlerini buraya dercedemedik. Sadece Kadri Paşa'nın kodundaki 10 madde (571 - 581) ile yetindik.

Hükmî şahıslardan vakıflarla ilgili eserler bir hayli kabarıktır. Fıkıh kitaplarında konu uzun uzadıya işlendiği gibi, ayrıca Mecelle devrine rastlayan kanun tarzındaki bazı çalışmalar da mevcuttur. Bunlardan birincisi, Mecelle azasından ve Cevdet Paşa'nın tabiriyle zamanının imam A'zamı olan Karînâbâdîzâde Ömer Hilmi Efendi (1279 H.) nin «**İthafül-Ahlâf Fi Ahkamil-Evkaf**» isimli kıymetli eseridir. Eser 1307 yılında İstanbulda bastırılmıştır. 482 madde (mesele)dir. Ayrıca Mısır'lı Kadri Paşa'nın «**Kanun-ül-Adli ve'l - İnsaf Lil-Kadâi Alâ Müşkilâtil-Evkâf**» isimli eseridir. Bu eser 7 Rebiülevvel 1311/17 Ekim 1893 yılında Milli Eğitim (Maarif) Bakanlığınca basılmasına karar verilmiş ve Mısır'da yıllarca «**Vakıflar Kanunu**» vazifesini görmüştür. Eserdeki 646 maddenin teker teker eski fıkıh kitaplarındaki yerleri dipnotlarında gösterilmektedir.

Biz Ömer Hilmi Efendi'nin eserini Kadri Paşanın kitabı ile mukayese ederek eserimize almak istediysekde, kitabın kabarık bir kitap olma korkusu ve Ömer Hilmi Efendi'nin eserinin de Prof. Dr. İsmet Sungurbey tarafından «**Eski Vakıfların Temel Kitabı**» ismiyle neşredilmiş olması bizi bu niyetimizden vazgeçirdi. İlerde lüzum görülürse eklenebilir. Ömer Hilmi hakkında Ceza Hukuku bölümünde, Kadri Paşa hakkında ise Aile ve miras hukuku bölümünde yeterli bilgi verilmiştir. (*)

(*) Zeydan, age, sh, 312—339, Hâdimi, Ebu Said, Menafiüd-Dekâik, İstanbul, 1308, sh. 208—300, Teftezâni, Et-Telvîh, Mısır, 1367 H. c.2 sh. 156—200, Serahsi, El-Usül, Beyrut c. 2, sh. 332—352, İbn Melek, Şerhül-Menâr, İstanbul, sh. 31—371, İbn Âbidin, Reddül-Muhtar, Mısır, 1386/1966, c. 6. sh. 128—214, Öztürk, Osman, Osmanlı Hukuk Tarihinde Mecelle, sh. 103—105, Kadri Paşa, Kanun-ül-Adl ve-l-İnsaf, Mısır, Tarihsiz, sah. 2—5, Ceride-i Adliye, sene, 2, c. 2, sh. 984, 992,

II - Ukûd ve Vacibât Komisyonu'nun 1340 Tarihli Raporları : Ehliyet ve Arızları

3 Haziran 1340—8 Temmuz 1340 tarihleri arasında Vâcibat Komisyonunda görüşülerek hazırlanan Şahsın Hukukunu ilgilendiren Ehliyet mevzuu ile ilgili yirmi maddeyi esbâb-ı mûcibesi ile birlikte buraya alacağız. Vâcibat Komisyonunun bu mevzudaki hukukî mütalaaları ehliyet konusundaki mukayeseyi kolaylaştıracak ve İslam Hukukunun bu konudaki sistemi daha rahat anlaşılacaktır. Esbab-ı mûcibeler parentez içinde ve küçük harflerle, kanun maddeleri ise daha büyük harflerle dizilerek mütalaanın kolaylığı sağlanmıştır:

A — EHLİYET VE ÇEŞİTLERİ

(Bundan sonra asıl kanun maddelerinin tedvininin (kodifikasyon) müzâkeresine geçilerek **«medhal»** olmak üzere önceden tasnifine karar verilmiş olan fasıllardan ikametgâha, nüfus kaydına ve mefkûd'a müteallik hükümler gibi müzâkere ve tedvini **«Ahkam-ı Şahsiye Komisyonu»** na ait olan fasıllar mezkûr komisyona terk edilip, birinci faslın muhtevi olması lazım gelen **«Ehliyet-i Vücup Ve Eda: Hak ve Fiil Ehliyeti»** bahislerinin tedvinine girişildi. Şöyleki:

İnsanın hukukî ehliyeti evvelemirde iki kısma ayrılır; Ehliyeti Vûcub (Hak ehliyeti), ehliyet-i eda (Fiil Ehliyeti). Ehliyet-i vücup, insanın lehine ve aleyhine hukukun lüzumu sübutuna selâhiyetidir. Ehliyet-i eda, insanın kanunen mes'ul olacak vechile kendisinden bir fiilin sudûruna selâhiyetidir.

Ehliyet-i vücub, **«Zimmet»** ile kaimdir. Zimmet, insanın bir vasfı ve bir hususiyetidir ki o vasıf ve o hususiyet sebebiyle lehine ve aleyhine hakların sübutuna ehil olur. İnsanın doğumdan önce de sonrada cenin halinde dahi zimmeti vardır. Fakat insanın mutlak zimmeti yani hem lehine ve hem aleyhine hakların sübutuna salih zimmeti, doğumuyla başlar. **«Cenin»** in zimmeti ise, sadece lehine hukukun sübutuna salih olup aleyhine hukukun terettübüne salih değildir.

Komisyonumuzca bu esaslar uzun uzadıya tetkik ve müzâkere edilerek hem Şark ve hem Garb Hukukuna tamamen muvafık görüldüğünden mezkûr esasların aynen ve tamamen tedvini münasib görüldü. Bununla beraber tatbikatta yanlışlığa mahal bırakmamak için ceninin lehine sabit olabilecek hakların nelerden ibaret olduğunun metni kanunda zikir ve ta'daad suretiyle tesbitine lüzum görülerek onların da miras, intikal, vasiyet, vakıf ve bunlardan birine dayanan veyahut mutlak olarak vaki olan ikrardan ibaret olduğu tesbit edildi.

Zikredilen sebeblerden birinin tahakkukunda ceninin hak sahibi olabilmesi için anne rahminde vücudu ve berhayat olarak doğumu şart olduğundan kanun metninde gebelik müddetinin asgari haddi ile a'zamî haddinin zikrine lüzum görüldü. Fakat

gebelik müddetinin en azı altı ay olduğu âlimler arasında ittifaklı olduğu halde, en fazlası hakkında ihtilaf edilmiş olduğundan Komisyonumuzca bu nokta hakkında erbab-ı fennin mütalaasına lüzum görülerek vukubulan istifsara cevaben Adlî Tıp Müessesesi tarafından gönderilen rapor münderecatına göre gebelik müddetinin a'zamîsi 300 gün olmak üzere tesbit edildi.

Ve bir de re'y-i muhtara göre sıkıtı (düşüğü) tazminatı mûcip olan yerlerde ceninin gurresi yani tazminat bedeli mirasçılarına verileceğinden bu meselenin dahi aynen kanun metninde zikri münasib görüldü. İşte aşağıda yazılı 1. ve 2. md.ler bu esaslara tevfikan tanzim ve tedvin edildi:)

MADDE 1 — İnsanın leh ve aleyhte hukuk terettübüne sâlih zimmeti velâdetiyle başlar. Fakat cenin için maddei âtiyede beyan olunan ahvalde yalnız lehte hukuk terettübüne sâlih zimmet vardır.

TMK. 8

MADDE 2 — Cenin irs, intikal, vasiyet, vakıf ve bunlardan birine müstenid veya alet-itlak vaki olan ikrar sebeplerinden biriyle men lehül-hak (hak sahibi) olur.

Fakat ceninin vakt-i vasiyetten veya mûrisin tarih-i vefâtından veyahut ikrarın müstenid olduğu sebebin vukuu tarihinden ve eğer alel-ıtlak vaki olmuş ise tarih-i ikrardan itibaren hâmilin zevci berhayat ve beyinlerinde nisbet-i nikâh berdevam bulunduğu takdirde altı ay tamam olmaz dan evvel ve zevci vefat veya ekall-i müddet zarfında hayyen tevellüt etmesi şarttır.

Sıkıtı mûcib-ı zamân olarak meyyiten (ölü olarak) tevellüd eden cenin dahi nâil-i hak addolunur ve alınacak bedel-i zamân kendisine izafeten veresesine verilir.

(Ehliyet-i eda yani tasarrufa ehliyet, alım ve satım gibi vaki tasarrufların neticelerini ve tasarruflardan meydana gelecek menfaat ile zarar arasını takdir ve idrak edebilecek akıl ve temyiz ile hasıl olacağından evvelemirde temyizin derecelerini tayin ederek tedvin edilecek kanunî hükümleri o derecelere göre tertip eylemek gerekiyor.

Mecelle-i Ahkam-ı Adliye, gayr-i mümeyyiz küçük ile mümeyyiz küçük arasında katî hadd-i fasıl olacak bir yaş tayin etmeyip 943. md. de **«Sağir-i gayr-i mümeyyiz, bey' ve şirayı fehmetmeyen yani mülkiyeti bey'in sâlib ve şirânın câlib olduğunu bilmeyen ve onda beş aldanmak gibi gabn-i fâhiş olduğu zahir olan bir gabni, gabn-i yesirden temyiz ve tefrik eylemeyen çocuk olup, bunları temyiz eden çocuğa sağîr-i mümeyyiz denilir.»** tarzında tarifle yetiniyor.

Aslında işbu temyiz kudretinin keyfiyeti, her çocuğa nazaran muayyen ve değişmez bir zamanda sabit olmayıp, istidat derecesine göre zaman itibariyle birbirinden farklı olabileceklerinden Mecellenin tercihi vechile bu babda bir yaş tayin etmemek daha muvafık gibi mülahaza olunursa da, hem çocukların ve onlarla muamelede bulunacak şahısların, hem de mahkemelerin muamelerinde selâmet ve devamlılığı

temin maksadiyle sarih ve kat'î bir temyiz yaşı tayini Komisyonumuzca münasip görülmüştür ve buna göre temyiz yaşının mebdei olmak üzere yedi yaş tesbit edilmiştir.

Gayr-i mümeyyiz küçük, zimmetle muttasıf ve bu sebeple ehliyet-i vücubu (hak ehliyeti) hâiz olduğu halde, temyiz kudretine sahip olmadığı cihetle her cihetten sözlü tasarruflara ehil değildir. Bu sebeple, velisi, izin ve icâzet verse bile bunun bütün sözlü tasarufları kanunen mu'teber olmamak gerekir.

Mümeyyiz küçüğe gelince, o akl-ı kâmil sahibi olmadığından tasarruflarında ehliyeti kâmileyi (tam ehliyeti) hâiz değilse de, kısmen temyiz kudretine mâlik yani akl-ı kâsır sahibi olduğundan ehliyet-i kâsırayı (eksik ehliyeti) hâizdir. Bu sebebe mebni mümeyyiz küçüğün hakkında mutlak menfaat (nef'-i mahz) olan tasarrufu muteber ve mutlak zarar (zarar-ı mahz) olan tasarrufu gayr-ı muteber olmakla beraber menfaat ile zarar arasında dair olan tasarrufları velisinin icâzetine mevkûfen mün'akit olmak icap eder.

İşte aşağıdaki 3,4,5. maddeler bu esaslara uygun olarak tertip edilmiştir:)

MADDE 3 — Yedi yaşını tekmil eden sağîr mümeyyiz addolunur.

TMK. 13, AŞ. 494

MADDE 4 — Sağîr-i gayr-ı mümeyyizin velisi izin verse bile, onun tasarrufat-ı kavliyesi asla sahih olmaz.

TMK. 9,14,15, AŞ. 483

MADDE 5 — Sağir-i mümeyyizin kabul-ü hibe ve hediye gibi hakkında nef-i mahz olan tasarrufu velisinin izin ve icâzeti olmasa bile, muteberdir. Ve âhere bir şey hibe etmek gibi hakkında zarar-ı mahz olan tasarrufu, velisinin izin ve icâzeti olsabile, muteber olmaz. Ama zaten nefi' ile zarar beyninde dâir olan ukûdu velisinin icâzetine mevkûfen mün'akid olur. Velisi dahi verip vermemekte muhayyerdir. Şöyle ki:

Sağîr hakkında faydalı görürse mücîz olur, görmez ise mücîz olmaz. Mesela bir sağîr bilâ-izin bir mal satsa, velevki değerinden ziyade semen ile satmış olsa bile, beyi'n nefâzı velisinin icâzetine mevkuftur.

TMK. 9, 16,; AŞ. 484,485,486,487,488,; MC. 943

B — RÜŞD YAŞI

(Mecelle, bülüğu akl-ı kâmil makamına ikame ederek bâliğ olan bir küçüğü ehliyet-i kâmileyi hâiz addediyor. Ve artık onun hakkında mutlak zarar olan tasarruflarını velisinin icâzeti olmasa bile muteber tutuyor. Bûluğun başlangıcını ise, erkekte 12, kızda dokuz ve sonu ise, ikisinde dahi 15 yaş olmak üzere tesbit ediyor. Avrupa kanunlarında ise, büluğdan bahsedilmeyip, bu konuda sadece rüşt yaşı tayin edilmiş-

tır. Rüşt yaşı olmak üzere de; bazılarında 22, bazılarında ise 21, bazılarında ise 20 yaş kabul edilmiştir.

Zamanımızda bir taraftan eski ahlakî kâidelere bağlılıktan eser kalmayıp, temiz ahlaka bedel bozuk ahlak yaygınlaştığından insanların ekserisi muamelelerinde yalan ve hile yoluna başvurmakla kendi menfaatini başkasının zararında aramakta olduğu gibi, diğer taraftanda da 15 yaşına bâliğ olan çocukların kazandıkları malûmat ve tecrübeleri, gayr-i menkullerin ve sınaî mamullerin alım ve satımlarında ve hususiyle pek ziyade nezâket kesbeden ticarî muamelelerde kendilerini aldatmaktan vikaye edecek kadar yeterli drecede olmadığı görülmektedir. Bu cihetle zamanımızda henüz 15 yaşını ikmal etmiş olan çocukları her çeşit tasarruflarda ehliyet-i kâmileyi (tam ehliyeti) hâiz addederek, velilerinin velâyet ve mürâkabesinden vâreste kılmak, onları bir çeşit zarara sevk etmek demek olacağından, Komisyonumuzca büluğ ve büluğ yaşı yerine rüşt yaşı ikamesi insanların ahvaline ve zamanımız icabatına daha muvafık olacağı düşünülmüş ve ayni zamanda Anadolu gençlerinin de halleri ve muameleleri nazar-ı itibara alınarak 18 yaş rüşt yaşının mebdei; tam 20 yaş da müntehası olmak üzere kabul edilmiştir.

Bununla beraber 15 yaş ile 18 yaş arasında bulunan gençleri henüz 15 yaşına baliğ olmayan küçükler ile hükümde müsavi tutmak da münasip olmayacağı cihetle, bunlar arasında hükmen bir fark gözetilmek zaruri olduğundan 18 yaşına kadar 15 yaşını ikmal etmiş olan çocukları kanunen mümeyyizi me'zûn addetmek münasip görülmüş ve aşağıdaki maddeler bu esas üzerine bina ve tanzim kılınmıştır.)

MADDE 6 — 15 yaşını tekmil eden kimse, mümeyyiz-i me'zûn addolunur. Binaenaleyh hakkında zarar-ı mahz olmayan tasarrufu, velisinin izin ve icâzeti olmasa bile, mu'teber olur.

Krş. TMK. 9 16,12; AŞ, 492,493,494,495,499

MADDE 7 — Sinn-i rüşt, tam 20 yaştır. Fakat 18 yaşını tekmil eden kimsenin rüşdünü talebi üzerine velisi istima' olunduktan sonra, hâkim ilan edebilir. Bu takdirde emvali kendisine verilir ve zarar-ı mahz olan tasarrufatı dahi muteber olur.

TMK. 9,10,11.12,; AŞ. 496,498; HAK. 4—8

MADDE 8 — 18 yaşına varmayan kimse, reşidim deyû dava eylese istima' olunmaz.

TMK. 11—2,; AŞ. 496,498,; HAK. 4—8

MADDE 9 — Henüz 15 yaşını tekmil etmemiş olan sağîr-i mümeyyiz, velisi tarafından ahz ve i'taya mezûn kılındıkda, 6. md. de beyan olunan mümeyyiz-i me'zûn hükmünde olur. Fakat velinin işbu izni, kâtib-i adl ve kâtib-i adl bulunmayan yerlerde belediye reisleri veya köy muhtarları ta-

rafından tescil ve ilan edilmedikçe muteber olmaz.

TMK. 9,16; AŞ. 492,493

C — EHLİYET ARIZALARI

(Bundan önce Adliye Vekaletine takdim edilen 25 Haziran 1340 tarihli ve 5 no'lu birinci raporda münderic zimmet ve ehliyet meseleleri (md. 1—9) komisyonumuzca müzâkere edilerek tesbit ve bu konuda tanzimi gerekli kanun maddeleri tedvin olunduktan sonra, **«Avârız-ı Ehliyet = Ehliyet arızaları»** na ait meselelerin tetkik ve tesbitine başlandı. Bu tabirden maksat ehliyete arız olup da, onun her iki çeşidini yani hem ehliyet—i vücubu (hak ehliyetini) ve hem de ehliyet—i edayı (fiil ehliyetini) veya bu iki çeşit ehliyetten yalnız birini tamamen iskat ve izale eden veyahut bunların hükümlerinde bazı değişiklikleri mûcip olan sebepler ve hallerdir.

Usul-u Fıkıh ilminde avârız-ı ehliyet, evvelemirde semavî ârızalar (avârız-ı semaviye) ve müktesep arızalar (avârız-ı müktesebe) isimleriyle iki kısma ayrılır.

Avârız-ı semaviye, cünûn (akıl hastalığı), ateh (bunaklık, akıl zayıflığı), nisyan (unutkanlık), uyku, bayılma ve maraz-ı mevtten; avârız-ı müktesebe de sefeh (israf, ayyalşık, suiidare, suihal), cehl (bilmemezlik), hezl (şaka), hata ve ikrah (tehdit)ten ibârettir. İslam hukukçuları siğar (küçüklük) ile **«rıkkı»** yani esareti avârız-ı semaviye, seferi (seyahat halini) de avârız-ı müktesebe arasına sokuyorlar ise de, **«sığar=küçüklük)** esasen ehliyet ârızalarından sayılmamakla beraber bundan önce tesbit ve tedvin olunan ehliyet meseleleri arasında onun hükümlerinden bahsedildiği cihetle tekrarı lüzumsuz görülmüş ve **«rıkk-kölelik»** ise zamanımızda yasaklandığından buna dair meseleler Komisyonumuzca mevzubahis ve müzâkere olacak meseleler arasına sokulması münasip görülmemiştir. **«Sefere»** gelince, sefer aslında meşakketi mûcip olması hasebiyle şer'an bazı ibadetlerde hafifletici sebeplerden sayılıp ehliyete münafi olmadığı cihetle muamelelerde hiçbir tesiri hâiz olmadığından sefer hakkındaki meselelerin Komisyonumuza cihet-i taalluku görülmemiştir.

Komisyonumuz yukarda zikredilen ehliyet arızalarını birer birer tetkik ve teemmül ederek bunlardan unutma (nisyan), uyku, bayılma, maraz-ı mevt, cehl, hezl (şaka), hata ve ikraha dair bahislerin ehliyet faslından ziyade aşağıda gelecek olan **«Akit, izhar-ı rıza, vecâib»** fasıllarında zikrini daha münasip görmüş ve bu makamda yani ehliyet arızaları bahsinde sadece cünûn, ateh (akıl zayıflığı) sefeh, sekr (sarhoşluk) ve ölüme ait meselelerden bahsedilmesini kararlaştırmıştır.

Cünûn (delilik, akıl hastalığı) aslında dimağdaki bir eksiklik veya sonradan ârız olan bir akıl hastalığı sebebiyle temyiz kudretinin tamamen kaybedilmesi veya şuur ve idrakin bi-külliye bozulması demek olduğundan, cinnet halindeki bir şahsın gayr-ı mümeyyiz küçükler gibi tamamen tasarruf ehliyetinden mahrum (fiil ehliyeti) ve binaenaleyh umum sözlü tasarrufları batıl olacağı derkârdır. Azâdan bazıları tarafından esas itibarıyle bu mülahaza doğru görülmekle beraber vaktiyle bir aktin icrasında bulunan bir şahsın akit esnasında mecnûn olduğunu iddia ve isbata kalkışmak büyük müşkülâtı ve pekçok ihtilaf ve tezvîratı mûcip olduğu görüldüğünden bahisle buna mahal bırakmamak için Fransızların yaptığı gibi **«Mecnunun evvelemirde hâkim tarafından hacredilmesi ve hacrden önce vaki olan tasarruflarının muteber olması, hacrden sonra gayr-i mümeyyiz küçük hükmünde bulunması»** hakkında bir kanun maddesinin tanzimi teklif edilmiş ise de vaki teklif zikredilen esasa tamamen münafi olmakla beraber, Alman ve İsviçre kanunları gibi en yeni Avrupa kanunla-

rında öyle bir madde kabul edilmemiş olduğundan komisyonumuzca da kabul edilmeyip ekseriyetle reddedilmiş. Ve müzakere neticesinde **«mecnun, sağîr-i gayr-i mümeyyiz gibi ehliyet—i tasarruftan külliyen mahrumdur.»** tarzında bir kanun maddesinin tanzimi kararlaştırılmıştır.

Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye, mecnûnu mecnûn-ı mutbık ve mecnun-u gayr-ı mutbık olmak üzere iki kısma ayırıp 979. md.de **«Mecnun-u mutbık sağîr-i gayr-i mümeyyiz hükmündedir»**. Ve 980. md.de **«Mecnûn-u gayr-ı mutbıkın hal-i ifâkatında olan tasarrufâtı âkılın tasarrufu gibidir»** diyor. Bir mecnûn aklı başına geldikten sonra artık ona mecnûn denemeyip onun uyanık halindeki tasarruflarının âkılın tasarrufu gibi muteber olması zaruridir. Ancak hâkim tarafından hacr altına alınmış olan bir mecnûnun aklı başına gelmesi keyfiyeti kaideten vaki hacrin yine bir hâkim tarafından kaldırılmasıyla gerçekleşebilir.

Ve bu kaideye nazaran üzerlerinden henüz hacr kararı kaldırılmadan önce aklı başına gelen o gibi mecnûnların akılları balşarındayken vaki olan tasarruflarının dahi batıl olması lazım gelir. Nitekim bu cihet bazı azalar tarafından dermeyan ve teklif edilmiştir. Bu teklif kaide gereği olmakla beraber hakikatta o gibi mecnûn-u gayr-ı mutbıkların hacrin kaldırılmasından evvel akıllarının başlarına gelmesi de her zaman mümkün ve vaki olabileceğinden Komisyonumuz zikredilen teklifi kabul etmeyip o kaide ile bu hakikatın telifi cihetini düşünmüş ve neticede aklı başına gelen mecnûn-ı mahcuru üzerinden hacr kararının kaldırılmasına kadar aklı başında olduğu halde yaptığı muamelerinde mümeyyiz küçük hükmünde tutulmasını kabul etmiştir.)

MADDE 10 — Mecnûn, sağîr-i gayr-i mümeyyiz gibi ehliyet-i tasarruftan külliyen mahrumdur.

TMK. 13,14,15,89,355; AŞ. 483,; HAK. 9

MADDE 11 — Sinn-i temyizden sonra arız olan cinnet üzerine mahcûriyeti hükm-i hâkim ile ilan olunup da ba'dehû sahv ve ifakatine avdet eden kimse sinn-i rüşdü ikmal etmiş olsa bile hükm-i hacr mürtefi olmadıkça sağîr-i mümeyyiz hükmünde addolunur.

AŞ. 483,; TMK 355

(Mecnuna dair olan kanun hükümleri bu suretle tesbit olunduktan sonra, ehliyet arızalarının ikincisi olan ateh (bunaklık, akıl zayıflığı) meselesinin müzâkeresine geçildi. Mecellenin 957. md.de ma'tûh, bir mahkeme kararına muhtaç olmaksızın bizatihi mahcûr addedilmiş ve 978. md. de de alet-ıtlak ma'tûh olan şahıslar sağîr-i mümeyyiz hükmünde tutulmuştur. Halbuki muteber Fıkıh Kitaplarında dahi açıklandığı üzere, ne yaptığını bilmeyecek derecede ateh (bunaklık) getirmiş matûhlar da bulunduğundan Mecellenin hükmünü ıtlakı üzere kabul ederek böyle tamamen şuuru bozulmuş olan matûhları dahi mümeyyiz küçük hükmünde tutmak Komisyonumuzca muvafık görülmemiştir.

Ateh davalarında ötedenberi görülmekte olan tezvirata mahal bırakmamak ve kendisi ile bir iki kere muamelede bulunmakla atehi keşfedilemiyecek derecede hafif olan bir matûh ile bunlarla alış veriş ederek münasebet kuran şahısları zarara dûçar olmaktan korumak maksadıyla Mecellenin hükmüne tamamen zıd olarak umum ma'tûhların hakim tarafından hacredilmezden önce bizatihi mahcur addedilmemesi ve binaen aleyh hacrden önce vaki olan tasarruflarının muteber olması bazı azalar tarafından teklif edilmiş ise de işbu teklif dahi ıtlakı üzere kabul edilmemiştir. Çünkü bu suretle ne yaptığını bilmeyecek derecede ateh getirmiş olan ma'tûhların hacrden önce vukubulan tasarruflarının dahi muteber olması lazım gelirki asla doğru değildir.

Bu cihetle Komisyonumuz, bu meseleyi uzun uzadıya tetkik ettikten ve Avrupa Kanunları ile Fıkıh Kitaplarının bu babdaki hükümlerini geniş ve derin bir şekilde araştırdıktan sonra, ma'tûhu tamamiyle şuuru bozulmuş olup olmamak itibariyle iki kısma ayırmayı ve birinci kısmı mecnûn hükmünde, ikinci kısmıda Kamu yararı ve muamelelerin sıhhati açısından ancak hacrden sonra mümeyyiz küçük hükmünde tutmayı münasip görmüştür. Bu makamda bir de ahmak ve sadedil olmak hasebiyle kâr ve temettü yolunu bilemeyip muamelelerinde aldanagelmekte olan bir kısım şahıslar vardır ki Mecelle bunları sefihe ilhak eylemiştir. Halbuki mahiyetleri itibariyle ahmaklık ile sefahet arasında büyük bir fark bulunduğundan Komisyonumuz, bu kabil şahısları sefihden ziyade ma'tûhun ikinci kısmına ilhakını daha münasip görmüş ve binaenaleyh aşağıda yazılı 12. ve 13. maddeler bu düşüncelere binaen tanzim ve tedvin olunmuştur.)

MADDE 12 — Bilkülliye muhtellüş-şuûr olan ma'tûh mecnun hükmündedir.

TMK. 13,14,15,3,55,; M. 957,978; AŞ. 484,485,486,482

MADDE 13 — Şuuru külliyen muhtel olmayan ma'tûh ile ebleh ve sadedil olmak gibi zaf-ı fikre müptela olan kimse hâkim tarafından hacr olunabilir. Ve bunların kablel-hacr tasarrufat-ı kavliyeleri muteber olup ancak badel-hacr sağîr-i mümeyyiz hükmünde addolunurlar.

TMK. 355,483

(Bir kimsenin vefatından sonra onun vefatından önce cinnet veya atehinden bahs ile geçmiş tasarruflarının iptalini talep zımnında açılan davalara, ekseriya başvurulduğu müşahede edildiğinden, hem mahkemeleri bu gibi hileli davalarla meşgul etmemek, hem de üçüncü şahısları zarardan korumak amacıyla hile kapısının kapatılması ve binaanaleyh vefattan sonra cinnet veya ateh davalarının men'i ciheti Komisyonumuzda uzun uzadıya münakaşalara sebep oldu. Neticede bu mesele esas itibariyle kabul edilmekle beraber bu gibi davalardan bazılarının da ciddi ve gerçek olması muhtemel bulunduğundan adalet gereği vereseyi meşrû haklarından mahrum bırakmamak için bu yasaktan aşağıdaki dört halin istisnası münasip görüldü:

1 — Müteveffanın sağken cinnet veya atehi fennen tevsik edilmiş olmak.

2 — Ölümden evvel hacrinin ilanı için mahkemeye müracaat edilmiş olup da karar alınmadan vefat etmiş olmak.

3 — Hibe, vasiyet ve vakıf gibi teberru akitleri söz konusu olmak.

4 — İnşa eylediği akdin mahiyet ve şartları cinnet ve atehine delâlet etmek.

Bu esaslara göre 14. md. yazıldı.)

MADDE 14 — Bir kimsenin vefatından sonra cinnetinden veya şuurunu bilkülliye muhill olan atehinden bahis ile tasarrufât-ı sâbıkasının iptali talep olunamaz. Fakat hâl-i hayatında cinnet ve atehi fennen tevsik edilmiş veya hacrinin ilanı için mahkemeye müracaat edilip de karar istihsal olunmadan vefatı vukubulmuş ise tasarrufât-ı vâkıasının iptali talep olunabilir.

Ve bir de hibe, vasiyet ve vakıf gibi akd-i teberruu mevzubahs olan veya inşa eylediği akdin mahiyet ve şerâiti cinnet ve atehine delalet eden kimsenin ba'del-vefat yalnız bu kabil tasarrufları hakkında bu hüküm tatbik olunur.

Krş. TMK. 449—451

(Ehliyet arızalarının üçüncüsü olan sefehe gelince; israf ve tebzir ile malları zayi etmekten ibaret olan sefeh, ne cünûn gibi temyiz kudretinin kaybedilmesi, ne de ateh gibi şuurun bozulması ve zayıflaması demek olmayıp, sadece hafif mizaçlılık sebebiyle aklın hilafına heva ve hevese tabi olmaktan mütevelit bir keyfiyet olduğundan ne ehliyet-i vücuba (hak ehliyetine), nede ehliyet-i edâ (fiilehliyeti) ya aykırı değildir. Bunun içindir ki İmam Azâm Hazretlerinin görüşüne göre, rüşt yaşı olan 25 yaşını ikmal eden bir akıllı şahsın sadece sefâhetinden dolayı hacrını hürriyet haklarına aykırı görerek tecviz etmiyorlar. Fakat İslam Hukukçularının çoğunluğu sefih olan bir kimse mallarını beyhûde yere sarf ve istihlâk ile mevcut servetini mahv edeceği gibi sefaheti sebebiyle birçok borca girerek halkı ızrar edeceğinden gerek onun mallarını gerek insanların haklarını korumak için kaç yaşında olursa olsun mutlaka sefihin hacrini tecviz etmişlerdir.

Mecellenin 958 md. de bu ikinci fikir tercih edildiği gibi Avrupa kanunlarında dahi **«sefeh»** hacr sebeblerinden addedilerek sefihin hacri hakkında hususi hükümler vaz edilmiştir. Zamanımızda sefahet sebebiyle pek çok servetlerin bir çok ailelerinde fakr u zarurete ve üçüncü şahısların küllî zarara düştükleri müşahede edildiğinden Komisyonumuzca da İslam Hukukçularının çoğunluğunun görüşü tercih edilerek sefihe dair, Mecellenin 958. md. ile ilgili hükümleri aynen kabul edilerek aşağıdaki maddeler tanzim edilmiştir.)

MADDE 15 — Malını beyhûde yere sarf ile ve mesârifinde tebzîr ve israf ile izaa ve itlaf eden sefîh hacrolunabilir. Ve harcrolunmazdan evvel alel-umum tassurrufâtı muteber olur.

TMK. 13,15 359,360; AŞ. 482,489,490.; M.C. 985,993

MADDE 16 — Sefîhin velisi ancak hâkimdir. Onun üzerinde eb ve ceddinin ve vasilerinin hakk-ı velâyeti yoktur.

AŞ. 489,490,; M.C. 958,993; TMK. 363,381

MADDE 17 — Sefîh-i mahcurun nef-i mahz olan tasarrufâtı bâtıl ve nefi ile zarar beyninde dair olan tasarrufâtı derece-i salahiyeti vesayet babında muayyen ve hâkim tarafından mansûp müşâvirinin icâzetine mevkufen münakit olur.

TMK. 376—381; AŞ. 489,490

MADDE 18 — Sefîh-i mahcurun âhere deyn ikrarı mutlaka sahih olmaz. Yani gerek vakt-i hacrde mevcut ve gerek badel-hacr hâdis olan emvali hakkında ikrarının tesiri olmaz.

AŞ. 489,490

(Sefîhe dâir tanzimi gerekli kanun maddeleri tedvin olunduktan sonra, ehliyet ârızalarından **«sekr-sarhoşluk»** meselesinin müzâkeresine geçildi. Devamlı sarhoşluk halinin hacr sebebi kabul edilmesi karara bağlandı. Bazı üyeler tarafından bir çeşit zecrî muamele olmak ve binaenaleyh halkı sarhoşluktan men' etmek maksadıyla **«sarhoşun muameleleri muteberdir.»** tarzında bir ibarenin kanun metnine derci teklif edilmiş ise de, bu teklif Hanefi Hukukçularının içtihadına muvafık olmakla beraber, kabulü halinde bundan aklî muvazenesini tamamiyle kaybederek asla şuur ve iradeye mâlik olamayacak derecede sarhoş olanların muameleri muteber olmak gibi bir netice hasıl olur ki temel kâideye tamamen münâfidir. Hülasa çok münakaşalar neticesi 19. md. şu eşkilde tanzim ve tertip kılınmıştır.)

MADDE 19 — Hal-i sekr-i daimîde bulunan kimse hâkim tarafından hacrolunabilir ve ba'del-hacr hakkında sefîh-i mahcur ahkamı tatbik olunur.

TMK. 356,359,360,13

(Şu ciheti de arzedeyim ki iflâs-ı medenî de hacr sebeblerinden sayıldığı ve binaenaleyh ehliyet arızalarından bulunduğu cihetle bu makamda ona dair hiç olmazsa bir kanun maddesi tanzim edilmesi lazım ise de ilerde Kitabül-Hacrde iflas-ı medeni meselelerinden uzun uzadıya bahsedileceğinden şimdiden burada müflis-i medenî hakkında bir madde tedvini muvafık görülmeyip mezkûr Kitap'da buna dair hükümler tesbit olunduktan sonra, o ahkâma göre tanzim edilecek bir veya iki kanun maddesinin buraya derci tensip edilmiş ve şimdilik bu fasla lahika olarak ehliyet arızalarından olan **«ölüm»** hakkında bir madde tanzim edilerek ehliyet faslına son verilmesi kararlaştırılmıştır.)

MADDE 20 — Mevt ile zimmet nihayet bulur ve müteveffânın terekesi onun makamına kâim olur.

AŞ. 491; TMK. 27—30

(Beyana hacet yoktur ki kanun maddesinde «**ve müteveffanın terekesi onun makamına kâim olur.**» ibaresiyle terekenin hükmî şahsiyete hâiz olduğuna ve binaenaleyh meteveffâdan talep edilecek hakların doğrudan doğruya terekeden talep edilmesi lazım geleceğine işaret edilmiştir.)

(Cerîde-i Adliye, c.2, sene, 2, sh. 984—992)

III - Ahvâl-i Şahsiye'nin İlgili Maddeleri

İKİNCİ BAB HACR VE BULUĞ

(Vesayeti Müstelzim haller ve Ehliyet Meseleleri)

Birinci Fasıl

Hacr (Vesayeti Müstelzim haller)

MADDE 482 — Küçük, mecnûn, ma'tûh (bunak, gelgit akıllı), zayıf akıllı (zül gafleh), sefîh ve borçlu kimseler hacr altına alınır.

Krş. TMK. 354—360; MC. 941,943,944,945,946,957—960

MADDE 483 — Vaki tasarruflarının neticelerini idrak edemeyen, gayr-i mümeyyiz küçüğün, velisi izin verse bile, bütün sözlü tasarrufları batıldır, asla sahih olamaz.

Hiç bir şekilde aklı başına gelmeyen ve temyiz kudretinden devamlı mahrum bulunan mecnun-i mutbık (devamlı deli) de gayr-i mümeyyiz küçük hükmündedir. Bazan deli, bazan akıllı olan mecnun-i gayr-i mutbıkın ise aklı başında iken yaptığı tasarrufları akıllı insanın tasarrufları gibi mu'teberdir.

MC. 979,980,943,944,957,966,998—1002; TMK. 13,14,15,89

MADDE 484 — Mümeyyiz küçüğün ve ma'tûhun haklarında mutlak zarar olan sözlü tasarrufları veli veya vasîlerinin icazetleri olsa bile asla mu'teber değildir.

TMK. 9,16; MC. 942,943,945,957,967,968,978

MADDE 485 — Mümeyyiz küçük ve ma'tûhlardan sadır olan ve haklarında mutlak yararlı bulunan tasarrufları veli veya vasilerinin icazeti olmasa bile muteberdir.

MC. 943,945,957,967,968,978; TMK. 9,16

MADDE 486 — Mahcur olan mümeyyiz küçük veya ma'tuh, hem yarar hem de zarara muhtemel bir akit icra ettiklerinde, bu akdin muteberliği (nefâzı) veli veya vasilerinin icazetine bağlı (mevkuf)'tur. Eğer icazet verirler ve de küçük hakkında faydalı olduğundan icazete kabilse geçerli olur. İcazet vermezler veya icazet verdikleri halde küçük hakkında mutlak zarar olduğundan icazete kabil değilse asla mu'teber değildir.

MC. 943,945,957,967,968,978; TMK. 9,10,16

MADDE 487 — Küçükler haksız fiillerinden mütevellit zarardan mesuldürler. Cana veya mala karşı bir haksız fiil yaptıklarında takdir edilen tazminat büluğ yaşına ulaşması için tehir edilmeksizin, küçüğün mal varlığından ödenir. Bu konuda ma'tûh da küçükler gibidir.

TMK. 16/III; MC. 960

MADDE 488 — Küçük veya ma'tûh veli veya vasilerinin izni olmadan bir malı ödünç alıp sonra da telef etse yahut da yine veli veya vasilerinin izni olmaksızın kendisine vedia veya ariyet olarak verilen yahut kendisi için satın alınan bir malı telef etmiş olsa, vedia olarak kendisine tevdi edilen şey insan olmadıkça, mezkûr fiillerden mütevellit zararı tazmin etme mükellefiyeti yoktur. Kendisine vedia olarak tevdi edilen şey insan olduğu takdirde, ona verdiği zararı tazmin ile mükellef olur. Eğer vediayı veli veya vasisinin izni ile kabul etmiş, sonra da itlaf etmiş ise, meydana gelecek zararı yine kendisi tazmin ile mükelleftir.

TMK. 16.; MC. 960

MADDE 489 — Hür ve mükellef olan bir kimse aleyhine kesin deliller ikame edilerek, hakim huzurunda sefih olduğu ispat edilirse, hakim onu hacr altına alır ve feshedilebilen ve şaka ile batıl olan bütün hukuki tasarruflarından men eder. Bu çeşit tasarruflarda sefih, mümeyyiz küçük hükmündedir. Hacr olunduktan sonra icra ettiği akitler, hakim'in izni olmadıkça mu'teber olmaz. Hacr olunmazdan önceki bütün tasarrufları ise mu'teberdir.

TMK. 13—15,356,359,360; MC. 958,993,946,947,963,981,982,990—997

MADDE 490 — Hür, baliğ ve sefih olan bir kimse, fesh edilemeyen ve şaka ile batıl olmayan tasarruflarından dolayı hacredilemez. Bu çeşit tasarruflarda bulunabilir ve bu çeşit tasarrufları mu'teber olur. Evlenme, boşanma ve nafakasını teminle mükellef olduğu kimselerin nafaka masraflarını ödeme gibi. Sefih üzerinde baba veya dedesinin velayet hakkı yoktur. Kendi aleyhinde canda kısas (kısas fin-nefs) veya diğer azalarda kısas (kısas fimâ dûnen-nefs) cezalarının vücubiyetini ikrar etmesi mu'teberdir.

TMK. 13—15,16,376—381; MC. 946,947,958,963,981—983,990—997

MADDE 491 — İnsanlara batıl hileleri öğreten ve bilmediği halde fetva veren sorumsuz ve hayasız müftüler (müfti-i mâcin) cahil doktor, hileli müflis tüccar (müflis-i mükari) ve ihtikar yapanlar ile bir meslek icrasına teşebbüs edenlere mani olanlar men' olunur.

MC. 963,964,965

MADDE 492 — Vasî, mümeyyiz küçüğü tecrübe ettikten sonra satımın mülkiyeti izale ettiğini, alım ile de bir şeyin mülkiyetinin iktisap edildiğini idrak edebilir ve idraki olan herkesin anlayabileceği kadar onda beş aldanmak gibi gabn-i fahiş olduğu zâhir olan bir aldanmayı, gabn-i yesîrden ayırabilirse, mümeyyiz küçüğe ticaret izni verebilir.

TMK. 16; MC. 942,967—977

MADDE 493 — Me'zûn küçükler, gabn-i fahiş ile de olsa alım-satım yapabilir. Alım-satım için vekil tayin edebilir, rehin verip rehin alabilir, ariyet verebilir, araziyi kiralayabilir, müsakat, müzaraa ve icare akitlerini icra edebilir, vedia ve alacak ikrarında bulunabilir, ayıp ve tağrir sebebiyle bedeli (semeni) tenzil edebilir, te'cil ve sulh işlemlerini yapabilir. Me'zun küçüklerin ödünç verme, hibe etme, kefil olma, velisinin izni olmadan evlenme yetkileri mevcut değildir. Veli ve vasi, mezun küçüğün kendi mallarındaki tasarruflarına mani olamazlar.

TMK. 16; MC. 942,967,968,969,970,971,972,973,974,975,976,977

İkinci Fasıl

Temyiz Yaşı ve Büluğ (Ehliyet Meseleleri)

MADDE 494 — Çocuklarda temyiz yaşı yedi veya daha yukarısıdır. Bir erkek çocuk yedi yaşına ulaşınca, yanında büyüdüğü hidane (terbiye) velayetine sahip kadından alınır. Erkek çocuğun hidane müddeti yedi yaşında sona erer. Kız çocuğun ise, hidane müddeti cinsi münasebete elverişli olabilecek fiziki olgunluğa ulaşması ile (müştehât olması ile) sona erer. Bazı hukukçular tarafından bu çağ dokuz yaş olarak takdir edilmiştir. Dokuz yaş bülûğun başlama yaşı yani bâliğ olunabilecek bir yaş (mürahaka yaşıdır). Erkek çocuğun mürahaka yaşı ise on ikidir.

TMK. 10,11,12,13; HAK. 4—8; MC. 985,986,987,988,989

MADDE 495 — Erkek çocuğun tabiî bülüğu ihtilâm, inzal olma ve gebe bırakma gibi alametlerle; kız çocuğunki ise ay hali, gebe kalması ve inzal olmak gibi alametlerle tespit edilir. Bu alametler bulunmadığı takdirde, her ikisi de 15 yaşını bitirince baliğ olduklarına hükmedilir.

TMK. 10—13; HAK. 4—8

MADDE 496 — Küçükler reşit olarak büluğa erdiklerinde veli veya vasilerinin velayet ve vesayetleri üzerlerinden kalkar. Artık kendi işlerinde kendileri tasarruf hakkına sahip olurlar. Kendilerinde cinnet veya ateh (bunaklık) görülmedikçe, evlenme için velileri tarafından zorlanamaz.

Veli veya vasisinin velayet ve vesayetleri, küçüğün sadece büluğa ermesi ile değil, rüştünün tahakkuku yani mallarında makul şekilde tasarruf etmesi ile üzerlerinden kalkar.

TMK. 10,16; MC. 946,947,981,982,983

MADDE 497 — İster erkek ister kız olsun, büluğa ermeden önce çocuk, ana ve babadan istediğinin yanında kalma muhayyerliğine sahip değildir.

TMK.148,149,262—277

MADDE 498 — Bir erkek çocuk reşit olarak büluğa erdiğinde, sefih veya ma'tuh değilse, ana veya babasından birini seçme hakkına sahip olur. İsterse ana veya babasından istediğinin yanıııda kalır, isterse de tek başına müstakil bir ev açar.

Krş. TMK. 148—149,262—277

MADDE 499 — Bir kız çocuk, çocukluktan kurtulup kadınlar sırasına ulaşabilecek bir çağa ulaşınca; eğer bakire ve genç veya kendi başına serbest bırakılamayacak kadar güvenilir olmayan bir dul ise, muhayyer bırakılamaz, babası veya dedesi onu yanına alabilir. Şayet bakire yaşını almış, idrakli ve iffetli biri veya kendi başına serbest bırakılacak kadar güvenilir bir dul ise, velilerinden hiç birisi onu kendi yanında kalması için zorlayamaz.

Krş. 148—149,262—277

MADDE 476 — Vasinin, küçükler büluğa erdikten sonra, tasarruflarında rüşde erip ermediklerini deneyip tecrübe etmeden mallarını kendilerine teslim etmemesi gerekir. Vasi küçükleri dener, eğer rüşde erdiklerini görürse, mallarını onlara teslim eder. Yoksa teslim etmez.

TMK. 414; MC. 981

MADDE 477 — Bir çocuk âkıl ve reşit olarak büluğa erdiğinde bütün tasarrufları geçerli (nafiz) ve tasarruflarının doğurduğu sonuçlardan da mesul kendisi olur, tasarrufları kendisini bağlar. Hakim tarafından hacr altına alınmış olmadıkça, veli veya vasisinin mahcur olduğuna dair iddiaları mu'teber değildir.

MC. 981,967,968; TMK. 9—12

MADDE 478 — Çocuk reşit olmadığı halde bâliğ olursa rüşdü daha önce tahakkuk etmedikçe, tam 25 yaşını dolduruncaya kadar malı kendisine teslim edilmez.

MC. 981,982; TMK. 414—422

MADDE 479 — Çocuk reşit olmadığı halde (sefih olarak) vasisinin vesayeti altındayken büluğa erse ve vasisi de reşit olmadığını bildiği halde sırf büluğuna mebni malını ona teslim edipde o da malı zayi ederse, vasi tazmin ile mükellef olur. Reşit olmadığını bilerek verdiğinde tazmin ile mükellef olduğu gibi, büluğa ermeden önce reşit olmadığını bildiği halde, büluğa erdikten sonra henüz rüşdü tahakkuk etmeden mallarını teslim ederse, yine tazmin ile mükellef olur.

MC. 967,968,981,982,983,984; TMK. 414—422

MADDE 480 — Büluğa ermeden bir çocuğun rüşdü tahakkuk edip de vasisi malını teslim ettikten sonra, mal çocuğun yanında iken zayi olursa, vasi tazmin ile mükellef değildir.

MC. 981,982,983,984

MADDE 481 — Çocuk baliğ olduktan sonra rüşdünü iddia, vasisi de inkâr ederek malını teslimden imtina ederse, çocuk rüşdünü şeri' delillerle ispat etmedikçe, mallarını ona teslim için vasisine emir verilemez. Rüştü ispat edildiği, rüştüne karar verildiği ve çocuk da malını vasisinden talep etmesine rağmen, vasi, teslimden imtina ederse, o mal helak olunca vasi tazmin etmekle mükellef olur.

MC. 981—984

IV - Mecelle'nin İlgili Maddeleri

MADDE 941 — Hacr: bir şahs-ı mahsusu tasarruf-u kavlisinden men'-dir ki, ba'd-el-hacr ol şahsa mahcûr denilir.

MC. 957,959,960,964,979,966,1002; TMK. 13,14,16,355,362

MADDE 942 — İzin; hacri fekketmek ve hakk-ı men'i iskat eylemekdir ki izin verilen şahsa me'zûn denilir.

MC. 18,51,970,972,973,1456; TMK. 12,394,395

MADDE 943 — Sağir-i gayr-i mümeyyiz; bey' ve şirâyı fehm etmeyen ya'ni mülkiyyeti bey'in sâlib ve şirânın câlib olduğunu bilmeyen ve onda beş aldanmak gibi gabn-i fâhiş olduğu zahir olan bir gabni, gabn-i yesirden temyiz ve tefrik eylemeyen çocuk olup bunları temyiz eden çocuğa sağîr-i mümeyyiz denilir.

TMK. 11—16

MADDE 944 — Mecnûn iki kısımdır, biri mecnûn-i mütbakdir ki cünûnu cemi evkatı müstev'ib olan kimsedir. Diğeri mecnûn-i gayri mutbakdir ki kâh mecnûn olup kâh ifâkat bulan kimsedir.

MC. 979,980,1352,1429,1530; TMK. 13,355

MADDE 945 — Ma'tuh; ol muhtel-uşşuûr olan kimsedir ki fehmi kalil ve sözü müşevveş ve tedbiri fâsid olur.

TMK. 13,355,356

MADDE 946 — Sefih, malını beyhûde yere sarf ile ve masarifinde tebzîr ve israf ile iza'a ve itlâf eden kimsedir. Ebleh ve sâdedil olmak hasebiyle kâr ve temettü' yolunu bilemeyip de ahz ve it'asında aldanagelen kimseler dahi sefih addolunur.

MC. 958,963; TMK. 13,356

MADDE 947 — Reşid, malını muhafaza hususunda tekayyüd ederek sefeh ve tebzîrden tevakki eden kimsedir.

TMK. 10—12

MADDE 948 — İkrah, bir kimseyi ihâfe ile rızası olmaksızın bir iş işlemek üzre bi-ğayr-i hakkın icbar etmekdir ki ol kimesneye ra'nın fethi lie mükreh ve icbar eden kimseye mücbir ve ol işe mükrehunaleyh ve havfı mucib olan şeye mükreh-ün-bih denilir.

MC. 761,949,1006,1007; TBK. 29—31

MADDE 949 — İkrah iki kısımdır, kısm-ı evvel ikrah-i mülci'dir ki itlâf-ı nefs ya kat-ı uzuv yahut bunlardan birine müeddi olur darb-ı şedid ile olan ikrahdır. Kısm-ı sâni ikrah-ı ğayr-i mülci'dir ki yalnız ğam ve elemi mucib olur. Darb ve habs gibi şeylerle olan ikrahdır.

MC. 1006,1007; TBK. 29—31; MH. 286

FASL—I SÂNİ

Sağîr ve mecnûn ve ma'tûha müteallik mesâil beyanındadır.

MADDE 966 — Sağir-i gayri mümeyyizin velisi izin verse bile anın tasarrufat-ı kavliyyesi asla sahih olmaz.

MC. 361,444,458,628,684,776,859,1333,1408,1443,1457,1433,1458,1541,1539,1573.1794; TMK. 14,15

MADDE 967 — Sağîr-i mümeyyizin kabul-ü hibe ve hediyye gibi hakkında nef-i mahz olan tasarrufu velisinin izin ve icazeti olmasa bile mu'teberdir, ve âhara bir şey hibe etmek gibi hakkında zarar-ı mahz olan tasarrufu velisinin izin ve icazeti olsa bile mu'teber olmaz.

Amma zâten nef' ile zarar beyninde dâir olan ukûdu velisinin icazetine mevkûfen mün'akid olur. Velisi dahi icazet verip vermemekde muhayyerdir. Şöyle ki sağîr hakkında faydalı görürse mucîz olur, görmezse mucîz olmaz.

Meselâ, bir sağîr-i mümeyyiz bilâ izin bir mal satsa velev ki değerinden ziyade semen ile satmış olsa bile bey'in nefâzı velisinin icazetine mevkufdur. Zira akd-i bey' zaten nef' ile zarar beyninde mütereddit olan ukûddandır.

MC. 58,189,599,444,685,708,776,852,853,859,960,969,971,985,974,972.1333.1433.1443.1457. 1539.; TMK. 16

MADDE 968 — Sağîr-i mümeyyizi tecribe için malının bir mikdarını velisi kendisine teslim ile ahz ve i'taya izin verebilir. Ve rüşdü tahakkuk ederse bâkî emvalini dahi kendisine def' ve teslim eyler.

MC. 91,942,983; TMK. 12,16

MADDE 969 — Ribih kasd olunduğuna delâlet eden akd-i mükerrerler ahz ve i'taya izindir.

Meselâ, bir sağîre velisinin alış veriş et yahut filân cins malı al sat demesi ahz ve i'taya izin demektir. Amma var çarşıdan filân şeyi al yahut filân şeyi satıver demesi gibi yalnız bir akdin icrasını emr etmesi ahz ve i'taya izin demek olmayıp belki örf ve âdet üzre ol sağîri tevkilen istihdam kabilinden addolunur.

MC. 942,973; TMK. 12,16,354,394,395

MADDE 970 — Velinin izni zamân ve mekân ve bir nevi ahz ve i'ta ile takayyüd ve tehassus etmez.

Meselâ, bir gün yahut bir ay için izin verse sağır-i mümeyyiz alel-ıtlak me'zun olup velisi anı hacr etmedikçe müebbeden me'zun kalır.

Ve keza filân çarşıda valışveriş et dese her yerde ahz ve i'taya mezûn olur. Kezalik filân cins malı al sat dese her cins emvali alıp satabilir.

MC. 973, 969, 1456; TMK. 12,16,354,394,395

MADDE 971 — İzin sarahaten olduğu gibi delâleten dahi olur.

Meselâ, bir sağîr-i mümeyyizi velisi alışveriş ederken gördükde sükût edip de men' etmese delâleten izindir.

MC. 13,67,969; TMK. 12,16,394

MADDE 972 — Bir sağîre velisi tarafından izin verildikde taht-ı izinde dahil olan hususatda bâliğ menzilesinde olur. Ve bey' ve icâre gibi ukûdu mu'teber olur.

MC. 11,64,628,708,809,960,859,1334,1433,1443,1482,1494,1539,1457,1573,1408.1602; TMK. 12,16,354,394,395

MADDE 973 — Bir sağîre izin vermiş olan velisi budehû anı hacr ile ol izni ibtal edebilir. Fakat ne veçhile izin vermiş ise yine ol veçhile hacr etmesi şartdır.

Meselâ, bir sağîre velisi ahz ve i'ta için izn-i âm verip de çarşısı halkının ma'lûmu oldukdan sonra anı hacr edecek oldukda hacri dahi ol veçhile âmm olup da ol çarşı halkının ekserisinin malûmu olmak şarttır; yoksa kendi hanesinde iki üç kişinin mahzarında hacr etmesi sahih olmaz.

MC. 51,977,969,976,986,970,1029; TMK. 12,16,394,395,354

MADDE 974 — Sağîrin bu babda velisi evvelâ babası sâniyen, babası fevt olmuş ise vasîyy-i muhtarı ya'ni babasının hal-i hayatında ihtiyar ve nasb etmiş olduğu vasî, sâlisen vasiyy-i muhtar dahi vefat ederse, anın hal-i hayatında nasb eylediği vasî râbi'an cedd-i sahihi yani sağîrin babasının babası yahut babasının babasının babası, hâmisen işbu ceddin hal-i hayatında ihtiyar ve nasb eylemiş olduğu vasi, sadisen ol vasînin nasb eylediği vasî, sâbian hâkim yahut vasiyy-ı mansûbu ya'ni hâkimin nasb eylediği vasîdir.

Amma kardeş, amca vesâir akrabanın vasî olmadıkları halde izin vermeleri câiz olmaz.

MC. 59,852; TMK. 12

MADDE 975 — Hâkim bir sağîr-i mümeyyizin tasarrufunda menfaat gördüğü halde andan mukaddem olan veli izinden imtina' etse hâkim bu hususda ol sağîre izin verebilir. Ve diğer velisi artık anı hacr edemez.

MC. 962,977; TMK. 12

MADDE 976 — Bir sağîri me'zûn eden velî fevt oldukda vermiş olduğu izin bâtıl olur. Fakat hâkimin izni vefatiyle yahut azli ile bâtıl olmaz.

MC. 658,973,975,1521,1527

MADDE 977 — Bir hâkimin me'zun ettiği sağîri yine ol hâkim yahut halefi hacr edebilir; yoksa babası yahut diğer velisi hâkimin vefatı yahut azli üzerine anı hacr edemez.

MC. 973,975

MADDE 978 — Ma'tûh olan kimse sağîr-i mümeyyiz hükmündedir.

MC. 14,967; TMK. 13,14,16,355,356

MADDE 979 — Mecnûn-i mutbik sağîr-i gayri mümeyyiz hükmündedir.

MC. 966; TMK. 13,14,15,355

MADDE 980 — Mecnûn-u gayr-i mutbikın hal-i ifâkatında olan tasarrufatı âkilin tasarrufu gibidir.

MC. 940; TMK. 13,14,15,355

MADDE 981 — Bir çocuk bâliğ oldukda malının kendisine i'tası hususunda isti'cal olunmayıp te'enni ile tecribe olunmalıdır. Reşid olduğu tahakkuk ederse ol vakit emvali kendisine verilir.

MC. 91,794,967,968,982; TMK. 10—13

MADDE 982 — Bir çocuk gayr-i reşid olarak bâliğ olursa rüşdü tahakkuk etmedikçe .malı kendisine verilmeyip kemâfissabık tasarrufdan men' olunur.

MC. 253; TMK. 13,14,16,356

MADDE 983 — Bir sağîrin rüşdü sabit olmadan emvali vasîsi tarafından kendisine verilip de ol sağîrin yedinde zayi' olsa yahut sağîr itlâf etse vasî zâmin olur.

MC. 91,968,981; TLK. 13,14,16,394,395

MADDE 984 — Bir sağîrin bülûğu üzerine malı kendisine verilip de ba'dehu sefih olduğu tahakkuk etse hâkim tarafından hacr olunur.

MC. 981,982; TMK. 13,356,359,360

MADDE 985 — Hadd-i bülûğ ihtilâm ve ihbal (yani gebe eylemek) ve hayz ve habil (yani gebe olmak) ile sâbit olur.

MC. 967; TMK. 10—13

MADDE 986 — Sinn-i bülûğun mebdei erkekde tam oniki ve kızda tam dokuz ve müntehası dahi tam onbeş yaşdır.

Ve bir erkek oniki ve bir kız dokuz yaşını tekmil edip de bâliğ olmasa bâliğ oluncaya dek mürahik ve mürahika denilir.

MC. 988; TMK. 11—13

MADDE 987 — Münteha-yi sinn-i bülûğa varmış iken kendisinde âsâr-ı bülûğ zahir olmayan kimse hükmen bâliğ addolunur.

MC. 985; TMK. 11,12

MADDE 988 — Mebde-i sinn-i bülûğa varmıyan bir çocuk bâliğim deyu da'va eylese kabul olunmaz.

MC. 986; TMK.12

MADDE 989 — Bir mürahik yahut mürahika huzur-u hâkimde bâliğ olduğunu ikrar ettikde cüssesinin bulûğa tahammülü olmamak hasebi ile zahir-i hâl kendisini mükezzib olursa bu ikrarı tasdik olunmaz ve eğer cüssesinin bülûğa tahammülü olup da zahir-i hâl kendisini tekzib etmezse tasdik olunur. Ve ukûd ve ikrarı nâfiz ve muteber olur. Ve bir müddet sonra ben ol vakit ya'ni hin-i ikrarda bâliğ değildim deyu ba'd-el-ikrar vâki' olan tasarrufat-ı kavliyyesini fesh etmek istese ana iltifat ve i'tibar olunmaz.

MC. 100,986,988,1577; TMK. 12

FASL-I SÂLİS

Sefih-i mahcûr hakkındadır.

MADDE 990 — Sefih-i mahcûr muamelâtda sağîr-i mümeyyiz gibidir. Fakat sefihin velisi ancak hâkimdir. Anın üzerinde eb ve ceddinin ve vasîlerinin hakk-ı velâyeti yoktur.

MC. 974,992,993; TMK. 13,16,356,419

MADDE 991 — Sefîhin ba'd-el-hacr muamelâtça tasarrufat-ı kavliyyesi sahih olmazsa da kabl-el-hacr tasarrufatı sâir nâsın tasarrufatı gibidir.

MC. 958,960,990; TMK. 13,16,356,419

MADDE 992 — Sefîh-i mahcûrun gerek kendi ve gerek nafakası üzerine lâzım olanlar kendisinin malından infak olunurlar.

MC. 990; TMK. 13,16,356,419

MADDE 993 — Sefîh-i mahcûr bir malını satsa nâfiz olmazsa da hâkim menfaat görürse icazet verir.

MC. 11,966,967,991; TMK. 13,16,56,419

MADDE 994 — Sefîh-i mahcûr'un âhara deyn ikrarı mutlaka sahih olmaz. Ya'ni gerek vakt-i hacrde mevcud ve gerek ba'd-el-hacr hâdis olan emvali hakkında ikrarının tesiri olmaz.

MC. 991,958,959,990,1001,1006

MADDE 995 — Sefîh-i mahcûr üzerinde olan hukuk-u nâs kendisinin malından te'diye olunur.

MC. 960,992; TMK. 16

MADDE 996 — Sefîh-i mahcûr akçe istikraz edip de kendi nafakasına sarf ettikde eğer kadr-i ma'ruf olarak sarf etmiş ise hâkim ol akçeyi anın malından te'diye eyler.

Ve eğer fazla sarfetmiş ise hâkim nafakası mikdarını mahsûb edip fazlasını ibtal eyler.

MC. 11,960

MADDE 997 — Sefîh-i mahcûr kesb-i salâh ettikde hâkim tarafından fekk-i hacr olunur.

MC. 25,958,961,990,991; TMK. 419

FASL-I RABÎ'

Medyûn-u mahcûr hakkındadır.

MADDE 998 — Medyûnun kudreti varken deyninin edasında mümatale eylediği nezd-i hâkimde zâhir olup da dâinleri dahi malı satılarak deyninin te'diyesini hâkimden taleb ettiklerinde hâkim anı hacr eder. Ve kendisi malını satıp da deynini îfadan imtina' ettiği takdirde hâkim anın malını satıp deynini te'diye eyler.

Şöyle ki medyûn hakkında bey'i ehven olandan bed' ile sonra da bu tertib üzre ehveni takdim ederek ibtida nukûdundan başlayıp vefâ etmezse urûzunu ve urûzu dahi vefâ etmezse akarını satar.

MC. 1002; İİK. 191—194

AİLE ve MİRAS HUKUKU

ÜÇÜNCÜ KİTAP

AİLE VE MİRAS HUKUKU

AHVAL-İ ŞAHSİYE. md. 1-647 VE OSMANLI İNTİKAL KANUNLARI

İLE HUKUK-U AİLE KARARNAMESİ

«HAK»

AİLE VE MİRAS HUKUKU

I- Genel Bilgiler

A) GENEL OLARAK

Günümüz hukukunda aile ve miras hukuku, medeni hukukun kısımlarından addedilir. İslam ve Osmanlı hukukunda ise tasnif ve sistem başkadır. Giriş kısmında ilgili yerde açıklandığı gibi, İslam ve Osmanlı hukukunda aile hukukuna **«münâkehât»** denilmekte ve hukukun dört bölümünden bir bölümünü oluşturmaktadır. Miras hukuku ise, hukukun bölümleri arasında bir bölüm teşkil etmemekte, belki ayrı ve müstakil bir ilim olarak **«ilmül-ferâiz»** denilmekte, fıkıh kitaplarının ise en son kısmında (genellikle) yer almaktadır.

Bilindiği gibi aile hukuku, evlenme hukuku (nişanlanma, evlenme, boşanma, karı kocanın malları v.b.), nesep hukuku ve vesayet hukukundan oluşmaktadır. İslam hukukunda ise, münâkehât, temel olarak evlenme (kitabün-nikâh) ve boşanma (kitabüt-talâk) hükümleri diye ikiye ayrılmakta, diğer konular bu ana kitapların içine yerleştirilmektedir. Hacr sebepleri (vesayeti müstelzim haller) ise, muâmelât kısmında ver alan Kitabül-Hacr'de açıklanmaktadır.

Miras hukuku ise, miras ve vasiyet hükümlerinden oluşmaktadır. İslam ve Osmanlı hukukunda miras hukukunun karşılığı olan **«ferâiz»** kitapları, vasiyet ile ilgili konuları ihtiva etmemekte, belki vasiyet hükümleri **«muamelât»** kısmında yer alan **«Kitabül-Vesâyâ»** da sözkonusu edilmektedir. Bu konuda da günümüz hukuku ile İslam ve Osmanlı hukuku arasında sistem farkı bulunmaktadır. Ancak şunu belirtmemiz gerekir ki, muasır İslam hukukçuları, evlenme, boşanma, vesayet, miras (hatta hibe akdi) ve vasiyet hükümlerini biraraya toplamışlar ve bu tip mecmualara da **«Ahvâl-i Şahsiye»** adını vermişlerdir. Nitekim bu kitabımızın bel kemiğini oluşturan eserlerden biri olan Kadri Paşa'nın eseri de **«El-Ahkâmüş-Şer'iyye Fil- Ahvaliş-Şahsiye»** ismini taşımaktadır.

Osmanlı Devlet-i Aliyyesi, Ebussuud'un fetvasına dayanarak geliştirdiği ve temelde şer'-i şerife uymakla beraber ayrıntılarında örfî hukuku esas alan mîrî arazinin intikal hükümlerini ayrı olarak tesbit etmiştir. Bunun ictimaî, iktisadî ve askerî sebepleri mevcuttur. Dolayısıyla karşımıza bir de intikal kanunları çıkmaktadır. Kitabımızda bunlara da yer verilmiştir. Zira bu kanunlar, ferâiz ilminin, özellikle Osmanlı miras hu-

kukunun bir parçasıdır. Sadece aile hukukunu ilgilendiren 1917 tarihli Hukuk-u Aile Kararnamesi de kitabımıza alınacaktır. Şimdi bu kısa izah dan sonra, önce kitabımızda yer verdiğimiz kanun tarzındaki çalışmaları tanıtalım ve nasıl hazırlandıklarına bir göz atalım.

B) KADRİ PAŞA'NIN AHVÂL-İ ŞAHSİYESİ VE İLGİLİ ESERLER

a) Hazırlanışı Ve Mahiyeti

Şurası bir gerçektir ki, Osmanlı Devletinin hukuk sistemi İslam Hukukudur. Örfî hukuka dayanılarak hazırlanan kanunlar ve nizamnameler yine şer'-i şerife (İslam Hukukunun esaslarına) aykırı değillerdir. Ancak Tanzimatı müteâkip hazırlanan ve tamamen batı menşe'li olan bazı hukuki düzenlemeler bu kâidenin istisnasını teşkil etmeye başlamıştır. Bunlar bizi pek ilgilendirmemektedir. 1917 tarihli HAK.ne kadar modern anlamda bir Osmanlı aile ve miras kanunu yoktu. Ancak bu, hiçbir hukukî müdevvenâtın bulunmaması da demek değildi. Emr-i sultanî ve irade-i seniyye ile fıkıh kitapları ve onlardaki hukukî hükümler Osmanlının gayr-ı resmî (hatta bir yerde resmi) kanun mecmualarıydı. Mesela, 1255 Muharrem'inde yürürlüğe giren hâkimler yönetmeliği (Talimname-i Hükkâm), 7. bendinde hâkimlerin müracaat edecekleri usul hukuku (edebül-kâdî) ile ilgili muteber eserlerin listesini veriyordu. Yani usul ile alakalı fıkıh kitapları Osmanlının usul kanunları demekti.

İşte bütün bu sebeplerle hem İslam hem de Osmanlı hukukunun aile ve miras hükümlerini yansıtabilmek için, klasik İslam Hukuku kitapları sisteminde, fakat modern kanunlar tarzında hazırlanan Mısır'lı hukukçu Kadri Paşa'nın hazırladığı **«El-Ahkâmüş-Şer'iyye Fil-Ahvaliş-Şahsiyye»** isimli eseri seçtik. Eserin Hanefi mezhebinin esaslarına göre hazırlanmış bir kitap olması da Osmanlı hukukunu yansıtması açısından büyük önem arzetmektedir.

Tarihî ve siyasî sebeplerle hep ayrı ve müstakil olmak isteyen Mısır devlet adamları. Mecelleye muvazi bir eseri Muhammed Kadri Paşa'ya yazdırdıkları gibi, ondan aile hukuku sahasında da istifade etmişlerdir Mısır Hükümeti bütün kanunları yeniden tetkik ve tadil için, tanzimat dönemine rastlayan bir zamanda, çeşitli komisyonlar kurdurtmuştu. Osmanlıda olduğu gibi, iki ayrı görüşün ortaya çıktığını burada da görüyoruz. Millî fikirleri müdafaa eden Muhammed Süleyman, Ahmed Muhammed Şâkir ve Muhibbüddin el-Hatîb gibi meşhur alimler, asırlarca Mısır'da uygulanmış olan İslam Hukukunu bırakıp da yabancı bir hukuku benimsemenin manasızlığını muhtelif eser ve makaleleri ile ortaya koymuşlardır. Bunun üzerine Mısır Hükümeti tamamen İslam Hukukuna dayanan bir Ahval-i Şahsiyye kanununun tedvini için Muhammed Kadri Paşa'yı görevlendirmiştir. Bunun hazırlanışı Mecelleye göre biraz daha gayr-ı resmîdir.

Kadri Paşa, babası Anadolu Türklerinden annesi ise Mısırlı olan büyük bir hukukçudur. Mısır'da 1237/1821 tarihinde doğmuş ve yine Mısırda vefat etmiştir (1306/1888). Hidiv'li İsmail Paşa'nın mürebbiliği, karma

mahkemelerde müsteşarlık, Adalet, Milli Eğitim (Maarif), sonra da tekrar ikinci defa Adalet Bakanlığı görevlerinde bulunmuştur. Eserleri hala da Mısır'da kaynak kitaplar halindedir. Konumuzu ilgilendiren **«Ahval-i Şahsiye»** isimli eseri 647 madde ve altı kitaptır. Muhteviyatı kısaca şöyledir:

I. KİTAP : Evlenme
II. » : Karı-Kocanın Hak Ve Vazifeleri
III. » · Boşanma
IV. » Nesep Ve Çocuklar
V. » : Vesayet, Hacr, Hibe Ve Vasiyet
VI. » : Miras

Üslubu sade ve mücerreddir. Fazla kazuistik hiç değildir. Kıyaslanacak olursa bizim aile ve miras hukukumuzla ilgili Medeni Kanunda 600 madde mevcuttur. Kadri Paşa'nın bu eserinde de, hibe ile alakalı maddeleri çıkarırsak, geriye 600 küsur madde kalır. Yani eserde mücerred sistem hâkimdir. Şunu da tekrar belirtmekte yarar vardır ki, bu eser sanki Molla Hüsrev'in ed-Dürer adlı hukuk metninin madde numarası verilmiş şeklidir. Molla Hüsrev'in mezkûr eseri ise, yüzlerce sene Osmanlının resmî olmasa da, medeni kanunluğunu yapmış bir eserdir.

Bu eserin maddelerini, TMK., TBK., Mecelle ve HAK. ile mukayese ettik. Eserin aslı Arapçadır. Biz Türkçeye mümkün olduğu kadar, hem eserin kendi diline hem de hukuk dilimize sadık kalarak aslından tercüme ettik.

Kadri Paşa'nın bu eseri hazırlanır hazırlanmaz hemen Mısır Şer'iye Mahkemelerinde uygulanmaya başlamıştır. 6 Ağustos 1943 tarihli Mısır Miras Kanunu (MMK) ve 24 Haziran 1946 tarihli Vasiyyet Kanunu ile 647 maddelik mezkûr eserin sadece vasiyet ve mirasa ait hükümleri tadil edilmiştir. Her iki kanun da, Kadri Paşa'nın eserinden **«el-asl»** diye bahsetmektedirler. Kendisinden sonra hazırlanan bütün hukukî düzenlemelere tesir etmiştir.

b) Üzerinde Yapılan Çalışmalar Ve Benzeri Eserler

Kadri Paşa'nın eseri doğuda olduğu kadar batıda da tutulmuştur. Eser **«Code Egyptien Du Statut Personnel et Des Successions»** ismiyle Fransızcaya çevrilmiştir. Bizde de Hasan Rıza isimli bir zat, **«Ahkâm-ı Şer'iye Tercemesi»** adıyla Osmanlıcaya tercüme etmiş ise de tamamlayamamıştır. Sadece 432 maddesini tercüme edebilmiş ve eser 1314 H. tarihinde İstanbulda basılmıştır. Bazı kelime izahları haricinde kuru bir tercümedir.

Muhammed Zeyd el-Ebyânî, Kadri Paşa'nın mezkûr eserini **«Şerhul-Ahkâmiş-Şer'iyye»** ismiyle üç cilt halinde şerhetmiştir. Eseri gördüysek de kendimizin olmayınca tetkik imkânını bulamadık (Mısır, 1347 H.)

İslam aile hukuku ile ilgili muasır müelliflerin de çok kıymetli eserlerinden bahsetmek gerekir. Bunlar arasında Muhammed Ebu Zehra'nın

«El-Ahvâlüş-Şahsiye» sini (sadece evlenme ile ilgilidir); Muhammed Sellam Medkûr'un **«Ez-Zivâc Vel-Firka Ve Âsârühümâ - Evlenme, Sona Ermesi Ve Sonuçları»** isimli eseri (Mısır, 1957); Muhammed Yusuf Mûsa'nın **«Ahkâmül-Ahvâliş-Şahsiye»** si (Mısır, 1378); yine aynı zatın **«En-Neseb Ve Âsârühû-Nesep Ve Sonuçları»** isimli eseri (Mısır, 1958); Muhammed Ahmed El-Ömer'in **«El-Ahvâlüş-Şahsiye»** si; Ahmed Ubeyd El-Kubeysî'nin **«El-Ahvâlüş-Şahsiye»** si zikredilebilir.

Türkiye'de ise, Ömer Nasuhî Bilmen'in Hukuk-u İslamiye ve Istılâhât-ı Fıkhiyesi (özellikle ikinci cilt), İsmail Hakkı'nın Fesâilül-Felah Fi Mesâilin-Nikâh adlı eseri (İstanbul, 1313); Reşit Paşa'nın **«İslamda Nikâh Bahisleri»** kitabı, Mehmed Zihni'nin **«Nimet-i İslam»**ı, Prof. Dr. Halil CİN'in **«İslam Ve Osmanlı Hukukunda Evlenme»** ve**«Eski Hukukumuzda Boşanma»** isimli eserleri zikredilebilir.

Miras hukuku ile alakalı da kıymetli muasır çalışmalar mevcuttur. Bunlar arasında özellikle, yine Ömer Nasuhi'nin Kamusu'nu, Ebu Zehra'nın **«Ahkâmüt-Terekât Vel-Mevâris»** ini, Haseneyn Mahlûf'un **«El-Mevâris»** isimli eserini, Ahmed Fehmi'nin **«Nizamül - Mevâris»** adlı mukayeseli ve kıymetli eserini zikretmek gerekir. Ayrıca Hayrettin Karaman'ın **«Mukayeseli İslam Hukuku»** isimli eseri (I. cilt) hem aile, hem de miras hukuku ile ilgili modern ve mükemmel bir çalışmadır. Prof. Dr. Halil Cin'in **«Miri Arazinin Miras Yoluyla İntikali»** isimli etüdü, bu sahada modern hukuk üslubuyla yazılmış nadide bir eserdir.

C) HUKUK-U AİLE KARARNAMESİ (HAK)

Bilindiği gibi Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye, tam bir medeni kanun değildi. Medeni hukukun kapsamına giren şahsın hukuku, aile hukuku ve miras hukuku bölümlerine dair hükümleri ihtiva etmiyordu. Haliyle bu saha yine fıkıh ve fetva kitaplarına kalıyordu. Bu ise, özellikle hâkimler için zorluk arzediyordu. Hukuk-u Aile Kararnamesinin esbab-ı mûcibe layihasında bu husus ve bu Kararnamenin hazırlanmış gerekçeleri şöyle açıklanıyordu: «**Mecellenin aile hukuku ile ilgili hükümler ihtiva etmemesinden dolayı memleketimizde bu konuda, değişik din ve milletlerden her bir gurubun tedvin edilmemiş kendi mezhep ve dinlerine ait hükümlerin uygulanması ve bu mezhebin hükümlerini Şeriye hâkimlerinin bilmemesi sebebiyle gayr-ı müslimlerin ruhani reislerine yargı yetkisinin verilmesi zarureti ortaya çıkmıştır. Halbuki devlete ait olan yargı hakkının ciddi bir kontrola tabi olmayan fert veya heyetlere tevdii, birçok mahzurları da beraberinde getirir.**» Bu ve benzeri hukuki, ictimai ve iktisadi sebeplerle, Türk Aile Hukuku sahasında ciddi bir adım atılmış ve bu boşluğun doldurulması amacıyla bir Ahval-i Şahsiye Komisyonu kurulmuştur. Şekil bakımından muasır kanunlar örnek alınarak ve Hanefi mezhebi yanında diğer mezheplerin (özellikle Malikî mezhebinin) bazı içtihatları da dahil olmak üzere fıkha dayalı olarak mezkûr Komisyonun hazırladığı layiha **«Hukuk-u Aile Kararnamesi»** adıyla 8 Muharrem 1336/25 Teşrinievvel 1333/25 Ekim 1917 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Hukuk-u Aile Kararnamesi (HAK), İslam Hukukunun evlenmeye ve boşanmaya ilişkin esaslarının tedvininden ibarettir. HAK.si dört sünni mezhebin esaslarından istifade edilmek suretiyle yapılmış olup gayr-ı müslim tab'anın evlenme ve boşanmaları kendi dinlerinin esaslarına göre tanzim edilmiştir. Esbab-ı mûcibe layihasında, hangi maddelerde Hanefî mezhebinin muhtâr ve muteber olan görüşlerine aykırı hüküm vaz'edildiği ve bunun hangi nakle ve sebebe dayandığı teker teker izah edilmiştir. Esbab-ı Mûcibe Layihası, ayni zamanda, HAK.nin getirdiği yeniliklerin en güzel ifadesidir. Zaten farklı olmayan görüşlerin ve maddelerin esbab-ı mûcibesine de gerek olmadığı, layihada belirtilmiştir. Bu Kararname ile ruhanî reislerin akde ve fesh-i nikâha ve buna bağlı olarak karı koca nafakasına, drahoma ve cihaza ilişkin ihtilaflarda kaza yetkileri kaldırılmıştır. Kararname iki kitap ve 157 maddeden meydana gelmiştir. 1. Kitap, evlenme, 2. Kitap ise boşanma ile alakalıdır.

Maalesef bu Kararname uzun müddet uygulanamamıştır. İçten Hürriyet ve İtilaf Fırkasının tesiri, dıştan ise 18 Haziran 1919 tarihinde işgal devletleri yüksek komiserliğinin müdahalesiyle 19 Haziran 1919 tarihinde yürürlükten kaldırılmıştır. Şunu da belirtelim ki, bu Kararname, Osmanlılardan sonra da bazı İslam ülkelerinde uzun zaman yürürlükte kalmış ve daha sonra hazırlanan aile kanunlarına örnek olmuştur. Kararnamenin lehinde ve aleyhinde çok şeyler yazılmış ve konuşulmuş ise de, biz bunların ayrıntılarına girmiyeceğiz.

HAK.nin yürürlükten kaldırılışı, «**Muharrem 1336**» tarihli «**Hukuk-u Aile Kararnamesinin Lağvı Hakkındaki Kararname**» ile olmuştur. Bazı hukukçular, Kararnamede muteber ve çoğunluğun görüşlerinin terkedilerek, zayıf fetvaların tercihini tenkit etmişler, hatta bu görüş kararnamenin lağvı ile ilgili Şuray-ı Devlet (Danıştay) kararına bile yansımıştır.

TBMM hükümeti devrinde 3 Mayıs 1339 (1923) yılında bir Ahvâl-i Şahsiye Komisyonu kurulmuştur. Komisyon, ilk toplantısını 3 Mayıs 1923'de İstanbul'da yapmıştır. Bu toplantıda, hazırlanacak layihanın şer'î esaslara dayanması meselesi müzâkere edildi. Saadettin Bey (reis), Muammer Raşit Bey, Hafız Şevket, Mişon Ventura, Kemal Atıf ve Gönenli Mehmed Efendi (sonradan Ömer Nasuhî) den teşekkül eden komisyon önce 51 madde hazırladı. Bunu 79'a tamamladıktan sonra bu «**Hukuk-u Aile Kanunu Layihası**» Adliye ve Şer'iye encümenlerine havale edildi. Neticede kanunlaşamadı. 19 Mayıs 1924 tarihinde yeniden görevine başlayan Komisyon, çalışmaları sonunda yine 142 maddeden ibaret bir Hukuk-u Aile Kanunu Layihası hazırladı ise de bu da kanunlaşamadı ve bu işe 1926 yılında yeni Medeni Kanunumuzun kabulüyle son verilmiş oldu.

D) İNTİKAL KANUNLARI

Osmanlı ve İslam Hukukunda arazi beş kısma ayrılıyordu. Birinci kısım olan Arazi-i memlûkenin vârislere intikâlinde İslam miras kukuku hükümleri (ferâiz ahkâmı) geçerli idi. Arazi-i metrûke ise, kamu malı sayılıyor ve mirasa konu olmuyordu. Üçüncü kısım olan arazi-i mevât ise, ölü topraklar demekti. Kimsenin mülkü değildi. Son iki kısmı teşkil eden

mevkuf (bir kısmı) ve miri araziler de, şer'i miras kâidelerine değil, devletin yasama organınca tesbit edilen bazı kâidelere göre intikal ediyordu. İşte bu intikal kâidelerine adi intikal kuralları deniyordu. Şunu da belirtmekte fayda vardır ki, bu iki çeşit arazinin tabi olduğu adî intikal kâdeleri de 1328/1912 tarihinde kadar ayni değildi. Her birine ayrı ayrı intikal kâideleri tatbik ediliyordu. Buna göre konuyu ikiye bölerek anlatmaya çalışacağız.

a) Mîrî Arazi ile Alakalı İntikal Kanunları

Mîrî arazi ile ilgili intikal kanunları ve nizamnemeleri hükümlerini beş tarihî devreye ayırarak incelemek yerinde olacaktır:

Eski Kanunnameler Devresi (Birinci Devre) : Bu, intikal kâideleri ile alakalı önemli bir dönem olan 7 Cemaziyelûlâ 1263 tarihine kadarki devredir. Eski kanunnamelerden kasıt, başta Budin Kanunnamesi olmak üzere muhtelif zamanlarda fetvalara dayanılarak çıkarılan kanunlardır. Bu devrede kadınların arazisi için intikal sözkonusu değildir. Erkeklerin razisi de erkek çocuklarına eşit olarak intikal etmektedir.

İkinci Devre: Erkeklere ait arazinin erkek ve kız çocuklara eşit olarak intikal edeceğini bildiren 7 Cemaziyelûlâ 1263 tarihli irade-i seniyyeyi muhtevi tebliğ resmi ile başlayan devredir (Bu tebliğ resmi için bkz: Takvim-i Vakâyi', No 331).

Üçüncü Devre : Bu devrenin özelliği erkek ve kadınlara ait arazilerin intikale tabi tutulmasıdır. Bu devredeki hukukî düzenlemeler arasında erkek ve kadınlara ait miri arazilerin onların erkek ve kız çocuklarına eşit olarak geçeceğini hükme bağlayan 14 Cemaziyelûlâ 1263 tarihli Tebliğ Resmini (Takvim-i Vakâyi', No : 332); 23 Rebiülevvel 1265 tarihli **«Ahkâm-ı Mer'iyye»** veya **«Kanun-u Sultani»** isimli intikala dair hükümleri toplayan resmi mecmuayı (Karakoç, Serkiz, Tahşiyeli Kavânin, c. 1, sh, 130-160); mîrî arazilerde intikal hakkının ana babaya da teşmili hakkındaki Cemaziyelûlâ 1274 tarihli Hatt-ı Hümayûn'u (Karakoç, 1/163-164); ve 23 Şevval 1274 tarihli Arazi Kanununu (Düs. I. T. ' 1, sh. 165) zikredebiliriz (Bkz: Arazi Kanunu, mad. 54, 55).

Dördüncü Devre : 17 Muharrem 1284 tarihli Tevsi-i İntikal Nizamnamesi ile açılan devredir. Bu devrede intikal hakkına sahip olanlar sırasıyla şu sekiz guruba çıkarılmıştır: 1 - Erkek ve kız çocuklar (eşit olarak), 2 - Torunlar, 3 - Ana - baba, 4 - Ana baba ve baba bir erkek kardeş 5 - Ana baba ve baba bir kızkardeş, 6 - Ana bir erkek kardeş, 7 - Ana bir kız kardeş, 8 - Eşler. Bu kanun kitabımızda yeralacaktır (Düs. I. T. c. 1, 223).

Beşinci Devre : Hem mîrî arazinin, hem de mevkuf müsakkafat ve müstegallattan icareteyhli olanların tabi olduğu, zümre sistemini benimseyen 21 Şubat 1328 (1912) tarihli İntikâlât Kanunu Muvakkatı devresidir. Bu kanun dört zümreye intikal hakkı tanımıştır: 1 - Çocuklar ve fü

ru'ları, 2 - Ana baba ve füru'ları, 3 - Büyük ana büyük baba ve füru'ları ve 4- Eşler (bazı şart ve nisbetlerde), (Düs. II. T. c. 5, sh. 145)

b) İcareteynli Müsakkafât Ve Müstegallât-ı Mevkûfeye Ait İntikal Kanunları

Bunlara ait intikal kâidelerini de üç devrede incelemek mümkündür :

1. Devre : Tamamen fıkıh kitaplarındaki şer'î kâidelerin geçerli olduğu devredir. Vakfedenin başka şartı yoksa, erkek ve kız çocuklara intikal eder. Erkek ve kadın olması farketmez.

2. Devre: İcareteyhli müsakkafât ve müstegallât-ı mevkûfenin tevsi-i intikali hakkındaki 6 Safer 1284 tarihli kanunun devresidir. Bu kanun, intikal sahiplerini sırasıyla şu yedi guruba çıkarmıştır: 1- Çocuklar (eşit olarak), 2- Torunlar, 3- Ana baba, 4- Ana baba bir erkek ve kız kardeş, 5- Baba bir erkek ve kız kardeş, 6- Ana bir erkek ve kız kardeş, 7- Eşler (Düs. I.T.c.1, sh. 225). Recep 1329 tarihli Tevsi-i İntikal Nizamnamesi ise bu kâideleri icareteynli ve mazbut bütün vakıflara teşmil etmiştir (Düs. I.T. c.3, sh. 459).

3. Devre: Mîrî arazi ile ilgili beşinci devrenin karşılığıdır. Biz son intikâlât Kanun-u Muvakkatını da kitabımıza alacağız.(X)

(X) Konu ile alakalı bakınız: Cin, Halil, Osmanlı Ve İslam Hukukunda Evlenme, sh. 292 vd., Karaman, Mukayeseli İslam Hukuku, c.1, sh. 225-227, Öztürk, Osman, age. sh. 102, 103, Cerîde-i Adliye, sene 7, c. 13, No: 163 - 167, sh. 950 - 996, Karakoç, Tahşiyeli Kavânîn, İstanbul, 1341/1343, c.1, sh. 430 - 435, El-Ahkâmüş - Şahsiye, Mısır, 1315, sh. 2 vd., Ez-Zirikli, Hayreddin, El' - A'lâm, Beyrut, c. 7, sh. 231-232, Hasan Rıza, Ahkâm-ı Şahsiye Tercümesi, Dersaadet, 1315, sh. 1 vd., Sebilür - Reaşd, c. 15, sh. 616, c. 25, sh. 40 vd.

II - El-Ahvalüş-Şahsiyye (Md. 1-647)

1. CÜZ

AİLE HUKUKU

BİRİNCİ KİTAP

EVLENME

Birinci Bab

NİŞANLANMA

MADDE 1 — Başkasıyla evli olmayan ve iddet içinde bulunmayan kadınla nişanlamak câizdir.

TMK. 82, 95, 96, 142; HAK. 1, 13, 14

MADDE 2 — İddet içinde olan kadına açıkça evlilik teklifinde bulunmak yasaktır (haram). Kadın, ister dönülebilir boşanma sebebiyle (talak-ı ricî), ister ayırıcı boşanma (talak-ı bâin) veya ölüm sebebiyle iddet içinde bulunsun, farketmez. Ancak ölüm neticesi iddete tabi olan kadına zımnen evlenme teklifinde bulunmak (ta'rîz-i nikâh) mümkündür ve sahihtir. İddet müddetleri sona ermeden bunlardan hiçbiriyle evlenme akdi yapmak câiz değildir.

TMK. 82, 95, 96, 142, 112; HAK. 1, 13, 14

MADDE 3 — Bir kadınla evlenmeye talip olan erkeğe, o kadını görmesi, yüzüne ve ellerine bakması câizdir.

MADDE 4 — İcab ve kabul ile teşekkül eden bir hukukî akit icra edilmeksizin, gelecekte evlenme vadinde bulunmak ve sadece dua (mesela fâtiha) okumakla evlilik akdi meydana gelmiş olmaz. Nişanlı erkek nişandan vazgeçebileceği gibi, nişanlı kadın dahi, erkeğin verdiği nişan hediyelerini kabul anından veyahut sınırlı ehliyetsiz ise velisinin kendi namına kabul etmesinden ve erkeğin mehrin tamamını veya bir kısmını vermesinden sonra olsa bile, kendisiyle evleneceğine söz verilen nişanlısından dönebilir ve onunla evlenmekten imtina edebilir.

TMK. 83, 84, 85, 86, 87; HAK. 2

İkinci Bab

EVLENMENİN ŞARTLARI, RÜKÜNLERİ VE HÜKÜMLERİ

MADDE 5 — Evlilik akdi, taraflardan birinin icabı ve diğerinin kabulü ile in'ikad eder. İcabı yapan tarafın bizzat koca, velisi veya vekili; kabul eden tarafın da karı, kadının velisi veya eğer bülûğa ermişse vekili olması ile bunun aksine olarak, icab yapanın karı tarafı ve kabul edenin de koca tarafı olması arasında fark yoktur.

TMK. 90, 91, 97, 98, 105, 106, 107, 108; HAK. 33, 35, 36

MADDE 6 — Evlenme akdinin sıhhati için, âkitler hazır oldukları takdirde, icap ve kabul meclisinin (her ne kadar akitten vazgeçmeye delâlet eden bir şeyle meşgul olunmaksızın uzasa bile) değişmemesi ve taraflardan herbirinin yekdiğerinin sözünü, her ne kadar manasını anlamasalar bile, maksat evlenme akdi olduğunu bilerek duymaları ve kabulün icaba aykırı olmaması şarttır.

TMK. 97, 105, 108, 109; HAK. 33, 36

MADDE 7 — Müslüman bir kadının müslüman bir erkekle evlenmesinde, iki a'ma, iki fasık, karı-kocanın iki oğlu veya bunlardan birisinin iki oğlu olsa bile, tarafların sözlerini birlikte işiterek ve bu sözlerden maksat evlenme akdi olduğunu anlayarak hür, âkıl, bâliğ ve müslüman iki erkek şahid veya yine bu niteliklere sahip bir erkek şahitle iki kadın şahit hazır bulunmadıkça evlenme akdi sahih olmaz. Sağırlar evlenme akdinde şahit olamayacakları gibi uyuyan kimse ile işittiğini hafızasında tutamıyacak kadar sarhoş olan kimse dahi evlenmede şahit olamazlar. Bunların şahitliği ile evlenme akdi sahih bir şekilde inikad etmez.

Krş. TMK. 97, 98, 105, 106, 107, 108, 109; HAK. 34, 56

MADDE 8 — Bir baba, akıllı ve bülûğa ermiş kızını, bizzat kız da akit meclisinde hazır olduğu takdirde, kızın emir ve rızası ile evlendiriyorsa, bir erkek veya iki kadın şahidin huzuru ile evlenme akdi sahih olur.

Aynı şekilde baba küçük kızını evlendirmek üzere birisine yetki verdiğinde, yetkiyi alan adam babasının huzurunda bir erkek veya iki kadının şahitliği ile evlenme akdini icra ederse, bu akit sahih olur.

Krş. TMK. 97, 98, 105, 106, 107, 108, 109; HAK. 34

MADDE 9 — Taraflar hazır mevcutken yazı ile evlenme inikat etmez. Fakat gâibde olan şahsın evlenmek istediği kadına gönderdiği mektupla evlenme akdi inikat eder. Ancak kadının bu mektubu iki şahit huzurunda okuyup veya okutturup ve yazdığını şahitlere dinletmekle yahut kendilerine filan benimle evlenmek istediğinden mektup göndermiştir, demekle beraber kendini ona tezvic ettiğine aynı mecliste şahit göstermesi şarttır.

Krş. TMK. 97, 105, 108, 109; HAK. 33, 34

MADDE 10 — Dilsizin işareti ile, eğer bilinip de maksadının anlaşılmasına imkân verirse, evlenme inikat eder.

Krş. TMK. 97

MADDE 11 — Mehir tesmiye (tayin) etmeden evlenme sahih olarak in'ikat ettiği gibi, tamamen mehirsiz olmak şartıyle de evlenme sahih olarak in'ikad eder. Bu iki durumda da kadına akit sebebiyle mehr-i misil vermek gerekir (vacib).

MADDE 12 — Mevcut olmayan bir şarta veya husulü muhakkak olmayan bir hadiseye talik edilen evlenme akdi in'ikat etmez.

Fasit şart ile yapılan evlenme batıl olmayıp, belki mezkûr şart batıl olur. Nitekim koca akitte mehir olmayacağını şart koşarsa şart fasit olup akit sahih olur.

Krş. TMK. 149, 150, 152; HAK. 38

MADDE 13 — Muvakkat olan evlenmeler, sahih görüşe göre, in'ikat etmez. Müt'a nikâhı gibi.

HAK. 55

MADDE 14 — Müt'a nikâhı; bir erkeğin bir kadınla belli bir müddet birlikte yaşamak için, müt'a (= faydalanma ki belli bir bedel karşılığı olur) lafzını kullanarak icra ettikleri bir evlenme akdidir. Şahitler huzurunda olsa bile asla mün'akit olmayıp batıl olur ve kocakarı bununla birbirine mirasçı olamaz.

HAK. 55

MADDE 15 — Nikâh-ı Şiğâr (takas evlenmesi), iki kadından biri diğerine mehir yapılarak meydana getirilen değiş-tokuş evlenmesine denir. Sahih olarak inikat etmesi sebebiyle iki kadından her birine mehr-i mislini vermek gerekir.

MADDE 16 — Evlenmede görme muhayyerliği (hıyar-ı rü'yet) sabit olmadığı gibi, şart muhayyerliği (hıyar-ı şart) ve kusur muhayyerliği (hıyar-ı ayb) de sabit olmaz. Muhayyer olan ister koca, ister karı olsun farketmez. Buna göre; koca akitte şifahen veya yazı ile kadının güzel, bâkire veya kusurlardan salim olmasını şart koşsa; yahut kadın kocasının hastalıklardan ve sakatlıklardan salim bulunmasını şart olarak ileri sürse, akit sahih, ama şart batıl olur. Hatta karı-kocadan birisi arkadaşını şart koştuğu şekilde bulamazsa evlenmenin feshinde seçimlik hak sahibi olamaz. Ancak kadın kocasını innîn (cinsi iktidarı olmayan) veya buna benzer bir halde bulduğu takdirde, belli şartlarla seçimlik hakka sahip olabilir.

TMK. 116, Y4.HD-10.2.1969, 614/783; HAK. 119, 120, 121, 122, 298

MADDE 17 — Evlenmenin sahih olarak in'ikadıyla beraber evlilik sabit olup, her nekadar birleşme (=dühûl) olmasa da, akit anından itibaren karı-koca hakkında evliliğin hükümleri geçerli olur.

Buna göre; eğer kadın için mehir tesmiye edilmemişse sırf akit sebebiyle koca mehr-i mislini vermesi gerektiği (vacib) gibi, itaatsiz (=nâşize) olmadıkça yahut cinsi münasebete tâkat getiremeyecek derecede küçük bulunmadıkça veyahut da aralarında şiddetli geçimsizlik sözkonusu olmadıkça, bütün çeşitleriyle nafakasını vermekle koca mükellef olur. Karı-kocadan herbirinin diğeri ile cinsî münasebeti ve yararlanması (=istimta') serbest (=helal) olup, koca için karı üzerinde te'dip velâyeti hakkı sâbit olur ve şer'an mübah olan şeylerde karının kocasına itaati gerekir (vacip). Karı, kocasının evine sadık kalmakla kayıtlı bulunup, kocasının izninin bulunması hali müstesna olmak üzere haksız olarak evden çıkamayacağı gibi, mehr-i muacceli ifa olunduktan sonra şer'î bir özrü olmadan kocasını kendisiyle cinsî münasebetden men'edemez ve sıhrî hısımlık (=hürmet-i müsâhere), her iki tarafın mirasçı olabilme hakkı ve diğer evliliğin hükümleri de sâbit olur.

Krş. TMK. 108, 109, 151; HAK. 69, 76

MADDE 18 — Şahitlerin huzurunda icra olunmıyan veya sıhhat şartlarından birisi eksik olan evlenme akitleri fasit nikah akdi olup, bu tip akitler evlenmenin hükümlerini doğurmaz. Eğer karı-koca birbirinden ayrılmazsa, aralarını ayırmak gerekir (vacip olur). Cinsî münâsebet veya şehvetle öpme ve benzeri sıhrî hısımlığı doğuran haller vukubulmazdan evvel ayırma veya mütâreke (=kocanın karısına seni terkettim veya sana yol verdim demesi) muamelesi yapılmışsa, sırf akit sebebiyle sıhrî hısımlık (=hürmet-i müsâhere) sabit olmaz. Karı-koca bu fasit akitle birbirine mirasçı olamazlar. Akit anında koca karısına mehir tesmiye (tayin) etmemiş ise kadınla cinsî münasebette bulunmadıkça veya bâkire ise bekâretini izâle etmiş olmadıkça koca üzerine mehr-i mislini vermek dahi lazım gelmez.

TMK. 125, 126; HAK. 75, 76, 77

Üçüncü Bab

EVLENME ENGELLERİ (= MUHARREMÂT)

MADDE 19 — Bir veya ayrı ayrı akitlerle, hür olan bir erkeğin dört kadınla evlenmesi câizdir.

TMK. 112, 93; HAK. 14, 38

MADDE 20 — Evlenmenin sıhhati için, kadının evlenmeye mahal olabilmesi ve kendisiyle evlenmek isteyen kimse ile aralarında evlenmeye engel olabilecek hısımlığın (=mahremiyetin) bulunmaması şarttır.

TMK. 92; HAK. 16, 17

MADDE 21 — Evlenme engelleri (esbab-ı tahrim) iki kısımdır: Birisi mutlak ve müebbed, diğeri de muvakkat evlenme engelidir. Müebbet evlenme engeli teşkil eden sebepler kan hısımlığı (karâbet), sıhrî hısımlık (mûsâherret) ve süt hısımlığından (radâ') ibârettir. Muvakkat evlenme

engeli teşkil eden sebepler ise, kız kardeşler gibi birbiriyle evlenmesi yasak olan (mahrem) iki kadını veya mahrem olmayan dörtten fazla kadını birarada beraber nikâh altında bulundurmaktan; üçlü boşama ile boşanmış olmaktan; evlilik veya iddet sebebiyle başkasıyla alakası bulunmaktan ibarettir.

TMK. 92 - 96; HAK. 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19

MADDE 22 — Bir kimsenin, kan hısımlığından dolayı, anası ile, ne kadar uzak derecede bulunursa bulunsun nineleriyle (bütün usulü ile); kızıyla, ne kadar uzak derecede olursa olsun kızının kızı ve oğlunun kızı ile (bütün fürûu ile); kız kardeşi ve ne kadar uzak derecede bulunursa bulunsun kız kardeşinin kızı ve erkek kardeşinin kızı ile (ana ve babanın fürûu ile); ve son olarak halası ve usulünün halası, teyzesi ve usulünün teyzesi ile evlenmesi yasak (haram) olup, amca ve halalarının kızları; teyze ve dayılarının kızları ile evlenmesi ise câizdir (helal).

Bir erkeğin zikredilen kadınlarla evlenmesi yasak olduğu gibi, bir kadının da zikredilen kadınların karşılığı olan erkeklerle evlenmesi yasaktır. Bir kadının hala oğulları, teyze ve dayı oğulları ile evlenmesi ise câizdir (helâl).

TMK. 92; HAK. 17

MADDE 23 — Her ikisi de kendisine şehvet duyulabilecek bir çağ ve durumdayken (müştehâ, müştehât), bir kimsenin sahih veya fasit bir evlenme akdine dayanarak birleştiği karısının kızı ile evlenmesi yasak (haram) dır. Eğer kendisi veya karısı, kendisine şehvet duyulabilecek bir çağ ve durumda değilken (müştehâ, müştehât) birleşme vuku bulmuş yahut karısı birleşmeden evvel vefat etmiş veya hanımıyla birleşmeden onu boşamış bulunursa o takdirde onun kızı ile evlenmesi yasak (haram) değildir.

Karısı ile cinsî münasebette bulunmamış olsa bile, sadece sahih bir akit sebebiyle bir kimseye karısının anası; sahih bir nikaha dayanarak kendileriyle birleşmemiş olsalar bile, en aşağı dereceye kadar bütün fürûunun karıları ve en uzak dereceye kadar mevcut bütün usûlünün karıları yasak (haram)dır.

TMK. 92/II; HAK. 19

MADDE 24 — Bir erkeğin evlilik dışı cinsî münasebette bulunduğu (zina ettiği) kadının usul ve fürûu ile evlenmesi yasak (haram) olduğu gibi, zina eden kadının da o erkeğin usul ve fürûu ile evlenmesi yasak (haram)dır. Ancak kadının usul ve fürûu erkeğin usul ve fürûuna haram (memnu) olmaz.

Krş. TMK. 92, 129, 55; HAK. Bk. Esbab-ı Mûcibe Layihası

MADDE 25 — Bazı istisnâların dışında, kan hısımlığı (karâbet) ve sıhrî hısımlık ile memnû (haram) olan kimseler süt hısımlığı (radâ) sebebiyle de memnu' (haram) olurlar.

HAK. 16, 18

MADDE 26 — Bir erkeğin, evli olduğu kadının kız kardeşi, kendisinden ayrılıp da iddet bekleyen kadının kızkardeşi, bu ikisinden birinin halası veya teyzesi ve erkek yahut kızkardeşlerinin kızları ile evlenmesi câiz değildir.

Zikredilen kadınlarla evlenmesine engel olan kadının vefatı yahut boşama, hul' veya fesih sebebiyle ayrılması halinde, mani ortadan kalkmış olacağından, iddet müddetinin bitiminde karısının kız kardeşi veya zikri geçen yasak (mahârim) kadınlardan biri ile evlenmesi câizdir.

TMK. 92/II, 95, 96; HAK. 16

MADDE 27 — Başkasının karısıyla ve iddeti bitmeden evvel başkasından iddet bekleyen kadın ile evlenmek yasak (haram) dır. İddet bekleyen kadının boşama, vefat veya fasit bir evlilikten dolayı ayrılmış olması ile şüpheyle cinsi münasebette bulunulmuş olup da iddet bekliyor olması bu konuda farklı bir hüküm doğurmaz.

TMK. 93, 94; HAK. 13

MADDE 28 — Bir erkeğin üç defa boşadığı karısı ile, bir başkasıyla mûteber bir evlilik akdiyle evlenip, birleşme vuku' bulduktan sonra da bu evlenme talak, fesih veya ölümle ortadan kalkması üzerine kadının iddet müddeti sona ermedikçe, tekrar evlenmesi yasak (haram) dır.

Krş. TMK. 93, 96; HAK. 15

MADDE 29 — Gebe olduğu çocuğun nesebi sabit olan kadının evlenmesi yasak (haram) dır. Evlilik dışı münasebetden (zinadan) gebe kalan kadın ile evlenmek sahih olsa da, kocası, çocuğu doğuruncaya kadar kendisi ile cinsi münasebette bulunamaz. Meğer ki bu gebe kadınla evlenen erkek, çocuğun babası ola...

HAK. 13

MADDE 30 — Sahih bir evlenme akdi ile dört kadınla evli bulunan bir kimseye, bu dörtten birisini boşayıp, iddeti bitinceye kadar beklemedikçe beşinci bir kadın ile evlenmesi câiz olamaz.

TMK. 93, 112/I; HAK. 14

MADDE 31 — Zimmî olsun, harbî olsun, müste'mene (müsaade istiyerek bir devletin sınırları içinde yaşayan kadın) olsun veya olmasın, Allah tarafından indirilen mukaddes bir kitaba iman eden ehl-i kitap kadınlar ile evlenmek mekrûh olsa da (pek hoş karşılanmasa da) câiz (helâl) dir.

Krş. HAK. 58

MADDE 32 — Puta veya ateşe tapan, yıldızlara ibâdet eden (sâibe) veya hiçbir mukaddes kitaba inanmayan kadınlarla evlenmek câiz (helâl) değildir.

HAK. 58

Dördüncü Bab

EVLENMEDE VELÂYET

Birinci Fasıl

VELİ VE VELİNİN ŞARTLARI

MADDE 33 — Müslüman erkek veya kadının velisi olacak şahsın, fâsık (günahkâr) olsa bile, hür, âkıl, bâliğ ve müslüman olması şarttır.

HAK. 11

MADDE 34 — Velinin rızası, küçüklerin ve büyüklerden de mükellef olmamaları nedeniyle (akıl hastaları gibi) bunlara ilhak edilen kimselerin, evlenme akitlerinin sıhhati için şarttır. Yoksa âkıl ve bâliğ olan hür erkek ve kadınların evlenmelerinin sıhhati için velinin rızası şart değildir. Bunların evlenmeleri velisiz dahi geçerli (nâfiz) olur.

Krş. TMK. 88 - 91; HAK. 6, 7, 8, 9, 10, 11

MADDE 35 — Evlenmede aranan veli, mirasta intikal sırasına ve hacb (yakın hısmın uzak hısmı mirastan mahrum etme) deki tertibe göre binefsihî asabe olan kimselerdir. Buna göre sırasıyla; 1) Oğul, 2) Ne kadar uzak derecede bulunursa bulunsun oğlun oğlu, 3) Baba, 4) Ne kadar uzak derecede bulunursa bulunsun sahih dede, 5) Ana-baba bir erkek kardeş, 6) Baba bir erkek kardeş 7) Ana-baba bir erkek kardeşin oğlu, 8) Baba bir kardeşin oğlu, 9) Ana-baba bir amca, 10) Baba bir amca, 11) Ana baba bir amcanın oğlu, 12) Baba bir amcanın oğlu, 13) Velâ-i İtâka (azat eden kimsenin eski kölesi üzerindeki hakkıdır) takdim olunur. Akıl hastası bir kadının (mecnûne) velisi ise, kadının oğlu ile babası beraber bulunduğunda, ne kadar uzak derecelerde bulunursa bulunsun evlenmede velisi daima oğludur, babası değildir.

Krş. TMK. 90, 262, 263, 264 vd. md.ler; HAK. 10

MADDE 36 — Asabeden kimse yoksa evlenmede velâyet sırasıyla, 1) Anaya, 2) Babanın anasına, 3) Kız çocuklara, 4) Oğlun kızına, 5) Kızın kızına, 6) Oğlun oğlunun kızına, 7) Kızın kızının kızına ve böylece intikâl edip gider. Bunlardan sonra da 8) Fasit nineye, 9) Ana baba bir kız kardeşe, 10) Baba bir kardeşe, 11) Ananın çocuklarına, 12) ve bunların çocuklarına velâyet intikal eder.

Bunlardan sonra diğer Zevil-Erhama, yani 13) Halalara, 14) Dayılara, 15) Teyzelere, 16) Amcaların kızlarına 17) ve bu tertip ile bunların çocuklarına intikal eder.

Krş. TMK. 90, 262, 263, 264 vd. md.ler; HAK. 10

MADDE 37 — Velisi olmayan kimselerin velisi müslümanların devlet başkanıdır. Ondan sonra da onun kararıyla kendisine yetki verilen hâkimdir.

Krş. TMK. 274, 275, 276

MADDE 38 — Yetim erkek ve kız çocukların evlendirilmesini babaları vasiyet etmiş olsa bile, kesinkes vasînin bunları evlendirmeye yetkisi yoktur. Ancak vasî'nin bunlara kan hısımlığı (karâbet)nın bulunması veya evlendirme velâyetine mâlik bir hâkimiyete hâiz olması ve bu konuda kendisinden daha yakın bir kimsenin bulunmaması halleri müstesnâdır.

Krş. TMK. 90, 91

MADDE 39 — Müslüman bir kimsenin zimmî bir kimse (ehl-i kitap) üzerinde ne evlenmede ne de malî işlerde velâyet hakkı yoktur.

Ancak Devlet Başkanı veya onun yetkili vekili olma durumu müstesnadır. Zimmî bir kimsenin ise kendisi gibi zimmî olan diğer bir kimse üzerinde hem evlenme hem de malî velâyet hakkı vardır.

MADDE 40 — Ehliyet şartlarını tam olarak taşıyan yakın velinin (veliyy-i Akreb) varlığı halinde, derece itibariyle daha uzak olan velinin (veliyy-i Eb'ad) velâyet hakkı olamaz. Ancak yakın velinin, kıza denk ve uygun olan tâlipli kendisinden gelen cevabı bekleyemiyecek derecede uzakta ve gaib olması halinde, bir sonraki derecede bulunan velinin evlendirmesi caizdir. Yakın velinin dönmesi ile kendisini takip eden velinin evlendirmesi batıl olmaz. Ayni şekilde yakın veli velâyet ehliyetine sahip olmadığı takdirde, küçük kızı, uzak velinin evlendirmesi câiz olur.

HAK. 10, 11

MADDE 41 — Yakın veli (Veliyy-i Akreb) küçüğü evlendirmekten imtina ederse, sonraki derecede bulunan veli (Veliyy-i Eb'ad) küçüğü evlendirebilme velâyetine sahip olamaz, evlendiremez.

Ancak evlendirmekten imtina eden veli küçüğün babası dahi olsa, hâkim veya hâkimin nâibi velinin imtinaınının makul bir sebebe dayanmadığını ve kocanın küçük kıza denk olup mehri de mehr-i misil olduğunu tahkik ettiği takdirde veliye vekâleten küçüğü evlendirebilir.

Hâkimin evlendirme kararı mahkeme ilamında açıkça yazılı olmasa bile, hâkimin veya nâibinin akdettiği evlenmeyi hiç kimsenin bozma yetkisi yoktur. Yakın velinin (veliyy-i akrebin) evlendirmekten kaçınması kocanın denk olmamasından veya mehrin mehr-i misil bulunmamasından dolayı ise veli evlendirmeden imtina etmiş (âdıl) sayılmaz. Bu durumda hâkimin küçüğü evlendirmesi câiz olmaz.

Krş. TMK. 88, 90, 91; HAK. 6, 8, 10

MADDE 42 — İki veli küçüğe yakınlıkta eşit derecede bulunsalar, herhangi birisi şartlarına riayet ederek evlendirme velâyetlerini kullanabilirler. Diğer velinin icâzet verip vermemesi sonucu değiştirmez.

Krş. TMK. 90; HAK. 10

MADDE 43 — Evlenmedeki velâyet hakkının verdiği yetkiyi hâiz olan hâkimin, velisi olmayan dul bir kadını kendisi, usul veya fürûundan birisiyle evlendirmesi câiz değildir.

Krş. TMK. 88, 91; HAK. 5, 6, 7

İkinci Fasıl

VELİ VE VASİLER TARAFINDAN EVLENDİRİLME VE HİYÂRÜL - BÜLUĞ

MADDE 44 — Baba, dede ve bunların dışındaki diğer veliler, küçük kız çocuğu, şartlarına riayet ederek cebren evlendirme velayetine sahiptirler. Mümeyyiz veya gayr-i mümeyyiz küçükler hükmünde olan kimseler (akıl hastaları, matuhlar v.s.) de ayni hükme tabidir.

Krş. TMK. 88, 89, 90, 91; HAK. 4, 5, 6, 7, 8, 9

MADDE 45 — Küçükler ile bunların hükümlerine tabi gayr-ı mükellef kimseleri velâyet hakkına dayanarak evlendiren baba veya dede ise, evlenme akdi yapılmadan evvel bunlar (baba ve dedeler) sorumsuz (mâcin) ve fasıklık ile meşhur kötü kimseler olmamak şartıyla evlenme akdi lazım (bağlayıcı) olur. Küçüklerin bülûğa erdikten sonra seçim hakkı (hiyarûl-büluğ) kalmaz. Küçük erkek çocuğun verdiği mehrin emsal mehirlerden fazla olması, küçük kız çocuğa verilen mehrin aşırı bir aldanma (gabn-i fâhiş) sayılabilecek kadar mehr-i mislinden eksik olması veya kocanın karısına denk olmaması akdin bağlayıcılığına menfi tesir etmez. Mümeyyiz olmayan küçük hükmünde olan akıl hastası kadını (mecnune) da velisi bulunan oğlu gabn-i fahişle veya dengi olmayan birisiyle evlendirdiği takdirde evlenme akdi yine lazım (bağlayıcı) olup aklı başına geldikten sonra kadının seçim hakkı kalmaz.

Krş. TMK. 88, 89; HAK. 7, 8, 9

MADDE 46 — Baba ve dede, evlenme akdinden evvel sorumsuzluk ve fasıklık ile meşhur kötü kimseler ise, mehirde gabn-i fahiş bulunduğu veya dengi olmayan kimse ile küçükleri evlendirdikleri takdirde evlenme asla sahih olmaz.

Krş. TMK. 89; HAK. 7,9

MADDE 47 — Küçükleri evlendiren baba ve dededen başkası olduğu takdirde (hâkim bile olsa), denginden başkasıyla evlendirdiği veya mehirde gabn-i fahiş (aşırı aldanma) bulunduğu zaman akit kesinlikle sahih olmaz. Fakat dengi olan biriyle ve mehr-ı misli ile evlendiği takdirde akit geçerli olur. Mûteber olmayan bir evlilik akdi söz konusu olduğu zaman, küçükler (birleşme vuku bulduktan sonra olsa bile) evlenmeye razı olmazlarsa bülûğa erer ermez veya bülûğa erdikten sonra evlenme akdini duyar duymaz feshetme muhayyerliğine sahip olurlar (Hiyarül Bülûğ).

Krş. TMK. 115

MADDE 48 — Küçükler bülûğa erip de baba ve dede dışındaki herhangi bir velinin akdetmiş olduğu evlenmeyi feshetmek istedikleri takdirde, seçim haklarını düşürecek bir sebep yoksa, hâkime müracaat ile feshi talep etmeleri gerekir.

Krş. TMK. 115; HAK. 7

MADDE 49 — Bülûğa erince fesh muhayyerliği olan karı, bâkire olarak bülûğa erip de evlenmenin feshini istediği takdirde, eğer bülûğdan önce veya bülûğ sırasında yapılan evlenme akdinden haberdar olmamışsa akdin yapıldığını öğrenir öğrenmez kendi rızasının ne yönde olduğunu hemen şahit huzurunda açıklaması gerekir. Buna göre evlenme akdinden haberi olduğu halde rızasını beyandan kaçınır da susmayı tercih ederse sükûtu sebebiyle seçim hakkını kaybeder. Artık seçim hakkının olduğunu bilmediğinden veya seçim hakkının kendisi için ne zaman sabit olacağından haberdar olmadığından bahisle özür beyan ederse özrü kabul edilmez.

Bülûğa erer ermez veya evlenme akdini öğrenir öğrenmez, evliliğin geleceği konusunda rızasını ihtiva eden beyanını şahit huzurunda açıkladıktan sonra, bu konuda hâkime müracaat işlemini (evlenmeyi fesih için) tehir etmesi zarar vermez. Kendisinden mevcut evliliğe rızayı gösterecek bir şey sudûr etmedikçe ne kadar zaman geçerse geçsin seçim hakkı baki kalır.

Krş. TMK. 115, 119; HAK. 7, 8, 9

MADDE 50 — Bülûğa erince seçim hakkı (hıyarül-bülûğ) olan bir kadın, dul olarak bülûğ çağına erdiğinde, bülûğa erdiği an veya bülûğdan önce evlenmeden haberdar olmamışsa, bülûğa erdikten sonra haberdar olur olmaz, rızasını beyandan kaçınır sükût ederse, sükûtu nedeniyle seçim hakkı batıl olmaz. Ancak sarih veya zımnî olarak evliliğe rıza göstermesiyle seçim hakkı da batıl olur.

Krş. HAK. 7

MADDE 51 — Hür, bâliğ ve akıllı olan bir erkeğin sefih olsa bile velisinin aracılığına gerek olmaksızın evlenmeye hakkı vardır. Aynı şekilde hür ve mükellef bir kadının da, ister bekâr ister dul olsun, velisinin aracılığına gerek kalmaksızın evlenmeye hakkı bulunup, evlendiği koca kendi dengi olduğu ve mehri mehr-i misil bulunduğu takdirde yaptığı evlilik geçerli (nâfiz) ve bağlayıcı (lazım) olur.

Krş. TMK. 13, 89, 91; HAK. 5, 6, 8

MADDE 52 — Mükellef ve hür bir kadın velisinin rızası olmadan mehr-i mislinden daha az bir şey ile evlendiğinde, akit sahihdir. Ancak velisinin, asabeden olduğu takdirde, koca kabul ederse mehr-i mislini tamamlayıncaya veya hâkim evliliği feshedinceye kadar, kocası aleyhine itiraz hakkı bulunur. Kadın, asabeden olan velisinin evlenme akdinden evvel açıkça rızasını almadan dengi olmayan birisi ile evlendiğinde ise akit asla câiz olmaz, akitten sonra velisinin rızasını alması, akde geçerlilik

kazandırmaz. Asabeden olan bir velisi bulunmadığı ve kendisini dengi olmayan birine tezvic ettiği veya velisi olup da dengının gayrısı ile evlenmesine razı olduğu takdirde, yapılan evlenme akdi sahih olur.

Krş. HAK. 5, 6, 8, 47, 48; TMK. 88, 89, 90, 91

MADDE 53 — Bülûğa ermiş hür bir kadın, bâkire olsun dul olsun, bir kimse ile evlenmek için icbar edilemez. Belki kendisinin izin ve emrini aramak gerekir. Buna göre, bülûğa ermiş hür bir kadın bâkire olup da, evlendirilmeden evvel, yakın velisi (veliyy-i akreb) veya yakın velisinin vekili yahut elçisi (resûlü) kendisinden evlendirmek için izin istemesi halinde veyahut da yakın veli kendisini evlendirip de evlendirme işini kadına kendisi, vekili, elçisi veya âdil bir üçüncü şahsın (fuzûli-i âdil) haber vermesi durumunda; kocasını ve mehrin miktarını bilerek, tehdit ve ikrah olmadan kendi isteği ile evlenmeyi reddetmeyip sükût etse, alaya almaksızın tebessüm eylese yahut gülse veyahut sesini çıkarmadan ağlayıverse, bu durumların hepsi akitten önce ise evliliğe izin; akitten sonra ise yapılan akde icazet manasına gelir. Eğer yakın veli (veliyy-i akreb) den başka bir veli bu konuda bâkire kızdan izin isteyip de, kocasını ve takdir edilen mehrin miktarını belirttiğinde kız sükût etse, tebessüm eylese, gülse veya sessizce ağlasa bu durumlarıyla evlenmeye rıza göstermiş sayılmaz. Belki rızası olduğunu açıkca söylemesi veya kızdan rızaya delâlet eden bir şeyin vukubulması gerekir.

Krş. TMK. 88; HAK. 8

MADDE 55 — Bekâreti bir kaza veya ta'nis sebebiyle zâil olan kadınlar gerçekte bâkire sayılırlar. Ayni şekilde, cinsi iktidarsızlık, fesih, evlenip de birleşme vuku bulmadan evvel talak veya ölüm sebebiyle kocasından ayrılmış olan kadınlar, hakikatte bâkiredirler.

(Ta'nis: Bir kadının evlenmeden baba evinde kalıp büyümesidirki belli bir yaşa gelince artık bekâr kızlardan örfen sayılmaz. Bu hale ta'nis, böyle kadınlarada ânis denilir.) Zina sebebiyle bâkireliğini kaybeden kadın da, zina fiili tekrarlanmadığı ve had cezası tatbik edilmediği müddetçe hükmen bâkire sayılır. Fakat zina fiili tekerrür ettiği veya tekerrür etmediği halde vaki zinadan dolayı had cezası tatbik edildiği takdirde, tıpkı bir şüphe veya fasit bir evlenme akdi sebebiyle cinsi münasebette bulunulmuş kadınlar gibi, dul sayılır.

Krş. TMK. 129

MADDE 56 — Küçük iken evlendirilen bir kız çocuğu, cinsî münasebete güç getirecek hale gelinceye kadar kocasına teslim olunmaz. Teslim etmek üzere babası zorlanamaz. Ancak babasının kızının istihkakı olan mehri istemeye hakkı vardır. Bu durumda koca, karısının cinsi münasebete güç getirebileceğini iddia, babası ise inkâr ederse, hâkim mu'temed olan kadınlara muayene ettirir. Buna göre, eğer cinsi münâsebete güç yetirecek durumda olduğunu beyan ederlerse, babasına onu kocasına teslim etmesini emreder. Menfi rapor verirlerse, babasına teslimi için emir vermez ve bu konuda yaşına itibar edilmez.

Krş. TMK. 90; HAK. 6, 7, 8

Beşinci Bab

EVLENMEDE VEKÂLET

MADDE 57 — Hür, mümeyyiz ve âkıl olan karı kocanın bizzat kendileri evlenme akdini yapabilecekleri gibi, bir vekil vasıtasıyla da akdi icra edebilirler.

Baba başta olmak üzere bütün veliler ve velâyet hakkına sahip kimseler, küçükler ve küçük hükmünde olan kimseleri (akıl hastaları, ma'tûhlar v.s.) evlendirmek üzere vekil tayin edebilirler.

Krş. TMK. 88 - 91; HAK. 7, 8, 9, 35

MADDE 58 — Şifahen veya yazılı olarak evlenme akdinde vekil tayin etmek geçerli olur. Vekil tayin edildiğine şahit getirmek, tevkil işinin sıhhati için değil, sadece sonradan ortaya çıkabilecek inkâr ve anlaşmazlıkların önlenmesi için şarttır.

MADDE 59 — Nikâha vekil olan kimsenin müvekkilinin izni olmaksızın veya müvekkili tarafından gerekli yetki verilmeksizin, başkasını vekil tayin etmesi câiz değildir.

MADDE 60 — Vekil, karıyı kocasına teslimden sorumlu olmadığı gibi, mehirden dolayı kadına karşı da sorumlu değildir. Meğer ki mehri kadına karşı garanti etmiş olsun. Buna göre, eğer mehri garanti etmiş ise mehri ödemesi gerekir. Garanti etme, kocanın izniyle vuku bulmadıkça kocaya rücu' edemez.

MADDE 61 — Vekilin icra ettiği evlenme akdinin, müvekkil açısından geçerli ve bağlayıcı (nâfiz ve lazım) olması, vekilin müvekkilinin emrine uygun hareket etmesi şartına bağlıdır. Buna göre, vekil eğer müvekkilinin emrine aykırı hareket ederse icâzet vermedikçe evlenme geçerli olmaz.

Altıncı Bâb

KEFÂET (DENKLİK)

MADDE 62 — Kefâetin koca tarafından olması yani, erkeğin kadına denk biri olması muteber olup, kadın tarafından kefâetin olmasına bakılmaz. Yani kadının erkeğe denk biri olup olmamasına itibar edilmez. Buna göre karının aşağıda zikredilecek şartlarda kocadan daha aşağı olması câizdir.

Kefâet velinin de hakkıdır, kadının da hakkıdır. Kefâetin akdin başlangıcında mevcut olmasına itibar edildiğinden, akit yapıldıktan sonra kefâetin zâil olması akde zarar vermez.

Krş. TMK. 116/II, 117; HAK. 45, 46

MADDE 63 — Hür ve mükellef olan bir kadın evlenme akdinden evvel, asabeden olan velisinin rızasını almadan, birisi ile evlense, yahut küçük bir kız çocuğunu baba ve dede dışındaki bir veli evlendirse; veyahut da bu küçüğü akit yapılmadan evvel sorumsuzluğu ve kötü niyetli oluşuyla meşhur baba veya dedesi evlendirse; bu üç halde de evlenme akdinin sahih olması için şu şartlar aranır: Karı-koca her ikisi de Arap ise, nesep bakımından birbirine denk ve eşit olmaları; her ikisi de Arap olsun, başka bir ırktan olsun; müslüman olmada, servette, dindarlık ve iyi ahlak sahibi olmakta (salâhatta) ve de meslekte birbirine denk ve eşit olmaları gerekir. Buna göre, başta zikredilen üç halde de, yukardaki şartlardan birinde koca kadına denk ve eşit olmaz ise evlenme akdi sahih olamaz.

Krş. HAK. 45, 46; TMK. 116/II, 117

MADDE 64 — Müslüman olma şartı sadece koca, kocanın babası ve büyük babası bakımından nazara alınır. Buna göre, sadece kendisi müslüman olan bir kimse babası da müslüman olan bir kadına denk değildir. Sadece babası müslüman olan bir kimse, hem babası hem de dedesi müslüman olan kadına denk olamaz. Baba ve dedesi müslüman olan kimse ise, ikiden fazla ataları müslüman olan kadına denk sayılır.

MADDE 65 — İlmin şerefi nesep şerefinin üstündedir. Buna göre, Arap olmayan âlim bir kimse, Kureyş kabilesinden de olsa, Arap bir kadına denk olduğu gibi, fakir bir âlim de zengin bir câhilin kızına denktir.

HAK. 45

MADDE 66 — Evlenmede mal çokluğuna itibar yoktur. Buna göre, bir kimse meslek sahibi olmadığı halde, mehr-i muacceli ödemekle beraber bir aylık nafakasını temin edebilecek durumdaysa veya meslek sahibi bir erkek, karısının günlük ihtiyacını temin edebiliyorsa, kadın ne kadar çok mal ve büyük servet sahibi de olsa, kadına denktir.

HAK. 45

MADDE 67 — Fâsık bir kimse salih bir kimsenin dindar ve ahlaklı kızına denk olamaz. Ancak kendisi gibi fâsık bir kimsenin fâsık olan kızına veya sâlih bir kimsenin fâsık olan kızına denk olabilir.

MADDE 68 — Meslek itibariyle denklik, Arap olmayan kimseler ile Araplardan isteği ile meslek sahibi olan kimseler arasında nazar-ı itibara alınır. Buna göre, meslekler aşağı yukarı ayni derecede ve itibarca birbirine yakınsa, aralarındaki pek âşikar olmayan farka itibar edilmez. Denklik sabit olur. Meslekler itibarca birbirinden çok farklı iseler, aşağı sayılan bir meslek sahibi, yüksek ve itibarlı bir meslek sahibinin kızına denk olamaz. Bu konuda itibar, o memleketin meslekleri aşağı veya i'tibarlı oluşlarına göre tasnif eden örf ve adetinedir.

HAK. 45, 49, 50

MADDE 69 — Veli evlenme akdinden önce kocanın denk olmadığını bilmeden, velâyeti altında bulunan bülûğa ermiş bir kadını, rızasını alarak evlendirdiğinde, sonradan kocanın denk olmadığını öğrense, ne kendisinin ve ne de kadının akdi feshetmek için seçim hakları yoktur. Meğer ki veli denk olmasını kocaya şart koşmuş veya koca veliye kendisinin denk olduğunu haber verdiği halde denk çıkmamış ola. Bu iki halde hem velinin hem de kadının seçim hakları mevcuttur (muhayyerdirler.)

HAK. 47, 48, 49, 50

Yedinci Bâb

MEHR

Birinci Fasıl

MEHRİN KONUSU VE MİKTARI

MADDE 70 — Mehr olarak verilebilecek en düşük miktar, para haline getirilmiş olsun veya olmasın, yedi miskal ağırlığındaki 10 dirhem gümüştür. Maksimum miktarı için ise, belirli bir sınır yoktur. Belki koca karısına varlık durumuna göre bu miktardan fazla olarak mehir tesbit edebilir.

HAK. 69, 80, 90

MADDE 71 — Gayr-i menkuller, ticaret malları, zinet eşyaları, hayvanlar, misli mallar, değeri ölçülebilen herşey ile karşılığında bir mal elde edilebilen gayr-i menkul ve menkul eşyanın intifa hakları mehir olarak tesmiye ve tesbit olunabilir.

Krş. HAK. 69, 80

MADDE 72 — Bir müslüman için mal olarak değerlendirilemeyen şeyler mehir olarak da tesmiye edilemez. Buna göre, İslamın mal kabul etmediği bir şey mehir olarak tesmiye edildiğinde, akit sahih, ama bu tesbit ve tesmiye fasit olur.

HAK. 84, 86

MADDE 73 — Bir memleketin örfüne göre mehrin tümünün ta'cili, yakın veya uzak bir ecele kadar te'cili veya bir kısmının tecil ve diğer kısmının ise te'cili sahihtir.

HAK. 81, 82

İkinci Fasıl

MEHRİN LÜZUMU VE ÇEŞİTLERİ

MADDE 74 — Sadece sahih bir akit sebebiyle kadına hukuken mehir vermek icap eder.

Kocanın veya velinin mehir tesmiye edip etmemeleri veya mehri reddedip etmemeleri farketmez, mehrin vücubuna tesir etmez.

HAK. 69, 84, 85

MADDE 75 — Koca karısına 10 dirhem veya 10 dirhemden az bir şey mehir olarak tesmiye eylediğinde, tam olarak 10 dirhem vermesi gerekeceği gibi; 10 dirhemden fazla mehir tesmiye ettiğinde ise tesbit edilen mehir neye ulaşırsa ulaşsın, mehr-i müsemmâyı vermesi gerekir.

HAK. 80, 81, 83, 86, 87

MADDE 76 — Koca veya velisi akit anında mehir tesmiye etmedikleri takdirde, koca üzerine mehr-i misil ödemesi gerekir. Fasit tesmiye yapıldığında mesela, çeşidi bilinmeyen bir hayvan, nevi bilinmeyen bir menkul mal mehir olarak tesmiye edildiğinde veya temelden mehri koca veya velisi reddettikleri durumlarda mehr-i misil gerekir.

Nikâh-ı şigarda (takas evlenmesinde) ve mehir yerine geçmek için Kur'an öğretmenin mehir olarak tesmiyesinde dahi mehr-i misil vacip olur.

HAK. 84, 85, 86, 80, 12, 72

MADDE 77 — Hür bir kadının mehr-i misli, babası tarafından kız kardeşi, halası, halasının kızı veya amcasının kızı gibi kendisine denk olan bir kadının mehri emsal alınarak tesbit edilen mehirdir. Babası tarafından yakın kadınlar olmadıkları takdirde, anasının yahut teyzesinin mehirleri emsal kabul edilemez. Bu benzerlik ve denklik, akit anında kadının hâiz olduğu çeşitli özelliklere göre, yani, yaş, güzellik, servet, oturulan memleket, yaşanan zaman, akıl, ahlak, iffet, fazilet, bekâret, dulluk, ilim, edep ve kısırlık gibi vasıflara göre değerlendirilir. Kocanın durumu da nazar-ı itibara alınır.

Babası tarafından zikredilen vasıfların tümünde veya bir kısmında, kadına denk olan bir kimse bulunmadığı takdirde, babasının ailesine benzeyen başka bir ailede mevcut kadının dengi olan kimsenin mehrine bakılır.

Mehr-i mislin tesbiti hususunda, iki âdil erkeğin veya bir âdil erkek ile iki kadının haber vermeleri ve şahitlik etmeleri şarttır. Böyle haber verip şahitlik edecek kimse bulunmadığı takdirde, mu'teber olan söz, yemin etmesi şartıyla kocanındır.

HAK. 80, 84, 85, 86, 87

MADDE 78 — Mehirsiz evlendirilen (müfavvaza, velisi tarafından evlenme işi mehirsiz olarak kocaya bırakılan kadına denir. Mehirsiz olarak evlenme işini velisine veya kocasına tefviz eden kadına da müfavviza adı verilir.) kadının, evlenme akdinden sonra zifafdan evvel, kocasından mehrinin tesbitini talep etmeye hakkı vardır. Kocanın dahi kadına mehir tesbit etmesi gerekir (vacip).

Kadın mehrini talep ettiğinde, koca vermekten kaçınırsa, kadın hâkime müracaat eder. Hâkim mehir takdir edilmesini karara bağlar. Yine mehir takdir edilmediği tesbit edilirse, hâkim kocanın yerine geçip kadının babası tarafından dengi ve benzeri olan kadınlara bakarak, şahitlerin huzurunda, kadının mehrini tesbit eder. Bu tesbit olunan mehir, ister rıza ile olsun ister hâkimin kararı ile olsun, kocanın boynunun borcudur.

HAK. 83, 84

MADDE 79 — Koca, babası veya dedesi, evlenme akdinden sonra mehrin miktarını artırabilirler. Artırılan miktarın bilinmesi, kocanın veya velisinin mecliste ziyâdeyi kabulu ve evliliğin devamı şartlarıyla, bu ziyâde kocayı bağlar.

MADDE 80 — Kocanın mehrin miktarını artırması câiz olduğu gibi, reşit kadının dahi hal-i sıhhatinde kendi rızası ile; para cinsinden olan mehrin tümünü veya bir kısmını indirmesi câizdir. Fakat eşya olarak verilen (a'yan) mehirde yapılan tenzilat geçerli değildir.

Baba ne küçük kızının mehrinden ve ne de rızası olmadıkça reşit kızının mehrinden tenzilât yapamaz.

Üçüncü Fasıl

MEHRİN KESİNLEŞMESİ VE DEĞİŞMESİ HALLERİ

MADDE 81 — Sahih veya fasit evlenme akdi veya cinsi münasebet şüphesi (şüphe-i vatı' = zifaf) ile mehrin lüzumu kesinleştiği gibi, sahih bir evlenme akdinde zifafdan başka halvet-i sahiha (hükmî zifaf) ve birleşmeden önce olsa bile karı-kocadan birinin ölümü ile dahi mehir kesinleşir. Şöyleki; sahih bir evlenme akdinde, şayet tesbit edilmiş ise mehr-i müsemmânın tamamıyla beraber akitten sonra ziyade kılınan miktar; mu'teber olmayan bir tesmiye ile tesbit mevcut ise mehr-i mislin tamamı; mehirsiz evlendirilen kadına da, akitten sonra karşılıklı rıza veya hâkim kararıyla tesbit edilen miktarın lüzumu, zikredilen üç sebepten birisi ile kesinleşir. Fasit evlenme akdinde ve şüphe ile vaki olan zifafda dahi mehr-i mislin tamamının lüzumu zikredilen üç sebepten sadece zifaf ile (vatı'la) kesinleşir. Bu üç sebepten biri ile mehrin lüzumu kesinleştikten sonra, ayrılık karı tarafından olmuş olsa bile, karı kocasını ibra etmedikçe mehir sakıt olmaz.

HAK. 69, 82, 83, 84, 85

MADDE 82 — Zifaf yerine geçen ve mehrin tamamının lüzumunu kesinleştiren halvet-i sahiha; eşlerin izinleri olmaksızın başkasının kendilerini göremiyeceğinden, izinleri olmadan kimsenin yanlarına giremiyeceğinden emin oldukları bir yerde yalnız kalmalarından ve kocanın da hissî, tabiî ve şer'î bir özrü olmaksızın cinsi birleşmeye muktedir bir halde bulunmasından ibarettir.

HAK. 83, 84

MADDE 84 — Halvet-i sahihanın hükmü sahih bir evlenme akdinde, koca cinsi iktidarsız (innîn) olsa bile, mehrin tamamının kesinleşmesinde, nesep, nafaka, süknâ hakkı, kadının kız kardeşi ile evlenme yasağı (hürmeti) ve kadın iddet halindeyken kendisi dışında dört kadınla evlenmenin memnu (haram) oluşu konularında aynen zifaf (vatı') gibidir.

Fakat ihsânda, (x) kadının kız çocukları ile olan evlenme yasağında, kadının birinci kocası ile arasındaki evlenme yasağının kalkmasında, ric'at hakkını kullanmada (xx), halvet-i sahihadan sonra iddet beklerken vefat eden kocasına mirasçı olması konularında halvet-i sahiha zifaf gibi sonuçlar doğurmaz.

HAK. 83, 84

(x) (İslam Hukukunda İHSÂN iki çeşittir: Birisi; ihsân-ı recm; yani bir kadının zina fiilinden dolayı recm edilebilmesi için aranan ihsan vasfıdır. Bunun için, kadının, hür, mümeyyiz, reşit, müslüman olması, zifafa girmiş ve muteber bir evlenme ile evli olup, eşlerden her ikisinin de yukardaki niteliklere sahip bulunması gerekir. Böyle kadınlara muhsan adı verilir.

İkincisi ise; ihsân-ı kazfdir. Zina iftirası halinde kadında aranan ihsan vasfıdır. Bunda kadının hür, mümeyyiz, reşit, müslüman ve namuslu olması vasıfları aranır.)

(xx), (Ric'at hakkından kasıt, ricî talakda kocanın sahip olduğu rücu hakkıdır. Halvet-i sahihadan sonra yapılan talaklar bâin talak olur, ricî olamaz.)

MADDE 84 — Sahih bir evlenme akdinde koca karısını zifaf ve halvet-i sahihadan önce boşadığında, eğer akit anında mehir tesmiye edilmiş ise kocanın sadece mehrin yarısını vermesi gerekir. Bu durumda mehrin tamamını henüz karıya teslim etmediyse, mehrin diğer yarısı talak sebebiyle karşılıklı rıza veya mahkeme kararına gerek kalmaksızın kocanın mülkiyetinde kalır. Kadın mehri teslim almadan önce mehirde bir ziyade meydana geldiğinde, eğer ziyade mehirden doğmuş onun semeresi ise, eşler arasında ikiye bölünür. Bu ziyadenin meydana gelme vaktinin, boşamadan evvel veya sonra olması farketmez.

Koca mehrin tamamını karısına teslim etmişse, sadece boşama ile mehrin yarısı tekrar mülkiyetine geçmez. Belki bu yarının mülkiyetine tekrar geçmesi kadının rızası veya mahkeme kararına bağlıdır. Buna göre, rıza veya karardan önce mehrin tamamında kocanın tasarrufları geçersiz, kadının bütün hukukî tasarrufları ise geçerlidir.

Karşılıklı rıza veya mahkeme kararı ile mehrin yarısı kocaya verildiğinde, boşamadan evvel veya mahkeme kararından önce mehirde bir ziyade (semere) meydana gelmiş ise, bu durumda kadın sadece ilk ödeme anındaki değerin yarısını borçlanır. Mehirde meydana gelmiş olan artışlar, ister mehir olarak verilen mala bitişik (muttasıla) olsun, ister ayrı olsun (munfasıla), ister o maldan mütevellit bir semere olsun (mütevellide) ister olmasın, münhasıran kadına ait olur. Evlenme akdinden sonra mehr-i müsemmâ üzerine artırılan miktar da birleşmeden önceki boşama ile sakıt olacağından ikiye bölünemez.

HAK. 83, 84, 85

MADDE 85 — Hakikaten veya hükmen zifaftan evvel meydana gelen ve mehr-i müsemmânın yarısını iade etme mükellefiyetini doğuran ayrılık (firkat), koca tarafından olan ayrılıktır. Bu ayrılığın boşama veya fesih şeklinde olması farklılık arzetmez. Îlâ, lian, cinsî iktidarsızlık, dinden çıkma (irtidat), kadının müslüman olması halinde kocanın islamiyeti kabul etmeyi reddetmesi, kocanın, karısının usul veya fürûu ile sıhrî hısımlığı doğuracak birşey (zina) yapması gibi sebeplerle meydana gelen ayrılıkları ile evlilik sona erer, kadın mehrin yarısını alır.

Buna göre, kadının dinden çıkması ve kocanın İslamiyeti kabulü halinde, kadının ehl-i kitaptan olmayıp da İslamı reddetmesi; kocasının fürû veya usulü ile sıhrî hısımlık doğuracak zina fiilini irtikâp etmesi sebebiyle ayrılık, kadın tarafından geldiği takdirde, mehr-i müsemmânın yarısı da sâkıt olur, kadına vermek gerekmez. Teslim aldığı şeyi iâde ile mükelleftir.

HAK. 83, 245, 335

MADDE 86 — Zifaf ve halvet-i sahihadan önce boşama meydana geldiğinde, mehr-i misil ve bir de mehirsiz evlendirilmiş olan kadına (müfavvaza) evlenme akdinden sonra mahkeme kararı veya karşılıklı rıza ile takdir edilmiş olan mehir ikiye bölünemez. Yani zifaf ve halvet-i sahihadan önce karısını boşayan, akit anında mehir tesmiye etmediğinden veya bütün yönleriyle fasit bir tesmiye yapmış olmasından dolayı mehr-i misil vermekle mükellef olan yahut da evlenme akdinden sonra karısı için mehir takdir etmiş bulunan kocadan, artık mehr-i mislin tamamı ile akitten sonra takdir edilen mehrin tamamı sakıt olur. Ayrılık kadın tarafından meydana gelmediği takdirde, karısı için müt'a denilen şeyi vermesi gerekir.

HAK. 83, 84

MADDE 87 — Fasit evlenme akdinde halvet-i sahiha zifaf makamına geçmez. Buna göre, evlenme fasit olduğu ve gerçekten birleşme vaki olmadan ayırma (tefrik) veya eşler arasında karşılıklı terk meydana geldiği takdirde, her ne kadar koca onunla halvet-i sahihada bulunmuş olsa bile, kadın için mehir hakkı yoktur. Eğer birleşmeden sonra ayrılık olurda, koca dahi kadın için mehir tesbit etmiş bulunursa, bu durumda kadının mehr-i müsemma ile mehr-i misilden az olanını almaya hakkı vardır. Koca karısı için mehir tesbit etmemiş ise yahut mehrin konusuna girmeyen bir şeyi mehir olarak belirlemişse, bu durumda kadının üst sınırı olmayan mehr-i misil (bâliğan mâ belağa mehr-i misil) alma hakkı mevcuttur.

HAK. 85

MADDE 88 — Mahcûr küçükler velisinin izni olmadan bir kadınla evlenip, birleşme vuku bulsa, velisi de evlenme akdine icâzet vermese, kadının ne mehir hakkı ne de müt'a alma hakkı mevcuttur, ikisinden de mahrum kalır.

MADDE 89 — Baba ve dedenin dışındaki bir veli küçüğü dengi olan biri ile mehr-i misliyle evlendirdiği takdirde, küçük bülûğa erip de hakikaten veya hükmen zifaf vuku bulmadan önce, seçim hakkını (hiyarûl-bülüğ) kullanarak akde son verirse, 85 .md. gereği kadının kocasından mehir veya müt'a isteme hakkı mevcut değildir.

MADDE 90 — Müt'a (teselli hediyesi) da muteber olan, kadının dışarıya çıkarken giyindiği elbiselerdir. Her memleketin kendi sâkinleri hakkında mevcut bulunan örf ve adetlerine itibar edilir. Eşlerin durumu da nazar-ı itibara alınır.

Müt'a bedelini nakit olarak vermek de câizdir. Koca zengin olduğu takdirde mehr-i mislin yarısından fazla olamayacağı gibi, fakir birisi olduğu takdirde ise beş dirhemden eksik olamaz.

Müt'a mehr-i müsemmâsı olup da zifaftan önce boşanan kadın için müstahabdır, (verilmesi tercih ve tavsiye edilir.) Mehrinin tesmiye edilip edilmemesi farketmez.

HAK. 84, 85

Dördüncü Fasıl

MEHRİN ŞARTLARI

MADDE 91 — Koca karısına mehr-i mislinden az bir mehir tesbit edip, buna karşılık bir malın menfaatini şart koşsa, menfaat eğer intifaı mübah bir şeye ait olup da koca da bu şartını yerine getirirse, kadın mehr-i müsemmâyı alır. Koca şartını yerine getirmezse, kadının mehr-i mislini tamamlaması gerekir. Şart koştuğu menfaat, intifaı mübah olmayan bir mala aitse, şart batıl, mehr-i müsemmâyı vermesi vacip olur ve mehr-i mislin ikmal edilmesi gerekmez.

HAK. 86, 87

MADDE 92 — Bâkire olmak şartıyla mehr-i mislinden fazla mehir verip bir kadınla evlenen kimse, eğer kadın dul çıkarsa, sadece mehr-i mislini vermesi gerekir. Fazlayı vermek icap etmez.

MADDE 93 — Koca, mehrin kadının güzelliği ve çirkinliğine göre çok veya az olmasını şart koşsa, her iki şart da muteberdir. Hangi şart tahakkuk ederse o şart için tesbit edilen mehr-i müsemmânın verilmesi gerekir.

MADDE 94 — Koca kadının bâkire olduğunu şart koştuğu halde, kadın dul çıksa, mehr-i müsemmânın tamamını vermesi lazım gelir. Eğer mehir olarak birşey tesbit etmemiş ise, mehr-i misil vermesi gerekir. Dul olmasından dolayı mehr-i misli eksik veremez.

Beşinci Fasıl

MEHRİN KABZI VE KADININ MEHİR ÜZERİNDEKİ TASARRUF HAKKI

MADDE 95 — Baba, dede, vasi ve hâkim için, gerek bâkire olsun gerek dul olsun, henüz bülûğa ermeyen kadının mehrini kabz etmeleri geçerli olup, koca mehri bunlara tediye etmekle borcundan kurtulur. Artık kadın bâliğ olduğu zaman mehr için kocaya müracaat edemez.

Bâliğa olan kadına gelince, bu, mehrini bizzat kabzeder. Buna göre, adı geçen kimselerden birisini vekil tayin etmedikçe, baliğâ olan dul kadının mehrini kabzetmek câiz olmadığı gibi; kadın açıkça men ettiği takdirde, bâliğ olan bâkirenin de mehrini kabzetmek câiz değildir. Fakat bâliğ olan bâkire, adı geçen kimseleri men'etmediği takdirde, mehrini bunlar da kabzedebilirler.

MADDE 96 — Velilerden 95. md. de adı geçenlerin dışında hiç kimsenin ve kızın annesinin, bâliğ olmayan kadının mehrini kabzetmeye yetkileri yoktur. Meğer ki bunlar bâliğ olmayan kadının vasisi olalar.

Buna göre, anne kızının vasîsi olup, küçük olan kızının mehrini kabzettikten sonra, kız bâliğ olunca mehrini kocasından değil, annesinden talep edebilir.

Annesi vasîsi değilse, bâliğ olmayan kızı namına mehri kabzettiği takdirde, bülûğa erdikten sonra kız mehrini kocasından talep etme hakkına sahiptir. Koca da kızın anasına rücu' edebilir. 95. md.de zikredilen velilerin dışındakilerde dahi hüküm böyledir.

MADDE 97 — Mehir mutlak olarak kadının mülküdür. Kocasının izni olmadan ve eğer reşit ise, babasının yoksa dedesinin veya bunların vasilerinin izinleri bulunmadan, mehirde istediği gibi tasarruf edebilir. Buna göre, mehri kocasına, ana-babasına ve diğer kimselere satabilir, rehinedebilir, kiraya verebilir, âriyet olarak verir ve karşılıksız hibede bulunabilir.

Krş. HAK. 89; TMK. 186, 190

MADDE 98 — Kadın mehrini tam olarak kabzettikten sonra, tamamını veya bir kısmını kocasına hibe etse, sonra da koca kendisini birleşmeden önce boşasa, mehir para cinsinden veya mislî mallardan ise kocası mehrin yarısını kadından geri isteme hakkına sahiptir. Ancak kadın mehri kabzetmemişse veya yarısını kabzetmiş ise, birincide tamamını, ikincide ise yarısını hibe etmiş olmasından dolayı, rücu hakkına sahip değildir. Yani geri isteyemez.

Kadın mehrini üçüncü bir şahsa hibe edip de, kabz etmek için onu yetkili kılsa; üçüncü şahıs da kocadan veya kefilinden mehri kabzetse, sonra da birleşme vuku'bulmadan koca karısını boşasa, koca için ayni şekilde mehrin yarısını talep ederek kadına rücü etmek hakkı mevcuttur.

Eğer mehir, ferdiyle muayyen olan şeylerden olup da (**mobilya eşya ları gibi**) yarısını veya tamamını kocasına hibe edip, sonrada kocası ken disini boşasa, kocanın mutlak olarak kadına herhangibir şey talebiyle rücû hakkı yoktur.

MADDE 99 — Kadın, ne kocası, ne velilerinden birisi, ne de ana ba bası lehine mehrin bir miktarından vazgeçmeye zorlanamaz. Eğer kadın mehrin tamamını almadan ölürse, mirasçılarının kocadan veya kadının kocasından daha evvel öldüğü biliniyorsa kendi terekesinden kocaya ait olan pay düşürüldükten sonra kocanın zimmetinde kalan miktarını kocanın mirasçılarından istemeye hakları vardır.

Altıncı Fasıl

MEHRİN KEFÂLETLE TE'MİNİ - MEHİRDE NEFİ' VE HASAR - MEHRİN AYBA VE ZAPTA KARŞI TEKEFFÛLÛ

MADDE 100 — Karı ve kocanın velilerinin sıhhatleri yerinde ise, mehre kefil olmaları muteberdir Kadının küçük veya büyük olması fark etmez. Ancak büyük yani bâliğ olduğu takdirde kendinin, küçük olduğu takdirde ise velisinin, kefâlet meclisinde, kefaleti kabul etmesi şarttır. Hasta oldukları (maraz-ı mevt) takdirde, karı (mekfulün leh) veya kocadan (mekfulün anh) biri mirasçılarından ise kefâletleri sahih değildir. Karı kocadan hiçbiri kefil olan velinin mirasçısı değilse, kefâlet mamelekinin 1/3 nisbetinde geçerli olacaktır.

MADDE 101 — Mehrine kefil olunan kadının bülûğa erdikten sonra, mehrini kocasından veya kefilden istemeye hakkı vardır. Kefilin, kendisinin veya kocasının velisi olması farketmez. Kefil mehri ödediğinde, eğer kocanın emriyle kefil olduysa, ona müracaat edebilir. Onun emri olmadan kefil olduysa, kocaya müracaat edemez.

MADDE 102 — Baba fakir olan küçük oğlunu evlendirdiğinde, kefili olmadıkça kadının mehrinden dolayı sorumlu tutulamaz. Eğer kefili olup da mehri te'diye edecek olursa, mehir için oğluna müracaat edemez. Meğer ki te'diye esnasında oğluna müracaat hakkı olmak şartıyla mehri ödediğini şahit huzurunda beyan etmiş ola. Fakir olan küçüğün babası kefili olduğu mehri ödemeden vefat etse, kadın mehrini babasının terekesinden alabilir. Ancak diğer mirasçıları, küçüğün babasından düşecek miras payına rücu edebilirler.

Eğer küçüğün kendi malı mevcut ise, baba kefil olmasa bile, küçüklerin malları üzerindeki velâyet hakkına dayanarak, kendi malından değil oğlunun malından ödemek üzere mesul olur.

MADDE 103 — Mehir muayyen bir şey olup da, teslimden evvel kocanın elindeyken telef ve helâk olsa veya telef ve helâk edilse; yahut teslimden sonra istihkak iddiası ile birisi zaptetse, kadının, verilen mehir,

mislî eşyadan ise kıymetiyle tazmini için kocaya müracaat etme hakkı vardır.

Mehir olarak verilmiş muayyen bir malın yarısı üçüncü şahıslar tarafından istihkak davası ile zaptedildiğinde kadın seçimlik hakka sahip olur; isterse geriye kalan yarı ile beraber zaptedilen diğer yarının kıymetini alır, isterse de elinde kalan yarıyı da iade ederek kıymetinin tamamını alır. Bu durumda kocası zifaftan önce kendisini boşayacak olursa, kadının hakkı zaten geriye kalan yarıdan ibarettir.

Yedinci Fasıl

MEHRİN ÖDENMESİNİN NETİCELERİ

MADDE 104 — Kadın zifafa razı olduktan sonra, mehr-i muaccelin tamamını kabzetmediğini iddia ettiği takdirde, mehri verdiğini ileri süren kocaya karşı davası kabul edilmez. Meğer ki o memlekette mehrin tacili meselesi örf ve adet haline gelmiş bulunmaya. Bu durumda mehr-i muaccelin bir kısmını talep ederse davası kabul edilir ve kadını davadan engelleyen şey mirasçılarını da engeller.

HAK. 86, 87

MADDE 106 — Eşler evlenme akdi mevcutken, zifaftan evvel veya sonra, yahut hem zifaf hem de boşamadan sonra mehrin miktarında ihtilaf ettiklerinde, aralarında mehr-i misil esas alınıp bakılır; eğer mehr-i misil kadının iddia ettiği miktara eşit veya ondan daha fazla olduğundan dolayı kadın lehine şahadet eder bir durumdaysa, koca davasını beyyine ile ispat etmedikçe yeminle beraber kadının sözüne itibar edilir.

Eğer mehr-i misil, kocanın iddia ettiği miktara eşit veya ondan az ise koca lehine şehadet eder bir durumda olduğundan, kadın davasını beyyine ile ispat etmedikçe, yemin ile beraber kocanın sözü mu'teber sayılır.

Eğer mehr-i misil, her ikisinin iddia ettiği miktarlar arasında kalıyor; ne koca ne kadının lehine bir durum arzetmiyorsa, iki taraf birbirlerine karşılıklı olarak yemin teklif ederler. Her ikisi de yemin etmişse veya taraflar iddialarını zıt delillerle isbat etmişlerse mehr-i misil verilmesine karar verilir.

Zikredilen her iki halde de yemini reddeden taraf aleyhine, diğer tarafın iddia ettiği meblağı ödemesine karar verilir. Taraflardan birisi iddiasını kesin delilerle isbat ettiği takdirde davayı kazanır ve lehine karar verilir.

Eğer zifaftan önce talak vuku bulup da, eşler boşamadan sonra mehrin miktarında ihtilaf edecek olurlar ve mehir de alacak kabilinden olursa, yukarda zikredildiği gibi, mehr-i misil verilmesine hükmolunur.

HAK. 86, 87

MADDE 107 — Eşlerden birinin ölümü, mehrin aslı ve miktarı konusundaki hükümler cihetiyle hayatları gibidir. Yani eşlerden biri vefat edip de, mirasçıları ile sağ kalan diğer eş arasında, mehrin aslı veya miktarında ihtilaf vaki olsa, yukardaki maddede zikredilen usulî muameleler aynen cereyan eder.

Her iki eş de ölmüş ise, bu durumda, mirasçılar eğer mehr-i müsemmânın miktarında ihtilaf ederlerse, kocanın mirasçılarının beyanlarına itibar edilir ve iddia ettikleri miktar kadar mehri ödemeye mahkûm edilirler.

Mehrin tesbit ve tesmiyesinde ihtilaf ederlerse, kocanın mirasçıları, mehrin tesmiyesini inkâr ve yemini reddettikleri takdirde, mehr-i misli ödemeğe mahkûm olurlar. Akit anında tesmiye yapılmadığında eşlerin mirasçıları ittifak ettikleri takdirde de hüküm böyledir.

HAK. 88

MADDE 108 — Yukarda geçen durumlarda kadının mehr-i mislinin tamamının kendisine verilmesi şeklindeki hüküm, ancak zifaftan evvel ihtilaf meydana gelen hallerde cereyan eder. Zifaftan sonra ise, her ikisi sağ iken veya her ikisi yahut birisi öldükten sonra ihtilaf meydana geldiğinde mesele şöyle çözümlenir: Koca veya mirasçıları mehirden bir miktarının kadına ödendiğini iddia ettikleri takdirde, mahallî adetler, kadının mehrin bir kısmını almadıkça kocasını reddedebileceğini doğruluyorsa, kadına aldığı miktarı beyan etmesini emreden bir ihtar gönderilir. Kadın gönderilen ihtara rağmen verilen miktarı ikrar etmez ise emsali için peşin olarak verilmesi mu'tat olan miktar, mehrin miktarından tenzil edilir. Eğer mehr-i müsemmânın miktarında ittifak edilmiş ise geriye kalanı kadına teslim edilir. İttifak edememişler ve kocanın mirasçıları da mehir tesmiyesinin aslını inkâr etmişlerse, kadına mehr-i mislinden tenzil edilen miktardan sonra bakiye verilir. Kocanın mirasçıları, mehr-i müsemmânın aslını değil de miktarı hakkındaki iddiayı inkâr etmişlerse mehr-i misil kendisini destekleyen tarafın talebi kabul edilir. Eşlerin her ikisinin ölümünden sonra, muteber olan söz, kocanın mirasçılarının sözleridir.

HAK. 87

MADDE 109 — Evlenmek isteyen bir kimse başkasından iddet bekleyen bir kadının nafakasını temin edip de, kadın dahi iddetin sona ermesinden sonra o kimse ile evlenmeyi reddettiği takdirde; eğer kadına evlenme şartıyla nafaka temin etmiş ise, para olarak verdiği miktarı kadından talep edebilir. Eğer evlenme şartını ileri sürmeden nafakasını temin eylemişse, artık kadından birşey talep edemez. Kadın o kimse ile evlenmesi halinde de hüküm aynidir. Kadına yaptığı iaşe masraflarına gelince, birlikte yiyip içmişlerse, evlenme şartını koşmuş olsa bile, kıymetini talep ederek kadına müracaat edemez.

MADDE 110 — Bir kimse evlenme isteği ile bir kadına hediye gönderse veya mehrinin tamamını yahut bir kısmını kadına verse; kadın da onunla evlenmeyi reddetse veya velisi evlenmesine icâzet vermese yahut da evlenme akdinden önce o şahıs evlenme isteğinden vazgeçse, bütün bu hallerde; kullanma sebebiyle değişmiş ve kıymetine noksan gelmiş olsa bile, mehir olarak verilen şey mevcutsa aynini, telef ve helâk olduğu veya edildiği takdirde kıymetinin iâdesini talep edebilir. Hediyelere gelince, aynisi mevcutsa onların da iâdesini isteyebilirse de, helâk ve telef olmuş veya edilmiş ise, kıymetlerini talep edemez.

HAK. 2; TMK. 86

MADDE 111 — Koca karısına zifaftan önce veya sonra para, menkul eşya veya yiyecek nevinden bir şey gönderip de, gönderdiği zaman, mehir veya başka birşeyden olduğunu zikretmese, sonra da anlaşmazlık vukubulduğunda koca mehirden mahsup olduğunu, kadın ise hediye olduğunu iddia etseler, memleket halkının hediye olarak göndermeyi âdet edinmediği bir şeyse, yeminle teyit edilen kocanın sözü muteberdir. Hediye olarak gönderilmesi adet olan bir şey ise, mu'teber olan söz kadının sözüdür.

Buna göre koca yemin eder ve gönderdiği şey de aynen mevcut olursa, kadın muhayyerdir; isterse mehirden mahsup ederek o şeyi yanında alıkor, isterse de kocaya iade ederek mehrin geriye kalanını veya mehirden bir şey verilmemişse tamamını talep ederek kocaya müracaat eder. Kocanın gönderdiği şey helâk olmuş veya edilmişse kıymeti mehre mahsup edilir. Mahsup edildikten sonra eşlerden birinin diğerinde hakkı kalırsa onu talep edebilir. İkisi de kesin delil ileri sürerlerse, kocanın beyyinesi tercih edilir.

HAK. 2; TMK. 86

Sekizinci Fasıl

CİHAZ - EV EŞYASI VE BUNLARLA İLGİLİ İHTİLAFLAR

MADDE 112 — Evlenme akdinden maksat mal iktisabı değildir. Bundan dolayı; kadın mehrinden veya başka birşeyden cihaz tesisi için zorlanamadığı gibi, babası dahi kendi malından kızının cihazını tesis etmeye mecbur tutulamaz. Kadın, kocasının verdiği mehre layık olmayacak şekilde az bir cihaz ile veya tamamen cihazsız olarak zifafa girdiği takdirde, kocası ne kadından ne de babasından cihaz namı altında bir şey isteyemez. Miktarı karşılıklı rıza ile belirlenmiş olan mehirden bir şey tenzil etmeye de hakkı olamaz. Her ne kadar koca, fazla cihaz getirir arzusuyla, karşılığında fazla masraf yapmış olsa bile.

HAK. 89, 90; TMK. 86

MADDE 113 — Baba, teberru edip de, kendi malından reşit kızı lehine bir cihaz tesis etmiş ise; eğer bu cihazı sıhhati yerinde iken, kızına teslim ederse, teslim ile cihazı teşkil eden malları kız iktisap eder. Artık o andan itibaren ne baba ne de mirasçıları talepte dahi bulunamazlar.

Eğer baba cihaz mallarını kızına teslim etmezse, kız bunlar üzerinde herhangi bir hak iddia edemez. Baba, cihazı maraz-ı mevtinde teslim ederse, mirasçıların rızası olmadıkça cihaz konusu mallara mâlik olamaz.

TMK. 236

MADDE 114 — Baba sıhhati yerinde iken, kendi malından bâliğ olmayan kızının cihazını satın aldığında, gerek babasının sıhhati yerinde iken gerekse maraz-ı mevtinde, mümeyyiz olarak ister kabzetmiş olsun ister olmasın, sadece cihaz olarak satın alma ile kız o mala malik olur. Artık ne babasının ne de mirasçılarının mezkûr cihazdan bir şey almaya hakları kalmaz. Eğer satın alınan malın semenini vermeden önce vefat ederse, satıcı babasının terekesine müracaat eder. Bu sebeple mirasçıların küçük üzerinde bir hak iddia etmeleri câiz değildir.

Krş. HAK. 88; TMK. 236

MADDE 115 — Baba kızına mehri ile cihaz tesis edip de, cihazdan fazla mehirden bir şey kalırsa, kızın kalan miktarı babasından talep edebilme hakkı mevcuttur.

HAK. 89, 90; TMK. 236

MADDE 116 — Cihaz kadının özel mülküdür. Buna göre, kocanın bu mallar üzerinde herhangi bir hakkı yoktur. Kadının eşyasını, kendisi ve misafirleri için döşemek üzere zorlayamaz. Ancak izin ve rızası ile o eşyadan intifa edebilir. Koca, evlilik devam ederken veya evlilik sona erdikten sonra, cihazdan bir şey gasbettiğinde, kadın gasbedilen şeyin aynen, telef ve helâk olmuş veya edilmiş ise kıymetini kocasından talep etme hakkına sahiptir.

Krş. TMK. 186, 192, 197, 236

MADDE 117 — Baba kızının cihazını hazırlayıp da kocasına cihazı ile beraber teslim ettikten sonra, kendisi veya mirasçıları, cihaz konusu malların ariyet olarak verildiğini iddia eder, kadın veya kadının ölümünden sonra kocası da temlik edildiğini müdafaa ederse, mahallî adetler nazar-ı dikkate alınarak bakılır; eğer bahis konusu malların babalar tarafından ariyet değil de cihaz olarak verilmesi adetse ve usuldense, baba veya mirasçıları aksini isbat etmedikçe talepleri reddedilir, kızın ve kocasının iddiası kabul edilir. Mahallî âdetlere göre, iddia edilen malların, o kadının emsâli için hazırlanan cihazdan fazla olduğu görülürse, baba veya mirasçılarının talebi kabul edilecektir. Bu konuda ana da baba gibidir.

Krş. TMK. 236

MADDE 118 — Eşler evliliğin devamı halinde veya ayrılıktan sonra, gerek kocanın gerek karının mülkü olsun, birlikte oturdukları evdeki eşyada ihtilaf ettiklerinde, âdeten kadınlara yarayan şeyler, koca aksini isbat etmedikçe kadınındır; erkeklere yarayan şeyler de, kadın kendisine ait olduğunu isbat etmedikçe, erkeğindir. Hangisi kesin delillerle isbat ederse onun talebi kabul edilerek, anlaşmazlık konusu mal her ne kadar diğerine yarasa da, onun lehine hüküm verilir. Ticari mallardan olan eşya, eşlerden ticaretle meşgul olan kimseye aittir.

Krş. TMK. 182, 183, 184, 185, 186, 192, 193

MADDE 119 — Eşlerden birisi vefat edip de sağ kalan eş ile ölenin mirasçıları arasında ev eşyasından dolayı anlaşmazlık meydana geldiğinde, kesin delilleri mevcut değilse, erkek ve kadından her ikisine de yarayabilecek şeyler sağ kalan eşe ait olur.

Sekizinci Bâb

EHL-İ KİTAP KADINLARLA EVLENME (EVLENMEDE DİN AYRILIĞININ TE'SİRLERİ)

Birinci Fasıl

EHL-İ KİTAP KADINLARLA EVLENME

MADDE 120 — Bir müslüman erkeğin, hiristiyan veya yahudi, zimmî veya gayr-i zimmî bir ehl-i kitap kadınla evlenmesi, her ne kadar dinen mekruh ise de, hukuken geçerlidir.

Ehl-i kitap bir kadının evlenme akdi ehl-i kitaptan olan velisinin izni ve her ne kadar dinine muhalif bir dinde olsalar bile iki ehl-i kitaptan kişinin şehâdetiyle mu'teber olarak icra edilebilir.

Müslüman erkeğin bu evliliği inkâr etmesi halinde, evlenme akdi bu iki ehl-i kitabın şahitliği ile isbat edilemez ise de, ehl-i kitap olan kadının evliliği inkârı halinde bunların şahitliği ile evlenme akdi ispat edilebilir.

Krş. HAK. 58

MADDE 121 — Müslüman bir kadınla evli iken ehl-i kitap bir kadınla evlenmek veya ehl-i kitap bir kadınla evliyken müslüman bir kadınla da evlenmek muteber sayılır. Kasmde (kadınlar arası adalet ve eşitliğe riayet konusunda) ehl-i kitap kadınlar ile müslüman kadınlar eşit haklara sahiptir.

MADDE 122 — Müslüman bir kadın müslüman erkekten başkasıyla evlenemez. Bu sebeple, müslüman bir kadının ne putperest ne de Yahudi olsun Hiristiyan olsun ehl-i kitap bir erkekle evlenmesi câiz değildir. Böyle bir evlenme akdi asla mün'akit olmaz, batıldır.

Krş. HAK. 58

MADDE 123 — Müslüman bir erkek, Hiristiyan bir kadınla evlendiğinde kadın Yahudi olsa veya Yahudi olup da sonradan Hiristiyan olsa, evlenme akdi fasit olmaz.

MADDE 124 — Müslüman bir erkeğin ehl-i kitap bir kadından doğan çocukları, erkek olsun kız olsun, babanın dinine tabidirler.

MADDE 125 — Din ayrılığı mirasçı olmanın engellerindendir. Buna göre, müslüman bir erkek, müslüman olmadan vefat eden ehl-i kitap karısına mirasçı olamadığı gibi, ehl-i kitap kadın dahi kendi dininde ölen kocasına mirasçı olamaz.

İkinci Fasıl

EŞLERDEN BİRİNİN VEYA İKİSİNİN MÜSLÜMANLIĞI SONUCU MEVCUT EVLİLİĞİN DURUMU VE HÜKÜMLERİ

MADDE 126 — Müslüman olmayan eşlerden kadın islamiyeti kabul ettiğinde, kocası müslüman olmaya davet edilir. Davete icabet eder, müslüman olursa, eşler müslüman olduktan sonra birbirleriyle evlenmeleri yasak kimseler (mahrem) haline gelmedikleri takdirde, evlenme akdi muteber olarak devam eder. Eğer koca müslüman olmayı reddetmişse veya eşler evlenmeleri yasak kimseler haline gelmişse (mahrem), kocanın kendisi mümeyyiz küçük veya bu hükümde birisi olsa bile, hâkim hemen aralarını ayırır. Fakat koca gayr-ı mümeyyiz küçük olursa temyiz kudretini elde edinceye kadar beklenir. Eğer gayr-ı mümeyyiz küçük hükmünde birisi ise (mesela akıl hastası), sağlığına kavuşup şifa buluncaya kadar beklenmeden, ana ve babası müslüman olmaya çağrılır. Onlardan biri İslamiyeti kabul ederse, henüz mümeyyiz olmayan koca da ona tabi olarak müslüman olmuş sayılır ve evlenme geçerliliğini devam ettirir. Ana-babanın İslamiyeti red etmeleri halinde, ayrılmalarına karar verilir. Eğer ana babası yoksa, hâkim onun aleyhine ayrılmalarına hükmeder ve bu hükmü vermek için ona bir vasi tayin eder. Mümeyyiz küçüğün veya gayr-i mümeyyiz hükmündeki kimselerin (akıl hastaları gibi) ana-babalarından birinin İslamı kabul etmemelerinden dolayı, hâkimin verdiği ayrılma kararı boşama olup fesih değildir. Aralarını hâkim ayırmadıkça evlilik devam eder.

Krş. HAK. 58

MADDE 127 — Eşlerden koca müslüman olduğunda, karısı eğer ehl-i kitaptan ise, evlenme muteber olarak devam eder. Eğer ehl-i kitaptan değilse, müslüman olmaya çağrılır; kabul ederse evlilik sahih olarak devam eder. Eğer müslüman olmayı veya semavî bir dine girmeyi reddederse; yahut da müslüman olduğu takdirde kocası ile evlenmesi yasak hale gelirse (mahrem olursa) ayrılmalarına hükmedilir. Ehl-i kitap olmayan kadının İslamı reddetmesi sebebiyle meydana gelen ayrılık fesih olup boşama değildir. Hâkim ayrılığa hükmetmedikçe evlilik devam eder.

MADDE 128 — Karı koca birlikte müslüman oldukları takdirde, aralarında evlenme engeli teşkil edecek bir husus ortaya çıkmadıkça, önceki evlenmeleri muteber olarak kalır. Eğer birbirleri ile evlenme yasağı (mahremiyet) doğuracak bir hal varsa, hâkim karı kocayı ayırır. Kâdî, yek diğerine mahrem olan gayr-i müslim eşler arasını ayıramaz. Meğer ki gayr-i müslim eşlerin ikisi birlikte mahkemeye müracaat edeler. Bu durumda ve bir de müslüman bir erkekten iddet bekleyen ehl-i kitap bir kadın, iddetinin bitmesinden evvel başkasıyla evlenmesi halinde, hâkim kendi huzurunda karı koca arasında yargılama yapılmamış olsa bile onları ayırabilir.

MADDE 129 — Karı kocadan birisi müslüman olduğunda, daha önceden doğmuş küçük bir çocukları bulunsa veya diğer eş de İslama çağrılmazdan önce veya sonradan bir çocukları doğsa, çocuk Dar-ı İslamda ikamet ettiği takdirde, ana babasından müslüman olanına tabi olur. Ana babadan müslüman olanın, Dar-ı İslamda veya başka bir yerde ikamet etmesi farklılık arzetmez. Ancak çocuk Dar-ı İslamda ikamet etmediği takdirde, anne babasından müslüman olana tabi olmaz.

Krş. TMK. 266

MADDE 130 — Çocuk dedesine tabi değildir. Bu sebeple, babası vefat etmiş olsa bile, dedesinin müslüman olması nedeniyle çocuk da müslüman kabul edilmez. Çocuğun mümeyyiz olsun olmasın, küçük olduğu müddetçe, ana babasından müslüman olanına tabiiyeti devam eder. Bu tabilik temyiz kudretine sahip olarak bülûğa ermedikçe kesilmez. Buna göre, çocuk akıl hastası veya bunak olarak (ma'tûh) bülûğa erdiği takdirde, müslüman ana veya babasına olan tabiiyetinin devamı zâil olmaz.

Krş. TMK. 266

Dokuzuncu Bab

GAYR-İ SAHİH VE MEVKUF EVLENME AKİTLERİ

Birinci Fasıl

GAYR-İ SAHİH EVLENMELER (BATIL VE FÂSİT EVLENMELER)

MADDE 131 — Bir kimse kendisi ile arasında evlenme yasağı (mahremiyet) bulunan kan, sıhrî ve süt hısımlarından bir kadınla evlenirse, yapılan evlenme asla sahih olmaz (batıl olur.) Kendileri ayrılmazlar ise mahkemece re'sen araları ayrılır. Koca bunun yasak olduğunu (hürmetini) bilerek yapmışsa siyâseten en ağır tazir cezası ile, şayet yasak olduğunu bilmeyerek yapmış ise, haline uygun bir ceza ile cezalandırılır.

HAK. 54; TMK. 112

MADDE 132 — Bir kimse başkasıyla evli veya başkasından iddet bekleyen bir kadınla evlendiği takdirde bu evlenme asla sahih olmaz (batıl olur.) Eğer yasak olduğunu bilerek onunla birleşmiş ise en ağır şekilde cezalandırılır. Haram olduğunu bilmeyerek bu işi yapmış ise haline uygun hafif bir ceza ile cezalandırılır. Haram olduğunu bilerek evlendiği takdirde, ayırmadan sonra kadının iddet beklemesi gerekmez. Bu sebeple, bu ikinci erkekle evliyken birinci kocasıyla cinsi münasebette bulunması haram olmaz. Bilmeyerek evlendiği takdirde ise iddet beklemesi gerekir ve iddet bitmeden önce önceki kocası ile cinsi münasebette bulunması haram olur.

HAK. 54; TMK. 112

MADDE 133 — Eğer bir kimse evli olmayan ve iddet içinde bulunmayan iki kız kardeşle tek evlenme akdiyle evlenirse, her ikisinin de evlenme akdi sahih olamaz, (batıldır.) Bunlardan kendisi ayrılmadığı takdirde kadi tarafından ayrılmaları gerekir. Zifaftan önce ayırma vaki olmuşsa, bunların mehir almaya da hakları yoktur. Kız kardeşlerden biri başka bir erkekle evli veya iddet içinde ise, onun evlenmesi bâtıl olacağından, evli olmayan ve iddet içinde bulunmayan ile akdettiği evlenme muteber sayılır. İki kızkardeşle birbiri ardınca ayrı ayrı iki akitle evlendiğinde, önceki tarihli nikâh muteber olup ikincisi batıl olur. Koca, ikincisi ile karşılıklı olarak birbirini terk etmedikleri takdirde araları mahkemece ayrılır. Koca ikincisi ile cinsi münasebette bulunmuşsa, iddetin sonuna kadar, birinci karısıyla cinsi münasebette bulunamaz. Evlenmelerden hangisinin daha önce yapıldığı bilinemezse yahut bilindiği halde unutulursa akitlerden birisi batıl, diğeri sahih olarak vuzuha kavuşmadıkça, her iki akit de batıl olur. Bu kız kardeşler ile birleşmeden önce ayrıldığı takdirde, bunlardan istediği ile hemen evlenebilir. Bunların mehirleri akitte tesmiye olunduğu, cins ve miktarca eşit bulunduğu, ikisi de kendisinin önce evlendiğini iddia edip de delilleri bulunmadığı ve de zifaftan önce ayırma vaki olduğu takdirde, bunların ikisine birden mehrin yarısını vermek gerekir.

İki kız kardeşten birisi kendisinin evlenme akdinin daha önce olduğunu kesin delil ile isbat ettiğinde, muteber evlilik onunki olduğundan mehrin yarısının ona verilmesi gerekir, batıl olana bir şey verilmez.

Mehirleri cins ve miktar itibariyle farklı olduğu takdirde, ikisine birlikte iki mehr-i müsemmâdan daha az olanının yarısı verilir.

Eğer mehr-i müsemmâları tesbit edilmemişse, her ikisi de bir müt'a ile yetinmek zorundadırlar.

Evlenme zifaftan sonra iptal edilmiş ise, her ikisi de mehr-i müsemmâlarının tamamını alırlar.

HAK. 54, 53; TMK. 112

MADDE 134 — Bir erkek; üç kere arka arkaya veya muhtelif zamanlarda boşadığı karısı ile, kadın bir başkasıyla muteber bir şekilde evlenip de, bu evlilik talak veya kocanın ölümü ile sona ermeden evlenirse; dördüncü karısını boşayıp da iddeti sona ermeden beşinci bir kadınla ev-

lenmişse veya bir kadınla şahitsiz olarak evlenmişlerse; bütün bu zikredilen evlenme akitleri muteber (sahih) değildir, iptal edilerek aralarının ayrılması gerekir. Mahkeme kararına ihtiyaç olmaksızın, zifaftan önce veya sonra, karı kocadan her biri böyle bir evlenme akdini fesih, arkadaşını terk ve bu konuda onu haberdar etmek ile evliliğe son verebilirler.

Krş. HAK. 54, 56, 77, 118; TMK. 108, 110, 123

MADDE 135 — Herhangi bir sebeple sahih olarak vaki olmayan evlenmeler zifaftan önce iptal edildikleri takdirde sıhrî hısımlıktan dolayı evlenme yasağı doğurmaz ve eşler birbirlerinin mirasçısı olamazlar. Fakat böyle sahih olmayan evlenmelerden doğan çocukların nesebi sabit olur.

Krş. HAK. 75, 76; TMK. 125, 126, 127; AŞ. 310, 311, 321, 323

MADDE 136 — Derece itibariyle yakınlıkta birbirine eşit olan iki veliden herbiri küçük bir kızı ayrı ayrı evlendirdikleri takdirde, iki akitten hangisi daha önce icra edildiyse o muteber, diğeri batıl olur. Hangisinin daha önce akdedildiği bilinmezse veya her iki akit birlikte vaki olduysa, her ikisi de batıl olur.

Krş. TMK. 112/I

MADDE 137 — Bir veli velâyeti altında bulunan ve aralarında evlenme yasağı bulunmayan bâliğ bir kadını, akit yapmadan önce iznini almaksızın kendisine nikâh ettirse, kız, evlenme haberi kendisine ulaşınca sükût etmiş veya rızasını açıkça beyan etmiş olsa bile, yapılan evlenme akdi sahih olamaz.

İkinci Fasıl

MEVKUF EVLENMELER

MADDE 138 — Kendilerine velileri tarafından izin verilmeyen mümeyyiz küçükler veya bunların hükümlerine tabi mahcurlar (akıl hastaları gibi) velilerinin izni olmaksızın evlendikleri takdirde, akdin geçerliliği (nefâzı) velilerinin icâzetine mevkufdur (bağlıdır.) Velileri akde icâzet verdiği takdirde, yapılan evlenme akdinde kız için son derece düşük bir mehir tayin edilmiş veya erkek çok yüksek bir mehir ödemek zorunda bırakılmış olmamak (gabn-i fâhiş bulunmamak) şartıyla akit geçerli (nâfiz) olur. İcâzet vermediği takdirde ise akit batıl olur. Ayni şekilde mehirde gabn-ı fahiş bulunursa, veli icâzet verse bile akit batıl olur.

Krş. TMK. 120, 117

MADDE 139 — Ehliyet şartlarını taşıyan yakın derecede bir velinin varlığına (veliyy-i akreb) rağmen, küçük adına uzak derecede bulunan veli (veliyy-i eb'ad) tarafından akdedilen evlenmenin muteberiyeti (nefazı)

hak sahibi yakın dereceli velinin icâzetine bağlıdır (mevkuf). İcâzet verirse evlenme geçerli (nâfiz), icâzet vermezse evlenme batıl olur.

HAK. 10, 11

MADDE 140 — Müvekkil vekiline muayyen olmayan bir kadınla kendisini evlendirmek üzere yetki verip de vekil dahi müvekkilini herhangi bir kadınla evlendirdiği takdirde, bu kadının herhangi bir aybı yahut müzmin bir hastalığı bulunsa bile, evlenme geçerlidir. Müvekkilin bu evlenmeyi reddetmeye hakkı yoktur.

Fakat vekil müvekkilini, küçük kızı veya velâyeti altında bulunan diğer bir küçük kız ile evlendirdiği takdirde, sarih veya zimni olarak icâzet vermedikçe bu evlenme akdi müvekkili bağlamaz.

Vekiline, bir kadınla evlendirmesi için yetki verdiği halde, vekil yetkisini aşarak bir evlenme akdiyle iki kadınla evlendirdiği takdirde, her ikisine veya birisine icâzet vermedikçe, ikisi hakkında da bu akit mevkuftur, bağlayıcı değildir.

Bu iki kadını ayrı ayrı akitle evlendirdiği takdirde, birinci akit muteber ve bağlayıcı olup, ikincinin geçerliliği müvekkilin icâzetine mevkuftur.

Krş. TBK. 32—40, 386—398; AŞ. 268, 392

MADDE 141 — Müvekkil vekiline kendisini muayyen bir kadınla evlendirmek üzere yetki verdiğinde, vekil yetkisini aşarak, başka bir kadınla evlenme aktederse, akit müvekkil hakkında bağlayıcı (lazım) olmaz. Ayni şekilde bir kadınla evlendirmesine yetki verip, mehrin miktarını da belirlediği halde, vekil müvekkilini belirlenen miktardan daha fazla bir mehir ile evlendirdiği takdirde, müvekkil evlenme akdine icâzet vermedikçe akit geçerlilik (nüfüz) kazanmaz.

Mehirde vekilin artırdığı fazlalığı bilmeksizin müvekkilin kadınla zifafa girmesi muhayyerlik hakkını iskat etmez. Vekilin fazlayı kendi malından vermeyi taahhüt etmesi bile, akde müvekkilini bağlayıcı vasfı kazandırmaz.

Krş. TBK. 32—40, 386—308

MADDE 142 — Kadın vekiline evlendirme yetkisi verdiği halde belirli bir kimseyi tesbit etmemiş ise, vekil kadını kendisi, babası veya oğlu ile evlendirirse, bu akit kadın açısından muteber değildir ve kadının bu evliliği reddetme hakkı mevcuttur.

Eğer müvekkili olan kadını yakını olmayan bir kimse ile mehirde gabn-i fahişle (aşırı aldanma) evlendirirse, koca kadının mehr-i mislini tamamlamadığı takdirde, hem kadının hem de velisinin yapılan evlenmeyi feshetme hakkı vardır. Eğer dengi olmayan birisi ile evlendirirse evlenme asla sahih olmaz (batıl olur). Eğer mehr-i misli ile dengi olan biriyle evlendirirse, kocanın bir aybı (kusuru) veya bir hastalığı olsa bile, evlenme kadını bağlar (lazım olur).

MADDE 143 — Koca karısına karşı gerçek nesebini gizleyip de onu aldatsa (tağrir), velisinin meseleden haberdar olması halinde, evlenme vaki olduktan sonra kocanın kendisine denk olmadığını kadın anladığı takdirde, kendi veya velisi evlenme akdine icâzet de verebilir, iptal de edebilir; bu konuda seçimlik hakka sahiptirler (muhayyerdirler).

Krş. TMK. 117

MADDE 144 — Vekâlet veya velâyet hakkı bulunmadan yetkisiz olarak bir evlenme akdini icap veya kabul eden kimsenin akdettiği evlenme, icâzet hakkına sahip olan kimsenin icâzetine bağlı olarak (mevkufen) mün'akit olur. İcâzet verilirse geçerli, iptal edilirse batıl olur.

Krş. TBK. 38—39

Onuncu Bâb

EVLENMENİN İSBATI

MADDE 145 — Karı koca arasında evlenme akdinin varlığı konusunda anlaşmazlık meydana geldiğinde, evlilik iki âdil veya bir âdil erkek ile iki âdil kadınların şahadeti ile isbat olunur. Buna göre, bir erkek bir kadının eşi olduğunu veya bir kadın bir erkeğin kendi kocası olduğunu iddia eder de, davalı bu iddiayı inkâr ederse, davacı kesin delillerle davasını isbattan aciz kaldığında davalıya yemin teklif eder. Davalı yemin ederse davacının iddiası reddedilmiş olur. Yemin etmekten kaçınırsa aleyhine karar verilir.

Krş. HAK. 37; TMK. 110, 35—38

MADDE 146 — Evlenme, karı ve kocanın iki oğlunun (fürûunun) şehâdeti ile isbat edilemez. Şahitlerden birisi kocanın oğlu, diğeri ise kadının oğlu olduğu takdirde dahi hüküm böyledir. Fakat şahitler sadece kocanın iki oğlu veya kadının iki oğlu olup da, eşlerden birisi evlenmenin varlığını iddia ederken diğeri inkâr ederse, bu iki oğul, karşı tarafça, onların kendi usulleri aleyhinde şahit gösterildikleri takdirde şehâdetleri muteber kabul edilir.

MADDE 147 — Velinin velâyeti altındaki küçükler aleyhine onların evli olduğunu ikrar etmesi muteber değildir. Meğerki evlenme şahitlerin şehâdetiyle isbat edilmiş ola veya küçükler bülûğa erdiklerinde velilerini tasdik edeler.

MADDE 148 — Bir kimse bir kadının eşi olduğunu ikrar eder; o kadınla aralarında evlenme engeli bulunan (mahremi olan) bir başka kadınla veya o kadından başka ayrıca dört kadınla evli olmadığı sabit olur; eşi olduğunu iddia ettiği kadın başkasıyla evli ve başkasından iddet bekler halde bulunmaz ve bütün bu şartlarla beraber kadın da bu evliliğin varlığını kabul ederse, evlenme erkeğin ikrarı ile isbat edilmiş olur. Artık kadının nafakasını kocanın temin etmesi gerekir; birinin ölümü halinde, sağ kalan eş ölenin mirasçısı olur.

MADDE 149 — Kadın sıhhati yerindeyken veya hastalık halinde, **«filan kimse ile evlendim»** diye ikrar ettiğinde, o kimse kadın hayattayken sözünü tasdik ederse, evlenme sabit olur; kadının mirasçısı haline gelir; kadının ölümünden sonra kadının sözünü tasdik ederse, evlenme sabit olmadığı gibi mirasçısı da olamaz.

İKİNCİ KİTAP

EVLENMENİN HÜKÜMLERİ - KARŞILIKLI HAK VE VAZİFELER

Birinci Bab

KOCANIN KARIYA KARŞI VAZİFELERİ

MADDE 150 — Kocanın karısına meşru ve makul bir tarzda muamele etmesi ve onunla iyi geçinmesi gerekir. Kadının infak ve iâşesi kocaya aittir. Nafaka borcu iâşe, giyim ve meskene şâmildir.

Krş. HAK. 69, 70, 73; TMK. 151, 152

MADDE 151 — Kocanın karısı ile evlilik müddeti içinde bir defa da olsa kocalık ödevini yerine getirmesi zifafı gerçekleştirmesi bir vecîbedir.

Krş. 151

MADDE 152 — Birden fazla hür kadınla evli olan kocanın, ünsiyete vesile olan gece beraber kalmada eşitliği sağlaması, nafaka hususunda haksızlığı önleyip gücü yettiği herşeyde adaleti yerine getirmesi gerekir (kasm).

HAK. 74

MADDE 153 — Adalet ve eşitliğin sağlanması (kasm) vecîbesinin ifa edilmesinde, bâkire, dul, yeni evli, eski evli, müslüman ve ehl-i kitap kadınların hepsi eşittir. Bunlardan birisine diğerlerine karşı üstünlük ve ayrıcalık tanınamaz.

Kasm (yeme, giyme ve gece beraberlikteki eşitlik) konusunda, kadının sıhhatli, hastalıklı, hayızlı, lohusa, tenasül uzvu birleşmeye engel olacak kadar bitişik ve etli (retkâ) veya kemikli (karnâ) olmasında fark yoktur. Bu sebeple koca, kadının hastalığı, hayzı, lohusalığı veya tenâsül uzvundaki birleşmeye mani bir kusuru nedeniyle özür beyan ederek, adaletin tevziinde kusur ederse, özrü kabul edilmez.

HAK. 73, 74

MADDE 154 — Koca karılarından herbirinin yanında bir gün bir gece veya üç gün ikâmet eder. İsterse her biri için yedişer gün tayin eder. Kaç günde bir devir edeceğini tayin ettikten sonra, istediğinin yanında başlama konusunda tercih kocaya aittir.

Eşit olarak paylaştırma işi (kasm), karılarından birisi ile ne kadar gece beraber kalmış ise diğerleri ile de o kadar gece kalması gerekir şeklinde anlaşılmalıdır. Koca gece çalışıyorsa, gündüz bir paylaştırma yapmış olmadıkça, gündüzleri eşitliğe riayet etmesi gerekmez.

MADDE 155 — Diğer karılarının izni olmadan, kocanın karılarından birinin yanında tayin ettiği devir müddetinden fazla kalması câiz değildir. Hasta olduğu takdirde, hasta ziyareti için gitmiş olması hali müstesna, fazladan yanında kalamaz. Fakat kadının hastalığı şiddetlendiği takdirde, iyileşinceye kadar, onun yanında kalmasında beis yoktur.

MADDE 156 — Kadınlardan birinin kendi nöbetini, kumalarından birine terketmesi muteberdir. Ancak ilerde istediği takdirde geri dönme yetkisine sahiptir.

MADDE 157 — Seyahat halinde gecelerin eşit olarak paylaştırılması (kasm) yoktur. Koca, istediği karısı ile beraber seyahate çıkabilir. Fakat eşler arasında kur'a çekmesi daha iyidir (müstahabdır).

Koca ile beraber seyahata gitmiyen kadının, kocası döndükten sonra, birlikte seyahat ettiği karısı ile geçirdiği günler kadar yanında kalmasını istemeğe hakkı olamaz.

MADDE 158 — Koca karıları bulunmayan bir evinde hastalandığı takdirde, karılarından herbirini sıraları gelince yanına çağırabilir. Karılarından birinin evinde hastalandığı takdirde, ziyaret sırası gelen karısının evine gidebilecek durumda değilse, evinde bulunduğu eşte kaldığı fazla süre kadar bir müddet miktarı sırası geçen eşte kalmak şartıyla, hastalığı iyileşinceye kadar bulunduğu yerde kalabilir.

MADDE 159 — Koca karıların ziyaret süresini tayin etmeden önce, karılarından birinin yanında, seyahat hali olmaksızın, mesela bir ay kadar bir müddet kalmasından dolayı, diğer karısı kocası aleyhine dava açtığı takdirde; hâkim kocaya karıları arasında adaleti icra etmesini emreder. Haksızlık etmekten nehyeder. Buna rağmen koca karıları arasında haksızlık etme hareketini tekrarlarsa, hapis dışında bir tazir cezası ile cezalandırılır.

Krş. TMK. 132

İkinci Bab

KOCANIN NAFAKA MÜKELLEFİYETİ

Birinci Fasıl

NAFAKA HAKKINA MÂLİK KADINLAR

MADDE 160 — Mu'teber bir evlenme akdinin akdedilmesinden itibaren koca, karısının nafakasını temin etmekle mükelleftir. Kocanın zengin veya fakir, hasta, iktidarsız (innîn) yahut kocalık ödevini yerine getiremi-

yecek kadar küçük olması, nafaka mükellefiyetine tesir etmez. Kadının da müslüman veya gayr-i müslim olması, bülûğa ermiş veya cinsî fonksiyonu yerine getirebilecek durumda bulunması yahut da cinsî münasebete dayanabilecek kadar fiziki olgunluğa sahip bulunan küçük kız olması nafaka mükellefiyetinin mahiyetini değiştirmez.

Krş. HAK. 69—70, 92—101; TMK. 151, 152, 315, 317

MADDE 161 — Kadın babası evinde ikâmet etse bile, kocası onun nafakasını karşılamakla mükelleftir. Meğerki koca kadının evine gelmesini istediği halde, kadın gelmekten haksız olarak imtina etmiş ola.

HAK. 101

MADDE 162 — Kadın zifaftan önce veya sonra, sefer müddeti (üç günlük) kadar veya daha uzak bir yere, kocası ile beraber seyahat etmeyi reddetse veya mehrinden mahallî adetlere göre ta'cili mutat olan kısmını ödemesi için zifafa razı olmasa bile yine de nafakasını kocasının temin etmesi gerekir.

Krş. HAK. 69

MADDE 163 — Kadın kocası evine geldikten ve zifafa girdikten sonra, cinsî münasebete engel olacak bir hastalığa tutulsa veya kocası evine gelmeden hastalanıp da hasta haliyle kocası evine gelse yahut da kocası evine gelmediği haldede kendisini haksız olarak kocasının emrine âmâde kılmaktan imtina etmemek şartıyla, yine kocasından nafakasını talep edebilir.

Buna göre, kadın kocası evinde hastalandığından ailesinin yanına gitse, kocası dahi kendi evine gelmesini istediği halde hevdec, otomobil ve benzeri bir vasıta ile karısını evine getirecek kudret ve imkânı bulunmadığı takdirde kadın nafakasını talep edebilir. Koca karısını zikredilen vasıtalarla evine getirebilme imkânına sahip olduğu takdirde, karısı haksız olarak evine gelmekten kaçınırsa nafakasını da talep edemez.

Krş. HAK. 101

MADDE 164 — Koca hapse girdiğinde, karısına olan borcunu ödeyemediğinden dolayı hapse girmiş olsa bile, karısının nafaka hakkı sâkıt olmaz.

MADDE 165 — Kocanın malî durumu iyi olursa, karısının bir hizmetçisi bulunduğu, hizmetçi kadının mülkü olup sadece kadının hizmetiyle meşgul olduğu, başka bir işi bulunmadığı takdirde, mahallî adetlere göre hizmetçiye yeterli nafakayı vermekle mükelleftir. Kadın bir çok hizmetçi ile kocasının evine gelmişse, imkânları varsa, koca hepsinin nafakasını vermek zorundadır. Cenab-ı Hak kendisine bir kaç çocuk ihsan edip de, bir tek hizmetçi bunların işlerini yapamıyorsa, ihtiyaca göre bir veya iki hizmetçi nafakası daha takdir edilir.

Krş. TMK. 151 - 152, 264, - 265; HAK. 92

İkinci Fasıl

NAFAKA HAKKINA MÂLİK OLMAYAN KADINLAR

MADDE 166 — Kadın erkeklere eş olamayacak kadar küçük ve cinsi birleşmeye elverişli olamayacak kadar fiziki olgunluğa gelmemiş birisi olursa (gayr-i müştehât) kocanın nafaka mükellefiyeti yoktur. Meğer ki gönlünü eğlendirmek ve beraber olmak için bu yaşta da olsa karısını evinde tuta.

Krş. HAK. 69; TMK. 151 - 152

MADDE 167 — Zifafa girmeyen ve kocası evine gidemeyecek kadar hasta olan kadının nafaka hakkı da yoktur.

MADDE 168 — Farz olandinî görevini edâ etmek için de olsa ve aralarında evlenme engeli bulunan (mahremi olan) bir kimse ile beraber gitmiş bulunsa da kocası olmadan hacca giden kadının, hac için ayrıldığı müddet içinde nafakası kesilir.

Buna göre; kocası gidip de kendisini de beraber götürürse, kadın hem normal nafakasını hem de yol masraflarını kocasından talep edebilir. Eğer kadın seyahate çıkıp da kocasını yanına alırsa, kocasından sadece normal nafakasını (nafak-i hadara) alır, yol masraflarını (nafaka-ı sefere) alamaz.

MADDE 169 — Meslek sahibi olup, gündüz işe giden ve gece eve kocasının yanına gelen kadına, kocası çalışma izni vermediği halde, kadın ona itaat etmeyip işe gitse, ev dışında bulunduğu müddet için nafaka talep edemez.

Krş. TMK. 159

MADDE 170 — Kadın, ödemeye gücü yetecek bir borç sebebiyle de olsa hapse girdiğinde, hapis müddetince kocasının nafaka mükellefiyeti mevcut değildir. Meğer ki kadını kendi alacağı için kocası hapsettirmiş ola.

MADDE 171 — Nâşize, kocasına muhalefet ederek, evden onun izni olmaksızın şerî olmayan bir şekilde çıkıp giden kadına denir. Bu hali devam ettiği müddetçe, nafaka hakkı sâkıt olur. Eğer birikmiş ve kesinleşmiş nafaka alacakları varsa, bunlar da nüşûzu (isyanlı hareketi) sebebiyle düşer. Hâkim veya kocası kendisine yetki vermeden başkasından borç olarak aldığı nafakası da bu hükme tabidir. Bir kadın, eşi ile birlikte oturdukları ev kendi mülkü olup da, kocasından başka bir eve taşınmalarını istemiş, kocası da taşınmamış ise, bu sebeple kocasına kendisi ile birleşmeye mani olursa nâşize olarak kabul edilir. Buna göre, izinsiz seyahatten sonra kocasının evine dönen ve ev özel mülkü olup da kocasını kendisi ile birleşmeye davet eden bir kadının nafaka hakkı avdet eder. Ancak itaatsiz olduğu dönem içindeki nafakasını geri alamaz.

Kadın kocasının evinde oturduğu halde, kocasına kendisiyle birleşmeye mani olsa, nafaka hakkını düşürmeye sebep olan bir itaatsizlik (nüşûz) ile nâşize olmuş olmaz.

Krş. HAK. 97, 98, 100

MADDE 172 — Şahitsiz evlendirilen kadınlar müstesnâ, fâsit bir evlenme akdi ile evlendirilen veya şüphe ile zifafa girilmiş olan kadınların nafaka hakları yoktur. Buna göre, hâkim bunlardan biri için, evliliklerinin fasit olduğu ortaya çıkmadan, nafaka takdir etmiş, ancak sonradan evlenmeleri iptal edilmiş ise, kocanın hâkim kararıyla nafaka olarak kendisinden alınan şeyi, geri istemeye hakkı vardır. Ancak hâkimin kararı olmadan kendisinden alınan şeyleri geri isteyemez.

Üçüncü Fasıl

YİYECEK NAFAKASININ TAKDİRİ (DAR ANLAMDA NAFAKA)

MADDE 173 — Kocaya tahmil edilen yiyecek nafakasının muhtevası, eşlerin refah ve malî imkânları nazara alınarak takdir ve tesbit edilir. Buna göre; her iki eş de zenginse refah nafakası (nafaka-i yesâr); her iki eşde fakirse zaruri nafaka (nafaka-i i'sâr) ve biri zengin biri fakirse orta derecede bir nafaka (nafaka-i vasat) takdir edilir. Fakir olan koca ise, takdir edilen nafakadan gücünün yettiği kadarını öder ve kalanı karı için kocanın refah haline talik edilen bir alacak teşkil eder.

Krş. HAK. 92 - 96; TMK. 151 - 152

MADDE 174 — Yiyecek nafakası, yiyeceklerin çeşitlerinin aynıyla takdir edilebildiği gibi memleketteki yiyecek maddelerinin fiyat değişiklikleri nazara alınarak, para olarak da takdir edilebilir. Buna göre, fiyatlar yükseldiğinde kadının tesbit edilen nafakası artırılabilir ve fiyatlar düştüğünde de, mahkeme kararı ile tesbit edildikten sonra bile, nafakasının miktarı azaltılabilir.

Krş. HAK. 92

MADDE 175 — Nafakanın ödeme tarzı olarak, kocanın gelir durumuna göre en uygun ve en kolay yol seçilir. Hayatını günlük çalışması ile kazanan kocanın nafaka borcu günlük olarak takdir edilir ve koca her günün nafakasını bir önceki günün akşamında peşin olarak öder. Koca ücretini haftalık olarak alan bir zanaatkâr veya işçi ise, nafaka borcu haftalık olarak takdir edilir. Tüccar veya aylık alan memur ve işçi gurubundan ise, karısına ödeyeceği nafaka borcu aylık olarak takdir edilir. Hasılatını yıllık olarak elde eden çiftçi ise, nafaka borcu yıllık olarak takdir edilir. Koca bütün bu hallerde, va'deleri gelince borcunu ifa etmediği takdirde, kadın nafakasının her gün ödenmesini isteyebilir.

Krş. HAK. 93, 94, 95; TMK. 152—153, 315—317

MADDE 176 — Evlilik devam ettiği müddetçe kocanın bizzat karısının nafakasını temin etmeyi üzerine alması en tabii hakkıdır. Böyle bir durumda, kadın kocasının nafaka borcunu kasden edâ etmediğini ileri sürerek mahkemeye başvursa, mahkemede karının şikayetinin haklılığı sâbit olursa, kocası da karısına yetecek ve ihtiyacını karşılayacak ölçüde ve hanımı sofrasından yiyecek kadar fazla yiyeceğe sahip bulunmadığı takdirde, hâkim kocayı huzuruna davet eder; 175 md.de geçtiği gibi kadının nafakasını takdir eder ve takdir edilen nafakanın kadına teslim edilmesini emreder. Hâkimin ihtarına rağmen durumu müsâit olduğu halde; nafaka borcunu ödemeyen kocayı karının talebi üzerine hâkim tutuklayabilir. Ancak birinci ihtardan sonra tutuklanması gerekmez. Belki tutuklama işini ikinci veya üçüncü ihtara kadar tehir eder. Her defasında kocayı sıkıştırır ve sert bir şekilde ikaz eder. Ancak bundan sonra da borcunu ödemez ise, mütemerrit koca hapsedilir. Hâkim, gerekiyorsa, kocanın şahsı için zaruri olmayan bütün mallarını (havâc-i asliyeden olmayan mallar) sattırarak bedelini karının nafakasını temine sarfedebilir.

Krş. HAK. 94, 96

MADDE 177 — Koca müsâit olmadığından (i'sârıyla) karısının nafakasını teminde aciz haline düşerse, hâkim onu hapsetmez. Aciz halinde bulunması sebebiyle aralarını ayırmaz. Belki kadının nafakasını tesbit ederek, kadını kocası hesabına yiyeceklerini ödünç almaya (istidâne) yetkili kılar. Buna göre; kocasının yokluğu halinde kadına nafaka vermeye mecbur olan hısımlar kadına ödünç vermek (idâne) zorundadırlar.

Eğer kadının küçük çocukları varsa, kocasının yokluğu halinde, çocukların nafakası ile mükellef olan hısımlar çocukların ihtiyacı olan şeyleri ödünç vermek (idâne) zorundadırlar.

Ödünç vermesi (idâne) gereken kimseler bundan kaçınırlarsa hapisle tazyik edilirler.

Krş. HAK. 96, 97, 98; TMK. 315—317, 151—152

MADDE 178 — Hâkim nafakyı takdir etmiş veya karı - koca belirli bir birşey üzerinde karşılıklı rıza ile anlaşmışlar ise, kocasının ortadan kaybolacağını bildiği veya kaybolmasından korktuğu takdirde kadın, kocasına, kaybolması mümkün ve muhtemel olan müddet miktarınca, cebren bir aylık veya daha fazla bir müddetin nafakasını ödetir veya bir kefil ile alacağını temin edebilir.

Krş. HAK. 97

MADDE 179 — Nafaka olarak takdir edilen meblağ aynı hal üzere kalmaz. Belki eşlerin durumlarının değişmesine tabi olarak bu meblâğ da değişir. Mahkemece zaruri nafaka (nafaka-i i'sâr) veya refah nafakası (nafak-i yesar) olarak takdir edilen bir nafaka, eşlerden birinin zengin veya fakir olması halinde orta değerde bir nafaka (nafaka-i vasat) olarak takdir edilebilir. Eşler fakir iken her ikisi de zengin oldukları takdirde,

gelecek için artık mevcut nafaka, refah nafakasına (nafak-i yesâr) tamamlanır.

Krş. TMK. 316

MADDE 180 — Eşlerin her ikisinin yemesi için yemek hazırlamak, her nekadar hukuken kadının görevi değilse de, kadının hazırladığı yemek için ücret alması câiz olamaz. Ancak kocasının emriyle satılmak üzere yapacağı yemeğin ücretini alabilir.

Dördüncü Fasıl

GİYECEK VE MESKEN NAFAKASININ TAKDİRİ

MADDE 181 — Sahih bir evlenme akdinden itibaren kadının giyim ihtiyacını kocanın te'min etmesi vaciptir. Biri kışlık ve diğeri yazlık olmak üzere senede iki takım elbise takdir edilir. Elbisenin takdirinde eşlerin servet durumları ve mahallî adetler nazara alınır.

TMK. 151—152

MADDE 182 — Giyim ihtiyaçları ya elbise olarak veya elbise şeklinde tesbit edildikten sonra bedelleri de takdir edilip peşin olarak kadına verilebilir.

MADDE 183 — Kanunen veya akdî olarak kararlaştırılan müddet dolmadan, kadına yeni bir elbise verilmesine hükmedilemez. Meğer ki elbiseler normal bir kullanma ile vaktinden önce eskimiş olsunlar.

Elbisenin kadının yanında hasara uğraması halinde mesuliyet tamamen kadına aittir. Va'desi gelmeden koca yeni bir elbise vermeğe mecbur değildir.

MADDE 184 — Eşler zengin ve koca da birden fazla kadın ile evli ise, koca eşlerden her birine müstakil bir mesken temin etmekle mükelleftir. Eşler zengin değilse, bir evin zaruri ihtiyaçlarını giderecek tesisatı (tuvaleti, mutfağı, banyosu vs.si = merâfık-i şer'iye) mevcut, eşlerin ictimaî durumlarına münasip ve komşusu bulunan müstakil bir odasını ayrı ayrı her kadına tahsis etmesi gerekir.

Krş. HAK. 70—72; TMK. 151—152

MADDE 185 — Koca temyiz kudretine sahip bulunmayan küçük çocuğunun (başka anneden) dışında, ne kendi ailesinden bir kimse ne de başka karılarından olan çocukları ile beraber oturmak için karısını zorlayamaz. Fakat cariyesini ve ümm-i veledini (kendisinden çocuğu doğan cariyesini) karısı ile birlikte ayni evde barındırabilir.

Kadın da, kocasının rızası olmadan kendi hısımlarından hiçbirini hatta başka kocadan olan kendi çocuklarını kocasının evinde barındıramaz.

HAK. 72

MADDE 186 — Koca karısını, ayni evin içinde fakat ayrı bir bölümde yakın hısımlarından birisi bulunan büyük bir evin müstakil bir bölümünde barındırdığı takdirde, kadın kocasından başka bir mesken istiyemez. Meğerki kocanın hısımları kendisini sözle veya fiil ile hakaret ederek rahatsız etmiş olalar. Kadın kuması ile birlikte aynı evde olduğu takdirde, başka bir mesken isteyebilir.

Buna göre; kadının ikamet ettiği kendi meskeninde kuması veya kocasının yakın hısımlarından birisi bulunduğu takdirde, kendisini söz veya fiil ile rahatsız etmeseler bile, ayrı bir mesken isteyebilir.

MADDE 187 — Kadın, kocasının kendisine tahsis etmiş olduğu meskenin duvarları yüksek, konak gibi büyük ve iskân edilmemiş bir yerde bulunmasından veya kocası kendisini geceleri yalnız bırakıp diğer eşlerine gitmesi ve kadının yanında da çocuk veya hizmetçisi de bulunmamasından dolayı korkar ve vahşete düşerse, kocası ona bir arkadaş bulmak veya korkamayacağı başka bir yerden mesken temin etmekle mükelleftir.

MADDE 188 — Kadına döşek ve yorgan gibi üzerinde yatacağı yataklar ile oturmak için gerekli sergiler, karı kocanın durumlarına göre tesbit ve takdir edilir. Bu eşyaların kadının şahsi eşyası, döşeği ve yorganı olması, kocayı bu borcundan kurtarmaz.

Memleketin âdetlerine göre, ev için gerekli mutfak eşyası ve benzeri ihtiyaç malzemeleri ile beraber kadının tuvaleti için kaçınılmaz olan güzel koku ve temizlik maddelerini (kozmetikler) de koca temin etmekle mükelleftir.

Beşinci Fasıl

KOCA GAİP OLMASI HALİNDE KADININ NAFAKASI

MADDE 189 — Gaibin evinde, nafaka borcunun konusu olan şeylere benzer menkul mal mesela, yiyecek maddeleri ve para halinde olan veya olmayan (meskûk, gayr-i meskûk) altın ve gümüş gibi kıymetli eşyaları yahut da üçüncü şahıslarda alacağı veya vedîa olarak tevdi edilmiş malları bulunduğu takdirde, bu mallardan nafaka takdir edilir. Vedîa alan kişinin ve borçluların tevdi edilen mallar ile alacakları ve evlenmenin

mevcudiyetini kabul edip etmemeleri durumu değiştirmiyeceği gibi; bizzat hâkimin evlenmeyi ve bahis konusu alacak veya vedîayı bilmesi veya herne kadar getirdiği delillerle gaib aleyhine hüküm verilemez ise de, kadının, söz konusu vedia ve alacağın kocasına ait olduğu ve evliliğin de mevcut bulunduğu konusunda kesin delil ikâme etmesi de yapılacak nafaka takdiri için yeterlidir. Hâkim nafaka takdirinde önce vedîa suretiyle tevdi edilmiş mallardan başlar, sonra da alacakları üzerinden nafaka takdir eder. Hâkim gâibin evinde mevcut nafaka mevzuu mallardan nafakayı takdir ettiğinde, kabzedeceği mala dair kadının kefil göstermesini ister. Kadına, gaib kocanın kendisine nafaka bırakmadığına, kendisinin de nâşize (itaatsiz) veya boşanmış ve iddeti sona ermiş bir kadın olmadığına dair yemin teklif eder.

Krş. HAK. 97, 98, 99

MADDE 190 — Gaibin hiç malı bulunmadığı takdirde, kadın da gaiple evli olduğunu isbat ederse, hâkim evlenme akdinin varlığına değil, sadece nafakaya hükmeder. Kadına koca hesabına ödünç alması için yetki verir. 189. md.de geçtiği gibi kadının nafaka olarak aldığı şeylere karşı kefil göstermesini ister ve kadına yemin teklifinde bulunur. Kadın evlenmenin feshini isterse, hâkim fesih kararı veremez.

Krş. HAK. 97, 98, 99

MADDE 191 — Gaip koca geri döndüğünde, seyahate çıkmadan önce, karısının nafakasını bıraktığını iddia eder ve bu konuda yeterli delil ikâme ederse veya yeterli delil ikame etmeyip kadına yemin teklif eder, kadın da yemini reddederse şu seçimlik hakka sahip olur (muhayyerdir): İsterse nafakayı kadından istirdat eder, isterse de mezkûr nafakadan dolayı kadının kefiline müracaat eyler. Eğer kadın nafakasının seyahatten önce kendisine verildiğini ikrar ederse, koca mezkûr nafakadan dolayı kadına müracaat eder, kadının kefili borçtan kurtulur.

Krş. HAK. 99

MADDE 192 — Gâib koca dönüşünde evlenmeyi inkâr eder ve kadın aksini isbat edemez ise, kocanın yeminli beyanı esas alınır. Koca yemin eder ve kadının nafaka olarak aldığı mal da vedîa olursa, malın iadesi için karıya veya vedîa alan kimseye müracaat eder. Borçlu da kadına müracaat hakına sahip olur.

MADDE 193 — Gâip koca dönüşünde evlenmenin boşanma ile sona erdiğini, iddetin geçtiğini ve kadının da sebebsiz olarak nafaka aldığını iddia eder, bu iddiasını da yeterli delillerle isbat eylerse, nafakanın iadesinden sorumlu olan (zâmin) kadındır. Vedîa alan veya borçlu, kesinlikle mesûl değildir. Meğer ki vedîa alan kimsenin veya borçlunun boşanmayı bildiklerine dair koca şahit getire. Bu takdirde her ikisi de nafakasının iâdesinden sorumlu olurlar.

MADDE 194 — Hâkim gâibin karısına nafaka vermesi için yetki verdiği vedîa alan kişi veya borçlu, malı nafaka için kadına verdiklerini iddia edip de, kadın da bu iddiayı inkâr ederse, bu ikisinden vedîa alanın ye-

minli beyanı kabul edilirse de, borçlunun beyanı yeterli delil olmadıkça kabul edilmez.

MADDE 195 — Vedîa veya gâib kocanın evinde bulunan mal, nafakaya konu olabilecek birşey olmadığı takdirde, kadın kendi nafakası için bu malları satma hakkına sahip olmadığı gibi hâkim de bu mallardan bir şey satamaz. Ancak kocanın gayr-i menkul malları (akârât) kiraya verilerek kadının nafakası bunların kira gelirinden temin edilebilir.

MADDE 196 — Hâkimin, kadın için gaib kocanın malından nafaka olarak verebilmesi caiz olan her yerde, kadının gaib kocasının malından mahkeme kararı bulunmaksızın makul ve meşru bir şekilde ihtiyacını karşılayacak kadar alması câizdir.

Altıncı Fasıl

NAFAKA ALACAKLARI

MADDE 197 — Bir kimsenin kendisi, karısı ve ailesine zaruret miktarı yeterli olabilecek zaruri nafaka masrafları, borçların ödenmesine tercih edilir (yani nafaka alacakları imtiyazlı bir alacak olup diğer alacaklardan önce ödenir).

MADDE 198 — Hakim kararı bulunmadıkça ve belirli bir şey üzerinde tarafların karşılıklı rızaları hasıl olmadıkça, nafaka masrafları bir alacak vasfını kazanmaz.

Krş. HAK. 92, 95

MADDE 199 — Hâkim kararı veya karşılıklı rıza ile tesbit edilmiş olan nafaka alacağı mürûru zamana tabi değildir.

Buna göre, kadın nafakasını belirlenen sürelerde talep ettiği halde, tamamını veya bir kısmını kabzetmediği takdirde geçen zaman az olsun çok olsun, kendisi itaatkâr olup hayatta kaldığı, kocası dahi sağ olduğu müddetçe, mahkeme kararı veya karşılıklı rıza mevcut olduktan sonra nafaka alacağından biriken miktarı kabz için her zaman kocasına müracaat edebilir.

MADDE 200 — Kocası gaib olsun olmasın, hakim tarafından veya bizzat eşler tarafından nafaka tesbit edilmeden önce, kadının kendi malından nafaka olarak harcadığı bir şeyden dolayı kocasına her zaman müracaat hakkı yoktur. Sadece bir aydan az bir müddet geçmesiyle müracaat hakkı bakidir. Yoksa bir ay veya daha fazla bir müddet geçmesiyle müracaat hakkı sakıt olur. (Yani bu tip harcamaları bir aylık mürüruzamana tabidir.)

MADDE 201 — Hâkim kararı veya eşlerin rızalarıyla takdir edilen nafaka ile hâkimin verdiği yetki bulunmadan ödünç alınan (istidâne) nafaka alacakları, karı - kocadan birinin ölümüyle sâkıt olursa da boşanma ile sâkıt olmaz. Meğer ki boşanma kadının kötü ahlakından dolayı vuku bulmuş olsun.

MADDE 202 — Hâkimin verdiği yetkiye dayanılarak ödünç alınmış olan nafaka alacağı hiçbir şekilde müruruzamanla sâkıt olmaz. Belki kadının kocasının terekesinden ödenmesi zaruri olan bir alacağı haline gelir. Bu sebeple, ödünç alma işlemi (istidâne) hâkimin emriyle vukubulması halinde ,alacaklı (garim) koca veya kadından istediğine müracaat edebilir. Hakimin emriyle ödünç alma işlemi yapılmamış ise kadından başka kimseye müracaat edemez. Kadın dahi, nafaka hakkı gerçekleştiği takdirde, kocasına müracaat edebilme hakkına sahiptir.

Krş. HAK. 98

MADDE 203 — Kadına peşin olarak verilmiş olan nafaka, henüz sarfedilmediğinden mevcut bulunsa bile, ne ölüm sebebiyle ne de boşanma ile istirdât edilemez. Nafakanın koca veya babası tarafından peşin olarak verilmiş olması farketmez.

HAK. 93

MADDE 204 — Nafakanın, hâkim tarafından veya bizzat eşler tarafından tesbit edilmeden evvel, ibra edilmesi batıldır. Nafaka kazaen veya rızâen tesbit edilmişse, geçen sürelerin nafakası ile nafak günlükse gelecek bir günün; haftalık ise gelecek bir haftanın; aylık ise gelecek bir ayın ve senelik ise gelecek bir senenin nafakası ibra edilebilir. Böyle bir ibra muteberdir.

Krş. HAK. 95

MADDE 205 — Nafaka alacağı ile kocanın karısının zimmetinde sabit olan alacağı birbiriyle takas edilemez. Buna göre nafaka alacağının kocasına olan borcuyla takas edilmesini kadın talep ettiği takdirde, koca razı olmadıkça vaki talebi kabul olunmaz. Fakat koca karısındaki alacağı ile nafaka borcunun takas edilmesini talep ederse, bu talebi kabul edilir.

Üçüncü Bab

KOCANIN KARIYA KARŞI OLAN HAK VE SELÂHİYETLERİ

MADDE 206 — Kocanın kadın üzerinde olan velâyeti tedip velâyeti (yetkisi) dir. Buna göre, kocanın karısının malları üzerinde velâyet hakkı yoktur. Kadın kocasının izin ve rızası bulunmaksızın, mezkûr velâyetine dayanarak herhangi bir müdahalesine gerek kalmaksızın kendi malları üzerinde istediği gibi tasarruf hakkını kullanabilir. Malların gelirini kabz ve idare için kocasından başkasını tevkil edebilir. Kadının yaptığı akitler, ne kocasının icazetine, ve ne de tasarruf ehliyetine sahip reşit birisi olmak şartıyla babası, babası yoksa dedesi veya bunların vasîlerinin icâzetine bağlı (mevkuf) olmaksızın geçerli (nâfiz) olur.

Kadının serveti ne kadar fazla olursa olsun, kocanın mükellef olduğu nafaka masrafları ile sorumlu tutulamaz.

Krş. TMK. 9, 11, 182—190, 192, 203, 216—217

MADDE 207 — Koca, kadının mehr-i muaccelini ifa ettikten sonra haftada bir defa ana - babasının ve senede bir defa yakın hısımlarının (mehârim) ziyareti gibi çıkılması mübah olan hallerin dşında izinsiz olarak evden çıkmasını yasaklayabilir. Karısını, yabancı kadınları ziyaretten, hasta ziyaretlerinden, yakın hısımları ile (mehârimle) beraber olsa bile düğünlerden alıkoyabilir.

Koca karısını, devamlı surette babası evinde kalacağını ve ordan çıkarmayacağını şart koşsalar bile, şayet evlenebileck çağa gelmiş ve kocası da mehr-i muaccelini ifa etmiş ise, evinden çıkarıp müşterek ikâmetgâhlarına götürebilir ve evlenmenin akdedilmiş olduğu yerden ikâmetgâhı olan başka bir yerde iskân edebilir. Yeterki bu ikametgâhın yeri ve komşuları mu'temet ve uygun olsun.

Koca, ister mülk, ister kira, ister ariyet olsun kendi evinde kadının kendi akrabaları ile birlikte kalmalarını yasaklayabilir.

Krş. HAK. 72

MADDE 208 — Koca karısını, evlenmenin akdedilmiş olduğu yerden başka bir mahalle götürebilir. Yeter ki koca itimada şayan bir kimse olsun, kadının mehr-i muaccelini ödemiş bulunsun ve gidilen yer akdin yapıldığı yerden yaya veya deve yürüyüşüyle ancak üç günde gidebilecek bir uzaklıktan (mesâf-i kasr=müddet-i sefer) daha yakın olsun. Yer değişikliğinin şehirden şehire veya şehirden köye yahut da köyden şehire olması farketmez.

Koca karısını, üçgünlük veya daha uzak bir yere, mehr-i muaccelini ifa etmiş olsa bile, götürmeye zorlayamaz.

Krş. HAK. 71

MADDE 209 — Koca karısını, işlediği hata veya gayr-i meşru fiil (masiyet) için kanunda bir ceza (hadd-i mukadder) tesbit edilmemiş ise, hafifçe döverek te'dip yetkisini kullanabilir. Ancak meşru bir sebep dahi olsa koca karısını şiddetli bir şekilde dövemez.

MADDE 210 — Karı koca arasında anlaşmazlık vuku bulur da, şiddetli geçimsizlik haline gelirse ve taraflardan biri de hâkime müracaat ederse; hâkim iki âdil kimseyi hakem olarak tayin eder. Bunlardan birinin kocanın ailesinden, diğerinin ise kadının ailesinden olması en uygun olanıdır. Bu surette teşekkül eden aile meclisi, tarafların şikâyetlerini dinler, ifade ve müdafaalarını tetkik ile aralarını islaha çalışır. İslah mümkün olmadığı takdirde, eşler mezkûr hakemleri kendilerine vekil tayin etmeden, aralarını hul' (muhalâa) yoluyla tefrik edemez (ayıramaz) lar.

Krş. HAK. 130; TMK. 134, 161

MADDE 211 — Kadın kocasının kötü muamelesinden şikâyet eder ve kendisine karşı şiddet kullandığını isbat ederse, koca haklı dahi olsa, hafif veya ağır bir tazir cezası ile cezalandırılır.

Dördüncü Bab

KADININ HAK VE ÖDEVLERİ

Birinci Fasıl

KADININ ÖDEVLERİ

MADDE 212 — Karının kocaya karşı olan ödevleri şunlardır:

Kadının, meşru ve kanunen eşin ödevi olarak kabul edilen hususlaı da (hukûk-u zevciyet) kocasına itaat etmesi,

Koca mehr-i muaccelini ödemiş olmak şartıyla, kadının kocasının evinde oturması ve kocasının izni olmadan evden dışarıya çıkmaması,

Yine mehr-i muaccelini ödedikten sonra meşru bir mazereti olmadıkça, koca istediği zaman cinsi münasebetten kaçınmaması, arzusunu yerine getirmesi,

Kocaya sadakat etmesi, kendini gayr-i meşru ilişkilerden koruması,

Kocanın yokluğunda kocanın mallarına iyi bakması ve onları koruması, kocasının iznini almadan, hediye olarak verilmesi mu'tat olmayan şeyleri hediye vermekten kaçınması gerekir (vâciptir).

Krş. TMK. 151, 153; HAK. 73

İkinci Fasıl

KADININ HAKLARI

MADDE 213 — Kadın, kocası, peşin olarak verilmesi lazım gelen mehr-i muaccelini ödeyinceye kadar, kendi rızası ile zifafa girmiş olsa bile, cinsi münasebet ve mukaddimelerinden ve kocasının kendisini babası evinden çıkarıp müşterek ikametgahlarına götürmesinden kaçınabilir. Mehrin bir kısmı muaccel, bir kısmı ise müeccel olursa, muaccel olarak verilmesi açıklanan meblağ verilinceye kadar; eğer muaccel verilecek meblağ açıklanmamış ise, memleketin örf ve adetine göre peşin olarak ödenecek miktarı ödeyinceye kadar bu imtinaını sürdürebilir.

Koca müeccel mehrin te'cil müddeti dolmadan önce zifafı şart koşmuş ve karısı da buna rıza göstermiş olmadıkça, mehrin tamamının mü-

eccel olması halinde de, kadının zikredilen şeylerden imtina hakkı mevcuttur.

Krş. HAK. 81, 82

MADDE 214 — Koca, mehrin peşin olarak verilmesi mutat olan miktarını kadına ifa etmedikçe, kadının kocasının izni olmadan evden çıkması câizdir. Kadın bu davranışıyla nâşize (itaatsiz) sayılmaz ve nafaka hakkını kaybetmez.

Krş. HAK. 101

MADDE 215 — Kadın haftada bir kere ana - babasını, senede bir kere de kendisiyle evlenmeleri yasak bulunan diğer hısımlarını (mahremlerini) ziyaret edebilir. Ancak kocasının izni olmadıkça, geceyi bunlardan birinin evinde geçiremez. Koca karının ana - babasını haftada bir (genellikle cuma günü) diğer yakın hısımlarını da (mehârim) yılda bir, kadını ziyaret için eve gelmelerine mani olamaz.

MADDE 216 — Kadının babası ağır ve uzun süren bir hastalığa yakalanır ve kendisine ihtimam göstereceği bir kimsesi olmadığından kızına muhtaç olursa, kocasının izni olmasa da ve babası gayr-i müslim olsa da, kadının babasının evine gitmesi ve ihtiyacı olduğu sürece (hastalığın sonuna kadar) ona bakması gerekir.

Üçüncü Kitap

EVLİLİĞİN SONA ERMESİ (MÜFÂREKÂT)

Birinci Bab

TALÂK (BOŞANMA)

(TMK. 129, 150 HAK. 102, 139)

Birinci Fasıl

BOŞANMA VE BOŞANMA EHLİYETİ- UMUMİ HÜKÜMLER

MADDE 217 — Boşanma ile mu'teber bir evlenme akdinden mütevellit evlilik bağını ortadan kaldırmak normal olarak kocanın hakkıdır. Kadının hakkı değildir. Âkıl ve bâliğ koca, sefâheti (israfı) sebebiyle mahcur, akıl hastalığından başka bir hastalıkla mariz, ikraha (tehdit) ma'ruz (mükreh) veya şaka ile iradesini beyan etmiş olsa bile, yine boşaması vaki olur.

Krş. TMK. 129—138; HAK. 102, 105

MADDE 218 — İkrah veya ıztırar hali olmaksızın haram birşeyi gönüllü ve iradî olarak içip sarhoş olan kimsenin boşaması geçerlidir.

HAK. 104; Krş. TMK. 131

MADDE 219 — Dilsizin boşaması, boşamayı kasdettiğine delâlet eden malum işâreti ile vaki olur.

MADDE 220 — Uyuyan kimseler, mümeyyiz ve gayr-i mümeyyiz küçük hükmünde bulunan ma'tuh ve mecnunlar ile, yaş büyüklüğü, herhangi bir hastalık veya ani bir kaza sonucu akli melekeleri bozulan kimselerin boşama iradesi hukukî hüküm ve netice doğurmaz. Ancak bir kimse temyiz kudreti yerinde iken boşama iradesini bir şarta talik ettikten sonra, gayr-i mümeyyiz küçük haline gelse (delirse), gayr-i mümeyyiz hükmünde olduğu haldeyken şart tahakkuk etse boşaması vaki olur.

HAK. 102, 106

MADDE 221 — Küçüklerin eşleri hakkında ne küçüğün babasının nede mürâhik olsa bile kendisinin boşaması vaki olmaz.

HAK. 102

MADDE 222 — Boşama, sözlü ve isimli - adresli - okunaklı olmak şartıyla (kitâbet-i müstebîne-i mersûme ile) yazılı olarak vaki olur. Kocanın bizzat boşanma iradesini izhar etmesi câiz olduğu gibi bu konuda başkasını vekil tayin etmesi, boşama iradesini havi bir mektup yazıp kadına göndermesi ve kadına boşama yetkisi vermesi (tefvîz-i talak) veya diğer eşlerini boşaması için eşlerden birini tevkil etmesi câizdir.

MADDE 223 — Boşanmaya elverişli olan kadınlar (talakın mahalli); evli kadınlar, hür olup da üç talak ile (talâk-ı selâse) boşanmamış olmak şartıyla ric'î (dönülebilir) veya bâin (ayırıcı) boşama ile boşandığından dolayı iddet bekleyen kadınlar ve îla, innet (cinsi iktidarsızlık) ve benzeri sebeplerle boşama sayılan bir ayrılıktan veya eşlerden birinin İslamiyeti reddetmesine mebni evliliğin feshinden dolayı iddet içinde bulunan kadınlardır.

HAK. 103

MADDE 224 — Boşamanın adedi kadınların durumuna göre itibar olunur. Hür bir kadının boşama adedi zifaf vaki olmamış ise üç tane ayrı ayrı boşama veya ister zifaf vaki olsun ister olmasın ayrı ayrı olmayan üçlü boşamadır.

Bu durumda kadın kendisini boşayan erkeğe muteber bir evlenmeden itibaren üç talak ile boşadıktan sonra, başka bir kocaya varıp, cinsi münasebet vuku bulduktan sonra ayrılıp iddeti sona erinceye kadar, helâl olmaz, onunla evlenmesi yasaktır.

HAK. 115, 117, 118

MADDE 225 — Belli sözler (sıyga-i mahsusa) veya bunların yerine geçen bir söz ile olmadıkça boşanmanın vukuu sahih olmaz.

Boşamaya mahsus sözler de ya sarih veya kinayeli olur

Sarih sözler, «**talak**» lafzının harflerini taşıyan sözlerle herhangi dilden olursa olsun, boşamadan başka birşeyde kullanılmamak haysiyetiyle örfen boşamada istimali galip olan sözlerdir. Sarih sözler yerine geçen şeyler dahi, isim ve adres belirli ve okunaklı olan yazılı beyan (kitâbet-i mersûme-i müstebîne), dilsizin işâreti ve boşama sözü ile beraber parmaklar ile boşama sayısına işârettir. İşte bu zikredilen şeylerle niyetsiz dahi boşama vaki olur. Ancak boşamanın vukuu için manen de olsa, boşama sözünün boşanması istenen kadına nisbet edilmesi gereklidir.

Kinayeli sözler dahi, esas itibariyle talaka has olmayıp hem talak hemde başka manalarda kullanılması muhtemel olan lafızlardır. Niyet veya delâlet-i hal (durumun boşamaya delâleti) olmadıkça bu sözlerle boşama vaki olmaz. İsim ve adres yazılı olmayan fakat okunaklı bulunan yazılı beyanlar dahi yazılı beyan yerine geçer, fakat hukukî sonuç doğurması niyete bağlıdır.

HAK. 109

İkinci Fasıl

BOŞAMANIN KISIMLARI

MADDE 226 — Boşama iki kısımdır; birisi ric'î (dönülebilir) diğeri bâyin (ayırıcı)dır. Bâyin boşama da iki çeşittir: birisi beynûnet-i suğra (küçük ayrılık, yeniden akitle dönmek mümkün) ile bâin olan boşama ve diğeri de beynûnet-i kübrâ (büyük ayrılık, artık yeni bir akit ile de dönülemeyen üçlü boşama) ile bâin olan boşamadır. İkincisi talak-ı selâse ile olan boşama olup, buna talak-ı batt (kesin boşama) da denilir.

HAK. 111—118

Birinci Kısım

RİC'Î BOŞAMA, HÜKÜMLERİ VE RİCÂT (DÖNME)

MADDE 227 — Bir ivaz söz konusu olmaksızın, açıkça veya işaretle de olsa üç sayısı zikredilmeksizin, şiddet ve mübalağa ifade eden bir sıfat veya üstünlük manasını mutazammın bir şey (ism-i tafdil) ile tavsif edilmeksizin ve kesin ayrılığa (beynunet) delâlet eden mubalağalı bir sıfat ile olmaksızın, sarih boşama sözleri gerçekten zifafa girmiş bir kadına manen dahi olsa nisbet edildiğinde, (yani bu sözler ile boşandığında) boşama ric'î olarak vaki olur.

Buna göre, bir kimse zifafa girdiği kadınına «**sen tâlıksın, mutallakasın, boşsun veya seni tatlik ettim, boşadım**» dediğinde, ister bir ric'î veya bâin talak niyet etmiş olsun, ister daha fazlasını niyet etsin, isterse de hiçbir şey niyet etmemiş olsun, kadını bir ric'î talak ile boşamış olur.

HAK. 111, 116

MADDE 288 — «Talak üzerine olsun - bana talak lazım gelir» sözlerinin her biriyle iki boşama niyet olunmuş olsa bile, bir tek ric'î talak vaki olur. «**Talak**« lafzı ile eğer üç talak niyet olunmuş ise üç talak vaki olur.

MADDE 229 — Kinayeli sözlerden üç lafız ile ric'î talak vaki olur; Bunlar da «**iddete gir (veya say) = i'teddî**», «**Rahmini beri kıl (rahmini erkeğin sperminden beri kıl, iddet bekle veya istibra et ki seni boşayayım, manalarına gelebilir) = İstebrîî rahmeki**» ve «**Sen bir talak ile boşsun (veya benim yanımda ve ailem içinde sen teksin manasına) = Entivâhidetün**» lafızlarıdır. Buna göre, bir kimse rıza halinde karısına zikredilen sözlerden birisini söylemiş olsa talakın vukuu niyetine bağlıdır. Talakı niyet etmişse, bir ric'î talak, başka bir talakı veya birden fazla talakı niyet etmiş olsa bile, yine bir ric'î talak vaki olur. Eğer hiç talakı niyet etmemiş ise, bir şey vaki olmaz. Eğer kadına öfke ve gadab halinde veya kadının kendisini boşamayı talep etmesine cevap olarak mezkûr lafızlardan birisi ile hitap etmiş ise, niyetsiz de olsa bir ric'î talak vaki olur.

MADDE 230 — Ric'î talak, hür kadın hakkında, gerek bir, gerekse iki boşama ile olsun, iddet sona ermeden evliliğin hükümlerini ortadan kaldırmadığı gibi evlilik bağını da koparmaz. Belki iddet içinde bulundukça evlilik devam eder. Ancak kadın kendilerine ait olan evin odasında ayrı olarak ikamet eder ve kocası ile aralarında bir perde bulunması daha uygun (mendup) olur. İddeti süresince nafaksını kocadan alır. Kadının izni olmasa bile koca karısının yanına girebilir. Koca için cinsi münasebette bulunması bile câiz olur ki koca dahi bu hareketleriyle boşanmadan zimnen dönmüş olur.

Boşama, gerek karının rızasıyla veya rızası olmaksızın, gerekse kocanın sıhhati yerindeyken veya maraz-ı mevtindeyken vuku bulmuş olsun, iddet bitmeden evvel eşlerden birisi ölürse, diğeri ona mirasçı olur.

HAK. 112, 113

MADDE 231 — Zifafa girdiği karısını bir ric'i talak veya hür bir kadınsa iki ric'î talak ile boşayan bir kimse, her ne kadar dönme (ricât) hakkım yoktur demiş olsa bile, yeni bir evlenme akdi veya yeni mehir şartına gerek olmaksızın, kadın iddet içinde bulunduğu sürece boşanmadan dönme hakkına sahiptir (hakk-ı ric'at). Kadının dönme işini bilip bilmemesi veya dönmeye rızasının olup olmaması neticeyi değiştirmez. Halvet-i sahiha ile bile olsa bir arada beraber ve yalnız kaldıktan (halvetten) sonra boşanan kadının (cinsi münasebette bulunulmadığından) iddeti içinde geri dönebilme hakkı mevcut değildir.

HAK. 112, 113

MADDE 232 — Boşanmadan dönme (ric'at), kadına hitaben **«sana müracaat ettim, döndüm»** ve benzeri sözler, kadın kocasının muhatabı değilse **«karıma müracaat ettim, döndüm»** ve benzeri sözler ile sözlü olarak; karı veya kocanın rızası bulunmadan bile olsa, cinsi münasebette bulunulması ile veya evlenme engeli olabilecek sıhrî hısımlık meydana getiren (hürmet-i müsâhereti icap eden) bir hareket ile fiilî olarak da sahih ve muteber olur.

HAK. 112

MADDE 233 — Boşanmadan dönmenin kayıtsız şartsız (müneccez) olması gerekir. Dönme beyanı va'de veya şarta bağlanamaz.

HAK. 114

MADDE 234 — Boşanmadan dönme (ricâ't), şahit bulunmaksızın veya kadının bilgisi olmaksızın da mu'teberdir. Ancak rica't eden koca için sözle rücu etiği takdirde, ricatını kadına bildirmesi, sözlü ricat meydana geldikten sonra olsa bile, dönme iradesinde iki âdil şahidi bulundurması tavsiye olunur (mendubdur.)

HAK. 113

MADDE 235 — Kadın son hayız halinden (reglinden) on gün tamam olduğundan temizlense, gusül yapmasa bile, artık ricat hakkı ortadan kalkar, kadın ismetine (şahsi hüriyetine) mâlik olur.

MADDE 236 — Eşler arasında anlaşmazlık vaki olsa ve iddet içinde olan kadın hayız (regl) gördüğünden iddetin bittiğini iddia, koca ise iddet bitmediğinden ricat hakkının olduğunu dava etse; geçen süre iddetin bitmesi iddiasını doğrulayacak kadar ise kadının yeminli beyanı tasdik edilir, iddetten çıkar. Hayız hesabı ile olan iddetin en az müddeti hür bir kadın hakkında altmış gündür.

MADDE 237 — Boşanmadan dönme (rica't), önceki boşamaları ortadan kaldırmaz (hedmetmez). Belki koca karısını iki defa boşadıktan sonra müracaat edip, sonra da üçüncü defa boşasa, sahih bir evlenme ile başka biriyle evlenip cinsi münasebette bulunup talak veya ölüm sebebiyle ondan ayrılıncaya kadar, kocanın kadın üzerindeki hakkı ve kadının kendisine helallığı zâil olur.

HAK. 115, 117, 118

MADDE 238 — Ric'î talakada, iddetin sona ermesiyle mehrin müeccel olan kısmı muaccel hale gelir. Buna göre, bir kimse karısını ric'î talak ile boşadığında, kadının iddetinin sona ermesi ile kocasının zimmetinde mehrin müeccel olan ksmı muaccel hale geleceğinden kadın onu kocasından talep edebilir.

Mehr-i müeccelin bu şekilde muaccel hale gelmesi, ancak mehir taksitli olmadığı takdirdedir. Mehir taksitli olursa hepsi muacceliyet kazanmaz. Belki kadın mehrini taksit taksit vadeleri gelince alabilir.

İkinci Kısım

BÂİN BOŞAMA, ÇEŞİTLERİ VE HÜKÜMLERİ

MADDE 239 — Açıkça veya talak lafzını söyleyerek parmakla işaret edip üç sayısını belirterek, şiddet ve mübalağayı ifade eden bir sıfatla tavsif ederek, şiddet ve mübalağayı mutazammın bir üstünlük ifade eden sıfata (ism-i tafdile) nisbet ederek veya kesin ayrılığa (beynûnete) nisbet ederek veya kesin ayrılığa (beynunete) delâlet eden bir lafza ait mübalağalı bir sıfat eklenerek zifafa girilmiş kadına izafe etmek şartıyla, sarih boşama sözleri ile bâin talak vaki olur

Buna göre, bir kimse karısına **«Sen şiddetli bir boşama ile, uzun** bir boşama ile, geniş bir boşama ile, talakın en şiddetlisi ile en uzunu veya **dağ gibi bir boşama ile boşsun» d**ese kadın bir bâin talak ile boş olur. Eğer kadına **«Sen bâin talakla boşsun veya kesinlikle boşsun.»** dese, niyeti olsa da olmasa da, kadın bir bâin talakla ayrılmış olur. Şayet bu sözle üç talakı niyet etmiş ise, üç talak dahi vaki olur.

Eğer kadına **«Sen üç talakla boşsun.»** dese yahut **«Sen bunun gibi boşsun.»** diyerek üç açık parmakla ona işaret etse beynûnet-i kübrâ ile (üç talakla) ayrılmış olur.

Ayni şekilde kadına **«Sen talakın en çoğu ile boşsun.»** yahut **«Defalarca veya bin defa sen boşsun.»** dese yine beynûnet-i kübrâ ile ayrılmış olur.

HAK. 116-118

MADDE 240 — Zifafa girmeden önce boşanan kadının her çeşit boşanması bâin talak olarak vaki olur.

Buna göre, bir kimse hakikaten veya hükmen zifafa girmemiş olan karısına **«Sen boşsun.»** dese bir bâin talakla ayrılmış olur. İddet lazım gelmez. Eğer kocası cinsi münasebette bulunmaksızın onunla halvette bulunmuş ise yine hüküm böyledir; ancak bu durumda iddet lazım gelir.

Eğer bir tek kelime ile karısını üç talakla boşarsa, üç talak vaki olur. Eğer üçünü ayrı ayrı söylerse, ilk boşama ile kadın ayrılmış olur; ikinci ve üçüncü boşamalar mu'teber değildir.

HAK. 116

MADDE 241 — Bir kimse karısını bir veya hür bir kadınsa iki ricî talak ile boşayıp da iddeti sona erinceye kadar tekrar ona dönmez ise, kadın beynûnet-i suğra ile ayrılmış olur, kendi nefsinin mâliki haline gelir. Koca artık ona dönme hakkına sahip olamaz.

HAK. 115, 117

MADDE 242 — Bir kimse karısını bedel karşılığında bir talakla boşayıp da kadın da o mecliste kabul eylese, bir bâin talakla ayrılmış olur.

MADDE 243 — Bir kimse «**Bütün helal şeyler veya Allahın helal ettiği her şey veyahut da müslümanlara helal olan her şey bana haramdır.**» dese, niyetsiz olursa bu sözüyle bütün hanımları bir bâin talak ile boş olur. Eğer bununla üç talakı niyet etmiş ise, üç talak dahi vaki olmuş olur.

Buna göre, «**Bana haram lazım gelir, seni haram kıldım**» yahut «**sen benimle haramdasın**» dese, boşamayı niyet etmese bile, bununla muhatabı olan kadın bâin talakla boşanmış olur, o kadından başka karısı varsa ona birşey lazım gelmez.

MADDE 244 — 229. md. zikredilen üç lafızın dışındaki kinayeli boşama lafızlarının hepsi ile talak vaki olduğu takdirde, kocanın niyetine göre bir veya üç bâin talak vaki olur. (Bk. 243. md.)

MADDE 245 — Koca, âkıl ve bâliğ olan karısı ile cinsi münasebette bulunmayacağı hakkında ilâ (x) edip, ilâsında sadık çıkıp da, hür bir kadın için îlânın en az süresi olan dört ay zarfında karısına müracaat etmezse, kadın bir bâin talakla ayrılır ve îlâ dahi muvakkat olduğu halde sakıt olur.

(x) (Doğrudan doğruya boşamanın yanında islam hukukunda ayrıca dolaylı olarak boşanma sonucunu doğuran usuller mevcuttur. Bunları kısaca şöyle özetleyebiliriz.

(a) Lian; Erkek karısını zina yapmakla suçlar, bunu da dört şahit ile isbat edemezse hâkim önünde hususi şekilde ve karşılıklı yemin etmeleri gerekir ki buna «**lian**» veya «**mülâene**» denir.

Lian için erkeğin hür, âkıl ve bâliğ, kadının da hür, âkıl, bâliğ ve iffetli (muhsan), her ikisinin de daha önce bir iftiradan sâbıkalı olmamaları şarttır. Yemine önce erkek başlar. Yemin etmek istemezse ya yalan söylediğini itiraf veya yemin etmesi için hapsedilir.

Lian tamam olunca hâkim onları ayırır ve bu bir bâin talaktır. İmam Züfere göre, ebedî olarak ayrılmış olurlar.

(b) Îlâ; Bir kimsenin dört ay ve daha fazla bir zaman için karısına yaklaşmayacağını, Allah üzerine yemin etmesi veya yaklaşmayı ağır bir ibadet veya işe talik etmesine denir.

Cahiliye devrinde kötüye kullanılan ve kadınların askıda kalmalarına sebep olan bu adeti İslam Hukuku tadil ederek kabul etmiştir.

Buna göre; Hanefiler indinde koca karısına dönmeden dört ay geçmiş olursa karısı bâin talak ile boşanmış olur. Ayrıca bir muameleye ihtiyaç yoktur.

Mâlikî, Şafii ve Hanbeli'lere göre ise, müddet sona erince ya boşar, yahut da karısı durumu hâkime intikal ettirir ve onun tefrîkini talep eder. Her iki durumda da talak ricîdir.

İla dört ayla muvakkatsa birinci dört ay sonunda durum budur. Ama müebbet olursa her dört aylık dönemin bitmesinden sonra bir bâin talak vaki olur.

(c) Zıhar; Kocanın, karısını veya karısının bir organını aralarında mutlak evlenme engeli bulunan kan, sihrî veya süt hısımlarından bir kadın veya onların vücudundan bir uzva benzetmesidir. **«Yemin ederim ki sırtın benim için anamın sırtı gibidir.»** sözü gibi... Zıhar, cahiliye devrinde ayırıcı boşanma sonucunu doğuran bir yemindi. Hatta bazılarına göre kadını kocasına ebediyyen yasak hale getiriyordu. Kur'an zıharın bu karakterini değiştirmiş ve ziharı kocanın karıya hakareti olarak kabul etmiştir.

Zıhar ile evlenme sona ermez; yalnız koca kefâret verinceye kadar karısı ile cinsi münasebette bulunamaz. Bulunursa dini bakımdan büyük bir günah işlemiş olur.)

MADDE 246 — Beynûnet-i suğra ile olan bâin talak-ki üç talakdan aşağı bir veya iki defa ika edilen talaktır-evlilik bağını çözer, evliliğin bütün hükümlerini ortadan kaldırır. Anında koca, karı üzerindeki bütün haklarını kaybeder. Evliliğin iddetten başka bir sonucu kalmaz. Mezkûr talak ile boşanan kadın evinde kapanır kalır. Kendisini boşayan kocası ile kendisi arasına perde konulacağından, onu boşayan koca onunla cinsi münasebette bulunamaz, ona bakamaz. Eğer ev ikisine dar gelir veya kadını boşayan koca dindar birisi olmazsa, kocanın mezkûr evden çıkarılması daha uygundur. Eğer ikisinden birisi iddet içinde ölürse, ölüm hastalığı sırasında yapılan boşamanın (Talak-ı marîz) şartlarını taşımak kaydıyla, kocanın veya kadının eşini mirasdan mahrum bırakmak kasdıyla boşama yoluna başvurmaları (hal-i Firarları) müstesna olmak üzere, birbirine mirasçı olamazlar.

MADDE 247 — Beynûnet-i suğra ile (bir veya iki bâin talakla) olan boşama hemen karı ile koca arasındaki tekrar evlenebilme serbestiyetini (hilliyeti) ortadan kaldırmaz. Buna göre üçden aşağı bâin talakla ayrılmış olan kadın kendisini boşayan kocasına tamamen yasak hale gelmez (haram olmaz.) Belki iddeti içinde ve iddeti bittikten sonra koca o kadınla tekrar evlenebilme hakkına sahiptir. Ancak onunla evlenebilmesi kadının rızası, yeni bir evlenme akdi ve mehir olmadıkça mümkün değildir. Koca iddeti içinde başkalarını onunla evlenmekten men'edebilir.

HAK. 117

MADDE 248 — Talâk-ı batt (Kesin yani üç talak ile yapılan talak) hemen kocanın kadın üzerindeki bütün haklarını (mülkünü) ve onunla tekrar evlenebilme serbestiyetini (hillini) ortadan kaldırır.

Buna göre; bir kimse hür olan karısını zifaftan önce bir kelime ile veya zifaftan sonra ayrı ayrı veya bir defada üç talak ile boşasa kadın, geçerli (nafiz) ve muteber (sahih) bir evlenme akdi ile o kimseden başka biriyle evlenip, o da serbest ve emin bir yerde onunla cinsi münasebette bulunduktan sonra boşaması veya onu terketmekle vefat etmesi üzerine iddeti sona erinceye kadar, o kimsenin bu şekilde boşadığı kadınla tekrar evlenmesi yasaktır (haram olur.) İkinci kocasının cinsi münasebetten önce ölümü dahi o kadını birinci kocasına helal kılmaz (tahlil).

HAK. 118

MADDE 249 — İkinci kocanın evlenmesi zifaf ile üçten aşağı olan önceki talakları ortadan kaldırdığı (hedmettiği) gibi, üç talakı dahi ortadan kaldırır (hedmeder) ve birinci koca için eski karısı ile yeni bir evlenme serbestisi neticesini doğurur (hill-i cedîd isbat eder.) Buna göre, ayni kadınla önceki koca evlendiği takdirde, kadın birinci kocasına yeni evleniyormuş gibi (bir mülk-i cedid ile) geri dönmüş olur. Yani kadın hür olması halinde, koca yeniden üç talak hakkına sahip olur.

HAK. 118

MADDE 250 — Fasit bir evlenme akdi ile evli olan kadın boşanmaya elverişli değildir. Yani fasit evlenmede ayrılık, eşlerin birbirini terketmesi (mütâreke, fesih) manasında olup, bu gerçek bir boşama manasına gelmez. Bu durumda bir kimse fasit bir evlenme ile evlendiği karısını üç talakla boşadığında, tahlile gerek kalmadan mu'teber bir evlenme akdiyle onunla evlenebilir ve üç talakla boşama hakkına sahip olur.

Üçüncü Fasıl

BOŞAMANIN ŞARTA VE VA'DEYE BAĞLANMASI

(TA'LÎK-I TALAK)

MADDE 251 — Boşamanın, sözlü veya yazılı olarak şarta ve va'deye bağlı olmaması (müneccez) veya şarta ve va'deye talik edilmesi (muallak) câizdir.

Şarta ve va'deye bağlı olmayan (müneccez) boşama, bir şart ile kayıtlı ve bir va'deye bağlı olmaksızın kayıtsız ve şartsız bir irade beyanı (sıyga-ı mutlaka) ile olan boşamadır. Böyle bir boşama hemen hüküm ifade eder. Şarta ve va'deye bağlı (muallak) boşama ise, bir şarta, veya bir hadisenin vukuuna yahut da bir va'denin dolmasına bağlı olarak hüküm ifade eder. Talik dahi bir yemindir.

HAK. 106, 107

MADDE 252 — Boşamanın bir şarta taliki için vukuu şart edilen hadisenin, vukuu muhtemel bir hadise olması; gerçekleşmiş bir hadise, veya gerçekleşmesi imkânsız bir olay yahut da beklenmedik bir hal (özür) zuhuru hariç, şart fiili ile cevap arasında bir fasılanın bulunmaması şarttır.

Yani gerçekleşmiş bir hadiseye talik edilen boşama, başlangıçta ne hükme tabise sonradan da o hükme tabi kabul edilerek (bekası için ibtidası hükmü olan surette), şart ve va'deye bağlanmamış (müneccez) sayılır. Gerçekleşmesi imkânsız (muhal) bir hadiseye boşamayı talik etmek geçersizdir. Ayni şekilde şüpheli bir şekilde ifade edilen yahut icrası mümkün olmayan bir zamana talik edilen boşama da geçersizdir. Yine hemen duyulmak ve talak ifadesi ile arasında zaman aralığı bulunmamak şartıyla, Allah'ın iradesine talik edilen boşamalar dahi geçersiz olup, talak ifa-

desi ile arasında zaman aralığı bulunan, ayrı olarak söylenerek İlahî iradeye talik olunan boşamalar geçersiz değildir. Meğer ki beklenmedik bir hal (özür) sebebiyle ayrı olarak ilahî iradeye talik edilmiş ola. Bu durumda boşama yine geçersiz olur.

MADDE 253 — Boşamanın şarta talikinin bağlayıcı olması (lüzumu) için evlilik bağının mevcudiyeti, ricî talak yahut da bazı hallerde bâin talak sebebiyle kadının iddet içinde bulunması yani hakikaten veya hükmen evlilik devam ederken talikin yapılması yahut da talikin mülke izâfe edilmesi şarttır. Bir erkek, talakı kendisine yabancı olan yani eşi olmayan bir kadına izafe edip, sonra da onunla evlenirse ve şart dahi evlendikten sonra vaki olursa, mezkûr talak o kimseyi bağlamaz, şartın vukuuyla kadın dahi boş olmuş olmaz.

MADDE 254 — Bir veya iki bâin talak ile kocanın karısı üzerindeki hakkını (mülk-i nikâhını) kaybetmesi, evlilik devam ederken açıkladığı şarta bağlı boşamaları (yapılan boşama yeminlerini) iptal etmez. Yani bir kimse karısını boşamayı üçlü olmayan bir boşama ile veya hür bir kadınsa üçlü bir boşama ile bir şarta talik ettikten sonra, şartın gerçekleşmesinden önce üç talaktan az olmak üzere karısını bâin talak ile şartsız (müneccezen) olarak boşasa, bilahare onunla evlendikten sonra mezkûr şart gerçekleşse, talik edilen boşamaların hepsi de vaki olur.

MADDE 255 — Üçlü talakın vukuu sebebiyle artık kocası ile tekrar evlenme serbestisinin (hill-i nikâhın) ortadan kalması, yani kocasına kadının haram olması, üçten aşağı olan boşamaların talikini iptal ettiği gibi, hür kadınlar için üçlü talakın talikini dahi iptal eder.

Buna göre; üçten aşağı olan boşamaları veya hür bir kadın için üç talakı talik edip, sonra da şartın gerçekleşmesinden önce karısını şartsız olarak üç talak ile boşayan bir erkek, tahlilden sonra o kadınla evlendiğinde, mezkûr talik batıl olur. Artık bundan sonra şart gerçekleşse dahi birinci evlilikte talik ettiği boşamalardan hiçbiri vaki olmaz.

MADDE 256 — Şartın gerçekleşmesinden sonra yapılan talik (boşama yemini) çözülür, artık hükmü kalmaz. Şartın gerçekleşmesinin evliliğin devamı esnasında veya evlilik bağı koptuktan sonra olması bu konuda farklılık arzetmez. Ancak şartın tamamı, kadın gerçekten evli veya boşamadan dolayı iddet içindeyken gerçekleşirse, talik edilen boşamalar vaki olur, evlilik bağının kopmasından sonra şart gerçekleşirse bir şey vaki olmaz.

MADDE 257 — Boşama yemini eden, yani boşamayı şarta talik eden bir kimse, şart edatlarının hangisini kullanırsa kullansın, bir yeminde birden fazla hânis (yemininde durmamış) olmaz. Meğerki «**her defasında**» manasını taşıyan «**küllemâ**» kelimesini kullanmış ola.

Buna göre, bir kimse «**Kız kardeşini her ziyaret edişinde sen boşsun**» deyip de «**her**» kelimesini evlenme dışında bir fiilin başına getirirse, üçüncü ziyaret yapılmadıkça, yemin sona ermez. Her ziyarette o kimse yemininde durmamış olur ve talak da vaki olur. Üç ziyaret tamam olduktan sonra, başka bir koca ile evlenip boşandıktan sonra, eski koca-

sıyla evlendiğinde yeminin hükmü kalmaz. Artık kız kardeşini ziyaret etse boşama vaki olmaz. **«Ben her evlendikçe, evlendiğim o kadın boştur.»** deyip, bu şekilde **«her»** kelimesini evlilik bağının vücuduna sebep olan **«evlenme»** fiilinin başına getirse, yemin üç evlenme ile sona ermez. Belki kadın, başka bir kocaya gittikten sonra ikinci evlilik bile olsa, her evlenmede boşanmış olur.

MADDE 258 — Koca boşanmayı iki şarta veya iki şeye talik eylemişse, kadın hakikaten veya hükmen evlenme ile kocasına bağlı olduğu hallerde, yani evlenme sırasında veya ricî talaka bağlı iddet sırasında ise, her ikisinin birden veya sonuncusunun bulunması halinde boşanma vaki olur, aksi halde vaki olmaz.

MADDE 259 — Gerçekleştiği kendisinden başka kimseden öğrenilemeyen konularda kadının sözlü beyanı, sadece kendisi hakkında tasdik edilir. Bu kaide gereği, bir kimse karısının ve kumasının talakını o kadının hayız (regl) haline talik ettiği takdirde; kadın **«hayız gördüm.»** dese kocası dahi onu tasdik etmese, kadın bu ikrarı ile kendisi boşanmış olursa da kuması boşanmış olamaz. Eğer hayızdan kesilmişse zaten sözü asla kabul edilmez.

Dördüncü Fasıl

KADINA BOŞAMA YETKİSİ VERİLMESİ (TEFVÎZ-İ TALAK)

MADDE 260 — Kadına **«kendisini muhayyer bırakmak»** yahut **«kadının boşanma işini eline vermek»** yahut da**«boşanmayı kadının iradesine bırakmak»** şeklindeki yollardan biriyle koca boşama yetkisini karısına tefviz ve temlik edebilir (Tefviz-i talak). Koca boşama yetkisini kadına verdikten sonra, karısının cevabından evvel bu işlemden rücu edemez.

HAK. 38

MADDE 261 — Koca karısına tefvîz-i talakı niyet ederek, ona **«Kendi nefsini ihtiyar et»** veya **«işin kendi elindedir»** dediğinde, kadın o meclisten kalkmadan veya cevap vermekten kaçınmadan, orada hazır bulunuyor idiyse sözlü olarak, mecliste hazır değilse haber göndererek kendisine talak yetkisi verildiğini öğrendiği mecliste bulunduğu müddetçe, o meclis ne kadar uzarsa uzasın, kendi nefsini tercih edebilir, yani kendi kendini boşayabilir.

Fakat cevap vermeden o meclisi terkettiği veya cevap vermeden önce boşama yetkisinden vazgeçtiğini gösteren bir işle meşgul olduğu takdirde, boşanma yetkisi bütün zamanlarda geçerli olduğunu ifade eden bir edât ile kadının iradesine talik olunmuş veya belirli bir zaman ile kayıtlanmış olmadıkça, muhayyerlik hakkı batıl olur.

Bu durumda, verilen boşanma yetkisi bütün zamanları içine alan bir edatla kadının iradesine talik edilmişse, kadın ne zaman isterse kendini boşayabilir. Eğer belirli bir vakitle kayıtlı olursa, o belirli vakit

geçmedikçe muhayyerlik hakkı batıl olmaz. Hatta kendisi mecliste bulunmadığından boşanma yetkisinin verildiğinden haberdar olmayıp da, belirli olan zaman geçtikten sonra bu durumu öğrense yine muhayyerlik hakkı kalmaz.

HAK. 38

MADDE 262 — «**İhtiyarı kendisine bırakılan**« yahut «**işi kendi eline verilen**» **kadın** bu yetkiyi öğrendiği mecliste, «**Nefsimi ihtiyar ettim, yahut kendimi boşadım.**» dediğinde bir bâin talakla kocasından ayrılmış olur. Kocanın bir veya iki boşamayı niyet etmesi sonucu etkilemez. «**İşin kendi elinde**» deyiminde kocanın üç talakı niyet etmesi muteber olur ise de, kocanın kadını muhayyer bırakması halinde üç talakı niyet etmesi mu'teber olamaz.

MADDE 263 — Koca boşanmayı kadının iradesine talik edip ona sarih boşama sözüyle «**Kendini boşa**» **demesi** üzerine, o dahi boşanma yetkisi verilen mecliste kendisini boşadığında, bir ric'î talak vaki olmuş olur.

MADDE 264 — Boşanma adedi konusunda karı koca arasındaki anlaşmazlık şayet daha çok olduğuna dair ise, kadının vereceği cevabı iptal eder. Eğer anlaşmazlık daha az olduğu hususunda olursa kadının cevabını iptal etmez. Yani koca bir boşanmaya yetki verdiği halde karı kendisini üç talak ile boşama yoluna giderse, bu boşanmalardan hiçbiri meydana gelmemiş sayılır. Eğer koca kadına «**kendini iki veya üç talak ile boşa**» demesi üzerine kadın dahi kendisini bir boşama ile boşarsa bir talak vaki olmuş olur.

MADDE 265 — Boşanmanın bâin mi yoksa ric'î mi olduğu hususunda karı-koca arasındaki anlaşmazlık, yani vasıf (bâin mi, ric'î mi olduğu) geçersiz olup, boşanmanın vasfı kocanın verdiği yetkiye göre belirlenir.

Buna göre; koca kadına bâin talak ile boşama yetkisi vermişken muhalefet ettiği yahut ric'î talak yetkisi vermişken, cevabında tam tersi bir boşanma ile boşandığı takdirde, kocanın vetki verdiği boşama çeşidi vaki olur ki bu da boşanma kadının iradesine talik olunmadığı hale münhasırdır.

Boşanma kadının iradesine talik olunmadığı takdirde, kadın boşanmanın vasfına muhalefet etse, vereceği cevap re'sen geçersiz olacağı gibi boşanma adedi konusunda muhalefet eylese yine hüküm böyledir.

Beşinci Fasıl

HASTANIN BOŞAMASI (TALAK-I MARİZ)

MADDE 266 — Bir erkeğin karısını boşayarak onu mirastan mahrum bırakmayı kasdetmiş eddedilmesini ve yaptığı teberruların malının üçte birinden fazlasında geçerli (nâfiz) olmamasını icap eden hastalık yani

maraz-ı mevt öyle bir hastalıktır ki ekseriya onda ölüm korkusu olduğu halde hasta daha önce dışardaki işlerini yürütebilir haldeyken, hastalık sebebiyle ev dışındaki işlerini yürütemez hale gelmiş ola. Bu hastalığın hastayı döşeğe düşürüp düşürmemesi önemli değildir.

M. 1595

MADDE 267 — Harpte safdan ayrılıp düşmanla meydan muharebesine giren, kısas edilmek üzere öldürüleceği yere getirilen veya dalgaların hücûmuna uğramış bir gemide batmaktan korkan insanlar gibi büyük ihtimalle ölümünden korkulan kimseler de, ekseriya kendisinde ölüm korkusu bulunan hastaların hükmüne tabidirler.

MADDE 268 — Deprenmiyecek kadar müzmin, veremli ve felçli olan kimseler, hastalıkları artmaya devam ettikçe, bahsi geçen hasta hükmündedirler. Hastalık bir sene uzayıp müzminleştiği halde ne hastalıkta bir artma ne de durumunda bir değişiklik meydana gelmemiş ise, bir sene sonra boşama ve diğer tasarrufları sıhhatli kimselerin tasarrufları gibidir.

M. 1595

MADDE 269 — Hasta olup da büyük ihtimalle ölümünden korkulan veya tehlikeli bir duruma düşüp de ekseriya helâkinden endişe edilen bir kimse, karısını bu durumdayken isteyerek ama kadının rızası olmaksızın bâin talakla boşayıp, mezkûr o hastalık veya tehlikeli hal içinde, o sebeple veya başka bir sebeple ölse ve karısı dahi iddet içinde bulunsa, mirasçı olabilme ehliyeti bâin talakla boşandıktan ta kocasının ölümüne kadar devam ettiği takdirde, kocasına mirasçı olur. Fakat koca, mezkûr hastalıktan kurtulsa yahut tehlikeli durum ortadan kalksa da sonra diğer bir hastalık veya hadise sebebiyle karısı iddet içindeyken ölse, karısı ona mirasçı olamaz.

M. 1595, 1596

MADDE 270 — Kocasının ölüm hastalığı (maraz-ı mevt) sırasında vuku bulan boşanmaya rağmen, kadın iddet içinde bulunmak ve mirasa müstahak olmak şartıyla ölen kocasına aşağıdaki hallerde mirasçı olabilir :

1 — Kadın kocası hastanedeyken kocasından kendisini ric'î talak ile boşamasını istediği halde kocası üçten aşağı veya üç bâin talak ile onu boşarsa,

2 — Koca hastalığında karısından lian sonunda verilen bir hâkim kararıyla ayrılmış ise,

3 — Koca hastayken, karısı ile belli bir süre cinsi münasebette bulunmamaya yemin etmiş (îlâ) ve îlâ müddeti dahi hastayken geçip cinsi münasebette bulunmaması sebebiyle karısı ondan bâin bir talak ile ayrılmış ise...

MADDE 271 — Aşağıdaki hallerde kadın kocasına mirasçı olamaz:

1 — Kocanın, karısını bâin talakla boşaması için öldürme tehdidi ile ikrah edilmesi halinde,

2 — Kadının kendi isteği ve iradesi ile kocasından kendisini bâin talak ile boşamasını istemesi halinde,

3 — Kocası kendisini ric'î bir talak ile boşaması veya hiçbir şekilde boşamamış olmasına rağmen, kadının kocasının oğluyla mutlak evlenme yasağı teşkil edecek sıhrî yakınlığı (Hürmet-i müsâheeryi) mûcip bir şey yapmış olması yahut kocasının oğluna, babasının teşviki olmaksızın, isteyerek veya istemeyerek, kendisiyle cinsî münasebet yapma imkânı vermesi halinde,

4 — Kocanın sıhhati yerinde iken îlâ yapmış olup, hastalık halinde de ilâ sebebiyle kadının bâin talakla ayrılmış olması halinde,

5 — Kadının kendi rızasıyla kocasından muhalaâ (mübârae) yoluyla ayrılmış veya hıyar-ı bülûğ (büluğ muhayyerliği) sebebiyle kendisini boşamış yahut da innet (cinsi iktidarsızlık) ve benzeri sebeple kadının talebine binaen hâkim tarafından karı-koca arası ayrılmış olması halinde,

6 — Kadın bâin talakla ayrıldığı vakit ehl-i kitap olan birisi olup da, ayrıldıktan sonra İslam dinine girmiş olması yahut ayrıldığında müslümanken sonradan irtidat edip (dinden dönüp) daha sonra kocası ölmeden önce yeniden İslama girmiş bulunması halinde. Bu durumda kadının tekrar müslüman olması, mürtetliği sebebiyle sakıt olan mirasçılık hakkını iade etmez.

MADDE 272 — Hasta olduğundan evinin işlerini vürütemiyecek bir durumdayken, hiyar-ı bülûğ sebebiyle kendini boşayıp yahut kocasının oğlu ile mutlak evlenme engeli teşkil edecek sıhrî hısımlığı (Hürmet-i müsâheeryi) mûcip bir fiilde bulunup ayrılmaya kendisi sebep olan kadın, iddeti sona ermeden önce vefat ederse, kocası ona mirasçı olur.

İkinci Bab

KARŞILIKLI ANLAŞMA İLE BOŞANMA
(MUHÂLAA=MÜBÂRÂA=HUL')

MADDE 273 — Eşler anlaşamazlar ve her ikisi de yapmakla mükellef oldukları evliliğin hak ve vecibelerini yerine getirememekten korkarlarsa, mu'teber bir evlenme akdinde boşama (talak) veya karşılıklı anlaşmayla boşanma (muhalaa=mübâraa) ile birbirlerinden ayrılabilirler.

Krş. HAK. 130.; TMK. 134, AŞ. 278,279,280,291,293

MADDE 274 — Mühâlaanın (kadının bir bedel karşılığında karşılıklı anlaşma ile evlilik bağından kurtulması =mübârae) sahih ve mu'teber olması için, hul'u yapan kocanın boşama ehliyetine sahip olması ve kadının dahi boşanmaya elverişli (talaka mahalliyeti) bulunması şarttır.

MADDE 275 — Mübâraa (karşılıklı anlaşma ile boşanma) da ıvaz şart değildir. Yani mübâraa (mühâlaa) ivazlı veya ıvazsız mu'teber olarak meydana gelebilir. Kadının zifafa girip girmemesi de önemli değildir.

MADDE 276 — Kocanın karısını kendisinin ona mehir olarak verdiği maldan daha fazla bir bedel karşılığında karşılıklı anlaşma ile (mübaraa=muhalaa) boşaması hukuken geçerlidir.

MADDE 277 — Mehir konusu olabilen her mal muhalaada bedel olabilir.

MADDE 278 — İster bir bedel karşılığı olsun ister olmasın, yine ister bir talak niyet edilmiş bulunsun ister iki talak niyet edilmiş bulunsun, muhalaa (mübâraa) ile bir bâin talak vaki olur. Üç talakı niyet etmiş ise, hâkim kararına ihtiyaç olmaksızın, geçerli olur.

MADDE 279 — Mübâraayı (karşılıklı anlaşma ile boşanmayı) başlangıçta koca icap edip de, bununla beraber bir de bedel zikreylediği takdirde, mübâraanın vukuu ve kocanın bedele istihkakı kadının mübâraanın amacını öğrenerek kabul etmesine bağlıdır.

Kocanın icaptan sonra ve kadının kabulünden önce, mübâraaden rücuu muteber olmadığı gibi, kocanın bu icabı icap meclisiyle bağlı olmadığından kadının kabulünden önce, kocanın meclisi terketmesiyle icap batıl olmazsa da, kadının kabulü mübaraayı öğrendiği meclis ile bağlı kalır. Bu sebeple, kadının mübâraayı öğrendiği meclisi terkettikten sonra onu kabul etmesi muteber değildir. Mübâraa (karşılıklı anlaşma ile boşanma) bedelsiz ve kocanın **«seninle evlilikten beri oldum»** demesiyle (ibrâ) vaki olduğu takdirde, kadının kabulüne ihtiyaç kalmaz. Belki kadın kabul etmese bile, bir bâin talak meydana gelir. İbrânın yani seninle evlilikten beri oldum diye boşanmanın mübâraa sözüyle olması veya emir kipiyle yapılması yahut da ibra ile beraber bir bedel zikre-

dilmesi halinde ise, tam aksine kadının kabul etmesi mübâraanın sıhhati için mutlaka gereklidir.

HAK. 130,131

MADDE 280 — «Kendimi senden şu kadar bir bedel karşılığında mübâraa ettim, serbest bıraktım.» demek suretiyle mübâraayı başlangıçta kadının icap etmesi halinde, kocanın kabul etmesinden önce, kadının icabından dönebilme hakkı bulunduğu gibi, kadının bu şekilde mübâraayı icabı dahi icap yapılan meclise bağlıdır. Yani kocanın kabulünden önce, kadının veya kocanın meclisi terketmesiyle mezkûr icap geçersiz olur. Eğer koca meclisten ayrıldıktan sonra kabul edecek olursa, kabulü mu'teber olmaz.

MADDE 281 — Koca karısı ile mehrin dışında belirli bir mal karşılığında mübaraa edip de kadın dahi kendi istek ve iradesiyle kabul ettiğinde, belirlenen malın ifası kadının boynunun borcu olup, mübaraa yapıldığı zaman mübaraa ile son verilmiş olan evlenme akdinden mütevellit karşılıklı hak ve vecibelerden her ikisi de kurtulmuş olurlar. Bu sebeple kadın kabzetmediği mehrini talep edemediği gibi, takdir edilmiş olsa bile geçen sürenin nafakasını, giyim masraflarını, eğer koca zifaftan önce mübaraa etmiş ise mütayı da kocasından talep edemez. Koca da ne süresi geçmediği halde peşin olarak verdiği nafakası, ne de kadına teslim etmiş olduğu mehri artık istiyemez. Ayni şekilde mübaraa yaparken birşey kararlaştırmadılar ise, karşılıklı olarak haklar ve vecibelerden kurtulurlar; koca kadının kabzettiği şeyi talep edemediği gibi kadın dahi zifaftan önce ve sonra kocasının zimmetinde kalan alacaklarını talep edemez.

MADDE 282 — Kocanın karısını **«hiçbir şey karşılığında mübaraa etmesi»** şeklinde olumsuz bir bedel ile yapılan mübaraada, eşler karşılıklı boç ve haklardan kultulamazlar.

MADDE 283 — Koca karısını mehrin tamamı karşılığında mühâlaa edip (mübaraa) o da razı olsa; eğer mehir kabzedilmiş ise koca mehrin tamamı için kadına müracaat eder, eğer kabzedilmemiş ise mehir borcundan kurtulur. Mübaraa (muhalaa)nın zifaftan önce veya sonra olması hükme tesir etmez.

Eğer mehrin bir kısmı karşılığında muhalaa ettiğinde, o durumda mehrin tamamı kabzedilmiş ve muhalaa dahi zifaftan sonra vaki olmuşsa, koca karısından hul' karşılığı olan kısmını talep eder, geri kalan kısmını ona terkeder. Eğer muhalaa zifaftan sonra yapılmış ise, kadından sadece hul' karşılığı olan kısmın yarısını talep edebilir.

Şayet mehr kabzedilmemiş ise, koca mehir borcundan tamamiyle kurtulur.

MADDE 284 — İddet nafakası ile kadının süknâ hakkı sakıt olmaz ve mübaraa (muhalaa) yapan koca bu yükümlülüklerden kurtulamaz. Meğerki mübaraa (muhalaa) yapılırken bunlardan sorumlu olmayacağını açıkça belirtmiş ola.

MADDE 285 — Muhalaa bedeli, kadına teslim edilmeden önce zayi edilse veya üçüncü bir şahıs tarafından istihkak iddiası ile zaptedilse, o bedelin misli varsa mislini, gayr-i mislî bir mal (kıyemî) ise kıymetini vermek kadının zimmet borcudur.

MADDE 286 — Koca muhalaa yaptığında, emzirme müddeti olan iki senelik süre için kadından doğacak çocuğunun emzirme ücretinden kendisinin sorumlu olamayacağını yahut çocuk annesinin yanında kalmakla beraber sütten kesildikten sonra belirli bir müddet nafakasını annesinin te'min etmesini şart koştuğunda, kadın bu şartı kabul ederse, kadın iki sene boyunca çocuğu emzirmeye zorlanacağı gibi, çocuğun yanında kalacağı belirli olan müddet içinde nafakasını dahi temin etmek mecburiyetindedir. Bu durumda, çocuğun emzirme müddeti veya kadının yanında kalması için belirlenen müddet sona ermeden ,koca yine kadınla evlense yahut kadın firar edip çocuğu kocasına terk etse yahut çocuk ölse veyahut da kadın vefat etse, muhalaada kadına hiçbir şey için müracaat etmeme şartı bulunsa bile, koca geriye kalan emzirme süresi için gerekli olan emzirme ücretini ve çocuğun annesi yanında kalması için kabul ettiği müddetin geriye kalan kısmında çocuk için gerekli olan nafaka masraflarını talep ederek kadına müracaat edebilir.

Ayni şekilde koca karısı ile, gebe kaldığı çocuğunu iki sene müddetince emzirmesi şartıyla muhalaa etikten sonra, kadının çocuğa gebe ololmadığı anlaşılsa veya kadın çocuğu düşürse yahut da çocuk mezkûr müddet dolmadan ölse, bu durumda muhalaa yapan koca emzirme müddetinin tamamı veya geriye kalan kısmı için gerekli olan emzirme ücretini talep ederek kadına müracaat edebilir.

MADDE 287 — Kadın çocuğunu bülûğa erinceye kadar yanında tutmak üzere muhalaa ettiğinde, kız çocuğunu yanında tutabilirse de erkek çocuğunu yanında tutamaz.

Bu müddet zarfında başka bir erkek ile evlendiği takdirde, çocuğun anne yanında kalması için ittifakla karar vermiş olsalar bile, koca çocuğunu kadından alabilir. Geriye kalan süre için çocuğun yanında kalması karşılığı bir ecr-i misil tesbit edilir ve koca bu ecr-i misli talep ile kadına müracaat edebilir.

MADDE 288 — Yapılan mübaraa (muhalaa) muteber olsa bile, kocanın mübaraada çocuğunun hidâne müddeti için yanında kalmasını şart koşması batıldır. Yani kadın, haklı bir sebeple hidâne hakkı sakıt olmadıkça, hidâne müddetince çocuğunu yanında bırakmak hakkına sahiptir. Çocuk fakirse, hidâne (terbiye) ücreti ile nafakasını vermek babasının zimmet borcudur.

MADDE 289 — Çocuğun nafaka alacağı, muhalaa yapan kocanın kadının zimmetindeki alacağı ile sakıt olmaz. Yani kadın çocuğunun nafakasını kendisi temin etmek üzere kocası ile muhalaa yapsa ve fakir olduğundan mezkûr nafakayı kocasından talep etse, çocuğunun nafakasını temin etmek için koca icbar olunur. Kocanın çocuğun nafakası için verdiği şey, kadının zimmetinde muhalaadan dolayı alacak olarak kalır, kadının durumu müsait olduğu takdirde ona müracaat eder.

MADDE 290 — Küçüğe vekâleten babasının küçük kızı kocasından mübaraa ile ayırması câizdir.

Bu durumda küçüğün babası, onun malı veya mehri karşılığında mübaraa (muhalaa) edip de, hul' bedeline kendisi kefil olmazsa, küçük bâin talakla boşanmış olur, kendisi veya küçüğün hul' bedeli olan malı vermesi lazım gelmeyeceği gibi, küçüğün mehri de sakıt olmaz.

Eğer küçüğün mehri veya bir mal karşılığı mübaraa (muhalla) yapıp da kendi malından, muhalaa yapan kocaya hul' bedelini ifa edeceğini dahi taahhüt ederse, mubaraa mu'teber ve ayrılık dahi vaki olur. İfasını taahhüt ettiği malı veya istihkak iddiasıyla zaptolunursa kıymetini vermesi gerekir. Mübaraa mehir karşılığı olduğu takdirde, mehir sakıt olmaz, belki kadın onu kocasından ister. Koca dahi mehrin karşılığını talep ederek küçüğün babasına müracaat eder.

MADDE 291 — Koca ile küçük karısı arasında mübaraa yapılıp da, koca karısına belirli bir bedel vermesini şart koşmuş ise, bu mubaraa kadının kabulüne bağlıdır. Yani kadın evlenmenin evlilik bağını meydana getirdiğini, mubaraanın ise bu bağı kopardığını anlayabilecek kadar temyiz kudretine sahip olursa, mübaraayı kabul eder. Kabul sonucu mübaraa tamam olursa da bir bedel vermesi gerekmez ve mehri dahi sakıt olmaz.

Eğer kadın kabul etmez yahut eder de kabul ehliyetine hâiz olmaz ise boşanma vaki olmaz. Küçüğe vekâleten babası kabul ederse, kendisi büluğa erdiğinde babasının kabulüne icâzet verdiği takdirde yapılan mubaraa kendi aleyhinde geçerlilik kazanır.

Eğer koca, mümeyyiz küçük olan karısını mehri karşılığında boşaması üzerine o dahi kabul etmişse, ric'î bir talak ile boşanmış olursa da mehri sakıt olmaz.

MADDE 292 — Bir babanın küçük oğlunun karısını mubaraa etmesi muteber olmadığı gibi küçük oğlunun yaptığı mübaraaya icâzet vermeye dahi hakkı yoktur.

MADDE 293 — Sefaheti sebebi ile mahcur olan kadın bir bedel karşılığında kocası ile muhalaa yaptığında, ayrılık meydana gelirse de kadının mezkûr bedeli vermesi gerekmez.

Eğer koca, karısını mezkûr bedel karşılığında talak ile boşamışsa, bir ric'î talak vaki olur.

MADDE 294 — Maraz-ı mevt ile hasta olan kadının yaptığı mubaraa muteberdir. Eğer mubaraa bir bedel karşılığı yapılmışsa, mezkûr mübaraa kadının mal varlığının üçte biri nisbetinde geçerli olur. Bu durumda, kadın eğer iddet içindeyken ölürse, mubaraa yapan koca, miras payı, mubaraa bedeli ve mal varlığının üçte birisinden hangisi daha az ise onu alabilir.

Eğer iddet sona erince ölürse, mubaraa bedeli ve malının üçtebirinden hangisi daha az ise onu alabilir. Eğer kadın maraz-ı mevtten kurtulur ve iyileşirse, tesbit edilen hul' bedelinin (bedel-i müsemmânın) tamamını alabilir.

MADDE 295 — Mubaraa bedeli kadın tarafından mubaraaya vekil olan kimseden talep edilemez. Meğerki vekil olan kimse mezkûr bedelin mülkiyetinin veya kefâletinin kendisine ait olduğunu belirtmiş ola. Bu durumda vekil mezkûr bedelin mülkiyetinin veya kefaletinin kendisine ait olduğunu belirtmişse, onu îfa etmesi gerekir. Vekil bunu ifa ettikten sonra müvekkiline rücu edebilir.

MADDE 296 — Mubaraa bedelinin ve boşamanın ta'cili veya uzak yahut yakın, belli olan bir ecele kadar tecil edilmesi muteberdir.

MADDE 297 — Koca karısıyla mubaraa yapıp da kadından, evliliğin aslen fasit olması sebebiyle, haksız olarak bir mal almış olursa, yapılan mubaraa kabul olunmaz. Yani kadın haksız olarak kocası tarafından alınan şeyi istirdat edebilir.

Üçüncü Bab

CİNSÎ İKTİDARSIZLIK VE BENZERİ SEBEPLERLE AYRILIK

(HAKİMİN EVLİLİĞE SON VERMESİ = TEFRÎK)

MADDE 298 — Hür bir kadın, kocasının cinsi iktidarsızlık (innin) olduğunu görse, evlenme esnasında bunun böyle olduğunu da bilmiyorsa, rıza göstermediği takdirde, hâkime müracaat ederek aralarının ayrılmasını isteyebilir. Kadın kocasını bu sıfatla görüp, bir süre hâkime müracaat etmemiş olsa bile, ayrılık davası açmadan ve açtıktan sonra bu hakkını kaybetmez.

HAK. 119—121; TMK. 133

MADDE 299 — Kadın kocası ile hakim huzuruna çıktığında, kocasının iktidarsızlığını ileri sürerek boşanma (ayrılma) istediği takdirde, hakim durumun gerçek olup olmadığını kocadan sorar; koca iktidarsızlığını doğrularsa, hâkim kocaya bir kamerî yıl süre tanır. Ramazan ayı, kadının hayız günleri, kocanın hac veya diğer şeyler için ayrı kaldığı müddetler seneye dahil olarak hesaplanırsa da, kadının ayrı kaldığı süre ile karı-kocanın cinsî münasebet yapmıyacak kadar hasta oldukları müddet sene hesabına dahil edilmez.

Senenin başlangıcı hâkime müracaat gününden muteberdir. Ancak koca küçük, hasta veya hac için ihrama girmiş ise, bu durumlarda verilecek bir senelik süre kocanın bülûğa ermesinden, iyileşmesinden veya ihramdan çıkmasından itibaren başlar.

HAK. 121; TMK. 133,135,150

MADDE 300 — Koca karısı ile bu konuda takdir olunan süre zarfında cinsî münasebette bulunmadan süre sona erince, kadın hakim huzurunda şikâyetini tekrarlar ve ayrılma talebinde israr ederse hakim onu boşaması için kocasına ihtar verir. Koca bu ihtara uyup karısını boşamaktan imtina ederse, hakim bizzat boşanmaya karar verir ve karı kocayı ayırır. Fakat hâkim tarafından yapılan bu ayırma(tefrik) dahi talak (boşanma) demek olup fesih sayılmaz. Eğer kadın kocasının tenasül uzvunun kesik (mecbub) olmasından dolayı, evlenme sırasında bu hâlini bilmediğini ileri sürerek, ayrılmayı talep ederse, koca için bir süre tanınmaksızın hemen araları tefrik edilir.

HAK. 121—122

MADDE 301 — Koca kadının cinsî iktidarsızlık iddiasını inkâr ederek, verilen süre içinde kadınla cinsi münasebette bulunduğunu iddia ederse, hakim kadının durumunu muayene etmek üzere mutemet iki kadını tayin eder. Kadın aslında dul veya bâkire olduğu halde, muayeneye memur kadınlar onun dul olduğunu beyan ederlerse, kocanın yeminli beyanı tasdik edilir.

Kadın bir kaza sonucu bekâretinin zâil olduğunu iddia ettiğinde, eğer koca yemin ederse kadının hakkı sakıt olur. Eğer koca yemin etmekten kaçarsa veya muayeneye memur kadınlar, kadının bâkire olduğunu söylerlerse ve bu da tanınan süreden önce olursa, yukarıdaki maddede geçtiği gibi, kocaya bir sene süre tanınır. Süre tanındıktan sonra, kadın bulunduğu mecliste muhayyer kılınır; eğer ayrılmayı isterse araları tefrik edilir, eğer ayrılmaktan vaz geçip de kocasını tercih ederse yahut muhayyerlik hakkını kullanmadan meclisi terkeder veya birisi kendisini meclisten kaldırırsa, seçim hakkı batıl olur.

HAK. 119—122

MADDE 302 — İktidarsızlık (innet) ve benzeri bir sebeple karı kocanın ayrılmasından dolayı, karı ile koca arasında herhangi bir evlenme engeli ortaya çıkmaz. Belki bu ayrılıktan sonra kadın ile iktidarsız kocası karşılıklı anlaşma ile evlenmeye karar verirlerse, iddet içinde ve iddetten sonra birbirleriyle evlenmeleri mümkün ve câizdir.

Karı-koca iktidarsızlık ve benzeri bir sebeple ayrıldıklarında birbirine mirasçı olamazlar.

Dördüncü Bab

KARI - KOCADAN BİRİNİN DİNDEN ÇIKMASI SEBEBİYLE BOŞANMA

MADDE 303 — Karı-kocadan biri İslam dininden çıktığında, evlenme akdi kendiliğinden infisah eder, hakim kararına gerek kalmaksızın hemen karı ile koca arası ayrılır. Bu sebeple meydana gelen ayrılık evlenmenin feshi olması nedeniyle boşanma adedini eksiltmiş olmaz.

Krş. TMK. 134

MADDE 304 — İrtidat (dinden çıkma) sebebiyle meydana gelen evlenme yasağı (hürmet), bu yasağı meydana getiren sebebin ortadan kalkması ile sona erer.

Bu sebeple mürted (dinden çıkan) olan bir erkek yeniden İslamiyeti kabul ettiğinde, kadının iddet içinde bulunması veya iddetinin sona ermesi haline bakılmaksızın, tahlile de gerek kalmadan yeniden karısı ile evlenebilir.

Dinden çıkan bir kadınsa, o da İslamiyeti kabul etmesiyle beraber, az bir mehir (mehr-i yesir) karşılığında yeniden evlenmeye icbar edilir. Bu hüküm, kocanın Dar-i İslamda bulunması, kadının iddetinin sona ermemesi ve erkeğin dahi üç talak ile boşamamış olması şartıyla geçerlidir. Aksi takdirde kadın kocasına, ancak tahlil ile sona eren bir evlenme yasağı ile yasak hale gelir (haram olur.)

MADDE 305 — Karı-koca birlikte veya birbirini müteakip dinden çıkıp (irtidad) da hangisinin daha önce dinden ayrıldığı bilinemediği ve sonra yine ayni şekilde İslam dini ile müşerref oldukları takdirde, evlilik bağı aralarında eski haliyle devam eder.

Fakat bunlardan birinin diğerlerinden önce tekrar müslüman olması halinde, evlenme fasit olur.

MADDE 306 — Dinden ayrılma (irtidad) durumu, ister kadın tarafından ister erkek tarafından olsun, hakikaten veya hükmen zifaftan (duhul) sonra vaki olursa, kadının mehrin tamamını almaya hakkı vardır.

MADDE 307 — Eğer dinden ayrılma (riddet) zifaftan önce vaki olursa, kadın mehr-i müsemmânın yarısını veya müt'ayı alma hakkına sahip olabilirse de, kadın kendisi dinden ayrılmışsa ne mehirden ne de müt'adan bir şey almaya hakkı yoktur.

MADDE 308 — Mürted (dinden ayrılan) bir şahıs, müslüman olan karısının iddeti içinde ölecek olursa, kadın ona mirasçı olur. Mürted şahsın, sıhhati yerindeyken veya maraz-ı mevtinde dinden ayrılmış olması hükme tesir etmez.

MADDE 309 — Kadın dinden ayrıldığı (irtidat ettiği) takdirde, eğer bu irtidad maraz-ı mevtinde vaki olup da iddet içindeyken ölmüşse, müslüman olan koca ona mirasçı olur. Eğer irtidad sıhhati yerindeyken vaki olup, kendisi de dinden çıkmış (mürtedde) olarak ölmüşse, kocanın onun mirasında payı olamaz.

Beşinci Bab

İDDET VE İDDET NAFAKASI

Birinci Fasıl

IDDET BEKLEME MECBURİYETİ OLAN VE OLMAYAN KADINLAR

MADDE 310 — İddet (bekleme süresi) kocadan başkası ile evlenmeyi engelleyen sebeplerden biridir. Sahih ve fasit evlenmelerde hakikaten zifaf (duhul) vaki olduktan ve sadece sahih evlenmelerde halvet-i sahiha veya fasideden sonra kocasından ayrılan her kadının iddet beklemesi gerekir (vaciptir).

Meydana gelen ayrılığın, ric'î talak, beynûnet-i suğra (bir veya iki bâin talak) veya beynûnet-i kübra ile olan bâin talak, iktidarsızlık (innet) ve benzeri bir sebep, lian, mehrin eksik olması, büluğ muhayyerliği, evlenmenin feshi, fasit evlenmeden dolayı karşılıklı mecburi terk (mütâreke) veya şübhe ile cinsi münasebetden dolayı olması neticeyi değiştirmez.

Aynı şekilde muteber bir evlenme akdinde, zifaf (duhul) dan önce olsa bile, kocası vefat eden her kadının iddet beklemesi gerekir.

HAK. 139—147,; TMK. 95—96; AŞ. 55, 81

MADDE 311 — Boşanmadan veya bütün fesih sebepleriyle evliliğin feshinden dolayı lazım gelen iddet, muteber bir evlenme akdinde, hakikaten veya hükmen zifafa girmiş olan (medhülün biha), gebe olmayan hür bir kadının, bir müslüman erkeğin ehl-i kitaptan olan bir karısı olsa bile, hayız görecek kadınlardan olduğu takdirde, üç tam hayız=reğl müddeti beklemesiyle tamam olur. Şüphe ile veya fasit bir evlenme ile cinsi münasebette bulunulan kadının, erkek öldükten yahut gerçek zifaf (dühul) dan sonra ayrılığın meydana gelmesi (tefrik) veya mütâreke (karı-kocanın birbirini mecburi olarak terketmesi) sebebiyle beklemek mecburiyetinde olduğu iddet, ayni şekilde hayız ile (üç hayız müddeti) hesaplanır. Ancak fasit evlenmede, halvet-i sahiha ile halvet vaki olmuş olsa bile,

gerçek zifafdan sonra ayrılık vaki olmadıkça, iddet lazım gelmez. Hangi çeşit ayrılık vaki olursa olsun ayrılığın vaki olduğu hayız müddeti iddetten sayılmaz. Yani evlenme, kadın hayzını gördüğü esnada sona ermişse, iddetin başlangcı bundan sonraki hayzın başlangıç tarihi olacaktır. Kadının kendi ismetine sahip olarak başka erkeklerle arasındaki evlenme engelinin kalkması için ayrılığın vaki olduğu hayız müddetinden başka, üç tam hayız müddetinin geçmesi gerekir.

HAK. 139—142,; TMK. 95—96

MADDE 312 — Kadın yaşının küçüklüğü (9 yaştan aşağı) veya büyüklüğü (55 yaş) sebebiyle hayız gören kadınlardan (zevât-ı hayz) değilse veya asla hayız görmeden yaş itibariyle (15 yaşını tamamladığından) büluğa ermişse, bu kadınların boşanması veya evliliklerinin feshi sonucu mecburi olan iddet müddetleri tam üç aydır.

Yani kadının iddeti ay başında başlıyor ise, bazı ayların gün sayısı otuzdan eksik olsa bile, ay olarak hesaplanır. Eğer bir ayın içinde iddeti başlamış ise, iddet gün olarak hesaplanır ve 90 gün geçmesi ile iddet sona erer.

HAK. 141,145,; MK. 95,96

MADDE 313 — Bülûğ yaşına girdiği halde fiilen bâliğ olmayan (mürahika) bir kadın, ay hesabı ile iddete başlayıp da sonradan iddet bitmeden önce hayız (regl) görecek olsa, yeni baştan üç hayız müddeti iddet beklemesi gerekir.

Aynı şekilde ay hesabı ile iddet beklemeye başlayan yaşlı (âvise) kadının dahi, iddet ayları bitmeden normal olarak kan görmeye başlaması halinde, beklediği iddet bozulacağından, yeniden hayız hesabıyla iddet beklemesi gerekir.

Böyle kan gören (regl olan) bir kadının, üç tam hayız müddeti iddet beklemeksizin başkası ile evlenmesi yasaktır. Fakat regl olmayan bir kadın üç ay bittikten sonra normal olarak kan görmeye başlayınca, iddeti sona ermiş olacağından, yeni baştan bir iddet beklemesi gerekmez. Artık başka biriyle evlenebilir ve bir daha iddet icap ederse hayız hesabıyla iddet beklemesi gerekir.

Krş. HAK. 140,; TMK. 122

MADDE 314 — Günlerce kan gördükten sonra bir hastalık veya başka bir sebeple hayızdan kesilen ve temizlik (tuhr) hali bir sene veya daha fazla uzayan kadının iddeti hayız hesabı iledir. Adetten kesilme çağı olan 55 yaşına kadar iddeti sona ermeyeceğinden, bu kadın adetten kesilme çağına geldikten sonra, üç tam ay iddet bekler. Adetten kesilme çağı (sinn-i iyâs) 55 senedir.

Krş. HAK. 140; TMK. 95, 96, 122

MADDE 315 — Adet hali uzadığından adetli olup olmadığını şaşıran ve adet günlerini unutan kadının (mütehayyirenin) iddeti, boşanmadan veya evliliğin feshinden itibaren yedi ay geçmedikçe sona ermez.

HAK. 140; TMK. 95, 96

MADDE 316 — Hamile kadının iddeti, ceninin uzuvlarının belirli olması şartıyla çocuğunu doğurmasıyla sona erer. Evlilik bağının ölüm, talak veya fesih sebebiyle ortadan kalkmış olması bu konuda farklılık arzetmez.

Kadının uzuvları belirlenmemiş olan bir düşük yapmış olmasıyla iddet sona ermiş sayılmaz.

Krş. TMK. 95, 96; HAK. 144

MADDE 317 — Kocası vefat eden bir kadın gebe olmadığı ve evlilik bağı da kocasının ölümüne kadar mu'teber bir şekilde devam ettiği takdirde, iddet müddeti dört ay on gündür. Kadının küçük olması, müslüman ve bâliğa bulunması, bir müslüman erkeğin gayr-i müslim (kitabiye) karısı olması, zifafa girmiş veya girmemiş bulunması arasında fark yoktur.

Cariyenin iddet müddetine gelince; o da hayız görüyorsa iki hayız müddeti; ölüm ve ölümden bir başka sebepten dolayı ay hesabiyle iddet bekleyecekse hür kadının iddet müddetinin yarısı kadar süre geçmesiyle iddeti sona erer. Doğurma ile iddetin sona ermesi konusunda, hür kadın ile cariye arasında fark yoktur.

TMK. 95, 96; HAK. 143

MADDE 318 — Ric'î talak ile boşanmış bir kadın, kendisi iddet içindeyken, kocası vefat ettiği takdirde, iddeti ölüm iddetine döneceğinden (4 ay, 10 gün), talak ister kocanın sıhhati yerindeyken isterse maraz-ı mevtinde vuku bulmuş olsun, boşanmadan dolayı beklediği iddet geçersiz sayılır.

HAK. 147

MADDE 319 — Maraz-ı mevtinde (ölüm hastalığında) karısını, onun rızasını almaksızın bâin talak ile boşayan kimse iddet müddeti içinde ölse ve kadın da ona mirasçı olsa, kadının iddeti değişir, boşanma iddeti ve ölüm iddetinden en uzun olanı kadar yani üç hayzı havi olan dört ay ve on gün kadar iddet bekler.

HAK. 147

MADDE 320 — Üç talak ile olmamak şartıyla bâin talaktan dolayı iddet bekleyen karısı ile iddet içindeyken evlenip sonra da boşayan kimse, kadının tam olarak mehrini vermesi gerekir. Koca cinsi münasebette bulunmamış olsa bile, kadının da yeniden iddet beklemesi lazımdır.

MADDE 321 — İddetin başlangıcı, muteber bir evlenmede boşanmamadan sonra, fasit bir evlenmede hakimin ayırmasından veya eşlerin birbirinden ayrılmasından (mütâreke) sonra muteberdir. Ölüm iddeti ise ölümden hemen sonra başlar. Boşanmanın veya ölümün vukuundan kadının haberi olmasa bile, iddet sona ereceğinden, boşanma veya ölüm haberi iki iddet müddeti kadar zaman geçtikten sonra kadına ulaşsa, artık kadın ile üçüncü şahıslar arasındaki evlenme engeli ortadan kalkar (başka kocalara helal olur.)

Koca karısını geçmiş bir zamanda boşadığını ikrar etse de bu konuda kesin delil (beyyine) bulunmasa, iddet ikrar anından itibaren başlar, boşanmanın yapıldığı iddia olunan zamana itibar edilmez.

Bu konuda kadın kocasını yalanlarsa, nafaka alabilir. Yalanlamaz da tasdik ederse bakılır: geçmiş süre iddet müddetinden fazlaysa nafaka alamaz, eğer iddet müddetinden fazla değilse iddetten geriye kalan müddet için kocanın nafaka mükellefiyeti devam eder.

HAK. 151, 153, 145

MADDE 322 — Boşanma ve ölümden dolayı iddet bekleyen kadın, ayrılmadan önce süknâ hakkı eşlere ait olan evde iddet bekler. Kadın evde yokken boşanır veya kocası ölürse, hemen evine döner. Bu şekilde boşanma veya ölüm iddeti bekleyen kadınlar, evlerinden çıkarılmadıkça, ev yıkılmadıkça yahut da yıkılmasından veya kendi mallarının telef olmasından korkulmadıkça veya kendilerinin kira bedelini verecek imkânları yok olmadıkça, o evden başka bir yere çıkmazlar. Fakat mezkûr sebeplerden birisi nedeniyle evden çıkmak gerektiğinde, ölüm iddeti bekleyen kadın o eve en yakın bir yere; boşanma iddeti bekleyen kadın ise, kocanın istediği yere intikal eder.

İster ricî, ister bâin talak iddeti bekleyen kadın, zaruret olmadıkça, evinden çıkamaz. Ölüm iddeti bekleyen kadın ise, işlerini görmek için çıkabilirse de, evi dışında başka bir yerde gece kalamaz.

MADDE 323 — Zifaf (dühul) ve halvetten önce, muteber bir evlenmeden sonra boşanan kadının iddet bekleme mecburiyeti yoktur. Halvet-i sahiha vuku bulsa bile, fasit evlenmeden sonra boşanan kadının sırf halvet sebebiyle iddet beklemesi gerekmez.

HAK. 146

İkinci Fasıl

İDDET BEKLEYEN KADININ NAFAKA HAKKI
(İDDET NAFAKASI)

MADDE 324 — İster boşama ister fesih şeklinde olsun, koca tarafından vaki olan her çeşit ayrılık (firkat), nafaka mükellefiyetini doğurur. Ayrılığın kocanın kusuru (ma'siyeti) sonucu olup olmaması hükme te'sir

etmez. Yani ne kadar uzarsa uzasın, koca iddet süresince aşağıda zikredilecek kadınlara nafaka temin etmekle mükelleftir.

1 — İster gebe olsun ister olmasın, ricî talak veya beynûnet-i suğra yahut kübra ile bâin talaktan dolayı iddet bekleyen kadına.

2 — Mülaane (lian), ilâ yahut nafaka mükellefiyetinden kocasını ibra etmemesi şartıyla hul (muhalaa) sebebiyle kocasından bâin talakla ayrılan kadına.

3 — Kocası İslamiyeti kabul etmediğinden dolayı ondan ayrılan kadına.

4 — Bülûğ sebebiyle (hiyar-ı büluğ) evliliğin feshini tercih eden kadına.

5 — Kocasının İslamı terketmesi (riddeti) veya sıhrî hısımlıktan dolayı evlenme engeli (hürmet-i müsâhere) teşkil edecek şekilde karısının usul veya füruu ile gayr-i meşru bir fiilde bulunması nedeniyle kocasından ayrılan kadına.

HAK. 150

MADDE 325 — Kadının kusuru (masiyeti) sonucu olmaksızın onun tarafından vaki olan her çeşit ayrılık (evliliğin sona ermesi), nafaka mükellefiyetini ortadan kaldırmaz. Yani hiyar-ı bülûğ, denk olmama veya mehrin eksikliğinden dolayı ayrılıp da iddet bekleyen kadın ile cinsî iktidarsız olan bir kocanın karısının boşanmayı tercih etmesi halinde, bunların nafakasını temin etmek gerekir.

HAK. 150, 151

MADDE 326 — Kadına kusur atfedilmesi mümkün olan ve kadın tarafından vaki olan her çeşit ayrılık, nafaka hakkının sukutunu gerektirir. Buna göre, zifaf veya halvetten sonra İslam dinini terketmesinden veya kendi istek ve iradesi ile kocanın usul veya furuuyla, kocası ile aralarında evlenme engeli teşkil eden sıhrî bir hısımlık doğuracak bir gayr-i meşru fiilde bulunmasından dolayı ayrıldığından iddet bekleyen kadına nafaka vermek gerekmez.

Ancak iddet beklediği evden çıkmadığı takdirde sükna hakkına sahip olur.

HAK. 151

MADDE 327 — Kocasından ayrıldığından dolayı nafaka hakkı sakıt olan kadının, ayrılık sebebi ortadan kalksa bile, iddet nafakasını iadeyi talep hakkı mevcut değildir. Dinden çıktığından (irtidadından) dolayı kocasından ayrılmış olan kadın, henüz iddet devam ederken, yeniden müslüman olması halinde, nafaka hakkı geri dönmez. İtaatsiz iken (nâşize) boşanan kadının hükmü böyle değildir. Böyle bir kadın itaatsizliği terkederek kocasının evine geri geldiğinde nafakasını alır.

HAK. 151

MADDE 328 — Ay hesabı ile (üç ay) iddet bekleyen mürâhika (bülûğ yaşına girdiği halde fiilen bâliğ olmayan) bir kadın, iddeti bitmeden önce kan gördüğü takdirde hayız hesabiyle yeniden beklemesi gerekli olan yeni iddetin nafakasını da alma hakkına sahip olur.

Aynı şekilde kadın bir veya iki hayız gördükten sonra hastalık veya başka bir sebeple kanı kesilse, temizlik müddeti uzasa ve iddet beklemeye de hayız hesabı ile devam etmeye mecbur olsa, tekrar kan görüp iddet müddeti hayız hesabı ile sona erinceye yahut aybaşı halinden kesilme yaşına (sinn-i iyâsa) ulaşıp da ay hesabiyle iddetini tamamlayıncaya kadar nafaka ve giyim ihtiyaçlarını talep etme hakkı vardır.

MADDE 329 — Koca boşadığı kadına iddeti içinde nafaka takdir etmediği ve kadın dahi iddet müddetince bu konuda hâkime müracaat etmediğinden hakim dahi nafaka takdirinde bulunmadığı takdirde, iddet müddeti bitince nafakası sakıt olur.

HAK. 152

MADDE 330 — İddet bekleyen kadın için, karşılıklı anlaşma veya hâkim kararı ile takdir edilen nafaka, iddet müddetinin sona ermesiyle her zaman sakıt olmaz.

HAK. 153, 100

MADDE 331 — Kocası ölen hür bir kadın, gebe olsun olmasın, her hangi bir nafaka talebinde bulunamaz.

HAK. 152, 154

DÖRDÜNCÜ KİTAP

ÇOCUKLAR

Birinci Bâb

NESEBİN SÜBÛTU

Birinci Fasıl

MU'TEBER BİR EVLİLİK MEVCUT İKEN DOĞAN ÇOCUKLARIN NESEBİ

MADDE 332 — Asgarî gebelik müddeti altı ay, normali dokuz ay ve azamisi ise iki senedir.

TMK. 241, 244

MADDE 333 — Mu'teber bir evlilik mevcut iken, akdin icrasından itibaren altı ay veya daha fazla bir müddet zarfında kadının doğurduğu çocuğun nesebi kocadan sabit olur.

Fakat evlenmeden itibaren altı aydan daha az bir müddette kadın çocuk doğurduğunda, doğan çocuğun nesebi kocadan sabit olmaz. Meğer ki koca kendi çocuğu olduğunu iddia ederek zinadan olduğunu söylemeye.

TMK. 241, 244

MADDE 334 — Koca, evlenme akdinden itibaren altı ay tamamlanınca doğan çocuğu reddederek, kendi çocuğu olmadığını iddia ettiğinde, bununla çocuğun nesebi reddedilmiş olmaz. Meğer ki 336. md.de belirtilen zamanlar içinde çocuğu reddedip kadınla beraber hakim huzurunda lian yapmakla evliliğe son verilmiş ola.

TMK. 243, 245, 246

MADDE 335 — Karı-koca liana ehil olmadıkça ve lianın şartlarını taşımadıkça karşılıklı lânetleşemezler (mülâane, telâun). Lianın şartları şunlardır :

1 — Karı koca arasında mu'teber bir evliliğin bulunması,

2 — Ricî talaktan dolayı iddet içinde bulunmak şeklinde olsa bile evlilik bağının mevcut olması,

3 — Karı kocadan her ikisinin de tahammül-ü şehâdete değil, edav-ı şehâdete ehliyetleri bulunması, yani karı-kocanın müslüman, hür, âkil, bâliğ, konuşabilen kimseler olmaları, dilsiz olmamaları ve zina iftirasından dolayı cezalandırılmamış (hadd-i kazif ile mahdûd) olmaları.

4 — Bunlardan başka kadının zina iftirası yapıldığında zinadan beri ve iffetli bulunması (muhsan olması)da lianın şartlarındandır.

Bu şartları taşıyan eşler karşılıklı lanetleşirlerse (mülâane yaparlarsa) hâkim eşleri ayırır ve çocuğun nesebini babasından red için bir red kararı verir, çocuğu annesine ilhak eder. Eğer eşler karşılıklı olarak lanetleşmezlerse (mülâane yapmazlarsa) yahut lian ehliyet ve şartlarına hâiz bulunmazlarsa çocuğun nesebi reddedilmiş sayılmaz.

Ayni şekilde koca kendi iddiasını, liandan önce veya lian yapıldıktan ve eşler ayrıldıktan sonra, yalanlarsa, yani liandan dönerse, çocuk kendisine ait olmuş olur. Ancak kendisi zina iftirasından dolayı (hadd-i kazif) cezalandırılır.

Krş. TMK. 242, 246

MADDE 336 — Çocuğun reddi (nefy-i veled), sadece doğum esnasında doğum ihtiyaçları (beşik ve benzeri şeyler) satın alınırken veya memleketin örf ve adetine göre çocuğun kutlama günleri (eyyam-ı tehnie) olan doğumdan hemen sonraki günlerde mu'teber olur.

Koca gaib olduğu takdirde, doğumu öğrenmesi hali, kadın doğum yapması hali gibi kabul edilir.

Krş. TMK. 242, 245, 246

MADDE 337 — Karı koca, karşılıklı lanetleşmiş ve hâkim de aralarını tefrik etmiş olsa bile, aşağıda zikredilecek altı halde çocuğun nesebi reddedilemez :

1 — Koca, çocuğu 336. md.de zikredilen red müddetlerinin geçmesinden sonra reddederse,

2 — Koca, çocuğun kendisinden olduğunu sarahaten veya delâleten ikrar ettikten sonra reddederse,

3 — Çocuk ölü olarak doğduktan sonra reddederse veya reddettikten sonra ve liandan önce yahut liandan sonra ve fakat hâkimin tefrikinden önce çocuk vefat ederse,

4 — Kadın, hâkim tarafından kocasından tefrik edildikten ve çocuğun nesebi reddedildikten sonra, aynı batından başka bir çocuk daha dünyaya getirirse, bu durumda her iki çocuk da kocaya ait olur ve daha önceki hüküm geçersiz hale gelir.

5 — Hukuken nesebin sübutuna karar verildikten sonra çocuğu reddederse,

6 — Çocuğu reddettikten sonra, liandan önce veya liandan sonra, hâkimin tefrikinden önce koca veya karı ölürse,

Krş. TMK. 242, 245, 246

MADDE 338 — Hâkimin çocuğu babasından red kararı vermesi, onu asabeden ihraç ve nafaka ile miras hakkını iskat eder. Bu iki hakdan başka bir hakkını iskat etmez. Şahitlik, zekât, evlenme, kısas ve çocuğun başkası ile nesep bağı kuramaması konularında, lian yapan baba ile çocuğun arasındaki nesep bağı devam eder.

Yani bunlardan birinin diğeri lehine şahitlik etmesi ve malının zekatını birbirine vermesi câiz olamaz. Baba çocuğu öldürdüğünden dolayı kısas uygulanmaz. Lian sonucu ortada kalan çocuğun (ibn-i mülâane) bir oğlu, nesebini reddeden babanın da bir kızı olduğu takdirde, bu oğlan ile kız birbiriyle evlenemez. Lian yapan kocadan başka bir kimse çocuğun kendisine ait olduğunu iddia ederse, bu tanıma mümkün olamaz.

Krş. TMK. 245, 246, 248, 249, 290 vd.

MADDE 339 — Lian sonucu ortada kalan bir erkek çocuk (ibn-i lian) vefat ederse lian yapan şahıs da çocuğun kendisine ait olduğunu iddia ederse, çocuğun nesebi o kimseden sabit olur. Lian yapan şahıs aleyhine had (hadd-i kazf) cezası tatbik edilir ve bu durumda lian yapan şahıs, ölen çocuğa mirasçı olur .

Krş. TMK. 290 vd.

MADDE 340 — Lian sebebiyle meydana gelen ayrılık bir bâin talaktır. Liandan sonra eşler arasını hâkim ayırmadıkça evlilik bağı devam eder. Böyle bir durumda birisinin ölümü halinde diğeri miras hakkına sahip olur ve birbirinin mirasçısı olurlar. Ancak lian yapan şahsın kadın ile cinsî münasebette bulunarak ondan yararlanması yasak (haram) olur.

Lian sebebiyle meydana gelen ayrılıktan doğan evlenme yasağı (hürmet), karı koca lain ehliyetine hâiz oldukları müddetçe devam eder. İkisi birden veya sadece birisi lian ehliyetini kaybederse, kocanın karısı ile iddet içinde veya iddetten sonra evlenmesi câizdir.

İkinci Bölüm

FASİT EVLİLİK VE EVLİLİK ŞÜPHESİYLE BİRLEŞMEDEN DOĞAN ÇOCUKLARIN NESEBİ

MADDE 341 — Fasit bir evlenme ile evli olan kadın mütâreke (karı kocanın birbirini terketmesi) ve hâkimin ayırmasından (tefrikinden) önce bir çocuk doğurduğunda, evlenme akdinin yapıldığı andan itibaren değil, belki birleşmenin vukuundan itibaren tam altı ay veya-isterse on sene olsun-daha çok zaman sonra çocuk doğursa, çocuğun nesebi tanımaya (di'veh) gerek kalmaksızın babasından sabit olur. Baba bu çocuğun nesebini reddedemez.

Fakat kadın karı-kocanın birbirini terketmesi (mütâreke) veya hâkimin ayırması sebebiyle evlenmenin feshedilmesinden sonra bir çocuk doğurursa, çocuğun nesebi sabit olmaz. Meğer ki ayrılma vaktinden itibaren iki seneden az bir süre içinde doğurmuş ola.

Krş. TMK. 241, 246, 290 vd.

MADDE 342 — Kadının şahsında (mahalde) veya akitte mevcut şüphe üzerine birleşilen kadın çocuk doğurduğunda, çocuğun nesebi, eğer iddia ederse, fiilen birleşen erkekten sabit olur. Ayni şekilde şüphe-i fiil ile birleşme yapılan kadında dahi-ki karısı olmadığı halde kendisine zifaf gecesi getirilerek senin karındır denilmiş olan kadınlar kasdedilmektedir-hüküm aynidir.

MADDE 343 — Zina eden bir erkek, gayr-i meşru ilişkide bulunduğu ve gebe kalan kadınla evlendiğinde, evlenme tarihinden itibaren altı ay geçtikten sonra çocuk doğursa çocuğun nesebi kendisinden sabit olur. Çocuğun nesebini red edemez.

Fakat evlenme tarihinden itibaren altı aydan daha az bir süre içinde doğum yaptığında, çocuğun nesebi sabit olmaz. Meğer ki o kimse çocuğun zina mahsulü olduğunu itiraf etmeyerek çocuk kendisinin olduğunu iddia ede.

TMK. 241—246, 290, 291

Üçüncü Fasıl

BOŞANAN VEYA KOCASI ÖLEN KADINLARIN ÇOCUKLARI

MADDE 344 — Bâliğa olan boşanmış bir kadın (mutellaka-i kebîre) iddetinin sona erdiğini ikrar etmediği takdirde, eğer ric'î talak ile boşanma anından itibaren iki sene içinde veya tam iki sene dolunca veya daha uzun bir müddet içinde doğurmuş olsa bile, çocuğunun nesebi kocasından sabit olur. Koca çocuğu reddetmeye kalktığında, lian yapmak mecburiyetindedir.

Eğer bir veya üç bâin talak ile boşanmış ve iki seneden daha az bir müddet zarfında doğurmuş olursa, çocuğun nesebi yine kocasından sabit olur.

Kocası ölen kadın da ayni hükme tabidir. Yani iddetinin sona erdiğini ikrar etmediği takdirde, ölümden itibaren iki seneden az bir müddet zarfında doğurduğunda, çocuğunun nesebi sabit ve sahih olur.

Bu durumda bâin talak ile boşanmış veya kocası ölmüş olan kadın üç talakla boşanmasından (hin-i betat) veya kocanın ölümünden itibaren iki seneden fazla bir müddet zarfında bir çocuk doğurduğunda, çocuğun nesebi koca veya kocanın mirasçıları tarafından tanınmadıkça (di'veh edilmedikçe) sabit olmaz.

Krş. TMK. 241—246, 290—292

MADDE 345 — Ric'î veya bâin talakla boşanmış yahut kocası ölmüş olan kadın, iddetinin sona ermesi muhtemel olan bir süre zarfında, iddetinin sona erdiğini ikrar ettikten sonra doğurursa, eğer çocuğu ikrar anından itibaren yarım sene (6 ay) ve ayrıldıktan itibaren iki seneden az bir süre içinde doğurmuş ise, nesebi babasından sabit olur.

Eğer ikrar anından itibaren yarım sene (6 ay) den az, kesin boşanma (üçlü boşanma) yahut ölümden itibaren iki seneden fazla bir süre içinde doğurmuş ise, bu durumda çocuğun nesebi sabit olmaz.

TMK. 241—246

MADDE 346 — Boşanmış bir kadın, eğer büluğ yaşına ulaştığı halde fiilen büluğa ermemiş (mürâhika) ve zifafa girmiş bir kadın olup da, boşanırken gebe olduğunu iddia etmemiş ve iddetinin sona erdiğini de ikrar eylememiş olursa, kocası kendisini boşamasından itibaren dokuz

aydan daha az bir süre içinde doğurduğu takdirde, çocuğun nesebi kocasından sabit olur.

Ama çocuğu dokuz ay tamam olunca veya daha fazla bir müddet sonra doğurmuş olursa, çocuğun nesebi sabit olmaz. Eğer kadın iddetinin sona erdiğini ikrar eylemiş olsa, çocuğu ikrar anından itibaren 6 ay ve boşanmadan itibaren dokuz aydan az bir süre içinde doğurduğu takdirde, çocuğun nesebi sabit olur. Aksi takdirde sabit olmaz. Eğer boşanırken gebe olduğunu iddia etmişse, bâin talak olursa iki seneden az bir müddet zarfında ve ric'î talak olursa yirmi yedi aydan az bir müddet zarfında doğurmuş olmak şartıyla çocuğun nesebi sabit olur.

Krş. TMK. 241—246

MADDE 347 — Kocası ölen ve öldüğünde gebe olduğunu iddia etmediği gibi iddetinin sona erdiğini dahi ikrar etmemiş olan mürahika (büluğ yaşına erdiği halde fiilen baliğ olmamış kadın), on ay on günden az bir süre içinde doğurduğunda, çocuğun nesebi kocasından sabit olur. Ancak on ay on günün tamamlanmasında veya daha fazla bir süre içinde doğurduğunda çocuğun nesebi sabit olmaz.

Eğer ölüm anında gebe olduğunu iddia etmişse hükmen baliğ olan kadınlar gibidir. İddetinin sona erdiğini ikrar eylemediği takdirde iki seneden az bir süre içinde doğuracağı çocuğun nesebi kocasından sabit olur. İddetinin sona erdiğini ikrar ettiği takdirde ise, ikrar anından itibaren altı aydan az bir süre içinde doğurmadıkça çocuğun nesebi sabit olmaz.

Krş. TMK. 241—246

Dördüncü Fasıl

BABALIK DAVASI, NESEBİN İKRARI VE İSBAT YOLLARI

MADDE 248 — Evli bir kadın doğum yaptığını iddia ve kocası da inkâr ederse, müslüman, hür ve akıllı (mümeyyiz) bir kadının şehadeti ile doğum sabit olur. Nasılki koca çocuğunun ibraz edilen çocuk olduğunu inkâr ettiğinde, çocuğun tayini meselesinde zikredilen sıfatları hâiz bir ebe (kâbile)nin şahitliği yeterli ve geçerlidir.

Krş. TMK. 295—314, 241—246

MADDE 349 — Ric'î veya bâin talak yahut ölümden dolayı iddet bekleyen kadın, kocasından ayrılma anından itibaren iki seneden az bir süre içinde çocuk doğurduğunu iddia, kocası veya onun mirasçıları da inkâr ettiklerinde, yeterli delil (hüccet-i tamme) olmadıkça dava sabit olmaz. Meğer ki koca veya mirasçıları kadının gebe olduğunu ikrar edeler veyahut da kadının karnı çocuk belli olacak kadar büyümüş ola. Mirasçılar, çocuğun ibraz edilen çocuk olmadığını iddia ettiklerinde, yukarda geçtiği gibi, ebenin şahitliği bu konuda yeterli ve geçerlidir.

Krş. TMK. 241—246, 295—314

MADDE 350 — Bir erkek, nesebi belli olmayan bir çocuğun kendi çocuğu olduğunu, maraz-ı mevtinde dahi olsa, ikrar eylese, yaşça kendisi ona baba olabilecek bir çağda ise, çocuk kendi derdini anlatacak yaşta ve temyiz kudretine sahip olup da onu tasdik etse de etmese de, nesebi o kimseden sabit olur. Nafaka ve terbiyesi baba olduğunu iddia eden şahsa aittir. O şahsın mirasçıları, çocuğun nesebini reddetseler bile, çocuk mirasta onlara ortak olur. İkrarda bulunan mezkûr şahsın babası dahi çocuğun nesebini reddetse, yine mezkûr şahsın babasına da öldüğünde mirasçı olur.

Eğer çocuğun anası sağ ise ve ikrarda bulunan şahsın ölümünden sonra kendisi onun karısı olduğunu ve çocuğun ondan doğan çocuğu olduğunu iddia eylese, kendisi o çocuğun anası sayılır. Müslüman ve hür olmak veya çocuğu doğurmazdan iki sene önce azad edilerek hürriyetine kavuşmuş olmak şartıyla, kendisi dahi çocuğun nesebini ikrar eden şahsa mirasçı olur.

Bu durumda adamın diğer fürûu mahkemeye müracaat ederek, kadının babalarının karısı olmadığını yahut babaları vefat ettiğinde müslüman olmayıp müslüman olduğunun da bilinmediğini veya babalarının cariyesi olduğunu iddia ettiklerinde kadın mirasçı olamaz. Ayni şekilde kadının hür yahut çocuğun anası veyahut da müslüman olduğu bilinmezse, mirasçılardan birisi müracaatta bulunmasa bile hüküm aynidir.

Krş. TMK. 241—246, 295—314

MADDE 351 — Kadın bir kimsenin karısı veya iddetlisi olmadığı halde, anası olabileceği bir çocuğun annesi olduğunu ikrar edip, çocuk dahi mümeyyiz olduğu takdirde onu tastik etse de etmese de, kadının kendi aleyhindeki ikrarı mu'teber olur. Çocuk kendisine, kendisi de çocuğa mirasçı olur.

Bir kimsenin karısı veya iddetlisi olduğu takdirde çocuk hakkındaki ikrarı kabul edilmez. Meğerki koca kendisini tasdik ede yahut kocanın iddetlisi iken mezkûr çocuğun doğduğuna dair delil getirile veyahut da o kimsenin karısı olduğuna müslüman, hür ve âdil bir kadın şahitlik ede.

Krş. TMK. 241—246, 290—314

MADDE 352 — Gerek erkek gerek kız, nesebi belli olmayan bir çocuk, bir erkeğin kendi babası veya bir kadının kendi anası olduğunu ikrar etse ve bunlar da o çocuğa baba veya ana olabilecek yaşta olsalar ve çocuğu tasdik etseler, bunların babalığı veya analığı sabit olur. İkrar eden çocuk, ana baba haklarını ifa ile mükellef olduğu gibi, ikrarı kabul edenler de nafaka, hidâne ve terbiye vecîbelerini yerine getirmele mükelleftirler.

Krş. TMK. 295 vd.

MADDE 353 — Babası ölen bir kimse, nesebi belli olmayan bir kimsenin kendi kardeşi olduğunu ikrar ettiğinde, ikrarı kendisinden başkası

hakkında kabul edilmez. Yani bu yapılan ikrar, kendisini tasdik etmeyen diğer mirasçılar hakkında geçerli olmazsa da nesebi ikrar edilen şahıs ikrarda bulunanın mirastaki payına ortak olur; payının yarısını alır.

MADDE 354 — Evlatlık (dâî) gerçek çocuk değildir. Yani nesebi bilinen bir çocuğu evlat edinen kimseye, evlat edindiği çocuğun ne nafakasını ve ne hidâne (terbiye) ücretini vermesi gerekmez. Çocuğun boşamış olduğu kadınla evlenebilir. Çocuk ile sıhrî hısımlık kurmasına bir engel teşkil etmez. Bunlar birbirine mirasçı olamazlar.

Krş. TMK. 253—259

MADDE 355 — Babalık, oğulluk, kardeşlik ve diğer hısımlıklar, iki âdil erkek veya bir âdil erkek ile iki âdil kadının şahadetiyle sabit olur.

Davalı olan baba veya oğul hayatta olup kendisi veya vekili hazır olduğu halde babalık ve oğulluk davasının, başka bir hak iddiası ile beraber olmaksızın, tek başına isbatı mümkündür. Fakat davalı olan baba veya oğul ölmüş ise, tek başına nesebin isbatı için dava açmak muteber değildir. Belki baba veya oğlun bir hısım huzurunda açacağı bir hak davası zımmında nesebin de isbatına gidilmesi mümkün ve mu'teberdir.

Bu konuda hasım; mirasçı, vasi, lehine vasiyet yapılan şahıs, alacaklı veya borçludur.

Ayni şekilde kardeşlik, amcalık ve diğer hısımlık davaları bir hak davası zımnında olmadıkça sabit olmaz.

Krş. TMK. 35—40, 295—314

Beşinci Fasıl

SAHİPSİZ ÇOCUKLAR İLE ALAKALI HÜKÜMLER (LAKÎT)

MADDE 356 — Lakît (buluntu çocuk, sahipsiz çocuk); ailesi tarafından geçim derdi ve ihtiyaçlarını temin etmekten korkularak yahut şüphe ve töhmetten kaçınmak için sokağa atılan ve diğer insanların şefkatini celbederek sahip çıkılan çocuklara denir. Çocukları bu yolla sahipsiz bırakıp zayi eden kimse günâhkâr ve onun hayatını kurtarmak için sahip çıkan kimse de maddeten ve manen kazançlıdır. Bir kimsenin, nerde olursa olsun, sokağa terkedilmiş bir çocuk bulduğunda, ona sahip çıkması ve mutlaka onu alması bir insanlık görevidir. Eğer çocuk alınmadığı takdirde, helâk olacağını görürse, ona sahip çıkması farzdır. Aksi takdirde, mendûbdur. Çocuğu aldıktan sonra tekrar sokağa atmak ve kovmak kesinlikle yasak (haram) dır.

HİIFK. 7. 23. 56—60

MADDE 357 — Lakît, bütün hükümlerde hür kabul edilir ve kendisine sahip çıkan (mültekıt) bir gayr-i müslim (zimmî) bile olsa yine de

müslüman addedilir. Meğer ki hem çocuğu alan hem de nesebini sonradan ikrar eden gayr-i müslim (zimmî) ola.

HİFK. 7. 23. 59—61

MADDE 358 — Lakîti yanında tutmak ve himaye etmek konusunda ona sahip çıkan kimse başkalarına tercih edilir. Yani hâkim dahi olsa bile, hiç kimse lakîti ondan zorla alamaz. Meğer ki lakîti alan kimsenin onu himaye etmeye ehil olmaması gibi mûcib bir sebep buluna. Lakîti bulan iki kimseden birisi müslüman, diğeri gayr-i müslim olup da, himaye konusunda hâkime müracaat ettiklerinde müslüman olan kimse tercih edilir ve lakît hakkında müslümanın lehine karar verilir.

Din ve diğer tercih sebepleri hususunda ikisi müsavi ise, tercih hakkı hâkime aittir.

MADDE 359 — Lakît ile beraber bir mal bulunursa, mal lakîte aittir. Çocuğu bulan ve alan kimse (mültekıt), ancak hâkimden izin aldıktan sonra o maldan çocuğa harcayabilir. Çocuğu bulan kimse, lakîtin masraflarını kendi malından yaparsa teberru etmiş sayılır. Lakîte gerekli masrafları yapmak üzere hâkim izin vermedikçe, yaptığı masraflar lakîtin ödemek mecburiyetinde kalacağı bir borç sayılmaz.

HİFK. 7. 23. 70

MADDE 360 — Lakîti bulan kimse, onu önce eğitim ve öğretimini yapacağı yere teslim eder. Eğer yeterli kabiliyete sahip değilse, kazanç elde edebileceği bir sanata kor, çocuğu istediği yere götürebilir, yeme ve giyme hususunda çocuğa gerekli olan şeyleri satın alabilir. Çocuğa yapılan hibeyi ve sadakayı kabul edebilir. Ancak çocuğu sünnet ettiremez, evlendiremez, ücreti kendisine ait olmak üzere onu işçi olarak çalıştıramaz ve zikredilen zaruri masraflarını satın almanın dışında çocuğun malında tasarruf edemez.

HİFK. 7. 23. 64—69

MADDE 361 — Bir kimse lakîtin kendi çocuğu olduğunu iddia ederse, lakîti bulandan başkası olsa bile ve bu nesep iddiasında bulunan kimse gayr-i müslim (zimmi) bulunsa dahi nesebi ondan sabit olur.

Lakît sağ ise, kendisini bulana veya ikametgahına tabi olarak müslüman olur. Eğer vefat etmişse, geride bir mal terketmemiş olsa bile, bu konuda yeterli delil ikame edilmedikçe nesebi sabit olmaz.

Eğer lakîtin onu bulan kimse kendi çocuğu olduğunu iddia edip de üçüncü bir şahıs bu iddiaya müdahele ederse, üçüncü şahıs, lakîtin cesedinde bir takım alametleri sayıp da o da dediği gibi çıksa bile, yine çocuğu bulan tercih edilir.

HİFK. 7, 23, 76—93

MADDE 362 — Lakîtin nesebini, üçüncü şahıslardan iki kişi iddia ettiği ve birisinin davası diğerinden daha önce olduğu takdirde delilleri ikisinin de bulunmamak şartıyla, önce dava açanın çocuğu olduğuna karar verilir.

Eğer çocuğun nesebini ikisi birlikte iddia etmşilerse, içlerinden birisi çocuktaki bazı alametleri zikretse ve dediği doğru çıksa, diğeri kesin delil ikame etmedikçe, lakît hakkında hüküm bunun lehinde verilir.

Eğer bir müslümanla bir gayr-i müslim beraber nesep davası açsalar, lakît hakkında müslüman olan tercih edilir.

Eğer birlikte nesep davası açanlar ayni vasıflara sahip ve birini tercih ettirecek bir sebep de mevcut değilse, lakîtin nesebi her ikisinden de sabit olur. Çocuk için gerekli olan hidâne ücreti, bütün çeşitleriyle nafaka masrafları ve çocuklar için babaların teminle mükellef olduğu herşeyin teminini ikisi beraber yüklenirler. Lakît miras ehliyetine sahipse, her ikisine de mirasçı olur.

HİIFK 7, 23, 83—87

MADDE 363 — Lakîtin nesebini kocası mevcut bir kadın iddia ederse, kocası kendisini tasdik ettiği veya kadın onu doğurduğuna dair yeterli delil ikame ettiği yahut da ebe kadın lehinde şahitlik yaptığı takdirde, neseb iddiası sabit olur. Lakîtin nesebi o karı kocadan sabit olur. Aksi takdirde sabit olmaz.

Kadının kocası mevcut değilse, nesebin sübûtu için, iki erkek yahut bir erkek ile iki kadının şehadeti gereklidir.

HİIFK. 7, 23, 87

MADDE 364 — Lakîtin malı bulunmadığı ve bir kimse dahi nesebini iddia etmediği takdirde; nafaka, giyim ve mesken masrafları, hasta olduğunda ilaç masrafları; hâkim kendisini evlendirdiğinde mehir ve benzeri masraflar devlet hazinesinden (beytül-maldan) karşılanır. Mirası da, diyet bile olsa, devlet hazinesinin olur. Haksız fiil tazminatlarını da (erş-i cinâyet) devlet hazinesi öder.

HİIFK. 7, 23, 64—69

İkinci Bab

ÇOCUĞUN ANA BABASI ÜZERİNDEKİ HAKLARI

MADDE 365 — Baba, çocuklarını te'dib etmek, terbiye eylemek, eğitim veya san'attan kendisi için mümkün olanını ona öğretmek, mallarını idare ve muhafaza etmek, malları yoksa; erkek evlat kazanç elde etme çağına ulaşıncaya kadar, kız evlat ise evleninceye kadar, onların nafakalarını temin etmekle mükelleftir.

Ana ise, çocuğun yetişmesi için gerekli itinayı göstermek ve gereken hallerde onu emzirmekle mükelleftir.

Krş. TMK. 264—267, 278

Birinci Fasıl

EMZİRME (RADÂ')

MADDE 366 — Üç durumda ana çocuğunu emzirmekle mükelleftir, imtina ederse emzirmesi için icbar edilir:

1) Ne çocuğun ne de babasının bir süt anne (mürdı'a=zı'r) tutabilecek kadar maddi imkânı bulunmamakla beraber, karşılıksız onu emzirecek bir kadın dahi bulunmaz ise.

2) Baba, anneden başka çocuğu emzirecek bir kimse bulamaz ise

3) Çocuk annesinden başkasının memesini kabul etmez ise.

Krş. TMK. 264

MADDE 367 — Anne, çocuğu emzirmekle mükellef olmadığı hallerde, onu emzirmekten imtina ederse, baba, annesinin yanında çocuğu emzirecek bir süt annesi tutmakla mükelleftir.

MADDE 368 — Anne, kocasından doğma çocuğunu, evlilik devam ettiği süre içinde yahut ric'î talaktan dolayı beklediği iddet içinde emzirdiği takdirde, emzirmesine karşılık olarak ücret istiyemez.

Fakat koca, karısını başka karısından doğma çocuğunu emzirmek üzere tutarsa, ücret talep edebilir.

MADDE 369 — Anne, kocasından doğan çocuğunu bâin talakdan dolayı beklediği iddet müddetinden sonra yahut bu iddet süresi içinde emzirdiğinde, ücret talep edebilir.

MADDE 370 — Anne, iddet bittikten sonra da, yabancı süt anneden fazla ücret istemedikçe, çocuğunu emzirmeye daha layık olup, daima o tercih edilmelidir.

Fakat yabancı süt anneden fazla ücret isterse, çocuk kendisine teslim edilerek babaya zarar verilemez.

Yabancı bir süt anne karşılıksız veya ecr-'i mislinden daha düşük bir ücretle emzirmeye razı olup da annesi dahi ecr-i misil isterse, yabancı kadın anneye tercih edilir: ancak bu kadın çocuğu annesinin yanında emzirir; annesi dahi hidânesinden dolayı ecr-i misil alır. Meğer ki 391. md. gereği karşılıksız emziren kadın çocuğun evlenmesi yasak olan yakın hısmı (mahremi) ola ve babanın fakir olması halinde anneyi çocuğu görmekten engellemeksizin hidâne hizmetini de karşılıksız yürüteceğini taahhüt

ede. Bu durumda, anne çocuğu karşılıksız himayeye ve hidaneye razı olmakla karşılıksız bu işleri yapacak olan kadına vermekte muhayyer kılınır.

MADDE 371 — Annenin çocuğunu ücret karşılığı emzirmesi câiz olan her yerde, anne ile çocuğun babası yahut vasisi arasında icare akdi (hizmet akdi) yapılmış olmasa bile, annenin ücret almaya hakkı vardır. Bu durumda hâkim emzirme müddetinin ecr-i mislini vermek üzere baba veya vasiye emir verir.

Ücrete tabi emzirme süresi iki senedir, fazla olamaz.

MADDE 372 — Emzirmek üzere bir şey üzerinde anlaşmak (sulh) aynen anne ile hizmet akdi (isticar) yapmak gibidir. Yani çocuğun annesi emzirme ücretinden dolayı babasıyla bir şey üzerine sulh olsa, eğer sulh evliliğin hakikaten veya hükmen devamı esnasında meydana gelmişse mu'teber değildir. Eğer bir bâin talak veya üç talak ile boşandıktan sonra iddet beklerken vuku bulmuş ise muteberdir. Sulh bedelinin verilmesi gerekir.

MADDE 373 — Anneye çocuğu emzirmesine karşılık verilmesi kararlaştırılan ücret, babasının ölümüyle sakıt olmaz. Belki terekesinden ona verilmesi gerekir. Bu sebeple çocuğun anası gerektiğinde mûrisin alacaklıları arasına katılır.

MADDE 374 — Zı'r yani tutulan süt anne, hizmet akdinin süresi sona erdikten sonra çocuğu emzirmekten imtina eder de, çocuk dahi başkasının memesini kabul etmezse, hizmet akdinin devam ettirilmesi (ibkası) için icbar olunur. Ancak akitte şart edilmiş olmadıkça, çocuğun annesi yanında ikamet etmeye zorlanamaz.

İkinci Fasıl

EVLENME ENGELİ DOĞURAN EMME VE EMZİRMENİN MİKTARI

MADDE 375 — Çocuk yemek yemeye başlayıp da süte ihtiyaç duymaz bir hale geldikten sonra bile olsa, emzirme ve emme süresi olarak belirlenen, çocuğun ilk iki yaşı içinde meydana gelen emme ile evlenme yasağı (tahrîm-i nikah) sabit olur. Emziren süt annenin ölümünden sonra olsa bile, sütün bir damlası dahi çocuğun midesine ağız ile emerek veya ağzına aktarılarak (icar) yahut da burnuna damlatılarak (is'ât) ulaştığı takdirde, evlenme yasağı meydana gelir ve bu yasağın (hürmet-i nikâh)meydana gelmesi için bir damla dahi yeterlidir.

Süt emen çocuk (radî'), kadının memesinin başını (hulme-i mer'e) ağzına alsa da boğazına sütün girip girmediği bilinmese, evlenme yasağı (hürmet-i nikâh) sabit olmaz. Ayni şekilde sütün şırınga edilmesi, kula-

ğa, karın boşluğuna kadar ulaşan (câife) veya dimağa kadar işlemiş olan (âmme) yaraya damlatılması ile de evlenme yasağı sabit olmaz.

Krş. TMK. 92, 112

MADDE 376 — Emme müddeti olan iki sene içinde erkek veya kız, bir çocuğu emziren her kadın o çocuğun süt annesi ve kendi cinsî münasebeti sonucu sütün gelmesine sebep olan erkek (lebenül-fahl) de çocuğun süt babasıdır. Cinsî münasebetin mû'teber veya fasit bir evlenme ile yahut şüphe ile olmuş olması hükme te'sir etmez.

Ayni şekilde çocuğun, süt emziren kadının bu erkekten veya başka erkeklerden doğurduğu çocukları ile emzirmeden önce veya sonra emzirmiş olduğu çocukları ve erkeğin dahi bu süt emziren kadından başka diğer kadınlardan doğan öz ve süt çocukları ile kardeşlik bağı sabit olur.

MADDE 377 — Kan hısımlığı (neseb) ve sıhrî hısımlık (müsâheret) sebebiyle evlenmeleri yasak (haram) olanların, süt hısımlığı (raza') sebebiyle de evlenmeleri yasak olur.

Bir erkek; süt anasının üsûlü ve fürûu, ana baba bir süt kız kardeşi, baba bir süt kız kardeşi, ana bir süt kız kardeşi, süt kız kardeşinin kızı, süt halası ve teyzesi, süt oğlunun karısı ve zifaf (dühul) vuku bulmamış olsa bile süt babasının karısı (halîlesi) ile evlenemez. Fakat süt erkek kardeşinin anası, süt kızkardeşinin anası, süt oğlunun kız kardeşi, süt kızının kardeşi, süt oğlunun büyük anası, süt kızının büyük anası, süt amcasının anası, süt halasının anası, süt dayısının anası, süt teyzesinin anası, süt oğlunun halası, süt kızının halası, süt oğlunun halasının kızı, süt kızının halasının kızı, süt oğlunun kız kardeşinin kızı, süt kızının kız kardeşinin kızı, süt oğlunun çocuğunun anası, süt kızının çocuğunun anası, süt erkek kardeşinin kız kardeşi, süt kız kardeşinin kız kardeşi ile evlenebilir.

Ayni şekilde kadının da süt erkek kardeşinin babası, süt oğlunun erkek kardeşi, süt oğlunun büyük babası, süt amcasının babası, süt dayısının babası, süt çocuğunun dayısı, süt çocuğunun teyzesinin oğlu ve süt çocuğunun kız kardeşinin oğlu ile evlenmesi câizdir.

MADDE 378 — Bir kimsenin reşît olan karısı, iki senelik emzirme müddeti içinde, küçük olan karısını emzirirse; reşit kadınla zifaf vuku bulduğu takdirde, her ikisi de kocaya edebiyyen yasak (haram) olurlar. Reşit kadınla zifaf vuku bulmamışsa, süt başka bir erkekle olan cinsi münasebetinden gelmiş olacağından, koca yeni bir nikâhla emzirilen küçüğü alabilir. Zifaf (dühul) vuku bulmadığında reşit kadın mehir de alamaz. Küçüğü ise mehrin yarısını talep edebilir.

Şayet mehir kabzedilmiş ise, reşit kadın küçük kumasını evliliğin bozulmasını isteyerek, aradaki evlilik bağını ve bu bağın emzirme ile zâil olacağını bilerek kendi istek ve iradesiyle kötü niyetle emzirmiş olması halinde, aldığı mehrin tamamını iade etmek üzere koca ona müracaat edebilir. Emzirmenin küçüğün açlığını gidermek ve helâk olmasını önlemek maksadını gütmemesi gerekir. Bu maksatla emzirmiş olursa, ya-

ni reşît kadın suiniyetli olmazsa, koca aldığı mehri iade etmesi için reşît kadına müracaat edemez.

MADDE 379 — Süt hısımlığı iki âdil erkek veya bir erkek ve iki âdil kadının şahadeti ile sabit olur. Eğer süt hısımlığı sabit olursa, hâkim karı kocayı birbirinden ayırır. Şayet bu ayırma zifaftan önce vuku bulursa, koca mehir ödemekle yükümlü değildir. Zifaftan sonra vuku bulursa, mehr-i müsemma ve mehr-i misilden daha az olanını ödemekle mükelleftir. Kocanın ayrıca nafaka ve kadının meskenini temin etme mükellefiyeti de yoktur.

Üçüncü Fasıl

HİDÂNE (TERBİYE VELÂYETİ)

MADDE 380 — Evlilik devam ederken ve karı koca ayrıldıktan sonra, çocuğun hidâne ve terbiye velâyeti hidane ehliyetinin şartlarını hâiz olmak şartıyla, öncelikle çocuğun öz annesine aittir.

Krş. TMK. 148, 262—264, 268, 273,; HİİFK. 2. 5. 109—110

MADDE 381 — Hidâne ehliyetinin şartlarını hâiz gayr-i müslim (zimmiye) bir kadın, ister çocuğun annesi olsun ister olmasın, çocuk din mefhumunu kavrayıncaya veya İslam dininden başka bir dine alışmasından korkuluncaya kadar, tıpkı müslüman bir kadın gibi hidâne velayetine öncelikle sahip olur.

HİIFK 2.5.123

MADDE 382 — Hidâne velâyetini icra edecek kadının şu şartları hâiz olması gerekir :

(1) Hür olması (2) - Bülûğ çağına ermiş olması (3) - Akıllı olması (4) - Bütün gün meşgul olduğu için çocuğun hayat, sıhhat ve ahlakını koruyamıyacak durumda olmaması, emin olması, (5) - Çocuğun terbiye ve himayesini yapabilecek güce sahip olması, (6) - İslam dinini terketmiş birisi olmaması, (7) - Küçüğe yabancı olan veya mahrem olmayan bir kimse ile evli olmaması, çocuğu ona kin ve buğzedecek kimselerin evinde tutmaması,

Bu zikredilen şartlarda, anne ile diğer kadınlar arasında bir fark yoktur.

HİIFK. 2. 5. 119—127,; TMK. 274—277

MADDE 383 — İster çocuğun annesi olsun ister bir başkası olsun, hidâne velayetine sahip kadın, küçüğe yabancı olan, yani çocuğun kendisi ile arasında evlenme yasağı bulunmayan (gayr-i mahrem) bir kimse ile evlendiği takdirde, kocası zifafa girsin girmesin, çocuk üzerindeki hidâne hakkı sakıt olur.

Bir kadın hidâne velâyetini kaybedince hidâne velâyeti yakınlıkta onu takip eden ve hidâne velâyeti hakkına sahip olan diğer kadına intikal eder. Hidâne şartlarını hâiz bir kadın bulunmazsa, küçüğün velisi onu himayesine alır. Mani ortadan kalktığında küçük ile aralarında evlenme yasağı bulunmayan (gayr-i mahrem) birisiyle evlenmesi sebebiyle hidâne hakkı sakıt olmuş olan kadının (hâdıne) hidâne hakkı avdet eder.

MADDE 384 — Hidâne hakkı ana tarafından kazanılır. Yani, **«daha yakın olan tercih edilir»** (ELAK-reb fel-akreb) kaidesiyle çocuğa ana tarafından daha yakın olan kadın hısımlar hidâne hakkına sahip olmakta tercih edilirler. Çocuğa yakınlık derecesinde ayni olan kadınlar arasında, çocuğa ana tarafından nesep bağı ile bağlananlar, baba tarafından bağlananlara takdim edilir.

Anne öldüğünde veya bir yabancı ile evlendiğinde yahut hidâne ehliyetinin şartlarını hâiz olmadığında, hidâne hakkı ananın anasına; ananın anası bulunmadığı veya hidâneye ehil olmadığı takdirde babanın anasına babanın anasının...........anasına yani ne kadar uzak derecede bulunurlarsa bulunsun daha yakın olanlar, hidâne ehliyetine hâiz olmadıkları takdirde sırayla babanın diğer büyük analarına intikal eder.

Bunlardan sonra da sırayla küçüğün kız kardeşlerine intikal eder. Ana baba bir kız kardeşler, baba bir kız kardeşlere, onlar da ana bir kız kardeşlere takdim edilir. Dada sonra da hidâne hakkı konusunda, önce anababa bir kız kardeşlerin sonra da ana bir kız kardeşlerin kızları tercih edilerek, kız kardeşlerin kızlarına intikal eder. Sonra bu hak küçüğün teyzelerine geçer ve sırayla ana baba bir teyzeye, ana bir teyzeye ve baba bir teyzeye intikal eyler. Daha sonra da baba bir kız kardeşin kızına intikal eder. Sonra da ayni sıra gözetilerek erkek kardeşin kızlarına bu hak intikal eder. Bunlardan sonra da küçüğün sırasıyla ana baba bir halalarına, ana bir halalarına ve baba bir halalarına geçer. Sonra da bu velâyeti aynı sırayla ananın teyzeleri ve yine aynı sırayla babanın teyzeleri icra eder. Bunlardan sonra da büyük ana ve babaların ayni sıra ile olmak üzere halalarına intikal eder.

HİFK. 2. 5. 109—118,; TMK. 274—276

MADDE 385 — Kadınlardan aralarında evlenme yasağı bulunan vakın bir hısım (mahrem) bulunmadığı yahut bulunup da hidâne ehliyetine sahip olmadığı takdirde, hidâne hakkı mirastaki sıraya göre çocuğun asabelerine intikal eder. Yani hidâne hakkı hususunda sırayla, baba, anababa bir erkek kardeş, baba bir erkek kardeş, ana baba bir erkek kardeşin oğulları, baba bir erkek kardeşin oğulları, ana baba bir amca ve baba bir amca tercih ve takdim edilir.

Bu durumda hidâne hakkına sahip olanlar, ayni derecede bulunduklarında, içlerinden en salihi, sonra en müttakisi, sonra da yaşça en büyük olanı takdim edilir.

Asabede din birliği şarttır. Gayr-i müslim (zimmî) bir çocuğun birisi müslüman diğeri de gayr-i müslim iki kardeşi bulunduğunda, çocuk,

gayr-i müslim (zimmi) olan kardeşine teslim edilir, müslüman kardeşine teslim edilmez.

HİFK. 2. 5. 123. 111—116

MADDE 386 — Hidâne hakkına sahip bir asabe bulunmadığı yahut bulunduğu halde fâsık (isyankâr), mümeyyiz küçük hükmünde mecnun veya ma'tûh veyahut da emin birisi olmaması sebebiyle hidâne ehliyetine hâiz olmadığı takdirde; hidâne altındaki küçük şu sıraya göre mahrem olan zevil-erhama verilir: ananın babası, ana bir erkek kardeş, ana bir kardeşin oğlu, ana bir amca, ana baba bir dayı, baba bir dayı, ana bir dayı sırayla takdim ve tercih edilirler.

Amca, hala, dayı ve teyze kızlarının erkek çocuklar üzerinde hidâne hakları mecut değildir, kız çocuklar üzerinde ise hidâne hakları mevcuttur. Amca, hala, dayı ve teyze oğullarının da kız çocuklar üzerinde hidâne hakları mevcut değildir, ama erkek çocuklar üzerinde hidâne hakları mevcuttur. Yani hidâne velâyetine muhtaç bir kız çocuğun amcası oğlundan başka bir kimsesi bulunmadığı takdirde seçim hakkı hâkime aittir. Amca oğlunu uygun görürse, kız çocuğu ona verir, uygun görmezse mu'temet ve emniyetli bir kadına teslim eder.

HİFK. 2. 5. 112—116

MADDE 387 — Hidâne hakkına sahip olan kadın hidâneden imtina ettiğinde, hidâne velâyetini üzerine alması için icbar olunamaz. Meğer ki, çocuğun ondan başka mahrem olan bir yakın kadın hısmı bulunmaması veya o kadından başka bir kadın olup da, o da hidâneden imtina etmiş olması sebebiyle hidâne velâyetini üzerine almak mecburiyetinde kalmış ola.

HİFK. 2. 5. 115, 116

MADDE 388 — Hidâne ücreti, emzirme ücreti ve nafaka borcundan ayrı bir mükellefiyettir. Küçüğün malı yoksa, bunların tamamı babası tarafından temin edilmelidir. Küçüğün malı varsa, karşılıksız olarak teberru'da bulunması hali müstesna, baba herhangi bir borç altına girmez.

Krş. TMK. 278, 289,; HİFK. 2. 5. 149

MADDE 389 — Hidâne velâyetine sahip kadın çocuğun annesi ise, evlilik devam ediyor yahut ric'î talakdan dolayı iddet içinde bulunuyorsa, hidâne ücreti talep edemez.

Fakat, bâin talak ile boşanmış yahut küçüğe mahrem olan biriyle evlenmiş veya böyle birinden iddet bekliyor ise, hidâneye icbar edilmiş olsa bile, hidâne ücreti alabilir.

Hidâne hakkına sahip kadının fakir olan küçüğü barındıracak bir meskeni bulunmadığı takdirde, her ikisinin mesken masraflarını da küçüğün babası temin etmekle mükellef olur.

Hidâne altındaki çocuk hizmetçiye muhtaç ise ve babasının da durumu müsait (mûsir) se, çocuğa hizmetçi tutmakla mükelleftir. Hidâne velayetini icra eden kadınlardan ana dışındakilerin ücreti talep etme hakları mevcuttur.

HİFK. 2. 5. 142, 149

MADDE 390 — Erkek veya kız bir çocuğun anası, karşılıksız olarak onun hidâne velâyetini üzerine almaktan imtina ederse çocuk ve babası da fakir olursa, çocuğa mahrem (evlenmesi yasak) olan kadınlardan birisi karşılıksız olarak çocuğu hidanesi altına almadığı takdirde, çocuğun hidânesi için anası icbar edilir. Anasının hidâne ücreti de, babası üzerinde bir alacak olarak kalır.

Eğer çocuğun mahremlerinden hidâne ehliyetini hâiz ve karşılıksız bu velâyeti icra edecek bir kadın bulunsa, babası zengin ve çocuğun da malı olmasa, bu kadın ücret talep etmese bile; hidâne hakkı öncelikle anaya aittir.

Eğer babası fakirse, küçüğün malı olsa da olmasa da, ana, çocuğu karşılıksız olarak himaye etmek veya karşılıksız hidâne velâyetini icra edecek kadına onu teslim etmek arasında muhayyer olur.

Bu takdirde, eğer karşılıksız olarak çocuğu himaye ve terbiye etmek (hidane) cihetini tercih etmezse, çocuk kendisinden alınır ve bu işi karşılıksız yapacak olan kadına teslim edilir. Ancak bu kadın dahi 370. md. gereği anayı çocuğunu görmekten alıkoyamaz. Baba zengin olmakla beraber çocuğun malı da bulunsa hüküm yine böyledir. Hidâne velâyetini karşılıksız icra eden kadın (müteberria), yabancı birisi ise çocuk ona teslim edilmez. Belki, çocuğun malından dahi verilse, ecr-i misli ile anasına teslim edilir.

HİFK. 2, 5, 142—149

MADDE 391 — Hidâne müddeti, çocuğun kadınların yapacağı hizmete ihtiyacı olmayacak çağa gelmesiyle, yani kendi kendine yiyip içince ve giyinince sona erer. Bu da çocuğun yedi yaşına ermesi ile mümkündür. Kız çocuğun hidâne müddeti ise dokuz yaşına ermesi ile sona erer.

Erkek ve kız çocuklar bu yaşlara ulaştıklarında, babaları onları hidâne velâyetini icra eden kadından alabilir. Almak istemediği takdirde alması için icbar bile olunabilir.

Hidâne müddeti sona erip de çocuğun baba veya dedesi bulunmadığı takdirde, çocuk erkek ise asabeden ona en yakın olan kimseye yahut vasiye teslim edilir. Fakat kız ise, mahremi olmayan bir kimseye teslim edilemez. Erkek çocuğun asabe veya vasisi de olmadığı takdirde, hâkim onu, hidâne hakkına sahip olan kadından daha yakın ve uygun birisini buluncaya kadar hidâne velâyetini icra eden kadının yanında bırakır.

Krş. TMK. 262—277; HİFK. 2, 5, 128—131

MADDE 392 — Ananın hidâne hakkı devam ettiği müddetçe, rızası olmaksızın babası çocuğu ananın ikametgahından çıkaramaz.

Çocuğun anasının yabancı biriyle evlenmesi ve hidâne hakkı kendisine intikal edecek bir kadın bulunmaması sebebiyle, çocuk ortada kalmaz, babası ona sahip çıkar. Ananın veya hidâne velâyetini onun yerine icra edecek kadının hidâne haklarını elde etmelerine kadar, baba çocuğu istediği yere beraberinde götürebilir.

Krş. TMK. 262—277; HİIFK. 2, 5, 132—141

MADDE 393 — Boşanmış olan anne, iddeti sona ermeden önce hidânesini icra ettiği çocuk ile beraber babasının memleketinden başka bir yere kesinlikle gidemez.

İddet bittikten sonra da çocukla beraber babasının izni olmadan aralarında yaşam farklılığı bulunan bir şehirden diğer bir şehre, köyden şehire ve bir köyden uzak olan bir başka köye, gitmesi câiz değildir. Meğerki gideceği yer kendi vatanı ve evlenme akdi dahi orada icra edilmiş ola.

Eğer gideceği yer hem kendi vatanı hem de evlenme akdi orada icra edilmiş olursa, babasının ikametgahından uzak olsa bile, annesi babasının rızası olmaksızın çocuğuyla beraber oraya gidebilir.

Eğer gideceği yer vatanı olmakla beraber evlenme akdi orada icra edilmemiş veya evlenme akdi icra edilmekle beraber kendi vatanı değilse, babasının izni olmaksızın çocukla beraber oraya gidemez. Meğer ki çocuğu götürüp gece olmadan tekrar evine dönebilecek kadar babanın ikametgahına yakın ola.

Çocukla birlikte bir şehirden bir köye gitmeye gelince; köy her ne kadar yakın olsa bile, ananın vatanı ve evlenme akdi orada icra edilmiş olmadıkça kocanın izni olmaksızın çocuğu oraya götürmesine müsaade edilmez.

HİIFK. 2, 5, 132—141

MADDE 394 — Hidâne hakkına sahip kadınlardan ananın dışındaki kadınlar, her halükârda babanın izni olmadıkça çocuğu hidâne yerinden başka bir yere nakledemezler.

HİIFK. 2, 5, 132, 141

Dördüncü Fasıl

BABANIN TEMİNLE MÜKELLEF OLDUĞU ÇOCUKLARIN BAKIM NAFAKASI (FÜRÛUN NAFAKASI)

MADDE 395 — Hür olan baba, İslam devleti tebaasından olmak şartıyla gayr-i müslim (zimmî) olsa bile, erkek olsun kız olsun, hür, fakir ve küçük olan çocuklarının üç çeşit yani yiyecek, giyim ve mesken masraflarından oluşan nafakasını; erkek çocuk kendi çalışmaları ile hayatını

kazanıncaya kadar; kız çocuk ise evleninceye kadar temin etmekle mükelleftir.

Krş. TMK. 151, 152, 261, 315, 317, 320; HİFK. 2, 6, 199—221

MADDE 396 — Müzmin hasta, kendi çalışmasıyla kazancını temin edemiyecek kadar kötürüm olan ve şerefli bir aileye mensub olduğundan insanlar kendisini işçi olarak çalıştırmayan kimseler gibi çalışarak hayatını kazanmaktan âciz, fakir ve reşit erkek çocuğun nafakasını babası temin etmekle mükelleftir. Aynı şekilde fakir ve reşit olan kız çocuğun nafakasını da evlenmediği müddetçe babası temin edecektir.

Krş. TMK. 151, 152, 261, 315, 317, 320; HİFK. 2, 6, 199—221

MADDE 397 — Nafaka borçlusu baba, ödeme gücünden mahrum, çalışamayacak kadar müzmin hasta olduğundan sanki ölmüş gibi olması hali hariç, çocukların nafakasında babalarına kimse yardımcı olmakla mükellef değildir. Ancak mezkûr hale düşerse, üzerinden nafaka borcu sakıt olur ve çocukların nafakasını temin etme mükellefiyeti, babanın ölümü halinde nafakalarını kimin temin etmesi gerekiyorsa ona intikal eder.

Krş. TMK. 151, 152, 261, 315, 317; HİFK. 2, 6, 199—221

MADDE 398 — Baba fakir ama çalışamıyacak kadar hasta olmadığı takdirde, çocuğunun nafakası sırf fakirliği sebebiyle üzerinden sakıt olmaz. Belki çalışarak yeter derecede çocuğunun nafakasını vermekle mükelleftir.

Buna göre baba, çalışabilecek güce sahip olduğu halde nafaka vermekten kaçınırsa vermesi için icbar edilir. Hatta çocuklarına olan nafaka borcu için hapsedilebilir. Babanın kazancı çocuğun ihtiyaçlarına yetmediği veya iş bulamadığından kazanç elde edemediği takdirde, sonradan babalarına müracaat etmek üzere, çocuğun nafakasını temin etmesi için yakın bir hısmına emredilir.

Krş. TMK. 315—317; HİFK. 2, 6, 199—221

MADDE 399 — Babanın nafaka borcunu ödemeden aczi halinde, ana varlıklı bir kadınsa, diğer hısımlardan önce kendisi nafaka ile mükellef olur.

Baba fakir ve ana varlıklı olması halinde, çocuğunun nafakasını temin etmesi için anaya emredilir. Nafaka masraflarında dede dahi anaya yardımcı olmaz.

Ana babanın ikisi de fakir olup nafakaya muhtaç çocukları bulunduğunda, yukarda zikredildiği gibi, nafakalarını temin etme mükellefiyeti yakın hısımlarına intikal eder. Yakın hısımları varlıklı oldukları halde nafaka temin etmekten imtina ederlerse icbar olunurlar. Çocukların nafakasını temin eden yakın hısımların, ister anne ister dede isterse bir başkası olsun, nafaka olarak yaptığı masraflar fakir baba üzerinde alacak

olarak kabul edilir. Baba varlıklı hale geldiğinde alacağını talep ederek babaya müracaat edebilir.

Ancak baba hem fakir hem de çalışmaktan aciz müzmin bir hastaysa, o zaman nafaka masraflarını talep ederek babaya kimse müracaat edemez.

Krş. TMK. 315—317; HİFK. 2, 6, 199—221

MADDE 400 — Fakir olan küçüğün babası bulunmayıp usûlünden varlıklı bir yakın hısmı mevcut olduğu takdirde, eğer bu hısımlardan bir kısmı mirasçı bir kısmı ise mirasçı olmamakla beraber hepsi de hısımlık ciheti ve derecesinde ayni ise, mirasçı olan tercih edilir ve nafaka mükellefiyeti ona ait olur. Baba bir dedesi, bir de ana bir dedesi bulunan küçüğün nafakasını, baba bir dede temin etmekle mükelleftir.

Eğer hısımlık ciheti (sınıf ve cüz'iyet) ve derecesinde eşit değillerse, hısımlık cihetiyle çocuğa daha yakın olana itibar edilir ve çocuğun nafakasını temin etmekle o mükellef olur. Anası ve ana tarafından dedesi bulunan küçüğün nafakasını te'min etmek anasına aittir.

Eğer bu usûlün hepsi de mirasçı olurlarsa, çocuğun nafakası mirastaki hisseleri nisbetinde mirasçılar tarafından temin edilir. Anası ve baba tarafından dedesi bulunan bir çocuğun nafakasını ikili birli olarak her ikisi de hisseleri nisbetinde teminle mükellef olurlar. Yani nafakanın üçte birini anası, üçte ikisini de baba tarafında dedesi temin edecektir.

Krş. TMK. 151, 152, 261, 315, 317; HİFK. 2, 6, 218—221

MADDE 401 — Babası bulunmayan fakir çocuğun hısımlarından bazısı usul ve bazısı civar hısmı (havâşi) olduğu takdirde, eğer bu iki sınıf hısımdan bir sınıfı mirasçı, bir sınıfı ise mirasçı değilse, usûle itibar edilir, civar hısımlarına (havaşi) itibar edilmez. Usulden olan hısımlar, ister mirasçı olsun ister olmasın, nafakayı temin etmekle mükellef olurlar. Mesela çocuğun bir tane baba tarafından dedesi ve birde ana baba bir erkek kardeşi bulunursa, nafakayı temin etmek dedenin boynunun borcudur. Eğer ana tarafından bir dedesi bir de amcası bulunursa, nafakayı ana tarafından dede temin etmekle mükellef olur.

Eğer usul ve civar hısımlarının hepsi de mirasçı olursa, mirasçılığa itibar edilir ve miras payları nisbetinde nafakayı temin etmekle mükellef olurlar.

Mesela, çocuğun anası ve asabe olan erkek kardeşi veya anası ve asabe olan erkek kardeşinin oğlu veyahut da anası ve asabe olan amcası bulunursa, nafakasını birli ikili (eslâsen) temin etmekle mükellef olurlar. Yani üçte birini anasının, üçte ikisini de asabe olanların vermesi gerekir.

TMK. 315, 317; HİFK. 2, 6, 218, 221

MADDE 402 — Baba gâip olup, nafakalarını temin etmekle mükellef olduğu çocukları bulunduğu ve yanlarında da nafaka cinsinden babaya ait bir mal mevcut olduğu takdirde, çocukların nesepleri biliniyor veya hâkim tarafından tesbit edilmişse, hâkim çocuklara mevcut maldan nafaka verilmesi için karar verir.

Gâib babanın başka bir kimse yanında vedîa olarak tevdi edilmiş malı veya alacağı olupda, vedîa veya alacağı nafaka cinsinden bir şey olursa, vedîa alan (mûdi) veya borçlu (medyûn) hem malın hem de çocuklarının gaib şahsa ait olduklarını ikrar ederlerse yahut ikrar etmedikleri takdirde hâkim lehlerinde karar verirse, hüküm yine birinci fıkrada zikredildiği gibidir.

Gâib kişinin malı gayr-i menkul (akar) veya ticaret malı (urûz) kabilinden bir şey olup nafaka cinsinden olmadığı takdirde, nafakaya harcanmak üzere bunlardan birşey satılmaz. Belki çocukların nafakasını temin amacıyla aleyhine ödünç alması (istidâne) için anaya yetki verilir.

Çocuğun kendisi de, gâib olan babasının mevcut malı nafaka cinsinden olursa, hâkim kararına ihtiyaç olmaksızın, yeteri kadarını harcayabilir.

Krş. TMK. 151, 152, 261, 315—317,; HİFK. 2. 6. 205—217

MADDE 403 — Küçük ve fakir olan erkek çocuğun karısının nafakasını, kefil olmamış ise, babası temin etmekle mükellef değildir.

Ancak mezkûr kadının nafakasını temin etmesi için babaya ihtar edilir. Eğer nafakasını temin ederse, yaptığı masraflar, oğlu zengin olduğunda ona müracaat etmek üzere, alacağı olmuş olur.

HİİFK. 2. 6. 213

MADDE 404 — Çocuk kazanç elde edebilecek çağa geldiğinde, erkek ise babası bir işe bırakır (icâre) veya bir san'ata verir. Çocuğun kazancını nafakasına harcar, artanını da, bülûğa erdikten sonra, kendisine teslim etmek üzere muhafaza edebilir. Çocuğun kazancı nafakasına yetişmediği takdirde ise, yeterli olacak nafakayı temin etmekle baba mükelleftir.

Kız çocuk ise, dikiş dikmek veya iplik eğirmek gibi yollarla çalışıp yeter derecede kazanç elde ettiği takdirde, nafakası kazancından karşılanır. Kazancı nafakasını karşılamazsa eksiğini tamamlamakla baba mükellef olur.

TMK. 306, 28, 315, ; HİİFK. 2. 6. 214, 215

MADDE 405 — Baba çocuğa nafaka vermediğinden veya nafakayı kıstığından dolayı anası şikâyet ettiğinde, hâkim çocuğa nafaka takdir eder, çocuğa harcamak üzere anasına verilmesini karara bağlar. Çocuğun nafakasını harcama konusunda, annenin suiniyeti sbit olursa, babası çocuğun nafakasını sabah akşam gündelik olarak verir, toptan vermez. Veya nafakayı çocuğun ihtiyaçlarına sarfetmek üzere başka birine

teslim eder. Çocuğa takdir edilen nafaka annesinin yanında zayi olursa, çocuk için yeniden nafaka takdir edilir ve babası bunu da ifa ile mükellef olur

HİFK. 2. 6. 209, 210, ; Krş. TMK. 261, 151, 152

MADDE 406 — Kadın, çocukların nafakasından dolayı kocasıyla sulh yaparsa, bu sulh mu'teber addedilir.

Bu durumda sulh bedeli olan şey (müsâlehun aleyh) nafaka miktarından fazla olur da bu fazlalık gabn-i yesir (az aldanma, yani değer takdir edenlerin takdir ettiği değerlerden birine denk olabilen) derecesinde olursa tenzil edilmez. Ganb-i fahiş (aşırı aldanma) derecesinde olursa tenzil edilir. Eğer sulh bedeli olan şey, çocuklara yetmeyecek kadar ve normal nafaka miktarından az bulunursa miktarı artırılır.

HİFK. 2. 6. 211

MADDE 407 — Hâkimin, babanın teminle mükelelf olduğu ve annesine teslim etmek üzere küçük çocuk için takdir ettiği nafaka borcu, bir ay ve daha fazla bir sürenin geçmesiyle müruruzamana uğramama konusunda, karıya takdir edilen nafaka borcu gibidir. Hâkim kararı olmadan ödünç alınmış olsa da hüküm aynıdır. Şu anda da hakimlerin tatbikatı bu merkezdedir ki insanlar arasındaki hukukî muamelelere en uygun olanı da budur. Ancak diğer yakın hısımlara (maharim) ait olan nafaka borcu böyle değildir.

Hâkim küçük için babası aleyhine nafaka takdir edip bir müddet geçtiği ve ölümüne kadar anası bu nafakayı teslim almadığı takdirde; eğer hâkim kararı ile ödünç alınmışsa baba sağken anası ona müracaat edebileceği gibi terekesine dahi müracaat edebilme hakkına sahiptir. Eğer ölünceye kadar, hâkim kararı ile nafaka ödünç alınmamış ise, ittifakla sakıt olur.

Üçüncü Bab

EVLADIN TE'MİNLE MÜKELLEF OLDUĞU ANA BABANIN NAFAKASI (USÛLÜN NAFAKASI)

MADDE 408 — Fakir olan ana, baba, dede ve ninelerin nafakalarını, ister müslüman ister gayr-i müslim (zimmî) olsunlar ve ister çalışarak kazanmaya güçleri yetsin ister yetmesin, zengin olan çocukları temin etmekle mükelleflerdir. Çocuğun reşit veya küçük, erkek veya kadın olması farketmez.

Bu konuda yani muhtaç olan usûlün nafakasını temin hususunda varlıklı olan evlada kimse müşâreket etmez.

Krş. TMK. 315, ; HİFK. 2. 6. 222, 223

MADDE 409 — Babanın temin etmekle mükellef olduğu nafaka bahsinde görüldüğü gibi çocuk fakir ve bir hizmetçiye muhtaç olduğu takdirde, nasıl hizmetçinin nafakasını temin etmek babanın boynunun borcu ise; baba kütürüm olduğu veya işlerini görecek bir karıya yahut kendisine hizmet edecek bir hizmetçiye muhtaç olacak derecede hastalandığı takdirde, karısının ve hizmetçisinin nafakasını dahi zengin olan çocukları temin etmekle mükelleftir.

Fakat fakir olan babanın birden fazla karısı bulunduğu takdirde, ihtiyaç halinde bir karıdan başkasının nafakasını temin etmek zengin olan evladının boynunun borcu olamaz.

Krş. TMK. 315—317; HİIFK. 2. 6. 229, 230

MADDE 410 — Fakir ve çocuğun babasından başkasıyla evli olan kadının nafakasını kocası temin eder, çocuğu teminle mükellef olamaz. Ancak kocası fakir veya gâibse ve mevcut kocasından başka bir kocadan doğma çocuğu da zengin olursa, anasının nafakasını temin etmesi için çocuğa emredilir. Bu durumda çocuğun yaptığı masraflar bir alacak sayılır ve mevcut kocası zengin olunca veya gâiblik hali sona erince ona müracaat eder.

HİIFK. 2. .6. 230

MADDE 411 — Fakir olan babasının nafakasını, fakir olan oğlunun temin etmesi gerekmez. Meğer ki oğlu çalışarak kazanmaya muktedir, babası ise çalışmaya gayr-i muktedir bir kütürüm ola. Bu durumda dinen baba oğlunun rızkına ortak olabilir.

Muhtaç olan anne de, müzmin hasta olmasa bile, müzmin baba hükmündedir. Fakir olan oğlanın ailesi de varsa, muhtaç olan ana babası ile beraber ayni evde nafakalarını temin eder; müstakil olarak ana babasına ayrıca nafaka vermesi için icbar edilemez.

HİIFK. 5. 13. 232,; TMK. 315—317

MADDE 412 — Evladı gâib olup da, başkasının yanında nafaka konusu olabilecek tevdi edilmiş vedia malı veya alacağı bulunursa, hâkim mezkûr mal veya alacaktan fakir olan ana babasına nafaka takdir edebilir.

Gâibin malı kendisine tevdi edilen şahıs, vedîayı veya borclusu alacağını gâibin ana babasına onun izni veya hâkimin kararı olmaksızın nafaka olarak verecek olursa, nafaka olarak verdiği şeyleri gâib kimseye tazmin eder ve ana babasına da müracaat edemez.

Mal kendisine tevdi edilen şahıs (mûda'), gâib kendisine yetki vermeksizin babasına malından nafaka verdikten sonra gâib vefat eder de babasından başka mirasçısı da bulunmazsa, babasının malın tevdi edildiği şahsa (mudaa) müracaat hakkı kalmaz.

HİIFK. 5. 13. 236

MADDE 413 — Yaşlıların, kütürüm sakatların ve hastaların nafakaları, malları veya kendilerine bakacak yakın hısımları bulunmadığı takdirde, Devlet Hazinesi (beytül-mal) tarafından temin edilir.

Krş. TMK. 317

MADDE 414 — Çocukların temin etmekle mükellef oldukları usullerinin nafakaları konusunda mirasçı olup olmamalarına itibar edilmez.

Bu konuda önemli olan ihtiyaç sahibi usûle yakınlık derecesidir (El Akreb fel-akreb). Nafaka mükellefiyetinde muhtaç olan usûle daha yakın olanlar takdim edilir, yakınlık derecesine ve hısımlık cihetine (cüziyet) itibar edilir.

Buna göre, eğer fakir olan bir şahsın her ikisi de varlıklı olan bir oğlu ve bir de kızı varsa, nafaka borcunu eşit olarak ifa ile mükellef olurlar.

Her ikisi de zengin olan iki çocuğu olupda biri müslüman diğeri ise hiristiyan veya yahudi olursa, yine babalarının nafakasını eşit olarak teminle mükellefdirler.

Her ikisi de zengin bir oğlu ve bir de oğlunun oğlu bulunursa, nafakası oğluna aittir. Oğlu gâib olup da mevcut bir malı da bulunmazsa, oğlunun oğluna nafakasını temin etmesi emredilir. O da yaptığı masrafları babasından isteyebilir.

Eğer oğlunun oğlu ve kızının kızı varsa, nafakasını eşit olarak teminle mükellef olurlar.

HİFK. 5. 13. 223—228, 235

Dördüncü Bab

ZEVİ'L—ERHAMIN NAFAKA HAKLARI

MADDE 415 — Evlenmeleri yasak olan hısımlardan (zirahm-i mahrem) sadaka alması helal olan fakir kimselerin nafakalarını, küçük olsalar bile, miras payları nisbetinde mirasçı olan hısımları temin etmekle mükelleftirler.

Hısımları zengin olmalarına rağmen nafakasını temin etmekten imtina ederlerse icbar edilirler. Muhtaç ve fakir olan zirahm-i mahrem hısımların küçük veya çalışıp kazanmaktan aciz erkek ve reşit bir kimse olmasıyla, çalışıp kazanmaya muktedir, vücudu sıhhatli birisi veya reşit ve müzmin bir kadın yahut da küçük kadın olması arasında fark yoktur. Bilfiil çalışıp da kazanıyorsa nafakaya da müstahak değildir.

HİFK. 5, 13, 239—242; TMK. 316

MADDE 416 — Zimmî (gayr-i müslim) olan karı, usul ve fürû hariç, din farkı (ihtilaf-ı din), nafaka mükellefiyetini ortadan kaldırır. Bir müslüman erkek zimmî olan kardeşinin; bir zimmî, müslüman olan kardeşinin, bir müslüman veya zimmî (islam devleti tebaasından olan gayr-i müslim), müste'men (İslam Devleti tebaasından olmayan gayr-ı müslim fakat vizeli olarak islam devletinde bulunan) olsalar bile, zimmî olmayan ana babasının ve bir müste'men de müslüman veya zimmî olan ana babasının nafakasını temin etmekle mükellef değildir.

HİLFK. 5, 13, 235

MADDE 417 — Evlenmeleri yasak olan hısımlar (zi rahm-i mahrem) bulunsa da bulunmasa da, evlenmeleri yasak olmayan hısımlar (zi rahm-i gayr-i mahrem) nafaka ile mükellef değillerdir.

Bu sebeple hısımların bir kısmı mahrem (evlenmeleri yasak) bir kısmıda gayr-i mahrem oldukları, yani hısımlar mahremiyetde eşit olmadıkları takdirde, nafaka mükellefiyeti konusunda, bilfiil mirasçı olmalarına değil sadece mirasçı olabilme ehliyetine sahip olmalarına itibar edilir. (Asıl önemli olan mahrem veya gayr-i mahrem olma durumudur.)

Bu sebeple, fakir bir şahsın ana baba bir veya ana yahut baba bir dayısı ile ana baba bir amcası oğlu bulunsa, bilfiil mirasçı amcası oğlu olsa bile, dayısı nafakayla mükelleftir.

HİIFK. 5, 13, 241, ve yanlış anlaşılabilecek olan bu mesele için bkz. İbn Âbidin, Reddül-Muhtar, Kahire 1386/1966, c, 3, sh. 630,; TMK. 316

MADDE 418 — Mevcut hısımlar mahremiyet ve mirasa ehliyette eşit oldukları takdirde, bilfiil (hakikaten) mirasçı olan kimse tercih edilir ve zengin ise miras payı nisbetinde nafakayı temin etmekle mükellef olur. Muhtaç ve fakir olan zi'rahm-i mahremin (Zevil-erhamdan birinin) zengin bir dayısı ile zengin bir amcası bulunursa, nafakası amcasına ait olur.

Eğer ana baba bir dayı ve teyzesi bulunursa nafaka borcunu ikili birli paylaşırlar.

Eğer müteferrik kız kardeşleri bulunursa, nafaka borcu beşe taksim edilir; ($\frac{3}{5}$) i ana baba bir kızkardeşlere; ($\frac{1}{5}$) i baba bir kız kız kardeşe ve kalan ($\frac{1}{5}$) i de ana bir kız kardeşe ait olur.

Eğer müteferrik erkek kardeşleri bulunursa, nafakanın ($\frac{1}{6}$) i ana bir erkek kardeşe, kalanı da ana baba bir erkek kardeşe ait olur.

HİLFK. 5, 13, 241—242

MADDE 419 — Ana baba ve zevilerham için takdir edilen nafaka borcu, hakimin kararıyla fiilen ödünç alınmış olmadıkça, bir ay ve daha fazla bir müruruzamanla sakıt olur. Eğer hâkim kararı ile ödünç alınmış ise, sakıt olmaz. Belki nafaka mükellefiyeti bulunan şahsın borcu olarak devam eder, öldüğünde terekesinden alınır.

Beşinci Bab

BABANIN VELÂYET HAKKI

MADDE 420 — Baba, durumu bilinmese de (mestûr'ul-hal olsa bile), erkek ve kız küçük çocuklarının ve reşit (mükellef) olmayan yaşça büyük evladlarının şahsî ve malî işlerini gözetip yürütme hususunda velâyet hakkına sahiptir. Küçüklerin anne veya diğer hısımların hidâne (terbiye) velâyeti altında bulunmaları buna mani değildir. Baba mezkûr şahısları zorla evlendirmeye yetkilidir.

Krş. TMK. 88, 90—91, 262—264

MADDE 421 — Çocuk, ma'tûh veya mecnûn yani mümeyyiz veya gayr-ı mümeyyiz küçük hükmünde olarak bülûğa ererse, babasının şahsî ve malî konulardaki velâyet hakkı devam eder. Reşit (âkıl) olarak bülûğa erdikten sonra matûh veya mecnûn olsa, babasının velayet hakkı da geri döner.

Krş. TMK. 88, 90—91, 354—360

MADDE 422 — Baba âdil ve ahlakı güzel (mahmûdüs-sîre) veya durumu bilinmemekle beraber malların idare ve muhafazasında emin birisi olduğu takdirde, küçükler ve mahcurların mallarında, örf ve adete uygun olarak tasarrufta bulunmaya, ticaret yapmaya veya mudârebe (sermaye ve emek ortaklığı) yoluyla başka birine teslim etmeye, bu konuda başkasını vekil tayin etmeye, erkek çocuğu işe koymaya (icare-i ademî, hizmet akdi) ve menkul, gayr-i menkul mallarını, hayvanlarını veya diğer mallarını kiraya vermeye yetkilidir.

Krş. TMK. 278—289

MADDE 423 — 422. maddedeki vasıfları hâiz baba, menkul olsun gayr-i menkul olsun, çocuğunun mallarını sattığında veya bir şey satın aldığında yahut kiraya verdiğinde, mezkûr tasarruflar bedel-i misil, ecr-i misil veya gabn-i vesir ile vaki olmuşsa, akit muteberdir. Çocuk bülûğa erdikten sonra feshedemez.

Eğer çocuğunu temsilen bir şeyi gabn-i fahiş ile satar veya kiraya verirse akit batıl olur, çocuğun bülûğa ermesinden sonra vereceği icazete bağlı kalamaz.

Baba eğer gabn-i fahiş ile çocuğunu temsilen bir şey satın alsa, yaptığı akit kendi namına geçerli sayılır, çocuk namına yapılmış sayılmaz.

Çocuk bülûğa erince eğer mu'teber olan icare akdinin müddeti sona ermemiş ve icare de icare-i ademî (hizmet akdi) ise çocuk muhayyerdir. İsterse icareyi fesheder, isterse icâzet verir ve akdi devam ettirir. Eğer yapılan icare akdi icare-i ayn (kira akdi) ise, çocuk bu akdi feshetme yetkisine sahip değildir.

Krş. TMK. 278—289

MADDE 424 — Suiniyetli, fahiş derecede ihmalkâr ve tedbirsiz olan baba, küçük çocukları ile mahcur büyüklerin (ma'tuh ve mecnunların) gayr-i menkullerini, bunların mutlak yararına olmadıkça satamaz.

Satışın çocuğa yararlı olması ise babanın gayr-i menkulü kıymetinin iki katına satmış olmasıdır. Eğer kıymetinin iki katından daha az bir bedelle satmış ise, çocuk bülûğa erdikten sonra satım akdini feshedebilir.

Krş. TMK. 278—289

MADDE 426 — Baba, çocuğunun malını kendisi için, kendi malını da çocuğu namına satın alabilir. Eğer çocuğunun malını satın alacak olursa, çocuğa hâkim bir vasi tayin edip de, vasisi semeni babasından aldıktan sonra çocuk namına muhafaza etmek üzere tekrar babasına iade etmedikçe, baba satış bedelinden beri olamaz.

Eğer baba kendi malını çocuğuna satacak olursa, mücerret satın akdiyle onu teslim almış sayılmaz. Mebîi hakikaten teslime hazır vaziyete getirmeden zayi olursa, çocuğun malından değil, babanın malından zayi olmuş addedilir.

MADDE 425 — Baba israflı, çocuğunun malını suistimal ile itlaf eder durumda ve çocuğun mallarını muhafaza konusunda güvenilir olmayan birisi olursa, hâkim çocuğa bir vasi tayin edip; çocuğun malını babasının elinden alarak koruması için vasiye teslim edebilir.

TMK. 274

MADDE 427 — Baba kendi malını çocuğuna rehin olarak verebildiği gibi çocuğun malını da kendisi rehin alabilir.

Ayrıca çocuğunun malını, çocuğunun borcuna veya kendi borcuna karşılık rehin verebilir. Eğer çocuğun malını kendi borcu mukabilinde rehin verip de mal dahi zayi olursa, şayet rehin verilen malın değeri borçtan çok ise borç miktarı kadarını tazmin eder, fazlasını tazmin etmez.

Krş. TMK. 278—289

MADDE 428 — Baba küçük çocuğunun malını, ödünç veremez (ikraz), ödünç alamaz (iktiraz) ve ivazla olsa bile çocuğun malından bağışda bulunamaz. Fakat telef ve zayi olma korkusu olmadığı takdirde iâre edebilir.

Krş. TMK. 278—289

MADDE 429 — Çocuğun babası bizzat kendisinin icra etmediği bir akit sonucu doğan çocuğa ait alacaktan dolayı havale kabul edemez. Ancak muhâlün aleyh (borç kendisine havale ile devredilen şahıs) muhîl (borçlu) dan daha zengin olursa havalenin kabulü câizdir. Yoksa muhalün aleyhin muhîlden daha fakir onun durumunda birisi olması halindeyapılan havalenin kabulü câiz olmaz.

Eğer alacağın kaynağı olan akdi çocuğun babası bizzat icra etmişse, zenginlikte muhîlin (borçlunun) dengi veya daha aşağısında bulunan kimseye yapılan havaleyi kabul edebilir.

Vasi de bu konuda baba gibidir.

MADDE 430 — Baba fakir olan küçük çocuğu için, kendisinin teminle mükelef olduğu bir şey satın aldığında, bundan dolayı rücu hakkına sahip olamaz; teminle mükellef olmadığı bir şey satın alırsa, eğer rücu etmek üzere niyetlenmiş idiyse (hüsnüniyetli ise) şahitle bu kasdını isbat etmek şartıyla rücu hakkını kullanabilir.

Krş. TMK. 278—289

MADDE 431 — Baba çocuğun malının olup olmadığını, varsa miktarını belirtmeksizin öldüğünde, terekesinden herhangi bir şey tazmin edilmez.

Eğer böyle bir durum sözkonusu değil de, çocuğun malı ortada mevcutsa, rüştünden sonra kendisinin veya velisinin o malı aynen almaya ve aynen mevcut değilse terekeden tazmin ettirmeye hakları vardır.

MADDE 432 — Çocuk bülûğa erip de babasından malını talep etmesi üzerine, babası malın zayi olduğunu veya küçüklüğü müddetince kendisine nafaka olarak harcadığını iddia ettiğinde, eğer geçen süre babayı tasdik eder durumdaysa, babanın yeminli beyanına itibar edilir.

MADDE 433 — Baba, gâib olan reşit (kebîr) oğlunun gayr-i menkullerini değil de menkul mallarını satabilir. Halbuki anası ve diğer hısımları ile hâkim menkul mallarını da satamaz.

Baba, gâib olan küçük oğlu ile reşit olmayan (gayr-i mükellef) büyük oğlunun hem gayr-i menkullerini (akarât) hemde menkul mallarını (urûz), çocuğun, anasının, karısının ve çocuklarının nafakasına harcamak üzere satabilir.

Baba, ister küçük ister büyük ve gayr-i mükellef olsun, gâip olan çocuğunun mallarını, nafaka için sarfettiği alacaklarının dışında çocukta olan başka bir alacağından dolayı satamadığı gibi nafaka miktarından fazla da satamaz.

Krş. TMK. 278—289

MADDE 434 — Baba öldüğünde ,çocukların şahsî işleri hususundaki velâyet hakkı dedesine intikal eder. Dedesi de bulunmadığı takdirde 35. md.de zikredilen velilere geçer.

Çocukların malî hususlardaki velâyet hakkı ise babadan sonra, çocuğun yakın hısmı olmasa dahi onun tayin ettiği vasiye (vasiyy-i muhtar) intikal eder, sonra da vasinin vasisine geçer.

Baba ölürde bir vasi tayin etmiş olmazsa, küçüklerin ve küçükler hükmüne tabi büyüklerin malları üzerindeki velayet hakkı dede (cedd-i sahih) ye intikal eder, sonra dedenin tayin ettiği vasiye, sonra da vasinin vasisine geçer.

Küçüğün dedesi ve vasisi de bulunmadığı takdirde velâyet hakkı hâkime aittir (kâdıy-ı âm).

Krş. HİIFK. 5. 13. 276; TMK.262,275

Beşinci Kitap

VESAYET, HACR (VESÂYETİ MÜSTELZİM HALLER), HİBE (BAĞIŞLAMA) VE VESÂYETLE ALÂKALI HÜKÜMLER

Birinci Bab

VASİ VE TASARRUFLARI

Birinci Fasıl

VASİN'İN(VASİYETİ TENFİZ ME'MURU) TAYİNİ

Not : Bu maddelerde vasi ile vesâyeti tenfiz me'murunun beraber anlatıldığına dikkat çekelim. Aslında ikisi aynidir. Zira vasi, vesayet altındaki küçüğün ve mahcûrun şahsına takayyüt ve mallarını idare ve medeni tasarruflarda onu temsil eder. Vesâyeti tenfiz me'muru ise vesâyetçinin son arzularını tenfiz için medeni haklarını kullanma salâhiyetini tayinle elde eder (TMK. 497). İslam hukukunda ise, ister küçük ve mahcûrların, isterse mûrisin akitler, tasarruflar, mal varlığını muhafaza ve harcama gibi malî olan işlerinde onları temsil eden şahıs vasîdir. Yani vasi bir kimsenin mallarında veya çocuklarının işlerinde tasarruf etmek üzere tayin edilen sahıstır (TMK. 353). Vesâyet akdi de denilen vesâyet ise, İslam Hukuku doktrininde şöyle tarif edilmektedir: **«Bir kimsenin (mûrisin), ölümünden sonra bir veya birden fazla işleri yerine getirmek veyahut tasarrufta bulunmak üzere bir şahsı görevlendirmesidir.»** Bu işler, malların idare ve muhafaza işi olursa, bugünkü anlamda vasiyeti tenfiz me'muru kasdedilmiş olur. Vasiyetçinin çocuklarının işlerini deruhde etmek manası kesdedilirse, bugünkü anlamda vasî söz konusu olur.

HİIFK. 5. 13. 228

MADDE 435 — Bir kimse ölümünden sonra bir şahsı işlerini yürütmek yahut tasarrufta bulunmak üzere vasî tayin etmek gayesiyle icabda bulunsa, o zat da vesâyet görevini vasiyetçi (mûsî) hayatta iken kabul etse vesâyet tamam olur ve vasîyi bağlar. Vasiyetçinin ölümünden sonra vesâyet görevinden çekilemez. Ancak vasiyetçi istediği zaman görevden çekilebileceği şartıyla kendisini vâsi tayin etmişse, vesâyetten istediği zaman çekilebilir.

Krş. TMK. 353, 363, 371, 372—375, 497; HİIFK. 5.13.11—14, 228, 230

MADDE 436 — Kendisine vesâyet görevi tevcih edilen şahıs, vasiyetçi hayatta iken vesâyet görevini red ve bu vazifeden i'tizar ederse, eğer vasiyetçinin haberi olarak reddetmişse bu red ve i'tizarı mu'teber olur. Eğer vesâyet görevini vasiyetçinin haberi olmadan reddederse bu i'tizar ve reddi mu'teber sayılmaz.

Krş. TMK. 372—375, 497, ; HİIFK. 5, B. 230

MADDE 437 — Kendisine vesâyet görevi tevcih edilen şahıs, vasiyetçi (mûsî) hayatta iken vesâyet vazifesini kabul etmediği ve bu vazifeyi vasiyetçiyi haberdar ederek reddettiği takdirde, sonradan vasiyetçi ölünce kabul ederse, yaptığı kabul muteber olmaz.

Krş. TMK. 372—375, 497, HİIFK. 5.13.230—231

MADDE 438 — Bir kimse kendisine vesâyet vazifesi teklif edildiğinde sükût etmiş olsa ve açıkça kabul edip etmediğini beyan etmese, vasiyetçinin ölümünden sonra bu konuda muhayyerlik hakkına sahip olur; isterse vesâyet görevini reddeder, isterse kabul eder.

Krş. TMK. 372—375, 497, HİIFK. 5. 13. 231

MADDE 439 — Vesâyetin zımnen (delâleten) kabulü, sarahaten kabulü gibidir. Bu sebeple, vesâyet vazifesi kendisine tevcih edilen şahıs (mûsâ ileyh, vasî), vasiyetçinin terekesinden bir şey satarak veya mirasçılara yararlı olacak bir şey satın alarak yahut vasiyetçinin borcunu ödeyerek veya alacağını tahsil ederek onun namına tasarruflarda bulunsa, bu tasarruflar vesâyet görevini kabul sayılır ve bu kabul mu'teber addedilir.

Krş. TMK. 363—375, 497; HİIFK. 5. 13. 229

MADDE 440 — Müteveffanın vasîsi (vasiyeti tenfiz memuru) tasarruf işlerinde serbesttir. Yani vasiyeti tenfiz memurunun (vasînin) vesâyet vazifesi, vesâyet konusu (tasarruf konusu) itibariyle tahsis kabul etmez. Belirli bir malın idaresi veya muayyen bir iş için kendisine vesâyet görevi tevcih edilen şahıs, umumi yetkileri haiz bir vasî olarak (vasî-i âm) tayin edilmiş sayılır.

Ayni şekilde, vasiyetçi iki kişiyi vasi tayin etse; birisini borçlarını ödemek, diğerini ise alacaklarını tahsil etmek üzere görevlendirse, her ikisi de vasiyetçinin terekesinde bütün tasarrufları yapma salahiyetine sahip genel yetkili vasî (vasiyy-i âm) olarak tayin edilmiş sayılırlar.

Krş. TMK. 353, 363, 382—398; HİIFK. 5. 13. 231, 234, 268—275

MADDE 441 — Vesâyet vazifesinin, karıya, anaya, diğer kadınlara, mirasçılardan birine veya diğer şahıslara verilmesi câizdir. Ayrıca anayı, vasînin yanında çocuklarının işlerini denetlemek gayesiyle gözlemci (nâzır) olarak tayin etmek de mümkündür.

Krş. TMK. 364—368; HİIFK. 5. 13. 236—249, 266, 267

MADDE 442 — Küçüğün babasının tayin ettiği vasî, dedesinin tayin ettiği vasîye tercih edilir. Bir kimse karısını veya başka birini, küçük çocuklarının işlerini kendisinden sonra idare etmek üzere, vasî olarak tayin etse ve bu kararında israr ederek ölse, küçüğün dedesi küçüğün malları üzerinde velayet hakkına sahip olamaz.

Küçüğün babası ölse ve kimseyi de vasî olarak tayin etmese; küçüğün de emin, yeterli iktidara sahip bir dedesi varsa, velâyet hakkı dedesine ait olur.

Krş. TMK. 363—366, 272—274; HİIFK. 5. 13. 266—267

MADDE 443 — Vasînin müslüman, akıllı, bâliğ, emin ve tam fiil ehliyetine sahip birisi olması gerekir. Müteveffâ, bu vasıfları hâiz olmayan birisini vasi tayin ederse, hâkim onu azleder ve yerine başkasını tayin eder.

Krş. TMK. 368; HİIFK. 5. 13. 236

MADDE 444 — Vasiyetçi (mûsî) vasiyi vesayetten azledebileceği gibi, vasi tayin ettiği kimseyi vesayet görevini kabulünden sonra haberi olmadan gıyabında da vesâyetten çıkarabilir.

Krş. TMK. 427—432; HİIFK. 5. 13. 247

MADDE 445 — Müteveffânın seçip tayin ettiği vasi (vasiyy-i muhtar) âdil, güvenilir ve vesâyet işlerini icraya muktedir birisi olduğu takdirde, başkalarının kendisine yardım ettiği ve bizzat vesâyet işlerini yürütemediği ortaya çıksa bile, hâkim azledemez.

Vasiyy-i muhtarın esasen vesayet işlerini icradan aciz olduğu hâkim huzurunda yeterli delillerle isbat edilirse, hâkim vasîyi azleder, yerine başka bir vasî tayin eder. Sonradan yürütmeye muktedir hale gelir ve vesayet ehliyetine hâiz olursa, eski görevine iade eder, yani tekrar vasî olarak tayin eder.

Vasî sadece mirasçıların tamamının veya bir kısmının şikayet etmesiyle azledilemez. Ancak, suiniyeti ve hiyaneti ortaya çıkarsa azledilmesi gerekir.

HİIFK. 5. 13. 240; TMK. 427—432

MADDE 446 — Bir müteveffânın vasiyy-i muhtarı (kendisinin tayin ettiği bir vasîsi) bulunmadığı takdirde, eğer borcu varsa, başkalarında alacağı mevcutsa veya terekesinden tenfizi gereken vasiyeti bulunuyorsa ve de bunları isbat edecek, borcunu ödeyecek (îfa), alacağını tahsil edecek (istîfa) ve vasiyetini tenfiz edecek bir mirasçısı da yoksa yahut mirasçılarından birisi küçük ise; bütün bu hallerde hâkimin bir vasi tayin etmesi gerekir.

Ayni şekilde küçüğün babası müsrif, suihal ve suiidaresiyle kendisini ve ailesini zarurete maruz bırakacak durumda olursa, babası kendisinden tamamen haber alınamayacak şekilde (gaybet-i münkatıa ile) gâip olup çocuğun da bir hakkının isbatı gerekiyorsa veya tereke borçlarını ödemek

üzere terekedeki malların satılması hususunda mirasçılar temerrüde düşmüşse, yine hâkimin bir vasi tayin etmesi gerekir.

Krş. HİİFK. 5. 13. 232, 236, 240, 241, 244—246, 333, 339—353; TMK. 354—360, 405, 498

MADDE 447 — Müteveffa veya hâkim iki vasi tayin ettiği takdirde, aşağıdaki haller müstesna, diğerinin icazeti bulunmadıkça birisi tarafından yapılan tasarruflar mu'teber sayılmaz.

1 — Müteveffânın techiz ve tekfin işleri,
2 — Haklarını başkalarına karşı korumak için dava açmak,
3 — Va'desi gelmiş alacakların talebi, (teslim ve tahsili değil)
4 — Va'desi gelmiş borçlarını te'diye,
5 — Muayyen fakirlere yaptığı muayyen olan vasiyetlerin tenfizi,
6 — Çocukları için zaruri olan ihtiyaçların satın alınması,
7 — Lehine yapılan hibelerin kabulü,
8 — Çocukların işe bırakılması,
9 — Mallarının kiraya verilmesi,
10 — Ariyet aldığı şeylerin iadesi,
11 — Belirli vedîaların iadesi,
12 — Müteveffânın gasbettiği veya fasit bir akitle satın aldığı şeylerin iadesi,
13 — Müteveffâ (mûsî) nin başkasıyla müşterek olarak malik olduğu mislî şeylerin (mekilât ve mevzûnâtın) taksimi,
14 — Telefinden korkulan şeylerin satımı,
15 — Zayi olan mallarının toplanması.

Vasiyetçi açıkça tek başına veya beraber yapılacağını beyan ettiği hususlarda, vasiyetçinin beyanına itibar edilir.

HİİFK. 5. 13. 269—275; TMK. 363, 382—398, 405, 498

MADDE 448 — Müteveffâ iki kişiyi vasî tayin etse ve kabul beyanlarından önce ölse, sonradan biri kabul etse de diğeri kabul etmese; hâkim isterse kabul eden vasîye yardımcı olmak üzere bir vasî daha tayin edebilir; isterse de bütün tasarruflarda kabul eden vasiyî yetkili kılar.

Eğer vasiyetçi vasî ile beraber bir de gözlemci (nâzır) tayin ederse, malların idare ve muhafazası için vasî tercih edilir. Ancak vasî, gözlemciyi haberdar edip görüşünü almadan vasiyetçiye ait hiçbir şeyde tasarruf edemez.

HİİFK. 5. 13. 234, 362; TMK. 382—400

MADDE 449 — Vasiyy-i muhtar (müteveffâ tarafından seçilen vasî)ın tayin ettiği vasî, sadece kendi terekesine tahsis etmiş olsa bile, hem kendisinin hem de müteveffânın terekeleri için tayin edilmiş vasî kabul edilir.

Vasiyy-i mansûb'un (hâkim tarafından tayin edilen vasînin) tayin ettiği vasî de eğer vesâyet-i ammeye hâiz ise, her iki terekenin de vasîsi olur.

HİFK. 5. 13. 245, 265, 357

İkinci Fasıl

VASÎNİN TASARRUFLARI VE VAZİFELERİ

MADDE 450 — Müteveffânın borcu ve vasiyeti bulunmadığı ve mirasçılarının da hepsi küçük olduğu takdirde, vasîsi yetim çocukların semenine ihtiyaçları olmasa bile, gabn-ı yesir ile de olsa, bütün menkul mallarını satarak tasarrufta bulunabilir.

Vasî, küçüklere ait gayr-i menkulleri, aşağıda mezkûr hukukî gerekçelerden (müsevviğât-ı şer'iyyeden) birisi bulunmadığı takdirde satamaz.

1 — Yapılan satım akdinde, gayr-i menkul, değerinin iki misli fiyatla tercihan satıldığı için, yetim küçüğün mutlak yararının bulunması,

2 — Müteveffânın borcunun bulunması ve gayr-i menkulün semeninin dışında ödeme imkânın kalmaması halinde, borç miktarı kadar gayr-i menkul satılabilir.

3 — Müteveffa'nın terekesinde tenfîzi gereken vasiyet-i mürselesi bulunup ta, bunun tenfîzi için vasiyetçinin nakit parası veya menkul malları (urûz) mevcut olmadığı takdirde, gayr-i menkullerinden vasiyetini karşılayacak miktar satılabilir.

4 — Küçük yetim nafakaya muhtaç olursa gayr-i menkulleri bedel-i misil veya gabn-i yesir ile de olsa, satılarak çocuğun nafakasına harcanabilir.

5 — Müteveffa'nın gayr-i menkulleri ev ve dükkan cinsinden olup da harap olmaya meylederse, yıkılma korkusundan dolayı satılır.

6 — Siyasi nüfuzu (şevketi) bulunan zalim bir idarecinin tasallutundan korkularak da satılabilir.

Eğer vasî, zikredilen hukuki gerekçelerden (müsevviğât-i şeriye) birisi bulunmadan küçüğün gayr-i menkulünü satarsa, icra edilen satım (beyi) akdi batıldır, ve küçük yetimin bülûğa ermesinden sonra icazet vermesi de bu akdi sahih hale getiremez.

Ağaç, hurmalık ve arsadan ayrı olarak bina, gayr-i menkul değil, menkullerden sayılır; arsa ise gayr-i menkullerdendir. Yani vasî, menkul mal sayılan ağaç ve binaları, mezkûr hukukî gerekçelerden birisi bulunmadan da satabilir.

Krş. TMK. 384—388, 499, 405; HİFK. 5. 13. 250—258

MADDE 451 — Bir müteveffanın borcu ve vasiyeti bulunmadığı gibi mirasçıları da reşît (kebîr) ve hazır iseler (gâıb değilseler) vasî, onlar yetki vermedikçe, terekeden hiç bir şey satamaz. Sadece terekenin borçlarını ödeyebilir, hak ve alacaklarını tahsil ederek mirasçılarına teslim eder.

Mirasçılar reşît (kebîr) olmakla beraber gâib bulunsalar vasî, sadece menkul malları (urûz) satar ve semenini muhafaza eder,gayr-i menkulleri satamaz.

Aynı şekilde, mirasçıların hepsi reşît (kebîr) ama bir kısmı gâib olması halinde de, vasî sadece gâib mirasçıların menkul mallar (urûz) dahil paylarını satabilir. Gayr-i menkulleri ise borç tediyesi dışında, başka bir sebeple satamaz.

Krş. TMK. 384—388, 405, 499; HİFK. 5. 13. 250

MADDE 452 — Müteveffa'nın borcu ve vasiyeti bulunmadığı ve mirasçılarının da bir kısmı küçük, bir kısmı da reşît (kebîr) olduğu takdirde de, vasî sadece küçüklere ait gayri menkul ve menkul malları (akar ve urûzu), mezkûr hukukî gerekçelerden birine dayanarak satabilme selahiyetine sahiptir. Reşît (kebîr) mirasçılara ait gayr-i menkul ve menkul malları satamaz. Ancak reşît mirasçılar gâib olurlarsa, o zaman gayr-i menkulleri değil sadece menkul mallardan bunların paylarını satma yetkisine hâiz olur.

Krş. TMK. 384—388, 499, 405; HİFK. 5. 13. 250—257

MADDE 453 — Müteveffa'nın borcu ve vasiyeti bulunduğu ve terekede nakit para mevcut olmadığı takdirde, mirasçılar kendi mallarından vasiyeti tenfiz ve borcu ifa etmezlerse vasî, eğer borç terekeyi aşıyorsa (tereke müstağrak'üddüyûn ise), menkul ve gayr-i menkul bütün terekeyi satabilir. Eğer borç terekeyi aşmıyorsa ancak borcu ödemek ve vasiyeti tenfiz etmek için yeterli para terekede mevcut değilse, vasî, borcu ödeyecek ve vasiyeti tenfiz edecek kadar terekeden mal satabilir. Mirasçıların icazet verip vermemesi hükme tesir etmez.

Satma için de vasînin evvela menkul malları satması ve semeni ile borcu ifa ve vasiyeti tenfiz etmesi gerekir. Ancak menkullerin semeni yetmezse, o zaman kalan borç ve vasiyet kadar gayr-i menkullerden satar. Borç ve vasiyet miktarından fazlasını satmaya yetkili değildir.

TMK. 384—388, 400; HİFK. 5. 13

MADDE 454 — Büyük baba (cedd-i sahih) ve tayin ettiği vasî, müteveffa'nın borçlarını ödemek ve vasiyetini tenfiz etmek için, müteveffa'nın menkul veya gayr-i menkul mallarını satamaz. Sadece küçük yetimlerin borçlarını ifa etmek için satma yetkisine hâizdir.

Bu durumda, alacaklılar (guremâ) borçları nisbetinde terekeden mal satılmasını temin etmek üzere hâkime müracaat edebilir. Lehine vasiyet yapılan şahıslar da aynı hükme tabidir.

HİFK. 5. 13. 252, 286

MADDE 455 — Ana'nın tayin ettiği vasî, küçüklerin miras payına sahip oldukları terekede, kendi anasının (yani küçüklerin ninesinin) terekesi olmadığı takdirde, menkul olsun, gayr-i menkul olsun, ayrıca terekeye taalluk eden bir borç bulunsun bulunmasın hiç bir şekilde tasarruf edemez. Nitekim baba veya dedesi, yahut bunlar tarafından tayin edilmiş bir vasî bulunduğu zaman, küçüğe miras kalan annesinin terekesinde de annenin tayin ettiği vasî tasarrufta bulunamaz.

Ancak küçüğün babası veya dedesi, yahut buların tayin ettiği bir vasi bulunmazsa, ananın vasisi, küçüğün anasının terekesinde, menkulleri satmak ve semenini muhafaza etmek ve sadece küçüğün zaruri olan ihtiyaçlarını temin etmek suretiyle tasarrufta bulunabilir.

Ananın vasisi, mütevaffa'nın borçları bulunmadıkça ve her hangi bir vasiyet yapmış olmadıkça, terekesindeki gayri menkulleri satamaz. Eğer müteveffa'nın borcu ve vasiyeti varsa, ananın vasîsi de, borcu ödemek ve vasiyeti tenfiz etmek için borç ve vasiyete batık olan gayr-i menkulü satma yetkisine hâiz olur.

Küçüğün nafakasını temin eden ve bakımını tefekkül eden kimse de bu konuda ananın vasîsi gibidir. Yani bu şahıs da, 450. md. de mezkur hukukî gerekçelerden birisi bulunsa bile, küçüğün gayr-i menkulünü satamaz. Sadece çocuğun zarurî ihtiyaçlarını karşılamak için, menkullerden bunları karşılayacak kadar mal satabilir.

Krş. TMK. 384—388, 499; HİIFK. 5. 13. 252, 258, 268

MADDE 456 — Vasî küçük yetimin malı ile onun mal varlığını arttırmak ve çoğaltmak (tenmiye) gayesiyle, ticarette bulunabilir. Küçüğün malında menfaat sağlayacak her çeşit yararlı işi yapabilir.

Vasi yetim'in malıyla kendi namına ticaret yapamaz.

Krş. TMK. 385—387; HİIFK. 5. 13. 262, 316

MADDE 457 — Vasî, küçük yetimin gayr-i menkul malları dışındaki mallarını küçüğe ve müteveffaya yabancı olan üçüncü şahıslara bedel-i misil ve gabn-i yesîr ile satabilirse de gabn-i fâhiş ile satamaz. Aynı şekilde her ikisine de yabancı olan üçüncü şahısların mallarını, menkul olsun, gayr-i menkul olsun bedel-i misil ve gabn-i yesîr ile satın alabilirse de gabn-i fâhiş ile alamaz.

Babanın tayin ettiği vasî, lehlerinde şahitliği caiz olmayan kimselere ve müteveffa'nın mirasçılarına, gayr-i menkuller ve diğer mallar konusunda aşağıda zikredilecek olan yararlılık şartı (hayriyyet) bulunmadıkça, bir şey satması geçerli olmaz.

Eğer vasi, hâkim'in tayin ettiği vasî (vasiyy-i mansûb) olursa, lehlerinde şahitliği caiz olmayan kimselere yetim'in malını satması caiz olmadığı gibi, kendisi için de yetim'in malını alması caiz olmaz:

HİIFK. 5. 13. 255

MADDE 458 — Vasî, yetim'in malını yabancı olan üçüncü şahıslara, va'de (ecel) aşırı derecede olmaması ve müşterinin de va'desi geldiğinde borcunu vermekten imtina etmesinden veya borcunu inkâr etmesinden korkulmayan birisi olması şartıyle, veresiye olarak satabilir.

Krş. TMK. 385—387. 499; HİIFK. 5. 13. 259

MADDE 459 — Baba'nın tayin ettiği vasî, yararlı olmak şartıyla kendi malını yetime satması ve yetim'in malını da kendisine alması caizdir.

Gayr-i menkullerin satılmasında yararlı olma şartı değerinin iki mislinden aşağı olmaması ile gerçekleşir.

Gayr-i menkullerin dışındaki malllarda ise, küçüğe 15 kıymetindeki malını, 10'a satmakla, ve küçüğün 10 kıymetindeki malını 15'e almakla yararlılık şartı tahakkuk eder.

Hâkim'in tayin ettiği vasî (vasiyy-i mansûb), küçük yetim'in malını kendisi için asla satın alamaz ve kendi malını da yetime asla satamaz.

Krş. TMK. 382—398; HİIFK. 5. 13. 257

MADDE 460 — Vasî, yetim'in malından borcunu ödeyemez, ödünç veremez (ikraz), kendine ödünç alamaz (iktiraz). Malını yetime rehin veremez, yetim'in malını rehin alamaz. Ancak yetim'in malını, yetim'in, müteveffa'nın ve kendisinin borcu için yabancı yani üçüncü bir şahsa rehin verebilir. Yetim veya müteveffa'nın alacağı için rehin alabilir ve kefil isteyebilir.

Krş. TMK. 392—393; HİIFK. 5. 13. 257

MADDE 461 — Vasî, küçük yetim hakkında bizzat yapabileceği tasarruflar için başka birini yerine vekil tayin edebilir.
Vasînin vekili, vasînin veya küçüğün ölümüyle azledilmiş sayılır.

HİIFK. 5. 13. 264

MADDE 462 — Vasî, müteveffa'nın borçlusunu borçtan ibra edemez, borçtan bir şey tenzîl edemez, borcu te'cil edemez. Bu hüküm, söz konusu borcun vasînin yapmış olduğu bir akitten doğmuş olmaması halinde geçerlidir. Eğer borç vasînin icra ettiği bir akitten doğmuş ise, borçta tenzîl, te'cil ve ibra yapmak geçerli olur. Ancak vasî müteveffa'nın bu alacağına kefil olmuş sayılır.

Krş. TMK. 392

MADDE 463 — Vasî, borçlu inkâr ettiği ve isbat edecek yeterli delil de bulunmadığı takdirde, müteveffa'nın ve küçük yetimin alacakları üzerinde sulh yapabilir.

Yeterli delil bulunduğu veya borçlu ikrar ettiği yahutta mahkeme kararı ile sabit olduğu takdirde, vasî, müteveffa veya küçüğün hakettiği miktardan daha az bir bedel karşılığı sulh yapamaz.

Müteveffa veya küçük yetim aleyhinde bir istihkak davası açıldığında, davacının elinde yeterli bir delil veya mahkeme ilamı bulunursa, vasînin müddeâbihin miktarı kadar bir meblağ karşılığında sulh yapması câizdir.

MADDE 464 — Vasinin müteveffa aleyhinde borç mal (ayn) veya vasiyet ikrarında bulunması muteber sayılmaz.

HİFK. 5. 13. 327

MADDE 465 — Mirasçılardan birisi, müteveffa aleyhinde borç ikrarında bulunsa, bu ikrar sadece kendi miras payı için mu'teber sayılır, diğer mirasçıların payları açısından geçersiz addedilir. Lehine ikrarda bulunulan şahıs (mükarrun leh) borç ikrarında bulunan mirasçıya düşen payı alır. Uygun olanda budur. Aynı şekilde bir mirasçının, bir şahıs lehinde terekenin üçte biri kadar vasiyet yapıldığını ikrar etmesi halinde de, bu vasiyet ikrarı kendi payının üçte biri için geçerli olur.

HİIFK. 5. 13. 327

MADDE 466 — Vasinin küçük yetimin nafakasında cimrilik etmemesi ve aşırı da israfa kaçmaması gerekir. Belki malına ve durumuna göre ikisi arasında bir yol takip ederek, çocuğun nafakasını sıkmadan ve bolca vermelidir.

Eğer mahkemece takdir edilen nafaka yeterli değilse, nafakanın miktarı arttırılabilir.

Krş. HİIFK. 5. 13. 299

MADDE 467 — Küçük yetim nafakaya muhtaç olup ta çocuğa ait mal gâib olsa veya çocuğun hiç malı bulunmasa, vasîsi de çocuğun malı bulunmadığı hallerde onun nafakasını teminle mükellef olan kimselerden değilse, kendi malından çocuğun zarurî ihtiyaçlarını karşıladığı takdirde, çocuğa sonradan rücu hakkına sahip olamaz. Ancak çocuğa yaptığı masrafları ve verdiği nafakayı şahitle pekiştirirse, sonradan çocuğa rücu edebilir.

Krş. HİIFK. 5. 13. 399 vd.

MADDE 468 — Alacaklı bir delil ile alacağını ispat etmeksizin, mahkeme ilamı olmaksızın ve mirasçılar da vasiyi tasdik etmeksizin, vasî müteveffaya ait olduğu iddia edilen bir borcu ödediğinde, borcu ispat için vasî de bir delil ikame edemezse ve mirasçılar da borçtan haberdar olmadıklarına yemin ederlerse, borç karşılığı verilen şeyi, vasî tazmin mecburiyetindedir.

Krş. HİIFK. 5. 13. 308

MADDE 469 — Vasî vesayet işlerini icra için çalışması halinde verdiği hizmet karşılığında eğer muhtaç ise, ecr-i misil almaya hakkı vardır. Muhtaç değil ise ücret de talep edemez.

Krş. TMK. 400,; HİIFK. 5. 13. 360

MADDE 470 — Küçükler reşît olduklarında vasîyi ve kendilerine yaptığı masrafları muhasebe edebilirler. Vasî tafsilatlı bilgi vermekten kaçınırsa, bunun için icbar edilemez. Vasî eğer emin biri olarak biliniyorsa, yaptığı harcamalar konusunda yeminli beyanı mu'teber addedilir. Eğer emin biri değilse, iki veya üç defa mahkemeye celbedilerek, tafsilatlı bilgi vermesi için icbar edilir. Yinede tafsilatlı bilgi vermezse hapsedilmeksizin korkutulur.

Zahir-i halin tekzip etmeyeceği ve şer'an ifasıyla mükellef olduğu hususlarda, vasînin yeminli beyanı yeterlidir.

HİIFK. 5. 13. 304. vd.

MADDE 471 — Vasî, yetim küçüğün malının var olup olmadığını, varsa ne kadar olduğunu belirtmeksizin öldüğünde, terekesinden hiç bir şey tazmin edilmez. Aksi takdirde eğer yetimin malı mevcut ise, yetim kendi malını aynen alabilir. Aynen mevcut değilse, yani yetim'in malı tüketilmiş veya zayi edilmişse, vasînin terekesinden bedelini alabilir.

MADDE 472 — Vasînin şer'an (hukuken) icrası ile mükellef olduğu tasarrufları hususundaki yeminli beyanları tasdik edilir.

HİIFK. 5. 13. 298—308

MADDE 473 — Şer'an (hukuken) icrası ile mükellef olmadığı tasarrufları ile ilgili hususlarda, vasînin yeminli beyanı tasdik edilmez. Delil ile isbat etmedikçe sözlü beyanları kabul edilmez.

HİIFK. 5. 13. 298—308

MADDE 474 — Vasî'nin zahir-i hal'in tekzip edeceği hususlar hakkındaki sözlü beyanları tasdik edilmez.

HİIFK. 5. 13. 304

MADDE 475 — Küçük yetimi ve mûrisini ilgilendiren hususlar ile ilgili vasînin iddia ettiği masraflarda, sözlü beyanı kabul edilir. Bu hükümden aşağıdaki hususlar müstesnadır :

1 — Vasî hâkimin kararı olmaksızın müteveffa'nın borcunu ödediğini,

2 — Kendi malından mezkûr borcu ödediğini,

3 — Küçük yetim'in küçüklüğünde başkasına ait bir malı zayi ettiğini ve bu malı kendisinin veya yetim'in malından tazmin ettiğini,

4 — Yetim'in evlenmesi yasak olan yakın bir hısmının (mahreminin) nafakasını verdiğini,

5 — Yetime ait arazinin vergisini (haracını) ödediğini (iddiası arazinin ziraate elverişli olmadığı bir zamana rastlarsa)

6 — Yetimi ticarete me'zun kıldığından zimmetine yığılan borçları ödediğini,

7 — Küçük yetimi bir kadınla evlendirip, mehrini kendisi verdiğini (kadın ölmüşse) veya,

8 — Yetim'in malıyla ticaret yapıp kâr edince kendisinin mudârip olarak (sermaye-emek ortaklığında emek ortağı olarak) çalıştığını iddia ettiğinde, yani bütün bu durumlarda vasînin sözlü beyanı kabul edilmez. Bülûğa erdikten sonra küçük yetim bu iddiaları reddederse vasî, iddiasını (delil) beyyine ile ispat etmediği takdirde, söz konusu şeyleri tazmin ile mükellef olur.

HİFK. 5. 13. 302—308

MADDE 476 — Vasî, küçükler bülûğa erdikten sonra, tasarruflarında rüşde erip ermediklerini deneyip tecrübe etmeden mallarını kendilerine teslim etmemesi gerekir. Vasî küçükleri dener, eğer rüşde erdiklerini görürse, mallarını onlara teslim eder. Yoksa teslim etmez.

TMK. 414; MC. 981

MADDE 477 — Bir çocuk âkıl ve reşît olarak bülûğa erdiğinde bütün tasarrufları geçerli (nâfiz) ve tasarruflarının doğurduğu sonuçlardan da mesul kendisi olur, tasarrufları kendisini bağlar. Hâkim tarafından hacr altına alınmış olmadıkça, veli veya vasîsinin mahcur olduğuna dair iddiaları mu'teber değildir.

MC. 981, 967, 968; TMK. 9—12

MADDE 478 — Çocuk reşît olmadığı halde bâliğ olursa rüşdü daha önce tahakkuk etmedikçe, tam 25 yaşını dolduruncaya kadar malı kendisine teslim edilmez.

MC. 981, 982; TMK. 414—422

MADDE 479 — Çocuk reşît olmadığı halde (müfsit olarak) vasisinin vesayeti altındayken bülûğa erse ve vasîsi de reşît olmadığını bildiği halde sırf bülûğuna mebni malını ona teslim edip de o da malı zayi ederse, vasî tazmin ile mükellef olur. Reşît olmadığını bilerek vediğinde tazmin ile mükellef olduğu gibi, büluğa ermeden önce reşit olmadığını bildiği halde, büluğa erdikten sonra henüz rüşdü tahakkuk etmeden mallarını teslim ederse, yine tazmin ile mükellef olur.

MC. 967, 968, 981, 982, 983, 984; TMK. 414—422

MADDE 480 — Bülûğa ermeden bir çocuğun rüşdü tahakkuk edip te vasîsi malını teslim ettikten sonra, mal çocuğun yanında iken zayi olursa, vasî tazmin ile mükellef değildir.

MC. 981, 982, 983, 984

MADDE 481 — Çocuk bâliğ olduktan sonra rüşdünü iddia, vasîsi de inkâr ederek malını teslimden imtina ederse, çocuk rüşdünü şer'î delillerle ispat etmedikçe, mallarını ona teslim için vasîsine emir verilemez.

Rüştün ispat edildiği, rüştüne karar verildiği ve çocuk da malını vasîsinden talep ettiği halde teslim etme imkânına sahip olan vasî, teslimden imtina ederse, o mal helak olunca vasî tazmin etmekle mükellef olur.

MC. 981—984

İkinci Bab

HACR VE BÜLÛĞ (VESAYETİ MÜSTELZİM HALLER VE EHLİYET MESELELERİ)

Birinci Fasıl

HACR (VESAYETİ MÜSTELZİM HALLER)

MADDE 482 — Küçük, mecnûn, ma'tûh (bunak, gelgit akıllı), zayıf akıllı (zül-gafleh), sefih ve borçlu kimseler hacr altına alınır.

Krş. TMK. 354—360; MC. 941,943,944,945,946,957—960

MADDE 483 — Vaki tasarruflarının neticelerini idrak edemeyen, gayr-i mümeyyiz küçüğün velisi izin verse bile, bütün sözlü tasarrufları batıldır, asla sahih olamaz.

Hiç bir şekilde aklı başına gelmeyen ve temyiz kudretinden devamlı mahrum bulunan mecnun-i mutbik (devamlı deli) de gayr-i mümeyyiz küçük hükmündedir. Bazan deli, bazan akıllı olan mecnun-i gayr-i mutbıkın ise aklı başında iken yaptığı tasarrufları akıllı insanın tasarrufları gibi mu'teberdir.

MC. 979,980,943,944,957,966,998—1002; TMK. 13,14,15,89

MADDE 484 — Mümeyyiz küçüğün ve ma'tuhun haklarında mutlak zarar olan sözlü tasarrufları veli veya vasînin icazetleri olsa bile asla mu'teber değildir.

MC. 943 TMK. 9, 16; MC. 942, 943, 945, 957, 967, 968, 978

MADDE 485 — Mümeyyiz küçük ve ma'tuhlardan sâdır olan ve haklarında mutlak yararlı bulunan tasarrufları veli veya vasîlerinin icazeti olmasa bile muteberdir.

MC. 943, 945, 957, 967, 968, 978; TMK. 9, 16

MADDE 486 — Mahcur olan mümeyyiz küçük veya ma'tûh, hem yarar hem de zarara muhtemel bir akit icra ettiklerinde, bu akdin muteberliği (nefâzı) veli veya vasîlerinin icazetine bağlı (mevkuf)'tur. Eğer icazet verirler ve de küçük hakkında faydalı olduğundan icazete kabilse

geçerli olur. İcazet vermezler veya icazet verdikleri halde küçük hakkında mutlak zarar olduğundan icazete kabil değilse asla mu'teber değildir.

MC. 943, 945, 957, 967, 968, 978; TMK. 9, 10, 16

MADDE 487 — Küçükler haksız fiillerinden mütevellit zarardan mesuldürler. Cana veya mala karşı bir haksız fiil yaptıklarında takdir edilen tazminat büluğ yaşına ulaşması için tehir edilmeksizin, küçüğün mal varlığından ödenir. Bu konuda ma'tûh da küçükler gibidir.

TMK. 16/III; MC. 960

MADDE 488 — Küçük veya ma'tûh, veli veya vasîlerinin izni olmadan bir malı ödünç alıp sonra da telef etse yahut da yine veli veya vasîlerinin izni olmaksızın kendisine vedîa veya ariyet olarak verilen yahut kendisi için satın alınan bir malı telef etmiş olsa, vedîa olarak kendisine tevdi edilen şey insan olmadıkça, mezkur fiillerden mütevellit zararı tazmin etme mükellefiyeti yoktur. Kendisine vedîa olarak tevdi edilen şey insan olduğu takdirde, ona verdiği zararı tazmin ile mükellef olur. Eğer vedîayı velî veya vasisînin izni ile kabul etmiş, sonra da itlaf etmiş ise, meydana gelecek zararı yine o tazmin ile mükelleftir.

TMK. 16. MC. 960

MADDE 489 — Hür ve mükellef olan bir kimse aleyhine kesin deliller ikame edilerek, hakim huzurunda sefih olduğu ispat edilirse, hakim onu hacr altına alır ve fesh edilebilen ve şaka ile batıl olan bütün hukukî tasarruflarından men eder. Bu çeşit tasarruflarda sefîh, mümeyyiz küçük hükmündedir. Hacr olunduktan sonra icra ettiği akitler, hâkimin izni olmadıkça mu'teber olmaz. Hacr olunmazdan önceki bütün tasarrufları ise mu'teberdir.

TMK. 13—15, 356, 359, 360; MC. 958, 993, 946, 947, 963, 981, 982, 990—997

MADDE 490 — Hür, bâliğ ve sefîh olan bir kimse, fesh edilemeyen ve şaka ile batıl olmayan tasarruflarından dolayı hacredilemez. Bu çeşit tasarruflarda bulunabilir ve bu çeşit tasarrufları mu'teber olur. Evlenme, boşanma ve nafakasını teminle mükellef olduğu kimselerin nafaka masraflarını ödeme gibi. Sefîh üzerinde baba veya dedesinin velâyet hakkı yoktur. Kendi aleyhinde canda kısas (kısas fin-nefs) veya diğer azalarda kısas (Kısas fimâ dûnen-nefs) cezalarının vücubiyetini ikrar etmesi mu'teberdir.

TMK. 13—15, 16, 376—381; MC. 946, 947, 958, 963, 981, 983, 990, 997

MADDE 491 — İnsanlara batıl hileleri öğreten ve bilmediği halde fetva veren sorumsuz ve hayasız müftüler (müfti-i mâcin), cahil doktor, hileli müflis tüccar (müflis-i mükârî) ve ihtikâr yapanlar ile bir meslek icrasına teşebbüs edenlere mani olanlar men' olunur.

MC. 963, 964, 965

MADDE 492 — Vasî, mümeyyiz küçüğü tecrübe ettikten sonra satımın mülkiyeti izale ettiğini, alım ile de birşeyin mülkiyetinin iktisap e-

dildiğini idrak edebilir ve idraki olan herkesin anlayabileceği kadar onda beş aldanmak gibi gabn-i fahiş olduğu zahir olan bir aldanmayı, gabn-i yesirden ayrılabilirse, mümeyyiz küçüğe ticaret izni verebilir.

TMK. 16 MC. 942, 967, 977

MADDE 493 — Mümeyyiz-i mezûn olan küçükler gabn-i fahis ile de olsa alım-satım yapabilir, alım-satım için vekil tayin edebilir, rehin verip rehin alabilir, ariyet verebilir, araziyi kiralayabilir, müsâkat, müzâraa ve icare akitlerini icra edebilir, vedîa ve alacak ikrarında bulunabilir, ayıp ve tağrîr sebebiyle bedeli (semeni) tenzil edebilir, te'cil ve sulh işlemlerini yapabilir. Me'zûn küçüklerin ödünç verme, hibe etme, kefil olma, velisinin izni olmadan evlenme yetkileri mevcut değildir. Veli ve vasî me'zûn küçüğün kendi mallarındaki tasarruflarına mani olamazlar.

TMK. 16 MC. 942, 967, 968, 969, 970, 971, 972, 973, 974, 975, 976, 977

İkinci Fasıl

TEMYİZ YAŞI VE BÜLÛĞ (EHLİYET MESELELERİ)

MADDE 494 — Çocuklarda temyiz yaşı yedi veya daha yukarısıdır. Bir erkek çocuk yedi yaşına ulaşınca, yanında büyüdüğü hidane (terbiye) velayetine sahip kadından alınır. Erkek çocuğun hidane müddeti yedi yaşında sona erer. Kız çocuğun ise, hidane müddeti cinsî münasebete elverişli olabilecek fizikî olgunluğa ulaşması ile (müştehât olması ile) sona erer. Bazı hukukçular tarafından bu çağ dokuz yaş olarak takdir edilmiştir. Dokuz yaş bülûğ'un başlama yaşı yani bâliğ olunabilecek bir yaş (mürahaka yaşıdır). Erkek çocuğun mürahaka yaşı ise on ikidir.

TMK. 10, 11, 12, 13, HAK. 4—8; MC. 985, 986, 987, 988, 989

MADDE 495 — Erkek çocuğun tabiî bülûğu ihtilâm, inzal olma ve gebe bırakma gibi alametlerle; kız çocuğununki ise ay hali, gebe kalması ve inzal olmakla beraber ihtilam olması gibi alametlerle tesbit edilir. Bu alametler bulunmadığı takdirde, her ikisi de 15 yaşını bitirince baliğ olduklarına hükmedilir.

TMK. 10—13 HAK. 4—8

MADDE 496 — Küçükler reşît olarak büluğa erdiklerinde veli veya vasîlerinin velayet ve vesayetleri üzerlerinden kalkar. Artık kendi işlerinde kendileri tasarruf hakkına sahip olurlar. Kendilerinde cinnet veya ateh (bunaklık) görülmedikçe, evlenme için velileri tarafından zorlanamaz.

Veli veya vasînin velayet ve vesayetleri, küçüğün sadece bülûğa ermesi ile değil, rüştünün tahakkuku, mallarında makul şekilde tasarruf etmesi ile üzerlerinden kalkar.

TMK. 10, 16; MC. 946, 947, 981, 982, 983

MADDE 497 — İster erkek ister kız olsun, bülûğa ermeden önce çocuk, ana ve babadan istediğinin yanında kalma muhayyerliğine sahip değildir.

TMK. 148, 149, 262—277

MADDE 498 — Bir erkek çocuk reşît olarak bülûğa erdiğinde, sefîh veya ma'tûh değilse, ana veya babasından birini seçme hakkına sahip olur. İsterse ana veya babasından istediğinin yanında kalır, isterse de tek başına müstakil bir ev açar.

Krş. 148—149, 262—277

MADDE 499 — Bir kız çocuk, çocukluktan kurtulup kadınlar sırasına geçebilecek bir çağa ulaşınca; eğer bâkire ve genç veya kendi başına serbest bırakılamayacak kadar güvenilir olmayan bir dul ise, muhayyer bırakılamaz, babası veya dedesi onu yanına alabilir. Şayet bâkire yaşını almış, idrakli ve iffetli biri veya kendi başına serbest bırakılacak kadar güvenilir bir dul ise, velilerinden hiç birisi onu kendi yanında kalması için zorlayamaz.

Krş. 148—149, 262—277

Üçüncü Bab

HİBE (BAĞIŞLAMA)

(TBK. 234—247,; MC. 833—880; MH. 77—85)

Birinci Fasıl

RÜKÜNLERİ VE ŞARTLARI

MADDE 500 — Hibe, bağışlayanın (vâhib) icabı ve bağışlananın (mevhûbün leh) da kabülü ile mu'teber olarak vücut bulur. Teslim alma (kabz) da kabul yerine geçer.

MC. 833—846; MH. 77; TMK. 234, 237—239

MADDE 501 — Hibenin mu'teber olması için bağışlıyanın hür, âkıl, bâliğ ve bağışladığı şeyin maliki olması şarttır.

MC. 859, 967, 857; MH. 78, 79; TMK. 235

MADDE 502 — 507. md.de açıklandığı üzere, bağışlanan şeyin mülkiyeti ancak tam bir kabz ile bağışlanana geçer. Eğer bağışlanan şey bağışlananın elindeyse, kabul etmesi şartıyle, yeni bir kabza ihtiyaç olmaksızın mücerret akitle ona malik olur.

MC. 837, 846, 847, 848, 861; MH. 80; TMK. 237

MADDE 503 — Bağışlamaya ehil olmak şartıyla, her mal sahibi, sıhhati yerinde iken, malının tamamını veya bir kısmını istediği şahsa, yani usûlüne, fûruuna, yakın hısımlarına ve yabancılara, başka dine mensub olsalar bile, şartlarına riayet ederek bağışlayabilir.

MC. 857, 859, 860; TMK. 234

MADDE 504 — Umra denilen tasarruf, lehine umra yapılan kimse ve kendisinden sonra da mirasçıları için geçerlidir. Umrâ bir kimsenin mâliki bulunduğu ev ve benzeri bir malını kendisinin veya lehine umra yapılanın ölümünden sonra, kendisine veya mirasçılarına iade etmek şartıyla, ömrü boyunca bir başka kimseye tahsis etmesi işlemidir. Standart sözleri şudur: **«Şu evimi sen hayatta oldukça sana verdim, veya şu eşyayı sen hayatta olduğun müddetçe sana bağışladım. Ben ölünce o mal mirasçılarıma aittir.»** Böyle bir tasarruf mu'teber olur ve umrâ yapana veya mirasçılarına mezkûr malın iadesi şartı da batıl kabul edilir Yani bu bir çeşit hibedir.

Rukbâ ise sahih ve mu'teber değildir, yani böyle bir tasarruf, mülkiyetin intikali sonucunu doğurmaz. Yani bir kimse diğer bir kimseye, ben senden önce ölürsem, bu ev senin olsun ve sen benden önce ölürsen bu ev benim olsun demektir. Böyle bir tasarrufa, gûya bağışlanan bağışlayanın ölümünü beklediği için bekleme manasına gelen rukbâ adı verilmiştir. Bir kimse böyle bir tasarrufla malını başkasına verirse, mal mirasçılarına ait olur ve böyle bir tasarruf sahih olmayacağından verilen mal, bağışlananın elinde ariyet olarak kalır.

MC. 854, Ali Haydar, Dürer-ül-Hükkâm, 2/662 vd.; TMK. 242

İkinci Fasıl

BAĞIŞLANMASI CÂİZ OLUP OLMAYAN MALLAR

(HİBE'NİN MEVZUU)

MADDE 505 — Kâbil-i taksim olmayan hisseli (müşâ) bir malın bağışlanması, bağışlanan kısmın miktarı belirli olmak şartıyla mu'teber olup, mülkiyet'in intikali sonucunu doğurur. Kabil-i taksim olmayan hisseli mal (müşâ), parçalara ayrılması kendisine zarar veren, taksimden sonra intifa edilebilir olmaktan çıkan veya daha önceki intifaı gibi intifa edilir bir halde kalmayan müşterek mülkiyet konusu olan mallardır.

MC. 858, 1131, 1139, 1140; Krş. TMK. 234,; MH. 81

MADDE 506 — Kâbil-i kısmet olan hisseli (müşâ) bir malın bağışlanması, kabz ile mülkiyet'in intikali sonucunu doğurmaz. Ancak bağışlayan, bağışlanan malın tek ortağı dahi bulunsa taksim eder, ifraz ederek hissesini teslim eder. Bağışlanan hisse kesinlikle diğer hisse ile muttasıl olmaz. Ve de bağışlayanın mülkü olan bir şeyle meşgul bulunmazsa yapılan bağışlama mülkiyetin intikali neticesini doğurur.

Kabil-i kısmet olan mallar, parçalara ayrılarak taksim edilmesi kendisine zarar vermeyen, belki taksimden sonra da daha önceki intifa gibi intifa edilebilir halini muhafaza eden müşterek mülkiyet konusu mallardır.

MC. 858, 1131, 1139, 1140; Krş. TMK. 623, 625, 629,; TBK. 243,; MH. 81

MADDE 507 — Bağışlanan mal, fıtrî bir şekilde bağışlayanın mülk ve hukukuna bitişik (ittisal-i hilkat ile muttasıl) ama ayırması mümkün ise; bağışlayan, hak ve mülkü olan şeyleri bağışladığı maldan ayırıp da bağışlanana teslim etmedikçe veya bağışlananı hakkı olan şeyleri ayırıp, kabzetmeye yetkili kılıp da o da bilfiil ayırıp kabzetmedikçe; bağışlanan mal ister şâğil (bağışlayanın mülk ve hakkını meşgul eden şey) olsun (tarladaki ekin gibi) ister meşgul olsun (ekinli tarla gibi) yapılan bağışlama mu'teber olmaz.

Bağışlanan mal, bağışlayanın mülküne komşuluk cihetiyle bitişik (ittisal-i mücâveret ile muttasıl) ise; bu durumda bağışlayanın malı onu işgal ediyorsa, ayırmadıkça tek başına meşgul olan malın hibesi sahih olmaz. Eğer bağışlanan, hibe edilen malı meşgul bulunduğu şeyden ayırmadan kabzederse, mülkiyeti intikal edemeyeceğinden, o maldaki tasarrufa nail olmaz. O mal elindeyken helak olsa veya zayi etse tazmin etmekle mükellef olur. Bağışlayanın tasarruf hakkı devam ettiği gibi bağışlanan kendisi ile arasında evlenme engeli bulunan yakın bir hısmı olsa bile, o malı, bağışlayan veya mirasçılarının istirdat hakkı da mevcuttur.

Krş. TMK. 623, 625, 629; MC. 858, (Ali Haydar, Dürer, 2/680 vd.)

MADDE 508 — Ma'dûm hükmünde olan her şeyin bağışlanması asla caiz değildir. Buğdaydan yapılacak un, ay çiçeğinden çıkarılacak nebatî yağ ve sütten elde edilecek sade yağ gibi...

MC. 856,; TBK. 20

MADDE 509 — Kâbil-i kısmet olan bir hisseli malı, taksim etmeksizin iki ortağın bir kişiye bağışlamaları mu'teber olur. Ancak bir kişinin böyle hisseli bir malı iki zengin kimseye bağışlaması ancak taksim edilip her birinin payı ifraz ile tayin edildikten sonra mu'teber olur. İkisinin de reşit (büyük) veya ikisinin de küçük, yahut birinin reşit (büyük), birinin küçük olması hükme te'sir etmez. Eğer kendilerine hibe yapılan iki kişi fakir iseler, bu bağışlama akdi sahih olur.

MC. 858, (Ali Haydar, Dürer, 2/681) TMK. 623, 625, 629

MADDE 510 — Alacağın borçluya bağışlanması kabûle ihtiyaç olmaksızın da tamam olur. Borçlunun borçtan ibra edilmesi de, ibrayı reddetmemesi şartıyla aynı hükme tabidir. Bu alacak sarf (kambiyo) bedeli veya selem bedeli olan borç olmaması halinde kabul şart değildir. Eğer alacak sarf (kambiyo) bedeli veya selem bedeli olursa, yapılan ibra ve hibe kabule bağlı olarak (mevkûfen) mu'teber olabilir.

MC. 847

MADDE 511 — Alacağın borçlunun gayrısına bağışlanması batıldır. Ancak alacaklının alacağını borçludan kabzetmek için bağışlananı vekil tayin ederek yetki vermesi (taslît), havale ve vasiyet halleri bu kaidenin istisnasını teşkil etmektedirler.

MC. 848

Üçüncü Fasıl

BAĞIŞLANAN ŞEYİ KABZA EHLİYET

MADDE 512 — Küçük üzerinde velayet hakkına sahip olan kimsenin küçüğe yaptığı bağışlama, sadece icap ile tamam olur. Bağışlayanın kabzı, bağışlananın kabzı hükmüne geçer. Bağışlayanın baba, anne veya baba olmadığı takdirde çocuğun nafakasını temin eden birisinin olması farketmez. Ancak bağışlanan malın belirli, bilinen ve ifrazlı olması; bağışlayanın elinde bulunması veya bir üçüncü şahıs indinde vedîa veya ariyet olarak mevcut olması; gâsıb veya rehin alan kimsenin elinde olmaması şarttır.

Söz konusu bağışlama, veli veya vasî tarafından âkil ve bâliğ olan birisine yapılmışsa, bağışlayanın ailesinden (oğlu veya kızı) bile olsa, kendisinin bizzat veya vekili vasıtasıyla kabzetmesi lazımdır.

MC. 850, 851; TBK. 235, 236,; MH. 84

MADDE 513 — Yabancı bir şahıs küçüğe bir şey bağışladığında, küçük üzerinde velayet veya vesâyet hakkı olan herkes onu kabzedebilir. Küçük mümeyyiz ise onun kabzı da mu'teberdir. Velev ki babası mevcut olsun.

MC. 852, 853; TBK. 236,; MH. 84

MADDE 514 — Küçük olan eşin kocası, babası hazır bulunsa bile, eşine yapılan hibeleri zifaftan sonra kabzedebilme yetkisine sahiptir. Ancak zifaftan önce ve kadının bülûğa ermesinden sonra kocanın karısına bağışlanan şeyi kabzetme yetkisi yoktur.

Dördüncü Fasıl

HİBEDEN RÜCÛ VE HÜKÜMLERİ

MADDE 515 — Aşağıdaki yedi maddede zikredilen manilerden birisi bulunmadığı takdirde, bağışlayan rücû hakkını iskat etmiş olsa bile, tamamen veya kısmen hibeden rücû etmek sahih ve mu'teberdir.

MC. 862—865; Krş. TBK. 239, 244, 245

MADDE 516 — Bağışlanan şeyde kıymet artışını mûcip ziyâde-i muttasıla meydana geldiği takdirde, hibeden rücû sahih değildir (Arsada bina yapılması gibi). Fiat artışı hibeden rücûa mani olmadığı gibi, bağışlanan şeyin kendisinden mütevellit ziyade-i munfasıla dahi (ayrılabilen ziyade, koyunun doğurduğu kuzu gibi) hibeden rücûa mani değildir.

Rücûa mani olan ziyade ortadan kalktığı takdirde rücû hakkı da geri döner.

MC. 869; Krş. TBK. 244—246

MADDE 517 — Bağışlayan veya bağışlanandan birinin hibe edilen şeyi kabz ettikten sonra ölümü halinde de rücû hakkı sakıt olur.

MC. 872; Krş. TBK. 347

MADDE 518 — Hibe edilen şeyin, bağışlananın mülkünden çıkması halinde, eğer tamamen elinden çıkmış ise (hepsinin satılması ve bağışlanıp teslim edilmesi gibi) artık rücû mümkün değildir. Bağışlananın elinden tamamen değilde kısmen çıkmış ise rücûa mani olmaz. Buna göre bağışlanan, hibe edilen malın bir kısmını sattığı takdirde, geriye kalan kısımda bağışlayanın rücû hakkı mevcuttur.

MC. 870

MADDE 519 — Karı-kocadan biri zifaftan önce veya sonra diğerine bir şey hibe ve teslim ettikten sonra artık ondan rücû etme hakkına sahip değildirler. Velev ki bu bağışlamadan sonra ikisi arasında ayrılık vuku bulsun.

Kadın kocasına, içinde kendi eşyaları bulunan bir ev bağışladığında, ev kadının mülkü olan eşya ile meşgul olsa bile, yapılan hibe mu'teber olur.

MC. 867

MADDE 520 — Bir kimse aralarında evlenme engeli bulunan yakın hısımlarına bir şey bağışladığında, bu hısımları zımmî, müste'men veya harbi dahi olsalar, artık rücû hakkına sahip değildir.

Bir kimse, aralarında evlenme engeli bulunmayan yakın hısımlarına, aralarında evlenme engeli bulunduğu halde yakın hısımları olmayan kimselere (mahrem gayr-i zi rahm, süt kardeşi gibi) veyahutta aralarında evlenme engeli bulunan sıhrî hısımlarına bir şey hibe ettikten sonra, rücû etmek istese rücû hakkına sahiptir.

MC. 866; Krş. TBK. 244—245

MADDE 521 — Bağışlananın elinde hibe edilen mal helak olsa veya zayi edilse, artık rücûa mahal kalmaz. Bir kısmı zayi edildiği takdirde, geriye kalan kısmında bağışlayanın rücû hakkı vardır.

MC. 871

MADDE 522 — Hibe akdinden sonra bağışlanan, hibe verilen şey karşılığında bir ivaz verip de bağışlayanın dahi bunu, şayet kabil-i kısmet bir şey ise ifrazlı ve bağışlanan maldan ayrı vaziyette kabzetmesi halinde, verilen ivazın bağışlanan malın bir cüzü olmaması şartıyla, rücû hakkı sakıt olur. Eğer bağışlanan malın bir cüzünü hibeye ivaz olarak vermiş ise, geriye kalan kısmında bağışlayan rücû hakkına sahip olur. Bağışlanan malın yarısını ivaz olarak verdiği takdirde ise, baki kalan diğer yarısı için yine rücû hakkı mevcuttur. Bu rücû sebebiyle hibe edilen malın hisseli hale gelmesi (şüyû'arız olması) yapılan hibenin sıhhatini ihlâl eylemez.

MC. 868; Krş. TBK. 240, 241, 242/III

MADDE 523 — İvaz olarak verilen şeyin tamamı bağışlayanın elinden istihkak iddiasıyla zaptedildiği takdirde, hibe olarak verilen mal mevcut olup, rücûa mani bir ziyade hasıl veya rücûa mani başka bir hal hâdis olmamış ise, bağışlayan hibenin tamamından rücû edebilir.

Hibe olarak verilen mal da, ivaz verildikten sonra tamamen istihkak iddiasıyla zaptedildiğinde, ivaz veren kimse, ivaz olarak verdiği şey mevcut ise, aynı ile ödediği malın tamamı zayi olmuş mislî bir mal ise misli ile, mislî bir mal değilse kıymeti ile bağışlayana rücû edebilir. Eğer hibe edilen malın yarısı istihkak iddiasıyla zaptedilirse, verilen ivazın yarısı ile bağışlayana rücû edebilir. Aksi halde, yani ivaz olarak verilen malın yarısı istihkâken zaptedildiğinde, bağışlayan ivaz olarak verdiği malın yarısını iade etmedikçe rücû hakkına sahip olamaz.

MC. 868, (Ali Haydar, Dürer, 718, 719) TBK. 240, 241, 243/III

MADDE 524 — Hibe olarak verilen şey telef olduktan sonra, istihkak iddiasıyla zaptolunsa, istihkâken zapteden kimse de telef olan bağışlanan malı tazmin etse, tazminat olarak verdiği şeyi talep ederek bağışlayana müracaat edemez.

Krş. TBK. 240, 241, 243/III

MADDE 525 — Baba'nın küçük oğluna bağışladığı bir şey karşılığında, ivaz olarak küçük oğlunun malından bir şey alması câiz değildir.

MC. 855, (Ali Haydar, Dürer, 243/III) TBK. 240, 241, 243/III

MADDE 526 — Kabz edilmişse, fakir bir kimseye yapılan bağışlamadan rücû edilemez.

Krş. MC. 874; TBK. 234

MADDE 527 — Tarafların karşılıklı rızası veya hâkim'in kararı ol madan, hibeden rücû caiz ve mu'teber olmaz. Bağışlayan bu ikisinden biriyle hibeden rücû ederse, onun rücûu akdin gelecekte doğuracağı neticeleri iptal ve hibe ettiği mal üzerindeki mülkiyet hakkını iade etmek demektir, yani bu, hibe akdinin feshi demektir.

Bağışlayan eğer bağışlananın rızası veya hâkim'in kararı olmadan kendi kendine hibe edilen şeyi alıp ta, o da elinde zayi olur veya zayi ederse, gâsıb sayılacağından, bağışlanana kıymetini tazmin eder. Hâkim'in rücû hükmünden sonra, bağışlayan hibe ettiği malı talep ettiği halde, bağışlanan imtina etse ve elindeyken bağışlanan mal telef olsa onu tazmin ile mükellef olur.

MC. 864, 865

MADDE 528 — Hibe, akit esnasında belirli ve malum bir ivaz verilmek şartıyla icra edilirse, iki taraf da kendi verdikleri şeyin ivazını kabzetmedikçe bağışlama tamam olmaz. Kabil-i kısmet olan bir malda ivaz şartıyla hibe, şüyû (hisseli olması) sebebiyle katıl olur. (Yani kâbil-i kısmet bulunan bir malın yarısı ivaz şartıyla hibe edilip de hisseli olarak teslim edilse hibe tamam olmayacağı gibi, kabil-i kısmet bir malın yarısı ivaz verilse hibe yine tamam olmaz.)

Tarafların ivazlarını aynı anda kabzetmeleriyle hasıl olan hibe, (netice itibarıyla bir satım akdi olacağından) her iki taraf için aldıkları şeylerde mülkiyet sabit olur ve bu karşılıklı bir akit olduğundan, satım hükümleri bunda da cereyan eder. Yani hıyar-ı ayb ve hıyar-ı rü'yet ile red olunabilir. Söz konusu mallar, gayr-i menkul ise şüf'a hakkı cari olur.

İvazlar karşılıklı olarak aynı anda taraflarca kabzedilmediği veya biri kabzedilip de diğeri kabzedilmediği takdirde, taraflardan her biri rücû hakkına sahip olur.

MC. 855 (Ali Haydar, Dürer, II/666—668)

MADDE 529 — Sadaka da hibe gibi olup, ancak kabz ile sadakaya malik olunur. Sadakada zengine verilmiş olsa bile rücû hakkı yoktur.

MC. 835, 874, 875

Dördüncü Bab

ÖLÜME BAĞLI TASARRUFLAR (VESÂYÂ)

Birinci Fasıl

VASİYETİN TARİFİ, ŞARTLARI VE TASARRUF EHLİYETİNE SAHİP KİMSELER

MADDE 530 — Vasiyet, ölümden sonraya bağlı olmak üzere, bir mal veya menfaati karşılıksız olarak başkasına temlik etmektir.

Krş. TMK. 449,; HİFK. 5. 13. 1—14, 15—24

MADDE 531 — Vasiyetin mu'teber olabilmesi için, vasiyetçinin (mûsî) hür, âkıl, bâliğ, iradesine sahip (yani sarhoş veya mükreh olmaması) ve tasarruf (teberru) ehliyetine sahip olması gerekir.

Lehine mal vasiyet edilen şahsın ise; hakikaten veya takdiren sağ olması şarttır.

Buna göre, mecnûn ve ister mürâhik (bülûğ yaşına erdiği halde fiilen bâliğ olmayan) ister me'zûn birisi olsun mümeyyiz ve gayr-i mümeyyiz küçüklerin, ne hemen sonuç doğurmak üzere (tencîzen), ne de bülûğa ermelerine ta'lîk ederek yapmış oldukları vasiyetler mu'teber olmaz. Sadece mümeyyiz küçüğün, techiz ve gömme masrafları konusunda yaptığı vasiyetleri geçerli olur.

Krş. TMK. 449—451, 499,; HİIFK. 5. 13. 84

MADDE 532 — Sefaheti (ayyaşlığı ve israfı) sebebiyle hacr altına alınan mahcurların yaptıkları vasiyetler, hayır işlere ve fakirlere yapılmışsa mu'teber addedilir.

Krş. TMK. 14—16, 449, 499,; HİIFK. 5. 13. 84

MADDE 533 — Menkul ve gayr-i menkul mallar ve bu malların devamlı (müebbed) veya belirli bir süre ile kayıtlı olarak menfaatleri vasiyete konu olabilir.

HİIFK. 5. 13. 64—80

MADDE 534 — Mirasçısı bulunmayan ve borçları tereke miktarını aşmayan bir kimse malının tamamını veya bir kısmını istediği bir kimseye vasiyet edebilir. Yaptığı vasiyetler Devlet Hazinesinin icazetine gerek kalmadan tenfiz edilir.

TMK. 452. vd.; HİIFK. 5. 13. 33, 37

MADDE 535 — Borçları tereke miktarını aşan kimselerin vasiyetleri, alacaklıları borçtan ibra ederek icazet vermedikçe geçerli olmaz.

TMK. 454, 504, 543,; HİIFK. 5. 13. 30

MADDE 536 — Mirasçıya vasiyet caiz değildir. Ancak vasiyetçinin ölümünden sonra, tasarruf ehliyetine sahip olan diğer mirasçılar vasiyete izin verirlerse, mirasçıya vasiyet geçerli olur. Vasiyet edilen şahsın (mûsâ leh) mirasçı olup olmaması, vasiyetçinin vasiyeti anında değil, ölümü anında mevzu bahis olur.

Vasiyete icazet veren bir mirasçı, icazetinden dönemez. İmtina' ederse, vasiyet konusu şeyi teslim etmesi için icbar edilebilir. Yapılan vasiyete bazı mirasçılar icazet verdikleri halde bazıları reddederse, icazet verenin hissesi nisbetinde vasiyet geçerli, diğerleri hakkında batıl olur.

Krş. TMK. 449, 451, 452, 453; HİIFK. 5. 13. 33—34, 37, 123 vd.

MADDE 537 — Mirasçıların icazetine gerek kalmaksızın başka bir mani olmadığı takdirde, mirasçı olmayan üçüncü şahıslara terekeye ait borçlar çıktıktan sonra terekenin üçte biri (sülüs) kadar vasiyet edilebilir.

Tereke'nin üçte birinden fazlasının vasiyet edilmesi, vasiyetçinin ölümünden sonra tasarruf ehliyetine sahip mirasçıların icazeti bulunmadıkça, geçerli olamaz. Mirasçıların vasiyetçi sağ iken verdikleri icazet mu'teber değildir.

Krş. TMK. 452—456,; HİIFK. 5. 13. 37, 46, 123 vd.

MADDE 538 — Başka mirasçıları bulunmadığı takdirde, kocanın karısına, karının da kocasına vasiyeti caizdir. Diğer mirasçılar bulunduğu takdirde vasiyetin geçerliliği onların icazetine bağlıdır.

Krş. TMK. 452—456,; HİIFK. 5. 13. 37, 39, 40

MADDE 539 — Vasiyet yapılmadan önce veya sonra, vasiyetçiyi hataen veya kasden öldüren asıl fâile yapılan vasiyet geçerli değildir Ancak mirasçılar yapılan vasiyete icazet verirler yahut asıl öldürme fâili küçük yahut akıl hastası olursa veyahutta öldürülen vasiyetçinin ondan başka mirasçısı bulunmazsa, vasiyet bütün bu hallerde geçerli sayılır.

Öldürme fiilindeki ferî fâil (mtesebbib) vasiyetten mahrum kalmaz.

HİIFK. 5. 13. 35,; Krş. TMK. 457, 520

MADDE 540 — Cenine (haml) yapılan vasiyet, eğer gebe kadının kocası sağ ise vasiyet tarihinden itibaren altı aydan daha az bir müddet zarfında, şayet kadın vasiyet tarihinde bâin talak veya ölüm iddeti içinde olursa, ölüm veya bâin talakın vukuu anından itibaren iki seneden daha az bir müddet içinde sağ olarak doğması şartıyla câizdir.

Eğer kadın sağ olarak ikiz çocuk doğurursa vasiyet olunan mal aralarında eşit şekilde dağıtılır. Doğumdan hemen sonra birisi ölürse, ölenin miras payı mirasçıları arasında taksim edilir. Eğer doğumdan önce birisi ölürse, vasiyet olunan mal, sağ olarak doğana aittir.

Krş. TMK. 27, 523, 524,; HİIFK. 5. 13. 31, 41—44

MADDE 541 — Camilere, tekyelere, hastanelere, medreselere, bunların imaretine, fakirlere, aydınlatma ve diğer zaruri ihtiyaçlarına sarfolunmak üzere vasiyette bulunmak caizdir. Bütün bunlarda o memleketteki örf ve adete itibar edilir, örfün gerektirdiği şeylere sarfolunabilir.

Hayır işlerine (a'mal-i birr) ve ammeye yararlı olan şeylere sarfedilmek üzere yapılan vasiyet caizdir. Köprüler yapmak, camiler inşa etmek ve aydınlanmasını temin etmek, ilim talebelerine yardımda bulunmak gibi kamuya yararlı olan ve belirli bir şahsa vasiyet konusu malın temlîki söz konusu olmayan işler, hayır işleri için verilebilecek misallerdir.

HİIFK. 5. 13. 143—166

MADDE 542 — Din farkı (ihtilaf-ı din) ve vatandaşlık farkı (ihtilaf-ı dar) vasiyetin sıhhatine halel getirmez. Müslümanın, zimmî (islâm devletinin vatandaşı olan gayr-i müslim) ve İslam devletindeki müste'mene (vizeli olarak İslam devletinde bulunan gayr-i müslim) vasiyeti geçerli olduğu gibi zımmî ve müste'menin de kendi devleti tebaasından olmasa bile, müslüman ve zimmiye vasiyeti geçerlidir.

İslâm devletinde (dar-ı İslâm) mirasçısı bulunmayan müste'menin bütün mallarını vasiyet yoluyla bağışlaması caizdir. Bir kısmını vasiyet ederse, geriye kalanı mirasçılarına iade edilir.

Bir zımmî'nin mirasçılarından başkasına olan vasiyeti, terekesinin üçte birinden temin edilir. Vasiyet mirasçısına ise, diğer mirasçıların icazeti alınmaksızın tenfiz edilemez.

HİIFK. 5. 13. 221—227

MADDE 543 — Yapılan vasiyet sarih olarak veya vasiyetçinin ölümünden sonra vasiyet alacaklısının vasiyeti kabul veya reddetmeden ölmesi gibi zımnî olarak kabul edilmedikçe-gerekli izahı ilerde geleceği gibi-vasiyet konusu mala malik olunamaz.

Vasiyet alacaklısı (mûsâleh)nın kabulü, vasiyetçinin ölümünden sonra olmazsa geçerli olmaz. Vasiyetçi hayattayken yapılan red veya kabul beyanları, mu'teber değildir. Eğer vasiyet alacaklısı, vasiyetçinin ölümünden sonra vasiyeti kabul ederse, ister kadzetsin, ister etmesin, vasiyet konusu malı (mûsâbihi) iktisab eder. Eğer vasiyetçinin ölümünden sonra kabul veya reddetmezse, vasiyet tasarrufu mevkuf olarak (hiç bir hukukî sonuç doğurmaksızın) kalır. Vasiyet alacaklısı kabul veya reddedinceye, yahutta ölünceye kadar vasiyet edilen mala ne mirasçılar, ne de vasiyet alacaklısı malik olamazlar. Vasiyet alacaklısı kabul veya reddetmeden, vasiyetçinin ölümünden sonra o da ölürse, vasiyet konusu mal mirasçılarının mülkiyetine geçer (yani ölümü zımnî kabuldür.)

Krş. TMK. 478—488,; HİIFK. 5. 13. 15—25

MADDE 544 — Vasiyetçi ölüme bağlı olarak yaptığı vasiyetten açık veya zımnî, yazılı veya sözlü olarak (rücû-u kavlî ile) rücû edebilir. Vasiyet konusu malın adını, önemli sıfatlarını ve menfaatlerini değiştirecek (vasiyet konusu koyunun kesilmesi, kumaşın dikilmesi gibi) bir fiilde bulunması veya mülkiyetini nakil sonucunu doğuracak bir tasarrufta (satmak gibi) bulunması zımnî bir rücûdur.

Vasiyet konusu malın, tekrar ayrılması mümkün olmayacak veya zorla ayrılabilecek şekilde başkasının malına karıştırılması da zımnî rücu sayılır.

Krş. TMK. 489—491,; HİIFK. 5. 13. 109—122

MADDE 545 — Yapılan vasiyetin inkârı rücû sayılmaz ve vasiyeti iptal etmez. Vasiyet konusu olan evin boyanması veya yıkılması da rücû addedilmez.

Krş. TMK. 489—491,; HİIFK. 5. 13. 120—121

MADDE 546 — Vasiyet konusu mal vasiyetçinin veya mirasçılarından birinin elinde, kasıt ve teaddîsi olmaksızın zayi olsa tazmin etmesi gerekmez.

Kasden zayi edilirse, o zaman eğer vasiyetçi zayi etmişse bu hareketi rücû sayılır. Eğer mirasçıları zayi etmişse, ister vasiyet alacaklısının kabul etmesinden önce, ister sonra olsun, vasiyet konusu malı tazmin etmekle mükellef olurlar.

İkinci Fasıl

TASARRUF NİSABI VE VASİYET ALACAKLILARININ MÛSÂBİHİ İKTİSAP ETMELERİ

MADDE 547 — Mirasçıları bulunan bir müteveffa'nın vasiyeti ister müslüman olsun, ister gayr-i müslim olsun, sadece tereke'nin üçte birinden tenfiz edilir. Böyle bir kimse vasiyet alacaklısı ehliyetine sahip birine, terekesinin üçte birinden fazlasını vasiyet ettiğinde ve mirasçılar da bu vasiyete icazet vermediklerinde, lehine vasiyet yapılan şahıs, vasiyetçinin tüm terekesinden sadece üçte birini vasiyet yoluyla iktisab edebilir.

Krş. TMK. 452—456,; HİIFK. 5. 13. 190—203

MADDE 548 — Müteveffa iki kimseye terekesinin üçte birinden fazlasını vasiyet etse, ikisinin de vasiyet alacakları eşit olursa ve mirasçılar da bu iki vasiyete icazet vermezlerse, tereke'nin üçte biri aralarında eşit olarak taksim edilir. Vasiyet alacakları eşit olmadığı takdirde, eğer birisinin vasiyet alacağı tereke'nin üçte birinden fazla, diğeri ise üçte biri kadar olursa, yine tereke'nin üçte biri ikisi arasında eşit olarak bölünür.

Genel bir kaide olarak aşağıdaki üç mes'elenin dışında, mirasçılar icazet vermedikleri takdirde, tereke'nin üçte birinden fazlası kendisine vasiyet edilen vasiyet alacaklısı, terekenin üçte biri kendisine vasiyet edilen vasiyet alacaklısından fazla bir pay alamaz. (Mûsâ leh bi-eksερin, mûsâ leh bis-sülüsden fazla bir hisse alması, ancak üç şeyde câizdir.)

1 — Siâye mes'elesidir. (Yani bir kimse, biri üç yüz lira, diğeri de altıyüz lira değerindeki iki kölesini, ölüm hastalığında azat edip de bunlardan başka malı olmadığı gibi, mirasçılar da üçte birden fazlaya icazet vermezlerse, terekesinin (ki iki köledir) üçte biri birinci köleye, üçte ikisi de ikinci köleye vasiyet edilmiş sayılır. Böylece terekenin üçte biri aralarında birli ikili taksim edilir. 900: 3=300, 1/3'ü 300 TL.dir. Kölelerin hakları, birinin 100 TL, diğerinin 200 TL.dir. Birincisi değeri olan 300 liranın 200 TL.sini çalışıp mirasçılara teslim edecektir. İkincisi ise değeri olan 600 TL.nin 400 lirasını çalışıp mirasçılara teslim edecektir.)

2 — Muhâbât mes'elesidir. (Yani mûris 300 TL. değerindeki evini, 100 TL.ye muvâzaalı olarak (A) ya, 600 TL. değerindeki tarlasını da muvâzaalı olarak 200 TL.ye (B) ye sattığında, başka terekesi yoksa, terekesi sadece 300+600=900 TL.dir. Bunların satışı vasiyet sayılır. Vasiyeti ise (1/3) den icra edilir. 1/3'ü 300 TL.dir. Bu 100'ü birisine, 200 TL.si birisine olmak üzere, birli ikili taksim edilir. Yani ev (A) ya 300'e satılır, 100 TL.si tenzil edilir. Tarla (B) ye 600'e satılır, 200 TL.si tenzil edilir.)

3 — Vasiyet-i mürsele (yani 1/3, 1/4 gibi bir kesirle kayıtlı olmayan ve belirli bir mala ait olup da vasiyetçinin her an sözle veya fiille dönebilme imkanı bulunan vasiyete denir. Bir kimsenin terekesi 900 TL.dir. (A) ya 600 TL, (B) ye 300 TL. vasiyet etmiştir. Mirasçıları icazet vermezlerse, terekenin 1/3'ü yani 300 TL.si (A) ile (B) arasında, ikili birli taksim edilir. Yani (A) ya 200 TL. (B) ye de 100 TL. verilir.)

Kısaca bu üç meselede de terekenin üçte biri, vasiyet alacaklılarının hisseleri nispetinde taksim edilir.

Eğer bunlardan birinin vasiyet alacağı, tereke'nin üçte birinden fazla olmazsa, terekedeki tasarruf nisabı olan üçte bir miktar her birinin hisseleri nispetinde aralarında taksim edilir.

Krş. TMK. 452—456; HİİFK. 5. 13. 190—197, 114—115

MADDE 549 — Müteveffa, aza da çoğa da muhtemel olan, **«terekesinden bir cüz, bir sehim, bir pay»** gibi ifadelerle belirli olmayan bir şey vasiyet etiğinde, bunlarla ne kastettiğini kendisi hayatta iken açıklamamış ise, ölümünden sonra mirasçılarının açıklamaları ve vasiyet konusu malın miktarını tespit etmeleri gerekir. Vasiyet alacaklısı şahsa, diledikleri miktar mal verebilirler.

Böyle bir vasiyette, vasiyetçinin mirasçıları yoksa ve terekesinden bir şahsa vasiyet etmiş ise, terekesinin yarısı vasiyet alacaklısı şahsa verilir. Diğer yarısı da hazineye tevdî edilir.

HİIFK. 5. 13. 204—206

MADDE 550 — Vasiyetçi, vasiyet alacaklısı olma ehliyetine sahip belirli olan iki şahsa terekesinin üçte birini vasiyet etse, mezkûr iki şahıstan birisi icap tarihinde ölüyse veya mevcut değilse, vasiyet yoluyla hiç bir şey iktisab edemez. Terekenin üçte birinin tamamı sağ veya mevcut olana verilir.

İki vasiyet alacaklısından birisi, vasiyetçinin ölümünden önce ölse veya icab sahih olarak vaki olduktan sonra, vasiyet alacaklısı olma ehliyetini kaybettiğinden veya bir şartın fıkdanından dolayı vasiyetten hariç kalsa, hissesi ile beraber hariç kalmış olur, ve diğer vasiyet alacaklısı sadece terekenin üçte birinin yarısını (1/6) iktisap edebilir. Müteveffa tereke'nin üçte birini iki kişiye vasiyet edip te birisinin ölü olması halinde de hüküm aynıdır, sağ olan tasarruf nisabının (1/3) yarısını alabilir. (İcap anında ölü olmamak, sonradan ölmek şartıyla hüküm böyledir tamamını iktisap eder.)

Vasiyetçinin ölümünden sonra ikisinden birisi vefat ettiğinde mûris'in mirasçıları, ölenin hissesinden hak sahibi olurlar.

HİIFK. 5. 13. 57, 204 vd., 58,59

MADDE 551 — Vasiyetçi, bir şahsa muayyen bir mal (ayn) veya cebren taksimi gereken nev'ilerden muayyen bir nev'i vasiyet ettiğinde-paralarının veya koyunlarının, veya aynı cins elbiselerinin üçte birini vasiyet etmesi gibi-sonradan vasiyet konusu malın üçte ikisi zayi olsa, vasiyetçinin diğer terekeden ayrı kalması şartıyla, geriye kalan üçte birin tamamını alır. (Yani 90,000 TL. paranın 60,000 TL.si zayi olsa, vasiyet alacaklısı, diğer tereke mallarından pay almamak şartıyla, kalan 30000 TL yi üçte bir vasiyet alacağı olarak alabilir.)

Vasiyetçi, bir şahsa terekesinden bir grup malı veya cebren taksimi gerekmeyen bir nev'i vasiyet ettiğinde-hayvanlarının veya cinsleri muhtelif elbiselerinin üçte birini vasiyet etmesi gibi-söz konusu malların üçte biri zayi olursa vasiyet alacaklısı, tereke'nin tamamının üçte birinden vazgeçsede, sadece zayi olan malın kalan kısmının üçte birini alır.

HİIFK. 5. 13. 105—107, 203

MADDE 552 — Vasiyetçi, bir şahsa şu kadar meblağ para vasiyet ettikten sonra ölse ve terekesinin bir kısmı mal (ayn), bir kısmı ise mezkûr meblağ cinsinden alacak (deyn) şeklinde olsa, vasiyet o maldan tenfiz edilir. Fakat mezkûr malın üçte biri vasiyet alacağını karşılamıyorsa, malın üçte biri vasiyet alacaklısına verilir, ve vasiyet'in geri kalan kısmı tamamlanıncaya kadar, alacakları tahsil edildikçe onun da üçte biri vasiyet alacaklısına verilir.

HİIFK. 5. 13. 54

Üçüncü Fasıl

MENFAATLERİN (İNTİFA HAKKININ) VASİYETİ

MADDE 553 — Vasiyetçi, evinin süknâ hakkını veya gelirini (gallesini) bir şahsa vasiyet ettiğinde ve bu vasiyyet'in edebiyyen devam edeceğini açıkça söylediği veya vasiyeti belirli bir süre ile kayıtlamadığında, sağ olduğu müddetçe vasiyet alacaklısı o evin süknâ hakkına ve gelirlerine sahip olur. Ölümünden sonra ev, vasiyetçinin mirasçılarına iade edilir.

Eğer vasiyeti belirli bir süre ile kayıtlamış olursa, zikredilen süre'nin son ermesine kadar o evden intifa edebilir. Evin intifa hakkını senelerce diye kayıtlayarak vasiyet etmişse bundan üç sene anlaşılır. Daha fazlası kabul edilmez.

HİIFK. 5. 13. 64—67

MADDE 554 — Vasiyet konusu olan şeyin (aynın) süknâ hakkı veya geliri, vasiyetçinin terekesinin üçte birini teşkil ediyorsa, vasiyet gereği sözkonusu ayn, lehine vasiyet yapılan şahsa ondan yararlanması için teslim edilir. Eğer bu aynın süknâ hakkı veya geliri, terekenin üçte birini teşkil etmiyorsa ve bu ayn taksime de kâbil ise, vasiyetçinin de ondan başka malı yoksa, eğer süknâ hakkı vasiyet edilmişse sözkonusu aynın kendisi, geliri vasiyet edilmişse geliri birli ikili olarak taksim edilir. Vasiyet alacaklısı üçte birini, mirasçılar ise üçte ikisini alırlar. Mirasçılar vasiyet müddetince üçte iki paylarını satamazlar.

Vasiyetçinin söz konusu ayndan başka malı varsa, tüm terekenin üçte birine göre taksim yapılır.

HİIFK. 5. 13. 65

MADDE 555 — Süknâ hakkı kendisine vasiyet edilen şahıs, vasiyet konusu malı kiraya vermez, ancak geliri vasiyet edilen şahıs sükna hakkından yararlanabilir.

HİIFK. 5. 13. 72—74

MADDE 556 — Vasiyetçi bir gayr-i menkulünün gelirini bir şahsa vasiyet ettiğinde, vasiyetçinin ölüm tarihinde gayr-i menkul mevcut olan gelirler ile ister vasiyetini edebiyyen yapmış olsun, ister bir süre ile kayıtlamaksızın süresiz yapmış olsun, ilerde elde edilecek olan gelirler de vasiyet alacaklısına ait olur.

HİIFK. 5. 13. 72—74

MADDE 557 — Bir kimse gayr-i menkulünün veya bahçesinin meyvelerini birine vasiyet ettiğinde, eğer vasiyeti belirsiz süreli (mutlak) yaptıysa öldüğünde bahçede mevcut olan meyveler vasiyet alacaklısına ait olur, fakat daha sonra husûle gelecek olan meyveleri vasiyet alacaklısı iktisap edemez.

Ancak edebiyyen vasiyet ettiğini açıkça söylemiş ise, vasiyet alacaklısı hem ölümü anında mevcut olan hem de ilerde ölümünden sonra elde edilecek olan meyveleri iktisap eder. Vasiyetçinin ölümü anında, meyveleri vasiyet edilen gayr-i menkulde asla meyve mevcut değilse, hüküm yine aynıdır.

HİIFK. 5. 13. 72

MADDE 558 — Bir kimse, bir gayr-i menkulün gelirini birine, rakabesini (kuru mülkiyetini) de diğer birine vasiyet etse, iki vasiyet de geçerlidir. Öşür, haraç, sulama ve gayr-i menkulün ıslahı için gerekli olan diğer masraflar gelir sahibine aittir. Ancak bu o gayr-i menkulde gelir getiren bir şeyin bulunması ile meşruttur. Aksi takdirde masraflar, gayr-i menkulün rakabesi kendisine vasiyet edilen şahsa aittir.

HİIFK. 5. 13. 74—80

Dördüncü Fasıl

ÖLÜM HASTASININ HUKUKÎ TASARRUFLARI VE HÜKÜMLERİ

MADDE 559 — Hükmünü hemen icap edip teberru manasını taşıyan tasarruflar (İltizamî işlemler), eğer fiil ehliyetine sahip kimselerden sâdır olursa, tasarrufu yapan kimsenin bütün mal varlığından tenfiz edilir.

Krş. MC. 877—880,; TMK. 9, 499; HİIFK. 5. 13. 215

MADDE 560 — Ölüme bağlı tasarruflar, taahhüt edenin hayatında ondan sadır olmuş olsa bile, mal varlığının tamamından değil üçte birinden tenfizedilir.

MC. 877—878, 1595—1605,; TMK. 9, 452; HİIFK. 5. 13. 215

MADDE 561 — Ölüm hastası (maraz-ı mevt) olan bir kimsenin hibe, vakıf ve tazminat gibi teberru manasını taşıyan iltizamî tasarrufları ve kira, hizmet, alım satım ve benzeri akitlerle ilgili muvazaalı işlemleri vasiyet addedilir ve mal varlığının üçte birinden tenfiz edilir.

Hastanın sonradan iyileştiği hastalık hali, sıhhat hali sayılır.

MC. 877—880, 1595—1602; TMK. 9,; HİIFK. 5. 13. 215 vd.

MADDE 562 — Müzmin felçli ve veremli bir hastanın hibesi, eğer hastalığı bir seneden fazla uzarda ondan dolayı ölüm tehlikesi bulunmazsa, mal varlığının tamamından tenfiz edilir.

Bir seneden fazla sürmez de ölüm tehlikesi mevcut olursa, mesela hastalığı gün be gün artmaya devam ederese, yapmış olduğu iltizamî ve muvazaalı tasarrufları mal varlığının üçte birinden tenfiz edilir.

Krş. TMK. 9, 499,; MC. 877—880, 1595—1605; HİIFK. 5. 13. 215—220

MADDE 563 — Ölüm hastasının kendisinden mirasçı olmayan kimse lehindeki borç ikrarı, muteber sayılır, bütün mal varlığını ihata etse bile mal varlığının tamamından tenfiz edilir.

Maraz-ı mevtinde iktisap ettiği bilinen mallar hariç aynı hüküm herhangi bir mal (ayn) ikrarında da geçerlidir.

MC. 1601,; TMK. 499

MADDE 564 — Ölüm hastasının, maraz-ı mevtinde mirasçısına borç veya mal ikrarında bulunması batıldır. Ancak diğer mirasçılar, ikrar edenin hayatında onu tasdik ederse muteber hale gelir. İkrarın borç ikrarı olması yahut mirasçısındaki alacağını kabzettiğini ikrar etmiş olması farketmez, diğer mirasçılar tasdik etmiş olmadıkça hepsi de geçersiz sayılır.

Ancak mirasçının kendisine tevdi ettiği malum bir vedîasını istihlâk etiğini veya mirasçısının yanında vedîa olarak bıraktığı şeyi kabzettiğini, yahutta mirasçısının bilvekale borçlusundan alıdığı alacağını kendisine teslim etiğini ikrar eylemesi sahih ve muteberdir.

MC. 1598,; TMK. 9, 499

MADDE 565 — Lehine ikrar yapılan kimsenin mirasçı olup olmaması ikrar tarihinde muteberdir. İkrar tarihinde mirasçı olması demek, mirasçı olma sebeplerinden birisi mevcut ve miras engellerinden birisi sebebiyle mirastan mahrum değil demektir.

Bu manada mirasçı olmayan birisi lehine ikrarda bulunursa, mirasçı olmasını sağlayan sebep ikrar tarihinden sonra ortaya çıkmış olan bir sebep olmak şartı ile, daha sonra mirasçı sıfatını kazansa bile, ikrarı muteberdir. Nitekim bir kimse maraz-ı mevtinde bir yabancı kadına mal ikrar edipte sonradan onunla evlendikten sonra ölürse ikrarı geçerli olur.

Ancak lehine ikrarda bulunduğu kimsenin mirasçılık sebebi, önceden mevcut iken mirasçı olmasına engel olan bir mani bulunsa, sonradan o mani zail olsa yapılan ikrar yine geçerli olamaz. Mesela din farkından dolayı mirasçı olamayan oğluna bir mal ikrar edipte sonradan müslüman olsa yapılan ikrar batıl olur.

Aynı şekilde din farkı (ihtilaf-ı din) veya mûrisin oğlu bulunması sebebiyle mirastan mahrum olan erkek kardeşine mal ikrar edipte sonradan oğlunun ölümü veya kardeşinin müslüman olması sebebiyle bu mahrumiyet ortadan kalkarsa, ikrar anında mirasçılık sebebi mevcut olduğundan ve ölüm tarihinde miras manii ortadan kalktığından, yine yapılan ikrar sahih olamaz.

Halbuki hasta, örneğin kardeşine bir mal ikrar etse sonradan bir oğlu doğsa ve ölümüne kadar sağ kalsa, ölüm tarihinde mirasçı olmasına mani bulunmasına rağmen, yapılan ikrar muteber olur.

MC. 1599,; TMK. 499

MADDE 566 — Bir kimse maraz-ı mevtinde, kadının talebi sonucu bâin talak ile boşadığı karısına borç ikrarında bulunsa ve bir mal vasiyet etse, iddet içinde iken öldüğü takdirde kadın; miras payı, ikrar edilen alacak hakkı ve yapılan vasiyetten miktarca en az olanını alabilir.

Kadının talebi olmadan boşanmış ise, iddet içinde iken ölmüş olması şartı ile, ne kadar tutarsa tutsun sadece miras payını alabilir.

Krş. MC. 1595—1605,; TMK. 499; HİFK. 5. 13. 215—221

MADDE 567 — Terekesi borcunu karşılamayan (müstağrak-ı düyûn) kimsenin, maraz-ı mevtinde kendisine yabancı olan borçlulardan birini borcundan ibra etmesi sahih ve geçerli değildir.

Ölüm hastasının maraz-ı mevtinde mirasçılardan birini borcundan ibra etmesi de mu'teber sayılmaz. Ölüm hastasının borçlu olup olmaması veya mezkûr borcun asaleten veya kefaleten sabit olmuş olması hükme te'sir etmez.

MC. 1569—1571

MADDE 568 — Karının, kocasını maraz-ı mevtinde borcundan ibra etmesi, diğer mirasçıların icazetine bağlı olarak geçerli olur.

MC. 1595—1699

MADDE 569 — Mûris'in borçları vasiyetlerine, vasiyetleri de miras haklarına tercih ve takdim edilir. İster beyyine (şahit) ile sabit olsun, ister ikrar ile sabit olsun, mûrisin sıhhati yerinde iken zimmetinde sabit olan borçları (düyûn-u sıhhat), herkesin malumu olan evlenmedeki mehr-i misil, alım satım akdinde ve başkasının malını itlafdan dolayı takdir edilen bedel-i misil (kıymet) borçları, yani bütün bu zikredilen borçlar, ikrar edilen mal vedîa olsa bile maraz-ı mevt halinde ölüm hastasının ikrar ettiği bütün borçlara (düyûn-u maraz) takdim edilir.

TMK. 539—544,; MC. 1602,; HİIFK. 5. 14. 254, 52

MADDE 570 — Bütün borçlar hükmen aynı oldukları takdirde, bu borç kadının mehrini veya işçinin ücretini vermek bile olsa, ölüm hastası maraz-ı mevtinde alacaklılardan bir kısmının borcunu ifa ederek diğerlerinin hukukunu iptal edemez. Belki karısı ve ücrete hak kazanan kimseler, hastanın sıhhati yerindeyken borçlu olduğu diğer alacaklılara katılırlar, aynı hükme tabi olurlar.

Fakat hastayken ödünç aldığı şeyin bedelini veya bedel-i misil ile satın aldığı malın semenini, karz ve satım alma işlemleri delil ile sabit olduğu takdirde, eda edebilir. Eğer ödünç aldığı şeyin bedelini veya satın aldığı şeyin semenini ödemeden ölmüşse, satılan (mebî') satıcının zilyetliğinde değilse, satıcı da diğer alacakları gibidir. Eğer satılana satıcı zilyet durumunda ise, diğer alacaklılara tercih edilir.

MC. 1604

Beşinci Bab

GÂİB (MEFKUD) İLE ALAKALI HÜKÜMLER

MADDE 571 — Yeri bilinmeyen, yaşayıp yaşamadığından haber alınamayan gâiblere mefkud denir.

TMK. 31—34,; HAK. 127—129

MADDE 572 — Mefkud ortadan kaybolmadan önce mallarını muhafaza ve idare ve işlerini yürütmek üzere bir vekil tayin etmişse, müvekkilinin kaybolması ile vekil azledilmiş sayılmaz. Ne mirasçıları ne de mirasçısı olmadığı takdirde Hazinenin (beyt-ül malın) tayin ettiği yed-i emin, vekilin elinden mefkudun mallarını alamazlar.

Hâkim'in izni olmadıkça, mefkudun vekili, tamire muhtaç olan gayr-i menkulleri tamir edemez.

TMK. 532—533, 526—530

MADDE 573 — Mefkud, bir vekil bırakmadan ortadan kaybolmuşsa, hâkim onun namına bir vekil tayin eder. Bu vekil mefkudun menkul ve gayr-i menkul bütün mallarını sayar, defterini yapar; onları korur, kayyımlık vazifesini icra eder, gelirlerini tahsil eder, gayr-i menkulleri ni eker-biçer ve borçların ikrar ettiği alacaklarını teslim alır.

TMK. 31—34, 526—530

MADDNE 574 — Mefkudun mallarından menkul olsun, gayr-i menkul olsun, erken bozulup harap olabilecekleri hâkim satabilir. Semenini de eğer sağ olduğu ortaya çıkarsa kendisine veyahutta ölümüne hüküm verildikten sonra hak sahibi mirasçılarına vermek üzere muhafaza eder.

Erken bozulup harap olmasından korkulmayan mallarını ise, ne ailesinin nafakasına harcamak üzere, ne de başka bir gaye ile hâkim satamaz.

Krş. TMK. 531—538, 526—530

MADDE 575 — Hâkim tarafından tayin edilen vekil, mefkudun evinde mevcut olan mallardan yahut bozulması ve harap olmasından korkulan malların satışından elde edilen gelirlerden veyahutta ikrar eden şahsın yanında mevcut vedîa olarak tevdi edilmiş maldan veya alacaktan, mefkudun karısına ve nafaka hakkına sahip usul ve fürûuna harcayabilir.

Krş. TMK. 526—530, 532—533

MADDE 576 — Mefkud kendisine zararlı olan hükümler bakımından sağ sayılır. Bunlar mefkudun ölümüne bağlı olan hükümlerdir. Bu sebeple, mefkudun sağ veya ölü olduğu ortaya çıkmadan, dört sene de geçse malları mirasçılarına dağıtılmaz; karısı başkasıyla evlenemez; yaptığı icare akitleri fesh edilemez; kendisi ile karısının arası tefrîk edilmez.

Krş. TMK. 526—530

MADDE 577 — Başkaları için yararlı, kendisi için zararlı olan hükümler bakımından mefkud ölü sayılır. Bunlar hayatının sübutu ile sabit olan hükümlerdir, yani iktisabı için hayatta olması lazım gelen haklardır. Bu sebeple başkasına mirasçı olamaz, lehine bir vasiyet yapıldığında, vasiyet konusu malı iktisap edemez. Ancak hayatta olduğu ortaya çıkıncaya veya hâkim ölümüne karar verinceye kadar, miras ve vasiyet payları ayrılarak saklanır.

TMK. 526—530

MADDE 578 — Kendi memleketindeki akranı göçüp gidince, mefkudun ölümüne hükmedilir. Eğer akranının göçüp gittiğini tespit etmek mümkün olmazsa, mefkud 90 yaşına ulaşınca ölümüne hükmedilir.

TMK. 32, 526—530

MADDE 579 — Mefkudun ölümüne hükmedildiğinde, malları ölümüne hüküm verildiği tarihte mevcut kalan mirasçılarına taksim edilir. Mefkudun bekletilen miras payı da ölümü anında mûrisine mirasçı olan diğer kimselere verilir. Vasiyet payı ise, vasiyetçinin mirasçılarına iade edilir. Ölümüne karar verildiği tarihten itibaren, karısı ölüm iddeti bekler ve iddet sona erdikten sonra başkaları ile evlenebilir.

TMK. 31—34, 526—530

MADDE 580 — Mefkudun hayatta olduğu öğrenildiğinde veya herhangi bir tarihte mefkud sağ olarak çıkageldiğinde, bu tarihten önce yakın hısımlarından ölenlere mirasçı olur. Eğer ölümüne karar verildikten sonra sağ olduğu ortaya çıkarsa, mirasçılarının ellerinde kalan malları ona ait olur; ama elde olmayan mallarını onlardan taleb edemez.

TMK. 526—530

MADDE 581 — Mefkudun karısı veya mirasçıları yahut da hak sahibi olan diğer kimseler mefkudun ölümünü iddia etseler ve yeterli delil de ikâme edilse, hâkim mefkudun malları elinde bulunan vekilini hasım kabul eder ve öylece muhâkemeyi icra eder. Eğer vekili yoksa, mefkuda bir kayyım tayin eder. Mefkudun öldüğü iddiasını isbat için getirilen deliller bunlara karşı ikame edilmiş sayılır.

Krş. TMK. 31—34, 526—530

AHVÂL—İ ŞAHSİYE

İKİNCİ CÜZ

MİRAS HUKUKU

Birinci Bab

GENEL HÜKÜMLER

MADDE 582 — Mirasın Şartları Üçtür :

1 — Mûrisin hakikaten veya hükmen ölmüş olması,

2 — Mûrisin ölümünden sonra mirasçının gerçekten hayatta bulunması veya takdiren hayatta olduğunun tesbit edilmesi,

3 — Mirasçının mûrise, mirasçılık hakkı veren bir bağla bağlı olması; yani mirasçılık hakkı veren sebebin (cihetin) ve mûris ile mirasçı arasındaki hısımlık derecesinin bilinmesidir.

TMK. 519, 520—530,; MMK. 1—3

MADDE 583 — Mûrisin terekesi üzerindeki haklar sırasıyla şu dört haktan ibarettir :

1 — Önce terekeden mûrisin ölümünden defnine kadar lazım olan cenaze ve gömme (techiz) masrafları çıkarılır.

2 — Terekenin geriye kalan kısmının tamamından mûrisin zimmetindeki borçları ödenir.

3 — Borçları ödendikten sonra geriye kalan mal varlığının 1/3 nisbetinden vasiyetleri tenfiz edilir.

4 — Geriye kalan terekeye ait mal varlığı da, eğer Kitap, Sünnet ve İcma ile mirasçı oldukları sabit olan kimseler birden fazla ise, onlar arasında taksim edilir. Eğer bir mirasçı mevcut ise, bu tek mirasçı Karı veya Koca olmamak şartıyla terekenin tamamı tek kalan mirasçıya verilir. Karı veya Koca tek başına mirasçı oldukları zaman terekenin tamamını miras yoluyla iktisap edemezler.

Mezkûr hükümler, (mûris hayattayken borcuna karşılık malını rehin vermiş olup da borcunu ödemeden ölmesi halinde rehin alınmış malı üzerindeki alacaklının hakkı gibi) mûrisin rehin veya benzeri aynî borçları tereke üzerinde bulunmadığı takdirde geçerlidir. (Aksi halde bu çeşit borçlar techizden de önce ifa edilir.)

TMK. 539—544,; MMK. 4

MADDE 584 — Tereke üzerinde hak sahibi olan mirasçılar sıra ve derecelerine göre, aşağıda zikredildiği şekilde on sınıf teşkil etmektedirler :

1 — Ashabûl-Feraiz (Belli payları olan mirasçılar); Bunlar Kur'an-ı Kerim, Sünnet veya icmâ ile hisseleri (sehmleri) takdir edilmiş olan kimselerdir.

2 — Nesep yönünden asabe olan mirasçılar (Asabe-i Nesebiye); Bunlar farz sahibi mirasçılar hisselerini aldıktan sonra terekeden kalanı, farz sahibi mirasçılar bulunmayıp yalnız kaldıkları zaman da mirasın tamamını alan mirasçılardır.

3 — Sebep yönünden Asabe (Asabe-i Sebebiye) : Sahibi olduğu köleyi ivazlı veya ivazsız olarak azad etmiş olan kimseler (Mevl-el-atâke)dir. Bu asabeliğin sebebi azad eden efendinin kölesine yaptığı ihsandır.

4 — Sıra ve derecelerine göre sebep yönünden asabe olan kimsenin asabe binefsihi gurubunu teşkil eden mirasçıları. Azad edilen köle, kendisini azad eden efendisine mirasçı olamaz.

5 — Terekeden geriye kalan kısım, belirli olan payları nisbetinde, farz sahibi mirasçılara red yoluyla tevzi edilir. (Reddiye)

6 — Farz sahibi mirasçılara red yoluyla verilme durumu olmadığı takdirde, zevül-erham mirasçı olurlar. Zevül-erham mûrise kan hısımı olupda farz sahibi ve asabe olmayan hısımlardır.

7 — Mukâveleli Vâris (Mevle'l-Muvâlât) : Bu, iki şahsın mevlâlık akdi yaparak, karşılıklı diyet ödeme, birbirine mirasçı olma ve yardımlaşma mevzuunda anlaşmalarıyla doğan hukukî münasebete denir. Ancak, muvâlât hısımının mirasçı olabilmesi için muvâlât hısımlığını teklif edenin hür olması, Arap olmaması, bir ârabın azadlı kölesi bulunmaması, kan hısımı olan bir mirasçısının mevcut olmaması, Beytül-Malın (Devlet hazinesinin) onun diyet tazminatını ödemiş bulunmaması, başka bir kimse ile muvâlât akdi yapmamış olması, ve nesebi belirsiz birisi olması gerekir. Mezkûr şartları taşıyan kimsenin muvâlât akdinin öteki tarafına **«Sen benim mevlamsın; öldüğümde bana mirasçı olursun, bir haksız fiil işlediğimde tazminat (diyet) ödersin»** diye teklifte bulunur ve hür ve mükellef olan diğer şahıs da kabul ederse, bu muvâlât akdi muteber hale gelir. Kabul eden ötekine mirasçı olur.

Kabul eden taraf da diğerinde aranan şartları (ednânın şartlarını) taşıyorsa ve ona aynı sözleri söyleyip de, o da kabul ederse, muvâlât akdinin tarafları birbirine mirasçı olur ve tazminat (diyet) ödemelerinde de yardımlaşırlar.

Muvâlât akdi taraflarından birisi ölürde, geride karı veya kocasını birde muvâlât hısmını (mevlâsını) bırakırsa karı veya kocanın payı verildikten sonra terekenin geriye kalan kısmı muvâlât hısmına verilir.

8 — Nesebi ikrar yoluyla başkasına nisbet edilen hısımlar (El-Mukarru leh binneseb) : Bir kimse bir şahıs hakkında **«Filan benim kardeşimdir veya amcamdır»** dese, bu ikrarı ile onun nesebi kendi babasından sabit olmaz. Ancak mezkûr adam, ölünceye kadar bu ikrarından dönmediği takdirde, nesebini ikrar ettiği şahıs kendisine mirasçı olur. İkrar edenin karı veya kocasından başka bilinen bir mirasçısı bulunmaz ve öldüğünde sadece karı veya kocası birde nesebi ikrar edilen mezkûr şahıs mirasçı olarak kalırsa, karı veya kocanın muayyen olan payları verildikten sonra geriye kalan terekesinin tamamı ikrar yoluyla nesebi başkasına nisbet edilen şahısa (Mukarrun leh bineseb alelğayr) ait olur.

9 — Kendisine terekenin tamamı (üçte birden fazlası) vasiyet edilenler (Mûsâ leh) : Karı veya kocadan başka mirasçısı bulunmayan veya hiç bir mirasçısı mevcut olmayan bir şahıs terekesinin tamamını bir şahsa vasiyet ettiğinde, karı veya kocanın muayyen payları verildikten sonra terekenin geriye kalan kısmı veya tamamı vasiyet edilen şahsa verilir. Yani vasiyet tam olarak tenfiz edilir.

10 — Beytül-Mal (Devlet Hazinesi) : Yukarıda zikredilen ve terekede hak sahibi olan kimselerden, kimse mevcut değilse, mûrisin terekesi, muhafaza edilmek ve mûrisin lüzumlu masraflarına harcanmak üzere devlet hazinesine (Beytül Mal'a) teslim edilir.

TMK. 439—448, 452—456, 539—544; MMK. 7—41; HİFK. 5. 14. 116—202

İkinci Bab

MİRAS MANİLERİ

(MİRASTAN MAHRUMİYET SEBEPLERİ)

MADDE 585 — Miras manileri dörttür : (1) — Kölelik (Rık) hali : Kölelik, ister asla azad edilmeleri söz konusu edilmeyen kölelerde (kın) ve mükâteblerde (azad edilme anlaşması yapmış olan kölelerde) olduğu gibi tam kölelik (Rıkk-ı vâfir) olsun, isterse azad edilmeleri sözkonusu edilen müdebber (efendisinin ölümü ile azad edilmesi şart koşulan köle) ve ümm-i veled (efendisinden çocuk sahibi olup da onun ölümü ile hürriyetine kavuşacak olan cariye)'lerde olduğu gibi eksik kölelik (rıkk-ı nâkıs) olsun, mutlak mirasçılık engelidir. Zira kölelik mirasçı olma ehliyetine aykırıdır: Çünkü mirasçı olabilme ehliyeti hukuken haklar iktisabı ve borçlar iltizamına ehil olmaya bağlıdır. Halbuki kölenin kendisi mülkiyet konusudur, başkasının mülküdür. Hakların iltizam ve iktisabına ehil değildir.

HİIFK. 5, 14, 98

MADDE 586 — (2) Kısas veya keffaret cezasını gerektiren adam öldürme (katil); bu da, ya kasden ve haksız yere (taammüden, amden) öldürmedir ki cezası, bir manevi müeyyide olan günah ve maddî müeyyide olarak da kısasdır. Yahut taamüden adam öldürmeye benzer şekilde öldürme (şihb-i amd) dirki bunun da cezası keffaret, manevî müeyyide olan günah ve tam diyet (diyet-i muğallaza, bir çeşit tazminat)tir, bunda kısas cezası yoktur. Veyahut da hata sonucu öldürmedir ki-örneğin ava atarken insana isabet ettirmek gibi- bunun cezası da, keffaret ve diyettir. Bu üç halde de, mûrisini öldüren kimse, haksız yere öldürmüşse, öldürülen mûrisine asla mirasçı olamaz.

Ancak kısas veya had cezasını infaza memur olduğundan veya meşru müdafaa halinde mûrisini öldüren kimse mirastan mahrum olmaz. Ayni şekilde, öldürme mübaşeret bulunmaksızın tesebbüben (sebebiyet yoluyla) vaki olmuşsa, veya kâtil küçük veyahut akıl hastası (mecnun) olduğundan cezaî ehliyete sahip değilse, bu öldürmeler kısas veya keffaret cezasını gerektirmediklerinden mahrumiyet sebebi sayılmazlar.

TMK. 520—521; MMK. 5,; HİIFK. 5. 14. 99

MADDE 587 — (3) Din ayrılığı (ihtilaf-ı din) : Müslüman olmayan (kâfir) müslümana, müslüman da müslüman olmayana (kâfire) mirasçı olamaz. Ancak İslâm Dinini terkeden (mürted) bu hükme tabi değildir. Zira mürtedin müslüman olan yakın hısımları o'na mirasçı olur, yani mürtedin müslümanken iktisap ettiği mallarına varis olur. Ama mürted iken iktisap ettiği malları Beytül-mala (devlet hazinesine) bırakılır. Bu hüküm erkek olup da İslam Dinini terkeden kimseler hakkındadır.

Mürted kadınlara gelince müslüman olan yakın hısımları onun hem müslüman iken, hemde mürted iken iktisab ettiği mallarına mirasçı olurlar. (Mürtedin kendisi hiç kimseye mirasçı olamaz.)

HİFK. 5. 14. 100; MMK. 6

MADDE 588 — (4) Tabiiyet ayrılığı (İhtilâf-ı dâreyn) : Bu mani, Dar-ı İslamda (İslam ülkesi) müslüman devlet tebaasından olan bir gayr-ı müslim (zımmi) ile yabancı bir devlet tebaasından olup da izinli ve pasaportlu olarak islam ülkesinde bulunan gayr-ı müslim (müste'men) arasında; ayrı ayrı ülkelerde izinli ve pasaportlu olarak bulunan ve aynı devletin tebaasından olan gayr-ı müslimler (müste'menler) ile pasaportsuz ve vizesiz olarak ayrı ayrı memleketlerde bulunan gayr-i, müslimler (harbîler) arasında; İslâm Ülkesinde müslüman devlet tabeasından olan bir ğayr-i müslim ile yabancı bir ülkede yabancı devlet tebasından olan, vize ve pasaportu bulunmayan bir gayr-i müslim (harbî) arasında bahse konu olan bir manidir. İslâm ülkesinde vizeli ve pasaportlu bulunan yabancı devlet tebaalı gayr-ı müslimin (müste'menin) terekesi, ülkeleri ayniyse yabancı devletteki (Dar-ı Harp) mevcut mirasçılarına verilmek üzere bekletilir.

MMK. 6,; HİFK. 5. 14. 101

Üçüncü Bab

FARZ SAHİBİ OLAN MİRASÇILAR (ASHÂBÛL-FERÂİZ) VE MUKADDER PAYLARI (FARZLARI, SEHİMLERİ)

MADDE 589 — İttifakla kabul edilen mirasçılık çeşitleri iki nevidir: Birincisi, Farz sahibi olarak mirasçı olma, İkincisi de, asâbe sıfatıyla mirasçı olma (ta'sîb) dır.

Kur'an-ı Kerimde takdir edilen belirli paylar (furûz-u mukaddere) altıdır : İki'de bir (Nısıf, 1/2), dörtte bir (rubu, 1/4), sekizde bir (Sümün, 1/8), Üçte iki (Sülüsan, 2/3), Üçte bir (Sülüs, 1/3), altıda bir (Südüs, 1/6).

Kur'an-ı Kerimde mukadder olan bu belirli payların sahipleri, erkeklerden oniki kişidir: Baba (eb), dede (cedd-i sahih) ilâ nihaye..., yani, mûrisin babası, babasının babası... babası, ana bir erkek kardeşler (evlâdül-üm, benül-ahyâf) ve koca (zevc); Kadınlardan ise sekiz kişidir: Karı (zevce), kız (bint, sulbiye), ana baba bir kız kardeş (ahavât lehüma, şakîkât), oğlun kızı, oğlun oğlunun kızı... oğlunun kızı (bint'ül-ibn, ibniyye), baba bir kızkardeş (uht lieb), ana bir kız kardeş (uht liüm), ana (üm) ve nine (cedde-i sahiha).

MMK. 8,; TMK. 439—448, 453; HİFK. 5. 14. 116—119

MADDE 590 — Terekenin yarısını (nısıf) farz sahibi mirasçılardan şu beş kişi alabilir :

1 — Mûrisin erkek ve kız çocukları, oğlunun çocukları, oğlunun oğlunun... oğlunun çocukları yoksa, koca terekenin yarısını (nısıf, 1/2) alır. Çocuk (veled) tabiri erkek ve kız çocuklarını içine alır.

2 — Mûrisin tek bir kızı varsa, bu kız (sulbiye) terekenin yarısını (nısıf, 1/2) alır.

3 — Mûrisin kızı bulunmayıp da oğlunun da tek bir kızı varsa terekenin yarısını (nısıf, 1/2) alır.

4 — Mürisin kızı (sulbiye) ve oğlunun kızı bulunmayıp da, bir tane ana-baba bir kız kardeşi varsa, o da terekenin yarısını (nısıf, 1/2) alır.

5 — Aşağıda geleceği gibi, baba bir kız kardeşi asabe yapacak kimse (baba bir erkek kardeş veya mûrisin kızı gibi) bulunmamak şartıyla, mûrisin kızı, oğlunun kızı ve ana baba bir kız kardeşi mevcut olmadığı ve yalnız bir tane baba bir kızkardeş bulunduğu takdirde bu, terekenin yarısını (nısıf, 1/2) alır.

Krş. TMK. 439—448, 453; MMK. 8—16; HİIFK. 5. 14. 122—134

MADDE 591 — Terekenin dörtte birini (rubu, 1/4), farz sahibi mirasçılardan şu iki kişi alabilir :

1 — Mûrisin erkek ve kız çocukları veya oğlunun çocukları, oğlunun oğlunun... oğlunun çocukları varsa, koca terekenin dörtte birini (rubu, 1/4) alır.

2 — Mûrisin erkek ve kız çocukları, oğlunun çocukları, oğlunun oğlunun...oğlunun çocukları yoksa, karı terekenin dörtte birini (rubu, 1/4) alır.

MMK. 11,; TMK. 440—445, 453; HİIFK. 5. 14. 134—135

MADDE 592 — Terekenin sekizde birini (sümün, 1/8) farz sahibi mirasçılardan tek bir gurup mirasçı alabilir. O da karı veya karılardır. Mûrisin erkek ve kız çocukları, oğlunun çocukları, oğlunun oğlunun...oğlunun çocukları varsa karı veya karılar bu payı alır. Çocukların, sağ kalan karısından veya başka karılarından olması farketmez.

MMK. 11,; TMK. 440—445, 453; HİIFK. 5. 14. 135

MADDE 593 — Terekenin üçte ikisi kadar olan payları (sülüsan, 2/3) farz sahibi mirasçılardan dört kişi alabilir, bunlar ise şunlardır:

1 — Mûrisin oğlu bulunmayıp da, iki veya daha çok kızı (sulbiye) yahut da mûrisin kızı bulunmayıp da iki veya daha çok oğlunun kızı varsa, bunlar terekenin üçte ikisini (sülüsan, 2/3) alırlar.

2 — Mûrisin kızları, oğlunun kızları veya mûrisin bir tek kızı yahut da oğlunun tek bir kızı bulunmadığı takdirde, ana-baba bir kız kardeşleri iki veya daha fazla olursa, terekenin üçte ikisini (sülüsan, 2/3) alırlar.

3 — Mûrisin ana-baba bir kız kardeşleri bulunmazsa, baba bir kardeşi iki veya daha fazla ise, terekenin üçte ikisini alırlar.

Üç durumda da mirasçıların üçte iki miras payını alabilmeleri için, kendilerini asabe yapacak mirasçılardan kimsenin bulunmaması şarttır.

Krş. TMK. 440—445, 453; MMK. 12—15; HİIFK. 5. 14. 127—133

MADDE 594 — Terekenin üçte biri (sülüs, 1/3) kadar olan payları, farz sahibi mirasçılardan iki kişi alabilir :

1 — Ana (Üm), mûrisin çocukları, oğlunun çocukları, oğlunun oğlunun...oğlunun çocukları ve iki veya daha fazla erkek ve kız kardeşi bulunmadığı takdirde terekenin tamamının üçte birini (sülüs-ü küll, 1/3) alır. Sadece mûrisin babası ve karı veya kocası varsa ana, karı veya koca hissesini aldıktan sonra kalan terekenin üçte birini (sülüsü baki, 1/3) alır.

2 — Mûrisin çocukları, oğlunun çocukları...ilânihâye, baba ve dedeleri bulunmadığı takdirde, iki veya daha fazla ana-bir erkek ve kız kardeşler varsa, bunlar terekenin üçte birini (sülüs, 1/3) eşit olarak alırlar.

Krş. TMK. 440—445, 453; MMK. 10,; HİIFK. 5. 14. 122

MADDE 595 — Terekenin altıda biri (südüs, 1/6) kadar olan payları, farz sahiplerinden yedi kişi alabilirler. Bunlar :

1 — Mûrisin çocukları veya oğlunun çocukları ilânihâye... bulunduğu takdirde, baba (eb) terekenin altıda birini (südüs, 1/6) alır.

2 — Aynı şartlarla baba bulunmadığı takdirde babanın babası yani dede de (cedd-i sahih) terekenin altıda birini (1/6) alır.

3 — Mûrisin çocukları, oğlunun çocukları, ilânihâye... ve iki ve daha fazla ana-baba bir erkek veya kız kardeşi ile birlikte, ana terekenin altıda birini (1/6) alır.

4 — Büyük ana (cedde-i sahiha), ayni dereceden bir veya birden fazla büyük ana mevcut olsa da, terekenin altıda birini (1/6) alırlar.

5 — Bir tane olan ana bir oğlan veya kız kardeş (veled-i üm) terekenin altıda birini (1/6) alır.

6 — Mûrisin oğlunun kızı da, mûrisin yalnız bir kızı (sulbiye) bulunduğu takdirde, terekenin altıda birini (südüs, 1/6) alır.

7 — Baba bir kız kardeş, bir tane ana-baba bir kız kardeş ile birlikte bulunursa, terekenin altıda birini (südüs, 1/6) alır.

TMK. 440—445, 453; MMK. 9, 10, 12, 13, 14; HİIFK. 5. 14. 119. 120, 121, 123, 128, 133.

Dördüncü Bab

DİĞER MİRASÇILARLA BİRLİKTE FARZ SAHİBİ MİRASÇILARIN PAY DURUM (HAL)LARI (40 HAL)

MADDE 596 — Babanın mirasta üç hali vardır :

1 — Farz-ı mutlak : yani babanın asabe olmayarak sadece mukadder olan payını (farz) alması halidir ki bu mukadder pay altıda bir (1/6) dir. Mûrisin oğlu veya oğlunun...oğlu ile birlikte bulunuyorsa 1/6 alır.

2 — Farz maatta'sîb : Baba bu durumda hem farz sahibi mirasçı olarak 1/6 hissesini alır (farz), hem de asabelik sıfatıyla eshâbûl-ferâiz gurubuna dahil mirasçılardan artan kısmı iktisab eder (ta'sîb). Bu, mûrisin kızı veya oğlunun kızı, oğlunun oğlunun...kızı ile beraber bulunduğu takdirde söz konusu olur.

3 — Ta'sîb-i mahz : Babanın farz sahibi olarak değil, sadece asabe sıfatıyla mirasçı olmasıdır. Mûrisin çocukları veya oğlunun...oğlunun çocukları bulunmazsa, eshabül-feraizden kalan malı babası asabe sıfatıyla alır.

TMK. 440,; MMK. 9,; HİIFK. 5. 14. 119

MADDE 597 — Mûrisin dedesi (cedd-i sahih) - ki bundan maksat, mûrise bir kadın aracılığı ile bağlı olmayan büyük babadır—baba bulunmadığı takdirde onun yerine geçer. Ancak aşağıdaki meselelerde babadan ayrılır :

1 — Babanın anası, baba ile mirasçı olamadığı halde, babanın babası (dede) ile mirasçı olur.

2 — Mûrisin mirasçıları anası, babası ve eşi (karı veya koca) ise: eşin hissesi terekeden düşüldükten sonra kalanın üçte biri 1/3 (sülüs-ül-bakî) ana'nın, bakiye de babanındır. Babanın yerinde dede (cedd- isahih) olursa, ana bütün terekenin üçte birini 1/3 (sülüs-ü kül) alacaktır.

3 — Ana-baba bir kardeşler (ben'ül-a'yan) veya baba bir kardeşler (benûl-allât) baba ile birlikte iseler ittifakla mirastan mahrum olurlar. Halbuki cedd-i sahih olan dede ile sakıt olmazlar.

4 — Mûrisin mevlâ (efendi) sinin babası oğlu ile birlikte bulunursa, velâ sebebiyle İmam Ebu Yusufa göre, terekenin altıda birini (1/6) alır. Halbuki oğul ile birlikte bulunan dedenin bu payı alma hakkı yoktur.

Baba bulunduğu takdirde dede mirasçı olamaz.

TMK. 441—442,; MMK. 9; HİIFK. 5. 14. 120

MADDE 598 — Mûrisin ana bir kardeşleri (evlâd'ülüm, benûl-ahyâf) mirasta üç halde bulunurlar :

1 — Ana bir kardeş bir tane ise terekenin altıda birini (1/6, südüs) alır.

2 — Birden fazla iseler, terekenin üçte birini (1/3, sülüs) eşit olarak paylaşırlar. Kız ve erkek burada eşit hisse alırlar.

3 — Mûrisin oğlu, oğlunun oğlunun...oğlu, kızı, oğlunun kızı, oğlunun...kızı, babası veya cedd-i sahih olan dedesi ile birlikte bulunan ana bir kardeşler mirastan mahrum kalırlar.

TMK. 439—448,; MMK. 10; HİİFK. 5. 14. 122

MADDE 599 — Mûrisin kocasının mirasçılığında iki hal mevcuttur:

1 — Mûrisin erkek ve kız evlâdı bulunmadığı takdirde, koca terekenin yarısını (1/2) alır (nısıf).

2 — Mûrisin çocukları, oğlunun çocukları, oğlunun...çocukları ile beraber bulunursa, terekenin dörtte birini (rubu, 1/4) alır.

TMK. 444—445,; MMK. 11,; HİIFK. 5. 14. 134

MADDE 600 — Mûrisin karısı veya karılarının mirasçılığında da iki hal mevzu bahistir :

1 — Mûrisin çocukları yoksa, terekenin dörtte birini (1/4) alır.

2 — Mûrisin çocukları, oğlunun çocukları, oğlunun oğlunun...çocukları varsa terekenin sekizde birini (1/8) alır.

TMK. 444—445,; MMK. 11,; HİIFK. 5. 14. 135

MADDE 601 — Mûrisin kızının (sulbiye) üç hali mevcuttur:

1 — Mûrisin oğlu olmayıp yalnız bir kızı varsa, terekenin yarısını (nısıf, 1/2) alır.

2 — İki veya daha fazla kızı bulunuyorsa, terekenin üçte ikisini (2/3, sülüsan) eşit olarak alırlar.

3 — Mûris oğlu ile birlikte bir veya daha fazla kızlarını terketmişse, oğlan iki, kız bir hisse itibariyle (ikili-birli) terekeyi paylaşırlar: oğlan kızlara asabelik sıfatı kazandırır (Birlikte asabelik, asabe bil-gayr, usûbet-i müştereke).

TMK. 439,; MMK. 12,; HİIFK. 5. 14. 127

MADDE 602 — Mûrisin oğlunun kızları da (İbniyye) mûrisin kızları (sulbiye) gibidir. Sulbiyyeler olmadığı takdirde, ibniyyeler onların yerine geçer.

Mirasta oğlun kızlarının altı hali vardır:

1 — Mûrisin kızı bulunmayıp yalnız bir oğlunun kızı varsa, bu terekenin yarısını (nısıf, 1/2) alır.

2 — Mûrisin kızları bulunmayıp yalnız iki veya daha ziyade oğlun kızı varsa, bunlar terekenin üçte ikisini (2/3) aralarında eşit olarak paylaşırlar.

3 — Mûrisin bir kızı ile beraber bir veya bir kaç tane oğlun kızı varsa, kızların hakkı olan terekenin (2/3) üçte ikisini doldurmak için, bunlara terekenin altıda biri (1/6) verilir.

4 — Mûrisin iki veya daha fazla kızı ile beraber olurlarsa, oğlun kızı veya kızları mirastan mahrum olurlar,

5 — Ancak ayni derecede (hizasında) veya kendilerinden daha aşağı derecede bir erkek mevcut olduğu takdirde, bunları asabe yapar ve kalanı ikili birli paylaşırlar (Birlikte asabelik, asabe bil-gayr, usûbet-i müştereke).

6 — Oğlun kızları, mûrisin oğlu veya mûrise daha yakın erkek evlât ile mirastan mahrum olurlar. Halbuki mûrisin kızları bu durumda mirastan sakıt olmazlar.

Krş. TMK. 441—442,; MMK. 12,; HİIFK. 5. 14. 128

MADDE 603 — Ana-baba bir kızkardeşleri n(ahavât Lehuma, şakikât, Benül-a'yân) mirasta dört hali vardır :

1 — Bir tane ise, terekenin yarısını (1/2) alır.

2 — İki veya daha fazla olursa üçte ikiyi (2/3) aralarında paylaşırlar.

3 — Ana-baba bir erkek kardeşleriyle beraber bulunurlarsa, ikili birli terekeyi paylaşırlar, hepsinin mûrise olan yakınlığı eşit olduğu için, erkek kardeşleri sebebiyle asabe olurlar (Birlikte asabelik, asabe bil-gayr usûbet-i müştereke).

4 — Mûrisin kızları veya oğlunun kızları ile beraber bulunurlarsa asabe olup kalanı alırlar.

Krş. TMK. 441—442,; MMK. 13,; HİIFK. 5. 14. 132

MADDE 604 — Baba bir kız kardeşler mirasta ana-baba bir kız kardeşler gibidir. Bunların mirasçılığında altı hal mevcuttur :

1 — Bir tane ise terekenin yarısını alır.

2 — İki veya daha fazla iseler, terekenin üçte ikisini (2/3) paylaşırlar. Ancak ana-baba bir kız kardeşlerin bu iki halde de bulunmaması şarttır.

3 — Bir tane ana-baba bir kız kardeş ile birlikte bulunursa, kız kardeşlere ait üçte iki (2/3) hisseyi tamamlamış olmak için, terekenin altıda birini (1/6) alır.

4 — Ana-baba bir kız kardeşler birden fazla iseler, baba bir kız kardeşler mirasçı olamazlar,

5 — Ancak mûrisin çocukları ve babası bulunmayıp da sadece baba-bir erkek kardeşi bulunursa, baba-bir kız kardeşi, erkek kardeşi asabe yapar: artan terekeyi ikili birli paylaşırlar (Asabe bi gayrihi, birlikte asabelik, Usubet-i müştereke),

6 — Ana-baba bir kız kardeşlerde olduğu gibi baba bir kız kardeşler, mûrisin kızları veya oğlunun kızları ile beraber bulunduğu takdirde asabe olurlar (Usûbet-i Mahza, asabe maa-gayr, sırf asabelik).

TMK. 441—442,; MMK. 13,; HİIFK. 5. 14. 133

MADDE 605 — Ana-baba bir erkek ve kız kardeşler ile (benül-a'yân) baba bir erkek ve kız kardeşler (benül-allât), mûrisin oğlu. oğlunun...oğlu: babası ve dedesi (cedd-i sahih) ile sâkıt olurlar, mirastan mahrum kalırlar.

Baba-bir erkek ve kız kardeşler ayrıca ana-baba bir erkek kardeşleri ve mûrisin kızları veya oğlunun kızları ile beraber bulunduğunda asabe olan (asabe maal-ğayr) ana-baba bir kız kardeşleri ile de mirastan sakıt olurlar.

TMK. 441—442,; MMK. 13, 19, 20,; HİIFK. 5. 14. 132—133

MADDE 606 — Ananın mirasçılığında üç hal sözkonusudur:

1 — Mûrisin çocukları (oğlu veya kızı), oğlunun, oğlunun... çocukları; hangi tarafdan (cihet) olursa olsun mûrisin birden fazla kardeşleri ile birlikte olursa, terekenin altıda birini (1/6) alır.

2 — Bunlar bulunmadığı takdirde terekenin tamamının üçte birini (1/3, sülüs-ü kül) alır.

3 — Karı veya koca hissesini (farz) aldıktan sonra terekenin geriye kalanının üçte birini (1/3, sülüsül-bâki) alır: bu iki mesele için söz konusudur: Birincisi, mûrisin mirasçıları sadece koca ve ana-babası olduğu takdirde: ikincisi ise mûrisin mirasçıları sadece karı ve ana-babası olması halindedir ki ana, bu iki haldede karı veya koca hissesini aldıktan sonra kalan terekenin 1/3'ünü alır.

Mezkûr iki meselede de, baba yerine dede (cedd-i sahih) bulunursa; ana, karı veya kocanın hissesini aldıktan sonra-yukarıda geçtiği üzere-terekenin tamamının üçte birini (1/3, sülüs-ü kül) alır.

TMK. 440,; MMK. 14,; HİIFK. 5. 14. 123

MADDE 607 — Büyük ana (cedde-i sahiha), ister ana tarafından ister baba tarafından olsun, ister bir tane ister birden fazla bulunsun, cedde-i sahiha oldukları (mûris ile aralarında cedd-i fasid denilen zevûl-erham'dan olan büyükbaba bulunmadığı) ve aynı derecede bulundukları takdirde, terekenin altıda birini (1/6) alırlar. Aynı derecede bulunmaları şarttır. Zira derecede mûrise daha yakın olan (kurbâ) uzak olanları (bu'dâ) mirastan mahrum bırakırlar (hacbederler).

Büyük anaların hepsi, ister ana tarafından olsun (ümmiyât), ister baba tarafından olsun (ebeviyyât), isterse karışık olsunlar, ana ile sakıt olurlar.

Ana tarafından değilde baba tarafından olan büyük analar, babanın hayatta olmasıyla mirastan mahrum olurlar. Baba tarafından olan büyük analar, mûris ile aralarında bulunan dede ile de miras dışı kalırlar, ancak baba tarafından ilk büyük ana bu hükümden müstesnadır. O dede ile beraber mirasçı olabilir. Zira mûrise nisbetinde dede vasıta olmamaktadır.

Büyük analar aynı derecede bulunmadıkları takdirde, hangi tarafdan olursa olsun, mûrise yakın derecede bulunan büyük ana, uzak derecede bulunan büyük anayı miras dışı bırakır (hacbeder.) Hacbeden büyük ananın mirasçı olması veya mirastan mahrum bulunması (mahcûbe olması) farketmez.

Mûrisin iki büyük anası bulunduğu, birisi bir tarafdan mûrise hısım olduğu halde (babasının-anasının-anası gibi) diğeri iki veya daha fazla tarafdan mûrise hısım olduğu takdirde (hem ananın anasının anası, hemde babasının babasının anası olan bir büyük ana gibi), büyük ananın hakkı olan terekenin altıda biri (1/6) aralarında eşit olarak pay edilir (Cihâta değil, ebdâna itibar olunur.)

TMK. 441—442,; MMK. 14,; HİIFK. 5. 14. 124

Beşinci Bab

ASABELİK SIFATIYLA MİRASÇI OLANLAR

(EL-İRS BİT-TA'SÎB)

MADDE 608 — Âsıb (asabe), hukuken, yalnız bulundukları zaman terekenin tamamını veya farz sahibi mirasçıların hisselerini aldıktan sonra terekeden kalanı alan mirasçılara denir. Asabe iki çeşittir: Nesebî ve Sebebî. Nesebî asabeler de üç kısma ayrılır: Asabe bi nefsihi, asabe bi ğayrihi ve asabe maa-ğayrihi.

Birinci Kısım

ASABE BİNEFSİHİ (BİZZAT ASABE OLAN MİRASÇILAR)

MADDE 609 — Asabe binefsihi: asabe olmak için başkasına muhtaç olmayan ve mûrise nisbetinde kadın bulunmayan erkeklerdir. Bizzat asabe olan bu mirasçılar dört sınıf teşkil ederler. Aşağıdaki mirasçılık sırasına göre önce gelen sınıf sonrakileri mirastan mahrum bırakır.

1—) Birinci sınıf: Mûrisin fürûu (cüzü), yani mûrisin oğlu, oğlunun oğlu, oğlunun...oğlu. Mûris öldüğünde sadece mirasçı olarak oğlunu bırakmış ise, terekenin tamamı asabelik sıfatıyla oğluna verilir.

2—) İkinci sınıf: Mûrisin fürûu olmadığı takdirde mûrisin usûlu, yani mûrisin babası veya dedesi (cedd-i sahihi), babanın babasının... babası. Mûris, mirasçı olarak oğlunu, babasını veya dedesini bıraktığı takdirde, terekenin altıda-biri babaya veya dedeye farz hisseleri olarak verilir; kalan da asabelik sıfatıyla oğluna ait olur.

3—) Üçüncü sınıf: Mûrisin usûlü de bulunmadığı takdirde: babasının fürûu (babasının cüzü) yani ana-baba bir erkek kardeşleri, bu kardeşlerinin oğulları, sonra da baba bir erkek kardeşleri. Mûris, mirasçı olarak babasını veya dedesini ve bir de ana-baba bir yahut baba bir erkek kardeşini bıraktığı takdirde, terekenin tamamı asabe sıfatıyla mirasçı olan baba veya dedesine verilir. Kardeşler bir pay alamazlar. Zira mûrisin oğlu bulunmadığı hallerde ona en yakın olan erkek, baba veya dedesidir. Mûris vefat edip de, geride mirasçı olarak kerdeşini ve bir de kardeşi oğlunu bırakması halinde ise, terekenin tamamı kardeşine verilir, kardeşi varken, kardeşi oğluna terekeden bir şey verilmez.

4—) Dördüncü sınıf: Mûrisin babasının fürûu (kardeşi, kardeşinin oğlu) bulunmadığı takdirde, dedesinin fürûu (cüzü) yani ana-baba bir amcaları, sonra ana-baba bir amcalarının oğulları, oğullarının... oğulları ve sonra da baba bir amcalarının oğulları, oğullarının...oğulları. Mûris, mirasçı olarak ana-baba bir veya baba bir amcasını ve bir de ana-baba bir veya baba bir kardeşini yahut da ana-baba bir veya baba bir kardeşinin oğlunu geride bırakırsa, terekenin tamamı kardeşlerine veya kardeşlerinin oğullarına verilir. Kardeşleri veya kardeşlerinin oğulları mûrise daha yakın olduklarından, amcası pay alamaz. Aynı şekilde müris vefat edip de, geride mirasçısı olarak ana-baba bir veya baba bir amcasını ve bir de amcasının oğlunu bırakmış olsa, terekenin tamamı amcaya ait olur, amca oğluna bir şey verilmez.

Mûrisin amcaları veya amcalarının oğulları bulunmadığı takdirde, tereke babasının ana-baba bir amcalarına, o da yoksa babasının baba-bir amcalarına, sonra da ana-baba bir veya baba bir amcalarının oğullarına, oğullarının...oğullarına verilir.

Mûrisin babasının ana-baba bir veya baba bir amcaları, amcalarının oğulları, oğullarının...oğulları bulunmadığı takdirde, mûrisin dedesinin (cedd-i sahihinin) ana-baba bir veya baba bir amcalarına, amcalarının oğullarına, oğullarının...oğullarına...ilh, mezkûr sıraya göre tereke taksim edilir (Kurb-i cihet kaidesi).

TMK. 439—442, 453,; MMK. 16, 17; HİİFK. 5. 14. 136—139

MADDE 610 — Genel kaideler :

1 — Aynı sınıftan olan mirasçılar içinde mûrise derece itibariyle daha yakın hısım olan mirasçılar uzak olan hısıma tercih edilir, uzak olanı mirastan mahrum eder. Mesela mûrisin oğlu ile babası veya dedesinin hali gibi. Oğul baba ve dedeyi miras dışı bırakır (Karabet kaidesi-Kurb-i derece).

2 — (Üçüncü ve dördüncü sınıf asabe mirasçılar arasında aynı derecede bulunan kimseler bir araya gelince:) iki taraftan hısımlığı olan mirasçı ister erkek olsun ister kadın olsun, daima bir taraftan yakınlığı olana tercih edilir (kuvvet-i karabet kaidesi).

Mesela, mûrisin ana-baba bir erkek kardeşi, baba bir erkek kardesine tercih edilir. Mûrisin kızı veya oğlunun kızıyla birlikte bulunup da asabe olan (asabe maal-ğayr) ana-baba bir kız kardeşi baba bir erkek kardeşine tercih edilir. Ana-baba bir erkek kardeşin oğlu da, baba bir erkek kardeşin oğluna tercih olunur. Mûrisin ana-baba bir amcası, baba bir amcasına tercih edilir. Mûrisin babası ve dedesinin amcaları hakkında da hüküm aynıdır.

TMK. 439—442, 453,; MMK. 18; HİIFK. 5. 14. 138—139

İkinci Kısım

ASABE BİGAYRİHİ (BAŞKASI SEBEBİYLE ASABE OLANLAR)

MADDE 611 — Başkası sebebiyle asabe olan kadınlar, asabe olmak için başka bir kimse ile beraber bulunmaya muhtaç olan ve kendisini asabe yapan kimse ile birlikte asabe olan kadınlardır. Başkası vasıtasıyla asabe olanlar yalnız bulundukları zaman hisseleri yarım (1/2) ve birden fazla oldukları takdirde terekenin (2/3) üçte ikisi olan kadınlardır. Bunlar da :

1 — Mûrisin oğlu ile birlikte bulunan kızları,

2 — Mûrisin oğlunun oğlu ile birlikte bulunan oğlun kızları,

3 — Mûrisin ana-baba bir kız kardeşleri,

4 — Mûrisin baba bir kız kardeşleri,

Bu kadınlar asabe olabilmek için kardeşleri ile beraber bulunmaya muhtaçtırlar veya bazıları kardeşlerinin yerine geçen erkeklerle de beraber bulundukları takdirde asabe olabilirler. (Yani oğlun kızı veya kızlarının asabe olması, kendi kardeşleri ile birlikte bulunmaları haline mahsus değildir. Bunlar kendi derecesinde veya derecesinden aşağı bir erkekle de asabe olurlar:) Tereke bunlar arasında ikili birli taksim edilir.

TMK. 440,; MMK. 19,; HİIFK. 5. 14. 140

MADDE 612 — Yalnız kaldıkları zaman farz sahibi mirasçı olmayan ve kendisi ile birlikte bulunduğu erkek kardeşi de asabe olmayan kadınlar, erkek kardeşleri ile birlikte bulundukları zaman asabe olamazlar. Mesela, mûrisin ana-baba bir halası ile ana-baba bir amcası bir arada bulunsalar hala asabe olamaz. Malın tamamı amcaya verilir, hala mirastan pay alamaz. Mûrisin baba bir amca oğlu ile baba bir amca kızı ve baba bir kardeşin oğlu ile baba bir kardeşin kızında da durum böyledir.

TMK. 440,; MMK. 19; HİIFK. 5. 14. 141

Üçüncü Kısım

ASABE MAA GAYRİHİ (BAŞKA BİR KADINLA BİRLİKTE ASABE OLAN KADINLAR)

MADDE 613 — Asabe maa gayrihi olan mirasçılar : Asabe olmak için başka birine muhtaç olan ancak kendisini asabe yapan kimse asabe olamayan kadınlardır. (Burada asabe yapan kimse bir başka kadındır ve kendisi asabe değildir.) Bunlar da iki sınıftır :

1 — Ana-baba bir kız kardeş,

2 — Baba bir kız kardeş,

Bunların her ikisi de ister birer tane olsunlar ister birden fazla olsunlar, mûrisin kızı (sülbiye) veya oğlunun kızı ile birlikte bulunduklarında asabe olurlar.

TMK. 440,; MMK, 20,; HİIFK. 5. 14. 142

MADDE 614 — Şu iki asabelik, yani asabe bi gayrihi ile asabe maal-gayr arasındaki fark şudur: Asabe bi gayrihide asabeliğe sebep olan kişi (gayr), bi nefsihi asabe olan bir erkektir. Kendisi asabe olduğundan beraberinde bulunan kadını da asabe yapar, yani kadın o erkek sebebiyle onun gibi asabe olmuş olur. Asabe maa gayrihide ise, asabe yapan kimse bir başka kadındır, kendisi asabeden değildir. Ancak birlikte bulunduğu kadının asabe olması için bir vasıta vazifesini görür.

MMK. 20,; HİIFK. 5. 14. 142

MADDE 615 — Sebebî asabe (sebep yönünden asabe olan kimse) önce mevlel-atâka, yani sahibi olduğu köleyi ivazlı veya ivazsız azad eden kimsedir. Mevlel-atâka, nesep yönünden mûrisin asabesi olan kimse bulunmadığı takdirde, asabe sıfatıyla mirasçı olur, asabelerin en son sırasını teşkil eder. Mirasçılık hakkı, zevil-erhamdan ve farz sahibi mirasçılara artan terekeyi taksim ameliyesinden (reddiyeden) önce gelir. Bir köleyi azad eden kimse, azad ederken, azad sebebiyle mirasçı olmayacağını (velâ hakkı bulunmadığını) şart koşsa bile, yine azad ettiği köleye mevlel-atâka olarak mirasçı olur.

Kölenin mevlâsı (mevlel-atâka), azad ettiği kimsenin ölümünde hayatta değilse, mevlanın bizzat asabe (asabe binefsihi) olan mirasçıları, bu mirasçılar için öngörülmüş olan sıra dahilinde, azad edilen kimseye mirasçı olurlar. Yani azad eden mevlanın nesebî asabeleri yine sebebî asabelerden önce gelir. Azad eden mevlanın nesebî asabesinden maksad, sadece bizzat (binefsihi) asabe olan kimselerdir. Azad eden mevla bulunmadığı takdirde, mevlanın oğlu mirası iktisap için diğer asabelere tercih edilir. Mevlanın oğlu da bulunmadığı takdirde, azad edilen köleye, sırasıyla oğlu, oğlunun oğlunu... oğlu, babası, babasının babası, (dedesi), babasının babasının...babası vesair asabeler mirasçı olurlar.

Azad eden mevlanın asabe biğayrihi veya asabe maağayrihi grubuna dahil mirasçılarının, azad ettiği kölenin terekesi üzerinde herhangi bir miras hakları (velâ hakkı) yoktur.

Bir kimse kendisiyle aralarında evlenme engeli teşkil edecek kan hısımlığı bulunan (Zî rahm-i mahrem) bir köleye mâlik olsa, kendiliğinden azad işlemi vuku bulacağından, o yakınının mevlel-atâkası olmuş olur, asabe-i sebebiye olarak ona mirasçı olur.

Bir kimse ölse ve mirasçı olarak da sadece mevlel-atâkasını geride bıraksa, başka da mirasçısı bulunmasa, terekenin tamamı mevlel-atâkaya, o olmadığı zaman da onun asabesine verilir. Nitekim gerekli izahat yukarıda geçmiştir.

MMK. 39—40,; HİIFK. 5. 14. 143—149

MADDE 616 — Kölenin kadın mevlası da (muvlât'ül-atâka) yukarıda zikredilen hükümlerde, erkek olan mevlâsı (mevlel-atâka) gibidir.

Bu konuda temel kaide şudur : Kadınlar sadece aşağıda zikredilecek kimselere, azad etme sebebi ile asabe-i sebebiye olarak mirasçı olabilirler (velâ hakkına sahip olurlar.) :

1 — Azad ettikleri kölelere,

2 — Azad ettikleri kölelerin azad ettikleri kölelere,

3 — Mükâtebe yaptıkları kölelere,

4 — Mükâtebe yaptıkları kölelerin, mükâtebe yaptıkları kölelere,

5 — Müdebber (ölüme bağlı olarak azad ettikleri) kölelere ve müdebberlerinin müdebberlerine,

6 — Azad ettikleri kimsenin mevlel-atâka olduğu kimselere de, mezkûr şahıs bulunmadığı zaman mirasçı olurlar. Yani bir köleyi azad eden kadın, o kölenin mevlât'ül-atâkası olduğu gibi, azad edeni azad eden olarak da onun mevlât'ûl-atâkası olabilir.

Ölüp de mevlât'ûl-atâkadan başka mirasçı bırakmayan kimsenin tüm terekesi mevlâtûl-atâka olan kadına aittir.

MMK. 39—40; HİIFK. 5. 14. 147

Altıncı Bab

HACB (DAHA YAKIN HISMIN BULUNMASI SEBEBİYLE MİRASTAN MAHRUMİYET)

MADDE 617 — Hacb; daha yakın mirasçının bulunması sebebiyle diğer mirasçının mirastan tamamen veya kısmen mahrum olmasına denir. Hacb ikiye ayrılır :

1 — Hacb-i noksan (kısmî mahrumiyet); Bir mirasçının diğer bir mirasçının varlığı sebebiyle daha az hisse almasına, yani hissesinin eksilmesine denir. Mûrisin kocasının mûrisin çocukları bulunmadığından terekenin yarısı (1/2) olan hissesi, mûrisin çocukları bulunduğu zaman terekenin dörtte birine (1/4) düşer. Mûrisin karısının ise, mûrisin çocukları ile birlikte olduğu zaman, dörtte bir (1/4) olan hissesi sekizde bir'e (1/8) düşer. Mûrisin anası, mûrisin çocukları veya birden fazla kardeşi sebebiyle üçte birden (1/3), altıda bir'e; babası ise mûrisin çocukları sebebiyle terekenin tamamından altıda bir'e düşer.

2 — Hacb-i Hirman (Tamamen mahrumiyet); Daha yakın mirasçıların bulunması sebebiyle mirastan tamamen mahrum olmak demektir. Mûrisin kardeşi ile birlikte bulunan mûrisin kardeşinin oğlunun mirastan tamamen mahrum kalması gibi...

TMK. 439—442,; MMK. 23—29; HİIFK. 5. 14. 110—114

MADDE 618 — Mirasçılardan altı kişi mirastan tamamen mahrum olma durumuna asla düşmezler (hacb-i hirman ile mehcub olmazlar.) Bunlar : Baba, ana, oğlan, kız, koca, ve karıdır. Bunlar az çok mutlaka mirasçı olurlar. Bu altı kişinin dışındaki mirasçıların mirastan tamamen mahrum olmaları mümkündür. (Hacb-i hirman hali)

Mirasçılardan beş kişi de kısmen mirastan mahrum olabilirler (Hacb-i noksan hali.) Bunlar da; ana, oğlun kızı, baba bir kız kardeş, koca ve karıdır.

TMK. 439—442,; MMK. 23—29; HİIFK. 5. 14. 110—114

MADDE 619 — Dede (cedd-i sahih); İster tek başına mirasçı olduğundaki gibi asabe sıfatıyla mirasçı olsun; ister mûrisin oğlu ile birlikte bulunduğu zamanda olduğu gibi tek başına farz sahibi mirasçı olsun; isterse de mûrisin kızı ile beraber bulunduğundaki gibi hem asabe sıfatıyla hem de farz sahibi olarak mirasçı olsun, baba ile birlikte bulunduğu takdirde mirastan tamamen mahrum (hacb-i hirman) olur.

Mûrisin anası da ister ana tarafından ister baba tarafından isterse de dede tarafından olsun, bütün büyük anaları mirastan tamamen mahrum (hacb-i hirman) eder.

TMK. 440—442,; MMK, 23—29,; HİIFK. 5. 14. 110—114

MADDE 620 — Mûrisin oğlu, mûrisin oğlunun oğlunu mirastan tamamen mahrum (hacb-i hirman) eder. Mûrise daha uzak derecede bulunan bütün oğlun oğulları, daha yakın derecede bulunan oğlun oğulları sebebiyle mirastan tamamen mahrum (hacb-i hirman) olurlar.

İster erkek olsun ister kadın ve ister ana baba bir olsun isterse baba veya ana bir olsun, mûrisin kardeşleri (Benûl-a'yan, benûl-allât, ve benûl-ahyâf), mûrisin babası, dedesi, oğulları, oğullarının oğulları oğul-

larının oğulllarının...oğulları ile birlikte bulundukları zaman mirastan sakıt olurlar (Hacb-i hirman).

TMK. 440—442,; MMK. 23—29; HİIFK. 5. 14. 110—114

MADDE 621 — Baba bir erkek kardeş, mûrisin babası, oğlu, oğlunun oğlu, ana baba bir erkek kardeşi ve asabe maal-ğayr olduğu zaman ana baba bir kız kardeşi sebebiyle mirastan mahrum olur (hacb-i hirman).

TMK. 440—442,; MMK. 26—29; HİIFK. 5. 14. 110—114

MADDE 622 — Ana baba bir erkek kardeşin oğlu yedi kimse ile beraber bulunduğu zaman mirastan tamamen mahrum (hacb-i hirman) kalır: Bunlar, mûrisin babası, dedesi, oğlu, oğlunun oğlu, ana baba bir erkek kardeşi, baba bir erkek kardeşi, ana-baba bir veya baba bir kız kardeşi-asabe maal-ğayr olmak şartıyladır.

TMK. 440—442,; MMK. 23—29,; HİIFK. 5. 14. 110—114

MADDE 623 — Baba bir erkek kardeşin oğlu, şu sekiz mirasçı ile beraber bulunduğunda mirastan tamamen mahrum kalır: Bunlar 622. Md. de zikredilen yedi mirasçı ve mûrisin ana-baba bir erkek kardeşinin oğludur.

TMK. 440—442,; MMK. 23—29,; HİIFK. 5. 14. 110—114

MADDE 624 — Ana bir erkek ve kız kardeşler şu altı mirasçı ile birlikte bulundukları zaman mirastan tamamen mahrum olurlar: Mûrisin babası, dedesi, oğlu, oğlunun oğlu, kızı (sulbiye) ve oğlunun kızı (ibniye).

TMK. 440—442,; MMK. 23—29,; HİIFK. 5. 14. 110—114

MADDE 625 — Ana-baba bir amca şu on mirasçı ile beraber bulunduğu zaman mirastan mahrum olur: Bunlar da, mûrisin babası, dedesi, oğlu, oğlunun oğlu, ana-baba bir erkek kardeşi, baba bir erkek kardeşi, asabe olmaları şartıyla ana-baba bir veya baba bir kız kardeşleri, ana-baba bir veya baba bir erkek kardeşin oğludur.

TMK. 440—442,; MMK. 23—29,; HİIFK. 5. 14. 110—114

MADDE 626 — Ana-baba bir amcanın oğlu 622 ve 625. maddelerde geçen mirasçılarla birlikte bulunduğu zaman mirastan tamamen mahrum olduğu gibi, ana-baba bir amca ile de mahrum olur.

Baba bir amcanın oğlu da zikredilen mirasçılarla (hâcıbler ile) ve ana-baba bir amcanın oğlu ile beraber bulunduğu zaman mirastan tamamen mahrum kalır.

TMK. 440—442,; MMK. 23—29,; HİIFK. 5. 14. 110—114

MADDE 627 — Mûrisin kızları (sulbiyeler) ve oğlunun kızları bir arada bulundukları ve mûrisin kızları da iki veya daha fazla oldukları için terekenin üçte ikisini (2/3) aldıkları takdirde, oğlun kızları, ister bir tane olsun ister birden fazla olsun, ayrıca mûrise olan yakınlık derece-

leri (kurb-i derece) ister yakın ister uzak olsun veya ister aynı derecede olsunlar isterse değişik derecede bulunsunlar, mirastan tamamen (hacb-i hirman ile) mahrum olurlar. Ancak oğlun çocuklarından bir erkek bulunursa, oğlun kızlarını, aynı derecede bulunmak veya onlardan daha aşağı derecede olmak şartıyla asabe yapar. Oğlun erkek çocuğu, kendisinden daha uzak derecede bulunan oğlun kızlarını asabe yapmaz, belki onları tamamen (hacb-i hirman ile) mirastan mahrum eder.

TMK. 440—442,; MMK. 23—29,; HİFK. 5. 14. 110—114

MADDE 628 — Ana-baba bir kız kardeşler, iki veya daha fazla olduklarında terekenin üçte ikisini (2/3) aldıklarından dolayı beraber bulunan baba bir kız kardeşler, hangi sıfatta olursa olsunlar mirastan tamamen (hacb-i hirman ile) mahrum olurlar. Ancak baba bir kız kardeşler ile beraber mûrisin bir de baba bir erkek kardeşi bulunursa mirastan mahrum olmaktan kurtulurlar : zira erkek kardeşleri onları asabe (bi ğayrihi) yapar.

TMK. 440—442, MMK. 23—29; HİFK. 5. 14. 110—114

MADDE 629 — Ana-baba bir kız kardeş tek olduğunda, terekenin yarısını (1/2) alınca baba bir kız kardeşleri mirastan iskat etmez. Belki onlar da, ana-baba bir tek kız kardeş ile beraber oldukları zaman terekenin altıda birini (1/6) alırlar.

TMK. 440—442, MMK. 23—29; HİFK. 5. 14. 110—114

MADDE 630 — İkinci babda (585—588. Md.lerde) açıklanan mirasçılık manilerinden birisi sebebiyle mirastan mahrum olan bir kimse, mirasçılardan hiç birini mirastan mahrum (hacb) edemez. Ancak başka bir mirasçının varlığından dolayı mirastan mahrum olan kimse (mahcub)ler, başkalarını mirastan mahrum edebilirler.

Mesela mûrisin erkek ve kız kardeşlerini, baba tamamen mirastan mahrum ettiği halde, onlar da anayı kısmen mirastan mahrum eder ve payını üçde birden (1/3) altıda bir'e (1/6) indirirler.

HİFK. 5. 14. 113

Yedinci Bab

MİRASLA İLGİLİ MUHTELİF MESÈLELER

MADDE 631 — Mûrisin ölümünde, ana rahmindeki cenin (haml) için terekeden, hangisi daha fazla tutarsa, bir oğlun veya bir kızın payı kadar hisse bekletilir. Bu hüküm, ana rahmindeki çocuğun mevcut diğer mirasçılarla beraber mirasçı olduğu veya onları kısmen (hacb-ı noksan ile) mirastan mahrum ettiği takdirde geçerlidir. Şayet ana rahmindeki çocuk (cenin) diğer mirasçıları mirastan tamamen (hacb-i hirman ile) mahrum bırakıyorsa, terekenin tamamı doğuma kadar bekletilir veya tereke taksim edildiği takdirde mirasçılardan kefil istenir.

Ana rahmindeki cenin (haml), sağ olarak doğar veya ana rahminden sağ olarak ekserisi ayrıldıktan sonra ölürse mirasçı olabilir. Yoksa ceninin vücudunun az bir kısmı sağken ana rahminden ayrıldıktan sonra cenin ölürse, mirasçı olamaz. Bu hükmün tek istisnası, ceninin ana rahminden bir haksız fiil (cinayet) sonucu ayrılmış olmasıdır ki bu durumda ana rahminden nasıl ayrılırsa ayrılsın, cenin hem mirasçı hem de mûris olur.

Cenin dünyaya gelip de cinsiyeti belli olduktan sonra, eğer bekletilen terekenin tamamına hak kazanıyorsa zaten hepsini alır. Bir kısmına hak kazanıyorsa, hakkı olan hissesini alır, kalan tereke ise payı nisbetinde diğer mirasçılara dağıtılır.

TMK. 27, 522,; MMK. 42—44,; HİFK. 5. 14. 228—237

MADDE 632 — Mefkûd (gâib), kaybolan, kendisinden haber alınamayan, yaşayıp yaşamadığı bilinemiyen kimselere denir. (Aslında yaşayıp yaşamadığı bilinemiyenlere mefkûd, yaşadığı bilinip de yeri bilinmeyenlere de gâib denilir.)

Mefkûdun hükmü şudur : Ceninde (haml) olduğu gibi mûrisin terekesinden payı olan miktar ayrılır ve bekletilir. Eğer mefkûd, mevcud mirasçıları mirastan tamamen (hacb-i hirman ile) mahrum bırakacak kimselerden ise, terekeden mirasçılara hiçbir şey verilmez, belki terekenin tamamı bekletilir. Şayet mevcut mirasçıları tamamen mirastan mahrum bırakmıyorsa, mevcut mirasçılardan her birisine, mefkûdun ölü veya sağ olması ihtimallerine göre alabilecekleri miras paylarından az olanı verilir.

Mefkûdun memleketindeki akrânı göçüp gittikten (veya bunun tesbiti mümkün olmazsa, mefkûd 90 yaşına ulaştıktan) sonra mefkûdün ölümüne hükmedildiğinde, bütün terekesi ölümüne hükmedildiği zaman sağ olan mirasçılarına verilir. Mefkûdun ölümüne hükmedilmeden önce vefat eden mirasçıları hiç bir hisse alamazlar. Zira mirasçı olmanın şartı, mûrisin ölümü anında mirasçının hayatta bulunmasıdır. Mefkûdun mûrisinin terekesinden kendisi için bekletilen pay ise, mûrisinin diğer mirasçılarına reddiye yoluyla iade edilir.

Mefkûdun hayatta olduğu ortaya çıkarsa, mûrisinin terekesinden kendisi için bekletilen payını almaya hak kazanır.

TMK. 31—34, 526—530; MMK. 45,; HİFK. 5. 14. 222—224

MADDE 633 — Hünsa, çift cinsel organlı ya da cinsel organları olmayan insanlara denir. Bunlar, çocukken eğer penisinden sidiği çıkıyorsa erkek, vaginasından sidiğini yapıyorsa kadın kabul edilir. İkisi ilede yapıyorsa ilk çıkana itibar olunur. İkisi ile de aynı anda sidiğini yapıyor ve erkek yahut kız olduğu bununla da tesbit edilemiyorsa bu hünsay-ı müşkil'dir.

Zikredilen hükümler bülûğa ermeden önceki çağa aittir. Eğer bunlar bülûğa erdiklerinde, sakalı çıkarsa yahut kadınla cinsî münasebette bulunabiliyorsa veyahut da erkeklerin ihtilam olduğu gibi bu da ihtilam

olursa, erkek olarak kabul edilir; memeleri büyürse, süt geliyorsa, hayız görmüşse, gebe kalırsa, diğer kadınlar gibi cinsî münasebet edebiliyorsa kadın sayılır. Bu alâmetlerden hiçbiri ortaya çıkmaz veya alâmetler birbiri ile çelişkili olarak zuhur ederse, bunlar hünsay-ı müşkil addedilirler.

Hünsay-ı müşkil'ler, mirasın taksiminde kendi aleyhinde olan duruma göre pay alır. Mûris ölüp de, geride mirasçı olarak hünsay-ı müşkil ve bir oğlunu bırakırsa, mûrisin oğlu iki pay, hûnsay-ı müşkil ise bir pay alır. Zira aleyhine olan bir pay alması halidir.

MMK. 46, HİFK. 238—244

MADDE 634 — Nesebi sahih olmayan, ğayr-ı meşru ilişki sonucu doğan çocuklar (veled-i zina) ve babası tarafından nesebi reddedilen çocuklar (veled-i lian) analarına ve analarının yakın hısımlarına mirasçı olurlar, anaları ve analarının hısımları da bunlara mirasçı olabilir. Ne babaları, ne de onların yakın hısımlarına nesebi sahih olmayan veya reddedilen çocuklar mirasçı olamazlar.

TMK. 443, MMK. 47

MADDE 635 — Birlikte boğulan, yıkılan bir bina altında birlikte kalıp ölen ve birlikte yanan kimseler, birbirine mirasçı olabilecek derecede akraba olsalar bile, birbirine mirasçı olamazlar. Çünkü bunların hangisinin daha önce ölüp ölmediği bilinmez. Her birinin terekesi hayatta bulunan diğer mirasçılarına intikal eder.

HİFK. 5. 14. 109

MADDE 636 — Tehârüc (Terekeden çıkma) :

Mirasçıların, bazı mirasçılara terekeden hisselerine mukabil muayyen bir hisse veya başka bir şey vererek mirastan çıkmaları için anlaşmalarına (sulh) denir. Karşılıklı rıza bulunduğu takdirde, böyle bir anlaşma ve uzlaşma yapmak câizdir. (Bu bir çeşit mirastan ferağat muavelesidir).

Bir mirasçı terekeden muayyen bir hisse üzerine diğer mirasçılarla anlaşma yaptığı takdirde (tehârüc) onun payları meselenin aslından (tashihinden) çıkarılır, sonra da terekeden geriye kalanı diğer mirasçılara hisseleri nisbetinde taksim edilir.

Mûris ölmüş, mirasçı olarak kocasını, annesini, amcasını bırakmıştır. Meselenin aslı (paydası= tashihi) (6) dır. Terekenin yarısı koca'ya (yani 3/6'ü), üçte biri anaya (yani 2/6 si) ve geriye kalan (yani 1/6'i) de amcaya intikal eder. Koca karısına olan mehir borcu karşılığında, kendi payı olan (3/6) dan ferağat etmiş, yani diğer mirasçılarla anlaşmıştır. Terekeden kalan, yani mehirden artan kısım; mûrisin anası ile amcası arasında paylarının toplamı olan üç, meselenin aslı (paydası) kabul edilerek, bundan iki pay anneye, bir pay da amcaya verilmiştir.

TMK. 475—477, MMK. 48 HİFK. 5. 14. 217—221

Sekizinci Bab

AVLİYE VE REDDİYE MESELELERİ (MİRASIN TAKSİMİ İLE TEREKE MİKTARI ARASINDAKİ MÜNASEBETLER)

MADDE 637 — Avliye; Farz sahibi mirasçıların hisseleri toplamının tereke miktarından fazla olması nedeniyle terekedeki hisseleri nisbetinde paylarına düşen tereke miktarlarının azaltılmasıdır. Yani meselenin ortak paydasının paylar toplamından küçük olmasıdır.

Farz sahibi mirasçıların paylarının toplamı, terekedeki ortak paydadan daha fazla olursa, mirasçıların paylarının verilmesi ve hiçbir mirasçının mahrum bırakılmaması için terekenin ortak paydası arttırılır, yani paylar toplamı payda yapılır. Böylece payda büyüyeceğinden dolayı, farz sahibi mirasçıların her birinin payında hisseleri nisbetinde bir azalma meydana gelir.

Mesela, mûris vefat edip de geriye mirasçı olarak kocasını ve iki tane ana-baba bir kız kardeşini bırakırsa, koca terekenin (1/2)'ini, ana-baba bir kız kardeşler de 2/3'ni alır. Toplam (4/6 + 3/6=7/6) eder. Terekenin asıl ortak paydası 6'dır. Ancak payların toplamı 7 olduğundan ortak payda da 6 dan, 7 (yediye) yükselmiştir. Zira kocanın hissesi (farz) (1/2)dir. İki kız kardeşinki ise (2/3)'er dir. Böylece paylar paydadan bir tane fazla gelmektedir. Zira aslın paydası (6) dır.

Yukarıda zikredilen misalde olduğu gibi, bazan da asıl meselenin ortak paydası (6) iken, üçte biri kadar (2) artarak ortak payda (8)'e yüksele (avl'ede) bilir. Mesela, koca (1/2), ana-baba bir iki kız kardeş (2/3) ve ana (1/6) mirasçı olduğunda ortak payda (6)'dan (8)'e yükselir. (1/2+2/3+1/6 $= \frac{3+4+1}{6} = \frac{8}{6}$)

Bazan da asıl meselenin ortak paydası (6) iken, yarısı kadar (3) artarak, ortak payda (9)'a yüksele (avl'ede) bilir. Mesela, koca (1/2), ana-baba bir iki kız kardeş (2/3), ana (1/6) ve ana bir erkek kardeş (1/6) mirasçı olduklarında durum böyledir. (1/2+2/3+1/6+1/6=9/6)

Bazan da ortak payda (6) iken, üçte ikisi kadar artarak, (10)'a yükselebilir. Mesela, koca (1/2), ana-baba bir iki kız kardeş (2/3), ana (1/6), ana bir iki erkek kardeş (1/3) bulunduğu zaman durum böyledir. ($\frac{1}{2}+\frac{2}{3}+\frac{1}{6}+\frac{1}{3}= \frac{3+4+1+2}{6} = \frac{10}{6}$) (Mes'ele-i Şüreyhiye) Terekenin asıl ortak paydası (mahrec-i tereke) (12) pay olduğunda, bu (13)'e yükselebilir. Örneğin, karı (1/4), ana-baba bir iki kız kardeş (2/3) ve ana (1/6) mirasçı olduklarında durum böyledir. ($\frac{1}{4}+\frac{2}{3}+\frac{1}{6} = \frac{3+8+2}{12} = \frac{13}{12}$). Ortak paydası oniki olan meselenin ortak paydası (15)'e de yüksele (avl'ede) bilir. Mesela, karı (1/4), ana-baba bir iki kız kardeş (2/3), ana (1/6) ve ana bir kız kardeş (1/6) mirasçı oldukları zaman durum böyledir.

$$\left(\frac{1}{4}+\frac{2}{3}+\frac{1}{6}+\frac{1}{6}=\frac{3+8+2+2}{12}=\frac{15}{12}\right)$$

Aynı paydalı (12) mes'elenin ortak paydası (17)'ye de yüksele (avl'ede) bilir. Mesela, karı (1/4), ana-baba bir iki kız kardeş (2/3), ana (1/6 ve ana bir iki kardeş (1/3) mirasçı olduklarında durum böyledir.

$$\left(\frac{1}{4}+\frac{2}{3}+\frac{1}{6}+\frac{1}{6}=\frac{3+8+2+4}{12}=\frac{17}{12}\right)$$

Terekenin asıl ortak paydası (24) olduğunda, bu mes'elenin ortak paydası sadece (27)'ye yüksele (avl'ede) bilir. Mesela, karı (1/8), iki kız (2/3), ana (1/6) ve baba (1/6) mirasçı olduklarında durum böyledir.

$\left(\frac{1}{8}+\frac{2}{3}+\frac{1}{6}+\frac{1}{6}=\frac{3+16+4+4}{24}\ \frac{27}{24}\right)$. Bu mesele Hz. Ali'ye minber üzerinde sorulduğu için mes'ele-i minberiye olarak meşhur olmuştur.)

HİFK. 5.14.210—212

MADDE 638 — Reddiye, avliyenin zıddıdır. Farz sahibi mirasçılar, belli paylarını aldıktan sonra kalan tereke miktarını iktisab edecek asabe mirasçılar bulunmadığı takdirde, artan terekenin farz sahibi mirasçılara, hisseleri nisbetinde verilmesi haline reddiye adı verilmektedir. Ancak sebepten farz sahibi mirasçı olan karı ve koca hakkında bu hüküm uygulanmaz.

Artan tereke, hisseleri nisbetinde kendilerine dağıtılan farz sahibi mirasçılar (ashab-ı red) yedi gurubdur. Birisi erkeklerdendir ki bu da mûrisin ana bir erkek kardeşidir. Altısıda kadınlardandır. Bunlar da; mûrisin kızı (sulbiye), oğlunun kızı (ibniyye), ana-baba bir kız kardeşi, baba bir kız kardeşi, ana bir kız kardeşi, anası ve büyük anası (cedde-i sahiha).

Anne dışında bu yedi gurup mirasçılardan bir veya daha fazla mirasçının bulunması hükme te'sir etmez. Bunlardan birisi tek başına mirasçı olursa, terekenin tamamını iktisap eder.

Reddiye mes'eleleri dört kısımdır :

1—) Mirasçılar arasında, artan tereke red yoluyla, kendilerine verilmeyen karı, koca (men lâyüreddü aleyh) bulunmaz ve farz sahibi mirasçıların paylarından artan tereke, hisseleri nisbetinde kendilerine dağıtılacak olan mirasçılar da bir cins (sınıf) olur. Bu durumda mirasçıların sayısına göre tereke eşit olarak taksim edilir. (Yani mirasçıların sayısı mes'elenin ortak paydası olur.) Mesela, mûris vefat edip de, mirasçı olarak sadece iki kızını veya iki kız kardeşini yahut da sadece iki büyük anasını bıraktığında, tereke bunlar arasında eşit olarak taksim edilir.

2—) Red yoluyla mirastan pay alamıyan karı ve koca (men lâyüreddü aleyh) bulunmaz ve artan terekeden red yoluyla pay alan farz sahibi mirasçılar (men yüreddü aleyh)da iki veya üç cins (sınıf) olur. Bu durumda tereke, bu farz sahibi mirasçıların normal olarak alacakları paylarının toplamı ortak payda yapılarak taksim edilir. (Yani önce her birinin alacağı pay tesbit edilir, sonra da bunların toplamı mes'elenin ortak paydası yapılır.)

Mes'elede iki tane (1/6) südüs hisse varsa-büyük ana (1/6) ve ana bir kız kardeşin mirasçı olması halinde olduğu gibi-tereke ikiye taksim edilir, her birine terekenin yarısı verilir. (Zira, meselede büyük ananın payı (1/6) dır, ana bir kız kardeşin payı da (1/6)dır. Bu iki kesrin ortak paydası (mahreci) (6) dır. Payların toplamı (1 + 1 = 2) olduğuna göre, mesele (6) dan (2)'ye reddedilir: yani payda hisseler toplamından ibaret kılınır. Böyle yapılmasaydı tereke altıya bölündüğüne göre (4/6) artmış olacaktı. Biz bu işlem ile artan (4/6) yı da nineye ve kız kardeşe vermiş oluyoruz. Nine 1/6 yerine 3/6, kız kardeş de 1/6 yerine 3/6 almış oluyor. İşte böyle meselelere reddiye denir ve reddiye payları arttırılır.)

Meselede (1/3) sülüs ve südüs (1/6) hisseler varsa-iki tane ana bir kardeş (1/3) ve ana mirasçı olması halinde olduğu gibi-tereke üçe taksim edilir. (Zira paylar toplamı ($\frac{1}{3} + \frac{1}{6} = \frac{2+1}{6} = \frac{3}{6}$) üçtür. Terekenin üçte ikisi ana bir kardeşlere, üçte biri de anaya verilir.)

Meselede (1/2) nısıf ve südüs (1/6) hisseler varsa - kız (1/2) ve oğlun kızı (1/6) yahut kız (1/2) ve ana (1/6) mirasçı olması halinde olduğu gibi-tereke dörde taksim edilir. Mûrisin kızına terekenin dörtte üçü (3/4) oğlun kızına veya anaya da terekenin dörtte biri (1/4) verilir.

Meselede (I) — (2/3) sülüsan ve (1/6) südüs hisseler varsa mûrisin iki kızı (2/3) ve anasının mirasçı olması halindeki gibi-; veya (II)-(1/2) nısıf ve iki (1/6) südüs hisse mevcutsa-mûrisin kızı (1/2), oğlun kızı (1/6) veya ana (1/6) nın mirasçı olması halindeki gibi-, (III)-yahut da (1/2) nısıf ve (1/3) sülüs hisseler varsa-ana-baba bir kız kardeş (1/2) ve ana (1/3) veya ana-baba bir kız kardeş (1/2) ve ana bir iki kız kardeşin (1/3) mirasçı olması halindeki gibi-tereke beşe taksim edilir. (I). halde mûrisin iki kızına terekenin beşte dördü ve anaya beşte biri verilir. (II). halde kıza terekenin beşte üçü, oğlun kızına beşte biri, anaya da beşte biri verilir. (III). halde ise, ana-baba bir kız kardeşe terekenin beşte üçü, anaya veya ana bir kız kardeşlere de beşte ikisi verilir.

3—) Red yoluyla mirastan pay alamayan karı ve koca ile beraber, terekeden artanı red yoluyla alan farz sahibi mirasçılar da bir cinsden (sınıfdan) olur. Bu durumda karı veya kocanın alacağı pay üzerinden mesele kurulur ve kurulan meseleye göre payları verilir. Geriye kalan tereke de red yoluyla pay alan farz sahibi mirasçılara, yeni bir mesele kurularak, taksim edilir. (Tek mesele içinde yeni bir payda üzerinden hem red yapılan hem de yapılmayanların hisselerini tesbit etmek için, mezkûr iki mesele arasında lüzumlu ayarlamalar yapılır.)

Mesela, koca ve üç kız mirasçı olduğunda, red yoluyla mirasçı olamayan koca bulunduğundan ve payı da (1/4) olduğundan birinci mesele dörtten kurulur ve terekenin dörtte biri (1/4) kocaya verilir. Geriye kalan tereke ise (3/4), red yoluyla mirasçı olan üç kızın sayısı kadar eşit parçalara taksim edilecektir. Kalan ile red sahibi mirasçıların sayısı, yani ikinci meselenin paydası (ki üçtür) arasında benzerlik (temasül) bulunduğundan taksim kesirsiz ve doğru çıkmıştır (yani mesele müstakimdir.)

(Mesele şudur: Burada red yoluyla mirasçı olmayan koca bulunduğundan ve hissesi de (1/4) olduğundan (I). mesele dörtten kurulmuştur,

(1/4) kocaya verilince geriye (3/4) kalmıştır. Sonra red yoluyla mirasçı olan kızlara geçilmiştir. Bunlar bir cinsten üç mirasçı olduklarından ortak paydaları üç'tür yani (I). meseleden kalan üç hisse bu üç kız arasında paylaşılacaktır. Bunun 2/3'ü kızların asıl hisseleri, geri kalan ise red yoluyla haklarıdır. Üç hisse kesirsiz olarak üç kıza taksim edilebileceğinden, yani kalan ile reddolunan mirasçıların sayıları (yani ikinci mese'lenin paydası) arasında benzerlik (temasül) bulunduğundan başka bir işleme lüzum görülmemiştir.)

4—) Red yoluyla mirasçı olmayan karı veya koca bulunur ve ayrıca red yoluyla mirasçı olanlardan da iki cins (sınıf) mirasçı mevcut olur. Bu durumda yine iki mes'ele kurulur. Önce birinci mesele, red yoluyla mirasçı olmayan karı veya kocanın alacağı pay üzerinden kurulur; payı verilir. Terekeden kalan ise, red yoluyla mirasçı olanların alacakları paylar ortak payda kabul edilerek kurulan ikinci meseleye göre red yapılan mirasçılara taksim edilir.

Mesela, karı, büyük ana ve ana bir iki kız kardeş mirasçı olduğunda, red yoluyla mirasçı olmayan karının alacağı pay olan (1/4)'e göre (I). mesele dörtten kurulur. Karıya terekenin dörtte biri (1/4) verilir. Geriye kalan (3/4) ise, red yoluyla mirasçı olan mezkûr iki cins mirasçıların paylarının toplamı payda yapılarak ikinci mesele kurulur ve mirasçılara taksim edilir. Yani büyük ananın payı (1/6) dır, kız kardeşlerin ise (1/3) yani (2/6) dır. İkinci meselenin paydası, paylar toplamı olan üç'tür. Kalan paylar (3), ikinci meselenin paydası (3) ile aynıdır. (Aralarında temâsül vardır.) Yani mesele müstakimdir. Büyük anaya kalan terekeden bir pay, yani kalanın üçte biri, asıl terekenin dörtte biri (halbuki asıl terekedeki payı (1/6) idi), ana bir iki kız kardeşe ise iki pay, yani kalanın üçte ikisi asıl terekenin ise yarısı (halbuki 2/6 lık bir payı vardı) verilir.

HİIFK. 5. 14. 150, 212—216, MMK. 30

(Burada İslam miras hukuku (ferâiz) kitaplarında sık sık rastlanan bazı hesap ve matematik terimlerine dikkat çekmek istiyoruz:

İki sayı birbirine eşitse aralarında **«temasül»** vardır, denilir: 3=3; 4=4 gibi.

Büyük sayı küçük sayıya kalansız bölünebiliyorsa "**aralarında tedâhül vardır denilir. 6 ilâ 3 gibi. Büyük sayı ile küçük sayıyı ortak bir bölen kalansız olarak bölüyorsa,,** aralarında **«tevâfuk»** vardır. Mesela, 6 ile 4 birbirine bölünmez, fakat her ikisi de 2'ye kalansız bölünebilir. Bu sebeple bu iki sayı arasında iki ile tevâfuk vardır. Yani bu (2) sayısı 6 ile 4'ün E.B.O.B. idir. Böldüğümüz zaman çıkan 3'e altı nın **«vefki»** 2'ye de dördün **«vefki»** denir. İki sayı ne biribirlerine ne de başka bir sayıya kalansız olarak bölünemiyorsa, yani E.B.O.B. leri yoksa, aralarında **«tebâyün»** vardır. 5,4; 9, 7 gibi)

Dokuzuncu Bab

ZEVİ'L - ERHAM VE MİRASÇILIK DURUMLARI

MADDE 639 — Zev'il-erham, mûrisin kan hısmı olup da farz sahibi ve asabe olmayan mirasçılardır. Zevi'l-ıerham dört sınıfdır. Bu dört sınıf

arasında mevcut olan aşağıdaki maddelerde zikredilecek sıra, mirasta tercih sebebidir. Yani zevi'l-erhamın aralarındaki sınıf önceliği (kurb-i cihet), hısımlıktaki yakınlık (kurb-i derece) ve hısımlıktaki kuvvet derecesi (kuvvet-i karâbet) mirasta tercih sebebidir.

I. Sınıf : Nesep bağı ile direkt mûrise bağlanan ve mûrisin cüz'ü olanlardır. Bunlar mûrisin kızlarının erkek veya kız çocukları, çocuklarının...çocukları ile mûrisin oğlunun kızlarının erkek veya kız çocuklarıdır.

MMK. 31, HİIFK. 5. 14. 151—152

MADDE 640 — II. Sınıf : Mûrisin kendilerine nesep bağı ile bağlı olduğu asıllarıdır. Bunlar farz sahibi ve asabe mirasçılar sebebiyle mirastan mahrum olan gayr-i sahih dedeleri-mûrisin anasının babası ve anasının babasının babası gibi-ile gayr-i sahih büyük analarıdır. Mûrise ne kadar uzak olursa olsun zevi'l-erham olarak bu gurup içinde mirasçı olurlar. Mûrisin anasının babası ve anasının babasının anasının anası gibi...

MMK. 31, HİIFK. 5. 14. 151—159

MADDE 641 — III. Sınıf : Mûrisin ana babasına nesep bağı ile bağlanan ana babanın fürûudur. Bunlar mûrisin ana-baba bir veya baba bir yahut da ana bir kız kardeşlerinin erkek ve kız çocukları, ana-baba bir veya baba bir yahut da ana bir erkek kardeşlerin ve oğullarının...kızları ve bunların çocukları, ana bir erkek kardeşlerin oğulları ve oğullarının... oğullarıdır.

MMK. 31, HİIFK. 5. 14. 151—159

MADDE 642 — IV. Sınıf : Mûrisin büyük babalarına-yani babasının babası ve anasının babasına - veya büyük analarına - yani anasının anası ve babasının babasına - ister uzak ister yakın bir nesep bağı ile bağlanan kimselerdir, yani büyük ana ve büyük babaların fürûudur. Bunlar, halalar, ana bir amcalar, dayılar, teyzeler, dayı ve teyze çocukları, ana-baba bir veya baba bir amcaların erkek veya kız çocukları, bütün zikredilenlerin çocuklarının...çocuklarıdır.

MMK. 31, HİIFK. 5. 14. 151—159

MADDE 643 — Birinci sınıf zevi'l-erham mirasçılar : Bu sınıfta yakınlık derecesi (kurb-i derece) itibariyle mûrise yakın olan uzak olana tercih edilir. Mesela mûrisin kızının kızı ile oğlunun kızının kızı birlikte bulunsa kızın kızı tercih edilir (kurb-i derece).

Mirasçıların hepsi ayni derecede mûrise yakın olursa, mesela hepsi de iki veya üç derece ile mûrise bağlanırsa, asabe veya farz sahibi mirasçı çocuğu (fer'i) olan zev'il-erham, zev'il-erham çocuğu olanlara tercih edilir. Mesela oğlun kızının kızı ile kızın kızının oğlu beraber bulunduğunda, oğlun kızının kızı tercih edilir. Mirasçılar yakınlık derecesinde eşit ve içlerinde mirasçı çocuğu mevcut değilse,-mûrisin kızının oğlunun kızı ile kızının kızının oğlu gibi-veya hepsi de mirasçı çocuğu ise-mûrisin kızının oğlu ve kızının kızı gibi-eşit derecelerde bulunan fürûun adedine

itibar edilir ve erkek ve kadın olmalarına göre tereke taksim edilir. Yani mûrisin zev'ül-erham fürûu sadece erkeklerden veya kadınlardan ibaretse tereke eşit olarak dağılır. Mûrisin zev'ûl-erham mirasçıları erkek ve kızlardan oluşuyorsa, tereke aralarında ikili birli şekilde taksim edilir.

Mezkûr hüküm, zevil-erham mirasçıların asıllarının hepsi kadın veya erkek olması halinde geçerlidir. Derecede eşit mirasçıların usûllerinin cinsiyetleri farklı ise yani bir kısmı erkek bir kısmı kadın ise,-mûrisin kızının oğlunun kızı ile kızının kızının oğlu gibi-tereke, usûllerde cins değişikliği olan ilk batında taksim edilir. Misalimizde usûllerin cins (sıfat) değişikliği ikinci batındadır. Yani mûrsin kızının oğlu ve kızının kızı söz konusudur. Bu durumda kinci batında usûlün cins farklılığı (sıfat'ûl-usûl) göz önüne alınarak, tereke bunlara ikili birli taksim edilir. Ve bu taksim sonucu usûllerin aldığı pay aynen fürûuna verilir. O zaman terekenin üçte ikisi (2/3) mûrisin kızının oğlunun kızına babasının payı olarak, üçte biri de kızının kızının oğluna anasının payı olarak verilir.

MMK. 31, HİIFK. 5. 14. 159—166

MADDE 644 — İkinci sınıf zev'il-erham mirasçılar : İkinci sınıf, mûrisin mirastan sakıt olan gayr-i sahih dede ve nineleridir. Hangi taraftan olursa olsun yani ister ana tarafından ister baba tarafından olsun, mûrise daha yakın olan uzak olana tercih edilir (kurb-i derece). Mesela, mûris vefat edip de mirasçı olarak anasının babasının anasını ve anasının anasının babasının babasını bıraksa, terekenin tamamı, mûrise daha yakın olduğu için mûrisin anasının babasının anasına verilir. Bunların usûllerinin mirasçı olup olmaması veya erkek yahut kadın olması bir farklılık arz etmez.

Zev'il-erham olan dede ve nineler ayni derecede bulunurlarsa, ya bazıları mirasçı vasıtasıyla mûrise bağlanmış olurlar veya tamamı mûrise bir mirasçı vasıtasıyla bağlı olurlar yahut da hiç biri mûrise herhangi bir mirasçı ile bağlanmamış olurlar. Birinci durumda, yani bazılarının mirasçı vasıtası ile mûrise bağlanması halinde, birinci sınıf zevil-erhamdakinin aksine, burada mirasçı vasıtası ile mûrise müntesip olanlar diğerlerine tercih edilmez. Mesela, mûrisin ölümünde geride anasının anasının babası ile anasının babasının babasını bırakırsa, tereke eşit olarak taksim edilir. Birincisi, yani ananın anasının sahih nine ile; ikincisinin yani ananın babasının fasit nine ile mûrise bağlanmış olması da hükme tesir etmez.

Üç halden son iki durumda, yani babanın anasının babası, ile ananın anasının babası veya ananın babasının babası ile ananın babasının anası olmaları halinde; mûrise yakınlıkları ya ayrı ayrı cihetlerden olur, yani bazıları baba tarafından bazıları ise ana tarafından mûrisin hısmı olur,-Birinci misalde olduğu gibi-veya ayni cihetten mûrisin hısmı olurlar-ikinci misalde olduğu gibi-eğer ayrı ayrı taraflardan olurlarsa, terekenin üçte ikisi baba tarafından dede ve ninelere, üçte biri de ana tarafından dede ve ninelere aittir.

Sanki mûris ölmüş ve babası ile anasını bırakmış gibi kabul edilir. Baba tarafından olan dede ve ninelere düşen pay, cins değişikliği olan ilk batında taksim edilir. Ayni şekidle ana tarafından olan dede ve ninelere düşen pay da taksim yapılır. Hiç bir batında cins değişikliği bulunmazsa, taksim her sınıftaki zev'il-erham mirasçıların sayısına (ebdânına) göre yapılır.

Yakınlık cihetleri aynı olursa yani hepsi de baba veya ana tarafından dede ve nineler olduğu takdirde, bunların batınlarında ya cins değişikliği bulunmaz veya cins değişikliği bulunur. Batınlarda cins değişikliği olmaz ise (ittihad-ı sıfat), mirasçılaarın sayılarına itibar edilir ve tereke sadece erkek veya kadın oldukları takdirde eşit olarak, hem kadın hem erkek bulunursa ikili birli taksim edilir. Mûrisle mirasçı arasındaki batınlarda cins değişikliği bulunursa, cins değişen ilk batında, tereke ikili birli taksim olunur. Sonra da, birinci sınıfta yapıldığı gibi erkekler bir gurup kadınlar bir gurup yapılır, usûlün mirası fürûa verilir.

MMK. 31—38, HİIFK. 5. 14. 166—167

MADDE 645 — Zev'il-erhamın üçüncü sınıfı, Kız kardeşlerin çocukları, erkek kardeşlerin kızları ve ana bir erkek kardeşlerin oğullarıdır. Bunlar hakkındaki hüküm de birinci sınıf hakkındaki hüküm gibidir. Yani mûrise en yakın olan kadın dahi olsa, uzak olana tercih edilir (kurb-i derece). Kız kardeşlerin kızı ile erkek kardeşin kızının oğlu varsa, kız kardeşin kızı tercih edilir. Zira o mûrise daha yakındır. Yakınlık dereceleri eşit ise asabe çocuğu olanlar, zev'il-erham çocuklarına tercih edilir. *Mesela erkek kardeşin oğlunun kızı ile erkek kardeşin kızının oğlu beraber* bulunsa; her iki erkek kardeş de ana-baba bir veya baba bir erkek kardeş olsalar yahut birisi ana-baba bir diğeri ise baba bir erkek kardeş olsa, yine de terekenin tamamı erkek kardeşin oğlunun kızına verilir. Zira o asabe çocuğudur.

Üçüncü gurup zev'il-erham mirasçıların hepsi ayni derecede bulunsa ve içlerinde hiçbiri asabe çocuğu olmasa-erkek kardeşin kızının kızı ile erkek kardeşin kızının oğlu gibi-veya hepsi asabe evladı olsa-ana-baba bir veya baba bir erkek kardeşin iki oğlunun iki kızı gibi-yahut da bir kısmı asabe evladı bir kısmı eshabül-feraiz çocukları olsa-ana baba veya baba bir erkek kardeşin kızı ile ana bir erkek kardeşin kızı gibi-veya hepsi de farz sahibi mirasçıların çocukları olsa-değişik kız kardeşlerin kızları gibi-, birinci sınıf zev'il-erhamda cari olan kaidelere göre tereke taksim edilir. Yani tereke usûle yani kız ve erkek kardeşlere taksim edilir, ancak bu taksimde fürûun adedleri ve yakınlık cihetleri göz önünde bulundurulur. Kısaca usûlden sıfat, fürûdan aded alınır ve usûlün mirası eşit bir şekilde ikili birli olarak fürûa dağıtılır.

MMK. 31—38,; HİIFK. 5. 14. 168—173

MADDE 646 — Zev'il-erhamın dördüncü sınıfı: Mûrisin dede ve ninelerine nesep bağı ile bağlanan kimselerdir ki halalar, ana bir amcalar, dayılar ve teyzelerdir.

Bu sınıfa mensup birden fazla mirasçı bulunduğu, hepsininde yakınlık cihetleri müşterek olduğu, yani hepsi de bir taraftan akraba olduğu -halalar ve ana bir amcalar gibi ki bunlar baba tarafından hısımdırlar, dayılar ve teyzeler de ana tarafından hısımdırlar-takdirde; hısımlıkta daha kuvvetli olanlar (kuvvet-i kerabet) zayıflara tercih edilirler. Yani hem ana hem baba tarafından hısım olanlar, sadece baba tarafından hısım olanlara tercih edilir. Baba tarafından hısım olanlar da ana tarafından hısım olanlara tercih edilir. Erkek veya kadın olmaları fark etmez. Eğer kadınlı erkekli olurlar da ve hepsi de aynı kuvvetde hısım bulunurlarsa, tereke aralarında ikili birli paylaştırılır. Mesela, ana bir amca ve hala, ana-baba bir veya baba bir yahut ana bir dayı ve teyzenin mirasçı olmaları halinde durum böyledir.

Mirasçıların yakınlık cihetleri değişik olduğu yani bir kısmı ana tarafından bir kısmı da baba tarafından hısım olduğu takdirde, hısımlıktaki kuvvet derecesine itibar yoktur. Yalnız baba tarafından hısım olanlara terekenin üçte ikisi (2/3); ana tarafından hısım olanlara da terekenin üçte biri (1/3) verilir. Ana baba bir hala ile ana bir teyzenin mirasçı olması halindeki gibi...Sonrada, ana veya baba tarafından hısımlara düşen pay, ana veya baba tarafından hısımlar arasında hısımlık ciheti müşterek olduğunda nasıl taksim ediliyorsa o şekilde taksim yapılır.

MMK. 31—38, HİIFK. 5. 14. 174—181

MADDE 647 — Dördüncü sınıf zev'il-erhamın çocukları hakkında da, birinci sınıf zev'il-erhamın hükümleri caridir. Yani mûrise daha yakın olanlar, hangi taraftan hısım olurlarsa olsunlar, uzak olanlara tercih edilir.

Hısımlak dereceleri ve hısımlık cihetleri ayni ise yani ayni derecede hısım olan mirasçıların hepsi baba veya hepsi ana tarafından hısım iseler hısımlıkta daha kuvvetli olanlar tercih edilir. Ana baba cihetinden hısım olanlar, sadece baba tarafından hısım olanlara tercih edilir.

Mirasçıların hısımlık dereceleri, hısımlık cihetleri ve hısımlıktaki kuvvetleri de eşitse, asabe çocuğu olanlar tercih edilir. Mesela, ana-baba bir amcanın kızı ile ana-baba bir halanın oğlu birlikte mirasçı olurlarsa, ana-baba bir amcanın kızı terekenin tamamını alır. Zira asabe çocuğudur.

Eğer bunların hısımlık dereceleri ayni, fakat hısımlık cihetleri farklı olursa, yani bir kısmı ana tarafından bir kısmı ise baba tarafından hısım olursa, bu durumda hısımlık kuvvetine itibar olunmaz ve asabe çocukluğu da tercih sebebi olmaz. Belki terekenin üçte ikisi baba tarafından hısım olanlara ve üçte biri de ana tarafından hısım olanlara verilir.

MMK. 31—38, HİIFK. 5. 14. 174—181

Allah ve Sübhânehû A'lem

— III —

HUKUK-U AİLE KARARNAMESİ

İrade-i Seniyyeye İktiranı :

8 Muharrem 1336/25 Teşrînievvel 1333

Neşir Ve İlam :

14 Muharrem 1336/31 Teşrînievvel 1333

(Takvim-i Vakâyi', No : 3046)

III - HUKUK-U AİLE KARARNAMESİ

A) ESBÂB-I MÛCİBE LÂYİHASI (*)

Mecelle'nin hukuk-u aileye müteallık ahkâmı ihtiva etmemesi cihetiyle memeleketimizde bu hususta anâsır-ı muhtelifeden (değişik din ve milletlerden) her birinin müdevven olmayan kendi ahkâm-ı mezhebiyelerinin tatbiki ve işbu ahkâm-ı mezhebiyeye hükkâm-ı şer'in vukuf ve malumatı olmadığından, nikah ve fesh-i nikah ile onun müstetbeâtından olan nafaka-i zevcât mesâilinde gayr-i müslimlerin rüesay-ı ruhaniyesine

(*) Bu Aile hukuku tasarısını hazırlayan Komisyonun tasarı hakkındaki mazbatasından esbab-ı mucibesinde zikredilmeyen ve bizce tarihî ve hukukî yönlerden önemi haiz olan kısımlarını aşağıya aynen alıyoruz. Özellikle Veliyyülemr denilen devletin başının veya O'nu temsil eden herhangi bir hey'etin yasama yetkisiyle, İslam Hukukunda kölelikle ilgili kısımları dikkate değerdir.

HUKUK-U AİLEDEN MÜNÂKEHAT VE MÜFÂRAKÂTA MÜTEALLIK LÂYİHAY-I KANUNİYENİN ESBÂB-I MÛCİBESİ HAKKINDA KOMİSYON TARAFINDAN TANZİM EDİLEN MAZBATA

"İlm-i fıkhın (İslam hukukunun) hukuk-u aileye müteallık ve Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyede gayr-i müdevven (derlenmemiş) bulunan aksamını cem' ve tedvin ile bir Lâyiha-i Kanuniye vücuda getirmek üzere âcizlerinden mürekkeben bir komisyon teşkil buyurulduğu hakkındaki 11 Receb 334 tarihli tezkere-i nezaretpenâhîleri (bakanlık tezkeresi) ve hukuk-u mezkûreden gayr-ı müslümlere mahsus ahkâm-ı diniyenin dahi işbu Lâyihaya derci hususunda vukubulan emr-i âlileri üzerine encümenimizce aksam ve ahkâm-ı mezkûrenin cem' ve tedvinine ibtidar (başlandı) ve bu babda bir Lâyiha ihzar kılındı.

Bilmütalaa malum-u âli-i Nezaretpenâhîleri buyurulacağı üzere Lâyihada ahkâm-ı fıkhiye; ahkâm-ı asliye ve umumiye olarak tanzim ve te'lif edilip bunlardan istisnâen gayr-ı müslimler hakkında ahkâm-ı diniyeleri iktizasından olmak üzere zikrine lüzum görülen ahkâm, füsûl-i müteâkibede (birbirini izleyen bölümlerde) tahrir ve ahkâm-ı umumiyenin onlar hakkında cari olmayan kısımları da ayrıca tasrih olunmuştur. Şu tarz-ı tertibe göre tatbiki milel-i gay-i müslimeye (müslüman olmayan milletlere) münhasır olmak üzere bervech-i ma'rûz füsûl-i mahsusasında veya bir fasl-ı mü'minin zeylinde tanzim olunan ahkâm-ı istisnâiyeden ve bir de onlara şumulü olmadığı beyan edilen ahkâmdan maada ahkâm-ı umumiye, onlar hakkında dahi cari demektir. Bu cihet iyice anlaşılmış olmak ve kanunun hîn-i tatbikinde (uygulanışı sırasında) günâ sehiv ve hataya mahal bırakılmış olmamak için keyfiyetin ihtarına lüzum görülmüş ve binaenaleyh Lâyihanın 51. md.si bu maksatla tahrir olunmuştur.

hakk-ı kaza bahşolunması icabetmiştir. Hukuk-u saltanattan bir cüz olan hakk-ı kazanın (yargı hakkı) hükümetin ciddi bir teftişine tabi olmayan ve *mehâkim-i umumiye (genel mahkemeler)* gibi efrada te'minat bahşolacak usul ve kavaid ile techiz edilmemiş bulunan heyâta tevdii hususunda ne derece mehâziri (sakıncaları) istilzam ettiği muhtac-ı izah

---

Lâyihada ahkâm-ı umumiyeye müteallık mevadda (maddelerde) mansus ve mücmeunaleyh bulunan (üzerinde ittifak edilen) ahkâm-ı şer'iye ile Fetvahanece ma'mûlünbih olan (kabul edilen) Sâdât-ı Hanefiyenin akvâl-i mu'teberesi (hanefi hukukçuların mu'teber görüşleri) esas ittihaz edilmiş olduğu cihetle esbab-ı mûcibe serdine lüzum görülmediği gibi milel-i gayr-ı müslimeye ait mevad ahkâmı da elyevm (bugün) Hahamhâne ve Patrikhânelerce mer'î ve muteber ahkâm-ı diniye cümlesinden olmakla bunlar hakkında dahi esbâb-ı mucibe ityanına lüzum görülmemiştir. Maahaza bazı mesailde gerek fukahay-ı Hanefiyeden, ve gerek mezâhib-i saire erbabından bazı eâzımın (büyük hukukçuların) ictihat ve fetvası, muamelât-ı nâsa daha mülâyim ve ihtiyacât-ı asra daha muvafık görülerek tercihen Lâyihaya dercedildiğinden bunların kâilleri irâe edilmekle beraber vech-i tercihlerine müteallık esbab-ı mûcibe *bervech-i zir (aşağıda) muhtasaran irad olunur.*

A'zadan bazıları mezheb-i muhtara muvafık olmayan mesâilin kabulü halinde gerek fukahay-ı Hanefiyeden ve gerek mezahib-i saire erbabından nakil taharrisine ihtiyac-ı şer'i olmayıp**«Allah'a, O'nun Peygamberine ve sizden olan Ulülemr'in emir ve yasaklarına itaat ediniz.»** *ayet-i celilesi mantukunca ve bilcümle fukahay-ı İslamın* (İslam hukukçularının) umûr-i caizede (yasak veya emredilmeyen konularda) Ulülemrin emir, nehiy suretiyle tasarruf-u şer'îsi nâfiz (geçerli) ve mutâ olacağı kâidesine binay-ı hükm edilmesi ve mesela 7. m.de mevzubahis olduğu üzere sağîr ve sağîrenin (küçüklerin) velileri tarafından tezvicini (evlendirilmesini) men' etmek için müctehidinden İbn Şübrüme ve Ebubekr el Esam hazerâtının kavillerine isnad etmekten ise mezheb-i muhtarda sağîr ve sağîrenin velileri tarafından tezvîcî câiz olup, umur-u câizeyi men'e Veliyyülemrin salâhiyeti olduğu kaidesine istinad ve bu suretle devletin umûr-u câziye müteallık vaz-ı kavanin hususundaki istiklâl ve salâhiyet-i şer'iyesinin (yasama yetkisinin) istirdad olunması lazım geleceği mütalaasında bulundu.

Filhakika umûr-u câizede maslahatı tazammun eden emr-i Veliyyülemre itaatin vücubu münker değildir. Ancak, komisyonun ilk küşâdında taraf-ı Nezâretpenâhîlerinden (bakanlıkça) îrad edilen nutk-u iftitahîde (açılış konuşmasında) hukuk-u aile mesâilinde esâsat-ı fıkhiyeye tevfik-i hareket edilmesi beyan buyurulmasına ve ve filhakika münâkehât mincihetin (bir taraftan) ibadattan olup bu babda herhangi bir mes'elede mezheb-i muhtara muhalif bir karar ittihazı halinde indî deliller ile iktifa olunması hükümet-i seniyyenin tasvib-i âlisine iktiran etmeyeceğine ve çünkü bu yolda meydana getirilecek bir kanun indelmüslimîn kabul-i âmmeye mazhar olmayacağı ve busûretle bir kanunda bulunması lazım gelen en büyük kuvvetten yani nüfûz-u maneviden mahrum kalacağı derkâr bulunduğuna ve zaten kabul edilen mesâilin tercihi ihtiyacat-ı hazıraya muvafakatla beraber herhangi bir müctehidin kavli olmasından neş'et etmekle esbab-ı mûcibede ihtiyacımıza tevafuku dermeyan edildiği halde nakle istinad ettirilmesine bir mani mutasavver olmadığına binâen ekseriyetçe mümâileyhin (mezkûr üyenin) re'yine iştirâk edilmemiştir.

değildir. Tabi oldukları ahkâmın sabit ve cümlece malum kavaide istinad etmemesi i'tibariyle efrad-ı gayr-i müslime (müslüman olmayan vatandaşlar) *münâkehat ve müfârekâta ve nafaka-i zevcata* müteallık davalarında indî ve keyfi mahkûmiyetler karşısında bulunmak tehlikesine maruz olmaları ve mehâkim-i Şer'iye muamelatının mehâkim-i saire vec-

RIK (Kölelik)—— Evvelemirde nazar-ı dikkati celbeden rık (kölelik) mes'elesi oldu. Bu mes'ele nikâh ve talak ve miras kitaplarının bilcümle ebvab ve fusûlünde mühim bir mevki işgal ettiğinden kısa da olsa tetkikine lüzum görüldü.

Malum olduğu üzere bilcümle akvâm-ı kadîmede (eski milletlerde) rık pek şenî bir surette mevcut idi. Din-i İslam bu müesseseyi tahdit ve tasîp ederek (sınırlayıp zorlaştırarak) cemiyet-i beşeriyeye büyük bir hizmet ibraz etmiştir. Tahdidi, sebeb-i rık cihetiyledir; akvâm-ı kadimede borç sebebiyle ve zaruret ilcasıyla ve daha sair sebeplerle rık husule geldiği gibi muharebede esir edilenler dahi rakîk ittihaz edilirler ve akvâm-ı sâireye vahşi nazarıyla bakıldığından bu rakîkler her türlü hukukdan mahrum addolunurlar idi.

Şeriat-i İslamiye ise rıkk'ın esbab-ı sairesini (diğer sebeplerini) ilga ve yalnız esnay-ı harbdeki esareti ibka etmiştir. Şeriat-i İslamiyede (İslam Hukukunda) borç veya zaruret ilcasıyla veya suver-i saireyle rık meydana getirmek mümkün değildir. Ama İslamın ilk asırlarında harbiler ile edilen muharebelerde ahz ve zabtolunan kimseler esir edilirdi. O vakitler âlemin hal-i aslîsi, hal-i harb olup beynelümem ebedî bir husumet ve gayr-i mahdud (sınırsız) bir adâvet cereyan eylediğinden akdedilen muvakkat mütarekeler sırasında tarafeyn üserâyı (esirleri) mübadele ederler veya fidye ile kurtarırlar ise esaret nihayet bulurdu. Hilafı halinde esir ahzeden taraf için O'nu kaletmekle hayatta bırakıp kendi işinde kullanmak veya diğerine satmak tariklerinden başka tarik kalmazdı. Çünkü, daimi bir sulh akdi mutasavvar olmadığından üserâyı memleketlerine iade etmek düşmanın adedini tezyit demek olup bunu kimse tecviz etmezdi.

Tasîb etmesi (zorlaştırması) dahi muamele cihetiyledir. Akvam-ı kadime-i saire (diğer eski milletlerde) de rakîk hayvan mesabesinde olup O'na malik olan kimse her ne isterse yapabilirdi. Şeriat-ı İslamiyede ise cümle insanlar dergâh-ı Ulûhiyette (Allah katında)) müsâvi olduklarından ve haiz oldukları sıfat-ı zimmet icabınca lehlerine ve aleyhlerine ahkâm tertibine ehil bulunduklarından rakîkin sahibi olan kimse onun her türlü hukuk-u şer'iyesine riayetle mükelleftir. Kölesini evladından farklı tutamaz. Kütüb-ü fıkhiyede rıkk'a ve rakîklerin enva' ve ahkâmına dair pek çok mebahis vardır. Köle azad etmek efdal-i ibadattır. Bunun için pek çok sebebler meydana getirilmiştir. Köle efendisiyle bir akd-i kitabet icrâ edebilir. Efendisinden çocuğu olan ümm-i veled, efedisinin vefatıyla hür olur. Köle ve cariyelerin nikahı caiz olup üzerine hükm-ü şer'î terettüp eder.

Lakin muahharan (sonraları) siyaset-i umumiye-i ümem (devletlerin genel siyaseti) tebeddül etti. Devletler hal-i tecerrüt ve infiraddan çıkıp bir cemiyet-i umumiye teşkil ettiler. Beyinlerinde (aralarında) cereyan eden hal-i aslî, hal-i sulh oldu. Bazan harb zuhur etse bile bunun sulh ile nihayet bulması zaruridir. Gerçi tarafeyn-i mütehasimeynin (çekişmeli iki tarafın) yekdiğerinden esir alması şimdi dahi hukuk-ı harb icabından ise de bunları rakîk ittihaz etmek mümkün olmayıp sulhun in'ikadıyla beraber herbirinin hürriyetini istihsal ile kendi memleketlerine avdet etmeleri kavâd-i düveliye icabındadır.

hile teminat-ı matlûbeyi ihtiva eylemesine rağmen medar-ı hüküm olacak mes'eley-i Şer'iyeyi kütüb-ü fıkhiyeden istinbat ve istihraç ve müftâbih olan müteaddit akval-i fukahadan birini diğerine tercih için muktazi olan ihtisas ve fazl ve irfanın bütün hükkamda (hâkimlerde) vücudunu te'min etmek müşkil ve hele ashab-ı mesâlih indinde hükme esas olacak mes'elenin evvelce keşf ve tahmini büsbütün bir emr-i düşvâr (zor bir iş) bulunması sebebiyle efrad-ı müslime için de gayr-i müslimler gibi hukuk-u aile mebahisinin kanun şeklinde tedvini bir gün bile tehiri caiz olmayan bir ihtiyac-ı mübremdir (zaruri bir ihtiyaçtır.) Gerek müslim ve gerek gayr-i müslim bilumum Osmanlılara âmm ve şamil olacak bir surette ve sırf memleket ve milletle asrın ihtiyacını nazar-ı itibara alarak tedvin-i kanun kaziyesi bu hususta en evvel nazar-ı dikkati câlip bir tarik olarak düşünülebilirse de şu suret ne müslümanların ne de gayr-i müslimlerin ve ne de maslahatın icabâtına tevafuk etmez. Asırlardan beri aile umûrunu ahkam-ı diniyeye tevfik eden bir kavmin bütün an'anâtını bir anda ve hiçbir usul-i tedric ve ıstıfâya riayet etmeksizin tebdil etmek, kanunu her türlü nüfuz-u manevîden mahrum ve kabiliyet-i tatbikiyesini pek esaslı bir surette rahnedar eder. Hususiyle mezahib-i muhtelifiye mensup olan fukaha akvalinde ihtiyac-ı asra tevafuk eden-

Devlet-i İslamiye-i Osmaniye ibtiday-ı teşekkülünden beri düvel-i ecnebiye ile münasebet icrasından ve muâhedât (anlaşmalar) akdinden hâli kalmadığı gibi alelhusus (özellikle) 1856 Paris Muâhedesiyle Avrupa cemiyet-i düveliyesine dahil olup işbu cemiyetin hukuk ve vezâifini kabul eylemiş ve bu suretle şeriat-ı İslamiyede yegâne sebeb-i rık olan daimi harbilik hükümet-i Osmaniye için mürtefi olmuştur (kalkmıştır.) Hatta üseray-ı zenciye ticaretini men' edeceğine ve bu ticaret ile iştigal edenlerin cezalandırılacağına ve esirlerin yedlerine azadname verileceğine dair müâhedât akdeylemiştir.

Bundan başka Kanun-u Esaside Osmanlıların hürriyet-i şahsiyelerine malik oldukları da tasdik edilmiştir. Bu sebebten elyevm Memâlik-i Osmaniyede gerek ecnebi ve gerek Osmanlı bir rakîkin vücudu mutasavvar olmadığı gibi buna dair ahkâm-ı şer'iyenin mahall-i tatbiki mevcut olan yerlerde merîdir. Ezaimde Afrikay-ı Vasatî'de kâin hükümet-i İslamiye, komşuları bulunan gayr-i müslim kabileler ile harb-i daimî halinde olduklarından rıkka müteallık ahkâm-ı şer'iyenin oralardaki rakikler hakkında tatbiki elbette bunlar için mûcib-i saadettir. Esbab-ı sâlifeye binaen Memalik-i Osmaniyeye ait olan işbu kanun layihasında rakîklere dair ahkâmdan bahse mahal görülmemiştir.

Üçüncü maddenin müzâkeresinde a'zadan bazıları hıtbe (nişanlanma), hâtib ve mahtûbe (nişanlı) tabirleri hiç kimsenin malumu olmadığından bunların yerine diğer bir tabir kullanılmasını teklif etmişse de işbu tabirat, ehli indinde pek ma'ruf ıstılahât-ı fıkhiyeden olup bazı ecnebi kanunlarını Türkçe tercüme edenler tarafından dahi istimal edilmiş olmasına ve bu türlü ulûm ve fünunda bulunan ıstılahât (terimler) ancak erbabı indinde malum olmak lazım gelip avam-ı nasca ma'rufiyeti mültezem bulunmamasına binaen ekseriyetçe ıstılahât-ı mezkûrenin tebdiline mahal görülmemiştir.»

(Komisyon mazbatasının burdan sonraki kısmı aynen, esbab-ı mûcibe içinde yer alıdığından, biz de buraya kadarını zikretmekle yetiniyoruz.)

leri bulmak mümkün ve şu suretle müslimler için icabât-ı medeniyeye müstenid olan kanunu esasât-ı fıkhiyeye istinad ettirmek sehil (kolay) olduğundan gay-ri müslimler hakkında da onların ahkâm-ı mezhebiyesinden kavâid-i azîmeyi istihrac ve telkin ile müşterek mesâilin cümleye âmm ve şâmil olacak bir surette tedvini ve müslümanlar hakkında yazılacak kavâid-i umummiyeden ahkâm-ı mezhebiyelerine adem-i tevafuku zahir olanların gayr-i müslimlere şâmil olmayacağını ve istisnâen müslim olmayanlara mahsus olarak, lazımüt tatbik (uygulanması zorunlu) olan mesâili ayrı ayrı zikr ve tasrih etmek suretiyle onların akâid-i diniyelerine riayet ve ta'dad olunan bütün mahzurların bertaraf edilmesi kabil olduğundan tertip olunan Lâyiha-i Kanuniyede bu esas takib edilmiş ve gayr-i müslimlerin ahkâmını cem' ve tertip ve tanzim hususunda da müslim olmayan erbab-ı ihtisasın malumatlarından istifade edilmiştir.

Nikahın akdi ve münâkehat ve müfarekâta ait münâzeâtın (anlaşmazlıkların) merci ve suret-i halli hakkında kabul edilen şeklin mahiyeti ile, ihtiyâcât-ı hazıra ve mezhebiyeye derece-i tevafukunu izah için biraz tarihten istiâneye lüzum vardır.

Aile teşkilatı insanlar için o kadar tabii bir ihtiyaçtır ki tarihin en eski zamanlarına bile irca-i nazar edilse bu hususta mektup veya gayr-i mektup âdetlere veya kanunlara tesâdüf olunabilir. Ve bir milletin seciye-i ilim ve irfanını, saha-i medeniyette işgal ettiği mevkii, teşkilat-ı ailesini tetebbu' ve tetkik ile temyiz ve tayin etmek pek mümkündür. İşbu teşkilatın ruh-u milletde işgal ettiği mevki-i mühum sebebiyledir ki herşeyden ziyade hukuk-u aile mesâilinde bütün milletler fevkâlede muhafazakârlık etmeğe ve bu babdaki müessesât-i milliye veya mezhebiyesini tebdilde son derece dikkat ve i'tina sarfetmeye mecburdurlar. Akd-i nikâh hususunda Garb milletlerinin ekseriyet-i azîmesinde nikah-ı mezhebîye hâlâ verilmekte olan mevki-i kanunî bu mülahazâtın neticesidir. En eski Roma Hukuku tetkik edilirse görülür ki ilk Romalılar beyninde akd-i nikâh için birisi mezhebî diğeri millî ve medenî olmak üzere iki nevi merasim mevcud idi. İşbu merasimden hiçbirine riayet etmeksizin akdolunan nikâhların üzerine ibtidaları hiçbir netice-i hukukiye terettüp etmez iken mürur-u zaman ile merâsim-i nikâhiye, münhasıran zevce üzerinde nüfuz ve velâyet-i zevci tevlit şerâitinden addolunmuş ve merâsim ve eşkâl-i mezkûreye riayet olunmadan akdolunan nikâhlar bizatihi meşru addolunmuştur. Bu esaslı tebeddülat sâikasıyladır ki nikâhı indel-iktiza huzur-u hâkimde isbat etmek kesb-i müşkilat ettiğinden Romalılar inkârı sehil olmayan bir hüccet elde etmek için akd-i nikâh esnasında keyfiyeti tahrirî bir vesikaya rabtetmeyi i'tiyad edinmiş idiler. Mürur-u zaman ile ve hususiyle Rum İmparatorluğu arazisinin Barbarlar tarafından işgalinden sonra beyyine-i tahrîriye (yazılı delil) ihzarı usûlü de muhafaza edilmediğinden her vakit şayan-ı i'timad olmayan beyyine-i şahsiye ile tahkîm-i halden başka esbab-ı sübutiye (ispat delilleri) tedarik olunamamakda idi. Bu devirlerde sırf rızay-ı tarafeyn ile (tarafların rızası ile) ini'kad etmekte olan münâkehâtın usûl-i akit ve icrasında ilk zuhuru sıralarında bir tebeddül ika' etmemiş olan Hiristiyanlık, bilâhare iktisab ettiği nüfuz ve tevessü'den istifade ederek Kilisenin münâkehat akdinde müdahalesini hükümetlere tervic ve kabul et-

tirmeğe muvaffak oldu, Kilise tarafından ittihaz edilen işbu yeni usule göre hîn-i akitte bir reis-i ruhanînin huzuru meşrut ise de Rahibin bilfiil akdi icra etmesi lazimeden değil idi. Tarafeyn yine kendi iradeleriyle nikahı akd edecekler ve Rahip yalnız bir şahid-i resmî sıfatıyla esnay-ı akitte hazır bulunacak idi. Fakat tatbikatta ruhban, vazifelerini tecâvüz ile rızay-ı tarafeyni tetkik ettikten sonra Kilise namına akdi bizzat icraya tevessül ettiler ve şu suretle efkâr-ı umumiyede nikah rabıtasının ancak Kilise tarafından ihdas olunabileceği zannını tevlit ettiler. Hatta herhangi bir sebep ile icray-ı akitten imtina eden Rahibin esnay-ı nikahda huzur-u keteb-i adl ve şuhût (âdil kâtip ve şahitler) mahzarından (huzurundan) resmen tahakkuk ettirilmek suretiyle doğruca tarafeyn beyninde inikad eden nikâhların meşru addolunup olunmayacağına dair garpta birçok zamanlar temâdi eden (devam eden) münakaşat, Kilise nüfuzunun derecesine göre mehâkimce muhtelif ictihâdâta meydan açmış idi. Bütün bu tezebzübleri (keşmekeşleri) bertaraf etmek için Garp hükûmet-ı hazırası kanunlarına bu babda ahkâm-ı vâzıha dercine mecbur olmuşlardır. Bu babdaki ahkâm-ı kanuniye tetkik edilirse görülür ki Kanun-u Medenîsi mevcud olan mille-i Garbiyede ya münhasıran nikah-ı medenî nikah-ı kanunî olarak kabul edilmiş ve nikah-ı mezhebî men' olunmamakla beraber kanunen nikah-ı mezhebîye hiçbir mevki verilmemiştir. Veyahut hem medenî hem mezhebî nikahın ahkâmı Kanun-u Medeniye derc ile taraflar bunlardan herhangisine tevfikan nikahını icra ettirmekde serbest bırakılmış, şu kadar ki akd-i nikahın defâtir-i mahsusasına tescili usûlü takip edilmiştir. Veya münhasıran nikah-ı mezhebî kabul edilmekle beraber emr-i tescil kavâid-i mazbûta altına alınmıştır. İşbu üçüncü şıkkı kabul edenler bittabi' henüz hukuk-u aile hakkında kanun-i medenî tedvin etmiş olmayanlardır.

Kanun-u Medenîmizin hukuk-u aile mebâhisini işbu Lâyiha ile tedvin edince bizce mutavassıt bir usul takibi en ziyade maslahata muvafık telakki olunmak tabiidir. Rızay-ı tarafeynin akd-i nikah için kâfi olup olmadığı hakkında milel-i sâire beyninde (diğer milletler arasında) münakaşât cereyan etmekte iken Din-i Mübin-i İslam bu hususta asla tereddüde mahal bırakmayacak surette hall-i mes'ele ederek rızanın hâkimiyetini ilan ettiği ve gayr-i müslimlerden bir kısmında yalnız rüesay-ı Ruhaniyenin nikahı akdedebileceği hakkındaki i'tikadât-ı şâyiaya (yaygın inançlara) riayet lâzimeden olmakla beraber asıl ahkam-ı mezbiyelerinde Rahibin nikah esnasında huzurundan başka bir şart bulunmadığı ve Museviler indinde de Reis-i Ruhanilerin esnay-ı nikahda şerâit-i in'ikaddan addolunacak bir vezifeleri bulunmadığı ve münâkehâtın daima bila-beyyine mazmûnuyla amel mümkün olacak kuyûdatla tesbiti bir emr-i mübrem ve zarurî olduğu nazar-ı dikkate alınarak hâkim veya nâibinin İslam ve Musevî münâkehâtında alel-ıtlak (mutlaka) akitnameyi tanzim ve tescil ile tavzifi ve İsevî münâkehâtının hâkimin me'mur-u mahsusu hazır olduğu halde rüesay-ı ruhaniye tarafından akdedilmesi ve şu kadar ki rüesay-ı ruhaniyece kanunen şayân-ı kabul olmayacak bir surette akd-i nikahdan imtina olunduğu halde hâkim huzurunda tarafeynin akd-i nikah etmeleri kabul edilerek, hem muamelatın mazbûtiyeti te'min, hem de kavâid-i mezhebiyeye riayet edilmiştir.

Hukuk-u aile kavâidi şekl-i kanuniyeti iktisab ettikten ve ashab-ı mesâlih hükkâmın bu kavâidi suhuletle tefehhüm (kolaylıkla anlayıp) ve tatbik edebilmeleri esbabı şu suretle istikmal edildikten sonra artık rüesay-ı Ruhaniyece bu hususta evvelce zaruret-i maslahatla kabul edilmiş olan hakk-ı kazanın (yargı hakkının) devamına lüzum kalmayacağı bir emr-i celîdir (açık bir mes'eledir.) Hükûmât-ı Garbiye arasında kanun-u medenîyi tedvin etmiş olan milletlerde mehâkim-i mezhebiyeye bu hususta hakk-ı kaza bahşeden mevcud olmadığı gibi müdevven ahkâma malik olmayan milletlerde bile mehâkim-i mezhebiyeye bu hususta hakk-ı kaza dahi ilâmatının mehâkim-i mahalliyece tasvip ve tasdiki şartıyla ve pek mahdut bir derecede olduğundan evvelce ihtiyac-ı hakikiyi mütecâviz bir şekilde ittihaz olunan ve hukuk-u aile kanununun tedvini ile mahall-i tatbiki ve faydası kalmayan usul-u sabıkanın muhafazası hukuk-u saltanata îras edeceği zarardan başka mehâkimin bahşettiği teminattan bir kısım efrad-ı milleti yani gay-ri müslimleri mahrum etmek neticesini intac ederek bu da Kanun-u Esasimizle ilan ettiğimiz müsâvâta ve Hükûmet-i Osmaniyece zaten öteden beri tatbik edilen meslek-i adalet ve meşrûtiyete münafi olacağından rüesay-i Ruhaniyenin bu babdaki hakk-ı kazalarının mülga olduğu kanuna dercolunmuş ve rüesay-ı müşarunileyhimi, esasen ba'demâ lüzumu kalmayan bu gibi iştiğalattan kurtarmak suretiyle, vezâif-i diniyelerine daha fazla hasr-ı mesai edebilmelerine meydan bırakılmıştır.

Lâyihada ahkâm-ı umumiyeye müteallık mevadda mansûs ve mücmenualeyh bulunan ahkâm-ı şer'iye ile fetvahanece ma'mulünbih olan sadât-ı Hanefiyenin akvâl-i mu'teberesı esas ittihaz edilmiş olduğu cihetle esbab-ı mûcibe serdine lüzum görülmediği gibi milel-i gayr-i müslimeye âid mevad ahkâmı da elyevm Hahamhane ve patrikhanelerce mer'î ve mu'teber ahkâm-ı diniye cümlesinden olmakla bunlar hakkında dahi ayrıca esbab-ı mûcibe ityanına lüzum görülmemiştir. Maahaza bazı mesâilde gerek fukahay-ı Hanefiyeden ve gerek sair mezâhib erbabından bazı eâzımın ictihad ve fetvası muamelât-ı nâsa daha mülâyim ve ihtiyâcât-ı asra daha muvafık görülerek tercihen lâyihaya dercedildiğinden bunların kâilleri irâe edilmekle beraber vech-i tercihlerine müteallık esbab-ı mûcibe bervech-i zîr muhtasaran îrad olunur.:

EHLİYET-İ NİKÂH (Evlenme Ehliyeti)

İmam Ebu Yusuf ve İmam Muhammed hazerâtı, erkek veya kız olsun 15 yaşına vasıl olmuş iken kendisinde âsâr-ı bülûğ zahir olmayan kimsenin galip ve şayia nazaran hükmen baliğ addolunmasına ve icra evledikleri ukûdun mu'teber bulunmasına kâil oldukları gibi İmam Malik ve İmam Şafii ve İmam Ahmed hazerâtı da bunu kabul etmişlerdir. Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyenin 986 ve 987. maddeleri müşarûnaleyhimin kavline bina olunmuştur.

Gerci 15 yaşına kadar bâliğ olanların ekseriyet teşkil ettikleri derkâr ise de fiilen baliğ olmayanları yani kuvav-ı bedeniyeleri henüz tekemmül eylemeyenleri mücerret ekseriyete tabi kılarak kendine tahammül edemiyecekleri hukuk bahşetmek işbu hukuk mukabilinde vezâif taham-

mül etmelerini ve binnetice zararlarını müstelzimdir. Hatta sinn-i bülûğun nihayeti 15 yaş olmak üzere kabul edildiği halde sağîrin malını i'tâ hususunda, isti'cal edilmeyip âsar-ı rüşd-i sidâd zuhuruna değin tasarruf-dan men olunmasına nazaran Şer-i Şerif sığâra hukuk ve vezâif tahmîlinde teenni ile hareket etmektedir. Nikah ise mala kabil-i kıyas olmayıp cemiyet-i beşeriyenin eczası olan ailelerin rabıta-i teşkîliyesidir. Bir aileyi teşkil eden efrad hukuk-u zevciyeti ne kadar ziyade takdir ederlerse teşkil edecekleri aile o kadar kuvvetli ve diğer ailelerle merbûtiyeti o kadar samimi olur. Halbuki, mücerret 15 yaşını ikmal etmiş olmak hasebiyle hükmen bâliğ addederek sığâra hakk-ı izdivac bahşetmek nikâhı layık olduğu ehemmiyetle nazar-ı i'tibara almamak demektir.

Bu babda en ziyade nazar-ı merhamete alınması lazım gelen kızlardır. Zevc ile zevcenin aileyi teşkil ve idare hususunda müşterek oldukları derkâr iken erkek çocukların sokakta oyun oynamakla imrar-ı vakt etmesi ma'zur göründüğü bir sinde bulunan kız çocuklara cemiyet-i beşeriyece en büyük bir vazife yani bir ailenin vâlidesi ve müdîr-i umûru olmak vazifesi tevdî olunuyor. Henüz teşekkülât-ı bedeniyesi tekemmül etmemiş olan bir biçare kız vâlide olmakla a'sâbı ilâ ahir'il- ömür perişan oluyor, ilel-i gûna iktisab ediyor, ondan tevellüt eden çocuk dahi cılız ve pek asabî bir şey olup unsur-u İslamın gittikçe tedennisi esbabına inzimam ediyor.

Halbuki, İbn-i Abbas (R.A.) hazretleriyle tâbileri bülûğun 18 olduğuna kâil oldukları gibi ecille-i fukahadan bazıları 22 olduğuna kâil olmuşlardır. İçlerinden 25 yaşı kabul edenler de vardır. İmam-ı A'zam (R.A.) hazretleri de İbn-i Abbas hazretlerine tebean ve ihtiyâten sinn-i bülûğun nihayeti erkekler için 18 yaş ve kızlar için 17 yaş olmasını kabul ettiğinden memleketimizin en büyük mesâibinden olan işbu ahvale çare-sâz olmak üzere nikah hususunda müşarünileyhimin işbu kavli kabul edilerek 5. md. bu esas üzerine tanzim edildi.

Bâliğ olduğunu beyan ile nefsini âhere tezvîç etmek isteyen mürâhikalar hakkında nikahın lüzumunda velinin rızasını şart kılan İmam Muhammed (R.A.) hazretlerinin kavli kabul edilerek izdivacına müsaade itâsı velinin icazetine talîk kılındı. Bundan başka bilcümle eimme hazerâtı tarafından kabul buyurulduğu üzere bâliğ olduğu beyaniyle tezevvüc etmek isteyen mürâhik ve mürâhikanın hali mütehammil olup olmadığı hakkında hâkime hakk-ı takdir itâ edilerek 5 ve 6. maddeler bu esaslar üzerine kaleme alındı.

SAĞÎR VE SAĞÎRENİN TEZVÎCİ

(Küçüklerin Evlendirilmesi)

Sağîr ve sağîrenin velileri tarafından cevaz-ı tezvîcine Eimme-i Erbaa (R.A.) hazerâtı kâil olduklarından şimdiye kadar muamele o yolda cereyan etmiş ise de zamanımızda ahvalin tebeddülüne binâen diğer bir usul ittihazına lüzum görülmüştür. Şöyle ki; her zamanda ve bilhassa hayat

için mücadelenin son derece kesb-i şiddet ettiği şu zamanda çocuklar hakkında ebeveynin ilk vazifesi onları ta'lim ve terbiye ederek işbu alem-i cidalde nâil-i zafer olacak ve muntazam bir aile teşkil edebilecek bir hale getirmekten ibaret iken bizde ebeveyn alel-ekser çocuklarının tahsil ve terbiyesini bil-külliye ihmal ederek mücerret mürüvvetlerini görmek veya nâil-i miras kılmak maksadıyla onları daha beşikte iken nişanlaya gelmişlerdir, nice biçareler dünyalarını görmeksizin tezvîc ve âtiyen felâketlerine düğünlerle vaz-ı esas edilmiştir.

Hiç mektep yüzü görmeyen ve lisanını okuyup yazmaktan kat-ı nazar emr-i dine dair bir kelimeye bile muttali olmayan bu türlü çocukların teşkil edegeldikleri ailelerden çoğu cenin-i mürdezâd gibi zifaflarının daha ilk aylarında infisaha mahkum olmuştur. Memleketimizde ailelerin temelsizliğini mûcip olan esbabdan biri de budur. Bu türlü nikahlardan mütevellit davaların derecesini anlamak için kütüb-ü fıkhiyede sağîrenin eb ile ced tarafından tezvîci ve eb ile cedden maada evliya tarafından tezvîci ve ikinci surette sinn-i bülûğa vasıl olan sağîr ve sağîrenin hıyar-ı bülûğunu keyfiyet-i istimali hakkındaki ebvâb ve fusûle nazar etmek ve Mehâkim-i Şer'iyenin sicillâtını tetkik eylemek kâfidir. Halbuki, İbn-i Şübrüme ve Ebubekr el-Esam (R.A.) hazerâtı sığâr üzerine velayet ancak onların menfaati maksadına mübtenî olup-kabul-i teberruat gibi-ihtivaç olmayan yerlerde velâyet dahi sabit olmayacağından ve onları tezvîc etmekte gerek tab'an, gerek neseb gibi şer'an bir fayda mutasavver olmadığı cihetle onların nikaha ihtiyaçları bulunmadığına nazaran sağîrlerin kablel-bülûğ hiç kimse tarafından tezvîci câiz olmadığına kâil olmuşlar ve alel husus nikâh, muvakkat bir şey olmayıp madâmel-hayat devam eden bir akit olduğu ve eğer velilerin onlar hakkında icra ettikleri akd-i nikâh mu'teber olsa ahkâm ve âsârı bülûğdan sonra dahi devam edeceğini nazar-ı itibara alarak bülûğdan sonra onların harekâtını tehdit edecek bir muamelede bulunmaya hiç kimsenin selahiyeti olmadığını ilave eylemişlerdir. Müşarünileyhimanın işbu mütalaâtını asırlardan beri devam eden felâketli tecrübeler teyid ettiğinden onların re'yi kabul edilerek 7. madde o yolda tanzim edilmiştir.

KEBÎRENİN NEFSİNİ TEZVÎCİ

(Reşit Kadının Kendini Evlendirmesi)

Mezheb-i muhtara göre kebîre nefsini tezvîce kaadir olup velinin ancak ahvâl-i mahdudede hakk-ı itirazı vardır. Halbuki, akd-i nikâhın icrasından sonra teşekkül etmiş bir aileyi velinin itirazı üzerine fesh etmekden ise kablen-nikâh bu türlü avârızın izalesi daha ma'kul ve tarafeynin menfaatine daha muvafıktır. Mezheb-i Malikî'de kebîre nefsini âhere tezvîc için müracaat ettikde hâkim komşularından tetkikat icra eder, velisi mevcud ise keyfiyetten onu haberdar ederek re'yini sual eyler. Velinin dermeyen edeceği itirazâtını gayr-i vârit gördüğü takdirde kızın tezvîci için bir vekil tayin eder. Filhakika veliye bu yolda ihbar ve re'yi istifsar edilmekle bâlâda muharrer mahzur bertaraf olacağından bir kebîrenin

ruhsat talebiyle hâkime vuku bulacak müracaatı üzerine veliye ihbar-ı keyfiyet edilmesi tensip ve 8. madde bu esas üzerine tanzim edildi.

MECNÛN VE MECNÛNENİN TEZVÎCİ

(Akıl Hastalarının Evlendirilmesi)

Mezheb-i muhtara göre velinin merâtibinde asabâttan başka daha birçok akraba ve taallukat ve zevilerham ta'dad edilmektedir. Halbuki, fıkra-i sabıkada beyan edildiği üzere işbu Lâyihada İbn Şübrüme ve Ebu Bekr el-Esam (R.A.) hazeratının re'yine tevfikan sağîr ve sağîrenin hiç kimse tarafından tezvic edilememesi kabul edildiği cihetle mecnûn ve mecnûnenin bir zarurete müstenit olmadıkça adem-i cevaz-ı tezvîci de esas olarak kabul olunmuş olmakla nikâhda velâyet yalnız kefâet mes'elesinde hakk-ı itiraza münhasır kalmıştır. Diğer taraftan İmam Muhammed hazretleri nikâhda velayeti asabât ile hâkime hasretmiştir. **«Bedâyi'»** de beyan edildiğine göre Ebu Yusuf (R.A.) hazretleri de eşher-i rivâyatta bu reydedir. Hatta İmam-ı A'zam hazretlerinden asabâttan maadası için velayet-i nikâh olmadığı da rivayet edilmektedir. İşbu esbaba binâen merâtib-i veli hakkında 10. madde İmam Muhammed'in re'yine ve maslahat muktezasına göre tanzim edilmiştir.

NİKÂHI MEMNU' OLANLAR

(Evlenmesi Yasak Olanlar)

Mezheb-i muhtarda zina ile dahi hürmet-i müsâhere sabit olursa da İmam Şafii hazretleri sıhriyet gibi bir ni'metin bir fiil-i memnu' üzerine terettüp etmeyeceğine kâil olmuştur. Sübutundaki müşkilattan dolayı zinanın esbab-ı sıhriyetten addedilmesi aileler beyninde sütsüz bir takım davalar tekevvününe sebebiyet vereceği de derkârdır. Bu mütalaâta binaen zina sıhriyeti müstelzim esbab meyanında ta'dad edilmedi.

İLAN (Evlenme Akdinin İlanı)

Nikâhın ilanı sadr-ı İslamdan beri bir emr-i mesnûn olup hatta akdin cuma günleri mesâcid-i şerifede icrası menduptur. Ve işbu ilan keyfiyeti bilcümle memâlik-i İslamiyede ve fakat suver-i muhtelifede icra edilmektedir.

Filhakika ehemmiyeti derkâr olan nikâhın aleniyeti şer'an matlup ve mültezem olup hatta hîn-i akitte şuhûdun iştırat-ı huzuru bu maksada mebnî olduğu gibi nikâhın kablel-akit ilanı, bu babda vücudu melhuz müddeîleri ve tarafeyn beyninde radâ (emme) bulunduğuna muttali bulunanları vaktiyle haberdar ederek akdin icrasından meydana gelmesi melhûz fenalıkların önünü almak misillû nice mesâlihi muhtevî bulunduğundan 33. madde buna hasredildi.

NİKÂHDA ELFÂZ-I SARÎHA İSTİMALİ

(Evlenme Akdinde Açık Lafızların Kullanılması)

Ulemay-ı Hanefiye hazerâtı nikâhın elfâz-ı kineviye ile de akdini tecvîz etmişlerdir. Halbuki, elfâz-ı kineviyenin hükmü tevakkuf olup hüküm ifade etmesi niyete veya karineye mütevakkıftır. Her lisanda akd-i nikâh için elfâz-ı sarîha mevcut olduğundan nikâh gibi bir emr-i mühimde ihtilâfât zuhuruna bâis olabilecek elfâz-ı kineviyenin (kinaye lâfızların) kabulünde bir zaruret yoktur. Diğer taraftan İmam Şafii ve İmam Ahmed bin Hanbel hazerâtı nikâhın ancak tenkîh ve tezvîc lâfızlarıyla ve elsine-i sâirede dahi bunların makamına kaim olup tarafeyn-i âkideyn ile şahitlerin anlayacakları lafızlar ile mün'akit olacağını kabul etmişlerdir. Müşarün ileyhimanın re'yi nikâhın her türlü şübehattan vâreste kalmasını te'min ettiğinden 36. madde bu esas üzerine tanzim edildi.

AKİDNÂMENİN TANZİM VE TESCİLİ

Nikâhın nazar-ı Şeriatta tarafeynin icab ve kabulüyle mün'akit olan ukûd-i sâireden (diğer akitlerden) hiçbir farkı yoktur. Hîn-i akitte şuhûdun lüzum-u huzuru ve emr-i ilanın icrası da mücerret akdi tevsîk etmek ve tarafeyni töhmet-i zinadan masûn bulundurmak maksadına mübtenidir. Bu cihetle akd-i nikâhın yalnız iki şahidin huzuruyla bizzat zevc ve zevce tarafından icrası şer'an mu'teber olup mescid-i şerifte veya diğer bir mahall-i mahsusda ülemadan bir zat tarafından merâsim-i mahsusa ile icrası meşrut değildir. Bununla beraber nikâh ehemmiyet-i hâiz bir akit olmak hasebiyle şanına riayeten çok vakitler mesâcid-i şerifede akdolunagelmiştir. Lakin bir müddetler Memâlik-i Osmaniyede akd-i nikâhın icrası pek intizamsız bir hale girmiş ve nerede iki şahit hazır bulunursa hemen icrasına teşebbüs edilmiştir. Gerçi bâlâda arz ve beyan olunduğu üzere iki şahidin huzuruyla icra edilen akd-i nikâh şer'an sahih ve mu'teber ise de böyle mühim bir akdin intizam dairesinde cereyan etmemesinden çok yolsuzluklar husule gelmiş ve mevâni-i şer'iyesi olan nice kadınların icray-ı akdiyle eşhas-ı sâirenin ibtal-i hukuku cihetine gidilmiştir. Halbuki, hîn-i akitte ahkâm-ı nikâha vâkıf bir zatın huzuruyla akitnameyi tanzim etmesi de bir emr-i mendup olduğundan ve böyle bir akitname tanzim ve tescil olunduğu takdirde ileride akdin vücudu veya mehrin miktarı hakkında ve daha birçok mesâilde zuhuru melhuz ihtilafatın önü alınacağından 37. madde bu esasa bina edildiği gibi vezâif-i mezkûrenin nüfus veya belediye memurlarına veya kâtib-i adillere tevdii ciheti de düşünülmüş ise de hükkâmın her hususta velâyet-i ammeyi hâiz olmasına ve akitnamenin bila-beyyine mazmûniyle amel edilmesi muktazi olan vesâik cümlesinden bulunması lüzumuna binâen işbu vezâifin hükkâma tevdii daha münasip olacağı mülahaza olunmuştur.

MEHR-İ MİSLİN ESBÂB-I KEFÂETTEN ADDEDİLMEDİĞİ

(Mehr-i Mislin Denklik Sebeplerinden Sayılmayacağı)

İmam-ı A'zam Ebu Hanife (R.A.) hazretlerine göre mehr-i misil esbab-ı kefâetten olup bir kebîre nefsini velev küfvüne mehr-i misilden noksan ile tezvic etse evliyanın hakk-ı itirazı vardır. Mezheb-i muhtar dahi bu esasa müsteniddir. Halbuki, bir kız reşîden bâliğ olduktan sonra tasarrufat-ı maliyesinde velayet mürtefi'' olduğu gibi mehrin tayin-i mikdarı dahi muamelât-ı maliyeden olmak hasebiyle bu babda da mürtefi' olmak lazım gelir. Hatta İmameyn hazerâtı mehr-i misil meselesinde evliyanın hakk-ı itirazı olmadığına kâil oldukları gibi İmam-ı Mâlik ve Şafii hazerâtı da bu ciheti kabul etmişlerdir. Filhakika kefâet mes'elesinde evliyaya hakk-ı itiraz verilmesinden maksat, kızın muamelesiyle ailesine tarî olan arı def içindir. Halbuki, zamanımızda cereyan eden efkâra nazaran bilakis mehrin mikdarındaki noksandan dolayı mevcud bir akdin feshine kıyam etmek mûcib-i ar olup nikâhı bir muamele-i maliye terekesine indirmek demektir. İşbu esasa binaen lâyihada mehr-i mislin noksanı hasebiyle velinin hakk-ı itirazı olmadığı kabul edilerek 47. madde bu esasa göre tanzim edildi.

NİKÂHIN BUTLAN VE FESÂDI

Muamelatta butlan; aslen ve vasfen gayr-i meşru olmak, fesad; aslen meşru ve fakat vasfen gayr-i meşru bulunmak manalarına olup mahiyetleri i'tibariyle aralarında bu suretle bir fark bulunduğu gibi butlan üzerine hiçbir hüküm terettüp etmemek, fesad üzerine bazı ahkâm terettüp eylemek i'tibariyle de bir fark vardır. Muamelatta böyle olduğu halde münâkehatta butlan ile fesad arasında bir fark olmayıp elfaz-ı müterâdife kabîlinden oldukları **«Fethul-Kadir»** gibi bazı mu'teberât-ı fıkhiyede beyan ediliyor.

Halbuki, müellefât-ı mezkûr dahi dahil olduğu halde bilcümle kütüb-ü fıkhiyede (İslam Hukuku eserlerinde) velev ki bilerek olsun mehârimi nikâhın İmâm-ı A'zam hazretleri indinde fasit ve İmameyn hazerâtı indinde batıl olduğu dermeyan ve **«Reddül-Muhtar»** da da **«Mecma'-ül-Fetâvâ»** ya atfen bir gayr-i müslimin bir müslimeyi nikâhı batıl olacağı ve binaenaleyh ondan nesep sabit ve iddet lazım olmayacağı ityan olunuyor. Bundan anlaşılıyor ki münâkehatta dahi butlan ile fesad birşeyden ibaret olmayıp başka başka mahiyettedirler. Bu cihetle ve bey' ve icare gibi muâmelâta müteallık ısıtılahât-ı kanuniye ile münakehâta ait ıstılahât-ı kanuniye arasında insicam ve ıttırada halel vermemek maksadıyla **«Fethul-Kadir»** sahibi İbn-i Hümam'ın ve O'na tebean **«Reddül-Muhtar»** müellifi İbn-i Âbidin'in beyânâtı encümenimizce ihtiyar edilmeyip bil'akis nikâh-ı batıl ile nikâh-ı fâsidin bervech-i ma'ruz başka başka mahiyette oldukları esası kabul edilmiş ve Dördüncü Babın muhtevî olduğu ahkâm bu esasa göre tanzim olunmuştur.

İmam-ı A'zam hazretleri hiç dahl ve sun'u olmayarak dünyaya gelen bir çocuğu veled-i gayr-i meşru addederek hayatını heder etmekten ise, mehmâ emken ihyası cihetine gitmek evlâ olduğunu bil-beyan fıkhın müsâadesi nisbetinde emr-i nikâhda butlandan ziyade fesad cihetini iltizam ettiklerinden müşarünileyhin zamanımıza pek muvafık olan işbu re'y-i âlileri tercih edilerek (52—56). maddeler bu esas üzerine tanzim ve 58. madde de sâlifüz-zikir **«Mecma'ül-Fetâvâ»** da muharrer fetvaya göre tahrir edilmiştir.

NİKÂH-I MÜKREH (İkrah İle Evlenme)

Mezheb-i muhtara göre ikrah ile vuku bula nnikâh mu'teberdir. Asırlardan beri icra edilen tecrübeye göre bu hükm-ü muhtar bir takım şerirlere cür'et vermiş ve birçok namuslu ailelerin şeref ve haysiyetini ihlala sebeb olmuştur. Nice muhderât kaçırılarak i'mâl-i cebir ve şiddet ile eşirrâdan birine nikâh edilmiş ve muahharan ailelerin kızlarını kurtarmak için vuku bulan teşebbüsleri akim kalıp bu hal çok kere büyük felaketler intac eylemiştir. Halbuki, nikâh-ı mükrehin adem-i sıhhatine kâil olan İmam Şafii (R.A.) hazretlerinin kavli kabul edildiği takdirde bu türlü fenalıkların önü alınmış olacağından 57. madde müşarünileyhin re'yine tevfikan tanzim edildi.

TAADDÜD-İ ZEVCÂT

(Birden fazla kadınla evlenme)

Taaddüd-i zevcenin vacibattan olmayıp umûr-i câizeden olmasına ve umur-i câizede Veliyyül-emrin tasarrufa salahiyeti kaidesi müsellemattan bulunmasına binaen taaddüd-i zevcenin men'edilmesi ve hiç olmazsa ilk zevcenin rızasının şart kılınması lüzumu vârid-i hatır olmuş ise de, Şer'i-i Şerifin taaddüd-i zevceye müsaadesi, fuhşun men'i, nüfus-u ahalinin tezyîdi gibi nice esbab ve mesâliha müstenid olup kadınların erkeklerden ezâf-ı müzâafe (kat kat) ziyade olduğu hal-i hazırda taaddüd-i zevcenin cevazına olan ihtiyaç Sadr-ı İslamdan dûn bulunmamasına ve hasbel-beşeriye hiçbir kadının zarre (kuma) ye muvafakat etmeyeceği tabiî olup bu halde keyfiyeti onların rızasına talik etmek men'e muâdil ve bu surette de cevazındaki mesâlih zâil olacağına ve alel-husus 38. md. de kabul edildiği üzere nikâhın şarta ta'liki câiz olup zarre (kuma) istemeyen kadının aynı izdivacta bunu şart kılmadığı surette zarreye de delâleten muvafakatı hasıl bulunacağına ve taaddüd-i zevcâtın cevazında bir emr-i ıztırarî olan muhabet-i kalbiyeden maada her hususta zevceler arasında tamamiyle adl ve müsâvâta riayet şart olup zamanımızda ise hasbel-beşeriye bu şartın şer'an matlup olduğu vecihle icrası müteassir ve belki de müteazzir olduğundan şart-ı mezkûrun taaddüd-i zevcât kaziyesinden melhuz olan mehâzîrin fiilen vukuuna mani bulunaca-

ğına mebni taaddüd-i mezkûrun ayrıca men'i cihetini iltizama lüzum görülmemiş ve bunun makamına kâim olmak üzere zikrolunan şerâiti muhtevi 37. md. nin tahririyle iktifa olunmuştur.

MEHRİN EKALL-İ MERTEBESİ

(Mehrin En az Miktarı)

Ulema-i Hanefiyeye göre mehrin ekall-i mertebesi 10 dirhem gümüş olmak üzere şer'an muayyen olup tarafeyn bundan ekall takdir ettikleri surette 10 dirhem gümüş lazım gelir. Ancak, 10 dirhem gümüş zamanımızdaki kıymeti itibariyle bir şey-i hasîs olup memleketin hiçbir tarafından bu miktarda mehir tayini tarafeynin fikrinden mürur etmiyeceği gibi dirhemin Sadr-ı İslamdaki kuvve-i iştirâiyesi nazar-ı itibara alınırsa hem kâideye muhalif, hem de çoklarının te'diye edemiyeceği bir hadde vasıl olur.

Ulema-i Hanbeliye (R.A.) hazerâtı indinde ise mehrin ekall-i mertebesi için bir had mutasavver olmayıp tarafeynin rızasıyla taayyün edeceğinden işbu Lâyihada mehrin ekall-i mertebesine taarruz edilmerek tarafeynin bitterâzi tayin edecekleri miktar malın lazım geleceği kabul ve 80. md. bu esas üzerine tanzim edildi...

MEHR-İ MİSLİN HAKEM İTTİHÂZI

Mehrin miktarında ihtilaf vuku bulsa İmam-ı A'zam ve Muhammed hazerâtına göre mehr-i misil hakem kılınır. Eğer zevcin müddeâsına müsâvi veya ondan dûn ise zevcenin beyyinesi tercih olunur. Zevcenin müddeâsına müsâvi veya ondan ziyade ise zevcin beyyinesi tercih olunur. Mehr-i misil hangi tarafa şehadet eder ise yemin onundur. Mehr-i misil zevceynin müddeâları beyninde olur ise ikisine de yemin teklif olunur. Hangisi nükûl eder ise söz âherindir. İkisi de şahit getirir veya ikisi de yemin eder ise mehr-i misil lazım gelir. Bir müddetten beri Fetvahânece bu kavil kabul edilmiştir. Halbuki, bu tarz-ı muhakeme gayet muğlak olup davaların sinîn-i vefîre imtidadını mûcip olduğu gibi şimdiye değin bu babda usulüne muvafık bir ilam sudûru vaki ise enderdir. Halbuki, Ebu Yusuf (R.A.) hazretleri zevc, örfe gayr-i muvafık birşey zikretmediği halde söz onun olduğuna kâil olmuştur. Burada dahi kavl-i mezkûr ihtiyar edilerek 87. md. ona muvafık surette yazılmıştır.

TALÂK-I SEKRÂN (SARHOŞUN BOŞAMASI)

Cumhur-u Ulema hazerâtı sekri (sarhoşluğu), tarik-i haram ve tarik-i mübah ile olmak üzere ikiye taksim edip tarik-i haram ile sekrân olan kimsenin talakı mu'teber ve tarik-i mübah ile sekrân olan kimsenin talakı gayr-i mu'teber olduğuna kâil olmuşlardır. Halbuki, burada mak-

sat cinnet-i muvakkata halinde bulunan kimsenin talak mes'elesidir. Mecnunun talakı vaki olmadığına nazaran o hükümde olan sekrânın talakı dahi suret-i mutlakada mu'teber olmamak lazım gelir.

Sekrin tarik-i haram veya tarik-i mübah ile olmasına göre talak hususunda bir fark olmamak icabeder. Gerçi zevc bir emr-i haramı irtikâb ettiğinden dolayı hakkında ceza tertip etmekle cinnet-i muvakkat halinde yaptığından dolayı hiçbir hüküm ifade etmemesi iktizâ eden bir fiiline eser tertip ederek bir ailenin mahvına gitmek beyninde bir münasebet tasavvur edilmemiş ve alelhusus zamanımız gibi fıskın şüyu bulduğu bir zamanda ailelerin sebat ve devamını sarhoşluğun tarik-i haram veya tarik-i mübah ile olması beynindeki farka bina etmek onları pek çürük bir temele istinad ettirmek olacağı derkâr bulunmuştur. Halbuki, Muhammed b. Selam hazretleri talak-ı sekrânın gayr-i vaki olduğuna kâil olduğu gibi **«Kerhî»** ile **«Tahâvî»** bunu ihtiyar etmiştir. **«Tatarhaniye»** de dahi mes'ele böyle nakledilmiştir. İmam Şafii (R.A.) hazretlerinden mervî olan iki kavilden biri de budur. Osman b. Affan (R.A.) hazretlerinden de böyle rivayet edilmiştir. Esbab-ı sâlifeye binâen Lâyihada sarhoşun talakı vaki olmadığı kabul ve 104. md. bu yolda tanzim edildi.

TALÂK-I MÜKREH

(İkrahın Boşanmaya Tesiri)

Bir de talak-ı mükrehin mu'teber olması Cumhur tarafından kabul edilmiş ise de lafz-ı talakın zevcden kerhen sâdır olduğu hâkim huzurunda sabit olduktan sonra ona şer'an bir çare bulmaktan aciz kalmak muvafık-ı maslahat olmadıktan başka emsalini teşvik etmek demektir. Halbuki, **«Haniye»** de bir kimse talakı ikrara cebr olunup o da ikrar eylese talak vaki olmayacağı beyan edildiği gibi **«Telvih»** de dahi mükrehen talakın batıl olduğu gösterilmiştir. Ve İmam Malik b. Enes el-Esbahî hazretlerinin de makbulü olan rey-i mezkûr zamana daha muvafık görülmekle 105. md. ona göre tanzim edildi.

TALAKDA MÜSTA'MEL ELFÂZ-I KİNEVİYE

(Boşanmada Kullanılan Kinaye Lafızlar)

Bilcümle mezâhibde talakın elfâz-ı kineviye ile îkâı sahihtir. Ancak işbu elfaz kesb-i ma'rufiyet etmediği halde onlarla talak vukuu mezheb-i muhtara göre ya zevcin niyetine veya delalet-i hale mütevakkıftır.

Gerçi zevc (koca) talaka ehil olmak hasebiyle taamüden bir lafz-ı kinevî ile îkâ-ı talaka salahiyeti derkâr ise de kendisinin öyle bir niyeti yok iken halin delâletine istinâden sözünden maksûdu olmayan bir mana istinbatiyle talakın vukuuna kâil olmak nikâhın mümkün mertebe mahfuziyetine riayet edilmesi ve hayat-i ailenin halelden lüzum-u vikâyesi kâidesine muhaliftir.

İmam Şafii (R.A.) hazretlerine göre elfaz-i kineviye ile talakın vukuu mutlaka niyete mütevakkıftır. Filhakika zevc niyet etmiş ise, delâlet-i hal bulunsun veya bulunmasın, bir lafz-i kinevî ile talakın vaki olacağı der-kâr ise de niyet etmediği halde kendi sözünden maksudu olmayan bir mana istinbatıyla münhasıran ona ait olan talakın vukuuna kâil olmak muvafık-ı maslahat görülmemiş ve binaenaleyh 109. md. müşarünileyhin kavline göre tanzim edilmiştir.

MEFKÛDUN ZEVCESİ

(Gâibin Karısının Durumu)

Mefkûdun zevcesi ve malı hakkında gerek Sâdât-ı Hanefiye ve gerek diğer müctehidîn hazerâtı beyninde ihtilâfât-ı kesîre vaki olmuştur. Mez-heb-i muhtara göre, mefkûdun velâdetinden i'tibaren 90 sene mürurun-dan ve bir tehlike ve muhatara zamanında mefkûd olmuş ise mematı hak-kında zann-ı galip husulünden sonra mevtiyle hükmolunur. Emvali, o za-manda mevcud olan veresesine verilir ve zevcesinin tefrîkine hükmedilir. İşbu mezheb, nikâhın lüzum-u mahfûziyeti esasına müstenid ise de zevce-nin hukukunu asla nazar-ı itibara almamaktadır.

İmam Malik hazretleri, mefkûdun Dar-ı Harbde veya Dar-ı İslamda gaybubet ettiğine ve bu gaybubetin bir tehlike esnasında olup olmadığına göre gerek zevcesi ve gerek malı hakkındaki hükmü dört hale irca etmiş ve bila muharebe Dar-ı Harbde gaib olanları esir addederek gerek malı ve gerek zevcesi hakkında müddet-i inkırâz-ı akran olan 70 seneyi nazar-ı itibara almıştır.

Zaman-ı harbde Dar-ı Harbde zayi olanlar hakkında üç rivayet varit olup üçüncü rivayete göre, Dar-ı İslamda gaib olanlar ile bir hükümde eddedilmiştir. Dar-ı İslamda bir tehlike esnasında gaybubet edenlerin gerek zevcesi ve gerek malı hakkında tarafeyn-i muhâsimeynin mahalle-rine avdetine kadar mürur eden müddeti kâfi addetmiş ve bir tehlike ol-mayarak gaybubet edenlerin malı hakkında 70 senesinin hitam bulması ve zevcesi hakkında dahi müracaatı üzerine hâkimin icra edeceği tahki-kat neticesinde hayat ve memâtına ıttıla'dan yeis husulünden i'tibaren 4 sene sonra nikâhın feshine hükmedilmesi re'yinde bulunmuştur. Müşa-rünileyhin zevcat hakkındaki re'yi zamanın efkâr ve icabatına muvafık olduğundan 127. md. o esas üzerine tanzim edilmiştir.

Vefatına hükmolunan zevcin, zevcesi şahs-ı âher ile izdivac ettikten sonra berhayat olarak zuhuru halinde, alel-ıtlak nikâh-ı saninin münfesih olmayacağına dair **«Behcetül-Fetâvâ»** da bir fetva mevcud ise de **«Red-dül-Muhtar»** da Şeyülislam-i Esbak Ebussuud merhuma atfen bil'akis nikâh-ı saninin münfesih olacağı muharrerdir.

Mahsusun hilafına vaki olan hüküm asla mu'teber olamayacağından bir kimsenin berhayat olarak zuhuru, vefatı hakkında vuku bulan hük-mün butlan ve infisahını müstelzim olur. Bunun içindir ki şahs-ı mezkûr veresesine tevzi edilmiş olan emvalini istirdat eder. Bir kimseye emvalini

istirdad ettirip de zevcesini istirdad ettirmemek tecezzi kabul etmeyen hükmün kısmen butlanına, kısmen de sıhhatine kâil olmak demek olur· ki fıkhen ve mantıken hiçbir vecih ile tecviz olunamaz. Hususiyle zamanımızda bunu tecviz etmek, fesad-ı ahlak sebebiyle birçok fenalıklara meydan vermek demektir. Bu mülahazaya mebnî 129. md. müşârünileyh Ebussuud merhumun re'yi üzere tahrir olunmuştur. Ama nikâhın feshine hükmolunmuş ise, bu suretle nikâh-ı evvel hükm-i hâkim ile iptal edilmiş olacağından artık zevcin berhayat olarak zuhuru, işbu hükmün ve binaenaleyh nikâh-ı sâninin butlanını müstelzim olmayacağından 128. md. bu vechile tahrir edilmiştir.

AİLE MECLİSİ

İşbu Lâyihada şimdiye kadar tatbik edilmemesi hasebiyle memleketimiz için pek yeni olan bir usul kabul edilmiştir ki zevceyn arasında şikâk zuhuru halinde, hükme me'zun bir aile meclisi yani tarafeyn ailelerinden müntehap bir hakem hey'eti teşkilidir. Böyle bir hakem hey'etinin lüzum-u teşekkülü me'murunbih olduğu halde memleketimizde tatbik edilememesinin sebebi İndel-Hanefiye heyet-i hakemiyenin yalnız ıslah-ı beyne me'zun olması ve tarafeyn canibinden tevkil edilmedikçe beyinlerini tefrîke salahiyetdar olamamasıdır.

Halbuki, iş yalnız ıslah-ı beyne kalırsa ihtiyar-ı külfet ile öyle bir hey'et teşkiline mahal olmayıp öteden beri her ne zaman zevceyn mahkemeye müracaat ederse hükkâm, kablel-hüküm onlar hakkında muslih vazifesini ifaya çalışmaktadırlar. Zevceynin hey'et-i hakemiyeye vekâlet vermeleri ise ihtiyara manût bir keyfiyet olup haksız olan tarafın bu babda vekâlet vermeyeceği derkârdır.

Diğer taraftan Mezheb-i Malikîde vekâlet şart edilmeksizin hey'et-i hakemiyeye hüküm salahiyeti ita edilmektedir. Şöyle ki; hakemler tarafeynin ıslahı kabil olmadığına kanaat hasıl ettikleri surette, haksızlık zevcde ise bila bedel zevcenin tefrikine ve zevcede ise mehrin mecmuu veya bir kısmı ile muhâlaalarına hükmederler. Hakemlerin hükmü zevceyn hakkında lazim'ül-icra olup onların bu babda muahharan serdedecekleri itiraz kabul olunmaz. Zira bu hüküm şehadete müstenid olmayıp belki tarafeynin ahvaline nazaran takdire müsteniddir. Bu babda Mezheb-i Malikînin kabulü, memleketimizde aileler içinde mevcud pek çok uygunsuzlukların ref'i ve izâlesine hâdim olacağı ve alel-husus zevcelerine zulüm ve i'tisaf ettikleri halde talak kendi ellerinde olmak hasebiyle haklarında nafaka takdirinden başka bir muamele icrası mümkün olmayan zevclerin muamele-i i'tisafkâranelerine nihayet vereceği mütalaasıyla kavl-i mezkûr kabul ve 130. md. o esasa göre tanzim edilmiştir.

GENÇ MU'TEDDENİN HAYIZDAN İNKITAI

Zat-ı hayız (regl=hayız gören) olan genç bir zevce henüz iddetini ikmal etmeksizin hayzı münkatı' olsa, mezheb-i muhtara göre sinn-i iyâsa vasıl olmadıkça üç hayzı ikmal edinceye değin beklemeye mecburdur;

velev-ki müddet-i medîde devam etsin. Sinn-i iyâsa vusûlünden sonra dahi üç ay iddet beklemesi lazım gelir. Bu re'y iddetini ikmal etmemesi hasebiyle zevc-i âhere varmaktan memnu' olan zevce hakkında ne kadar muzır ise iddetini ikmal edinceye değin onu infaka mecbur olan zevc hakkında da o kadar muzırdır. Halbuki, İmam Malik hazretlerine göre, öyle bir zevce için iddetin lüzumu zamanından itibaren 9 ay bekledikten sonra 3 ay iddet beklemek kâfidir. Eâzım-ı Müteahhirin-i Hanefiye bu mes'elede İmam Malik kavliyle fetvayı tecvîz etmişlerdir. İşbu lâyihada dahi kavl-i mezkûr kabul edilerek 140. md. o esas üzerine kaleme alınmıştır.

BA'ZI ISTILÂHÂT (Terimler)

Sehlül-idrâk bir takım mülâhazata mebnî işbu lâyihada âtiz-zikir ıstılâhâtın kabulüne lüzum görülmüştür: **«Halvet»** yerine **«ictima'»**, **«Halvet-i Sahiha»** yerine **«ictima-ı sahih»**, **«Halvet-i fâside»** yerine **«ictima-ı fasid»**, **«dühul»** yerine **«tekarrüb»** ıstılahları kabul edilmiştir.

B) HUKUK-U AİLE KARARNAMESİ

MÜNÂKEHÂT VE MÜFÂREKÂT

KİTAB-I EVVEL

MÜNÂKEHÂT HAKKINDADIR

Bab-ı Evvel

Fasl-ı Evvel

NİŞANLANMAK HAKKINDADIR

MADDE 1 — Nişanlanmakla veya va'd ile nikâh münakid olmaz.

AŞ. 1, 2; TMK. 82, 95, 96, 142, 112

MADDE 2 — Söz kesildikten sonra tarafeynden biri nikâhdan imtina veya vefat etse hâtıbın mehre mahsûben vermiş olduğu şeyler mevcud ise aynen ve telef olmuş ise bedelen istirdad olunabilir. Ama hediye olarak tarafeynin yekdiğere verdiği şeyler hakkında hibe ahkâmı cereyan eder.

AŞ. 4,110,11; TMK. 83,84,85,86,87

MADDE 3 — 2. md.nin hükmü gayr-ı müslimlere ait drahoma hakkında dahi caridir.

Fasl-ı Sani

EHLİYET-İ NİKAH HAKKINDADIR

MADDE 4 — Ehliyet-i nikâhı hâiz olmak için hâtıbın 18 ve mahtûbenin 17 yaşını itmam etmiş olmaları şarttır.

AŞ. 44; TMK. 88—91

MADDE 5 — 18 yaşını itmam etmemiş olan mürâhik bâliğ olduğunu beyan ile müracaat ettikde hali mütehammil ise hâkim izdivacına müsaade edebilir.

AŞ. 43,44,51,52; TMK. 88—91,13

MADDE 6 — 17 yaşını itmam etmemiş olan mürahika bâliğa olduğunu beyan ile müracaat ettikde hali mütehammil ve velisinin izni munzam ise hâkim izdivacına müsaade edebilir.

AŞ. 34,41,43,44,51,56,52; TMK. 88—91,13

MADDE 7 — 12 yaşını itmam etmemiş olan sağîr ile 9 yaşını itmam etmemiş olan sağîre hiçbir kimse tarafından tezvîc edilemez.

AŞ. 34,43,44,45,46,48,49,50,53,56,57; TMK .88—91,115,119

MADDE 8 — 17 yaşını itmam etmiş olan kebîre, bir şahıs ile tezevvüc etmek üzere müracaat ettikde hâkim keyfiyeti velisine tebliğ eder ve veli itiraz etmediği veya i'tirazı vârid görülmediği halde izdivacına müsaade eyler.

AŞ. 34,41,44,45,46,49,51,52,53,54,56,57; TMK. 88—91, 115, 119, 13

MADDE 9 — Mecnûn ile mecnûnenin bir zarurete mebni olmadıkça nikahları câiz değildir. Zaruret bulunduğu takdirde hâkimin izniyle nikâhları velileri tarafından akdolunur.

AŞ. 34,44,45,46,49,57; TMK. 88—91,115,119

MADDE 10 — Nikahda veli alet-tertip binefsihi asabe olan kimselerdir.

AŞ. 34,35,36,40,41,139; TMK. 88—91,262—264 vd. 274—276

MADDE 11 — Velâyete ehliyette velinin mükellef olması şarttır. Sabi, mecnûn ve ma'tûhun hiçbir kimse üzerinde velâyeti yoktur.

AŞ. 33,34,40,139; TMK. 88—91

MADDE 12 — İsevilerde 22 yaşını itmam etmemiş olan hâtıb ile 20 yaşını itmam etmemiş olan mahtûbenin nikâhının inkadında velinin rızası şarttır.

Bâb-ı Sâni

Fasl-ı Evvel

NİKÂHI MEMNU' OLANLAR HAKKINDADIR

MADDE 13 — Başkasının menkûhe veya mu'teddesiyle izdivac memnu'dur.

AŞ. 1,2,21,27,29; TMK. 82,95,96,142,112,92,—94

MADDE 14 — Menkûhe veya mu'tedde olarak dört zevcesi bulunan kimsenin diğer bir kadın ile izdivacı memnu'dur.

AŞ. 1,2,19,21,30; TMK. 82,92,94,95,96,112,93,142

MADDE 15 — Bir kimse üç talak ile tatlik eylediği kadını beynûnet-i katiye baki oldukça tezevvüc edemez.

AŞ. 21,28; TMK. 92—96

MADDE 16 — Neseben veya radâan yekdiğerine mahrem olan iki kadını nikâhda cem'etmek memnu'dur. İki kadının yekdiğere mahrem olması ikisinden hangisi erkek farzedilirse diğeriyle tezevvücü müebbeden memnu olmakla malum olur; iki hemşire gibi. Ama yalnız biri erkek farzedildiği halde diğerini tezevvüc etmesi memnu' olup emir berakis edildiği takdirde memnu olmazsa ikisi nikâhda cem'edilebilir; kız ile üvey vâlide gibi.

AŞ. 20,21,24,26; TMK. 92—96

MADDE 17 — Bir erkek ile beynlerinde karâbet-i nesebiye bulunan zirahm-i mahrem kadınların nikâhı müebbeden memnu'dur. Bu kadınlar dört sınıftır:

Birincisi; erkeğin vâlidesi ve ceddeleri, ikincisi; kız evlad ve ahfâdı, üçüncüsü; alelıtlak kız kardeşleri ve kardeşlerinin kız evlat ve ahfadı dördüncüsü; alel-ıtlak ammeleri (hala) ve teyzeleridir.

AŞ. 20,21,22; TMK. 92—96

MADDE 18 — Bir erkek ile beyinlerinde radâen karabet bulunan kadınların tezevvücü madde-i sâbıkada zirahmi mahrem kadınlar gibi müebbeden memnudur.

AŞ. 21,24; TMK. 92—96

MADDE 19 — Bir erkek ile beyinlerinde müsâheret bulunan kadınların tezevvücü müebbeden memnu'dur. Bu kadınlar dört sınıftır:

Birincisi; gelinlerdir ki erkeğin evlad ve ahfâdının zevceleridir, ikincisi; kayınvalidelerdir ki zevcesinin anası ve alel'ıtlak ceddâtıdır. Üçüncüsü; üvey vâlidelerdir ki babasının ve cedlerinin zevceleridir. Dördüncüsü; üvey kızlardır ki zevcesinin kızları ve zevcesinin evlad ve ahfadının kızlarıdır. Lakin bu dördüncü sınıfta memnuiyet için zevceye tekarrüp lazımdır. Nikah-ı fasit üzerine tekarrüp memnuiyet-i müsâhere husule getirir.

AŞ. 21,23; TMK. 92—96

Fasl-ı Sâni

MUSEVİLER HAKKINDA NİKÂHI MEMNU OLANLARA MÜTEDÂİRDİR

MADDE 20 — Bir kimse berhayat olan zevce-i mutallakasının hemşiresiyle izdivaç edemez.

MADDE 21 — Alelıtlak zevcinden ayrılmış olan bir kadın şahs-ı âher ile izdivaç edip ondan da ayrıldıktan sonra zevc-i evveliyle izdivaç edemez.

MADDE 22 — Bir kimsenin kardeşinin kız evlat ve ahfadıyla izdivacı memnu değildir.

MADDE 23 — 19. md.de dördüncü sınıf olarak beyan olunan mehârimde mücerred akit ile memnuiyet-i müsâhere sabit olacağı gibi, tekarrüp vuku bulsun bulmasın, alel-ıtlak nikâh-ı fasit ile dahi memnuiyet-i müsâhere sabit olur.

MADDE 24 — Zina sebebiyle tefrik olunan kadını tekrar tezevvüc memnu'dur.

MADDE 25 — Evladı olduğu halde vefat eden biraderin zevcesini tezevvüc memnu'dur.

MADDE 26 — Rada' (süt emme), mevâni-i nikâhdan ma'dud değildir.

Fasl-ı Sâlis

İSEVİLER HAKKINDA NİKÂHI MEMNU' OLANLARA MÜTEDÂİRDİR

MADDE 27 — Bir asıldan münşaib hatt-ı münkesir üzere karabet-i nesebiye ve sıhriye ashabı beyninde izdivaç memnu'dur. Şu kadar ki; bu memnu'iyet yedinci dereceyi tecâvüz edemez. Ancak esbab-ı zaruriye mevcud olduğu halde dördüncü dereceden itibaren hâkimden me'zuniyet istihsal edilebilir. Derecât-ı mezkûre karabet-i nesebiye ve sıhriyede hâtıp ve mahtûbe ile asl-ı müşterekleri beynindeki batınların adediyle teayyün eder. Ve karabet-i sıhriyenin derecesini tayinde hâtıp ile mahtûbe şahs-ı vahit itibar olunur.

MADDE 28 — Memnuiyet-i müsâhere nikâhın zevalinden sonra dahi kemâkân bâkidir.

MADDE 29 — Vaftizden mütevellit karabet, mezâhib-i muhtelife-i İseviye ahkamına tevfikan mani-i izdivaçtır.

MADDE 30 — Bir kimse taht-ı nikâhında iki veya daha ziyade kadın cem' edemez.

MADDE 31 — Üç defa izdivaç eden bir kimsenin dördüncü defa izdivacı memnu'dur.

MADDE 32 — Rada' (süt emme), mevâni-i nikâhdan (evlenme engellerinden) ma'dut değildir.

Bab-ı Sâlis

Fasl-ı Evvel

NİKÂHIN AKDİ HAKKINDADIR

MADDE 33 — Akd-i nikâhın icrasından evvel keyfiyet ilan olunur.

AŞ. 5,9; TMK. 90,91,97,98,105,106,107,108

MADDE 34 — Akd-i nikâh esnasında mükellef iki şahidin huzuru nikâhın sıhhatinde şarttır. Hâtıp ile mahtûbenin usul ve fürûu da şahit ittihaz edilebilir.

AŞ. 7,8,9; TMK. 97,98,10—109

MADDE 35 — Nikâh, meclis-i nikâhda tarafenynin veya vekillerinin icap ve kabulüyle akdolunur.

AŞ. 5,6,57; TMK. 90,91,97,98,10—108,109

MADDE 36 — Nikâhda icap ve kabul, tenkîh ve tezvîc gibi sarih lafızlarla olur.

AŞ. 5,6; TMK. 90,91,97,98,105—108,109

MADDE 37 — Esnay-ı akitte hâtıp ve mahtûbeden birinin ikametgâhı bulunan kaza hâkimi veya bunun izinname-i mahsus ile me'zun kıldığı nâib hazır bulunup akitnameyi tanzim ve tescil eder.

AŞ. 145; TMK. 110,35,38

MADDE 38 — Üzerine evlenmemek ve evlendiği surette kendisi veya ikinci kadın boş olmak şartıyla bir kadını tezevvüc sahih ve şart mu'teberdir.

AŞ. 19,260,259,261; TMK. 93,112

MADDE 39 — İşbu fasıl ahkâmı Musevîler hakkında dahi caridir.

Fasl-ı Sâni

İSEVÎLER HAKKINDA NİKÂHIN AKDİNE DÂİRDİR

MADDE 40 — İsevilerin nikâhı, âyin-i dinîleri dâresinde me'murîn-i ruhaniye tarafından icra olunur.

MADDE 41 — Memûrîn-i ruhaniye tarafeynin hüviyetini müş'ir evrak-ı sübutiyeyi ba'det-tetkik tahakikat-ı lâzimede bulunacağı gibi meâbid kapılarına ilannameler talîki veya suver-i sâire ile keyfiyeti ilan eder.

MADDE 42 — Akd-i nikâha itiraz vukuunda me'mûrîn-i ruhaniye keyfiyeti bit-tedkik itiraz-ı vâkii gayr-i vârid gördükleri halde memur-u mahsus huzuruyla akdi icra eder.

MADDE 43 — Nikâhı icra edecek olan me'mur-u ruhani keyfiyeti laakal 24 saat evvel mahallî mahkemesine ihbara mecburdur. Hâkim vakt-i muayyende meclis-i nikâha bir memur-i mahsus i'zam ile icra edilen nikâhı defter-i mahsusuna kayıt ve tescil ettirir.

MADDE 44 — Akdin icrasından imtina eden rüesay-ı ruhaniye hakkında tarafeyn mahallî mahkemesine müracaat imtina-ı vâkie itiraz ve nikâhın icrasını talep edebilirler. Esbab-ı imtinaı mübeyyin bir varaka mevcut olduğu takdirde hâkim keyfiyeti bit-tetkik mevâni-i kanuniyeden biri bulunmazsa akdi icra eder. Böyle bir varaka mevcut değilse bir ay zarfında esbab-ı imtinaın bildirilmesini ve aksi takdirde nikâhın akdedileceğini rüesay-ı ruhaniyeye tebliğ eder.

Fasl-ı Sâlis

KEFÂET (DENKLİK) HAKKINDADIR

MADDE 45 — Mal ve hirfet gibi hususatta erkeğin kadına küfüv olması nikâhın lüzumunda şarttır. Malda kefâet, zevcin meh-ri muacceli i'taya ve zevcinin nafakasını tedârike muktedir olmasıdır.

AŞ. 62,63,68; TMK. 116/II,117

MADDE 46 — Kefâet iptiday-ı akitte aranır. Ba'del-akit zâil olsa nikâha zarar vermez.

AŞ. 62,63,69; TMK. 116/II,117

MADDE 47 — Bir kebîre velisini ketm ile rızasını istihsâl etmeksizin nefsini âhere tezvîc ettiği surette nazar olunur; eğer küfvüne tezvîc etmiş ise akit lâzım olur. Velev ki mehr-i mislinden noksan ile olsun. Ama küfvü olmayan kimseye tezvîc etmiş ise veli hâkime müracaatla nikâhı feshettirebilir.

AŞ. 52,69; TMK. 88—91

MADDE 48 — Veli, kebîreyi rızasıyla adem-i kefâetini ikisinin de bilmedikleri bir erkeğe tezvîc ettikten sonra küfüv olmadığı tebeyyün etse hiçbirinin itiraza salahiyeti olmaz. Ama hîn-i akittekefalet şart kılınmış veya zevc küfüv olduğunu kablet-tzvîc ihbar etmiş olup da muahharan adem-i kefâeti sabit olsa her biri hâkime müracaatla nikâhı feshettirebilir.

AŞ. 52,69; TMK. 88—91

MADDE 49 — Dereceleri müsâvi velilerden birinin rızası diğerlerinin hakk-ı itirazını ıskat eder. Kezâlik veliyy-i akreb gâib iken dereceten baîd olan velinin rızası onun hakk-ı itirazını iskat eder.

AŞ. 68,69

MADDE 50 — Adem-i kefâet sebebiyle hâkim nikâhı ancak hamlin zuhurundan akdem feshedebilir. Velinin delâleten veya sarahaten rızası hakk-ı feshi iskat eder.

AŞ. 68,69

MADDE 51 — İşbu faslın ahkâmı gayr-i müslimler hakkında cari değildir.

Bab-ı Râbi'

Fasl-ı Evvel

NİKÂHIN FESAD VE BUTLANI HAKKINDADIR

MADDE 52 — Hîn-i akitte tarafeynden biri şerâit-i ehliyeti hâiz bulunmazsa nikâh fasit olur.

MADDE 53 — 16. md. mûcibince nikâhda cemileri mamnu' olan iki kadından biri taht-ı nikâhda iken ikincisinin nikâhı fasittir.

AŞ. 133; TMK. 112

MADDE 54 — Nikahlarının memnûniyeti 13, 14, 15, 17, 18, 19. md. lerde beyan olunan kadınlardan birini nikâh fâsittir.

AŞ. 131,132,133,134; TMK. 112,108,110,123

MADDE 55 — Nikâh-ı müt'a ve muvakkat, fasittir.

MADDE 56 — Bilâ- şuhûd akdolunan nikâh, fasittir.

AŞ. 7,134; TMK. 97,98,105—109,110,123

MADDE 57 — İkrah ile vuku bulan nikâh, fasittir.

MADDE 58 — Gayr-i müslimin bir müslimeyi tezevvücü batıldır.

AŞ. 31,32,120,122,126

Fasl-ı Sâni

MUSEVİLERE MÜTEALLIK NİKÂHIN FESAD VE BUTLANI HAKKINDADIR

MADDE 59 — 13, 14, 16, 17, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25. md.ler mûcibince nikâhı memnu olan bir kadını nikâh fasittir.

MADDE 60 — Bab-ı evvelin Fasl-ı sânisinde muharrer mevad mûcibince tarafeynden biri şerâit-i ehliyeti haiz bulunmazsa nikah, fasit olur.

MADDE 61 — Hîn-i akitte tarafeynden birinin nefi'ne olarak dermeyan edilen şurût ba'del-akit tahakkuk etmezse nikâh, fasit olur.

MADDE 62 — Akd-i nikâhda hazır bulunan şuhûd evsaf-ı matlûbeyi hâiz bulunmazsa nikâh, fasit olur.

Fasl-ı Sâlis

İSEVİLERE MÜTEALLIK NİKÂHIN FESAD VE BUTLANI HAKKINDADIR

MADDE 63 — 17, 27, 28, 29. md.ler mûcibince beyinlerinde derecat-ı muayyene üzere karâbet ve münasebet bulunanların izdivacı batıldır.

MADDE 64 — Nikâh-ı mevcud üzerine akdedilen ikinci nikâh, batıldır.

MADDE 65 — Üç defa tezevvüc edip ayrıldıktan sonra dördüncü defa tezevvüc, batıldır.

MADDE 66 — Mecnunun nikahı, fasittir.

MADDE 67 — Hîn-i akitte tarafeynin birinde mani-i tekarrüp emraz ve ahvalden bir şey mevcud olduğu surette nikâh, fasid olur.

Bab-ı Hâmis

Fasl-ı Evvel

NİKÂHIN AHKÂMI BEYANINDADIR

MADDE 69 — Nikâhın sahihan ini'kadıyla beraber zevc üzerine zevcenin mehir ve nafakası lazim gelir ve aralarında hakk-ı tevârüs sabit olur.

AŞ. 17,70,71,74,81,150,160,162,166; TMK. 108,109,151,152,315,317

MADDE 70 — Zevc kendi istediği mahalde zevcesi için bil cümle levazımı ile bir mesken-i şer'i tedârikine mecburdur.

AŞ. 150,160,184; TMK. 151,152,315,317

MADDE 71 — Zevce, mehr-i muacceli istîfadan sonra zevcinin mesken-i şer'i olan hanesinde ikamet ve zevci başka memlekete gitmek istedikde bir mani bulunmadığı takdirde birlikte azimete mecburdur.

AŞ. 208

MADDE 72 — Zevc, hanesinde gayr-ı mümeyyiz veled-i sağîrinden başka ehil ve akâribini zevcesinin rızası olmaksızın iskân edemez. Zevce dahi zevci razı olmadıkça kendi evlat ve akâribini birlikte iskân eyleyemez.

AŞ. 184,185,206; TMK. 151,152

MADDE 73 — Zevc zevcesiyle hüsn-i muaşerete, zevce dahi umûr-u mübâhada zevcine itaate mecburdur.

AŞ. 150,212; TMK. 151,152,153

MADDE 74 — Müteaddit zevcesi olan kimse onlar beyninde icray-ı adâlet ve müsâvâta mecburdur.

AŞ. 152,153

MADDE 75 Tekarrüp vuku bulsun bulmasın alel-ıtlak nikâh-ı batıl ile henüz tekarrüp vuku bulmayan nikâh-ı fasit asla hüküm ifade etmez.

Binaenaleyh beyinlerinde nafaka, mehir, nesep, iddet, hürmet-i müsâhere ve tevârüs gibi nikâh-ı sahih ahkâmı sâbit olmaz.

AŞ. 18,135,310,311,321,323; TMK. 125,126,127

MADDE 76 — Nikâh-ı fasitte tekarrüp vuku bulmuş ise işbu tekarrüp üzerine yalnız mehir ve iddet lazım ve nesep ve hürmet-i müsâhere sabit olur. Fakat nafaka ve tevârüs gibi ahkâm sabit olmaz.

AŞ. 17,18,135,310,311,321,323; TMK. 108,109,127,125,126,151

MADDE 77 — Alel-ıtlak nikâh-ı batıl ve fasitte tarafeynin zevciyet üzere bekâları memnu'dur. Müfârakat etmedikleri surette bil-muhâkeme beyinleri tefrik olunur.

AŞ. 18,134; TMK. 125,126,108,110,123

Fasl-ı Sâni

İSEVİLERE MÜTEALLIK NİKÂHIN AHKÂMINA MÜTEDÂİRDİR

MADDE 78 — Nikâh-ı fasidi fesih ile tarafeyni tefrike hükm için dava şarttır. Bu babda hakk-ı dava münhasıran zevceyne ait olup sebeb-i fesada ıttıla tarihinden itibaren bir sene müririnda sakıt olur.

MADDE 79 — 64. md. mûcibince batıl olan nikâh sebeb-i butlan bilinmiyerek akdedilmiş ise ondan mütevellit çocuk meşru addedilir.

Bâb-ı Sâdis

Fasl-ı Evvel

MEHİR HAKKINDADIR

MADDE 80 — Mehir ya mehr-i müsemmâdır ki, tarafeynin az veya çok tesmiye ettikleri maldır. Veya mehr-i misildir ki zevcenin babası tarafından ve olmadığı takdirde beldesi ahalisinden akran ve emsâli kadınların mehridir.

AŞ. 70,71,75,76,12,72,77

MADDE 81 — Mehr-i müsemmanın tamamen veya kısmen ta'cil ve te'cili câizdir.

AŞ. 73,75,213

MADDE 82 — Mehr-i müeccelde bir müddet tayin edilmiş ise hulûlünden evvel mütâlebeye zevcenin hakkı yoktur, velevki talak vuku bulmuş olsun. Ama zecvin vefatıyla ecel sakıt olur. Müddet tayin edilmemiş ise talak veya zevceynden birinin vefatı vukuuna kadar müeccel addolunur.

AŞ. 73,81,213

MADDE 83 — Akd-i sahihde mehir tesmiye edildiği takdirde ehad-i tarafeynin vefatı veya ictima-ı sahihden sonra talak vukuu ile mehr-i müsemma tamamen lazım gelir. Ama ictima-ı sahihden evvel talak vukubulursa mehr-i müsemmanın nısfı ve adem-i kefâet dolayısıyla velisinin zevceyi tefrik ettirmesi gibi bir suretle zevce tarafından iftirak vuku bulursa tamamı sakıt olur.

AŞ. 75,78,81,82,83,84,85,245,335,86

MADDE 84 — Akd-i sahihde mehir tesmiye edilmediği veya edilip de işbu tesmiye fasit olduğu takdirde ehad-i tarafeynin vefatı veya ictima-ı sahihden sonra talak vukuu ile mehr-i misil lazım olur. Ama ictima-ı sahihden evvel talak vuku bulursa müt'a lazım gelir. Müt'a mehr-i mislin nısfını tecâvüz etmemek üzere örf ve adete göre tayin edilir.

AŞ. 11,72,74,76,12,72,77,78,81,82,83,84,86,90

MADDE 85 — Akd-i fasitle tekarrüdben sonra iftirak vukuunda eğer mehir tesmiye edilmiş ise mehr-i müsemma ile mehr-i misilden ekalli ve tesmiye edilmemiş ise bâliğan mâbelağ mehr-i misil lazım gelir. Ama tekarrübden evvel iftirak vuku bulursa asla mehir lazım gelmez.

AŞ. 74,76,12,72,77,81,84,87,90

MADDE 86 Tesmiye-i mehirde ihtilaf olunup da tesmiye sabit olamadığı takdirde mehr-i misil lazım gelir. Şu kadar ki tesmiyeyi iddia eden taraf zevce ise mehir, onun iddia ettiği miktarı tecâvüz etmez, zevc ise iddia ettiği miktardan dûn olmaz.

AŞ. 72,75,76,12,72,77,91,104,106

MADDE 87 — Mehr-i müsemmanın miktarında ihtilaf olunup da zevc mehir olması müteâref olan bir şey iddia ettiği halde söz onundur.

AŞ. 75,77,91,104,106,108

MADDE 88 — Bir kimse maraz-ı mevtinde iken tezevvüc eylediği surette mehr-i müsemma, zevcinin mehr-i misline müsavi ise zevce onu terekesinden ahz eder. Ziyade ise fazlası hakkında vasiyet hükmü cereyan eder.

AŞ. 107, 114; TMK. 236

MADDE 89 — Mehir menkûhanın malı olup onunla cihaz yapmaya cebrolunamaz.

AŞ. 97,112; TMK. 186,190,86

MADDE 90 — Bir kızı tezvic veya teslim için ebeveyn veya akrabasının zevcden akçe ve eşyay-ı sâire almaları memnu'dur.

AŞ. 70,112; TMK. 86

MADDE 91 — İşbu fasıl ahkâmı gayr-ı müslimler hakkında cari değildir.

Fasl-ı Sani

NAFAKA HAKKINDADIR

MADDE 92 — Nafaka, zevceynin muayyen birşey üzerine terâzisi veya hâkimin kazası ile lazimül-eda olur ve bu suretle takdir edilen nafaka es'ârın (fiyatların) tegayyürü veya üsr ü yüsr itibariyle ahval-i zevceynin tebeddülü veya kadr-i kifayeden dûn veya efzûn olduğunun tahakkuku üzerine tezyid veya tenkis edilebilir.

AŞ. 160,165,173,174; TMK. 151,152,315,317,264,265

MADDE 93 — Nafaka, ta'cil ile muaccel olur ve zevce tarafından ba'del-istîfa yedinde aynen mevcud iken vefat veya talak vukubulsa istirdat olunamaz.

AŞ. 175,203; TMK. 152,153,315,317

MADDE 94 — Zevc-i hazır zevcesini infakdan imtina edip zevce nafaka talep eder ise, hâkim yevm-i talepten itibaren tarafeynin haline göre nafaka takdir eder ve tayin edeceği müddetler için peşin verilmesini emr eyler.

AŞ. 175,176; TMK. 152,153,315,317

MADDE 95 — Takdir ve ta'cilden evvel mürur eden müddetin nafakası sakıt olur.

AŞ. 175,204; TMK. 152,153,315,317

MADDE 96 — Zevc zevcesini infaktan aciz kalıpda zevce nafaka talep ederse, hâkim, zevc zimmetinde deyn olmak üzere yevm-i talepten itibaren nafaka takdir eder ve zevc namına istidâne etmesi için zevceye izin verir.

AŞ. 173,176,177; TMK. 151,152,315,317

MADDE 97 — Zevc, zevcesini bila-nafaka terk ile ihtifâ (gizlense) yahut müddet-i sefer-i baîd veya daha karip bir mahalle giderek tegayyüb eder veya mefkûd olursa hâkim zevcesinin zevciyet hakkında ikame edeceği beyyine üzerine zevcin nafaka terk etmediğine ve elân nâşize ve iddeti geçmiş mutallaka olmadığına zevceyi tahlif ettikten sonra yevm-i talepten itibaren nafaka takdir eder ve ledel-hace zevc namına istidâne etmesi için zevceye izin verir.

AŞ. 171,177,178,189,190; TMK. 151,152,315,317

MADDE 98 — Mu'sire (fakir) olan zevcenin mevadd-ı sabıka mûcibince hâkim tarafından istidâneye me'zun kılındığı yerlerde zat'üz-zevc olmadığı takdirde nafakası kime ait ise indet-talep onun zevceye ikraz etmesi lazım gelir. Ve ileride yalnız zevce hakk-ı rücuu olur. Ama zevce ecnebiden istidâne etmiş ise dâin dilerse zevceden, dilerse zevcden mütâlebe eder.

AŞ. 171,177,189,190,202; TMK. 151,152,315,317

MADDE 99 — Zevc-i gâibin başkası yedinde veya zimmetinde malı bulunur ve müstevda veya medyûn kendi yedinde veya zimmetinde mal olduğunu ikrar eder veya inkâr halinde husus-ı mezkûreyi zevce bilbeyyine isbat eder ise hâkim zevcin kendisine nafaka terk etmediğine ve elân nâşize ve iddeti geçmiş mutallaka olmadığına dâir zevceyi tehlif ettikden sonra o maldan veya semeninden verilmek üzere zevceye yevm-i talepten itibaren nafaka takdir eder.

AŞ. 189,190,191

MADDE 100 — Kazâen veya rızâen takdir edilen nafakadan müterâkim miktar ehad-i zevciyenin vefatı ile sakıt olmaz. Ama hâkimin emriyle istidâne edilmiş olmayan miktar nüşûz ile sakıt olur.

AŞ. 171,330

MADDE 101 — Zevce bir sebeb-i meşru olmaksızın zevcinin hanesini terkedip gider veya hane kendisinin olup da başka bir haneye naklini talep etmezden mukaddem zevcini dühulden men eyler ise işbu nüşûzun devamı müddetince nafaka sakıt olur.

AŞ. 160,161,163,214; TMK. 151,152,315,317

KİTAB—I SÂNİ

MÜFÂRAKÂT HAKKINDADIR

Bab-ı Evvel

Fasl-ı Evvel

AHKÂM-I UMUMİYE

MADDE 102 — Talakın ehli, mükellef olan zevcdir.

AŞ. 217,220,221; TMK. 129,138

MADDE 103 — Talakın mahalli, nikâh-ı sahih ile menkûha veya mu'tedde olan kadındır. Nikâhı feshedilen zevce-i mu'tedde mahall-i talak olmaz.

AŞ. 223

MADDE 104 — Sarhoşun talakı muteber değildir.

AŞ. 218; TMK. 131

MADDE 105 — İkrah ile vuku bulan talak mu'teber değildir.

AŞ. 217; TMK. 129,138

MADDE 106 — Talâkın şarta talîki sahihdir.

AŞ. 220,251

MADDE 107 — Talakın zaman-ı müstakbele izâfesi sahihtir.

AŞ. 251

MADE 108 — Zevc, zevcesi hakkında üç talaka mâliktir.

MADDE 109 — Talak, elfaz-ı sarîha ile vaki olur. Müteâref olan elfaz-ı kineviye dahi sarîh hükmündedir. Ama müteâref olmayan elfaz-ı kineviye ile talâkın vukuu ancak zevcin niyetine mütevakkıftır. Zevcin talaka niyet edip etmediği hakkında tarafeyn ihtilaf etseler zevc, yeminiyle tasdik olunur.

AŞ. 225

MADDE 110 — Zevcesini tatlik eden zevc keyfiyeti hâkime beyan etmeğe mecburdur.

Fasl-ı Şâni

TALÂK-I RİC'Î VE BÂİN HAKKINDADIR

MADDE 111 — Bir kimse nikâh-ı sahih ile menkûhasını tekarrübden sonra lafz-ı sarih ile tatlik etse talak-ı ric'î vaki olur.

AŞ. 226,227

MADDE 112 — Talâk-ı ric'î zevciyeti filhal izâle etmez. İddet içinde zevcin zevcesine kavlen veya fiilen hakk-ı rücuu vardır. Bu hak iskat ile sakıt olmaz.

AŞ. 230,231

MADDE 113 — Zevc iddet içinde rücu ederse henüz mevcut olan nikâhı idâme etmiş olur. Bu hususta kadının rızasını istihsâle muhtaç olmaz ve mehr-i cedîd lazım gelmez.

AŞ. 230,231,234

MADDE 114 — Şarta ta'lîk ve zaman-ı müstakbele izâfe olunan rücu, sahih değildir.

AŞ. 233

MADDE 115 — Birinci talâk-ı ric'îden sonra rücu sahih olduğu gibi ikinci talâk-ı ric'îden sonra dahi sahihdir. Ama üçüncü talak-ı ric'î ile beynûnet-i katiye hasıl olur.

AŞ. 224,237,241

MADDE 116 — Bir kimse nikâh-ı sahih ile menkûhasını tekerrüpten evvel tatlik eder ise talak-ı bâin vaki olur ve keza beynûnet ifâde eden elfaz ile veya bir ivaza mukârin olarak tatlik ederse talak-ı bâin vaki olur.

AŞ. 227,239,240

MADDE 117 — Talâk-ı bâin filhal zevciyeti izâle eder. Şu kadar ki bir veya iki talâk-ı bâin tecdid-i nikâha mani olmaz.

AŞ. 224,237,241,247

MADDE 118 — Beynûnet-i katiye, zevcenin iddeti mürur eyledikten sonra maksad-ı tahlîl ile olmayarak zevc-i âhere varıp ba'det-tekarrüp ondan iftirâkı ve iddetinin müruru ile zâil olur.

AŞ. 134,224,226,237,239,248,249; TMK. 108,110,123

Fasl-ı Sâlis

HIYAR-I TEFRÎK HAKKINDADIR

MADDE 119 — Mani-i tekarrüp uyûptan salim olan kadın ,zevcinin böyle bir illet ile ma'lul olduğuna muttali oldukda hâkime bilmüracaa tefrîkini talep edebilir. Ama kendinde böyle bir ayıp bulunan kadının talebi mesmu' olmaz. Şu kadar ki tekarrüp edilmiş olan zevcenin zevcde hâdis olan bu kabil ayıp sebebiyle hakk-ı hıyarı yoktur.

AŞ. 16,298.300; TMK. 116,133

MADDE 120 — Kablen-nikâh zevcinin innetinden maada mani-i tekarrüp aybına muttali veya ba'den-nikâh herhangi bir ayba razı olan zevcenin hakk-ı hıyarı sakıt olur. Fakat kablen-nikâh innete ıttıla' hakk-ı hıyarı ıskat etmez.

AŞ. 16; TMK. 116

MADDE 121 — Zevce mevadd-ı sabıkada muharrer olduğu üzere hâkime müracaat ettikde nazar olunur; Eğer illet kâbil-i zeval değilse hâkim derhal beyinlerini terfîke hükmeder ve eğer kâbil-i zeval ise hâkim zevci zaman-ı mürafaadan ve şayet marîz ise vakt-i ifakatinden bir sene müddetle te'cil eyler. Esnay-ı tecilde zevc veya zevce az çok bir müddet tekarrübe mani olacak derecede hasta olur veya zevce gaybûbet ederse bu suretle geçen müddet hesaba ithal edilmez. Lakin zevcin gaybûbeti ve zevcenin eyyam-ı hayzı hesaba ithal edilir. Bu müddet zarfında illet zâil olmadığı ve zevc talaka razı olmayıp zevce dahi talebinde musır olduğu halde hâkim tefrîke hükmeder. Mürafaanın gerek bidayet ve gerek nihayetinde zevc tekarrübü iddia eylediği takdirde zevce seyyib ise (dulsa) söz maal-yemin zevcindir. Bâkir ise söz bilâ-yemin zevcenindir.

AŞ. 16,298,301; TMK. 116,133

MADDE 122 — Cüzzam ve baras ve illet-i zühreviye gibi bilâ-zarar birlikde ikamet mümkün olmayan illetlerden birinin zevcde vücuduna ba'den nikâh muttali olur veya muahharan böyle bir illet tahaddüs ederse zevce hâkime bil-müracaa tefrîkini talep edebilir. İllet-i vakıanın zevali ümit olunursa hâkim tefrîki bir sene te'cil eder. Bu müddet zarfında zâil olmadığı ve zevc talaka razı olmayıp zevce daki talebinde musır olduğu takdirde hâkim tefrîke hükmeyler; ama kör veya topal olmak gibi uyûptan birinin zevcde bulunması tefrîki mûcip olmaz.

AŞ. 16,300,301; TMK. 116

MADDE 123 — Akd-i nikâhdan sonra zevc tecennün edip de zevce hâkime bil-müracaa tefrîkini talep etse hâkim tefrîki bir sene müddetle

te'cil eder. Bu müddet zarfında cinnet zâil olmadığı ve zevce musır bulunduğu halde tefrîke hükmeyler.

MADDE 124 — Muhayyer olduğu yerlerde zevcenin hıyarı fevrî değildir. Davayı bir müddet te'hir veya ikame-i davadan sonra bir müddet terk edebilir.

MADDE 125 — Mevadd-ı sabıkaya tevfikan tefrîkten sonra tarafeyn tecdîd-i akit ederlerse ikinci tezevvücde zevcenin hakk-ı hıyarı yoktur.

MADDE 126 — Bir kadının zevci ihtifa ve yahut müddet-i sefer veya daha karip bir mahalle giderek teğayyüp veya mefkûd olup nafaka tahsili müteazzir olur ve zevce tefrîki talep ederse hâkim, tahkikât-ı lâzime icrasından sonra beyinlerini tefrîke hükmeder.

MADDE 127 — Nafaka cinsinden mal terkettiği halde teğayyüb eden bir kimsenin zevcesi hâkime bil-müracaa tefrîkini talep etse hâkim, o kimse hakkında icray-ı tahkikat eder. Nerede olduğuna ve hayat ve mematına dâir haber alınmasından yeis hasıl olur ise yeis tarihinden itibaren dört sene tecil eyler. İşbu müddet zarfında haber alınamadığı ve zevce talebinde musır bulunduğu halde tarafeyni tefrîk eder. Eğer zevc muharebede gaybûbet etmiş ise hâkim, tarafeyn-i muharibînin ve üserânın yerlerine avdetinden itibaren bir sene mürur eyledikten sonra tefrîke hükmeder. Her iki halde zevce hüküm tarihinden itibaren iddet-i vefat bekler.

MADDE 128 — Mevadd-ı sabıka mûcibince tefrîkine hükmolunan kadın âher bir şahıs ile tezevvüc ettikten sonra zevc-i evvelin zuhuru, nikâh-ı ahîrin infisahını mûcip olmaz.

MADDE 129 — Vefatına hükmolunan kimsenin zevcesi âher bir şahısla tezevvüc ettikten sonra zevc-i evvelin hayatı tahakkuk etse nikâh-ı sâni münfesih olur.

MADDE 130 — Zevceyn beyninde niza' ve şikak zuhur edipde tarafeynden biri hâkime müracaat ederse hâkim, tarafeyn ailelerinden birer hakem tayin eder. Bir veya iki taraf ailesinden hakem tayin olunacak kimse bulunamaz veya bulunup da hakem olacak evsafı hâiz olmazsa hariçten münâsiplerini tayin eyler. Bu suretle teşekkül eden aile meclisi tarafeynin ifâdât ve müdafaatını tetkik ile beyinlerini ıslaha çalışır. Kabil olmadığı surette kusur zevcte ise beyinlerini tefrîk eder ve zevcede ise mehrin tamamı veya bir kısmı üzerine muhalaa eyler. Hakemler ittifak edemezler ise hâkim, evsaf-ı lâzimeyi hâiz diğer bir heyet-i hakemiye veya tarafeyne karabeti olmayan üçüncü bir hakem tayin eyler. Hakemlerin verecekleri hüküm, kati ve nâ-kabil-i itirazdır.

AŞ. 210,273,278,279,280,291,293; TMK. 134,161

MADDE 131 — Mevadd-ı sâlife mûcibince tefrîke dair sâdır olan hüküm talâk-ı bâini tazammun eder ve keyfiyet alel-usul tescil edilir.

AŞ. 278,279

Bâb-ı Sâni

İSEVİLERİN MÜFÂRAKATİ BEYANINDADIR

MADDE 132 — Esbab-ı âtiyeden birinin tahakkukunda tarafeynden biri hâkime müracaatla müfarakatini talep edebilir.

Evvela-Zevceynden birinin fi'l-i zinayı irtikâbı. Şu kadar ki, müfarakat davası fi'l-i zinaya ıttılaı tarihinden bir sene ve vukuu tarihinden i'tibaren beş sene mürûriyle sakıt olur.

Saniyen-Hayat-ı zevceynin devamını müteazzir kılacak surette zevceynden birine ârız olan cinnetin üç sene zarfında zâil olmaması.

Sâlisen- Cerâim-i âdiyeden dolayı zevceynden birinin beş seneden fazla ceza ile mahkûm olması.

Râbian-Zevceynden biri müddet-i sefer-i baid bir mahalde bulunup da beş sene müddet hayat ve mematından malûmat alınamaması.

Hâmisen-Zevceynden biri diğerini beş seneden fazla bir müddet terketmesi.

Sâdisen-Zevceynden biri kablen - nikâh frengi ve sar'a ile malûl olupda diğerinin ba'del-izdivac muttali olması.

Sâbian-Zevceynden biri diğerinin hayatını tehlikeye ilkâ edecek ef'ale mücâsereti. Bu surette hakk-ı dava tarih-i vak'adan itibaren beş sene mürûrunda sakıt olur.

MADDE 133 — Müfârakata sebebiyet veren taraf üç seneyi tecâvüz etmemek üzere yeni bir nikâh akdinden menolunabilir. Eğer her iki taraf sebebiyet vermiş ise her ikisi menolunabilir.

MADDE 134 — Müfârakati mûcip esbabdan birine istinaden zevceynden biri nikâh ve ahkâm baki kalmak üzere ayrı yaşamalarını talep ederse, tahakkuku halinde olvecihle yaşamalarına hükmolunabilir. Şu kadar ki, diğer taraf müfârakat talebinde ısrar ederse müfârakatine hükmolunur.

Ayrı yaşamalarına hükmolunan zevceynden herhangi biri hükm-i vâkıa istinâden müfarakat talep edebilir.

MADDE 135 — Esbab-ı müfârakattan olan bir fiilin afvi, o fiilden mütevellit hakk-ı davayı iskat eder.

MADDE 136 — Müfârakat davası vukuunda mahkemece evvel-emirde tarafeyn ailelerinden müntahap birer muslih veya rüesay-ı ruhaniye marifetiyle ıslah-ı beyne tevessül olunur. İslah-ı beyn mümkün olmadığı surette davay-ı vakıa alel-usul rü'yet ve fasledilir.

MADDE 137 — Hükmün tarih-i sudûrundan itibaren üç ay zarfında rüesay-ı ruhaniyeye müracaatla nikâhın feshine müteallık merâsim-i diniyenin icrasına tevessül olunabilir. Bu surette müddet-i mezkûre zarfın-

da hükm-i vaki infaz olunmaz. Mehl-i mezbûrun inkızası üzerine nihayet yirmi gün zarfında mahkûmünleh tarafından hükm-i vakiin infazını talep lâzimeden olup aksi takdirde hüküm keenlemyekün olur.

MADDE 138 — Talâkın zevc tarafından izn-i hâkime talîki halinde mevadd-ı sâlife ahkâmı musevilerde dahi cari olur. Zevcenin ebab-ı mezkûreden dolayı tefrîkini talebe hakkı vardır.

Bab-ı Sâlis

Fasl-ı Evvel

İDDET HAKKINDADIR

MADDE 139 — Akd-i sahih ile menkûha olup ictimadan sonra zevcinden talak veya fesih ve tefrîk ile iftirak eden ve hâmil (gebe) ve sinn-i iyâsa vasıl olmayan kadınların müddet-i iddeti üç hayz-ı kâmildir. Şu kadarki, kadın üç ay mürurundan mukaddem iddetinin inkizasını iddia eylerse kabul olunmaz.

AŞ. 310,55,81,311; TMK. 95,96

MADDE 140 — Mu'tedde zikrolunan müddet zarfında hiçbir hayız görmediği veyahut bir veya iki hayız gördükten sonra munkatı olduğu takdirde, eğer sinn-i iyâsa vasıl olmuşsa vusul tarihinden itibaren üç ay, olmamış ise iddetin lüzumu zamanından itibaren dokuz ay iddet bekler.

AŞ. 313,314,315; TMK. 122,95,96

MADDE 141 — Akd-i sahih ile menkûha olup ictimadan sonra zevcinden talak veya fesih ile ayrılan ve sinn-i iyasa vasıl olan kadınların müddet-i iddeti üç aydır.

MADDE 142 — Mevadd-ı sabıkanın ahkâmı nikâh-ı fasit ile tekarrüp edilmiş iken tefrîk olunan veya zevci vefat eden kadınlarda dahi caridir.

AŞ. 311

MADDE 143 — Hâmil olanlardan maada zevci vefat eden ve nikâh-ı sahih ile menkûha olan kadınların ictima vuku bulsun veya bulmasın, dört ay on gün iddet beklemesi lazım gelir.

AŞ. 317; TMK. 95,96

MADDE 144 — Nikâh-ı sahih ile menkûha olup hâmil iken talak veya fesih ile iftirak eden veya zevci vefat eyleyen kadın hamlini vaz' edinceye değin beklemek lazım gelir. Sıkıt (düşük) vaki oldukda eğer mestebîn'ül-hilka (azaları belirli) ise vâz'-ı haml gibidir, değilse onunla iddet münkazi olmayıp mevadd-ı sabıkada muharrer ahkâma tevfikan muamele edilir.

İşbu fıkraların hükmü nikâh-ı fasit ile menkûha olup da tefrîk edilen veya zevci vefat eden hâmil kadınlar hakkında dahi caridir.

AŞ. 316,; TMK. 95,96

MADDE 145 — Mevadd-ı sabıkada muharrer iddetin mebdei talak veya feshin vukuu veya zevcin vefatıdır. Velevki zevce bu hallere muttali olmasın.

AŞ. 321,

MADDE 146 — Akd-i sahih veya fasitte ictima veya tekarrüp ile teekküdden evvel talak veya fesih vuku bulursa iddet lazım gelmez.

AŞ. 323,

MADDE 147 — Bir mu'teddenin zevci vefat etse talâkı-ric'îde, iddet-i talak münhedim olur ve yeniden iddet-i vefat beklemesi lazım gelir. Ama talak-ı bâinde lazım gelmeyip iddet-i talakı ikmal eder.

AŞ. 310,55,81,318,319,; TMK. 95,96,

MADDE 148 — Musevilerde, alel-ıtlak akd-i sahih veya fasitte, talak veya fesih veya zevcin vefatı vukuunda iddet lazım gelir. Müddet-i iddet 91 gündür. Şu kadar ki, hâmil veya zat-ı veled olan kadının iddeti çocuğu iki yaşını ikmal edinceye kadar imtidat eyler. Çocuğun vefatı halinde iddet, tarih-i vefattan itibaren 91 gündür.

MADDE 149 — İsevilerde müddet-i iddet alel-ıtlak fırkatten itibaren bir senedir. Meğerki vaz'-ı haml etmiş ola...

Fasl-ı Sâni

MU'TEDDENİN NAFAKASI HAKKINDADIR

MADDE 150 — Mu'teddenin nafakası zevci üzerine lazım olur.

AŞ. 324,325,

MADDE 151 — Nâşize olduğu halde tatlîk olunan kadına nafaka-i iddet lazım gelmez.

AŞ. 321,325,326,327,

MADDE 152 — Zevci vefat eden kadın için nafaka-i iddet lazım olmaz. Gerek hâmil olsun, gerek olmasın.

AŞ. 329,331,

MADDE 153 — Kazâen veya rızâen nafaka takdir edilmeksizin müddet-i iddet münkazi olsa nafaka sakıt olur.

AŞ. 321,330,

MADDE 154 — Nafaka-i mukaddereden müterâkim miktar ehad-i zevceyin vefatiyle sakıt olmaz.

AŞ. 331,

MEVADD-I ŞETTÂ

MADDE 155 — İşbu Kararnamede gayr-i müslimler hakkında istisnâen beyan olunan ahkâma muhalif olmayan mevad sarahat-i mahsuse olmadıkça onlar hakkında dahi caridir.

MADDE 156 — Rüesay-ı ruhaniyenin akd ve fesh-i nikâh ile müstetbeâtından olan nafaka-i zevcat, drahoma ve cihaz hakkındaki hakk-ı kazaları mülğâdır.

MADDE 157 — İşbu Kararnamenin icrasına Adliye Nâzırı memurdur. Meclis-i Umumînin ictimaında kanuniyeti teklif olunmak üzere işbu Kararnamenin mevki-i tatbike vaz'ını irade eyledim.

8 Muharrem 1336, 25 Teşrin-i Evvel 1333

MEHMED REŞÂD

Adliye Nâzırı — HALİL

Sadr-ı Â'zam — MEHMED TAL'AT

— IV —

İNTİKAL KANUNLARI

Arazi-i Emîriye Ve Mevkûfenin Tevsî-i İntikâlâtına Dair Nizamname
(Düs. I.T.c.l, sh. 223—224)

Emvâl-i Gayr-i Menkûle İntikâlât Kanun-u Muvakkatı
(Düs. I.T.c. 5. sh. 145, Takvim-i Vakâyı', No: 1398)

A) ARAZİ-İ EMÎRİYE VE MEVKÛFENİN TEVSÎ-İ İNTİKÂLÂTINA DAİR NİZAMNAME

SÛRET-İ HATT-I HÜMÂYÛN
(MÛCEBİNCE AMEL OLUNA)

«Mücerred teshîl-i muâmelât ile emr-i ziraat ve ticaret ve o cihetle servet ve mamûriyet-i memleketin bir kat daha tezyîd ve tevsîi maksadıyla bâ-tapu tasarruf olunagelen arazi-i emîriye ve mevkûfenin usul-ü intikâlâtı hakkında karargîr olan müsâadât-ı seniyye bervech-i âtî beyan olunur»

MADDE 1 — Bâ-tapu tasarruf olunan arazi-i emîriye ve mevkûfenin evlad-ı zükûr ve inâsa mütesaviyen (erkek ve kız çocuklara eşit olarak) intikalı hakkında Arazi Kanunnâme-i Hümâyûnu'nun tayin eylediği ahkâm ve müsaade kemâkân (olduğu gibi) baki olup fakat arazi-i emîriye ve mevkûfe mutasarrıflarının evlad-ı zükûr ve inâsı mevcud olmadığı halde uhdesinde bulunan arazi, saniyen ahfadına, yani evlad-ı zükûr ve inasın oğluna ve kızına, salisen baba ve anasına, râbian li ebeveyn ve li eb (ana baba bir ve baba bir) er karındaşına, hâmisen liebeveyn ve lieb kız karındaşına, sâdisen liüm (ana bir) er karındaşına, sâbian liüm kız karındaşına bilâ bedel mütesâviyen intikal edecektir. Ve ta'dat olunan vereseden biri bulunmadığı takdirde, sâminen zevcden zevceye ve zevceden zevce intikal eyleyecektir.

MADDE 2 — Bâlâda derecâtı tayin olunan hakk-ı intikal ashabından birinci derecede itibar olunan verese mevcut iken ikinci derecede bulunan verese hakk-ı intikala nâil olamayacaktır. Mesela, evlad var iken ahfâda ve ahfâd mevcut iken ebeveyne arazi intikal etmeyip, fakat baba ve anasının hayatında vefat eden evlad-ı zükûr ve inâsın evladı evlad makamına kâim olarak ced ve ceddelerinden baba ve analarına intikal edecek hisse kendilerine intikal edeceği misillû yalnız ebeveynden liüm kız karındaşına kadar hakk-ı intikal ashabından bulunan vereseye intikal edecek araziden dahi zevc ve zevceye birer rubu' hisse intikal eyleyecektir. Ve evlad ve ahfad var iken zevc ve zevcenin araziden hisse almağa salahiyeti olmayacaktır.

AK. 54, 55

MADDE 3 — Gerek te'mîn-i deyn için carî olan ferâğ bil-vefa usulü ve gerek medyûnun vefâen ferağ olunmamış olan arazisinin hayatında veya vefatında îfay-ı deyn edebileceği ahval ve muâmelât nizâmât-ı mahsusa ile tayin olunacaktır.

MADDE 4 — Mülknâme-i Hümâyûn ile tasarruf olunan çiftlikât ve arazi-i saire hakkında dahi arazi-i emîriye ve mevkûfe muâmelâtı icra kılınıp fakat bunlardan alınmakta olan müeccele-i seneviye kâide-i mahsusasına tatbikan kemâkân ahz ve istîfa olunacaktır.

MADDE 4 — Arazi-i emîriye ve mevkûfe üzerinde bulunan ebniye ve eşcarın tasarrufu hakkında Arazi Kanunâme-i Hümâyûnu'nun tayin eylediği ahkâm kemâkân icra kılınacaktır.

MADDE 6 — İşbu kanun tarih-i ilanından itibaren mer'iyyül-icra olacaktır. Ve Arazi Kanunnâme-i Hümâyûnuyla Tapu Nizamnamesi mevadd-ı sâbıkada beyan olunan ahkâm-ı kanuniyeye tevfîkan tashih olunarak neşir ve ilan kılınacaktır.

Fî 17 Muharrem 1284 »

(Düstûr, I. Tertip, c.l, sh. 223—224)

B) ZEYL :

«Bir kimse zevcesini talâk-ı ric'î ile tatlik edip de zevcenin iddeti münkaziye olmaksızın zevceynden biri veyahut bir kimse bir hatunu nikâh edip de dühûl ve halvet-i sahiha bulunmaksızın kezâlik zevceynden biri vefat ettikde uhdesinden münhal olan arazide şer'an verâseti sabit olan zevc ve zevcenin hakk-ı intikalı olduğu misillû bir adam maraz-ı mevtinde talâk-ı bâyin ile tatlik ettikten sonra zevcenin iddeti tekmil olmaksızın zevc fevt olsa arazisinde kezâlik şer an verâseti sabit olan zevcenin hakk-ı intikalı bulunacaktır.

Fî 29 Rebîülâhir 1289 »

(Düstûr, I. Tertip, c.l, sh. 224)

C) EMVAL-İ GAYR-İ MENKULE İNTİKÂLÂT KANUN-U MUVAKKATI

(27 Rebîülevvel 1331/21 Şubat 1328)

(Neşir Ve İlanı: 3 Rebîülâhir 1331, 27 Şubat 1328; Takvîm-i Vakâyi' No: 1398; Düstûr, II. Tertip c. 5, sh. 145)

Esbab-ı Mûcibe Layihası

«Hudûd-ü intikaliye ne kadar tevsî' ve tezyîd edilir ise araziye mutasarrıf olanların uhdelerindeki yerleri imar hususundaki mesaisi dahi ol mertebe tezâyüd edeceği (artacağı) ve hudûd-u intikaliyenin vüs'atsizliğinden dolayı el-yevm (bugün) servet-i nakdiyelerini arazi üzerinde is-

timal eylemek istemeyen erbâb-ı yesârın (zenginlerin) de arazi edinmeye ve araziden iktitaf-ı menâfi' eylemeğe (yararlanmaya) rağbet edecekleri ve bu sebeplerle günden güne arazinin kıymet ve itibarı ve mesai ve servet ve menâfi-i umumiye nisbetinde de devletin menâfii artacağı emr-i âşikâr bulunduğu cihetle hudûdu intikaliyenin bir derece daha tevsii münasip addedilmiştir. Bundan başka el-yevm intikal-ı adîye tabi bulunan arazi-i mevkûfe ile tevsî-i intikallı müsakkafât ve müstegallât-ı vakfiye hakkında başka başka iki kanun mevcut olup bunlarda ashab-ı intikalden bazısının derecesi tefâvüt etmekte ve bu vechile intikal muamelâtında daima teşevvüşât (dağınıklık ve karışıklıklar) vukua gelmektedir. İntikal-ı âdînin bir nevi gayr-i menkûlde bir türlü ve diğer nevi gayr-i menkûlde başka bir türlü hükme tabi tutulması muvafık-ı maslahat olmadığından bunların tevhîd ve telifine dahi lüzum görülmüş ve bu sırada derecât dahilinde bervech-i âtî bazı tadilât icra edilmiştir.»

MADDE 1 — Bir kimse vefat ettikde uhdesinde bulunan arazi-i emîriye ve mevkûfe âtiz-zikr (aşağıda zikredilen) derecât üzerine bir veya müteaddit eşhasa intikal eder ve onlara **«ashab-ı hakk-ı intikal»** denir.

MADDE 2 — Ashab-ı intikalın birinci derecesi müteveffanın fürûu yani evlad ve ahfadıdır.

Bu derecede hakk-ı intikal evvelemirde evlada ve badehû onlara halef olmak üzere ahfada ve evladın ahfadına aittir. Binaenaleyh müteveffanın hîn-i vefatında ber hayat bulunan her fer' kendi vasıtasıyla müteveffaya ittisal kesbeden fer'leri hakk-ı intikaldan iskat eder. Müteveffadan evvel vefat etmiş olan fer'in fürûu kendi makamına kâim olurlar. Yani ona intikal edecek hisseyi ahzederler.

Müteveffanın müteaddit evladı olup da cümlesi evvelce vefat etmiş bulunur ise her birinin hissesi kendi vasıtasıyla müteveffaya ittisal kesbeden fürûa intikal eder. Evladdan bazısı bilâ fer' vefat ettiği takdirde hakk-ı intikal münhasıran diğer evlada veya onların fürûuna kalır.

Batınlar taaddüt ettikçe hep bu usul üzere muamele olunur. Evlad ve ahfadın zükûr ve inâsı hakk-ı intikalda müsâvîdir.

MADDE 3 — Ashab-ı intikalin ikinci derecesi müteveffanın ebeveyni ile onların fürûudur.

Ebeveynin ikisi de ber hayat ise müsavat üzere hakk-ı intikala nail olurlar.

Bunlardan biri evvelce vefat etmiş bulunur ise onun fürûu birinci derecede muharrer ahkâma tevfîkan aled-derecât makamına kâim olurlar.

Fürûu bulunmadığı surette hayatta bulunan peder veya valide münhasıran hakk-ı intikala nail olur.

Ebeveynin ikisi de evvelce vefat etmiş bulunur ise pederin hissesi kendi fürûuna, validenin hissesi de kendi fürûuna aled-derecat intikal eder. Şayet birinin fürûu yok ise onun hissesi de diğerinin fürûuna kalır.

MADDE 4 — Ashab-ı intikalin üçüncü derecesi müteveffanın ced ve ceddeleriyle onların fürûudur.

Ana ve baba tarafından ced ve ceddeler hep ber hayat iseler müsavat üzere hakk-ı intikala nail olurlar. Bunlardan biri vefat etmiş bulunur ise fürûu aled-derecât onun makamına kâim olur. Fürûu yok ise ona isabet edecek hisse ber hayat bulunup onun zevci veya zevcesi olan ced ve ceddeye intikal eder. Bu da ber hayat değilse onun fürûuna intikal eder.

Ana veya baba cihetinden olan ecdad ve ceddat hayatta olmadıkları gibi fer'leri dahi mevcut değilse diğer cihetteki ecdad ve ceddat veya fürû'ları münhasıran hakk-ı intikala nail olurlar.

Bu madde mûcebince ebeveyn veya ceddeynine halef olan fer'ler birinci derecenin intikalinde muharrer olan ahkâma tabi olurlar.

MADDE 5 — Birinci ve ikinci ve üçüncü derecedelerdeki fürû'dan hangisi müteaddit cihetlerden hakk-ı intikala nail olur ise cümlesini ahzeyler.

MADDE 6 — Mevadd-ı sâbıkada muharrer derecattan mukaddemi mevcut iken muahharı hakk-ı intikala nail olamaz. Şu kadar ki müteveffanın evlad ve ahfadı olduğu halde anası ve babası veya bunlardan biri mevcut ise südüs hissesi bunlara intikal eder.

MADDE 7 — Müteveffanın zevc veya zevcesi birinci derecedeki hakk-ı intikal ashabıyla ictima ettikde rubu' hisseye ve ikinci derecedeki hakk-ı intikal ashabıyla veya ced ve cedde ile içtima' eyledikde nısıf hisseye nail olur.

Eğer 4. md. mûcibince ced ve cedde ile beraber onların fürûu da hakk-ı intikala nail olmak icap ediyorsa işbu fürûa isabet edecek hisseyi dahi zevc veya zevce ahzeder.

Birinci ve ikinci derecedeki eshab-ı intikalden veya ced ve ceddeden hiç biri bulunmazsa zevc veya zevce münhasıran hakk-ı intikala nail olur.

MADDE 8 — Mevadd-ı sabıka ahkâmı icareteynli ve icare-i vahide-i kadimeli müsakkafat ve müstegallat-ı vakfiye ile mukataa-i kadimeli müstegallat hakkında dahi caridir.

MADDE 9 — Hudud-u intikaliyenin madde-i sabıka mûcebince tevsîinden dolayı müsakkafat ve müstegallat-ı vakfiyenin icarât-ı haliye ve mukataât-ı kadimeleriyle arazi-i mevkûfenin bedel-i öşür mukataaları vergi kıymetlerine nisbetle binde yüz paradan dûn ise o mikdara iblağ olunacaktır.

Arazi-i mevkûfe için yeniden tahsis olunacak mukataalar dahi işbu nisbete tatbik edilecektir.

Bundan başka usul-i sabıkaya tevfikan hadd-i intikali tevsi ettirilmiş olan müsakkafat ve müstegallat-ı vakfiye için vergi kıymetleri üzerinden binde otuz kuruş hesabiyle ifası lazım gelen resm-i tevsi altmış seneye taksim olunarak senevî binde yarım hesabiyle ifa kılınacaktır.

MADDE 10 — Şart-ı vâkıf mûcibince hudud-u intikaliyesi daha vâsi' olan vakıflarda kemâkân şarta riayet olunacak ve icârât-ı muhassasa haliyle ibka edilecektir.

MADDE 11 — İşbu Kanun neşri tarihinden itibaren mer'î olacaktır.

MADDE 12 — İşbu Kanunun icray-ı ahkâmına Maliye ve Evkaf Nezâretleri memurdur.

(İrade-i Seniyye Tarihi: 27 Rebiülevvel 1331 21 Şubat 1328)

BORÇLAR ve EŞYA HUKUKU

DÖRDÜNCÜ KİTAP

BORÇLAR VE EŞYA HUKUKU

(MECELLE, md. 100-1612
ARAZİ KANUNNAMESİ, 1-132)

BORÇLAR VE EŞYA HUKUKU

I. Genel Bilgiler

A) GENEL OLARAK

Borçlar ve Eşya hukuku, Medeni hukukun şumûlü içine girmektedirler. Borçlar hukuku, iki kısma ayrılmakta; birinci kısım, bütün akdî münasebetlerin ve hatta Medeni Kanunun içinde düzenlenmiş olan bazı borç münasebetlerinin (TMK. 5) hepsine şâmil olmak üzere genel mahiyetteki kaideleri ihtiva eden umumî hükümler kısmıdır (TBK. 1-181). İkinci kısım ise; satım, trampa, bağışlama, kira, iş, vekâlet gibi çeşitli akit nevilerini ve bunlara dair olan esasları düzenleyen akdin muhtelif nevileri kısmıdır. (TBK. 182-544). Eşya hukuku ise, aynî hakları (Mülkiyet ve mülkiyetin dışındaki aynî haklar), zilyetlik ve tapu sicilini konu edinir (Mülkiyet, TMK. 618-702, Diğer aynî haklar, 703-886, Zil yetlik ve Tapu sicili, 887-937).

İslam ve Osmanlı hukukunda eşya ve borçlar hukuku ile alakalı konular, **«muamelât»** bölümünde işlenmektedir. Fıkıh kitaplarının muamelat kısmı borçlar ve eşya hukuku ile hükümleri bütün ayrıntılarıyla ihtiva etmektedir. Bu sebeple, Mecelle ve benzeri çalışmalara kadarki Osmanlı ve İslam hukukunda eşya ve borçlarla ilgili söyleneceklerin hepsi, genel olarak fıkıh kitapları ile ilgili söylenenlerin aynısı olacaktır. Yalnız bir konuyu aydınlattıktan sonra, kitabımıza aldığımız eserlerin tanıtımına geçeceğiz.

Günümüzde bazı hukukçular, islam borçlar hukukunun genel hükümlerinin bulunmadığını, diğer bir ifade ile borçlar genel teorisinin islam hukukunda mevcut olmadığını iddia etmektedirler. Kanaatimizce bu yanlıştır. Zira islam hukukunun nazarî kısmı genellikle usûl'ül-fıkıh denilen eserlerde işlenmektedir. Mesela bir butlan nazariyesi, akitler ve tasnifini, fıkıh kitaplarında değil, usûlül-fıkıh kitaplarında bulmak mümkündür. Müdellel fıkıh kitapları da nazarî bilgileri ihtiva etmektedir. Ayrıca borçlar genel hükümleri, islam hukukunda satım (bey) akdi içerisinde işlenmektedir. Bu sebeple bey'akti ile alakalı hükümler, fıkıh kitaplarında büyük bir yer tutmaktadır. Bey'akdi ile ilgili hükümleri genelleştirerek bir borçlar genel kısmı düzenleyen Muhammed Kadri Paşa'nın **«Mürşidül-Hayran»** ı bunun en büyük delilidir.

Bu kısa bilgilerden sonra, şimdi de kitabımıza aldığımız Mecelle ve mukayesede istimal ettiğimiz Kadri Paşa'nın **«Mürşidül Hayran»** ı ile Arazi Kanunu üzerinde duracağız.

a) Mecelleyi Hazırlayan Âmiller ve Hazırlanışı:

«Osmanlı Devletinde III. Selimle başlayan ve II. Mahmutla devam eden batılılaşma hareketi Abdülmecit zamanında Tanzimat fermanıyla meyvelerini vermeye başlamıştır.

Her konuda olduğu gibi hukuk sahasında da Tanzimatla birlikte bir yenilik devresi başlamıştır. Tanzimat devri hukuk sahasında bir düalizim arzeder. 1839 dan önce Osmanlı devletinde sadece islam hukuku câridir. Her ne kadar Padişah iradelerine dayanan bir örfî hukuk mevcutsa da prensip olarak bu hukuk islam hukukuna aykırı olamaz, özellikle ferdî haklara ve fertler arasındaki münasebetlere taalluk etmez. Netice olarak 1839 dan önce İmparatorlukta ana hukuk islam hukukudur. Bilhassa özel hukuk tamamıyla saf islamî karakterini muhafaza etmektedir. 1839 tarihinden sonra islam hukukunun yanında Avrupa'dan iktibas edilen kanunlar da uygulanmaktadır. Böylece birtaraftan islam hukuku, diğer taraftan menşeini Avrupa hukukundan, özellikle Fransız hukukundan alan muhtelif kanun ve nizamnameler, hukuk külliyatını oluşturuyordu. Bu cümleden olmak üzere ilk defa 1850 tarihinde Avrupa devletleriyle artan ticarî münasebetleri kolaylaştırmak ve iyi bir şekilde düzenleyebilmek için Fransız Ticaret Kanunu iktibas edildi. Daha sonra Deniz ticareti kanunu, usûl ve icra kanunları da iktibas edildi.» (1)

Avrupa'dan tercüme edilerek alınan bu kanunlar, yerli medeni hukuk ile alakalı benzeri çalışmaların yapılmasına da sebep olmuştu. Avrupa'lılarla olan ilişkilerin artması sonucu ortaya çıkan davalar için yabancılar Şer'iye mahkemelerini kabul etmemeye ve bir takım zatlar da Fransız Kanunlarının Türkçe'ye tercüme olunup yeni kurulan nizamiye mahkemelerinde onlarla hükmedilmeye taraftar olmaya başlamışlardır. Bunun üzerine H. 1272 (1855) senesi başlangıcında fıkıh ilminin **«muamelat»** kısmına dair Türkçe **«Metn-i Metîn»** ismiyle bir kitap yazılmasına zamanın millet meclisi karar vermiştir. Bu maksatla Rüşdi Molla Efendi başkanlığında, Ahmet Cevdet Paşa, Tahsin Efendi, ve Ali Râtip Beyden müteşekkil bir hey'et kurulmuştur. Hey'et 20 safer 1272 (1 Kasım 1855) tarihinde ilk toplantısını yapmış, sonra da, Kitabül-Büyû hazırlanmış ise de, eser tamamlanmadan hey'et dağılmıştır.

Nizamiye Mahkemeleri kurulmuştu (1871). Dış tazyikler **«Kanununuz ne ise ortaya koyunuz»** diyorlardı. İslam hukukuna vâkıf kimseler azaldığından nizamiye mahkemeleri üyelerinin fıkıh kitaplarından hüküm çıkarmaları şöyle dursun, şer'iye mahkemelerine bile hâkim bulmakta zorluk çekiliyordu. İşte bu durumda herşeyden önce yeni kanunların uygulanmasında hâkimlere yol gösterecek bir medeni kanuna ihtiyaç vardı. Bu ihtiyaca kâni olan devlet adamları medeni kanunu hazırlamak hususunda takip edilecek yolda anlaşamadılar.

---

(1) Cin, Halil, Osmanlı ve İslam Hukukunda Evlenme, Ankara, 1974, Sh. 285

Ali ve Fuat Paşaların Fransız Medeni Kanununun (Code Civil) iktibas edilerek mahkemelerimizce uygulanması isteklerine karşılık; Ahmet Cevdet Paşa ve Şirvanîzade Rüştü Paşalar milli bünyemize, örf ve adetlerimize uygun bir kanun tedvini fikrini kabul ettirmek için uğraşıyorlardı. Ali ve Fuat paşaların Ahmet Cevdet paşa'ya hürmet ve itimatları vardı. Bu sebeple Cevdet ve Rüştü paşaların fikirleri üzerinde durmak icap etti. Neticede birbirine tamamen zıt olan bu iki fikirden birisini tercih maksadıyla bir kısım mebusların da katılmalarıyla özel bir komisyon kuruldu. Karşılıklı iddialar dinlendi. Çetin mücadelelerden sonra Ahmet Cevdet Paşa ve taraftarlarının fikirleri kabul olundu Ahmet Cevdet Paşanın başkanlığında bir ilim heyeti teşkil edildi. Heyet, fıkıh kitaplarından muamelâta dair, Hanefi Mezhebinin esaslarına dayanan bir **«Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye»** vücuda getirilmesine karar verdi. Sekiz senelik bir çalışma sonucu meydana getirilen Mecelle'nin tedvininde başta Ahmet Cevdet Paşa (1238-1312/1822-1895) olmak üzere devrin tanınmış hukuk otoriteleri vazife görmüşlerdir. Bunlar arasında Ahmet Hilmi Efendi, Seyfettin İsmail Efendi, Filibeli Halil Efendi, Şirvanızade Ahmed Hulusi Efendi, Kara Halil Efendi, Yusufzade Ahmed Halid Efendi, İbn Abidînzade Alâaddin Efendi, Karînâbâdîzâde Ömer Hilmi Efendi, Bağdatlı Muhammed Emin Efendi, Gerdankıran Ömer Hulusi Efendi, Yunus Vehbi Efendi, Kırımlı Abdüssettar Efendi, Abdüllatif Şükrü Efendi ve İsa Ruhi Efendi mevcuttur. Son toplantılarına Ali Haydar efendi de katılmıştır.

1285--1306 (1868-1889) seneleri arasında faaliyet gösteren Mecelle Cemiyeti, ilk önce Esbab-ı Mûcibeyi, Kavâid-i Külliyeyi ve Kitabül Büyûu hazırlayarak 8 Zilhicce 1285 (29 Mart 1869) yılında Meclis-i Vükelaya sunmuştur. Son kitap olan **«Kitabül Kaza»** (16. Kitap) da 15 Recep 1293 (6 Ağustos 1876) yılında sadarete takdim olunmuş ve 26 Şaban 1293 (16 Eylül 1876) tarihinde de kanunlaşmıştır.

Bu arada Mecelle'nin bazı kitapları Arapça'ya ve Rumca'ya tercüme edilmiş, ayrıca Mecelle Cemiyeti başka kanunlarla da meşgul olmuştur. Cemiyet 3 Ramazan 1293 (22 Eylül 1877) yılında ceza hukukundan Kasame meselesini; 4 Cemaziyülûla 1296 (26 Nisan 1879) yılında ise 15. kitap olan Kitabül-Beyyinat vet-Tahlîf'in tatbikatındaki eksikliği gidermek üzere 25 maddelik **«Bilâbeyyine Mazmûnuyla Amel ve Hüküm Caiz Olabilecek Surette Senedat-ı Şer'iyyenin Tanzimine Dair Talimat»**ı hazırlamıştır. Mecelle cemiyetinin **«Usul-i Muhakeme-i Hukukiye Kanunnamesi Lahiyası»** ismiyle 301 maddelik bir usul kanunu hazırlandığını sadece biliyoruz. Yaptığımız araştırmalarda bunun izine şimdilik rastlayamadık.

Nihayet cemiyetin çalışamaz durumda olduğunu bizzat cemiyet reisi olan A. Cevdet Paşa'dan öğrenen II. A. Hamit 26 Cemaziyel-evvel 1306 (28 Ocak 1889) tarihli irade-i seniyesi ile, cemiyeti ihtiyaç hasıl olduğu takdirde toplanabileceğini ifade ile lağvettiğini bildirmiştir.

b) Değerlendirilmesi, Tatbiki Ve İlgası

Mecelle-i Ahkam-ı Adliye, özel hukukun borçları, gayr-ı menkul, aynî haklar ve kısmen ticaret hukuku dallarıyla ilgili hükümleri ihtiva ettiği

gibi, kamu hukukundan da hukuk muhakemeleri usûlü ile alakalı hükümler ihtiva etmektedir. Hazırlandığı devre göre sistem ve muhteva bakımından bir yenilik arzettiğinden ve o devrin yeni ortaya çıkmış bir takım hukukî meselelerine hal çaresi getirmiş olmasından dolayı yalnız bugünkü Türkiye hudutları içinde değil, çok geniş bir sahada tatbik olunmuştur. Mesela bunlar arasında Mısır, Hicaz, Irak, Suriye, Ürdün, Lübnan, Kıbrıs ve Filistin'i sayabileceğimiz gibi İsrail'i de sayabiliriz. Hatta bugün bile İsrail Hukukunda müessir olduğunu İsrail resmî vesikalarından öğreniyoruz. Ayrıca Mecelle Arnavutluk, Bosna ve Hersekte de 1928 yılına kadar yürürlükte kalmıştır.

Mecelle'nin kaynakları, esbab-ı mûcibesinde de ifade oltnduğu gibi Hanefi Mezhebi üzere kaleme alınan fıhık kitapları, şerh, haşiye, talikler ve fetvalar olmak üzere islâm hukukudur. Bunun böyle olduğunu ispat eden eserler yazılmıştır. Mesela Mirat-ı Mecelle, isimli eser tamamen Mecelle'nin fıkhî kaynaklarının aynası olan bir eserdir. Mecelle örf ve adeti de hukukun kaynakları arasında kabul etmiştir. Fakat bu kabulle islam hukukunun haricine çıktığı düşünülemez. Zira örf ve adet islâm hukukunun da kaynaklarındandır. Mecelle'nin Code Napolleon'un, muaşır kanunların ve Roma hukukunun tesiri altında kaldığını söylemek ilim namına saçmalıktır. Zira her yönüyle fıkıh kitaplarının bir kopyası olan Mecelle tamamen millî (şer'î) kaynaklara dayanmaktadır.İstismar edilen 76. Maddesi "Beyyine müddeî içindir, yemin münkir üzerinedir" Hazreti Peygamberin hadisidir (Cami-Sağîr, I. 107, Tirmizi, III, 627).

Mecelle'nin takip etiği tedvin sistemine gelince; biz bu konudaki mevcut fikirlerin hiçbirine katılmamaktayız. Bilindiği gibi kanun tedvinlerinde iki usul mevcuttur: Birincisi, 18. asrın sonuna kadar devam eden kazuist (meseleci) metoddur. Buna göre her muhtemel hadiseyi ayrıca düzenleyen, her meseleye göre ayrı ayrı kaideler ihtiva eden mufassal kanunlar hazırlanır. İkinci metod ise, 18. asrın sonundan itibaren takibe başlanılan ve mücerret metod diye bilinen metoddur. Buna göre: kanunlar hazırlanırken hâdiselerin mahiyetine göre umumî kaideler koymak prensibinden hareket edilir. Birinciye misal, 17000 den fazla maddeyi kapsayan "Rusya Devletleri Umumi Kanunudur" ikinciye misal ise, TMK. dur.

Mecelle'nin kazuist bir metodla yazıldığını söylemek doğru değildir. Zira Mecelle'nin kendine mahsus orijinal bir tedvîn sistemi vardır. Bu sistemi mezkûr iki sistemin ikisine de tam benzetemeyiz. Ancak mücerred-kazuistik karma bir sistemle yazılmıştır denilebilir. Önce "mücerred" kelimesini zikr etmemizin sebebi, mücerredlik vasfının Mecelle'de ağırlıklı oluşundandır. Mecelle'nin tedvin metoduna kazuistik diyenlerin delili, bir medeni kanunun aile ve miras hükümleri haricinde 1851 maddeden oluşmasıdır. Böyle bir hesap bizi yanıltır.

Zira Mecelle sadece eşya ve borclar hükümlerini ihtiva etmemektedir. Ayrıca ilk yüz maddesinde hukukun genel prensiplerini, 400 küsur maddesinde usul hukuku hükümlerini 250-300 Maddesinde de ticaret hukuku hükümlerini düzenlemektedir. Toplayacak olursak bunların sayısı 750 maddeyi bulur. Bu duruma göre eşya ve borçlar hukukunu düzenleyen Mecelle maddelerinin sayısı 1100 madde kadardır. Medeni Kanunu-

muzun ilgili maddeleri ise, toplam 900 küsur maddedir. İkiyüz maddelik fazlalık metod farklılığını gerektirmez. Ayrıca bir kira akdini ele alarak Mecelle 207 maddeyle kira kadini düzenlerken medeni kanunumuz 50 maddeyle düzenliyor diyerek kazuistik metodla yazıldığını söylemek de yanlıştır. Zira Mecelle 207 madde ile hem kira akdini düzenlemiş, hem de hizmet akdini düzenlemiştir. İkisinin toplam maddeleri, medeni kanunumuzda 92 madde eder. Borçlar genelden (182 maddede) kira akdine düşen payı eklerseniz bu 120-130 maddeyi bulur. 130 ile 200 arasındaki fark ve yazım uslûpları beraber mütalaa edilirse neticede ikisi aynı kapıya çıkar. Yazılış ve tedvin ediliş zamanı da göz önüne alınırsa mesele daha iyi anlaşılır. Hülasa Mecelle'nin tedvin metodu tam kazuistik değildir. Olsa olsa karma bir metoddur, denilebilir.

İhtiyaç üzerine 1919 da Mecelle'nin bazı maddeleri ta'dil edilmiştir. Biz bu yapılan tadilatı da ilgili maddelerin altlarında gösterdik. Mecelle tadil komisyonu ve sonradan kurulan diğer komisyonlar da kendinden bekleneni vermeyince, adliye vekili Mahmut Esat'ın emriyle bütün komisyonlar ilga edildi. Artık Hükümet, İsviçre Medeni Kanununun iktibasına karar verdi. Böylece Mecelle-ı Ahkâm-ı Adliye, ilk kitabının kanunlaştığı 8 Muharrem 1286 (20 Nisan 1869) tarihinden itibaren 57 senelik bir mer'iyetten sonra tarihe mal oluyordu. İsviçre medeni Kanununun tercümesi 17 Şubat 1926'da kül halinde kabul edilerek 4 Ekim 1926'da yürürlüğe girdi.

c- Mecelle Şerhleri :

Mecelle, bütün dünyada meşhur olmuş ve değişik dillerde bu esere şerhler yazılmıştır. Bunlar arasında en meşhur olanları şunlardır :

1- Temyiz mahkemesi reisi, fetva emini, İstanbul Hukuk Fakültesi (Mekteb-i Hukuk) Mecelle hocası ve Adliye Vekili Ali Haydar Efendinin yazdığı **"Dürer'ülHükkâm şerhü Mecelletil-Ahkâm" adlı** kıymetli eserdir. Bu eser Mecelle şerhlerinin en meşhuru ve en kıymetlisidir. Hanefi fıkhının muamelata dair bir hazinesidir. Eser Fehmi El-Hüseynî tarafından arapçaya tercüme olunmuş ve 1925-1936 yılları arasında Hayfa, Gazze ve Kahire'de tab'edilmiştir. Eserin 4 ciltlik baskısı fevkaladedir. (İstanbul, 1330, I. c. 992 sh+II. c. 952 sh.+III. c. 989 sh.+IV. c. 831. sh).

2- Hacı Reşit Paşanın **"Ruh-ul Mecelle"** isimli eseri sekiz cilt halinde tab olunmuştur. (İstanbul 1326-1328, c. 1-8, 214+25,4+212 +275+252+307 sh).

3- Kayseri Müftüsü fıkıh mütehassısı Mesut Efendi tarafından arapça olarak yazılan Mirat-ı Mecelle'dir. Mecelle'nin kaynakları hakkında yazılmış en mükemmel ve en geniş bir eserdir. (İstanbul, 1297-1299, 870 sh.)

4) Şûray-ı Devlet (Danıştay) azalığı yapmış Lübnan'lı Sâlim ibn Rüstem Baz tarafından Arapça olarak te'lif edilen **"Şerhül-Mecelle"** isimli eserdir. Kısa olmasına rağmen Arap hukukçular tarafından çok tutulmuştur (Beyrut 1888-1889 c. I-II)

5) H.M. Ziyaadin Türkzâde tarafından kaleme alınan "**Mecelle-i Ahkâmı Adliye Şerhi**» dir. Oldukça geniş bir şerhtir. (İstanbul 1312, 945 sh.)

6) Suriye, (Şam) Üniversitesi Hukuk Fakültesi hocalarından Muhammet Sait El Mehâsinî tarafından 1927 senesinde Ali Haydar Efendi'nin Dürer-ül Hükkamı tarzında arapça olarak 3 cilt halinde ve modern kanunların maddeleri ile mukayeseli olarak yazılan şerhtir.

7) En geniş mecelle şerhi Humus müftüsü Muhammet Halit El-Atasî'nın başlayıp, oğlu Muhammet Tahir El-Atâsî'nın tamamladığı 6 ciltlik şerhtir. (Humus 1930-1937).

8) Bağdat Hukuk Fakültesi Dekanı Münir el-Kadi'nin mevzulara göre bablara ayrılmış olan beş ciltlik şerhidir. (Bağdat, 1936-1942).

9) G. Sinapian'ın Fransızca olarak kaleme aldığı "**Code-Civil Ottman**" isimli eseri de bir Mecelle şerhi sayılabilir. Zira Mecelle'nin 9,11,12,13,14, 15, ve 16. kitaplarındaki maddelerin bazıları ile Fransız Medeni Kanunu arasında bir mukayese yapmaktadır.

10) Evkâf-ı Hümayun idare Meclisi Reisi Kuyucaklızade Mehmet Atıf Bey'in Kitabüş-Şirket'e kadar olan şerhidir.

11) Sivas Bidayet Mahkemesi reisi Malatyalı Hocazâde Mehmet Rasim Efendi'nin "**Mecelle-i Ahkam-ı Adliye şerhi**" isimli gayr-ı matbu bir kitabı vardır.

B) MÜRŞİDÜ'ÜL-HAYRAN İLA MARİFETİ AHVÂLİL-İNSAN (MH)

Kitabımıza almaya gerek görmediğimiz, ancak Mecelle ile mukayesesini yaptığımız bu eserin de tanınması lüzumludur kanaatindeyiz. Eserın muellifi hakkında Aile Hukuku bölümünde yeterli bilgi vermiştik. Eserin müellifi Muhammed Kadri Paşa'dır. Babası aslen Türk ve kendisi Mısırlı'dır. Mürebbiliğini yaptığı Mısır Hidivî İsmail Paşa, Osmanlı Devleti ile anlaşamamasından dolayı, Mecelle'nin Mısır'da tatbikine razı olmamıştır. Bunun üzerine Osmanlı'daki Mecelle öncesi mevcut fikir ayrılıkları Mısırda'da aynen yaşanmıştır. İsmail Paşa Mahlûf el-Minyavî'yi Fransız Medeni Kanununu Malikî mezhebine tatbik ile görevlendirmiş ise de, bu hareketi muhafazakâr ilim muhîti tarafından tasvip edilmemiştir. Dolayısıyla Minyavî eserini tamamladıysa da tatbik edilemedi. Bir müddet sonra, din ve devlet ricalinin isteğiyle Muhammet Kadri Paşa, Hanefi mezhebi esaslarına dayanan modern Medeni Kanun tarzında kaleme alınan ve 1054 maddeden oluşan "**Mürşidül-Hayran**" ını yazdı. Esere büyük bir itibar gösterildi. Kendisinden sonraki bütün milli kanunlara kaynaklık etti.

Mürşidül-Hayran, sistematik olarak Mecelle'ye benzer, uslûp ve konular itibarıyle de tam bir benzerlik arzeder. Hatta bazı maddeler harfi harfine aynıdır. Bu benzerliğin sebebi kanaatimizce, Mecelle'nin kopyası olmasından değil, her ikisinin de kaynakları olan fıkıh kitaplarının aynı olmasındandır. Bütün bu benzerliklerin yanında bazı farklı tarafları da mevcuttur. Evvelâ bu eserde külli kaideler mevcut değildir. Bazıları de-

ğişik yerlerde bilmünasebe zikredilmiştir. İkinci olarak, Mecelle'nin satım akdi içinde genişçe düzenlediği borçların genel hükümlerini, bu eser başta 270 madde halinde ayrı olarak düzenlemiştir. Bu sebeple eser mücerret sisteme, Mecelle'den daha yakındır. Ancak bu ilk 270 madde içinde, sadece borçlar genel hükümleri değil, eşya hukukuna ait bazı genel esaslar da mevcuttur. Üçüncü olarak, bu eser Mecelle'nin düzenlediği bazı konuları ihtiva etmemektedir. Usul hukuku, biraz önce söylediğimiz küllî kaideler ve ticaret şirketleriyle alakalı Mecelle'deki hükümler bu eserde yoktur. Bu sebeple eser sadece borçlar ve eşya hukukuna ait hükümleri muhtevidir. Nasip olursa eserin tercümesini hukuk alemine kazandırmak istiyoruz. Burada sadece mukayesesini yapmakla yetindik.

C- ARAZİ KANUNU (AK)

Eşya hukukunun en önemli konularından biri de, gayr-i menkullerdir. Gayr-i menkulleri oluşturan kategoriler arasında birinci sırayı araziler almaktadır (TMK. 911). O halde eşya ve borçlar hukuku bölümüne arazi ile ilgili hukukî düzenlemelerin alınması zaruri ve tabiîdir. TMK.nun 641. maddesinde söz konusu edilen umuma ait yerler ve devletin hüküm ve tasarrufu altında bulunan ve tapulamaya tabi olmayan sahipsiz araziler ile alakalı gerekli hukuki düzenlemelerin de yapılmamış olması, arazi ile ilgili Osmanlı kanunlarının değerini bir kat daha arttırmaktadır. Bütün bu sebeplerle biz 1274 tarihli Osmanlı Arazi Kanunnamesini, eşya ve borçlar bölümüne almayı uygun gördük. Varsa modern hukukî düzenlemeler ile ve Mecellenin ilgili maddeleriyle de mukayesesini yaptık.

Osmanlı hukukunda arazi ile alakalı hukukî düzenlemelerin tetkiki için tanzimattan önceki ve sonraki hukukî düzenlemeler ayrımını yapmak gerekir.

a) Tanzimattan Önceki Hukuki Düzenlemeler

Arazi ile ilgili tanzimattan önceki hukukî düzenlemelerin esasları, değişik tarihlerde padişaha arzedilen (arz-ı atabe-i ülyâ kılınan) telhisler (Vezirler, Şeyhül İslam, Nişancı ve Kaz askerler arasında meydana gelen müzâkere ve mütalalar sonucunda padişaha arz edilen bir çeşit raporlara denir.) üzerine sudûr eden irade-yi seniyyelerdir. Bu irade-yi seniyyeler divan-ı hümayun defterine kaydedilir. Kaydedilen ve bir nevi kanunlaşmış olan arazi ile ilgili bu hükümler ile bunlara dayanarak şeyhülislamların verdiği fetvalar ulema ve hukukçular tarafından **"kanunnâme"** isimli mecmualarda derlenmiştir. Bu kanunnamelerin en meşhuru Kanunî Sultan Süleyman devrinde Şeyhül İslâm olan merhum Ebüssuûd Efendiye atfedilen ve hatta başlığında bile **"Sultan Süleyman Han ve Şeyhûl İslâm Ebüssuûd Efendi zamanında olan kanunnamelerden Şer-i Şerife muvafık ve hâla mu'teber kavanindir" diye yazılı bulunan ve ihtiva eylediği fetvalardan çoğu ve muhtelif ser'î meselelere dair "Ma'ruzat-ı Ebussuûd"**. isimli fetvalarının tamamı Ebûssuûd'un imzasıyla imzalı olan nefis **"mecmuadır"**. Bu**"Mecmua"** 1017-1033 tarihlerinde sudûr etmiş olan fermanlara istinat eden bazı hükümleri de ihtiva etmesinden dolayı ta-

mamının Ebussuûd'a atfedilmesi belki doğru olmayabilir. Ayrıca yine Ebussuûd'ün tedvin ettiği Budin Kanunnamesini (Budapeşte) Sadık Albayrak yayınlamış bulunmaktadır. (Tercüman Binbir Eser, Budin Kanunnamesi ve Osmanlı Toprak Meselesi İstanbul, Tarihsiz; ayrıca bkz. Milli Tetebbu'lar Mecmuası, 1331/1915, sayı 1-2 sh. 50-112, 304-348).

b- Tanzimattan Sonraki Hukukî Düzenlemeler

Arazi Kanununa kadarki hukukî düzenlemelr yine eski mecmualara dayanıyordu. Onların zeyli, bir fıkrası veya ek bir iradey-i seniyye hükmündeydi. 3 sene boş kalan arazinin müstehakk-ı tapu olacağına dair eski kanunname hükümlerinden nizamiye askerlerinin istisnası ile alakalı 10 Cemaziyelâhire 1261 tarihli kanun fıkrası (Karakoç, age, 1/123); Ana'nın arazisinde erkek ve kız çocuklarının intikal haklarının olduğunu ifade eden 14 cemaziyelûlâ 1263 tarihli iradeyi seniye (Takvimi Vakayı no: 332); Küçüklerin ana ve babalarına intikal eden araziyi bülûğa erdikten sonra 10 seneye kadar davaya yetkileri olduğu hakkındaki Muharrem 1264 tarihli kanun fıkrası (Karakoç, Age, 1/127); çocuksuz vefat eden kadınların arazisinde erkeklerinkindeki intikal kaidelerinin geçerliliği ve üç seneden beri gâip olanların arazilerinin müstahakk-ı tapu olacağını bildiren 23 Rebiül evvel 1265 tarihli iradeyi seniyye (Takvim-i Vakayi No: 403) yi bu meyanda zikredebiliriz. Daha sonra Arazi Kanunnamesinin temelini teşkil eden bir hukukî düzenleme yapılmıştır. Şöyle ki: 23 Rebiülevvel 1265 tarihli irade-yi seniyye, arazi ile alakalı eski fetvâ ve kanunnamelerindeki hükümlerin derlenerek araziye mahsus bir risale haline getirilmesini âmirdir. Padişahın bu arzusu yerine getirilerek bir risale hazırlanacak ve devletin ilim makamlarına gönderilecektir. İrade-yi seniyyede bu isteniyordu. Bu istek, Şeyhülislam Muhammed Arif Hikmet Bey tarafından yerine getirildi ve "**Ahkâm-ı Mer'iye**" ismiyle 1267 tarihinde yayınlandı. Risale, mirî arazide intikal ve tapu hakkı sahipleri hakkındaki eski kanunname hükümlerini, muhtelif tarihlerde sâdır olan iradeyi seniyyeleri ve konuyla ilgili önemli fetvaları ihtiva ediyordu. Risalenin tanzim ve tertibi eski kanun mecmualarını andırmaktadır. Ancak o kadar meşhur olmuştur ki artık isminden "**Kanun-u Sultanî**" veya "**Arazi Kanunu**" diye bahsedilmeye başlanmıştır. Daha sonra bu da ihtiyaca kâfi gelmeyince, modern kanunlar tarzında bir kanuna ihtiyaç duyulmuş ve 23 şevval 1274 tarihinde yürürlüğe giren Arazi Kanunnamesi hazırlanmıştır. Bu Kanunname 132 madde ve bir hâtimeden ibarettir. Arazi'nin kısımlarından bahsetmekte, özellikle mirî arazi, metrûk arazi ve mevât arazi ile alakalı hükümleri ihtiva etmektedir. İfade ve ülûbu zamanına göre sadedir. Kanun haline geldikten sonra bütün islam aleminde hüsnü kabul görmüştür. Bugün de muhtaç olduğumuz bu hukukî düzenleme üzerinde kıymetli şerhler yazılmıştır. Bunlar arasında, Ali Haydar Efendinin (1905/1321) "**Şerhu Cedîd Li Kanunil-Arazi**"si (İstanbul, 1319); Halis Esref'in kıymetli ve hacimli serhi, Atıf Efendinin, Hüsnü Efendi'nin ve Celaleddin Bey'in Arazi Kanunu şerhleri zikredilebilir. Osmanlı toprak rejimi ile alacaklı olarak yazılan Prof. Dr. Halil Cin'in "**Mirî Arazi ve Bu Arazinin Mülk Haline Dönüşümü**" isimli eseri de bu konuda yazılmış modern bir eserdir.

Arazi Kanunundan sonra da arazi ile ilgili hukukî düzenlemeler yapılmıştır. Ancak bunlar bu kanunun bazı maddelerinin tadili veya kanu na yapılan zeyiller şeklindedir. Arazi kanununun 67. Maddesine 25 Muharrem 1287 tarihinde bir fıkra (Düs. I. T. c. ı, sh. 182); 41. md. ne 18 Eylül 1290 tarihinde bir fıkra (Düs. I. T. 3/457) 108. md. ne 22 Mayıs 1291 tarihinde bir fıkra (Düs. I. I. 3/457); 22. md. ne 27 Kânunusani 1301 tarihinde bir fıkra eklenmiştir. Ayrıca arazi ile ilgili, 7 Rebiül-Evvel 1279 tarihli (Düs. I. T. I/244); 27 Şaban 1286 tarihli (Düs. I. T. 1/238); 23 Ramazan 1286 tarihli (Düs. I. T. 1/242) nizamnamelerle, 17 Muharrem 1284 tarihli Tevsi-i İntikal Nizamnamesi (Düs. I. T. 1/223) çıkarılmıştır. (2)

---

(2) **Bibliyografya:** Öztürk, age, sh. 10-123, Karakoç, Tahşiyeli Kavânin, c. 1, sh. 115-304, Cin, age. sh. 285 vd. İmre, Giriş. sh. 66 vd. Albayrak, Sadık, Budin Kanunnamesi, sh. 11 vd., Karakoç, Külliyat-ı Kavânin, Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi, kayıtsız, cilt, 1-50, Belgesay, Mustafa Reşit, Kur'an Hükümleri ve Modern Hukuk, İstanbul 1963, sh. 9 vd., Ez-Zirikli, Hayreddin, El-A'lam, ilgili kısımları, Mecelle ve Arazi Kanunu Mazbataları, Düstur, I. Tertip, c. I. II. III. IV ve Zeyilleri.

II- Mecelle'nin Eşya ve Borçlar Hukukunu İlgilendiren İlk Onüç Kitabı (Md. 101-1612)

A) MECELLE ESBÂB-I MÛCİBE MAZBATASI (3)

Mecelle'nin tedvinine niçin ihtiyaç duyulduğunu, tedvinde nasıl bir yol takib edildiğini, o günlerde adliyemizin ne durumda olduğunu, zamanın kanun ve mevzuatını bize kısaca hülâsa etmiş olması bakımından, 8 Zilhicce 1285 (29 Mart 1869) de Meclis-i Vükelâ'ya sunulan Mecelle Cemiyyeti'nin hazırladığı bu «Esbab-ı Mûcibe Mazbatası»nı sadeleştirerek buraya almakta fayda mülahaza etmekteyim:

«Yüksek makamınızca malum olduğu üzere fıkıh ilminin dünya işleriyle alâkalı olan kısmı münâkâhat (aile hukuku), muâmelât (aile, miras ve ceza dışındaki hukuki münasebetler) ve ukûbat (cezalar) kısımlarına ayrıldığı gibi, medenî ve müterakkî milletlerin Kanun-u Esasîleri de bu üç kısma ayrılıp, muâmelât kısmı medeni kanun diye isimlendirilir. Fakat bu asırlarda ticarî muameleler pek fazla gelişmiş olduğundan poliçe ve iflas gibi pek çok hususlarda temel kanundan istisna olunmuş ve bu istisnâî meseleleri içine alan bir de ticaret kanunnamesi tanzim edilmiştir ki, ticarî hususlarda ona uyulup, diğer hususlarda yine medenî kanuna baş vurulur. Meselâ, bir ticaret mahkemesinde ticaret kanunu hükmünce görülen bir davanın rehin, kefâlet ve vekalet gibi bazı teferruat sayılan hususlarında temel kanuna müracaat edilmektedir. Suçların sebeb olduğu âdi hukuk davalarındada bu yol takib ediliyor. Medenî kanunun yerine Devlet-i Aliyye'de eski ve yeni pek çok kanun ve nizamlar yapılmıştır. Her ne kadar bunlar bütün muamelelerin halline kâfi değilse de fıkıh ilminin muamelat kısmı bu hususdaki ihtiyaçlara yeter de artar bile. Ayrıca davaların şeriat ve kanuna havale edilmesinde bazı zorluklar görülmekte ise de Temyiz-i Hukuk Mahkemeleri hakimlerin riyaseti altında şer'i davalara baktıkları gibi Temyiz Mahkemelerinde nizamlara göre görülen maddeler de yine onlar tarafından karara bağlanmakta ve bu tip problemler hâlledilmektedir. Şu kadar var ki mülkî kanun ve nizamların esas kaynağı fıkıh ilmi olarak nizamlara göre bakılan maddelerin bile bir çok teferruata dair olan hususları fıkha aid meseleleri tetkik ile halledilegelip Temyiz Mahkemeleri azası ise fık-

(3) Bu kısım Sayın Osman Öztürk'ün konuyla ilgili eserinden orada sadeleştirildiği için aynen alınmıştır. age, sh. 33-39. Diğer Kitapların Esbab-ı Mûcibesi de ayni yerden iktibas olunmuştur.

hî meselelere hakkiyle vâkıf olmadıklarından güya hakimefendiler mevcut kanun ve nizamların haricinde olarak duruşmaları istedikleri kalıba döküyorlar nazarı ile bakılıp bir takım sû-i zanlara kapılarak, dedi-koduya sebep oluyorlar.

Devlet-i Aliyye'nin Ticaret Mahkemeleri'nde ise Ticaret Kanunnamesi tatbik edilmekte olup, davanın ticaretle alâkası olmayan hususlarda büyük zorluklar çekilmektedir. Şöyle ki; Avrupa kanunlarına müracaat olunsa bunlar padişahın iradesi ile vazedilmiş kanunlar olmadığından Devlet-i Aliyye'nin mahkemelerinde tatbik olunamaz. Şeriata havale olunduğunda ise; Şer'iye Mahkemeleri böyle hususlarda murâfaayı esasından tutmağa mecbur olur. Halbuki iki mahkemenin mahkeme usulleri esasen muhtelif olduğu için tabiatıyla işde çatallık ortaya çıkması dolayısıyla buna benzer hususlarda Ticaret Mahkemelerin'den, Şer'iyye Mahkemeleri'ne müracaat edilemiyor. Ticaret Mahkemeleri azası fıkıh kitaplarına müracaat etsin denilirse bu bile mümkün değildir. Çünkü fıkıha intisab hususunda onlar da Temyiz Mahkemeleri azasiyle aynı durumdadır.

Fıkıh ilmi ise uçsuz bucaksız bir deniz olup, bir ummandan inci çıkarır gibi bundan lâzım olan meseleleri bulup çıkararak mesele halledebilmek epeyce maharet ve melekeye bağlıdır. Bilhassa Hanefî mezhebi üzere muhtelif devirlerde pek çok müctehitler gelip, pek çok ihtilaf ortaya çıkmış ve Hanefî fıkhı Şâfiî fıkhı gibi işlenmeyip pek geniş ve dağınık olmuştur. Işte birbirinden farklı bu kadar sözler içerisinde sahih olanını ayırarak hadiselerin ona tatbikine büyük zorluk vardır.Kaldı ki, asırların değişmesiyle örf ve âdete dayanan fıkhî meseleler de değişiklik gösterir. Meselâ; eski fıkıh âlimlerine göre satın alınacak evin bir odasını görmek kâfidir. Fakat sonrakilerin görüşüne göre her odasını görmek lazımdır. Bu ise delil bakımından bir ihtilâf olmayıp, inşaat hakkında örf ve âdetin değişmesinden ortaya çıkmışıtr ki, evvelce evlerin her odası aynı tarz üzere yapılageldiğinden bir odasını görmek diğerlerini görmeye hacet bırakmazmış. Sonraları evlerin odaları birbirinden farklı yapılmak âdet olduğundan, her odasını görmek lâzım gelmiştir. İşin hakikatinde lâzım olan keyfiyet ise alış-verişin maksadına göre kâfi bir bilgi edinmekten ibaret olduğu için, esas şer'î kâide değişmeyip, bunun hadiselere tatbiki meselesi, zamanın ahvâlinin değişmesiyle değişiyor. Buna benzer zaman ve delil değişikliğini birbirinden ayırmak oldukça fazla bir dikkate muhtaçtır. Fıkhî meseleleri ihâta etmek ve derinliklerine vakıf olmak ise pek güçtür. Bir aralık Hanefî fıkhıyle alâkalı meseleleri bir araya getirip toplamak üzere asrın fakih ve âlimleri bir araya getirilerek Tatarhâniyye ve Fetâvâ-i Cihangiriyye gibi kitaplar te'lifine gayret edilmiş ise de, yine fıkhî teferruat ve mezhebî ihtilaflar bütünüyle halledilememiştir.

Gerçekten fetvâ kitapları hadiselerin fıkhî kaidelere tatbikine dair verilmiş olan fetvâları hâvi eserler demek olup, halbuki bunca asırlardanberi Hanefî mezhebi büyükleri tarafından verilmiş olan fetvâların bir araya toplanmasının ne kadar güç olduğunu ifadeye lüzum yoktur. Binaenaleyh **İbn-i Nüceym** bir takım kaide ve temel meseleleri toplayarak bunların ışığında fıkhî teferruatı muhtasar olarak bir araya getirmek yolunda güzel bir çığır açmış ise de ondan sonraki asırların âlim ve fakîh

yetiştirmek yolunda evvelki bereketi görülemediğinden onun yolunu takip ederek açmış olduğu çığırı geliştirecek zatların zuhûriyle bu yolda gayret göstermelerine müsaid olmamıştır. Şimdi ise şer'î ilimlerde maharetli zatlar ender görülür olduğundan Nizamiye Mahkemeleri'nde icab ettiğinde fıkıh kitaplarına müracaat etmek suretiyle şüpheleri hâlledebilecek aza bulundurmak şöyle dursun, memleketimiz dahilinde bulunan bu kadar Şer'iyye Mahkemeleri'ne kâfi kadı bulmak problem olmuştur.

Bundan dolayı ihtilâflardan âzâde ve yalnız en uygun görüşleri içerisine almak üzere fıkhî muamelelere dair anlaşılması kolay bir kitap yapılsa herkes kolaylıkla okuyarak muamelelerini ona tatbik ve böyle mazbut bir kitap olduğu halde nâib efendi (kadı)lere * büyük faydası olacağı gibi Nizamiye Mahkemeleri azasiyle idarî işlerde bulunan memurlar dahi okumak suretiyle şer'î meseleleri kavrayarak, icabında güçleri yettiği kadar Şer-i Şerîfe tâbi' olurlar. Hem Şer'i mahkemelerde muteber ve geçerli hem de Nizamiye Mahkemeleri'nde hukuk davaları için kanun kaynağı lüzumu kalmaz mütalâasına mebnî öyle bir muhteşem eserin vücuda gelmesi hayli vakitten beri arzu olunan bir hâl olup, hatta bunun için Meclis-i Tanzimat Dairesinde bir ilmî cemiyyet teşkil edilmiş ve haylice meseleler yazılmış iken, fiiliyat sahasına konamayıp (el-Umûru merhûnetun bi-evkatiha: İşler vakit ve saati gelmeden yapılamaz) hükmünce tesisi son derece mühim olan bir çok hayırlı işler gibi asırların imrendiği gıpta ettiği padişahımızın hayırlı işlere sahne olan devrine kalmıştır.

Padişah hazretlerinin feyzinin bir semeresi olarak iftiharla göze çarpan bunca mükemmel eserler sırasında bu dahi husule gelmek üzere fıkıh ilminden asrın ihtiyaçlarına göre günün getirdikleri muamelelerin tatbikine kâfi gelebilecek öyle bir hayırlı eserin vücuda getirilmesi; biz acizlere havale buyurulmuş olduğundan irade-i aliyye mûcibince Divan-ı Ahkâm-ı Adliyye Dairesinde toplanarak fıkhın muamelât kısmından çok vukû' bulan ve zamanın muamelelerine göre lüzumu âşikar olan maddeler hakında Hanefî mezhebi büyüklerinin muteber sözleri bir araya getirilerek müteaddid kitaplara taksim ve **(Ahkâm-ı Adliyye)** diye isimlendirilmek üzere bir Mecelle tertibine başlanarak mukaddimesiyle birinci kitabı tamamlanmış ve bir nüshası Fetvahâne yüksek makamına verildiği gibi fıkıhta maharet ve kâfi bilgisi olan diğer bazı büyük zatlara da birer nüshası takdim edilerek, gelen tenkidleri müteakip lâzım gelen değişiklik yapıldıktan sonra temize çekilerek vekâletiniz yüksek makamına arzolundu. Bunun arapçaya nakli hazır olduğu gibi diğer kitaplar dahi cem' ve te'lif olunmak üzeredir.

Gözden geçirmek suretiyle yüksek malûmunuz olur ki, mukaddimenin ikinci maaklesi **(İbn-i Nüceym)** ile onun yolunda yürüyen fakihlerin bir araya getirdikleri fıkhî kaideler olup, Şer'iyye hakimleri sahih bir nakil bulmadıkça yalnız bunlarla hükmedemez. Fakat fıkhî meselelerin bir araya toplanmasına küllî faideleri olarak gözden geçirenler meseleleri,

---

*** Şer'î mahkemelerin hakimlerine Anadolu ve Rumeli Kazaskerleri'nin niyabetini (vekâletini) yapmalarından dolayı «Naib» denirdi. (bk. Tarih Deyimleri, II, 644).**

delilleriyle zaptedmiş olurlar ve diğer memurlara da her hususta baş vurulacak kaynak olabilir. Ayrıca bunlar vasıtasıyla bir adam muamelâtını mümkün mertebe şerîata uydurabilir. Dolayısıyledir ki, kitap yahut bab ünvanıyle yazılmayıp mukaddimede toplanmıştır. Fıkıh kitaplarında ekseriyetle meseleler ile temel kaideler karışık olarak zikrolunmuş ise de bu Mecelle'de her kitaba aid olan ıstılahat o kitabın mukaddimesi olmak üzere zikrolunarak meseleler sadece tertib üzere yazılıp fakat bu aslî meseleleri izah için misal olarak tefvâ kitaplarından bir hayli mesele nakledilmiş ve ilâve olunmuştur.

Zamanımızda cereyan eden alış-veriş çok kere bazı şartlara bağlı olup Hanefî mezhebinde ise akdin yapıldığı anda, öne sürülen şartların çeşitlerinin çoğu alış-verişi fesad edici olması sebebiyle Kitab'ul-Buyû'un en mühim bahsi (bey'biş-şart : şarta bağlı alış-veriş) faslı olarak cemiyetimizce pek çok bahs ve münzarayı icab ettirdiğinden geçen tartışmaların hülâsasının aşağıdaki şekilde takdimi münasip görülmüştür.

(Şarta bağlı alış-veriş) hakkında müctehidlerin çoğunluğunun sözleri birbirine uymaz. Malikî mezhebinde cüzî bir müddet için ve Hanbelî mezhebinde her hâl u kârda satıcı kendisi için satılan şeyde şahsî bir menfaat şart edebilir. Fakat satıcıda bu selahiyet olup da müşteride olmaması re'y ve kıyasa muhalif görülür. İmam A'zam hazretleri ile muasır olup da sonraları kendi yolunu takip edenleri kalmayan müctehidlerden **(İbn Ebî Leylâ)** ile **(İbn Şübrüme)** hazretleri bile bu hususta birbirine tam olarak zıd olan birer görüşte bulunmuşlardır. Şöyle ki İbn Ebî Leylâ'ya göre umumî olarak bey' ve şart fâsid, İbn Şübrüme'ye göre ise her hal u kârda hem bey' hem de şart caizdir.

İbn Ebi Leyla'nın mezhebi "Müslümanlar şartlarına sadıktırlar" (bk. Keşf'ul-Hafâ, el-Aclûnî, Beyrut, 1351, II, 209, 2303 numaralı Hâdis) Hadisine zıd görünür. İbn Şübrüme mezhebi bu Hadîse tamamiyle uygun ise de bâyi' ve müşteri icrası caiz ve kabil olmayan şartlar öne sürebilip, şarta riayet ise imkân nisbetinde olmak fakîhler nazarında kabul edilmiş olmasıyla şarta riayet meselesi tahsis ve istisna kabul eder bir kaidedir. Bundan dolayıdır ki Hanefî mezhebinde mutedil bir yol takib edilerek bey'in şartları; (câiz), (müfsid) ve (lağıv) diye üç kısma ayrılmıştır. Şöyle ki satış akdinin zarurî icablarından olmayıp veya akdin zarurî icapları satışı teyid etmeyip de taraflardan birinin menfaatine olan şart müfsid ve ona bağlı olan satış fâsid olur. Birtafarın menfaatine olmayan şartla ise satış sahih ve şart lağıvdır. Zira alış-verişten maksad temlik ve temellük hususudur. Yani herhangi bir mani ve müşkülat olmaksızın müşterinin satılan şeye, satıcının ise paraya malik olması hâlidir. Halbukki faydası bir tarafa olan şartın icrasını o taraf ister, diğer taraf ise istemez ve böylece bir anlaşmazlık ortaya çıkabilir. Fakat örf ve âdet anlaşmazlığı giderici olduğundan her hâl u kârda herkes tarafından kabul edilen şart ile satışa müsaade edilmiştir.

Ticari muameleler yukarıda izah edildiği üzere zaten müstesna bir halde olup, esnafın ekserisinde dahi birer herkesçe kabul edilen muamele yerleştiğine ve sonradan giren âdetler de muteber olduğuna nazaran fesadı icab ettirecek yalnız bir takım münferid ve perakende alış-veriş

edenlerin örf ve âdet harici yapmış oldukları münferid alış-veriş de hiç bir değeri ve münakaşa götürür yeri olmadığından asrın muamelelerinin kolaylaştırılması için Hanefî mezhebinin dışında İbn Şübrüme mezhebini takip etmek münasip görülmeyip diğer fasıllarda olduğu gibi birinci babın dördüncü faslında da Hanefi mezhebi üzere bey'i ifsad etmeyen şartların beyaniyle iktifa olunmuştur.

Hülasa bu Mecelle'de Hanefî mezhebinin dışına çıkılmayıp, içerisindeki maddelerin çoğu hâlen Fetvâhane'de muteber ve tatbik edilir olduğu cihetle bunlar hakkında bahse lüzum görülmez. Fakat yine Hanefi fakihlerinden bazı büyük imamların muteber sözleri, halkın ve günün ihtiyaçlarına uygun olması dolayısıyla tercih olunduğundan bunların metebcr kaynakları ve mucib sebebleri aşağıda beyan olunur.

Yüzdoksan yedinci ve ikiyüzbeşinci maddeler mucebince mevcud olmayan bir şeyin satışı sahih değildir. Halbuki gül ve enginar gibi çizek nevinden ve birbiri ardınca yetişen sebze ve meyve mahsulleri bazı kısımları meydana çıkmadan diğer bazı kısımları gelip geçer olduğu cihetle çok kere buna benzer şeylerin meydana çıkmış ve çıkacak olan mahsulatı toptan olarak satılmak örf ve âdet olmuştur. Bu kabil mahsullerde mevcuda bakarak mevcud olmayanın da beraber olarak toptan satılmasına **(İmam Muhammed b. Hasan'uş-Seybani)** hazretleri istihsan yoluyla cevaz vermiş, **(İmam Fazlî,)** **(Şems'ul-Eimmet'il-Hulvani)** ve (Ebu Bekr b. Fazl) O'nun kavli fetvâ vermiş olduklarından ve insanları buna benzer âdetlerinden vaz geçirmek mümkün olmayıp, halkın muamelelerini fesada nisbetten imkân dahilinde sıhhatte hamletmek evlâ olduğundan bu bu Mecelle'de de Muhammed. ın kavli tercih edilerek ikiyüzyedinci madde ona uygun olarak yazılmıştır.

(Subrâ) meselesinde meselâ, kilesi şu kadar kuruşa olmak üzere bir yığın buğday satıldıkda İmam A'zam hazretlerine göre yalnız bir kilesi hakkında satış sahih olur, İmameyn'e göre ise o yığın tamamen satılmış olarak kaç kile çıkarsa ona göre parası verilmek lazım gelip halkın muamelelerini kolaylaştırmak düşüncesiyle Hidâye sahibi gibi bir çok fakihler bile bu hususta onların kavlini seçmiş olduklarından ikiyüzyirminci madde o suretle kaleme alınmıştır.

İmam A'zam hazretleri katında şartın muhayyer oluş müddeti üç günden fazla olamayıp, İmameyn'e göre ise her kaç gün mukavele olursa caiz olduğuna ve bu hususta da onların kavli hâl ve duruma uygun görüldüğünden seçilerek üçyüzüncü maddede müddet mutlak olarak ifade edilmiştir.

Nakdin muhayyerliğinde dahi bu ihtilâf carî olup, bunda müddetin mutlak oluşu hususunda **(İmam Muhammed)** hazretleri yalnız kalmış ise de halkın menfaatlerine uygun düşmesi sebebiyle onun kavli ihtiyar olunarak üçyüzonüçüncü maddede filan vakte kadar deyip, müddet mutlak oluşu üzere bırakılmıştır.

İmam Azam hazretlerine göre ısmarlama usûlü (istisna') yapılan alış-verişten ısmarlayan kimse vazgeçebilir ise de İmam Ebu Yusuf hazretlerine Şimdi ise dünyada pek çok fabrikalar yapılarak bunca oplar, tüfekler ve vapurlar mukavele ve sipariş ile yaptırılagelip ısmarlama işi her zaman yapılagelen büyük işlerden olmasıyle ısmarlayanın ısmarlama akdini fesihde muhayyer olması bir çok büyük işleri bozacağından ve ısmarlama hususu kıyasın hilâfına olarak halkın örfüne dayanarak istihsan yoluyla meşru olan seleme kıyaslanan ve örfe dayanan bir durum olduğundan asrın ihtiyacına göre İmam Ebu Yusuf kavlinin alınmasına lüzum görülerek üçyüzdoksanikinci madde ona uygun olarak yazılmıştır.

İctihadı icab ettiren meselelerde müslümanların reisi herhangi bir kavl ile amel olunmak üzere emrederse icab ettirdiği şekilde amel olunmak vacip olduğundan maruzatımız yüksek vekâletlerinde de tasvip buyurulursa ekte takdim olunan Mecelle'nin üstü halife hazretlerinin hatt-ı hümayunları ile iradesi alınmak babında.»

Mazbatanın altında şu imzalar yer almaktadır.

Divan-ı Ahkâm-ı Adliyye Nâzırı
Ahmed Cevdet

Evkâf-ı Hümayun Müfettişi
Seyyid Halil

Şuray-ı Devlet azasından
Seyfeddin

Divan-ı Ahkâm-ı Adliyye
azasından
Seyyid Ahmed Hulûsi

Divan-ı Ahkâm-ı Adliyye
azasından
Seyyid Ahmed Hilmi

Şuray-ı Devlet azasından
Mehmed Emin

Cemiyyet Azasından

İbn Âbidinzâde Alâeddin

(BOA, Mecelle Dosyası,; Düstur, I. T. I. Cilt)

BİRİNCİ KİTAP

KİTAB'UL-BÜYU'

(Alım-Satım Akdi)

KİTABÜL-BÜYÛUN MECLİS-İ VÜKELÂYA SUNULAN ESBÂB-I MÛCİBE LAYİHASI

«Yüksek malumunuz olduğu üzere Şer'iyye hakimleri Şer'î davalara Şer'î noktadan bakmaya memur oldukları gibi kanunları da tatbike vazifeli idiler. Temyiz mahkemeleri de riyasetleri altında bulunduğundan ve Şer'î Mahkemeler ile Ticaret Mahkemelerin'de iş ve davalardan dolayı ihtilaflar ve zorluklar meydana çıkartılmaması lüzumu meydanda olduğundan herkes kolaylıkla gözden geçirerek muamelelerini ona uydurmak ve Nizamiye Mahkemeleri azasiyle idarî vazifelerde bulunan memurlar da gözden geçirmek suretiyle Şer'î meselelere vâkıf olarak icabında işlerini güçleri yettiği kadar Şer'i Şerîfe uygun yapmak ve hem Şer'î Mahkemelerde geçerli hem de Nizamiye Mahkemelerinde hukuk davaları için kanun koymağa hacet bırakmaması mütalaasiyle ihtilaflardan uzak ve kendisi ile hüküm verilen maddeleri içine alan fıkıh muamelelerine dair kolay anlaşılır bir kitap yazılması öteden beri düşünüldüğü halde şimdiye kadar ortaya konulmamış olup, Padişahımızın devr-i saltanatlarında kıymetli eserlerinden olmak üzere öyle bir hayırlı eserin vücûda getirilmesi için Divan-ı Ahkâm-ı Adliyye Nazırı devletlû paşa hazretlerinin başkanlığında bir ilmî cemiyet teşkil olunmuş idi. Adı geçen komisyonda birlikte yapılan çalışmalar neticesinde fıkhın muamelat kısmından çok vuku' bulan ve devre göre lüzumu meydanda olan maddeler hakkında Hanefî mezhebinin ileri gelen alimlerinin muteber sözleri bir araya toplanarak, muhtelif kitaplara taksim edilmiş ve Ahkâm-ı Adliyye ismiyle adlandırılmak üzere tesbit edilmiş olan Mecelle'nin mukaddimesiyle 1. kitabı tamamlanarak bu hususta hazırlanan mazbata ile beraber geçen gün akdolunan hususî komisyonda okunup, tetkik edilmiştir.

Bu Mecelle'de Hanefî mezhebinin dışına çıkılmayıp, içerisindeki maddelerin ekserîsi hâlen Fetvâhane'de muteber ve tatbik edilmekte olduğu cihetle bunlar hakkında bahse lüzum görülmeyip fakat yine Hanefî hukukçularından bazı ileri gelenlerinin muteber sözleri, insanların menfaatlarına uygun ve asrınihtiyaçlarına cevap vermesi sebebiyle alınmış, gerçekten bu meselelerde yukarıda bahsedilen kendisi ile hüküm verilen maddeler ile amel etmeye vakit ve hâlin muamelelerine göre zaruret görülmüş olup, yalnız bunlardan hakk-ı mürûr, hakk-ı şirb ve hakk-ı mesil meselesinde zamanımızda Fetvahânece geçerli olan görüşler cereyan eden muamelelere uyması sebebiyle bu meselenin eski hâli üzere terkedilmesi kararlaştırılarak 216. madde ona göre kırmızı kalemle tashih edilmiş ve buna benzer ictihad edilen meselelerde hangi

kavl (söz, görüş) ile amel olunması hilafet makamınca istenirse onunla amel etmek vacip olduğundan takdim olunan Mecelle'nin üst tarafı gereği gibi amel olunmak emrini hâvî Padişahımızın mühürleri ile mühürlendikten sonra tabedilerek birer adedinin bütün Şer'iyye ve Nizamiyye Mahkemelrine verilmesi, neşir ve ilanı haklarında her ne suretle emir buyurulursa tatbikine başlanacağı ve adı geçen Mecelle, mazbata ile beraber arz ve takdim kılındığı beyaniyle bu yazı kaleme alındı.» 7 Muharrem 1286/ 19 Nisan 1869.

(BOA, Mecelle Dosyası; Öztürk, age, sh. 40-41)

KİTAB'UL BÜYÛ'

KİBAB-I EVVEL

Buyû' hakkında olup bir mukaddime ile yedi baab münkasimdir.

MUKADDİME

Buyûa müteallik ıstılahat-ı fıkhiyye beyanındadır.

MADDE 101 — İcab, inşa-yı tasarruf için ibtida söylenilen sözdür ki tasarruf anınla isbat olunur.

MC. 102,167,168,169,170,171,172,175,182.

TBK. 3,4,5,6,7,9,74,174,175,180,220,339,362. ZGB. 3.

MADDE 102 — Kabûl, inşa-yı tasarruf için sâniyen söylenilen sözdür ki anınla akid tamam olur.

MC. 169.; TBK. 3,4,5,6,7,9,175.; ZGB. 3,4,5.

MADDE 103 — Akid, tarafeynin bir hususu iltizam ve teahhüd etmeleridir ki icab ve kabulün irtibatından ibarettir.

104.; MH. 262,73-76,262.; TBK. 1,2,3,4,5,6,7,18,23,24,26,39.; ZGB. 1.

MADDE 104 — İn'ikad, icab ve kabulün müteallâkında eseri zahir olacak vechile yekdiğere bervechi meşru' teallûkudur.

MC. 103,369,370,371,433.; TBK. 1,2.; ZGB. 1,2.

MADDE 105 — Bey', malı mala değişmekdir ki mün'akid yahut gayri mün'adik olur.

MC. 106,107,108,109,110,111,126.; TBK. 182,184,209,213.; ZGB. 184.; MH. 343.

MADDE 106 — Bey-i mün'akid, in'ikad bulan bey' demek olarak sahih ve fâsid ve nâfiz ve mevkufa taksim olunur.

MC. 105,107,108,109,110,111.; TBK.1,2,19.

MADDE 107 — Bey'-i gayri mün'akid, bey'-i batıldır.

MC. 65,106,108,109,110,111.; TBK. 11,18,20,99.; ZGB.20.

MADDE 108 — Bey'-i sahih, ya'ni bey-i caiz zaten ve vasfen meşru' olan bey'dir.

MC. 106,107,262,263.; TBK. 1,2,182,184,213,19.

MADDE 109 — Bey'-i fâsid, aslen sahih olup da vasfen sahih olmayan yani zaten mün'akid olup da bazı evsaf-ı hariciyyesi itibariyle meşru olmayan bey'dir. (Bab-ı sâbia bak.)

MC. 107,108,110,111,213,237,240,248,364.

TBK. 20,21,23,24,25,26,27,28,29,30.

MADDE 110 — Bey'-i batıl, asla sahih olmayan bey'dir.

MC. 108,109,370.; TBK. 20,21,22,23,24,25,26,27,28,29,30.

MADDE 111 — Bey'-i mevkuf, gayrin hakkı taallûk eden bey'dir; bey'-i fuzulî gibi.

MC. 109,368,746,747.; TBK. 38,39.

MADDE 112 — Fuzûli, bi gayr-i izn-i şer'î diğer kimsenin hakkında tasarruf eden kimsedir.

MC. 111,919,1216,1217,1727.; TBK. 38,39.

MADDE 113 — Bey'-i nâfiz, gayrin hakkı taallûk etmeyen bey'dir ki lâzım ve gyr-ı lâzım kısımlarına münkasim olur.

MC. 111,112,114,115,116,117.; TBK.1,2.

MADDE 114 — Bey'-i lâzım, hıyaratdan ârî olan bey'-i nâfizdir.

MC. 113,375.; TBK. 20,30.

MADDE 115 — Bey'-i gayrı lâzım, kendisinde hıyarattan birisi bulunan bey'-i nâfizdir.

MC. 14,376.; TBK. 20-30.

MADDE 116 — Hıyar, muhayyerlik demektir. Nitekim bâb-ı mahsusunda beyan olunacaktır.

MC. 114,115, Kitabül-Büyü' 6. Bab.; TBK. 20-30.

MADDE 117 — Bey'-i bât, bey'-i kat'î demektir.

MC. 115,116,118,1658.; TBK. 213,; TMK. 658-660.

MADDE 118 — Bey'-bil-vefâ, bir kimse bir malı âhara semeni reddettikde geri vermek üzere şu kadar kuruşa satmakdır ki müşteri mebi' ile intifa eylemesine nazaran bey'-i caiz hükmünde ve tarafeyn bunu feshe muktedir oldukları cihetle bey'-i fasid hükmünde ve müşteri mebi'i âhara satamadığı cihetle rehin hükmündedir.

MC. 117,369,372,397,398,399,706,724,750,829.; TBK. 213.
TMK. 658-660,788,919/2.

MADDE 119 — Bey'bil-istiğlâl, bayi' bir malı isticar etmek üzere vefâen bey' etkmektir.

MC.118.; TBK.213,; TMK. 658-660

MADDE 120 — Bey', mebî' itibariyle dahi dört kısma taksim olunur. Kısm-ı evvel, semen mukabelesinde bir malı satmaktır ki büyû'un meşhuru bu olduğundan buna (bey') tesmiye olunur. Kısm-ı sâni sarf ve kısm-ı sâlis bey'-i mukaayeza ve kısm-ı râbi' selemdir.

MC.105,121,122,123.; TBK.218-233.

MADDE 121 — Sarf, nakdi nakde bey' etmektir ki Türkçe akçe bozmak tabir olunur.

MADDE 122 — Bey'-i mukaayeza, aynı ayna yani gayri nakdeyn malı mala mübadele etmektir ki lisan-ı türkîde trampa denilir.

MC. 120,379.; TBK. 232,233.

MADDE 123 — Selem, müecceli muaccele satmak yani peşin para ile veresiye mal almaktır.

MC. 120,360,380-387.; TBK. 218-231.

MADDE 124 — İstisna', bir şey yapmak üzere ehl-i sanat ile akd-i mukavele etmektir ki yapana (sâni') ve yaptırana (müstesni') ve yapılan şeye (masnû') denilir.

MC.388-392

MADDE 125 — Mülk, insanın mâlik olduğu şeydir; gerek a'yân olsun ve gerek menâfi' olsun.

Bu maddenin 20 Mayıs 1340 tarihli değiştirilmiş şekli şöyledir: "Mülk insanın malik olduğu şeydir. Gerek a'yan ve gerek menafi' ve duyûn olsun"

MC. 126,127,128,129,130.; TMK. 618,619,620,717,738,745.; MH. 5,11.

MADDE 126 — Mal, tab-ı insanî mail olup da vakt-ı hacet için iddihar olunabilen şeydir ki menkule ve gayri menkule şâmil olur.

20 Mayıs 1340 tarihli değiştirilmiş şekli: "Mal anda münâfese ve bezl carî olan şeydir." (Oğuzman-Seliçi, Eşya Hukuku, 8 vd)

MC. 128,129.; MH. 1; ZGB. 655,713.; TMK. 632,686.; TBK. 184

MADDE 127 — Mal-i mütekavvim, iki manaya istimâl olunur. Biri intifâı mubah olan şeydir. Diğeri mal-i mührez demektir.

Meselâ, denizde iken balık gayr-ı mütekavvim olup istiyâd ile ihraz olundukda mal-ı mütekavvım olur.

MC. 211,212,363,1252 (20 Mayıs 1340 tarihinde bu madde lağvedilmiştir.)

MADDE 128 — Menkul, bir mahalden mahal-li âhara nakli mümkün olan şeydir ki nukûd ve urûza ve hayvanat ve mekîlât ve mevzûnata şâmil olur.

MC. 126,130-136,1019.; TMK. 6,32,686,853,890,898.; MH. 3.; ZGB. 713.; TTK.867

MADDE 129 — Gayri menkûl, akar denilen ve arazi misillu mahall-i âhara nakli mümkün olmayan şeydir.

MC. 128.; MH. 2.; TMK. 632,644,652,654,686,; ZGB. 655

MADDE 130 — Nukûd, nakdin cem'i olup altın ve gümüşden ibarettir.

MC. 128,1359

MADDE 131 — Uruz, araz'ın cem'i olup nukud ve hayvanattan ve mekiylât ve mevzûnattan başka olan meta' ve kumaş emsali şeylerdir.

MC. 128,165

MADDE 132 — Mukadderat, keyl ya vezin ya sayı ya zira' ile mikdarı tayin olunan şeyler olup mekiylât ve mevzûnat ve adediyyat ve mezruâta şâmil olur.

MC.128

MADDE 133 — Keylî ve mekîl, keyl ile ölçülen şey.

MC.128

MADDE 134 — Veznî ve mevzûn, tartılan şey.

MC.128

MADDE 135 — Adedi ve madûd, sayılan şey.

MC.128

MADDE 136 — Zer'î ve mezrû', arşın ile ölçülen şey.

MC. 128,133,1148

MADDE 137 — Mahdûd, hudud ve sınırları kabil-i ta'yin olan akar.

MC.128

MADDE 138 — Muşa', hısas-ı şâyiayı hâvi olan şey.

MC. 139.; TMK. 623-629

MADDE 139 — Hisse-i şâyia', mal-i müşterekin her cüz'üne sâri' ve şâmil olan sehimdir.

MC. 138.; TMK.623-629

MADDE 140 — Cins, şâmil olduğu efradı beyninde garazca tefavüt-ü fahiş olmayan şeydir.

MC. 1468

MADDE 141 — Cuzaf ve mücâzefe, götürü pazar demekdir.

MC. 217.; TBK. 218-231

MADDE 142 — Hakkı mürûr, âharın mülkünden geçmek hakkıdır.

MC. 1227.; TMK. 671,703,753.;MH. 4

MADDE 143 — Hakk-ı şirb, bir nehirden nasîb-i muayyen-i malûmdur.

MC. 1262.; TMK.; 683,703,753.; MH. 4,38

MADDE 144 — Hakk-ı mesîl, bir hanenin harice suyu ve seli akmak ve damlalık hakkıdır.

MC. 1226-1230.; TMK. 666,668,703,753.; MH.4

MADDE 145 — Mislî, çarşı ve pazarda mu'teddünbih ya'ni bahânın ihtilâfını mucib bir tefavütsüz misli bulunan şeydir.

MC. 1119,; TBK. 203,306,457,472.; BGB. 91

MADDE 146 — Kıyemi, çarşı ve pazarda misli bulunmayan yahut bulunursa da fiyatca mütefâvit olan şeydir.

MC. 1119,; TBK. 203,306,457,472.; BGB. 91

MADDE 147 — Adediyyat-ı mütekaribe, âhad ve efradı beyninde kıymetçe tefavüt olmayan ma'dûdatdır ki hep misliyyatdandır.

MC.145,1119

MADDE 148 — Adediyyat-ı mütefavite, âhad ve efradı beyninde kıymetçe tefavüt bulunan madudatdır ki hep kıyemiyatdan mâdud olur.

MC. 147

MADDE 149 — Rükn-ul-bey', yani mebî'in mahiyeti malı mala değişmekden ibaret olup ancak buna delâlet etmek hasebiyle icap ve kabule dahi (rükn'ül-bey') ıtlak olunur.

MC. 105.; TBK.1-10

MADDE 150 — Mahall-ül-bey', mebi'den ibaretdir.

MC. 151,363.; TBK. 19

MADDE 151 — Mebî' satılan şey ki bey' de teayyün eden ayn'dır ve bey'den maksud-u aslî odur. Zira intifâ' ancak a'yan ile olup semen mübadele-i emvâle vesiledir.

MC.126,150,159,175,194,197,198,243.; TBK. 19,182-183 (Bu madde 20 Mayıs 1340 tarihinde aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir: "Mebî satılan şeydir ve bey'den maksûd-u aslî budur.")

MADDE 152 — Semen, satılan şeyin bahasıdır ki zimmete taallûk eden şeydir.

MC. 155,243.; TBK. 19,182-184,208

MADDE 153 — Semen-i müsemma, tarafeynin bitterazî tesmiye ve tayin etikleri semendir. Gerek kıymet-i hakikiyyeye mutabık olsun ve gerek nâkıs ya zâid olsun.

MC. 152,; TBK. 182-184,209-210

MADDE 154 — Kiymet, bir malın baha-yı hakikîsidir.

MC. 152

MADDE 155 — Müsemmen, semen mukabilinde satılmış şey.

MC.151-152,200,213,237,252,253.; TBK. 19,182-184,208

MADDE 156 — Te'cil, deyni bir vakt-i muayyene ta'lik ve te'hir etmekdir.

MC. Kitabül-Büyû', 3. Bab, 2. Fasıl, Ayrıca bkz. 248.md.
TBK. 107,160,211,222,223,224

MADDE 157 — Taksît, deyni müteaddit ve muayyen vakitlerde tediye etmek üzere te'cildir.

MC.156.; TBK.107,160,211,222,223,224

MADDE 158 — Deyn, zimmetde sabit olan şeydir.

Meselâ, bir kimsenin zimmetinde şu kadar kuruş borcu ve meydanda mevcut olmayan şu kadar kuruş ve meydanda mevcut olan akçenin yahut bir yığın buğdayın kabl-el-ifraz bir mikdar-ı muayyeni hep deyn kabilindendir.

MC. 159,125,8.; (TBK., borcu tarif etmemiş ve işi doktirine bırakmıştır. Mecelle'nin bu maddesini şerheden Ali Haydar borç hakkında çok kıymetli bilgiler vermektedir. Bkz. Dürerül-Hükkâm, c. I, sh. 244-245) MH. 168-223

MADDE 159 — Ayn, muayyen ve müşahhas olan şeydir.

Meselâ, bir hane ve bir at ve bir sandalye ve meydanda mevcud bir yığın buğday ve bir mikdar akçe hep a'yandandır.

MC. 158.; TMK. 618

MADDE 160 — Bayi', mal satan.

TBK. 185-207

MADDE 161 — Müşteri, satın alan.

TBK. 208-210

MADDE 162 — Mütebayian, bayi' ile müşteridir ki (âkıdeyn) dahi denir.

TBK. 1

MADDE 163 — İkale, akd-i bey'i ref' ve izale etmekdir.

TBK. 106-108.; MC. 190-196

MADDE 164 — Tağrîr, aldatmak.

MC. 356-360,; TBK. 28

MADDE 165 — Gabn-i fâhiş, uruzda nısf-ı uşur ve hayvanatda uşur ve akarda hums mikdarı veya daha ziyade aldanmakdır.

MC. 356-360.; TBK. 21

MADDE 166 — Kadîm, odur ki evvelini bilir kimse olmaya.

Bab-ı Evvel

Akd-i bey'e müteallik mesâil beyanında olup beş faslı havidir.

Fasl-ı Evvel

Rükn-i bey'i hakkındadır.

MADDE 167 — İcab ve kabul ile bey' mün'akid olur.

MC. 51,101,102,168,169,170-180,184,196,370,1192,1459.; TBK. 1.; MH.343-354

MADDE 168 — Bey'de icab ve kabul örf ve adet-i beldede inşâ-yı bey' için müstamel olan lâfızlardır ki bunlarla pazarlık kesilip lisanımızda hayırlaşmak ta'bir olunur.

MC. 3,37,52,66,169,170-180,196.; TBK. 1-10.

MADDE 169 — İcab ve kabul için ekseriya mazi siygası istimal olunur.

Meselâ, bayi' şu metâı sana yüz kuruşa sattım ve müşteri dahi aldım veyahut müşteri aldım ve ba'dehu bayi' sattım dese bey' mün'akid olup evvelki surette (satdım) lâfzı icab ve (aldım) lâfzı kabul ve ikinci surette aldım lâfzı icab sattım lâfzı kabuldür; ve keza bayi' sattım yerinde verdim veyahut temlik etdim devip müşteri dahi aldım yerinde razı oldum veyahut kabul eyledim dese bey' mün'akid olur.

MADDE 170 — Alırım ve satarım gibi muzari sîgasiyle hâl murad olunursa bey' mün'akid olur ve eğer istikbal murad olunursa mün'akid olmaz.

MC. 167,168,170,171.; TBK.1-10.

MADDE 171 — Alacağım satacağım gibi va'd-i mücerred manasına olan müstakbel sîgasiyle bey' mün'akid olmaz.

MC. 2,84.; TBK. 1-10.

MADDE 172 — Sat ve satın al gibi emir sigasiyle dahi bey' mün'akid olmaz. Fakat bitarîk'il-iktiza hâle delâlet eden emir ile dahi bey' mün'akid olur.

Meselâ, müşteri şu malı bana şu kadar kuruşa sat deyip bayi' dahi sattım dese bey' mün'akid olmaz. Amma bayi' bu malı şu kadar kuruşa al deyip müşteri dahi aldım dese yahut müşteri aldım deyip bayi' dahi al veyahut var hayrını gör dese bey' mün'akid olur.

Zira bu makamda al veyahut var hayrını gör ta'birleri işte satdım al demektir.

MC. 2,3,171,172.; TBK. 2,6,7.

MADDE 173 — İcab ve kabul şifahen olduğu gibi mükâtebe ile dahi olur.

MC. 69,171-174.; TBK. 10

MADDE 174 — Dilsizin işaret-i marûfesiyle bey' mün'akid olur.

MC. 70,168.; TBK. 1

MADDE 175 — İcab ve kabulden maksad-ı asli ki terazi-i tarafeyndir, buna delâlet eden mübâdele-i fi'liyye ile dahi bey' mün'akid olur ve buna (bey-i teâtî) denilir.

Meselâ, pazarlıksız ve lâkırdısız müşteri akçeyi verip ekmekçi dahi ana ekmeği verse bey' mün'akid olur.

Ve keza müşteri akçeyi verip karpuzu alsa ve bayi' sükût etse yine bey' mün'akid olur ve kezalik müşteri buğday almak için buğdaycıya beş altun verip ve şu buğdayı kaça satıyorsun deyip o dahi kilesi bir altuna demesi üzerine müşteri sükût ettikten sonra buğdayı istediğinde bayi' yarın veririm dese ve beyinlerinde icab ve kabul cereyan etmese bey' yine mün'akid olur. Hattâ ferdası buğdayın kilesi bir buçuk altuna çıksa bayi' yine bir altun fiyatı ile vermeğe mecbur olur.

Ve bilâkis buğdayın bahası tenezzül etse müşteri bundan dolayı evvelki fiyat ile almaktan imtina edemez.

Kezalik müşteri bu lâhmın şurasından bana şu kadar kuruşluk tart demesi üzerine kasab dahi kesip tartsa bey' mün'akid olup müşteri almakdan imtina edemez.

MC.68,73,197,237,375.; TBK. 1,2,6,11,12,16.

MADDE 176 — Ba'd'el-akid semenin tebdili veyahut tezyid veya tenzili ile tekrar pazarlık olundukda akd-i sâni muteberdir.

Meselâ, bir malın yüz kuruşa pazarlığı kesildikten sonra bir yüzlük altuna yahut yüz on veya doksan kuruşa tekrar pazarlık olundukda akd-i sânî muteberdir.

MC. 200,439.; TBK. 1,2,7 (1340 tarihinde yapılan Mecelle tadilleri çalışmalarında, Mecelle'nin Kitabül-büyû'nun 1. Babının 1. Faslına şu madde ilave edilmiştir.

"MADDE 1— İcap ve kabul, telgraf ve telefon ile dahi olur."

Fasl-ı Sâni

Kabulün icaba muvafık olmasının lüzumu beyanındadır.

MADDE 177 — Âkideynden biri her ne ile neyi icab ederse diğeri dahi biaynihima anınla anı kabul etmek lâzımdır. Yoksa semeni yahut müsemmeni teb'iz ve tefrik etmeğe salâhiyeti yokdur.

Meselâ, bayi' müşteriye şu kumaşı sana yüz kuruşa satdım dedikde müşteri ol vechile kabul ederse tamam o kumaşı yüz kuruşa alır. Yoksa ol kumaşı yahut nısfını elli kuruşa kabullenemez.

Ve keza şu iki hayvanı üç bin kuruşa satdım dedikde müşteri kabul ederse ikisini üçbin kuruşa alır amma ikisinden birini binbeşyüz kuruşa alamaz.

MC. 181.; TBK. 1-10

MADDE 178 — Kabulün icaba zımnen muvafakatı kâfidir.

Meselâ, bayi' şu malı sana bin kuruşa satdım deyip müşteri dahi binbeşyüz kuruşa aldım dese bey'i bin kuruş üzerine münakid olur. Ancak ol mecliste bayi' ol ziyadeyi kabul ederse müşteri tarafından ziyade kılınmış olan beş yüz kuruşun dahi i'tâsı lâzım gelir.

Ve keza müşteri şu malı bin kuruşa aldım deyip bay'i dahi sekiz yüz kuruşa verdim dese bey'i mün'akid olup ikiyüzün hat vetenzili lâzım gelir.

MC. 177,255,256,362.; TBK. 1,6,10

MADDE 179 — Mütebayiandan biri müteaddit şeylerin bahalarını tafsil etse bile safka-i vâhide ile yani topdan olarak bey' icab ettikde diğeri dahi ol vechile kabul ederek mecmû semen ile mecmû mebi'i alabilir.

Yoksa safkayı tefrik ederek içinden dilediğini zikrolunan bahasiyle kabul edip almakda muhayyer değildir.

Meselâ, bayi' şu iki hayvanı üç bin kuruşa satdım; şu bin kuruşa ve bu ikibin kuruşa veyahut herbiri binbeşeryüz kuruşadır dese müşteri ikisini üçbin kuruşa alabilir yoksa ikisinden dilediğini zikrolunan bahasiyle alamaz.

Ve keza bayi' şu üç top kumaşı yüzer kuruşa satdım deyip müşteri dahi bir topunu yüz kuruşa yahut iki topunu iki yüz kuruşa kabul etdim dese bey' münakit olmaz.

MC. 177,180

MADDE 180 — Mütebayiandan biri müteaddit şeylerin bahalarını tafsil ve başka bey'i icab ettiği suretde diğeri dilediğini semen-i müsemmasiyle kabul etse bey' mün'akid olur.

Meselâ, bayi' müteaddit mebi'in bahalarını tafsil ve tayin ile beraber satdım lâfzmı dahi tekrar ederek şunu bin kuruşa satdım ve bunu iki bin kuruşa satdım derse o halde müşteri ikisinden birini muayyen olan bahasiyle kabul edip alabilir.

MC. 179.; TBK. 3,4,5

Fasl-ı Sâlis

Meclis-i bey' hakkındadır.

MADDE 181 — Meclis-i bey' pazarlık için olunan içtima'dır.

MC. 177,; TBK. 3-7

MADDE 182 — Meclis-i bey'de bad-el-icab nihayet-i meclise kadar tarafeyn muhayyerdir.

Meselâ, mütebayiandan biri meclis-i bey'de bu malı şu kadar kuruşa satdım yahut aldım diye bey'i icab eylese diğeri derakab aldım yahud satdım demeyip de bir müddet arası geçtikten sonra yine ol mecliste kabul etse bey' mün'akid olup her nekadar meclis uzun uzadıya sürmüş ve icab ve kabulün arası hayli uzamış olsa da zarar vermez.

MC. 173,183,184,185.; TBK. 3-9

MADDE 183 — Ba'del-icab kabl-el-kabul ahad-i tarafenyden i'raza delâlet eder bir kavl yahud fiil bulunursa icab bâtıl olup kabule mahal kalmaz.

Meselâ, mütebayiandan biri satdım yahut aldım dedikten sonra ikisinden birisi başka bir işle yahut bir diğer bahis ve müzakere ile meşğul olsa icap bâtıl olup ondan sonra kabul ile bey' mün'akid olmaz.

MC. 167,178,184,185.; TBK. 4,7

MFADDE 184 — Mütebayiandan biri bey'i icab edip ancak diğerinin kabulünden evvel rücu etse icab bâtıl olup ondan sonra kabul ile bey' mün'akid olmaz.

Meselâ, bay'i bu meta'ı şu kadar kuruşa satdım deyip de müşteri kabul ettim demeden rücu etse müşterinin sonradan kabul ettim demesiyle bey' mün'akit olmaz.

MC. 46,173.; TBK. 9

MADDE 185 — Kabl-el kabul icabın tekrarı icab-ı evveli ibtal edip icab-ı sâniye itibar olunur.

Meselâ, bayi' bu malı yüz kuruşa satdım dedikten sonra henüz müşteri kabul ettim demeden dönüp yüzyirmi kuruşa sattım dese ve müşteri kabul etse icab-ı evvele itibar olmayıp bey' yüz yirmi kuruş üzerine mün'akit olur.

MC. 176,178,184.; TBK. 9,10

Fasl-ı Râbi'

Şartla bey' hakkındadır.

MADDE 186 — Akd-i bey'in muktezasından olan şartla bey' sahîh ve şart muteber olur.

Meselâ, bayi' kabz-ı semen edinceyedek mebi'i hapsetmek şartiyle sattıkda bu şart bey'e zarar vermeyip belki muktezay-ı akdi beyandır.

MC. 83,275,278,269,; TBK. 20,149-159,214.; MH. 315-328

MADDE 187 — Muktezay-ı akdi teyid eden şartla bey' sahih ve şart muteberdir.

Meselâ, filân şeyi terhin etmek ya şu adam kefil vermek şartiyle bir şey satmak sahih ve şart muteberdir. Hattâ müşteri bu şartlara riayet etmezse bayi' mebii fesh edebilir. Zira bu şartlar muktezay-ı akd olan teslim-i semeni teyid eder.

MC. 186,188,189.; TBK. 20,149-159,214.; MH. 315-328

MADDE 188 — Mütearif ya'ni örf ve âdet-i beldede cari olan şartla bey' dahi sahih ve şart muteberdir.

Meselâ, kürkü kaplamak ve kilidi yerine mıhlamak ve yırtık elbiseyi yamamak şartiyle satmak sahih olup bu şarta dahi bayi'in riayet etmesi lâzım gelir.

MC. 36,38,82,83,; TBK.; 20,149-159,214.; MH.315-328

MADDE 189 — Ehad-i âkıdeyne nef'i olmayan şartla bey' sahih olup ancak şart fâsiddir.

Meselâ, âhara satmamak yahut meraya salıvermek şartiyle bir hayvanı satmak sahih olup fakat şart lağvdır.

MC. 83,186,245,300.; MH. 315-328.; TBK. 20,149-159, (özellikle 155. md.) 214 (Bu Fasla 1340 tarihinde şu iki madde eklenmiştir:

"MADDE 1 — Ehad-i akideyne nef-i malumu olan şartla bey' sahih ve muteberdir. MADDE 2 — Beyin şarta taliki caiz değildir. Şu kadar ki müşteri badel-akit semen-i müsemmadan bir miktarını bayie verip de mebîi alır ise, verilen miktar semenden mahsup edilmek, almazsa bayiin olmak şartıyla talikde, bey' caiz ve şart müteberdir.)

Fasl-ı Hâmis

İkaale-i bey' hakkındadır.

MADDE 190 — Âkıdeyn ba'del-akd rızalariyle bey'i ikale edebilirler.

MC. 163,275.; TBK. 106-107,205,82

MADDE 191 — Bey' gibi (ikale) dahi icab ve kabul ile olur.

Meselâ, akıdeynden biri bey'i ikale yahut fesh ettim ve diğeri kabul ettim dese veyahut biri bey'i ikale et ve diğeri ettim dese ikale sahih yani bey' münfesih olur.

MC. 3,167,172,184,196,253,1455.; TBK. 106-107,205

MADDE 192 — İcab ve kabul makamına kaim olan teâtî suretiyle dahi ikale sahih olur.

MC. 175

MADDE 193 — Bey' gibi ikalede dahi ittihad-ı meclis lâzımdır.

Ya'ni meclis-i icabda kabul bulunmak lâzım gelip yoksa âkıdeynden biri bey'i ikale ettim deyip de diğeri ol meclisde kabul etmeden meclis bozulsa yahut ehad-i tarafeynden i'raza delâlet eder bir şey sadır olsa badehu diğerinin kabulü müfîd olmaz.

MC. 183,184

MADDE 194 — Hin-i ikalede meb'i müşteri yedinde kaim ve mevcud olmak şarttır.

Binaenaleyh meb'i telef olmuş ise ikale sahih olmaz.

MC. 349,352,1493

MADDE 195 — Mebi'in bazısı telef olsa bakisinde ikale caizdir.

Meselâ, bayi' ekiniyle beraber mülkü olan arzı satıp da müşteri ekini biçtikten sonra ikale eyleseler arzda semenden hissesiyle ikale sahih olur.

MC. 194

MADDE 196 — Semenin telef olması ikalenin sıhhatine mani değildir.

MC. 51,97,186,194,195,243,659,747

Bab-ı Sâni

Mebi'e müteallik mesâil beyanında olup dört fasla münkasimdir.

Fasl-ı Evvel

Mebi'in şurût ve evsafı hakkındadır.

MADDE 197 — Mebi'in mevcud olması lâzımdır.

MC. 105,126,205,; TBK. 19,20.; MH. 367-382

MADDE 198 — Mebi'in teslimi mümkün ve makdûr olmak lâzımdır.

MC. 52,209,; TBK.19,20

MADDE 199 — Mebi'in mal-ı mütekavvim olması lâzımdır.

MC. 210,211,212,; TBK. 19,20

MADDE 200 — Mebi' müşterinin malûmu olmak lâzımdır

MC. 189,212,322,357,; TBK. 19,20

MADDE 201 — Mebi'in malûmiyyeti, sairinden temyiz edecek hal ve vasfını beyan ile hasıl olur.

Meselâ, şu kadar kile kızılca buğdayı yahut filân ve filân hudud ile mahdud olan arsa diye satılsa mebi' malûm ve bey'i sahih olur.

MC. 200,286.

MADDE 202 — Mebi' meclis-i bey'de hazır ise işaret-i hissiyye kâfidir.

Meselâ, bayi' şu hayvanı satdım deyip müşteri dahi görerek kabul edicek bey' sahih olur.

MC. 200,201,317.

MADDE 203 — Mebi'in müşteri indinde malûm olması kâfi olup başka suretle tarif ve tavsîfe hacet yoktur.
MC. 167,200,201.

MADDE 204 — Mebi' akiddeki tayin ile teayyün eder.

Meselâ, bayi' işaret-i hissiyye ile tayin ederek şu saati satdım deyup müşteri dahi kabul ettikde bayiin ol saati aynen vermesi lâzım gelir. Yoksa onu alıkoyup da yerine ol cinsten diğer bir saat veremez.

20 Mayıs 1340 tarihli değiştirilmiş şekli aşağıdaki gibidir;
"Mebi' ayn ise akitteki tayin ile taayyûn eder. Meselâ bayi işaret-i hissiye ile tayin ederek şu saati sattım deyip müşteri dahi kabul ettikde bayiin ol saati aynen vermesi lâzım gelir. Yoksa onu alıkoyup da yerine ol cinsten bir saat vermez."

MC. 151,243,253.

Fasl-ı Sâni

Bey'i caiz olup olmayan şeyler beyanındadır.

MADDE 205 — Madûmun bey'i batıldır.

Meselâ, bir ağacın hiç belirmemiş olan meyvesini satmak batıldır.

MC. 175,197,; MH. 384-400.; TBK. 19,20.

MADDE 206 — Kâmilen belirmiş olan meyveyi ekle sahih olsun olmasın ağacı üzerinde iken satmak sahihtir.

MC. 106,189,197.

MADDE 207 — Efradı mütelâhık olan yani birden zuhur etmeyip de refte refte zuhur edegelen meyve ve şuküfe ve yaprak ve sebzenin bir

mikdarı belirmiş olduğu halde onlara tebe'an onlarla beraber henüz belirmemiş olanları dahi topdan satmak sahih olur.

MC. 27,36,54,205.

MADDE 208 — Cinsi beyan olunarak satılan şey başka cinsten çıksa bey' bâtıl olur.

Meselâ, bayi' sırçayı elmas diye satsa bâtıldır.

MC. 6,31,310,370.

MADDE 209 — Teslimi mümkün ve makdûr olmayan şeyi satmak batıldır.

Meselâ, deryaya batıp da ihracı mümkün olmayan kayığın ve tutup da teslimi mümkün olmayan bir firarî hayvanın bey'i bâtıldır.

MC. 52,91,198,373.; TBK. 19,20.

MADDE 210 — Beynennas mal olmayan şey'i satmak yahut onunla bir mal satın almak bâtıldır.

Meselâ, lâşeyi ve hür olan benî Âdemi satmak veyahut onların mukabilinde bir mal iştira etmek bâtıldır.

MC. 36,46,179,346.; TBK. 19,20.

MADDE 211 — Mütekavvim olmayan malı satmak bâtıldır.

(Bu madde 20 Mayıs 1340 tarihinde kaldırılmıştır.)

MC. 127,371,; TBK. 19,20.

MADDE 212 — Mütekavvim olmayan mal ile bir mal satın almak fâsiddir.

(20 Mayıs 1340 tarihinde kaldırılmıştır.)

MC. 151,199,210,371,382.; TBK. 19,20.

MADDE 213 — Meçhulün bey'i fâsiddir.

Meselâ, bayi' müşteriye malik olduğum kâffe-i eşyamı sana şu kadar kuruşa satdım deyip müşteri dahi aldım dese, velâkin eşya müşterinin malûmu olmasa bey' fâsid olur.

MC. 52,200,201,316.; TBK. 19,20.

MADDE 214 — Bir mülk akarın kabl-el-ifraz bir hisse-i malûme-i şayiasını meselâ nısfını ya sülüsünü yahut uşrünü satmak sahihdir.

MC. 138,139,200.; TMK. 623,624,625.

MADDE 215 — Bir kimse hisse-i şayiasını şerikinden izin almaksızın âhara satabilir.

MC. 19,24,189,372,1088,1192,12216.; TMK. 623,625.

MADDE 216 — Arz'a tebe'an hakk-ı mürurun ve hakk-ı şirbin ve hakk-ı mesilin ve kanevâta tebean suyun bey'i caizdir.

MC. 54,143,1223,1168,1178.; TBK. 633,704,718,748,752.

Bu madde 20 Mayıs 1340 tarihinde şu şekilde değiştirilmiştir.

"Kanevâta tebean suyun beyi câizdir. Ve hakkı mürür ve hakk-ı şirp gibi hukuk-u müekkedenin arza tebean beyi câiz olduğu gibi münferiden beyi dahi câizdir."

(1340 tarihinde bu ikinci fasla şu madde ilâve edilmiştir.
"Eşrâf arasında mütearef olduğu üzere peştemallık bey'i câizdir.)

Fasl-ı Sâlis

Mebi'in keyfiyyet-i bey'ine müteallık mevad beyanındadır.

MADDE 217 — Mekiylât ve adediyyat ve mezrûatın keyl ve vezn ve sayı ve zira' ile bey'i sahih olduğu gibi cüzafen satmak dahi sahihtir.

Meselâ, bayi' bir yığın buğdayı ve bir dam samanı ve bir yığın tuğlayı ve bir denk metâı götürü satsa sahih olur.

MC. 201,1778.; TBK. 184.; TMK. 686,687.; MH. 400-414.

MADDE 218 — Hububatı bir muayyen kab ve ölçek ile ölçüp veyahut bir muayyen taş ile tartıp satsa her nekadar ol kap ve ölçeğin ne mikdar idüği ve taşın kaç kıyye ve dirhem olduğu malûm değilse de bey' sahih olur.

MC. 37,213.; TBK. 184,; TMK. 686,687.

MADDE 219 — Münferiden satılması caiz olan şeyin mebi'den istisnası dahi caiz olur.

Meselâ, bayi' bir ağacın meyvesinden şu kadar kıyyesi kendisine kalmak üzere bâkisini satsa sahih olur.

MC. 48,205,213,230,231,232,233,1196.; TMK. 686.; TBK. 2,19,184.

MADDE 220 — Mukadderatın yalnız efrad ve aksamına baha takdir ederek toptan satmak sahih olur.

Meselâ, bir yığın buğdayı ve bir kayık odunu ve bir sürü koyunu ve bir pastal çuhayı kilesi ya çekisi ya kıyyesi veya her re's yahut zira'ı şu kadar kuruşa olmak üzere satmak sahih olur.

MC. 217,218,223,494.; TBK. 184.; TMK. 686.

MADDE 221 — Mahdud olan akarat zira' ve dönüm ile satıldığı gibi tayin-i hudud ile dahi satılır.

MC. 217,226.; TBK. 213,214,215,217,; TMK. 632,633.

MADDE 222 — Akd-i bey' ne mikdar üzerine vâki olursa ancak ona i'tibar olunur.

MC. 226.; TBK. 184,218-224.; TMK. 686.; TTK. 25.

MADDE 223 — Mekiylât ve adediyyât-ı mütekaribe ile teb'izinde zarar olmayan mevzunattan bir mecmuun mikdarı beyan olunarak satıldıkda gerekse yalnız ol mecmuun semeni zikrolunsun gerek kilesinin ya aded ve vezninin bahası beyan ve tafsil olunsun bey' sahih olur.

Fakat led-et-teslim tamam çıkarsa bey' lâzım olur ve nâkıs çıkarsa müşteri muhayyer olup dilerse bey'i fesh eder ve dilerse zuhur eden mikdarı semenden hissesiyle alır ve zaid çıkarsa ziyadesi bayi'indir.

Meselâ, bayi' bir yığın buğdayı toptan olarak elli kile olmak üzere beşyüz kuruşa yahut elli kile olmak üzere her kilesini onar kuruşa sattıkda tamam gelirse bey' lâzım olur ve kırkbeş kile çıkarsa müşteri muhayyer olup isterse bey'i fesheder isterse kırkbeş kileyi dörtyüzelli kuruşa alır ve ellibeş kile çıkarsa fazlası olan beş kile bayiindir.

Ve keza bir küfe yumurta yüz adettir deyu elli kuruşa yahut yüz aded deyu danesi yirmişer paraya satıldıkda ind'et-teslim doksan aded çıkarsa müşteri muhayyer olup dilerse bey'i fesheder, dilerse doksan yumurtayı kırkbeş kuruşa alır ve eğer yüz on aded çıkarsa fazlası olan on yumurta bayi'indir.

Kezalik bir fıçı yağ yüz kıyye olmak üzere satılsa hükmü minval-i meşruh üzredir.

MC. 217,220,222,225,229.; TBK. 184,218,224.; TTK. 25.

MADDE 224 — Teb'izinde zarar olan mevzunâttan bir mecmuun mikdarı beyan ve yalnız ol mecmuun bahası zikrolunarak satıldıkta led'et-teslim nâkıs çıkarsa müşteri muhayyer olup dilerse bey'i fesheder, dilerse çıkan mikdarı mecmu' semen-i müsemma ile alır ve zaid gelirse ziyadesi müşterinin olup bayi' muhayyer olmaz.

Meselâ, beş kıratdır diye yirmibin kuruşa satılan bir elmas taş dört buçuk kırat çıksa müşteri muhayyer olup dilerse terkeder ve dilerse ol taşı yirmibin kuruşa alır ve eğer beş buçuk kırat çıkarsa ol taş yirmibin kuruşa müşterinin olup bunda bayi' muhayyer olamaz.

20 Mayıs 1340 tarihli değiştirilmiş şekli:

"Tebizinde zarar olan mevzûnattan bir mecmuun miktarı beyan ve yalnız ol mecmuun pahası zikr olunarak satıldıkta ledet-teslim tamam çıkarsa bey' lâzım olur, nakıs çıkarsa müşteri muhayyer olup dilerse beyi' fesheder, dilerse semen-i müsemmadan hissesiyle kabul eyler. Bu takdirde bayiin rızası şarttır. Ve zâid çıkarsa ziyade bayiindir. Bu surette gerek bayi ve gerek müşteri muhayyer olur. Şu kadar ki bayi ziyadeyi meccanen müşteriye terkederse müşterinin muhayyerliği sakıt olur ve ziyade mukabelesinde bir ivaz itasıyla bey'in takririnde tarafeyn ittifak ederlerse câiz olur."

MC. 223,225,229,345,346.; TTK. 25.; TBK. 182,184,; TMK. 686.

MADDE 225 — Teb'izinde zarar olan mevzunattan bir mecmuun mikdarı ile aksam ve eczasının bahası dahi beyan ve tafsil olunarak satıldıkda led'et-teslim gerek nâkıs çıksın ve gerek zâid çıksın müşteri muhayyer olup dilerse bey'i fesheder ve dilerse çıkan mikdarı aksam ve ecza için beyan olunan baha hasebiyle alır.

Meselâ, beş kıyyedir diye her kıyyesi kırkar kuruşa satılan bir bakır mangal dörtbuçuk yahut beşbuçuk kıyye çıksa iki suretde dahi müşteri muhayyer olup dilerse terkeder ve dilerse ol mangalı dörtbuçuk kıyye ise yüzseksen kuruşa ve beşbuçuk kıyye ise ikiyüzyirmi kuruşa alır.

20 Mayıs 1340 tarihli değiştirilmiş şekli :

"Tebizinde zarar olan mevzunattan bir mecmuun miktariyle aksam ve eczâsının pahası dahi beyan ve tefsil olunarak satıldıkta ledet-teslim gerek tamam çıksın ve gerek nakıs ve zâid çıksın hükmü madde-i anifenin (224 m.) hükmü gibidir."

MC. 223,224.; TTK. 25.; TBK. 184.

MADDE 226 — Gerek arsa olsun ve gerek emtia ve eşya-yı saire olsun al'el-umum mezruattan bir mecmuun mikdarı ve yalnız ol mecmuun bahası beyan yahut zira'ının dahi bahası tafsil olunarak satıldıkta iki surette dahi hükmü teb'izinde zarar olan mevzunatın hükmü gibidir. Fakat kirbas ve çuha misillu kat' ve tebizinde zarar olmayan emtia ve eşya mekiylât hükmündedir.

Meselâ, yüz arşın olmak üzere bin kuruşa satılan bir arsa doksanbeş arşın çıksa müşteri muhayyer olup dilerse terkeder ve dilerse ol arsayı bin kuruşa alır ve zâid çıksa müşteri tamamen ol arsayı bin kuruşa alır.

Ve keza bir kat rubalık olmak üzre yapılmış olan bir top kumaş sekiz arşundur deyû dört yüz kuruşa satılsa yedi arşun çıktığı takdirde müşteri muhayyer olup dilerse terkeder ve dilerse dört yüz kuruşa ol topu alır ve dokuz arşun çıktığı sûrette müşteri tamâmen ol topu dört yüz kuruşa alır Kezâlik yüz arşun olmak üzre her arşunu onar kuruştan deyû satılan bir arsa doksan beş yahut beş arşun çıktığı takdirde müşteri muhayyer olup terk eder yahut doksan beş arşın ise dokuz yüz elli kuruşa ve yüz beş arşun ise bin elli kuruşa alır.

Ve kezâ bir kat rubalık olmak üzere yapılmış olan bir top kumaş sekiz arşundur deyu arşunu ellişer kuruşa satılsa yedi yahut dokuz arşun çıktığı surette müşteri muhayyer olup dilerse terk eder, yahut yedi arşun ise üç yüz elli kuruşa ve dokuz arşun ise dört yüz elli kuruşa alır.

Amma bir pastal çuha yüz elli zira' olmak üzere yedibin beş yüz kuruşa deyû yahut her zirâ'ı ellişer kuruşa deyû satıldıkta yüzkırk zira' çıksa müşteri muhayyer olup dilerse bey'i fesh eder ve dilerse yüzkırk zira'ı yedibin kuruşa alır ve eğer zaid çıkarsa ziyadesi bâyiindir.

MC. 223,224,225,229,; TTK.25.; TMK. 633,686.; TBK. 184,194-207.

MADDE 227 — Adediyyât-ı mütefâvitede yalnız mecmûun mikdarı bahâsı beyân olunarak satıldıkta indet-teslim tamam gelirse bey' sahih ve lâzım olur.

Ve nâkıs veyahut zaid gelirse iki suretde dahi bey' fâsid olur.

Meselâ, elli re'sdir deyû ikibinbeşyüz kuruşa satılan bir sürü koyun indetteslim kırkbeş yahut ellibeş re's çıksa bey' fâsid olur.

MC. 222,238.;TBK. 184,194-207.

MADDE 228 — Adediyyat-ı mütefâvitede mecmuun mikdarı ile ahad ve efradının bahası beyan ve tafsil olunarak satıldıkda ind'et-teslim tamam gelirse bey' lâzım olur. Ve nâkıs çıkarsa müşteri muhayyer olup dilerse terk eder ve dilerse ol mikdarı semen-i müsemmadan hıssasiyle alır ve zâid gelirse bey' fâsid olur.

Meselâ, elli re'sdir deyû her biri ellişer kuruşa satılan bir sürü koyun kırkbeş re's çıksa müşteri muhayyer olup dilerse terk eder, dilerse, kırkbeş koyunu ikibin ikiyüzelli kuruşa alır ve ellibeş re's çıkarsa bey' fâsid olur.

MC. 220,226.; TBK.184,194-207.

MADDE 229 — Mevadd-ı ânifeden müşterinin muhayyer olduğu sûretlerde müşteri mebîin nâkıs olduğunu bilerek kabz ettikden sonra bey'in feshinde muhayyer olamaz.

MC. 223,224,225,228.; TBK. 194-207.

Fasl-ı Râbi

Sarâhaten zikrolunmaksızın bey'de dahil olup olmayan şey'ler beyanındadır.

MADDE 230 — Örf'ü beldede mebîin şâmil olduğu her şey min gayri zikrin bey'de dâhil olur.

Meselâ, hâne bey'inde matbah ve kileri ve zeytunluk bey'inde zeytun ağaçları min gayri zikrin dâhil olur. Zira matbah ve kiler hânenin müştemilâtındandır ve zeytunluk bir takım zeytun ağaçlarını hâvi olan arza ıtlak olunur. Yoksa yalnız bir arz'a zeytunluk tabir olunmaz.

MC. 36,235.; MH. 469-480.; TMK. 619,620,621,622,623,633,686,687,; TBK. 2,184,213.

MADDE 231 — Mebiin cüzü hükmünde olan ya'ni garaz-ı iştiraya nazaran mebi'den infikâki kaabil olmayan şeyler min gayri zikr bey'de dahil olur.

Meselâ, kilidin bey'inde mıftahı ve sütü için alınan ineğin bey'inde süt emen yavrusu min gayri zikr dahil olurlar.

MC. 43,47,230,232.; TMK. 619-622,632-633,686-687.; TBK. 2,184,213.; MH. 469-480.

MADDE 232 — Mebî'in tevabi'-i muttasıla-i müstekırresinden olan şeyler min gayri zikr bey'de tebean dahil olur.

Meselâ, bir konağın bey'inde mıhlanmış kilitler ve yerli dolap ve minderlikler gibi yerli olmak üzere mevzu ve mebni olan şeyler ve hududu dahilinde olan bahçesi ile tarik-i âmme yahut çıkmaz sokağa mûsil olan yollar ve bahçe ve arsa bey'inde müstekır olmak üzere mağrûs ağaçlar pazarlıkta tasrih olunmasa dahi mebi'den ayrılmayıp beraber satılmış olurlar.

MC. 49,1778.; MH. 469-480.; TMK. 619,620,621.; TBK. 184,213.

MADDE 233 — İsm-i mebi'in müştemilâtından yahut mebi'in tevabi'i müttasıla-i müstekırresinden olmayan ve mebi'in cüzü hükmünde veya anınla beraber satılması örf ve âdet iktizasından bulunmayan şeyler hîn-i bey'de zikrolunmadıkça bey'de dahil olmaz. Fakat örf ve âdet-i beldece mebi'a tebean satılagelen şeyler min gayri zikr bey'de dahil olur.

Meselâ, hane bey'inde yerli olmayan dolap ve kanepe ve sandelye gibi yerli olmayıp da kaldırılmak üzere mevzu olan şeyler ve bağ ve bahçe bey'inde limon ve çiçek saksıları ve âhar mahalle noklolunmak üzere dikilmiş olan fidanlar ve arazi bey'inde ekin ve eşcarın bey'inde meyve pazarlıkta zikr şart olunmadıkça mebi' ile beraber satılmış olmazlar. Fakat birlikte örf ve adet olan yerlerde binek atının gemi ve yük beygirinin yuları min gayri zikr bey'de dahil olur.

MC. 37,42,45,63,230,231,232,233,235,267,268.; TMK. 619-622,686-687.
TBK. 184,213.;MH. 469-480.

MADDE 234 — Tebean bey'de dahil olan şeyin semenden hissesi yoktur.

Meselâ, yük beygirinin kabl-el-kabz yuları sirkat olunsa semen-i müsemmâdan bir şey tenzil etmek lâzım gelmez.

MC. 48,210,226,293,310.; MH. 469-480.; TTK. 25.; TBK. 184,213.

MADDE 235 — Hîn-i bey'de ilâve olunan bazı elfaz-ı umumiyyenin şâmil olduğu şeyler bey'de dahil olur.

Meselâ, bayi' şu haneyi cemi' hukukiyle satdım dese ol hanenin hakk-ı müruru ve hakk-ı şirbi ve hakk-ı mesili bey'de dahil olur.

MC. 232,926.; MH. 469-480.; TBK. 184,213.; TMK. 619-622

MADDE 236 — Ba'd-el-akd ve kabl-el-kabz mebi'de hâsıl olan semere ve ziyade müşteriye ait olur.

Kezalik satılmış olan ineğin kabl-el-kabz tevellûd eden yavrusu müşterinin malıdır.

Meselâ, bir bahçe satıldıkda kabl-el kabz hâsıl olan meyve ve sebze müşteriye aid olur.

MC. 85,233,1241.; TMK. 619,220.; TBK. 184,213.

Bab-ı Sâlis

Semene müteallik mesâil beyanında olup iki faslı hâvidir.

Fasl-ı Evvel

Semenin evsaf ve ahvaline müterettip olan mevad beyanındadır.

MADDE 237 — Hîn-i bey'de tesmiye-i semen lâzımdır.

Binaenaleyh mebi'in bahası zikrolunmazsa bey' fâsid olur.

MC. 238,239.; MH. 415-426.
TBK. 192,208,209,67-74,83,182.

MADDE 238 — Semenin malûm olması lâzımdır.

MC. 218,237,239,240.; TBK. 209,67-74,83,182.

MADDE 239 — Semenin malûmiyyeti meydanda ise müşahede ile, değil ise mikdar ve vasfını beyan ile hasıl olur.

MC. 67,238,335.; TBK. 209,210,67-74,83,182.

MADDE 240 — Mütenevvi' altun tedavül eden beldede ne türlü altun olduğu beyan olunmaksızın alel-ıtlak şu kadar altun deyu pazarlık olunsa bey' fâsid olur, gümüş sikke dahi buna kıyas oluna.

MC. 24,238,239.; TBK. 209,67-74,83

MADDE 241 — Kuruş üzerine pazarlık olundukda müşteri rayiç olan meskükâtın memnu' olmayan her hangi nev'inden isterse verebilir.

MC. 239,240.; TBK. 209-212,67-74,83.

MADDE 242 — Semenin vasfı beyan olunarak pazarlık olunduğu suretde akd her hangi nev' nakid üzerine vâki olmuş ise andan verilmek lâzım gelir.

Meselâ, Mecidiyye altunu, yahut İngiliz veya Fransız altunu ve yahut yirmilik Mecidiyye veya direkli riyal verilmek üzere deyu pazarlık olunduğu suretde her ne türlü meskûkât denilmiş ise andan verilir.

MC. 235,1464,1589.; TBK.71,73,182,209,83.

MADDE 243 — Akiddeki tavin ile semen taayyün etmez.

Meselâ, müşteri elindeki yüzlük altunu gösterecek şu altun ile bu malı iştira ettim deyip bayi' dahi verdim dedikte müşteri aynen ol altunu vermeğe mecbur olmaz. Belki anı alıkoyup yerine misli olarak başka bir yüzlük altun verebilir.

MC. 239,242.; TBK.182,209,67-74,83.

MADDE 244 — Bir nevi' meskûkâtın yerine eczası dahi verilebilir. Fakat bu hususda örf ve âdet-i beldeye ittiba olunmak lâzım gelir.

Meselâ, yirmilik Mecidiyye deyu pazarlık olunduğu surette yirmilik yerine eczasından olan onluk ve beşlik dahi verilebilir.

Amma el-haletü hâzihi Derseadette cari olan örf ve âdete nazaran yirmilik yerine eczasından olan kırklık ve ikilik verilemez.

MC. 34,36,37,44.; TBK. 182,209,67-74,83.

Fasl-ı Sâni

Vâ'de ile satış hakkında olan mevad beyanındadır.

MADDE 245 — Semeni tecil ve taksit ile bey' sahih olur.

MC. 83, 247.; TBK. 74-80,22-224.

MADDE 246 — Semenin tecilinde ve taksitinde müddet malûm ve muayyen olmak lâzımdır.

MC. 245,248.; TBK. 75,76,77,78,79,222-224.

MADDE 247 — Şu kadar gün veya ay veya sene veyahut rûz-i Kasım gibi âkıdeyn indinde malûm ve muayyen olan bir vakte kadar, vade ile pazarlık olunsa bey' sahih olur.

MC. 245.; TBK. 75-79,222-224.

MADDE 248 — (Yağmur yağdığı vakit) gibi muayyen olmayan bir müddet beyanı ile pazarlık olunsa bey' fasid olur.

MC. 24,51,56,82,189,246,372.; TBK. 74-80,222-224.

MADDE 249 — Veresiye pazarlık olunup da müddet ta'yin olunmasa bir aya masruf olur.

MC. 246,248.; TBK.74-80,222-224.

MADDE 250 — Semenin tecil ve taksitinde mukavele olunan müddet mebi'in tesliminden itibar olunur.

Meselâ, bir sene vade ile satılmış olan bir metâı bayi' bir sene tevkif ettikten sonra müşteriye teslim etse hîn-i tesliminden itibaren bir sene beklemesi yani vakt-i bey'den tamam iki sene mürurunda müşterinin akçayı vermesi lâzım gelir.

TBK. 74-78,222-224.

MADDE 251 — Bey'-i mutlak peşin olmak üzere münakid olur. Fakat bey'i mutlak bir müddet-i malûme ile muvakkat ve mukassat olmak üzere örf ve âdet olan yerde ol müddete masruf olur.

Meselâ, peşin ya veresiye lâkırdısı olmaksızın çarşıdan biri bir şey alsa akçesini peşin vermesi lâzım gelir. Fakat ay ya hafta başında semenin tamamı yahut bir mikdar-ı muayyeni alınmak âdet-i belde ise ol âdete riayet olunur.

MC. 36,44,45,76,77,1762.; TBK. 74,222-224

Bab-ı Râbi'

Ba'd-el-akd semen ve müsemmende tasarrufa müteallik mesâil beyanında olup iki fasla münkasimdir.

Fasl-ı Evvel

Ba'd-elakd ve kabl-el-kabz beyi'in semende ve müşterinin mebi'de hakk-ı tasarrufları beyanındadır.

MADDE 252 — Bâyi kabl-el-kabz semen-i mebi'de tasarruf edebilir.

Meselâ, bir kimse satmış olduğu malın akçesini borcuna havale edebilir.

MC. 195,243,692,847.; TBK. 210.; TMK. 633,687.

MADDE 253 — Müşteri kabl-el-kabz mebi'i akar ise âhara satabilir ve eğer menkul ise satamaz.

MC. 42,85,191,267,268,278,293,586,658,747,845,1132,1133,1134,1135,1453.
TBK. 213,633,686.; Bu madde 20 Mayıs 1340 da şu şekilde değiştirilmiştir: "Müşteri kablel-kabz mebii âhere satabilir".

Fasl-ı Sâni

Ba'd-el-akd semen ve mebiin tezyid ve tenzili beyanındadır.

MADDE 254 — Bâyi' ba'd-el-akd mebi'in mikdarını ziyade edebilir. Ve müşteri ziyadeyi meclis-i ziyadede kabul ederse ol ziyadeyi talebe hakkı olup bayi'in nedameti müfid olmaz. Amma ol meclisten sonra müşterinin kabulü muteber değildir.

Meselâ, yirmi kuruşa yirmi adet karpuz pazarlık olunduktan sonra bayi' beş daha verdim deyip müşteri dahi o mecliste kabul ederse yirmi kuruşa yirmibeş karpuz alır, amma ol mecliste kabul etmeyip de sonradan kabul edecek olsa bâyi ol ziyadeyi vermek üzere icbar olunamaz.

MC. 183,200,215,255,656,1526.; TBK. 203-204.

MADDE 255 — Müşteri ba'd-el-akd semen-i müsemmayı tezyid edebilir, ve bâyi meclis-i ziyadede kabul ederse ol ziyadeyi talebe hakkı olup müşterinin nedameti müfid olmaz, amma ol meclisten sonra bayi'in kabulü muteber değildir.

Meselâ, bin kuruşa bir hayvan pazarlık olunduktan sonra müşteri ikiyüz kuruş daha zam ve ziyade ettim deyip bâyi dahi ol mecliste kabul ederse ol hayvanı bin ikiyüz kuruşa alır. Amma bâyi' ol meclisde kabul etmeyip de sonradan kabul edecek olursa müşteri fazla verecek olduğu ikiyüz kuruşu vermeğe icbar olunamaz.

MC. 97,98,197,257,657.; TBK. 203,204.

MADDE 256 — Bâyi'in ba'd-el-akd semen-i müsemmadan bir mikdarını hat ve tenzil etmesi sahih ve muteberdir.

Meselâ, bir mal yüz kuruşa pazarlık olunduktan sonra bâyi' yirmi kuruşunu tenzil ettim dese ol malın mukabilinde ancak seksen kuruş alabilir.

MC. 158,261,1568.; TBK. 203-204.

MADDE 257 — Ba'd-el-akd bâyi'in mikdar-ı mebii ve müşterinin semen-i müsemmayı tezyid etmeleri veya bâyi'in semen-i müsemmadan tenzili asıl akde mültehik olur. Ya'ni asıl akd güya ol tezyid veya tenzil üzerine vâki olmuş hükmünde tutulur.

MC. 255,256,258,259,260,351.; TBK. 203.

MADDE 258 — Ba'd-el-akd bâ'yi mebi'i tezyid ettikde ziyadenin semen-i müsemmadan hissesi olur.

Meselâ, bayi' on kuruşa satmış olduğu sekiz karpuz üzerine iki karpuz daha ziyade ve müşteri kabul ettiği suretde on kuruşa tamam on karpuz satılmış olup hattâ kabl-el-kabz bu iki karpuz telef olsa bahalarının semenden tenziliyle sekiz karpuz için bâyi' ancak sekiz kuruş taleb edebilir.

Kezalik bâyi' arsasının bin zira'ını onbin kuruşa sattıkdan sonra yüz zira' dahi ziyade ve müşteri kabul ettiği takdirde bir şefî' çıksa onbin kuruşa mecmûunu yani binyüz zira'ını alabilir.

MC. 177,293,351.; TBK. 203.

MADDE 259 — Ba'd-el-akd müşteri semen-i müsemmayı tezyid ettikte semen-i müsemma ile ziyadenin mecmuu âkideyn hakkında tamam-ı mebi'a mukabil olur.

Meselâ, onbin kuruşa bir mülk akar iştira olunduktan sonra kabl-el-kabz müşteri beşyüz kuruş daha ziyade ve bayi' kabul ettiği suretde ol akarın bahası onbin beşyüz kuruş olup hattâ bir müstahik çıkarak ba'd-el-isbat ve'l-hükm ol akarı alsa müşteri bayi'den onbin beşyüz kuruş taleb ve ahzedebilir; amma ol akara şefi' çıksa çünkü anın hakkı asl-ı akidde tesmiye olunan semen üzerine taallûk etmiş olduğuna ve sonraki ziyadenin âkıdeyne göre asl-ı akde iltihakı anın hakkını iskat edemiyeceğine mebni ol akarı şefi'i olan kimse onbin kuruşa alabilir; sonradan ziyade olunan beşyüz kuruşu bayi'i andan taleb edemez.

MC. 255,257,378.

MADDE 260 — Bad'-el-akd bâyi' semen-i mebi'i hat ve tenzil ettikde mebi'in tamamı semen-i müsemmanın bâkisine mukabil olur.

Meselâ,, bir mülk akar onbin kuruşa iştirâ olunduktan sonra bâyi' bin kuruşunu hat ve tenzil ettiği suretde ol akar dokuzbin kuruşa mukabil olup binaenaleyh bir şefi' çıksa anı dokuzbin kuruşa alabilir.

MC. 256.257.

MADDE 261 — Bâyi' kabl-el-kabz semen-i mebi'in cümlesini hat edebilir. Fakat asl-ı akde mültehik olmaz.

Meselâ, bâyi' bir mülk akarı onbin kuruşa sattıkdan sonra kabl-el-kabz ol akçeden kâmilen vazgeçse şefi'i ol akarı onbin kuruşa alabilir. Yoksa akçesiz alırım diyemez.

MC. 158,256,1562.

Bab-ı Hâmis

Teslim ve tesellüme müteallik mesâil beyanında olup altı faslı havidir.

Fasl-ı Evvel

Teslim ve tesellümün hakikat ve keyfiyeti beyanındadır.

MADDE 262 — Bey'de kabz şart değildir. Fakat ba'd-el-akd evvelâ müşteri semeni bâyi'a ve sâniyen bâyi, mebî'i müşteriye vermeğe borçlu olur.

MC. 198,204,243,253,278,283,293,294,378,379,1461.; TBK. 1,182,183,213.
TMK. 633,686,687.; MH. 434-453.

MADDE 263 — Mebi'in teslimi müşterinin bilâ-mâni' kabzedebilecek veçhile tesellümüne bâyi'in izin vermesiyle hasıl olur.

MC. 54,267,268,275,276,293,295.; TBK. 182,183,185,189.; TMK. 633,687.; MH. 434-453.

MADDE 264 — Mebi'in teslimi hasıl olduğu gibi müşteri dahi anı kabzetmiş olur.

MC. 270,1577.; TBK. 182-183,185,189.; TMK. 633,687.; MH. 434-453.

MADDE 265 — Mebi'in ihtilâfiyle keyfiyet-i teslimi dahi muhtelif olur.

MC. 266,267,268.; TBK. 185-186.; MH. 434-453.

MADDE 266 — Müşteri arsa ve arâzinin içinde bulunduğu veyahut bir tarafından görür olduğu halde kabza bayi'in ruhsat vermesi teslimdir.

MC. 270.; TMK. 633,634.; TBK. 213,216.

MADDE 267 — Üzerinde ekin olan arz'ın tesliminde üzerindeki ekini biçip yahut hayvana yedirip de arzı tahliye etmeğe bây'i mecbur olur.

MC. 233,252,263,586.; TMK. 620,633,621,622.; TBK. 213.

MADDE 268 — Üzerinde meyve olan ağacın tesliminde meyvesini devşirip ağacı tahliye etmeğe bâyi' mecbur olur.

MC. 233,278.; TBK. 185-186.; TMK. 620,621,622.

MADDE 269 — Ağaç üzerinde olarak satılmış olan meyveyi müşterinin devşirmesine bâyiin ruhsat vermesi teslimdir.

MC. 206,263,264,290,294.; TMK. 687,620-622.

MADDE 270 — Hane ve bağ gibi kilitli akarın içinde bâyiin müşteriye teslim ettim demesi teslimdir. Ve haricinde iken meb'i eğer müşteri derhal onu kilitliyebilecek mertebe karîb ise mücerred teslim ettim demesi teslimdir. Ve eğer ol mertebe karîb değil ise oraya varıp da içine girebilecek kadar vakit mürûru ile teslim tahukkuk eder.

MC. 264,271,293.; TBK. 213,216.; TMK. 633-634, 619-622.

MADDE 271 — Kilitli akarın miftahını vermek teslimdir.

MC. 270.; TBK. 213,216.; TMK. 633-634, 619-622.

MADDE 272 — Hayvan başından ya kulağından veya yularından tutulup teslim olunur.

Fakat müşterinin külfetsizce tesellümüne kudreti olan mahalde irâesiyle kabzına ruhsat i'tası dahi teslimdir.

MC. 293, 294.; TBK. 182,185,186,199.; TMK. 687,692.

MADDE 273 — Mekiylât ve mevzûnat müşterinin emriyle keyl ya vezn olunarak tehyie ve i'ta eylediği zarf ve kab derûnuna konulmak teslimdir.

MC. 54,175,213,293,294,811.; TBK. 90,91,208,211.; TMK. 687.

MADDE 274 — Uruz'un teslimi müşterinin eline i'tasiyle, yahut yanına koymak veya meydanda olup da bil'irâe kabzına ruhsat vermekle olur.

TBK. 83,87.

MADDE 275 — Ambar ve sandık gibi kilitli bir mahal içinde bulunan şeyler toptan satıldıkta miftahının müşteriye itasiyle kabzına ruhsat verilmek teslimdir.

Meselâ, bir ambar buğday yahut bir sandık kitap toptan satıldıkda miftahın i'tası mebi'i teslim demektir.

MC. 96,263.; TBK. 91,213.; TMK. 687.

MADDE 276 — Müşteri mebi'i kabzederken bayi'in görüp de men etmemesi kabza ruhsattır.

MC. 67,281.

MADDE 277 — Bayi'in izni olmaksızın müşterinin semeni tediye etmeden mebi'i kabzetmesi muteber değildir.

Fakat müşteri bilâ izin kabzedilip de yedinde meb'i telef olur yahut saklanırsa kabz muteber olur.

MC. 78,275,276,281.; TBK. 182,154,208,210.

Fasl-ı Sâni

Mebiin hakk-ı habsine dair mevad beyanındadır.

MADDE 278 — Peşin satışta müşteri semeni tamamen tediye edinceye dek bâyi'in mebi'i habs ve tevkif etmek hakkı vardır.

MC. 91.262.; MH. 454-465.; TBK. 211.; TMK. 264-267.

MADDE 279 — Bayi' eşya-yı müteaddideyi safka-i vâhide ile sattıkda her birinin başka başka bahasını beyan etmiş olsa bile tamamen semeni kabzedinceye dek mecmu'u mebi'i habsedebilir.

MC. 278.; MH. 454-465.; TBK. 211.; TMK. 264-267.

MADDE 280 — Müşterinin rehin ve kefil vermesi bâyi'in hakk-ı habsini iskat edemez.

TMK. 864-867, 853-863.

MADDE 281 — Bâyi' semeni kabzetmeden mebi'i teslim ederse hakk-ı habsini iskat etmiş olur. Bu suretle semeni kabzedinceye dek tevkif etmek üzere mebi'i istirdat edemez.

MC. 51,276,;277. TMK. 865.

MADDE 282 — Semen-i mebi'i almak üzere bâyi' bir kimseyi müşteri üzerine havale ederse hakk-ı habsini iskat etmiş olur. Ve bu suretde hemen mebi'i müşteriye teslim etmesi lâzım gelir.

MC. 284,690,1562.; TMK. 865.

MADDE 283 — Veresiye satışta bâyi'in hakk-ı habsi olmayıp vadesi hulûlünde semeni kabzetmek üzere hemen mebi'i müşteriye teslim etmesi lâzım gelir.

TMK. 865,866.

MADDE 284 — Bâyi' peşin olmak üzere sattıkdan sonra semen-i mebîi tecil ederse hakk-ı habsini iskat etmiş olur. Ve vadesi hulûlünde semeni kabzetmek üzere hemen mebi'i teslim etmesi lâzım gelir.

TMK. 866.

Fasl-ı Sâlis

Mekân-ı teslim hakkındadır.

MADDE 285 — Akd-i mutlak hîn-i akidde mebi' nerede ise orada teslimini iktiza eder.

Meselâ, bir kimse Tekfur dağındaki buğdayını İstanbul'da bir kimseye sattıkda ol buğdayı Tekfur dağında teslim eder, yoksa İstanbul'da teslim etmek üzere icbar olunamaz.

MC. 283.; TBK. 73,185,186.

MADDE 286 — Mebi'in nerede olduğu müşterinin malûmu olmayıp da ba'd-el-akd muttali olsa muhayyerdir. Dilerse bey'i fesh eder ve dilerse hîn-i akidde mebî' nerede ise orada kabzeyler.

TBK. 73,185,186.

MADDE 287 — Bir mahall-i muayyende teslim olunmak şartiyle satılmış olan malın orada teslimi lâzım gelir.

MC. 83,188,189.; TBK. 73, 186.

Fasl-ı Râbi'

Teslimin meûneti yani külfeti ve levazım-ı tamamiyyeti beyanındadır.

MADDE 288 — Semene mütaallik olan masarif müşteriye aittir.

Meselâ, akçenin sayma ve tartma ücretleri gibi masarif-i sarrafiyye müşteri tarafından verilmek lâzım gelir.

TBK. 73,185,186,208-210.; MH. 466-468.

MADDE 289 — Mebi'in teslimine müteallik masraflar bâyi'e aittir.

Meselâ, kileci ve kantarı ücretlerini bâyi'in vermesi lâzım gelir.

MC. 43,45,268,278.; TBK. 73,185,186.; MH. 466-468.

MADDE 290 — Cüzafen satılan şeylerin meûneti müşteriye aittir.

Meselâ, bir bağın üzümü mücazefeten satıldıkta devşirmesi müşterinin üzerinedir. Kezalik bir ambar buğday mücazefeten satıldıkda ambardan ihraç ve nakli müşterinin üzerine lâzımdır.

TBK. 73,185,186.; MH. 466-468.

MADDE 291 — Odun ve kömür gibi hayvan üzerinde malımûlen satılmış olan şeyleri müşterinin hanesine nakletmek emrinde örf ve âdet-i belde ne ise ona ittiba' olunur.

MC. 36,287.; MH. 466-468.; TBK. 73,185,186.

MADDE 292 — Senet ve hüccet tahriri ücreti müşteri üzerine lâzımdır.

Fakat bâyi'in dahi mahkemede bey'i takrir ve işhad eylemesi lâzım gelir.

MC. 87,; TBK. 185.

Fasl-ı Hâmis

Helâk-i mebi'a müterettip olan mevad beyanındadır.

MADDE 293 — Mebi' kabl-el-kabz bâyi'in yedinde telef olsa müşteri hakkında bir şey terettüp etmeyip zararı bâyi'e ait olur.

MC. 97,275,291,308,371,891,912.; TBK. 183,216.

MADDE 294 — Mebi' ba'd-el-kabz telef olsa bâyi' hakkında bir şey terettüp etmeyip zararı müşteriye ait olur.

MC. 293.; TBK. 183,216,117.

MADDE 295 — Müşteri mebi'i kabzedip lâkin semeni tediye etmeden müflisen fevt olsa bâyi' mebi'i istirdât edemeyip ğuremâya dahil olur.

MC. 281.; TBK. 117,182,211,212.; TMK. 543,864,865,866.

MADDE 296 — Müşteri mebi'i kabz ve semeni tediye etmeden müflisen fevt olsa bâyi' semeni müşterinin terekesinden istîfa edinceye dek mebi'i hapsedebilir.

Bu suretde hâkim mebi'i bey' edip semeni vefa ederse bâyii'n alacağını tamamen ifa eder. Ve fazlası kaldığı takdirde ğuremaya verir. Ve eğer bâyi'in alacağından nâkıs ise ol semeni bâyi' tamamen aldıktan sonra noksanını ğarameten müşterinin terekesinden alır.

MC. 58,269.; TBK. 117,182,211,212.; TMK. 543,864,865,866.

MADDE 297 — Bâyi' semeni kabzedip lâkin mebi'i müşteriye teslim etmeden müflisen fevt olsa mebi' bâyi'i yedinde emanet kalmış olur.

Bu suretde müşteri mebi'i alıp sair ğurema müdahale edemez.

MC. 293.; TMK. 543.; TBK. 182,211,212.

Fasl-ı Sâdis

Sevm-i şira' ve sevm-i nazar hakkındadır.

MADDE 298 — Sevm-i şira' tarikiyle yani tesmiye-i semen olunarak iştira etmek üzere müşterinin kabzedip de götürdüğü mal müşteri yedinde telef ve zâyi oldukda kıyemiyyattan olduğu takdirde kıymetini ve misliyyattan olduğu takdirde mislini bâyi'e vermesi lâzım gelir. Amma semen tesmiye olunmamışsa müşteri yedinde emanet hükmünde olarak bilâ teaddin telef ve zâyi olduğu halde zaman lâzım gelmez.

Meselâ, bâyi' bu hayvanın bahası bin kuruştur götür beğenirsen al deyip müşteri dahi ol veçhile iştira etmek üzere alıp götürse ve hanesinde hayvan telef olsa değer-i bahasını bâyi'e vermesi lâzım gelir. Amma bahası beyan edilmeyerek bâyi' götür beğenirsen alırsın deyip müşteri dahi beğenirse badehu pazarlığını edip de iştira eylemek üzre götürdükte yedinde bilâ teaddin telef olsa zaman lâzım gelmez.

MC. 83,91,771,768,925,1464.; TBK. 219-221.

MADDE 299 — Sevm-i nazar tarikiyle yani görmek yahut göstermek üzere kabzolunan mal gerek bahası beyan olunsun ve gerek beyan olunmasın kaabız'ın yedinde emanet olarak bilâ teaddin telef ve zâyi olsa zaman lâzım gelmez.

MC. 91,298,768,912.; TBK. 219-221.

Bab-ı Sâdis

Hıyarat beyanında olup yedi faslı hâvidir.

Fasl-ı Evvel

Hıyar-ı şart beyanındadır.

MADDE 300 — Bayi', ya müşteri veyahut ikisi birden müddet-i malûme içinde bey'i feshetmek yahut icazet ile infaz eylemek hususunda muhayyer olmak üzere bey'de şart kılmak câizdir.

MC. 31,55,64,116,200,238,301,302,303,304, vd.

TBK. 149-151,214,219-221.; MH. 329-338.

MADDE 301 — Hıyar-ı şart ile muhayyer olan taraf müddet-i hıyarında yani muhayyer olduğu müddet zarfında dilerse bey'i fesh eder ve dilerse müciz olur.

MC. 232,300 vd.; MH. 329-338.; TBK. 149-151,153,219-221.

MADDE 302 — Gerek fesh ve gerek icazet kavlen olduğu gibi fi'len dahi olur.

MC. 303,304,305.; MH. 329-338.; TBK. 149-151,153,219-221.

MADDE 303 — İcazet-i kavliyye icazet verdim ya razı oldum gibi rızaya ve fesh-i kavlî feshettim ya vazgeçtim gibi adem-i rızaya delâlet eden sözlerdir.

MC. 301,304,305.; MH. 329-338.; TBK. 38,39,149-151,153,219-221.

MADDE 304 — İcazet-i fi'liyye rızaya ve fesh-i fi'lî adem-i rızaya delâlet eden fiildir.

Meselâ, müşteri muhayyer olduğu halde müddet-i hıyarında mebi'i satılığa çıkarmak yahut rehin veya icar etmek gibi temellükün levazımından olan bir veçhile tasarruf etmesi icazet-i fi'liyye ve bâyi' muhayyer olduğu halde ol veçhile tasarruf etmesi fesh-i fi'lîdir.

MC. 68,252,301,302,303,305.; MH. 329-338.; Krş: TBK. 38,39,149-151,153,219-221.

MADDE 305 — Muhayyer olan kimse bey'i fesh veyahut infaz etmeden müddet-i hıyar mürur eder ise bey' tamam olur.

MC. 24,301 vd.; MH. 329-338.; Krş: TBK. 149-151,153,219-221.

MADDE 306 — Hıyar-ı şart vârise intikal etmez.

Bu suretde muhayyer olan kimse bâyi' ise vefatiyle müşteri mebi'e malik olur.

Ve eğer muhayyer müşteri ise vefatında vârisi muhayyer olmaksızın mebi'e malik olur.

MC. 301,305.; MH. 329-338.; Krş: TBK. 149-151,153,219,221.

MADDE 307 — Bâyi' ve müşteri ikisi birden muhayyer oldukları takdirde her kangısı fesh ederse bey' münfesih olur. Ve her kangısı icazet verir ise yalnız anın hıyarı zâil olup diğeri muhayyer kalır.

MC. 46,51,293,298,301,305.; MH. 329-338.; Krş: TBK. 149-151,153,219-221.

MADDE 308 — Yalnız bâyi' muhayyer olduğu suretde mebi' kendi mülkünden çıkmayıp yine kendisinin malı addolunur. Ve mebi' ba'd-el-kabz müşteri yedinde telef olsa semen-i müsemma lâzım gelmeyip müşterinin yevm-i kabzındaki kıymetini vermesi lâzım gelir.

MC. 96,263,293,301,922.; MH. 329-338.; Krş: TBK. 149-151,153,219-221.

MADDE 309 — Yalnız müşteri muhayyer olduğu suretde mebi' bâyi'in mülkünden çıkıp müşterinin malı addolunur. Ve mebi' bad-el-kabz müşteri yedinde telef olsa semen-i müsemmanın i'tâsı lâzım gelir.

MC. 24,293,917.; MH. 329-338.; Krş: TBK. 149-151,153,219-221.

Fasl-ı Sâni

Hıyar-ı vasf beyanındadır.

MADDE 310 — Bâyi'in bir vasf-ı merğub ile muttasıf olmak üzere satmış olduğu mal ol vasıftan ârî çıksa müşteri muhayyerdir. Dilerse bey'i fesh eder ve dilerse mecmu' semen-i müsemma ile mebi'i kabul eder; buna hıyar-ı vasf derler.

Meselâ, sağılır deyu satılmış olan bir inek sütten kesilmiş olduğu zâhir olsa müşteri muhayyer olur.

Ve keza gece vakti kırmızı yakuttur deyu satılan taş sarı yakut çıksa müşteri muhayyerdir.

MC. 9,42,45,97,208,311 vd.; TBK. 23,24/4,149,194,202.

MADDE 311 — Hıyar-ı vasf vârise intikal eder.

Yani, hıyar-ı vasf ile muhayyer olan müşteri vefat edicek, mebi'in ol vasıftan ârî olduğu zâhir oldukta vârisin dahi bey'i feshetmeğe selâhiyeti vardır.

MADDE 312 — Hıyar-i vasf ile muhayyer olan müşteri mebi'de temellük'ün levazımından olan bir veçhile tasarruf ederse hıyarı ibtal etmiş olur.

MC. 58,304.; TBK. 24,31.

Fasl-ı Sâlis

Hıyar-ı nakd hakkındadır.

MADDE 313 — Bâyi' ve müşteri filân vakte kadar tediye-i semen olunmak ve olunamazsa beynlerinde bey' olmamak üzere pazarlık etseler sahih olur; buna hıyar-ı nakd denilir.

MC. 20,83,188.; MH. 481-491.; TBK. 107/3,152,211.

MADDE 314 — Müddet-i muayyenede müşteri semeni tediye edemezse hıyar-ı nakd ile akd olunan bey' fâsid olur.

MC. 371,382.; MH. 481-491.; TBK.107/3,152,211.

MADDE 315 — Hıyar-ı nakd ile muhayyer olan müşteri müddet-i muayyene içinde vefat ederse bey' bâtıl olur.

MH. 481-491.; TBK. 107/3,152,153,211.

Fasl-ı Râbi'

Hıyar-ı tayin beyanındadır.

MADDE 316 — Kıyemiyyattan iki yahut üç şey'in başka başka bahaları beyan olunarak bunlardan müşteri dilediğini almak yahut bâyi' dilediğini vermek üzere satmak sahih olur. Buna hıyar-ı tayin denilir.

MC. 22,213,301,318,371.; Krş: TBK. 70,71.

MADDE 317 — Hıyar-ı tayinde tayin-i müddet lâzımdır.

MC. 300.; Krş: TBK. 70,71.

MADDE 318 — Hıyar-ı tâyin ile muhayyer olan kimse müddet-i muayyene mürûrunda aldığı şeyi tayine mecbur olur.

MC. 8,293,301,305.; TBK. 70,71.

MADDE 319 — Hıyar-ı tayin vârise intikal eder.

Meselâ, a'lâ ve evsat ve ednâ olmak üzere bir cinsten üç top kumaşın üç ya dört gün zarfında müşteri kangısını ihtiyar ederse almak üzere bâyi' lâalettayin birini satsa ve müşteri dahi bu minval üzere kabul etse bey' mün'akid olur ve müddet-i muayyene mürûrunda müşteri birini tayin ile semen-i müsemmasını vermeğe mecburdur ve kabl-et-tâyin vefat etse vârisi dahi ol veçhile birini tayine mecbur olur.

MC. 306,316,318.; TBK. 70,71.

Fasl-ı Hâmis

Hıyar-ı rü'yet hakkındadır.

MADDE 320 — Bir kimse bir malı görmeden iştira etse görünceyedek muhayyerdir. Gördükte dilerse fesheder ve dilerse kabul eder. Buna hıyar-ı rü'yet denilir.

MC. 83,191,201,323,335,336,1563.; TBK. 152,194,198,201,215,219.

MH. 339-341 (Bu madde 20 Mayıs 1340 tarihinde kaldırılmıştır.)

MADDE 321 — Hıyar-ı rü'yet varise intikal etmez.

Binaen-alâ-zalik müşteri almış olduğu malı görmeden vefat etse varisi muhayyer olmaksızın ol mala malik olur.

TBK. 152,153,198,219 (Bu madde 20 Mayıs 1340 tarihinde kaldırılmıştır.)

MADDE 322 — Malını görmeden satan bâyi' için hıyar-ı rü'yet yoktur.

Meselâ, bir kimse kendine irsen intikal eden malı görmeden satsa bey' bilâhıyar mün'akid olur.

MC. 200,320,357.; TBK. 198.219 (Bu madde 20 Mayıs 1340 tarihinde kaldırılmıştır.)

MADDE 323 — Hıyar-ı rü'yet bahsinde rü'yet, mebi'in asıl maksadı bildiren hâl ve mahalline vakıf olmaktan kinayedir.

Meselâ, müşteri içi dışı bir düziye olan sade bez ve kumaşın dışını ve çiçekli ve çubuklu kumaşın çiçeklerini ve çubuklarını görüp ve döl alınan koyunun memesini ve eti için alınan koyunun arkasını yoklayıp ve me'kûlât ve meşrubatın çeşnisini tadıp da bâdehu iştira eylese hıyar-ı rü'yet yoktur.

MC. 17,220,324,325,335.; TBK. 152,198,219 (20 Mayıs 1340 da lağvedilmişitir.)

MADDE 324 — Nümune gösterilerek satılan şeylerin nümunesini görmek kifayet eder.

MC. 45,320,325.; TBK. 198.219-221.; MH. 339-341.

MADDE 325 — Mebi' nümuneden dûn çıkarsa müşteri muhayyer olup dilerse kabul eder ve dilerse reddeder.

Meselâ, buğday ve yağ ve bir düziye yapılmış olan bez ve çuha ve emsali mamulatın nümunesine bakılarak iştira olunup da nümuneden aşağı zuhur etse müşteri muhayyer olur.

MC. 76,77,238,337.; TBK. 219-221.; MH. 339-341.

MC. 320.; TBK. 198,215 (20 Mayıs 1340 da lağvedilmiştir.)

MADDE 327 — Mütefavit şeylerin toptan iştirasında her birini başka başka görmek lâzımdır.

TBK. 152,198.; MH. 339-341 (20 Mayıs 1340 tarihinde lağvedilmiştir.)

MADDE 328 — Müşteri mütefavit şeylerin bazısını görüp de bazısını görmeden toptan olarak iştira etse ve görmediğini gördükde beğenmese muhayyer olup dilerse hepsini birden kabul eder ve dilerse hepsini birden reddeder. Yoksa beğendiğini alıp da beğenmediğini red edemez.

TBK. 152,198.; MH. 339-341.

MADDE 329 — A'mânın bey' ve şirası sahih olup fakat vasfını bilmediği bir mal iştira ettikde muhayyer olur.

Meselâ, vasfını bilmediği bir hane iştira eylese muhayyer olup vasfını öğrendikde dilerse kabul eder ve dilerse reddeder.

MC. 53,320,335.; TBK. 14/III,23,198.; MH. 339-341.

MADDE 330 — Mebi' kabl-eş-şira a'mâya vasf ve tarif olunup da iştira' eylese muhayyer olamaz.

MC. 51,329,331.; TBK. 14/III,23,198.; MH. 339-341.

MADDE 331 — A'mânın yoklamak ile malûm olan şeylerde eliyle tutup yoklamasiyle ve koklayacak şeylerde koklamasiyle ve tadılacak şeylerde tatmasiyle muhayyerliği sakıt olur.

Ya'ni bu misillü şeyleri yoklayıp ve koklayıp da ba'dehu iştira eylese bey'i sahih ve lâzım olur.

MC. 329,320,330,333.; TBK. 14/III,23,198.; MH. 339-431.

MADDE 332 — Bir kimse şira kastiyle yani alıcı gözüyle görmüş olduğu malı bir müddet sonra ol mal olduğunu bilerek iştira etse hıyar-ı rü'yeti yoktur. Fakat ol malda bir teğayyur hasıl olmuş ise ol vakit muhayyer olur.

MC. 5,9,78,320,1641.; TBK. 197,198 (20 Mayıs 1340 tarihinde lağvedilmiştir.)

MADDE 333 — Mebi'in iştirasına yahut kabzına vekil olan kimsenin rü'yeti asilin rü'yeti gibidir.

MC. 1440,1450,1454,1449.; TBK. 386,388,389 (20 Mayıs 1340 tarihinde kaldırılmıştır.)

MADDE 334 — Rasûlün yani mücerret mebi'i alıp göndermeğe memuren gönderilen adamın rüyeti müşterinin hıyar-ı rü'yetini iskat eylemez.

MC. 333,1450.; TBK. 404,416 (20 Mayıs 1340 tarihinde kaldırılmıştır.)

MADDE 335 — Müşterinin mebi'de temellükün levazımından olan bir veçhile tasarruf etmesi hıyar-ı rü'yetini ıskat eder.

MC. 20,51,67,229,320,832.; TBK. 198/11.; MH. 339-341.

Fasl-ı Sâdis

Hıyar-ı ayb beyanındadır.

MADDE 336 — Bey'i mutlak mebi'in ayıbdan salim olmasını iktiza eder.

Ya'ni uyûbdan beraetini şart etmeksizin ve sağlam ve çürük ve kusurlu ve kusursuz demeksizin mal satmak malın sağlam ve ayıbsız olmasını icab eder.

MC. 43,64,314,342,343.; TBK. 28,152,194,195.; MH. 342.

MADDE 337 — Bey'-i mutlak ile satılan bir malın ayb-ı kadîmi tebeyyün ettikde müşteri muhayyerdir. Dilerse reddeder ve dilerse semen-i müsemma ile kabul eyler. Yoksa malı alıkoyup da ayıbı için bahasını tenkîs edemez. İşte buna hıyar-ı ayb denilir.

MC. 58,98,301,302,341,345,348,349,1774,1679,1632,1518,1697,

TBK. 28,152,194-197,201.; MH. 512-531.

MADDE 338 — Ayb diye ehil ve erbabı beyninde malın bahasına î-ras-ı noksan eden kusura derler.

MC. 42,310,1736.; TBK. 28,194.; MH. 342,512-531.

MADDE 339 — Ayb-ı kadîm bâyi' yedinde iken mebi'de mevcut olan kusurdur.

MC. 11,77.; TBK. 152,194,197.; MH. 342,512-531.

MADDE 340 — Ba'd-el-bey' kabl-el-kabz bâyi' yedinde iken mebi'de hâdis olan ayb mucib-i red olan ayb-ı kadîm hükmündedir.

MC. 339.; TBK. 152,194-196.; MH. 342,512-531.

MADDE 341 — Bâyi' hîn-i bey'de mebi'in bir aybını beyan ederek müşteri ol ayıb ile kabul ettikde ol ayb sebebiyle muhayyer olamaz.

MC. 51,72,97.; TBK. 197.; MH. 342,512,531.

MADDE 342 — Bâyi' bir malı her ayb dâvasından zimmeti beri' olmak şartiyle sattıkda müşteri için hıyar-ı ayb yoktur.

MC. 51,83,188,1562,1563.; TBK. 194,197.; MH. 342,512,531.

MADDE 343 — Müşteri bir malı her aybiyle makbulümdür diye iştira eylerse artık anda ayb dâvasına selâhiyyeti yoktur.

Meselâ, müşteri bir hayvanı kör topal, çürük çarık her ne ise makbulümdür diye satın alırsa artık ayb-ı kadîmi varmış diye reddedemez.

MC. 51,1532,1562.; TBK. 197.; MH. 342,512,531.

MADDE 344 — Müşteri mebi'in aybına muttali olduktan sonra anda temellülükün levazımından olan bir veçh ile tasarruf etse hıyar-ı aybı iskat etmiş olur.

Meselâ, müşteri mebi'i ayb-ı kadîmine ba'd-el-ıttıla' bey'e arz etse yani satılığa çıkarsa ayba rıza demek olarak artık reddedemez.

MC. 51,196,79,345,348,1654,1655.; TBK. 197,198.; MH. 342,512,531.

MADDE 345 — Mebi'in müşteri indinde bir aybı hâdis olduktan sonra ayb-ı kadîmi meydana çıksa müşterinin bâyi'a reddetmeğe selâhiyeti olmayıp fakat noksan-ı semen iddiasına selâhiyeti vardır.

Meselâ, müşteri satın aldığı bir top kumaşı kesip biçtikten sonra çürük yahut yatkın olmak misillü bir ayb-ı kadîmine muttali olsa çünkü kesip biçmesiyle bir yeni kusur daha peyda olduğundan reddedemeyip fakat ayb-ı kadîminden dolayı noksan-ı semen alır.

MC. 31,46,294,244,348.; TBK. 197,198,202,204.; MH. 512-531.

MADDE 346 — Noksan-ı semen bîgaraz ehli vukufun ihbariyle malûm olur.

Şöyle ki, mebi'in bir kere salimen ve bir kere maiben kıymeti takvim ve takdir olunup bu iki kıymet beynindeki tefavüt salimen olan kıymetin kaçta biriyse semen-i müsemmanın ol nisbetle noksanı noksan-ı semen itibar olunur..

Meselâ, müşteri altmış kuruşa aldığı bir top kumaşı kesip biçtikten sonra ayb-ı kadîmine muttali oldukta ehlivukuf ol kumaşın salimen kıymeti altmış ve ayb-ı kadîmiyle kıymeti kırkbeş kuruş olduğunu ihbar etseler noksan-ı semen onbeş kuruş olmakla müşterinin anı taleb ve dâva etmeğe selâhiyeti vardır.

Ve eğer ol malın salimen kıymeti seksen ve maîben kıymeti altmış kuruş olduğunu ihbar etseler işbu iki kıymet beynindeki tefavüt ki yirmi kuruşdur seksen kuruşun rub'u olmakla semen-i müsemmanın rub'u olan onbeş kuruşu müşterinin taleb ve dâvaya selâhiyyeti olur.

Eğer o kumaşın salimen kıymeti elli ve maîben kıymeti kırk kuruş olduğunu ihbar etseler iki kıymet beyninde tefavüt olan on kuruş elli kuruşun humüsü olmakla semen-i müsemmanın humüsü olan oniki kuruş noksan-ı semen itibar olunur.

MC. 345.; TBK. 205,202.

MADDE 347 — Ayb-ı hâdis zail olsa ayb-ı kadîm yine reddi mucib olur.

Meselâ, bir hayvan iştira olunup da müşteri indinde hasta olduktan sonra ayb-ı kadîmi meydana çıksa müşteri anı bayi'e reddedemeyip, noksan-ı semeni alır. Fakat ol hastalık zâil olsa müşteri ayb-ı kadimiyle ol hayvanı bâyi'e reddeder.

MC. 24,345.; TBK. 194,195,197,199,202.

MADDE 348 — Bâyi' eğer müşteri indinde bir ayb hâdis olduktan sonra ayb-ı kadîmi meydana çıkan mebi'i ol ayb-ı hâdis ile geriye almağa razı olursa mani-i red bulunmadığı takdirde müşterinin noksan-ı semen iddiasına selâhiyyeti kalmayıp va mebîi bâyi'a red yahut tamam bahasiyle kabul etmeğe mecbur olur.

Hattâ müşteri ol malı ayb-ı kadîmine muttali' olduktan sonra âhara satsa artık noksan-ı semen iddiasına selâhiyyeti kalmaz.

Meselâ, müşteri bir top bez alıp gömlek kestikten sonra çürük idiğine muttali' olduğu halde satsa bâyi'den noksan-ı semen iddia edemez.

Zira bâyi' ben anı ayb-ı hâdis ile yani kesilmiş olduğu halde alırdım diyebileceğinden müşteri anı satmasiyle habs ve imsak etmiş olur.

MC. 98,167,196,202.

MADDE 349 — Ziyade ya'ni mebi'a müşterinin malından bir şey'in zam ve ilâvesi mani-i reddolur.

Meselâ, bezi dikmek yahut boyatmak ile müşterinin ipliği yahut boyası beze zam olunmak ve keza arsaya müşteri tarafından ağaç dikilmek redde manidir.

MC. 24,85.; TMK. 619,620,621,622.; TBK. 202.

MADDE 350 — Mani-i red bulunduğu halde bâyi' razı olsa dahi maîb olan mebi'i geri alamayıp noksan-ı semen vermeğe mecbur olur.

Hattâ müşteri ol malı ayb-ı kadîmine muttali' olduktan sonra satsa bile bâyi'den noksan-ı semeni alabilir.

Meselâ, müşteri satın aldığı bir top bezden gömlek biçtirip diktirdikten sonra bezin çürük olduğuna muttali' oldukta bâyi' razı olsa dahi istirdat edemeyip noksan-ı semen vermeğe mecbur olur ve müşteri o gömleği satsa bile bezin noksan-ı semenini bâyi'den alır.

Zîra bu suretde müşterinin malı olan ipliğin mebi'a ilâve ve iltihakı mani-i red olmakla bâyi' ben anı böyle kesilmiş ve dikilmiş olduğu halde alırdım demeğe selâhiyyeti olmayacağından müşteri anı bey' ile habs ve imsak etmiş olmaz.

MC. 344,345.; TBK. 202.

MADDE 351 — Safka-ı vâhide ile iştira olunan şeylerin bazısı maîb çıktıktâ kab-lel-kabz ise müşteri mecmûunu reddeder yahut semen-i müsemma ile kabul eyler, yoksa maîbi reddedip de diğeri alıkoymağa selâhiyyeti yoktur. Ve eğer ba'del-kabz ise tefrikinde zarar olmadığı halde yalnız mâib olanı semen-i müsemmadan salimen hissesiyle reddeder ve bâyi'in rızası olmadıkça ikisini birden reddedemez.

Amma tefrikinde zarar olduğu halde mecmuunu birden reddeder yahut mecmuunu semen-i müsemma ile kabul eyler.

Meselâ, kırk kuruşa alınan iki festen birisi kabl-el-kabz kusurlu çıksa ikisini birden reddedebilir. Ve eğer ba'd-el-kabz birisi kusurlu çıksa yalnız salimen kıymeti kaç kuruş ise kırk kuruştan tenzil ile reddeder. Fakat bir çift ayakkabı alınıp da ba'd-el-kabz bir teki kusurlu çıksa ikisini birden reddile tamamen akçesini istirdad edebilir.

MC. 179,180,190,337.; TBK. 189,193,202,203,204,206.

MADDE 352 — Mekiylât ve mevzûnattan olarak bir şahıs bir cinsten olmak üzere iştira ve kabzetmiş olduğu mikdar-ı muayyenin bazısını çürük bulsa muhayyerdir. Dilerse cümlesini kabul eder ve dilerse cümlesini reddeder.

MC. 348,351.; TBK. 206.

MADDE 353 — Buğday ve emsali hububat topraklı çıktığı takdirde âdeten kalîl addolunursa bey' sahih ve lâzım olur. Ve eğer beynennâs ayb addolunur derecede ise müşteri muhayyer olur.

MC. 36,44,337,348.; TBK. 194,197,206.; MH. 512-531.

MADDE 354 — Yumurta ve ceviz makûlesi şeylerin bazısı fena ve çürük çıksa yüzde üç gibi örfen ve âdeten istiksar olunmayacak derecesi ma'füv olur. Eğer kusurlu çıkan yüzde on gibi çok olursa ma'füv olmayıp müşteri cümle mebi'i bâyin reddile tamamen semeni geri alır.

MC. 26,344.; TBK. 201,206.; MH. 512-513.

MADDE 355 — Mebi eğer aslen müntefaunbih olmayacak halde zuhur ederse bey'i bâtıl olup müşteri tamamen semeni istirdad eyler.

Meselâ, iştira olunan yumurta aslen işe yaramaz suretde bozuk çıksa müşteri tamamen akçesini geri alır.

MC. 348,363.; TBK. 19,20,152,192,202,206.; MH. 512-531.

Fasl-ı Sâbi'

Ğabn ve tağrir beyanındadır.

MADDE 356 — Bey'de bilâ tağrir gabn-i fahiş bulunsa mağbûn olan kimse bey'i fesh edemez.

Fakat mâl-ı yetîmi bilâ tağrir alsa dahi gabn-i fâhiş ile bey' sahih olmaz; mâl-ı vakıf ve beyt-ül mal dahi mâl-ı yetîm hükmündedir.

MC. 58, 1494.; MH. 300-301,532-536.; TBK. 28,21,196,200.

MADDE 357 — Mütebayiandan biri diğerini tağrir edip de bey'de gabn-i fâhiş olduğu tahakkuk ettikde mağbun olan kimse bey'i fesh edebilir.

MC. 20,165.; MH. 300-301,532-536.; TBK. 28,21,196,200.

MADDE 358 — Gabn-i fâhiş ile mağbûn olan kimsenin vefatında tağrir dâvası vârisine intikal etmez.

MC. 356.; TBK. 21,28.; MH. 300-301,532-536.

MADDE 359 — Tağrir olunan müşteri bey'de ğabn-i fâhiş olduğuna muttali' olduktan sonra mebi'de temellükün levazımından olan bir veçhile tasaruf ederse artık hakk-ı feshi kalmaz.

MC. 68,51,1564.; TBK. 28,31,196,200,21. MH. 532-536.

MADDE 360 — Tağrir ve ğabn-i fâhiş ile iştira olunan mebi' telef ya müstehlek olsa veyahut ol mebi'de maîb olmak ve arsa olupda üzerine bina yapılmak gibi bir keyfiyet hudus etse mağbûn olan kimsenin bey'i feshe selâhiyeti kalmaz.

MC. 46.; MH. 532-536.; TBK. 21,196,200,204.

(1340 tarihinde bu faslın (7.) sonuna bir madde daha ilâve edilmiştir:

"Hıyar-ı vasıf veya hıyar-ı rü'yet veya hıyar-ı ayb veyahut hıyar-ı gabn ve tağrir ile muhayyer olan kimse tarafından, muhayyerliği mücip olan sebebe ittila' tarihinden itibaren bir ve işbu sebebe muttali olmasa dahi vakt-i akitten itibaren üç sene mürurundan sonra ikâme olunacak fesh-i akit veya noksân-ı semen da'vası mesmu' olmaz.")

Bâb-ı Sâbi'

Mebi'in enva' ve ahkâmı beyanında olup altı fasla münkasimdir.

Fasl-ı Evvel

Beyi'n envâı beyanındadır.

MADDE 361 — Bey'in in'ikadında rüknü, ehlinden yani âkil ve mümeyyizden sudûr etmek ve hükmü kaabil olan mahalle muzaf olmak şartdır.

MC. 167,168,181,189,177,197,157,149,198,199,362,363,369,365,3688,

205,309,211,213,237,238,248,253,272,957,966,979,1241,1256,200.

TBK. 1,19,20,182.; TMK. 3,8,9,13,14,15,16.

MADDE 362 — Rüknünde halel olan bey' meselâ mecnunun bey'i bâtıldır.

MC. 97,76,944,957,966,979,972,960,1458.; TBK. 1,19,20.; TMK. 13-16,8,9.

MADDE 363 — Bey'in hükmünü kaabil olan mahalli mevcud ve makdûr'ut-teslim ve mâl-ı mütekavvim olan mebi'dir.

Binaen-alâ-zalik ma'dûmun ve makdûr'ut-teslim ve mal-ı mütekavvim olmayan şey'in bey'i bâtıldır.

MC. 96,205,209,210,211,1241.; TBK. 19-20.

MADDE 364 — İn'ikad-ı bey'in şartı bulunup da bazı evsaf-ı hariciyesi itibariyle meşru' olmazsa, meselâ mebi' meçhul yahut semende halel vâki' olursa bey' fâsid olur.

MC. 237,371.; TBK. 23-26.

MADDE 365 — Bey'in nâfiz olması için bâyi' mebi'e mâlik yahut mal sahibinin vekili ya velisi ya vasîsi olmak ve gayrin hakkı olmamak şarttır.

MC. 78,167,263,293,361,788,1496,1497,1774.; TBK. 19,182.

MADDE 366 — Bey'-i fâsid ind-el-kabz nâfiz olur.

Ya'ni, müşterinin mebi'de tasarrufu câiz olur.

MC. 67,308,371.; TBK. 21-31.

MADDE 367 — Hıyarattan birisi bulunursa bey' lâzım olmaz.

MADDE 368 — Bey'-i fuzûli ve bey'-i merhûn gibi gayrin hakkı taallûk eden bey' ol gayrın iznine mevkûfen münakit olur.

MC. 362,365,377,378,387,967,1470,1471,1480,1481.; TBK. 19,20,38,39.

Fasl-ıSâni

Enva-ı büyû'un ahkâmı beyanındadır.

MADDE 369 — Bey'-i mün'akitin hükmü mülkiyetdir.

Ya'ni, müşterinin mebi'e bâyi'in semene malik olmasıdır.

MC. 106,1347,1377,1459.; TBK. 1,182,184,213.; TMK. 633,687.; MH.306-313.

MADDE 370 — Bey'-i bâtıl asla hüküm ifade etmez.

Binaenaleyh bey'-i bâtılda müşteri bayi'in izniyle mebi'i kabzettikde mebi' müşteri indinde emanet kabilinden olarak bilâ teaddin telef olsa müşteriye zâman lâzım gelmez.

MC. 762,771,881.; TBK. 20.; MH. 306-313.

MADDE 371 — Bey'-i fâsid ind-el-kabz hüküm ifade eder.

Ya'ni müşteri bâyii'n izniyle mebi'i kabzettikde ana mâlik olur.

Binaenaleyh bey'-i fâsid ile iştira olunan mebi' müşteri indinde telef olsa zamân lâzım gelir. Şöyle ki misliyatdan ise mislini ve kıyemiyyattan ise yevm-i kabzındaki kıymetini müşterinin bâyi'e vermesi lâzım gelir.

MC. 67,77,262,366,379,1026.; MH. 306-313.; TMK. 347,356,359.

TBK. 21-40,226,235,409,392,115,120,294,499,502,372.

MADDE 372 — Bey'-i fâsidde âkideynden her birinin bey'i fesh etmeğe hakkı vardır. Fakat mebi' eğer müşteri yedinde telef olur ise yahut müşteri onu istihlâk veya diğere bey'-i sahih ile bey' ya hibe gibi bir suretle elinden çıkarırsa veyahut mebi' hane olup da tamir olunmak veya arsa olup da ağaç dikilmek gibi bir suretle müşteri tarafından mebia bir şey ilâve veyahut buğday olup da tahn ile un edilmek gibi mebi'in ismi değişecek surette tağyîr edilirse hakk-ı fesh kalmaz.

MC. 98.; TBK. 31,226,235,409.; TMK. 347,356,359,392,115,120,294,499,502.

MH. 306-313.

MADDE 373 — Bey'-i fâsid fesh olundukda eğer kabz-ı semen olunmuş ise bâyi' semeni reddedinceyedek müşterinin mebi'i habsetmek hakkı vardır.

MC. 372, TBK. 864-867.; MH. 306-313.

MADDE 374 — Bey'-i nâfiz filhâl hüküm ifade eder.

MC.252,253,369.; TBK. 1,182.; MH. 306-313.

MADDE 375 — Bey'-i nâfiz-i lâzımda mütebayiandan hiç birisi dönemez.

MC. 19,114.; MH. 306-313.; TBK. 1,182.

MADDE 376 — Bey'-i gayr-i lâzımda muhayyer olan kimse bey'i fesh edebilir.

MC. 302,310,313,316,320,337,357.; MH. 306-313.; TBK. 19-40,16.

MADDE 377 — Bey'-i mevkuf ind-el-icâze hüküm ifade eder.

MC. 293,590,393-395.; MH. 306-313.; TBK. 16,31 vd.

MADDE 378 — Bey'-i fuzûlîde mal sahibi veya vekili yahut velîsi yahut vasisi icâzet verirse nâfiz ve vermezse münfesih olur. Fakat icâzetde bâyi' ve müşteri ve müciz ve mebi' kaaim olmak şarttır. Bunlardan birisi helâk olsa icâzet câiz olmaz.

MC. 214,1453,1463,67,910,51,379,82,1461,903,253,78,177.

TBK. 38-40.; MH. 306-313.

MADDE 379 — Bey'-i mukayazada bedeleynin ikisi de mebi' hükmünde olduğundan bunlarda mebi'in şeraiti muteberdir. Fakat teslimce münâzaa vukûunda mütebayian ikisi birden teslim ve tesellüm ederler.

TBK. 232-233.; MH. 306-313.

Fasl-ı Sâlis

Selem hakkındadır.

MADDE 380 — Bey' gibi selem dahi icab ve kabul ile mün'akit olur. Meselâ, müşteri bâyi'e yüz kile buğday için bin kuruş selem verdim deyip o dahi kabul ettikte (selem) mün'akit olur.

MC.3,167.; MH. 537-547.; TBK. 25,1133-1158.; TBK. 187.

MADDE 381 — Selem ancak mikdarını ve sıfatını, meselâ âlâlığını ya ednâlığını tâyin eylemek kaabil olan şeylerde sahih olur.

TBK. 187 (Kati veadeli satış), TTK. 25.

1340 tarihinde şu şekilde değiştirilmiştir: "Selem müteâmel olan şeylerde alelıtlak sahihtir."

MADDE 382 — Mekiylât ve mevzûnat ve mezrûâtın mikdarı keyl ve vezin ve zira' ile tâyin olunur.

MC. 386. (1340 tarihinde bu madde lağvedilmiştir.)

MADDE 383 — Adediyat-ı mütekaribenin tâyin-i mikdarı sayı ile olduğu gibi keyl ve vezin ile dahi olur.

(1340 tarihinde bu madde lağvedilmiştir.)

MADDE 384 — Tuğla ve kerpiç gibi adediyyatın kalıpları muayyen ve ma'lûm olmak lâzımdır.

MC. 49.; MH. 537-547.

MADDE 385 — Bez ve çuha emsali ziraiyyatın tûl ve arzı ve rikkati ve neden mamûl ve nerenin işi olduğu tâyin olunmak lâzımdır.

MH. 537-547.

MADDE 386 — Selemin sıhhatinde mebi'in cinsi, meselâ buğday ve pirinç ve hurma diye ve nev'i meselâ yağmur ile ya saky ile hâsıl olan diye ve sıfatı, meselâ âlâ yahut ednâ diye ta'yin ve gerek mebîin ve gerek semenin mikdarı ve mebi'in zaman ve mekân-ı teslimi beyan olunmak şarttır.

MC. 24,83,257.; TTK. 25. (1340 tarihinde bu maddeye şu fıkra ilave edilmiştir: "Şu kadar ki, mebî'in zaman-ı teslimi beyan edilmezse bu hususta örf ve adete bakılır").

MADDE 387 — Sıhhat-ı selemin bakasında semenin meclis-i akidde teslimi şarttır. Ve âkideyn kabl-et-teslim iftirak ederlerse akd-i selem münfesih olur.

MC. 230,644. (1340 tarihinde bu madde şu şekilde değiştirilmiştir: "Sıhhat-i selemin bekâsında, semenin meclis-i akitte teslimi şart değildir.")

Fasl-ı Râbi'

İstisnâ' beyanındır.

MADDE 388 — Bir kimse ehl-i sanayi'den birine bana şu kadar kuruşa şöyle bir şey yap deyip o dahi kabul etse istisna'en bey' mün'akit olur.

Meselâ, müşteri pabuççuya ayağını göstererek filân nevi sahtiyandan şu kadar kuruşa bana bir çift pabuç yap deyip o dahi kabul etse yahut marangoz ile tûl ve arzını ve evsaf-ı lâzimesini beyan ederek bir kayık yahut gemi yapmak üzere pazarlık etse istisna' mün'akit olur. Kezalik tûl ve hacmi vesair evsaf-ı lâzimesi beyan olunarak her biri şu kadar kuruşa olmak üzere bir fabrikaciyle şu kadar iğneli tüfek yapmak üzere pazarlık olunsa istisna' mün'akit olur.

MC. 2,421.; TBK. 355-371.; MH. 556-563.

MADDE 389 — İstisna'ı müteâmil olan şeylerde alelıtlak istisna' sahihtir. Amma teâmül câri olmayan şeylerde müddet beyan olunursa selem olup anda şerait-i selem muteberdir. Ve eğer müddet beyan olunmazsa yine istisna' kabilinden olur.

MC. 3,368.; TBK. 356-366.; MH. 556-563.

MADDE 390 — İstisna'da masnû'un matlûba muvafık olacak vecihle tavsif ve tarifi lâzımdır.

MC. 200,201.; MH. 556-563.; TBK. 356-36.

MADDE 391 — İstisna'da peşin akçe vermek lâzım değildir.

MC. 387.; TBK. 364-366.; MH. 556-563.

MADDE 392 — İstisna' mün'akit olduktan sonra tarafeyn pazarlıktan dönemez. Fakat masnu' eğer tarife muvafık olmazsa müstasni' muhayyerdir.

MC. 375.; MH. 556-563.; TBK. 356-371.

Fasl-ı Hâmis

Bey'i marîzin ahkâmı beyanındadır.

MADDE 393 — Bir marîz' maraz-ı mevtinde iken veresesinden birisine bir şey satsa diğer varislerin icâzetine mevkuf olup marîzin vefatından sonra icâzet verirlerse nâfiz olur, vermezlerse nâfiz olmaz.

MC. 1595,1597,1599.; TMK. 499,452.

MADDE 394 — Maraz-ı mevtinde iken marîz hin-i vefatında kendüye vâris olmayan birine semen-i misliyle bir şey satsa sahih ve muteber olur. Ve eğer muhâbât yani semen-i mislinden noksan ile bey' ve teslim ettikten sonra fevt olsa sülüs-i mâli muhâbâta müsait olduğu takdirde bey' yine sahih ve muteber olur.

Ve sülüs-i mâli muhâbâta müsaid olmadığı suretde mikdar-ı noksanı müşteri ikmale mecbur olur. Ve ikmal etmezse verese bey'i fesh edebilir.

Meselâ, bin beş yüz kuruş kıymetli bir haneden başka nesneye malik olmayan marîz maraz-ı mevtinde ol hanesini varisi olmayan bir kimseye bin kuruşa bey' ve teslim ettikden sonra fevt olsa muhâbât etmiş olduğu beş yüz kuruş sülüs-i mâla müsaid olmağla bey' sahih ve muteber olup verese bu bey'i feshedemez. Ve eğer marîz ol haneyi beş yüz kuruşa bey' ve teslim etmiş olsa muhâbât etmiş olduğu bin kuruş sülüs-i mâlın iki katı olmakla verese müşteriye semeni mebîin sülüsan kıymetine iblâğ et deyu teklif ettiklerinde müşteri nâkıs olan beş yüz kuruşu verirse verese bey'i feshedemez ve eğer vermez ise bey'i fesh ile haneyi istirdad edebilir.

MC. 375, 262.; TBK. 18.; TMK. 499,452.

MADDE 395 — Terekesi müstağrak-ı düyûn olan kimse maraz-ı mevtinde malını semen-i mislinden noksan ile satıp da fevt olduğu suretde dâyinleri mebi'in semen-i mislini müşteriye ikmal ettirirler ve ikmal etmezse bey'i fesh edebilirler.

MC. 58.; TBK. 18.; TMK. 499,543,452.

Fas-lı Sâdis

Bey'-ül-vefa hakkındadır.

MADDE 396 — Bey'-i vefada bâyi' semeni reddile mebi'i istirdat edebildiği gibi müşteri dahi mebi'i reddile semeni istirdat edebilir.

MC. 85.; MH. 548-555.; TMK. 660.; BGB. 497-503.

MADDE 397 — Bey'-i vefa ile satılan mebi'i gerek bâyi' ve gerek müşteri âhara satamaz.

MC. 3,756.; TMK. 660,642,919.; MH. 548-555.

MADDE 398 — Mebi'in menâfi'inden bir miktarı müşteriye ait olmak üzere şart kılınsa ol şarta riayet olunur.

Meselâ, vefa'en satılan bağın üzümü bâyi' ile müşteri beyninde münasafeten taksim olunmak üzere bitterazi mukavele etseler ol mukavele mucibince amel olunmak lâzım gelir.

TMK. 660,642,919.; MH. 548-555.

MADDE 399 — Vefa'en satılan malın kıymeti deyne müsavi olduğu halde müşteri yedinde telef olsa mukabili olan deyn sâkıt olur.

MC. 400,401,741.; TMK. 660,642,919,788.; MH. 548-555.

MADDE 400 — Vefa'en satılan malın kıymeti deynden nâkıs olduğu halde müşteri yedinde telef olsa kıymeti mikdar-ı deynden sâkıt olur. Ve üst tarafını dahi müşteri bâyi'den alır ve istirdad eyler.

TMK. 600,642,919,788.; MC. 399,401.;MH. 548-555.

MADDE 401 — Vefa'en satılan malın kıymeti deynden ziyade olduğu halde müşteri yedinde telef olsa kıymetinden deyn mukabili olan mikdarı sâkıt olur. Ve teaddi vuku' bulmuşsa ziyadeyi dahi müşteri zâmin olur. Ve eğer bilâteaddin telef olmuş ise ol ziyadeyi müşterinin ödemesi lâzım gelmez.

MC. 399,400,748,768,912,1108.; TMK.642,660,788,919.; MH. 548-555.

MADDE 402 — Bey'-i vefa'da mütebayiandan birisi fevt oldukda hakk-ı fesh vârise intikal eder.

MC. 734,739,796.; MH. 548-555.; TMK. 642,660,788,919.

MADDE 403 — Müşteri alacağını istifa etmedikçe vefa'en iştira etmiş olduğu mâla bâyi'in diğer ğarimleri müdahale edemez.

MC. 799.; MH. 548-555.

İrade-i Senniyye Tarihi

Fi 8 Muharrem 1286

İKİNCİ KİTAP

KİTABÜL-İCARE

(Kira Akdi-

Hizmet Akdi)

KİTABÜL-İCARENİN ESBÂB-I MÛCİBE MAZBATASI

«Evvelce hazırlanmış olan Mecelle'nin mukaddimesi ile 1. kitabı arz-olunarak bütün mahkemelerde tatbik olunmak üzere irade-i seniyyesi alınıp tab' ettirilmişti. Bu defa da icare hakkında olan 2. kitabı hazırlanarak, Şeyhülislamlık makamının ve bazı ileri gelen İslâm hukukçularının kontrolünden geçtikten sonra temize çekilen nüshası yüksek Sadaret makamına arz olundu.

Tetkik buyurulunca anlaşılacağı üzere burada bulunan fıkıh meseleleri 1. kitapta olduğu gibi Hanefî mezhebi müçtehidlerinin en kuvvetli seçilmiş görüşleri olduğu için bu bahsi uzatmağa lüzum yoktur. Fakat iki madde hakkında bazı malumat vermekte zaruret görmekteyiz. Şöyle ki 506. maddede beyan olunduğu üzere altı şeyde, yani işde (amelde), işleyende taşıyan ve mesafede, mekân ve zamanda terdîd vâki olursa meselâ; terziye bir elbiseyi bugün dikerse elli ve yarın dikerse otuz kuruş verilmek üzere pazarlık edildiğinde İmameyn'e göre iş hangi vakit görülürse ona göre kararlaştırılmış olan ücreti vermek lâzım gelir. Halbuki İmam Azam'a göre terzi ilk söz verdiği günde dikerse elli kuruş alır, sonraki güne kalırsa ecr-i misil lazım gelir. Zamanımızda ise vaktin kıymeti çok büyüktür. Ve bilhassa zaman hususunda sözde durmamak sık sık cereyan eden şeylerdendir. Zaman hakkında büyük mukaveleler yapılabilir. Meselâ bir yere zahîre vermeyi taahhüd eden bir tüccar, mukavelesini ifaya mecbur olduğu gün zahire yetiştirebilirse daha fazla para vermeye razı olur. Bir gün sonraya kalsa mukavele şartlarını yerine getirmek için bulduğu yerden daha pahalı fiatla zahire alıp vermeye mecbur ve bu sebeple de zarar görmüş olur. Bundan dolayı mecbur olduğu gün zahireyi yetiştirmek üzere kiraladığı gemi, araba veya hayvanlar için daha fazla ücret vermeye razı olur. Bir gün sonraya kalırsa kendisince maksat elde edilemeyeceği cihetle yarı ücretin kendi rızasıyla istemiş olduğu ücrete muvafık olması adalete yakın görünür. Asrın ihtiyaçlarına göre insanların muamelelerini fesada hamletmektense sıhhate hamletmek evla olduğundan bu meselede İmameyn'in kavli daha uygun görülerek 506. madde yukarıda geçen altı hususun hepsinde terdîd sahih olur diye kaleme alınmıştır.

Müşterek ecîrin kendi kusuru ile elinde bulunan kiralanmış şeyin yok veya kayıp olması halinde tazmin etmek lazım geleceğinde ittifak etmişlerdir. Fakat kendisinin bir kusuru olmadan yok veya kaybolan malın tazmini hakkında müctehidler ihtilâf etmişlerdir. İmam Azam bu halde mutlaka tazmin lazım gelmez demiştir. Kıyasa yakın olan da onun

bu sözüdür. Fakat ahval-i zamanın değişmesi dolayısiyle ecirler zümresinde emniyet azalmış olduğundan halkın malını telef olmaktan kurtarmak maksadiyle İmam Muhammed'le İmam Yusuf etraflı bir hâl çaresi bulmak maksadiyle demişlerdir ki; eğer o mal şiddetli yangın gibi kaçırılması mümkün olmayan bir sebeple telef olursa tazmin lâzım gelmez. ve eğer çalınmak gibi korunup sakınılması mümkün olan bir sebeble mahvolursa tazmin ettirilir. Fakat bu hal mutlak böyle olmayıp telef olan mal eğer işlenebilecek mal ise o halde İmameyn'e göre tazmin icab eder. Fakat muhafaza edilmek için bırakılmış olursa çalındığı takdirde ittifakla tazmin lazım gelmez. Şu hâle göre her iki İmamın görüşünün işlenebilecek olmayan mallar hakkında bir tesiri olmayıp işlenebilecek mallar hakkında müşterek ecirler tarafından yapılması düşünülebilen hile ve hıyanet kapısını kapıyarak sahipleri hakkında emniyeti mucib olursa da bir çok müşterek ecirlerin hiç kusurları olmadığı halde kayıpların bedeli olarak pek çok para vermeleri lazım gelir. Böyle yapılması ise onlara zulümdür. İşte bunun için son gelen hukukçulardan bazıları kaybolan veya yok olan malın yarı kıymetini müşterek ecir tazmini kabul etmek üzere sulh yoluyla işi bitirmek istemişler, fakat bu anlaşma iki tarafın rızasıyla yapılacak bir iş olduğundan taraflardan biri çekimser kaldığı takdirde kendisi zorlanamayacağı için sulh yoluyla işi bitirmek isteyenlerden bazıları bu sözden rücu etmişlerdir. Fakat bir kısmı da o suretle işi bitirmek hususunda kararlı olarak taraflardan birinin çekimserliği halinde uyuşmak için zorlanır demişlerdir. Bu hükmün manasının ruhu ve hususiyetleri müşterek ecirlerin elinde bir mal telef olunca bunda herhangi bir kusur ve hilesi olmak ihtimali düşünülerek yarı kıymetini tazmin ettirmesinden ibarettir. Bu hüküm ise ne İmam-ı Azam'ın mezhebine uyar ne de İmameyn'in görüşü ile bağdaşır ve bir şeyin hakikaten ne suretle zayi olduğu bilinemez diye şüphe ve ihtimal üzerine velevki yarı kıymetinin olsun hiç bir kusuru olmayan ecîre ödettirilmesi fikir ve kıyasa uygun olmadığı âşikardır. Zorlama ve uyuşma arasında ise tenakuz vardır. Sonraki hukukçulardan bazıları dahi müşterek ecirin hâline bakarak etraflı bir hâl sureti bulunulmasına inanarak şöyle demişlerdir: Müşterek ecirler eğer doğru ve dürüst oldukları bilinen kimselerden ise İmam-ı Azam mezhebine uyularak tazmin lazım gelmez. Öyle değillerse İmameyn'in kavline uyularak tazmin ettirilir. Ve eğer onların nasıl adam oldukları bilinmiyor ise o zaman tazmin yarısı üzerinden sulh yolu ile yapılması emr olunur demişlerdir. Zamanımızda müşterek ecirlerin hâline bakılarak işi bitirmek zor olmasına rağmen bu hükme göre dahi durumu bilinmeyen müşterek ecirler hakkında yarı üzerinden sulh ile tazmin edilmesi için emr olunmak lazım geldiği için yukarıki itirazdan salim olmaz.

Yukarıda arz olunduğu üzere İmam Azam hazretlerinin kavli hem re'y ve kıyasa daha yakın hem de işin iktizasına ve zamana uygun olduğundan 611. madde onun en doğru olarak kabul edilen kavli üzerine yazılmıştır. Şu kadar var ki, zamanımızda hali bilinmeyen bazı kimselere bazan fazla kıymetli şeyler bırakılır. Böyle hiç tazmin mesuliyeti olmadığı halde dahi müşteriler büyük şüphe ve endişede kalacağından tazmin şartı ile efkârın tatminine ihtiyaç görülüyor. Fakat İmam Azam hazretlerine göre bu şart muteber olup da mal zayi olduğu takdidre şart mucebin-

ce tazmin lazım gelir mi? Yoksa muteber sayılmaz mı? Burada iki rivayet vardır. Kuhistâni'de beyan olunduğu üzere birinci rivayet fakih Ebu Bekir'in kavli, ikinci rivayet ise fakih Ebu Ca'fer ile fakih Ebu'l-Leys'in kavilleridir. Müteahhirinden çoğu, ikinci rivayeti tercih etmişler ise de Hülasa'da ve Mecmûa-i Ankaravî'de ve İbn-i Melek'in Şerh-i Mecma'ında ve Bahr'ul-Mesail'de ve diğer fıkıh kitaplarında Câmi'den nakl edilerek İmam Azam'a göre tazmin lazım gelmemektedir. Ancak ecîr üzerinde tazmin şart edilmediği surettedir. Helâk olduğu taktirde tazmin edilmesi şart koşulursa ittifakla tazmin eder diye açıklanmıştır.

İbn Nuceym de Eşbah'da onlara uyarak İmam Azam ile İmameyn'-in ihtilaf etikleri ecir üzerine tazmin şart kılınmadığı hâldedir, fakat şart olursa ittifakla tazmin edilir diye yazmıştır. Şu izahata göre şarta riâyet zamanımızın muamelelerine uygun olduğundan bu Mecelle'de dahi birinci rivayet tercih edilerek adı geçen 611. maddenin zeylinde meğer ki, kaçınılması mümkün olan bir sebeple telef olduğu zaman tazmin şart edilmiş ola diye istisnai bir fıkra yazılmıştır.

Yukarıda arz edilen mütâlaalar yüksek makamca kabul edildiği takdirde birinci kitapta olduğu gibi bu ikinci kitap da bütün Şer'iyye ve Nizamiye Mahkemeleri'nde mer'i olmak üzere tab' edilmesi için üzeri padişah hazretlerinin mübarek hatt-ı hümayunu ile tasdiki için arzına müsaade buyurulması babında emır ve ferman sahib-i selâhiyetindir

Divan-ı Ahkâm-ı Adliyye Nazırı
Ahmed Cevdet

Evkaf-ı Hümayun Müfettişi
Esseyyid Halil

Devlet Şûrası Azasından
Seyfeddin

Divan-ı Ahkâm-ı Adliyye
Azasından
Esseyyid Ahmed Hulûsi

Divan-ı Ahkâm-ı Adliyye
Azasından
Esseyyid Ahmed Hilmi

Devlet Şûrası Azasından
Muhammed Emin

23 Şaban 1286

28 Kasım 1869

15 Teşrini sâni 1285

(Öztürk, agc. sh. 47-50)

KİTAB'ÜL İCARÂT

KİTAB-I SÂNİ

İcarat hakkında olup bir mukaddime ile sekiz bâbı şâmildir.

Mukaddime

İcâreye müteallik olan ıstılahat beyanındadır.

MADDE 404 — Ücret; kira yani bedel-i menfaat ve icar kiraya vermek ve istîcar kira ile tutmak demektir.

TBK. 248.; MH. 564.

MADDE 405 — İcâre, lûgat-ı Arabda ücret mânasınadır. Fakat icar mânasında dahi istimal olunmuştur. Istılah-ı fukahada menfaat-ı malûmeyi ivaz-ı malûm mukabelesinde bey' etmek demektir.

MC. 420,421,429,450,451,460,452,456,455,462.; TBK. 248,270.

MADDE 406 — İcare-i lâzıme, hıyar-ı şart ve hıyar-ı ayb ve hıyar-ı rü'yetten ârî olan icare-i sahihadır ki tarafeynden birisi bilâ özr bunu feshedemez.

MC. 114,115,163,441,443.; TBK. 248,270,264,286,265,291,261,290.; GKK. 7,15.

MADDE 407 — İcare-i münecceze, vakt-ı akidden itibaren icardır.

MC. 485,486.

MADDE 408 — İcare-i muzâfe, gelecek bir vakt-i muayyenden itibaren icardır.

Meselâ, gelecek fîlan ayın ibtidasından itibaren bir hane bu kadar müddet için şu kadar kuruşa icar olunsa icare-i muzafe olarak mün'akit olur.

MC. 82,440.

MADDE 409 — Âcir, icareye veren kimsedir. Zamm-ı mîm ile mükârî ve kesr-i cim ile mucîr dahi denilir.

TBK. 249,272.

MADDE 410 — Müstecir, kesr-i cim ile isticar eden kimsedir.

TBK. 248,256,270,278.

MADDE 411 — Me'cur, kiraya verilen şeydir. Cimlerin fethiyle mûcer ve müste'cer dahi denilir.

MC. 409.; TBK. 248,249,270,272.

MADDE 412 — Müste'cer-un fîh, ecîrin akd-i icare ile iltizam eylediği ameli ifa için müstecir tarafından kendisine teslim olunan maldır. Elbise dikmek üzere terziye verilen kumaş ve nakl için hamala verilen hamûle gibi.

TBK. 313,331.

MADDE 413 — Ecîr, nefsini kiraya veren kimsedir.

TBK. 313,320.; MC. 422.; MH. 586 vd.

MADDE 414 — Ecr-i misl, bîğaraz ehl-i vukûfun takdir ettikleri ücretdir.

MC. 356,441,595-599, 1762.; TMK. 906-908.; TBK. 223.; MH. 586 vd.

MADDE 415 — Ecr-i müsemma, hîn-i akidde zikr ve tâyin olunan ücretdir.

MC. 153,154,414.; TBK. 257,281.

MADDE 416 — Zamân, bir şey'in misliyattan ise mislini ve kıyemiyyatdan ise kıymetini vermekdir.

MC. 145,146,891.; TBK. 41-49.

MADDE 417 — Muaddün-lil'istiğlâl, kiraya verilmek üzere i'dad ve tâyin olunmuş şeydir ki filasıl kiraya verilmek üzere yapılmış ya alınmış han ve hane ve hamam ve dükkân gibi akarat ile kira arabası ve kira beygiri misillû şeylerdir. Ve bir şey'in alettevâlî üç sene icar olunması muadd-ün-lil istiğlâl olduğuna delildir. Ve bir kimse nefsi için yaptırmış olduğu bir şeyin muadd-un-lil istiğlâl olduğunu nâsa ihbar ve ilâm ile muadd-ün-lil istiğlâl olur.

MC. 595,596 (1340 tarihinde lağvedilmiştir.)

MADDE 418 — Müsterzi' ücret ile süt ana tutan kimsedir.

MC. 443.

MADDE 419 — Muhâyee, taksim-i menâfi'den ibaretdir.

Meselâ, bir hanede müşterek olan iki kimse bir sene biri ve diğer sene diğeri münavebeten intifa' etmek üzere karar verilmek gibi.

MC. 429,1174 vd.; TMK. 591 vd.

Bâb-ı Evvel

Zavabıt-ı umumiye beyanındadır.

MADDE 420 — İcarede ma'kûdünaleyh menfaatdir.

MC. 23,205,405,434,562.: TBK. 248-253,270-275,313,320-322.; MH. 565. (1340 tarihinde bu maddeye aşağıdaki fıkra eklenmiştir:

"Şu kadar ki, ağaç kat'ı için orman icarı gibi beynen-nas müstamel olan şeylerde istihlâk-i ayn üzerine varit olan icare caizdir.")

MADDE 421 — Ma'kûdünaleyh itibariyle icare iki nevidir.

Nev'-i evvel menafi-i a'yân üzerine varid olan akd-ı icare olup icar olunan şeye ayn-ı me'cur ve ayn-ı müstecir dahi denilir. Ve işbu nev'i evvel üç kısma taksim olunur:

Kısm-ı evvel icare-i akardır; hane ve arazi icarı gibi,

Kısm-ı sani icare-i urûzdur; elbise ve evâni icarı gibi,

Kısm-ı salis icare-i hayvandır.

Nev'i sâni amel üzerine varid olan akd-ı icare olup bunda me'cûra ecîr denilir; ücretle amele ve hademe tutmak gibi.

Hıref ve sanayi' eshabını isticar etmek dahi bu kabildendir ki, meselâ, kumaş terziden olmak üzere elbise, kestirmek istisna olduğu gibi terziye kumaş verip de elbise diktirmek dahi amel üzerine icare demektir.

MC. 129,131,534,538,388,405.; TBK. 248,270,296,313.; MH. 565,586 vd.

MADDE 422 — Ecîr iki kısımdır.

Kısm-ı evvel ecîr-i hâsdır ki yalnız müstecire işlemek üzere tutulan ecîrdir; aylıklı hizmetkâr gibi.

Kısm-ı sânî ecîr-i müşterektir ki müstecirden başkasına işlememek şartiyle mukayyet olmayan ecîrdir.

Meselâ, hammal ve tellâl ve terzi ve saatçı ve kuyumcu ve iskele kayıkçısı ve kira arabacısı ve karye çobanı hep ecîr-i müşterektir ki bir şahsa mahsus olmayıp herkes için işliyebilirler. Fakat bunlardan biri filân vakte kadar yalnız müstecire işlemek üzere isticar olundukda ol müddet zarfında ecîr-i hâs olur. Kezalik bir hammal yahut arabacı ya kayıkçı filân mahalle kadar başkasına işlemeyip müstecire mahsus olmak üzere isticar olundukda oraya varıncaya kadar ecîr-i hâs olur.

MC. 423,425.; MH. 586 vd.; TBK. 313,320,322,355,356.

MADDE 423 — Ecîr-i hâssın müsteciri bir şahıs olduğu gibi şahs-ı vâhid hükmünde olan müteaddit şahıslar dahi olabilir.

Binaenaleyh bir karye ahalisi kendilerine mahsus olmak üzere akd-i vahid ile bir çoban isticar ettiklerinde ol çoban ecîr-i hâs olur. Amma kendilerinden başkasının hayvanını dahi ra'y eylemesini tecviz ettikleri suretde ol çoban ecîr-i müşterek olur.

MC. 422,; MH. 586 vd.; TBK. 313,320,322.

MADDE 424 — Ecîr-i müşterekin ücrete istihkakı amel iledir.

MC. 422,4475,469.; MH. 586 vd.; TBK. 313,355-356,364-366.

MADDE 425 — Ecîr-i hâssın ücrete istihkakı müddet-i icarede amel için hazır bulunmasiyledir. Yoksa bilfiil işlemesi şart değildir. Fakat amelden imtina' edemez ve ederse ücrete müstehik olmaz.

MC. 422,470,1389.; TBK. 323,326.

MADDE 426 — Akd-i icare ile menfaat-ı muayyeneye müstehik olan kimse aynen ol menfaatı ya mislini yahut madûnunu istîfa edebilir. Amma mâfevkına tecavüz edemez.

Meselâ, demircilik işlemek üzere isticar olunan dükkânda müstecir mazarratta demirciliğe müsavi yahut ondan ehven bir san'atı icra edebilir. Ve bir kimse sâkin olmak üzere isticar eylediği hanede sakin olmayıp da eşya vaz edecek olsa caiz olur. Amma attarlık etmek üzere isticar eylediği dükkânda demircilik işleyemez.

MC. 86,559,596,605,907.; TBK. 248-253,270-275.

MADDE 427 — Her şey ki müsta'milînin ihtilâfiyle muhtelif ola, anda takyid muteberdir.

Meselâ, bir kimsenin rükûbu için istikrâ olunan ata başkası irkâb olunamaz.

MC. 86,536,552,553,551,600-602,658.; TBK. 256,259,278,284.; GKK. 12-13.

MADDE 428 — Herşey ki müsta'milînin ihtilâfiyle muhtelif olmaya, anda takyid lâğvdır.

Meselâ, bir kimsenin sûknası için isticar olunan hanede başkası iskân olunabilir.

MC. 62,426,528,587,1081.; TBK. 256,259,278,284,320-321.; GKK. 12-13.

MADDE 429 — Gerek kaabil-i taksim olsun ve gerek olmasın bir kimse hisse-i şayiasını şerikine icar edebilir ise de âhara icar edemez. Fakat ba'd-el-muhâyee nöbetini icar edebilir.

MC. 139,425,431-432,462,457,1139-1141,1174.; TMK. 624.

(1340 tarihinde 429. md. aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir:

"Şûyû-u aslî icâreyi ifsad etmez. Binaenaleyh, gerek kâbil-i taksim olsun ve gerek olmasın, bir kimse hisse-î ma'lûme-i şayiasını şerikine icar edebileceği gibi âhere dahi icar edebilir.")

MADDE 430 — Şuyû-u târî akd-i icareyi ifsâd etmez.

Meselâ, bir kimse hanesini icar ettikten sonra nısıf hissesi bir müstahik tarafından zaptolunsa bakî hisse-i şâyia hakkında icare bakî kalır.

MC. 55,56,447,1070,1077,1184,1185.; TMK. 624.

MADDE 431 — İki şerik birlikte olarak mâl-i müştereki şahs-ı âhara icar edebilirler.

MC. 429,1077.; TMK. 624.

MADDE 432 — Bir şeyi iki kişiye icar etmek caizdir. Ve her biri ücretten kendi hissesine ait olan mikdarı verip yekdiğere kefil olmadıkça birinin hissesi diğerden alınamaz.

MC. 179,643,644,646,647,1113.; TMK. 624.

Bâb-ı Sâni

Akd-i icâreye müteallik mesail beyanında olup dört faslı havîdir

Fasl-ı Evvel

Rükn-i icareye dair olan mesail beyanındadır.

MADDE 433 — Bey' gibi icare dahi icab ve kabul ile mün'akit olur.

MC. 167,406.; TBK. 1,248,270,313.

MADDE 434 İcarede icab ve kabul, icar ettim ve kiraya verdim ve isticar ettim ve kabul ettim gibi akd-i icare için müsta'mel olan sözlerdir.

MC. 405,185.; TBK. 1,248,270,313.

MADDE 435 — İcare dahi bey' gibi mazi sîgasiyle mün'akit olup müstakbel sîgasiyle mün'akit olmaz.

Meselâ, biri icar edeceğim deyip diğeri isticar ettim yahut biri icar et deyip diğeri icar ettim dese iki suretde dahi icare mün'akit olmaz.

MC. 171,172.

MADDE 436 — İcare müşafehe ile olduğu gibi mükâtebe ile ve dilsizin işaret-i marûfesiyle dahi mün'akit olur.

MC. 69,70,173,174.

MADDE 437 — Teâtî tarikiyle dahi icare mün'akit olur.

Nitekim, şifahen pazarlık olunmaksızın yolcu vapuruna ve iskele kayığına ve kira beygirine binmek gibi ki ücret ma'lûm ise ol kadar ve değilse ecr-i misil i'tâsı lâzım gelir.

MC. 43, 175,450,451,462,565.

MADDE 438 — İcarede sükût riza kabul addolunur.

Meselâ, bir adam şehriyye elli kuruş kira ile bir dükkân isticar edip de birkaç ay sâkin olduktan sonra ay başında âcir eğer altmış kuruşa razı olursan otur, olmazsan dükkânı bırak dedikde müstecir anı red ile altmış kuruşa razı olmam dedikten sonra dükkânda müstemirren otursa kemâfissabık elli kuruş kira lâzım olur. Ve eğer bir şey demeyip ve dükkândan çıkmayıp da müstemirren oturmuşsa şehriyye altmışar kuruş vermesi lâzım gelir.

Kezalik, dükkân sahibi yüz kuruşa ve müstecir seksen kuruşa dese ve sahibi müsteciri bırakıp o dahi dükkânda sakin olsa seksen kuruş ücret lâzım olur. Ve eğer tarafeyn sözlerinde israr eyledikleri halde müstecir sakin olursa ecr-i misil lâzım gelir.

MC. 68,462,472,494.

MADDE 439 — Ba'd-el-akd bedelin tebdil veya tezyid veya tenzili ile tekrar pazarlık olundukda akd-i sâni muteberdir.

MC. 254-256,449,450,463.; TBK. 249/II,250/I,263,272,274.

MADDE 440 — İcare-i muzafe sahih ve vakti hülûlünden evvel lâzım olur.

Binaenaleyh ehad-i âkıdeyn mücerret vakti gelmedi diye icareyi fesh edemez.

MC. 82,114,494,589,408,590.

MADDE 441 — İcare sahih olarak mün'akit olduktan sonra başkası ücrete ne kadar zam etse âcir mücerret bunun için icareyi fesh edemez. Fakat vâsi ya mütevellî yetimin ya vakfın akarını ecr-i mislinden noksan ile icar etse icare fâsid olup ecr-i mislin ikmali lâzım gelir.

MC. 58,78,406,443,479,528,551,587,596.; TBK. 248,262,263,264,282.; GKK. 7,13.

MADDE 442 — Müstecir irs ya hibe gibi bir veçhile ayn-ı me'cure malik olıcak icarenin hükmü kalmaz.

MC. 441,443.; TBK. 260-265,285-291.; GKK. 7,13.

MADDE 443 — Muceb-i akdin icrasına mani' olur bir özür zuhur etdikde icare münfesih olur.

Meselâ, düğün için bir aşçı isticar olundukta ehad-i zevceyn fevt olsa icare münfesih olur.

Ve keza dişi ağrıyan kimse dişini çıkarmak üzere şu kadar kuruşa bir dişçiyle mukavele etmişken ağrı zail oluverse icare münfesih olur.

Kezalik, müsterzi'in vefatiyle icare münsefih olmayıp, amma çocuğun yahut süt ananın vefatiyle münfesih olur.

MC 19,441,445,442,466,454,478,526,538,540,497,507,513,580,190.

TBK. 264-265,285-291,298.; GKK. 7.13.

(Bu faslın sonuna 1340 tarihinde iki madde daha ilâve edilmiştir:

"MADDE 1 — Müddet-i icârenin bir kısmı geçtikten sonra mûcir, me'cûru teslim etmek istedikte, müstecir icareyi feshde muhayyerdir. Dilerse kabul, dilerse icâreyi fesheder."

"MADDE 2 — Tahvîl-i me'muriyet dolayısıyla diğer bir beldeye gidecek olan memur müsteciren sakin bulunduğu hanenin icarini feshedebilir.")

TBK. 264,286.

Fasl-ı Sâni

İcarenin şerâit-i in'ikad ve nefazı hakkındadır.

MADDE 444 — İcarenin in'ikadında âkıdeynin ehliyeti yani âkil, mümeyyiz olmaları şarttır.

MC. 361,458,957,966,967.; TMK. 10,14-16,35.; MH. 566.

MADDE 445 — Büyû'da olduğu gibi icarenin in'ikadında dahi icabın kabule muvafakati ve meclis-i akdın ittihadı şarttır.

MC.436.; TBK. 1.; MH. 566.

MADDE 446 — Âcir icar edeceği şeyin mutasarrıfı yahut mutasarrıfın vekili ya velîsi ya vasisi olmak lâzımdır.

MC. 96,365,586-588,1459,529-589,974.; TBK. 19,20.; TMK. 14-16,618.; MH. 566.

MADDE 447 — Fuzûlinin icarı mutasarrıfın icâzetine ve mutasarrıfı sağir veya mecnun ise ecr-i misliyle icar olunduğu surette velisinin veya vasisinin icâzetine mevkûfen mün'akit olur. Fakat icâzetin sıhhatında dört şeyin yani âkıdeyn ve malik ve ma'kudun aleyhin ve bedel-i icare urûzdan olduğu takdirde anın daki kıyam ve bakası şart olup bunlardan birisi ma'dum olsa icazet sahih olmaz.

MC. 368,377,379,378,441,1077.; TBK. 38-40.;MH. 566.

(1340 tarihinde bu maddenin son fıkrası şu şekilde ta'dil edilmiştir:

"Fakat icâzetin zamanında ma'kudun aleyhin kısmen veya tamamen bekası şart olduğu gibi bedel-i icâre urûzdan olduğu takdirde onun dahi kıyam ve bekası şarttır. Makûdûn aleyh kısmen baki iken icâzet lâhik olmuş ise, mal sahibi ücretin tamamına müstahak olur.")

Fasl-ı Sâlis

Sıhhat-i icarenin şeraiti hakkındadır.

MADDE 448 — İcarenin sıhhatında âkıdeynin rızası şarttır.

MC. 628,860,1006.; TBK. 1,24-31.; MH. 567.

MADDE 449 — Me'cûrun ta'yini lâzımdır.

Binaenaleyh iki dükkândan biri ta'yin ve tahyîr edilmeksizin icar olunsa sahih olmaz.

MC. 24,200,213,541.; TBK. 19,20.; MH. 567.

MADDE 450 — Ücret ma'lûm olmak şarttır.

MC. 238,463-466,563-566.; TBK. 257,281-282, 323-329.; MH. 567.

MADDE 451 — İcarede menfaat mani-i münazaa olacak veçhile malûm olmak şarttır.

MC. 200,405,452-456.; TBK. 257,281-282,323-329.; MH. 567.

MADDE 452 — Hane ve dekâkîn ve süt ana emsalinde müddet-i icarenin beyaniyle menfaat ma'lûm olur.

MC. 484,552.; TBK. 262-264,285-287,338-343. GKK. 7,8,13.; MH. 567.

MADDE 453 — Havyan isticar olundukda yük yüklemek için midir yoksa rukûb için midir ve kim binecektir burasının tâyini yahut dilediğini irkâb etmek üzere ta'mimi ile beraber icarenin müddeti yahut mesafesi dahi beyan olunmak lâzımdır.

MC. 456,553,460.; TBK. 296-298.; MH. 567.

MADDE 454 — Arazi isticarında ta'yin-i müddetle beraber ne iş için olduğu beyan olunmak ve ziraat için ise ne ekileceği tâyin veyahut müstecir her ne dilerse ekmek üzere diye ta'mim kılınmak dahi lâzımdır.

MC. 235,524.; MH. 567. TBK. 279,285-287.

MADDE 455 — Ehl-i san'atın isticarında menfaatın malûmiyeti amelin beyaniyle yani ne yapacağını ve nasıl yapacağını ta'yin ile olur.

Meselâ, esvab boyatılacak oldukta esvabın boyacıya irâesi yahut ğilzat ve rikkatinin bildirilmsei ve renginin beyanı lâzımdır.

MC. 422, 562.; TBK. 338-343,320-322,358,536.

MADDE 456 — Eşya naklinde işaretle ve naklolunacak mahallin tayini ile menfaat ma'lum olur.

Meselâ, şu yükü filân mahalle nakledeceksin denildikte yük müşahed ve mesafe ma'lûm olduğu cihetle menfaat dahi ma'lûm olur.

TBK. 296-298.

MADDE 457 — Menfaat makdur-ül istifa olmak şarttır.
Binaenaleyh bir firarî hayvanın icarı sahih olmaz.

MC. 208, 198,430.; TBK. 249-252,272-274.

Fasl-ı Râbi'

İcarenin butlan ve fesadı hakkındadır.

MADDE 458 — İn'ikad-ı icarenin şeraitinden biri bulunmasa icare bâtıl olur.

Meselâ, mecnunun ve sabi-i gayr-ı mümeyyizin icar ve isticarı bâtıldır. Fakat ba'd-el-in'kad âcir ya müstecirin tecennün etmesiyle icare münfesih olmaz.

MC. 55,362,443,444,445,957,966.; TMK. 9,13-16.; TBK. 19-20.

MADDE 459 — İcare-i bâtılada istimal ile ücret lâzım olmaz.

Fakat mâl-ı vakf veya mâl-ı yetimse istimâl ile ecr-i misil lâzım olur. Mecnun dahi yetim hükmündedir.

MC. 52,472,596.; TBK. 19-20.

MADDE 460 — İn'ikad-ı icarenin şartları bulunup da şerâit-i sıhhatdan birisi bulunmasa icare fâsid olur.

MC. 186,188,429,444,445,448-455,457,463,496,497,532,611.; TBK. 19-20.

MADDE 461 — İcare-i fâside nâfizdir. Fakat icare-i fâsidede âcir olan kimse ecr-i misle mâlik olup ecr-i müsemmaya malik olmaz.

MC. 372,376,494,524,588.; TBK. 21-40.

MADDE 462 — İcarenin fesâdı bazen bedelin meçhul olmasından ve bazan diğer şerait-i sıhhatın bulunmamasından neş'et eder.

Evvelki sûretde bâliğan mâbelağ ecr-i misil lâzım gelir.

İkinci suretde ecr-i müsemmayı tecavüz etmemek şartiyle ecr-i misil lâzım gelir.

MC. 460,471,563-565.; TBK. 248,270.

Bab-ı Sâlis

Ücrete müteallik mesail beyanında olup üç faslı havidir.

Fasl-ı Evvel

Bedel-i icare hakkındadır.

MADDE 463 — Bey'de semen olmağa salih olan şey icarede bedel olmağa salih olduğu gibi semen olmağa salih olmayan şeyler dahi bedel-i icare olabilir.

Meselâ, bir hayvan mukabilinde yahut bir hanenin süknası mukabilinde bir bostan isticar olunabilir.

MC. 152,32,450.; TBK. 248,270,257,281-282,323-329.

MADDE 464 — Bede-i icare nakid ise semen-i mebi' gibi mikdarını ta'yin ile ma'lûm olur.

MC. 239,240,241,242,293.; TBK. 248,270,257,281-282,323-329.

MADDE 465 — Bedel-i icare urûzdan yahut mekiylât ya mevzûnat yahut adediyyat-ı mütekaribeden olduğu halde mikdariyle beraber vasfını dahi beyan etmek lâzım gelir.

Ve nakli, haml ve meûnete muhtac olan şeylerde her nerede teslimi şart kılınırsa orada ifa olunmak lâzım gelir. Ve mekân-ı ifa beyan olunmadığı takdirde me'cur eğer akar ise ol akarın olduğu mahalde ve amel ise ecîrin ameli ifa ettiği yerde ve eğer hamûle ise ücretin lâzım olduğu mekânda ifası lâzım gelir.

Amma haml ve meûneti olmayan şeylerde dilediği yerde alır.

MC. 201,202,238,239.; TBK. 67-97,248-270,281-282,323-329.

Fasl-ı Sânî

Ücretin sebeb-i lüzumuna ve âcirin ücrete keyfiyet-i istihkakına dair olan mesâil beyanındadır.

MADDE 466 — Akd-i mutlak ile ücret lâzım olmaz.

Ya'ni, müecrred icare mün'akit olduğu gibi hemen bedel-i icarenin teslimi lâzım gelmez.

MC. 467,468,475.; TBK. 248,257,270,281,323-329.; MH. 568-575.

MADDE 467 — Ta'cil ile ücret lâzım olur.

Ya'ni, müstecir berveçh-i peşin ücreti teslim etse âcir ana malik olup ba'dehu müstecir anı istirdad edemez.

MC. 468,469,470.; TBK. 257,281,323-329.; MH. 568-575.

MADDE 468 — Şart-ı tâ'cil ile ücret lâzım olur.

Ya'ni bedel-i icarenin berveçh-i peşin verilmesi şart kılındıkda akd-i icare gerek menâfi'-i âyan üzerine vârid olsun ve gerek amel üzerine vârid olsun her halde müstecirin evvelemirde bedel-i icareyi teslim etmesi lâzım gelir.

Ve evvelki surette âcir ücreti istiyfa edinceyedek me'cûru teslimden ve ikinci surette ecir ücreti istiyfa edinceyedek amelden imtina' edebilir. Ve iki surette dahi âcirin berveçh-i peişn ücreti mutalebe ile müstecir ifadan imtina' ederse fesh-i icareye hakkı vardır.

MC. 24,83,421,440,467,469,470,490.; TBK. 257, 281,323-329.; MH. 568-575.

MADDE 469 — İstiyfa-yi menfaat ile ücret lâzım olur.

Meselâ, bir mahalle gitmek üzere isticar olunan beygire rükûb ile oraya varıldıkta âciri ücrete müstehak olur.

MC. 17.422,468.; TBK. 257,270,281,323-329.; MH. 568-575.

MADDE 470 İcare-i sahihada istiyfa-yi menfaata iktidar ile dahi ücret lâzım olur.

Meselâ, bir kimse icare-i sahiha ile isticar eylediği haneyi kabz ettikten sonra sâkin olmasa bile ücret vermesi lâzım gelir.

MC. 479.; TBK. 249-252,272-274,323-324.; MH. 568-575.

MADDE 471 — İcare-i fâsidede istiyfa-yı menfaata iktidar kâfi olmayıp hakikaten intifa' bulunmadıkça ücret lâzım olmaz.

MC. 271,462,429.; TBK. 21-40,249-252,272-274,323-324.

(1340 tarihinde bu madde şu şekilde ta'dil edilmiştir:

"İcâre-i fâsidede istifay-ı menfaate iktidar ile ecr-i misil lâzım olur."

MADDE 472 — Min gayr-i akd ve bilâ izin bir kimse birinin malını istimal ettiği suretde muadd-ün-lil istiğlâl ise ecr-i misil lâzım olur; değilse lâzım olmaz.

Fakat mal sahibi ücret mutalebe ettikden sonra istimal ederse muadd-ün-lil istiğlâl olmasa dahi ücret i'tâsı lâzım gelir.

Zira bu halde istimal etmesiyle ücrete razı olmuş olur.

MC. 596,438.; TMK. 906-908. (1340 tarihinde bu madde şu şekilde değiştirilmiştir.)

"Min gayr-i akit ve bilâ-izin bir kimse birinin malına vaz'-ı yed ettiği surette ecr-i misil lâzım olur.")

MADDE 473 — Ücretin tâcil ve te'cili hakkında akıdeyn her ne şart ederlerse ona riayet olunur.

MC. 83,157,245,341-343,468,474,476.; TBK. 248, 257,270,281-282,323-329.; MH. 568-575.

MADDE 474 — Te'cil-i bedel şart olunduğu surette ibtida âcirin mecuru teslim ve ecîrin ameli îfâ eylemesi lâzım gelip ücretin ifası ancak mukavele olunan vakt-ı tediyenin inkızasında lâzım olur.

MC. 83,283,476.; TBK. 257,281,323-329.

MADDE 475 — Tâ'cil ve te'cil şartı olmaksızın akdolunan icare-i mutlakada akd-i icare gerek menâfi-i âyan üzerine olsun ve gerek amel üzerine olsun her halde ibtida âcirin me'cûru teslim ve ecîrin ameli ifâ eylemesi lâzım gelir.

MC. 17,18,482,1699.; TBK. 257,281,323-329.

MADDE 467 — Ücret eğer şehriyye yahut seneviyye gibi bir vakt-i muayyen ile mevkût ise lüzum-ı îfâsı ol vaktin inkızasındadır.

Meselâ, şehriyye ise ayın tamamında seneviyye ise sene hitamında ifâ olunmak lâzım gelir.

MC. 83,474.; TBK. 257,281,313-329.

MADDE 477 — Ücretin lüzumunda me'cûrun teslimi şarttır.

Ya'ni kira, vakt-i teslimden itibaren işler.

Bu suretde âcir kabl-et-teslim mürûr eden müddetin ücretini alamaz. Ve eğer kabl-et-teslim müddet-i icare munkazi olur ise ücretten bir şeye müstehik olmaz.

MC. 481,293.; TBK. 249-251,272-274,320-322.

MADDE 478 — Me'cur ile intifa' bilkülliyye fevt oldukda ücret sakıt olur.

Meselâ, hamam tamire muhtaç olup da tamiri esnasında bir müddet muattal kalsa ol müddetin ücretden hissesi sâkıt olur. Kezalik değirmenin suyu kesilip de muattal kalsa suyun inkıtaı vaktinden itibaren ücret sâkıt olur. Fakat müstecir un öğütmekten gayri bir suretle ol değirmenin evinden intifa' ettikte bedel-i icareden ana isabet eden hisseyi vermesi lâzım gelir.

MC. 445,462,514,516,518,569,881,78.; TBK. 253,253,274-275.

MADDE 479 — Bir kimse bir dükkân isticar ve kabzetmişken bir müddet ahz ve itaya kesad arız olmakla san'at işlenmedi ve dükkân kapalı kaldı diye ol müddetin kirasını itadan imtina' edemez.

TBK. 249,272.

MADDE 480 — Müddet üzerine bir kayık isticar olunup da esna-yı rahta müddet münkazî olsa sâhile yanaşıncaya dek icare mümted olur. Ve müstecir fazla olan müddetin ecr-i mislini verir.

MC. 21,33,526,581.; TBK. 263,285,287,294.

MADDE 481 — Bir kimse hanesini diğer kimesneye meremmat etmek ve bilâ ücret sakin olmak üzre verse ve o dahi kendi tarafından meremmet ederek bir müddet sakin olsa âriyet kabilinden olmakla masarif-i tamiriyye ol kimesneye ait olur.

Ve sahib-i hane dahi andan ol müddet için ücret namına birşey alamaz.

MC. 88,596,812,815,790,1461.; TBK. 256,258,283.

Fasl-ı Sâlis

Ücret için ecîrin müte'cerunfîh'i habs edip edememesi hakkındadır.

MADDE 482 — Terzi ve boyacı ve çamaşırcı gibi amelinde eser olan ecîrin veresiye mukavele olunmamış ise ücret için yedinde müste'cerun fihi habsetmeğe selâhiyyeti vardır.

Ve bu veçhile habsedip de yedinde ol mal telef olsa zâmin olmaz; fakat ücret dahi alamaz.

MC. 293,469,473,474,899.; TMK. 864-867.; TBK. 267-269.

MADDE 483 — Hammal ve mellâh gibi amelinde eser olmayan ecîrin ücret için müste'cerun fihi habsetmeğe selâhiyyeti yoktur.

Ve bu halde habs edip de yedinde ol mal telef olsa zâmin olur ve mal sahibi bunda muhayyer olup dilerse mahmûl olarak kıymetini tazmin ettirir ve ücretini verir ve dilerse gayri mahmûl olarak tazmin ettirip ücret vermez.

MC. 891.; TMK. 864-867.; TBK. 267-629.

Bab-ı Râbi'

Müddet-i icareye müteallik mesail beyanındadır.

MADDE 484 — Bir kimse gerek yevm gibi kasîr olsun ve gerek sinîn gibi tavîl olsun ma'lûm olan müddet üzerine mal ve mülkünü âhara icar edebilir.

MC. 451,452,1192.; TBK. 262-263,285-287.; GKK. 7,11.

MADDE 485 — Müddet-i icarenin ibtidası hîn-i akidde tesmiye ya'ni zikr ve ta'yin olunan vakitden i'tibar olunur.

MC. 477,502.; TBK. 262-263,285-287.; GKK. 7,11.

MADDE 486 — Hin-i akidde ibtida-ı müddet tesmiye olunmaz ise vakt-i akidden i'tibar olunur.

MC. 496.; TBK. 248,249,262-263.285-287.; GKK. 7,11.

MADDE 487 — Bir senelik olmak üzre her aylığı şu kadar kuruşa olarak bir akarın icarı caiz olduğu gibi şehriyyesi beyan olunmaksızın bir senelik olmak üzre şu kadar kuruşa icarı dahi sahih olur.

MC. 490-493.; TBK. 262-263,285-287.; GKK. 7,11.

MADDE 488 — Ayın ibtidasında iken icare gerek bir aylık olsun ve gerek ziyade olsun şehriyye olarak mukavele olunursa aylık olmak üzre mün'akit olur. Bu suretde ay otuz günden nakıs olsa dahi tamam aylık i'tası lâzım gelir.

MC. 53,486,492.; TBK. 262-263,285-287.; GKK. 7,11.

MADDE 489 — Ayın birazı geçmişken bir aylık olmak üzere mukavele olunduğu suretde bir ay otuz gün olmak üzre i'tibar olunur.

MC. 53,486.; TBK. 262,285,263,286-287.; KGG. 7,11.

MADDE 490 — Ayın birazı geçmişken şu kadar aylık olarak mukavele olunursa evvelki nâkıs ay en sonraki aydan otuz gün olmak üzre itmam olunup ücret-i yevmiye hesabiyle îfa olunur. Ve ara yerdeki aylar ğurre ile hisab ve i'tibar kılınır.

MC. 486,489,493.

MADDE 491 — Ayın birazı geçmişken kaç aylık olduğu beyan olunmaksızın her aylığı şu kadar kuruşa olmak üzre mukavele olunduğu suretde ibtidaki nâkıs ay otuz gün i'tibar olunmak lâzım geleceği gibi diğer aylar dahi ol veçhile otuz gün olmak üzre i'tibar olunur.

MC. 494,489.

MADDE 492 — Ayın ibtidasında iken bir senelik olarak akd-i icare olundukda sene oniki ay olmak üzre i'tibar olunur.

MC. 485,486,488.

MADDE 493 — Ayın birazı geçmişken icare bir senelik olarak akdolundukda bir ay eyyam olarak i'tibar olunup diğer on biri ğurre i'tibariyle hisab olunur.

MC. 488,490.

MADDE 494 — Kaç aylık olduğu zikrolunmaksızın her aylığı şu kadar kuruşa olmak üzre bir akar icar olunsa akid sahih olur.

Fakat birinci ay tamam oldukda ikinci ve daha sonraki ayların birinci gecesiyle birinci gününde âcir ve müste'cirden her biri icareyi feshedebilir. Amma evvelki gecesiyle günü geçdikden sonra feshedemez.

Ve eğer ehad-i âkıdeyn böyle esna-yı şehrde fesh ettim dese ol ayın nihayetinde münfesih olur.

Ve eğer esna-yı şehrde şehr-i âti ibtidasından i'tibaren fesh ettim dese şehr-i âti hulûlünde münfesih olur. Ve eğer iki ya ziyade aylık peşin verilmişse hiç birisi ol ayların icaresini fesh edemez.

MC. 290,440,461,438,487,491.; TBK. 262-263,338-344,485-487.; GKK. 11,7.

MADDE 495 — Bir kimse bir gün işlemek üzre bir ecir tutduğu suretde tulû-i şemsden as'ra kadar yahut gurûb-i şemse kadar işlemek hususunda örf-i belde neyse ona göre amel olunur.

MC. 36,41,83,496.; TBK. 315,316,319,329,334.

MADDE 496 — Biri meselâ on gün işlemek üzre bir dülger isticar etse akdi vely eden günler i'tibar olunur.

Ve eğer yazın on gün işlemek üzre deyu isticar etse hangi ayın kaçıncı gününden i'tibaren işliyeceğini beyan etmedikçe sahih olmaz.

MC. 451,455,462,486,495.

Bab-ı Hâmis

Hıyarât hakkında olup üç faslı havidir.

Fasl-ı Evvel

Hıyar-ı şart beyanındadır.

MADDE 497 — Bey'de olduğu gibi icarede dahi hıyar-ı şart cari olarak ehad-i tarafeyn yahut ikisi birden şu kadar gün muhayyer olmak üzre icar ve isticar caiz olur.

MC. 300,450.; TBK. 149-155,319.

MADDE 498 — Muhayyer olan kimse müddet-i hıyarında dilerse icareyi fesh eder ve dilerse müciz olur.

MC. 301,307,500.; TBK. 319,149-155.

MADDE 499 — Gerek fesh gerek icazet (302) ve (303) ve (304) maddelerde beyan olunduğu üzre kavlen olduğu gibi fi'len dahi olur.

Binaenaleyh âcir muhayyer olduğu suretde me'cûrda temellükün levazımından olan bir veçhile tasarruf etmesi fesh-i fi'lîdir. Ve müstecir muhayyer olduğu suretde me'curda müste'cirinin tasarrufu gibi tasarruf etmesi icâzet-i fi'liyyedir.

MC. 302-304,502.; TBK. 262,264,285 vd. 340 vd., 38-39.

MADDE 500 — Muhayyer olan kimse icareyi fesh yahut infaz etmeden müddet-i hıyar mürur ederse hıyarı sâkıt olarak icare lâzım olur.

MC. 305,306,502.

MADDE 501 — Müddet-i hıyar vakt-i akidden i'tibar olunur.

MADDE 502 — Müddet-i icârenin ibtidası hıyarın sükûtu vaktinden mu'teberdir.

MC. 498,499,500.; TBK. 149-155,319.

MADDE 503 — Şu kadar zira' ya dönüm olmak üzre isticar olunan yer ziyade yahut nâkıs çıksa icâre sahih olur. Ve ecr-i müsemma lâzım gelir.

Fakat noksan suretinde müste'cir muhayyer olup dilerse icareyi feshedebilir.

MC. 221,224,226.; TBK. 250-251,272.

(Bu madde 1340 yılında aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.:

"MADDE 503 — Şu kadar zira' veya dönüm olmak üzere isticar olunan yer, ledet-teslim tamam çıkarsa icare lazım olur. Nâkıs çıkarsa müste'cir muhayyer olup, dilerse icareyi fesh eder. Dilerse ecr-i müsemmâdan hissesiyle kabul eyler. Bu takdirde mûcirin rızası şarttır. Zâid çıkarsa gerek mûcir gerek müste'cir muhayyer olur. Şu kadar ki, mûcir ziyâdeyi meccânen müste'cire terkederse müste'cirin muhayyerliği sakıt olur ve ziyade mukabelesinde bir ıvaz i'tasıyla icârenin takririnde tarafeyn ittifak ederse câiz olur."

MADDE 504 — Her dönümü şu kadar kuruşa olmak üzre bir yer isticar olunsa ücreti dönüm hesabiyle verilmek lâzım gelir.

MC. 503.

MADDE 505 — Bir iş filân vakte kadar îfa olunmak üzre ücreti ta'yin olunarak akd-i icare câiz ve şart mu'teber olur.

Meselâ; bir kimse kesip de gömlek dikmek ve bugün yetiştirmek üzre terziye bez verse yahut şu kadar günde Mekke'ye yetiştirmek üzre bir adamdan deve istikrâ etse icare câiz olur. Ve âcir şartı îfa ederse ecr-i müsemma alır ve îfa etmezse ecr-i müsemmayı tecavüz etmemek üzre ecr-i misil alır.

MC. 498,462,506.; TBK. 319,355,356,358.

MADDE 506 — Amelde ve âmilde haml ve mesafede ve mekânda ve zamanda iki ya üç suret üzerine ücretin terdidi sahih olur ve herhangı suret fi'le çıkarsa ona göre ücret i'tası lâzım gelir.

Meselâ, iğne ardı dikmek üzre şu kadar ve oyulgama dikmek üzre bu kadar kuruşa pazarlık olundukda kangı suretde dikilirse ona göre mukavele olunan ücretin i'tası lâzım gelir.

Yahut bir dükkânda attarlık etmek üzre şu kadar ve demircilik işlemek üzre bu kadar kuruşa mukavele olundukda müste'cir kangı ameli icra ederse ona göre ücret-i muayyenesini i'ta eder.

Ve keza bir dabbe buğday yükletmek üzre şu kadar ve demir yükletmek üzre bu kadar kuruşa istikrâ olundukda kangısını yükletirse ise ana göre muayyen olan ücreti verir.

Yahut mükâri şu hayvanı Çorlu'ya dek yüz ve Edirne'ye dek ikiyüz ve Filibe'ye dek üçyüz kuruşa icar ettim dedikde müste'cir nereye giderse orasının ücretini i'ta eyler.

Ve kezalik âcir şu haneyi yüz ve bu haneyi ikiyüz kuruşa icar ettim deyüp, müste'cir dahi kabul ettikten sonra her hangisinde sâkin olursa anın için muayyen olan ücreti vermesi lâzım gelir. Kezalik bir kimse bir cübbeyi terziye bugün dikerse elli ve yarın dikerse otuz kuruş vermek üzre pazarlık etse câiz ve şartlar mu'teber olur.

MC. 316,470,546.; TBK. 319,149 vd.

Fasl-ı Sâni

Hıyar-ı rü'yet hakkındadır.

MADDE 507 — Müste'cir için hıyar-ı rü'yet vardır.

MC. 320,322,328,509,510.; TBK. 149 vd., 249-250,272-274.

MADDE 508 — Me'cûrun rü'yeti menafiin rü'yeti gibidir.

MC. 510.

MADDE 509 — Müste'cir görmeden bir akarı istîcar etse gördükde muhayer olur.

MC. 507,335.; TBK. 149 vd. 319,249-250,272-274.

MADDE 510 — Bir kimse mukaddema görmüş olduğu bir haneyi istîcar etse anın için hıyar-ı rü'yet yoktur. Meğer ki süknâya muzır olacak bir mahalli münhedim olarak heyet-i ûlâsı teğayyür etmiş ise ol halde muhayyer olur.

MC. 332,507.

MADDE 511 — Her amel ki mahallin ihtilâfiyle zaten muhtelif ola, anda ecîrin hıyar-ı rü'yeti vardır.

Meselâ, bir cübbe dikmek üzre terziyle pazarlık olunduğu suretde terzi dikeceği çuha ya şalı gördükde muhayyer olur.

MC. 512.; TBK. 313 vd.

MADDE 512 — Her amel ki mahallin ihtilâfiyle muhtelif olmaya; anda hıyar-ı rü'yet yoktur.

Meselâ, şu kadar kıyye pamuğun çekirdeğini ayıklamak üzre şu kadar kuruşa mukavele olundukda ecîr pamuğu görmese kendisi için hıyar-ı rü'yet yoktur.

MC. 511.

Fasl-ı Sâlis

Hıyar-ı ayb hakkındadır.

MADDE 513 — Bey'de olduğu gibi icarede dahi hıyar-ı ayb vardır.

MC. 337,341,514,515.; TBK. 249-251,272-274.

MADDE 514 — İcarede hıyarı mûcib olan ayb menafi-i maksudanın bilküllliyye fevt yahut muhtel olmasına sebeb olan şeydir.

Meselâ, hane bütün bütün münhedim olmak ve değirmenin suyu kesilmekle menfaat-ı maksûda fevt olduğundan ve hanenin çatısı çökmek yahut süknâya muzır bir mahalli münhedim olmak ve kira beygirinin sırtı yaralanmak menafi-i maksûdayi ihlâl eylediğinden bunlar icarede hıyarı mûcib olan uyûbdandır. Amma hanenin içerisine yağmur ve soğuk girmeyecek suretde sıvası dökülmek ve beygirin yelesi yahut kuyruğu kesilmek gibi menafii ihlâl etmeyen kusurlar icarede hıyarı mücib olmaz.

MC. 518,470,516.; TBK. 249-251.

MADDE 515 — Menfaatın istiyfasından mukaddem me'curda bir ayb hâdis olsa vakt-i akidde mevcut gibidir.

MC. 513.; TBK. 250.

MADDE 516 — Me'curda bir ayb hadîs oldukda müste'cir muhayyerdir, dilerse aybı ile beraber istiyfa-i menfaat eyler; bu suretde ücreti tamamen verir ve dilerse icareyi fesh eyler.

MC .337,514,518,519.; TBK. 250.

MADDE 517 — Müste'cirin icareyi feshinden mukaddem âcir eğer ayb-ı hâdisi izale ederse müste'cirin hakk-ı feshi kalmaz.

Vemüste'cir bakıyye-i müddete mutasarrıf olmak istedikde âcir dahi ana mâni olamaz.

MC. 406,514.; TBK. 250-251.

MADDE 518 — Menafii ihlâl eden ayb-ı hâdisin refi'nden mukaddem müste'cir icareyi feshedecek olur ise âcirin huzurunda feshedebilir. Yoksa gıyabında feshedemez.

Ve eğer âcirin gıyabında yani ana haber vermeksizin feshederse feshi mu'teber olmayıp kemâkân me'cûrun kirası işler.

Amma menafi-i maksude bilkülliyye fevt olduğu suretde âcirin gıyabında dahi fesh edebilir.

Ve gerek fesh etsin ve gerek fesh etmesin dörtyüz yetmiş sekizinci maddede beyan olunduğu üzre ücret lâzım olmaz.

Meselâ, hâne-i me'cûrun menafii ihlâl eder bir mahalli münhedim olsa müste'cir fesh-i icare edebilir. Fakat âcirin huzurunda fesh etmesi lâzım gelir; yoksa ana haber vermeksizin haneden çıkıverse çıkmamış gibi ücret vermesi lâzım gelir.

Fakat hane bütün bütün münhedim olduğu suretde âcirin huzuruna muhtaç olmaksızın müste'cir fesh-i icare edebilir. Ve herhalde ücret lâzım gelmez.

MC. 76,470,514,515,513,1776.; TBK. 249-251.

MADDE 519 — Hanenin bir odası yahut bir duvarı münhedim olup da müste'cir fesh-i icare etmiyerek bâkisinde sâkin olsa ücretden birşey sâkıt olmaz.

MC. 514,516.; TBK. 249-251.

MADDE 520 — Bir kimse iki haneyi birden şu kadar kuruşa isticâr edip de birisi münhedim olsa ikisini birden terk edebilir.

MC. 351,425,507.

MADDE 521 — Şu kadar odalı olmak üzre isticâr olunan hanenin odaları nâkıs çıksa müste'cir muhayyerdir; dilerse fesh-i icare eder ve dilerse ecr-i müsemma ile icareyi kabul eyler. Amma icareyi îfa edip de ücretden bir mikdarını tenkis edemez.

MC. 516,503.; TBK. 249-251.

Bâb-ı Sâdis

Me'cûrun envâ' ve ahkâmı beyanında olup dört faslı havidir.

Fasl-ı Evvel

İcâre-i akara müteallik mesâil beyanındadır.

MADDE 522 — Kimin süknası için olduğu beyan edilmeyeerk bir hane ya dükkân istîcar olunsa caiz olur.

MC. 45,428,527,538.; TBK. 259,284.; GKK. 12.; MH. 620-663.

MADDE 523 — Bir kimse hanesini ya dükkânını içinde emtia ve eşyası olduğu halde icar etse icare sahih olup âcir emtia ve eşyasını tahliye ile haneyi teslime mecbur olur.

MC. 19,209,425,408,477.; TBK. 249 vd.; MH. 620-633.

MADDE 524 — Bir kimse ne ekeceğini ta'yin yahut her ne dilerse ekmek üzre deyu ta'mim etmiyerek bir arzı isticar etse icare fâsid olur. Fakat kabl-el-fesh ta'yin edip de âcir dahi razı olursa sıhhata münkalib olur.

MC. 454,461,426.; TBK. 278-279,280.; MH. 620-663.

MADDE 525 — Bir kimse dilediğini ekmek üzre istîcar eylediği arzda sayfiyye ve şitâiyye olarak bir sene içinde mükerreren ziraat edebilir.

MC.64.; MH. 620-663.; TBK. 278-280.

MADDE 526 — Zer'in idrakinden mukaddem müddet-i icare münkazi olsa zer'in idrakine dek müste'cir ecr-i mislini vererek arz üzerinde ekini ibka edebilir.

MC. 21,33,531,480,832,1192.; TBK. 285,294-295.; MH. 620-663.

MADDE 527 — Ne için olduğu beyan edilmeyerek dükkân ve hane istîcarı sahih olup keyfiyet-i isti'mali örf ve âdete masrûf olur.

MC. 43,552,453,454.; TBK. 256.; GKK. 6,7,12.

MADDE 528 — Bir kimse ne için olduğunu beyan etmiyerek istîcar eylediği hanede kendisi sâkin olabildiği gibi başkasını dahi iskân edebilir. Ve içine eşyasını vaz'edebilir. Ve binaya vehn ve zarar getirmeyecek her nevi iş işleyebilir. Amma binaya vehn ve zarar getirecek işi sahibinin rizası olmadıkça yapamaz.

Hayvan bağlamak hususunda örf ve adet-i belde mu'teber ve mer'idir; dükkânın hükmü dahi bu vechiledir.

MC. 64,91,76,77,428,426,529,602,603,924.; TBK. 256,259.; GKK. 6,7,12.; MH. 620-663.

MADDE 529 — Menfaat-ı maksûdeyi ihlâl eden şeyleri yapmak âcire aittir.

Meselâ değirmenin arkını ayıklamak sahibinin üzerinedir.

Kezalik hanenin ve su yollarının ve künklerinin ta'mir ve ıslahı ve süknâya mahal olan şeylerin inşası ve binaya müteallik sair işler hep sahibi üzerine lâzımdır. Ve eğer sahibi bunları yapmaktan imtina' ederse müste'cir ol haneden çıkabilir. Meğer ki isticar ettiği vakit ol hane bu hal üzre olup da anı görmüş ise ayba razı olmuş demek olmasiyle sonradan bunu bahane ederek ol haneden çıkamaz.

Eğer müste'cir bu şeyleri kendi tarafından yaparsa teberru' kabilinden olup masrafını âcirden taleb edemez.

MC. 36,515,516,519,1309,1311,1313,1508,1506.; TBK. 249-252,256-258,279,280.

MADDE 530 — Âcirin izniyle müste'cirin icra ettiği ta'mirat eğer damın kiremidini aktarmak gibi me'cûrun ıslahına ve halel tetarrukundan siyanetine aid ise masrafı âcirden alınmak şartı zikrolunmamışsa bile müste'cir bu ta'miratın masrafını âcirden alır. Ve eğer hanenin fırınını ta'mir etmek gibi mücerred müste'cirin menâfiine aid ise öyle bir şart zikrolunmadıkça müste'cir anın masrafını âcirden alamaz.

MC. 76,1774.; TBK. 279-280,256/III,258.

MADDE 531 — Müste'cir bir akar-ı me'curda bina ihdas eylese yahut ağaç dikse icarenin inkızasında âcir muhayyer olur. Dilerse ol binayı yahut ağacı kal' ettirir. Ve dilerse kıymetini az olsun çok olsun verip ibka eder.

MC. 31,96,425,480,591,592,593,906,526.; TBK. 285,294-295.; TMK. 644,648-656.

MADDE 532 — Müddet-i icarede terâküm eden toz ve toprak ve süprüntünün tathir ve izalesi müste'cir üzerinedir.

MC. 462.; TBK. 258,279.

MADDE 533 — Müste'cir me'curu tahrib eder olup da âcir men'ine muktedir olamazsa hâkime müracaatla icareyi fesh ettirebilir.

MC. 20,119,441,399-401.; TBK. 256,279.

Fasl-ı Sâni

İcare-i urûz hakkındadır.

MADDE 534 — Müddet-i ma'lûme için bedel-i ma'lûm mukabilinde elbise ve esliha ve çadır ve emsali menkûlâtın icaresi caizdir.

MC. 86,426,427,405,450,452,518,1776.; TBK. 248.

MADDE 535 — Bir kimse bir mahalle gitmek üzre elbise isticar ettikde ol mahalle gitmeyip de hanesinde giyse yahut hiç giymese bile ücretinin i'tası lâzım gelir.

MC. 470,546.

MADDE 536 — Bir kimse kendi giymek için isticar eylediği elbiseyi başkasına giydiremez.

MC. 64,86,52,535.; TBK. 256.

MADDE 537 — Huliyyat elbise gibidir.

MC. 536.

Fasl-ı Sâlis

İcare-i hayvan hakkındadır.

MADDE 538 — Muayyen bir hayvanı istikrâ eylemek sahih olduğu gibi bir mahalli muayene kadar götürmek üzre mükâri ile mukavele etmek dahi sahihdir.

MC. 539,540,455.; TBK. 296-298.; MH. 576-585.

MADDE 539 — Filân mahalle kadar deyu bir muayyen dabbe istikrâ olunduğu suretde eğer dabbe yolda bîtâb olup kalırsa müte'cir muhayyer olur. Dilerse hayvan davranıncaya kadar bekler ve dilerse icareyi nakz eyler ve bu halde oraya kadar olan mesafenin ecr-i müsemmadan hissesi ne ise anı âcire verir.

MC. 443,516.; TBK. 296-298.; MH. 576-585.

MADDE 540 — Filâan mahalle şu kadar yük götürmek üzre pazarlık olunduğu suretde hayvan yolda bîtâb olup kalırsa başka hayvana tahmil ile yükü ol mahalle kadar götürmeğe mükâri mecbur olur.

MC. 538.; MH. 576-585.; TBK. 296-298.

MADDE 541 — Lâaletta'yin bir hayvan istîcarı caiz olmaz. Fakat ba'd-el-akd ta'yin olunup da müste'cir dahi kabul ederse caiz olur ve bir de mu'tad olduğu üzre lâaletti'yin bir nevi'den bir dabbe isticar olundukda caiz ve mutlak mütearife masruf olur.

Meselâ, âdet olduğu üzre mükâri ile filân mahalle kadar bir beygir istîcar olundukda mükâri bervechi mu'tad bir beygir ile ol kimseyi oraya îsal etmeğe borçlu olur.

MC. 451,538.; TBK. 296-298.; MH. 576-585.

MADDE 542 — İcarede sancak ve vilâyet gibi bir kıt'anın ismiyle hadd-i mesafeyi ta'yin eylemek kâfi değildir. Meğer ki ol kıt'anın ismi bir şehre ıtlak olunmak üzre örf ola.

Meselâ, Bosna'ya dek yahut Arabistan'a kadar deyu hayvan istikra eylemek sahih olmayıp varılacak şehir ya kasaba ya karyenin ta'yini lâzım gelir. Fakat Şam lâfzı bir kıta'nın ismi olduğu halde şehr-i Dimeşk'a ıtlak olunmak üzre örf olduğundan Şam'a kadar deyu hayvan istikra olunsa sahih olur.

MC. 45,451.; TBK. 296-298.

MADDE 543 — Filân mahalle kadar deyu bir hayvan istikra olunup da ol mahallin ismi iki beldeye ıtlak olunur olduğu takdirde her hangisine gidilirse ecr-i misli lâzım gelir.

Meselâ, İstanbul'dan Çekmece'ye dek bir hayvan istikra olunup da Büyük yahut Küçük Çekmece deyu tasrih kılınmadığı takdirde her kangısına gidilirse onun mesafesine göre ecr-i misil verilmek lâzım olur.

MC. 451,462,453,460.

MADDE 544 — Bir beldeye dek bir hayvan istikra olundukda müste'ciri ol beldedeki hanesine kadar götürmek lâzım olur.

MC. 542-543.

MADDE 545 — Bir mahall-i muayene dek hayvan isticar eden kimse mükârinin izni olmadıkça ol mahalli tecavüz edemez.

Ve tecavüz ettikde sağ ve salim sahibine teslim edinceyedek ol hayvan müste'cirin zamânında olup gerek zehabında ve gerek iyabında telef olsa zamân lâzım gelir.

MC. 596.; TBK. 297.

MADDE 546 — Bir mahall-i muayene gitmek üzre deyu dabbe istikrâ olundukda müste'cir ol hayvan ile başka mahalle gidemez. Ve gidip de hayvan telef olsa zâmin olur.

Meselâ, Tekfur dağına gitmek üzre istîcar ettiği hayvan ile İslimye'ye gitse ve hayvan telef olsa zamân lâzım gelir.

MC. 86,596.; TBK. 297.

MADDE 547 — Bir mahall-i muayyene deyu hayvan istîcar olunup da oraya giden yollar müteaddit olsa müste'cir nâsın sülûk ettiği yollardan her hangisiyle isterse gidebilir.

Ve hayvan sahibi gidecek yolu ta'yin etmişken müste'cir başka yoldan gidip de hayvan telef olduğu suretde eğer bu yol hayvan sahibinin ta'yin eylemiş olduğu yoldan daha dolaşık ya sarp ise zamân lâzım gelir. Ve eğer müsavi yahut daha ehven ise zamân lâzım gelmez.

MC. 91.

MADDE 548 — Müste'cir şu kadar müddet için istîcar eylediği hayvanı ol müddetden ziyade isti'mal edemez ve edip de yedinde hayvan telef olsa zâmin olur.

MC. 86,546,559,591,592,596.; TBK. 297.

MADDE 549 — Filân adam binmek üzre dabbe istikrası sahih olduğu gibi dilediğini bindirmek üzre ta'mimen istikrası dahi sahihtir.

MC. 453,552,551.

MADDE 550 — Rükûb için istikra olunan hayvana yük yükletilemez. Ve yükletilip de hayvan telef olsa zamân lâzım gelir. Lâkin bu halde ücret lâzım olmaz. (86.) maddeye bak.

MC. 36,86,91,426,551,558,596.; TBK. 296-298. (1340 tarihinde 550. md.nin son fıkrası şu şekilde değiştirilmiştir:

Ta'dil edilen fıkra :

"Ve yükletilip de hayvan telef olsa, zamân lâzım geleceği gibi ecr-i misil dahi lâzım olur.")

MADDE 551 — Filân adam binmek üzere istikra olunan hayvana başkası irkâb olunamaz. Ve irkâb olunup da hayvan telef olsa zamân lâzım gelir.

MC. 86,426,549,596,658,891.; TBK. 296-298.

MADDE 552 — Bir kimse dilediğini bindirmek üzre istikra eylediği dabbeye dilerse kendisi râkib olur ve dilerse başkasını irkâb eder. Fakat gerek kendisi binsin ve gerek başkasını bindirsin her kim râkib olursa murad taayün ve tahassus edip andan sonra başkası irkâb olunamaz.

MC. 64,551.

MADDE 553 — Rükûb için bir hayvan istikra olunup da kimin bineceği tâyin ve dilediğini bindirmek üzre deyu ta'mim olunmasa icare fâsid olur.

Fakat kabl-el-fesih ta'yin ve beyan olunursa sıhhata münkalib olur. Ve bu suretde dahi her kim taayyün ederse andan başkası ol hayvana irkâb olunamaz.

MC. 24,453.

MADDE 554 — Yük için hayvan istikra oldundukda semer ve ip ve çuval hakkında örf-i belde mut'eberdir.

MC. 36.; TBK. 296-298.

MADDE 555 — Yükün mikdarı beyan yahut işaretle ta'yin edilmeyerek hayvan istikra olundukda mikdarı örf ve adete mahmûl olur.

MC. 91,559,600.; TBK. 296-297.

MADDE 556 — Müste'cir kira hayvanını sahibinin izni olmaksızın darb edemez ve darbedip de andan nâşi hayvan telef olsa zâmin olur.

MC. 602.; TMK. 906-908.; TBK. 296-297.

MADDE 557 — Kira hayvanını darbetmek üzre sahibi izin verdiği suretde müste'cir ancak darbı mu'tad olan yerine vurabilir. Ve eğer darbı mu'tad olan mevziden başka yerine darb ile meselâ, sağrısına vuracak yerde başına vurmakla hayvan telef olsa zamân lâzım gelir.

MC. 36,91.; TBK. 296-297.

MADDE 558 — Yük için istikra olunan hayvana binilebilir.

MC. 91,426,550.; MH. 576-585.

MADDE 559 — Yük'ün nev'i ve mikdarı zikr ve beyan olunarak hayvan istîcar olundukda mazarratda ana mümâsil yahut andan daha ehven ol kadar diğer bir nevi yük dahi yükletilebilir. Amma mazarratı daha ziyade olan şey yükletilemez.

Meselâ, bir kimse beş kile buğday yükletmek üzre istikra eylediği beygire gerek kendisinin olsun ve gerek başkasının olsun ve herhangi neviden olursa olsun beş kile buğday yükletebildiği gibi beş kile arpa dahi yükletebilir. Amma beş kile arpa yükletmek üzere istikra eylediği hayvana beş kile buğday yükletemez; nitekim yüz kıyye pamuk yükletmek üzere istikra olunan hayvana yüz kıyye demir yükletilemediği gibi.

MC. 91,428,603,596,658.; TMK. 906-908.; TBK. 297.; MH. 576-585.

MADDE 560 — Kira hayvanından yükü indirmek mükâri üzerinedir.

MC. 575.; MH. 576-585.

MADDE 561 — Me'cûrun nafakası âcir üzerinedir.

Meselâ, istikra olunan beygirin alefi ve suvarılması sahibi üzerinedir; fakat anın izni olmaksızın müste'cir hayvana yem verirse teberru'dur; sonra sahibinden akçesini alamaz.

MC. 529,530,1774.; TBK. 296.; MH. 576-585.

Fasl-ı Râbi'

İcare-i âdemî beyanındadır.

MADDE 562 — Hizmet ya icra-yi san'at için bâb-ı sâninin fas-lı sâlisinde beyan olunduğu üzre müddet beyaniyle yahut diğer suretde ameli ta'yin ile icare-i âdemi caizdir.

MC. 422,424,445,505,777.; TBK. 313,355,314.; MH. 591-601.

MADDE 563 — Ücret mukavele edilmeyerek bir şahıs bir kimsenin talebi üzerine ol kimseye hizmet ettikde ücret ile hizmet eder makuleden ise ecr-i misil alır, değilse bir şey alamaz.

MC. 43,434,451,462,565,599,1389.; TBK. 323 vd.; MH. 591-601.

MADDE 564 — Bir kimse bir şahsa mikdar beyan etmiyerek filân işi gör sana ikram ederim deyip o dahi ifây-ı hizmet eylese ecr-i misle müstehik olur.

MC. 451,462,471.; TBK. 323 vd.; MH. 591-601.

MADDE 565 — Ücret tesmiye olunmaksızın amele istihdam olundukda gündeliği ma'lûm ise ücret-i ma'lûme ve değilse ecr-i misli verilir. Buna mümâsil esnafın muameleleri dahi bu veçhiledir.

MC. 43,450,461,462,563.; TBK. 323 vd.; MH. 591-601.

MADDE 566 — Kıyemiyattan lâaletta'yin bir şey verilmek üzre ecîr ile akd-i icare olundukda ecr-i misil lâzım olur.

Meselâ, bir kimse birine gel bana şu kadar gün hizmet et, sana bir çift öküz alıvereyim dese öküz i'tası lâzım gelmeyip ecr-i misli lâzım gelir; fakat âdet olduğu üzre elbise yapılmak üzre süt ana istîcarı caiz ve elbisenin nasıl olacağı vasf ve ta'rif olunmadığı takdirde evsat derecesi lâzım olur.

MC. 460-462,471.; TBK. 323-329.; MH. 591-601.

MADDE 567 — Hademeye hariçden verilmiş olan bahşiş ücrete mahsub edilemez.

MC. 861.; TBK. 323 vd.; MH. 591-601.

MADDE 568 — Bir ilim ya san'at ta'limi için üstad isticar olundukda eğer müddet beyan olunursa icare müddet üzerine mün'akit olur. Hattâ üstad ta'lime hazır ve müheyya bulunmak ile ücrete müstehik olur, şakird gerek teallüm etsin ve gerek etmesin.

Ve eğer müddet beyan olunmazsa icare fâsid olarak mün'akit olur. Bu suretde şakird teallüm ederse üstad ücrete müstehik olur ve illâ ücret alamaz.

MC. 425,451,462,471.; TBK. 324,313/III.

MADDE 569 — Bir kimse meselâ oğlunu san'at öğrenmek için ustaya verip ehadühüma âhara ücret şart etmedikleri halde çocuk san'at öğrendikden sonra yekdiğerden ücret mutalebe etseler örf ve adet-i belde ne ise anınla amel olunur.

MC. 36,44,37.; TBK. 313/III,318,330.

MADDE 570 — Bir karye ahalisi bir hoca yahut imam ya müezzin istîcar edip anlar dahi ifa'yı hizmet eyleseler ücretlerini ol karye ahalisinden alırlar.

MC. 423,425,462,469.; TBK. 353.

MADDE 571 — Binnefs amel etmek ya'ni kendi işlemek üzre istîcar olunan ecîr kendi yerinde başkasını kullanamaz.

Meselâ, bir kimse bir cübbeyi şu kadar kuruşa terzi kendi eliyle dikmek üzre pazarlık ettikde terzi anı âhara diktiremeyip kendisi dikmek lâzım gelir ve âhara diktirdiği takdirde telef olsa zâmin olur.

MC. 427,762,790.; TBK. 320,356.

MADDE 572 — Mutlak olarak mukavele olunduğu suretde âcir kendi yerinde başkasını kullanabilir.

MC. 54,64,91,780,790.; TBK. 320,356.

MADDE 573 — Müste'cirin ecîre bu işi yap demesi ıtlâktır.

Meselâ, bir kimse terziye bizzat yahut kendin diye takyid etmeksizin şu kadar kuruşa bu cübbeyi dik deyip de mukavele ettikde terzi anı kalfasına yahut diğer bir terziye diktirse ecr-i müsemmaya müstehik olur ve bilâ teaddin cübbe telef olsa zâmin olmaz.

MC. 76,91,571.; TBK. 320,322,356.

MADDE 574 — Amelin tevabiinden olup da ecîr üzerine şart kılınmayan her ne olursa olsun bunda örf ve âdet-i beldeye i'tibar olunur.

İplik terzinin olmak üzere âdet olduğu gibi.

MC. 37,554,566,575.; TBK. 313-317,319,331,332.

MADDE 575 — Yükü haneye idhal etmek hammala lâzım olup amma mahalline koymak anın üzerine lâzım değildir.

Meselâ, yükü üst kata çıkarmak ve zahireyi ambara dökmek hammalın borcu **değildir.**

MH. 591-619.

MADDE 576 — Ecîre yemek vermek müste'cire lâzım olmaz. Meğerki örf-i belde ola.

MC. 43.; MH. 591-619.; TBK. 337.

MADDE 577 — Bir dellâl bir malı gezdirip de satamasa badehu sahibi sattıkda ol dellâl ücret olamaz ve diğer bir dellâl sattığı takdirde ücret-i dellâliyeyi kâmilen ikinci dellâl alıp evvelkisi bir şey alamaz.

MC. 36,424,469.; MH. 591-619.; TBK. 313,320,323.

MADDE 578 — Bir kimse malını dellâla verip şu kadar kuruşa sat dedikde dellâl andan ziyadeye satsa ol ziyade dahi mal sahibinin olup dellâl ücret-i dellâliyesinden başka bir şey alamaz.

MC. 450.; MH. 591-619.; TTK. 100,106-110.

MADDE 579 — Bey'de dellâl dellâliyesini aldıkdan sonra bir müstehik çıkıp da mebîi alsa yahut ayıb ile mebi' reddolunsa dellâliye istirdad olunamaz.

TBK. 368-369.; MC. 469.; MH. 591-619.

MADDE 580 — Bir kimsenin tarlasındaki ekini biçmek üzre şu kadar kuruşa isticar eylemiş olduğu orakçılar ekinin bir mikdarını biçdikleri halde dolu yağmakla yahut başka bir kaza zuhuriyle ekinin ma'dâsı telef olsa ecr-i müsemmadan biçdikleri ekinin hissesine isabet eden mikdarı alabilip bâkisini alamazlar.

MC. 443,469,482.; TBK. 323 vd.; MH. 501-619.

MADDE 581 — Süt ana hasta oldukda fesh-i icare edebildiği gibi böyle hasta ya gebe olur yahut çocuk ananın memesini almaz veya sütünü istifrağ eylerse müsterzi' dahı fesh-i icare edebilir.

MC. 78,82.; MH. 591-619.; TBK. 344.

Bab-ı Sâbi

Ba'd-el-akd âcir ve müste'cirin vazife ve selâhiyyetlerine dair olup üç faslı havidir.

Fasl-ı Evvel

Teslim-i me'cûr hakkındadır.

MADDE 582 — Me'cûrun teslimi müste'cire bilâ mani' anınla intifa' edebilecek halde âcir'in izin ve ruhsat vermesidir.

MC. 583-585,271,477.; TBK. 249-272.

MADDE 583 — Müddet ya mesafe üzerine icar-i sahiha akdolundukda müddetin inkızasına ve mesafenin hitamına kadar me'cûrun muttasılan ve müstemirren yedinde durmak üzre müste'cire teslimi lâzımdır.

Meselâ, bir kimse şu kadar müddet ile yahut filân yere gitmek üzre biraraba isticar ettikde ol müddet zarfında yahut oraya varıncaya dek ol arabayı kullanabilir ve orada sahibi anı alıp da kendi umûrunda isti'mal edemez.

MC. 10,470,482.; TBK. 249,272.

MADDE 584 — Âcir bir mülk akarını içinde kendi malı olduğu halde icar etse fariğan teslim etmedikçe kira işlemez. Meğer ki ol malı dahi müste'cire satmış ola.

MC. 477,523.; TBK. 272,274.

MADDE 585 — Âcir haneyi teslim edip de içindeki eşyasını koyduğu bir odayı teslim etmese ol odanın bedel-i icareden hissesi mikdarı sâkıt olur. Ve hanenin bâkisinde dahi müste'cir muhayyerdir. Ve eğer âcir kabel-fesh haneyi tahliye ve teslim ederse icare lâzım olur, yani müste'cirin hakk-ı feshi sâkıt olur.

MC. 24,5-19,521,528.; TBK. 249/I,II.

Fasl-ı Sâni

Ba'd-el-akd âkıdeynin me'cûrda tasarruflarına dairdir.

MADDE 586 — Me'cur akar ise müste'cir anı kabl-el-kabz âhara icar edebilir. Ve eğer menkul ise edemez.

MC. 253,443,466.; TBK. 259,284.; GKK. 12.

MADDE 587 — Nâsın isti'mal ve intifa'da mütefavit olmadığı me'cûru müste'cir başkasına icar edebilir.

MC. 36,427,428,536,551,552,586.; TBK. 259,284.; GKK. 12.

MADDE 588 — İcare-i fâside ile müste'cir olan kimse me'cûru ba'd'el-kabz başkasına icare-i sahiha ile icar etse caiz olur.

MC. 461,372.; TBK. 259,284.; GKK. 12.

MADDE 589 — Bir kimse malını müddet-i ma'lûme üzerine birine icare-i lâzime ile icar ettikden sonra tekrar başkasına ol müddeti icar eylese icare-i saniye nâfiz ve muteber olmaz.

MC. 584.; TBK. 253,275.

MADDE 590 — Müste'cirin izni olmaksızın âcir me'cûru satsa müste'cir hakkında bey' nâfiz olmaz ise de bâyi' ile müşteri beyninde nâfiz olur.

Hattâ müddet-i icarenin inkızasında müşteri hakkında bey-i lâzım olarak almakdan imtina' edemez.

Meğer ki müddet-i icarenin inkızasından mukaddem müşteri bâyi'-den mebi'in teslimini mutalebe edip de teslimi mümkün olmadığı cihetle kadı akd-i bey'i fesh eylese ve eğer müste'cir bey'i müciz olursa her biri hakkında bey' nâfiz olur.

Lâkin müste'cirin bervechi peşin vermiş olduğu bedel-i icareden istiyfa etmediği mikdarı eline vâsıl olmadıkça me'cûr anın elinden alınamaz.

Ve eğer müste'cir bunu istiyfa etmeden me'cûru teslim ederse hakk-ı habsini ıskat etmiş olur.

MC. 51,78,355.; TBK. 254,276. (1340 tarihinde bu maddeye şu fıkralar ilâve edilmiştir.:

"Bu surette dahi müşteri bey'in huzur-u hâkimde feshini talep edebilir."

"Müste'cir bey'i mûciz olmadığı takdirde, tarih-i bey'den itibaren bedel-i icâre müşteriye ait olur.")

Fasl-ı Sâlis

Red ve iâde-i me'cûra müteallik mevad beyanındadır.

MADDE 591 — İcarenin inkızasında müste'cirin me'cûr üzerinden ref-i ved etmesi lâzımdır.

MC. 531,592,593,594.; TBK. 266,292.

MADDE 592 — İcarenin inkızasından sonra müste'cir artık me'cûru isti'mal edemez.

MC. 96,591,596,792,600.; TBK. 266,292.; TMK. 906-908.

MADDE 593 — İcare münkazî olup da âcir malını almak istedikde müste'cirin dahi teslim etmesi lâzımdır.

MC. 591,600,606,794.; TBK. 266,292.

MADDE 594 — Me'cûrun red ve iadesi müste'cirin üzerine lâzım olmayıp icarenin inkızasında me'cûrun ahzi âcir üzerinedir.

Meselâ, bir hanenin icaresi münkazî oldukda sahibi varıp hanesini tesellüm etmek lâzımdır.

Kezalik, filân mahalle kadar bir hayvan istîcar olundukda sahibi ol mahalde bulunup hayvanını almak lâzım gelir. Ve gelip almadığı halde müste'cirin teaddi ve taksiri olmaksızın yedinde ol hayvan telef olsa zâmin olmaz.

Amma bir mahall-i muayyenden gidip gelmek üzre isticar etmiş olsa ol mahalle götürmesi lâzım gelir. Ve oraya götürmeyerek kendi hanesine götürüp tutsa ve hayvan telef olsa zâmin olur.

MC. 36,591,595,795,1774.; TBK. 266,292.

MADDE 595 — Me'cûrun red ve iadesi haml ve meûnete muhtac ise ücret-i nakliyyesi âcir üzerinedir.

TBK. 266,292.

Bab-ı Sâmin

Zamânât beyanında olup üç faslı havidir.

Fasl-ı Evvel

Zamân-ı menfaat hakkındadır.

MADDE 596 — Bir kimse bir malı sahibinin izni olmaksızın isti'mal etmiş olsa gasb kabilinden olarak menafiini ödemek lâzım gelmez.

Fakat mal-ı vakıf ya mal-ı sağir ise her halde ve muaddün-lil-istiğlâl ise te'vil-i mülk ve akd olmadığı halde zamân-ı menfaat yani ecr-i misil lâzım olur.

Meselâ, bir kimse âharın hanesinde akd-i icare etmeksizin hod be-hod bir müddet sakin olsa ücret vermesi lâzım gelmez. Fakat ol hane vakfın ya bir sağirin malı ise gerek te'vil-i mülk ve akd bulunsun ve gerek bulunmasın her halde sâkin olduğu müddetin ecr-i mislini vermesi lâzım gelir. Kezalik kira hane olup da te'vil-i mülk ve akd olmadığı halde yine ecr-i misil lâzım olur.

Ve keza bir kimse sahibinin izni olmaksızın bir kira beygirini alıp da bir müddet kullansa ecr-i mislini vermesi lâzım gelir.

MC. 36,447,450,597-599,417,812,886,1246.; TMK. 906-908.; TBK. 266,292-295. (1340 tarihinde bu madde aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.:

"MADDE 596 — Bir kimse bir malı sahibinin izni olmaksızın isti'mal etmiş olsa, ecr-i misil lâzım olur.")

MADDE 597 — Te'vil-i mülk ile isti'mal olunan mal muadd-ün-lil-istiğlâl olsa dahi zamân-ı menfaat lâzım gelmez.

Meselâ, bir mal-ı müştereki şeriklerinden birisi diğer şerikinin izni olmaksızın bir müddet müstakillen tasarruf ve isti'mal eylese mülkümdür deyu isti'mal eyle-

miş olacağı cihetle muadd-ül-lil-istiğlâl olsa dahi diğer şeriki hissesinin ücretini alamaz.

MC. 596,97,1083,1077.; TMK. 906-907. (1340 tarihinde aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.:

"Bir mal-i müştereki şeriklerinden biri, diğer şerikinin izni olmaksızın bir müddet müstakilen tasarruf ve isti'mal eylese, diğer şeriki gerek hazır ve gerek gâib olsun, ol kadar müddet o malı müstakilen tasarruf ve isti'mal edebilir.")

MADDE 598 — Te'vil-i akd ile isti'mal olunan mal muadd-ün-lil-istiğlâl olsa dahi zamân-ı menfaat lâzım gelmez.

Meselâ, bir kimse müştereken malik olduğu dükkânı şerikinin izni olmaksızın birine satmakla müşteri dahi bir müddet tasarruf edip ancak diğer şeriki bey'e icazet vermeyerek hissesini zabt eyledikde dükkân her ne kadar muaddün-lil-istiğlâl ise de hissesinin ücretini mutalebe edemez; zira müşteri anı te'vil-i akd ile isti'mal etmiş yani akd-ı bey' ile mutasarrıfım diye kullanmış olduğu cihetle zaman-ı menfaat lâzım gelmez.

Kezalik bir kimse bir değirmeni mülkü olmak üzre birine bey' ve teslim ile müşteri bir müddet zabt ve tasarruf ettikden sonra başka bir kimesne ol değirmene müstehik çıkıp ba'd-el-isbat velhükm müşteriden alsa müşterinin müddet-i mezbûrede tasarrufu için ücret namına bir şey alamaz; zira bunda dahi te'vil-i akd vardır.

MC. 378,442.; TMK. 906-907. (Bu madde 1340 tarihinde çok az bir değişiklikle şu hale getirilmiştir.:

"Te'vil-i akit ile isti'mal olunan malda zamân-ı menfaat lâzım gelmez. Meselâ, bir kimse müştereken mâlik olduğu dükkanı şerikinin izni olmaksızın birine satmakla müşteri dahi bir müddet tasarruf edip ancak diğer şeriki bey'a icâzet vermeyerek hissesini zapteyledikte hissesinin ücretini mütâlebe edemez. Zira müşteri onu te'vil-i akit ile isti'mal etmiş yani akd-i bey' ile mütasarrıfım deyû kullanmış olduğu cihetle zamân-ı menfaat lazım gelmez. Kezalik bir kimse bir değirmeni mülkü olmak üzere birine bey' ve teslim ile müşteri bir müddet zapt ve tasarruf ettikten sonra başka bir kimse ol değirmene müstahik çıkıp ba'dal-isbat ve'l-hüküm müşteriden alsa müşterinin müddet-i mezburede tasarrufu için ücret namına bir şey alamaz. Zira bunda dahi te'vil-i akit vardır.")

MADDE 599 — Bir kimse bir sağiri velisinin izni olmaksızın istihdam eylese baliğ oldukda hizmetinin ecr-i mislini alır. Ve sağir fevt olsa veresesi dahi ol müddetin ecr-i mislini ol kimseden alabilirler.

MC. 1616.; TBK. 318.; TMK. 281,283-284.

Fasl-ı Sâni

Müstecir'in zamânı hakkındadır.

MADDE 600 — Akd-i icare gerek sahih olsun ve gerek sahih olmasın, müste'cir yedinde me'cur emanetdir.

MC. 86,658,762,777,783,801.; TBK. 256/II,279, 266,292-293.

MADDE 601 — Me'cûr eğer müste'cir yedinde telef olur ise müste'cirin teaddisi ya taksiri veyahut me'zûniyetine muhalefeti olmadıkça zamân lâzım gelmez.

MC. 82,443,762,777,768.; TBK. 256/II,266,279,292-293.

MADDE 602 — Müste'cirin teaddisi ile me'cûr telef olsa yahut kıymetine noksan gelse müste'cire zamân lâzım gelir.

Meselâ, müste'cir kira hayvanını vurup öldürse yahut unf ve şiddet üzere sürmekle hayvan telef olsa kıymetini zâmin olur.

MC. 545,546,548,550,551,556,557,787,787,803,900.; TBK. 256/II,266,279,292-293.

MADDE 602 — Müste'cirin hilâf-ı mu'tad hareketi teaddi olup bundan tevellüd eden zarar ve hasarı zâmin olur.

Meselâ, ictîcâr ettiği elbiseyi âdet-i nâsa muhalif olarak isti'mal edip de fersûde olsa zâmin olur.

Kezalik hane-i me'cûrda nâsın yakmadığı mertebe ziyade ateş yakmasından nâşî harik zuhuru ile hane muhterik olsa zâmin olur.

MC. 91,501,535,900.; TBK. 256/II,266,279,292-293.

MADDE 604 — Müste'cirin emr-i muhafazada taksîri ile me'cûr telef olsa yahut kıymetine noksan gelse zamân lâzım gelir.

Meselâ, müste'cir kira hayvanını başı boş bir mahalde salıvermekle zâyi olsa zâmin olur.

MC. 609,900.; TBK.; 256/II,279,292-293.

MADDE 605 — Meşrûtun mafevkine tecavüz ile müste'cirin kendi me'zuniyetine muhalefeti zamânı mucib olur. Amma misline yahut madûnuna udûl ile muhalefeti zamânı icab etmez.

Meselâ, müste'cir şu kadar kıyye yağ yükletmek üzre istikra eylediği hayvana ol kadar kıyye demir yükletip de hayvan telef olsa zâmin olur.

Amma mazarratda yağa müsavi yahut daha hafif bir cins hamûle yükletip de hayvan telef olsa zamân lâzım gelmez.

MC. 46,86,426,545,546,547,538,550,551,556,557,559,779.

TBK. 256/II,292-293.

MADDE 606 — İcarenin inkızasında me'cur kemâkân mus'tecir yedinde vedîa gibi emanet kalır; binaenaleyh icare münkazî oldukdan sonra müste'cir me'curu isti'mal edip de telef olsa zâmin olur.

Kezalik icarenin inkızasında âcir malını taleb edip de müste'cir vermeyip imsak ettikden sonra ol mal telef olsa zamân lâzım gelir.

MC. 93,592,594,596,794.; TBK. 256/II,292-293.

Fasl-ı Sâlis

Ecîr'in zamânı hakkındadır.

MADDE 607 — Ecîr'in teaddisi yahut taksiri ile müste'cer-un-fih telef olsa zâmin olur.

MC. 482,608,609,610,611,768,777,787,788,1801.; TBK. 321,345,368.

MADDE 608 — Ecîr'in teaddisi müste'cirin sarahaten ya delâleten emrine muhalif amel ve hareket etmesidir.

Meselâ, bir kimse ecîr-i hass olan çobana şu hayvanları filân mahalde ra'y et, âhar yere götürme demişken çoban ol mahalde ra'y etmiyerek başka mahalle götürüp ra'y etse teaddi etmiş olur ve orada ra'y ederken hayvanlar telef olsa çobana zamân lâzım gelir.

Kezalik bir kimse terziye bir kumaş verip ve bana bir uzun entari çıkarsa kes deyip terzi dahi çıkar diyerek kesdikde uzun entari çıkmasa ol kimse kumaşı terziye tazmin ettirebilir.

MC. 483,790,795,898,915.; TBK. 321,345.

MADDE 609 — Ecîr'in taksiri müste'cer-un-fihin muhafazasında bilâ özr kusur etmesidir.

Meselâ, sürüden bir hayvan firar ettikde çoban mücerred tekâsül ve ihmalinden nâşi varıp tutmadığı cihetle hayvan zâyi' olsa çoban taksir etmiş olacağından zâmin olur; amma anın arkası sıra gittiği takdirde diğer hayvanların zâyi' olmak ihtimali galib olduğu cihetle varıp tutmamışsa ma'zur olmakla zamân lâzım gelmez.

MC. 607,787.; TBK. 321,345,368.

MADDE 610 — Ecîr-i hass emindir.

Hattâ yedinde bigayri sun'ihî telef olan malı zâmin olmaz ve keza bilâteaddin kendi ameliyle telef olan malı dahi zâmin olmaz.

MC. 607,608,82.; TBK. 321,345.

MADDE 611 — Ecîr-i müşterekin gerek teadisi ya taksiri olsun ve gerek olmasın kendisinin fiil ve sun'undan tevellüd eden zarar ve hâsarı zâmin olur.

MC. 610.; TBK. 321,345,368.

İrâde-i Seniyye Tarihi
Fî 6 Zilka'de 1286

Divan-ı Ahkâm-ı Adliye
Nâzırı
Ahmed Cevdet

Müfettiş-i Evkâf-ı Hümâyûn
Es-Seyyid Halil

Divan-ı Ahkâm-ı Adliye
A'zasından
Es-Seyyid Ahmed Hulûsî

Şûrây-ı Devlet Azasından
Seyfeddin

Divan-ı Ahkâm-ı Adliye Azasından
Es-Seyyid Ahmed Hilmi

Şûrây-ı Devlet Azasından
Muhammed Emin

Cemiyet A'zasından
İbn Âbidin-zâde Alaâddin

ÜÇÜNCÜ KİTAP

KİTAB'ÜL-KEFÂLE

KİTAB'ÜL-KEFÂLE

KİTAB-I SÂLİS

Kefâlet hakkında olup bir mukaddime ile üç bâbı hâvidir.

Mukaddime

Kefâlete dair olan ıstılahat-ı fıkhıyye beyanındadır.

MADDE 612 — Kefâlet, bir şey'in mutâlebesi hakkında zimmeti zimmete zammetmekdir.

Ya'ni bir kimse zâtını diğerin zâtına zammedip ve anın hakkında lâzım gelen mutâlebeyi kendi dahi iltizam eylemekdir.

MC. 22,81,94,371,613,614,615,617,626,629,648,644,660,666, 848,910,960,967,1461,1506,1651.; TBK. 483.

MADDE 613 — Kefalet binnefs, bir adamın şahsına kefil olmakdır.

MC. 615,631,642,663.; CMUK. 117,118,349.

MADDE 614 — Kefalet bil-mal, bir malın edâsına kefil olmakdır.

MC. 612,631.; TBK. 483.

MADDE 615 — Kefalet bitteslim, bir malın teslimine kefil olmakdır.

MC. 615,631.; TBK. 483.

MADDE 616 — Kefalet bidderek, mebi' bil-istihkak zabt olunduğu takdirde akçesini edâ ve teslime yahut bâ'yi'in nefsine kefil olmakdır.

MC. 612,614,638.; TBK. 189,192,193,483.

MADDE 617 — Kefalet-i münecceze, şarta muallâk ve zaman-ı müstakbele muzaf olmayan kefaletdir.

MC. 82,623,635,636.; TBK. 149 vd.

MADDE 618 — Kefil, kendi zimmetini âharın zimmetine zammeden ya'ni âharın müteahhid olduğu şey'e kendi dahi müteahhid olan kimsedir ki ol ahâra asil ve mekful-ün-anh denilir.

MC. 612.; TBK. 483.

MADDE 619 — Mekfûl-ün-leh, kefâlet hususunda tâlib ve dâyin olan kimsedir.

MC. 630,664.

MADDE 620 — Mekfûl-ün-übih, kefilin teslimine ya edasına müteahhid olduğu şeydir ki kefalet binnefsde mekfûl-ün-anh ile mekfûl-ün-bih bir şeydir.

Bab-ı Evvel

Akd-i kefâlet hakkında olup iki faslı havidir.

Fasl-ı Evvel

Rükn-ü kefâlet hakkındadır.

MADDE 621 — Yalnız kefilin icâbiyle kefâlet mün'akit ve nâfiz olur. Fakat mefkûl-ün-leh dilerse reddedebilir. Ve mefkûl-ün-leh reddetmedikçe kefâlet bâki kalır.

Bu suretde mekfûl-ün-lehin gıyabında birinden alacağına bir kimse kefil olup da haber-i kefalet kendüye vâsıl olmadan vefat etse kefil bu kefaletiyle mutâlebe ve muâheze olunur.

MC. 629,640,660.; TBK. 483,484.

MADDE 622 — Kefilin icabı ya'ni elfaz-ı kefâlet örf ve âdetde teahhüd ve iltizama delâlet eden sözlerdir.

Meselâ, kefil oldum, yahut kefilim veya zâminim dese kefâlet mün'akit olur.

MC. 36,37,168,64,84,70,434,621,636,1762.

MADDE 623 — Va'd-i muallâk ile dahi kefâlet olur. (84.) maddeye bak.

Meselâ, filân adam senin alacağını vermezse ben veririm dese kefâlet olur ve dâyin alacağını isteyip de medyûn vermezse kefilden mutâlebe eder.

MC. 82,84,636,622,1511.; TBK. 149 vd. 485.

MADDE 624 — Bugünden filân vakte kadar kefilim dedikde kefâlet-i muvakkate olarak müneccezen mün'akit olur.

MC. 639.; TBK. 485,493.

MADDE 625 — Kefâlet, mutlak olarak mün'akit olduğu gibi tâ'cil veya te'cil kaydiyle ya'ni hemen yahut filân vakitde ifa olunmak üzre deyu mukayyed olarak dahi mün'akit olur.

MC. 652-654.; TBK. 485.

MADDE 626 — Kefile kefil olmak sahihdir.

MC. 645,637.; TBK. 489.

MADDE 627 — Kefilin teaddüdü câizdir.

MC. 626,647,; TBK. 487,488.

Fasl-ı Sâni

Şerâit-i kefâlet beyanındadır.

MADDE 628 — Kefaletin in'ikadında kefilin âkil ve bâliğ olması şartdır.

Binaenaleyh mecnûn ve ma'tuh ve sabînin kefaleti sahih olmaz. Ve sabî iken kefil olup da ba'd-el-bülûğ bu kefaleti mukırr olsa dahi anınla muâheze olunamaz.

MC. 77,82,927,966,1006,1571,1605.; TMK. 9,10,13,14,15,16.

MADDE 629 — Mekfûl-ün-anhin âkil ve bâliğ olması şart değildir.

Binaenaleyh mecnun ve sabînin borcuna kefâlet sahih olur.

MC. 66,612,621,657,1573.; TMK. 9,10,13-16.

MADDE 630 — Mekfûl-ün-bih nefs ise ma'lûm olması şartdır. Ve mal ise ma'lûm olması şart değildir.

Binaenaleyh filân adamın filân adama olan borcuna kefilim dedikde borcun mikdarı ma'lûm olmasa dahi kefalet sahih olur.

MC. 81,636,1334,1354,1579,1587,1626,54,1461,1101,; TBK. 485.

MADDE 631 — Kefâlet bilmalda mekfûl-ün-bih asîl üzerine mazmun olmak ya'ni asîl üzerine îflası lâzım olmak şartdır.

Binaenaleyh semen-i mebî'e ve bedel-i icâreye vesair düyûn-i sahihaya kefalet sahih olur.

Kezalik mâl-i mağsûbe kefalet sahih olup led-el-mutâlebe kefil bunu aynen ya bedelen ifâya mecbur olur.

Ve keza sevm-i şirâ tarikiyle makbuz olan mala semen tesmiye olunmuşsa kefalet sahihdir. Amma kabl-el-kabz mebi'in aynına kefalet sahih olmaz; zira ayn-i nebi' bayi' yedinde telef olsa bey' münfesih olacağından bayi' üzerine mazmun olmayıp yalnız semenini kabzetmişse reddi lâzım gelir.

Kezalik merhûn ve müste'ar ve me'cûr ve emanât-ı sâire asil üzerine mazmun olmadığından bunların ayınlarına kefalet sahih olmaz. Fakat mekfûl-ün-anh bunları izâ'a ve istihlâk ederse kefilim dese sahih olur. Ve bir de gerek mebî'in ve gerek bunların teslimine kefâlet sahih olur. Ve led-el-mutâlebe bir cihetle hakk-ı habsleri yok ise kefil bunları teslime mecbur olur. Ancak kefâlet binnefsde mekfûl-ün-bihin vefatiyle kefil beri olduğu gibi bunlar telef olduğu takdirde dahi kefile bir şey lâzım gelmez.

MC. 52,126,42,671,371,612,87,78,76,298,293,607,671,641,636, 401,666,593,594,590,630,541,572,696,787,729,794,890,891,825, 830,1536,1574.; TBK. 485.

MADDE 632 — Ukûbatda niyâbet câri olmaz.

Binaenaleyh kısasa vesâir ukûbât ve mücazât-ı şahsiyyeye kefalet sahih değildir. Amma cârih ve kaatil üzerine lâzım gelen erş ve diyete kefâlet sahihdir.

CMUK. 117,118,121.

MADDE 633 — Mekfûl-ün-anhin yesârı şart olmayıp müflise dahi kefâlet sahih olur.

MC. 999.; TBK. 485.

Bab-ı Sâni

Kefâletin ahkâmı beyanında olup üç faslı havidir.

Fasl-ı Evvel

Kefâlet-i münecceze ve muallâka ve muzâfenin hükmü beyanındadır.

MADDE 634 — Kefâletin hükmü mutâlebedir.

Ya'ni mekfûl-ün-lehin kefilden mefûl-ün-bihi mutâlebeye hakkı olmakdır.

MC. 617.; TBK. 486-488,490.

MADDE 645 — Kefâlet-i müneccezede deyn eğer asil hakkında muaccel ise derhal ve müeccel ise müddet-i muayyenesinin tamamında kefil mutâleb olur.

Meselâ, bir kimse birinin borcuna kefil oldum dedikde borç eğer muaccel ise derhal ve müeccel ise müddet-i hitamında dain olacağını kefilden mutâlebe edebilir.

MC. 47,644,652.; TBK. 485,490.

MADDE 636 — Amma bir şarta muallâk ve zaman-ı müstakbele muzaf olarak mün'akit olan kefâletde şart tahakkuk ve zaman hulûl etmedikçe kefil mutâleb olmaz.

Meselâ, filân adam senin alacağını vermez ise edasına kefilim dedikde kefâlet meşrûtan mün'akit olup led-el-mutâlebe ol adam borcunu vermezse kefilden mutâlebe olunur; yoksa asîlden kabl-el-mutâlebe kefil mutâleb olmaz.

Keza filân adam senin malını sirkat ederse ben zâminim dese kefâlet sahih ve ol adamın sirkatı sabit oldukda kefil mutâleb olur.

Ve keza mekfûl-ün-leh ne vakit mutâlebe ederse şu kadar gün mühlet verilmek üzre kefil olsa mekfûl-ün-ülehin mutâlebe etdiği vakitden i'tibaren ol kadar mühlet verilip eyyam-ı mezkûrenin mürûrundan sonra mekfûl-ün-leh her ne vakit isterse mutâlebe eder. Ve kefilin tekrar o kadar gün istid'asına selâhiyeti olmaz.

Kezalik filânda sabit olacak alacağına veya filâna ikraz edeceğin meblâğa yahut filânın senden gasb edeceği şey'e veyahut filâna satacağın malın semenine kefilim dedikde kafil ancak bu ahvalin tahakkukunda ya'ni borcun sübûtu ve akçenin ikrazı ve ğasbın tahakkuku ve malın bey' ve teslimi vukûunda mutâleb olur.

Ve keza filân gün ihraz etmek üzre filânın nefsine kefilim dedikde kefil ol günden mukaddem mekfûl-ün-bihin ihzariyle mutâleb olmaz.

MC. 67,76,82,369,78,624,644,659,660,787,801,890,891,1651,1830.; TBK. 149 vd.

MADDE 637 — Şartın tahakkukunda vasf ve kaydının tahakkuku dahi lâzımdır.

Meselâ, filân kimsenin üzerine ne hükm olunursa edasına kefilim dediği surette ol kimse şu kadar kuruş borç ikrar etse hükm-i hâkim lâhık olmadıkça kefilin anı eda etmesi lâzım gelmez.

MC. 1830.; TBK. 149 vd.

MADDE 638 — Kefâlet bidderekde mebi'e müstehik çıktıkda bilmuhakeme bâyi'in semeni reddetmesine hükm olunmadıkça kefil muaheze olunmaz.

MC. 51,368,378,616,658,1648,1746.; TBK. 189,192,193,483.

MADDE 639 — Kefâlet-i muvakkatede kefil ancak müddet-i kefâlet zarfında mutâleb olur.

Meselâ, bugünden bir aya kadar kefilim dedikde kefil ancak bu bir ay zarfında mutâleb olup ayın mürûrunda kefaletden berî olur.

MC. 624.; TBK. 493.

MADDE 640 — Kefâletin in'ikadından sonra kefil kendisini kefaletden ihraç edemez; fakat kefâlet-i muallâka ve muzâfede deynin zimmeti medyûna terettübünden mukaddem kefil kendisini kefâletden ihraç edebilir.

Meselâ, bir kimse bir adamın nefsine ya deynine müneccezen kefil oldukdan sonra kendisini kefaletden ihraç edemediği gibi filânda ne kadar alacağın sabit olursa zâminim dedikde dahi kefâletden dönemez: zira deynin sübûtu her ne kadar akd-i kefâleftden muahhar ise de zimmet-i medyûna terettübü akd-i kefâletden mukaddemdir. Amma filân adama ne satarsan yahut satacağın malın semenine kefilim dediği suretde mefkûl-ün-lehin ol adama satacağı malın semenine zâmin olur; fakat kabl-el-bey' kendisini kefâletden ihraç edebilir. Şöyle ki, ben kefâletden vazgeçdim, sen ol adama mal satma dedikden sonra mekfûl-ün-leh ol adama bir şey satarsa kefil anın semenine zâmin olmaz.

MC. 30,114,621,494,636,660.; TBK. 493,494.

MADDE 641 — Mağsub ya müsteâr olan malın red ve teslimine kefil olan kimse malı sahibine teslim ettikde ücret-i nakliyyesiyle ğâsıb ve müsteîre rücu' der, ya'ni ücret-i nakliyyesini anlardan alır.

MC. 631,657,830,890.

Fasl-ı Sâni

Kefâlet binnefs'in hükmü beyanındadır.

MADDE 642 — Kefâlet binnefs'in hükmü mekfûl-ün-bihi ihzardan ibaretdir.

Şöyle ki hangi vakit mekfûl-ün-bihin teslimini şart etmişse ol vakit mekfûl-ün-leh taleb ettiği gibi kefilin anı ihzar etmesi lâzım gelir; ihzar ederse fehihâ ve eğer etmezse anı ihzar etmek üzere cebrolunur.

MC. 663,664.; CMUK. 117,118,120,121,349.

Fasl-ı Sâlis

Kefâlet bil-mâlın ahkâmı beyanındadır.

MADDE 643 — Kefil zâmindir.

MC. 83,100,465,631,645.; TBK. 486-488, 490,491.

MADDE 644 — Tâlib mutâlebede muhayyerdir; alacağını dilerse kefilden ve dilerse asilden mutâlebe eder ve birinden mutâlebesi diğerinden mutâlebe hakkını ıskat etmeyip birinden mutâlebe etdikden sonra diğerinden veyahut ma'an ikisinden dahi mutâlebe edebilir.

MC. 81,648,657,659,1651.; TBK. 486-488.

MADDE 645 — Kefil bil-mâl olan kimsenin kefâleti hasebiyle zimmetine lâzım gelen meblâğa diğer biri kefil olsa dâyin alacağını kefillerin hangisinden isterse mutâlebe eder.

MC. 626,644,675.; TBK. 489,486-488.

MADDE 646 — Bir cihetden dolayı müştereken medyûn olan kimseler yekdiğere kefil olsalar her biri deynin mecmûu ile mutâleb olur.

MC. 432,657,1091,1113,1356.; TBK. 487,488.

MADDE 647 — Bir deyinin müteaddit kefilleri olduğu suretde eğer başka başka kefil olmuşlar ise her biri mecmû-u deyn ile mutâleb olur.

Ve eğer ma'an kefil olmuşlar ise herbiri deynden hissesi mikdariyle mutâleb olur; fakat bunlar yekdiğerin zimmetine lâzım gelen meblağ'a dahi kefil olmuşlar ise ol halde herbiri mecmu-i deyn ile mutaleb olur.

Meselâ, bir kimsenin bin kuruş borcuna biri kefil oldukdan sonra diğer biri dahi kezalik bin kuruşa kefil olsa dâyin bu meblâğı kefillerin her hangisinden isterse mutâlebe eder. Amma ol iki kimse bu bin kuruşa ma'an kefil olsalar her biri bin kuruşun nısfı ile mutâleb olur, meğer ki yekdiğerin zimmetine lâzım gelen meblağa dahi kefil olmuşlarsa ol halde herbiri bin kuruş ile mutâleb olur.

MC. 627,644,645.; TBK. 487,488.

MADDE 648 — Kefâletde asîlin beri olması şart kılınırsa havaleye münkalib olur.

MC. 3,621,680,690.; TBK. 487,488.

MADDE 649 — Muhîlin adem-i berâeti şartıyle havale kefâletdir.
Binaenaleyh bir kimse medyûna sendeki alacağımı sen dahi zâmin olmak üzre filânın üzerine havale et dese o dahi ol veçhile havale etse tâlib, alacağını her hangisinden isterse alır.

MC. 3,621,644,690.; TBK. 483.

MADDE 650 — Biri nezdinde bir kimsenin emanet malı olduğu halde ol maldan eda etmek üzre ol kimsenin borcuna kefil olsa caiz olur. Ve ol maldan îfa etmek üzre kefil icbar olunur. Ve eğer mal telef olsa kefile bir şey lâzım gelmez. Fakat kefil oldukdan sonra ol malı sahibine reddetse ol halde kendi zâmin olur.

MC. 761,963.

MADDE 651 — Bir kimse birini filân vakitde ihzar etmek üzre nefsine ve ol vakit ihzar etmediği takdirde borcunun edasına kefil oldukda vakt-i muayyende ihzar etmez ise kefilin ol deyni vermesi lâzım gelir.

Ve kefil fevt oldukda veresesi vakt-i muayyene kadar mekfûl-ün-bihi teslim ederler; yahut mekffûl-ün-bih cihet-i kefâleten dolayı nefsini teslim eylerse kefil tarafına malca bir şey terettüb etmez ve eğer anlar mekfûl-ün-bihi yahut mekfûl-ün-bih nefsini teslim etmezse kefilin terekesinden malın edası lâzım gelir ve mekfûl-ün-leh fevt olsa varisi mutâlebe eder.

Ve kefil vakt-i muayyende mekfûl-ün-bihi ihzar edip de mekfûl-ün-leh teğayyub ve ihtifâ eylese anın tarafından bir vekil nasb ile ana teslim olunmak üzre kefil hâkime müracaat eyler.

MC. 82,630,631,636,1830.

MADDE 652 — Kefâlet-i mutlakada deyn eğer asîl üzerine muaccel ise kefil hakkında dahi muaccel ve asîl üzerine müeccel ise kefil hakkında dahi müeccel olarak sâbit olur.

MC. 635.; TBK. 491,494.

MADDE 653 — Kefâlet-i mukayyedede ta'cil ve te'cil vasıflarının her hangisi ile kaydolunmuş ise kefil ana göre mutâleb olur.

MC. 83, TBK. 491,494.

MADDE 654 — Bir müddet-i ma'lûme ile müeccel olan deyne ol müddet ile müeccel olarak kefalet sahih olduğu gibi andan ziyade müddet ile müeccel olarak kefalet dahi sahih olur.

MC. 196.

MADDE 655 — Dâin alacağını asîl hakkında te'cil ederse gerek kefil ve gerek kefil-ül-kefil hakkında dahi te'cil etmiş olur.

Ve kefil-i evvel hakkında tecili kefil-i sâni hakkında dahi te'cil olur.

Amma kefil hakkında te'cili asîl hakkında te'cil değildir.

MC. 626,627.; TBK. 491,494.

MADDE 656 — Müeccelen medyun olan kimse kable hulûl-il-ecel âhar diyara gidecek olup da dâini hâkime müracaatla andan kefil istedikde kefil vermeğe mecbur olur.

MADDE 657 — Bir kimse birine benim filân kimseye olan borcuma kefil ol deyip ve o dahi kefil olup da kefalet hasebiyle borcu eda ettikden sonra asile rücu' edecek oldukda kefil olduğu şeyle rücu' eder; müeddâ-

ya i'tibar olunmaz; amma borcun bir mikdarı üzerine dâin ile musalâha ettiği takdirde verdiği bedel-i sulh ile rücu' eder; yoksa mecmu-u deyn ile rücu' edemez.

Meselâ, meskûkat-ı hâlisaya kefil olup da mağşûş akçe ile te'diye etse asîlden meskûkat-ı hâlise alır ve bilâkis mağşûş sikkeye kefil olup da meskûkat-ı hâlisa ile te'diye eylese asîlden mağşûş sikke alır; kezalik şu kadar kuruşa kefil olup da sulhan bazı eşya i'tasile te'diye eylese asîlden kefil olduğu mikdar akçeyi alır, amma bin kuruşa kefil olup da sulhen beşyüz kuruş ile te'diye eylese asîlden beşyüz kuruş alır.

MC. 76,467-470,631,621,672,1552.; TBK. 496-503.

MADDE 658 — Akd-ı muâvaza zımnında bir kimse birini aldatmış olsa zararına zâmin olur.

Meselâ, bir kimse bir arsa iştirâ edip de üzerine bina yapıldıkdan sonra müstehik çıkıp da zaptolunsa müşteri bâyi'den arsanın kıymetini aldıkdan başka binanın hîn-i teslimindeki kıymetini dahi alır.

Kezalik, bir kimse ehl-i şûka işbu sağir oğluma mal satınız ana ticaret için izin verdim dese vebadehu ol çocuk başkasının olduğu meydana çıksa ehl-i sûk ol çocuğa satmış olduğu malın akçesini ol kimseden mutâlebe eder.

MC. 336,1128,1133.; TBK. 189-193.

Bâb-ı Sâlis

Kefâletden berâet hakkında olup üç fasıl havidir.

Fasl-ı Evvel

Bazı zavâbıt-ı umumiyye beyanındadır.

MADDE 659 — Mekfûl-ün-bih gerek asîl ve gerek kefil tarafından mekfûl-ün-lehe teslim ve îfa olundukda kefil kefâletden beri olur.

MC. 196,634,641,642,651,663,665,690,1651.; TBK. 492 vd.

MADDE 660 — Mekfûl-ün-leh kefili ibra ettim yahut kefil tarafında hakkım yokdur dese kefil beri olur.

MC. 659,1535,1561,1568.; TBK. 501.

MADDE 661 — Kefilin beraetinden asîlin beraeti lâzım gelmez.

MC. 544,659,668,669.

MADDE 662 — Asîlin beraeti kefilin beraetini mucib olur.

MC. 50,87,648,659,660,663,666,667,668,1568, TBK. 492.

Fasl-ı Sâni

Kefâlet binnefs'den beraet hakkındadır.

MADDE 663 — Kefil mekfûl-ün-übihi şehir ve kasaba gibi muhasama mümkün olan yerde mekfûl-ün-lehe teslim ettikde mekfûl-ün-leh gerek kabul etsin ve gerek kabul etmesin kefil kefaletden beri olur. Fakat bir belde-i muayyenede teslimi şart edilmişse başka beldede teslimle kefaletden beri olmaz.

Ve meclis-i hâkimde teslim etmek üzere kefil oldukda sokakda teslim ile kefaletden beri olmaz. Fakat zâbit huzurunda teslim etse beri olur.

MC. 82,636.

MADDE 664 — Talibin talebi üzerine mekfûl-ün-bihi mücerret teslim ile kefil kefaletden beri olur. Amma tâlibin talebi olmaksızın teslim ettikde bihükm-il-kefâle teslim etdim demedikçe beri olmaz.

MC. 636

MADDE 665 — Filân gün teslim etmek üzere kefil olup da ol günden evvel teslim ettikde mekfûl--ün-leh kabul etmese bile kefil kefaletden beri olur.

MC. 663.

MADDE 666 — Mekfûl-ün-bih fevt oldukda kefil kefaletden beri olduğu gibi kefilin kefili varsa o dahi beri olur.

Kezalik kefil fevt olsa kendi kefaletten beri olduğu gibi kefili varsa o dahi beri olur.

Amma mefûl-ün-lehin vefatiyle kefil kafeletden beri olmayıp vârisi mutalebe eder.

MC. 679,1642.

Fasl-ı Sâlis

Kefalet bi'lmaldan beraet hakkındadır.

MADDE 667 — Dâin fevt olup da medyûn ana münhasıran varis olsa kefil kefaletden beri olur.

Ve eğer dâinin başka vârisi dahi varsa kefil yalnız medyûnun hissesinden beri olup diğer varisin hissesinden beri olmaz.

MC. 646,848.; TBK. 492.

MADDE 668 — Kefil yahut asil borcun bir mikdarı üzerine dâyin ile musalâha ettiklerinde eğer ikisinin ya asilin beraeti şart edilmiş yahut hiç bir şart dermeyen edilmemişse ikisi dahi beri olur.

Ve eğer yalnız kefilin beraeti şart edilmişse yalnız kefil beri olup tâlib dahi muhayyer olur. Dilerse mecmu-i deynini asilden ve dilerse bedel-isulhu kefilden ve bakîsini asilden alır.

MC. 657,659,1552.; TBK. 492.

MADDE 669 — Kefil mekfûl-ün-lehi birinin üzerine ihale edip mekfûl-ün-leh ve muhal-ün aleyh dahi kabul etse hem kefil ve hem de mekfûl-ün-anh beri olur.

MC. 660,689,690,692.; TBK. 492.

MADDE 670 — Kefil bilmâlın vefatında mâl-ı mekfûl-ün-bih terekesinden mutâlebe olunur.

MADDE 671 — Semen-i mebi'a kefil olup da bey' fesh olunsa yahut mebi' bilistihkak zabt veya ayıbla red kılınsa kefil kefaletden beri olur.

MC. 693.

MADDE 672 — Müddet-i ma'lûme tamamına dek bir mal icar olunup da tesmiye kılınan bedel-i icâresine bir kimse kefil oldukda müddet-i icarenin inkızasında ol kefâlet dahi müntehi olup ba'dehu ol mal üzerine müceddeden akd-i icare olundukda ol kefaletin buna şümûlü olmaz.

MC.494.; TBK. 485.

İrade-i Seniyye Tarihi :
Fi 18 Muharrem 1287

Divan-ı Ahkâm-ı Adliye Nazırı **Ahmed Cevdet**	**Şûrây-ı Devlet A'zasından** **Seyfeddin**
Divan-ı Ahkâm-ı Adliye A'zasından **Es-Seyyid Ahmed Hilmi**	**Şûrây-ı Devlet A'zasından** **Muhammed Emin**
Divan-ı Ahkâm-ı Adliye A'zasından **Es-Seyyid Ahmed Hulûsî**	**Cemiyet A'zasından** **İbn Âbidin-zâde Alâaddin**

DÖRDÜNCÜ KİTAP

KİTLBÜL-HAVALE

KİTABÜL-HAVALENİN ESBÂB-I MÛCİBE MAZBATASI

Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye'nin bu defa da 4. kitabı tamamlanarak birer nüshası Şeyhülislamlık makamına ve diğer otorite şahsiyetlere gönderilip, fikirleri alındıktan sonra tebyîz edilmiş nüshası Sadaret makam-ı âlilerine arz olundu.

İçerisindeki meseleler Hanefi imamlarının akvâl-i muhtâresi olup, sadece bir maddede İmam Ebu Yusuf'un kavli ve bir maddede de İmam Züfer'in kavli ihtiyar olundu. Esbab-ı mucibesi şöyledir: Havale üç kişi arasında yani muhîl, muhâlünleh ve muhâlünaleyhin icab ve kabûliyle akdolunur. Fakat bazan birinin rızasına istinaden gıyabında olarak diğer ikisi arasında da icra olunur. Bu ise üç şekilde icra olunabilir. 1. Yalnız muhil ile muhâlünaleyh arasında 1. şekilde icra olunan havâle en sahih kavle göre sahihtir. 2. şık havâle muhâlünaleyhe bildirildiğinde kabul ederse ittifakla sahih ve tamam olur. 3. şekildeki havale ise İmam Ebu Yusuf'a göre mevkûfen münakid ve muhâlünleh kabul ettikte nâfız olur. Amma İmam Azam ve İmam Muhammed'e göre bu havale batıldır. Zamanımızda havale muameleleri pek ziyade arttığından ve bu üç şeklin arasında bir ayırım yapılmaksızın gıyabî havaleler icra olunageldiğinden İmam Ebu Yusuf'un kavli asrımızın muamelelerine daha uygun gelmekle 682. madde O'nun kavli üzere yazılmıştır. Ayrıca muhîlin mühâlünaleyhte olan alacağından verilmek üzere diye bir kayıt olan havalede, muhîlin o alacaktan taleb ettiği hakkı münkati' olmak müctehidler nazarında değişmez bir hükme bağlı olduğu halde, mühâlünaleyh ol deyni mühâlünlehe henüz eda etmeden muhîlin terikesi borçlarından daha fazla olarak ölmesi halinde bu alacak İmam Azam, İmam Ebu Yusuf ve İmam Muhammed'e göre muhîlin borçluları arasında taksim olunur. Amma İmam Züfer'e göre madem ki onun bu alacaktan havale dolayısiyle alâkası kesilmiştir, edâdan önce vefatında dahi ona diğer borçlular müdahale edemez.

Havalelerde asrımızın muameleleri dahi bu esas üzere cereyan ettiğinden 692. madde İmam Züfer Kavli üzere yazılmıştır. Yüksek makamınızca tasvib buyurulur ise Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye'nin diğer kitapları gibi bunun da bütün Şer'î ve Nizamiye mahkemelerinde tatbik olunması için üst kısmının hatt-ı hümayun ile mühürlendikten sonra tab' ve neşr olunması hususunda emir ve ferman emir sahibinindir.

Divan-ı Ahkâm-ı Adliyye Nazırı
Ahmed Cevdet

Devlet Şûrası Azasından
Seyfeddin

Divan-ı Ahkâm-ı Adliyye
Azasından
Esseyyid Ahmed Hulûsî

Divan-ı Ahkâm-ı Adliyye
Azasından
Esseyyid Ahmed Hilmi

Devlet Şûrası Azasından
Muhammed Emin

Cemiyet Azasından
İbn Abidinzâde Alâeddin

16 Muharrem 1287

18 Nisan 1870

6 Nisan 1286

KİTAB'ÜL-HAVÂLE

KİTAB-I RÂBİ'

Havâle hakkında olup bir mukaddime ile iki bâbı hâvidir.

Mukaddime

Havaleye dair olan ıstılahat-ı fıkhıyye beyanındadır.

MADDE 673 — Havale, deyni bir zimmetden diğer zimmete naklet- mekdir.

MC. 3,62,660,670,694,692,690,1461,1568.; TBK. 457

MADDE 674 — Muhîl, havale eden kimse ki medyûndur.

MC. 673.

MADDE 675 — Muhâl-ün-leh, dâin olan kimsedir.

MADDE 676 — Muhâl-ün-aleyh, kendi üzerine havaleyi kabul eden kimsedir.

MC. 686.; TBK. 459.

MADDE 677 — Muhal-ün-bih, havale olunan maldır.

MC. 688.

MADDE 678 — Havale-i mukayyede, muhîlin muhal-ün-aleyh zimmetinde yahut yedinde olan malından vermek üzre diye mukayyed olan havaledir.

MC. 689,692-695. TBK. 457 vd.

MADDE 679 — Havale-i mutlaka muhîlin muhal-ün-aleyhde olan malından vermek üzre deyu mukayyed olmayan havaledir.

MC. 691-697.

Bâb-ı Evvel

Akd-i havale beyanında olup iki fasla münkasimdir.

Fasl-ı Evvel

Rükn-i havale beyanındadır.

MADDE 680 — Muhîl, kendi dâinine seni filânın üzerine havale ettim deyip anlar dahi kabul etdiklerinde havale mün'akit olur.

MC. 1106.; TBK. 1,457-459.

MADDE 681 — Yalnız muhal-ün-leh ile muhal-ün-aleyh beyninde akd-ı havale olunabilir.

Meselâ, bir kimse birine benim filânda olan şu kadar kuruş alacağımı havaleten sen üzerine al deyip o dahi kabul ettim dese yahut filânda olan şu kadar kuruş alacağı benim üzerime havaleten kabul et deyip o dahi etse havale sahih olur, hattâ muhal-ün-aleyh sonra nâdim olsa nedâmeti fayda vermez.

MC. 691-693,698.; TBK. 459.

MADDE 682 — Yalnız muhil ile muhal-ün-leh beyninde icra olunan havale muhal-ün-aleyhe led-el-ilâm kabul ettikde sahih ve tamam olur.

Meselâ, bir kimse dâinini âhar diyarda olan birinin üzerine havale edip dâin dahi kabul ettikden sonra muhal-ün-aleyhe led'el-ilâm o dahi kabul ettiği gibi havale tamam olur.

MC. 680,682,690.; TBK. 458.

MADDE 683 — Yalnız muhîl ile muhal-ün-ùaleyh beyninde icra olunan havale muhal-ün-lehin kabulüne mevkufen mün'akit olur.

Meselâ, bir kimse birine benim filâna olan deynimi havaleten sen üzerine al deyip o dahi kabul etse mevkufen mün'akit olup muhal-ün-leh kabul ettikde havale nâfiz olur.

MC. 19,680.; TBK. 658,659.

Fasl-ı Sâni

Şerâit-i havale beyanındadır.

MADDE 684 — İn'ikad-ı havalede muhil ile muhal-ün-lehin akil ve muhal-ün aleyhin âkil baliğ olması şarttır.

Binaenaleyh sabî-i gayri mümeyyizin birine borç havale etmesi ve birinden havale alması bâtıl olduğu gibi sabî gerek mümeyyiz olsun ve gerek gayri mümeyyiz olsun ve gerek me'zûn ve gerek mahcûr olsun birinden kendi üzerine havale kabul etmesi bâtıldır.

MC. 58,657,680-683,966,979.; TMK. 9,10,13-16.

MADDE 685 — Havalenin nefâzında muhîl ile muhal-ün-lehin bâliğ olması şartdır.

Binaenaleyh sabî-i mümeyyizin havalesi ve havale alması velisinin icazetine mevkufen mün'akit olur ve velisi icazet verdikde nâfiz olur.

Şu kadar ki havale aldığı suretde velisi izin verse dahi muhal-ün-aleyhin muhîlden daha melî ya'ni ğani olması şartdır.

MC. 58,100,657,678,691,967,1006,1007,1539,1540.; TMK. 9,10,13-16.; TBK. 29 vd.

MADDE 686 — Muhal-ün-aleyhin muhile medyûn olması şart olmayıp muhalin anda alacağı olmasa da havalesi sahih olur.

MC. 673,678,679.; TBK. 459.

MADDE 687 — Her deyn ki ana kefalet sahih olmaya, havalesi dahi sahih olmaz.

MC. 78,631,673.

MADDE 688 — Her deyn ki ana kefalet sahih ola, havalesi dahi sahih olur. Fakat muhal-ün-bihin ma'lûm olması lâzımdır. Binaenaleyh deyn-i meçhulün havalesi sahih olmaz.

Meselâ, filânda sabit olacak alacağını havaleten kabul ettim dese havale sahih olmaz.

MC. 630,631,687.; TBK. 458 vd.

Bâb-ı Sâni

Ahkâm-ı havale beyanındadır.

MADDE 689 — Asaleten zimmete müterettib olan düyûn-i sahihanın havalesi sahih olduğu gibi cihet-i kefâlet ve havaleden dolayı zimmete müterettib olan deynin havalesi dahi sahih olur.

MC. 669,690. ;TBK. 457.

MADDE 690 — Havalenin hükmü budur ki muhal borcundan ve kefili varsa kefaletden beri olur. Ve muhal-ün aleyhden ol borcu mutâlebe etmek hakkı muhal-ün-lehe sâbit olur. Ve mürtehin birini râhin üzerine havale ettikde artık rehni habs ve tevkife selâhiyyeti kalmaz.

MC. 647,662,693-695,701,729.; TBK. 657-658.

MADDE 691 — Muhil mutlak olarak havale ettikde eğer muhal-ün alehyde alacağı yoksa ba'del-edâ muhal-ün aleyh muhîle rücu' eder. Ve eğer alacağı varsa ba'd-el-edâ deyni ile takas olur.

MC. 68,680-683,690,692-695,698.

MADDE 692 — Havale-i mukayyedede muhîlin muhal-ün-bihden dolayı hakk-ı mutâlebesi münkatî olur. Ve muhal-ün-aleyh artık anı muhîle veremez. Ve verse zâmin olur. Ve ba'd-ez-zaman muhîle rücû eder ve kabl-el-edâ muhîl düyûnu terekesinden ezyed olduğu halde fevt olsa sair dâinleri muhal-ün-bihe müdahale edemezler.

MC. 677,688,698,729.

MADDE 693 — Bayi'in müşteri zimmetinde semen-i mebi' olan alacağından verilmek üzre deyu mukayyed olan havalede mebi' kabl-et-teslim helâk olup da semen sâkıt olsayahut mebi' hıyar-ı rü'yet veya hıyar-ı ayb ile reddolunsa veyahut ikale-i bey' edilse havale bâtıl olmaz ve muhâl-ün aleyh ba'd-el-edâ muhîle rücu' eder, ya'ni verdiğini muhîlden alır amma müstehik çıkıp da mebi' zabt olunmakla muhal-ün-aleyhinol deynden beri idüği tebeyyün etse havale bâtıl olur.

MC. 252,293,691,698.

MADDE 694 — Muhilin muhal-ün aleyh yedinde emanet olan meblâğından verilmek üzre deyu mukayyed olan havalede müstehlik çıkıp da ol mal zabt olunsa havale bâtıl olur ve borç muhile avdet eder.

MADDE 695 — Muhil muhal-ün-aleyh yedindeki meblâğından verilmek üzre deyû mukayyed olan havalede ol meblâğ telef olduğu suretde eğer mazmun değilse havele bâtıl olur ve borç muhile avdet eder. Ve eğer mazmun ise havale bâtıl olmaz.

Meselâ, biri bir kimsenin yedindeki emanet akçesinden vermek üzre dâyinini ol kimsenin üzerine havale ettikde kabl-el-ahz ol akçe bilâ teaddin telef olsa havale bâtıl olur ve dâinin alacağı muhile avdet eder. Amma ol akçe mâl-i mağsub olsa yahut emanet olup da ol kimsenin itlâfı ile ödemesi lâzım gelse havale bâtıl olmaz.

MC. 768.

MADDE 696 — Bir kimse kendisinin bir muayyen malını satıp da semeninden edâ etmek üzre dâinini birinin üzerine havale ve o dahi ol şartla havaleyi kabul etse sahih olur. Ve muhal-ün-aleyh ol malı satıp da semeninden deyni edâ etmek üzere icbar olunur.

MC. 96,681,760.

MADDE 697 — Havale-i mübhemede ya'ni muhal-ün-bihin ta'cil ve te'cili beyan olunmayan havalede deyn eğer muhil üzerine muaccel ise havale-i muaccele olup muhal-ün aleyhin onu hemen te'diyesi lâzım gelir ve eğer deyn müeccel ise havale-i müeccele olup vadesi hülûlünde edâsı lâzım olur.

MC. 625,652,653,685,690.

MADDE 698 — Muhal-ün-aleyh deyni edâ etmeden muhile rücu' edemez. Ve rücu' edecek oldukda muhal-ün-bih ile rücu' eder.

Ya'ni ne cins akçe havale olunmuş ise muhilden onu alır, yoksa müeddâ ile rücu' edemez.

Meselâ, gümüş akçe havale olunup da altın verse muhilden gümüş akçe alıp altın mutâlebe edemez. Kezalik başka emsal ve eşya ile te'diye etse havale olunan akçeyi alır.

MC. 8,657,686,692,691,698,700,1056.

MADDE 699 — Muhal-ün-bihin edâsiyle ya diğer birinin üzerine havalesiyle yahut muhal-ün-lehin muhal-ün-aleyhi ibrasiyle muhal-ün-aleyh deynden beri olduğu gibi muhal-ün-leh muhal-ün-hibi hibe yahut tasadduk edip de muhal-ün-aleyh dahi kabul etse kezalik deynden beri olur.

MC. 847.

MADDE 700 — Muhal-ün leh fevt olup da muhal-ün-aleyh ona vâris olsa havlenin hükmü kalmaz.

MC. 667,698.

İdare-i Seniyye Tarihi :

Fi 25 Safer 1288

(Aynı A'zalar Ve Aynı Hey'et)

BEŞİNCİ KİTAP

KİTAB'ÜL-REHN

KİTAB'ÜL-REHN

KİTAB-I HÂMİS

Rehin hakında olup bir mukaddime ile dört babı şâmildir.

Mukaddime

Rehne dair olan ıstılahat-ı fıkhıyye beyanındadır.

MADDE 701 — Rehin, bir malı andan istiyfası mümkin olan bir hak mukabilinde mahbûs ve mevkûf kılmakadır, ve ol mala merhûn denildiği gibi rehin dahi denilir.

MC. 107,109,110,126,399-401,539,571,158,631,636,702-705, 709,710,731, 760,761,794,910,1006,1007,1506.; TMK. 765,796,812,853,868,876,884 (Daha doğrusu sistem farklılığı bulunduğundan bkz. ve krş. 765-886).

MADDE 702 — İrtihan, rehin almaktır.

MC. 708.

MADDE 703 — Râhin, rehin veren kimsedir.

MC. 701.

MADDE 704 — Mürtehin, rehin alan kimsedir.

MADDE 705 — Adl, râhin ve mürtehinin emniyyet edip de rehni tevdi ve teslim etikleri kimsedir.

MC. 708,749,1458,1705.; TBK. 471.; HUMK. 101-113.

Bâb-ı Evvel

Akd-i rehne dair mesâil beyanında olup üç fasla münkasimdir.

Fasl-ı Evvel

Rükn-i rehne dair olan mesâil beyanındadır.

MADDE 706 — Râhin ve mürtehinin icab ve kabulü ile rehn mün'akit olur. Fakat kabz bulunmadıkça tamam ve lâzım olmaz.

Binaenaleyh râhin kabl-et-teslim rehinden rücu' edebilir.

MC. 600,621,167,433,701,708,705,737,741,744,749,849,1460,1461,1774.; TMK. 853.

MADDE 707 — Rehnin icab ve kabulü, râhin bu şey'i sana deynim mukabilinde rehn ettim deyip yahut bu meâlde diğer bir söz söyleyip mürtehin dahi kabul ettim veyahut razı oldum demek gibi rızaya delâlet eder bir söz söylemekdir. Ve rehin lâfzının söylenmesi şart değildir.

Meselâ biri şu kadar kuruşa bir şey iştira ile bâyi' bir mal verip de parayı verinceye kadar alıkoy dese o malı rehn etmiş olur.

MC. 369,175,293,437,729.

Fasl-ı Sâni

İnki'ad-ı rehnin şartları beyanındadır.

MADDE 708 — Râhin ve mürtehinin âkil olması şartdır. Amma bâliğ olması şart değildir. Hattâ sabi-i mümeyyizin rehin ve irtihanı câizdir.

MC. 96,729,732,760,741,957,966,967,1452,1529.; TMK. 9,10,13-16.

MADDE 709 — Merhûnun satılmaya salih bir şey olması şartdır.

Binaenaleyh vakt-i akidde mevcud ve mal-ı mutekavvim ve makdûr-ut-teslim olması lâzımdır.

MC. 205,209,200,211,213,1243,1247.; TBK. 19,20.; TMK. 853-886.

MADDE 710 — Merhûnun mukabili mal-ı mazmûn olmak şartdır.

Binaenaleyh mal-ı mağsub için rehin almak caizdir. Emanet olan mal için rehin almak sahih olmaz.

MC. 631,416,638,701,709,890,891.; TMK. 853-886.

Fasl-ı Sâlis

Merhûnun zevâid-i muttasılası ve akd-i rehinden sonra vaki' olan tedbil ve ziyade hakkındadır.

MADDE 711 — Bey'de bilâ zikr dahil olan müştemilât rehinde dahi dahil olduğu gibi bir arsa rehn edildikde üzerindeki bilcümle eşcariyle meyvesi ve mağrusat ve mezrûat-ı sairesi sarahaten zikr olunmasa bile dahil olur.

MC. 13,230-233,710.; TMK. 620,621,644,777,778,794,861.

MADDE 712 — Rehnin rehn-i âhara tebdili caizdir.

Meselâ, bir kimse şu kadar kuruş deyni mukabilinde bir saat rehn ettikden sonra bir kılıç götürüp de saatın yerine bunu al dese ve mürtehin dahi saatı red ile kılıcı alsa ol meblâğ mukabilinde kılıç merhûn olur.

MC. 19,741,771.

MADDE 713 — Ba'd-el-akd râhinin merhûnu tezyidi caizdir.

Ya'ni bir şeyi rehin ettikden sonra henüz akid bakî iken ana bir malı dahi rehin olarak ilâve etmesi sahih olur ve bu ziyade asıl akde mültehik olur, ya'ni asıl akid güya bu iki mal üzerine varid olmuş olur. Ve bu iki malın mecmûu hîn-i ziyadede kaim olan deyne merhûn olur.

MC. 64,399-401,731,741.

MADDE 714 — Bir deyn mukabilinde bir mal rehn edildikde yine ol rehine mukabil olmak üzre deynin tezyidi sahih olur.

Meselâ, bir kimse bin kuruş deyni mukabilinde ikibin kuruşluk bir saat rehin ettikden sonra yine ol rehine mukabil olmak üzre dâinden beşyüz kuruş daha alsa ol saat bin beşyüz kuruşa rehn olmuş olur.

MC. 254,255,399-401.

MADDE 715 — Merhûndan mütevellid ziyade asıl merhun ile beraber merhun olur.

MC. 47,49,713,722,714,750.; TMK. 620,621,644,777,778,861.

Bâb-ı Sâni

Râhin ve mürtehine müteallik bazı mesâil beyanındadır.

MADDE 716 — Mürtehin hod-behod akd-i rehni fesh edebilir.

MC. 114,158,300,741,718,818.; TMK. 853 vd.

MADDE 717 — Mürtehinin rızası olmadıkça râhin akd-i rehni fesh edemez.

MC. 706.; TMK. 853 vd.

MADDE 718 — Râhin ve mürtehin bil'ittifak akd-i rehni fesh edebilirler. Fakat ba'd-el-fesh mürtehinin ol rehin mukabilindeki alacağını râhinden istiyfa edinceye değin rehni habs ve imsâke selâhiyyeti vardır.

MC. 716,744,745,749.; TMK. 853,857,858,864 vd.

MADDE 719 — Mekfûl-ün-anhın kefile rehin vermesi câizdir.

MC. 710,701,718.

MADDE 720 — Bir medyûnun iki dâini gerek birbiriyle şerik olsun ve gerek olmasın kendisinden bir rehn alsalar câiz olur ve bu rehin iki deynin mecmûu mukabilinde merhun olur.

MC. 710,739,714,783.; TMK. 769,770,784-878,855,862.

MADDE 721 — Biri iki kimsede olan alacağı için bir rehin alsa câiz olur. Bu dahi iki alacağın mecmûuna merhun olur.

MC. 768,794.; TMK. 769,770.

Bâb-ı Sâlis

Merhuna müteallik mesâil beyanında olup iki fasla münkasimdir.

Fasl-ı Evvel

Merhûnun meûnet ve masarifi beyanındadır.

MADDE 722 — Rehni mürtehin bizzat hıfz eder yahut ıyâli ya şeriki veyahut hizmetçisi gibi emini olan kimseye hıfz ettirir.

MC. 79,91,457,777,780,801,741,787,790,792.; TMK. 791,780,781,782,859.

MADDE 723 — Yer kirası ve bekçi ücreti gibi rehnin muhafazası için olan masraf mürtehine aiddir.

MC. 78,83,786.; TMK. 780-782,859.

MADDE 724 — Rehnin, hayvansa alefi ve çoban ücreti ve akar ise ta'miri ve saky ve telkîhi ve otlarının ayıklanması ve harkının tathîri gibi bakaası ve islah-ı menafii için olan masraf râhine aiddir.

MC. 83,519,729,1506.; TMK. 780,781.

MADDE 275 — Râhin ve mürtehinden birisi diğerine ait olan masrafı hod-behod îfa etse teberru'dur, sonra mutâlebe edemez.

MC. 255,529,561,657,722,787,1311,1315,1506,1508.

Fasl-ı Sâni

Rehn-i müsteâr hakkındadır.

MADDE 726 — Bir kimse diğerin malını istiâre edip de anın izniyle rehn etmek câiz olur. Ve buna rehn-i müsteâr denilir.

MC. 728,741,771,1452.; TMK. 771 (782 ve 783. maddelerin başlığı)

MADDE 727 — Mal sahibinin izni mutlak ise müsteîr anı her veçhile rehn edebilir.

MC. 728,816.

MADDE 728 — Mal sahibi şu kadar kuruş veya şu cins mal mukabilinde yahut filan adama veyahut filân beldede rehn edilmek üzre deyu mukayyeden izin verdikde müsteîr dahi ancak anın kayd ve şartına muvafık olarak rehn edebilir.

MC. 91,701,727,741,816,818,826,1637.

Bâb-ı Râbi'

Rehnin ahkâmı beyanında olup dört fasla münkasimdir.

Fasl-ı Evvel

Rehnin ahkâm-ı umûmiyyesi beyanındadır.

MADDE 729 — Rehnin hükmü fekkine kadar mürtehinin hakk-ı habsi olmak ve râhin fevt oldukda sair ğuremadan ehak olarak rehinden issiyfa-yi deyn edebilmekdir.

MC. 78,24,97,731,741,690.; TMK. 777 vd., 784,789,796,860,862.

MADDE 730 — Rehin borcun mütalebesine mâni' olmayıp rehni kabzettikden sonra dahi mürtehinin râhinden alacağını mutâlebeye selâhiyyeti bâkidir.

MC. 732,741,754.

MADDE 831 — Deynin bir mikdarı ifa olundukda ana mukabil rehnin bir mikdarını reddetmek lâzım gelmeyip bakıyye-i deyni tamamen istiyfa edinceye dek mürtehinin mecmu-i rehni habs ve imsâke selâhiyyeti vardır. Fakat iki şey rehn olundukda her biri için deynden bir mikdar

ta'yin olunmuşsa birisi için ta'yin olunan mikdar edâ olundukda râhin yalnız anı tahlis edebilir.

MC. 179,279,716,720,709,729,741.; TMK. 864.

MADDE 732 — Rehn-i müsteârı tahlis ile kendiye teslim etmek üzre sahibinin râhin-i müsteîri muâhazeye selâhiyyeti vardır. Ve müsteir fakrı sebebiyle edâ-i deynden âciz olduğu suretde mu'ir deyni kendi tarafından edâ ile malını rehinden tahlis edebilir.

MC. 76,91,728,735,741,813,830,825,1506,1637.

MADDE 733 — Râhin ve mürtehinin vefatiyle rehin bâtıl olmaz.

MC. 734,738.

MADDE 734 — Râhin fevt oldukda veresesi kibâr ise anın makamına kaim olup terekeden te'diye-i deyn ile rehni tahlis etmeleri lâzım olur.

Ve eğer verese sığar ise yahut kibar olup da ğâib ya'ni müddet-i sefer bâid olan yerde ise vasîsi mürtehinin izniyle rehni satıp semeninden te'diye-i deyn eyler.

MC. 729,757.

MADDE 735 — Râhin-i müsteir gerek berhayat bulunsun ve gerek fekk-i rehnden mukaddem fevt olsun rehn-i müstearın mukabili olan borç edâ olunmadıkça mu'ir olan kimse malını mürtehinden alamaz.

MC. 729,732,733.

MADDE 736 Râhin-i müsteir olan kimse müflis-i medyûn olduğu halde fevt olsa rehn-i müsteâr mürtehin yedinde alâhâlihi merhûn kalır. Fakat mu'îrin rızası olmadıkça satılmaz. Ve mu'îr rehni bey' ile te'diye-i deyn edecek oldukda semeni deyne vefa ederse mürtehinin rızasına bakılmaksızın satılır. Ve eğer rehnin semeni deyne vefa etmezse mürtehinin rızası olmadıkça satılamaz.

MC. 96,358,365,729,732,916.

MADDE 737 — Mu'îr eğer deyni terekesinden ezyed olduğu halde fevt olsa râhine binnefs deynini te'diye ile rehn-i müsteârı tahlis ve reddetmek üzre emr olunur. Ve eğer fakrı sebebiyle te'diye-i deynden âciz olursa ol rehn-i müsteâr alâhâlihî mürtehin indinde merhun kalır.

Fakat verese-i mu'îr borcu edâ ile anı tahlis edebilirler. Ve mu'îrin dâinleri rehnin bey'ini mutâlebe ettiklerinde semeni deyne vefa ederse mürtehinin rizasına bakılmaksızın satılır. Ve eğer vefa etmezse mürtehinin rizası olmadıkça satılamaz.

MC. 732,735.

MADDE 738 — Mürtehin fevt oldukda rehin onun veresesi indinde merhûn olarak kalır.

MC. 720,729,733.

MADDE 739 — İki kimseye olan deyni için bir rehin vermiş olan râhin birine olan deynini edâ etse rehnin nısfını istirdad edemeyip ikisinin dahi alacağını tamamen îfa etmedikçe rehni tahlise selâhiyyeti yokdur.

MC. 720,741.; TMK. 769,770.

MADDE 740 — İki medyûnundan bir rehin almış olan kimse ikisinde olan alacağını tamamen istiyfa edinceye dek rehni imsak edebilir.

MC. 720.; TMK. 769,770.

MADDE 741 — Rehni râhin itlâf yahut ta'yib ettikde zâmin olması lâzım geldiği gibi mürtehin itlâf yahut ta'yib ettikde dahi kıymeti mikdarı deynden sâkıt olur.

MC. 729,779.; TMK. 782,859.

MADDE 742 — Âhar bir kimse rehni itlâf etse yevm-i itlâfındaki kıymetini verir. Ve ol kıymet mürtehin indinde rehn olur.

MC. 714,891,912,1637.; TMK. 782,859.

Fasl-ı Sâni

Râhin ve mürtehinin rehinde tasarrufları hakkındadır.

MADDE 743 — Râhin ve mürtehinden birinin izni olmaksızın diğerinin rehni başka bir kimseye rehn etmesi bâtıldır.

MC. 96,701,714,742,744,745,891,901.; 856,859,863.

MADDE 744 — Mürtehinin izniyle râhin rehni diğere rehn etse rehn-i evvel bâtıl ve rehn-i sâni sahih olur.

MC. 51,114,706,718,748.; TMK. 859,863,856.

MADDE 745 — Râhinin izniyle mürtehin rehni rehn etse rehn-i evvel bâtıl ve rehn-i sâni rehni müsteâr kabilinden olarak sahih olur.

MC. 727,728,732,735,736,737.; TMK. 856,859,863.

MADDE 746 — Râhinin rızası olmaksızın mürtehin rehni sattıkda râhin muhayyer olup dilerse bey'i fesh eyler, dilerse icazet ile tenfiz eyler.

MC. 96,367,378,741,760,759,901.; TMK. 856,859,863.

MADDE 747 — Mürtehinin rızası olmaksızın râhin rehni sattıkda bey'i nâfiz olmaz ve mürtehinin hakk-ı habsine helal gelmez. Fakat borç îfa olunursa ol bey' nâfız olur.

Ve keza mürtehin ol bey'e icazet verse nâfiz olup rehin dahi rehniyyetden çıkarak borç hali üzre kalır ve mebi'in semeni mebi' makamında rehn olur. Ve eğer mürtehin icazet vermez ise müşteri muhayyer olup dilerse rehnin fekkine kadar bekler ve dilerse hâkime müracaat ile bey'i fesh ettirir.

MC. 24,46,67,55,64,78,209,729,741,355,1635.; TMK. 783,859,863.

MADDE 748 — Râhin ve mürtehinden biri diğerinin izni ile rehni ahar bir kimseye iâre edebilir ve ba'dehu her biri anı rehniyyete iade edebilir.

MC. 24,741,729,749,753,783,790,791,792,1460,1459.

MADDE 749 — Mürtehin rehni râhine iâre edebilir.

Bu suretde râhin fevt olsa mürtehin yine rehne râhinin sâir dâyinlerinden ehak olur.

MC. 533,741,765,766.

MADDE 750 — Râhinin izni olmadıkça mürtehin rehinden intifa' edemez.

Amma râhinin izin ve ibâhasiyle mürtehin rehni kullanır ve meyve ve süt gibi hâsılatını alır ve bunların mukabilinde deynden bir şey sâkıt olmaz.

MC. 24,46,96,715,741,891,901,1226.; TMK. 777,778,861.

MADDE 751 — Mürtehin bir mahalle gider oldukda yol emîn ise rehni beraber götürebilir.

MC. 83.; TMK. 783.

Fasl-ı Sâlis

Yed-i adilde olan rehnin ahkâmı beyanındadır.

MADDE 752 — Yed-i adil, yed-i mürtehin gibidir.

Ya'ni râhin ve mürtehin rehni emniyyet ettikleri bir kimseye tevdi' etmek üzre mukavele edip o dahi razı olarak kabz etse rehin tamam ve lâzım olur. Ve ol kimse mürtehin makamına kaim olur.

MC. 91,97,706,760,741,873,881,910.; HUMK. 101.; TBK. 471.

MADDE 753 — Hîn-i akidde rehni mürtehin kabz etmek üzre şart edildikten sonra râhin ve mürtehin bil'ittifak yed-i adl'e vaz' etseler câiz olur.

MC. 46,96,729,741.

MADDE 754 — Deyn baki iken adl olan kimse râhin ve mürtehinden birinin rızası olmadıkça rehni diğerine veremez ve verirse istirdada selâhiyyeti vardır. Ve kabl-el istirdad rehin telef olsa adl anın kıymetini zâmin olur.

MC. 20,96,787,790,814.

MADDE 755 — Adl fevt olsaterazi-i tarafeyn ile rehin bir başka adl-e tevdi' olunur. Ve eğer beynlerinde ittifak hasıl olmazsa hâkim rehni bir yed-i adl'e vaz' eder.

MC. 749,1529.

Fasl-ı Râbi'

Bey-i rehn hakkındadır.

MADDE 756 — Râhin ve mürtehinden birisi diğerinin rızası olmadıkça rehni satamaz.

MC. 46,378,729,736,747.; TMK. 783,859.

MADDE 757 — Deynin vakt-i edâsı hulûl edip de râhin edâsından imtina' ettikde rehni bey' ile edâ-yı deyn etmek üzre hâkim tarafından râhine emrolunur. Eğer ibâ ve inad ederse hâkim rehni bey' ile deynî edâ eder.

MC. 20,758,759,999,1461.; TMK. 783,788,789,859.

MADDE 758 — Râhin ğaib olup da hayat ve mematı ma'lûm olmasa mürtehin rehni bey' ile alacağını istiyfa etmek üzre hâkime müracaat eder.

TMK. 788,789,859.

MADDE 759 — Rehnin fesadından havf olunursa mürtehin anı izn-i hâkimle satabilir ve semen kendi yedinde rehn olur. Ve eğer hâkimin izni olmaksızın satarsa zâmin olur.

Kezalik rehn olan bağ ve bostanın meyve ve sebzesi yetişip de telef olmasından havf olunsa bile rey-i hâkim ile satılabilir; amma hob-behod mürtehin satsa zâmin olur.

MC. 21,58,91,96,358,715,757,1636.

MADDE 760 — Deynin vakt-i edâsı hulûl ettikde rehni satmak üzre râhin mürtehini ya adli yahut başka birini tevkil etse sahih olur. Ve artık râhin ol vekili vekâletden azledemez. Ve râhin vemürtehinden birinin vefatiyle dahi mün'azil olmaz.

MC. 87,96,17,658,741,365,706,715,730,158,476,747,966,957,979,
980,1192,1459,1456,1458,1498,1461,1417,1484,1453,1521,1522,
1523,1527,1529,1641.; TMK. 788,789.

MADDE 761 — Rehni bey'e vekil olan kimse deynin vakt-i edâsı hulûl ettikde rehni bey' ile semenini mürtehine teslim eder. Ve eğer ibâ ederse rehni satmak üzre râhin cebrolunur. O dahi ibâ ve inad ederse hâkim satar.

Ve eğer râhin yahut veresesi gaib bulunursa rehni satmak üzre vekile cebr olunur. Ve inad ederse hâkim kendi satar.

MC. 715,741,1006,1461,1774.

İrâde-i Seniyye Tarihi :
25 Safer 1288

Meclis-i Tetkikat-ı Şer'iye A'zasından Ve Vekîl-i Ders Es-Seyyid Halil	**Mecelle Cemiyeti Reisi ve Meclis-i Tetkikât-i Şeriye Azası Ömer Hulûsî**
Divan-ı Ahkâm-ı Adliye Azası Ahmed Hulûsî	**Şûrây-ı Devlet A'zası Seyfeddin**
Meclis-i Tetkikât-ı Şer'iye A'zası İsa Ruhî	**Divan-ı Ahkâm-ı Adliye A'zası Ahmed Hilmi**
Mecelle Cemiyeti A'zası İbn Âbidin-zâde Alâaddin	**Mekteb-i Nüvvâb Müdürü Yunus Vehbi**

ALTINCI KİTAP

KİTAB'ÜL-EMÂNÂT

KİTAB'ÜL-EMÂNÂT

KİTAB-I SÂDİS

Emânât hakkında olup bir mukaddime ile üç babı müştemildir.

Mukaddime

Emanâta müteallik ıstılahât-ı fıkhiyye beyanındadır.

MADDE 762 — Emanet, emin ittihaz olunan kimse nezdinde bulunan şeydir. Gerek vedia gibi akd-i istihfaz ile emanet edilsin ve gerek me'cûr ve müsteâr gibi bir akd zımnında emanet olsun ve gerek bir gûna akd ve kasd olmaksızın bir kimsenin yedine emanet geçsin. Nitekim rüzgâr ile bir kimsenin hanesine komşusunun bir malı düşse akid olmadığı cihetle ol mal hane sahibi nezdinde vedia olmayıp fakat emanetdir.

MC. 370,600,741,787,1350,1461,1413.; TBK. 463.; MH. 793.

MADDE 763 — Vedîa, hıfz için bir kimseye îda' olunan maldır.

MC. 762.; MH. 793.; TBK. 463.

MADDE 764 — Îda' kendi malının muhafazasını diğere ihâle etmektir ki ihale eden kimseye dal'ın kesriyle mûdi' ve kabul eden kimseye vedî' ve dal'in fethiyle müstevda' denilir.

MC. 763,783,780,791,791,1370,1460,1461.; TBK. 463.; MH. 793.

MADDE 765 — Âriyet, meccaen ya'ni bilâ bedel menfaatı temlik olunan maldır ki muâr ve müsteâr dahi denilir.

MC. 429,450,452,462,428,815,819,823,806.; TBK. 299.; MH. 756.

MADDE 766 — İâre, âriyet vermekdir ki, veren kimseye muîr denilir.

MC. 765.; MH. 756.; TBK. 299.

MADDE 767 — İstiâre, âriyet almakdır ki, alan kimseye müsteîr denilir.

MC. 765.; MH. 756.; TBK. 299.

Bâb-ı Evvel

Emânâta dair bazı ahkâm-ı umumiyye beyanındadır.

MADDE 768 — Emânet mazmun değildir.

Ya'ni emînin sun' ve taksiri olmaksızın telef ya zâyi' olduğu takdirde zamân lâzım gelmez.

MC. 299,318,401,545-548,550-552,556,557,559,600,610,602,603,

604,605,606,571,608,609,611,777,769,770,780,795,759,755,779,
704,799,801,802,807,814-829,903,1006,1007,087,1350,1379-1383,1415,
1416,1421,1422,1430,1494,1493,1501,1515.; TBK. 299,300,463,464.;TMK. 693-698.
MH. 759 vd., 795 vd. 800.

MADDE 769 — Bir kimse yolda yahut diğer mahalde birşey bulup da kendisine mal olmak üzre ahz etse ğâsıb hükmünde olur.

Bunun üzerine ol mal telef ya zâyi' olduğu halde kendisinin sun' ve taksiri olmasa bile zâmin olur. Amma sahibine vermek üzre aldığı suretde eğer sahibi malûmsa yedinde sırf emanettir. Sahibine teslim etmesi lâzım gelir. Ve eğer sahibi ma'lûm değilse lûkatadır ki mültekit olan ya'ni bulup alan kimse yedinde emanetdir.

MC. 68,79,91,449,770,780,768,787,658,785,809,864,881,910,1654.; TMK. 693-698.
TBK. 41 vd., 61 vd.

MADDE 770 — Mültekıt bir lûkata bulduğunu i'lân ettirir ve sahibi zuhur edinceye dek nezdinde emanet olmak üzre hıfz eder ve bir kimse zuhur ile kendi malı olduğunu isbat ederse ana teslim etmesi lâzım gelir.

MC. 91.; TBK. 693-698.

MADDE 771 — Bir kimse nezdinde diğerin malı kazârâ telef olduğu suretde eğer sahibinin izni olmaksızın almışsa be-herhâl zâmin olur. Ve eğer sahibinin izni ile almışsa yedinde emanet olmakla zâmin olmaz. Fakat sevm-i şira suretinde semen tesmiye olunduğu halde zamân lâzım gelir.

Meselâ bir kimse sırçacı dükkânından hod behod bir kâse alıp da elinden düşerek kırılsa zâmin olur. Ve eğer sahibinin izniyle alıp da nazar ederken kazara yere düşüp kırılsa zamân gelmez. Ve ol kâse diğer bir takım kâseler üzerine düşerek kırılıp onları dahi kırsa bu kâselerin zamânı lâzım gelir; ancak ol kâse emanet olmakla yine anın zamânı lâzım gelmez. Amma bu kâse kaç kuruşadır deyip dükkâncı dahi şu kadar kuruşadır al dedikten sonra eline alıp da yere düşerek kırılsa zâmin olur.

Kezalik bir kimse şerbet içerken şerbetçinin bardağı elinden düşüp de kırılsa ariyet kabilinden emanet olmakla zamân lâzım gelmez. Fakat kendisinin sû-i-isti'malinden nâşi düşmüşse zâmin olur.

MC. 294,318,298,401,299,601,610,741,772,777,713,710,768,787,881,
891,912,1350,1413,1463.; TBK. 41 vd., 61 vd.

MADDE 772 — Delâleten izin sarahaten izin gibidir. Fakat sarahaten nehiy varsa delâlete i'tibar olunmaz.

Meselâ, bir kimse birinin izniyle hanesine dahil oldukda meydanda duran kadeh ile su içmeğe delâleten me'zundur. Ve su içerken kazara yedinden kadeh düşüp de kırılsa zamân lâzım gelmez.

Fakat sahib-i hane ol kadehe dokunma diye nehy etmişken eline alıp da düşerek kırılsa zâmin olur.

MC. 13,91,378,813,891.; TBK. 41 vd., 61 vdd.

Bâb-ı Sâni

Vedîa hakkında olup iki faslı şâmildir.

Fasl-ı Evvel

Akd ve şart-ı îdâ'a müteallik mesail beyanındadır.

MADDE 773 — Sarahaten yahut delâleten icab ve kabul ile îda' mün'akit olur.

Meselâ, sahib-i vedîa şu malı sana îda' ettim yahut emanet eyledim deyip müstevda' dahı kabul ettim dese sarahaten îda' mün'akit olur.

Ve keza bir kimse hana dahil olarak hancıya hayvanımı nereye bağlıyayım dedikde hancı bir yer gösterip o dahi oraya bağlasa delâleten îda' mün'akit olur.

Kezalik bir kimse malını bir dükkâncının yanına bırakıp gitse ve o dahi görüp sükût etse ol dükkân sahibi nezdinde vedîa olur. Ve eğer dükkân sahibi kabul etmem diyerek reddetse îda' mün'akit olmaz.

Ve kezalik bir kimse malını vedî'a olmak üzre bir kaç kişinin yanına bırakıp gitse ve anlar dahi görüp sükût etseler ol mal cümlesinin nezdinde vedîa olur, fakat birer birer ol mahalden kalkıp gitseler en sonra kalan kimse hıfza teayyün etmekle anın nezdinde vedîa olmuş olur.

MC. 13, 149,762,769,783,790,901.; TBK. 1 vd,. 463.; MH. 793,795.

MADDE 774 — Mûdi' ile müstevda'dan her birinin her ne vakit dilerse akd-i îda'ı feshe selâhiyyeti vardır.

MC. 114,406,777,774,794.; MH. 793,816.; TBK. 466,467.

MADDE 775 — Vedîanın vaz-ı yede kabil ve kabza sâlih olması şartdır.

Binaenaleyh havadaki kuşun îda'ı sahih değildir.

MC. 773.; MH. 794.; TBK. 463.

MADDE 776 — Mûdi' ile müstevda'ın âkil ve mümeyyiz olmaları şartdır. Bâliğ olmaları şart değildir.

Binaenaleyh, mecnunun ve sabi-i gayr-ı mümeyyizin îda' ve vedîayı kabul etmeleri sahih değildir; amma me'zun olan sabi-i mümeyyizin îda'ı ve vediayı kabul eylemesi sahihdir.

MC. 916,777,967,787,887,912,801.; TMK. 9,10,13-16.; MH. 799.

Fasl-ı Sâni

Vedîanın ahkâmı ve zamânatı beyanındadır.

MADDE 777 — Vedîa yed-i müstevda'da emanetdir.

Binaenaleyh müstevda'ın sun' ve teaddisi ve hıfzda taksiri olmaksızın telef ya zayi' olsa zaman lâzım gelmez. Fakat ücretle hıfz için îda' olunmuşsa mümkün-ut-teharruz olan bir sebeble telef ya zayi' olduğu suretde mazının olur.

Meselâ, bir kimsenin yedinde kazârâ vedîa olan saat düşüp de kırılsa zamân lâzım gelmez; amma saatı çiğnese yahut elinden bir şey düşüp de saat kırılsa zamân lâzım gelir. Kezalik bir kimse malını diğere îda' ve hıfz için ana ücret i'ta ettikden sonra ol mal sirkat olunmak gibi mümkün-ut-teharruz olan bir sebebden nâşi zayi' olsa müstevda'a zamân lâzım gelir.

MC. 83,91,482,607,608,780-782,768,787,813,1321,1774.; MH. 798-801.; TBK. 463,465.

MADDE 778 — Müstevda'ın hizmetkârı yedinden vedîa üzerine bir şey düşüp de vedîa telef olsa hizmetkâr zâmin olur.

MC. 89,776,787,912,916,1637.; MH. 800.; TBK. 465.

MADDE 779 — Vedîa hakkında sahibinin razı olmadığı şeyi yapmak teaddidir.

MC. 36,658,787,794,784,781,792,796,780,801,901,1007.; MH. 803-805.; TBK. 465.

MADDE 780 — Müstevda' vedîayı kendi malı gibi bizzat hıfz eder yahut emini olan kimseye hıfz ettirir.

Ve emini indinde teaddi ve taksir olmaksızın telef ya zayi' olsa müstevda'a ve gerek emînine zamân lâzım gelmez.

MC. 91,609,784,777,776,790,722,874.; MH. 797,798,799,800.; TBK. 463,465.

MADDE 781 Müstevda' kendi malını nerede hıfz ederse vedîayı dahi orada hıfz edebilir.

MC. 64,91,88,779,790.; MH. 798.; TBK. 463,468.

MADDE 782 — Vedîanın emsali veçhile muhafazası lâzımdır.

Binaenaleyh nukûd ve mücevherat misillû emvâli ahır ve samanlık gibi yerlerde tutmak hıfzda olmakla bu halde telef ya zayi' olsa zamân lâzım gelir.

MC. 777,1774.; MH. 798.; TBK. 468.

MADDE 783 — Müstevda' müteaddit oldukda eğer vedîa kabil-i kısmet değilse birinin izniyle diğeri hıfz eder yahut bil münavebe hıfz ederler ve bu vedîa bilâ teaddi velâ taksir telef olsa birine zamân lâzım gelmez.

Ve eğer vedîa kabil-i kısmet ise müstevda'lar anı beyinlerinde seviyten taksim ile her biri hissesini hıfz eder.

Ve birisi hissesini mûdi'in izni olmadıkça müstevda-ı âhara veremez, verip de âharın yedinde iken bilâ teaddi velâ taksir telef ya zayi' olsa alana zamân lâzım gelmez. Amma veren kendi hissesini zamin olur.

MC. 91,772,777,790,791,787.; TBK. 469.

MADDE 784 — Akd-i îda'da irad olunan şart eğer mümkin-ül-icra ve müfid olursa mu'teberdir, değilse lağvdır.

Meselâ, müstevda'ın hanesinde hıfz olunmak şartiyle bir mal ida' olunmuş iken harîk vukûu ile diğer mahalle nakline mecburiyyet geldıkde ol şarta i'tibar olunmaz ve bu suretde vedia diğer mahalle nakl olunup da bilâteaddi velâ taksir telef ya zâyi' olsa zamân lâzım gelmez.

Ve keza mûdi' müstevda'a vedîanın hıfzını emredip de zevcesine ya oğluna yahut hizmetkârına veyahut kendi malını hıfz edegelen bir kimseye vermekden nehy ettikde eğer ol kimseneye vermekde mecburiyyet varsa nehiy mu'teber olmaz. Bu suretde müstevda' vediayı ol kimesneye verip de bilâ teaddi velâ taksir telef ya zâyi' olsa zamân lâzım gelmez. Ve eğer mecburiyyet yokken verirse zâmin olur.

Kezalik hanenin filan odasında hıfz olunmak şart olunmuş iken müstevda' anı ol hanenin diğer odasında hıfz ettiği suretde eğer ol odalar emr-i muhafazada müsavi iseler ol şarta i'tibar olunmaz. Ve bu halde vedîa telef olsa kezalik zamân lâzım gelmez. Amma odaların biri kârgir ve diğeri ahşab olmak gibi beynlerinde tefâvüt bulunsa şart mu'teber olup müstevda' anı meşrût olan odada hıfz etmeğe mecbur olur. Ve hıfzda ol odanın madûnu olan odaya koyup da telef olsa zâmin olur.

MC. 91,777,787,790.; MH. 802.; TBK. 463 vd.

MADDE 785 — Vedîanın sahibi gaib olup da hayat ve mematı ma'lûm olmasa müstevda' anı sahibinin vefatı tebeyyün edinceye dek hıfz eder.

Fakat vedia durmakla bozulacak şeylerden olduğu halde hâkimin izniyle satıp semenini nezdinde emanet olarak hıfz edebilir. Amma satmayıp da durmakla bozulsa zâman lâzım gelmez.

MC. 42,91,802.; MH. 811.; TBK. 467.

MADDE 786 — At ve inek gibi nafakaya muhtaç olan vedîanın nafakası sahibine aiddir. Sahibi gaib oldukda müstevda olan kimse hâkime müracaat edip o dahi sahib-i vedîa hakkında aslâh ve enfa' olan suretin icrasını emreyler. Şöyle ki vedîanın icarı mümkün ise müstevda' anı rey-i hâkimle icar edip ücretinden infak eder; yahut semen-i misliyle satar ve icarı mümkin değilse kezalik rey-i hâkimle hemen yahut üç güne kadar kendi malından infak ettikden sonra semen-i misliyle satıp nihayet üç günlük masrafını dahi sahibinden ister. Amma hâkimin izni olmaksızın masraf ederse mu'di'den alamaz.

MC. 58,88,770,792,799,725-1508.; MH. 812,813.; TBK. 464,468,466.

MADDE 787 — Müstevda'ın teaddi veya taksiri halinde vedîa telef veyahut kıymetine noksan târi' olsa zamân lâzım gelir.

Meselâ, müstevda' kendisinde vedia olan nukûdu umuruna sarf ile istihlâk etse zâmin olur. Bu suretde nezdinde emanet olan bir kese nukûdu ol veçhile sarf edip de ba'dehu kendi malından yerine koyduktan sonra teaddi ve taksir olmaksızın zâyi' olsa zamândan kurtulamaz.

Ve keza müstevda' yedinde vedia olan hayvana bilâ izin binip de giderken gerek fevkalâde sürmekle ve gerek diğer sebeble ve gerek bilâ sebeb telef olsa veyahut esna-yı rahda sirkat olunsa müstevda' ol hayvanı zâmin olur.

Kezalik harîk vukuunda müstevda' vedîayı diğer mahalle nakle muktedirken nakletmeyip de muhterik olsa zamân lâzım gelir.

MÇ. 2,8,76,72,779,545,793,799,610,658,788,792,803,814,864,

892,1632.

MADDE 788 — Vedîayı sahibinin izni olmaksızın diğer mal ile yekdiğerinden tefrik olunamıyacak suretde karıştırmak teaddîdir.

Binaenaleyh müstevda' kendisinde vedia olan bir mikdar yüzlük altunları kendisinin yüzlük altunlarıyla bilâ izin karıştırdıktan sonra zâyi' olsa yahut sirkat olunsa zâmin olur. Ve keza müstevda'dan başka bir kimse mezkûr altunları ol veçhile karıştırsa ol kimse zâmin olur.

MC. 778,789,916.; MH. 808,809.; TMK. 700.

MADDE 789 — Müstevda' eğer vedîayı sahibinin izniyle madde-i ânifede beyan olunduğu üzre diğer mal ile karıştırsa yahut kendisinin sun'u olmaksızın iki mal birbiriyle kezalik yekdiğerinden tefrik olunmayacak surette karışsa meselâ, bir sandık derûnunda vedîa olan altun kesesi yırtılıp içindeki altunlar diğer altunlarla karışsa mecmûunda müstevda' ile sahib-i vedîa hisseleri mikdarınca şerik olurlar. Bu halde bilâ teaddi velâ taksir telef ve zâyi' olsa zâman lâzım gelmez.

MC. 787,792,799,1061,1452,1510.; MH. 803-807.; TBK. 465.

MADDE 790 — Müstevda' vedîayı bilâ izin âhara îdâ' edemez. Edip de ba'dehu telef olsa zâmin olur.

Ve eğer müstevda-ı sânînin teaddi ya taksiriyle telef olmuşsa mûdi' dilerse müstevda-ı sâniye tazmin ettirir ve dilerse müstevda-ı evvele tazmin ettirip, o dahi müstevda-ı sânîye rücu' eder.

MC. 21,54,78,91,96,427,743,780,784,658,777,787,789,820,803,

910,911,1415,1452,1459,1466,1774.; MH. 803.; TBK. 465.

MADDE 791 — Müstevda' vedîayı âhar kimseye îda' edip de mûdi' mücîz olsa müstevda-ı evvel aradan çıkıp ol kimse müstevda' olur.

MC. 793,1453.; MH. 803.; TBK. 465.

MADDE 792 — Müstevda' vediayı sahibinin izniyle istimal edebildiği gibi âhara icar ve iâre ve rehn dahi edebilir.

Amma sahibinin izni olmaksızın âhara ya iâre veya rehn edip de vedîa müste'cir ya müsteîr yahut mürtehin yedinde telef ya zâyi' olsa vahut kıymetine noksan gelse müstevda'a zamân lâzım gelir.

MC. 96,765,726,787,368,600,601,701,658,857,813,831,1452,1459,

1451,1470,1460.; MH. 803-807.; TBK. 465.

MADDE 793 — Müstevda' emanet akçeyi bilâ izin âhara ikraz ve teslim edip de sahibi mücîz olmasa müstevda' ol akçeyi zâmin olur.

Kezâlik kendisinde vedîa olan akçe ile sahibinin âhara olan deynini eda ettikde sahibi razı olmasa zâmin olur.

MC. 787,892,1460,1459,1635.; MH. 804-805.; TBK. 465.

MADDE 794 — Vedîayı sahibi taleb ettikde kendisine red ve teslimi lâzım gelir. Ve red ve teslimi meûneti ya'ni külfeti ve masrafı mûdi'a âid olur.

Ve mûdi' taleb ettikde müstevda' vermeyip de vedîa telef ya zâyi olsa zâmin olur.

Fakat hîn-i talepte vedîa uzak mahalde bulunmak gibi bir özürden naşi veremeyip de telef ya zâyi' olmuş ise ol halde zamân lâzım gelmez.

MC. 78,88,594,595,723,787,890,830,901,1589.

MH. 816.; TBK. 466,467,468.

MADDE 795 — Müstevda' vedîayı bizzat yahut emîni ile red ve teslim eder. Ve emîni ile red ve irsal ettiği suretde kabl-el- vusûl vedîa bilâ teaddi velâ taksir telef ya zâyi' olsa zamân lâzım gelmez.

MC. 91,789,794,780,829.; MH. 816.; TBK. 466-468.

MADDE 796 — İki kimse müşterek mallarını bir kimseye îda' ettikden sonra ol şeriklerden birisi gelip de âharın gıyabında hissesini müstevda'dan taleb ettikde vedîa eğer misliyyatdan ise müstevda' anın hissesini kendisine verir. Ve eğer kıyemiyyatdan ise vermez.

MC. 91,1100,1117,1118.; TBK. 469.

MADDE 797 — Vedîayı teslimde mekân-ı îda' mu'teberdir.

Meselâ, İstanbul'da îda' olunan meta' yine İstanbul'da teslim olunur, Edirne'de teslim etmek üzre müstevda'a cebr olunamaz.

MC. 19,794,795,1621.; TBK. 468.

MADDE 798 — Vedianın menafii sahibinindir.

Meselâ, emanet olunan hayvanın yavrusu ve sütü ve yünü sahibine aid olur.

MC. 21,91,96,447,785.; TBK. 468.

MADDE 799 — Sahib-i vedîa gaib olup da üzerine nafakası vacib olan kimsenin müracaatı üzerine hâkim ol ğâibin vedîa olan akçesinden ol kimseye nafaka takdir ettikde müstevda' kendi yedinde vedîa olan akçeden ol kimsenin nafakasına sarf etse zamân lâzım gelmez.

Fakat hâkimin emri olmaksızın sarf ederse zâmin olur.

MC. 5,10,96,1320,1746,1774,1830.; MH. 817-819.

MADDE 800 — Müstevda'a cünûn ârız olup da sahv ve ifâkatinden yeis geldikde kabl-el-cinne ahz etmiş olduğu vedia aynen mevcud olmasa sahibi mu'teber kefil göstererek mecnunun malından tazmine selâhiyyeti vardır.

Fakat sonra kendine ifâkat gelip de vediayı sahibine red etmiş yahut bilâ teaddî velâ taksir vedîa telef ya zâyi' olmuş idüğini beyan ederse yeminiyle tasdik olunarak ahz olunmuş olan akçesini istirdad eyler.

MC. 97,926,944,1774.; MH. 817-818.

MADDE 801 — Müstevda' fevt oldukda vedîa aynen terekesinde bulunduğu suretde vârisi yedinde dahi emanet olmakla sahibine reddolunur.

Amma aynen terekesinde bulunmadığı suretde eğer müstevda'ın hâl-i hayatında ol vedîayı sahibine reddettim yahut bilâ teaddi zâyi' oldu demek gibi bir suretle vedîanın halini beyan ve takrir eylediğini vârisi isbat ederse zamân lâzım gelmez.

Kezalik vâris biz vedîayı biliriz şöyle idi, böyle idi diye tavsif ve tefsîr ederek müstevda'ın vefatından sonra bilâ teaddi velâ taksîr zâyi' olduğunu beyan etse yemini ile tasdik olunarak zamân lâzım gelmez.

Ve eğer müstevda' vedîanın halini beyan etmemiş ise mücehhilen fevt olmuş demek olmasiyle düyûn-u saire gibi terekesinden istîfa olunur.

Ve keza vârisin vedîayı tavsif ve tefsîr etmiyerek mücerred biz vedîayı biliriz zâyi' oldu demesi mu'teber olmayıp ol vechile zayi' olduğunu isbat edemediği suretde terekeden zamân lâzım gelir.

MC. 76,776,946,777,1573,1774.; MH. 817-819.

MADDE 802 — Mûdi' fevt oldukta vedîa varisine verilir. Fakat tereke müstağrak bid-deyn ise hâkime müracaat edilir.

Ve eğer hâkime müracaat etmeksizin müstevda' anı vârise verip o dahi istihlâk etse müstevda zâmin olur.

MC. 17,793,796,1526,1774.; MH. 819.

MADDE 803 — Vedîanın tazmini lâzım geldikde misliyyatdan ise mislini ve kıyemiyyattan ise zamânı mucib olan şeyin yevm-i vukuundaki kıymetini vermek lâzım gelir.

MC. 891.; MH. 821.

Bâb-ı Sâlis

Âriyet hakkında olup iki faslı şâmildir.

Fasl-ı Evvel

Akd ve şart-ı iâreye müteallik mesâil beyanındadır.

MADDE 804 — İâre icab ve kabul ile ve teâti ile mün'akit olur.

Meselâ, bir kimse birine şu malımı sana iâre ettim, yahut âriyet verdim deyip o dahi kabul eyledim dese yahut bir şey söylemiyerek kabz etse veyahut biri diğerine şu malı bana âriyet ver deyip o dahi verse iâre mün'akit olur.

MC. 101,102,167,149,175,405,658,891,815,811,822,813,819,820.

MH. 756 vd.; TBK. 1 vd.

MADDE 805 — Muirîn sükûtu kabul sayılmaz.

Binaenaleyh bir kimse birinden bir şey âriyet isteyip de sahibi sükût eylemiş olduğu halde alsa ğasıb olur.

MC. 67,891.; TBK. 1 vd.

MADDE 806 — Muîr istediği vakit iâreden rücû edebilir.

MC. 114,831,832,825,874.; TBK. 304.; MH. 768.

MADDE 807 — Muîr ve müsteîrden her hangisi fevt olsa akd-i îare münfesih olur.

MC. 96,801.; TBK. 305.; MH. 778.

MADDE 808 — Müsteârın intifaa salih olması şartdır.

Binaenaleyh firarî hayvanın iâre ve istiâresi sahih değildir.

MC. 17,23,58,61,765,599.; MH. 757.; TBK. 299 vd.

MADDE 809 — Muîr ve müsteîrin âkil ve mumeyyiz olmaları şartdır, bâliğ olmaları şart değildir.

Binaenaleyh mecnun ile sabi-i gayri mümeyyizin iâre ve istiareleri caiz olmaz amma sabi-i me'zûnun iâre ve istiâresi caiz olur.

MC. 776,820,910,916,957,966,960,967.; TMK. 9,10,13-16.

MADDE 810 — Âriyetde kabz şart olup kabl-el-kabz hükmü yoktur.

MC. 57,804,844.; TBK. 299.

MADDE 811 — Müsteârın tâ'yini lâzımdır.

Meselâ, ta'yin ve tahyîr olmaksızın iki beygirden biri iâre olunsa sahih olmayıp muîr her hangisini iâre edecekse ta'yin etmesi lâzımdır. Fakat her hangisini alırsan al deyu müsteîri tahyîr etse iâre sahih olur.

MC. 816

Fasl-ı Sâni

Âriyetin ahkâm ve zamânâtı beyanındadır.

MADDE 812 — Müsteîr bilâ bedel âriyetin menfaatına malik olur.

Binaenaleyh muîr ba'd-el-isti'mal müsteîrden ücret taleb edemez.

MC. 8,78,765.; TBK. 299.

MADDE 813 — Âriyet müsteîr yedinde emanetdir. Bilâ teaddi velâ taksir telef ya zayi' olsa yahut kıymetine noksan gelse zaman lâzım gelmez.

Meselâ, âriyet ayna kazara müsteîrin elinden düşmekle yahut ayağı kayıp da kendisi aynaya çarpmakla kırılsa zamân lâzım gelmez. Kezalik ariyet keçe üzerine kazara bir şey dökülmekle lekelenip de kıymetine noksan gelse zamân lâzım gelmez.

MC. 2,64,82,89,771,658,777,910,1774.; TBK. 299, 300.; MH. 759.

MADDE 814 — Müsteîrin bir gûnâ teaddisi ya taksiri vâki oldukda artık her ne sebeb ile olursa olsun âriyet telef olsa yahut kıymetine noksan gelse zamân lâzım gelir.

Meselâ, müsteîr iki günde varılacak mahalle âriyet hayvan ile bir günde gidip de ol hayvan telef olsa yahut zebun olarak kıymetine noksan gelse zamân lâzım gelir.

Kezalik bir kimse bir gerdanlık istiare ilebir sabînin boynuna takıp ve yanında gözeticisi olmadığı halde bırakıp da sirkat olundukda eğer sabî, üzerindeki eşyayı hıfza kaadir ise zamân lâzım gelmez; amma kaadir değil ise zamân lâzım gelir.

MC. 41,89,546,787,801,815-829,910,1421.; TBK. 299,300.; MH. 759-761.

MADDE 815 — Müstearın nafakası müsteîr üzerinedir.

Binaenaleyh müsteîr ariyet hayvana alef vermeyip de telef olsa zâmin olur.

MC. 806,816,817.; TBK. 301.

MADDE 816 — İâre-i mutlakada ya'ni muîrin iâreyi zamân ve mekân ve bir nevi intifa' ile takyîd etmediği suretde âriyeti müsteîr dilediği zamân ve mekânda dilediği veçhile isti'mal edebilir. Fakat örf ve âdet ile tekayyüd eder.

Meselâ, bir kimse beygirini ol veçhile mutlak olarak iâre ettikde müsteîr ana dilediği vakit biner ve dilediği mahalle gider. Fakat âdet üzre iki saatda gidilecek mahalle bir saatda gidemez.

Kezalik mutlak olarak iâre olunan bir han odasında müsteîr dilerse sâkin olur ve dilerse emtia vaz'eder. Fakat örf ve âdetin hilâfı olarak içinde demircilik edemez.

MC. 45,96,213,594,819,804,823,820,817,818,814,815,828.; TBK. 300,301.; MH. 760-762.

MADDE 817 — İâre zamân ve mekân ile takyid olundukda kayd muteber olup müsteîr ana muhalefet edemez.

Meselâ, üç saat binmek üzre istiâre olunan hayvana dört saat binilemez ve bir mahalle gitmek üzre istiare olunan hayvan ile başka mahalle gidilemez.

MC. 814,816,818,826,830.; TBK. 300.; MH. 860-862.

MADDE 818 — İâre bir nevi' intifa' ile takyid olundukda müsteîr me'zun olduğu intifâ'ın mâfevkına tecavüz edemez. Amma ana müsavi ya ehven suretde isti'mal ile muhalefet edebilir.

Meselâ, buğday yükletmek için istiare olunan hayvana demir yahut taş yükletilemez. Amma buğdaya müsavi yahut andan ehaff bir yük tahmil olunabilir.

Ve keza binmek için istiâre olunan hayvana yük yükletilemez. Amma yük için istiâre olunan hayvana binilebilir.

MC. 91,96,550,427,559,558,426,818,819.; TBK. 300.; MH. 861.

MADDE 819 — Muîr eğer müntefi'i ta'yin etmeksizin mutlak olarak iâre etmiş ise müsteîrin anı ıtlâkı üzre isti'male selâhiyyeti vardır. Ya'ni dilerse anı kendi isti'mal eder ve dilerse başkasına iâre ile isti'mal ettirir.

Âriyet gerek oda gibi müsta'milînin ihtilâfiyle muhtelif olmayan şeylerden olsun ve gerek binek atı gibi müsta'milînin ihtilâfiyle muhtelif olan şeylerden olsun.

Meselâ, bir kimse odamı sana iare ettim dediği suretde müsteîr anda dilerse kendi ikamet eder ve dilerse başkasını iskân eder.

Ve keza şu atı sana iâre ettim dediği suretde müsteir dilerse ol ata kendi biner ve dilerse başkasını bindirir.

MC. 64,91,551,552,587,756,816.; TBK. 300.; MH. 860,862.

MADDE 820 — Müntefi'in ta'yini müsta'milinin ihtilâfiyle muhtelif olan şeylerde mu'teberdir. Ve muhtelif olmayan şeylerde mu'teber değil-

dir. Fakat muîr anı başkasına verme diye nehy etmiş ise müsteir beher hal anı başkasına isti'mal ettiremez.

Meselâ, senin rükûbun için bu atı sana iâre ettim dediği suretde müsteîr ol ata uşağını bindiremez. Amma senin ikametin için bu odayı iare ettim dediği suretde müsteîr kendi ikamet edebildiği gibi başkasını dahi iskân edebilir. Fakat başkasını iskân etme demiş ise edemez.

MC. 13, 427,551,428,658,813,823,825.; MH. 762.; TBK. 300.

MADDE 821 — Bir mahall-i muayyene deyu hayvan istiâre olundukda yollar müteaddit olsa müsteîr âdet üzre nâs'ın sülûk ettiği yollardan her hangisi ile dilerse gidebilir. Amma mu'tad olmayan yoldan gidip de hayvan telef olsa zâmin olur.

Kezalik muîrin ta'yin ettiği yolun gayri bir yoldan gidip de hayvan telef oldukda eğer müsteîrin sülûk ettiği yol daha uzak ya gayri me'mûn veyahut hilâf-ı mu'tad ise müsteîre zamân lâzım gelir.

MC. 36,45,91,547,816.; TBK. 300.; MH. 760-762.

MADDE 822 — Bir kimse bir kadından zevcinin mülkü olan bir şey'i âriyet isteyip ve o dahi bilâ izin verip ol şey zayi' olduğu suretde eğer derûn-u hanede ve alâ cery'il-âde zevcinin yedinde bulunan eşyadan ise gerek ol kadına ve gerek müsteîre zamân lâzım gelmez. Değilse meselâ at gibi kadınlar yedinde bulunmayan bir şey ise zevç dilerse zevcine ve dilerse müsteîre tazmin ettirir.

MC. 91,96,658,813,815,910.; TMK. 155-156.

MADDE 823 — Mûirin izni olmaksızın müsteîr arîyeti âhara icar yahut rehn edemez ve bir beldedeki borcuna rehn etmek üzre istiâre ettiği malı âhar beldedeki borcuna rehn edemez. Edip de âriyet telef ya zayi' olsa zamân lâzım gelir.

MC. 406,447,602,658,728,741,743,765,806.; TBK. 300.; MH. 767.

MADDE 824 — Müsteîr âriyeti âhara îdâ' edebilir. Ve yed-i müstevda'da bilâ teaddi velâ taksir telef olsa zamân lâzım gelmez.

Meselâ, bir mahalle gidip gelmek üzre istiâre ettiği beygir ile oraya vardıkda beygir yorulup kalmakla orada birine îda' ettikden sonra beygir hatfe enfihi telef olsa zamân lâzım gelmez.

MC. 91,787,791,820.; TBK. 300.; MH. 765,766.

MADDE 825 — Muîr âriyeti taleb ettikde müsteîrin hemen red ve teslimi lâzım gelir. Ve bilâ özr tevkîf ve te'hir edip de âriyet telef ya zayi olsa yahut kıymetine noksan gelse zâmin olur.

MC. 794,806,814,820,829,900,921,1459.; TBK. 303,304.; MH. 768.

MADDE 826 — Nassan ya delâleten muvakkat olan âriyetin hitam-ı müddetde muîrereddi lâzımdır. Fakat meks-i mu'tad ma'fûvdür.

Meselâ, filân gün vakt-i asra kadar isti'mal olunmak üzre istiâre olunan huliyyatı ol vaktin hulûlünde red ve iade lâzımdır.

Kezalik filânın düğününde kullanmak üzre istiâre olunan huliyyatı ol düğünün hitamında red ve iade lâzımdır. Fakat bunu red ve iade için mu'tad olan mertebe vaktin müruru ma'fûvdür.

MC. 91,794,827,891.; TBK. 303.; MH. 771,775.

MADDE 827 — Bir iş için bir şey istiâre olundukda ol işin hitamında âriyet müsteîr yedinde vedîa gibi olur. Artık anı isti'mal edemez ve meks-i mu'taddan ziyade tevkif edemez, edip de telef olsa zâmin olur.

MC. 96.; TBK. 303.; MH. 775.

MADDE 828 — Âriyeti müsteîr binefsihi yahut emîni ile muîre red eder. Emîni olmayan kimse ile reddedip de kabl-el vusûl telef ya zayi' olsa zâmin olur.

MC. 36,91,824,829.; TBK. 303,304.

MADDE 829 — Mücevherat gibi eşya-yı nefiseden olan âriyeti muîrin kendisine teslim etmek lâzımdır.

Amma sâir arîyeti örf ve âdetde teslim addolunan mahalle götürmek veya muîrin hizmetkârına vermek red ve teslimdir.

Meselâ, âriyet hayvanı muîrin ahırına götürmek yahut seyisine vermek teslimdir.

MC. 36,795,825,890.; MH. 768,769.

MADDE 830 — Müsteîr yedinde olan âriyeti reddedecek oldukda meûneti ya'ni külfet ve masarif-i nakliyyesi kendi üzerinedir.

MC. 87,595,890.; TBK. 301.; MH. 776.

MADDE 831 — Ebniye yapmak ve ağaç dikmek için yer istiâre etmek sahihdir.

Lâkin muîr dilediği vakit iâreden rücû ile bunları kal' ettirebilir. Şu kadar ki iâre muvakkat ise ebniye ve eşcarın kal' olunduğu zamandaki maklûen kıymeti ile inkiza-i müddete kadar durmak üzre kıymeti beyninde tefavüt ne ise muîr anı zâmin olur.

Meselâ, ebniye ve eşçar derhal kal' olunduğu takdirde maklûen kıymeti oniki altun ve inkıza-i müddete kadar durmak üzre kıymeti yirmi altun olduğu halde muîr derhal kal'ettirecek olursa sekiz altun vermesi lâzım gelir.

MC. 531,806,658,826,909.; MH. 770.

MADDE 832 — Gerek muvakkat ve gerek gayri muvakkat olarak zer' için iâre olunan arâzîyi muîr vakt-i hasaddan mukaddem iâreden rücû edip de müsteîrden istirdat edemez.

İrade-i Seniyye Tarihi :

24 Zilhicce 1288

	Meclis-i Tetkikât-ı Şeriye A'zası
Ahmed Cevdet	**Ömer Hulusî**
Emîn-ül-Fetva	**Ders Vekili**
Es-Seyyid Halil	**Es-Seyyid Halil**
Divan-ı Ahkâm-ı Adliye Azası	**Cemiyet A'zasından**
Ahmed Hilmi	**Seyfeddin**
Muallimhâne-i Nüvvâb Müdürü	**Kassâm-ı Askeri**
Yunus Vehbi	**Ahmed Hâlid**

Cemiyet A'zasından

Abdüllatif Şükrü

YEDİNCİ KİTAP

KİTABÜL-HİBE

(Bağışlama Akdi)

KİTABÜL-HİBE

Kitab-ı Sâbi'

Hibe hakında olup bir mukaddime ile iki babı müştemildir.

Mukaddime

Hibeya dair olan ıstılahat-ı fıkhıyye beyanındadır.

MADDE 833 — Hibe, bilâ ivaz bir malı âhara temlik etmekdir ki e-den kimseye vâhib ve ol mala mevhûb ve anı kabul edene mevhûbun-leh denilir.

İttihab dahi hibeyi kabul demektir.

MC. 834,835,857,859,848,873,875,1591.; MH. 77.; TBK. 234.; AŞ. 500.

MADDE 834 — Hediyye bir kimseye ikramen götürülen ya gönderi-len maldır.

TBK. 234.

MADDE 835 — Sadaka, sevab için hibe olunan maldır.

MC. 874,875.; AŞ. 526,529.; TBK. 234.

MADDE 836 — İbâha, bir şeyi bilâ ivaz ekl ve tenâvül etmek üzre â-hara izin ve ruhsat vermekdir.

MC. 875,1226.

Bâb-ı Evvel

Akd-i hibeye müteallik mesâil beyanında olup iki faslı şâmildir.

Fasl-ı Evvel

Rükn ve kabz-ı hibeye dair olan mesâil beyanındadır.

MADDE 837 — Hibe, icab ve kabul ile mün'akit ve kabz ile tamam olur.

MC. 57,149,167,433,841-843,849,858,910,1192,1589,1637.; AŞ. 500,502.

MH. 77.; TBK. 234,237-239.

MADDE 838 — Hibede icab bağışladım ve hibe ettim ve ihdâ eyledim gibi meccanen bir malı temlik mânasında müsta'mel olan sözlerdir. Ve zevcin zevcesine bir çift küpe yahut huliyyatdan diğer bir nesne verip de al takın demesi gibi meccanen temlike delâlet eden ta'birler dahi hibeyi icabdır.

MC. 169,841,868,1192.; AŞ. 500.; TBK. 234,237-239.

MADDE 839 — Teâti ile dahi hibe mün'akit olur.

MC. 841.; TBK. 237-239.; AŞ. 500.

MADDE 840 — Hibede ve sadakada irsal ve kabz lâfzan icab ve kabul makamına kaim olur.

MC. 837,839,841,839.; AŞ. 500.; TBK. 237-239.

MADDE 841 — Hibede kabz bey'de kabul gibidir.

Binaenaleyh vâhibin icabı meselâ şu malı sana hibe ettim demesi üzerine mevhûb-un-leh kabul etdim veyahut ittihab eyledim demeksizin meclis-i hibede ol malı kabz etse hibe tamam olur.

MC. 839,840,844.; AŞ. 500.; TBK. 234.

MADDE 842 — Kabzda vâhibin sarahaten yahut delâleten izni lâzımdır.

MC. 96,846.; AŞ. 500.; TBK. 234,237.

MADDE 843 — Vâhibin icabı delâleten kabza izindir. Amma sarahaten izni mevhûb eğer meclis-i hibede hazırsa bu malı sana hibe ettim al demek ve eğer ğaib an'il-meclis ise filân malı sana hibe ettim var al demek gibi emr-i sarihidir.

MC. 96,844,863.; AŞ. 500,502.; TBK. 234,237.

MADDE 844 — Vâhib sarahaten kabze izin verdikde mevhûb-un-lehin anı gerek meclis-i hibede ve gerek ba'd-el-iftirak kabzı sahihdir. Amma delâleten kabza izni meclis-i hibe ile takayyüd edip ba'd-el-iftirak kabzı mu'teber olmaz.

Meselâ, şu malı sana hibe ettim deyip de mevhûb-ün-leh dahi anı ol meclisde kabzediverse sahih olur. Amma meclis-i hibeden ayrıldıkdan sonra kabzetse sahih olmaz.

Kezalik filân mahaldeki malımı sana hibe ettim deyip de var al dememiş olsa mevhûb-un-lehin gidip de anı kabz etmesi sahih olmaz.

MC. 158,841,848.; AŞ. 500,502.; TBK. 234.

MADDE 845 — Müşteri mebi'i bayi'den kabl-el-kabz âhara hibe edebilir.

MC. 253

MADDE 846 — Bir kimsenin yedinde bulunan malı sahibi ana hibe ettikde mevhûb-un-lehin kabul ettim ya ittihab eyledim demesiyle hibe tamam olup müceddeden teslim ve kabza muhtaç değildir.

MC. 64,167,270,293,298,371,658,741,777,813,847,848,871,861,910.

AŞ. 502.; MH.80.; TBK. 237.

MADDE 847 — Bir kimse alacağını medyûna hibe yahut medyûnu andan ibra eyleyip o dahi reddetmese sahih ve deyn hemen sâkıt olur.

MC. 669,673,1568.; AŞ. 510,511.

MADDE 848 — Bir kimse birinin zimmetinde olan alacağını âhara hibe edip de var al deyu sarahaten kabza izin verse ve mevhûb-un-leh dahi varıp kabz etse hibe tamam olur.

MC. 838,847,1593,1628.; AŞ. 511.

MADDE 849 — Kabl-el-kabz vâhib yahut mevhûb-un-leh fevt olsa hibe bâtıl olur.

MC. 72,76.; MH. 82,83.; TBK. 247.

MADDE 850 — Bir kimse kebîr ya'ni âkil ve bâliğ olan oğluna bir şey hibe ettikde teslim ve kabzı lâzımdır.

MC. 838,851,858,986.; AŞ. 512.; MH. 84.; TBK. 235,236.

MADDE 851 — Sağîrin varisi yahut mürebbisi ya'ni hicr ve terbiyesinde bulunduğu kimse gerek yedinde bulunan ve gerek diğerinin nezdinde vedîa olan malını ol sağîre hibe ettikde mücerred icab ile ya'ni yalnız hibe ettim demesi ile ol sağir ana malik olup kabza muhtaç değildir.

MC. 846,852,858,787.; AŞ. 512.; MH. 84.; TBK. 235,236.

MADDE 852 — Bir tıfla âhar kimse bir şey hibe ettikde velisinin yahut mürebbisinin kabzı ile hibe tamam olur.

MC. 799,853,974.; AŞ. 513.; MH. 84.; TBK. 236.

MADDE 853 — Sabi-i mümeyyize bir şey hibe olundukda velisi olsa bile kendisinin kabzı ile hibe tamam olur.

MC. 961,963.; AŞ. 513.; MH. 84.; TBK. 236.

MADDE 854 — Hibe-i muzâfe sahih değildir.

Meselâ, gelecek ay başından i'tibaren şu malı sana hibe ettim dese sahih olmaz.

MC. 82.; AŞ. 504.; TBK.242.

MADDE 855 — İvaz şartı ile olan hibe sahih ve şart mu'teberdir.

Meselâ, bir kimse şu makûle ivaz vermek yahut kendisinin malûmul-mikdar deynini eda etmek şartiyle birine bir şey hibe ettikde mevhûb-un-leh ol şarta riayet ederse hibe lâzım olur; etmezse vâhib dahi hibesinden rücû' edebilir. Kezalik bir kimse ölünce kendisini beslemek şartı ile mülk akarını birine hibe ve teslim ettikde mevhûb-un-leh şart-ı mezkûr üzre vahibi beslemeğe razı iken vâhib nâdim olup da hibesinden rücû' ile ol akarını istirdad edemez.

MC. 82,83,866,868.; AŞ. 528.

Fasl-ı Sânî

Şerâit-i hibe beyanındadır.

MADDE 856 — Mevhûbun vakt-i hibede mevcud olması şartdır.

Bina enaleyh bir bağın hâsıl olacak üzümünü yahut bir kısrağın doğacak yavrusunu hibe sahih değildir.

MC. 52,197,205.; AŞ. 508.; TBK. 20.

MADDE 857 — Mevhûb vâhibin malı olmak şartdır.

Binaenaleyh bir kimse bilâ izin başkasının malını birine hibe etse sahih olmaz. fakat hibe ettikden sonra sahibi müciz olsa sahih olur.

MC. 96,365,378,692,388,866,1460,1653.; AŞ. 501,503.; TBK. 234,235.; MH. 78,79.

MADDE 858 — Mevhûbun ma'lûm ve muayyen olması lâzımdır.

Binaenaleyh vahib lâaletta'yin malımdan bir şeyi yahut şu iki attan birini hibe ettim dese sahih olmaz. Ve bu iki attan hangisini dilersen senin olsun dediği suretde eğer mevhûb-un-leh meclis-i hibede anlardan birini ta'yin eylerse sahih olur, amma meclis-i hibeden ba'd-el mufâreka ta'yini müfid olmaz.

MC. 24,841,838,851,846,866,1130,1123,1183,1131,1587.; AŞ. 505,506,507,509.

MADDE 859 — Vâhib'in âkil ve bâliğ olması şartdır.

Binaenaleyh sağîr ve mecnun ve ma'tûhun hibesi sahih değildir. Amma bunlara hibe sahihdir.

MC. 685853,857,869,944,967,989.; AŞ. 501,503.; MH. 78,79.; TBK. 234,235.

MADDE 860 — Hibede vâhibin rızası lâzımdır.

Binaenaleyh cebr ve ikrah ile vaki' olan hibe sahih değildir.

MC. 910,1006,1635.; AŞ. 503.; TBK. 234.

Bab-ı Sanî

Ahkâm-ı hibe beyanında olup iki faslı şâmildir.

Fasl-ı Evvel

Hibe'den rücu' hakkındadır.

MADDE 861 — Mevhûb-ün-leh kabz ile mevhûbe malik olur.

MC. 96,236,658,862.; TBK. 237.; AŞ. 500,502.; MH. 80.

MADDE 862 — Kabl-el-kabz vâhib hod behod hibeden rücu' edebilir.

MC. 837,864,873.; AŞ. 515.; TBK. 239,244,245.

MADDE 863 — Vâhibin ba'd-el icab mevhûb-un-lehi kabzdan nehy etmesi rücu'dur.

MC. 13,184,843.

MADDE 864 — Vâhib ba'd-el kabz mevhûb-un-lehin rızası ile hibe ve hediyyeden rücu'edebilir. Ve mevhûb-un-leh razı olmazsa hâkime müracaat eyler. Hâkim dahi mevadd-ı âtiyede beyan olunacak mevâni-i rücu' yoksa hibeyi fesh edebilir. Amma mevâni-i rücu'dan biri bulunsa fesh edemez.

MC. 98,874,862,866,838,868,894.879,870,880,1562.; AŞ. 515,527.

MADDE 865 — Ba'd-el kabz vâhib eğer mevhûb-un-lehin rızası yahut hâkimin hükm ve kazası olmadan hod behod mevhûbu istirdat ederse ğâsıb olur. Ve bu suretde yedinde mevhûb telef ya zayi, olsa zâmin olur.

MC. 866,891.; AŞ. 515,527.

MADDE 866 — Bir kimse usûl ve fürûuna ya birader ve hemşerisine ya bunların evlâdına yahut peder ve mâderinin birader ve hemşiresine bir şey hibe ettikden sonra rücu' edemez.

MC. 67,869,870,871,872.; AŞ. 520.; TBK. 244,245.

MADDE 867 — Zevc ile zevceden biri, beynlerinde zevciyyet kaaimken diğerıne bir şey hibe ve teslim ettikden sonra artık andan rücu' edemez.

AŞ. 519

MADDE 868 — Hibeye ivaz verilip de vâhibin dahi kabz etmesi mani-i rücu'dur.

Binaenaleyh gerek mevhûb-un-leh tarafından ve gerek diğer bir kimse canibinden vâhibe hibesine ivaz olmak üzre bir şey verilip de o dahi kabz eylerse andan sonra hibesinden rücû' edemez.

MC. 864,869,858,871,1508,1556.; AŞ. 522,523.; TBK. 240,241,243/III

MADDE 869 — Mal-ı mevhûb arz olup da mevhûb-un-leh anın üzerine bina ihdas yahut ağaç ğars etmek veyahut mevhûb zebun hayvan olup da mevhûb-un-leh yanında semizlenmek gibi ziyade-i muttasıla hâsıl oldukda veyahut buğday olup da un edilmek gibi mevhûbun ismi değişecek suretde tağyîr olundukda hibeden rücu' sahih olmaz. Amma ziyade-i munfasıla mani-i rücu' olmaz.

Binaenaleyh bir kimsenin âhara hibe eylediği kısrak hâmil oldukda hibeden rücu' edemez. Amma doğurdukdan sonra rücû' edebilir. Ve bu suretde yavrusu mevhûb-un-lehe kalır.

MC. 24,54,46,864,871,898,899.; AŞ. 516.; TBK. 244-246.

MADDE 870 — Mevhûb-un-leh mevhûbu bey' ile yahut hibe ve teslim ile mülkünden ihrac eylese vâhibin rücu'a selâhiyyeti kalmaz.

MC. 98,100,862,864.

MADDE 871 — Mevhûb-un-leh yedinde mevhûb müstehlek olsa rücu'a mahal kalmaz.

MC. 866,869,1773.; AŞ. 521.

MADDE 872 — Vâhib ve ve mevhûb-un-lehden birinin vefatı mani-i rücu'dur.

Binaenaleyh mevhûb-un-leh fevt olsa vâhib hibeden rücu' edemediği gibi vâhib fevt oldukda dahi veresesi mevhûbu istirdad edemez.

MC. 98,870.; AŞ. 517.; TBK. 247.

MADDE 873 — Dâin alacağını medyûna hibe ettikde artık andan rûcu' edemez. (51) ve (848). maddelere bak.

AŞ. 510.

MADDE 874 — Ba'd-el-kabz sadakadan bir veçhile rücu' olunamaz.

MC. 72,835.; AŞ. 529.; TBK. 234.

MADDE 875 — Biri bir kimseye mat'ûmatından bir şeyi ibâhe ettikde ol kimse eğerçi ol şeyi alıp da âhara satmak yahut hibe etmek gibi levazım-ı temellükden olan bir veçhile tasarruf edemez. Fakat ol şeyden ekl ve tenâvül edebilir ve badehu sahibi anın kıymetini mutâlebe edemez.

Meselâ, bir bağ sahibinin izin ve ibâhesi ile biri bağından bir mikdar üzüm yese bağ sahibi sonradan ol üzümün akçesini alamaz.

MC. 96,838,832,1226.; AŞ. 529.; TBK. 234.

MADDE 876 — Hitân yahut zifaf düğünlerinde gelen hediyeleri esbabı çocuk ya gelin ve baba veanalarından her hangisine deyu getirmişlerse ol hediyeler anındır. Ve eğer kimin için getirdiklerini beyan etmeyip kendilerinden sual ile tahkik dahi kaabil olmazsa ol halde örf ve âdet-i beldeye riayet olunur.

MC. 861.

Fasl-ı Sâni

Hibe-i marîz hakkındadır.

MADDE 877 — Vârisi olmayan kimse maraz-ı mevtinde cemi' emvalini birine hibe ve teslim etse sahih olur ve ba'd-el vefat terekesine emîn-i beyt-ülmal müdahale edemez.

MC. 393,394,444,628,708,855,1595.; MH. 85.

MADDE 878 — Zevcesinden ma'ada varisi olmayan kimse maraz-ı mevtinde cemi' emvalini zevcesine vehayut zevcesinden ma'adâ varisi olmayan kadın cemi' emvalini maraz-ı mevtinde zevcine hibe ve teslim etse sahih olur. Ve ba'd-el-vefat bunlardan birinin terekesine emîn-i beyt-ül mal müdahale edemez.

MC. 1595.

MADDE 879 — Bir kimse maraz-ı mevtinde veresesinden birine bir şey hibe edip de fevt oldukda diğer verese müciz olmazsa ol hibe sahih olmaz.

Amma veresesinden başkasına hibe ve teslim ettikde sülüs malı mevhûbun tamamına müsâid ise sahih olur. Müsâid olmayıp da verese dahi hibeyi mücîz olmazsa müsâid olduğu mikdarda hibe sahîh olup bâkisini mevhûb-un-leh redde mecburdur.

MC. 393,1595,1599,1766.; MH. 85.

MADDE 880 — Terekesi müstağrak-ı düyûn olan kimse maraz-ı mevtinde emvalini varisine yahut başkasına hibe ve teslim ettikden sonra fevt olsa dâinler hibeyi tutmayıp ol emvali kısmet-i ğuremâya idhal edebilir.

MC. 46,864,1595.

İrâde-i Seniyye Tarihi :
29 Muharrem 1289
(A'zalar Aynî)

SEKİZİNCİ KİTAP

KİTABÜL-GASB VEL-İTLAF

KİTABÜL-GASB VEL-İTLAF

KİTAB-I SÂMİN

Gasb ve itlâf hakkında olup bir mukaddime ile iki baba münkasimdir.

Mukaddime

Bazı ıstılahat-ı fıkhiyye beyanındadır.

MADDE 881 — Gasb, bir kimsenin izni olmaksızın malını ahz ve zabt etmekdir ki ahz eden kimseye ğâsıb ve ol mala mağsub ve sahibine mağsub-un-minh denilir.

MC. 2,96,211,78,369,772,777,779,787,741,769,766,799,890,899, 901,912,1257,1630.; TBK. 41 vd., 61 vd.; TMK. 894-896.

MADDE 882 — Kaaimen kıymet, ebniye ya eşcarın bulundukları yerde durmak üzre kıymetleridir ki arz bir kere ebniye ya eşcar ile beraber ve bir kere ebniye ya eşcardan halî olarak takvim olunup iki kıymet beynindeki tefâzul ve tefâvüt ne ise ebniye ya eşcarın kaaimen kıymeti demek olur.

MC. 226,234,884,885,920.; TBK. 42-44.; TMK. 894-896.

MADDE 883 — Mebniyyen kıymet, ebniyenin kaaimen kıymeti demektir.

MC. 905,918.; TMK. 896.

MADDE 884 — Maklûan kıymet, ba'del-kal' ebniye enkazının ve eşcar-ı maklûanın kıymetleridir.

MC. 882.; TMK. 894-896.

MADDE 885 — Müstehikk-ul-kal' olarak kıymet maklûan kıymetden ücret-i kal' led'et-tenzil bakî olan kıymetdir.

MC. 882,883,884,885,906.; TMK. 894-896.

MADDE 886 — Noksan-ı arz bir yerin kabl-ez-ziraa değeri olan ücretle ba'd-ez-ziraa değeri olan ücret beynindeki fark ve tefâvütdür.

MC. 907.; TMK. 894-896.

MADDE 887 — Mubaşereten itlâf, bir şey'i bizzat telef etmekdir ki eden kimseye fâil-i mubâşir denilir.

MC. 888.

MADDE 888 — Tesebbüben itlâf, bir şey'in telefine sebeb olmakdır. Ya'ni bir şeyde diğer bir şey'in alâ cery-il-âde telefine mufdî olan bir iş ihdas etmekdir ki eden kimseye mütesebbis denilir.

Nitekim bir muallâk kandilin ipini kesmek kandilin yere düşüp de kırılmasına sebeb-i mufdî olmakla ipi kesen kimse mubaşereten ipi telef etmiş ve tesebbüben kandili kırmış olur.

Kezalik bir kimse bir tulumu şak edip de içindeki yağ akıp telef olsa ol kimse mubaşereten tulumu ve tesebbüben yağı itlâf etmiş olur.

MC. 90.; TBK. 56 vd.; TMK. 894-896.

MADDE 889 — Tekaddüm, mazarrat-ı melhûzanın def' ve izalesi için evvelce tenbih ve tavsiye etmekdir.

MC. 926,928,929.; TBK. 56,58,59.; TMK. 894-896.

Bâb-ı Evvel

Gasb hakkında olup üç faslı havidir.

Fasl-ı Evvel

Gasb'ın ahkâmı beyanındadır.

MADDE 890 — Mal-ı mağsûb aynen mevcud ise mekân-ı gasbda sahibine red ve teslimi lâzımdır. Ve sahibi başka beldede ğâsıba tesadüf edip de mal-ı mağsûb dahi yanında olduğu halde sahibi dilerse malını orada istirdad eyler. Eğer mekân-ı ğasbda teslimini isterse meûnet-i reddi ve mesarif-i nakliyyesi ğâsıb üzerinedir.

MC. 2,186,447,97,794,838,891,900,918.; TMK. 894,896,908.; TBK. 63 vd. 73/II (kıyasen)

MADDE 891 — Mal-ı mağsûbu ğâsıb istihlâk ettikde zâmin olması lâzım geldiği gibi gerek anın teaddisi ile ve gerek bilâ teaddî telef ya zayi' olduğu takdirde dahi zâmin olur.

Şöyle ki kıyemiyyatdan ise zaman ve mekân-ı gasbdaki kıymetini ve misliyatdan ise mislini vermesi lâzım gelir.

MC. 8,76,89,95,145,146,602,788,881,890,899,900,910,918,920,

907,971,1119,1621,1762.; TBK. 40 vd. 63 vd.; TMK. 894-896,908.

MADDE 892 — Ğâsıb mekân-ı ğasbda ayn-ı mağsûbu sahibine red ve teslim ettikde zamândan beri olur.

MC. 51,88,262,773,787,788,791,794,890,893,894,896,910,1453.; TBK. 40 vd. 63 vd.

TMK. 894-896,908.

MADDE 893 — Ğâsıb ayn-ı mağsûbu sahibi ahz edebilecek suretde önüne vaz'ettikde hakikaten kabz bulunmasa bile mağsûbu red etmiş olur; amma telef olan mağsûbun kıymetini sahibinin önüne, vaz' eylese hakikaten kabz olunmadıkça zamândan beri olmaz.

MC. 890,895.

MADDE 894 — Ayn-ı mağsûbu ğâsıb bir mahall-i mahûfda sahibine teslim etse kabul etmemeğe hakkı vardır ve ğâsıb bu suretde zamândan beri olamaz.

MC. 663,890.

MADDE 895 — Ğâsıb telef olan mal-ı mağsûbun kıymetini sahibine götürüp de kabul etmese hâkime müracaat ile kabulünü emrettirir.

MC. 890,891,893.

MADDE 896 — Mağsûb-un-minh sabî olduğu halde ğâsıb ana mağsûbu reddettikde sabî-i mümeyyiz olup da malı hıfza ehil ise reddi sahih olur, değilse sahih olmaz.

MC. 867,892,894.

MADDE 897 — Mağsûbun meyva olup da ğâsıb indinde kurumak gibi hali teğayyür eyler ise sahibi muhayyerdir, dilerse mağsûbu aynen istirdad eyler ve dilerse tazmin ettirir.

MC. 899,900.

MADDE 898 — Ğâsıb eğer kendi malından bir şey ziyadesi ile mağsûbun bazı evsafını tağyir ederse mağsûb-ün-minh muhayyerdir; dilerse ol mağsûbu tazmin ettirir ve dilerse ol ziyadenin kıymetini verip aynen istirdad eyler.

Meselâ, mağsûb olan bezi ğâsıb boyamış olsa sahibi muhayyerdir; diler ise bezini tazmin ettirir ve diler ise boyanın bahasını verip aynen bezi istirdad eyler.

MC. 39,529,741,902,906,1119.

MADDE 899 — Ğâsıb eğer mal-ı mağsûbu ismi değişecek suretde tağyir ederse zâmin olur ve ol mal kendine kalır.

Meselâ, mağsûb buğday olup da ğâsıb anı un ederse zâmin olup un anın malı olur. Nitekim bir kimse diğerin buğdayını ğasb ile kendi tarlasına zer' etse buğdayı zâmin olup mahsul kendisinin olur.

MC. 9,95,792,897.

MADDE 900 — Ba'd-el-ğasb mağsûbun si'r ve kıymeti tenakus etse sahibi anı almayıp da zaman-ı ğasbdaki kıymetini mutalebe edemez.

Amma ğâsıbın isti'mali ile mağsûbun kıymetine noksan gelse zâman lâzım gelir.

Meselâ, bir kimsenin ğasb eylediği hayvan zebûn olsa anı sahibine reddettikde noksan kıymetini dahi zâmin olur.

Kezalik bir kimse ğasb eylediği elbiseyi yırtmakla kıymetine noksan geldikde eğer noksan yesîr ise ya'ni mağsûbun rubu' kıymetine baliğ değilse ğasıb anın noksan kıymetini zâmin olur. Ve eğer noksan fâhiş ise ya'ni mağsûbun rubu' kıymetine müsavi veyahut ezyed ise mağsûb-un-minh muhayyerdir. Dilerse noksan kıymetini tazmin ettirir ve dilerse ol malı ğâsıba terk ile tamam kıymetini alır.

MC. 97,910,899.; TBK. 40 vd., 61 vd.; TMK. 894-896,908.

MADDE 901 — İzale-i tasarrufda ğasba müvasi olan hal ve keyfiyyet hükmen ğasb kabîlinden addolunur. Nitekim müstevda' vedîayı inkâr etse ğâsıb hükmünde olur ve andan sonra yedinde vedîa bilâteaddi telef olsa zâmin olur.

MC. 401,483,545-548,551,602-606,607,692,741,759,769,772,769,905,775,787, 788,790,881,814,815,821,856,983,1075,1076,1085,1087,1089,1090,1244, 1249,1379,1383,1393,1421,1422,1515.; TBK. 40 vd., 61 vd.; TMK. 894-896,908.

MADDE 902 — Bir dağ üzerindeki bahçe ile beraber alt tarafındaki diğer bir bahçe üzerine yıkılıp düşmek gibi bir veçhile mingayri kasdin bir kimsenin mülkü yedinden çıksa kıymetçe ekalli eksere tâbi' olur; ya'ni kıymeti ekser olanın sahibi kıymeti ekal olanı zâmin olarak ol yeri temellük eder.

Meselâ, dağ yıkılmazdan mukaddem üst tarafındaki bahçenin kıymeti beşyüz ve alt tarafındaki bahçenin kıymeti bin kuruş olsa ikincisinin sahibi beşyüz kuruşu evvelkinin sahibine i'ta ile orasını zabt eyler; nitekim bir kimsenin elindeki elli kuruşluk incisi düşüp de diğerin beş kuruş kıymetli tavuğu anı yutsa inci sahibi beş kuruş verip tavuğu alır. (27), (28) ve (29.) maddelere bak.

MC. 27,28,29,906.; TMK. 636,637,677.

MADDE 903 — Mağsubun zevâidi sahibinindir. Ve ğâsıb anı istihlâk ederse zâmin olur.

Meselâ, mağsûb olan hayvanın ğasıb yedinde hasıl olan sütü ve yavrusu ve bir bahçenin yed-i ğâsıbda iken husule gelen meyvesi mağsûb-un-minhin malı olmakla ğâsıb bunları istihlâk eylerse zâmin olur. Kezalik bir kimse birinin kovanını içindeki arısı ile beraber ğasb etse sahibi arısı ile beraber kovanını istirdad ettikde ğasıb yanında iken hâsıl olan balını dahi alır.

MC. 596,881,890,891,1306.; TMK. 894-896,908.

MADDE 904 — Bir bahçede mekân ittihaz eden arıların balı bahçe sahibinin olup diğer kimesne ol balı ahz ve istihlâk eylese zâmin olur.

MC. 2,881,891,1244,1257,1297,1305.; TMK. 908.; TBK. 63-65.

Fasl-ı Sâni

Ğasb-ı akar'a müteallik bazı mesâil beyanındadır.

MADDE 905 — Mağsûb eğer akar kabilinden ise ğâsıb anı tağyir ve tenkîs etmiyerek sahibine reddetmesi lâzımdır.

Ve ğâsıbın sun' ve fi'li ile ol akarın kıymetine noksan gelse noksan kıymetini zâmin olur.

Meselâ, bir kimesne ğasb eylediği bir hanenin bir yerini hedm edip yahut süknâsı sebebiyle harab olup da kıymetine noksan gelse mikdar-ı noksanı zâmin olur; kezalik gâsıbın hane-i mağsûbda yakdığı ateşden hane muhterik olsa mebniyyen kıymetini zâmin olur.

MC. 890,900,903,907,912,917.; TMK. 908.; TBK. 63-65.

MADDE 906 — Mağsûb arz olup da ğâsıb anın üzerine ebniye inşa yahut eşcar ğars etse bunları kal' ile arzı reddetmek üzre ğâsıba emrolunur.

Ve eğer ebniye ya eşcarın kal'i arza muzır ise mağsûb-un-minh anların müstehikk-ul-kal' olarak kıymetlerini i'ta ile anları dahi zabt edebilir.

Fakat ebniye ya eşcarın kıymetleri arzın kıymetinden ziyade olup da sebeb-i şer'î zu'miyle inşa yahut ğars olunmuş ise ol halde ebniye yahut eşcarın sahibi arzın kıymetini i'ta ile arzı temellük eder.

Meselâ, bir kimse pederinden mevrûs olan arsa üzerine ol arsanın kıymetinden ziyade akçe sarfiyle ebniye inşa ettikden sonra biri arsaya müstehik çıksa ol kimse arsanın kıymetini verip arsayı zabt eyler.

MC. 19,658,531,902,903,1173,1248,1271,1275,1508.; TMK. 618-622,648-656,908.

MADDE 907 — Bir kimse âharın arsasını ğasb ve ziraat eylese sahibi arsasını istirdad ettikde ol kimesnenin ziraatı ile terettüb eden noksan-ı arzı dahi tazmin ettirir.

Kezalik bir kimesne diğeri ile müştereken mutasarrıf olduğu arsayı bilâ izin müstakillen ziraat eylese şeriki arsadan hissesini aldıkda ol kimesnenin ziraatı ile terettüb eden noksan-ı arzdan hissesini tazmin ettirir.

MC. 43, 526,596,832,1085,1246.; TMK. 618-622,648-656,908.

MADDE 908 — Bir kimse diğerin tarlasını ğasben nadas ettikden sonra sahibi tarlayı aldıkda ol kimesne nadas ameli mukabilinde ücret mutalebe edemez.

MC. 906.

MADDE 909 — Bir kimesne süprüntü yahut diğer nesne vaz' ile birinin arsasını işğal etse koyduğu şeyi ref' ile arsayı tahliye etmek üzre kendine cebr olunur.

MC. 20,532.; TMK. 648-656.

Fasl-ı Sâlis

Ğâsıb-ul ğâsıbın hükmü beyanındadır.

MADDE 910 — Ğâsıb-ul ğâsıb aynı ğâsıb hükmündedir.

Binaenaleyh mal-ı mağsûbu ğâsıbdan şahs-ı âhara ğasb ile itlâf eylediği yahut yedinde telef olduğu takdirde mağsûb-un-minh dilerse ğasıb-ı evvele ve dilerse ğâsıb-ı sâniye tazmin ettirir ve dilerse kıymet-i mağsûbun bir mikdarını evvele ve diğer mikdarını sâniye tazmin ettirebilir.

Ve eğer ğâsıb-ı evvele tazmin ettirdiği takdirde o dahi ğâsıb-ı sâniye rücu' eder, amma sânîye tazmin ettirdiği takdirde sâni evvele rücu' edemez.

MC. 58,96,447,658,787,814,858,891,903,1635,1651.; TBK. 50.

MADDE 911 — Ğâsıb-ul ğâsıb mal-ı mağsûbu ğâsıb-ı evvele reddettikde yalnız kendisi ve mağsûb-un-minhe reddettikde ikisi dahi beri olur.

MC. 78,910,1651.; TBK. 50.

Bâb-ı Sâni

İtlâf beyanında olup dört faslı havidir.

Fasl-ı Evvel

Mubaşereten itlâf hakkındadır.

MADDE 912 — Bir kimse diğerin gerek kendisinde ve gerek emîni yedinde olan malını gerek kasden ve gerek min gayri kasdın itlâf etse zâmin olur.

Amma ğâsıb yedindeki mal-ı mağsûbu âhar kimesne itlâf etse mağsûb-un-minh muhayyerdir; dilerse ğâsıba tazmin ettirip o dahi mütlife rücu' eder ve dilerse mütlife tazmin ettirip mütlif bu suretde ğâsıba rücu' edemez.

**MC. 8,92,95,401,447,788,791,658,803,881,910,914,916,917,918,
919,920,921,922.; TBK. 41 vd.**

MADDE 913 — Birinin ayağı kayıp da düşerek âharın malını itlâf etse zâmin olur.

MC. 92,912.; TBK. 41,42.

MADDE 914 — Bir kimse kendi malı zanniyle diğerin malını itlâf etse zâmin olur.

MC. 72,92,890,891,912.; TBK. 41,42.

MADDE 915 — Bir kimse diğerin elbisesini çekip de yırtsa tamam-ı kıymetini zâmin olur. Amma elbiseye teşebbüs edip de sahibi çekmekle yırtılsa nısıf kıymetini zâmin olur.

Kezalik bir kimse diğerin eteği üzerine oturup da sahibi bilmeyerek kalkmakla elbisesi yırtılsa o kimesne elbisenin nısıf kıymetini zâmin olur.

MC. 91,900.; TBK. 41,42.

MADDE 916 — Bir sabi diğerin malını itlâf etse kendi malından zamân lâzım gelir; malı yoksa hal-i yüsrüne intizar olunur; velisine tazmin ettirilmez.

MC. 776,912,960.; TBK. 54.

MADDE 917 — Bir kimse diğerin malına kıymetçe bir gûnâ noksan getirse noksan-ı kıymetini zâmin olur.

MC. 900.; TBK. 41,42,54.; TMK. 16.

MADDE 918 — Bir kimse diğerin hâne ve dükkân misillü akarını bigayr- hakkın hedm etse sahibi muhayyerdir. Dilerse enkazını hedm eden kimseye terk ederek mebniyyen kıymetini tazmin ettirir ve dilerse ol akarın mebniyyen kıymetinden enkazın kıymetini tenzil ve kıymet-i bâkiyeyi tazmin ile beraber enkazı dahi alıkor.

Fakat ğâsıb anı ke'l-evvel bina ediverse zamândan berî olur.

MC. 906.; TBK. 41,42.; TCK. 552-554.

MADDE 919 — Bir mahallede harîk vuku'bulmakla bir kimse bir haneyi sahibinin izni olmaksızın yıkıp da orada harik münkatı' oldukda eğer emr-i veliyy-ül-emr ile yıkmış ise zamân lâzım gelmez ve eğer hod behod yıkmış ise zâmin olur.

MC. 33.

MADDE 920 — Bir kimse âharın bahçesindeki eşcarı bigayr-ı hakkın kat' ettikde sahibi muhayyerdir. Dilerse ol eşcarın kaimen kıymetlerini ahz ile eşcar-ı maktuâyı kaatı'a terk eder. Ve dilerse kaaimen kıymetlerinden maktûan kıymetlerini bittenzil bâki meblâğ ile beraber eşcar-ı maktûayı dahi alıkor.

Meselâ, eşcar kaaim olarak bahçenin kıymeti onbin ve bilâ eşcar kıymeti beş bin ve eşcar-ı maktûanın kıymeti ikibin kuruşa olsa sahibi muhayyerdir. Dilerse eşcar-ı maktûayı kaatı'a terk ile beş bin kuruş alır ve dilerse üçbin kuruşla beraber eşcar-ı maktûayı dahi alıkor.

MC. 96,918.

MADDE 921 — Bir kimse mazlûm olmakla âhara zulm etmeğe selâhiyyeti olamaz.

Meselâ, biri diğerin malını itlâf etmekle o dahi bilmukabele anın malını itlaf etse ikisi dahi zâmin olduğu gibi bir kabileden biri diğer kabileden bir şahsın malını itlaf etmekle o dahi evvelki kabileden diğer birinin malını itlaf eylese her biri telef ettiği malı zâmin olur. Nitekim bir kimse aldanıp da âhardan kalp akçe alsa anı başkasına sürmeğe selâhiyyeti olamaz.

MC. 20,25,912.; TBK. 52.

Fasl-ı Sâni

Tesebbüben itlâf beyanındadır.

MADDE 922 — Bir kimse tesebbüben birinin malını itlâf yahut kıymetini tenkîs etse ya'ni kendisinin fi'li bir malın telefine yahut noksan-ı kıymetine sebeb-i mufdî olsa zâmin olur.

Meselâ, biri diğer kimesnenin esvabına sarılıp da mücadele ederken ol kimesnenin üzerinden bir şey düşüp telef olsa yahut sakatlansa sarılan kimse zâmin olur.

Ve keza bir kimse diğerin tarla ve bahçesinin suyunu biğayr-ı hakkın sed edip de mezrûat ve mağrûsatı kuruyup telef olsa yahut suyu taşırıp da diğerin tarlasını su basarak mezrûâtı telef olsa ol kimse zâmin olur.

Kezalik bir kimse diğerinin ahırının kapısını açıp da içindeki hayvan firar ile zâyi' olsa yahut kafesinin kapısını açıp da içindeki kuş uçsa zâmin olur.

MC. 888,900.; TBK. 41 vd.

MADDE 923 — Birinin hayvanı bir kimseden ürküp de firar ile zâyi' olsa zamân lâzım gelmez. Amma ol kimse hayvanı kasden ürkütmüş ise zâmin olur.

Ve keza bir sayyad ava tüfek atıp da sesinden diğerin hayvanı ürkerek firar ederken düşüp telef yahut ayağı sakat olsa zâmin olmaz; amma hayvanı ürkütmek kasdı ile tüfek atmış ise zâmin olur. (93.) maddeye bak.

MC. 92,93,912-917.; TBK. 41 vd.

MADDE 924 — Tesebbübün ber vech-i bâlâ mûcib-i zamân olmasında teaddî şartdır.

Ya'ni mütesebbibin bir zararı zâmin olması ol zarara mufdî olan fi'li haksız olarak işlemiş olması ile meşrutdur.

Meselâ, bir kimse bilâ-izn-i veliyy-ül-emr tarîk-i âmmde bir kuyu kazıp da oraya diğerin hayvanı düşerek telef olsa zâmin olur. Amma kendi mülkünde kazmış olduğu kuyuya diğerinin hayvanı düşerek telef olsa zâmin olmaz.

MC. 912,923.; TBK. 41 vd.

MADDE 925 — Biri birşeyin telefine sebep olan bir iş işlemiş olduğu halde araya bir fi'il-i ihtiyarî haylûlet eylese ya'ni başka bir kimse ol şey'i mübâşereten itlâf etse ol fi'l-i ihtiyarî sahibi olan fâil-i mübâşir zâmin olur. (90.) maddeye bak.

MC. 90,658.; TBK. 41 vd., 44,50.; TCK. 452,453,454,455.

Fasl-ı Sâlis

Tarik-ı âmmda ihdas olunan şeylere dairdir.

MADDE 926 — Herkesin tarîk-i âmmda hakk-ı mürûru vardır. Fakat bişart-is-selâmedir.

Ya'ni mümkin-üt-teharruz olan hâlâtda başkasına zarar vermemek şartı ile mukayyeddir. Binaenaleyh tarik-i âmmda bir hammalın arkasındaki yükü düşüp de birinin malını telef etse hammal zâmin olur. Nitekim demirci dükkânında demir döverken kıvılcım sıçrayıp da tarik-i âmmda mürûr eden bir kimsenin elbisesini ihrak eylese demirci zâmin olur.

MC. 96,912,924.; TBK. 41 vd.

MADDE 927 — İzn-i veliyyül-emr olmadıkça kimse tarik-ı âmmde bey' ve şirâ için oturamaz. Ve bilâ izin bir şey vaz' ve ihdas edemez. Ve ederse andan tevellüd eden zarar ve ziyanı zâmin olur.

Binaenaleyh bir kimse tarik-ı âmm üzre kereste yahut taş yığıp da üzerine diğerin hayvanı basıp sürçerek telef olsa ol kimse zâmin olur. Kezalik bir kimse tarik-i âmma yağ gibi bir kaygan nesne döküp de diğerin hayvanı kayıp telef olsa ol kimse zâmin olur.

MC. 91,93,924,1213,1220.; TBK. 41 vd.

MADDE 928 — Birinin duvarı yıkılıp da diğere bir zarar irâs etse zamân lâzım gelmez. Fakat evvelce ol duvar mâil-i inhidam olup da ana diğer bir kimse duvarını hedm et diye tekaddüm ve tenbih edip de duvarı hedm edecek kadar vakit geçmiş ise ol halde zamân lâzım gelir.

Şu kadar ki, ol kimse hakk-ı tekaddüm ve tenbih eshabından olmak şartdır.

Şöyle ki ol duvar eğer komşunun hânesi üzerine yıkılmış ise tekaddüm eden kimse ol hanenin sükkânından olmalıdır. Hariçden birinin tekaddüm ve tenbihi müfîd olmaz. Ve eğer tarik-ı hass üzre yıkılmış ise tekaddüm eden kimse ol tarikda hakk-ı mururu olan kesândan olmak lâzımdır. Ve eğer tarik-ı âmm üzerine yıkılmış ise her kim olursa olsun tekaddüme hakkı vardır.

MC.51,58,96,301,308,918,957,979.; TBK. 59,58.

Fasl-ı Râbi'

Cinayet-i hayvan hakkındadır.

MADDE 929 — Bir hayvanın kendiliğinden olarak ettiği zararı sahibi zâmin olmaz. (94.) maddeye bak.

Fakat bir hayvan bir kimsenin malını istihlâk ederken ol hayvanın sahibi görüp de men' etmezse zâmin olur. Ve bir de sevr-i natûh süsken öküz ve kelb-i akûr ya'ni dalayıcı kelb gibi zararı müteayyen bir hayvan olup da sahibine mahallesi ya karyesi ehâlisinden biri hayvanını zabt et diye tekaddüm etmişken sahibi salıverip de bir kimsenin hayvanını ya diğer malını telef etse sahibi zâmin olur.

MC. 94,931,935,938,939,940.; TBK. 56,57.

MADDE 930 — Bir kimse gerek râkib olsun ve gerek olmasın kendi mülkünde iken hayvanı ön ayağı yahut başı veya kuyruğu ile çarparak veyahut arka ayağı ile teperek âhar kimseye zarar etse sahibi zâmin olmaz.

MC. 929,936.; TBK. 56,57.

MADDE 931 — Bir kimse diğerin mülküne hayvanını idhal ettikde sahibinin izni ile idhal etmiş ise kendi mülkünde bulunmuş gibi addolunarak madde-i ânifede beyan olunan suretlerde hayvanının cinayetini zâmin olmaz.

Ve eğer sahibinin izni olmaksızın idhal etmiş ise gerek râkib olsun ve gerek kaaid yani yedici ya sâik yani sürücü olsun ve gerek hayvanın yanında bulunmasın her halde ol hayvanın ettiği zarar ve ziyanı zâmin olur. Amma hayvan boşanıp da kendiliğinden olarak birinin mülküne duhul ile bir zarar etse sahibi zâmin olmaz.

MC. 929,930.; TBK. 56,57.

MADDE 932 — Herkesin tarik-i âmmde hayvanı ile dahi mürura hakkı vardır.

Binaenaleyh bir kimse tarik-i âmmde hayvanına râkip olup giderken mümkin-üt-teharruz olmayan zarar ve ziyanını zâmin olmaz.

Meselâ, hayvanın ayağından toz ve çamur sıçrayıp da diğerin elbisesini lekedar eylese yahut ayağı ile tepip veya kuyruğu ile çarpıp da bir zarar etse zamân lâzım gelmez. Amma müsademesinden ya ön ayağı ile yahut başı ile çarpmasından vukua gelen zarar ve ziyanı râkib olan kimse zâmin olur.

MC. 91,926,934,936.; TBK. 56,57.

MADDE 933 — Tarik-i âmmde kaaid ve sâik dahi râkib gibidir.
Ya'ni anlar dahi ancak râkibin zâmin olduğu zararı zâmin olurlar.

TBK. 56,57.

MADDE 934 — Bir kimsenin tarik-i âmmde hayvanını durdurmağa yahut bağlamağa hakkı yokdur.

Binaenaleyh bir kimse tarik-i âmmde hayvanını durdursa yahut bağlasa gerek ön veya arka ayağı ile tepsin ve gerek sâir suretle zarar etsin ol kimse herhalde ol hayvanın cinayetini zâmin olur. Amma at pazarı ve kira beygirlerinin durduğu mahaller gibi hayvan durmağa i'dad ve ta'yin olunmuş olan yerler müstesnadır.

MC. 91,93.; TBK. 56,57.

MADDE 935 — Bir kimse hayvanını başıboş tarik-i âmme salıverse ol hayvanın ettiği zararı zâmin olur.

TBK. 56,57.

MADDE 936 — Bir kimsenin râkib olduğu hayvan ön yahut arka ayağı ile kendi mülkünde ve gerek sâir mahalde bir şeyin üzerine basıp da telef etse râkib olan kimse ol şey'i mubaşereten itlâf etmiş addolunarak her halde zâmin olur.

MC. 930-933.; TBK. 56,57.

MADDE 937 — At gem almayıp da başını zapt edemeyerek bir zarar etse zamân lâzım gelmez.

TBK. 56,57.

MADDE 938 — Bir kimse kendi mülkünde hayvanını bağlamış olduğu halde diğer biri gelip de bilâ izin oraya hayvanını bağladığı suretde sahib-i mülkün hayvanı anı tepip telef etse zamân lâzım gelmez. Ve eğer ol hayvan sahib-i mülk'ün hayvanını telef etse sahibi zâmin olur.

MC. 929.; TBK. 56,57.

MADDE 939 — Bir mahalde hayvan bağlamağa hakkı olan iki kimesne hayvanlarını bağladıklarında hayvanların biri diğerini telef etse zaman lâzım gelmez.

Meselâ, bir hanede müşterek olan iki kişi hayvanlarını bir mahalle bağlayıp da birinin hayvanı diğerinin hayvanını telef etse zamân lâzım gelmez.

MC. 1069.; TBK. 56,57.

MADDE 940 — İki kişi kendilerinin bağlamağa hakkı olmayan yerde hayvanlarını bağlayıp da evvel bağlayanın hayvanı diğerinin hayvanını telef etse zamân lâzım gelmez. Ve sonra bağlayanın hayvanı evvelkinin hayvanını telef etse zamân lâzım gelir.

MC. 932.; TBK. 56,57.

İrâde-i Seniyye Tarihi :
23 Rebiülâhir 1289
(Ünvanlar değişik, a'zalar aynı)

DOKUZUNCU KİTAP

KİTABÜL-HACR VE'L-İKRAH
VE'Ş-ŞÜFA'

KİTABÜL-HACR VE'L-İKRAH

VE'Ş-ŞÜFA'NIN ESBÂB-I

MÛCİBE MAZBATASI

Bu kitabın da münderecâtı Hanefi fakîhlerinin en kuvvetli görüşlerinden alınmıştır. Bu sebeple uzun uzadıya esbab-ı mucibeden bahsetmeye lüzum yoktur. Yalnız sefîhlerin hacri mevzuunda İmam Ebu Yusuf'un kavli tercih edilmiştir. Şöyle ki; İmam-ı Azam hazretlerinin ictihadına göre sefîhin hacri caiz olmaz. Çünkü malını muhafaza için şahsî hürriyetine dokunulmuş ve kendisi insan olma derecesinden aşağı indirilmiş olur. Bu ise bir zararı izale edeyim derken daha büyük bir zararı ihtiyar etmek demektir. Şu hâle göre bir çocuk âkıl bâliğ olduktan sonra malında dilediği gibi tasarruf eder, bey, şira, icâre ve hibe gibi akidleri muteber olur. Şu kadar ki İmam Azam yirmibeş yaşını rüşd yaşı sayıp, der ki; bir çocuk reşîd olmaksızın bâliğ olduğunda hacir olunmamakla beraber rüşd yaşına erişinceye kadar tedib için malı eline verilmez. Amma o yaşa varınca artık teeddüp ihtimali kalmadığından malı kendisine verilir. İmam Ebû Yusuf ile İmam Muhammed sefîhin hacrine kâil olurlar ve derler ki, sefîhin hacri hem kendisini kayırma ve hem de insanları zarardan korumak içindir. Zira boş yere kendi malını yok ettikten başka şunun bunun malını dolandırıp medyûn kalır ve nihayet yardıma muhtaç hâle gelir. Bir çocuğun rüşdü ne vakit tahakkuk ederse (... Onlarda bir akıl ve salâh gördünüz mü mallarını onlara teslim edin...) meâlindeki Âyet-i Kerîme hükmünce malı kendisine teslim olunur. Reşîd olmaksızın baâliğ olunca kaç yaşına varırsa varsın rüşdü tahakkuk etmedikçe mal kendisine teslim olunmaz. Âkil bâliğ olan bir kimsenin sefih olduğu tahakkuk ettikte hacri caiz olur. (... Eğer üstünde hak bulunan (borçlu) bir beyinsiz veya bir zâif olur yahut da bizzat yazdırmaya (ve ikrara) gücü yetmezse velîsi dosdoğru yazdırsın (ikrar etsin) Âyet-i kerîmesinin zahiri İmam Ebu Yusuf'la Muhammed'in kavlini teyid eder. Sefih iki kısım olup, biri müsriftir ki tedibe müstahiktir. Diğeri ise gaflet ve ahmaklığı dolayısiyle kâr ve zarar bilmeyip, alış verişinde aldanagelen safdillerdir ki, bunağa mülhak olarak hacre müstahik oldukları âşikardır. Muteber kitapların çoğunda İmam Ebu Yusuf'la Muhammed'in görüşleri ile fetvâ verilir. Bu Mecelle'de de onların görüşleri benimsenerek 958. madde (sefîh olan kimesne hâkim tarafından hacr olunabilir) şeklinde yazılmış ve 1. Babın 3. Bölümü ona göre kaleme alınmıştır. Şuf'a babındaki hakkında muhtelif görüşler olan meseleye gelince; akar-ı meşfûu müşteri boyatmak gibi malından bir şey ziyade etmiş olsa şefî' dilerse satılan şeyin kıymeti ile beraber o ziyadenin de kıymetini verip mebîi alır ve dilerse terk eder. Zira boyanın izalesi kabil olmaz. Bunda üç imam müttefik oldukları halde müşteri aldığı arsa üzerinde bina inşa etse ve ağaç dikse

ne lâzım gelir meselesinde ihtilâf edip, İmam Azam ile İmam Muhammed'in ictihadlarına göre bina ve ağaçların sökülmeleri kabil olduğundan şefî' muhayyerdir. Dilerse satılan şeyin kıymeti ile beraber bina ve ağaçların da kıymetini verip mebii alır, dilerse terk eder. Yoksa bina ve ağaçları söktüremez. Zira müşteri satın aldığı mülkünde bihakkın bina yapıp, ağaç ektiğinden bunda hakkını tecavüz etmiş olmaz. Sökülmesini teklif ise luzüm ve haksızlığa terettüp eden ahkâmdandır. Bu babda İmam Yusuf'un görüşü zamanımızda cereyan eden muamelelere en uygun düşendir. Kaldı ki, bir arsayı gasb eden kimse bu gasb ettiği yerde bina inşa etse veya ağaç dikse, bunları sökerek arsayı geri vermek üzere kendisine emir olunur ise de bina ve ağaçların kıymetleri arsanın kıymetinden daha fazla olup da sebeb-i şer'i zü'mü ile inşa veya dikilmiş ise bazı fakihlerin görüşlerine nazaran bina ve ağaçların sahibi arsanın kıymetini vermek suretiyle arsayı satın alır. Bu Mecelle'de de mezkur görüş benimsenerek K. el-Gasp'taki 906. madde ona göre yazılmış olduğuna nazaran bu bahiste dahi Ebu Yusuf'un görüşü ihtiyar olunmak lâzım gelir. Bu sebeple bu kitabın 1044. maddesi İmam Ebu Yusuf'un benimsediği görüş üzere kaleme alınmıştır. Mezkûr kitabın Halife hazretleri tarafından imza ve mühürlendikten sonra daha öncekiler gibi tab ve neşri hususunda emir ve ferman padişah hazretlerinindir.

25 Zilkade, 1289 (24 Ocak, 1873) ve

13 Kânun-u sâni, 1288

Esseyyid Ahmed Hulûsî — Esseyyid Ahmed Hilmi

Ahmed Hâlid — Esseyyid Halil

Seyfeddin

KİTAB'ÜL-HACR VE'L-İKRAH VE'L-ŞUF'A

KİTAB-I TÂSİ'

Hacr ve ikrah ve şuf'a beyanında olup bir mukaddime ile üç babı hâvidir.

Mukaddime

Hacr ve ikrah ve şuf'aya müteallik ıstılahat-ı fıkhıyye beyanındadır.

MADDE 941 — Hacr; bir şahs-ı mahsusu tasarruf-u kavlîsinden men' dir ki, ba'd-el-hacr ol şahsa mahcûr denilir.

MC. 957,959,960,964,979,966,1002.; TMK. 13,14,16,355,362.

MADDE 942 — İzin; hacri fekketmek ve hakk-ı men'i iskat eylemekdir ki izin verilen şahsa me'zun denilir.

MC. 18,51,970,972,973,1456.; TMK. 12,394,395.

MADDE 943 — Sağîr-i gayr-i mümeyyiz; bey' ve şirâyı fehm etmeyen ya'ni mülkiyyeti bey'in sâlib ve şirânın câlib olduğunu bilmeyen ve onda beş aldanmak gibi gabn-i fâhiş olduğu zahir olan bir gabni, gabn-i yesirden temyiz ve tefrik eylemeyen çocuk olup bunları temyiz eden çocuğa sağîr-i mümeyyiz denilir.

TMK. 11-16.

MADDE 944 — Mecnûn iki kısımdır, biri mecnûn-i mütbakdir ki cünûnu cemi evkatı müstev'ib olan kimsedir. Diğeri mecnûn-i gayri mutbakdir ki kâh mecnûn olup kâh ifâkat bulan kimsedir.

MC. 979,980,1352,1429,1530.; TMK. 13,355.

MADDE 945 — Mat'uh; ol muhtel-uşşuûr olan kimsedir ki fehmi kalil ve sözü müşevveş ve tedbiri fâsid olur.

TMK. 13,355,356.

MADDE 946 — Sefih, malını beyhûde yere sarf ile ve masarifinde tebzîr ve israf ile iza'a ve itlâf eden kimsedir. Ebleh ve sâdedil olmak hasebiyle kâr ve temettü' yolunu bilemeyip de ahz ve it'asında aldanagelen kimseler dahi sefih addolunur.

MC. 958,963.; TMK. 13,356.

MADDE 947 — Reşid, malını muhafaza hususunda tekayyüd ederek sefeh ve tebzîrden tevakki eden kimsedir.

TMK. 10-12.

MADDE 948 — İkrah, bir kimseyi ihâfe ile rızası olmaksızın bir iş işlemek üzre bi-ğayr-i hakkın icbar etmekdir ki ol kimesneye ra'nın fethi ile mükreh ve icbar eden kimseye mücbir ve ol işe mükrehunaleyh ve havfı mucîb olan şeye mükreh-ün-bih denilir.

MC. 761,949,1006,1007.; TBK. 29-31.

MADDE 949 — İkrah iki kısımdır, kısm-ı evvel ikrah-i mülcî'dir ki itlâf-ı nefs ya kat-ı uzuv yahut bunlardan birine müeddi olur darb-ı şedid ile olan ikrahdır. Kısm-ı sâni ikrah-ı ğayr-i mülci'dir ki yalnız ğam ve elemi mucib olur. Darb ve habs gibi şeylerle olan ikrahdır.

MC. 1006,1007.; TBK. 29-31.; MH. 286.

MADDE 950 — Şuf'a bir mülk-ü müşterayı müşteriye her kaça mal oldu ise ol mikdar ile temellük etmekdir.

MC. 125,159,1011,1017,1022,1023,1027,1036.; TMK. 658,659.; MH. 95.

MADDE 951 — Şefî' hakk-ı şuf'ası olan kimsedir.

MADDE 952 — Meşfû' hakk-ı şuf'anın taallûk eylediği akardır.

MADDE 953 — Meşfu-un-bih şefî'in mâbih-iş-şuf'a olan mülküdür.

MADDE 954 — Halît, su hissesi ve yol hissesi gibi hukuk-u mülkde müşarik demektir.

TMK. 679-685,671,672.

MADDE 955 — Şirb-i hass eşhas-ı ma'dûdeye mahsus olan mâ-i cârîdeki hakk-ı şirbdir. Amma umumun müntefi' olduğu nehirlerden su almak şirb-i hass kabilinden değildir.

MC. 1239,1646.; TMK. 679-685.

MADDE 956 — Tarik-i hass çıkmaz sokak demekdir.
MC. 955.

Bâb-ı Evvel

Hacr'e müteallik mesâil beyanında olup dört fasla münkasimdir.

Fasl-ı Evvel

Sunûf ve ahkâm-ı mahcûrîn beyanındadır.

MADDE 957 — Sağir ve mecnûn ve ma'tûh zaten mahcurlardır.

MC. 1573.; TMK. 354-356,359,360.

MADDE 958 — Sefih olan kimse hâkim tarafından hacr olunabilir.

MC. 962,982,990.; TMK. 356,359,360.

MADDE 959 — Medyûn dahi ğûremânın talebi ile hâkim tarafından hacr olunabilir.

MC. 26,994,998,999,1001.; İİK. 191-194.

MADDE 960 — Mevadd-ı ânifede zikr olunan mahcûrînin bey' ve şirâ gibi tasarrufat-ı kavliyyeleri mu'teber olmaz ise de kendi fiillerinden neş'et eden zarar veziyanı hemen zâmin olurlar.

Meselâ, bir çocuk gayri mümeyyiz olsa bile birinin malını itlâf ettikde zamân lâzım gelir.

MC. 11,361,444,708,776,778,809,853,859,916,941,966,967,978,979, 990,991,1458.; TMK. 14-16.

MADDE 961 — Sefih ve medyûn hâkim tarafından hacr olundukda sebebi nâsa beyan ile işhad ve i'lân olunur.

MC. 1001.; TMK. 359,360,417-420.

MADDE 962 — Hâkim tarafından hacri murad olunan kimsenin huzûru şart olmayıp gıyaben dahi hacri sahih olur.

Fakat haber-i hacrin ol kimseye vusûlü şartdır. Hacr olunduğu haberi kendisine vasıl olmadıkça münhacir olmayıp ol vakte kadar vaki' olan ukûd ve ikrarı mu'teber olur.

MC. 1830.; TMK. 359,360-417-420.

MADDE 963 — Fâsık olan kimesne malını tebzir ve israf etmedikçe mücerred fiskı sebebiyle hacr olunamaz.

MC. 946,947,958.; TMK. 356,419.

MADDE 964 — Tabib-i câhil gibi umuma mazarratı olan ba'zı kesân dahi hacr olunur.

Fakat bunda hacrden murad icray-i amelden men' demekdir yoksa tasarrufat-ı kavliyyeden men' ma'nasına değildir.

TMK. 56.

MADDE 965 — Bir kimse bir çarşıda san'at ya ticaret icra edip de ol san'at ve ticaret erbabı bizim kâr ve kesbimize halel geliyor diye ol kimseyi san'at veya ticaretini icradan hacr ve men'ettiremezler.

MC. 1288.; TTK. 56-65.; TBK. 41/II,48,386.; TMK. 2/II.

Fasl-ı Sâni

Sağîr ve mecnûn ve ma'tûha müteallik mesâil beyanındadır.

MADDE 966 — Sağîr-i gayri mümeyyizin velisi izin verse bile anın tasarrufat-ı kavliyyesi asla sahih olmaz.

MC. 361,444,458,628,684,776,859,1333,1408,1443,1457,1433,1458,1541, 1539,1573,1794.; TMK. 14,15.

MADDE 967 — Sağîr-i mümeyyizin kabul-ü hibe ve hediyye gibi hakkında nef'i mahz olan tasarrufu velisinin izin ve icazeti olmasa bile mu'teberdir, ve âhara bir şey hibe etmek gibi hakkında zarar-ı mahz olan tasarrufu velisinin izin ve icazeti olsa bile mu'teber olmaz.

Amma zâten nef' ile zarar beyninde dâir olan ukûdu velisinin icazetine mevkûfen mün'akid olur. Velisi dahi icazet verip vermemekde muhayyerdir. Şöyle ki sağîr hakkında faydalı görürse mucîz olur, görmezse mucîz olmaz.

Meselâ, bir sağîr-i mümeyyiz bilâ izin bir mal satsa velev ki değerinden ziyade semen ile satmış olsa bile bey'in nefâzı velisinin icazetine mevkufdur. Zira akd-i bey' zaten nef' ile zarar beyninde mütereddit olan ukûddandır.

MC. 58,189,599,444,685,708,776,852,853,859,960,969,971,985,974, 972,1333,1433,1443,1457,1539.; TMK. 16.

MADDE 968 — Sağîr-i mümeyyizi tecribe için malının bir mikdarını velisi kendisine teslim ile ahz ve i'taya izin verebilir. Ve rüşdü tahakkuk ederse bâkî emvalini dahi kendisine def' ve teslim eyler.

MC. 91,942,983.; TMK. 12,16.

MADDE 969 — Ribih kasd olunduğuna delâlet eden akd-i mükererler ahz ve i'taya izindir.

Meselâ, bir sağîr velisinin alış veriş et yahut filân cins malı al sat demesi ahz ve i'taya izin demektir. Amma var çarşıdan filân şeyi al yahut filân şeyi satıver demesi gibi yalnız bir akdin icrasını emr etmesi ahz ve i'taya izin demek olmayıp belki örf ve âdet üzre ol sağîri tevkilen istihdam kabilinden addolunur.

MC. 942,973.; TMK. 12,16,354,394,395.

MADDE 970 — Velinin izni zamân ve mekân ve bir nevi ahz ve i'ta ile takayyüd ve tehassus etmez.

Meselâ, bir gün yahut bir ay için izin verse sağîr-i mümeyyiz alel-ıtlak me'zun olup velisi anı hacr etmedikçe müebbeden me'zun kalır.

Ve keza filân çarşıda alışveriş et dese her yerde ahz ve i'taya mezûn olur. Kezalik filân cins malı al sat dese her cins emvali alıp satabilir.

MC. 973,969,1456.; TMK. 12,16,354,394,395.

MADDE 971 — İzin sarahaten olduğu gibi delâleten dahi olur.

Meselâ, bir sağîr-i mümeyyizi velisi alışveriş ederken gördükde sükût edip de men' etmese delâleten izindir.

MC. 13,67,969.; TMK. 12,16,394.

MADDE 972 — Bir sağîre velisi tarafından izin verildikde taht-ı izinde dahi olan hususatda bâliğ menzilesinde olur. Ve bey' ve icâre gibi ukûdu mu'teber olur.

MC. 11,64,628,708,809,960,859,1334,1433,1443,1482,1494,1539, 1457,1573,1408,1602.; TMK. 12,16,354,394,395.

MADDE 973 — Bir sağîre izin vermiş olan velisi badehû anı hacr ile ol izni ibtal edebilir. Fakat ne veçhile izin vermiş ise yine ol veçhile hacr etmesi şartdır.

Meselâ, bir sağîre velisi ahz ve i'ta için izn-i âm verip de çarşısı halkının ma'lûmu oldukdan sonra anı hacr edecek oldukda hacri dahi ol veçhile âmm olup da çarşı halkının ekserisinin malûmu olmak şarttır; yoksa kendi hanesinde iki üç kişinin mahzarında hacr etmesi sahih olmaz.

MC. 51,977,969,976,986,970,1029.; TMK. 12,16,394,395,354.

MADDE 974 — Sağîrin bu babda velisi evvelâ babası sâniyen, babası fevt olmuş ise vasîyy-i muhtarı ya'ni babasının hal-i hayatında ihtiyar ve nasb etmiş olduğu vasî, sâlisen vasiyy-i muhtar dahi vefat ederse, anın hal-i hayatında nasb eylediği vasî râbi'an cedd-i sahihi yani sağîrin babasının babası yahut babasının babasının babası hâmisen işbu ceddin hal-i hayatında ihtiyar ve nasb eylemiş olduğu vasî, sadisen ol vasînin nasb eylediği vasî, sâbian hâkim yahut vasiyy-ı mansûbu ya'ni hâkimin nasb eylediği vasîdir.

Amma kardeş, amca vesâir akrabanın vasî olmadıkları halde izin vermeleri câiz olmaz.

MC. 59,852.; TMK. 12.

MADDE 975 — Hâkim bir sağîr-i mümeyyizin tasarrufunda menfaat gördüğü halde andan mukaddem olan veli izinden imtina' etse hâkim bu hususda ol sağîre izin verebilir. Ve diğer velisi artık anı hacr edemez.

MC. 962,977.; TMK. 12.

MADDE 976 — Bir sağîri me'zun eden velî fevt oldukda vermiş olduğu izin bâtıl olur. Fakat hâkimin izni vefatiyle yahut azli ile bâtıl olmaz.

MC. 658,973,975,1521,1527.

MADDE 977 — Bir hâkimin me'zun ettiği sağîri yine ol hâkim yahut halefi hacr edebilir; yoksa babası yahut diğer velisi hâkimin vefatı yahut azli üzerine anı hacr edemez.

MC. 973,975.

MADDE 978 — Ma'tûh olan kimse sağîr-i mümeyyiz hükmündedir.

MC. 14,967.; TMK. 13,14,16,355,356.

MADDE 979 — Mecnûn-i mutbik sağîr-i gayri mümeyyiz hükmündedir.

MC. 966.; TMK. 13,14,15,355.

MADDE 980 — Mecnûn-u gayr-i mutbikın hal-i ifâkatında olan tasarrufatı âkilin tasarrufu gibidir.

MC. 940.; TMK. 13,14,15,355.

MADDE 981 — Bir çocuk bâliğ oldukda malının kendisine i'tası hususunda isti'cal olunmayıp te'enni ile tecribe olunmalıdır. Reşid olduğu tahakkuk ederse ol vakit emvali kendisine verilir.

MC. 91,794,967,968,982.; TMK. 10-13.

MADDE 982 — Bir çocuk gayr-i reşid olarak bâliğ olursa rüşdü tahukkuk etmedikçe malı kendisine verilmeyip kemâfissabık tasarrufdan men' olunur.

MC. 253.; TMK. 13,14,16,356.

MADDE 983 — Bir sağîrin rüşdü sabit olmadan emvali vasîsi tarafından kendisine verilip de ol sağîrin yedinde zayi' olsa yahut sağîr itlâf etse vasî zâmin olur.

MC. 91,968,981.; TMK. 13,14,16,394,395.

MADDE 984 — Bir sağîrin bulûğu üzerine malı kendisine verilip de ba'dehu sefih olduğu tahakkuk etse hâkim tarafından hacr olunur.

MC. 981,982.; TMK. 13,356,359,360.

MADDE 985 — Hadd-i bülûğ ihtilâm ve ihbal (yani gebe eylemek) ve hayz ve habil (yani gebe olmak) ile sâbit olur.

MC. 967.; TMK. 10-13.

MADDE 986 — Sinn-i bülûğun mebdei erkekde tam oniki ve kızda tam dokuz ve müntehası dahi tam onbeş yaşdır.

Ve bir erkek oniki ve bir kız dokuz yaşını tekmil edipde bâliğ olmasa bâliğ oluncaya dek mürahik ve mürahika denilir.

MC. 988.; TMK. 11-13.

MADDE 987 — Münteha-yi sinn-i bülûğa varmış iken kendisinden âsâr-ı bülûğ zahir olmayan kimse hükmen bâliğ addolunur.

MC. 985.; TMK. 11,12.

MADDE 988 — Mebde-i sinn-i bülûğa varmıyan bir çocuk bâliğim deyu da'va eylese kabul olunmaz.

MC. 986.; TMK. 12.

MADDE 989 — Bir mürahik yahut mürahika huzur-u hâkimde bâliğ olduğunu ikrar ettikde cüssesinin bulûğa tahammülü olmamak hasebi ile zahir-i hâl kendisini mükezzib olursa bu ikrarı tasdik olunmaz ve eğer cüssesinin bülûğa tahammülü olup da zahir-i hâl kendisini tekzib etmezse tasdik olunur. Ve ukûd ve ikrarı nâfiz ve muteber olur. Ve bir müddet sonra ben ol vakit ya'ni hin-i ikrarda bâliğ değildim deyu ba'd-el-ikrar vâki' olan tasarrufat-ı kavliyyesini fesh etmek istese ana iltifat ve i'tibar olunmaz.

MC. 100,986,988,1577.; TMK. 12.

Fasl-ı Sâlis

Sefih-i mahcûr hakkındadır.

MADDE 990 — Sefih-i mahcûr muamelâtda sağîr-i mümeyyiz gibidir. Fakat sefihin velisi ancak hâkimdir. Anın üzerinde eb ve ceddinin ve vasîlerinin hakk-ı velâyeti yoktur.

MC. 974,992,993.; TMK. 13,16,356,419.

MADDE 991 — Sefîhin ba'd-el-hacr muamelâtça tasarrufat-ı kavliyyesi sahih olmazsa da kabl-el-hacr tasarrufatı sâir nâsın tasarrufatı gibidir.

MC. 958,960,990.; TMK. 13,16,356,419.

MADDE 992 — Sefîh-i mahcûrun gerek kendi ve gerek nafakası üzerine lâzım olanlar kendisinin malından infak olunurlar.

MC. 990.; TMK. 13,16,356,419.

MADDE 993 — Sefîh-i mahcûr bir malını satsa nâfiz olmazsa da hâkim menfaat görürse icazet verir.

MC. 11,966,967,991.; TMK. 13,16,356,419.

MADDE 994 — Sefîh-i mahcûr'un âhara deyn ikrarı mutlaka sahih olmaz. Ya'ni gerek vakt-i hacrde mevcud ve gerek ba'-el-hacr hâdis olan emvali hakkında ikrarının tesiri olmaz.

MC. 991,958,959,990,1001,1006.

MADDE 995 — Sefîh-i mahcûr üzerinde olan hukuk-u nâs kendisinin malından te'diye olunur.

MC. 960,992.; TMK. 16.

MADDE 996 — Sefîh-i mahcûr akçe istikraz edip de kendi nafakasına sarf ettikde eğer kadr-i ma'ruf olarak sarf etmiş ise hâkim ol akçeyi anın malından te'diye eyler.

Ve eğer fazla sarfetmiş ise hâkim nafakası mikdarını mahsûb edip fazlasını ibtal eyler.

MC. 11,960.

MADDE 997 — Sefîh-i mahcûr kesb-i salâh ettikde hâkim tarafından fekk-i hacr olunur.
MC. 23,958,961,990,991.; TMK. 419.

Fasl-ı Râbi'

Medyûn-u mahcûr hakkındadır.

MADDE 998 — Medyûnun kudreti varken deyninin edasında mumâtale eylediği nezd-i hâkimde zâhir olup da dâinleri dahi malı satılarak deyninin te'diyesini hâkimden taleb ettiklerinde hâkim anı hacr eder. Ve kendisi malını satıp da deynini i'fadan imtina' ettiği takdirde hâkim anın malını satıp deynini te'diye eyler.

Şöyle ki medyûn hakkında bey'i ehven olandan bed' ile sonra da bu tertib üzre ehveni takdim ederek ibtida nukûdundan başlayıp vefâ etmezse urûzunu ve urûzu dahi vefâ etmezse akarını satar.

MC. 1002.; İİK. 191-194.

MADDE 999 — Medyûn-u müflis ya'ni düyûnu malına müsavi yahut ezyed olup da ğuremâsı ticaretle malının zayi' olmasından veyahut malını kaçırmasından veya âharın üzerine geçirmesinden havf ile hâkime müracaat ederek malında tasarrufdan yahut âhara borç ikrarından hacr olunmasını taleb ettiklerinde hâkim ol kimseyi hacr eder. Ve emvâlini satıp esmânını beyn-el-ğuremâ taksim eyler. Fakat kendisine bir ya iki kat elbise terk olunur. Şu kadar ki ol medyûnun kıymetli elbisesi olup da madûnu ile iktifa kaabil olursa ol elbise dahi satılıp semeninden kendisine bir kat ucuz elbise alınarak bakîsi ğuremâya verilir.

Kezalik bir konağı olup da madûnu ana kifâyet ederse ol konak satılıp semeninden hâline münasib bir mesken alınır ve bakîsi ğuremâya i'ta olunur.

İİK. 191-194.

MADDE 1000 — Medyûn-u müflisin müddet-i mahcûriyyetinde gerek kendi ve gerek üzerine nafakası lâzım olan kimesneler kendisinin malından infak olunur.

İİK. 191-194.

MADDE 1001 — Deyn için hacr ancak medyûnun vakt-i hacirde mevcud olan malına te'sir eder; amma ba'd-el-hacr eline geçen mala te'sîri olmaz.

MC. 898,1002.; İİK. 191-194.

MADDE 1002 — Hibe ve sadaka ve semen-i mislinden noksanına mal satmak gibi her ne ki ğuremânın hakkını ibtale müeddi ola, hacr anda müessir olur. Binaenaleyh medyûn-u müflisin hukuk-u ğuremâya muzır olan ukûdu vesâir tasarrufat ve teberruatı vakt-i hacrde mevcud olan emvali hakkında mu'teber olmaz. Amma ba'd-el-hacr iktisab eylediği emvali hakkında mu'teber olur. Ve başkasına borç ikrar ettikde vakt-i hacirde mevcûd olan emvâli hakkında mu'teber olmaz. Amma ba'de zeval-il-hacr mu'teber olur ve ol vakt edâ eylemek üzere medyûn kalır ve bir de ba'd-el-hacr mal kazanırsa andan verilmek üzre ikrarı nâfiz olur.

MC. 1001,941,1604.; İİK. 191-194.

Bâb-ı Sâni

İkraha müteallik mesâil beyanındadır.

MADDE 1003 — Mücbirin tehdidini îkaa muktedir olması şartdır. Binaenaleyh tehdidini îka ve icraya muktedir olmayan kimsenin ikrahı mu'teber olmaz.

MC. 39,949.; MH. 286-299.; TBK. 29-31.

MADDE 1004 — Mükreh-ün-bihin vukûundan mükrehin korkması yani mükreh-ün-aleyhi işlemediği takdirde mücbirin mükreh-ün-bihi icra edeceğine kendisince zann-ı galib olması şartdır.

MC. 949.; MH. 286-299.; TBK. 30.

MADDE 1005 — Mükreh eğer mükreh-ün-aleyhi mücbirin yahut adamının huzurunda işlerse ikrah mu'teber olur; amma mücbirin yahut adamının gıyabında işlerse ikrahın zevalinden sonra tav'an işlemiş olacağı cihetle bu ikrah mu'teber olmaz.

Meselâ, bir kimse diğere malını satmak üzre ikrah edip de mükreh anın gıyabında tarafından bir adamı dahi olmadığı halde varıp malını satsa ikrah mu'teber olmayıp bey'i sahih ve mu'teber olur.

MC. 1003,1004.; TBK. 29,30.; MH. 286-299.

MADDE 1006 — İkrah-ı mu'teber ile vuku' bulan bey' ve şirâ ve icar ve hibe ve ferağ ve an malin sulh ve ikrar ve ibrâ ve te'cil-i deyn ve iskat-ı şuf'a mu'teber olmaz; gerek ikrah-i mülci' olsun ve gerek ikrah-i gayr-i mülci' olsun.

Fakat mükreh ba'de zeval-il-ikrah mücîz olursa ol halde mu'teber olur.

MC. 68,371,448,685,860.; TBK. 29-31.; MH. 286-299.

MADDE 1007 — İkrah-i mülci' berveçh-i bâlâ tasarrufat-ı kavliyyede mu'teber olduğu gibi tasarrufat-ı fi'liyyede dahi mu'teber olur. Amma ikrah-i gayr-i mülci' yalnız tasarrufat-ı kavliyyede muteber olup tasarrufat-ı fi'liyyede mu'teber olmaz; binaenaleyh bir kimse diğere filânın malını itlâf et yoksa seni katl ederim yahut bir uzvunu keserim deyip de mükreh dahi itlâf etse ikrah mu'teber olup zamân ancak mücbire lâzım gelir. Amma filânın malını itlâf et yoksa seni darb ya habs ederim deyip de o dahi itlâf etse ikrah mu'teber olmayıp zamân ancak mütlife lâzım gelir.

MC. 28,29,1002.; TBK. 29-30.; MH. 286-294.

Bâb-ı Sâlis

Şuf'a beyanında olup dört fasla münkasimdir.

Fasl-ı Evvel

Merâtib-i şuf'a beyanındadır.

MADDE 1008 — Esbab-ı şuf'a üçdür; evvelkisi nefs-i mebi'de müşarik olmakdır; nitekim iki kimsenin bir akarda şâyian iştirakleri gibi. İkincisi hakk-ı mebi'de halît olmakdır. Nitekim hakk-ı şirb-i hass ve tarik-i hassda iştirak gibi.

Meselâ, hakk-ı şirb-i hassada iştirakleri olan bahçelerden birisi satıldıkda diğer bahçeler ashabı hep şefi' olurlar. Gerek car-i mülâsık olsunlar ve gerek olmasınlar.

Kezalik, kapısı tarik-i hassa açılan bir hane satıldıkda ol tarik-i hassa kapısı olan diğer haneler ashabının kâffesi şefi' olur; gerek car-ı mülâsık olsunlar ve gerek olmasınlar. Amma umumun müntefi' olduğu bir nehirden su alan yahut kapısı tarik-i âmme açılan hanelerden biri satıldıkda ol nehrden su alan yahut ol tarik-i âmme kapısı olan diğer haneler ashabının hakk-ı şuf'ası yokdur.

Üçüncüsü mebi'e cârı mülâsık olmakdır.

MC. 143,955,956,1013,1015,1018,1166,1238,1239,1262.; TMK. 658,659.; MH.96.

MADDE 1009 — Hakk-ı şuf'a evvelâ nefs-i mebî'de müşarik olan kimsenin sâniyen hakk-ı mebî'de halît olanın, sâlisen car-ı mülâsıkındır. Ve birinci talib iken diğerlerinin ve ikinci talib iken üçüncünün hakk-ı şuf'ası yokdur.

MC. 1013,1032.; TMK. 658,659.; MH. 103.

MADDE 1010 — Nefs-i mebî'de müşarik olmadığı yahut olup da hakk-ı şuf'asından vazgeçdiği halde hakk-ı mebî'de halît'i varsa hakk-ı şuf'a onundur.

Hakk-ı mebî'de halîti dahi yoksa yahut olup da hakkından vazgeçerse ol halde car-ı mülâsıkı şefi' olur.

Meselâ, bir kimse müstakillen mülkü olan akarını sattıkda yahut bir müşterek akardaki hisse-i şâiyasını satıp da müşariki hakk-ı şuf'asından vaz geçtikde eğer ol akarın hakk-ı şirb-i hâssında yahut tarik-i hâssında halîti varsa hakk-ı şuf'a anındır, yok ise yahut olup da hakkından vaz geçerse ol halde hakk-i şuf'a car-ı mülâsıkındır.

MC. 1116.; MH. 1003.

MADDE 1011 — Bir binanın fevkaanisi ya'ni üst katı birinin ve tahtânisi ya'ni alt katı diğerinin mülkü olduğu suretde yek diğere câr-ı mülâsık addolunur.

MC. 1008.; MH. 101.

MADDE 1012 — Bir hanenin duvarında müşarik olan kimse ol hanede müşarik hükmündedir. Amma duvarda müşarik olmayıp da fakat kendi hanesinin kirişleri komşusunun duvarı üzerine mumted olduğu suretde car-ı mülâsık addolunur. Mücerred ol duvar üzerine kirişlerinin uçlarını koymak hakkı olmakla şerik ve halit addolunamaz.

MC. 1008,1009.; MH. 98.

MADDE 1013 — Müteaddid şefi'ler olduğu halde aded-i ruûse i'tibar olunur. Mikdar-ı sihâme ya'ni hisselerinin mikdarına i'tibar olunmaz.

Meselâ, bir hânenin nısıf hissesi bir kimsenin ve sülüs ile südüs hisseleri diğer iki kişinin olduğu halde nısıf hisse sahibi hissesini âhara sattıkda diğerleri şuf'a ile talib olsalar bil-münasafa beyinlerinde taksim olunur. Yoksa sülüs hisse sahibi hissesine göre ziyade hisse alamaz.

MC. 1152.; MH. 89-100.

MADDE 1014 — İki sınıf halîtler ictima' ettikde chassı e'ammın üzerine takdim olunur.

Meselâ, bir nehr-i sağîrden açılan harkda hakk-ı şirbi olan yeri mülk bir bahçe hakk-ı şirbi ile bile satıldıkda ol harkda hakk-ı şirbi olanlar hakk-ı şuf'ada mukaddem ve müreccahdır. Amma ol nehirde hakk-ı şirbi olan yeri mülk bir bahçe hakk-ı şirbi ile bile satıldıkda gerek ol nehirde ve gerek harkında hakk-ı şirbi olanlar hep şefî' olurlar. Nitekim bir çıkmaz sokakdan müteşa'ib diğer bir çıkmaz sokağa kapısı açılan bir mülk hane satıldıkda ancak bu şubeye kapısı olan haneler ashâbı şefî' olur. Amma ol çıkmaz sokakda kapısı olan bir hane satıldıkda gerek ol sokakda ve gerek şubesinde hakk-ı murûru olanlar hep şefî' olurlar.

MC. 955,1010.; MH. 99.

MADDE 1015 — Hakk-ı şirb-i hâssı olan bir bahçe sahibi hakk-ı şirbini satmayıp da yalnız ol bahçeyi satsa hakk-ı şirbinde halît olanlar şefi' olamaz.

Tarik-i hâss dahi buna kıyas oluna.

MH. 106.; TMK. 658,659.

MADDE 1016 — Hakk-ı şirb hakk-ı tarika mukaddemdir.

Binaenaleyh, bir bahçe satılıp da bir kimse anın hakk-ı şirb-i hâssında ve diğer biri tarik-i hâssında halît olsa hakk-ı şirb sahibi hakk-ı tarik sahibi üzerine tercih ve takdim olunur.

Fasl-ı Sâni

Şerâit-i şuf'a beyanındadır.

MADDE 1017 — Meşfûun mülk akar olması şartdır.

Binaenaeleyh sefinede ve saîr menkûlâtda ve vakıf akarda ve arazi-i emiriyyede şuf'a câri olmaz.

MC. 15,54,177,1010,1011,1044.; TMK. 658,659.; MH. 106.

MADDE 1018 — Meşfu'un-bih'in dahi mülk olması şartdır.

Binaenaleyh bir mülk akar satıldıkda ittisalinde bulunan vakıf akarın mütevellisi yahut mutasarrıfı şefi' olamaz.

MH. 107,110.; TMK. 658,659.

MADDE 1019 — Vakıf yer yahut arazi-i emiriyye üzerindeki mülk eşcar ve ebniye menkûl hükmünde olarak bunlarda şuf'a câri olmaz.

MC. 1017.; MH. 109,110.; TMK. 657-659.

MADDE 1020 — Bir mülk arsa, üzerindeki eşcar ve ebniye ile beraber satıldıkda yere tebean eşcar ve ebniyede dahi şuf'a câri olur. Amma yalnız eşcar ve ebniye satıldığı suretde şuf'a câri olmaz.

MC. 54,232,234,1011,1017.; MH. 109.

MADDE 1021 — Şuf'a ancak akd-i bey' ile sâbit olur.

MC. 64,196,372,950,1023,1008,1548-1550.; MH. 105-107,115,116.; TMK. 658,659.

MADDE 1022 — Hibe bi-şart-'il-ivaz bey' hükmündedir.

Binaenaleyh bir kimse mülk hanesini bi-şart'il-ivaz âhara hibe ve teslim etse câr-ı mülâsıkı şefi' olur.

MC. 3,855,868,1036.; MH. 108.; TMK. 658,659.

MADDE 1023 — Bilâ ivaz hibe ve miras ve vasiyyet gibi bilâ bedel âhara temlik olunan akarda şuf'a câri olmaz.

MC. 1021.; MH. 108.

MADDE 1024 — Şefî'in vâki olan akd-i bey'e sarahaten yahut delâleten rızası olmamak şartdır.

Meselâ, akd-i bey'i işittikde pek alâ dese hakk-ı şuf'ası saakıt olup andan sonra taleb-i şuf'a edemez. Ve keza bey'in akd olunduğunu işittikden sonra akar-ı meşfûu

müşteriden iştirâ yahut isticar etmek istese hakk-ı şuf'ası sâkıt olur. Kezalik bir kimsenin bâyia vekil olup da sattığı akarda hakk-ı şuf'ası olamaz. (100.) maddeye bak.

MC. 51,63,100,187,638,1008,1029,1517.; MH. 107.; TMK. 658,659.

MADDE 1025 — Bedelin ma'lûm-ül mikdar mal olması şartdır.

Binaenaleyh mal olmayan bedel ile temlik olunan akarda şuf'a câri olmaz.

Meselâ, bir hammam isticar ile ücret deyû verilen mülk hanede şuf'a cervan etmez. Zira bunda hanenin bedeli mal olmayıp menafi' kabilinden olan ücretdir. Kezalik bedel-i mehr olarak verilen mülk akarda şuf'a câri olmaz.

MC. 46.; MH. 108.

MADDE 1026 — Bâyi'in mebi'den mülkü zâil olmak şartdır.

Binaenaleyh bey-i fâsidde bâyi'in hakk-ı istirdadı sâkıt olmadıkça şuf'a câri olmaz, ve bey' bi-şart'il-hıyarda eğer muhayyer yalnız müşteri ise şuf'a câri olur. Ve eğer bayi' muhayyer ise hakk-ı hıyarı sâkıt olmadıkça şuf'a câri olmaz. Amma hıyar-ı ayb ile hıyar-ı rü'yet şuf'anın sübûtuna mani' değildir.

MC. 24,366,371,372,950,1039.; MH. 106,107.

MADDE 1027 — Taksim-i akarda şuf'a câri olmaz.

Meselâ, bir müşterek hane müşarikleri beyninde taksim olundukda câr-i mülâsık şefi' olamaz.

MC. 1116.; MH. 114.

Fasl-ı Sâlis

Taleb-i şuf'a beyanındadır.

MADDE 1028 — Şuf'ada üç taleb lâzımdır, ki taleb-i muvâsebe ve taleb-i takrir ve işhad ve taleb-i husûmet ve temellükdür.

MC. 1029 vd.; MH. 117.; TMK. 658.

MADDE 1029 — Şefi'in akd-i bey'i duyduğu meclisde derhal ben mebi'in şefi'iyim yahut bişşuf'a taleb ederim demek gibi taleb-i şuf'aya delâlet eder bir söz söylemesi lâzımdır. Buna taleb-i muvâsebe denilir.

MC. 1021,1024,1041,182,1032,1026,30.; MH. 118.; TMK. 658.

MADDE 1030 — Taleb-i muvâsebeden sonra şefi'in taleb-i takrir ve işhad etmesi lâzımdır.

Şöylcki iki kişi huzurunda olarak mebi'in yanında bu akarı filân kimse iştira etmiş yahut müşterinin yanında sen filân akarı iştira etmişsin veyahut mebi' henüz bayi' yedinde isc anın yanında sen filân akarını filâna satmışsın ben ise şu cihetle anın şefi'yim, ve taleb-i şuf'a etmişdim, şimdi dahi taleb ederim, şahid olunuz demelidir.

Ve eğer şefi' uzak mahalde bulunup da bizzat bu veçhile taleb-i takrir ve işhad edemezse birini tevkil eder. Vekil bulamazsa mektub gönderir.

MC. 21,69,1032,1033,1459.; MH. 119.; TMK. 658.

MADDE 1031 — Taleb-i takrir ve işhaddan sonra şefî'in huzur-u hâkimde taleb ve dâ'va etmesi lâzımdır. İşte buna taleb-i husûmet ve temellik denilir.

MC. 73,78,79,278,365,1026,1034,1037,1036,1746,1748,1749,1816,1841.; MH.120.; TMK. 658

MADDE 1032 — Şefi' eğer taleb-i muvâsebeyi te'hir ederse mesclâ akd-i bey'i duyduğu gibi ol meclisde taleb-i şuf'a etmeyip de başka iş ile yahut âhar sadede dair bir bahis ile meşgul olmak gibi i'râza delâlet eder bir halde bulunursa yahut taleb-i şuf'a etmeden ol meclisden kalkarsa hakk-ı şuf'ası sâkıt olur.

MC. 999,51,1024,1029,1030.; MH. 118.

MADDE 1033 — Şefi' eğer taleb-i takrir ve işhadı velevki mektup ile olsun icra edecek kadar vakit geçip de te'hir ederse hakk-ı şuf'ası sâkıt olur.

MC. 68,1030.; MH. 119.; TMK. 658.

MADDE 1034 — Taleb-i takrir ve işhaddan sonra şefi' eğer âhar divarda bulunmak gibi bir özr-i şer'isi yok iken taleb-i husumeti bir ay te'hir ederse hakk-ı şuf'ası sâkıt olur.

TMK. 658.

MADDE 1035 — Mahcûrînin hakk-ı şuf'asını velisi taleb eder. Ve bir sağîrin hakk-ı şuf'asını velisi taleb etmez ise ba'd-el-bulûğ kendinin taleb-i şuf'aya selâhiyyeti kalmaz.

MC. 51,974,1024,1808.; TMK. 9-16.; MH. 121.

Fasl-ı Râbi'
Hükm-ü şuf'a beyanındadır.

MADDE 1036 — Müşterinin bitterâzi teslimi ile yahut hâkimin hükmü ile şefi' olan kimse meşfu'a malik olur.

MC. 259-261,1038-1040,1044,1778.; MH. 125.; TMK. 657,658.

MADDE 1037 — Bir mülkü şuf'a ile almak ibtidaen iştirâ menzilesindedir.

Binaenaleyh hıyar-ı rü'yet ve hıyar-ı ayb ile red gibi ibtidaen iştirâ ile sâbit olan hükümler şuf' aile dahi sâbit olur.

MC. 658,950,1021,1031.; MH. 116,126-129.; TMK. 657,658.

MADDE 1038 — Taleb-i muvâsebe ve taleb-i takrirden sonra müşterinin bitterâzî teslimi yahut hâkimin hükmü ile şefi' henüz meşfû'a malik olmadan fevt olsa hakk-ı şuf'a veresesine intikal etmez.

MC. 139,140,1021.

MADDE 1039 — Şefî' iki talebden sonra henüz ber veçhi meşrûh meşfû'a malik olmadan meşfû-un-bihi satsa hakk-ı şuf'ası sâkıt olur.

MH. 136 vd.; TMK. 657,658.

MADDE 1040 — Şefi' berveçh-i meşrûh henüz meşfû'a malik olmadan mülk-i meşfûun ittisalinde diğer bir mülk akar satılsa bu ikinci akara şefi' olamaz.

MC. 1038.; MH. 141,142,146.

MADDE 1041 — Şuf'a tecezzi kabul etmez.
Binaenalâzalik akar-ı meşfûun bir mikdarını terk ile diğer bir mikdarını almağa şefî'in hakkı yokdur.

MC. 63,1029.; MH. 135.

MADDE 1042 — Şufeâdan ba'zısı hissesini ba'zısına hibe edemez. Ederse hakk-ı şuf'asını ıskat etmiş olur.

MC. 51,1024.; MH. 124.; TMK. 569.

MADDE 1043 — Şefî'lerden birisi hâkimin hükmünden mukaddem hâkkını iskat eylese diğer şefî' akar-ı meşfûu tamamen alabilir. Ve eğer hâkimin hükmünden sonra şefî'lerden birisi hakkını iskat eylese şefî'-i diğer anın hakkını alamaz.

MC. 1024,1036,1041.; MH. 124,125.

MADDE 1044 — Müşteri bina-i meşfûu boyatmak gibi malından bir şey ziyade eylese şefî'i muhayyerdir, dilerse terk eder, dilerse binanın semeni ile beraber ol ziyadenin dahi kıymetini verip meşfûu alır. Ve müşteri akar-ı meşfu' üzerine ebniye yapmış yahut ağaç ğars etmiş ise şefi' muhayyer olup dilerse terk eder ve dilerse akar-ı meşfûun semeni ile beraber ebniyenin yahut eşcarın kıymetini verip meşfûu alır; yoksa ebniye yahut eşcarı kal' etmek üzre müşteriye cebr edemez.

MC. 232,27,882,884,885,906,1017.; MH. 130 vd.

İrâde-i Seniyye Tarihi :

16 Rebîülâhir 1290

Ahmed Cevdet

Emîn-ül-Fetvâ

Es-Seyyid Halil

A'zası
Divan-ı Ahkâm-ı Adliye

Ahmed Hulûsi

Kadısı
Dar-ülHilâfetil-Aliyye

Seyfeddin

Divan-ı Ahkâm-ı Adliye A'zası

Ahmet Hilmi

Meclis-i Tetkikât-ı Şeri'ye

Meclis-i A'zası

Ahmed Hâlid

ONUNCU KİTAP

KİTAB'ÜL-ŞİRKET

KİTAB'ÜL-ŞİRKET

Kitab-ı Âşir

Envâ-ışirkete dair olup bir mukaddime ile sekiz babı hâvidir.

Mukaddime

Ba'zı ıstılahat-ı fıkhıyye beyanındadır.

MADDE 1045 — Şirket; fi'l-asl birden ziyade kimselere bir şey'in ihtisası ve anların ol şey ile imtiyazıdır.

Fakat öyle bir ihtisasa sebeb olan akd-i şirket ma'nasında dahi örf ve ıstılah olarak müsta'meldir.

Binaenaleyh mutlaka şirket iki kısma taksim olunur; biri şirket-i mülkdür ki iştirâ ve ittihab gibi esbab-ı temellükden biriyle hâsıl olur; diğeri şirket-i akd'dir ki şerikler beyninde icab ve kabul ile hâsıl olur. İkisinin dahi tafsilâtı bab-ı mahsuslarında gelir.

Bunlardan başka bir de şirket-i ibâha vardır ki mubah olan ya'ni su gibi fil'asıl kimesnenin mülkü olmayan şeyleri ahz ve ihraz ile temellüke selâhiyyetde âmmenin müteşârik olmasıdır.

MC. 253,238,1060,1234,1248.; TMK. 62 3 vd. 520 vd. TTK. 136 vd.

MH. 827-828,72.

MADDE 1046 — Kısmet, taksim demekdir. Ta'rif ve tafsili bab-ı mahsusunda gelir.

MC. 1114.; TMK. 627-628.

MADDE 1047 — Hâit, duvar ve tahta perde ve çit demektir. Cem'i hıytan gelir.

MC. 1203

MADDE 1048 — Mârre, âmme vezninde tarik-ı âmmden mürûr ve ûbur edenlerdir.

MADDE 1049 — Kanât, kaf'ın fethiyle yerde su icra edecek künk ve kârizdir. Cem'i kanevât gelir.

MC. 1284,1286.

MADDE 1050 — Müsennat, mim-i mazmume ve sin-i meftuhe ve nun-u müşeddede ile sınır ve su bendi ve su harklarının kenarları demekdir. Cem'i müsenneyât gelir.

MC. 1276

MADDE 1051 — İhyâ, i'mar demekdir ki araziyi ziraata salih kılmakdır.

MC. 1270 vd. TMK. 635,641,642,912.

MADDE 1052 — Tahcîr, araziye başka kimesne vaz-ı yed etmemek için etrafına taş vesâir nesne vaz'etmekdir.

MC. 1277,1278,1279.; TMK. 635,641,642,912.

MADDE 1053 — İnfak, malı harc ve sarf etmekdir.

MADDE 1054 — Nafaka, havâyice ve teayyüşe sarf olunacak akçe ve zâd ve zahire makûlesidir.

TMK. 151,315.

MADDE 1055 — Tekabbül, bir işi teahhüd ve iltizam etmekdir.
MC. 1332.; TMK. 9

MADDE 1056 — Müfavizayn, akd-i şirketi mufavaza edenlerdir.

MC. 1331,1045.; TBK. 520 vd.

MADDE 1057 — Re'sülmal, sermaye demekdir.

TTK. 139.; TBK. 520,521.

MADDE 1058 — Ribh, fayda ve kâr demekdir.

TBK. 522,523.

MADDE 1059 — İbdâ', bir kimsenin kârı tamamen kendisine aid olmak üzre diğer kimesneye sermaye vermesidir ki, sermayeye bidâa ve veren kimesneye mubdi' ve alan kimesneye müstebdi' denilir.

MC. 1404.

Bab-ı Evvel

Şirket-i mülk beyanında olup üç faslı müştemildir.

Fasl-ı Evvel

Şirket-i mülkün ta'rîf ve taksîmi beyanındadır.

MADDE 1060 — Şirket-i esbab-ı temellükden olan iştirâ ve ittihab ve kabul-i vasiyyet ve tevarüs gibi bir sebeple yahut halt ve ihtilat-ı emval ile ya'ni malları yekdiğere kabil-i temyiz ve tefrik olmayacak suretde karışdırmak veyahut mallar ol suretde yek diğere karışmak ile bir şey'in birden ziyâde kimseler beyninde müşterek ya'ni ol şeyin anlara mahsus olmasıdır.

Meselâ, iki kimse bir malı iştirâ yahut biri anlara hibe ya vasiyyet edip de anlar dahi kabul etse veyahut bir mal iki kişiye mevrûs olsa ol mal anların beyninde müşterek olur; ve anlar ol malda hissedar ve müteşarik ve her biri anda diğerine müşarik olurlar.

Kezalik iki kimesne zahirelerini birbirine karıştırsa yahut çuvalları delinmek gibi bir veçhile ikisinin zahireleri birbirine karışsa işbu mahlût ya muhtelit zahire ikisi beyninde mal-i müşterek olur.

MC. 788,791,1045,1248.; TMK. 623,629.; MH. 12,828.

MADDE 1061 — Bir kimsenin bir altunu diğerin ol cinsden olan iki altunu ile karışıp da temyizi kaabil olmadığı halde ikisi zâyi' olsa kalan bir altun ikisi beyninde sülüs ve sülüsan nisbetiyle müşterek olup sülüsanı iki altun sahibinin ve sülüsü bir altun sahibinin olur.

MC. 788,789,891,1060.; TMK. 700.; MH. 729,737.

MADDE 1062 — Şirket-i mülk; ihtiyarî ve cebrî kısımlarına taksim olunur.

MC. 1006.; TMK. 623,629.; MH. 729.

MADDE 1063 — Şirket-i ihtiyariyye, müteşâriklerin fiilleri ile hâsıl olan iştirakdır.

Nitekim berveçh-i bâlâ iştirâ ve ittihab ve kabul-i vasiyyet ile halt-ı emval suretlerinde hâsıl olan iştirak gibi.

TMK. 623.; MH. 729.

MADDE 1064 — Şirket-i cebriyye, müteşâriklerin filleri ile olmayıp başka sebep ile hâsıl iştirakdir.

Nitekim tevârüs ve ihtilât-ı maleyn suretlerinde hâsıl olan iştirak gibi.

TMK. 629.; MH. 729.

MADDE 1065 — Müteaddid vedî'lerin vedîayı hıfzda iştirakleri şirket-i ihtiyariyye kabilindendir. Amma ruzgâr esip de bir kimesnenin câmesini bir müşterek hâneye atsa ol hane sahibinin o câmeyi hıfzda iştirakleri şirket-i cebriyye kabilinden olur.

MC. 783,1069,1073.; TMK. 698.; TBK. 469.

MADDE 1066 — Şirket-i mülk, şirket-i ayn ve şirket-i deyn kısımlarına dahi taksim olunur.

MC. 125,631.

MADDE 1067 — Şirket-i ayn muayyen ve mevcud olan malda iştirakdir. İki kişinin bir koyunda yahut bir sürü koyunda şâyi'an iştirâkleri gibi.

MC. 1045.

MADDE 1068 — Şirket-i deyn; alacakda iştirakdir.

İki kişinin bir kimse zimmetinde alacakları olan şu kadar kuruşda iştirakleri gibi.

MC. 158,1092-1096,1110.; TBK. 69,148.

Fasl-ı Sâni

A'yân-ı müşterekenin keyfiyyet-i tasarrufu beyanındadır.

MADDE 1069 — Bir mülkde müstakillen sahibi olan kimse nasıl ki keyfe mâyeşa' tasarruf ederse mülk-i müşterekde dahi sahibleri bi'l-ittifak ol veçhile tasarruf ederler.

MC. 46,96,215,429,88,431,721,796,858,1070,1075,1088,1184,1192.

TMK. 618,623 vd.; MH. 732.

MADDE 1070 — Bir müşterek hanede sahibleri birlikde olarak sâkin olabilirler. Fakat birisi ol haneye ecnebi adam idhal edecek olursa diğeri mâni' olabilir.

MC. 19,64,96.; TMK. 623 vd.; MH. 732.

MADDE 1071 — Bir mülk-i müşterekde hissedarlardan biri diğerinin izni ile müstakıllen tasarruf edebilir. Fakat ol hissedara muzır olacak veçhile tasarrufu câiz olmaz.

MC. 214,215,429,812,1081,1452,1459,1829.; TMK. 623 vd.; MH. 732 vd.

MADDE 1072 — Hissedarlardan biri âhara hisseni bana sat veyahut benim hissemi iştirâ et diye cebr edemez. Fakat beynlerinde müşterek olan mülk eğer kaabil-i kısmet olup da müşâriki dahi ğaib değilse taksim ve kaabil-i kısmet değilse muhayee ettirebilir. Nitekim tafsilâtı bab-ı sânide gelir.

MC. 429,1006,1071,1088,1069,1128,1141.; TMK. 623 vd.; MH. 732 vd.

MADDE 1073 — Şirket-i mülk ile müşterek olan emvalin hâsılatı sahibleri beyninde hisselerine göre taksim olunur.

Binaenaleyh bir müşterek hayvanın sütünden yahut yavrularından müşâriklerden birine hissesinden fazla bir şey şart edilse sahih olmaz.

MC. 88,932,1308,1402.; TMK. 625.; MH. 738 vd.

MADDE 1074 — Yavrular mülkiyyetde analarına tâbi'dir.

Meselâ, birinin atı diğerin kısrağını aşsa hasıl olan yavrusu kısrak sahibinindir. Kezalik birinin erkek ve diğerin dişi güvercinleri olsa bunlardan hâsıl olan yavrular dişi güvercin sahiblerinindir.

TMK. 620.

MADDE 1075 — Şirket-i mülkde müteşâriklerden her biri diğerinin hissesinde ecnebidir. Birisi diğerin vekili değildir.

Binaenaleyh birinin izni olmadıkça diğeri anın hissesinde tasarruf edemez. Fakat müşterek hane süknâda ve hurûç gibi tevâbi-i süknâdan olan ahvalde sahiblerinden her birinin alâ veçhil-kemâl mülk-i mahsusu olmak üzre i'tibar olunur.

Meselâ, bir müşterek beygiri sahiblerinden biri diğerinin izni olmaksızın iâre veya icare edip de beygir müsteir veya müste'cirin yedinde telef olsa diğeri ana hissesini tazmin ettirebilir. Kezalik, birisi bilâ izin müşterek beygire binip yahut yük yükletip de giderken beygir telef olsa diğerinin hissesini zâmin olur. Ve keza bir müddet isti'mal ile beygir zebûn olup da kıymetine noksan gelse diğerin noksan kıymetinden hissesini zâmin olur. Amma müşterek hanede sahiblerinden biri diğerinden izin almaksızın bir müddet sâkin olsa kendi mülkünde sâkin olmuş demek olur. Bu cihetle müşterikinin hissesi için ücret vermesi lâzım olmaz; ve kazâra hane muhterik olsa zamân dahi lâzım gelmez.

MC. 17,91,96,97,814,787,891,900,781,597,438,596,905.703,1080,1077, 1085,1084,1087,1088,920.; TMK. 623-625.; MH. 633.

MADDE 1076 — Müşterek araziyi sahiblerinden biri ziraat etmekle diğerinin âdet-i belde üzre hâsılatdan sülüs ya rubu' gibi bir hisse almağa selâhiyyeti yokdur.

Fakat ziraatı ile arza noksan gelmiş ise noksan kıymetinden hissesini ziraat eden müşârikine tazmin ettirebilir.

MC. 96,36,23,596,597,902,907,1085,1173.; TMK. 623-625.; MH. 744-746.

MADDE 1077 — Mal-ı müştereki sahiblerinden biri âhara icar ile ücretini ahz ettikde diğerinin hissesini ana red ve i'ta eder.

MC. 447,596,1084,1459,1463,1582.; TMK. 623-625.

MADDE 1078 — Hissedarlardan biri ğaib olduğu suretde eğer mevadd-ı âtiyede beyan olunacağı veçhile delâleten rızası bulunursa hazır olan kendi hissesi kadar mülk-i müşterekden intifa' edebilir.

MC. 799,1075,1079 vd.; TMK. 623-625.; MH. 740-746.

MADDE 1079 — Hazırın gâibe muzır olmayacak veçhile mülki müşterekden intifâına ğaibin rızası var addolunur.

MC. 1080 vd.; MH. 740 vd.

MADDE 1080 — Müsta'milînin isti'mali ile muhtelif olan mülk-i müşterekden intifaa ğaibin delâleten rızası bulunamaz.

Binaenaleyh müşterek elbiseyi sahiblerinden biri diğerin ğıyabında telebbüs edemez.

Ve keza birisi diğerinin ğıyabında beyinlerinde müşterek olan beygire binemez.

Amma yük taşımak ve çift sürmek gibi müsta'milînin ihtilâfı ile muhtelif olmayan işlerde hissesi kadar isti'mal edebilir. Nitekim müteşâriklerden biri ğaib oldukda diğeri beyinlerinde bil'iştirak ecîr olan hizmetkârı gün aşırı istihdam edebilir.

MC. 91,427,536,551,552,553,1071,1075.; MH. 741-742.

MADDE 1081 — Hanede süknâ müsta'milînin ihtilâfı ile muhtelif değildir.

Binaenaleyh münâsefeten müşterek olan hane sahiblerinden birisi ğaib olsa diğeri altı ay sakin olmak ve altı ay terk etmek gibi bir veçhile intifa' edebilir.

Şukadar ki dairesi halkı kalabalıksa müsta'milînin isti'mali ile muhtelif kabilinden olur, ve bunda ğâibin delâleten rızası bulunmaz.

MC. 46,96,428,528,1070,1075,1079,1078,1083,1085.; MH. 739 vd.

MADDE 1082 — Hazır ve ğaibin hane-i müşterekde hisseleri yekdiğerden müfrez ise hazır olan kimse ğaibin hissesinde sâkin olamaz. Lâkin boş durmakla harab olmasından havf olunursa hâkim ol hisse-i müfrezeyi icar ile ücretini gâib için hıfz ve tevkif eyler.

MC. 96,905,1084.; MH. 743.

MADDE 1083 — Muhayee ancak ba'd-elhusûme câri ve mu'teber olur.

Binaenaleyh bir müşterek hanede sahiblerinden birisi diğerinin hissesi için ücret vermeksizin bir müddet müstakıllen sâkin oldukda diğeri ya ol müddet için benim hissemin ücretini ver veyahut ben dahi ol kadar

müddet sakin olurum diyemeyip ancak dilerse hane kaabil-i kısmet olduğu takdirde taksim ve dilerse andan sonra mu'teber olmak üzre muhayee ettirir.

Fakat müşterek hane sahiblerinden biri ğaib olup da diğeri madde-i ânifede beyan olunduğu üzre bir müddet anda sâkin olsa ğaib dahi geldikde o kadar müddet anda sakin olabilir.

MC. 72,442,597,429,1075,1070,1081,1082,1085,1182,1174.; TMK. 623-625.; MH.738

MADDE 1084 — Hane-i müştereki sahiblerinden hazır olan kimse icar ve ücretinden kendi hissesini alıp gaibin hissesini hıfz ve tevkif etse câiz olur. Ve ğaib geldikde hissesini andan alır.

MC. 46,96,446,447,1075,1077,1459,1829.; MH. 738 vd.

MADDE 1085 — Müşterek arazi sahiblerinden biri gaib oldukda ziraatın noksan-ı arzı mucib olmayıp arza nafi' olacağı ma'lûm olursa hâzır olan müşariki ol arazinin tamamını ziraat edebilir. Ve ne kadar müddet ziraat ederse ğaib dahi geldikde ol kadar ol araziyi ziraat eyler. Ve eğer ziraatın noksan-ı arzı mûcib ve terki nafi' ve arzın kuvvetleşmesini müeddi olacağı ma'lûm olur ise ol arazinin ziraatına ğaibin delâleten izni bulunmaz. Binaenaleyh hazır olan müşariki ol araziden yalnız kendi hissesi mikdarını meselâ münasefeten müşterek ise nısfını ziraat eyler. Ve sene-i âtiyede tekrar ziraat edecek olur ise yine ol nısfı ziraat edip yoksa bir sene bir tarafını ve diğer sene diğer tarafını ziraat edemez ve eğer ol arazinin tamamını ziraat ederse ğaib geldikde ana noksan-ı arzdan hissesini tazmin ettirebilir.

Tafsilât-ı sâbıka hâzırın hâkime müracaat etmediği takdirdedir. Amma hâkime müracaat ettikde her halde öşür ya harac-ı arazi zayi' olmamak için ol arazinin tamamını ziraat etmek üzre hâkim ana izin verir.

Ve bu takdirde ğaib geldikde noksan-ı arz da'vası edemez.

MC. 46,1073,1076,1081,1087,1173.; MH. 744-745.

MADDE 1086 — Müşterek bağ sahiblerinden biri ğaib oldukda diğeri bağın üzerinde kaaim olup meyve husule geldikde kendi hissesini ahz ve istihlâk eder.

Ğaibin hissesini dahi satıp semenini tevkif edebilir. Fakat ğaib geldikde muhayyerdir. Dilerse ol bey'i mücîz olur ve mevkûf olan semeni alır. Ve dilerse mücîz olmayıp hissesini ana tazmin ettirir.

MC. 725,890,910,1117,1118,1506,1635.

MADDE 1087 — Müşariklerden birinin hissesi diğerinin yedinde vedia hükmündedir.

Binaenaleyh birisi hod be-hod mal-ı müştereki âhara îda' edip de ol mal telef olsa müşarikinin hissesini zâmin olur (790.) maddeye bak.

MC. 762,763,790,781,910,780.; MH. 746.; TMK. 623-625.

MADDE 1088 — Hissedarlardan biri hissesini dilerse müşarikine satar. Ve dilerse müşarikinden izin almaksızın âhar kimesneye dahi satabilir. (215.) maddeye bak.

Fakat fasl-ı evvelde beyan olunan hâl ve ihtilât-ı emval suretlerinde biri müşarikin izni olmadıkça mahlût ya muhtelit olan mal-ı müşterekdeki hissesini başka kimesneye satamaz.

MC. 215,429,788,1117,1192.; TMK. 618,623.; MH. 734.

MADDE 1089 — Mevrûs olan arazide vereseden ba'zısı müşterek olan tohumu diğerlerinin yahut sağîr iseler vasîlerinin izni ile ekse hasılâtı cümlesinin beyninde müşterek olur.

Ve eğer içlerinden birisi kendi tohumunu ekse hâsılatı anındır. Fakat ziraatı ile terettüp eden noksan-ı arzdan sair veresenin hissesini zâmin olur. (907.) maddeye bak.

MC. 907,1073,1076,1246.; TMK. 629,630.

MADDE 1090 — Vereseden biri diğerlerinin izni olmaksızın kabl-el-kısme terekeden bir mikdar para ahz ve i'mal etse zararı kendisine aid olduğu gibi kâr ettiği suretde dahi sair verese andan hisse alamaz.

MC. 447,1371,1383,1414,1421,1422,1559.; TMK. 629,630.

Fasl-ı Sâlis

Düyûn-u müştereke beyanındadır.

MADDE 1091 — İki ya ziyade kimselerin bir kimse zimmetinde olan alacakları sebeb-i vahidden nâşi ise ikisi beyninde şirket-i mülk ile müşterek bir deyn olur. Ve eğer sebeb müttehid olmazsa deyn dahi müşterek olmaz. Nitekim mevadd-ı âtiyeden muttazah ve müsteban olur.

MC. 1045,1073,1099.; TBK. 69,148.

MADDE 1092 — Müteveffanın a'yan-ı metrûkesi varisleri beyninde hisselerine göre müşterek olduğu gibi aharın zimmetinde olan alacağı dahi kezalik varisleri beyninde hisselerine göre müşterek olur.

MC. 158,1091.

MADDE 1093 — Mal-ı müştereki itlâf eden kimesnenin zamânen deyni olan meblâğ ol malın sahibleri beyninde müşterek olur.

MC. 912,1091,1123.

MADDE 1094 — İki kişi beyinlerinde müşterek olan şu kadar kuruşu bir kimesneye ikraz etseler müstakrızın işbu deyni ol iki kişi beyninde müşterek olur.

Amma iki kişi bir kimesneye başka bir akçe ikraz etseler her biri başka başka alacaklı olup müstakrizin bu devnleri ikisi beyninde müşterek olmaz.

MC. 793,1093,1491.

MADDE 1095 — Safka-i vâhide ile bir mal-ı müşterek satılıp da sahiblerinden hiç birinin hissesi hîn-i bey'de zikr ve tesmiye olunmasa bundan dolayı müşteri zimmetinde olan alacakları deyn-i müşterek olur. Ve eğer hîn-i bey'de her birinin semen-i mebi'de olan hissesinin mikdarı yahut nev'i tesmiye ve ta'yin kılınsa, meselâ birinin hissesi şu kadar ve diğerinin hissesi bu kadar kuruş yahut birinin hissesi meskûkât-ı hâlise ve diğerinin hissesi meskûkât-ı mağşûşe diye hisseleri tefrik ve temyiz olunsa bâyi'ler semen-i mebi'de müteşârik olmayıp her biri başka başka alacaklı olur.

Kezalik birisi hisse-i şâyiasını bir kimesneye satdıkdan sonra diğeri dahi hisse-i şâyiasını ayrıca olarak yine ol kimesneye satsa semen-i mebi'de müteşârik olmayıp her biri başka başka alacaklı olur.

MC. 179,1091,1099.; TBK. 69,148.

MADDE 1096 — İki kişi birer malını safka-i vâhide ile bir kimesneye satsalar, meselâ birinin bir atı ve diğerinin bir kısrağı olup da ikisini birlikde olarak şu kadar kuruşa bey' etseler meblâğ-ı mezbûr bâyi'ler beyninde müşterek bir alacak olur.

Ve eğer her biri kendi hayvanına şu kadar kuruş deyu tesmiye-i semen eylese her biri başka başka alacaklı olup hayvanların mecmû-u esmânı deyn-i müşterek olmaz. Kezalik iki kişi bir kimesneye başka başka birer mal satsalar mebi'lerin esmânı deyn-i müşterek olmayıp her biri başka başka alacaklı olur.

MC. 1095,1168.

MADDE 1097 — İki kişi kefaletleri hasebiyle bir kimesnenin borcunu te'diye ettiklerinde eğer beynlerinde müşterek olan maldan vermişlerse mekfûl-ün-anhde olan alacakları deyn-i müşterek olur.

MC. 657.

MADDE 1098 — Bir kimse şu kadar kuruş deynini eda etmek üzre iki kişiye emredip de anlar dahi te'diye ettiklerinde eğer beynlerindeki mal-ı müşterekden vermişlerse ol kimsede olan alacakları bir deyn-i müşterek olur.

Ve eğer verdikleri akçe beynlerinde müşterek olmayıp da her birinin hissesi hakikaten mütemeyyiz ise mücerred birlikte edâ etmiş olmaları ile ol kimsede olan alacakları deyn-i müşterek olmaz.

MC. 1491,1506.

MADDE 1099 — Deyn müşterek değilse dâinlerden her biri alacağını medyûndan başka başka taleb ve istiyfa eyler. Ve her birisi her ne kabz ederse kendi alacağına mahsub eder. Dâin-i diğer andan hisse alamaz.

MC. 1091.; TBK. 69,148.

MADDE 1100 — Deyn müşterek ise dâinlerden herbiri kendi hissesini medyûndan taleb edebilir ve birinin gıyabında dâin-i diğer hâkime müracaat ile hissesini medyûndan taleb ettikde vermesi için hâkim tarafından emrolunur.

MC. 1101,1830.

MADDE 1101 -- Deyn-i müşterekden dâinlerin biri her ne kabz ederse diğeri ile beyinlerinde müşterek olur. Ve müsâriki andan hissesini alır. Kaabız anı yalnız kendi hissesine mahsub edemez.

MC. 1100,1103,1105,1123.

MADDE 1102 — Dâinlerden biri deyn-i müşterekden hissesini alıp da sarf ve istihlâk etse müşariki ana hissesini tazmin ettirebilir.

Meselâ, iki kişi beyninde münasefeten müşterek olan bin kuruş alacakdan birisi hissesi olan beşyüz kuruşu medyûndan ahz ve kabz ile sarf ve istihlâk eylese müşâriki olan dain-i diğer ana ikiyüz elli kuruşunu tazminettirebilir. Ve bu halde medyunun zimmetinde kalan beşyüz kuruş yine ikisi beyninde müşterek olur.

MC. 1101,1103-1105,1107-1111.

MADDE 1103 — Dâin-i müşâriklerden biri deyn-i müşterekden bir şey kabz etmeyip fakat hissesine bedel medyundan bir meta' iştira eylese dâin-i diğer ol meta'da müşârik olmaz. Fakat metâ'ın semeninde kendi hissesini ana tazmin ettirebilir. Ve eğer iştirak üzre ittifak ederlerse ol meta' beyinlerinde müşterek olur.

MC. 153,54,253,1101,1105.

MADDE 1104 — Dâin-i müşâriklerden biri deyn-i müşterekdeki hakkından meselâ şu kadar top bez üzerine meydûn ile sulh olarak o kadar top bezi kabz etse muhayyer olur. Dilerse aldığı bezlerden müşârikinin hissesine isabet eden mikdarı ana teslim eder. Ve dilerse vaz geçmiş olduğu hakkından müşârikinin hissesine isabet eden mikdar meblâğı ana verir.

MC. 1101,1103,1104,1105,1550,1551,1552,1544,1548.

MADDE 1105 — Dâinlerden biri berveçh-i balâ gerek deyn-i müşterekden bir mikdarını ya tamamını kabz etsin ve gerek kendi hissesine bedel mal iştira' eylesin ve gerek alacağı mukabilinde bir mal üzerine medyun ile sulh olsun dâin-i diğer her suretde muhayyer olur. Dilerse

müşârikinin bu muamelesini mücîz olur. Ve mevadd-ı ânifede de beyan olunduğu üzre hissesini andan alır. Ve dilerse mücîz olmayıp hissesini medyundan ister ve eğer medyunda alacağı batarsa dâin kaabına rücu' eder. Mukaddema mücîz olmaması mani-i rücu' olmaz.

MC. 1101-1104,51,97.

MADDE 1106 — Dâinlerden biri deyn-i müşterekde olan hissesini medyûndan alıp da yedinde kazara telef olsa müşârikinin bu makbuzda olan hissesini zâmin olmaz. Fakat kendisi hissesini istiyfa etmiş olur. Medyûnda kalan alacak dahi müşârikine aid olur.

MC. 97,1101,1102.

MADDE 1107 — Dâinlerden biri deyn-i müşterekdeki hissesine bedel medyûnu ücretle istihdam eylese diğeri ücretden kendi hissesine isabet eden mikdarı ana tazmin ettirebilir.

MC. 1103,1105,1111.

MADDE 1108 — Dâin-i müteşâriklerden biri kendi hissesi için medyundan rehin alıp da yedinde rehin telef olsa müşâriki andan hissesine düşen mikdarı tazmin ettirebilir.

Meselâ, münasefeten müşterek olan deynin mikdarı bin kuruş olup da dâinlerden biri kendi hissesi için beşyüz kuruşluk bir rehin alsa ve yedinde bu rehin telef olsa deyn-i müşterekin nısfı sâkıt olacağından dâin-i diğer kendi hissesine aid olan ikiyüz elli kuruşu ana tazmin ettirebilir.

MC. 399-401,714,736,737,741,1102.

MADDE 1109 — Dâinlerden biri deyn-i müşterekdeki hissesi için medyundan kefil aldığı veyahut hissesini bir kimesne üzerine havale ettirdiği suretde kefilden yahut muhal-ün-aleyhden ahz ve kabz eylediği meblâğda dâin-i diğer ana müşârik olur.

MC. 1102,1106.

MADDE 1110 — Dâinlerden biri deyn-i müşterekdeki hissesini medyuna hibe yahut medyunun zimmetini andan ibra eylese hibesi yaibrası sahih olur. Ve bundan dolayı müşârikinin hissesini zâmin olmaz.

MC. 96,1112,1562.

MADDE 1111 — Bir deyn-i müşterekde müteşârik olan dâinlerden biri medyunun malını itlâf edip de zamânen anın alacağına takas olsa müşâriki andan hissesini alabilir.

Fakat deyn-i müşterekin sübûtundan mukaddem olan bir şebeble dâinlerden birinin medyûna deyni olup da deyn-i müşterekdeki hissesi ile takas olsa müşâriki ana hissesini tazmin ettiremez.

MC. 912,1101,1112.

MADDE 1112 — Dâinlerden biri diğerinin izni olmaksızın deyn-i müştereki te'cil ve te'hir edemez.

MC. 1088,1101,1110,1377.

LÂHİKA

MADDE 1113 — Bir kimse iki kişiye bir mal satsa her birinden hissesini başka başka mutâlebe eder; müşteriler yekdiğere kefil olmadıkça birinin borcu diğerinden mutâlebe olunamaz.

MC. 97,646,647.

Bab-ı Sâni

Kısmet beyanında olup dokuz faslı müştemildir.

Fasl-ı Evvel

Kısmetin ta'rif ve taksimi hakkındadır.

MADDE 1114 — Kısmet, hisse-i şâyiayı ta'yin etmekdir.

Ya'ni keyl ve vezin ve zira' gibi bir mikyas ile hisseleri yekdiğerinden temyiz ve ifraz eylemektir.

MC. 1046.; TMK. 627,628.

MADDE 1115 — Kısmet iki veçhile olur; şöyle ki ya a'yân-ı müştereke ya'ni müteaddid ve müşterek şeyler kısımlara bölünerek her ferdinde şây'i olan hisseler birer kısmında cem edilmiş olur. Üç kişi beyninde müşterek olan otuz koyunu onar onar üçe taksim gibi. Buna kısmet-i cem' denilir. Yahud bir ayn-ı müşterek taksim olunup her cüz'ünde şâyi' olan hisseler birer kısmında teayyün eder. Bir arsanın ikiye taksimi gib. Buna kısmet-i tefrik ve kısmet-i ferd denilir.

MC. 1132,1139.; TMK. 627,628.

MADDE 1116 — Kısmet bir cihetle ifraz ve bir cihetle mübâdeledir.

Meselâ, iki kimse beyninde münâsafeten müşterek olan bir kile buğdayın her habbesinde herbirinin nısıf hissesi olduğu halde mecmûu kısmet-i cem' kabilinden olarak iki kısma taksim ile bir kısmı birine ve diğer kısmı diğerine verildikde herbiri kendisinin nısıf hissesini ifraz ve nısf-ı diğerini âharın nısıf hissesiyle mübadele etmiş olur. Kezalik iki kişi beyninde münâsefeten müşterek olan bir arsanın her cüz'ünde her birinin nısıf hissesi olduğu halde kısmet-i tefrik ile ikiye taksim olunarak her birine birer kısmı verildikde her biri kendi nısıf hissesini ifraz ve nısf-ı diğerini âharın nısıf hissesi ile mübadele eylemiş olur.

MC. 1088,1117,1178.; TMK. 627,628.

MADDE 117 — Misliyyatda ifraz ciheti râcihdir. Binaenaleyh misliyyat-ı müşterekede müteşârik olanlardan her biri diğerinin gıyabında ve anın izni olmaksızın kendi hissesini ahz edebilir. Fakat ğaibin hissesi kendisine teslim olunmadıkça kısmet tamam olmaz. Ve kabl-el-teslim ğaibin hissesi telef olsa müşarikinin kabz eylemiş olduğu hisse beynlerinde müşterek olur.

MC. 1114,1116,1128.; TBK. 203,306,457,472.

MADDE 1118 — Kıyemiyyatda mübadele ciheti râcihdir. Mübadele ise terâzi yahut hükm-i kadı ile olabilir.

Binaenaleyh misliyyatdan olmayan a'yân-ı müşterekede müteşârik olanlardan birisi âharın gıyabında ve anın izni olmaksızın kendi hissesini ahz edemez.

MC. 658,998,1037,1128,1130.; TBK. 203,306.

MADDE 1119 — Mekiylât ve mevzûnât ile ceviz ve yumurta gibi adediyyat-ı mütekaaribe hep misliyyatdır. Fakat el işi olan evânî gibi ihtilaf-ı san'at hasebiyle muhtelif ve mütefâvit olan mevzûnat kıyemîdir.

Ve bir de arpa ile karışık buğday gibi hilâf-ı cinsi ile yek diğerden temyiz ve tefrik olunamıyacak suretde mahlût olan mislî kıyemiyyattandır.

Yazma kitaplar kıyemi ve basma kitaplar mislidir.

MC. 136,145,146,226.; TBK. 203,306,457,472.

MADDE 1120 — Kısmet-i cem' ile kısmet'i tefrikden her biri iki nev'e taksim olunur. Nev-i evvel kısmet-i rızâ ve nev-i sani kısmet-i kazâdır.

MC. 1121,1122,1125,1128.

MADDE 1121 — Kısmet-i rızâ, mütekasimînin ya'ni mülk-i müşterek sahiblerinin rızasıyle icra olunan kısmetdir ki bitterazî beyinlerinde taksim ederler, yahut cümlesinin rızalariyle hâkim taksim eyler.

MC. 1128.; TMK. 627,628.

MADDE 1122 — Kısmet-i kaza, maksûmun-leh olanlardan ya'ni mülk-i müşterek sahiblerinden ba'zısının talebi üzerine kadının cebren ve hükmen taksimidir.

MC. 457.; TMK. 627,628.

Fasl-ı Sâni

Şerâit-i kısmet beyanındadır.

MADDE 1123 — Maksumun ayn olması şartdır. Binaenaleyh deyn-i müşterekin kabl-el-kabz taksimi sahih olmaz.

Meselâ, mütevaffânın müteaddid kimesneler zimmetinde alacağı olup da filânda olan alacağı filân vârisin ve filânda olan alacağı filân vârisin olmak üzre taksim olunsa sahih olmaz. Ve bu suretde vârislerden biri ne tahsil ederse vâris-i diğer ana müşarik olur. (Bab-ı evvelin fasl-ı sâlisine bak.)

MC. 32,46,159,1354.; TMK. 627,628.

MADDE 1124 — Hisseler temyiz ve ifraz olunmadıkça kısmet sahih olmaz.

Meselâ, müşterek bir yığın buğday sahiblerinden biri diğerine sen yığının şu tarafını al, bu tarafı benim olsun dese taksim olunmuş olmaz.

MC. 1147.; TMK. 627,628.

MADDE 1125 — Maksûm hîn-i kısmetde müşâriklerin mülkü olmak şartdır.

Binaenaleyh ba'd-el-kısme maksûmun mecmûuna biri müstehik çıksa kısmet bâtıl olup maksumun tekrar taksimi lâzım gelir.

Kezalik bir hissenin mecmûuna müstehik çıksa kısmet bâtıl olup hisse-i bâkiye hissedarlar beyninde müşterek olur. Ve eğer yalnız bir hissenin bir mikdar-ı muayyenine yahut bir cüz-i şâyiine müstehik çıksa ol hisse sahibi muhayyerdir. Dilerse kısmeti fesh eder. Ve dilerse fesh etmeyip mikdar-ı noksanı ile diğer hissedara rücu' eder.

Meselâ, yüz altmış arşın bir arsa münasafeten ikiye taksim olundukdan sonra bir hissenin nısfına biri müstehik çıksa ol hisse sahibi dilerse kısmeti fesh eder ve dilerse hissesinin rub'u ile müşârikine rücu' eder, ya'ni anın hissesinden yirmi arşın maahâli alır, ve her hissenin birer mikdar-ı muayyenine müstehik çıktığı takdirde eğer müsavât üzre ise kısmet fesh olunmaz. Ve eğer birininki az ve birininki çok ise ancak mikdar-ı ziyadeye i'tibar olunur. Ve yalnız birinin hissesinden bir mikdar-ı muayyene müstehik çıkmış gibi olur ve ziyade kimin hissesine isabet etmiş ise berveçh-i balâ muhayyer olup dilerse kısmeti fesh eder ve dilerse mikdar-ı noksaniyle müşârikine rücu' eyler.

MC. 19,351,658,1010,1118,1140.; TMK. 6,27,628.

MADDE 1126 — Kısmet-i fuzûlî kavlen yahut fi'len icâzete mevkûf olur.

Meselâ, biri mal-ı müştereki hod behod taksim etse câiz ve nâfiz olmaz. Fakat sahibleri pekâlâ diye kavlen icâzet verse yahut hisse-i müfrezelerinde tasarruf-u müllak ile ya'ni bey' ve icar gibi temellükün levazımından olan bir veçhile tasarruf etseler kısmet sahih ve nâfiz olur.

MC. 304,312,335,344,359,365,368,378,1087.

MADDE 1127 — Kısmetin âdilâne olması ya'ni hisseler istihkaklarına göre ta'dil olunarak birisinde noksan-ı fâhiş olmaması lâzımdır. Binaenaleyh kısmetde gabn-i fâhiş da'vası istima' olunur. Fakat maksûm-unleh olanlar istiyfa-yı hak eylediklerini ikrar ettikden sonra gabn-i fahiş da'vası ederlerse istima' olunmaz.

MC. 76,64,165,359,1160,1647,1658,1742,1778,1653,1801,1820.; TMK. 627,628.

MADDE 1128 — Kısmet-i rızada mütekaasimeynden her birinin rızası şartdır.

Binaenaleyh birisi ğaib olsa kısmet-i rıza sahih olmaz. Ve içlerinde sağîr varsa velisi yahut vasisi anın makamına kaaim olur. Ve eğer velisi yahut vasisi yoksa hâkimin emrine mevkuf olur ve hâkim tarafından bir vasî nasb olunarak onun ma'rifetiyle taksim olunur.

MC. 167,1117,1122,1126,1129,1801.; TMK. 627,628.

MADDE 1129 — Kısmet-i kazada taleb şartdır. Hissedarların birisi tarafından olsun taleb vâki' olmadıkça hâkim tarafından cebren kısmet sahih olmaz.

MC. 658,1140,1151,1648,1817,1829.; TMK. 627,628.

MADDE 1130 — Hissedarlardan ba'zısı kısmet isteyip de ba'zısı imtina' ettiği takdirde fasl-ı sâlis ve râbi'de beyan olunacağı veçhile mal-ı müşterek eğer kaabil-i kısmetse hâkim anı cebren taksim eyler. Değilse taksim eylemez.

MC. 1118,1122,1129,1141,1183.

MADDE 1131 — Kaabil-i kısmet taksime salih olan mal-ı müşterekdir.

Şöyle ki ol maldan maksud olan menfaat kısmet ile fevt olmaya.

MC. 1139,1140.; TMK. 628.

Fasl-ı Sâlis

Kısmet-i cem' beyanındadır.

MADDE 1132 — Müttehid-ül-cins olan a'yân-ı müşterekede kısmet-i kaza câri olur.

Ya'ni müşâriklerden yalnız ba'zısının talebi üzerine hâkim anları hükmen taksim eyler. Gerek misliyyatdan olsun ve gerek kıyemiyyatdan olsun.

MC. 40,1118,1129,1133,1134.

MADDE 1133 — Müttehid-ül-cins olan misliyyatın efradı beyninde fark ve tefavüt olmadığından kısmeti müşariklerden hiç birine muzır olmadıkdan başka her biri hakkını almış ve her birinin tamamiyyet-i mülki husule gelmiş olur.

Nitekim iki kişi beyninde müşterek olan bir mikdar buğday hisselerine göre taksim olundukda her biri hakkını istiyfa ederek hissesine isabet eden buğdaya müstakillen malik olur. Şu kadar dirhem altın külçe ve bu kadar kıyye gümüş ya bakır veya demir külçe ve bir cinsden olan şu kadar pastal çuha ve bu kadar top bez ve şu kadar aded yumurta dahi bu kabildendir.

MC. 1117,1124.

MADDE 1134 — Müttehid-ül-cins olan kıyemiyyatın efradı beyninde fark ve tefavüt var da pek cüz'î olmak hesabiyle yok hükmünde olduğundan bunlar dahi berveçh-i bâlâ kaabil-i kısmet addolunmuştur.

Meselâ, iki kişi beyninde müşterek olan beşyüz koyun hisselerine göre ikiye taksim olundukda her biri hakkını ayniyle almış gibi olur.

Şu kadar yüz deve ve bu kadar yüz inek dahi bu kabildendir.

MC. 1116,1118,1132.

MADDE 1135 — Ecnâs-ı muhtelifede ya'ni muhtelif-ül-cins olan a-yan-ı müşterekede kısmeti kaza cari olmaz. Gerek misliyyatdan olsun ve gerek kıyemiyyatdan olsun. Ya'ni müşâriklerden yalnız birinin talebi ü-zerine hâkim onları cebren kısmet-i cem' ile taksim edemez.

Meselâ, hissedarlardan birine şu kadar kile buğday ve ana mukabil diğerine bu kadar kile arpa yahut birine şu kadar koyun ve ana mukabil diğerine bu kadar deve ya inek ve birine bir kılıç ve diğerine bir eğer takımı ve birine bir konak ve diğerine bir dükkân ya bir çiftlik i'tasiyle kısmet-i kaza câiz olmaz. Amma kendileri razı oldukları halde veçh-i meşrûh üzre kısmet-i rıza câiz olur.

MC. 46,1122,1132.; TMK. 627,628.

MADDE 1136 — İhtilâf-ı san'at hasebiyle muhtelif olan evânî velev ki bir cins madenden masnu' olsa bile muhtelif-ül-cins addolunur.

MC. 1119.

MADDE 1137 — Huliyyat ve büyük inci ve cevahir dahi muhtelif-ül-cins olan a'yândandır.

Amma, efradı beyninde kıymetçe tefavüt olmayan ufak inciler ve sayı taşı denilen hurda elmaslar gibi cevahir-i sağîre muttehid-ül-cins addolunur.

MADDDE 1138 — Müteaddid konaklar ve dükkânlar ve çiftlikler dahi muhtelif-ül-cins olup kısmet-i cem' ile taksim olunmazlar.

Meselâ, müteaddid konaklardan biri müşâriklerden birine ve diğeri diğerine i'ta ile kısmet-i kaza câiz olmayıp bunların her biri ber-veçh-i âti kısmet-i tefrik ile taksim olunabilir.

Fasl-ı Râbi'
Kısmet-i tefrik beyanındadır.

MADDE 1139 — Bir ayn-ı müşterekin tefrik ve teb'îzi sahiblerinden hiçbirine muzır değilse kaabil-i kısmetdir.

Meselâ, bir arsa taksim olundukda her kısmında ebniye yapılır. Ve ağaç dikilir. Ve kuyu kazılır ve bu cihetle arsadan maksûd olan menfaat bâkî olur.

Kezalik bir konağın selâmlık ve harem daireleri başka başka birer menzil olmak üzre tefrik ve taksim olundukda konakdan maksud olan süknâ menfaati fevt olmaz. Ve müşariklerden her biri müstakillen birer menzil sahibi olur.

Binaenaleyhgerek arsada ve gerek konakda kısmet-i kaza câri olur. Ya'ni sahiblerinden biri kısmet isteyip diğeri imtina' eylese hâkim anları cebren taksim eyler.

MC. 1130,1131,1138.; TMK. 627,628.

MADDE 1140 — Bir ayn-ı müşterekin tefrik ve teb'îzi sahiblerinden birine nâfi' ve diğerine muzır ya'ni menfaat-ı maksûdesini müfevvit olup da nef'i olan kimse kısmet isterse kezalik hâkim anı hükmen taksim eyler.

Meselâ, müşterek bir hanede müteşârik olanlardan birinin hissesi az olup da ba'd-et-taksim anda süknâ ile intifa' olunamıyacak olduğu halde hissesi çok olan müşâriki kısmet isterse hâkim anı kazâen taksim eyler.

MC. 1143,1144.

MADDE 1141 — Tefrik ve teb'îzi sahiblerinden her birine muzır olan bir ayn-ı müşterekde kısmet-i kaza câri olmaz.

Meselâ, bir değirmen taksim olunsa artık değirmen olarak isti'mal olunamaz, bu cihetle menfaat-i maksûde fevt olur. Binaenaleyh müşâriklerden yalnız birinin talebi üzerine hâkim anı taksim edemez. Amma bitterâzi taksim olunur. Hammam ve kuyu ve kanât ve küçük oda ve iki hane arasındaki hâit dahi böyledir. Bir hayvan ile bir araba ve bir eğer ve bir cübbe ve bir yüzük taşı gibi yarmağa ve kırmağa muhtaç olan urûz dahi bu kabildendir ki hiç birinde kısmet-i kaza câri olmaz.

MC. 1121,1131,1135.

MADDE 1142 — Bir müşterek kitabın taksim-i evrakı câiz olmadığı gibi müteaddid cildlere münkasim olan bir kitabın cild be cild taksimi dahi câiz olmaz.

MC. 1134.

MADDE 1143 — İki yahut ziyade kimseler beyninde müşterek olup da başkasının asla duhûle hakkı olmayan tarikin biri kimsetini isteyip de diğeri imtina' ettiği takdirde nazar olunur. Eğer ba'd-el-kısme her birine birer tarik kalacak olursa taksim olunur. Ve illâ kısmete cebre olunmaz, meğer ki her birinin başka başka tarik ve menfezi ola. Ol halde yine taksim olunur.

MC. 1140,1141,1223.

MADDE 1144 — Mesîl-i müşterek dahi tarik-i müşterek gibidir ki biri kısmet isteyip de diğeri imtina' ettiği takdirde eğer ba'd-el-kısme her birine suyunu akıtacak kadar yer kalırsa yahut mesil ittihaz edecek başka yeri varsa taksim olunur. Ve illâ taksim olunmaz.

MC. 1143.

MADDE 1145 — Bir kimse hakk-ı mürûru bakî olmak üzre mülkü olan tarikı satabildiği gibi iki kişi beyninde müşterek olan bir akarın taksiminde tarik-i müşterekin rakabesi ya'ni mülkiyyeti birinde kalmak ve diğerinin yalnız hakk-ı mürûru olmak üzre kısmet dahi câiz olur.

MC. 37.

MADDE 1146 — Bir hanenin taksiminde iki hisse arasındaki hâit hissedarlar beyninde müşterek olarak bırakılmak câiz olduğu gibi yalnız birinin mülkü olmak üzre kısmet dahi câiz olur.

MC. 1114,1122,1124,1145,1147.

Fasl-ı Hâmis

Keyfiyyet-i kısmet beyanındadır.

MADDE 1147 — Mal-ı müşterek eğer mekiylâtdan ise keyl ile ve mevzûnâttan ise vezn ile ve adediyyatdan ise aded ile ve zeriyyatdan ise zirâ' ile taksim olunur.

MC. 1146.; TMK. 627,628.

MADDE 1148 — Arsa ve arazi zeriyyatdan olduklarına mebni zira' ile taksim olunurlar. Amma üzerlerindeki eşcar ve ebniye takdir-i kıymet ile taksim kılınırlar.

MC. 21, 1125.

MADDE 1149 — Bir konağın taksiminde bir hissenin ebniyesi diğer hissenin ebniyesine nisbetle daha kıymetli olduğu takdirde mümkin ise diğer hisseye arsadan kıymetçe ana muâdil olacak kadar fazla yer verilir, değilse ana mukabil nukûd ilâve edilir.

MC. 1138,1148.

MADDE 1150 — İki kişi beyninde müşterek bir hanenin fevkaanisi birine ve tahtaanisi diğerine i'ta olunmak üzre kısmeti murad olundukda gerek fevkaanî ve gerek tahtaanî takvim olunarak kıymet i'tibariyle taksim olunur.

MC. 1127,1143,1148,1166,1167.; TMK. 627,628.

MADDE 1151 — Bir konak taksim olunacak oldukda kassâm olan kimse ibtida anı kâğıt üzerinde tasvir ve arsasını zira' ile mesâha ve ebniyesini takvim ve sahiblerinin hisselerine göre tesviye ve ta'dil ve mümkin ise her hisseyi yekdiğere teallûku kalmamak üzre hakk-ı tarik ve şirb ve mesîli ile ifraz ve birinci ve ikinci ve üçüncü diye telkîb etmeli ve ba'dehu kur'a çekmelidir. Birinci ibtida ismi çıkanın ve ikinci saniyen ismi çıkanın ve üçüncü sâlisen ismi çıkanın olur. Ziyade hisse varsa yine bu tertib üzre yürür.

MC. 87,529,891.

MADDE 1152 — Tekâlif-i emiriyye eğer muhafaza-i nufus için ise aded-i ruûs üzerine taksim olunup nisvan ve sıbyan defter-i tevzîa idhal olunmaz. Ve eğer muhafaza-i emlâk içinse mikdar-ı mülk üzerine taksim olunur.

Zira (87.) maddede mezkûr olduğu üzre ğarâmet ğanimete göredir.

MC. 300,320,322,336,348,351,1080,1081.

Fasl-ı Sâdis

Hıyarât beyanındadır.

MADDE 1153 — Bey'de olduğu gibi ecnâs-ı muhtelifenin taksiminde dahi hıyar-ı şart ve hıyar-ı rü'yet ve hıyar-ı ayb vardır.

Meselâ, hissedarlardan biri şu kadar kile buğday ve ana mukabil diğeri bu kadar kile arpa yahut biri şu kadar koyun ve ana mukabil diğeri bu kadar inek al-

mak üzre mal-ı müştereki bitterâzi beynlerinde taksim ettiklerinde eğer birisi şu kadar gün muhayyer olmak üzre şart eylemiş olsa ol müddet zarfında dilerse kısmeti kabul ve dilerse fesh eder ve eğer birisi henüz mal-ı maksûmu görmemişse gördükde kezalik muhayyer olur ve eğer birinin hissesi ayıblı çıksa dilerse kabul ve dilerse reddeyler.

MC. 350,351,352,344.

MADDE 1154 — Müttehid-ül-cins olan kıyemiyyatın taksiminde dahi hıyar-ı şart ve rü'yet ve ayb vardır.

Meselâ, mütşerek olan yüz koyun sahibleri beyninde hisselerine göre taksim olundukda eğer birisi şu kadar gün muhayyer olmak üzre şart eylemiş olsa ol müddet zarfında kısmeti kabul edip etmemekde muhayyer olur. Ve eğer henüz koyunları görmemişse gördükde kezalik muhayyer olur. Ve eğer birisinin hissesine isabet eden koyunların ayb-ı kadîmi zuhur etse kezalik muhayyer olup dilerse kabul ve dilerse reddeyler.

MC. 1124.

MADDE 1155 — Müttehid-i-ül-cins olan misliyyatın taksiminde hıyar-ı şart ve rü'yet olmayıp fakat hıyar-ı ayb vardır.

Meselâ, iki kişi beyninde müşterek olan bir yığın buğday taksim olunduk da şu kadar gün muhayyer olmak şartı mu'teber olmaz. Ve biri buğdayı görmemişse gördükde muhayyer olmaz. Amma birine yığının üst tarafından ve diğerine alt tarafından verilip de alt tarafı çürük çıksa sahibi muhayyer olup dilerse kabul ve dilerse reddeder.

Fasl-ı Sâbi'

Kısmetin fesh ve ikaalesi beyanındadır.

MADDE 1156 — Kur'alar kâmilen çekildikde kısmet tamam olur.

MADDE 1157 — Kısmet tamam oldukda artık andan rücu' olunamaz.

MADDE 1158 — Esna-yi kısmetde meselâ kur'aların çoğu çıkıp da yalnız biri kalmış olduğu halde hissedarlardan biri rücu' edecek olsa bakılır. Eğer kısmet-i rıza ise rücu edebilir. Ve eğer kısmet-i kaza ise rücu edemez.

MADDE 1159 — Ba'd-el-kısme hissedarlar kendi rızalariyle kısmeti fesh ve ikaale ederek maksûmu kemâ-fissâbık beyinlerinde müşterek edebilirler.

MC. 190,1060.

MADDE 1160 — Kısmetde ğabn-i fâhiş olduğu tebeyyün ederse fesh olunarak tekrar kısmet-i âdile ile taksim olunur.

MC. 75,78,1127,1151,1587,1685,1762.

MADDE 1161 — Terekenin taksiminden sonra meyyitin deyni zuhur etse kısmet fesh olunur.

Meğer ki verese deyni i'fa yahut dâinler alacaklarından anları ibra ederler veyahut meyyitin maksûmdan başka malı olup da borç anınla ifa olunursa o halde kısmet fesh olunmaz.

MC. 8,23,24,74,648,747,847,1129,1656.; TMK. 581,582.

Fasl-ı Sâmin

Ahkâm-ı kısmet beyanındadır.

MADDE 1162 — Hissedarlardan her biri ba'd-el-kısme kendi hissesine müstakillen malik olur. Birinin hissesinde artık diğerinin alâkası kalmaz. Ve bab-ı sâlisde beyan olunacağı veçhile her birisi kendi hissesinde keyfe mâ yeşâ' tasarruf eder. Hatta iki kişi beyninde müşterek bir hane taksim olunup da birinin hissesine ebniye ve diğerinin hissesine arsa-i hâliye isabet ettiği suretde arsa sahibi ol arsada kuyu kazar ve keriz yapar ve ebniye inşa edip dilediği kadar yüksek çıkar, ebniye sahibinin havasını yahut güneşini sed etse bile mâni' olamaz.

MC. 1156,1166,1192,1200-1202.; TMK. 627,628.

MADDE 1163 — Arazi taksiminde eşcar ve çiftlik taksiminde eşcar ile ebniye min gayri zikrin dahil olur. Ya'ni eşcar ve ebniye kimin hissesinde bulunursa anın olur. Hin-i taksimde zikr ve tasriha yahut cemi' hukuku ile veya cemiî merâfiki ile denilmek gibi bir ta'bir-i umumî ile idhale hâcet yokdur.

MC. 206,232,1656.

MADDE 1164 — Gerek arazi ve gerek çiftlik taksiminde ekin ve meyve zikr ve tasrih olunmadıkça dahil olmayıp anlar kemâkân müşterek olarak kalır. Hîn-i taksimde gerek cemi' hukuku ile gibi bir ta'bir-i umumî îrad olunsun ve gerek olunmasın.

MC. 232.

MADDE 1165 — Maksûmun arazi-i mücâvirede olan hakk-ı tarik ve mesîli her halde dahil-i kısmet olur. Ya'ni kimin hissesinde vâki' olursa anın hukukundan olur. Hîn-i kısmetde gerek cemi' hukuku ile denilsin ve gerek denilmesin.

MC. 232,1167.

MADDE 1166 — Hîn-i kısmetde bir hissenin diğer hissede tariki yahut mesîli olması şart edilirse ol şarta riayet edilir.

MC. 83,1143,1151.

MADDE 1167 — Bir hissenin diğer hissede tariki olup da hîn-i kısmetde ibkası şart edilmemişse başka tarafa sarf ve tahvili kaabil olduğu takdirde sarf ve tahvil olunur. Hîn-i kısmetde gerek cemi' hukuku ile denilsin ve gerek denilmesin. Amma tarikin başka tarafa sarf ve tahvili kaabil olmadığı takdirde bakılır, eğer hîn-i kısmetde cemi' hukuku ile denilmiş ise tarik dahil-i kısmet olarak hâli üzre ibka olunur. Ve eğer cemi' hukuku ile gibi bir ta'bir-i umumî ilâve olunmamışsa kısmet fesh olunur.

Bu hususda mesîl dahi ayniyle tarik gibidir.

MC. 235,341,1114,1143,1151,1166,1165.

MADDE 1168 — İki kişi beyninde müşterek bir hanede diğer kimesnenin tariki olup da hane sahibleri ol haneyi taksim edecek olduklarında tarik sahibi mani' olamaz. Fakat anlar dahi haneyi taksim ettiklerinde tarîki hâli üzre terk ederler ve üçü bi'l-ittifak hane ile beraber tariki dahi sattıkları takdirde eğer tarik üçünün beyninde müşterek ise semen üçünün beyninde taksim olunur.

Ve eğer tarikin rakabesi konak sahiblerinin olup da ol kimesnenin yalnız müşterek hakk-ı mürûru varsa her biri hakkını alır.

Şöyle ki arsa bir kere hakk-ı mürûr ile ve bir kere hakk-ı mürûrsuz takvim olunup iki kısmet beynindeki fazla hakk-ı mürûr sahibinin olur. Ve bakîsi hane sahiblerine âid olur.

Mesîl dahi tarik gibidir. Yani bir müşterek hanede diğer kimsenin hakk-ı mesîli olsa ol hane sahibleri haneyi taksim edip mesîli hali üzre terk ederler.

MC. 97,216,346,1125,1143,1197,1227.

MADDE 1169 — Bir konağın avlusunda diğer kimesnenin menzili olup da menzil sahibi ol avludan mürur eder olduğu halde konak sahipleri konağı taksim edecek olduklarında menzil sahibi mâni' olamaz.

Fakat onlar konağı taksim ettiklerinde menzilin kapısı arzında ona bir yol terk ederler.

MADDE 1170 — İkiye taksim olunan bir konağın iki kısmı arasında bir hâit olup da bir kısmın diğer hâitinin üzerindeki kirişlerin uçları ol hâit-i müşterek üzerinde bulunduğu suretde eğer hîn-i kısmetde ol kirişlerin ref'i şart edilmiş ise ref' olunur. Ve illâ ref' olunmaz. İki kısım arasındaki hâit bir hissedarın ve uçları ol hâit üzerine bindirilmiş olan kirişler diğer hissedarın mülkü olmak üzre taksim olunduğu suretde dahi hüküm yine bu veçhiledir.

MC. 1146,1210.

MADDE 1171 — Bir kısımda vâki' olan ağaçların dalları diğer kısmın üzerine sarkmış olduğu suretde dahi eğer hîn-i kısmetde kat'ı şart edilmemiş ise ol dallar kestirilemez.

MC. 1196.

MADDE 1172 — Bir tarik-i hassda hakk-ı mürûru olan bir müşterek hane taksim olundukda hissedarlardan her biri ol tarika kapı ve pencere açabilir. Sâir eshab-ı tarik ana mani' olamaz.

MC. 64,1219,1269,1328.

MADDE 1173 — Kaabil-i kısmet olan bir mülk-i müşterekde hissedarlardan biri kendisi için diğer hissedarın izni olmaksızın bir bina yapdıkdan sonra diğer hissedar kısmet taleb ettikde taksim olunur.

Ol bina banîsinin hissesine isabet ederse febiha. Ve eğer diğer hissedarın hissesine isabet ederse bu hissedar ol binayı hedm ve ref' ettirebilir.

MC. 46,96,1076,1129,1139,1309.; TMK. 624.

Fasl-ı Tâsi'

Muhâyee beyanındadır.

MADDE 1174 — Muhâyee kısmet-i menâfi'den ibaretdir.

MC. 806,1135,1177,1181,1184,1186,1187,1190.; TMK. 624,625.

MADDE 1175 — Misliyatda muhâyee câri olmaz.

Muhâyee ol kıyemiyyatda câri olur ki aynları bakî olarak anlarla intifa' mümkin ola.

TMK. 624,625.

MADDE 1176 — Muhâyee iki nevidir. Nev-i evvel zemânen muhâyeedir.

Nitekim iki kişi beyninde müşterek araziyi bir sene biri ve diğer sene diğeri ziraat etmek ve bir müşterek konak sahiblerinden her biri bil-münâvebe ol konakda birer sene oturmak üzre muhâyeeleri gibi.

Nev'i sânî mekânen muhâyeedir.

Nitekim iki kişi beyninde müşterek olan arazinin yarısını biri ve diğer yarısını diğeri ziraat etmek ve müşterek konağın bir tarafında biri diğer tarafında diğeri

yahut üst katında biri ve alt katında diğeri ve müşterek iki hanenin birisinde biri ve diğerinde diğeri oturmak üzre muhâyeeleri gibi.

MC. 1180.; TMK. 624,625.

MADDE 1177 — Bir müşterek hayvanı sahibleri bil-münâvebe kullanmak üzre muhâyee câiz olduğu gibi iki müşterek hayvandan birini biri ve diğerini diğeri kullanmak üzre muhâyee dahi câiz olur.

MC. 1181,1183.; TMK. 625.

MADDE 1178 — Zemânen muhâyee bir nevi mubadeledir.

Şöyle ki bir hissedarın kendi nöbetindeki hisse-i menfaati diğer hissedarın nöbetindeki hisse-i menfaati ile mübadele edilmiş olur. Bu cihetle zemânen muhâyee icare hükmündedir.

Binaenalâzalik zemânen muhâyeede şu kadar gün yahut şu kadar ay gibi bir müddet zikr ve ta'yin olunmak lâzımdır.

MC. 54,452,463,1083,1174.; TMK. 625.

MADDE 1179 — Mekânen muhâyee bir nevi ifrazdır.

Şöyle ki iki hissedarın meselâ bir müşterek konakda olan menfaatleri şâyi' ya'ni ol konağın her cüz'üne şâmil iken muhâyee ile birinin menfaati ol konağın bir kıt'asında ve diğerinin menfaatı diğer kıt'asında cem' edilmiş olur.

Binaenalâzalik mekânen muhâyeede zikr ve ta'yin-i müddet lâzım değildir.

MC. 1174.; TMK. 625.

MADDE 1180 — Zemânen muhâyeede bidayet için yani hissedarlardan hangisi evvel intifa' etmek için kur'a çekildiği gibi mekânen muhâyeede dahi kur'a ile ta'yin-i mahal olunmalıdır.

MC. 1151.; TMK. 625.

MADDE 1181 — Müşterek ve müteaddid şeylerin sahiblerinden biri muhâyee isteyip de diğeri imtina' ettikde eğer ol ayn-ı müşterekler muttefik-ül-menfaa iseler muhâyeeye cebrolunur ve eğer muhtelif-ül-menfaa iseler cebrolunmaz.

Meselâ, iki müşterek haneden birinde biri ve diğerinde diğeri sâkin olmak ve iki müşterek hayvandan birini biri ve diğerini diğeri kullanmak üzre biri muhâyee isteyip de diğeri imtina' eylese muhâyeeye cebrolunur. Amma biri hanede sakin olup da diğeri hammamı icar eylemek yahut biri hanede sakin olup da diğeri araziyi ziraat etmek üzre bitterazi muhâyee câiz ise de biri imtina' etse muhâyeeye cebrolunmaz.

MC. 1177.; TMK. 625.

MADDE 1182 — Kaabil-i kısmet olan mal-ı müşterek sahiblerinden biri kısmet ve diğeri muhâyee istese kısmet iddiası kabul olunur. Ve hiç birisi kısmet talebinde olmadığı halde biri muhâyee isteyip de diğeri imtina' eylese muhâyeeye cebrolunur.

MC. 1181,1190.; TMK. 624,625.

MADDE 1183 — Kaabil-i kısmet olmayan bir ayn-ı müşterek sahiblerinden biri muhâyee isteyip de diğeri imtina' eylese muhâyeeye cebr olunur.

MC. 1130.; TMK. 624,625,627,628.

MADDE 1184 — Sefîne ve değirmen ve kahvehane ve han ve hammam gibi umumun ücretle müntefi' olduğu akarât-ı müştereke ehline icar ile ücreti hissedarlar beyninde hisselerine göre taksim olunur. Ve eğer hissedarlardan biri hissesini icardan imtina' ederse muhâyeeye cebr olunur. Fakat birinin nöbetinde ğallesi ya'ni kirası ziyade olursa ol ziyade hissedarlar beyninde taksim olunur.

MC. 429,431,1073,1183,1186.; TMK. 624,625.

MADDE 1185 — Hissedarlardan her biri zemânen muhâyeeden sonra kendi nöbetinde akar-ı müştereki ve mekânen muhâyeeden sonra kendi hisselerine isabet eden kıt'ayı bizzat isti'mal edebildiği gibi âhara icar ile kendisi için ücretini ahzedebilir.

MC. 91,1190.; TMK. 624,625.

MADDE 1186 — İbtida menâfi' üzerine muhâyee olundukdan sonra hissedarlar kendi nöbetlerini icar edip de birinin nöbetinde ğalle ziyade olsa diğer hissedar ol ziyadede müşârik olmaz.

Amma ibtida istiğlâl etmek üzre meselâ bir müşterek hanenin kirasını bir ay biri ve bir ay diğeri almak üzre muhâyee etseler fazlası müşterek olur.

Fakat iki haneden birinin ğallesini biri ve diğerinin ğallesini diğeri almak üzre muhâyee etdiklerinde bir hanenin ğallesi ziyâde olsa diğer hissedar ana müşârik olmaz.

MC. 1187,; TMK. 625.

MADDE 1187 — A'yân üzerine muhâyee câiz olmaz.

Meselâ, müşterek eşcarın meyveleri ve müşterek hayvanların sütü ve yünü a'yândan olmakla eşcar-ı müşterekden bir mikdarının meyvesini müşâriklerden biri ve diğer mikdarının meyvesini diğeri devşirmek ve müşterek koyunların bir sürüsünün sütünü ve yününü biri ve diğer sürüsünün sütünü ve yününü diğeri almak üzre muhâyee sahih olmaz.

MC. 32,463.; TMK. 625.

MADDE 1188 — Hissedarlar bitterâzi beyinlerinde muhâyee ettiklerinde ba'dehu yalnız birisi anı feshedebilir ise de biri kendi nöbetini âhara icar etmiş ise müddet-i icâre münkazî olmadıkça diğeri muhâyeeyi feshedemez.

MC. 1179,1185.; TMK. 625.

MADDE 1189 — Hükm-i hâkim ile icra olunan muhâyeeyi hissedarlardan yalnız biri fesh edemezse de hepsi bitterazi fesh edebilir.

MADDE 1190 — Hissedarlardan biri hissesini satmak yahut taksim eylemek murad ettikde muhâyeeyi feshedebilir. Amma mücerred mal-ı müştereki eski haline iâde etmek üzre bilâ sebeb muhâyeeyi feshedecek hâkim ana müsaade etmez.

MC. 307,309,1182,1188.; TMK. 624,625,627,628.

MADDE 1191 — Hissedarlardan birinin yahut hepsinin vefatı ile muhâyee bötıl olmaz.

Bab-ı Sâlis

Hıytan ve cîrâna müteallik mesâil beyanında olup dört faslı hâvîdir.

Fasl-ı Evvel

Ahkâm-ı emlâke dair ba'zı kavâid beyanındadır.

MADDE 1192 — Herkes mülkinde keyfe mâyeşa' tasarruf eder. Fakat başkasının hakkı taallûk ederse maliki mülkünde istiklâl üzre tasarrufdan men'eder.

Meselâ, fevkaanîsi birinin ve tahtaanîsi diğerin mülkü olan ebniyede fevkaanî sahibinin tahtaanîde hakk-ı kararı ve tahtaanî sahibinin fevkaanîde hakk-ı sakfı ya'ni güneşden ve yağmurdan tesettür ve tehaffuz hakkı olmakla birisi diğerin izni olmadıkça ana muzır olabilecek bir şey' yapamaz ve kendi binasını yıkamaz.

MC. 1197,1317-1320,1069,96,378,365,378,379,401,426,427,447,533,536,537, 545,546,548,550,551,556,559,592,605,741,742,746,750,769, 788,818,790,791,823,858,1075,1080,1085,167,804,19,46,589,590, 918,912,1315.; TMK. 618,661 vd.; MH. 57,64-68.

MADDE 1193 — Fevkaanî ile tahtaanînin sokak kapısı bir olduğu halde ikisinin sahibleri ol kapıyı müştereken isti'mal ederler. Ehadühümâ âharı duhûl ve hurûçdan men'edemez.

MC. 1069,1197.; TMK. 625/I,661.; MH. 64-68.; KMK. 16/I,7,8,33.

MADDE 1194 — Kim ki bir yere malik olursa mâfevkine ve mâtahtına dahi malik olur.

Ya'ni mülkü olan arsada istediği ebniyeyi yapmak ve dilediği kadar çıkmak ve zemini hafr ile mahzen yapmak ve dilediği kadar derin kuyu kazmak gibi tasarrufata muktedir olur.

MC. 1191,1192,1195,1196.; TMK. 618,644.; MH. 64-68.

MADDE 1195 — Kimesne hanesinde ihdas eylediği odasının saçağını komşusunun hanesi üzerine uzatamaz. Uzatırsa ol hane üzerine gelen mikdarı kat'olunur.

MC. 6,96,1194.; TMK. 661 vd.

MADDE 1196 — Bir kimsenin bahçesindeki ağacın dalları komşusunun hanesi yahut bahçesi üzerine uzamış olsa ol dalları bağlayıp da geri çektirmek yahut kestirmek ile kendi havasını tefriğ ettirmeğe komşusunun salâhiyyeti vardır.

Amma ağacın gölgesi komşusunun bahçesindeki mezrûâta muzırdır diye ağaç kesilemez.

MC. 22,752,1171,1194.; TMK. 664,665.

MADDE 1197 — Hiç kimse mülkünde tasarrufdan men' olunamaz. Meğer ki âhara zarar-ı fâhişi ola. Ol halde men' olunabilir. Nitekim fasl-ı sânide tafsil olunur.

MC. 1192,1194,1200.; TMK. 618,656,661 vd.; MH. 58.

Fasl-ı Sâni

Muamelât-ı civariyye hakkındadır.

MADDE 1198 — Herkes kendi mülkü olan hâit üzerine dilediği kadar çıkar ve istediği şeyi yapar, zarar-ı fâhişi olmadıkça komşusu mani' olamaz.

MC. 1192,1194,1197,1199 vd.; TMK. 661 vd., 644 vd.

MADDE 1199 — Binaya zarar veren ya'ni binaya vehn getiren ve inhidâmına sebep olan yahut havâyic-i asliyyeyi ya'ni süknâ gibi binadan maksud olan menfaat-ı asliyyeyi men' eden şeyler zarar-ı fâhişdir.

MC. 92,94,922,924,928,929,918,1200,1212.; TMK. 661-663.; MH. 59.

MADDE 1200 — Zarar-ı fâhiş bieyy-i vechin kân def' ettirilir.

Meselâ, bir hanenin ittisalinde demirci dükkânı yahut değirmen yapılıp da demir darbından ya değirmenin deveranından ol hanenin binasına vehn gelmek yahut furun ihdas ile tütünün kesretinden veya bezirhane ihdas ile râyiha-i kerihesin-

den ol hanede oturulamayacak mertebe sahibi müteezzi olmak zarar-ı fâhiş olmakla bu zararlar bi eyyiveçhin kân def ve izâle ettirilir.

Ve keza bir kimse diğerin hanesine muttasıl arsasında hark ihdas ederek değirmenine su icra etmekle hanenin duvarına vehn gelse yahut bir kimse komşusunun duvarının dibini mebele ittihaz ve süprüntü ilkaa etmekle duvar çürüse duvarın sahibi zararını def'ettirir. Kezalik birinin hanesi kurbunda diğerin ihdas eylediği harmanın tozu gelmekle ol hanede durulamıyacak mertebe sahibi müteezzi olsa zararı def'ettirir.

Nitekim birinin harman yeri kurbunda diğeri bir mürtefi' bina ihdas ile harmanın rüzgârını seddeylese zarar-ı fâhiş olmakla ref'ettirilir. Kezalik bir kimse bezzazlar çarşısında aşçı dükkânı ihdâs edip de tütünü komşusunun emtiasına isabet ile zarar-ı fâhişi olsa def'ettirilir ve kezalik bir kimsenin hanesindeki kârîz yarılıp da komşusunun hanesine cereyan etmekle zarar-ı fâhiş olsa komşusunun da' vası üzerine ol kârîzin ta'mir ve ıslahı lâzım gelir.

MC. 20,1202,909,1207.; TMK. 638-656,661-663.; MH. 60.

MADDE 1201 — Bir hanenin havasını yahut nezaretini kesmek veyahut güneşin duhûlünü men'etmek gibi havayic-i asliyyeden olmayan menâfi'a mâni' olmak zarar-ı fâhiş değildir.

Fakat ziyâyı bilkülliye seddetmek zarar-ı fâhişdir.

Binaenaleyh bir kimse bir bina ihdas ile komşusunun bir pencereli olan odanın penceresini seddedip de yazı okunamayacak mertebe karanlık olsa zarar-ı fâhiş olmakla def'ettirilir. Kapısından ziya alsın denilemez. Zira odasının kapısı soğukdan ve esbab-ı saireden nâşi kapanmağa muhtaç olur.

Ve eğer odanın iki penceresi olup da birisi berveçh-i bâlâ bina ihdasiyle seddedilmiş olsa zarar-ı fâhiş addolunamaz.

MC. 1162,1192,1197.

TMK. 661-663.; MH. 61.

MADDE 1202 — Matbah ve kuyu başı ve hanenin havlîsi gibi makarr-ı nisvan olan mahallin görünmesi zarar-ı fâhiş addolunur.

Binaenalâzalik bir kimesnenin hanesinde ihdas eylediği penceresinden yahut müceddeden inşa eylediği binanın penceresinden câr-ı mülâsıkının yahut sokak aşırı hanesi olan bir kimsenin makarr-ı nisvan olan mahalli görünür olsa bu zararın ref'i ile emrolunur. Ol kimesne dahi nisvan görünmeyecek suretde duvar yahut tahta perde yapıp ol zararı def' etmeğe mecbur olur. Amma beherhâl penceresini seddetmek üzre cebr olunamaz.

Nitekim çitten ma'mul bir hâitin aralığından komşunun makarr-ı nisvan olan mahalli görünür olsa ol aralıkları seddetmek üzre hâitin sahibine emrolunur. Amma yıkıp da duvar yapmak üzre cebrolunamaz. (22.) maddeye bak.

MC. 20,22,96,1192,1202.; TMK. 661,662.; MH. 62.

MADDE 1203 — Birinin insan boyundan yüksek yerde penceresi olup da ihtimal ki nerdüban vaz'ı ile komşusunun makarr-ı nisvan olan mahalline nazar eyler deyu komşusu ol pencereyi seddettiremez. (74.) maddeye bak.

MC. 74,1205.; TMK. 661,662.; MH. 62.

MADDE 1204 — Bahçe makarr-ı nisvan addolunmaz.

Binaenaleyh bir kimsenin hanesinden komşusunun makarr-ı nisvan olan mahalli görünmeyip fakat bahçesi görünmekle komşusu mücerred aralıkda nisvan bahçeye çıktıkda hanenden görünmekle bahçeme olan nezaretini kes diyemez.

MC. 1207.; MH. 62.

MADDE 1205 — Bir kimse bahçesindeki meyve ağacına çıkdıkda komşusunun makarr-ı nisvan olan mahalli görünür olsa ol kimesne ağacın üzerine çıkacak oldukda nisvan tesettür etmek için ihbar etmek lâzımdır. İhbar etmediği takdirde hâkim anı bilâ ihbar ol ağaca çıkmadan men'eder.

TMK. 661,662.; MH. 62.

MADDE 1206 — İki kişi beyinlerinde müşterek olan konağı taksim ettiklerinde birinin hissesine isabet eden mahalden diğerinin makarr-ı nisvan olan mahalli görünür olsa müştereken beyinlerinde bir sütre ittihaz etmeleri için emrolunur.

MC. 39,1192.; TMK. 661,662.

MADDE 1207 — Bir kimse meşru' olarak mülkünde tasarruf etmekde iken başkası anın yanında bina ihdası ile kendisi mutazarrır olsa zararını ancak kendi def' etmek lâzım gelir.

Meselâ, bir hanenin kadîmî pencerelerinden diğer kimesnenin muhdes hanesinin makarr-ı nisvan olan mahalli görünür olsa muhdes hane sahibi mazarratını kendi def' etmek lâzım gelir. Atik hane sahibinden iddiaya salâhiyyeti yokdur. Nitekim bir kimse demirci dükkânına muttasıl arsasında bir hane ihdas eylese demir darbından haneme zarar-ı fâhiş terettüp ediyor diye dükkânı ta'til ettiremez. Ve keza eskiden harman yeri olan bir mahallin kurbunda biri hane ihdas ettikde harmanın tozu hanem üzerine geliyor diye harman sahibine burada harman döğme diyemez.

MC. 6,1208.; TMK. 638-656,661,662.; MH. 63.

MADDE 1208 Bir menzilin kadîmî ya'ni atîk pencerelerinden komşusunun arsa-i hâliyesi görünürken menzil muhterik oldukda evvelâ komşusu ol arsada hane ihdas ettikden sonra ol menzili dahi sahibi vaz-ı kadîmî üzre bina ederek açdığı pencerelerden ol muhdes hanenin makarr-ı nisvan olan mahalli görünür olsa bu mazarratı hane sahibi kendi def' etmek lâzım gelir. Sahib-i menzile nazaretini kes diye cebr edemez.

MC. 1207,1209.

MADDE 1209 — Bir kimsenin hanesinde ihdas eylediği pencerelerle komşusunun makarr-ı nisvan olan mevazı beyninde komşusunun bir yüksek odası olmakla makarr-ı nisvan olan mahalli ol pencerelerden görünmezken komşusu ol odayı hedmetmekle ol pencerelerden komşusunun makarr-ı nisvan olan mahalli görünür olsa komşusu mücerred pencereler muhdes idi; anın için nezaretini kes yahut pencereleri seddet diyemeyip mazarratını kendi def' etmek lâzım gelir.

MC. 1207.; MH. 69-71.

MADDE 1210 — Hâit-i müştereki sahiblerinden biri diğerinin izni olmadıkça terfi' edemez ve üzerine köşk vesâire yapamaz. Gerek âhara muzır olsun ve gerek olmasın.

Fakat birisi arsa üzerine oda bina etmek üzre kiriş vaz'edecek ya'ni kirişlerin uçlarını ol hâit üzerine bindirecek olsa müşâriki ana mâni' olamaz. Lâkin o ne kadar kiriş vazedecekse müşarikin dahi ol kadar kiriş vaz'ına hakkı olacağından hâit ne kadar kiriş vaz'ına mütehammil ise ancak nısfı kadar kiriş vaz'edebilip ziyade tecavüz edemez.

Ve eğer ol hâit üzerinde fil'asl ikisinin dahi müsâvât üzre kirişleri olduğu halde biri kendi kirişlerini tezyid edecek olsa âharı men' edebilir.

MC. 831,905,906,909,1069,1075,1198.; TMK. 625,624.; MH. 69-71.

MADDE 1211 — Hâit-i müşterek sahiblerinden biri ol hâit üzerindeki kirişlerin mahallerini sağa sola ve aşağıdan yukarıya değiştiremez. Amma kirişlerin uçları yüksekde iken indirip de hâitin daha aşağısına vaz' edebilir.

MC. 1210.; MH. 69-71.

MADDE 1212 — Bir kimsenin su kuyusu kurbunda komşusu bir kenef ya kâriz yapıp da ol koyunun suyunu ifsad eylese zararı def'ettirilir. Ve bir veçhile def-i zararı kaabil olmazsa o kenef ya kârîz kapattırılır.

Kezalik su yolunun yanında birinin yaptığı kârîzin cirkâbı suya vâsıl olarak zarar-ı fâhişi olup da kapatmakdan gayri suretle def-i zararı kaabil olmasa ol kârîz kapattırılır.

MC. 20,22,1197,1200.; TMK. 661,662.

Fasl-ı Sâlis

Tarîkler hakkındadır.

MADDE 1213 — Bir tarikin iki tarafında hanesi olan kimse birinden diğerine köprü inşa edecek olsa men' olunur. Amma inşa ettikden sonra eğer mârreye zararı yoksa hedm olunmaz.

Fakat böyle tarik-i âmm üzre yapılmış olan köprülerde ve şehnişinlerde hakk-ı karar olmaz. Binaenalâzalik berveçh-i bâlâ tarik-i âmm üzre inşa olunan köprü münhedim oldukdan sonra sahibi bina edecek olsa yine men' olunabilir.

MC. 19,926,927,931,1143,1220,1223,1616.; TMK. 671,672.; MH. 10.

MADDE 1214 — Tarik-i âmm üzerinde alçak çıkıntılar ve şehnişinler gibi mârreye zarar-ı fâhişi olan şeyler kadîm olsa bile ref'ettirilir. (7.) maddeye bak.

MC. 7.; MH. 10.

MADDE 1215 — Bir kimse hanesini ta'mir edecek oldukda mârreye zarar vermemek şartı ile tarikin bir tarafından serîan çamur yapıp binasına sarf edebilir.

MC. 927.; MH. 10.

MADDE 1216 — Led-el-hâce emr-i sultanî ile bir kimesnenin mülkü kıymeti ile alınıp tarika ilhak olunabilir. Fakat tediye-i semen olunmadıkça mülkü yedinden alınamaz. (251.) ve (262.) maddelere bak.

MC. 26,251,262,278,283.; TMK. 684,685,633,643.; 31.8.1960 tarihli ve 6830 sayılı İstimlâk Kanunu Ayrıca 4.11.1960 tarih ve 122 sayılı Kanun MH. 10.

MADDE 1217 — Mârreye mazarratı olmadığı halde bir kimesne tarikin fazla olan yerini semen-i misli ile cânib-i mîrîden alıp hanesine ilhak edebilir.

MC. 58.; TMK. 671,672.; MH. 10.

MADDE 1218 — Tarik-i âmme kim olursa olsun .müceddeden kapı açabilir.

MC. 1172,1220.; MH. 10.

MADDE 1219 — Tarik-i hassda hakk-ı mürûru olmayan kimesne müceddeden kapı açamaz.

MC. 96,1014,1172,1197.; TMK. 642,671,672,704,710.

MADDE 1120 — Tarik-i hass anda hakk-ı mürûru olanların mülk-ü müşterekleri gibidir.

Binaenaleyh tarik-i hass eshabından birisi sâirinin izni olmadıkça gerek muzır olsun ve gerek olmasın ol tarikde birşey ihdas edemez.

MC. 6,96,927,1075,1213,1223,1226.; TMK. 642,671,672,704,710.

MADDE 1221 — Tarik-i hass eskabından biri şâir eshab-ı tarikin izni olmadıkça müceddeden bina eylediği hanesinin damlasını ol tarike akıtamaz.

MC. 1224,1231.; TMK. 666.

MADDE 1222 — Bir kimse tarik-i hassda olan kapısını seddetmekle hakk-ı mürûru sâkıt olmaz.

Binaenaleyh sonra kendisi ve hanesini satsa müşteri tekrar kapısını açabilir.

MADDE 1223 — Tarik-i âmmden mürûr edenlerin kesret-i izdihamdan nâşi tarik-i hassa duhûl etmeğe hakları vardır.

Binaenaleyh bir tarik-i hass eshabı beyinlerinde bil-ittifak ol tarik-i hassı satamazlar ve beyinlerinde taksim edemezler ve ağzını seddeyleyemezler.

MC. 54,96,216,1143.; TMK. 671,672.

Fasl-ı Râbi'

Hakk-ı mürûr ve mecrâ ve mesîl beyanındadır.

MADDE 1224 — Hakk-ı mürûrda ve hakk-ı mecrâda ve hakk-ı mesîlde kıdeme i'tibar olunur.

Ya'ni bunlar kadimden ola geldiği vech üzre terk ve ibkaa olunurlar.

Zira (6.) madde hükmünce kadim olan şey hali üzre ibka olunur. Ve hilâfına delil olmadıkça tağyir olunmaz. Amma şer'e muhalif olan kadim'e i'tibar yoktur. Ya'ni filasıl nâmeşru' olarak yapılmış olan şey kadim olsa da ana i'tibar olunmayıp zarar-ı fâhiş varsa izale olunur. (27.) maddeye bak.

Meselâ, bir hanenin çirkâbı ezkadim tarik-i âmme cârî olagelse ve mârreye zararı olsa kıdemine i'tibar olunmayıp zararı def' ettirilir.

MC. 27,1225,1228,1229,1230,1232,1768.; TMK. 666,668,vd., 671,672,703 vd. 753 MH. 48

MADDE 1225 — Birinin arsasından diğer kimsenin hakk-ı mürûru olduğu halde arsa sahibi anı mürûr ve ubûrdan men' edemez.

MC. 96,1169,1197,1224.; TMK. 671,672,703 vd., 753.; MH. 49.

MADDE 1226 — Mübîhin ibâhesinden rücu'a salâhiyyeti vardır. Ve bir zarar izin ve rıza lâzım olmaz.

Binaenalâzalik bir kimse diğerin arsasından hakk-ı mürûru olmadığı halde mücerred sahibinin izni ile bir müddet mürûr ettikden sonra sahibi dilerse anı mürûrdan men'edebilir.

MC. 806,836,1227.; TMK. 704,705.; MH. 50.

MADDE 1227 — Birinin arsasından bir memerr-i muayyende hakk-ı mürûru olan kimesnenin izni ile sahib-i arsa ol memerr üzerine bina ihdas eylese ol kimesnenin hakk-ı mürûru sâkıt olup sahib-i arsa ile artık muhâsamaya hakkı kalmaz. (51.) maddeye bak.

MC. 51,531,831,1165,1271.; TMK. 704,705.

MADDE 1228 — Birinin arsasından diğer kimesnenin harkı yahut su yolu bihakkın câri olagelirken arsa sahibi fî mâba'd icra ettirmem diye men' edemez. Ve bunlar ıslah ve ta'mire muhtac oldukda mümkünse sahibi mecraya duhul ile bunları ıslah ve ta'mir eder. Amma, ol arsaya girmedikçe ta'mirleri mümkin olmadığı halde sahibi arsasına girmeğe izin vermezse hâkim tarafından kendisine ya arsana girmek üzre izin ver yahut sen ta'mir et diye cebrolunur.

MC. 19,96,1225,1268.; TMK. 653,666,668.; MH. 51.

MADDE 1229 — Bir hanenin yağmur suları ez kadîm komşunun hanesine akmakda olduğu halde komşusu bundan sonra akıtmam diye men' edemez.

MC. 6,96,1224,1232.; TMK. 665.; MH. 48,52.

MADDE 1230 — Bir tarikde olan hanelerin damlaları ez kadîm ol tarike munsabb ve oradan alt tarafında vâki bir arsa içinden câri olagelirken arsa sahibi arsasındaki mesîl-i kadimi seddedemez. Sed ederse hâkim tarafından seddi ref' ile vaz-ı kadimine ircâ olunur.

MC. 19,20,1224.; TMK. 665.

MADDE 1231 — Bir kimesne muhdes odasının damlasını âharın hanesine akıtamaz.

MC. 96,1221,1224.; TMK. 665.

MADDE 1232 — Bir hanede hakk-ı mesîli olan kârîzi hane sahibi yahut satarsa müşterisi kemâ-fissabık akmakdan men' edemez.

MC. 144,1225,1226.; TMK. 665.

MADDE 1233 — Bir hanede bihakkın câri olan kârîz dolup yahut yarılıp da hane sahibine zarar-ı fâhişi olsa kârîzin sahibi bu zararı def'e mecbur olur.

MC. 20,93,1231.; TMK. 665,674,661,662.

Bab-ı Râbi'

Şirket-i ibâha beyanında olup yedi faslı hâvidir.

Fasl-ı Evvel

Mubah olup olmayan şeyler beyanındadır.

MADDE 1234 — Su ve ot ve ateş mubahdır. Nâs bu üç şeyde şürekâdır.

MC. 1045,1243,1247,1259,1235-1239,1241,1252,1256,1257,1258,1265-1268.

TMK. 691,692,698,674-685,641.

MADDE 1235 — Yer altında cereyan eden sular kimsenin mülkü değildir.

MC. 1199,1200,1212,1254,1288,1291.; TMK. 641,679.

MADDE 1236 — Bir şahs-ı mahsusun sa'y ve ameliyle istinbat olunmuş olmayıp da nâsın intifa' edegelidiği kuyular beyn-en-nâs müşterek ve mubah şeylerdendir.

MC. 1251,1254.; TMK. 641,679 vd.

MADDE 1237 — Denizler ve büyük göller mubahdır.

MC. 1254,1264.; TMK. 641,679 vd.

MADDE 1238 — Memlûk olmayan enhâr-ı âmme ki mekaasime ya'ni bir cemaatın mülkü olan mecrâlara dahil olmayan nehirlerdir, bunlar dahi mubahdır.

Nil ve Fırat ve Tuna ve Tunca gibi.

MC. 1234,1254,1263-1265.; TMK. 641.; MH. 39.

MADDE 1239 — Enhâr-ı memlûke ya'ni bervech-i meşrûh mekaasime dahil olan nehirler iki nev'idir.

Nev-i evvel: Ol nehirlerdir ki, suyu beyn-eş-şürekâ müteferrik ve munkasim olur; fakat anların arazisinde tamamen mahvolmayıp bakiyyesi âmmeye mubah olan mefâzelere ya'ni kırlara ceryan eyler. Bu kabilden olan nehirler min-vech'in âmm olduğundan bunlara dahi nehr-i âmm denilir, bunlarda dahi şuf'a câri olmaz.

Nev'i sâni: Nehr-i hassdır ki suyu eşhas-ı ma'dûdenin arazisine müteferrik ve münkasim olur. Ve arazilerinin nihayetine varınca mahvolup bir mefâzeye menfezi olmaz. İşte şuf'a ancak bu nev'ide cari olur.

MC. 1008,641,1267,1323.; TMK. 641,679 vd.

MADDE 1240 — Bir kimsenin arazisine nehrin getirdiği çamur anın mülküdür. Diğer kimse ana taarruz edemez.

MC. 1304,1305.; TMK. 636,637,676.

MADDE 1241 — Sahibsiz yerlerde hüdayî nâbit olan otlar mubah olduğu gibi bir kimsenin mülkünde sebebiyyeti olmaksızın hüdayî nâbit olan otlar dahi mubahdır.

Amma bu hususda ol kimsenin tesebbübü olsa şöyle ki arazisini sakyetse yahut etrafına hendek çevirmek gibi bir vecihle inbat için i'dâd ve tehyie eylese ol arazide hâsıl olan nebattat kendisinin malı olur. Ahar kimesne anlardan bir şey alamaz. Alıp da istihlâk ederse zâmin olur.

MC. 97,363,891,1246,1256.; TMK. 641,642.

MADDE 1242 — Ot, sâkı olmayan nebatat olup eşcara şâmil olmaz, mantar dahi ot hükmündedir.

MC. 1244.

MADDE 1243 — Cibâl-i mubahede ya'ni kimsenin yed-i temellüküne geçmemiş olan dağlardaki hüdâyi nâbit ağaçlar mubahdır.

MC. 1245.; TMK. 641.

MADDE 1244 — Bir kimsenin mülkünde hüdayî nâbit olan ağaçlar kendisinin mülküdür. Anın izni olmadıkça başkası anları ihtitab edemez. Ederse zâmin olur.

MC. 97,909,1242.; TMK. 620.

MADDE 1245 — Bir kimse bir ağacı aşılasa aşı kaleminden süren filizler kendisinin mülkü olduğu gibi meyveleri dahi anın olur.

MC. 890,891,899,1173,1244.; TMK. 620,641.

MADDE 1246 — Bir kimsenin nefsi için ekdiği tohumun her türlü hâsılatı kendi malıdır. Kimesne tarafından taarruz olunamaz.

MC. 97,899,1089.; TMK. 620,641.

MADDE 1247 — Av mubahdır.

MC. 19,1299,1297,1300.; TMK. 691,692.; MH. 150.

Fasl-ı Sâni

Mubah olan şeylerin keyfiyyet-i istimlâki beyanındadır.

MADDE 1248 — Esbab-ı temellük üçdür. Birincisi bey' ve hibe gibi mülkü bir malikden diğer malike nâkildir. İkincisi irs gibi bir kimesnenin diğere halef olmasıdır. Üçüncüsü maliki olmayan bir mubah şey'i ele geçirmekdir. Bu dahi ya hakikidir ki ol şey'e hakikaten vaz-ı yed eylemektir, yahut hükmîdir ki yağmur suyu birikdirmek için bir kab koymak ve av için tuzak kurmak gibi sebebini tehyie ile olur.

MC. 2,899,1129,1303.; TMK. 634-642,687,701.; MH. 147 vd.

MADDE 1249 — Her kim mubah olan şey'i ihraz eylerse ana müstakillen malik olur.

Meselâ, bir kimseni ndesti veyahut fıçı gibi bir kab ile bir nehirden aldığı su olkab içinde muhrez ve mahfuz olmakla ol kimsenin malı olur. Başkasının andan intifa'a salâhiyyeti yoktur. Ve sahibinin izni olmaksızın başkası ahz ve istihlâk ederse zâmin olur.

MC. 97.; TMK. 691,692.

MADDE 1250 — İhrazın kasda makrûn olması lâzımdır.

Binaenaleyh bir kimse yağmur suyu almak kasdı ile bir mahalle bir kab koydukda ol kab içinde toplanan yağmur suyu ol kimsenin malı olur. Kezalik su biriktirmek için inşa olunan havuz ve sarnıçdaki su sahibinin malıdır. Amma bir kimsenin bigayr-i kasdın bir mahalle vaz'ettiği kab derûnunda biriken yağmur suyu kendisinin malı olmaz. Başka bir kimse anı ahz ile istimlâk edebilir. (2.) maddeye bak.

MC. 2,1303.; TMK. 642,691,692.

MADDE 1251 — Suyu ihrazda arkası münkati' olmak şartdır.

Binaenaleyh içinden su sızan kuyudaki su muhrez olmaz. Sahibi ibâhe etmeksizin diğer kimesne öyle bir kuyuda sızıp da müctemi' olan suyu ahz ve istihlâk eylese zamân lâzım gelmez.

Ve keza suyu mütetâbi-ul-vürûd olan ya'ni bir tarafından nekadar su çıkarsa diğer tarafından o kadar su giren havuzlardaki su muhrez değildir.

MC. 1234,1236.; TMK. 641,642,691,692.; MH. 41.

MADDE 1252 — Hüdayî nâbit otlar toplamakla ve biçip demet etmekle ihraz olunmuş olur.

MC. 97,891,1249.; TMK. 691,692.

MADDE 1253 — Cibâl-i mubâhada hüdayi nâbit olan ağaçları kim olursa olsun ihtitab edebilir. Ve mücerred ihtitab ile ya'ni toplamakla anlara malik olur. Bağlamak şart değildir.

MC. 1245,1248,1275,1429.; TMK. 641,642,691,692.

Fasl-ı Sâlis

Mubah olan şeylerin ahkâm-ı umumiyyesi beyanındadır.

MADDE 1254 — Mubah ile herkes intifa' edebilir. Fakat sâire zarar vermemekle meşrutdur.

MC. 19,1249,1255-1261,1265,1268,1264.; TMK. 641,691.

MADDE 1255 — Mubah olan şey'i ahz ve ihraz etmekden bir kimesne âhar kimseyi men' edemez.

MC. 1257.; TMK. 641,691,692.

MADDE 1256 — Sahibsiz yerlerde hüdayî nâbit olan otları herkes hayvanına yedirebilir. Ve anlardan istediği kadar ahz ve ihraz edebilir.

MC. 1246.; TMK. 641.

MADDE 1257 — Bir kimsenin mülkünde kendisinin tesebbübü olmaksızın hüdayî nâbit olan otlar dahi mubah ise de sahibi kendi mülküne âharı duhûlden men' edebilir.

MC. 96,1241,1255,1268.; TMK. 675.

MADDE 1258 — Bir kimsenin cibâl-i mubâhada toplayıp da orada bırakdığı odunları başkası ahz eylese ol kimse istirdad edebilir.

MC. 96,769,1253.; TMK. 641,691,692.

MADDE 1259 — Cibâl-i mubâhada ve sahibsiz vâdilerde ve mer'alardaki sahibsiz ağaçların meyvelerini kim olursa olsun devşirebilir.

TMK. 641.

MADDE 1260 — Bir kimse birini kırdan odun toplamak yahut av tutmak için isticar etse ol ecîrin topladığı odun veya tutduğu av müste'cirin olur.

MC. 562,1333,1459.; TMK. 641,691,692.

MADDE 1261 — Bir kimse kendi mülkünde ateş yaksa sâirini mülküne duhul ile intifa'dan men' edebilir.

Amma kimesnenin mülkü olmayan sahrada biri ateş yaksa sair nâs anınla intifa' edebilir. Şöyle ki anınla ısınabilir ve ziyasında bir şey dikebilir. Ve andan kandilini yakabilir. Ateşin sahibi mani' olamaz. Fakat sahibinin izni olmadıkça kimesne ol ateşden bir kor alamaz.

MC. 96,1070,1234,1253,1257,1268.; TMK. 675-678.

Fasl-ı Râbi'

Hakk-ı şirb ve şefe beyanındadır.

MADDE 1262 — Şirb, ekin ve hayvan sulamak için su ile intifa' etmek nöbetidir.

TMK. 679 vd.; MH. 38 vd.

MADDE 1263 — Hakk-ı şefe, su içmek hakkı demektir.

Ya'ni havuzun ya kuyunun veyahut nehrin kenarını bozmak gibi bir zarar etmemesi şartdır.

TMK. 683.; MH. 37 vd.

MADDE 1264 — Herkes hava ve ziya ile intifa' eylediği gibi denizler ve büyük göller ile dahi intifa' edebilir.

MC. 1254,; TMK. 641,679 vd.

MADDE 1265 — Memlûk olmayan nehirlerden herkes arazisini saky edebilir. Ve arazisini saky etmek ve değirmen inşa eylemek üzre cedvel ve hark açabilir. Fakat sâire mazarratı olmamak şartdır.

Binaenaleyh suyu taşırıp da halka zarar verse yahud nehrin suyu bütün bütün kesilse veyahut kayıkların seyrine mani' olsa men' olunur.

MC. 19,58,96,1254.; TMK. 641,679.

MADDE 1266 — Muhrez olmayan suda cümle insan ve hayvanların hakk-ı şefesi vardır.

MC. 1234.; TMK. 683.; MH. 37 vd.

MADDE 1267 — Enhâr-ı memlûkenin ya'ni mecâri-i memlûkeye dahil olan suların hakk-ı şirbi ashabınındır. Sâirinin anlarda yalnız hakk-ı şefesi vardır.

Binaenalâzalik bir cemaata mahsus olan nehirden yahut birinin harkından ya kanâtından yahut kuyusundan bilâizin başkası arazisini sakyedemez. Fakat hakkı şefesi olmak hasebi ile su içebilir. Ve hayvanlarının kesreti hasebi ile nehrin ya harkın veyahut kanâtın tahribinden havf olunmazsa hayvanlarını dahi götürüp sulayabilir ve bir de desti ve fıçı ile su alıp hanesine ve bahçesine götürebilir.

MC. 91,93,96,1226,1239,1254,1266.; TMK. 679 vd.; MH. 40 vd.

MADDE 1268 — Bir kimsenin mülkü derûnunda suyu mütetabi-ül vürud olan bir havuz yahut bir kuyu veyahut bir nehir olduğu halde su içmek isteyen kimesneyi mülküne duhûlden men'edebilir.

Lâkin kurbunda başka içecek mubah su bulunmazsa mülk sahibi ya ol kimseye su çıkarmaya veyahut girip de su alması için ruhsat vermeğe mecburdur. Ve su çıkarmadığı takdirde ol kimesnenin girip de su almağa hakkı vardır. Fakat bi şart'is-selâmedir.

MC. 1226,1236,1251,1254.; TMK. 679,683-685.; MH. 40,42,43 vd.

MADDE 1269 — Bir nehr-i müşterekde hissedar olan kimse diğerlerin izni olmadıkça andan diğer bir nehir ya'ni cedvel veya hark açamaz. Ve kadim nöbetini tebdil eyleyemez. Ve kendi nöbetini ol nehirden hakk-ı şirbi olmayan diğer arazisine sevk edemez. Ve bu şeylere diğer hissedârân rıza verseler ba'dehu kendileri yahut vârisleri rücu edebilirler.

MC. 6,19,36,1197,1219,1226.; TMK. 682.

Fasl-ı Hâmis

İhyâ-ı mevât hakkındadır.

MADDE 1270 — Arazi-i mevât, ol yerlerdir ki kimesnenin mülkü ve bir kasaba ve karyenin mer'ası ya muhtatabı ya'ni baltalığı olmadığı halde aksây-ı umrandan baîd olsa; ya'ni kasaba ya karyenin en kenarındaki hanelerinden cehîrüssavt olan kimsenin sadası istima' olunmaya.

MC. 907,1246,1675.; TMK. 641,642.; MH. 147.

MADDE 1271 — Umrâna karib olan yerler ehâliye mer'a ve harman yeri ve muhtatab olmak üzre terk olunur. Ve bu yerlere arazi-i metrûke denilir.

MC. 6,1270.; TMK. 641,675.

MADDE 1272 — Bir kimesne izn-i sultanî ile arazi-i mevâtdan bir yeri ihya ve i'mar eylese ana malik olur.

Ve eğer sultan yahut vekili bir kimseye bir yerden mücerred intifa' edipde temellük etmemek üzre ihyasına izin verse ol kimse me'zun olduğu vechile ol yerde tasarruf eder. Amma ol yere malik olmaz.

MC. 1270,1274-1279.; TMK. 641,642.

MADDE 1273 — Bir kimse bir kıt'a arazinin bir miktarını ihya edip de bâkisini terk etse ihya ettiği mahallere malik olup bâkisi anın olmaz. Fakat ihya eylediği arazinin ortasında bir mikdar mahalli halî kalsa ol mahal dahi anın olur.

MC. 1272.; TMK. 641,642.

MADDE 1274 — Bir kimse arazi-i mevâtdan bir yeri ihya ettikden sonra diğer kimesneler dahi gelip dört tarafındaki yerleri ihya etseler ol kimsenin yolu en sonra ihya edenin arazisinde teayyün eder. Ya'ni anın yolu oradan olur.

MADDE 1275 — Tohum ekmek ve fidan dikmek arzı ihya olduğu gibi nadas eylemek ya saky etmek hayut saky için hark ve cedvel açmak dahi ihyadır.

MADDE 1276 — Bir kimse arazi-i mevâtdan bir yerin etrafına duvar çekse yahut sel suyundan muhafaza edecek kadar etrafını yükseltip de müsennat yapsa ol yeri ihya etmiş olur.

MC. 1275,1277.

MADDE 1277 — Taş yahut diken veya kuru ağaç dalları vaz' ederek arazinin cevanib-i erba'asını ihata etmek yahut arazinin otlarını ayıklamak veyahut içindeki dikenleri yakmak veyahut kuyu kazmak ol araziyi ihya demek olmayıp ancak tahcîrdir.

MADDE 1278 — Bir kimse arazi-i mevâtda olan otları ya dikenleri biçip ve arazinin etrafına vaz'ile üzerlerine toprak dahi vaz'edip ancak sel suyuna mâni' olacak veçhile müsennatını itmam eylemese ol araziyi ihya etmiş olmayıp fakat tahcîr etmiş olur.

MC. 1277.

MADDE 1279 — Bir kimse arazi-i mevatdan bir mahalli tahcîr etse üç sene müddet ol yere sâirinden ehak olur. Üç seneye kadar ihya etmezse hakkı kalmaz. Ve ihya etmek üzre başkasına verilebilir.

MC. 1276,1277.; TMK. 641,642.

MADDE 1280 — Bir kimsenin izn-i sultanî ile araz-i mevâtda kazdığı kuyu kendisinin mülküdür.

MC. 1268,1286,1281,1272,1277.

Fasl-ı Sâdis

Arazi-i mevâtda izn-i sultanî ile hafr olunan kuyuların ve icra olunan suların ve ğars olunan ağaçların harîmi beyanındadır.

MADDE 1281 — Kuyunun harîmi ya'ni havlîsinin hukuku her tarafdan kırkar arşındır.

MC. 1280.

MADDE 1282 — Gözlerin ya'ni bir yerden çıkarılıp da suyu yeryüzünde câri olan menbaların harîmi bir tarafdan beşer yüz arşındır.

MADDE 1283 — Her vakit ayıklanmağa muhtaç olmayan nehr-i kebirin iki tarafdan harimi nehrin nısfı kadardır ki iki tarafdaki harîmlerinin mikdarı nehrin arzına müsâvi olur.

MC. 15,1290.

MADDE 1284 — Her vakit ayıklanmağa muhtaç olan nehr-i sağîrin ya'ni harkların ve cedvellerin ve bir de yer altındaki kanâtın harîmleri ayıklanacakları vakit taşlarını ve çamurlarını tarh ile ilkaa için lüzumu kadar yerdir.

MC. 1290.

MADDE 1285 — Suyu yeryüzünde câri olan kanâtın harîmi gözler gibi her tarafdan beşer yüz arşındır.

MC. 19,96.

MADDE 1286 — Kuyuların harîmi sahiblerinin mülküdür. Başkası anda bir vechile tasarruf edemez. Ve bir kimse diğerinin harîminde kuyu kazsa kapattırılır.

Menbaların ve nehirlerin ve kanavatın harîmleri dahi bu vech üzredir.

MC. 19,96.

MADDE 1287 — Bir kuyunun harîmi kurbunda diğeri izn-i sultanî ile bir kuyu hafretse sâir cihetlerden bu kuyunun dahi kırkar arşın harîmi olur. Amma evvelki kuyunun cihetinde onun harîmine tecavüz edemez.

MC. 96,1281.

MADDE 1288 — Bir kuyunun harîmi haricinde bir kimesne kuyu kazıp da evvelki kuyunun suyu bu kuyuya gitse bir şey lâzım gelmez. Nitekim bir kimesne diğerin dükkânı yanında dükkâin açıp da evvelki dükkânın ahz ve i'tası kâsid olsa ikinci dükkân seddolunamaz.

MC. 25.93,1197,1199,1235.

MADDE 1289 — Arazi-i mevâtdan izn-i sultanî ile ğars olunan ağacın harîmi her tarafdan beşer arşındır. Bu mesafe derûnunda başkası ağaç ğars edemez.

MC. 96,1281.1286.

MADDE 1290 — Diğerin arsası içinde cereyan eden harkın iki tarafında suyu tutacak kadar kenarları hark sahibinindir.

Ve iki tarafından kenarları mürtefi' ise bu mürtefi' yerler dahi kezalik hark sahibinindir.

Ve eğer kenarları mürtefi' olmayıp da üzerlerinde gerek arsa sahibinin ve gerek hark sahibinin mağrus ağaçları olmak gibi birinin zil-yed olduğuna dair bir delil dahi bulunmazsa ol halde bu yerler arasa sahibinindir. Fakat hark sahibi dahi harkını ayıklıyacağı vakit çamurunu iki tarafta tarh ve ilkaa etmeğe hakkı vardır.

MC. 25,96,1197,1283,1284.

MADDE 1291 — Bir kimsenin kendi mülkünde hafr eylediği kuyunun harimi yokdur. Komşusu dahi anın yanında ve kendi mülkünde diğer bir kuyu hafr edebilir. Ve ol kimse benim kuyumun suyunu cezbeder diye komşusunun kuyu hafr etmesine mani' olamaz.

MC. 1191,1192,1197,1200,1212,1235,1288.

Fasl-ı Sâbi'

Ahkâm-ı sayda dair olan mesâil beyanındadır.

MADDE 1292 — Gerek mızrak ve tüfenk gibi alâl-ı câriha ile ve gerek ağ ve tuzak gibi şeylerle ve gerek muallem kelb gibi azılı hayvanlar ve muallem doğan gibi yırtıcı kuşlarla av tutmak câizdir.

MC. 1295.; TMK. 691,692.

MADDE 1293 — Sayd ya'ni av, insandan mütevahhiş olan yabani hayvandır.

MC. 1295.

MADDE 1294 — Hayvanat-ı ehliyye sayd olunmadığı gibi insan ile me'nus olan yabani hayvanlar dahi sayd olunmaz.

Binâenalâzalik emsali delâleti ile yabani olmadığı ma'lûm olan güvercin yahut ayağında zil olan doğan ve boynunda tasma bulunan geyik tutulsa lûkata kabilinden olup sahibi zuhurunda vermek üzre tutan kimsenin anı i'lan etmesi lâzım gelir.

MC. 770,769,1074.

MADDE 1295 — Saydın insandan mümteni' olması ya'ni ayakları ile yahut kanatları ile savuşup kurtulabilecek halde bulunması lâzımdır.

Kaçıp kurtulamıyacak hâle duçar olsa meselâ bir geyik bir kuyuya düşse hâl-i saydiyyetden çıkmış olur.

MC. 1290-1298,1301-1303.

MADDE 1296 — Kim ki bir avı hâl-i saydiyyetden çıkarırsa anı tutmuş olur.

MC. 1295.

MADDE 1297 — Av tutanındır.

Meselâ, bir kimse bir ava atıp da anı kaçıp kurtulamıyacak suretde cerh eylese ana malik olur. Amma hafifçe ya'ni kaçıp kurtulabilecek suretde cerh etmekle ana malik olmayıp diğer kimesne anı vurmakla yahut diğer suretle tutsa ana malik olur.

Ve keza bir kimse bir avı vurup düşürdükden sonra ol av kalkıp da kaçarken diğer kimesne anı ahz ile istimlâk edebilir.

MC. 1295, 1296,1303.; TMK. 691,692.; MH.150 .

MADDE 1298 — İki sayyadın kurşunları birden bir ava isabet eylese ol av ikisi beyninde münâsafeten müşterek olur.

MC. 1297.

MADDE 1299 — İki kimse kelb-i muallemlerini salıverip de ikisi bir ava isabet etse ol av sahibleri beyninde kezalik müşterek olur. Ve eğer her biri birer av tutsa her birinin tuttuğu av sahibinin olur.

Kezalik iki kimse kelb-i muallemlerini salıverip de biri avı düşürmüş ve diğeri öldürmüş olduğu suretde eğer evvelkisinin kelbi anı kaçıp kurtulamıyacak hale getirmiş ise ol av anındır.

MC. 1296,1297,1302.

MADDE 1300 — Bir kimsenin harkında ya cedvelinde avlamaksızın tutulamaz olan balıkları diğer kimesne sayd ile istimlâk edebilir.
MC. 96,1247,1296. TMK. 691,692.

MADDE 1301 — Bir kimse su kenarında sayd-ı mâhi için bir yer tehyie ederek oraya bir çok balık gelip de su azalarak ol balıklar avlamaya muhtac olmaksızın tutulabilir olsa ol balıklar ol kimsenin olur.
Amma ol mahalde suyun kesretinden nâşi balıkların tutulması avlamaya muhtac olsa bu balıklar ol kimsenin olmayıp diğer kimesne anları sayd ile istimlâk edebilir.

MC. 1296,1250.

MADDE 1302 — Bir kimsenin hanesine bir av girip de anı tutmak için kapısını seddeylese ana malik olur.

Amma kapısını sed ile ihraz etmeden ana malik olmayıp diğer kimesne ol avı tutuverse ana malik olur.
MC. 1250,1297.

MADDE 1303 — Bir kimse sayd için bir mahalle ağ ve tuzak gibi birşey vaz'edip de bir av tutulsa ol kimsenin malı olur.

Fakat bir kimse ağını kurumak için bir mahalle serip de ana bir av tutuluverse anın malı olmaz.

Nitekim bir kimsenin arazisindeki çukura düşen avı diğer kimesne ahz ile istimlâk edebilir. Amma ol arazi sahibi ol çukuru sayd için hafr etmiş ise ol ava sâirinden ehak olur. (1250.) maddeye bak.

MC. 1248,1250,1297.

MADDE 1304 — Bir yabâni hayvan bir kimsenin bahçesine yuva yapmakla ve yumurtalamakla anın malı olmaz. Diğer bir kimse anın yumurtalarını yahut yavrularını ahz ediverse bahçe sahibi istirdad edemez .

Fakat ol kimse bahçesini yabani hayvan gelip de yumurtalamak ve yavrulamak için tehyie etmiş ise gelip yumurtalayan ve yavrulayan hayvanların yumurtaları ve yavruları kendisinin olur.

MC. 1250.

MADDE 1305 — Bir kimsenin bahçesinde mekân ittihaz eden arıların yapdığı bal ol bahçenin menafiinden ma'dud olarak ol kimsenin malıdır. Kimesne ana taarruz edemez. Yalnız beyt-ül-mala öşrünü vermesi lâzım gelir.

MC. 97,890,904,1240.; TMK. 692/II.

MADDE 1306 — Bir kimsenin kovanında müctemi' bulunan arılar mal-ı muhrez addolunur. Bunların balı dahi ol kimsenin malıdır.

MC. 1305.

MADDE 1307 — Birinin kovanından çıkan oğul arısı diğerin hanesine konup da hane sahibi ahz eylese kovan sahibi anı istirdad edebilir.
MC. 890.; TMK. 692/I.

Bab-ı Hâmis
Nafakaat-ı müştereke beyanında olup iki faslı havidir.
Fasl-ı Evvel
Emvâl-i müşterekenin ta'miratı ve diğer ba'zı masârifatı beyanındadır.

MADDE 1308 — Bir mülk-i müşterek ta'mir ve termime muhtac oldukda sahibleri hisselerine göre bil-iştirak ta'mir ederler.

MC. 88,1197,1309,1312,1314,1320,1313,1315,1316.; TMK. 626,630.; MH. 747.

MADDE 1309 — Hissedarlardan biri diğerinin izni ile kendi malından kadr-i ma'ruf para sarf ederek mülk-i müştereki ta'mir etse müşârikine hissesi ile rücu eder.

Ya'ni masrafdan müşârikinin hissesine her ne isabet ederse anı andan alır.

MC. 529,831,906,1311,1508.; TMK. 626,630.; MH. 748 vd.

MADDE 1310 — Muhtac-ı ta'mir olan mülk-i müşterekim sahiblerinden biri ğaib olup da diğeri anı ta'mir etmek istedikde hâkimden izin alır ve hâkimin izni ğaib olan hissedarın izni makamına kaaim olur.

Ya'ni hazır olan hissedar izn-i hâkimle ol mülk-i müştereki ta'mir ettikde ğaib olan müşârikinden izin almış hükmünde olarak masrafdan hissesi ile ana rücu' eder.

MC. 58,1128,1312,1313,1318.; TMK. 626,630.; MH. 749.

MADDE 1311 — Bir kimse müşarikinden ve hâkimden istîzan etmeksizin mülk-i müştereki hodbehod ta'mir eylese müteberri' olur.

Ya'ni masrafdan müşârikinin hissesine isabet eden mikdarı andan alamaz; ol mülk-i müşterek gerek kaabil-i kısmet olsun ve gerek olmasın.

MC. 25,95,732,1308-1315.; TMK. 626,630.; MH. 749.

MADDE 1312 — Bir kimse kaabil-i kısmet olan mülk-i müşterekini ta'mir etmek isteyip de müşâriki imtina' etmişken hodbehod ta'mir eylese müteberri' olur.

Ya'ni müşârikine hissesiyle rücu' edemez.

Ve eğer ol kimse müşârikinin bu veçhile imtinâı üzerine hâkime müracaat etse (25.) maddeye mebni ta'mire cebr olunamaz. Fakat cebren taksim olunabilir. Ve ba'd-el-kısme ol kimse kendi hissesinde istediğini yapar.

MC. 25,1139,1162,1308,1319.; TMK. 626,630.; MH. 749-752.

MADDE 1313 — Değirmen ve hammam gibi kabil-i kısmet olmayan bir mülk-i müşterek ta'mire muhtac olmakla sahiblerinden biri ta'mir etmek isteyip de müşâriki imtina' etse hâkimin izniyle kendi tarafından kadr-i ma'ruf para sarf ederek ta'mir eyler. Ve masarif-i tamiriyyeden müşârikinin hissesine isabet eden mikdar para kendisinin andan alacağı olur ,ve ol mülk-i müştereki îcar ile ücretinden işbu alacağını istiyfâ edebilir.

Ve eğer hâkimden istîzan etmeksizin ta'mir etmişse ne kadar sarf ettiğine bakılmayıp ancak binanın vakt-i ta'mirdeki kıymetinden müşârikinin hissesine isabet eden mikdarı bervech-i meşrûh istîyfâ edebilir.

MC. 58,1308,1311.; TMK. 630.; MH. 749-752.

Madde 1314 — Böyle değirmen ve hammam gibi kabil-i kısmet olmayan mülk-i müşterek bil'külliyye münhedim olup da arsa-i sırfe kaldığı halde sahiblerinden biir bina etmek isteyip de diğeri imtina' eylese binaya cebr olunmayıp arsası taksim olunur.

MC. 25,1126,1139,1311,1313.; TMK. 626,630.; MH. 752.

MADDE 1315 — Fevkaanîsi birinin ve tahtaanîsi diğerin mülki olan ebniye münhedim ya muhterik olsa her biri kema-fissabık ebniyesini yapar. Ehadühüme âhara mani' olamaz.

Ve fevkaanî sahibi tahtânî sahibine sen ebniyeni yap ki üzerine ben de ebniyemi yapayım deyip de tahtânî sahibi imtina' etmekle fevkaanî sahibi hâkimden izin alarak tahtânî ve fevkaanî ebniyeyi inşâ ettikde tahtânî sahibi hisse-i masrafını verinceye dek anı tahtânîde tasarrufdan men'eder.

MC. 21,96,1197,1192,1308,1311,1313.; KMK. 19-23.

MADDE 1316 — İki komşu beynindeki hâit-i müşterek üzerinde tarafeynin köşk ve kiriş uçları gibi hamûleleri olduğu halde hâit münhedim olup da birinin imtinâı üzerine diğeri bina eylese müşâriki masrafının nısfını te'diye edinceye dek anı ol hâit üzerine hamûle vaz'ından men' eder.

MC. 918,1076,1151,1308,1309,1311,1313,1310,1314.; TMK. 626,630.;

KMK. 19-23.; MH. 754,755.

MADDE 1317 — İki hane beynindeki duvar münhedim olu da birinden diğerinin makarr-ı nisvan olan mahalli görünür olduğu cihetle birinin sahibi müştereken duvarı bina etmek istediği halde diğerinin sahibi imtina' eylese binaya cebr olunmaz. Fakat tahtadan yahut sâir nesneden bil iştirak beyinlerinde bir sütre ittihaz etmeleri için hâkim tarafından cebr olunur.

MC. 25,22,1206,1314.; MH. 754,755.

MADDE 1318 — İki komşu beyninde müşterek olan duvara vehin gelip de sükûtundan havf olunmakla biri nakzını istediği halde diğeri imtina 'etse bil-iştirak nakz ve hedm etmek üzre cebr olunur.

MC. 96,928,1310,1316.; MH. 754.

MADDE 1319 — İki sağîr yahut iki vakıf beyninde müşterek olan bir akar ta'mire muhtac olup da hâli üzre ibkaası muzır olduğu halde iki vasîden yahut iki mütevelliden biri ta'mir etmek isteyip de diğeri imtina' eylese ta'mire cebr olunur.

Meselâ, iki sağîrin haneleri beyninde bir müşterek duvar olup da sükûtundan havf olunarak birinin vasîsi ta'mir etmek istediği halde diğerinin vasîsi ibâ eylese canib-i hâkimden bir emîn adam irsal ile nazar olunur. Filvaki' duvarın hali üzre

terki takdirinde sağîrlar hakkında zarar olacağı ma'lûm olursa ibâ eden vasî diğer vasî ile müştereken mal-i sağîrdan ve duvarı ta'mir etmek üzre cebr olunur.

Kezalik iki vakıf beyninde müşterek olan bir hane ta'mire muhtac olup da mütevellilerden biri ta'mir etmek istediği halde diğeri imtina eylese mal-ı vakıfdan ta'mir etmek üzre hâkim tarafından cebr olunur.

MC. 58,1312.; MH. 753.

MADDE 1320 — İki kişi beyninde müşterek bir hayvan olup da birisi anı beslemekden ibâ etmekle diğeri hâkime müracaat etse hâkim ibâ eden hissedara ya hisseni sat veyahut müştereken hayvanı besle diye emr eder.

MC. 1072,1192,1308,1313-1315,93.

Fasl-ı Sâni

Nehir ve mecraların kery ve islâhı hakkındadır.

MADDE 1321 — Memlûk olmayan nehrin kery ve islâhı ya'ni ayıklanması beyt-ül-mal üzerinedir ve eğer beyt-ül-malin vüs'atı yoksa anı ayıklamak üzre nâsa cebr olunur.

TMK. 641,683-685.

MADDE 1322 — Memlûk olan nehr-i müşterekin ayıklanması eshabı ya'ni hakk-ı şirbi olanlar üzerinedir. Hakk-ı şefe eshabı, meûnet-i kery ve islahda teşrik olunamaz.

MC. 87,1327.; TMK. 682/II.

MADDE 1323 — Hakk-ı şirb eshabından ba'zıları nehr-i müştereki tathîr etmek isteyip de ba'zıları ibâ ettiği suretde nazar olunur. Eğer nehr-i âmm ise ibâ eden kimesne sâirleri ile bil-iştirak ayıklamak üzre cebr olunur. (26.) maddeye bak.

Ve eğer nehr-i hâss ise ayıklamak isteyenler hâkimin izni ile ol nehri ayıklayıp imtina' eden kimse masrafdan hissesine isabet eden mikdarı îfa edinceye dek anı ol nehir ile intifa'dan men ederler.

MC. 26,1313.; TMK. 682/II.

MADDE 1324 — Hakk-ı şirb eshabının kâffesi nehr-i müştereki ayıklanmakdan imtina' ettikleri suretde kezalik nehr-i âmm ise ayıklamak üzre kendilerine cebr olunur ve eğer nehr-i hâss ise cebr olunmaz.

MC. 1192,1322.; TMK. 682/II.

MADDE 1325 — Gerek memlûk olmayan ve gerek memlûk olan nehr-i âmmın kenarında bir kimsenin yeri olup da su içmek ve nehri ıslah etmek gibi ihtiyacat için başka yol olmadığı halde âmme ol yerden mürur edebilir. Sahibi mani' olamaz.

MC. 26,96,1225,1226,1231,1321,1322.

MADDE 1326 — Nehr-i müşterekin meûnet-i kery ve ıslahı yukarıdan başlar. Ve ibtida, cümle hissedarlar bunda müteşârik olurlar. Ve en üst tarafındaki hissedarın arazisinden geçildikde o halâs olur. Ve hâkezâ aşağısına kadar iner. Zira ğarâmet ganîmete göredir. (87.) maddeye bak.

Meselâ, on kişi beyninde müşterek olan bir nehir ayıklanacak oldukda en üst tarafındaki hissedarın nihayet-i arazisine kadar olan kıt'asının masârifi cümlesinin üzerine ve andan sonra dokuzu üzerine ve ikincisinin arazisi dahi geçildikde sekizi üzerine taksim edilir. Sonra da bu siyâk üzre gidilir. Ve en aşağıdaki hissedar, cümlesinin masrafında müşârik olarak en sonra kendi hissesini yalnız yapar; bu cihetle en yukardaki hissedarın masrafı, cümlesinden az ve en aşağıdaki hissedarların masrafı, cümlesinden ziyâde olur.

MC. 87.; TMK. 682/II.

MADDE 1327 — Kâriz-i müştereki ayıklamak meûneti aşağıdan başlar.

Şöyleki en aşağıdaki hissedarın arsasındaki hisse-i kârîzin masrafında cümlesi hissedar olurlar ve andan yukarı çıkıldıkda ol hissedar halâs olur. Ve hâkezâ birer birer halâs olarak en yukarıdaki hissedar kendi hissesini yalnızca yapar. Bu cihetle en aşağıdaki hissedarın masrafı, cümlesinden az ve en yukarıdaki hissedarın masrafı, cümlesinden ziyâde olur.

MC. 87.; TMK. 666.

MADDE 1328 — Tarîk-i haâssın ta'miri dahi kârîz gibi aşağıdan başlar ve ağzı ya'ni medhali aşağı, müntehâsı yukarı add ve i'tibar olunur. Ve ağzında bulunan hissedar yalnız kendi hissesine aid olan masârif-i ta'miriyyede müşârik olur ve müntehâsında olan hissedar her birinin hisse-i masârifine müşârik oldukdan başka kendi hissesini yalnız kendi yapar.

MC. 87,1182,1192,1311,1322,1323.

Bab-ı Sâdis

Şirket-i akd beyanında olup altı faslı hâvidir.

Fasl-ı Evvel

Şirket-i akdin ta'rif ve taksimi beyanındadır.

MADDE 1329 — Şirket-i akd, iki ya ziyade kimseler beyninde sermaye ve faydası müşterek olmak üzre akd-i şirketden ibaretdir.

MH. 730,731.; TBK. 520 vd.

MADDE 1330 — Şirket-i akdin rüknü lâfzen yahut ma'nen icab ve kabuldür.

Meselâ, bir kimse diğer kimseye şu kadar kuruş sermaye ile ahz ve i'ta etmek üzre seninle şerik oldum deyip de diğeri dahi kabul ettim dese lâfzan icab ve kabul ile şirket mün'akid olur. Ve eğer birisi diğerine bin kuruş verip ve bunun üzerine sen de bin kuruş koy ve mal iştirâ et deyip diğeri dahi anın dediği gibi yapsa ma'nen kabul etmiş olmakla şirket mün'akid olur.

MC. 3,1045,1333.

MADDE 1331 — Şirket-i akd iki kısma taksim olunur. Şöyle ki şerikler eğer beyinlerinde müsâvât-ı tâmme olmak şartı ile akd-i şirket ederek sermaye-i şirket olabilecek mallarını şirkete idhal ettikleri halde mikdar-ı sermayelerive ribihden hisseleri mütesâvi olursa şirket-i müfâvaza olur.

Nitekim bir kimse vefât edip de oğulları pederlerinden kalan mecmû-u emvâli sermaye ittihaz ederek her türlü mal alıp satmak ve ribhi beyinlerinde müsavât üzre taksim etmek üzre akd-i şirket-i müfâvaza edebilirler. Fakat böyle müsavât-ı tâmme üzre şirketin vukûu nadir olur. Ve eğer müsâvât-ı tâmme şart edilmeksizin akd-i şirket ederlerse şirket-i inân olur.

MC. 1326,1338,1366.; MH. 730.; TBK. 521-523.; TTK. 136 vd.

MADDE 1332 — Şirket gerek müfâvaze ve gerek inân olsun ya şirket-i emvâl veya şirket-i a'mal veyahut şirket-i vücûhdur. Şöle ki şerikler eğer ortaya sermaye olmak üzre birer mikdar mal koyup da birlikde yahut ayrı ayrı veyahut mutlaka ahz ve i'ta etmek ve hâsıl olacak ribhi beyinlerde taksim eylemek üzre akd-i işrket ederlerse şirket-i emval olur.

Ve eğer amellerini sermaye edip de âhardan iş tekabbül ya'ni teahhüd ve iltizam ederek hâsıl olacak kisbi ya'ni ücreti beyinlerinde taksim eylemek üzre akd-i şirket ederlerse şirket-i a'mal olur. Buna şirket-i ebdan ve şirket-i sanayi' ve şirket-i tekabbül dahi denilir. Nitekim iki terzinin yahut bir terzi ile bir boyacının şerik olmaları gibi.

Ve eğer sermayeleri olmadığı halde kendi i'tibarları ile veresiye mal alıp satarak hâsıl olacak ribhi beyinlerinde taksim etmek üzre akd-i şirket ederlerse şirket-i vücûh olur.

MC. 563,1386.; MH. 730.; TTK. 139.; TBK. 521 vd.

Fasl-ı Sâni

Şirket-i akdin şerâit-i umumiyyesi beyanındadır.

MADDE 1333 — Şirket-i akdin her kısmı vekâleti mütezammındır.

Şöyle ki şeriklerden her biri tasarrufda ya'ni alıp satmakda ve âhardan ücretle iş tekabbül etmekte diğerinin vekilidir.

Binaenalâzalik vekâletde akıl ve temyiz şart olduğu gibi alelumum şirketde dahi şeriklerin âkil ve mümeyyiz olmaları şartdır.

MC. 54,77,967,1254,1255,1073,1331,1334,1457-1459,1468.; TBK. 525,530.; TTK. 160 vd.

MADDE 1334 — Şirket-i mufâvaza kefaleti dahi mütezammındır.

Binaenaleyh müfâvizlerin kefâlete ehliyetleri dahi şartdır.

MC. 37,54,621,628,639,967,1356.; TTK. 178,179.; TBK. 525,527,533,534.

MADDE 1335 — Şirket-i inan yalnız vekâleti mütezammın olup kefâleti mütezammın değildir.

Binaenaleyh hîn-i akdinde kefâlet zikr olunmadığı suretde şerikler yekdiğerin kefili değildir. Bu cihetle sabi-i me'zun dahi akd-i şirket-i inan edebilir.

Amma şirket-i inanın hîn-i akdinde kefâlet zikr ollunduğu takdirde şerikler yekdiğerin kefili olur.

MC. 3,22,833,1333.

MADDE 136 — Şerikler beyninde ribhin ne vechile taksim olunacağı beyan olunmak şartdır. Mübhem ve meçhul kalırsa şirket fâsid olur.

MC. 1331,1358,1367,1368.; TBK. 522,523.

MADDE 1337 — Şerikler beyninde taksim olunacak rihbin hisseleri nısıf ve sülüs ve rubu' gibi cüz'i şayi' olmak şartdır. Şeriklerden birine ribihden maktûan şu kadar kuruş verilmek üzre mukavele olunsa şirket bâtıl olur.

MC. 1368.; TBK. 522,523.

Fasl-ı Sâlis

Şirket-i emvâlin şerâit-i mahsûsası beyanındadır

MADDE 1338 — Sermayenin nukûd kabîlinden olması şartdır.

MC. 1339-1344,1331,1365.; TBK. 521.; TTK. 272,285,507,508.

MADDE 1339 — Râic olan bakır sikke örfen nukûddan ma'dûddur.

MC. 39.

MADDE 1340 — Meskûk olmayan altun ve gümüş ile muamele beynen-nâs örf ve âdet ise bunlar dahi nukûd hükmünde olurlar, değilse urûz hükmündediler.

MC. 36,37.

MADDE 1341 — Sermayenin ayn olması şartdır. Deyn ya'ni zimem-i nâsda olan alacak sermaye-i şirket olamaz.

Meselâ, iki kimse âhar kimesne zimmetinde olan alacaklarını sermaye ittihaz edipde anın üzerine akd-i şirket edemezler. Ve birinin sermayesi ayn ve diğerinin sermayesi deyn olsa yine şirket sahih olmaz.

TBK. 521.; TTK. 139,272,285,507,508.

MADDE 1342 — Urûz ve akar gibi nükûddan ma'dûd olmayan emvâl üzerine akd-i şirket sahih olmaz, ya'ni bunlar sermaye-i şirket olamaz.

Meğer ki iki kimse nukûd kabilinden olmayan mallarını sermayeli şirket etmek istediklerinde her biri malının nısfını diğerine satıp da iştirakleri hâsıl oldukdan sonra bu mal-ı müşterekleri üzerine akd-i şirket edebilir.

Nitekim iki kimse misliyyâtdan olan bir nevi' mallarını meselâ birer mikdar buğdaylarını yekdiğerine karıştırıp da beyinlerinde şirket-i mülk hâsıl oldukdan sonra işbu mal-i mahlûtu sermaye ittihaz ederek anın üzerine akd-i şirket edebilirler.

MC. 96,131,1075,1333,1338.; TBK. 521.; TTK. 139.

MADDE 1343 — Birinin beygiri ve diğerinin eğer takımı olup da bunları icar ile hâsıl olan ücreti beyinlerinde taksim etmek üzre şerik olsalar şirket fâsid olup ücret-i hâsıla beygir sahibine aid olur. Ve eğer takımı beygire dahil ve tâbî olmakla sahibi ücretden hissedar olmayıp ancak eğerinin ecr-i mislini alır.

MC. 1385,1344.

MADDE 1344 — Birinin dâbbesi üzerine diğeri emtiasını tahmil ile gezdirip satmak ve ribhi beyinlerinde müşterek olmak üzre şerik olsalar şirket fâsid olup hâsıl olan kâr emtia sahibinin olur. Dâbbe sahibi dahi dâbbesinin ecr-i mislini alır.

Dükkân dahi dâbbe gibidir ki biri diğerin dükkânında emtiasını satup da ribhi beynlerinde müşterek olmak üzre şerik olsalar şirket fâsid olup emtianın ribhi sahibine aid olur. Dükkân sahibi dahi dükkânın ecr-i mislini alır.

MC. 1073,1246,1342.

Fasl-ı Râbi'

Şirket-i akde müteallik bazı zavâbit hakkındadır.

MADDE 1345 — Amel, takvîm ile mütekevvim olur. Ya'ni iş ta'yin-i kıymet ile kıymetlenir. Ve bir sahşın ameli diğer şahsın ameline nisbetle daha kıymetli olabilir.

Meselâ, şirket-i inân ile şerîk olan iki kimsenin sermayeleri mütesâvi ve ikisinin dahi amel etmesi meşrût olduğu halde birine ribihden fazla hisse i'tası şart kılınsa câiz olur. Zira birisi ahz ve i'tada daha mâhir ve ameli ezyed ve enfa' olabilir.

MC. 1371,1348.; TTK. 139.; TBK. 521.

MADDE 1346 — Zamân-ı amel, bir nevi' ameldir.

Binaenaleyh bir kimse dükkânına erbab-ı sanayi'den birini koyup ve tekabbül ve teahhüd eylediği işleri ana gördürüp de hâsıl olacak kisbi ya'ni ücreti beynlerinde münâsafeten taksim etmek üzre akd-i şirket-i sanâyi' etseler câiz olur. Ve dükkân sahibinin nısıf hisseye istihkakı ancak ameli zâmin ve müteahhid olması iledir. Şu kadar ki bunun zımnında dükkânın menfaatine dahi nâil olur.

MC. 1332,1344,1347.

MADDE 1347 — Ribha istihkak ba'zan mal ya amel ile olduğu gibi ba'zan dahi (85.) madde hükmünce zamân ile olur.

Nitekim mudârebede ribha rabb-ül-mal malıyle ve mudârıb ameli ile müstehik olur ve erbab-ı sanayi'den biri yanına bir şâkird alıp da tekabbül ve teahhüd eylediği işleri nısıf ücretle ana gördürse câiz olur ve kisbin ya'ni sahiblerinden alınan ücretin nısfına ol şâkird ameli ile müstehik olduğu gibi üstad dahi ameli zâmin ve müteahhid olması ile nısf-ı diğerine müstehik olur.

MC. 85,1346,1349,1425,1426.; TBK. 521-523.; TTK. 139.

MADDE 1348 — Sâlif-üz-zikir umûr-u selâseden ya'ni mal ve amel ve zamândan birisi bulunmazsa ribha istihkak yokdur.

Meselâ, bir kimse diğerine sen malınla ticaret et de ribhi beynimizde müşterek olsun dese şirketi icab eylemez. Ve bu suretde hâsıl olan ribihinden hisse alamaz.

MC. 1347,1402.; TTK. 139.; TBK. 521-523.

MADDE 1349 — Ribha istihkak ancak akd-i şirketde irad şarta göredir. İcra olunan işe göre değildir.

Binaenaleyh amel etmesi meşrut olan şerik amel etmese amel etmiş gibi addolunur.

Meselâ, şirket-i sahiha ile şerik olan iki kimsenin ikisi dahi amel etmek üzre şart edilmiş olduğu halde yalnız birisi amel edip diğeri bi-özrin yahut bi-gayri özrin amel etmese bile yek diğer vekili olduğundan şerikinin amel etmesi ile kendisi dahi amel etmiş gibi addolunarak kâr beyinlerinde şart ettikleri vechile taksim olunur.

MC. 83,1332,1333,1347,1368,1369,1371,1372,1402.; TBK. 522-523.

MADDE 1350 — Şerikler yek diğerin emînidir.

Her birinin yedinde mal-i şirket vedia hükmündedir. Bilâ teaddî ve lâ taksir birisinin yedinde mal-i şirket telef olsa şerikinin hissesini zâmin olmaz.

MC. 771,768,777,787,790,1329,1587,1774.; TBK. 527,528.

MADDE 1351 — Şirket-i emvâlde sermaye şerikler beyninde mütesâviyen yahut mütefâzılan müşterek olur.

Amma birinden sermaye ve diğerinden amel olduğu suretde eğer ribhi beynlerinde müşterek olmak üzre mükavele olunsa mudarebe olur. Nitekim bab-ı mahsusunda gelir.

Ve eğer ribhi tamamen âmiline aid olacak ise karz olur. Ve eğer ribhin tamamen sermaye sahibine aid olması şart edilirse ol sermaye âmelin yedinde bidâa ve âmil müstebdi' olur.

Müstebdi' ise vekil-i müteberri hükmünde olduğundan kâr ve ziyan tamamen mal sahibine âid olur.

MC. 1404.

MADDE 1352 — Şeriklerden biri fevt yahut cünûn-u mutbık ile mecnun olsa şirket münfesih olur.

Fakat şerikler üç ya ziyade olduğu suretde şirketin infisalı yalnız fevt ya mecnun olan hakkında olup diğerleri beyninde şirket bâki kalır.

MC. 243,944,960,1333,1353,1350,879,1061,1366,1528,1530.; TBK. 535,536.

TTK. 185-191,434-437.

MADDE 1353 — Şeriklerden birinin feshi ile şirket münfesih olur.

Fakat anın feshini diğerin bilmesi şartdır. Birinin fesh eylediği diğerinin ma'lûmu olmadıkça şirket münfesih olmaz.

MC. 901,1424,1523.; TBK. 535,536.; TTK. 185-191,434-437.

MADDE 1354 — Şerikler fesh-i şirket edip de nukûd-u mevcûde birinin ve zimemde olan alacak diğerinin olmak üzre iktisâm etseler kısmet sahih olmaz.

Bu suretde nukûd-u mevcûdeden, biri ne kabzetse diğeri ana müşarik olur. Zimemdeki alacak dahi beyinlerinde müşterek kalır. (1123). maddeye bak.

MC. 1123,1191.

MADDE 1355 — Şeriklerden biri mal-i şirketden bir mikdarını alıp da i'mal ederken mücehhilen fevt olsa terekesinden şerikinin hissesi istîyfâ olunur. (801). maddeye bak.

MC. 801.

Fasl-ı Hâmis

Şirket-i müfâvaza beyanındadır.

MADDE 1356 — Fasl-ı sânide beyan olunduğu üzre müfâvızlar yekdiğerin kefilidir.

Binaenaleyh birinin ikrarı kendi hakkında nasıl nâfiz olursa şeriki hakkında dahi öylece nâfiz olur.

Ve biri deyn ikrar ettikde mukarr'unleh her hangisinden isterse mutâlebe eder ve bey' ve şira' ve icâre gibi şirket câri olan muamelâtdan dolayı müfâvızlardan birine her ne türlü borç terettüb ederse diğerine dahi lâzım olur. Ve birinin satdığı şey ayb ile diğerine reddolunabildiği gibi birinin iştira eylediği şeyi diğeri aybile reddebilir.

MC. 611,607,533,593,1331,1334,1353,1357,1377,1700,1748,1587.; TBK. 520 vd.

TTK. 153 vd.

MADDE 1357 — Müfâvızlardan birinin kendine ve ehl ü ıyâline aldığı mekiylât ev elbise vesair havâyic-i zarûriyye kendisinindir; şerikinin anda hakkı yokdur.

Fakat bayi' bunların semenini dahi bihaseb-i'il-kefâle şerikinden mütâlebe edebilir.

MC. 1362.

MADDE 1358 — Şirket-i emvâlde müfâvizların mikdar-ı sermayeleri ve ribihden hisseleri mütesâvi olmak şart olduğu gibi birinin sermaye-i şirketden fazla sermaye-i şirket olabilecek malı ya'ni nukûdu yahut nukûdu hükmünde olan emvâli olmamak şartdır.

Amma birinin sermaye-i şirketden fazla sermaye-i şirket olmayacak malı ya'ni urûz ya akarı yahut âhar kimesne zimmetinde alacağı olsa müfâvazaya zarar vermez.

MC. 1331,1340-1342,1362.

MADDE 1359 — Şirket-i a'mâlde şeriklerin herbiri nasıl iş olursa olsun tekabbül ve iltizam edebilmek ve alesseviyye ameli zâmin ve müteahhid ve fâide ve zararda mütesâvi ve birine şirket sebebiyle ne terettüb ederse diğeri ana kefil olmak üzre akd-i şirket ederlerse müfâvaza olur.

Bu suretde her hangisinden olursa olsun ecîr ve dükkân ücreti mutâlebe olunabilir.

Ve anlardan âhar bir kimesne bir meta' da'va edip de birisi ikrar ettikde diğeri inkâr etse bile anın ikrarı nâfiz olur.

MC. 1331,1333,1356,570.

MADDE 1360 — İki kimse veresiye mal alıp satmak ve mal-i müşterâ ve semen ve ribhi beynlerinde münâsefeten müşterek her biri diğerine kefil olmak üzre akd-i şirket etseler şirket-i vücûhun müfâvazası olur.

MC. 1362.

MADDE 1361 — Akd-i müfâvazada müfâvaza lâfzı söylenmek yahut müfâvazanın cemi' şerâiti ta'dad olunmak şartdır.

Alel'ıtlak akd-ii şirket olunursa inân olur.

MC. 1359,1360.

MADDE 1362 — Berveçh-i bâlâ bu fasılda mezkûr olan şartlardan birisi bulunmasa müfâvaza inâne münkalib olur.

Meselâ, şirket-i emvâlde müfavizlardan birinin yedine irs il eya hibe tarikiyle bir mal geçtikde eğer nukûd gibi sermaye-i şirket olabilecek mal ise müfâvaza inâbirm al geçtikde eğer nukûd gibi sermaye-i şirket olabilecek mal ise müfâvaza inâne münkalib olur. Amma urûz ve akar gibi sermaye-işirket olmayan mal ise müfâvazaya zarar vermez.

MC. 1331,1358,1334,1341,1342,1345.

MADDE 1363 — Şirket-i inânın sıhhati için her ne ki şart ise müfâvazanın sıhhati için dahi şartdır.

MC. 1333,1334,1336-138,1341,1342,1358,1364,1365.

MADDE 1364 — Şirket-i inân ile şerik olanlar tasarrufça her ne yapabilirse müfâvizler dahi anı yapabilir.

MC. 1373,1374,1379,1380.

Fasl-ı Sâdis
Şirket-i inân hakkında olup üç mebhasi hâvidir.
Mebhas-i Evvel
Şirket-i emvâle dair olan mesâil beyanındadır.

MADDE 1365 — Şirket-i inân ile şerik olanların sermayeleri mütesâvi olmak şart değildir. Birinin sermayesi diğerinin sermayesinden daha ziyade olabilir. Ve her birisi bilcümle nakidlerini sermayeye idhal etmeğe meccur olmayıp mallarının mecmûu yahut birer mikdarı üzerine akd-i şirket edebilir. Bu cihetle sermayelerinden fazla sermaye-i şirket olabilecek malları meselâ nakidleri olabilir.

MC. 1331,1338,1351,1358,1379,1382.; TBK. 520 vd.; TTK. 153 vd.

MADDE 1366 — Umum ticaret üzerine akd-i şirket câiz olduğu gibi hassaten bir nev' ticaret üzerine meselâ, zahire ticareti üzerine dahi akd-i şirket olunabilir.

MC. 1331,1352,1423.

MADDE 1367 — Şirket-i sahihada ribhin ne vechile taksimi şart edilirse her halde ol şarta riayet olunur.

MC. 1336,1358,1370-1372,1402.

MADDE 1368 — Şirket-i fâsidede ribih ve fâide sermayelerin mikdarına göre taksim olunur. Şeriklerden birine fazla şart edilmiş ise ana i'tibar olunmaz.

MC. 1073,1343,1344,1371,1372,1439.

MADDE 1369 — Bilâ teaddî ve lâ taksîr vukûa gelen zarar ve ziyân her halde sermayelerin mikdarına göre münkasim olur. Diğer vechile şart edilse ana i'tibar olunmaz.

TBK. 527,528.

MADDE 1370 — Sermayeler gerek mütesâvi ve gerek mütefâzıl olsun şerikler kârı beyinlerinde sermayelerinin mikdarına göre taksim etmek üzre şart etseler sahih olur. Ve kâr beyinlerinde şart ettikleri vechile sermayelerinin mikdarına göre taksim olunur. Gerek ikisinin dahi amel etmesi şart olunsun ve gerek yalnız birinin amel etmesi şart kılınsın. Şu kadar var ki yalnız birinin amel etmesi meşrut olduğu takdirde anın yedinde diğerin sermayesi bidâa hükmünde olur.

MC. 83,1347,1387,1371,1372.; TBK. 522,523.

MADDE 1371 — Şeriklerin sermayeleri mütesâvi olduğu halde birine ribihden fazla hisse meselâ ribhin sülüsânı şart edilse ikisinin dahi amel etmesi meşrut olduğu takdirde şirket sahih ve şart mu'teber olur. (1345.) maddeye bak.

Amma yalnız birisinin amel etmesi meşrut olduğu takdirde nazar olunur. Amel eğer ribihden hissesi ziyade olan şerik üzerine şart edilmiş ise kezalik şirket sahih ve şart mu'teber olur. Ve o şerik malıyle sermayesinin ribhine ve ameliyle fazlasına müstehik olur, fakat anın yedinde

şerikinin sermayesi mal-ı mudârebe hükmünde olarak müdârebeye şebîh bir şirket olur.

Ve ameli eğer ribihden hissesi az olan şerik üzerine şart edilmiş ise câiz olmayıp ribih beyinlerinde sermayelerinin mikdarına göre taksim olunur.

Zira ribih eğer şart ettikleri vechile taksim olunsa âmil olmayan şerikin alacağı fazlaya, mal ve amel ve zamândan bir şey onu kabil olmaz, ribhe istihkak ise ancak bu umur-i selâseden biriyledir. (1347.) ve (1348.) maddelere bak.

MC. 83,1345-1349,1367,1368,1380,1415,1416.; TBK. 522,523.

MADDE 1372 — Şeriklerin sermayeleri mütefâzıl, meselâ birinin sermayesi yüzbin ve diğerinin sermayesi yüzellibin kuruş olduğu halde ribhin beynlerinde müsavât üzre taksimi şart olunsa sermayesi az olan kimsenin sermayesine nisbetle ribihden fazla hisse alması şart edilmiş demek olacağından şeriklerin sermayeleri mütesâvi olduğu halde birine ribihden fazla şart edilmiş gibi olur.

Binaenaleyh ikisinin yahut ribihden hissesi ziyade ya'ni sermayesi az olan şerikin amel etmesi şart edilmiş ise şirket sahih ve şart mu'teber olur. Ve eğer yalnız ribihden hissesi az ya'ni sermayesi çok olan şerikin amel etmesi şart edilmiş ise câiz olmayıp kâr beynlerinde sermayeleri mikdarına göre taksim olunur.

MC. 1349,1367,1368.; TBK. 522,523.

MADDE 1373 — Şeriklerin her biri mal-ı şirketi gerek peşin ile ve gerek veresiye olarak az ve çok baha ile satabilir.

MC. 1494,1497.; TBK. 524-528,533,534.

MADDE 1374 — Şeriklerden kangisi olursa olsun yedinde şirketin sermayesi olduğu halde peşin para ile ve veresiye mal iştirâ edebilir.

Fakat ğabn-ı fâhiş ile mal iştirâ ederse aldığı mal kendisinin olup şirketin olmaz.

MC. 17,165,1376,1482,1491,1494.; TBK. 524-528,533,534.

MADDE 1375 — Şeriklerden biri yedinde şirketin sermayesi olmadığı halde şirket için mal iştirâ edemez. Ederse ol mal kendisinin olur.

MC. 1045,1380,1491.

MADDE 1376 — Şeriklerden biri tiracetleri cinsinden olmayan bir şeyi kendi parası ile iştirâ ettikde o mal kendisinin olup şerik andan hissemend olmaz.

Amma birisinin yedinde şirketin sermayesi varken ticaretleri cinsinden olan bir malı kendi parası ile iştirâ etse bile şirketin olur.

Meselâ, kumaşçılık etmek üzre akd-i şirket eden iki kimesneden biri kendi parası ile bir at alsa kendisinin olup şeriki o ata hissedar olmaz. Amma bir kumaş alsa şirketin olur, ve alırken ben bu kumaşı kendim için alıyorum şerîkimin bunda hissesi yokdur diye işhad etse bile müfid olmayıp o kumaş şeriki ile beyinlerinde müşterek olur.

MC. 1357,1485.

MADDE 1377 — Hukuk-i akid ancak âkide aiddir.

Binaenaleyh şeriklerden birinin iştirâ eylediği malı kabz ile semenini te'diye eylemek yalnız anın üzerine lâzım olur. Bu cihetle birinin iştirâ eylediği malın semeni ancak andan mutâlebe olunup şerikinden mutâlebe olunamaz. Ve keza şeriklerden birinin satdığı malın semenini kabz etmek ancak anın hakkıdır ve bu cihetle müşteri semeni diğerine verse yalnız semeni kaabız olan şerikin hissesinden berî olup âkid olan şerikin hissesinden berî olmaz. Ve yine bu cihetle âkid olan şerik satdığı malın semenini kabza âhar bir kimseyi tevkil etse şeriki anı azl edemez. Amma bey' ve şira' ve icare için şeriklerden birinin tevkil ettiğini diğer şeriki azl edebilir.

MC. 1112,1335,1374,1461.

MADDE 1378 — Ayb ile red dahi hukuk-u akdden olmakla şeriklerden birinin iştirâ eylediği malı diğeri ayb ile reddedemez. Ve birinin satdığı mal ayb ile diğerine reddolunamaz.

MC. 1356.

MADDE 1379 — Şeriklerden her biri mal-ı şirketi îdâ' ve ibdâ' edebilir. Ve müdârebeye verebilir. Ve akd-i icâre edebilip meselâ mal-ı şirketi hıfz için dükkân ve ecîr isticar edebilir. Amma şerikinin izni olmadıkça mal-ı şirketi kendi malı ile halt ve âhar kimesne ile akd-i şirket edemez. Edip de mal-ı şirket zayi' olsa şerikinin hissesini zâmin olur.

MC. 36,91,64,790-792,857,901,1112,1108,1365,1373,1377,1380,1382,1383,1466.

TBK. 524-534.

MADDE 1380 — Şeriklerden biri diğerinin izni olmadıkça mal-ı şirketden âhar kimesneye ikraz edemez, amma şirket için istikraz edebilir. Ve biri her ne kadar akçe istikraz ederse bil-iştirak şerikinin dahi borcu olur.

MC. 612,1350,1382.1384.; TBK. 524-534.

MADDE 1381 — Şeriklerden biri umûr-u şirket için âhar diyara gittikde masrafını mal-ı şirketden alır.

MADDE 1382 — Şeriklerden her biri diğerine re'yinle amel et yahut dilediğini yap diyerek şirket işini yekdiğerin re'yine tefvîz etse her biri tevâbi-i ticaretden olan işleri yapabilir. Şöyle ki mal-ı şirketi rehin ve şir-

ket için irtihân ve mal-ı şirket ile sefer ve mal-ı şirketi kendi malı ile halt ve âhar kimesne ile akd-i şirket edebilir.

Amma malı itlâf ve biğayr-i ivaz temlik hususlarını şerikinin izn-i sarihi olmadıkça yapamaz.

Meselâ, şerikinin izn-i sarihi olmadıkça mal-ı şirketden kimesneye ikraz ve hibe edemez.

MC. 95,1377,1379,1279.

MADDE 1383 — Şeriklerden biri diğerini mal-ı şirketle âhar diyara gitme yahut veresiye mal satma diye nehy etmişken diğeri dinlemeyip de âhar diyara gitse yahut veresiye mal satsa vâki' olan zarardan şerikinin hissesini zâmin olur.

MC. 1498.

MADDE 1384 — Şirket-i inânın muamelelerinde şeriklerden birinin borç ikrar etmesi diğerine sirâyet etmez.

Şöyle ki ol deynin ancak kendi akd ve muamelesi ile olduğunu ikrar etmiş ise tamamını kendisinin ifa eylemesi lâzım gelir.

Ve eğer şeriki ile birlikte icra eylediği muameleden dolayı bir borç olduğunu ikrar etmiş ise nısfını eda eylemesi lâzım gelir.

Ve eğer ancak şerikinin icra eylediği muameleden dolayı borç olduğunu ikrar etmiş ise bir şey lâzım gelmez.

MC. 78,79,1356,1374,1377,1380,1491,1587.

Mebhas-ı Sâni

Şirket-i â'male dair olan mesâil beyanındadır.

MADDE 1385 — Şirket-i a'mal iş tekabbül etmek üzre akd-i şirketden ibaretdir.

Şöyle ki, ecîr-i müşterekler müste'cirîn tarafından taleb ve teklif olunan amelin îfasını tekabbül ya'ni teahhüd ve iltizam etmek üzre akd-i şirket ederler. Zamân-ı amelde gerek mütesâvi ve gerek mütefâzıl olsunlar. Ya'ni gerek ameli alettesâvi müteahhid ve zâmin olmak şartı ile akd-ı şirket etsinler ve gerek amelin meselâ sülüsünü birisi üzerine ve sülüsânını diğeri üzerine şart etsinler.

MC. 1332,1365,1333,1359,1349,1345,1390.; TBK. 355 vd.

MADDE 1386 — Şirketlerden her biri iş tekabbül ve teahhüd edebilir.

Biri tekabbül edip de diğeri amel etmek dahi câiz olur. Ve şirket-i sanâyi' ile şerik olan iki terzinin biri metâ'ı kabul ile kesip biçmek ve diğeri dikmek dahi câizdir.

MC. 1387,1385.; TBK. 355 vd.

MADDE 1387 — İş tekabbül etmekde şerikler yekdiğerin vekilidir.

Bu cihetle birinin tekabbül eylediği işin îfası hem kendisine ve hem de şerikine lâzım gelir.

Binaenalâzalik zamaân-ı amelde şirket-i a'mâlin inânı, mufâvaza hükmündedir ki şeriklerden birinin tekabbül eylediği işin ifasını müste'cir her kangisinden ister ise mutâlebe eder ve şeriklerden her birisi ol işi îfaya mecbur olur. Birisi bu işi şerikim tekabbül etmiş, ben karışmam diyemez.

MC. 571,573,1386,1388,1389,1461.

MADDE 1388 — İktizâ-yi bedel hususunda dahi şirket-i a'mâlin inânı mufâvaza hükmündedir.

Ya'ni şeriklerden her biri müste'cirden tamam-ı ücreti mutalebe edebilir, müste'cir dahi her hangisine verse berî olur.

MC. 1387.

MADDE 1389 — Şeriklerden biri tekabbül eylediği işi bizzat îfaya mecbur değildir. Dilerse kendisi yapar ve dilerse şerikine yahut diğer birine yapdırır.

Fakat müste'cir eğer bizzak anın amel etmesini şart ederse ol halde kendisinin yapması lâzım gelir. (571.) maddeye bak.

MADDE 1390 — Şerikler kisbi şart ettikleri veçhile taksim ederler.

Ya'ni mütesâviyen taksim etmek üzre şart etmişlerse müsâvat üzre taksim ederler. Ve eğer mütefâzılen meselâ sülüs ve sülüsân vecihle taksim etmek üzre şart etmişlerse ikili birli olarak taksim ederler.

MC. 1345,1331,1359.

MADDE 1391 — Amelde tesâvî ve kisbde tefâzul şart edilse câiz olur.

Meselâ, şerikler mütesâviyen amel etmek ve kisbi ikili birli olarak taksim eylemek üzre şart etseler câiz olur. Zira birisi san'atda daha mâhir ve ameli daha iyi olabilir.

MC. 83,1345,1367.

MADDE 1392 — Şerikler zamân-ı amel ile ücrete müstehik olurlar.

Binaenaleyh biri marîz olmak ya bir tarafa gitmek veyahut boş durmak gibi bir veçhile işlemeyip de yalnız şeriki işlese hâsıl olan kisb ve

ücret yine şart ettikleri veçhile taksim olunur.

MC. 1346,1387.

MADDE 1393 — Şeriklerden birinin sun'u ile müste'cer-un-fîh telef ya sakat olsa diğer şeriki ile bil'iştirak zâmin olurlar.

Ve müste'cir malını kangisine isterse tazmin ettirir.

Ve bu ziyan şerikler beyninde mikdar-ı zamâna göre taksim olunur.

Meselâ, işi münâsefeten tekabbül etmek şartı ile akdi şirket etmişlerse ziyan dahi yarı yarıya taksim olunur. Ve eğer sülüs ve sülüsan vechile ameli tekabbül etmek üzre akd-i şirket etmişlerse ziyan dahi ikili birli olarak taksim olunur.

MC. 607,611.

MADDE 1394 — Tekâbbülde ve amelde müteşârik olmak üzre hammalların akd-i şirket etmesi sahihdir.

MC. 571,1387.

MC. 563,385,1386.

MADDE 1395 — Dükkân birinin ve alât ve edevât diğerinin olarak iki kişi tekabbül-ü amel etmek üzre akd-i şirket etseler sahih olur.

MADDE 1396 — Birinden dükkân ve diğerinden amel olmak üzre iki kişi akd-i şirket-i sanayi' etseler sahih olur. (1346.) maddeye bak.

MC. 1246,1342,1343,1346.

MADDE 1397 — Birinin bir esteri ve diğerinin bir devesi olup da anlarla hamûle naklini mütesâviyen tekabbül ve teahhüd etmek üzre akd-i şirket-i a'mâl etseler sahih olur. Ve hâsıl olan kisb ve ücret beynlerinde münâsefeten taksim olunur. Deve yükünün ziyade olmasına bakılmaz. Zira şirket-i â'mâlde şerikler zamân-ı amel ile bedele müstehik olurlar.

Amma tekabbül-i amel üzerine akd-i şirket olunmayıp da ester ve deveyi aynen icar etmek ve hâsıl olan ücreti beynlerinde taksim eylemek üzre şerik olsalar şirket fâsid olup ester ve deveden kangisi icar olunursa ücreti sahibine aid olur. Fakat diğeri tahmil ve nakilde ana iâne etmiş ise amelinin ecr-i mislini alır.

MC. 1292,1343.

MADDE 1398 — Bir kimse kendisinin iyâlinde bulunan oğlu ile birlikte olarak icrâ-yı san'at eylese kisbin kâffesi ol kimsenin olur ve oğlu muîn sayılır.

Nitekim bir kimse bir ağaç ğars ederken ıyâlinde olan oğlu ana iâne etse ağaç ol kimsenin olup oğlu ana müşârik olmaz.

MC. 722.

Mebhas-ı Sâlis
Şirket-i vücûha dair olan mesâil beyanındadır.

MADDE 1399 — Şeriklerin mal-ı müşterâda alettesâvi hissedar olmaları şart değildir.

Meselâ, aldıkları mal beyinlerinde nisfıyyet üzre olabildiği gibi ikili birli olmak dahi câiz olur.

MC. 1332,1360,1365.

MADDE 1400 — Şirket-i vücûhda ribhe istihkak ancak zamân iledir.

MC. 1347.1402.

MADDE 1401 — Mal-i müşterânın zamân-ı semeni şeriklerin mal-i müşteradaki hisselerine göredir.

MC. 1332.

MADDE 1402 — Şeriklerden her birinin mal-i müşterâda hissesi ne kadarsa ribihden hissesi dahi o kadar olur.

Ve eğer birine mal-i müşterâdaki hissesinden fazla şart edilse şart lâğv olur. Ve ribih beyinlerinde mal-i müşterâdaki hisselerine göre taksim olunur.

Meselâ. aldıkları eşyanın beyinlerinde yarı yarıya olmasını şart ederlese ribih dahi yarı yarıya olur.

Ve ikili birli olmak üzre şart ederlerse ribih dahi ikili birli olur.

Amma aldıkları eşyanın nısfiyet üzre olması meşrût olduğu halde ribhin sülüs ve sülüsân vechile taksimini şart etseler bu şarta i'tibar olunmayıp ribih beynlerinde münâsafeten taksim olunur.

MC. 1371,1425.

MADDE 1403 — Zarar ve ziyan her halde şeriklerin mal-i müşterâdaki hisselerine göre taksim olunur. Akd-i şirâya gerek birlikde mubaşeret etsinler ve gerek yalnız birisi mubaşeret eylesin.

Meselâ, şirket-i vücûh ile şerik olan iki kimse ahz ve i'tâlarında mutazarrır oldukları suretde eğer mal-i müşterâ beyinlerinde nısfıyyet üzre olmak şartı ile akd-i şirket etmişlerse zarar ve ziyan dahi müsavât üzre taksim olunur. Eğer mal-i müşterâda sülüs ve sülüsân veçhile hissedar olmak şartı ile akd-i şirket etmişlerse zarar ve ziyan dahi ikili birli olarak taksim olunur. Zarar ettikleri malı gerek birlikte satın alsınlar ve gerek yalnız birisi şirket için almış olsun.

MC. 1335,1369.

Bab-ı Sâbi

Müdârebe hakkında olup üç faslı hâvidir.

Fasl-ı Evvel

Mudârebenin ta'rif ve taksimi beyanındadır.

MADDE 1404 — Mudârebe, bir tarafdan sermaye ve diğer tarafdan sa'y ve amel olmak üzre bir nevi şirketdir. Sermaye sahibine rabb-ül-mal ve âmile mudârib denilir.

MC. 1410.

MADDE 1405 — Mudârebenin rüknü icab ve kabûldür.

Meselâ, rabb-ül-mal mudâribe şu sermayeyi al, ribihi beynimizde yarı yarıya yahut ikili birli taksim olunmak üzre mudarebeten sa'y ve amel et dese yahut şu nisbet üzre müşterek olsun demek gibi mudarebe ma'nasını ifade eder bir söz söylese ve mudârıb dahi kabul eylese mudârebe mün'akid olur.

MADDE 1406 — Mudârebe iki kısımdır: Biri mudârebe-i mutlaka ve diğeri mudârebe-i mukayyededir.

MC. 1414,1320.

MADDE 1407 — Mudârebe-i mutlaka, zeman ve mekân ve bir nev-i ticaret ile ve bâyi' ve müşteriyi ta'yinle mukayyed olmayan mudârebedir. Ve bunlardan biriyle takyid olunursa mudârebe-i mukayyede olur.

Meselâ, filân vakit ya filân yerde yahut filân cins mal al, sat veyahut filân kimselerle ya filân belde ahalisiyle alış veriş et dese mudârebe-i mukayyede olur.

MC. 1404.

Fasl-ı Sâni

Mudârebenin şürûtu beyanındadır.

MADDE 1408 — Rabb-ül-malın tevkile ve mudârıbin vekâlete ehliyyetleri şartdır.

MC. 1457,1458.

MADDE 1409 — Re'sülmalin sermaye-i şirket olabilecek mal olması şartdır. (Bab-ı şirket-i akdin fasl-ı sâlisine bak.)

Binaenalâzalik urûz ve akar ile zimem-i nâsda olan alacak mudârebede re'sülmal olamaz.

Fakat rabb-ül-mal eğer urûzdan bir şey verip de bunu sat ve semeni ile mudârebeten amel et dese ve mudârib dahi kabul ve kabz ederek ol malı satıp ve bedeli olan nükûdu sermaye edip de alış veriş eylese mudârebe sahih olur. Kezalik filanın zimmetinde alacağım olan şu kadar kuruşu kabz et de mudârebe yolunda kullan dese ve o dahi kabul etse sahih olur.

MC. 1338-1342.

MADDE 1410 — Sermayenin mudâribe teslim olunması şartdır.

MC. 1404,1424.

MADDE 1411 — Şirket-i akd gibi mudârebede dahi re'sülmalin ma'lûm olması ve âkideynin ribihden hisseleri nısıf ve sülüs gibi bir cüz'i şayi' olarak ta'yin edilmesi şartdır.

Fakat alel'ıtlâk şirket ta'bir olunsa, meselâ ribhi beynimizde müşterek olsun denilse müsâvâta masruf olur. Ve rabb-ül-mal ile mudârib beyninde ribih yarı yarıya taksim olunur.

MC. 1408,1409,1425,1726.

MADDE 1412 — Bâlâda mezkûr olan şartlardan biri bulunmasa meselâ âkıdeynin hisseleri cüz-i şayi' olarak muayyen olmayıp da birine ribihden şu kadar kuruş verilmek üzre kat' ve ta'yin olunsa mudârebe fâsid olur.

MC. 1408,1411,1410.

Fasl-ı Sâlis

Mudârebenin ahkâmı beyanındadır.

MADDE 1413 — Mudârib emîndir. Anın yedinde sermaye vedîa hükmündedir.

Ve sermayede tasarruf etmesi cihetiyle rabb-ül-malin vekilidir. Ve kâr ederse anda şerik olur.

MC. 1404,1421,1351,777,790,1411,1333.

MADDE 1414 — Mudârebe-i mutlakada mudârib mücerred akd-i mudârebe ile mudârebenin levazım ve teferruatından olan işleri yapmağa me'zun olur.

Şöyle ki; evvelâ satıp kâr etmek için mal iştirâ edebilir. Fakat gabn-i fâhiş ile mal iştirâ ederse kendisi için almış olur. Mudârebe hesabına dahil olmaz.

Sâniyen, gerek peşin para ile ve gerek veresiye olarak az ve çok ba-

ha ile mal satabilir. Fakat beyn-et-tüccar örf ve âdet olduğu mertebe mühlet verebilir, yoksa beyn-et-tüccar ma'ruf olmayan uzun müddet ile mal satamaz.

Sâlisen, satdığı malın semenini havâleten kabul edebilir.

Râbi'an âhar kimesneyi bey' ve şirava tevkil edebilir.

Hâmisen, mal-i mudârebeyi îda' ve ibdâ' ve rehin ve irtihan ve icar ve isticar edebilir.

Sâdisen, alış veriş etmek üzre âhar beldeye gidebilir.

MC. 43,44,36,1413,1465,1410,1416,1466,1482,1483,1494,1498.

MADDE 1415 — Mudârebe-i mutlakada mal-i mudârebeyi mudârib kendi malı ile karıştırmağa ve mudârebeye vermeğe mücerred akd-i mudârebe ile me'zun olmaz.

Fakat mudâriblerin mal-i mudârebeyi kendi malları ile karıştırmaları âdet olan beldede ise mudârebe-i mutlakada mudârib ana dahi me'zun olur.

MC. 36,790,1060.

MADDE 1416 — Eğer mudârebe-i mutlakada rabb-ül-mal mudâribe re'yinle amel et diyerek mudârebe umûrunu anın re'yine tefvîz eylemiş ise mudârib her halde mal-i mudârebeyi kendi malı ile karıştırmağa ve mudârebeye vermeğe me'zun olur.

Ammа mal-i mudârebeden hibe ve ikraz etmeğe ve sermayeden ziyade borç altına girmeğe bu suretde dahi me'zun olmayıp bunların icrası rabb-ül-malin izn-i sarihine mevkufdur.

MC. 96,857,1417,1418.

MADDE 1417 — Mudârib kendi malı ile mal-ı mudârebeyi karıştırdığı suretde hâsıl olan ribhi sermayelerin mikdarına göre taksim eder.

Ya'ni, kendi sermayesinin faydasını kendisi alır ve mal-i mudârebenin faydası rabb-ül-mal ile beyinlerinde şart ettikleri vecihle taksim olunur.

MC. 1416.

MADDE 1418 — Rabb-ül-malin izni ile müdâribin sermayeden ziyade olarak veresiye aldığı mal ikisi beyninde şirket-i vücûh ile müşterek olur.

MC. 1399.

MADDE 1419 — Mudârib eğer mudârebe işi ile bulunduğu beldeden başka yere giderse kadr-i ma'rûf masrafını mal-i mudârebeden alır.

MC. 1664.

MADDE 1420 — Mudârebe-i mukayyedede rabb-ül-malin kayd ve şartı ne ise mudâribin ana riayet etmesi lâzımdır.

MC. 83,1383,1406.

MADDE 1421 — Mudârib eğer me'zûniyetinin haricine çıkar ve şarta muhalefet ederse ğâsıb olur ve bu halde ettiği alış verişin kâr ve zararı kendisine aid olur. Ve mal-ı mudârebe telef olursa zâmin olur.

MC. 787,891,1283.

MADDE 1422 — Rabb-ül-mal eğer mal-i mudârebe ile filân mahalle gitme yahut veresiye mal satma diye nehy etmişken mudârib ana muhalefet ederek mal-i mudârebe ile ol mahalle gidip de mal-i mudârebe telef olsa yahut veresiye mal satıp da parası batsa mudârib zâmin olur.

MC. 1424.

MADDE 1423 — Rabb-ül-mal mudârebeyi bir vakt-i muayyen ile tevkît ettikde ol vaktin geçmesiyle mudarebe münefsih olur.

MC. 504,1352,1366.

MADDE 1424 — Rabb-ül-mal mudâribi azl ettikde azlini ana bildirmesi lâzım gelir.

Mudârib kendisinin azline vâkıf oluncaya dek vâki' olan tasarrufatı mu'teber olur.

Ve azline vâkıf oldukdan sonra elindeki nukûdda tasarruf edemez. Amma elinde nukuddan başka mal bulunursa anı satıp nakde tebdil edebilir.

MC. 17,114,1029,1423,1523,1527.

MADDE 1425 — Mudârib ancak amlei mukabelesinde ribha müstehik olur.

Amel ise ancak akd ile mutekavvim olur. Binaenaleyh akd-i mudârebede müdâribe ne mikdar şart edilmiş ise ana göre ribihden hisse alır.

MC. 1345,1347.

MADDE 1426 — Rabb-ül-malin ribhe istihkakı malı iledir.

Binaenaleyh mudârebe-i fâsidede ribhin mecmûu ana aid olur. Ve mudârib anın ecîri menzilesinde olup ecr-i misil alır. Fakat hîn-i akidde şart ettikleri mikdarı tecavüz edemez. Ve ribih yoksa ecr-i misle dahi müstehik olmaz.

MC. 1413.

MADDE 1427 — Mal-i mudârebeden bir mikdarı telef olsa evvel emirde ribihden mahsûb olunup re'sülmale sirayet ettirilmez.

Ve eğer ribhin mikdarını tecavüz edip de re'sülmale sirayet ederse mudârib anı zâmin olmaz. Mudârebe gerek sahih olsun ve gerek fâsid olsun.

MC. 83,1427.

MADDE 1428 — Zarar ve ziyan her halde rabb-ül-male aid olur. Mudârib ile beyinlerinde müşterek olması şart edilirse ol şarta i'tibar olunmaz.

MC. 83,1427.

MADDE 1429 — Rabb-ül-mal ya mudârib fevt yahut cünûn-u mutbik ile mecnun olsa mudârebe münfesih olur.

MC. 1352,1423,1424,1527,1528.

MADDE 1430 — Mudârib mücehhilen fevt olsa terekesinden zamân lâzım gelir. (801.) ve (1355.) maddelere bak.

MC. 801,1355,1774.

Bâb-ı Sâmin

Müzârea ve müsakaat beyanında olup iki fasla münkasimdir.

Fasl-ı Evvel

Müzârea beyanındadır.

MADDE 1431 — Müzârea, bir tarafdan arâzi ve diğer tarafdan amel ya'ni ziraat olarak hasılât beyinlerinde taksim olunmak üzre bir nevi şirketdir.

MC. 1438.; TBK. 270/II-III.; MH. 695.

MADDE 1432 — Müzâreanın rüknü icab ve kabûldür.

Şöyle ki arâzi sahibi âmile ya'ni çiftçiye bu yeri hâsılatdan şu kadar hisse almak üzre sana müzârea vechile verdim deyip de çiftçi dahi kabul ettim ya razı oldum dese yahut rızasına delâlet eder bir söz söylese veyahut çiftçi yer sahibine ben senin yerinde müzârea veçhile amel edeyim deyip de o dahi razı olsa müzârea mün'akid olur.

MC. 114.

MADDE 1433 — Müzâreada âkideynin âkil olması şartdır. Bâliğ olması şart değildir. Binaenaleyh sabi-i me'zun dahi akd-i müzârea edebilir.

MC. 957,966,979,967.; MH. 696.

MADDE 1434 — Zer'in ya'ni ne ekileceğinin ta'yini yahut çiftçi her ne dilerse ekmek üzre ta'mimi şartdır.

MC. 1433.; MH. 696-699.

MADDE 1435 — Hîn-i akidde çiftçinin hâsılatdan olmak üzre hissesi nısıf ve sülüs gibi cüz-i şayi' olarak ta'yin olunmak şartdır.

Ve eğer hissesi ta'yin olunmaz yahut hâsılatdan başka bir şey verilmek üzre ta'yin kılınır ve yahut hâsılatdan şu kadar kile diye kat'olunursa müzârea sahih olmaz.

MC. 450,1437.; MH. 699.

MADDE 1436 — Yerin zer'a salih olması ve çiftçiye teslim edilmesi şartdır.

MC. 1410.; MH. 696.

MADDE 1437 — Bâlâda mezkûr olan şartlardan biri bulunmazsa müzârea fâsid olur.

MC. 1433-1436.; MH. 699-701.

MADDE 1438 — Müzârea-i sahihada âkideyn nasıl şart ettilerse hâsılatı beyinlerinde ol veçhile taksim ederler .

MC. 82,658,907.; MH. 700.

MADDE 1439 — Müzârea-i fâsidede hâsılat kâmilen tohum sahibinin olur.

Diğeri yer sahibi ise yerinin ücretini alır. Ve eğer çiftçi ise ecr-i misil alır.

MC. 461,462,1426,1431.; MH. 701.

MADDE 1440 — Ekin yeşil iken yer sahibi fevt olsa ekin yetişinceye kadar çiftçi işine devam eder. Müteveffânın vârisleri ana mâni' olamaz.

Ve eğer çiftçi fevt olsa kendisinin varisi anın makamına kaaim olup dilerse ekin yetişinceye değin ziraat işine devam eyler. Yer sahibi ana mâni' olamaz.

MC. 725,1308,1320,1069,1431,1432.; MH. 703-713.

Fasl-ı Sânî

Müsâkaat beyanındadır.

MADDE 1441 — Müsâkaat, bir tarafdan eşcâr ve diğer tarafdan terbiye olmak ve hâsıl olan meyve beyinlerinde taksim olunmak üzre bir nev' şirkettir.

MH. 714.

MADDE 1442 — Müsakaatın rüknü icab ve kabûldür.

Şöyle ki eşcâr sahibi meyvesinden şu kadar hisse almak üzre müsâkaat veçhile şu eşcârı sana verdim deyip âmil ya'ni o eşcârî terbiye edecek olan kimse dahi kabul etse müsakaat mün'akid olur.

MC. 1432,1440.

MADDE 1443 — Âkideynin âkil olması şartdır. Bâliğ olması şart değildir.

MC. 1433.

MADDE 1444 — Müzâreada olduğu gibi akd-i müsakaatda dahi âkideynin hisseleri nısıf ve sülüs gibi cüz-i şayi' olarak ta'yin olunmak şartdır.

MC. 1435,1441.; MH. 714 vd.

MADDE 1445 — Eşcârın âmile teslimi şartdır.

MC. 1430,1436.

MADDE 1446 — Müsâkaat-ı sahihada âkideyn beyinlerinde şart ettikleri veçhile meyveyi taksim ederler.

MC. 83,1441,1444,1448.; MH. 715,716.

MADDE 1447 — Müsâkaat-ı fâsidede hâsıl olan meyve tamamen eşcar sahibinin olur. Âmil dahi ecr-i misil alır.

MH. 716 vd.

MADDE 1448 — Meyve ham iken eşcar sahibi fevt olsa meyve yetişinceye kadar âmil işine devam eder. Müteveffânın vârisleri ana mân'i olamaz.

Ve eğer âmil fevt olsa vârisi anın makamına kaaim olup dilerse işine devam eder. Eşcâr sahibi ana mâni' olamaz.

MC. 658,1069,1320,1440,1441.; MH. 723-731.

İrâde-i Seniyye Tarihi
16 Cemâziyel âhire 1291
(Hey'et a'zaları aynidir)

ONBİRİNCİ KİTAP

KİTAB'ÜL-VEKÂLE

KİTAB'ÜL-VEKÂLE

KİTAB-I HÂDÎ AŞER

Vekâlet hakkında olup bir mukaddime ile üç babı müştemildir.

Mukaddime

Ba'zı ıstılahât-ı fıkhiyye beyanındadır.

MADDE 1449 — Vekâlet bir kimse işini başkasına tefvîz etmek ve ol işde anı kendi yerîne ikaame eylemekdir.

Ol kimseye müvekkil ve yerine ikaame eylediği kimesneye vekil ve ol işe müvekkel-ün-bih denilir.

MC. 859,967,1459.; MH. 892.; TBK. 32-40,386,534.; HUMK. 59.

TTK. 160,163,175,257,317,489,540.

MADDE 1450 — Risâlet, bir kimse tasarufda dahli olmaksızın bir kimesnenin sözünü diğere tebliğ etmekdir.

Ol kimseye resûl ve ol kimesneye mürsil ve diğerine mürselün-ilevh denilir.

MC. 1455,1461,1462,1523.; MH. 897,907.; TBK. 32-40,386 vd.

Bab-ı Evvel

Vekâletin rükn ve taksimi beyanındadır.

MADDE 1451 — Tevkîlin rüknü icab ve kabuldür.

Şöyle ki müvekkil şu hususa seni vekil ettim deyip de vekil dahi kabul ettim dese yahut kabulü müş'ir başka bir söz söylese vekâlet mün'akid olur. Kezalik vekil bir şey söylemeyip de ol hususun icrasına teşebbüs eylese delâleten vekâleti kabul etmiş olmakla tasarrufu sahih olur.

Amma ba'del-icab vekil reddetse icabın hükmü kalmaz.

Binaenaleyh müvekkil bu hususa seni vekil ettim deyip de vekil olacak kimes-

ne kabul etmem deyû red eyledikden sonra müvekkel-ün-bihin icrasına mubâşeret eylese tasarrufu sahih olmaz.

MC. 15,67,96,368,1113,1449,1453,1455,1468,1485,1516,1521, MH. 895.

TBK. 32-40,386 vd., 892 vd.

MADDE 1452 — İzin ve icâzet tevkîldir.

MC. 1451.; MH. 897.; TBK. 32-40.

MADDE 1453 — İcazet-i lâhika vekâlet-i sâbıka hükmündedir.

Meselâ, bir kimse fuzûli olarak âharın malını sattıkdan sonra mal sahibine haber verip o dahi mücîz olsa evvelce anı vekil etmiş gibi olur.

MC. 51,96,172,167,368,447,770,857,912.; TBK. 38-39.; MH. 897.

MADDE 1454 — Risâlet vekâlet kabilinden değildir.

Meselâ, bir kimseye sarraf akçe ikraz edecek olup da o dahi akçeyi getirmek üzre hizmetkârını gönderse hizmetkâr ol kimesnenin resûlüdür yoksa istikraza vekil değildir.

Kezalik bir kimsenin bir at iştira etmek üzre cambaza gönderdiği şahıs o cambaza filân kimse senden filân atı satın almak istiyor demesi üzerine cambaz dahi şu kadar kuruşa olmak üzre bu atı ana sattım var, ana söyle ve atı teslim eyle diyerek ol şahsa verip o dahi minval-i meşrûh üzre ol kimseye atı teslim ve o dahi hemen kabul ettikde ol kimse ile cambaz beyninde bey' mün'akid olarak ol şahıs arada mücerred bir resûl ve vasıta olur. Yoksa vekil olmaz.

Ve kezalik bir kimse kasaba benim pazara gidip gelen filân hizmetkârıma benim için yevmiye şu kadar kıyye et ver deyip o dahi bu veçhile verse ol hizmetkâr efendisinin resûlu olur vekili demek olmaz.

MC. 8,76,78,1450,1459,1460,1462,1774.; TBK. 32 vd.; MH. 897.

MADDE 1455 — Emir ba'zen vekâlet ve ba'zan risalet kabilinden olur.

Meselâ, bir kimsenin emri ile hizmetkârı bir tâcirden mal iştirâ eyledikde ol kimsenin şirâye vekili olur.

Amma ol kimse bir tâcir ile pazarlık edip de malı alıp getirmek üzre hizmetkârını gönderse efendisinin resûlu demek olup yoksa vekili olmaz.

MC. 1450.; TBK. 32 vd.

MADDE 1456 — Rükn-i tevkil ba'zan mutlak olur.

Ya'ni bir şarta muallâk ya bir vakta muzaf yahut bir kayd ile mukayyed olmaz.

Ve ba'zan şarta muallâk olur.

Meselâ, filân tâcîr buraya gelirse benim şu atımı satmak üzre seni vekil ettim deyip de o dahi kabul etse vekâlet ol tâcirin gelmesine muallâk olarak mün'akid olur. Ve ol tâcir gelirse vekil dahi ol malı satabilir. Ve illâ satamaz.

Ve ba'zan bir vakte mufaz olur.

Meselâ, Nisan ayında benim hayvanlarımı satmağa seni vekil ettim deyip o dahi kabul etse şehr-i Nisan hulûlünde vekil olup hemen ol vakit yahut andan sonra ol hayvanları bil'vekâle satabilir. Amma Nisandan evvel satamaz.

Ve ba'zan bir kayd ile mukayyed olur.

Meselâ, şu saatımı bin kuruşa satmağa seni vekil ettim dese vekilin vekâleti anı bin kuruştan aşağıya satmamak ile mukayyed olur.

MC. 24,82,91,1453,1470,1478,1479,1481,1498,1501,1515,1520,1449.

TBK. 32-40, 396-388.; MH. 896.

Bab-ı Sâni

Şart-ı vekâlet beyanındadır.

MADDE 1457 — Müvekkilin müvekkel-ünbih olan işi yapmağa muktedir olması şartdır. Binaenaleyh sabî-i gayr-i mümeyyiz ile mecnunun tevkîli sahih olmaz.

Ve sabî-i mümeyyiz hakkında hibe ve sadaka gibi zarar-ı mahz olan işlerde velisi izin verse bile âharı tevkil edemez. Ve kabul-ü hibe ve sadaka gibi hakkında nef-i mahz olan işlerde velisinin izni olmasa bile âharı tevkîl edebilir. Amma bey' ve şirâ gibi nef' ile zarar beyninde dâir ve mütereddit olan tasarrufâtda eğer ahz ve i'tâya me'zun ise başkasını dahi tevkil edebilir. Değilse tevkil velisinin icazetine mevkufen mün'akid olur.

MC. 70,852,966,967,1453,1449.; MH. 893,894,898.

MADDE 1458 — Vekilin âkil ve mümeyyiz olması şartdır. Bâliğ olması şart değildir.

Binaenaleyh sabî-i mümeyyiz me'zun olmasa bile vekil olabilir. Fakat hukuk-u akd ana âid olmayıp müvekkiline aid olur.

MC. 761,943,966,979,999,1029,1453,1460.; MH. 893,894.

MADDE 1459 — Bir kimse bizzat yapabileceği hususlarda ve muamelâta dair olan her hakkın îfa ve istiyfasında başkasını tevkîl edebilir.

Meselâ, bir kimse bey' ve şirâ, ve icar ve isticar ve rehin ve irtihan ve îda, ve istîdâ' ve hibe ve ittihab ve sulh ve ibrâ ve ikrar ve da'va ve taleb-i şuf'a ve kısmet ve îfa ve istiyfâ-i düyûna ve kabz-ı mala diğer bir kimseyi tevkîl etse câiz olur.

Fakat müvekkel-ün-bihin ma'lûm olması lâzımdır.

MC. 17,74,96,43,91,1584,68,469,921,723,724,780,794,1449,1466, 1491,1463,1333,658,1453,1468,1465,1494-1498,1482,1485,1456,429,1461, 1483,1479,1491,1466,1030,1463,648,1506,1527,1502,1505,1526,1520,1774,1700.

TBK. 32-40,386 vd., 388.; HUMK. 59-71,417,421,423,424.; CMUK. 136 vd. MH. 898.

Bab-ı Sâlis

Vekâletin ahkâmı beyanında olup altı faslı müştemildir.

Fasl-ı Evvel

Vekâletin ahkâm-ı umûmiyyesi beyanındadır.

MADDE 1460 — Hibe ve iâre ve rehin ve îda' ve ikraz ve şirket ve mudârebede ve an inkâr-in sulhde vekilin akdi müvekkiline muzaf kılması lâzımdır. Müvekkiline muzaf kılmazsa sahih olmaz.

MC. 1550.; TBK. 32-40,386 vd., 388.; MH. 904-905.

MADDE 1461 — Bey' ve şirâ ve an ikrar-in sulhde vekilin akdi müvekkiline mufaz kılması şart değildir. Müvekkiline muzaf kılmayıp da nefsine izafet ile iktifa etmesi dahi sahih olur. Ve iki suretde dahi mülkiyyet ancak müvekkiline sâbit olur.

Fakat akd eğer müvekkile muzaf kılınmazsa hukuk-u akd âkide ya'ni vekile aid olur. Ve eğer müvekkile muzaf kılınırsa hukuk-u akd dahi müvekkile aid olur. Ve bu suretde vekil resûl gibi olur.

Meselâ, vekil bil-bey' akdi müvekkiline muzaf kılmayıp da nefsine izafet ile iktifa ederek müvekkilinin bir malını sattıkda mebîi müşteriye teslim etmeğe mecbur olur ve semeni müşteriden talep ve kabz edebilir ve mal-i müşterâya bir müstehik çıkıp da ba'd-el-hükm zabt olunsa müşteri vekil bil-bey'e rücu eder. Ya'ni verdiği semeni andan ister. Ve vekil biş-şirâ akdi bu veçhile müvekkiline muzaf kılmaksızın iştirâ eylediği malı kabz eder ve mal-i müşterânın semenini müvekkilinden almasa bile kendi malından bâyi'e vermek üzre cebr olunur. Ve mal-i müşterâda ayb-ı kadîm zuhur etse red için vekilin muhâsamaya hakkı olur. Amma vekîl eğer akdi müvekkiline muzaf kılmış ise meselâ filânın tarafından bilvekâle satdım yahut filân için aldım diyerek akd-i bey' eylemiş olsa ol hâlde ânifen beyan olunan hukuk-u akd hep müvekkile âid olur. Ve bu suretde vekil resûl hükmünde kalır.

MC. 12,278,630,673,857,1453,1456,1458,1459,1462,1489,1491,1504,1505.
TBK. 32-40,386 vd., 388.; HUMK. 59-71.; MH. 898,904,905.

MADDE 1462 — Risaletde hukuk-u akd mürsile aid olur. Resûle asla teallük etmez.

MC. 1453,1454,1460.; MH. 907.; TBK. 38.

MADDE 1463 — Bey' ve şirâ ve îfâ ve istîyfâ-yı deyne ve kabz-ı ayne vekil olan kimsenin cihet-i vekâletden dolayı makbuzu olan mal kendi yedinde vedîa hükmündedir. Bilâ teaddi velâ taksir telef olsa zamân lâzım gelmez.

Cihet-i risâletden dolayı resûlün yedindeki mal dahi kezalik vedîa hükmündedir.

MC. 43,243,777,790,794,780,1479,1459,1454,1486,1491,1492,1506,1774,1778.

HUMK. 59-71.; TBK. 32-40,386-392.; MH. 904,905.

MADDE 1464 — Medyûn borcunu dâine gönderip de kabl-el-vusûl resûl yedinde telef olduğu suretde eğer medyûnun resûlü ise medyûnun malından telef olur. Ve eğer dâinin resûlu ise dâinin malından telef olup medyûn borcundan beri olur.

MC. 262,298,787,1459,1463.; MH. 908 vd.

MADDE 1465 — Bir kimse iki kişiyi birden tevkil etse vekil oldukları hususda yalnız birisi tasarruf ya'ni i'fâ-yı vekâlet edemez. Fakat husûmete yahut redd-i vedi'aya veyahut kaza-i deyne vekil iseler yalnız birisi i'fâ-yı vekâlet edebilir.

Amma bir kimseyi bir hususa vekil ettikden sonra diğerini dahi re'sen o işe vekil ettiği surette her hangisi i'fâ-yı vekâlet etse caiz olur.

MC. 1453,1527,1459,1802,1844.; MH. 902.; HUMK. 59-71.; TBK. 32-40, 386 vd.

MADDE 1466 — Bir kimse vekil olduğu hususda başkasının tevkil edemez.

Meğer ki müvekkil ana izin vermiş veyahut re'yinle amel et demiş ola. Ol halde vekil başkasını tevkil edebilir. Ve bu vechile vekilin tevkil ettiği kimse müvekkilin vekili olur. Yoksa ol vekilin vekili olmaz. Hattâ vekil-i evvelin azli ile yahut vefatı ile vekil-i sâni mün'azil olmaz.

MC. 58,1453,1465,1521,1526,1529,1530.; TBK. 391.; MH. 901.

MADDE 1467 — Eğer vekâletde ücret şart edilip de vekil dahi ifa-yı vekâlet eylerse müstehik olur. Ve eğer şart edilmeyip de vekil dahi ücret ile hizmet eder makûlden değilse müteberri olup ücret isteyemez.

MC. 452,562,563.; TBK. 394.; MH. 903.; HUMK. 417,421,423,424.

Fasl-ı Sâni
Şirâya vekâlet beyanındadır.

MADDE 1468 — (1459.) maddenin fıkra-i ahîresi hükmünce vekâletin îfası kaabil olacak mertebe müvekkel-ün-bihin ma'lûm olması lâzımdır.

Şöyle ki müvekkil iştirâ ettireceği şey'in cinsini beyan etmelidir ve cinsin tahtında eğer envâ-i müteğâyire varsa yalnız cinsin beyanı kâfi olmayıp nev'ini yahut bahasını dahi beyan etmek lâzım gelir.

Ve eğer alınacak şey'in cinsi beyan olunmazsa yahut cinsi beyan olunup ancak tahtında envâ-i müteğâyire olduğu halde nev'i ya bahası ta'yin kılınmazsa vekâlet sahih olmaz. Meğer ki vekâlet-i âmme ile tevkil etmiş ola.

Meselâ, bir kimse bana bir at al deyû diğerini tevkil etse vekâlet sahih olur ve bir kimse esvaplık kumaş almak üzre birini tevkil edecek oldukda cinsini ya'ni çetarı mı almak ister yoksa başka cins kumaş mı ister burasını beyan ile beraber Şam ve Hind kuması deyû nev'ini yahut topu şu kadar kuruşluk deyû bahasını beyan etmesi lâzımdır. Cinsini beyan etmeyip de yalnız bana bir dâbbe al yahut kumaş al dese veyahut meselâ çetarı al deyip de nev'ini ya bahasını beyan etmese vekâlet sahih olmaz. Fakat bana bir kat rubalık kumaş yahut çetarı al her kangi cins veya nevi'den olursa olsun senin re'yine mufevvazdır dese vekâlet-i âmme olup vekil kangi cins ve nevi'den isterse alabilir.

MC. 54,140,1456,1459,1470.; TBK. 388,389,32-40,404 vd., 416 vd.

HUMK. 59-71.; MH.908-919.

MADDE 1469 — Aslın ya maksadın veyahut san'atın ihtilâfı ile cins dahi muhtelif olur.

Meselâ, pamuk bezi ile keten bezi asıllarının ihtilâfı sebebiyle muhtelif-ül-cinsdirler ve koyunun yünü ile derisi ihtilâf-ı maksad hasebiyle muhtelif-ül-cinsdirler. Zira deriden maksad tulum yapmak olup yün almakdan maksad ise iplik yapıp kilim dokumak gibi ana muğâyir olan hususlardır.

Ve Şarköy keçesi ile Uşak keçesi hep yünden ma'mul oldukları halde ihtilâf-ı san'at hasebiyle muhtelif-ül-cinsdiler.

MC. 1163.; MH. 908 vd. TBK. 388-389.

MADDE 1470 Vekil eğer cinsde muhalefet ederse ya'ni müvekkil filân cinsden bir şey al deyip de vekil başka bir cinsden bir mal alsa her ne kadar aldığı şey daha faydalı olsa bile müvekkil hakkında nâfiz olmaz, ya'ni vekilin aldığı mal kendi üzerinde kalıp müvekkil için alınmış olmaz.

MC. 378,1458,1495.; MH. 908 vd.; TBK. 32-40,388,389.

MADDE 1471 — Müvekkil koç al deyip de vekil dişi koyun alsa müvekkil hakkında nâfiz olmayıp alınan koyun vekilin olur.

MC. 65.; TBK. 389.; MH. 908 vd.

MADDE 1472 — Müvekkil bana filân arasayı al deyip de ol arsa üzerine ebniye yapsa andan sonra vekil anı bilvekâle alamaz. Amma filân ha-

neyi al deyip de ol hane sıvatılsa yahut ana bir duvar ilâve edilse bu halde vekil anı bilvekâle alabilir.

MC. 1453,1470.; TBK. 32-40,388,389.; MH. 908-919.

MADDE 1473 — Müvekkil süt al deyip de ne sütü olduğunu tasrih etmese beldede ma'ruf olan süte mahmûl olur.

MC. 45.; MH. 908 vd.; TBK. 389.

MADDE 1474 — Müvekkil pirinç al dese vekil olan kimse çarşıda satılan her nevi' pirinçden alabilir.

MH. 908 vd.; TBK. 389.

MADDE 1475 — Bir kimse bir hane almak için diğerini tevkil edecek oldukda mahallesini ve bahasını beyan etmelidir. Beyan etmezse vekâlet sahih olmaz.

MC. 1468,1479.; MH. 908 vd.

MADDE 1476 — Bir kimse bir tek inci yahut bir kırmızı yakut taşı almak üzre birini tevkil edecek oldukda bahası kaç kuruşa kadar olacağını beyan etmesi lâzımdır. Etmezse vekâlet sahih olmaz.

MADDE 1477 — Mukadderatda müvekkel-ün-bihin mikdarı yahut semeni beyan olunmak lâzımdır.

Meselâ, buğday almak için birini tevkîl ettikde kaç kile olacağını söylemesi yahut şu kadar kuruşluk buğday diye mikdar-ı semeni beyan eylemesi lâzım gelir. Beyan etmezse vekâlet sahih olmaz.

MC. 1479.; MH. 908 vd.

MADDE 1478 — Müvekkel-ün-bihin vasfı beyan olunmak lâzım değildir.

Meselâ, âlâ ya evsat ya edna deyû vasfının beyanı lâzım gelmez.

Şu kadar ki müvekkel-ün-bihin vasfı müvekkilin hâline muvafık olmak lâzımdır.

Meselâ, bir beygir kiracısı kendisine bir beygir almak üzre birini tevkîl ettikde vekil gidip de yirmi bin kuruşluk bir arab atı alamaz, alırsa şirâsı müvekkil hakkında nâfiz olmaz ya'ni ol at müvekkil için alınmış olmayıp vekilin üzerinde kalır.

MC. 64,1468.; MH. 908 vd.

MADDE 1479 — Vekâlet bir kayd ile takyid olundukda vekil ana muhalefet edemez; ederse şirâsı müvekkil hakkında nâfiz olmayıp aldığı mal kendi üzerinde kalır.

Fakat müvekkil hakkında daha faydalı bir suretde muhalefet eder ise ma'nen muhalefet addolunmaz.

Meselâ, bir kimse filân haneyi benim için on bin kuruşa al dedikde vekil daha ziyadeye iştira etse müvekkil hakkında nâfiz olmayıp ol hane kendisinin üzerinde kalır. Amma onbin kuruşdan aşağı ise müvekkil için alınmış olur.

Kezalik veresiye al deyip de vekil peşin akçe ile alsa ol mal vekilin üzerinde kalır amma peşin akçe ile al deyip de vekil veresiye alsa müvekkil için alınmış olur.

MC. 1456,1459,1479,1477,1559.; MH. 912,913.; TBK. 389.

MADDE 1480 — Bir kimse iştirâsına vekil olduğu şey'in nısfını iştirâ ettiği suretde eğer ol şey'in teb'izinde zarar var ise şirası müvekkil hakkında nâfiz olmaz, yok ise nâfiz olur.

Meselâ, bir top kumaşı al deyip de vekil yarım top alsa müvekkil hakkında nâfiz olmayıp ol mal vekilin üzerinde kalır amma altı kile buğday al deyip de vekil üç kile alsa müvekkil için alınmış olur.

MC. 1499,1526.; MH. 911.

MADDE 1481 — Müvekkil bana bir cübbelik çuha al deyip de vekilin aldığı çuhadan cübbe çıkmasa şirâsı müvekkil hakkında nâfiz olmayıp ol çuha vekilin üzerinde kalır.

MC. 1456,1479.; MH. 911.

MADDE 1482 — Bir şey'in bahası beyan olunmaksızın iştirâsına vekil olan kimesne ol şey'i kıymet-i misliyyesi ile alabildiği gibi ğabn-i yesîr ile dahi alabilir.

Fakat et ve ekmek gibi si'r ve kıymeti muayyen olan şeylerde ğâbn-i yesîr dahi ma'fûv olmaz.

Amma ğabn-i fâhiş ile alırsa her halde şirâsı müvekkil hakkında nâfiz olmayıp ol mal kendisinin üzerinde kalır.

MC. 43,165,1453,1479,1485.; MH. 913.

MADDE 1483 — Alel-ıtlâk iştirâ nükûd ile iştirâya masrûf olur.

Bu suretde bir şey'in iştirâsına vekil olan kimse ânı bir mal ile trampa etse müvekkil hakkında nâfiz olmayıp ol şey vekilin üzerinde kalır.

MC. 43.

MADDE 1484 — Bir mevsim-i muayyende lüzumu olan şey'i almak için bir kimse diğerini tevkil etse ol mevsime masruf olur.

Meselâ, bir kimse bir bahar mevsiminde şâlî cübbe almak için birini tevkîl etse o yazın kullanılmak üzre cübbe alması için tevkil etmiş olur, mevsim geçdik-

den sonra yahud gelecek senenin baharında alsa müvekkil hakkında nâfiz olmayıp vekilin aldığı cübbe kendi üzerinde kalır.

MC. 1456,1470,1479.; MH. 912 vd.

MADDE 1485 — Bir muayyen şey'in iştirâsına vekil olan kimse ol şey'i kendisi için iştirâ edemez ve iştirâ ederken ben bunu kendim için aldım dese bile kendisinin olmayıp müvekkilin olur.

Meğer ki müvekkilin ta'yin ettiği bahadan ziyâdeye ve ta'yin-i baha etmediği suretde ğabn-i fâhiş ile alırsa o vakit mal vekilin olur.

Ve bir de müvekkil hazır olduğu halde vekil ben bunu kendim için aldım derse ol mal vekilin olur.

MC. 1453,1456,1479,1480,1486,1524.; MH. 913,914.

MADDE 1486 — Bir kimse bana filânın atını al deyip de vekil lâ ve neam birşey söylemeksizin gidip ol atı iştirâ ettiği takdirde eğer alırken müvekkil için aldım derse müvekkilin olur. Ve eğer kendim için aldım derse kendisinin olur.

Amma yalnız aldım deyip de kimin için aldığını söylememişken sonradan müvekkil için aldım dediği suretde eğer at telef yahut bir ayıb hâdis olmadan demiş ise tasdik olunur. Ve eğer at telef yahut bir ayıb hâdis oldukdan sonra demiş ise tasdik olunmaz.

MC. 67,175,1451,1453,1459,1463,1580.

MADDE 1487 — Bir şey almak üzre bir kimseyi iki kişi başka başka tevkil ettiği suretde vekil ol malı alırken hangisi için kasd ve murad etmiş ise ol mal anın olur.

MC. 1485.

MADDE 1488 — Vekil-biş-şirâ kendi malını müvekkil için satsa sahih olmaz.

MC. 167.; MH. 916-918.

MADDE 1489 — Vekil aldığı malı henüz müvekkile teslim etmeden aybına muttali' olsa anı kendiliğinden olarak reddedebilir, amma müvekkile teslim ettikden sonra anın emir ve tevkili olmaksızın reddedemez.

MC. 51,1459,1461,1463,1494,1526.; MH. 918.

MADDE 1490 — Vekil eğer malı müeccel olarak iştira eylese müvekkil hakkında dahi müeccel olup vekil anın semenini peşin olarak taleb edemez.

Amma vekil peşin para ile iştira ettikden sonra bayi' semenini te'cil etse vekil semeni müvekkilden berveçh-i peşin taleb edebilir.

MC. 260,261.; MH. 915.

MADDE 1491 — Vekil-biş-şirâ semeni kendi malından verip de mebîi kabz etse müvekkile rücu' edebilir ya'ni verdiği semeni andan alabilir. Ve mal-ı müşterânın semenini henüz bâyi'a vermemiş olsa bile müvekilinden semeni taleb ve müvekkil anı edâ edinceye dek malı habs ve tevkif edebilir.

MC. 243,794,1461,1463,1482.; MH. 913.

MADDE 1492 — Vekil-biş-şirâ yedinde mal-ı müşterâ kazara telef ya zayi' olursa müvekkilin malından telef olur ve semenden bir şey sâkıt olmaz.

Fakat vekil anı istiyfa-yı semen için habs edip de ol halde telef ya zayi' olsa semenini vekilin vermesi lâzım gelir.

MC. 278,293,298,1459,1463.

TBK. 32-40,389-392.; MH. 919.

MADDE 1493 — Vekil-biş-şirâ müvekkilin izni olmadıkça akd-i bey'i ikaale edemez.

MC. 58,196,1526.

Fasl-ı Sâlis
Bey'a vekâlet hakkındadır.

MADDE 1494 — Alel-ıtlâk bey'a vekil olan kimse müvekkilinin malını aza çoğa ya'ni münasip gördüğü baha ile satabilir.

MC. 64,78,372,378,1459,1472,1479,1489,1482,1505.; TBK. 32-40,386 vd., vd., 416 vd.

MH. 920 vd.

MADDE 1495 — Müvekkil eğer ta'yin-i semen etmiş ise, ya'ni şu kadar kuruşa sat demiş ise vekil andan noksana satamaz. Satarsa bey'i müvekkilinin icâzetine mevkufen mün'akid olur. Ve hod behod noksanına satıp da malı müşteriye teslim ettikde müvekkil ana ol malı tazmin ettirebilir.

MC. 378,901,1456,1489,1499,1635.; MH. 920.; TBK. 388,389,416 vd.

MADDE 1496 — Vekil bil-bey' müvekkilin malını kendisi için alsa sahih olmaz.

MC. 167.; MH. 923.

MADDE 1497 — Vekil bil-bey' kendi lehinde şahadetleri câiz olmayanlara müvekkilin malını satamaz, meğer ki değerinden ziyâdeye satarsa bey'i sahih olur.

Ve bir de müvekkil eğer dilediğin kimseye sat deyû vekâlet-i âmme ile tevkil etmiş ise ol halde vekîlin anlara dahi semen-i misli ile satması câiz olur.

MC. 1700.; MH. 922.

MADDE 1498 — Alel-ıtlak bey'a vekil olan kimse müvekkilin malını peşin akçe ile yahut ol mal hakkında beyn-et-tüccar ma'ruf olan müddet ile veresiye satabilir. Amma örf ve adete muhalif bir müddet-i tavîle ile satamaz.

Ve bir de sarahaten yahut delâleten bervech-i peşin satmağa vekil olsa veresiye satamaz.

Meselâ, müvekkil bu malı bervech-i peşin sat yahut şu malımı sat da borcumu ver dese vekil anı veresiye satamaz.

MC. 45,64,901,1456.; MH. 921.

MADDE 1499 — Bir malın teb'izinde zarar varsa vekil anın malını satamaz yok ise satabilir.

MC. 24,45,64,1480,1495.

MADDE 1500 — Vekil veresiye sattığı malın semeni mukabilinde rehin ya kefil alabilir. Fakat rehin telef ya kefil müflis olsa vekil zâmin olmaz.

MC. 91,741,1459.; MH. 924.

MADDE 1501 — Müvekkil rehin ile ya kefil ile sat dedikde vekil bilâ rehin ve bilâ kefil satamaz.

MC. 64,630,1456,1495.; MH. 924.

MADDE 1502 — Vekil bil-bey sattığı malın semenini müşteriden almadığı halde kendi malından müvekkile edâ etmek üzre cebr olunmaz.

MC. 1112,794,1463,1507.; MH. 928.

MADDE 1503 — Semen-i mebîi kabz etmek vekilin hakkı olsa dahi müvekkil kabzediverse sahih olur.

MC. 1461,1463,1748,1774.; MH. 927.

MADDE 1504 — Vekil eğer ücretsiz ise satdığı malın semenini istivfâ ve tahsile mecbur değildir; fakat kendi rızası ile tahsil etmediği takdirde müvekkilini kabz ve tahsil-i semene tevkil etmesi lâzım gelir.

Amma dellâl ve simsar gibi ücret ile bey'e vekil olan kimse mebiin semenini istiyfâ ve tahsile mecburdur.

MH. 929,930.; TBK. 404 vd., 416 vd.

MADDE 1505 — Vekil bil-bey' hod behod bey'i ikaale edebilir.

Fakat bu ikaale müvekkil hakkında nâfiz olmayıp vekilin müvekkile semeni vermesi lâzım gelir.

MC. 372,1461,1493,1459,1526.

Fasl-ı Râbi'
Me'mûra dâir olan mesâil beyanındadır.

MADDE 1506 — Bir kimse bir şahsa yahut mîrîye olan deynini edâ etmek üzre diğer kimseye emr edip de o dahi kendi malından îfa etse sonra âmire rücu' eder, âmir gerek rücûu şart etsin ve gerek şart etmesin.

Ya'ni gerek sonra benden almak üzre borcumu ver yahut sen ver de sonra ben sana vereyim demek gibi bir ta'bir ile me'mûrun kendisine rücu' etmesini şart eylesin ve gerek yalnız borcumu ver demiş olsun.

MC. 725,1471,1486,1509.; TBK. 32-40.

MADDE 1507 — Kendi malından meskükât-ı mağşûşe ile i'fâ-yı deyne memur olan kimse dâine meskükât-ı hâlise verse âmirden meskükât-ı mağşûşe alır. Ve meskükât-ı hâlise ile ifây-ı deyne memur olan kimse meskükât-ı mağşûşe ile eda-yı deyn etse âmirden meskükât-ı mağşûşe alır. Amma bir deynin edasına me'mur olan kimse dâine kendi malını satıp da âmirin deynine takas etse deynin mikdarı ne ise âmirden anı alır. Ve kendi malını dâine değerinden ziyadeye satmış olsa bile âmir-i medyûn ol ziyâdeyi deyninden tenzil ettiremez.

MC. 657.

MADDE 1508 — Bir kimse kendisi yahut ehil ve ıyâli için masraf etmek üzre âhar kimesneye emr ettikde, sonra masrafını ben vereyim diye rücû'u şart etmese bile ol kimesne kadr-i ma'rûf masrafını âmirden alır.

Kezalik hanemi yaptır diye emr edip de me'mur dahi yaptırdığı suretde rücûu şart etmemiş olsa bile sarf ettiği kadr-i ma'rûf meblâğı âmirden alır.

MC. 8,531,561,725,786,831,906.; TBK. 32-40.

MADDE 1509 — Bir kimse filâna ödünç akçe yahut bahşiş veyahut sadaka ver sonra ben vereyim diye âhar kimesneye emr edip de o dahi verse sonra âmire rücü' eder.

Amma sonra ben sana vereyim yahut sonra benden al demek gibi bir söz ile rücûu şart etmeksizin yalnız ver dediği suretde me'mur ana rücû' edemez. Şu kadar var ki me'mur eğer âmirin ıyâlinde bulunmak ya-

hut şeriki olmak gibi bir veçhile bu misillû hususlarda âmire rücûu örf ve âdet ise rücuu şart etmemiş olduğu suretde dahi rücu' eyler. (36.) maddeye bak.

MC. 36.

MADDE 1510 — Bir kimesnenin emri ancak kendi mülki hakkında câri olur.

Meselâ, bir kimse şu malı denize at deyip de me'mur dahi anı başkasının malı olduğunu bilerek atsa sahibi ol malı atana tazmin ettirir, mücbir olmadıkça âmire bir şey lâzım gelmez.

Amma âmir filân malımı sat da deynimi edâ et dediği suretde me'mur eğer vekil-i müteberri' ise bile cebr olunmaz. Ve eğer vekil bil-ücre ise ol malı bey' ile âmirin deynini edâ eylemek üzre cebr olunur.

MC. 95,912,1007.; TBK. 32-40.

MADDE 1511 — Bir kimse benim şu kadar kuruş deynimi sen kendi malından edâ et diye âhar kimesneye emr edip o dahi va'd ettikden sonra edâdan imtina' etse mücerred va'd etmiş olması ile ol kimesne edâ-yı deyne cebr olunmaz.

MC. 680,894,1520.; TBK. 32-40.

MADDE 1512 — Âmirin me'murda alacağı yahut emanet akçesi olup da andan deynini edâ etmek üzre emr eylese me'mur eda-yı deyne cebr olunur.

MADDE 1513 — Bir kimse filân dâinime ver deyû âhar kimesneye bir mikdar akçe verdiği suretde âmirin başka dâinleri ondan hisse almağa salâhiyyetleri olmayıp me'mur ol akçeyi ancak âmirin emr ettiği dâine verir.

MC. 1456.

MADDE 1514 — Bir kimse borcunu te'diye etmek üzre başkasına bir mikdar akçe verip de me'mur henüz ol meblâğı dâine i'tâ ya irsal ve îsâl etmeden âmirin fevt olduğu ma'lûm olsa ol akçe âmirin terekesine ric'at eder. Ve dâinin terekeye müracaatı lâzım gelir.

MADDE 1515 — Bir kimse dâinine vermek üzre âhar kimesneye bir mikdar akçe verip ancak dâindeki senedime zahriyye etmedikçe veyahut ilmuhaber almadıkça akçeyi teslim etme deyû nehiy etmiş iken memur zahriyye ettirmeksizin ve ilmuhaber almaksızın akçeyi dâine verip ba'dehu dâin anı inkâr etse ve kabzı isbat olunamayıp da tekrar ol parayı âmirden alsa âmir anı me'mura tazmin ettirir.

Fasl-ı Hâmis
Husûmete ya'ni murâfaaya vekâlet hakkındadır.

MADDE 1516 — Müddeî ve müddeâaleyhden her biri dilediğini husûmete tevkil edebilir, diğerinin rızası şart değildir.

MC. 19,32.; HUMK. 59-71.; MH. 935 vd.

MADDE 1517 — Husûmete vekil olan kimsenin müvekkili aleyhine ikrarı eğer huzur-u hâkimde ise mu'teber olur. Huzur-u hâkimde değilse mu'teber olmaz ve kendisi vekâletden mün'azil olur.

MC. 58,857,1456,1648.; MH. 935 vd.; HUMK. 59-71.

MADDE 1518 — Bir kimse âharı husûmete tevkil edip de kendi aleyhine ikrarı istisna eylese câiz olur.

Bu suretde müvekkilin aleyhine vekilin ikrarı sahih olmaz. (1456.) maddenin fıkra-i ahîresine bak.

Ve böyle ikrara me'zun değilken huzur-u hâkimde ikrar ettiği suretde vekâletden mün'azil olur.

MC. 1456,1648,1822.; HUMK. 59-71.; MH. 935 vd.

MADDE 1519 — Husûmete vekâlet kabza vekâleti müstelzim olmaz.

Binaenaleyh da'va vekili kabza dahi vekil değilse mahkûm-un-bih olan malın bilvekâle kabzına salâhiyyeti olmaz.

MC. 1456,1506,1512,1542.; MH. 935 vd. HUMK. 59-71.

MADDE 1520 — Kabza vekâlet husümete vekâleti müstelzim olmaz.

MC. 1461,1526,1637.; MH. 935 vd.; HUMK. 59-71.

Fasl-ı Sâdis
Azl-i vekile dâir olan mesâil beyanındadır.

MADDE 1521 — Müvekkil vekilini vekâletden azledebilir.

Fakat ğayrin hakkı teallûk etmiş ise azledemez.

Nitekim bir medyûn malını rehn edip de hîn-i akd-i rehinde yahut sonradan deynin va'desi hulûlünde rehni satmak üzre birini tevkil ettiği suretde mürtehinin rızası olmadıkça müvekkil-i râhin o vekili azl edemez.

Kezâlik müddeînin talebi üzerine müddeâaleyh birini husûmete tevkil ettikde müddeînin ğıyabında anı azl edemez.

MC. 19,243,1451,1449,1463,1472,1485,1491,1504,1518,1526,1529,1530,1522.
TBK. 37,396-398.; HUMK. 59-7.; MH. 947-951.

MADDE 1522 — Vekîl kendini vekâletden azl edebilir.

Fakat bervech-i bâlâ ğayrin hakkı teallük etmiş ise azledemeyip ifayı vekâlete mecbur olur.

MC. 1460,1521.; TBK. 37,396-399.; HUMK. 59-71.; MH. 947-951.

MADDE 1523 — Müvekkil vekilini azl ettikde vekile baher-i azli vasıl oluncaya dek vekâleti üzerinde kalır. Ve ol vakte kadar tasarrufu sahih olur.

MC. 69,1029,1527,1685.; MH. 947 vd.; TBK. 37,396-399.

MADDE 1524 — Vekil kendisini azl ettikde azlini müvekkile bildirmesi lâzım gelir ve azli müvekkilin ma'lûmu oluncaya dek vekâlet kendi uhdesinde kalır.

MH. 949.

MADDE 1525 — Medyûnun ğıyabında kabz-ı deyne vekil olan kimşeyi müvekkili azl edebilir. Amma dâin anı medyûnun huzurunda tevkil etmiş ise medyûnun ilmi lâhik olmadıkça azli sahih olmaz. Bu suretde medyûn anın azlini öğrenmeden ana deynini i'tâ etse deyninden berî olur.

MH. 950.

MADDE 1526 — Müvekkel-ün-bihin hitâmı ile vekâlet nihayet bulur. Vekil dahi bittab' vekâletden mün'azil olur.

MC. 864,1459.; MH. 951.; TBK. 396-398.

MADDE 1527 — Müvekkilin vefatı ile vekil mün'azil olur.

Fakat ğayrin hakkı teallûk etmiş ise mün'azil olmaz. (760.) maddeye bak.

TBK. 397.

MADDE 1528 — Müvekkilin vefatı ile vekilin vekili dahi mün'azil olur. (1466.) maddeye bak.

MC. 1466.; TMK. 397.

MADDE 1529 — Vekâlet mevrûs olmaz.

Ya'ni vekil fevt oldukda vekâletin hükmü kalmaz. Ve bu cihetle vekilin vârisi anın makamına kaaim olmaz.

MC. 1461.

MADDE 1530 — Müvekkilin yahut vekilin tecennün etmesiyle vekâlet bâtıl olur.

MC. 944,1526,1527.

İrâde-i Seniyye Tarihi :

20 Cemâzinyelûlâ 1291

Muâvin-i Riyâset-i Şûrây-ı Devlet
Ahmed Cevdet

Emîn-ül-Fevtâ
Es-Seyyid Halil

Darül-Hilâfetil-Aliyye Kadısı
Ahmed Hulûsi

Dâire-i Muhâkemât Reisi
Seyfeddin

Divan-ı Ahkâm-ı Adliye
A'zasından
Ahmed Hilmi

ONİKİNCİ KİTAP

KİTAB'ÜL-SULH VE'L-İBRÂ

KİTAB'ÜL-SULH VE'L-İBRÂ

KİTAB-I SÂNİ AŞER

Sulh ve ibrâ hakkında olup bir mukaddime ile dört bâbı müştemildir.

Mukaddime

Ba'zı ıstılahat-ı fıkhiyye beyanındadır.

MADDE 1531 — Sulh, bitterâzî nizâı ref' eden bir akiddir ki icab ve kabul ile mün'akid olur.

MC. 101,102,167,172,621,387,1003,1006,1568,1623 (Bu referanslar sulh ile ilgili bütün maddeler için geçerlidir.)

HUMK. 63,74,151,156,185,213,237,513-515.; İİK. 38,226/II, TMK. 306/IV,379/I. 405/VIII, TBK.; 191,388/III TTK.; 165.219,310, AV. Kan. 165 Harçlar K. 22 Tapulama K. 74/II, İş Mah. 7 Vergi Usul K. 324.; MH. 1014,1015.

MADDE 1532 — Müsâlih, akd-i sulh eden kimesnedir.

MADDE 1533 — Musaleh-ün-aleyh, bedel-i sulh demekdir.

MC. 1549.

MADDE 1534 — Musaleh-ün-anh, müddeâbih olan şeydir.

MC. 928,1214,1453,1555,1677.; MH. 1017.

MADDE 1535 — Sulh üç kısımdır. Kısm-ı evvel, an ikrar-ın sulhdür ki müddeâaleyhin ikrarı üzerine vâki' olan sulhdür. Kısm-ı sâni, an inkârin Sulhdur ki, müddeâaleyhin inkârı üzerine vâki olan sulhdür. Kısm-ı sâlis, an sükût-in sulhdür-ki müddeâaleyh ikrar ve inkâr etmeyip sükutu üzerine vâki' olan sulhdür.

MC. 1548-1550,1582.; MH. 1018 vd.

MADDE 1536 — İbrâ iki kısım olup, bir ibrâ-i iskat ve diğeri ibrâ-i istiyfâdır. İbrâ-i iskat, bir kimse diğer kimesnede olan hakkının tamamı-

nı ıskat yahut bir mikdarını hat ve tenzil ile ol kimesneyi berî kılmakdır. İşte bu kitab-ı sulhde mevzû-u bahis olan ibrâ budur.

İbrâ-i istiyfâ bir kimse diğer kimesneden hakkını kabz ve istiyfâ eylemiş olduğunu i'tiraf etmekden ibaret olarak bir nevi' ikrardır.

MC. 1561,1562,1564,1565,1566,1572,1589.; TBK. 1-40.; İBK. 165.; MH. 1038 vd.

MADDE 1537 — İbrâ-i hâss bir hane yahut bir çiftlik veyahut bir cihetden dolayı alacak da-vası gibi bir hususa müteallik da'vadan bir kimesneyi ibrâ etmektedir.

Meğer ki vekil musâleh-ün-aleyhe zâmin ola. Ol halde vekil kefâleti hasebi ile muâheze olunur.

Ve bir de vekil an ikrarin bir maldan mal üzerine sulh olup da sulhu nefsine muzaf kılarsa ol vakit vekil muâheze olunur. Ya'ni bedel-i sulh andan alınır, o dahi müvekkile rücu' eyler.

Mesela, vekil bilvekâle şu kadar kuruş üzerine sulh oldukda ol meblâğı müvekkilin vermesi lâzım gelir; vekil andan mes'ul olmaz.

Fakat sen şu kadar kuruş üzerine sulh ol ben kefilim demiş ise ol halde bu akçe vekilden alınır, o dahi müvekkiline rücu' eyler. Ve bir de an ikrar-ın maldan mal üzerine sulh vâki' olup da vekil sen filânın da'vasından benimle sulh ol diyerek akd-i sulh etmiş ise bey' hükmünde olduğu cihetle bu suretde dahi bedel-i sulh vekilden alınır, o dahi müvekkiline rücu' eder.

MADDE 1538 — İbrâ-i amm kâffe-i deâvîden bir kimseneyi ibrâ etmekdir.

MC. 1537,1564.

BAB-I EVVEL
Akd-i sulh ve ibrâ edenler hakkındadır.

MADDE 1539 — Musâlihin âkil olması şartdır. Bâliğ olması şart değildir.

Binaenaleyh mecnun ve ma'tûh ile sabi-i gayr-i mümeyyizin sulhu asla sahih olmaz. Ve sabi-i me'zunun sulhunde zarar-ı beyyin yoksa sahih olur. Şöyle ki bir kimse sabi-i me'zundan bir şey da'va edip de o dahi ikrar ettiği suretde an ikrar-ın sulhu sahih olur. Ve sabi-i mezun alacağını imhal ve te'cil etmek üzre akd-i sulh edebilir. Ve alacağının bir mikdarı üzerine sulh oldukda eğer beyyinesi varsa sulhu sahih olmaz. Ve eğer beyyinesi olmayıp da hasmının yemin edeceği dahi ma'lûm olursa sulhu sahih olur. Ve âhar kimesneden bir mal da'va edip de mikdar-ı kıymeti üzerine sulh olsa sahih olur. Fakat ol malın kıymetinden noksan-ı fâhiş üzerine sulh olsa sahih olmaz.

MC. 957,967,972,973,979,1573.; MH. 1016,1026-1029.

MADDE 1540 — Bir sabînin da'vâsından velisi sulh oldukda eğer sabiye zarar-ı beyyin yoksa sahih olur. Ve eğer zarar-ı beyyin varsa sahih olmaz.

Binaenaleyh bir kimse bir sabîden şu kadar kuruş da'va edip de sabînin parasından vermek üzre pederi sulh oldukda eğer müddeînin beyinesi varsa sulh sahih olur ve eğer müddeînin beyyinesi yoksa sulh sahih olmaz. Ve sahibinin âhar kimesne zimmetinde alacağı olup da pederi anın bir mikdarını hat ve tenzil ile sulh oldukda eğer beyyinesi varsa sahih olmaz ve eğer beyyinesi olmayıp da hasmının yemin edeceği dahi ma'lûm olursa ol halde sulh sahih olur ve sahibinin alacağı kıymetinde bir mal üzerine velisi sulh olsa sahih olur. Fakat gabn-i fâhiş bulunursa sulhu sahih olmaz.

MC. 58,1544.; MH. 1026-1029.

MADDE 1541 — Alel-ıtlak sabî ile mecnun ve ma'tûhun ibrâsı sahih olmaz.

MC. 77,957,967.; MH. 1026 vd.

MADDE 1542 — Husûmete vekâlet sulha vekâleti müstelzim olmaz.

Binaenaleyh bir kimse âhar kimesneyi da'vasına vekil edip de o dahi bilâ izin ol da'vadan sulh olsa sahih olmaz.

MC. 1459,1544.; MH. 1030.; TBK. 388I//.

MADDE 1543 — Bir kimse kendi da'vasından sulh olmak üzre diğerini tevkil edip de o dahi bilvekâle sulh oldukda musleh-ün-aleyh müvekkil üzerine lâzım gelir, vekil anınla muâhez ve mutâleb olmaz.

MC. 634,657,1461,1462.; TBK. 388/II.; MH. 1030,1031.

MADDE 1544 — İki kişi beyninde olan da'vadan âhar bir kimesne fuzûlî olarak ya'ni bilâ emr sulh oldukda eğer bedel-i sulha zâmin olursa yahut benim filân malım üzerine deyû bedel-i sulhu kendi malına muzaf kılarsa veyahut şu meblâğ yahut şu saat üzerine deyû meydanda olan nukûde ya urûza işaret ederse yahut zâmin olmayıp ve kendi malına izâfe ya işaret dahi etmeyip de ale-ıtlak şu kadar kuruş üzerine sulh oldum der ve ol mikdar meblağı teslim ederse işbu dört suretde dahi sulh sahih ve ol kimesne müteberr'i olur.

Ve eğer dördüncü suretde bedel-i sulhu teslim etmezse müddeâaleyhin icâzetine mevkûf olup eğer müciz olursa sahih ve bedel-i sulh müddeâaleyh üzerine lâzım olur. Ve eğer mücîz olmazsa sulh bâtıl olur ve da'va hâli üzre kalır.

MC. 52,967,1543.; TBK. 32-40.

BAB-I SÂNİ

Musâleh-un-aleyh ile müsâleh-un-anhin ba'zı ahvâl ve şurûtu beyanındadır.

MADDE 1545 — Musâleh-un-aleyh eğer ayn ise mebi' hükmünde ve eğer deyn ise semen hükmünde olur. Binaenaleyh bey'de mebi' yahut semen olmaya salih olan şey sulhde bedel-i sulh olmağa dahi salih olur.

MC. 1547.; MH. 1016,1017.

MADDE 1546 — Musâleh-un-aleyh musâlihin mal ve mülkü olmak şarttır.

Binaenaleyh musâlih başka kimesnenin malını bedel-i sulh olarak verse sulhu sahih olmaz.

MC. 96,1534.; MH. 1016,1017.

MADDE 1547 — Gerek müsâleh-un-aleyh ve gerek musâleh-un-anh kabz ve teslime muhtac ise ma'lûm olması lâzımdır. Ve eğer kabz ve teslime muhtac değilse ma'lûm olması şart değildir.

Meselâ, bir kimse diğer kimesnenin yedinde bulunan bir hâneden ve ol kimesne dahi anın yedinde bulunan bahçeden bir hak da'va edip de ikisi dahi ta'yin-i müddeâ etmeksizin da'valarından vaz geçmek üzre sulh olsalar sahih olur.

Kezalik bir kimse diğerin yedindeki hânede bir hak da'va edip de ta'yin-i müddeâ etmeksizin müddeâaleyh ana bir bedel-i mâ'lûm vermek ve o dahı terk-i da'va etmek üzre sulh olsalar sahih olur. Amma müddei müdeâaleyhe bedel vermek ve o dahi ana hakkını teslim etmek üzre sulh olsalar sahih olmaz.

MC. 243,1619.

BAB-I SÂLİS

Musâleh-un-anh hakkında olup iki faslı müştemildir.

FASL-I EVVEL

Sulh an-il-a'yan hakkındadır.

MADDE 1548 — Bir mal-i muayyen da'vasından an ikrarin sulh eğer mal üzerine vaki' olursa bey' hükmündedir. Bunda hıyâr-ı ayb ve hıyâr-ı rü'yet ve hıyâr-ı şart câri olduğu gibi gerek musâleh-un-anh ve gerek musâleh-un-aleyh akar olduğu takdirde şuf'a da'vası dahi câri olur. Ve musâleh-un-anhin küllisi yahut ba'zısı bi'l-istihkak zabt olunsa müddeî müddeaaleyhe vermiş olduğu bedel-i sulhun ol mikdarını ya'ni küllisini yahut bazısını geri alır. Ve eğer bedel-i sulhun küllisi yahut ba'zısı bi'l-istihkak

zabt olunsa müddeî müddeâaleyhden musâleh-un-anhin ol mikdarını ya'ni küllisini yahut ba'zısım ister.

Meselâ, bir kimse diğerinden bir hâne da'va edip o dahi ol hâne anın olduğunu ikrar ile beraber şu kadar kuruş bedel vermek üzre sulh olsalar müddeî ol hâneyi müddeâaleyhe satmış gibi olur. Ve bunda berveçh-i bâlâ bey'in ahkâmı câri olur.

MC. 198,245,248,616,638,657,1017,337,1552,1560,1774.; MH. 1021,1022.

HUMK. 513,515.; İİK. 38,226.

MADDE 1549 — Mal da'vasından an ikrarin sulh eğer menfaat üzerine vâki' olursa icâre hükmündedir. Bunda dahi icâre ahkâmı câri olur.

Meselâ, bir kimse bir bahçe da'vasından şu kadar müddet müddeâaleyhin hânesinde oturmak üzre sulh olsa bahçe mukabilinde ol hâneyi o kadar müddet ile isticar etmiş olur.

MC. 443,451,455,463.; MH. 1021,1022.

MADDE 1550 — An inkârin yahut an sükûtin sulh olmak müddeî hakkında muâvaza ve müddeâaleyh hakkında yeminden halâs ile kat-ı münâzaadır.

Binâenalâzâlik musâleh-un-aleyh olan akarda şuf'a cereyan eder. Ama musâleh-un-anh olan akarda şuf'a cereyan etmez. Ve musâleh-un-anhın küllîsi yahud ba'zısı bil'istihkak zabt olunsa müddeî bedel-i sulhün ol mikdârını ya'ni küllîsini yahut ba'zısını müddeaâleyhe reddeder ve müstehik ile husumete başlar. Ve bedel-i sulhun küllîsi yahut ba'zısı bil-istihkak zabt olunsa müddeî ol mikdarda da'vasına rücu' eyler.

MC. 97,243,950,1021,1560.; MH. 1023.

MADDE 1551 — Bir kimse bir mal-i muayyen meselâ bir bahçe da'va edip de bir mikdarı üzerine sulh olarak bakîsinin da'vasından müddeâaleyhi ibrâ etse hakkının bir mikdarını almış ve bâkisinin da'vasından vaz geçmiş ya'ni bâkisindeki da'va hakkını iskat eylemiş olur.

MC. 1536.; MH. 1018-1020.

FASL-I SÂNİ

Deynden ya'ni alacakdan ve hukuk-u sâireden sulh olmak beyanındadır.

MADDE 1552 — Bir kimse âhar kimesne zimmetindeki alacağının bir mikdarı üzerine sulh olsa alacağının ba'zısını istiyfa ile bâkisini iskat ya'ni bâkisinden ol kimesneyi ibrâ eylemiş olur.

MC. 158,1553,1554.; MH. 1032.

MADDE 1553 — Bir kimse muaccel olan her türlü alacağını te'cil ve imhal etmek üzre sulh olsa kendisinin hakk-ı ta'cilini iskat eylemiş olur.

MC. 1552,1562.; MH. 1032.

MADDE 1554 — Bir kimse meskûkât-ı hâlise olan alacağını meskûkât-ı mağşûşe olarak almak üzre sulh olsa alacağının sikke-i hâlise olmak hakkını iskat eylemiş olur.

MC. 1553.

MADDE 1555 — Hakk-ı şirb ve şuf'a ve hakk-ı mürûr gibi hukuk da'valarında yeminden kurtulmak için bedel verip de sulh olmak dahi sahihdir.

MC. 216,1533,1550,1534.; MH. 1015.

BAB-I RÂBİ'

Ahkâm-ı sulh ve ibrâ beyanında olup iki faslı müştemildir.

FASL-I EVVEL

Ahkâm-ı sulha dâir olan mesâil beyanındadır.

MADDE 1556 — Sulh tamam oldukda yalnız tarafeynden biri andan dönemez. Ve müddeî sulhle bedel-i sulhe malik olur. Ve artık da'vada hakkı kalmaz. Ve müddeâaleyh dahi bedel-i sulhu andan istirdâd edemez.

MC. 97,114,1531,1550,1558.; MH. 1033.

MADDE 1557 — Tarafeynden biri fevt olsa vârisleri dahi anın sulhunu feshedemez.

MH. 1034.

MADDE 1558 — Sulh eğer muâvaza hükmünde ise tarafeyn anı kendi rızaları ile fesh ve ikaale edebilirler. Ve eğer muâvaza ma'nasına olmayıp da ba'zı hukukun iskatını mütezammın ise asla nakz ve feshi sahih olmaz. (51.) maddeye bak.

MC. 51,176,1549,1551,1552,1553,1554.; MH. 1035.

MADDE 1559 — Yeminden halâs için bedel vermek üzre akd-i sulh olundukda müddeî hakk-ı husûmetini ıskat eylemiş olur. Ve artık müddeaaleyh tahlif olunamaz.

MC. 51,1535,1550.; MH. 1036.

MADDE 1560 — Bedel-i sulh henüz müddeîye teslim olunmadan küllisi yahut ba'zısı telef olduğu suretde eğer ta'yin ile müteayyin olan şeylerden ise bil istihkak zabt olunmuş hükmünde olur.

Ya'ni an ikrarin vâki' olan sulhde müddeî musâleh-un-anhin küllîsini yahut ba'zısını müddeâaleyhden ister ve an inkâr-in yahut an sükûtin vaki' olan sulhde müddeî da'vasına rücu' eyler. (1548.) ve (1550.) maddelere bak. Ve eğer bedel-i sulh deyn ise ya'ni şu kadar kuruş gibi ta'yin ile müteayyin olmayan şeylerden ise sulha halel gelmeyip telef olan mikdarın misli müddeâaleyh tarafından müddeîye verilmek lâzım gelir.

MC. 243,1548,1550.; MH. 1037.

FASL-I SÂNÎ
Ahkâm-ı ibrâya dair olan mesâil beyanındadır.

MADDE 1561 — Bir kimse filân ile da'va ve nizâ'ım yokdur ve filânda hakkım yokdur ve filân ile olan da'vamdan fâriğ oldum yahut vaz geçdim ve filânda hakkım kalmadı ve filândan tamamen hakkımı aldım dese anı ibrâ etmiş olur.

MC. 1538,1541.; TBK. 1-40.; MH. 1038-1045, 232-250.

MADDE 1562 — Bir kimse diğerini bir hakkından ibra ettikde ol hakkı sâkıt olur. Artık anı da'va edemez. 51. maddeye bak.

MC. 51,1227.; MH. 232 vd., 1039.

MADDE 1563 — İbrânın mabadine şümulü olmaz.

Ya'ni bir kimse diğer kimesneyi ibrâ ettikde ibrâdan mukaddem olan hukuku sâkıt olur. Yoksa ibrâdan sonra hâdis olan hakkını da'va edebilir.

MC. 51.; MH. 232 vd., 1040.

MADDE 1564 — Bir kimse diğerini bir hususa müteallik da'vadan ibra etse ibrâ-i hâss olup ba'dehu ol hususa mütealik da'vası mesmu' olmaz amma başka hususa müteallik hakkını da'va edebilir.

Meselâ, bir kimse bir hane da'vasından hasmını ibrâ eylese artık ol haneye müteallik da'vası mesmu' olmaz. Amma çiftlik vesâir nesneye müteallik da'vası istima' olunur.

MC 51,1537,1562; MH. 232 vd., 1040,1042

MADDE 1565 — Bir kimse filânı kâffe-i deâviden berî kıldım yahut anda asla hakkım yokdur dese ibrâ-i âmm olup artık ibrâdan mukaddem olan hiç bir hak da'va edemez. Hattâ kefâletden dolayı bir hak da'va etse mesmu' olmaz.

Şöyle ki ol ibrâdan mukaddem sen filân kimesneye kefil olmuş idin deyû da'va etse istima' olunmadığı gibi âhar bir şahısdan sen benim ibrâ etmiş olduğum kimseye kabl-el-ibrâ kefil olmuş idin deyû da'va edemez. (662.) maddeye bak.

MC. 1538,1564,1632,1649; MH. 232, vd., 1040

MADD E1566 — Bir kimse mal satıp ve semenini kabz edip de mebîe müteallik kâffe-i deâviden müşteriyi ibrâ ettiği gibi müşteri dahi anı semen-i mezkûre müteallik kaffe-i deâviden ibrâ etmiş ve bu vecih ile beyinlerinde sened teâti edilmiş iken mebî' bil-istihkak zabt olunsa ibrânın tesiri olmayıp müşteri vermiş olduğu semeni bâyiden istirdad eyler. (52.) maddeye bak.

MC. 52,1550

MADDE 1567 — İbrâ olunan kimesneler muayyen ve ma'lûm olmak lâzımdır.

Binaenaleyh bir kimse cümle medyûnlarımı ibrâ ettim yahut hiç kimsede hakkım yok dese ibrâsı sahih olmaz. Amma filân mahalle ahâlisini ibrâ ettim deyip ol mahalle ahâlisi dahi muayyen ve ma'dûd kesândan ibaret iseler ibrâ sahih olur.

MC. 1646; MH. 1041, 232 vd.

MADDE 1568 — İbrâ kabûle tevakkuf etmez. Fakat red ile merdûd olur.

Şöyle ki bir kimesne diğer kimesneyi ibrâ ettikde ol kimesnenin kabulü şart değildir. Fakat o meclisde ibrâyı kabul etmem deyû reddeylese ol ibrâ merdûd olur. Ya'ni hükmü kalmaz.

Lâkin ibrâyı kabul ettikden sonra reddetse ibrâ merdûd olmaz. Ve bir de muhâl-ün-leh muhâl-ün-aleyhi yahut alacaklı kefili ibrâ edip de muhâl-ün-aleyh yahut kefil anı reddetse ibrâ merdûd olmaz.

MC. 51,660,699,847; MH. 232 vd., 1043

MADDE 1569 — Vefat eden kimesneyi deyninden ibrâ etmek sahih olur.

MC. 51,158,1110,1642; MH. 1044,1045

MADDE 1570 — Bir kimse maraz-ı mevtinde veresesinden birini deyninden ibrâ etse sahih ve nâfiz olmaz, amma varisi olmayan kimesneyi deyninden ibrâ etse sülüs ü malinden mu'teber olur.

MC. 1603; MH. 1044-1045

MADDE 1571 — Terekesi müstağrak-ı düyûn olan kimesne maraz-ı mevtinde kendi medyûnlarından birini deyninden ibrâ etse sahih ve nâfiz olmaz.

MH. 1045

İrâde-i Seniyye Tarihi

6 Şevval 1291

Ahmed Cevdet | Seyfeddin

Es Seyyid Halil | Ahmed Hilmi

Ahmed Hulûsi

ONÜÇÜNCÜ KİTAP

KİTAB'ÜL-İKRAR

KİTAB'ÜL-İKRAR

KİTAB-I SÂLİS-İ AŞER

İkrar hakkında olup dört babı müştemildir.

BAB-I EVVEL

İkrarın şerâiti beyanındadır.

MADDE 1572 — İkrar, bir kimse diğer kimesnenin kendisinde olan hakkını haber vermekdir. Ol kimseye mukirr ve ol kimesneye mukarr-unleh ve ol hakka mukarr-un-bih denilir.

MC. 55,78,394,837,859,858,1074,1248,1517,1573,1580,1585,1628,1684; HUMK. 234,236238, 330, 408

MADDE 1573 — Mukirrin akil bâliğ olması şartdır.

Binâenaleyh sağir ve sağire ve mecnûn ve mecnûne ve ma'tûh ve matûhenin ikrarı sahih değildir. Ve bunların aleyhine veli ve vasîlerinin ikrarı dahi sahih olmaz. Fakat sağir-i mümeyyiz-i mez'ûn kendisinin me'zûniyyeti sahih olan hususlarda bâliğ hükmündedir.

MC. 628,859,957,966,967,1540,1572,1634,1518

MADDE 1574 — Mukarr-un-lehin âkil olması şart değildir. Binaenaleyh bir kimse bir sağir-i gayr-i mümeyyiz için mal ikrar eylese sahih olur ve ol malı vermesi lâzım gelir.

MC. 60,61,1577,1587

MADDE 1575 — İkrarda mukirrin rızası şartdır. Binaenaleyh cebr ve ikrah ile vâki' olan ikrar sahih olmaz. (1006.) maddeye bak.

MC. 17,1006,1578,1589

MADDE 1576 — Mukirrin mahcûr olmaması şarttır. Kitab-ı Hacr'in ikinci ve üçüncü ve dördüncü fasıllarına bak.
MC. 966,978,979,991,994,1002,1573; TMK.16

MADDE 1577 — Zâhir-i hâlin, ikrarı tekzib etmemesi şartdır. Binaenaleyh cüssesinin bülüğa tahammülü olmayan bir sağir eğer bâliğ oldum deyû ikrar eylese sahih ve mu'teber olmaz.

MC. 51,988,989,1562,1574

MADDE 1578 — Mukarr-un-lehin cehâlet-i fâhişe ile meçhul olmaması şarttır. Amma cehalet-i yesîre ikrarın sıhhatına mani' olmaz.

Meselâ bir kimse yedindeki mal-i muayyene işaret ile bu mal bir adamındır deyû ikrar eylese yahut bu mal filân belde ahâlisinden birinindir deyû ikrar edip de ol belde ahâlisi ma'dûd olmasa ol kimsenin ikrarı sahih olmaz amma bu mal şu iki kişiden birinindir dese yahut filân mahalle ahâlisinden birinindir deyip de ol mahalle ahâlisi kavm-i mahsur olsa ikrarı sahih olur. Ve bervech-i bâlâ bir kimse bu mal şu iki kişiden birinindir dediği suretde eğer ol iki kişi ittifak ederlerse ol malı mukırrden alabilirler ve ba'd-el-ahz ol mala bil-iştirak malik olurlar ve eğer ihtilâf ederlerse her biri ol mal kendisinin olmadığına mukırrin yemin etmesini taleb edebilirler ve mukirr ikisinin yemininden dahi nükûl ederse ol mal kezâlik ol iki kişi beyninde müşterek olur. Ve eğer yalnız birinin yemininden nükûl ederse ol mal müstakillen yemininden nükûl ettiği kişinin olur. İkisine dahi yemin ederse mukirr anların, da'vasından beri olup mukarr-un-bih olan mal kendi yedinde kalır.

MC. 1579,1646,1819

BAB-I SÂNİ

İkrarın vücuh-u sıhhatı beyanındadır.

MADDE 1579 — Ma'lûmu ikrar sahih olduğu gibi meçhulü ikrar dahi sahih olur. Fakat bey' ve icâre gibi ma'al-cehâle sahih olmayan ukûdde mukarr-un-bihin meçhul olması ikrarın sıhhatına mâni'dir.

Nitekim bir kimse bende filân kimsenin emaneti vardır, yahut ben filân adamın malını gasb ya sirkat eyledim dese ikrarı sahih olup ol emanet-i meçhuleyi yahut mal-i mağsub ya mesrûku beyan ve ta'yin etmek üzre kendisine cebr olunur. Amma ben filân kimesneye bir şey sattım yahut andan bir şey isticar ettim dese ikrarı sahih olmaz ve ol sattığın veya veya isticar ettiğin nedir deyû beyan etmek üzre cebr olunmaz.

MC. 8,40,76,240,1588,1591

MADDE 1580 — İkrar, mukarr-un-lehin kabulüne tevakkuf etmez. Fakat anın reddi ile merdûd olup hükmü kalmaz. Ve mukarr-un--leh mukarr-un-bihin yalnız bir mikdarını reddeylese ancak ol mikdarda ikrarın hükmü kalmayıp reddetmediği mikdarda ikrarı sahih olur.
MC. 51,1572

MADDE 1581 — Mukirr ile mukarr-un-leh mukarr-un-bihin sebebinde ihtilâf etseler bu ihtilâfları ikrarın sıhhatına mani' olmaz.

Meselâ, bir kimse cihet-i karzdan dolayı bin kuruş da'va edip müddeâaleyh ise semen-i mebi' olarak bin kuruş ikrar eylese bu vechile ihtilafları ikrarın sıhhatına mani' olmaz.

MADDE 1582 — Bir maldan sulha talib olmak ol malı ikrar demek olur. Amma bir malın da'vasından sulha talib olmak olmalı ikrar demek olmaz.

Şöyle ki bir kimse diğer kimesneye zimmetinde bin kuruş alacak hakkım olmakla ver dedikde ol kimesne meblâğ-ı mezbûrdan yediyüz kuruşa sulh olalım deyû sulha talib olsa matlûb olan bin kuruşu ikrar etmiş olur. Amma şu bin kuruş da'vasından sulh olalım deyû mücerred def-i münâzaa için sulha talib olsa meblâğ-ı mezbûru ikrar etmiş olmaz.

MC. 66,1647

MADDE 1583 — Bir kimsenin yedindeki malı diğer kimesnenin şirâya ya istî'câra veya istiâreye talib olması yahut bu malı bana hibe et veya vedia olarak ver demesi veyahut ol kimesne ana bu malı vedia olarak al deyip de anın dahi kabul etmesi ol mal kendisinin olmadığını ikrardır.

MC. 1572

MADDE 1584 — Şarta ta'lik olunan ikrar bâtıldır. Fakat örf-i nâsda hulûl-ü ecele salih olan bir zamana ta'lik olunursa deyn-i müecceli ikrara haml olunur.

Meselâ, bir kimse diğer kimesneye ben filân mahalle varırsam yahut filân maslahatı deruhde edersem sana şu kadar kuruş deynimdir dese işbu ikrarı bâtıl olup meblâğ-ı mezbûrun te'diyesi lâzım gelmez. Amma filân ayın ibtidası yahut rûz-u Kasım gelirse sana şu kadar kuruş deynimdir dese deyn-i müecceli ikrara haml olunur ve ol vaktin hulûlünde meblâğ-ı mezbûrun te'diyesi lâzım gelir. (40.) maddeye bak.

MC. 1572

MADDE 1586 — Dilsizin işaret-i ma'hûdesi ile ikrarı mu'teberdir. Amma nâtık olan kimesnenin işareti ile olan ikrarı mu'teber değildir.

Meselâ, bir kimse nâtık olan kimesneye filânın sende şu kadar kuruş hakkı var mıdır dedikde ol kimesne başını eğmesi ile ol hakkı ikrar etmiş olmaz.

MC. 70,1577

MADDE 1585 — Müşâ'ı ikrar sahihdir.

Şöyle ki bir kimse yedinde olan bir mülk akarın nısıf ve sülüs gibi bir hisse-i şâyiasını diğer kimesneye ikrar ve o dahi tasdik ettikden sonra kabl-el ifraz vet-teslim mukirr vefat eylese mukarrun-bihin şüyûu işbu ikrarın sıhhatına mani' olmaz.

MC. 1572,1580

BAB-I SÂLİS

İkrarın ahkâmı beyanında olup üç faslı müştemildir.

FASL-I EVVEL

Ahkâm-ı umûmiyye beyanındadır.

MADD E1587 — Yetmiş dokuzuncu madde mûcebince kişi ikrarıyla ilzam olunur. Ancak hâkimin hükmü ile tekzib olunursa ikrarı hükümsüz kalır.

Şöyle ki bir kimsenin satın alıp da yedinde bulunan bir şeye âhar kimesne müstehik çıkarak anı iddia etmesi üzerine led-el-muhâkeme ol kimesne bu şey filânın malı idi bana sattı demiş olduğu halde ol kimesne da-vasını isbat ve hâkim dahi hükmettikde müşteri bâyi'a rücu' ile semen-i mebîi andan istirdad eyler ve eğerçi hîn-i muhâkemede ol şey bâyiin malı idüğini ikrar ile müstehikkın da'vasını inkâr eylemiş ise de hâkimin hükmü ile tekzib olunmuş idüğinden ikrarının hükmü kalmadığı cihetle mani-i rücu' olamaz.

MC. 79,652,1572,1583,1588,1654; HUMK. 236

MADDE 1588 — Hukuk-u ibadda ikrardan rücu' sahih olmaz.

Şöyle ki bir kimse filân kimesneye şu kadar kuruş deynim vardır dedikten sonra ikrarımdan rücû' ettim demesine i'tibar olunmayıp ikrarı ile ilzam olunur.

MC. 891,1579

MADDE 1589 — Bir kimse vuku' bulan ikrarında kâzib olduğunu iddia etse mukarr-un-leh anın kâzib değil idüğine tahlif olunur.

Meselâ, bir kimse filândan şu kadar kuruş istikraz ettim deyû bir kıt'a sened verdikden sonra vâkıa o kadar kuruş istikraz ettim deyû sened verdimse de henüz meblâğ-ı mezbûru andan almadım dese anın bu ikrarında kâzib olmadığına mukarr-un-leh tahlîf olunur.

MC. 1536,1748; HUMK. 236

MADDE 1590 — Bir kimse diğer kimesneye zimmetimde şu kadar kuruş alacağın vardır deyû ikrar ettikde ol kimesne dahi ol alacak benim değildir, filân şahsındır deyû ikrar ve o şahıs dahi anı tasdik eylese ol alacak ikinci mukarr-un-lehin olur. Lâkin hakk-ı kabzı evvelki mukarr-un-lehin olur.

Ya'ni ikinci mukarr-un-leh anı medyûndan mutâlebe etse ana eda etmek üzre medyûna cebrolunmaz. Şu kadar ki medyûn kendi rızasiyle ol deyni ikinci mukarr-un-lehe i'ta ederse zimmeti beri olup evvelki mukarr-un-leh anı tekrar medyûndan mutalebe edemez.

MC. 848,1503,1593

FASL-I SÂNİ
Nef-yi mülk ve nam-ı müsteâr beyanındadır.

MADDE 1591 — Mukirr eğer ikrarında mukarr-un-bihi nefsine muzaf kılarsa anı mukarr-un-lehe hibe etmiş olup teslim ve kabz bulunmadıkça tamam olmaz ve eğer nefsine muzaf kılmazsa mukarrun-bih, kabl-el-ikrar mukarr-un-lehin mülkü olduğunu ikrar ile nef-yi mülk etmiş olur.

Meselâ, bir kimse yedimde olan kâffe-i emval ve eşyam filân kimesnenindir. Benim asla alâkam yokdur dese ol vakit yedinde mevcud olan cemi' emval ve eşyasını ol kimesneye hibe etmiş olup teslim ve kabz lâzım gelir ve eğer üzerime lâbis olduğum esvabdan ma'adâ bana nisbet olunan kâffe-i emval ve eşya filân kimesnenindir, benim asla alâkam yokdur dese ol vakit lâbis olduğu esvabdan ma'adâ kendisine nisbet olunan ya'ni anındır denilen kâffe-i emval ve eşyayı ol kimesneye ikrar ile nefy-i mülk etmiş olur. Fakat bu ikrarından sonra ba'zı eşyaya malik olsa işbu ikrarı ol eşyaya şâmil olmaz.

Kezalik şu dükkânım içinde olan cemi' emval ve eşyam filân kebir oğlumundur, benim alâkam yokdur dese ol vakit dükkân-ı mezkûr içinde mevcud olan cemi' emval ve eşyasını ol büyük oğluna hibe etmiş olup teslim lâzım gelir.

Ve eğer, şu dükkânım içinde olan cemî' emval ve eşya filân kebir oğlumundur, benim alâkam yokdur dese ol vakit dükkân-ı mezkûr içinde mevcud olan cemi' emval ve eşyayı ol büyük oğluna ikrar ile nef-yi mülk etmiş olur. Fakat andan sonra dükkâna ba'zı eşya koysa bu ikrarı ol eşyaya şâmil olmaz.

Ve kezalik bir kimse filân yerdeki dükkânım zevcemindir dese hibe kabilinden olup teslim lâzım gelir ve eğer bana nisbet olunan filân dükkân zevcemindir dese kabl-el-ikrar ol dükkân zevcesinin olup kendisinin mülkü olmadığını ikrar etmiş olur.

MC. 10,837,851,1472,1572,1577,1579,1628

MADDE 1592 — Bir kimse ba sened yedinde olan bir mülk dükkân hakkında bu dükkân filan kimesnenindir benim alâkam yokdur ve senedinde muharrer ismim müsteârdır deyip yahut bâ sened âhardan satın aldığı bir mülk dükkân için bu dükkânı filân kimesne icin almışdım, semen olarak verdiğim akçe dahi anın malındandır ve senedinde ismim müstear olarak kayd olunmuşdur dese ol dükkân nefs-ül-emirde ol kimesnenin mülkü olduğunu ikrar etmiş olur.

MC. 1628

MADDE 1593 — Bir kimse bâ sened filân kimesne zimmetinde olan şu kadar kuruş alacak her ne kadar senedde benim namına muharrer ise de meblâğ-ı mezbûr filân kimesnenindir senedde ismim müsteârdır dese meblâğ-ı mezbûr nefs-ül-emirde ol kimesnenin hakkı olduğunu ikrar etmiş olur.

MC. 848,1590

MADDE 1594 — Bir kimse hâl-i sıhhatde iken berveçh-i bâlâ ikrar ile nef-yi mülk etmiş olsa yahut isminin müsteâr olduğunu ikrar etse ikrarı mu'teber olup hâl-i hayatında kendisi, vefatından sonra veresesi bu ikrar ile ilzam olunur. Amma maraz-ı mevtinde iken ol veçhile ikrar etse hükmü fasl-ı âtiden müstebân olur.

MC. 1587,1766

FASL-I SÂLİS

İkrar-ı mariz beyanındadır.

MADDE 1595 — Maraz-ı mevt ol hastalıkdır ki ekseriyya anda ölüm korkusu olduğu halde hasta zükûrdan ise hanesi haricinde ve inâstan ise hanesi dahilinde olan mesalihini görmekden âciz olup bu hal üzre bir sene mürûr etmeden vefat eyleye; gerek sahib-i firaş olsun ve gerek olmasın. Ve eğer marîzin marazı mümted olup da daima bir hal üzre bir sene geçerse ol marizin marazı müşted ve hâli müteğayyir olmadıkça sahih hükmünde olup tasarrufatı, sahihin tasarrufatı gibidir.

Amma marazı müşted ve hâli müteğayyir olup da bir sene geçmeden vefat ederse vakt-i teğayyürden i'tibaren vefatına dek olan hâli maraz-ı mevt addolunur.

MC. 393,444,628,708,877,1596,1598,1599; TMK.499; TBK.35

MADDE 1596 — Hiç vârisi olmayan kişinin yahut zevcesinden başka vârisi olmayan adamın veyahut zevcinden başka vârisi olmayan kadının maraz-ı mevtinde ikrarı bir nev' vasiyyet olarak muteber olur.

Binaenaleyh varisi olmayan kişi maraz-ı mevtinde cemi' emvâlini bir kimesneye ikrar ile nef-yi mülk etse sahih olup vefatından sonra terekesine emin-i beyt-ülmâl tarafından müdahale olunamaz.

Kezalik zevcesinden başka varisi olmayan kimse maraz-ı mevtinde cemi' emvalini zevcesine yahut zevcinden başka varisi olmayan kadın, cemi' emvalini zevcine ikrar ile nef-yi mülk etse sahih olup ba'd-el-vefat bunlardan birisinin terekesine emin-i beyt-ül-mâl tarafından müdahale olunamaz.

MC. 1592,1593; TMK. 499

MADDE 1597 — Bir kimse marîz iken veresesinden birine mal ikrar edip de ba'dehu ol marazdan ifâkat bulsa bu ikrarı mu'teber olur.

TMK. 499

MADDE 1598 — Bir kimse maraz-ı mevtinde vârislerinden birine bir ayn yahut deyn ikrar ettikden sonra fevt olsa diğer varislerin icâzetine mevkûfdur. Anlar müciz olursa anın ikrarı dahi mu'teber olur. Ve eğer anlar muciz olmazsa anın ikrarı dahi mu'teber olmaz.

Şu kadar var ki mukirrin hayatında diğer vârisler anı tasdik etmişlerse vefatından sonra anlar bu tasdiklerinden rücû' edemeyip ol ikrar mu'teber olur.

Ve bir de vârise emanet ikrarı her halde sahihdir.

Şöyle ki bir kimse kendisinin bir vârisinde olan emanetini kabz etmiş yahud varisinin kendisinde olan emânet-i ma'lûmesini istihlâk eylemiş idüğini maraz-ı mevtinde ikrar eylese sahih olur.

Meselâ filân oğlumda vedia olan malımı ahz ve kabz etmişimdir deyu ikrar etse sahih ve mu'teber olur ve keza filân kimsede olan alacağımı filân oğlum bil'vekâle ahz edip bana teslim etmişdir dese ikrarı mu'teber olur. Kezalik filân oğlumun bende vedia yahut âriyet olan beşbin kuruşluk elmas yüzüğünü satıp semenini kendi umûruma sarf ve istihlâk etmişimdir dese ikrarı mu'teber olup ol yüzüğün kıymeti terekeden tazmin olunmak lâzım gelir.

MC. 46,73,1570,1571,1596; TMK. 499; TBK. 35

MADDE 1599 — Bu mebhasde vârisden murad marîzin vakt-i vefatında vâris bulunan kimsedir.

Şu kadar var ki vâris değil iken sonradan bir sebeb-i hâdis ile mukirrin vakt-i vefatında hâsıl olan veraset, ikrarın sıhhatına mâni' olmaz.

Nitekim bir kimse maraz-ı mevtinde bir ecnebi kadına mal ikrar edip de ba'dehu anı tezevvüç ettikden sonra fevt olsa ikrarı nâfiz olur.

Amma veraseti böyle bir sebeb-i hâdis ile hasıl olmayıp da sebeb-i kadim ile olursa ikrarı yine nâfiz olmaz.

Meselâ, oğlu olan bir kimse li-ebeveyn karındaşlarından birine mal ikrar edip de oğlunun vefatından sonra kendisi vefat etse mukarr-un-leh anın karındaşı bulunduğu cihetle vâris olacağından ol ikrar nâfiz olmaz.

MC. 1596,1598

MADDE 1600 — Marîzin maraz-ı mevtinde iken zaman-ı sıhhatına isnad ile ikrarı zaman-ı marazındaki ikrarı hükmündedir.

Binaenaleyh maraz-ı mevtinde iken vârisinde alacağı olan şu kadar kuruşu zaman-ı sıhhatında istiyfa eylemiş idüğini ikrar etse diğer vârisler müciz olmadıkça nâfiz olmaz.

Kezalik hâl-i sıhhatinde iken filân, malını veresesinden filâna hibe ve teslim eylemiş idüğini maraz-ı mevtinde ikrar eylese hibesi beyyine ile sâbit yahut diğer varisleri anı müciz olmadıkça ikrarı nâfiz olmaz.

MC. 1603

MADDE 1601 — Marîzin maraz-ı mevtinde ecnebiye ya'ni kendisine vâris olmayan kimseye gerek ayn ve gerek deyn ikrarı cemi' emvalini muhit olsa bile sahih olur.

Şu kadar var ki mukarr-un-bih mukirre henüz şey' ya hibe olunmuş yahut âhardan irsen intikal eylemiş olmak gibi bir sebeble vakt-i ikrarda anın mülkü olduğu çok kimselerin ma'lûmu olarak kendi ikrarında kâzib idüği zâhir olsa ol halde nazar olunur. Eğer bu ikrarı müzakere-i vasiyyet esnasında değilse hibe demek olarak teslim lâzım gelir. Ve eğer müzakere-i vasiyyet esnasında ise vasiyyet ma'nasına mahmûl olur ve gerek hibe olsun ve gerek vasiyyet olsun ancak sülüs-ü malından mu'teber olur.

MC. 837,879,1572; HUMK. 236,238,330,408

MADDE 1602 — Düyûn-u sıhhat düyûn-u maraz üzerine mukaddemdir.

Ya'ni terekesi ğârim olan kimsenin hâl-i sıhhatında zimmetine teallûk eden düyûnu maraz-ı mevtindeki ikrarıyla zimmetine teallük eden düyûnu üzerine takdim kılınır. Şöyle ki marizin terekesinden evvelâ düyûn-u sıhhat istiyfa kılınıp ba'dehu fazla kalırsa düyûn-u maraz te'diye olunur.

Fakat marîzin maraz-ı mevtinde esbab-ı ma'rufe ile ya'ni ikrardan başka nâsın müşâhed ve ma'lûmu olan şirâ ve istikraz ve itlâf-ı mâl gibi sebeblerle zimmetine taalluk eden deynleri düyun-u sıhhat hükmündedir.

Mukarr-un-bih a'yandan bir şey' olduğu suretde dahi hükmü bu minval üzredir.

Ya'ni bir kimse maraz-ı mevtinde ecnebiye her ne türlü şey ikrar etse düyûn-u sıhhatı yahut bervech-i bâlâ esbab-ı ma'rufe ile lâzım gelerek düyûn-u sıhhat hükmünde olan düyûnu te'diye olunmadıkça mukarr-un-leh mukarr-un-bihe müstehik olmaz.

MC. 1604; TMK. 499

MADDE 1603 — Bir kimse kendisinin bir ecnebî kimesnede olan alacağını istiyfa eylemiş olduğunu maraz-ı mevtinde ikrar ettikde nazar olunur. Eğer bu alacağı kendisinin hâl-i marazında iken ol kimesnenin zimmetine taallûk etmişse bu ikrarı sahih olur. Fakat ğuramâ-i sıhhat hakkında nâfiz olmaz.

Ve eğer bu alacağı kendisinin hâl-i sıhhatinde iken ol kimesnenin zimmetine taallûk etmiş ise her halde sahih olur; gerek duyûn-u sıhhat olsun ve gerek olmasın.

Meselâ, bir marîzin hâl-i marazında iken bir mal sattıkdan sonra semenini kabz eylemiş olduğunu ikrar etse sahih olur ise de ğurama-i sıhhat varsa anlar bu ikrarı tutmamağa kaadir olurlar. Ve eğer hâl-i sıhhatinde iken bir mal sattıkdan sonra semenini kabz eylemiş olduğunu maraz-ı mevtinde ikrar etse her halde sahih olup ğurama-i sıhhat olsa dahi anlar bu ikrarı tutmayız diyemezler.

MC. 1602

MADDE 1604 — Kimesne maraz-ı mevtinde dâinlerden birinin deynini edâ ile sâir dâinlerinin hukukunu ibtâl edemez.

Fakat mariz iken istikraz eylediği parayı ve iştira eylediği malın semenini eda edebilir.

MC. 11,295,296

MADDE 1605 — Bu mebhasda kefalet bil-mal deyn-i aslî hükmündedir.

Binaenaleyh bir kimesne maraz-ı mevtinde vârisinin borcuna yahud alacağına kefil olsa nâfiz olmaz. Ve ecnebiye kefil oldukda sülüs-i malinden mu'teber olur. Amma hal-i sıhhatinde iken ecnebiye kefil olduğunu maraz-ı mevtinde ikrar ettikde mecmu-u malından mu'teber olur, şu kadar ki düyûn-u sıhhat varsa takdim olunur.

MC. 628; MH. 835 vd.

BAB-I RÂBİ'

İkrar bil-kitâbe beyanındadır.

MADDE 1606 — Kitâbetle ya'ni yazı ile ikrar lisan ile ikrar gibidir. (69.) maddeye bak.

MC. 69,1608-1610; HUMK. 236

MADDE 1607 — Bir kimesnenin kendi ikrarını yazmak üzre âhara emr etmesi hükmen ikrardır.

Binaenaleyh filân kimseye şu kadar kuruş borcum olduğuna dair bir sened yaz diye kâtibe emr ederek yazdırıp da imza eylemiş yahud mühürlemiş olduğu sened kendi hatt-ı desti ile olan sened gibi ikrar bil-kitâbe kabilindendir.

MADDE 1608 — Tüccarın mu'tedd-ün-bih olan defterlerindeki kuyûdu dahi ikrar bil-kitabe kabilindendir.

Meselâ, bir tâcir bir kimesneye şu kadar kuruş borcu olduğunu kendi defterine kayd etmiş olsa ol kimseye ol kadar borç ikrar etmiş olup led-el-hâce ikrar-ı şifahîsi gibi mu'teber ve mer'i olur.

TTK. 82-86

MADDE 1609 — Bir kimse kendisi yazıp yahut bir kâtibe yazdırıp da mümza yahud mahtûm olarak ahara vermiş olduğu deyn senedi eğer mersûm ise ya'ni resim ve âdete muvafık olarak yazılmış ise ikrar bil-kitabe olup takrir-i şifahisi gibi mu'teber ve mer'i olur.

Bermu'tad verile gelen vusuller ya'ni makbuz ilmuhaberleri dahi bu kabildendir.

MC. 860,1587,1607

MADDE 1610 — Bir kimse berveçh-i bâlâ mersûm olarak yazıp yahut yazdırıp da mümzâ yahut mahtûm olarak vermiş olduğu deyn senedi kendisinin olduğunu mu'terif iken hâvî olduğu borcu inkâr etse inkârına i'tibar olunmayıp ol borcu i'fa eylemesi lâzım gelir.

Amma sened kendisinin olduğunu inkâr ettiği takdirde eğer hat veya hâtemi meşhur ve müteârif ise inkârına i'tibar olunmayıp ol sened ile amel olunur. Ve eğer hat ve hâtemi meşhur ve müteârif değilse istiktâb olunarak ehl-i hibreye gösterilir. Anlar, ikisi de bir şahsın yazısıdır deyû haber verirlerse deyn-i mezkûru vermek üzre ol kimseye emr olunur.

Elhâsıl sened eğer şâibe-i tezvir ve şübhe-i tasni'den beri olursa anınla amel olunur. Amma şübheden, berî olmadığı takdirde medyûn ol sened kendi senedi olduğunu inkâr eylediği gibi asıl deyni dahi münkir ise deyni olmayıp sened dahi kendisinin olmadığına müddeînin talebi ile tahlif olunur.

MC. 1589, 1735

MADDE 1611 — Berveçh-i bâlâ bir kimse mersûm olarak deyn senedi verdikden sonra fevt olsa vârisleri o sened müteveffanın olduğunu mu'terif oldukları halde ol deyni tereke-i müteveffadan ifa eylemeleri lâzım gelir.

Amma ol sened müteveffanın olduğunu inkâr ettikleri takdirde eğer mütevaffanın hat ve hatemi meşhur ve müteârif ise ol sened ile amel olunur.

MC. 78,1642

MADDE 1612 — Vefat eden bir kimsenin terekesinden nukûd ile memlû bir kese filân kimesnenin malıdır benim yedimde emanetdir diye müteveffanın hattı ile muharrer bir yafta bulunsa ol kimesne ol keseyi tereke-i müteveffadan ahz eder; diğer veçhile isbata muhtaç olmaz.

MC. 36

İrâde-i Seniyye Tarihi:
9 Cenâziyelûlâ 1293

Adliye Nâzırı	**Şûrây-ı Devlet A'zasından**
Ahmed Cevdet	**Seyfeddin**
Emîn-ül-Fetvâ	**Mahkeme-i Temyiz Reis-i Sanisi**
Es-Seyyid Halil	**i Es-Seyyid Ahmed Hilm**

Meclis-i Tetkikât-ı Şeriye
Azasından
Ahmed Hâlid

Reis'ül-Müsevvidîn
Ömer Hilmi

İlâmât Mümeyyizi Muavini
Abdüssettâr

III— Arazi Kanunnâmesi

(23 Şevvâl 1274/1858)

Düstûr, I. Tertip, c. 1. sh. 165 vd.

(Takvîm-i Vakayi'de neşredilmemiştir)

KOMİSYON MAZBATASI

"Araziye dâir olan Osmanlı kanunları, daha önce zaman zaman İslam Hukukuna (Şer-i şerife) riayet edilerek çıkarılan yüce emirlerin ifade ettikleri kıymetli hükümlerden ibarettir ki cennetmekân Kanunî Sultan Süleyman Han Hazretlerinin ahd-i saltanatlarında ikmâl olunmuş olup Divan-ı Hümâyun kaleminde kayıtlı ve yazılıdır. Bunlara binaen Şeyhülislamlar tarafından verilmiş olan fetâvây-ı şerîfe dahi fetvâ kitaplarının satırlarına inciler gibi muntazaman dizilmiş ise de, son zamanlarda arazi sahipleri denilen sipahîler ve saire ilga edildiği gibi nice yeni hadiseler ortaya çıkmış ve durumlar değişmiştir. Bu sebeple bu hadise ve durumlara göre kanunların ve arazilerin dahi ıslah edilmesi ve icab eden maddelerin eklenmesi zaman ve halin gereğine göre lüzumlu ta'dillerin yapılması zarurî olmuştur. Ayrıca Şevketli Halife Hazretleri de, Allah tarafından kendisine ihsan edilen raiyyetine karşı keremperver fıtratı ve cihana yayılan merhametkâr tabiatı sebebiyle, kıymetli eserlerinden olmak üzere, iki defa Arazi Mutasarrıflarının haklarını tevsî ve diğer gerekli maddeleri tanzim hususunda esirgemediği müsaadeleri hasebiyle, bu konuda Kanunî ünvanıyla iftihar eden şerefli dedeleri Sultan-ı Zîşana hayırlı bir halef olmuştur. Belki kendi asrı, bütün güzellikleri kendisinde topladığı için diğer asırlara tefevvuk ettiği halde, eski ve yeni Arazi Kanunları Divan-ı Hümayun Defter ve Mecmualarında ayrı ayrı kayıtlı bulunduğundan, ihtiyaç anında belirli bir maddenin bulunup bilinmesinde zorluk çekilmekte olduğuna mebnî, mezkûr kanunların derlenmesi, tertibi ve icab eden maddelerin eklenmesi, ta'dili ve düzeltilmesi zımnında, daha önce Bab-ı Âlide teşkil olunan âcizâne meclis-i muvakkatımızda, me'muriyet vazifesinin ifasına mübaşeret olunarak, evvelâ Divan-ı Hümâyun kaleminde Araziye dâir eski ve yeni kayıtlı ve mazbut kanunlar ve Arazi hakkında mütedâvil olan fetvalar derlenmiş, bab ve fasıllar üzerine tertip edilmiş, madde madde tetkik ve mütalaa ve başlıca maddeler ayrıca izin istenilerek sâdır olan iradelere tevfikan yerli yerine dercedilmiş, eklenmiş veya genişletilmiştir. Âcizâne gücümüzün ihata edebildiği kadar zaman ve halin gereklerine uyulmuş, Fetvâhane ile haberleşerek şer-i şerîfin hükümlerine dahi tatbik olunarak bu Kanunnâmenin bir örneği tanzim edilerek Padişaha arzedilmiştir. Emir ve ferman Hazret-i Men Lehül-emrindir."

7 Ramazan 1274

Tahsin, Ârif, Esseyyid Muhammed Rüşdü

Ahmed Cevdet

(Bâb-ı Âli, Hazine-i Evrak)

(Karakoç, Serkiz. Tahşiyeli Kavânin c. 1, sh. 175)

Meclis-i Tanzimat Mazbatası

"Daha önce emir ve irade-i vekâletpenâhîleri ile Kanun-u Araziye dâir bir meclis-i muvakkat teşkil olunup, Padişahın da malumu olduğu vechile, bu meclis hayli vakitten beri bununla meşgul olarak tertip etmekte olduğu Kanunname sona erdiğinden, Meclis-i Tanzimatta mütalaa edildiğinde, hâvî olduğu kanun maddelerinin bir kısmı Devlet-i Aliyyenin eski kanunlarından, bir kısmı dahi Padişahın irâde-i seniyyelerinden ibaret olup, icab eden maddelerin tadilleri ve ıslahları dahi daha önce birer birer Meclis-i Tanzimatta müzâkereeve Fetvahane ile haberleşerek tedkik edilmiş olduğundan mezkûr Kanunnâmenin bundan sonra yürürlüğe konması hal ve maslahatın gereği idi. Ancak Arazi Kanunnamesinin hükümleri şer'î mes'elelere uygun olması ve şer'î ıstılahlara tevfik edilmesi lazım geleceği cihetle, evvelemirde bir kere Şeyhülislamın görmüş olması zaruri olduğundan, mezkûr Kanunâme Şeyhülislamlığa gönderilmişti.

Meşihatın mütalaasından sonra ilavesi uygun görülen maddeleri havi bir müzekkire ile iade buyurulmuş olduğundan, mezkûr maddeler müzekkireye göre eklendikten sonra düstûrulamel tutulmak üzere, mezkûr Kanunnâmenin Divan-ı Hümayun Kalemine kaydı; şimdiye kadar Araz-iye dâir elde mevcut ve yürürlükte bulunan kanunların ekseri hükümleri bunda münderic, diğerleri ise feshedildiğinden, artık bundan sonra onlarla amel olunmamak üzere, her yerde dâima bu Kanunnâme ile amel olunması; mezkûr Kanunnâmeden 7500 nüsha bastırılarak Dersaadette icab eden yerlere, eyâlet, liva ve kazalardaki mahkeme meclislerine ve müftülere birer nüshası gönderildikten sonra bâkisi dahi Devlet tarafından isteyenlere satılması; bu durumda mezkûr meclis asıl memuriyetini ifa edip tamamlamış olup ancak bu hususun diğer teferruatına ve me'murların vazifelerine dâir bir parça Nizamname yapılmak dahi gerekli olduğundan, bunun layihasını dahi kaleme almak üzere mezkûr meclisin devam eylemesi ve Arazi Kanunları öteden beri dağınık ve değişik mecmualar halindeyken bir mes'elenin bulunup bilinmesinde nice zorluklar çekile gelirken saye-i padişahîde bu şekilde tertip ve tanzim olunarak meydana çıkması muvaffakiyyeti Hazret-i Padişaha yüce bir şeref ilâvesi olduğundan bu hizmette bulunan mezkûr meclis a'zasının sa'y ve emekleri dahi takdir ve tahsine layık olmakla taltife mazhar buyurulmaları uygun görülmüş ve zikrolunan Kanunnâme ile mezkûr meclisin mazbatası ve Şeyhülislamdan gelen müzekkire ile muhabere tezkeresi Sadrazam makam-ı âlisine takdim edilerek gereğinin yapılması bâbında emir ve ferman Hazret-i Veliyyül-emrindir.

5 Şevval 1274

Şevket, Seyyid Mustafa Hıfzı, Mahmud Paşa,

Sami Paşa, İbrahim Edhem, Muhammed, Muhammed Rüşdü,

Ahmed Cevdet, Ahmed Celal"

(Karakoç, age. c. 1, sh. 176)

22 Şevval 1274 tarihli Sadrazamlık makamının tezkeresinden sonra, Kanunnâmenin kabulünü ifade eden Mabeyn-i Hümâyûn Baş Kâtipliğinin irâde-i seniyyeyi mutazammın tezkeresi ise aynen şöyledir: (asıl metniyle)

"Resîde-i dest-i ihtiram olan işbu tezkere-i sâmiye-i âsifâneleriyle zikrolunan Kanunnâme ve Mazbata, manzûr-i maâlîm-vüfûr-i Hazret-i Mülûkâne buyurulmuş ve hususât-ı muharrerenin ber-mûceb-i mazbata icray-ı icâbâtı ve a'zay-ı mümâileyhimin sûret-i taltiflerinin bil-mütâlaa istizân olunması müteallık ve şeref-sudûr buyurulan emir ve irâde-i seniyye-i Cenab-i Padişâhî muktezây-ı münîfinden olarak mârr'üz-zikr Kanunnâme ve Mazbata savb-ı âli-i asıfîlerine iâde kılınmış olmakla ol babda emir ve ferman Hazret-i Me nLehül-emrindir.

23 Şevval 1274"

(Karakoç, Serkiz, Tahşiyeli Kavânîn, İstanbul, 1341/1343 c.l. sh. 175-177)

ARAZİ KANUNNÂMESİ

MUKADDİME

MADDE 1 — Memâlik-i Devlet-i Aliyyede olan arazi beş kısımdır: Kısm-ı evvel, arazi-i memlûke, yani bervech-i mülkiyet tasarruf olunan yerlerdir. Kısm-ı sânî, arazi-i mîriyedir. Kısm-ı sâlis, arazi-i mevkûfedir. Kısm-ı rabi', arazi-i metrûkedir. Kısm-ı hâmis, arazi-i mevattır.

AK. 2-6,103-107,; MC. 1270-1291,; TMK. 618-622,632,686, özellikle 641

MADDE 2 — Arazi-i memlûke dört nevidir. Nev-i evvel, kurâ (köyler) ve kasabât derunlarında (içlerinde) bulunan arsalar ve kenarlarında bulunup da tetimme-i süknâ itibar olunan nihayet nısıf (yarım) dönüm miktarı yerlerdir. Nev-i sânî, arazi-i mîriyeden bil-ifraz mesâğ-ı şerîye binâen envâ-ı vücûh-i mülkiyet ile temlik olunmuş olan arazidir. Nev-i sâlis, arazi-i öşriye ve nev-i hâmis arazi-i haraciyedir ki mesela hîn-i fetihde gânimîne tevzi ve temlik olunan yerlere arazi-i öşriye ve gayr-i müslim olan asıl yerlileri yedlerinde takrir ve ibkâ kılınan yerlere arazi-i harâciye denir.

Harac-ı arazi iki kısımdır: Bir kısmı harâc-ı mukâsemedir ki arazinin hâsılatından yerin tahammülüne göre öşür (1/10) den nısfa (1/2) pe kadar alınmak üzere tayin olunmuş olan şeydir. Diğeri harâc-ı muvazzafdır-ki arazi üzerine maktûiyyet vechile (kesim usuliyle) tavzif ve tayin olunmuş olan miktar-ı muayyen akçedir.

Kâffe-i araz-i memlûkenin rakabesi yani zatı ve mülkiyeti, sahib ve maliki olan kimseye ait olarak emval ve eşyay-ı sâire gibi tevârüs eder ve vakf ve rehn ve hibe ve şüf'a misillû ahkâm cârî olur.

Gerek arazi-i öşriye ve gerek arazi-i harâciye, sahibinin bila-vâris vefatıyla cânib-i Beytülmala ait olduklarında arazi-i mîriye hükmünü iktisab ederler. Arazi-i memlûkenin envâ-ı erbaasında cereyan edecek ahkâm ve muâmelât, kütüb-ü Fıkhiyede (kısmen Mecellede derlenmiştir) beyan olunduğu cihetle işbu Kanunnâme-i Arazide, arazi-i memlûke ahkâmından bahsolunmayacaktır.

Krş. TMK. 618-622,632-686

MADDE 3 — Arazi-i mîriye, rakabesi cânib-i Beytülmala ait olarak ihâle ve tefvîzi taraf-ı Devlet-i Aliyye'den icrâ oluna gelen tarla ve çayır ve yaylak ve kışlak ve korular ve emsâli yerlerdir ki mukaddemâ ferağ ve mahlûlât vukuunda sâhib-i arz itibar olunan tımar ve zeâmet ashabının ve bir aralık mültezim ve muhassılların izin ve tefvîziyle tasarruf olunur iken muahharan bunların ilgası hasebiyle elhâletü hazihî (şu anda) taraf-ı Devlet-i Aliyyeden bu hususa me'mur olan zatın izin ve tefvîziyle tasarruf olunup mutasarrıfları yedlerine bâlâsı tuğralı tapu senetleri verilir. Tapu, hakk-ı tasarruf mukabilinde verilen muacceledir ki cânib-i Mîri için me'muru tarafından ahz ve istîfa kılınır.

TMK. 641

(5 Cemâziyel âhire 1263 tarihli Tapu Niz. nin 2. bendinde «tapuy-u misl» tarif olunmuştur. 3. bendi ise tuğralı senetlerden bahsetmektedir.)

MADDE 4 — Arazi-i mevkûfe iki kısımdır: Kısm-ı evvel, sahihan arazi-i memlûkeden iken şer'-i şerife tevfikan vakfolunmuş olan arazidir ki bu makûle arazi-i mevkûfenin rakabesi ve bilcümle hukuk-u tasarrufiyesi cânib-i vakfa ait olarak bunlarda muâmelât-ı kanuniye cereyan etmeyip ancak şart-ı vâkıf her ne ise ol vecihle amel olunmak lazım geldiği cihetle arazi-i mevkûfenin bu kısmından işbu Kanunnâmede bahs olunmayacaktır.

Kısm-ı sânî, arazi-i mîriyeden bil-ifraz Selâtin-i İzâm Hazerâtının veyahut bizzat izn-i sultânî ile âherlerinin vakfeylemiş olduğu arazidir ki bu misillü arazinin vakfiyeti yalnız arazi-i mîriyeden bir kıt'a-i müfrezenin a'şar ve rüsûmâtı misillû menâfi-i mîriyesi taraf-ı Saltanat-ı Seniyyeden bir cihete tahsis demek olduğundan bu makûle arazi-i mevkûfe evkâf-ı sahihadan değildir. Memâlik-i mahrûsede kâin (mevcut) arazi-i mevkûfenin arazi-i mîriye-i sırfa gibi rakabası Beytülmala ait olmasıyla bunlar hakkında bundan sonra zikr ve tafsil olunacak muâmelât-ı kanuniye tamamiyle câri olur. Fakat resm-i ferağ ve intikal ve bedel-i mahlûlât arazi-i mîriye-i sırfada cânib-i mîriye ait olduğu gibi bu makûle arazi-i mevkûfede dahi vakfı tarafına ait olur. Zîrde (aşağıda) bast ve beyan olunacak arazi-i mîriye ahkâmı bu makûle arazi-i mevkûfede dahi câri olacağından işbu Kanunnâmede her ne zaman arazi-i mevkûfe tabiri irad olunursa işte böyle tahsisat kabilinden olan arazi-i mevkûfe murad olunur. Fakat bu makûle arazi-i mevkûfenin bir nevi dahi vardır ki rakabesi Beytülmala ait olduğu gibi a'şâr ve rüsûmâtı cânib-i mîriye ait olduğu halde yalnız hukuk-u tasarrufiyesi veyahut rakabesi beytülmala ait olarak a'şâr ve rüsümâtiyle beraber hukuk-u tasarrufiyesi bir cihete tahsis kılınmıştır. Bu nevi arazi-i mevkûfede ferağ ve intikal misillû ahkâm ve muâmelât-ı kanuniye cari olmayıp ancak taraf-ı vakıftan gerek bizzat ve gerek alâ tarîkil-icar ziraat ve tasarruf ettirilerek menâfi-i hâsılası vakfın meşrûtun-lehine sarfolunur.

AK. 1,106,107

MADDE 5 — Arazi-i metrûke iki kısımdır: Biri umum nâs için terkolunmuş olan yerlerdir ki tarîk-i âm bu kabildendir. Diğeri bir karye veya kurâ (köyler) ve kasabât-ı müteaddidenin umum ahalisine terk ve tah-

sis olunan yerlerdir ki ahali-i kurâ ve kasabata tahsis kılınmış olan mer'alar bu kabildendir.

AK. 1,91-102,; MC. 1271

MADDE 6 — Arazi-i mevât, bir kimsenin tasarrufunda olmadığı ve ahaliye terk ve tahsis kılınmadığı halde cehirüss-savt (sesi yüksek) olan kimsenin aksây-ı umrandan sayhası (bağırması) istima' olunmayacak derecelerde kurâ ve kasabattan baîd (uzak) bulunan yani aksây-ı umrâna (şehrin en dışındaki evlere) tahminen 1,5 mil yani yarım saat miktarı mesafe bu'diyeti olan hâli mahallerdir.

AK. 1,103-107,; MC. 1270-1291

MADDE 7 — İşbu Kanunnâme-i Arazi üç baba taksim olunmuştur. Bab-ı Evvel, arazi-i mîriye beyanındadır. Bab-ı Sânî, arazi-i metrûke ile arazi-i mevât beyanında olup bu babda cibâl-i mübâhadan dahi bahsolunacaktır. Bab-ı Sâlis, müteferrikât (değişik hükümler) beyanındadır.

AK. 1-6

BÂB-I EVVEL

ARAZİ-İ MİRİYE

FASL-I EVVEL

Arazi-i Mîriyenin Sûret-i Tasarrufu

MADDE 8 — Bir karye ve kasabanın bütün arazisi toptan olarak ahalisinin hey'et-i mecmuasına veyahut içlerinden bil-intihâb (seçerek) bir veya iki üç şahsa ihâle ve tefvîz olunamayıp, ahaliden her şahsa başka başka arazi ihâle olunarak keyfiyet-i tasarruflarını mübeyyin yedlerine (ellerine) tapu senetleri i'tâ olunur.

MADDE 9 — Ziraat ve hirâsete (ekin ekmeye) kâbiliyeti olan arazi-i mîriyeye her türlü şey yani buğday ve arpa ve pirinç ve soya ve hububât-ı sâire ekilir ve îcâr veyahut iâre ile ektirilir ve mahlûlât faslında beyan olunacak a'zâr-ı sahihadan (haklı sebeplerden) biri tahakkuk etmedikçe ta'dil olunamaz.

AK. 68-76,85,103

MADDE 10 — Kadîmî otu biçilip öşr-ü mahsul alına gelen çayırlar, arazi-i mezrûa (tarım arazileri) gibi olup tapu ile tasarruf olunur ve hâsıl olan otundan yalnız mutasarrıfı intifa' edip âherîni (başkalarını) intifa'-

dan men'e muktedir olur ve bu makûle çayırlar me'muru izniyle sökülüp ziraat olunabilir.

MADDE 11 — Bâ-tapu tasarruf olunan tarlalardan arzın derece-i kâbiliyetine göre dinlendirmek için alıkonulan tarlada kelembe ta'bir olunur hasıl olan ottan yalnız tarla sahibi intifa' edip ol tarlaya âherîni (başkalarını) dühuldan ve hayvanâtını idhal ve ra'yden men' edebilir.

AK. 68

MADDE 12 — Bir kimse mutasarrıf olduğu arazisinin toprağını me'murundan izin almadıkça istimal edip kiremit ve tuğla gibi şeyler yapamaz. Yaptığı surette ol toprağın mahallindeki kıymeti, gerek ol arazi-i mîriyeden olsun ve gerek mevkûfeden bulunsun, ol kimseden cânib-i mîri için alınır.

MADDE 13 — Bir kimse bâ-tapu mutasarrıf olduğu arazisinden âherîni (başkalarını) biğayri hakkın mürurdan men' edebilir. Fakat kadimî ol araziden hakk-ı müruru var ise men' edemez.

MC. 1224

MADDE 14 — Bir kimsenin mutasarrıf olduğu arazisi üzerinde kendisinin izin ve ma'rifeti munzam olmaksızın âheri (bir başkası) fuzulî hark (ark) ihdas edemez ve harman yapamaz ve sâir suretle dahi fuzulî tasarruf edemez.

MADDE 15 — Bil-iştirâk tasarruf olunan arazi kâbili taksim yani müşteriklerden herbirinin hisse-i müfrezesiyle intifa mümkün olup da müşterikler veyahut içlerinden bazısı taksime talip olur ise hasbel mevki' a'la ve evsat ve ednâ itibar olunarak kur'ai şer'iye ve suver-i saire-i âdile ile kendileri veya vekil-i şer'îleri müvacehelerinde me'muru marifetiyle herkesin hissesi ifraz ve tayin ounur. Ve eğer kabil-i taksim değil ise kemâkân (olduğu gibi) ber-vechi iştirak tasarruf olunur. Mühâyee yani bil- münavebe tasarruf usûlü cari olmaz.

MC. 1174-1191, 28 Recep 1276 tarihli Tapu Senedatı Talimatı, madde, 11

MADDE 16 — Madde-i sâbıkada beyan olunan vechile arazi bittaksim müşteriklerden herbirisi tayîn-i hudûd ederek hissesini başka başka zabt ve tasarruf ettikten sonra içlerinden ba'zısı kısmet-i sâbıkayı ilga ile tekrar taksim ettirmeğe muktedir olamaz.

MADDE 17 — Me'murînin izin ve ma'rifeti munzam ve mutasarrıfları yahut vekîl-i şer'îleri hazır olmadıkça arazi taksim olunamaz.

MADDE 18 — Müştereken arazi mutasarrıfları veyahut içlerinden ba'zıları sağîr ve sağîre olduğu suretle 51. md.de beyan olunan vecihle kâbil-i kısmet olan arazileri vasîleri ma'rifetiyle taksim olunur. Mecnûn ve mecnûne ve ma'tûh ve ma'tûhenin arazileri dahi kezâlik vasîleri ma'rifetiyle taksim olunur.

MADDE 19 — Orman ve pürnallık gibi mahallere müstakilen bâ-tapu mutasarruf olan kimse ol mahalli açıp ziraat etmek üzere tarla ittihaz edebilir. Fakat o makûle mahallere müştereken mutasarrıf olanlardan biri diğer şerîkinin izni olmadıkça ol mahallerin mecmuunu veyahut bir miktarını açıp tarla yapamaz. Yaptığı surette şerîki ol açılan yere dahi müşterik olabilir.

MADDE 20 — Sığar (küçüklük) ile cünun ve teğallüb ve müddet-i sefer baîd (uzak) olan diyarda bulunmak gibi a'zâr-ı şer'iye-i mu'teberden biri şer'an tahakkuk etmedikçe 10 sene bilâ-niza' tasarruf olunan tapulu araziye müteallık davalar istima' olunmaz ve ol a'zar-ı mu'teberenin (haklı sebeplerin) zeval ve indifa' tarihinden itibaren 10 seneye kadar araziye müteallık deâvî (davalar) istima' olunup müddet-i mezkûre mürûrunda istima' kılınmaz. Fakat müddeâaleyh yedinde bulunan araziyi fuzûlen zabt ve ziraat etmiş olduğunu ikrar ve itiraf eder ise bu surette müruru zamana ve tasarrufa itibar olunmayıp ol arazi sahibine alıverilir.

AK. 23, 78; MC. 1162-1165

(Mecelle Cemiyeti Kararı, Tahrirât-ı Adliye, 6 Teşrîn-i evvel 1296, Ceride-i Mehâkim, No: 72, sh. 571)

ZEYL — (11 Cemâziyelevvel 1305, 12 Kânunusânî 1303, Cerîde-i Mahâkim, 13 Cemâziyel ûla 1305, 14 Kânunu sânî 1303, 429/4687) Arazi-i hâliye ve mahlûleden devletçe muhâcirîne tefvîz olunup onlar tarafından ziraat ve ebniye inşa olunan arazi hakkında bilâ-özür iki sene mürurundan sonra aheri tarafından ikame olunacak tasarruf davsı istima' olunmaz.

MADDE 21 — Fuzûlen veyahut teğallüben (zorla) zapt ve ziraat olunup sal be sal (yıl be yıl) hukuk-u arzı alınmış olan arazi ba'del-muhâkeme memuru marifetiyle istirdat ve zaptolunduktan sonra gerek memurînin ve gerek arazisini istirdat eden kimsenin ol araziyi fuzulî veyahut teğallüben zapt ve ziraat eyleyen şahıstan noksan-ı arz veyahut ecri misil almaya salahiyeti yoktur. Sağîr ve sağîre ve mecnûn ve mecnûne ve ma'tûh ve ma'tûhenin arazisinde dahi hüküm bu veçhiledir.

Arazi-i Emiriye ve Sınır Davaları ile ilgili Bkz. İradei seniye, 22 Şaban 1296 (Düstur I.T. 4/362 II. Baskı, 344)

MADDE 22 — Fuzûlen veyahut teğallüben zapt ve ziraat olunan arazi istirdat olundukta ol arazide ber-veçhi meşrûh zaptetmiş olan kimse tarafından ekilmiş ve bitmiş olan ekin veya hadravât-ı sâireyi araziyi istirdat eden kimse ol kimseye me'muru ma'rifetiyle kal ettirebilip ol ekin veya hadravâtı zapta salâhiyeti yoktur.

ZEYL — (4 Cemâziyel âhire 1303/27 Kânûnu sâni 1301 Divan-ı Hümâyun, Nizâmât Defteri, 3/35) Eğer tohum henüz nâbit olmamış ise araziyi istirdat eden kimesne ekilmis olan tohumun mislini ol kimseye i'tâ ile ol tohum-u mezrûu temellük eder.

MADDE 23 — Bir kimse mutasarrıf olduğu arazisini ahere icar veyahut iâre eylediği halde müste'cir ve gerek müsteir bulunan kimesne müddet-i medîde ol araziyi ziraat ve tasarruf etmesi ile ol kimse müste'cir ve müsteîr olduğunu mu'terif iken üzerinde hakk-ı kararı sabit olmaz.

Ve bu surette mürurızamana itibar olunmayıp arazi mutasarrıfı olan kimsenin cemî-i zamanında arazisini yed-i müsteîr ve müste'cirden ahz ve zapta selahiyeti vardır.

AK. 20,78; MC. 1673

MADDE 24 — Bir karye veyahut üç beş karye ahalisine mahsus olan kışlak ve yaylaklardan başka minel-kadîm müstakilen yaylak ve kışlak ittihaz kılınmış ve bâ-tapu müstakilen veya müştereken tasarruf olunagelmiş olan mahallerin arazi-i mezrûadan farkı olmayıp hakkında zikrolunan ve bundan sonra beyan olunacak muamele-i kanuniye bitemâmihâ (tamamiyle) icra kılınır ve şu iki nevi yaylak ve kışlağın sahiplerinden dahi tahammüllerine göre rüsûmat-ı kışlakiye ve yaylakiye ahzolunur.

AK. 101

(Defterhanede kayıtlı olmayan yaylak, kışlak ve korular hakkındaki irâde-i seniye, 3 Muharrem 1274, Divân-ı Hümayun, Kavânin-i Kalemiye Defteri, Sh. 48)

MADDE 25 — Bir kimse mutasarrıf olduğu arazisine me'murînin izni olmadıkça kürûm (asmalar) ve enva-i eşcar-ı müsmire (değişik meyveli ağaçlar) garsederek bağ ve bahçe ittihaz edemeyip hatta bilâ izin etmiş bulunur ise üç seneye kadar ol eşcarı kal' ettirmeye canib-î mîrînin salahiyeti vardır. Üç seneyi tecavüz edipte ol eşcardan intifa' olunmak derecesine gelinmiş ise alâ-halihî (olduğu gibi) terk olunmak lâzım gelir. Fakat gerek bu makûle bilâ-izin garsolunup, üç seneyi tecavüz etmiş olan ve gerek me'murînin izniyle dikilmiş olan eşcar-ı müsmire araziye tabi olmayıp sahibinin mülkü olarak ancak hasılat-ı vakıasından sene be sene öşür alınır, ve böyle eşcarı hasılatından öşür alınan bağ ve bahçelerin yerleri için mukâtaa takdir olunamaz.

MADDE 26 — Bir kimse müstakilen veya müştereken mutasarrıf olduğu arazide hoday-i nâbit olan eşcarı aşılayıp terbiye etmiş ise ol eşcarı temellük etmiş olur. Gerek şerik ve gerek me'muru tarafından bu makûle eşcara müdahale olunmayıp yalnız senevî hasılatı vakıasından öşr-i şerîsi alınır.

MC. 1245

MADDE 27 — Bir kimsenin mutasarrıf olduğu arazisinde hoday-ı nâbit olan eşcarı arazi mutassarıfının izni bulunmadıkça ecânibden biri aşılayıp terbiye ederek temellük eylemeye salahiyeti yoktur. Aşılayıp terbiye edecek olursa arazi mutasarrıfı men eylemeye muktedir olur. Ve eğer aşılamış bulunursa arazi mutasarrıfı memuru ma'rifetiyle ol eşcarı aşılandığı mahalden kat' ettirmeye selahiyeti vardır.

MC. 1245

MADDE 28 — Alel-ıtlak arazi-i mîriye üzerinde hodây-ı nâbit olan palamut ve ceviz ve kestane ve gürgen ve meşe ağaçları misillû eşcâr-ı müsmire ve gayr-i müsmire (meyveli ve meyvesiz ağaçlar) araziye tabi olup menâfii ol arazi mutasarrıfına ait olur. Fakat eşcâr-ı müsmirenin hâsılatından cânib-i mîrî için öşr-ü şerî alınır ve bu makûle hodây-ı nâbit olan eşcârı gerek mutasarrıfı ve gerek ecânibden birisi kat' veyahut kal' edemez. Şayet eder ise cânib-i mîrîden ol eşcârın kaimeten kıymeti kat' ve kal' eyleyen kimseden alınır.

(Emvâl-i Gayr-i Menkulenin Tasarrufu ile ilgili Kanun-u Muvakkat, 30 Mart 1329, md. 12, Takvim-i Vakâyi', 1435)

MADDE 29 — Bir kimse mutasarrıf olduğu arazi üzerinde me'muru izniyle eşcâr-ı gayr-i müsmire garsederek koru ittihaz eylediği halde ol eşcâr kendisinin mülkü olup yalnız onun kat' ve kal' eylemeğe salahiyeti vardır.' Ve başkası kat' eder ise ol eşcârın kaimeten kıymetini alır ve bu makûle koruların mahallerine hasbel-mevki' marğubiyet-i mütefâviteye riayet olunarak öşre muâdil icâre-i zemin takdir ve tahsis olunur.

EGMT Kanun-u Muvakkat, 5,10 TV. 1430, 3 Muharrem 1274 Tarihli İrâde-i Seniyye, bkz. AK. 24

MADDE 30 — Cibâl-i mübâha ile ahali-i kurâya mahsus olan orman ve korulardan mâada eşcâr-ı hodây-ı nâbit olup ihtitâben (koru olarak) eben an ced (deden babaya) veyahut âherden teferruğan tasarruf oluna gelen korular tapu ile tasarruf olunarak eşcârını yalnız mutasarrıfı kat' eder. Ecânibeden biri kat edecek olursa me'muru ma'rifetiyle men' edebilir ve eğer kat etmiş ise ol eşcârın kaimeten kıymeti mîrî için alınır ve bunların mahalleri için dahi cânib-i mîrîden öşre muâdil icâre-i zemin alınır ve bu makûle korular hakkında dahi arazi-i sâire muamelesi olunur.

AK. 7,104; 3 Muharrem 1274 tarihli İrade-i Seniyye, Karakoç, Sergiz, Tahşiyeli Kavânîn, 1/161-162; EGTKM.5

MADDE 31 — Arazi-i mîriye üzerinde me'murinîn izni olmadıkça müceddeden ebniye inşa ve ihdas olunamaz. Olunduğu surette cânib-i mîrîden hedmettirilebilir.

EGTKM. 5

MADDE 32 — Arazi-i mîriye üzerinde bihasebil-icab mutassarrıfı tarafından ebniye inşa olunacak olduğu halde me'muru ma'rifetiyle çiftlik ebniyesi ve değirmen ve ağıl ve dam ve anbar ve ahır ve samanlık ve mandıra gibi ebniye inşa olunabilip fakat mahallerine hasbel-mevki (yerine göre) arzın şeref ve itibarına göre öşre muâdil senevî icâre-i zemîn takdir ve tahsis kılınır. Ama eser-i bina olmayan ham arazi üzerine süknâ ittihaz olunmak üzere müceddeden ebniye inşasiyle mahalle veyahut bir karye

teşkili behemehal irâde-i seniyye-i mahsusasına mütevakkıf olup yalnız me'murînin izni kâfi değildir.

AK. 81; EGTKM.5.6

MADDE 33 — Bâ-tapu tasarruf olunan araziye gerek mutasarrıfı ve gerek ecânibden biri meyyit defnedemez. Ve ettiği surette defnolunan meyyit dağılmamış ise me'muru tarafından mahall-i âhere naklettirilir ve eğer dağılmış ise üzeri tesviye olunur.

MADDE 34 — Arazi-i mîriyeden bil-ifraz harman yeri ittihaz kılınmış ve müstakillen ya müştereken bâ-tapu tasarruf olunagelmiş olan yerler hakkında arazi-i sâire muamelesi olunur. Arazi-i mîriyeden müfrez tuz harmanları yerleri dahi bu kabildendir. Ve böyle harman yerleri için öşre muâdil senevî mukataa-i zemin alınır.

EGTKM. 5

MADDE 35 — Bir kimsenin sahihan mutasarrıf olduğu arazisi üzerinde diğer bir şahıs fuzûlen ebniye ihdas veyahut kürûm ve eşcâr gars eylese, arazi mutasarrıfının ol ebniye ve kürûm ve eşcâri me'muru ma'rifetiyle hedm ve kal' ettirmeğe salahiyeti vardır.

Bil-iştirâk tasarruf olunan arazinin mecmuu üzerine müştiriklerden biri diğerinin izni bulunmaksızın fuzûlen ebniye ve eşcâr ihdas ve garsederse diğer şerîkin hissesi hakkında yine bu muamele olunur.

Ancak bir kimse âherden teferruğ veyahut mahlûl zannıyla cânib-i mîrîden tefevvuz veya baba ve anasından intikal gibi esbab-ı tasarrufdan bir sebeb ile yedinde ma'mûlünbih sened bulunduğu halde, mutasarrıf olduğu arazisi üzerinde ebniye veya eşcâr ihdas ve gars eyledikten sonra bir şahıs zuhur edip ol ebniye ve eşcâr mahallin müstahık çıkarak ol mahalde hakk-ı tasarrufu tebeyyün ve tahakkuk eylediği surette ebniye ve eşcârın maklûan kıymeti ol mahallin kıymetinden ziyade ise, mahall-i mezkûrun kıymet-i sahihası müstahık çıkan şahsa verilerek ol mahal ebniye ve eşcâr sahibinin yedinde ibkâ olunur. Ve eğer ol mahallin kıymeti ebniye ve eşcârın kıymetinden ezyed (daha fazla) ise, ol ebniye ve eşcârın müstahakkul-kal' olduğu halde olan kıymeti sahibine verilerek ebniye ve eşcâr şahs-ı mezbûra verilir.

Ve biliştirâk tasarruf olunan arazinin bazı mahalli üzerinde şerîkinin izni bulunmaksızın diğeri ebniye veya eşcâr ihdas ve gars eylediği surette 51. md. de beyan olunan vechile ol arazi taksim olunup ebniye veya eşcâr mahalli, şerîkinin hissesine isabet ederse yine bu muamele icra olunur.

MC. 906; EGTKM. 11,13

FASL-I SANİ

Arazi-i Mîriyenin Suret-i Ferâğı

MADDE 36 — Ba-tapu tasarruf olunan araziyi mutasarrıfı memuru izniyle gerek meccânen ve gerek bedel-i malum mukabilinde dilediği kimseye fâriğ olabilir ve memurînin izin ve ma'rifeti munzam olmadıkça alelumum arazi-i miriyenin ferağı mu'teber olmayıp mefrûğun lehin yani alan kimsenin aldığı arazide tasarrufu be-her hal me'murînin iznine mütevakkıf olarak, memuru izin vermeksizin mefrûğunleh fevt olsa fâriğ bulunan kimse kel-evvel (önceki gibi) arazisine mutasarrıf olabilir. Ve fâriğ fevt olduğu surette ber-vech-i âti hakk-ı intikala nâil olan vârisleri var ise onlara intikal eder. Yok ise müstehakk-ı tapu olur. Mefrûğunleh dahi vermiş olduğu bedeli fâriğin terekesinden alır. Kezalik arazi mübadelesi dahi beher hal memurînin iznine mütevakkıftır ve arazi mutasarrıfının memuru izniyle ferağ ve tefvîzinde mefrûğunlehin veyahut tarafından birinin teferruğ ve tefevvuzu lazımdır.

EGTKM. 1

MADDE 37 — Arazi-i miriyenin teferruğunda mücerret memurînin izni kafi olmakla, bir kimse arazisini memuru izniyle âhere fâriğ olduktan sonra mefrûğunleh tapu senedi almaksızın fâriğ bulunan kimse fevt olsa, ferâğ-ı mezkûr mu'teber olmakla ol araziye mâhlul nazarıyle bakılmaz.

AK. 36

MADDE 38 — Bir kimse arazisini meccanen yani bedel tesmiye etmeyerek âhere fâriğ olduktan sonra muahharan ol arazi mukabilinde bedel iddiasına kendisinin selahiyeti olmayacağı misillû vefatında veresesinin dahi davaya selahiyeti olmaz. Ve miktar-ı malum bedel vermek üzere memuru izniyle âhere ferâğ ettikten sonra mefrûğunleh tarafından bedel-i mezkûr fâriğ bulunan kimseye i'ta olunmadığı halde fâriğin veyahut vefatından sonra hakk-ı intikala nâil olan vârislerinin mefrûğunlehden veyahut mefrûğunleh fevt olmuş ise hakk-ı intikale nâil olan vârislerinden ol araziyi istirdat ve zapta salahiyetleri vardır, ve bedel-i merkum i'ta olunduğu takdirde ber-vech-i muharrer dava ve istirdada salahiyet kalmaz.

Krş. 8 Rebiül-Evvel 1295 tarihli İrade-i seniyye Serkiz Karakoç, Tahşiyeli Kavanin, c.I, sh. 272)

MADDE 39 — Bir kimse arazisini gerek meccanen ve gerek bedel-i malum mukabilinde memuru izniyle âhere ferâğ-ı mu'teber-i katî ile fâriğ olduktan sonra ferâğından rûcu edemez.

MC. 375,524

MADDE 40 — Bir kimse arazisini memuru izniyle âhere ferâğ eyledikten sonra mefrûğunlehin izni bulunmaksızın tekrar bir başkasına dahi ferağ eylese, ferâğ-ı sani mu'teber değildir.

MADDE 41 — Bil-iştirak arazi tasarruf eden kimesne halît ve şerîkinin izni olmaksızın hissesini meccanen veya bedel mukabilinde fâriğ olamaz. Olduğu halde ol şerîkin beş seneye kadar hîn-i talepteki bedel-i misil ile ol hisseyi alan kimseden almağa salahiyeti vardır. Ve bu beş sene sığar ve cünûn ve müddet-i sefer baid (uzak) diyarda bulunmak gibi âzar ile mûrur etse bile, ol müddet mûrurunda da'vaya salahiyeti kalmaz. Ve eğer hîn-i ferâğda şerîk-i mezkûr izin vermek veyahut kendüye teklif olunup da almaktan istinkâf etmek ile iskat-ı hak eylemiş ise muahharan dava edemez.

AK. 42,; MC. 943,944,954,966,978-980,986,1045,1664; Tapu Talimatı, 28 Recep 1276, md.11,; Düstur, I.T. 1/200)

ZEYL — (19 Şa'ban 1291/18 Eylül 1290, Düstur, I.T. 3/457) Ve bu beş sene zarfında halît ve şerîk fevt olsa, hakk-ı intikala nâil olan veresesinin mefrûğunlehden ve mefrûğunleh fevt olsa hakk-ı intikala nail olan veresesinden halît ve şerîkin ve halît ve şerîk ile mefrûğunleh ikisi birden fevt olsa halît ve şerîkin hakk-ı intikala nail olan veresesinin mefrûğunlehin hakk-ı intikale nail olan veresesinden ol araziyi vech-i meşrûh üzere almağa hak ve salahiyetleri vardır.

MADDE 42 — Şûrekay-ı selâseden (üç ortaktan) veyahut daha ziyade şerîklerden biri hissesini âhere fâriğ olacak oldukta, diğer şerîklerden birisi âher üzerine tercih olunamayıp diğerleri dahi talip oldukları halde ol hisseyi bil-iştirak almağa hakları vardır. Ve şürekây-ı merkûmeden biri hissesini tamamen diğer şerîkine fâriğ olsa, şerîk-i âher ol hisseden hisse-i musîbesini alabilir, ve madde-i sâbıkada beyan olunan hükümler bunlar hakkında dahi câridir.

AK. 41

MADDE 43 — Bir kimse âherin veya şerîkinin arazisini mutasarrıfı tarafından ferâğa vekâleti olmaksızın me'muru izniyle âhere füzûlen fâriğ oldukta, ol arazinin mutasarrıfı ferâğ-ı mezkûru müciz olmadığı halde me'muru ma'rifetiyle fuzûli teferruğ ve zapteden kimseden arazisini istirdat eder.

MC. 1659

MADDE 44 — Üzerinde diğerinin mülk eşcâr veya ebniyesi bulunup da ol eşcâr veya ebniyeye tebaiyyetle ziraat ve tasarruf olunan araziyi mutasarıfı, eşcâr ve ebniyenin sahibi tapuy-u misliyle almağa talip iken, gerek meccanen ve gerek bedel mukabilinde âhere fâriğ olamaz. Fâriğ olmuş olduğu halde 10 seneye kadar talep ve davaya salâhiyeti olup da ol araziyi hîn-i talepteki bedel-i misliyle almağa hakkı vardır ve bu hususta

sığar ve cünûn ve müddet-i sefer baîd diyarda bulunmak gibi özürler mu'teber değildir.

MC. 943,944,966,978-980,986,1664; EGTKM. II

MADDE 45 — Bir karyenin hududu dahilinde olup bâ-tapu tasarruf olunan araziyi mutasarrıfı bulunan kimse, diğer karye ahalisinden bir kimseye fâriğ olduğu halde ol arazinin bulunduğu karye ahalisinden yere zarureti olanların ol araziyi bedel-i misliyle bir seneye kadar talep ve davaya salahiyeti vardır.

MADDE 46 — Emlâkde câri olan şüf'a, arazi-i mîriye ve mevkûfede câri değildir. Yani bir kimse mutasarrıf olduğu arazisini bedel-i malum mukabilinde âhere ferâğ eylediği halde hem-hududu bulunan kimsenin "ol bedel ile ben teferruğ ederim" deyû davaya salahiyeti yoktur.

MC. 1008 vd., 1017,1019

MADDE 47 — Şu kadar dönüm veya zira deyu ferâğ olunan arazide dönüm ve ziraa itibar olunup, amma tayin ve irâe-i hudût (sınırları gösterilerek) olunarak ferâğ olunan arazide, gerek dönüm ve zira' zikrolunsun ve gerek zikrolunmasın, dönüm ve ziraa itibar olunmayarak, yalnız hududa itibar olunur. Meselâ bir kimse 25 dönüm gelir deyû arazisini irâe ve tahdit ederek âhere fâriğ olduktan sonra arazi-i mezkûrenin 32 dönüm olduğu zahir olmasıyla yedi dönümü tefrik ile geri alırım yahut ziyade akçe isterim deyû mefrûğunlehe müdahale edemeyeceği misillû ferâğından sonra vefat eylese "evladı yahut babası ya anası" dahi müdahaleye muktedir olamaz. Ve keza arazi-i mezkûre 18 dönüm çıksa mefrûğun leh dahi ol arazi bedelinden yedi dönüme isabet eden miktarı istirdat edemez.

AK. 54,; (Emvâl-i Gayr-i Menkulenin intikalına dair 21 Şubat 1328 tarihli Kanunu Muvakkat, Takvim-i Vakayi; 1398)

MADDE 48 — Bir kimse arazisini âhere fâriğ oldukta, üzerinde hodây-ı nâbit eşcâr yere tabi olduğundan ferâğda beher hal dahil olur. Ama ol arazi üzerinde bulunan mülk eşcârı hîn-i ferağda zikrederek bey' etmedikçe ol eşcarı mefrûğunlehin zapta selahiyeti yoktur.

AK. 52,; EGTKM. 5,; EGİKM. 11

MADDE 49 — Bâ-tapu tasarruf olunan arazi üzerine memuru ma'rifetiyle muahharan gars ve ihdas kılınmış olan mülk eşcâr ve kürûm ve ebniyeyi sahibi bulunanlar âhere bey' eyledikleri halde yerleri dahi memuru ma'rifetiyle eşcâr ve kürûm ve ebniyeyi iştira eden kimseye ferâğ ettirilir. Yeri arz-ı mîrî ve eşcarı mülk olan korular hakkında dahi bu vechile muamele olunur.

AK. 48,31; EGTKM. 5

MADDE 50 — Sağîr ve sagîre ve mecnûn ve mecnûnenin ve ma'tûh ve ma'tûhenin uhdelerinde olan arazilerini âhere ferağları mu'teber olmayıp bu surette fâriğ olup da bülûğ ve ifâkatlerinden evvel fevt olsalar, ber-vech-i âtî hakk-ı intikale nâil olan vârisleri var ise onlara intikal eder, yok ise ol arazi müstahakk-ı tapu olur.

MC. 943,944,978,980,986

MADDE 51 — Sağîr ve sagîre ve mecnûn ve mecnûne ve ma'tûh ve ma'tûhe arazi teferruğ ve tefevvuz edemezler. Fakat haklarında mûcib-i hayr ve menfaat olacağı derkâr ise veli ve vasîleri onlar için bil-velayet ve bil-vesâyet arazi alabilirler.

MC. 943,944,978,980,986

MADDE 52 — Sâğîr ve sagîrenin baba ve analarından intikâl etmiş veyahut âher suretle uhdelerine geçmiş olan araziyi veli ve vasileri zaruret-i deyn veya zaruret-i nafaka için veyahut diğer bir sebebe mebni âhere ferâğ edemez. Ve kendi uhdelerine dahi geçiremez. Ferağ eyledikleri veya uhdelerine geçirdikleri halde sagîr ve sagîre, bâliğ ve bâliğa ve tasarrufa kâdir ve kâdire olduklarından sonra on seneye kadar arazilerini memuru ma'rifetiyle zilyet bulunan kimseden istirdat ve zaptederler ve kabl-el-bülûğ vefat ettiklerinde arazi-i merkume hakk-ı intikale nâil olan vârisleri var ise onlara intikal eder, yok ise müstahakk-ı tapu olur. Fakat sagîr ve sagîre uhdelerinde bulunan çiftlikler veli ve vasîleri ma'rifetiyle haklarında mûcib-i zarar ve ziyan olmayacak surette idare olunamayıp ve müştemilâtı kıymetli olmakla telef ve zayi olmalarından sağîr ve sağîre hakkında hasar-ı küllî terettüp edeceği tahakkuk ederek mesâğ-ı şerîye binaen satılmaları lazım gelip de ebniye ve müştemilât-ı sâirenin araziden tefrîki sebebiyle sırf arazinin ibkâsı sağîr ve sağîre hakkında muzır olduğu şer'an tebeyyün ve tahakkuk eder ise taraf-ı şer'den izin hücceti alınarak ol müştemilât ile bile arazisi dahi kıymet-i misliye ve hakikiyesiyle satılabilir. Ve ber-minvâl-i muharrer satıldıktan sonra sağîr ve sağîrenin ba'del-bülûğ ol arazi ve müştemilât-ı sâireyi istirdat ve zapt eylemeğe salâhiyeti kalmaz. Mecnûn ve mecnûne ve ma'tûh ve ma'tûhenin arazilerinde dahi hüküm bu minval üzeredir.

MC. 943,944,966,978-980,986; EGİKM. 11,; EGTKM. 5; Tapu Niz. 31-33

MADDE 53 — Arazi-i mîrîye ve mevkûfe üzerine eşcâr ve kürûm garsolunarak ittihaz kılınmış olan bağ ve bahçenin veyahut ihdas olunmuş olan ebniyenin mutasarrıf ve mutasarrıfeleri sağîr ve sağîre ve mecnûn ve mecnûn ve mecnûne ve ma'tûh ve ma'tûhe bulundukları halde, veli ve vasileri bu makûle bağ ve bahçeleri ve ebniyeyi müsevviğât-ı şeriyeye binâen (kanunî gerekçelere dayanarak) âhere satabilirler ve ol emlâke tebaiyyetle yerlerini dahi fâriğ olabilirler.

MC. 943,944,966,974,978-980,986; AK. 52

FASL-I SÂLİS
Arazi-i Emîriyenin Suret-i İntikali

MADDE 54 — Arazi-i mîriye ve mevkûfe mutasarrıf ve mutasarrıfelerinden biri fevt oldukda, uhdesinde olan arazi erkek ve kız evladına, gerek arazinin olduğu mahalde bulunsunlar ve gerek diyar-ı âherde olsunlar, meccânen ve bilâ bedel müstakillen intikal eder. Arazi mutasarrıflarından biri fevt olup da zevcesi hâmile bulunduğu halde ol arazi hamlin zuhuruna kadar tevkif olunur.

Tapu Niz. (5 Cemaziyel âhire-1275), md. 5

MADDE 55 — Arazi-i mîriye ve mevkûfe mutasarrıf ve mutasarrıfelerinden bilâ veled vefat edenlerin arazisi babası var ise ona, yok ise validesine ber-minvâl-i sâbık meccânen intikal eder.

Tapu Niz. 5

Arazi-i Emîriye Ve Mevkûfenin Tevsî-i İntikâlâtı hakkındaki 17 Muharrem 1284 tarihli Kanun (Düstur, I.T. c.l, sh. 223), Ayrıca bkz. EGİKM. (21 Şubat 1328/1912 tarihli) Takvim-i Vakayi, 1398, Düstur, II. T.c. sh. 145

ARAZİ-İ EMÎRİYE VE MEVKÛFENİN TEVSÎ-İ İNTİKÂLİNE MÜTEDÂİR 17 MUHARREM 1284 TARİHLİ KANUNA ZEYL: (10 Zilhicce, 1288, Düstur, I.T. c.l, sh. 224)

"Bir kimesne zevcesini talak-ı ricî ile tatlik edip de zevcenin iddeti münkaziye olmaksızın zevceynden biri veyahut bir kimesne bir hatunu nikâh edip de dühul ve halvet-i sahiha bulunmaksızın kezâlik zevceynden biri vefat ettikde, uhdesinde münhal olan arazide şer'an verâseti sabit olan zevc ve zevcenin hakk-ı intikâli olduğu misillû bir adam maraz-ı mevtinde zevcesini talak-ı bâyin ile tatlik ettikten sonra zevcenin iddeti tekmil olmaksızın zevc fevt olsa, arazisinde kezâlik şer'an verâseti sâbit olan zevcenin hakk-ı intikâli bulunacaktır." (Önemine binâen buraya alınmıştır.)

MADDE 56 — Müteveffâ ve müteveffâtın bazı evladı hazır ve mevcud ve bazı evladı gaybet-i münkatıa ile gâib ve mefkûd olduğu halde, arazisi hazır ve mevcud olanlara verilir. Ancak gâib olan babasının veya anasının vefatı tarihinden itibaren üç sene müddet zarfında zuhur eder ise yahut hayatta olduğu mütehakkak olur ise, ol araziden hissesini alır. Baba ve ana hakkında dahi hüküm bu vechiledir.
AK. 55

MADDE 57 — Üç sene gaybet-i münkatıa ile gâib olup hayat ve memâtı malum olmayan kimsenin arazisi madde-i sâbıkada beyan olunduğu vechile evladına ve evladı yok ise babasına ve babası yok ise anasına intikal eder ve bunlardan biri olmadığı halde, müstehakk-ı tapu olur. Yani

bervech-i âtî hakk-ı tapu ashabı var ise tapuy-u misliyle onlara ve eğer yok ise bilmüzâyede tâlibine tefvîz olunur.

AK. 55

MADDE 58 — Asâkir-i şâhâneden olup diyar-ı âherde bil-fiil hizmet-i askeriyede bulunmakda olan kimseye, gerek hayatı malum olsun ve gerek gaybet-i münkatıa ile gâib bulunsun, babası ve anası veya evladı arazisi kendisine intikal ederek mevti şer'an tahakkuk eylemedikçe ol arazi bir kimseye tefvîz olunamaz. Şayet tefvîz olunmuş ise, ol kimse her ne zaman zuhur eder ise kendisine intikal etmiş olan araziyi, her kimin yedinde bulunur ise ondan alarak zapt ve tasarrufa salahiyeti vardır. Fakat hukuk-u araziyi sıyâneten bu misillû asâkir-i şâhânenin arazileri emval ve eşyalarını hıfzeden akraba ve ümenâlarına (güvendiklerine), yok ise bir âher kimseye ziraat ettirilip hukuk-u arz tahsil ve istîfâ kılınır.

AK. 55

MADDE 59 — Arazi mutasarrıf ve mutasarrıfalarından evladı ve babası ve anası olmadığı halde vefat edenlerin arazisi;

Evvela, liebeveyn (ana baba bir) ve lieb (baba bir) er kardeşine, tapuy-u misliyle yani ol yerlerin mikdar ve dönümü ve hududunu ve hasbel mevki kuvve-i nâbitesine (verimliliğine) göre şeref ve itibarını bilir bi-ğaraz erbab-ı vukûfun takdir eyledikleri bedel-i muayyen ile verilir ve on seneye kadar taleb ve istirdada salâhiyeti vardır.

Saniyen, liebeveyn ve lieb er kardeşi yok ise, gerek ol arazinin bulunduğu karye ve kasabada sâkine ve gerek âher mahalde mutavattıne (yerleşmiş) olan liebeveyn ve lieb kızkardeşine kezâlik tapuy-u misliyle verilir ve beş seneye kadar taleb ve davaya salâhiyetleri vardır.

Sâlisen, liebeveyn ve lieb kız kardeşi yok ise oğlunun oğlu ile oğlunun kızına seviyyen (eşit olarak) kezâlik tapuy-u misil ile verilir ve on seneye değin taleb ve davaya salâhiyetleri vardır.

Râbian, oğlunun oğlu ve oğlunun kızı yok ise zevcine veyahut zevcesine kezâlik tapuy-u misliyle verilir ve on seneye değin taleb ve davaya salâhiyetleri vardır.

Hâmisen, zevci veyahut zevcesi yok ise liüm (ana bir) er ve kız kardeşine kezâlik seviyyen tapuy-u misliyle verilir ve beş seneye değin taleb ve davaya salâhiyetleri vardır.

Sâdisen, liüm er ve kız kardeşi yok ise kızının oğluyla kızının kızına kezâlik seviyyen tapuy-u misliyle verilir ve beş seneye değin taleb ve davaya salâhiyetleri vardır.

Sâbian, kızının oğlu ve kızının kızı yok ise arazi üzerinde mülk eşcâr veyahut mülk ebniyesi bulunduğu halde, eşcâr veya ebniye intikal eden veresesine kezâlik seviyyen tapuy-u misliyle verilir ve on seneye kadar taleb ve davaya salâhiyeti vardır.

Zikrolunanlardan maada akrabadan olarak hakk-ı tapu ashabı yoktur. Ber-minvâl-i meşrûh veresesi dahi olmadığı halde;

Sâminen, ol arazide şerîk (ortak) ve halît (irtifak hakkında ortak) bulunanlara kezâlik tapuy-u misliyle verilir ve beş seneye kadar taleb ve davaya salâhiyeti vardır.

Tâsian, şerîk ve halîti yok ise ol arazinin bulunduğu karye ahalisinden yere zaruret ve ihtiyacı olanlara kezâlik tapuy-u misliyle verilir ve bir seneye kadar taleb ve davaya salâhiyeti vardır. Ve ehl-i karyeden yere zarureti olanlar müteaddit olup da cümlesi birden ber-minvâl-i muharrer müstehakk-ı tapu olan araziyi almağa talib olurlar ise, ol arazinin taksiminde bir günâ mahzur ve mazarrat olmadığı halde bittaksim her kese parça parça tefvîz kılınır. Ve kâbil-i taksim olmadığı veyahut taksiminde bazı mertebe mazarrat bulunduğu surette, içlerinden en ziyade yere ihtiyacı olana verilir. İhtiyaçta müsâvât üzere oldukları takdirde, bizzat ve bilfiil hizmet-i askeriyede bulunup da tekmîl-i me'muriyet ederek vatanına gelmiş olan var ise ona, yok ise beynlerinde (aralarında) kur'a atılarak ismine isâbet eden kimseye verilir ve bunlardan birine verildikten sonra diğerinin muahharan bir vecihle taleb ve davaya salâhiyeti yoktur.

AK. 55; Tapu Niz. (5 Cemâziyel âhire 1275) md. 18, (burada da müstahakk-l tapu ve tapuy-u misil tabirleri kullanılmaktadır.)

Arazi-i Emîriyenin Suret-i İntikâline Dâir Kanun (17 Muharrem 1284 tarihli) Düstur,, I. T. c.l, sh. 223; EGİKM. (21 Şubat 1328/1912 tarihli); EGTKM. (30 Mart 1329 tarihli) md. 5

(Tapu Hakkı Sahiplerini Osmanlı Devleti Boyunca beş safhada toplamak mümkündür:

1. SAFHA Başta Ebussuudun hazırladığı olmak üzere eski kanunnamelerde:

A) Erkek Arazisinde (Çocuksuz);

1- Baba bir erkek kardeş,

2- Tarlanın olduğu yerde sâkin bababir kız kardeş,

3- Baba,

4- Anne,

5- Anneden önce ölen oğlunun oğlu,

6- Arazideki mülk ağaçlar intikal eden mirasçılar,

7- Gayr-i menkul ve irtifak hakkı ortakları, (şerîk ve halît)

8- Köy ahalisinden ihtiyacı olanlar.

B) Çocuksuz Kadının Arazisinde;

1- Arazideki mülk ağaç ve binalar intikal eden mirasçılar,

2- Şerîk ve halît

3- Köy ahalisinden ihtiyacı olanlar.

2. SAFHA (23 Rebiülevvel 1265 tarihli İrade-i Seniyye ve aynı tarihli Ahkâm-ı Meriye yahut Kanûn-u Sultânî) 1. safhanın hemen hemen aynisidir.

3. SAFHA (Hatt-ı Humâyûn, Cemâziyelûlâ 1274/1858 tarihli ve 23 Şevval 1274 tarihli Arazi Kanunu) Bk. AK. 59

4. SAFHA (17 Muharrem 1284/1867 tarihli Tevsi-i İntikal Kanunu, Düstur, I.T. c.I, sh. 223)

1- Mülk ağaç ve binalar intikal eden mirasçılar,

2- Şerîk ve halît

3- Köy ahilisinden ihtiyacı olanlar.

5. SAFHA (21 Şubat 1328/1912 tarihli İntikâlât Kanun-u Muvakkatı, Düstur, II. T. c. 5. sh. 145)

1- Şerîk ve halît,

2- Köy ahalisinden ihtiyacı olanlar.

(Karakoç, Tahşiyeli Kavânin, c.I, sh. 213-214)

MADDE 60 — Arazi mutasarrıf ve mutasarrıfalarından biri hakk-ı intkâle nâil olan vârisleri yani evladı ve babası ve anası olmayarak fevt oldukda, ber-minvâl-i muharrer hakk-ı tapu ashabı dahi olmadığı veyahut olup da hakk-ı tapuları olduğu araziyi tapuy-u misliyle almaktan istinkâf ile iskat-ı hak eyledikleri halde, ol arazi sırf mahlûl olarak bil-müzâyede tâlibine tefvîz olunur. Fakat hakk-ı tapu ashabı sağîr ve sağîre ve mecnûn ve mecnûne ise, gerek kendilerinin ve gerek veli ve vasilerinin iskat-ı hak etmeleri mu'teber değildir.

AK. 55,59; MC. 943 vd., 978; Tapu Niz. 18

MADDE 61 — Bâlâda mezkûr hakk-ı tapu ashabının taleb ve davaya salâhiyetlerinde tayin olunan müddetler, arazi mutasarrıf ve mutasarrıfalarının vefatları tarihinden itibar olunup ol müddetler zarfında ol arazi gerek âhere verilmiş olsun ve gerek kimseye verilmemiş bulunsun, hîn-i talepteki tapuy-u mislini vererek hakk-ı tapu ashabı ol araziyi cânib-i mîrîden tefevvüz edebilirler ve tayin olunan müddetler mürur eyledikten veyahut hakk-ı tapu ashabı iskat-ı hak eylediklerinden sonra hakk-ı tapu davasına itibar olunmaz. Ve sığar ve cünûn ve müddet-i sefer baîd diyarda bulunmak gibi özürler hakk-ı tapu davası hakkında mu'teber tutulmayıp tayin olunan müddetler a'zâr-ı mezkûre ile mürur etmiş olsa bile hîn-i inkızasında hakk-ı tapu sakıt olur.

MC. 943 vd., 978,1663; Tapu Niz. 18

MADDE 62 — Derecede müsâvi olan hakk-ı tapu ashabından biri hak-ı tapusu olduğu arazi-i mahlûleden hissesini tapuy-u misliyle almakmaktan istinkâf ederek ıskat-ı hak eylediği surette, diğeri ol araziyi tamamen ve kâmilen tapuy-u misliyle alır.

Tapu Niz. 18

MADDE 63 — Hakk-ı tapu ashabından sağîr ve sağîre veyahut mecnûn ve mecnûne olanların ve müddet-i sefer bâid âher diyarda bulunan-

ların hakk-ı tapuları olduğu arazi-i mahlûle uhdelerine ihâle olunamadığı surette, ol arazinin tapusu tehir ve tevkif olunmayıp derecelerine göre davaya salâhiyet için tahdid olunan müddet içinde talep ve davaya salâhiyetleri olmak üzere onların mertebesinde veyahut mâdûnunda (aşağısında) hakk-ı tapu ashabı var ise usulü üzere tapuy-u misliyle onlara, yok ise veyahut iskat-ı hak eder ise bilmüzâyede talibine verilir.

MC. 943 vd., 978,1663; Tapu Niz. 18

MADDE 64 — Dokuz mertebe itibar olunan hakk-ı tapu ashabından derecede mukaddem bulunanlar hakk-ı tapuları olduğu araziyi tapuy-u misliyle almaktan istinkâf ederek iskat-ı hak eyledikleri halde, derece-i sâniyede bulunanlara teklif olunur. Onlar dahi istinkâf eyledikleri halde derece-i ahîrede bulunanlara kadar sırasıyla teklif olunarak cümlesi almaktan istinkâf eyledikleri surette ol vakit bil-müzâyede tâlibine verilir. Ashab-ı hakk-ı tapudan biri hakk-ı tapusu olduğu araziyi tapulamazdan mukaddem vefat eylediği halde evladına ve verese-i sâiresine hakk-ı tapusu intikal eylemez.

AK. 59

MADDE 65 — Sağîr ve sağîre ve mecnûn ve mecnûne ve ma'tûh ve ma'tûhe hakk-ı tapu ashabından bulundukları halde, haklarında hayır ve menfaati câlip olduğu surette veli ve vasileri onlar için hakk-ı tapuları olan araziyi tapuy-u misliyle alırlar.

MC. 943 vd., 974,978,1035

MADDE 66 — Üzerinde ecânibden bir kimsenin mülk eşcâr ve ebniyesi bulunup da ol eşcâr ve ebniyeye tebaiyyetle ziraat ve tasarruf olunan arazi mutasarrıfı, bâlâda muharrer hakk-ı tapu ashabından biri olmadığı halde vefat ederse, ol kimse sâiri üzerine tercih olunup tâlib olursa bedel-i misliyle ona ihâle olunur ve eğer ona teklif olunmayarak âhere verilmiş ise on seneye kadar ol kimsenin hîn-i talepdeki bedel-i misil ile ol araziyi talep ve davaya salâhiyeti vardır.

EGTKM. 5

MADDE 67 — Hakk-ı tapu ashabından olup da asâkir-i nizamiye silkinde (mesleğinde) bil-fiil ve biz-zat îfay-ı hizmet eylediği mütehakkak olan kimesnelere hakk-ı tapusu teveccüh eden araziden beş dönüm miktarı meccânen ve bilâ-bedel ihale olunur ve beş dönümden ziyadesi hakkında sâir ashab-i hakk-ı tapu gibi muâmelât-ı kanuniye icrâ kılınır.

ZEYL (25 Muharrem 1287, Düstur, I.T.c.l, sh. 182) Hakk-ı tapusuna müstahık olduğu araziden beş dönümüne meccânen nâil olmak imtiyazı, asakir-i nizamiye zâbıtânı ile zâbıtân-ı mütekâidîne ve tekâuden ihraç kılınan efrâd-ı nizamiyeye dahi şamildir ve esnân-ı askeriyeyi bittecâvüz (askerlik yaşlarını geçerek) sınıf-ı redîfe dahil olanlar, fiilen hizmet-i redîfede bulunsunlar bulunmasınlar, alel-ıtlak kendilerine hakk-ı tapusu

teveccüh eden arazinin ikişer buçuk dönümü bilâ-bedel ihâle olunur. Bedelen asâkir-i nizamiye silkine dahil olanlar bu imtiyazdan müstesnadırlar.

MADDE 68 — Arazinin derece-i kabiliyetine göre bir veya iki sene ve hasbel-mevki (yerine göre) şaz (kural dışı) olarak daha ziyadece mücerret dinlendirmek veyahut tarlayı su basıp bir müddetten sonra su çekilerek ziraata salâhiyet kesbedinceye kadar ol tarlayı hâlî bırakmağa lüzum görünmek ve esir olmak gibi a'zar-ı sahihadan biri tahakkuk etmeksizin bir tarlayı mutasarrıfı ziraat etmeyip ve iâre veya îcar suretiyle dahi ettirmeyipde üç sene alettevâli ta'til eder ise, gerek arazinin olduğu mahalde olsun ve gerek müddet-i sefer bâid olan mahalde bulunsun, ol tarla müstahakk-ı tapu olup mutasarrıf-ı sâbıkı müceddeden (yeniden) tefevvuza tâlip olur ise bedel-i misliyle yeniden ona tefvîz olunur. Tâlip olmaz ise ol vakit bil-müzâyede tâlibine ihâle kılınır.

AK. 9,11,69-76,84,85,103; Tapu Nîz. 13

MADDE 69 — Bir kimsenin uhde-i tasarrufunda bulunan araziyi müddet-i medîde su basıp ba'dehû su çekildikçe ol arazi müstahakk-ı tapu olmayıp matasarrıf-ı sâbıkı kelevvel (eskisi gibi) zapt ve tasarruf eder. Mutasarrıf-ı sâbıkı fevt olmuş ise evladı veyahut babası ve anası zapt ve tasarrufeyler. Bunlardan biri yok ise hakk-ı tapu ashâbına tapuy-u misliyle verilir ve su çekilip de ziraata salâhiyet kesbeyledikten sonra kendisi veyahut ber-minvâl-i sâbık hakk-ı intikala nâil olanlar tasarruf etmeyip bilâ-özür üç sene alettevâli ta'til ederler ise müstahakk-ı tapu olur.

AK. 9,55,59,68,70-76,84,85,103; Tapu Nîz. 13

MADDE 70 — Bir kimse arazisini alet-tevâlî (arka arkaya) iki sene bilâ-özür terk ve ta'til eyledikten sonra âhere fâriğ oldukda veyahut fevt olup da ol arazi evladına veya babasına veya anasına intikal eyledikde, mefrûğunleh veyahut işbu hakk-ı intikâle nâil olanlar dahi ol kimsenin ta'tilini ta'kiben bir veyahut iki sene bilâ-özür ta'til ederler ise ol arazi müstahakk-ı tapu olmaz.

AK. 9,55,68-69,72-76,84,85,103; Tapu Nîz. 13

MADDE 71 — Bilâ-özür (özürsüz) üs sene alet-tevâlî ber-minvâl-i muharrer ta'til olunduğu sâbit ve mütehakkak olan yerlerin mutasarrıfı üç sene tamamında me'muru tarafından âhere verilmeksizin evladını yahut babası veya anasını terkederek fevt oldukta ol yerler onlara meccânen intikal etmeyip ancak, kendilerine tapuy-u misliyle teklif olunur. İstinkâf eyledikleri veyahut ol yerleri mutasarrıfı hakkı intikala nâil vârisleri olmayarak fevt olduğu halde, hakk-ı tapu ashabı aranılmayarak bil-müzâyede tâlibine ihâle kılınır.

AK. 55,59

MADDE 72 — Bir karye veyahut kasaba ahalisi umumen veyahut bazısı bir özr-ü sahiha mebni terk-i vatan ettikleri halde mutasarrıf oldukları arazi müstahakk-ı tapu olmaz. Fakat bilâ-özür terk-i diyar ederek veyahut terk-i vatana mecburiyet veren özr-ü sahihin mündefi olduğu tarihden itibaren üç sene zarfında vatanlarına avdet etmeyerek arazilerini bilâ-sebep tatil ederler ise ol vakit müstahakk-ı tapu olur.

AK. 9,68-71,73-76,84,85,103,130; Tapu Niz. 13

MADDE 73 — Diyâr-ı âherde olarak bilfiil ve bizzat hizmet-i askeriyede istihdam olunmakda olan asâkir-i şâhânenin uhdelerinde olan arazi, gerek müste'cir ve müsteîr yedlerinde bulunsun ve gerek alahâlihî (olduğu gibi) terk ve tatil olunsun, mevtleri tebeyyün etmedikçe bir vechile müstahakk-ı tapu olamaz. Şayet ol arazi âhere verilmiş olursa, tekmil-i müddet ve hizmet ederek memleketlerine avdetlerinde arazilerini her kimin yedinde bulurlar ise alırlar.

AK. 9,68-72,74-76,84,85,103; Tapu Niz. 13

MADDE 74 — Müddet-i sefer baîd mahalde bulunup hayatı malum olan kimseye, gerek zükûr ve gerek inâs, gerek ebeveyninden ve gerek evladından, arazi intikal ettikde, o kimse kendisine intikal etmiş olan araziyi bizzat gelerek tasarruf etmeyip veyahut tarafından birini mektupla ve âher suretle emr-i ziraata tevkil eylemeyip üç sene bilâ-özür mütevâliyeten terk ve tatil eylese ol arazi müstahakk-ı tapu olur.

AK. 9,55,68-73,75-76,84,85,103; Tapu Niz. 13; MC. 1664

MADDE 75 — Arazi mutasarrıf ve mutasarrıfalarından biri vefat edip de hakk-ı intikala nâil olan vârisleri gaybet-i münkatıa ile gâib olarak hayat ve mematları ma'lum olmasa, ol arazi müstahakk-ı tapu olur. Ancak ol kimsenin vefatı tarihinden itibâren üç seneye kadar zuhur ederler ise, ol araziyi meccânen zaptetmeye salâhiyetleri vardır ve bu üç sene müddet mürurundan sonra zuhur etseler talep ve davaya muktedir olamazlar.

AK. 9,68-74,76,84,85,103.; Tapu Niz. 13.

MADDE 76 — Sâğîr ve sağîra ve mecnûn ve mecnûne ve ma'tûh ve mu'tûhenin uhdelerinde bulunan arazi, hiçbir halde tatil ile müstahakk-i tapu olmaz. Veli ve vasileri bilâ-özür üç sene alet-tevâli ziraat etmeyip ve ettirmeyip tatil ederler ise memuru tarafından ol araziyi bizzat ziraat eylıemek veyahut ettirmek hususları veli ve vasilerine teklif olunur. Ziraattan imtina ve istinkâf eyledikleri halde mücerret tatilden vikâyeten memuru tarafından ol arazi icâre-i misliye ile isticâre tâlip olanlara îcar olunup müste'cirden alınacak icâre-i muayyene sağîr ve sağîre ve mecnûn ve mecnûne ve ma'tûh ve ma'tûhe için veli ve vasilerine ita kılınır ve sağîr ve sağîre ve mecnûn ve mecnûne ba'del-bülûğ ve ba'del-ifâka arazilerini yed-i müste'cirden istihlâs ederler.

AK. 9,68-75,84-85,103.; Tapu Ni. 13.

MADDE 77 — Arazi-i mahlûleyi cânib-i mîrîden tefevvuz eylemeksizin hakk-ı tapu ashasından derecede mukaddem olan kimse ketm ve ihfâ ve on seneden ekal (daha az) müddet fuzûli zapt ve tasarruf eylemiş olduğu tahakkuk eder ise, ol vakitteki tapuy-u misli kendisinden alınarak ol arazi uhdesine tefviz kılınır. Tâlip olmadığı halde diğer hakk-ı tapu sahibi olup da derecesine göre muayyen olan müddeti geçmemiş ise ona ve eğer yok ise veyahut olup da iskat-ı hak eder ise, bil-müzâyede tâlibine tefviz olunur ve eğer ber-minvâl-i muharrer on seneden ekal müddet fuzûli zapt ve ziraat eylediği tahakkuk eden kimse ecânibden ise ol arazi yedinden alınarak ol zamandaki tapuy-u misliyle hakk-ı tapu sahibine ihâle kılınır. Hakk-ı tapu sahibi yok ise veya iskat-ı hak eder ise, bil-müzâyede tâlibine verilir.

Tapu Senedâtı Talimatı (28 Recep 1276) Bend. 4, Düstur, I.T. c.1. sh. 209.

MADDE 78 — Bir kimse arazi-i mîriye ve mevkûfeye bilâ-niza' on sene ziraat ve tasarruf etmiş olur ise, hakk-ı kararı sâbit olup, gerek yedinde (elinde) mamulünbih (geçerli) senet bulunsun ve gerek asla senet bulunmasın, ol araziye mahlûl nazariyle bakılmayıp yedine meccânen ve müceddeden tapu senedi verilmek lazım gelir. Fakat ol arazi mahlûl olmuş iken bigayr-i hakkın zapteylemiş olduğunu kendisi ikrar ve itiraf ederse müruruzamana itibar olunmayıp ol arazi tapuy-u misliye kendisine teklif olunur ve eğer kabul etmez ise bil-müzâyede tâlibine verilir.

AK. 20 Tapu Sen. Tal. 8.; MC. 1673-1674.; Defter-i Hâkâni idarelerinin Tensikât ve Teşkilât Niz. 18-20 (17 Temmuz 1323) 29 Haziran 1308 tarihli irâde-i seniyye (Karakoç, Tahçiyeli Kavânin, 1/263-264).

MADDE 79 — Mahlûl olan arazi-i miriye ve mevkûfeyi sâlifüzzikr iki maddede beyan olunduğu vechile fuzûli zapt ve ziraat ve hukuk-u araziyi tamamıyla eda îfâ eden kimesneden noksân-ı arz veyahut ecr-i misil namıyla bir şey alınamaz.

MADDE 80 — Bir kimse tasarrufunda olan tarlasını ektikten sonra hakk-i intikala nâil veresesi olmaksızın fevt olup memuru ol tarlayı hakk-ı tapu sahibine yahut diğer tâlibine ihâle ve tefviz eylediği surette ol tarlada bitmiş olan mezrûat müteveffâtın terekesinden ma'dûd olup tarlayı alan kimsenin ol mezrûâtı kaldırtmaya yahut ücret devü vereseden bir nesne almağa salâhiyeti yoktur. Saky (sulama) ve inbât ile (ekilerek) hâsıl olan ot dahi mezrûât-ı merkûme hükmündedir. Ama müteveffânın amelinin medhaliyeti olmaksızın hoday-ı nâbit olan ot vereseye intikal eylemez.

MC. 1241-1243.

MADDE 81 — Bâ-tapu tasarruf olunan arazi-i mîriye üzerine memuru izniyle muahharan mülk eşcâr ve kürûm gars olunarak ittihaz kılınmış olan bağ ve bahçenin ve ihdas olunmuş olan mülk ebniyenin sâhibi fevt oldukda, ol eşcâr ve kürûm ve ebniye müteveffânın veresesine emlâk-i sâire gibi mevrûs olduktan sonra eşcâr ve kürûm ve ebniye yerleri

için takdir olunan bedelden yalnız resm-i intikal misillû harç alınarak eşcâr ve kürûm ve ebniyeden hisse-i irsiyelerine göre ol yerler vereseye meccânen tefviz kılınıp Defterhâne-i Âmirede olan kayıtları bit-tashih derdest bulunan senetlere hâmiş tahrir olunur.

AK. 32, Tapu Senedâtı Tal B. 3.; EGTKM. 5.

MADDE 82 — Bâ-tapu tasarruf olunan arz-ı mîri üzerine ihdas kılınmış olan mülk değirmen ve ağıl ve mandıra ve ebniye-i sâire harap olup eser-i binâ kalmadıktan sonra ol ebniyenin yeri müstahakk-ı tapu olur. Ebniye sâhibi tâlip olursa ona, tâlip olmaz ise âhere verilir. Fakat bu makûle yerler mukaddema ebeveynden ya evladdan intikal edip veyahut sâire suretle ebniye sâhibinin uhde-i tasarrufunda bulunup da icâre-i maktûası cânib-i mîriye eda olunmakda ise, ol yerler ebniye sahibi yedinden alınmaz ve tasarrufuna mümanaat kılınmaz.

AK. 55.

MADDE 83 — Ba-tapu tasarruf olunan arz-ı mîrî üzerine mülk eşcâr ve kürûm garsolunarak ittihaz kılınmış olan bağ ve bahçenin eşcâr ve kürûmu kuruyup veya kal' olunup eşcâr ve kürûmden bir günâ eser kalmadıktan sonra ol eşcâr ve kürûm yeri müstehakk-ı tapu olur. Eşcâr ve kürûm sahipleri tâlip olurlar ise onlara, tâlip olmazlar ise âhere verilir. Fakat bu makûle yerler mukaddemâ ebeveynden ya evladdan intikal etmiş veyahut sâir surette eşcâr ve kürûm sahiplerinin mukaddemâ uhde-i tasarruflarında bulunmuş ise, ol yerler mutasarrıfları yedlerinden alınmaz ve tasarruflarına mümânaat olunmaz.

AK. 55,81.

MADDE 84 — Bâ-tapu tasarruf olunan yaylak ve kışlağa mevsiminde bilâ-özür üç sene alet-tevâlî çıkılmaz ve resmi verilmez ise müstehak-kı tapu olur.

AK. 9,68-76,85,103.; Tapu Niz. 13.

MADDE 85 — Bâ-tapu tasarruf olunan ve kadîmî öşr-ü mahsul alına gelen çayır, bilâ-özür üç sene alet-tevâlî biçilmeyip ve öşrü verilmeyip de ta'til olunur ise müstehakk-ı tapu olur.

AK. 9,68-76,84,103.; Tapu Niz. 13.

MADDE 86 — Hakk-ı tapu ashabından biri hakk-ı tapusu olduğu araziyi tapuy-u misliyle tefevvuz edecek olduğu surette ecânibden diğer kimse tapuy-u misil üzerine zam ile tefevvuza tâlip olur ise ona itibar olunmaz.

MADDE 87 — Mahlûl olan arazi-i mîriye ve mevkûfe bil-müzâyede bedel-i misl-i mukarreriyle bir kimseye tefvîz ve ihâle kılındıktan sonra, ziyade baha verir zuhur eder ise henüz senet verilmedi deyû ol kimseye müdahale olunmaz ve tefevvuz eylemiş olduğu arazi yedinden alınmaz.

Fakat arazi-i mahlûle bir kimseye tefvîz olunduktan sonra tapuyu mislinden noksan-ı fâhiş ile tefvîz olunduğu zâhir ve mütehakkak olur ise, tefvîz tarihinden itibaren on sene içinde arazinin hîn-i tefvizindeki tapuy-u misli ol kimseye tekmil ettirilip, tekmil etmez ise mukaddemâ vermiş olduğu akçe kendisine red olunarak ol arazi tâlibine ihâle olunur ve eğer tefevvuz tarihinden itibaren on sene geçmiş ise ol kimseye taarruz olunmaz ve tefevvuz eylediği arazi yedinden alınmaz ve böyle arazi-i mahlûle hakk-ı tapu ashabından bir kimseye tapuy-u misliye tefviz kılındıktan sonra dahi hüküm bu vechiledir.

AK. 119.

MADDE 88 — Bir kazada tapu memuru olan kimse mahlûl ve müstehakk-ı tapu olan araziyi zaman-ı memuriyetinde tefevvuz edemeyeceği gibi gerek evladına ve gerek er ve kız kardeşine ve baba ve anasına ve zevcesine ve köle ve câriyesine ve tebaasına tefvîz edemez. Fakat peder ve validesinden ya evladından müntakil araziyi mutasarrıf olur ve hakk-ı tapu ashabından ise diğer kazanın tapu memuru ma'rifetiyle usûlü üzere arazi tefevvuz edebilir.

AK. 55.

Esâretin Yasaklanmasıyla ilgili Ferman Ve Kanunlar için bkz. Düskur, I. T. c.4, sh. 388, 2. bası 368, 1293/1876 tarihli Kanunu Esasi, md. 9-10, Düstur, I.T.c.4, sh. 37, 2. bası sh. 36.

MADDE 89 — Yeri arz-ı mîrî ve binası bir cihete vakıf olan ebniye harab olup eser-i bina kalmadıktan sonra mütevelli tamir etmeyip icâre-i zeminini dahi cânib-i mîriye eda etmediği halde, ol yerler mütevelli yedinden alınarak tâlibine verilir ve eğer mütevelli tamir eder veyahut mukâtaa-ı zeminini cânib-i mîriye eda eder ise müdahale olunmayıp mütevelli yedinde ibkâ olunur. Yeri arazi-i mevkûfeden ve binası cihet-i uhrâya vakıf olan mahallerde dahi hüküm böyledir.

MADDE 90 — Yeri arz-i mîrî ve kürûm ve eşcârı bir cihete vakıf olan bağ ve bahçe harab olup eşcâr ve kürûmden eser kalmadıktan sonra, mütevelli-i vakf bulunan kimse ol bağ ve bahçe yerlerini üç sene mütevâliyeten bilâ-özür ta'til edip mukâtaa-ı zeminini eda ve eşcâr ve kürûm garsederek hey'et-i asliyesine irca' etmediği halde ol yerler müstehakk-ı tapu olur. Yeri arazi-i mevkûfe ve eşcâr ve kürûmü cihet-i uhraya vakfolan mahallerde dahi hüküm bu vechiledir.

AK. 68.

Bab-ı Sâni

Arazi-i Metrûke ile Arazi-i Mevat

Fasl-ı Evvel

Arazi-i Metrûke

MADDE 91 — Kadimden bir karyeye veya kasabaya ihtitâben (koru olarak) ve intifâen (yararlanmak üzere) mahsus olup baltalık tabir olunan koru ve ormanların eşcârını ancak ol karye ve ol kasaba ahalisi kat' edip, başka karye ve kasaba ahalisinin kat'etmeğe salahiyeti yoktur, ve müteaddit karyelere kezalik minel-kadim ihtitâben ve intifâen mahsus olan koru ve ormanların eşcârını dahi ol karye ahalisi kat'edip, sair karye ahalisi kat'edemez. Ve bu makûle koru ve ormanların resmi yoktur.

AK. 1,5,102.; MC. 1271 3 Muharrem 1274 tarihli İrâde-i Seniyye, Dıvan-ı Hümayun, Kavanin-i Kalemiye Defteri, sh. 48. Karakoç, age, 1/161) Orman nizamnamesi (II Şevval 1268, Dûstur, I.T.C. 2,sh.404) md. 21-26.

ZEYL — (10 Rebiülevvel 1293/14 Mart 1292, Düstur, I.T.C. 3,sh. 457) Bir karye ahalisine tahsis kılınmış olan baltalığa hakk-ı ihtitabı olmayan diğer karye ahalisi tarafından tecavüzle ihtitâb edildiği tahakkuk eder ise kat' ve kal' olunan eşcarın kâimeten kıymeti bigayr-i hakkın tecavüz ve ihtitab edenlerden tahsil ile hakkı ihtitaba malik olan karye ahalisinin umumuna taksim olunacaktır.

AK. 102, MC. 882,920.

MADDE 92 — Ahali-i kurâya mahsus koru ve ormanlardan bir miktarı ifraz ile koru ittihaz olunmak veyahut ziraat için açmak üzere bir kimseye tefviz ile bâ-tapu müstakilen veya müştereken tasarruf ettirilmez. Tasarruf eden olur ise, cemî-i zamanda ahalinin men'eylemeğe salahiyeti vardır.

AK. 1,5,102.; MC. 1271 Orman niz. 21-26.

MADDE 93 — Tarîk-i âm üzerine bir kimse ebniye ihdas ya eşcar garsedemez. Edecek olur ise hedm ve kal' olunur. Velhasıl tarik-i âmda bir vechile kimse tasarruf edemez, tasarruf eden olur ise men' olunur.

AK. 1,5,102.; MC. 1213,1271.

MADDE 94 — Bir karye ve kasaba dahilinde ya haricinde araba çekmek veya hayvanat birikmek gibi ahalinin intifaı' için terk edilmiş olan meydanlar ile namazgâh misillû mahallar tarik-i âm hükmünde olarak

alınıp satılmaz ve üstünde ebniye ihdas ve eşcar gars olunmaz (dikilmez) ve bir kimseye müstakillen tasarruf ettirilmez. Tasarruf eden olur ise ahali men' edebilir.

AK. 1,5,102.; MC. 1271.

MADDE 95 — Defterhâne-i Âmirede mukayyet olup minel-kadîm pazar ve panayır için terk ve tahsis kılınmış olan yerler alınıp satılmak ve bir kimseye müstakillen tasarruf eylemek üzere senet verilmez. Tasarruf eden olur ise men' olunur. Fakat bu makûle mahaller için mukayyet olan resm her ne ise canib-i hazineden ahz ve istifa kılınır.

AK. 1,5,102.; MC. 1271.

MADDE 96 — Bir karyenin umum ahali-i müctemiasına min-el kadîm terk ve tahsis kılınan harman yeri, alınıp satılmaz ve sökülüp ziraat ve hirâset olunmaz ve üzerine bir günâ ebniye ihdas ve inşasına ruhsat verilmez ve müstakillen veya müştereken tapu senediyle tasarruf kılınmaz. Tasarruf eden olur ise ahali men'eder ve bu makûle harman yerine diğer karye ahalisi mezrûatını naklederek dökemez.

AK. 1,5,102.; MC. 1271. Orman Niz. (II Şevval 1286), 21-26.

MADDE 97 — Bir karyeye minel kadîm (kadimden beri) mahsus olan mer'ada yalnız ol karye ahalisi hayvanatını ray' eder ve âher karye ahalisi ol mer'aya hayvanat süremez. İki veya üç ya daha ziyade karye ahalisi beyninde minel-kadîm müşterek olan mer'a her hangi karyenin hududu dahilinde bulunursa bulunsun, ol karye ahalisi hayvanlarını müştereken ray' ettirip (otlatıp) yek diğeri ra'ydan men edemezler ve böyle bir karye ahalisine bil-istiklal veyahut bir kaç karye ahalisine bil-iştirak mahsus olan kadîmî mer'a yerleri alınıp satılmaz ve üzerine mandıra ve ağıl ve ebniye-i sâire ihdas olunmaz ve kürûm ve eşcar garsıyle bağ ve bahçe ittihaz kılınmaz. Ebniye ve eşcar ihdas ve garseden olur ise, cemî-i zamanda ahali hedm ve kal' ettirebilir. Ve arazi-i mezrûa misillû bir kimse tarafından sökülüp ziraat ve hirâsete izin ve ruhsat verilmez ve ziraat eden olur ise men' olunup her ne vakit olsa mer'a olmak üzere ibkâ kılınır.

AK. 1,5,99,100,102.; MC. 1271.

MADDE 98 — Minel-kadîm ne miktar arazi-i muayyene mer'a olmak üzere terk ve i'dad kılınmış ise ol miktar arazi-i muayyeneye mer'a denilip muahharan tayin ve ihdas olunan hudut ve sınıra itibar kılınmaz.

AK. 1,5,102.; MC. 1271.

MADDE 99 — Bir karye veya kasaba dahilinde bulunan bir çiftliğin minel-kadîm ol karye veya kasaba mer'asında ne miktar hayvanatı ra'y olunagelmiş ise, yine ol kadar hayvanatı ra'ydan men' olunamaz. Fakat bu makûle ciftlikâta ol kasaba ve karye mer'alarından başka minel-kadîm müstakillen mahsus olan mer'alar, ahali-i kura ve kasabatâ minel-ka-

dim terk ve tahsis kılınmış olan meralar gibi arazi-i metrûkeden olmayıp bu makûle çiftlik mer'alarında yalnız mutasarrıfı hayvanatını ra'y ettirip sairini ra'yden men'eder. Ve bunlar bâ-tapu tasarruf olunup haklarında sair arazi-i mîriye muamelesi olunur ve bu misillû çiftlik mer'aları için öşre muâdil senevî icâre alınır.

AK. 1,5,97,102.; MC. 1271.

MADDE 100 — Bir karyeye mahsus veya bir kaç karye beyninde müşterek olan mer'ada karye ahalisinden bir kimsenin ne miktar hayvanatı ra'y olunagelmiş ise ol hayvanatın muahharan hasıl olan fürûu yani dölleri dahi ol mer'ada ra'yden men' olunamaz ve ahali-i kurânın hayvanatına mûzayakâ (sıkıntı ve darlık) verecek olduğu halde hariçten ilave ederek hayvanat getirip ra'y ettirmeğe ahali-i karyeden bir kimsenin salâhiyeti yoktur. Ve bir karyeye hariçten gelip müceddeden yurt bina ederek tavattun edecek (yerleşecek) kimse ahali-i karyenin hayvanatına zaruret ve muzâyaka vermemek üzere hariçten bir miktar hayvanat tedârik ve celbederek ol karyenin mer'asında ra'y ettirebilir. Ahal-i karyeden bir kimsenin ol karye mer'asında ne miktar hayvanatı ra'y olunagelmiş ise, muahharan ol kimsenin yurdunu alan kimsenin dahi ol miktar hayvanatı ra'yden men' olunamaz.

AK. 1,5,97,102.; MC. 1271.

MADDE 101 — Defterhâne-i Âmirede mukayyet olup bir karye ahalisine müstakillen veyahut üç beş karye ahalisine müştereken minel-kadîm mahsus olan yaylak ve kışlağın otundan ve suyundan yalnız kendilerine mahsus olan karyeler ahalisi intifa' eyleyip ecânibden bulunan diğer kurâ ahalisi intifâ edemez. Ve bu makûle yaylak ve kışlağın otundan ve suyundan intifa' eden ahaliden tahammüllerine göre cânib-i mîrî için rüsûmat-ı yaylakiye ve kışlakiye alınır. Ve böyle ahaliye mahsus olan yaylak ve kışlaklar alınıp satılmaz ve tapu ile bir kimseye müstakillen tasarruf ettirilemez ve ahalinin rızası olmaksızın ziraat ve hiraset dahi olunmaz.

AK. 1,5,.; MC. 1241,1242,1252.

MADDE 102 — Koru ve orman ve tarik-i âm ve panayır ve pazar ve harman yerleri ve mer'a ve kışlak ve yaylak misillû minel-kadîm ahaliye tahsis ve terk olunmuş olan arazi-i metrûkeye müteallık davalarda müruruzaman itibar olunmaz.

AK. 91,101.; MC. 1675. Orman Niz. (II Şevval 1286), 24.

Fasl-ı Sâni

Arazi-i Mevât

MADDE 103 — Bâ-tapu kimsenin tasarrufunda olmayan ve minelkadîm ahali-i kasabat ve kuraya tahsis kılınmayan ve aksay-ı umrandan

cehîrüs-savt (sesi yüksek) olan kimsenin sayhası istima' olunmayacak (sesi duyulmayacak) derece kasaba ve karyeden baîd bulunan gûhâ ve taşlık ve kıraç ve purnallık ve otlak gibi hâlî mahaller arazi-i mevât olup bu makûle yerlerden yere zarureti olan kimse, rakabesi beyt-ül mala ait olmak üzere meccanen me'murînin izniyle yer açıp tarla ittihaz edebilir ve sair arazi-i mezrûa hakkında mer'iyyül-icra (yürürlükte) olan ahkâm-ı kanuniyye tamamiyle bu makûle yerlerde dahi caridir. Fakat bir kimse ber-vech-i muharrer açmak üzere me'murundan izin almış ve tefevvuz etmiş olduğu mahalli açmayıp da bilâ-özr-i sahih üç sene alâhâlihî terk eder ise âhere verilir. Ve eğer bu makûle yerlerden bilâ-ruhsat açıp da tarla ittihaz eden olursa açmış olduğu mahallin tapuy-u misli kendisinden alınarak uhdesine bit-tefvîz tapu senedi verilir.

AK. 1,6,68-76,84-85,107,132.; MC. 1270-1291.; Tapu Niz. (5 Cemaziyelâhire 1275), 12-13. Tapu Senedâtı Tal. (28 Recep 1276), 5.

MADDE 104 — Minel-kadîm araziye mahsus koru ve ormanlardan olmayıp da cibal-i mûbahadan addolunan dağlardan ve baltalıklardan herkes odun ve kereste kat' edebilip yekdiğere müdahale edemez ve bunlardan husule gelen kiyâh (ot ve benzeri şeylerden) ve kat' olunan (kesilen) eşcârdan öşür alınmaz ve bu makûle cibal-i mübahadan bir miktarı bil-ifraz müstakillen ve müştereken koru ittihaz olunmak üzere me'muru tarafından kimseye bâ-tapu tasarruf ettirilmez.

AK. 7,30.; MC. 1243,1244,1253,1258,1259. Tapu Niz. 13, Orman Niz. (1286), 5 Baltalık kanunu (II Teşrin-i evvel 1336, TBMM, 39 Nolu kanun).

MADDE 105 — Kurâ ve kasabat ahalisine mahsus olan meralardan başka bir karyenin hududu dahilinde otlak mahalli olduğu halde ol karye ahalisi bir günâ resm vermeksizin hayvânatını otlatıp, otundan ve suyundan intifa' eder ve hariçten hayvanat getirip ol otlağın otundan ve suyundan intifa' murat eden kimselerden canib-i mîrî için münasip miktarı resmi otlak alıp, ahali-i karye onları men'e kadir olamaz ve onlardan alınan resm-i otlakdan hisse alamaz.

MC. yy24y,1242,1252.

Bâb-ı Sâlis

Müteferrikat

MADDE 106 — Arazi-i mevât ve metrûke ve mîriye ve mevkûfe ve memlükede hoday-ı nâbit olan ağaçlar, bâ-tapu tasarruf olunmaz. Fakat arazi-i mîriye ve mevkûfede hoday-ı nâbit olan eşcâr, tasarruf babında beyan olunduğu üzere araziye tebaiyyetle tasarruf olunur.

AK. 1-4,6,28,104.

MADDE 107 — Her kimin uhdesinde olursa, olsun, arazi-i mîriyeden bir mahalde zuhur eden altın ve gümüş ve nühas (bakır) ve demir ve enva-i ahcâr ve alçı ve kükürt ve kehefçele (barut imal edilen tuz gibi bir madde) ve zımpara ve kömür ve tuz madenleri ve maâdin-i saire cânib-i beytülmala ait olup arazi mutasarrıflarının hiç bir madeni zapteylemeğe veyahut çıkan madenden hisse almağa salahiyetleri yoktur. Kezalik tahsisat kabilinden olan arazi-i mevkûfede zuhur eden bil-cümle maâdin canib-i beytülmala ait olup, gerek arazi mutasarrıfları tarafından ve gerek canib-i vakıfdan dahl ve taarruz olunamaz. Fakat gerek arazi-i mîriyede ve gerek zikr olunan arazi-i mevkûfede maâdini mezkûrenin ihracıyla ziraat ve tasarruftan tatili icab eden miktarı mahallin değer pahası mutasarrıfına verilmek lâzım gelir. Ve arazi-i metrûke ile arazi-i mevâtta bulunan maâdinin humsu (1/5'i) beyt-ül mala ve bakisi bulan kimseye ait olur. Ama evkaf-ı sahihadan olan arazide zuhur eden madenler canib-i vakfa ait olur. Ve derûn-i kurâ ve kasabatta olan mülk arsalarda zuhur eden maâdin cümleten sahibine ait olur. Ve araziy-i öşriye ve haraciyede zuhur edıp izabeye (eritmeğe) kabiliyeti olan madenlerin humsu (1/5) canib-i beytül mala ve bakisi arazi sahibine olur. Ve bil cümle arazide bulunup mâlik ve sahibi malum olmayan meskûkat-ı atîka (eski paralar) ve cedîde (yeni paralar) ve defâin-i mütenevvianın (çeşitli hazinelerin) ahkâmi kütüb-ü fıkhıyede tafsil olunmuştur.

AK. 1,2,4,34. Maâdin Nizamnâmesi, (26 Mart 1322) Taş Ocakları Niz., (16 Mayıs 1317).

MADDE 108 — Maktûlün arazisi kâtiline intikal etmez. Ve keza maktûlün arazisinde kâtilin hakk-i tapusu olamaz.

ZEYL — (28 Rebiülâhir 1292/22 Mayıs 1291, Düstur I.T.C. 3,sh. 457) Muîn-i kâtil (kâtile yardımcı olan fer'î fâil) olanlara maktûlün arazisi intikal etmez. Ve keza matûlün arazisinde muîn-i katilin hakk-i tapusu olamaz.

MADDE 109 — Müslimin arazisi, gayr-i müslim olan evladına ve babasına ve gayr-i müslimin arazisi müslim olan evladına ve babasına ve anasına intikal etmez. Ve müslimin arazisinde gayr-i müslîmin hakk-ı tapusu ve gayr-i müslimin arazisinde müslimin hakk-ı tapusu olamaz.

21 Şubat 1328/1912 tarihli EGİKM.

MADDE 110 — Tebaa-i Devlet-i Aliyyeden olan kimsenin arazisi, tebaa-i ecnebiyeden olan evladına ve babasına ve anasına intikal etmez ve Tebaa-i devleti aliyyeden olan kimsenin arazisinde tebaa-i ecnebiyeden olan kimsenin hakk-ı tapusu olamaz.

MADDE 111 — Tebaiyyet-i Devlet-i Aliyyeyi terkeden kimsenin arazisi, Tebaa-i Devlet-i Aliyeden veyahut tebaa-i ecnebiyeden olan evladına ve babasına ve anasına intikal etmeyip filhal mahlûl olur ve hakk-ı tapu ashabı aranılmayıp bil-müzâyede talibine tefvîz kılınır.

Bkz. 21 Şubat 1328/1912 tarihli EGİKM Ecânibin Memâlik-i Osmaniyede Hakk-ı Tas. Hak. K. 13 Safer 1284 (Düstur, I.T. 1/230) md. 1 Tabiiyyet K. 6 Şevval 1285,md. 5-8 (Düstur, I.T. 1/16).

MADDE 112 — Mevlası izniyle ve me'muru ma'rifetiyle arazi teferruğ veya tefevvuz etmiş olan köle veya cariye azat olmazdan mukaddem veya sonra mevlası ol araziyi kendi yedinden alamaz ve bir vechile müdahale edemez. Ve azat olmazdan akdem mevlası vefat eyledikte vârisleri dahi ol araziye kezalik dahl ve taarruz eylemez. Ve eğer iş bu köle ya cariyeden birisi azat olmazdan evvel fevt olursa ol arazi kimseye intikal etmiyeceği misillû ol arazi üzerinde mülk ebniye ve eşcar olmadığı halde şerîk ve halît ile ehl-i karyeden yere zarureti olanlardan maada bir kimsenin hakk-ı tapusu olamaz ve üzerinde mülk ebniye ve eşcarı olduğu surette mevlası sairi üzerine tercih olunarak on seneye kadar tapuy-u misliyle almaya salahiyeti vardır. Ve eğer bunlardan birisi azat olduktan sonra fevt olursa arazisi hür olan evladına yahut babasına yahut anasına intikal eder. Onlardan biri olmadığı surette, eğer ol arazide mülk ebniye ve eşcar yok ise onu i'tak eden kimsenin ya evladının hakk-ı tapusu olmayıp ahrardan olarak kendi akrabasından hakk-ı tapu ashabı var ise tapuy-u misil ile onlara ve yok ise bil-müzâyede tâlibine verilir. Ve eğer ol arazi üzerinde mülk ebniye ve eşcar var ise ol mülk ebniye ve eşcarın intikal eylediği vereseden derecede mukaddem hakk-ı tapu sahibine tapuy-u misil ile verilir.

Esirler ve Kölelik için Bkz. 9 Muharrem 1271 ve Cemâziyelâhir 1273 tarihli Umumi Fermanlar (Düs. I.T. 4/388) Cemâziylahir 1277 ve 11 safer 1294 tarihli Hususi Fermanlar; 4 Kânunevvel 1305 tarihli Kanun (Cerîde-i Mahâkim, No: 549, sh. 7003) zilhicce 1293 tarihli Kanun-u Esasi, md. 9-10 (Düs. T.I. 4/37).

MADDE 113 — Tehdidini îkâa muktedir olan şahsın cebr ve ikrahıyla arazi-i mîriye ve mevkûfenin ferağı muteber değildir. Ve bir kimse böyle cebr ve ikrah ile teferruğ eylediği araziyi âhere ferağ etmiş veya fevt olup ta ol arazi evladına ya babasına veya anasına intikal eylemiş veyahut onlardan biri olmadığı halde fevt olmasıyla mahlûl olmuş olsa bile, fâriğ bulunan kimsenin ikrah davasına salahiyeti olacağı misillû fâriğ fevt olduktan sonra evladının yahut babasının veya anasının ikrâh davasına salahiyetleri vardır. Ama böyle hakk-ı intikala nâil olan vârisi olmayarak fevt oldukta ol araziye mahlûl nazarıyla bakılmayıp her kimin yedinde ise ibkâ olunur.

AK. 55.; MC. 948-949,1003-1007.

MADDE 114 — Ölünceye kadar görüp gözetmek ve hoş geçinmek gibi şer'an müfsid olan şürût ile arazi-i mîriye ve mevkûfenin ferağ ve tefvîzi mu'teber değildir. Bu surette bir kimse böyle şürût-u müfside ile teferruğ etmiş olduğu araziyi âhara ferağ etmiş veyahut kendisi fevt olup ta ol arazi evladına veya babasına veya anasına intikal eylemiş olsa bile, fâriğ bulunan kimsenin ve eğer fevt olmuş ise hakk-ı intikale nâil olan vârislerinin şart-ı müfsid davasına salahiyetleri vardır.

(Bu maddenin 18 safer 1306/12 teşrinievvel 1204 tarihli değiştirilmiş şekli şöyledir.) "Bir kimse arazi-i emîriyeden tapu ile tasarrufunda olan yeri ölünceye kadar kendüyü beslemek şartıyla ferağ eylese, ferâğ sahih ve şart mu'teberdir.

Ba'del ferağ mefrûğunleh şart-ı mezkûr üzere fâriği beslemeğe razı iken fâriğ ferağına nâdim olup da ol yeri mefrûğunlehden istirdat edemez. Fakat şartı mezkûr mucibince kendisini beslemediğini mefrûğunlehin inkârina mukarin fâriğ iddia ederek mefrûğunbihi, mefrûğunlehden istirdat etmek murat eylese, hakikat-ı hal erbab-ı vukuftan tahkik ve istihbar edilerek fâriğin iddiası mukarin-i sıhhat olduğu ait olduğu mahkemede bil-muhakeme tebeyyün eder ise mefrûğunbih fâriğe reddolunur.

Mefrûğunleh fâriğden evvel vefat eder ise mefrûğunlehin ashab-ı intikalden olan veresesi dahi fâriği ilel-vefat beslerler. Beslemedikleri halde fâriğin mefrûğunbihi vereseden istirdada salahiyeti olacaktır.

Mefrûğunleh ashab-ı intikalden asla vârisi olmadığı halde vefat eder ise mefrûğ âhere tefviz olunmayıp ona kelevvel fâriğ mutasarrıf olur.

Fâriğ vefat etmedikçe, gerek mefrûğunleh ve gerek mefrûğunlehin ashab-ı intikaldan olan veresesi mefrûğunbihi âhere ferağ edemez. Ba'dema şart-ı mezkûr ile vuku bulacak ferağlar kabul ve şart-ı mezkûr senedâtâ derc olunacaktır.

Senette münderic olmayan şart davasını hükkâm istimaından memnudur.

(Ceride-i Mahâkim, No: 469, sh. 5424) 8 Recep 1296 tarihli İrade-i Seniyye, (Düs. I.T. 4/393,2, bası, 372) 18 safer 1306/12 Teşrin-i evvel 1304 tarihli Kanun (Ceride-i Mahâkim, No: 469, sh. 5423) 18 Safer 1334/30 Mart 1322 tarihli irade-i Seniyye (Karakoç Serkiz, Tahçiyeli Kavanin, 1/373-381).

MADDE 115 — Medyûn (borçlu) olan kimsenin mutasarrıf olduğu arazisini dâini (alacaklı) alacağı mukabilinde zaptedemediği misillû âhere ferağa dahi cebrederek bedelinden istîfa-i deyn etmeye salahiyeti yoktur. Ve medyûnun vefatında, gerek emval ve eşyay-ı sâiresi olsun ve gerek olmasın, mutasarrıf olduğu arazi hakk-ı intikala nail olan vârisleri var ise onlara intikal eder. Yok ise ol arazi müstahakk-ı tapu olup hakk-ı tapu sahibi var ise tapuy-u misliye ona ve olmadığı surette bil-müzâyede talibine tefviz olunur.

EGTKM. 16.

MADDE 116 — Arazi-i mîriye ve mevkûfe rehn olunamaz. Fakat bir kimse mutasarrıf olduğu araziyi deyni mukabilinde dâinine (alacaklısına) me'muru marifetiyle her ne zaman deynini eda eylerse kendûye reddetmek şartıyla veyahut her ne zaman deynini eda eylerse kendisinin hakk-ı istirdadı olmak manasına ferâğ bilvefa ile fâriğ olduğu halde, gerek müddet tayin olunsun ve gerek olunmasın deynini eda etmedikçe ol araziyi istirdat edemez ve deynini tamamen edâ eyledikte arazisini geriye alabilir.

MADDE 117 — Bir kimse mutasarrıf olduğu araziyi âhare deyn mukabilinde ber-minvâl-i sâbık şartla yahut ferâğ bil-vefa tarîkiyle fâriğ olup fülan vakte kadar eday-ı deyn edemez ise ol araziyi âhere bedel-i misliyle ferağ ederek veyahut ettirerek bedelinden alacağını ba'det-tenzil bakisini i'tâ etmeye tarafından vekalet-i devriye ile yani her ne zaman vekaletten azl-eder ise yine vekili olmak üzere dâinini tevkil ederse, müddet-i muayyenenin inkizasına kadar eday-ı deyn edemediği surette ol kimsenin hayatında dâin-i merkum me'muru marifetiyle ol arazivi bedel-i misliyle âhere ferağ ederek yahut ettirerek alacağını istîfa edebilir. Ve ber-minval-i muharrer hariçten birini tevkil ettiği surette ol kimesne dahi müddet-i muayyenenin inkizasında ber-vech-i meşruh bil-vekâle ol araziyi âhere fâriğ olarak bedelinden medyûnun deynini eda edebilir.

Tapu Niz. 27.

30 Temmuz 1305 tarihli İrade-i Seniyye (Ceride-i Mahakim, no: 1510, sh. 6079).
10 Eylül 1306 tarihli İrade-i Seniyye (Ceride-i Mah. No: 570, sh. 8242).

MADDE 118 — Ber-minval-i meşrûh şartla veyahut vefa tarikivle arazisini dâinine ferâğ eylemiş olan kimse kâmilen edav-ı deyn etmeksizin evladını yahut babasını yahut anasını terk ederek fevt oldukta dâinin veya dâin fevt olmuş ise umumen veresesinin ol araziyi haps eylemeğe salahiyetleri olup, fâriğin babası yahut anası deyn-i mezkûru kâmilen eda etmedikçe kendilerine intikal eden araziy-i mezkûreyi zaptedemezler. Ve eğer fâriğ bulunan kimse böyle hakk-ı intikala nâil olan vârisleri olmadığı halde vefat etmiş ise gerek dâin'in ve gerek ba'del-vefat veresesinin hakk-ı hapsi kalmayıp ol araziye mahlûlat-ı sâire muamelesi olunur.

MADDE 119 — Alel-umum araziy-i mîriye ve mevkûfede fâriğ ile mefrûgunleh beyninde tağrir ve gabn-i fâhiş davası istima' olunur. Lâkin fâriğ fevt olduktan sonra evladının yahut babasının, veya anasının davaya salahiyetleri kalmayacağı misillû ol araziye mahlûl muamelesi dahi olunmaz.

AK. 55,87,; MC. 256-360.

MADDE 120 — Arazi-i mîriye ve mevkûfenin maraz-ı mevtte ferağı mu'teberdir. Ve böyle maraz-ı mevtte memuru izniyle ferağ olunan arazi hakk-ı intikala nâil olan vereseye intikal etmez ve onlardan birisi olmadığı halde dahi müstahakk-ı tapu olmaz.

MC. 363-365.

MADDE 121 — Bir kimse bâ-tapu mutasarrıfı olduğu arazisini taraf-ı Padişahîden bâ-mülknâme-i Hûmayun kendüye temlik-i sahih ile temlîk olunmadıkça bir cihete vakfedemez.

Tapu Niz. 15.; EGTKM. 8.

MADDE 122 — Bir manastıra minel-kadim merbut olup da merbutiyeti Defterhâne-i Âmire'de mukayyet bulunan arazi tapu ile tasarruf olunmaz, ve alınıp satılmaz. Lâkin kadîmeden beri bâ-tapu tasarruf olunagelir iken muahharan bir takrib ile ruhban eline geçmiş ve Manastır'a merbut olmak üzere bilâ-tapu tasarruf olunmakta bulunmuş olan arazi hakkında sâir arazi-i mîriye muamelesi olunup kemâ-fis-sâbık tapu ile tasarruf ettirilir.

MADDE 123 — Kadîmî bir gölün ya da nehrin suyu çekilip de ziraata sâlih arazi meydana çıktıkda, bil-müzâyede tâlibine verilir ve hakkında sair arazi-i mîriye muamelesi olunur.

MADDE 124 — Hakk-ı Şirb ve saky (sulama) ve mecra nizamında ancak teamül-i kadîme itibar olunur.

MC. 36-38,40,41,43,46,1224,1228 vd., 1262 vd.

MADDE 125 — Gök tereke (yetişmemiş ekin) ve bağ ve bahçe arasında hayvanat gezdirmek caiz değildir. Kadîmden gezdirilegelmiş olsa dahi zarar kadîm olmaz. Mahsul kalkıncaya dek hayvanatını muhkem zaptetmek üzere sahiplerine tenbih olunur. Ba'det-tenbih sahiplerinin sevk ve irsalıyle zarar ederler ise tazmin ettirilir. Mahsul kalktıktan sonra dahi kadîmden nerelerde gezmiş ise yine ol arazide gezdirilir.

MC. 7,19,20,26,27,31,36,94.

MADDE 126 — Bir karye ve kasabanın kadîmden mümtaz ve muayyen olan sınırı bozulup belirsiz olsa, civar-ı karye ve kasaba ahalisinden müsin (yaşlı) ve mu'temeddünalevh kimseler ile üzerine varılıp hudud-u erbaa-i kadîmesi marifet-i şer'le tahdid ve alamet-i lâzimesi tecdid olunur.

29 Şubat 1287 tarihli İrade-i Seniyye 22 Şa'ban 1296 tarihli İrade-i seniyye (Düs. I.T. 4/362 2. bası 344).

MADDE 127 — Alel-umum mahsulât ve mezrûat-ı arziye nerde harman olunur ise olunsun, her hangi karyenin hududu dahilindeki arazide nâbit olmuş ise ol mahsulât ve mezrûatın a'şarı (öşürleri) yalnız ol karyeye hasıl itibar olunur. Kezalik yaylak ve kışlak ve otlak ve ağıl ve değirmen ve sairenin rüsûmât ve icârat-ı maktuaları dahil-i hududunda bulundukları karyeye hasıl itibar olunur.

MADDE 128 — Defterdarhane-i Âmirede çeltik mukayyet olan yerlerde çeltik nehri harap olsa çeltik ekegelir kimselere tamir ettirilir ve çeltik arazisi sair arazi-i mîriye gibi bâ-tapu tasarruf olunur. Fakat çeltikçe kadîmî icra olunagelen muâmelât-ı mahalliye her ne ise ona riayet olunur.

MC. 87,88, Ayrıca bkz. Kitabüş-Şirket, 4. Bab, 1,4. Fasıl; 5. bab, 2. Fasıl

MADDE 129 — Kablet-tanzimat sipahîlere ve saire tahsis olunup hâssa denilen ve usulü mülgâ "vingan"a muhasas "baştine" tabir olunan ve mülğa koru ağaları taraflarından bâ-tapu ihale olunageeln arazi, bâ-tapu

tasarruf olunup ferâğ ve intikâlât ve ihâlât vukuunda ayniyle sair arazi-i mîriye muamelesi icrâ olunur.

AK. 3, (Düs. I.T. 3/300).

MADDE 130 — Ahalisi mevcut olan bir karye çiftlik ittihazıyla arazisi müstakillen bir şahsın uhdesine ihale olunamaz. Fakat 72. md.de beyan olunduğu vechile bir karyenin ahali-i müctemiası dağılıp da arazisi tapuya kesb-i istihkak eylediği halde, müceddeden erbab-ı ziraat getirilerek iskan ve uhdelerine başka başka arazi tefvîz olunarak ol karye heyet-i asliyesine irca edilmek mümkün olamaz ise, ol karye çiftlik ittihaz olunmak üzere arazisi toptan bir veya iki üç şahsın uhdesine ihale olunabilir.

AK. 8,72.

MADDE 131 — Kanunen çiftlik her sene ziraat olunur ve hâsıl verir iki öküzlük bir çift demektir ki a'la yerden 70-80 dönüm; ve evsat (orta) yerden 100 dönüm ve edna yerden 130 dönüm kadar araziden ibarettir. Dönüm dahi hatavat-ı mutavassıta (orta adımlar) ile tûlen ve arzen (uzunluk ve genişliği) kırk hatve (adım) yani terbîan (m2 olarak) 1600 zira yerdir. Ve bir dönümden nakıs olan araziye kıt'a tabir olunur. Ama beynennas çiftlik dedikleri bir takım araziyi ziraat ve hiraset zımnında inşa ve tedârik olunmuş olan ebniye ve hayvanat ve tohum ve edevat-ı çift ve müştemilatı sâire ile ol araziden ibarettir. Bu makûle çiftlikat eshabından biri, asla vârisi ve hakk-ı tapu ashabından kimsesi olmadığı halde vefat ederse çiftliği canib-i mîrîden bil-müzayede tâlibine verilir. Ve eğer arazinin hakk-i intikaline nail olan veresesi olmadığı halde vefat edip de zikrolunan ebniye ve hayvanat ve tohum ve sâire diğer vârislere intikal eylerse, mahlulat faslında beyan olunduğu vechile bu vârislerin ol çiftliğetebaiyyetle ziraat ve tasarruf olunan arazide hakk-ı tapusu olacağından arazi-i merkume dahi tapuy-u misil ile onlara tefviz olunur. Ve eğer istinkâf ederlerse kendilerine mevrûs olan emlâk ve eşyaya dokunulmayarak yalnız arazi-i merkume bil-müzâyede talibine tefvîz kılınır.

AK. 59 22. Kanun-u sani 1291 tarihli Niz. 3 (Düs. I.T. 3/458).

MADDE 132 — Her kim izn-i Sultanî ile deryadan bir mahalli imlâ eyler ise ol mahalle mâlik olur ve izin alıp da üç sene doldurmaz ise onda bir hakkı kalmayıp diğeri bâ-izn-i Sultanî ol mahalli imlâ ile temellük edebilir. Ve eğer bir kimse bilâ-izin deryadan bir mahalli doldurur ise orası beyt-ül mal'ın olup canib-i mîrîden bedel-i misil ile ol kimseye ve istinkâf ettiği surette bil-müzâyede talibine satılır.

AK. 68-76,84-85,103.

HÂTİME

İş bu Kanunname-i Hümayun ilanı tarihinden itibaren mer'iyy-ül-icra olup (yürürlüğe girip), şimdiye dek gerek arazi-i mîriye ve gerek tahsisat

kabilinden olan arazi-i mevkûfe hakkında mukaddem ve muahhar sadır olan evâmir-i aliyyeden bunun ahkam-ı mündericesine mugayir olanların ahkâmı münfesih olduğundan evamir-i merkumeye binâen Meşayihül-İslâm tarafından verilmiş olan fetâvâ ile iftâ ve âmel olunmayarak fimâba'd (bundan sonra) Bab-ı fetvâ penâhîde ve Aklâm-ı şâhânede ve bil-cümle mahâkim ve mecâlisde ancak bu Kanunnâme-i Münîf-i Sultanî düstûru-l amel olacaktır. Ve Divan-ı Hümâyûn kaleminde ve Defterhane-i Âmirede ve Mahall-ı sairede arazi-i mîriye ve mevkûfeye dair nizâmât ve kavânîn-i atîkaya itibar kılınmayacaktır.

(İrâde-i Seniyye Tarihi 23 Şevval 1274)

UŞUL HUKUKU

BEŞİNCİ KİTAP

USUL HUKUKU

(Mecelle, md. 1613-1851, 1296 Tarihli Ta'limatnâme (25 madde),

Usül-i Muhâkeme-i Şer'iye Kararnâmesi, md. 1- 65)

USUL HUKUKU

I — GENEL BİLGİLER

A) Genel Olarak

Usul hukuku, mahkemelerin, ve hâkimlerin adaleti tevzi ederken takip edecekleri usulü tanzim eden hukuk dalıdır. Kamu hukuku içinde mütalaa edilir. Batı menşeli hukuk sistemleri, usul hukukunu iki kısma ayırırlar: Birincisi; hukuk muhakemeleri usulüdür. Bu, özel hukukla ilgili anlaşmazlıkları çözerken, yani icray-ı kaza ederken mahkemenin takip edeceği usülü düzenliyen hukuka denilir. İkincisi ise; ceza muhakemeleri usulüdür. Bu hukuk, cemiyet nizamını bozanları takip ve tecziye ederken adli makamların ve mahkemelerin uymak zorunda oldukları kâideleri tesbit eden hukuk dalıdır.

İslam hukuku kendine mahsus orijinal bir sisteme sahip olduğundan, kamu ve özel hukuk ayrımından kaynaklanan ceza ve hukuk usulü ayırımı bâriz şekilde bu hukuk sisteminde mevcut değildir. Ancak bu demek değildir ki, İslam Hukuku ceza ve usul hukuku hükümlerini hiç tanzim etmemiştir. Bilakis bütün ayrıntılarıyla tanzim etmiştir. Ancak teorik olarak böyle bir ayırım mevcut değildir.

İslam Hukukunda usul hukukuna "edebül-kâdî ilmi" denir. Hâkimin anlaşmazlıkları çözümlerkenriayet etmesi gereken edep ve kâideler ilmi demektir. Edebül-kâdî ile ilgili hükümler İslam Hukukunun dörtlü tasnifi içinde "muamelat" hükümleri arasında yer almaktadır. Umumiyetle fıkıh kitaplarında usul hükümlerini şu başlıklar altında bulabiliriz: Kitabül-Kazâ, Kitabüd-Dav'a, Kitabül-Beyyinat, Kitabüş-Şehâdet, Kitabül-İkrar, Kitabül-Eyman vs... Mecele'deki usul hükümleri de bu başlıklar altında tanzim edilmiştir. Usul hukukunun önemine binaen, biraz önce zikrettiğimiz gibi, edebül-kâdî ismi altında müstakil bir ilim dalı olarak da gelişmiştir. Mezhep imamlarından bazıları da dahil, bir çok İslam Hukukçuları, edebül-kâdî ile alakalı müstakil eserler vücuda getirmişlerdir.

Ceza usulü ile ilgili özel hükümler ise, ya edebül-kâdî ile alakalı kitaplarda veya fıkıh kitaplarının usul ile ilgili bölümlerinde ayrı olarak zikredilmiştir veyahut da"ukûbât" kısmında, ceza hükümleri anlatılırken tatbik edilecek usul hükümleri de anlatılmıştır. Mesela hukukî delillerden olan şehadeti ele alalım: hukuk ve ceza usulü ayırımı yapılmaksı-

zın genel olarak şehâdet müessesesi evvela umumi esaslarıyla anlatılmış, sonra da şehâdetle ilgili özel hükümler ayrı ayrı zikredilmiştir. Zina davasında şehâdetin şartları, normal bir ceza davasında şehâdetin şartları-ayrı ayrı izah edilmiştir. Bir diğer misal olarak da "tahkîm" konusunu ele alalım ve meşhur bir edebül-kâdi kitabı olan Hassâf'ın (261 H.) eserinden takhîm ile ilgili başlıkları aktaralım: "Tahkimin mahiyeti, kazâ müessesesi ile farkları, şahitliği kabul edilmeyen kimselerin hakem olarak tayini, ceza davalarında tahkim, tahkimin diğer hükümleri". Görüldüğü gibi daha ziyade bir hukuk usulü konusu olan tahkim hususunda bile, ceza usulüne ilişkin bilgiler verilmektedir.

İslam Hukukunun usul hukuku ile alakalı bu sistemi, Osmanlı Devlet-i Aliyyesinde de aynen kabul edilmiştir. Osmanlılarda da ceza ve hukuk usulü hükümleri en ince teferruatına kadar tanzim edilmiştir. Ancak ceza ve hukuk usulü ayırımı açık değildir. Tanzimattan sonra ise, batının tesiriyle ceza ve hukuk usulü ayırımına gidilmiştir. Osmanlılar, İslam hukukundaki usul hükümlerine o kadar sadık kalmışlar dır ki, usul hukuku ile alakalı ilk hukukî düzenlemelerde İslam Hukukundaki edebül-kâdî ile ilgili eserleri, usul hukuklarının kaynağı olarak zikretmekle yetinmişler ve edebül-kadi kitapları varken yeni bir hukukî düzenlemeye gitme ihtiyacını hissetmemişlerdir. (Bkz: 1255 tarihli Talimnâme-i Hükkâm, 7. bend, Karakoç, Tahşiyeli Kavânin, c.1. sh. 3) Yani edebül- kâdî kitapları ve fıkıh kitaplarının usul ile ilgili kısımları Osmanlı Devleti için kanun hükmündeydi. Bu sebeple Tanzimattan önceki usul hukuku eserlerine bir göz atacak, sonra da Tanzimat sonrası yapılan usul hukuku düzenlemelerini gözden geçireceğiz.

B) Tanzimat Öncesi Usul Hukuku Çalışmaları

Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyenin usul hukuku ile ilgili kitapları (14,15 ve 16. kitaplar) yürürlüğe girinceye kadar, usul hukuku ile alakalı hükümler için fıkıh kitaplarına veya müstakil olarak yazılmış bulunan edebül-kâdî eserlerine müracaat ediliyordu. Konuyla ilgili her mezhebe ait çok meşhur eserler mevcuttur. Biz bunlardan en meşhur olanlarını zikretmekle yetineceğiz.

Hanefî'lere ait ilk usul hukuku (edebül-kâdî) eseri, İmam Ebu Yusuf (182/798)'a aittir. Eserini talebesi Bişr b. Velid el-Merîsî'ye (238/852) imlâ ettirmiştir. Ayrıca İmam Muhammed'in (189/805), Kasım b. Sellam ın (228/838) ve İbn Semaa'nın (233/847) da birer "Edebül-Kâdî" eserleri mevcuttur. El-Hassaf'ın (261 H.) yazdığı "Edebül-Kâdî" isimli kısa eser ise çok meşhur olmuştur. Bu kısa eser, Es-Sadrüş-Şehid diye tanınan Buhara'lı Hüsameddin Ömer b. Abdülaziz (536 H.) tarafından şerhedilmiştir. Bu şerh dört cilt halinde Bağdat'ta basılmıştır. (Bağdat, c.1,1977,519 sh.,c.2, 1978,545 sh., c.3,1978,592 sh., c.4,1979,630 sh.) Daha sonraki Hanefi hukukçulardan en-Nâsıhî (447/1055) bu eseri kısaltmıştır. Es-Simnânî' nin "Ravzatül-Kudât Ve Tarîkun-Necat" isimli dört ciltlik eseri de zikre değer eserlerdendir. Es-Sürücî"nin (710/1310) "Edebül-Kâdî"si de çok kıymetli bir usul hukuku eseridir. Tarablûsî'nin (844/1440) "Muînül-

Hükkâm Fîmâ Yetereddedü Beynel-Hasmeyni Minel-Ahkâm" isimli eseri ise sistematik bir usul kitabıdır. İbn Şıhne'nin (882/1477) "Lisanül-Hükkâm" isimli eseri ile beraber basılmıştır. Sağır Kadı diye meşhur Osmanlı kadılarından İlyas isimli bir zatın (920/1514) da konuyla ilgili bir eseri vardır. Osmanlının son zamanlarında Ma'müratülaziz (Elazığ) merkez nâipliğini yapmış olan Hasan Sıdkı Efendi, önce "Vezâifül-Kudât" isimli bir Arapça eser yazmış, sonra da ayni eseri resmî istek üzerine tercüme etmiştir. Eser tipik bir edebül-kâdî eseridir.

Şafiîlerden ise, İmam Şafiî'nin (204/819), et-Taberî'nin (335/946), İbn Haddad'ın (345/956) ve el-Mâverdî'nin (405/1058) Edebül-Kâdî isimli eserleri ilk devreye ait usul hukuku eserlerindendir. El-Mâverdi'nin eseri iki cilt halinde Bağdat'ta basılmıştır. İmam Suyûtî'nin (911/1505) "Cevâhirül-Ukûd Ve Muînül-Kudâti Veş-Şuhûd" isimli eseri de güzel bir usul hukuku kitabıdır.

Malikilerden El-Karâfî'nin (684/1285) "EL-İhkâm Fî Temyizil-Fetâvâ Anil-Ahkâm" adlı kitabı ile İbn Ferhûn'un (799/1396) "Tebsıratül-Hükkâm Fî Usûlil-Akdıyeti Ve Menâhicil-Ahkâm" isimli eserler çok meşhur olmuş edebül-kâdî kitaplarındandır.

C) Tanzimat Sonrası Usul Hukuku Düzenlemeleri

Biraz önce sözkonusu ettiğimiz gibi, Osmanlılar edebül-kâdî eserlerini kendilerine usul kanunları gibi kabul ediyorlardı. Bu sebeple Tanzimatın tesiriyle düzenlenmeye başlanan usul hukuku sahasındaki ilk hukukî düzenleme bile, edebül-kâdî ile alakalı muteber kitapların tayini mahiyetinde idi. Muharrem 1255 tarihli "Talimnâme-i Hükkâm"ın yedinci bendinde Şer'iye Mahkemeleri hâkimlerinin icray-ı kazâda müracaat edecekleri muteber kitapların isimlerinin zikriyle yetinilmişti. 18 Recep 1271 tarihli kadı ve nâiplerinin tarz-ı hareketlerine dair olan "Tenbihat-ı Seniyye" ise basit bir kaç usulî kâideyi ihtiva ediyordu. (Takvim-i Vakâyi', I. Tertip, No: 521) . 13 Safer 1276 tarihli Şer'iye Mahkemeleri Nizamnamesi ise, usûle dair ayrıntılı bilgileri ihtiva etmiyordu (Düs. I.T. c.1, sh. 301). Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyeye kadar bir iki parça talimatnameden başka tam bir usul hukuku kanunu çıkarılamadı.

Tam ve müstakil bir usul kanunu sayılmasa da, Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyenin 8 Cemaziyelevvel, 13,26 Şaban 1293 tarihlerinde yürürlüğe giren Kitabüd-Da'va'sı (Düs. I.T.c.3, sh. 410, md. 1613-1675), Kitabül-Beyyinât Vet-Tahlîf'i (Düs.I.T.c.4,sh. 97,93, md. 1676-1783), ve özellikle Kitabül-Kazâ'sı (Düs.I.T.c.4,sh. 119,115, md. 1784-1851), usul-i muhakemeye dair derli toplu kâideleri ihtiva etmektedir. Biz bu kitabımızda, usul hukuku için temel olarak bu mezkûr üç kitabı aldık. HUMK. ve CMUK.un ilgili maddeleriyle de mukayese ettik. Bu üç kitap, kendilerinden sonra gelen bütün usul hukuku düzenlemeleri için esas teşkil etmiştir. Mesela, 7 Zilhicce 1293 tarihli (1876) Kanunu Esasî, usul hukuku ile ilgili olarak Mecellenin genel prensiplerini tekrar etmiştir. (Düs.I.T.c.4, sh. 4). 20 Cemaziyelevvel 1296 tarihli "Bilâ Beyyine Mazmûnuyla Amel ve Hüküm Caiz Olabilecek Suretle Senedât-ı Şer'i-yenin Suret-i Tanzimi" ile ilgili Talimat-ı Seniyye, Mecellenin 1821. maddesinin izahı mahiyetindedir. U-

sul hukuku konularından kesin deliller ve özellikle resmi evrak ve senetleri ihtiva etmektedir. (Düs.I.T.c.4, sh. 79.78). Bu Talimatnameyi de kitabımıza aldık. Karînâbâdîzade Ömer Hilmi'nin "Mi'yâr-ı Adalet" isimli eserinde zikrettiğine göre, bu yirmi beş maddelik talimatnameyi Ömer Hilmi Efendi hazırlamış ve Mecelle Cemiyetine arzetmiştir. Mecelle Cemiyeti de bazı ilavelerle talimatnameyi aynen kabul etmiştir.

İkinci Meşrutiyetin ilanından sonra (1908 lerden sonra) 19 Cemaziyelûlâ 1331 tarihinde "Hükkâm-ı Şer' Ve Memûrîn-i Şeriye Hakkında Kanunu Muvakkat" neşredilerek yürürlüğe girmiştir. (Düs.II. Tertip, c.5, sh. 352). Bu, on-onbeş maddelik bir kanundur. Şer'iye Mahkemelerinin görevleri (md.), resmî muhabereler (md.), münferit hâkim usulü ve hâkimlerin görevleri (md.3), mahkeme ilamları (md.4), istinaf (md.7), temyiz (md.9), ve benzeri konularla alakalı hükümleri ihtiva etmektedir. 17 Cemaziyelûlâ 1332 tarihli Nizamname (Düs.II.T.c.6, sh. 399) ile de gıyabî muhakemelerde Mecellenin kabul ettiği "vekîl-i musahhar" usulü iptal edilmiştir. 8 Cemaziyelâhire 1332 tarihli "Usul-i Muhakeme-i Şeriyeye Dair Bazı Mevad Hakkında Nizamname" ise, önemli usulî hükümleri ihtiva etmektedir. Bu nizamname dokuz maddedir. (Düs.II.T.c.6, sh. 571). Mezkür nizamname 23 Zilkade 1332 tarihinde tadil edilmiş (Düs.II.T.c.6, sh. 1334) ve 3 Rebîülâhir 1333 tarihinde de "Usul-ü Muhakemât-ı Şeriyeye Dair Bazı Mevaddı Hâvî Nizamname" ile (Düs.II.T.c.6, sh. 730) genişletilmiştir.

Nihayet 8 Muharrem 1336 tarihinde bizim kitabımıza aldığımız "Usul-u Muhakemât-ı Şer'iyye Kararnamesi" hazırlanarak kabul edilmiştir. Bu Kararname altmış beş maddedir. Çoğu maddeleri batı menşeli olan 1297 (1880) tarihli "Usul-i Muhakemat-ı Hukukiye Kanun-u Muvakkatı" na (Düs.I.T.c.4, sh. 267,257) atıfta bulunmaktadır. Atıfta bulunduğu maddeler, çok az istisnaların dışında, İslam usul hukukunun genel esaslarına aykırı düşmemektedir. Bu Kararname ile yukarıda zikredilen muhtelif nizamnamelerin eksiklikleri kısmen de olsa tamamlanmıştır. Tıpkı Hukuk-u Aile Kararnamesinde olduğu gibi, bu Kararname de içten ve dıştan bazı baskılar sonucu 26 Şevval 1338 (1919) tarihli bir Kararname ile (Takvîm-i Vakâyi', No: 3908) lağvedilmiştir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından çıkarılan 20 Ramazan 1338 tarihli ve 7 sayılı kanunla "İstanbulun işgal tarihi olan 16 Mart 1336 tarihinden itibaren BMM nin tasvibi olmadan İstanbul'da akdedilen anlaşmalar, sözleşmeler ve resmî düzenlemeler yok hükmünde" sayıldığından 1338 tarihli Kararname de hükümden düşmüş ve dolayısıyla 1336 tarihli "Usul-i Muhakemât-ı Şer'iyye Kararnamesi" Anadolu'da yürürlüğünü muhafaza etmiştir. Sadece 7. maddesi 3 Muharrem 1340 tarihinde tadil edilmiştir. Yeni usul kanunlarımız yürürlüğe girinceye kadar, bu Kararname yürürlükte kalmıştır. (X)

(x) Karakoç, age.c.1,sh. 3-112, Hasan Sıdkı Efendi,Vezâifül-Kudât Tercümesi, Dersaadet, 1307,sh. 3 vd., Es-Sadrüş-Şehîd, Şerhu bi, Keşfüz-zunûn, İstanbul, 1974, cilt, 1-2, Öztürk, Abdülvehhab, İslam Hukukunda El-Hassaf'ın Yeri Ve Edebül-Kâdî Adlı Eseri, Basılmamış Doktora Tezi, AÜİF Kütüphanesi, No: 22983/1, Düstûr, Birinci Tertip, L-IV cilt ve Zeyilleri, Takvim-i Vakayi' I. VE II. Tertip sayıları, İÜHF Kütüphanesi,

II - MECELLE'NİN USULE İLİŞKİN ÜÇ KİTABI (md. 1613 – 1851)

KİTAB'ÜL-DA'VÂ

KİTAB-I RÂBİ'İ AŞER

Da'va hakkında olup bir mukaddime ile iki babı müştemildir.

Mukaddime

Bazı ıstılâhat-ı fıkhiyye beyanındadır.

MADDE 1613 — Da'vâ, bir kimse diğer kimesneden huzûr-u hâkimde hakkını taleb etmekdir.

Ol kimseye müddeî ve ol kimesneye müddaâaleyh denilir.

MC. 158,1619,1631,1666,1825.; TMK. 24.

MADDE 1614 — Müddeâ, Müddeînin da'va eylediği şeydir ki müddeâbih dahi denilir.

HUMK. 8/1.

MADDE 1615 — Tenâkuz, müddeîden kendi da'vasına münâkız ya'ni da'vasının butlânını mûcib bir söz sebkat eylemiş olmakdır.

MC. 1652,1647,1656.

Bab-ı Evvel

Da'vânın şurût ve ahkâmına ve def-i da'vâya dâir olup dört faslı hâvidir.

Fasl-ı Evvel

Da'vanın şurût-u sıhhati beyanındadır.

MADDE 1616 — Müddeî ve müddeâaleyhin âkil olmaları şartdır.

Mecnûnun ve sabî-i ğayr-i mümeyyizin da'vâları sahih değildir.

Fakat velileri ve vasîleri bilvelâye ve bilvesâye anların yerine müddeî ve müddeâaleyh olurlar.

MC. 916,957,960,974.; HUMK. 38,39,80,429,187-194.; TMK. 8-16,27,45-48,53,69-71,74, 81/I,160,270,283,353,360,376-379,394-396,398.

MADDE 1617 — Müddeâaleyhin ma'lûm olması şartdır.

Binaenaleyh müddeî filân karye ahalisinden lâaletta'yin birinde yahut bir kaçında şu kadar kuruş alacağım var dese sahih olmaz; müddeâaleyhi ta'yin eylemek lâzım gelir.

MC. 881,1644.

MADDE 1618 — Hin-i da'vâda hasmın huzuru şartdır. Ve müddeâaleyh mahkemeye gelmekden ve vekil göndermekden imtinâ' ettiği takdirde olunacak muamele Kîtab-ı Kazâ'da beyan kılınacaktır.

MC. 1830.; HUMK. 38-42,59-71.; TBK. 32 vd., 386 vd.

MADDE 1619 — Müddeâbihin ma'lûm olması şartdır. Meçhûl olursa da'va sahih olmaz.

MC. 1567,1579,1621.; HUMK. 1-8,178,174,409.

MADDE 1620 — Müddeâbidin ma'lûmiyyeti işaret ile yahut vasf ve ta'rif iledir.

Şöyle ki ayn-ı menkûl olduğu takdirde meclis-i muhakemede hazır ise ana işaret kâfidir. Ve hazır değilse vasf ve ta'rif ve kıymeti beyan ile ma'lûm olur. Ve akar olduğu takdirde hududunun beyanı ile ta'yin olunur. Ve deyn ise cins ve nev'i ve vasıf ve mikdarı beyan olunmak lâzım gelir. Nitekim mevadd-ı âtiyeden muttazıh olur.

MC. 65,621,778,791,794,797,801,890,891,1006,1113,1225,1338,1355,1400, 1460,1502,1623,1627.; HUMK. 1-8,174,178,179.

MADDE 1621 — Müddeâbih ayn-ı menkûl olduğu halde hazır bilmeclis ise müddeî ana eliyle işaret ederek işte bu benimdir; bu adam ana biğayr-i hak vaz-ı yed ediyor, alıverilmesini taleb ederim deyu da'va eder ve eğer hazır bilmeclis olmayıp ancak masrafsız celb ve ihzârı mümkinse da'vada ve şehadet veyahut yeminde ana böylece işaret olunmak üzre meclis-i hükme getirilir. Ve eğer masrafsız ihzarı mümkin değilse müddeî anı ta'rif ve kıymetini beyan eyler.

Fakat ğasb ve rehin da'valarında kıymetinin beyanı lâzım gelmez.

Meselâ, bir zümrüd yüzüğümü gasb etti dese ve kıymetini beyan etmese ve hattâ kıymetini bilmem dese bile da'vası sahih olur.

MC. 1620,10,278,794,1629,1619,891.; HUMK. 1-8,174,178,179.

MADDE 1622 — Müddeâbih eğer cins ve nev'i ve vasıfları muhtelif a'yân ise cümlesinin mecmû-u kıymetini zikr etmek kâfi olur. Her birinin başka başka kıymetlerini ta'yin etmek lâzım gelmez.

MC. 1620,1621.; HUMK. 1-8,174,178,179.

MADDE 1623 — Müddeâbih akar ise hîn-i da'va ve şehadetde beldesi ve karyesi veya mahallesi ve sokağı ve hudûd-u erbaası yahut selâsesi ve hududunun sahibleri varsa anların baba ve dedelerinin isimleri zikr olunmak lâzımdır. Fakat meşhûr ve ma'ruf olan adamın yalnız isim ve şöhretini zikr etmek kâfidir. Baba ve dedesinin isimlerini zikre hâcet yokdur.

Kezalik ol akar eğer şöhretine mebnî tahdidden müstağnî ise gerek da'vada ve gerek şehadetde hududunun beyanı şart değildir.

Ve bir de müddeî eğer şu senedde hududu muharrer olan akar benim mülkümdür deyû da'va ederse sahih olur.

MC. 1621,1635,1699,1754.; HUMK. 1-8-,174,178,179.

MADDE 1624 — Müddeî hududun beyanında isabet edip de akarın mikdar, zira' veya dönümünü eksik ya ziyâde söylese da'vasının sıhhatine mani' olmaz.

MC. 1629.; HUMK. 1-8,174,178,179.

MADDE 1625 — Akar'ın semenini da'vâda hududunun beyanı şart değildir.

HUMK. 1-8,174,178,179.

MADDE 1625 — Müddeâbih deyn ise müddeî anın cins ve nev'i ve vasıf ve mikdarını beyan eylemesi lâzımdır.

Meselâ, altun ya gümüş deyû cinsini ve Osmanlı sikkesi yahut İngiliz sikkesi deyû nev'ini ve sikke-i hâlise yahut sikke-i mağşûşe deyû vasfını ve ne mikdar olduğunu beyan eylemesi lâzımdır. Fakat alelıtlak şu kadar kuruş deyû iddaî etse da'vası sahih ve örf-i beldece ma'ruf olan kuruşa masruf olur. Ve iki türlü kuruş müteârif olduğu halde birinin revac ve i'tibarı daha ziyade olsa ednâsına sarf olunur. Nitekim şu kadar aded beşlik deyû da'va etse fî zamânına meskükât-ı mağşûşeden olan kara beşliğe masruf olur.

MC. 39,45,240,1619,1621.; HUMK. 1-8,174,178,179.

MADDE 1627 — Müddeâbih ayn olduğu takdirde sebeb-i mülkiyyet beyan olunmak lâzım gelmeyip belki bu mal benimdir deyû mülk-ü mutlak da'vası sahih olur.

Amma deyn olduğu takdirde sebeb ve ciheti ya'ni semen-i mebi midir veyahut âhar cihetden dolayı mı bir borçdur, elhasıl ne cihetden dolayı deyn olduğu suâl olunur.

MC. 262,1587,1620,1625,1678.; HUMK. 1-3,174,178,179.

MADDE 1628 — İkrarın hükmü mukarr-un-bihin zuhurudur, yoksa bidayeten hudûsu değildir. Bu cihetle ikrar sebeb-i mülk olamaz. Binaenaleyh müddeî mücerred müddeâaleyhin ikrarını sebeb tutarak andan bir şey da'va etse istima' olunmaz.

Meselâ, müddeî bu mal benimdir ve anın zilyedi olan şu adam dahi benim olduğunu ikrar etmişdi deyû da'va etse istima' olunur. Amma bu mal benimdir zira anın zilyedi olan şu adam benim olduğunu ikrar etmişdi deyû da'va etse istima' olunmaz.

Kezalik müddeî cihet-i karzdan dolayı şu adamdan bu kadar kuruş alacağım vardır; hattâ kendisi dahi bu cihetden dolayı o kadar kuruş borcu olduğunu ikrar etmiş idi deyu da'va etse mesmu' olur; amma şu adam bana cihet-i karzdan dolayı bu kadar kuruş borcu olduğunu ikrar etmiş olduğu için anda bu kadar kuruş hakkım vardır isterim deyû da'vâ eylese mesmû' olmaz.

MC. 1591,1631.; HUMK. 236,238.

MADDE 1629 — Müddeâbihin muhtemel-üs-sübût olması şartdır.

Binaenaleyh aklen ya âdeten vücudu muhal olan şey'i iddia sahih olmaz.

Meselâ, bir kimse kendisinden sinen büyük yahut nesebi ma'ruf olan kimesne hakkında bu benim oğlumdur deyû iddia etse da'vası sahih değildir.

MC. 38,62,65,1587,1621,1624.; HUMK. 187/V, 194,237.

MADDE 1630 Da'vanın sübûtu takdirinde müddeâaleyhin birşey' ile mahkûm ve mülzem olması şartdır.

Meselâ, bir kimesne diğer kimesneye bir şey iâre ettikde diğer bir şahıs çıkıp da anın müteallikatındanım bana iâre etsin deyû da'va etse sahih olmaz. Kezalik bir kimesne diğer kimesneyi bir hususa tevkil ettikde diğer bir şahıs çıkıp da anın komşusuyum anın vekâletine daha münasibim deyû da'va etse sahih olmaz. Zira herkes malını dilediğine iâre ve dilediğini umûruna tevkil edebileceğinden bu da'valar sâbit olduğu takdirde müddeâaleyh hakkında hiçbir hüküm terettüb etmez.

MC. 1192,1521,1461,1647,1648,1657,1746,1817.; HUMK. 74,75,179,185,186.

Fasl-ı Sâni
Def-i da'va hakkındadır.

MADDE 1631 — Def' müddeâaleyh tarafından müddeînin da'vasını def' edecek bir da'va dermeyan olunmakdır.

Meselâ, bir kimesne cihet-i karzdan dolayı şu kadar kuruş da'va ettikde müddeâleyh ben anı edâ etmiş idim, sen beni andan ibrâ etmiş idin veyahut biz sulh olmuş idik yahut bu meblâğ karz değildir, belki sana satmış olduğum filân malın semenidir veyahut filân kimesnede alacağım olan ol mikdar kuruşu sana havale etmekle sen dahi bana ol meblâğı vermiş idin dese müddeînin da'vasını def' etmiş olur.

Keza bir kimse diğer kimesneden filânın zimmetinde alacağım olan şu kadar kuruşa sen kefil olmuş idin deyû da'va ettikde ol kimesne medyûnun meblâğ-ı mezbûru edâ eylemiş idüğünü iddia etse müddeînin da'vasını def' etmiş olur. Ve

keza bir kimse diğer kimesnenin yedinde bulunan bir malı benimdir deyû da'va ettikde ol kimesne ana bundan mukaddem filân adam ol malı senden da'va ettikde sen anın, da'vasına şehadet etmiş idin deyû iddia eylese müddeînin da'vasını def' etmiş olur.

Kezalik bir kimse bir müteveffânın terekesinden şu kadar kuruş alacak da'va ve vârisin inkârı üzerine bu da'vasını isbat ettikden sonra müteveffânın hal-i hayatında ol deyni eda eylemiş olduğunu vârisi iddia eylese müddeînin da'vasını def' etmiş olur.

MC. 643,659,662,771,790,789,1006,1583,1563,1628,1642,1648,1757,1758,11760.

HUMK. 195-212.

MADDE 1632 — Def-i da'va eden kimse def'ini isbat ettikde müddeînin da'vası mündefi' olur veisbat edemediği takdirde anın talebi ile asıl müddeî tahlîf olunur.

Müddeî yeminden nükûl ederse müddeâaleyhin def'i sâbit olur ve eğer müddeî yemin ederse kendisinin asıl da'vası avdet eder.

MC. 1820,1840.; HUMK. 195-212.

MADDE 1633 — Bir kimse diğer kimesneden şu kadar kuruş alacak da'va edip de müddeâaleyh dahi ben seni bu meblâğ ile filânın üzerine havale edip her biriniz dahi havaleyi kabul etmiş idiniz deyû iddia ve bunu muhal-un-aleyh dahi hazır olduğu halde isbat eylese müddeîyi def' ile mutâlebesinden halâs olur. Ve eğer muhâlun-aleyh hazır değilse anın huzuruna kadar mevkufen müddeîyi def' eylemiş olur.

MC. 690.; HUMK. 195-212.

Fasl-ı Sâlis
Hasm olup olmayanlar beyanındadır.

MADDE 1634 — Bir kimse bir şey da'va ettikde eğer müddeâaleyhin ikrarı takdirinde anın ikrarı üzerine bir hüküm terettüb ederse inkârı ile da'vada ve ikaame-i beyyinede hasm olur.

Ve eğer müddeâaleyhin ikrarı takdirinde bir hüküm terettüb etmez ise inkârı ile hasm olmaz.

Meselâ, esnafdan biri gelip de bir zatdan senin resulün filân benden şu malı aldı semenini ver deyû da'va ettikde ol zat ikrar etse semen-i mebîi def' ve teslime mecbur olduğu cihetle inkâr ettiği suretde dahi müddeîye hasm olur. Ol halde müddeînin da'vası ve beyyinesi istima' olunur. Amma müddeî senin şirâya vekilin olan kimesne aldı deyû da'va ettikde müddeâaleyh ikrar etse semen-i mebîi müddeîye def' ve teslime mecbur olmadığı cihetle inkâr ettiği suretde müddeîye hasım olmaz.

Ol halde müddeînin da'vası istimâ' olunmaz.

Veli ve vasî ve mütevelli bu kaaideden müstesnâdır. Şöyle ki, bir kimse mal-i yetimi yahut mal-i vakfı mülkümdür deyû da'va ettikde velinin ya vasînin yahut mütevellinin ikrarları nâfiz olmadığından üzerine bir hüküm terettüb etmez. Amma inkârları sahih olup anın üzerine müddeînin da'va ve beyyinesi istima' olunur, şu kadar var ki veli ve vasî ve mütevelliden sâdır olan bir akd üzerine da'va olunduğu halde ikrarları dahi mu'teber olur.

Meselâ, musevviğ-i şer'iye binaen bir sağîrin malını velisi satıp da ana dair müşteri tarafından bir da'va vuku' bulsa velinin ikrarı mu'teber olur.

MC. 277,365,1461,1573,1590,1503,1642,1641,1819.; TMK. 8-16,24,27,45,46.

HUMK. 38,39,221,237.; TBK. 386-389.

MADDE 1635 — Da'va-yı aynde hasm, ancak zilyeddir.

Meselâ, bir kimse diğer kimesnenin atını ğasb ile âhar şahsa bey' ve teslim edip de ol kimse atını istirdad etmek istedikde ancak zilyedden da'va eder amma o atın kıymetini tazmin ettirmek istedikde ğâsıbdan da'va eder.

MC. 378,910,1462,1637.

MADDE 1636 — Bir kimse mal-i müşterâya müstehik çıkıp da anı da'va ettikde nazar olunur.

Eğer müşteri ol malı kabz etmişse hîn-i da'va ve şahadetde hasım yalnız müşteridir, bâyîin huzuru şart değildir. Ve eğer müşteri ol malı henüz bâyi'den kabz etmemiş ise müşteri malik ve bâyi' zilyed olmak hasebi ile hîn-i da'va ve şahadetde ikisinin dahi huzuru lâzımdır.

MC. 309,371,370.; TBK. 190.

MADDE 1637 — Vedîayı vedî'den ve müsteârı müsteîrden ve me'cûru müste'cîrden ve merhûnu mürtehinden da'va vaktinde vedî' ile mûdiin ve müsteîr ile muîrin ve müste'cîr ile mücîrin ve mürtehin ile râhinin birlikde hazır bulunmaları şartdır. Fakat vedîa veya müsteâr veya me'cur veyahut merhûn ğasb olunsa mûdi' ve müsteir ve müste'cir ve mürtehin anları ğâsibdan da'va edebilir, mâlikin huzuru lâzım gelmez ve bunlar hazır olmadıkça yalnız malik anları da'va edemez.

MC. 746,1618.

MADDE 1638 — Vedî' müşteriye hasm olmaz.

Şöyle ki, bir kimesne diğer kimsenin yedinde olan hane için ben bu haneyi filân şahısdan şu kadar kuruşa satın aldım anı bana teslim et deyû da'va ettikde ol kimesne bu haneyi bana ol şahıs îda' ve teslim etti dese müddeînin husûmeti mündefi' olur; ol şahsın îdâ'ını isbata hâcet yokdur. Fakat müddeî dahi filvâki ol şahıs bu haneyi sana îda' etmiş idi; lâkin sonra bana sattı ve senden kabz ve te-

sellüme beni tevkil etti deyip de ol şahsın bey' ve tevkilini isbat ederse ol haneyi vedî'den ahzeder.

MC. 794,1635.

MADDE 1639 — Vedî' mûdi'in dâinine hasm olmaz.

Binaenaleyh dâin mûdi'de olan alacağını vedî'in muvacehesinde isbat edip de andaki vedîadan istiyfa-yı deyn edemez. Fakat (799.) maddede beyan olunduğu üzre ğaibin üzerine nafakası vâcib olan kişi nafakasını ğâibin emanet akçesinden almak üzre vedî'den da'va edebilir.

MC. 91,799.

MADDE 1640 — Dâine medyûnunun medyûnu hasm olmaz.

Binaenaleyh bir kimse müteveffâda olan alacağını müteveffânın medyûnu muvacehesinde isbat edip de andan istîyfa edemez.

MC. 1460, 1638.

MADDE 1641 — Bâyi'a müşterinin müşterisi hasm olmaz.

Meselâ, bir kimse bir malı diğer kimesneye bey' ve o dahi anı kabz ile âhar şahsa bey' ve teslim ettikden sonra müşteri-i evvel ol malı semenini eda etmeksizin kabz etmişdi anın semenini ver yahut semeninin istîyfasına kadar habs etmek üzre anı bana ver deyû bâyi'in müşteri-i sâniden da'vası istima' olunmaz.

MC. 1634.

MADDE 1642 — Müteveffânın lehine ve aleyhine olan da'vada yalnız vereseden birisi hasm olabilir.

Fakat terekeden bir aynî da'vada ol ayn vereseden kimin yedinde ise hasım oldur. Zilyed olmayan vâris hasm olamaz.

Meselâ, müteveffanın bir kimesnede olan alacağını vereseden yalnız biri da'va edebilir ve ba'd-es-sübût ol alacağın mecmûu cümle verese için hüküm olunur. Fakat müddeî olan vâris andan yalnız kendi hissesini kabz eder, sâir veresenin hissesini kabz edemez.

Kezalik bir kimse terekeden deyn da'va edecek oldukda vereseden yalnız birisinin huzurunda da'va edebilir. Gerek ol vâris yedinde terekeden mal bulunsun ve gerek bulunmasın. Ve böyle yalnız bir vârisin huzurunda da'va-yı deyn edip de ol vâris dahi deyni ikrar ettiği takdirde deynden anın hissesine ne kadar isabet ederse yalnız ol mikdarı vermek üzre emr olunur ve anın ikrarı sâir vereseye sirayet etmez. Ve eğer ikrar etmeyip de müddeî yalnız ol vârisin huzurunda da'vasını isbat ederse cümle verese aleyhine hükm olunur. Ve müddeî ol veçhile mahkûm-un-bih olan deyni terekeden alacak oldukda sâir verese müddeîye ol deyni tekrar bizim huzurumuzda isbat et diyemez, fakat müddeînin da'vasını def'a salâhiyyetleri vardır. Amma kabl-el-kısme müteveffânın terekesinden olan ve fakat vereseden birinin

yedinde bulunan bir atı bir kimse benim malım olup müteveffâya îda' etmişdim deyû da'va edecek oldukda hasım ancak zilyed olan vârisdir. Diğer vereseden da'va etse istima' olunmaz. Ve zilyedden da'va edip de anın ikrarı ile hükm olunursa sâir vereseye sirayet etmez anın ikrarı ancak kendi hissesi mikdarınca nâfiz olup anın ol atda olan hissesi müddeînin olmak üzre hükmolunur ve eğer zilyed olan vâris inkâr edip de müddeî da'vasını isbat ederse mecmû' verese aleyhine hükmolunur. (78.) maddeye bak.

MC. 1561,1569,1635,1672,1746.

MADDE 1643 — İrsden gayri bir seseb-i mülk ile birkaç kimse beyninde müşterek olan bir aynî da'vada şürekâdan biri diğerin hissesinde müddeiye hasm olamaz.

Meselâ, şirâ tarikiyle birkaç kimse beyninde müşterek bir haneyi bir kimse şürekâdan yalnız biri huzurunda mülkümdür deyû da'va ve isbat edip de hükm olunsa hüküm ancak hazır olan şerikin hissesine maksûr olup sâirine sirayet etmez.

MC. 1100,1101.

MADDE 1644 — Tarik-i âmm gibi menâfi-i umûma aid olan yerin da'vasında âmmeden yalnız birisi müddeî olup anın da'vasını istima' ile müddeâaleyh üzerine hüküm olunabilir.

MC. 1241,1645,1646.

MADDE 1645 — Ahâlileri kavm-i gayr-i mahsûr olan iki karye beyninde nehir ve mer'a gibi menâfii müşterek olan şeyler da'vasında tarafeynden ba'zılarının huzuru kâfidir. Amma ahâlileri kavm-i mahsûr olduğu suretde bazılarının huzuru kâfi olmayıp cümlesinin yahut taraflarından vekillerinin huzuru lâzımdır.

MC. 1222,1643.

MADDE 1646 — Yüz neferden ziyade olan karye ahâlisi kavm-i gayr-i mahsûr addolunur.

Fasl-ı Râbi'
Tenâkuz beyanındadır.

MADDE 1647 — Tenâkuz mülkiyyet da'vasına mani' olur.

Meselâ, bir kimse bir malı iştirâ edip de ya'ni satın almak isteyip de ba'dehu ol mal kabl-el-iştirâ kendisinin mülkü idüğini da'va etse mesmû' olmaz. Ve keza filân kimesnede hiçbir hakkım yokdur dedikden sonra ol kimesneden bir şey da'va etse mesmu' olmaz.

Kezalik bir kimse diğer kimesneden filân adama vermek üzre sana şu kadar kuruş vermişdim, sen ana vermeyip yedinde kalmakla getir ol meblâğı ver deyû

da'va ettikde müddeâaleyh inkâr etmekle müddeî ikaame-i beyyine ettikden sonra müddeâaleyh dönüp de gerçek ol adama vermek üzre bana o kadar kuruş vermiş idin lâkin ben ol meblâğı ana teslim eyledim deyû def-i da'va edecek olsa mesmû' olmaz.

Ve kezalik bir kimse diğerin yedinde olan bir dükkânı mülkümdür deyû da'va ettikde zilyed gerçek ol dükkân senin mülkün idi, lâkin filân tarihde sen anı bana bey' etmiş idin deyû da'va ve müddeî asla beynimizde bey' ve şirâ cereyan etmedi deyû külliyen inkâr etmekle zilyed da'vasını isbat ettikden sonra müddeî dönüp filhakika ol dükkânı ol tarihde sana bey'etmişdim lâkin bu bey' vefa yahut şu makule şart-ı müfsid ile akdolmuş idi deyû da'va eylese istima' olunmaz.

MC. 100,165,1113,1563,1583,1652,1656,1657.; HUMK. 195-202.

MADDE 1648 — Bir kimse bir malı diğer kimesnenin olduğunu ikrar ettikden sonra benimdir deyû da'va etsesahih olmadığı gibi âharın tarafından bilvekâle ya bilvesâye da'va etmesi dahi sahih olmaz.

MC. 1517,1583,1656,1647.

MADDE 1649 — Bir kimse diğer kimesneyi cemî' da'vadan ibrâ ettikden sonra kendisi için andan bir mal da'va etse sahih olmaz; amma başkası için bilvekâle yahut bilvesâve da'va edebilir.

MC. 8,5,77,1561,1565,1566,1567.

MADDE 1650 — Bir kimse bir malı âhar kimesne için da'va ettikden sonra kendisi için da'va etse sahih olmaz. Amma kendisi için da'va ettikden sonra bilvekâle âhar kimesne için da'va edebilir, zira da'va vekili ba'zan mülkü nefsine muzaf kılar amma bir kimesne indelhusûme kendi mülkünü başkasına muzaf kılmaz.

MC. 1648.

MADDE 1651 Hakk-ı vâhid iki kişiden ayrı ayrı istifya olunamadığı gib cihet-i vâhideden dolayı hakk-ı vâhid iki kişiden iddia dahi olunamaz.

MADDE 1652 — Nasıl ki mütekellim-i vâhidin da'vasında tenâkuz bulunursa vekil ve müvekkil ve vâris ve mûris gibi mütekellim-i vâhid hükmünde olan iki kimesnenin kelâmlarında dahi tenâkuz tahakkuk eder. Şöyle ki bir husus hakkında müvekkilden sebk eden da'vaya münâfi vekili bir da'va dermeyan etse sahih olmaz.

MC. 1648.

MADDE 1653 — Hasmın tasdiki ile tenâkuz mürtefi' olur.

Meselâ, bir kimse cihet-i karzdan olarak diğer kimesneden şu kadar kuruş alacak da'va ettikden sonra meblağ-ı mezbûrun cihet-i kefâletden olduğunu da'va edip de müddeâaleyh dahi bunu tasdik eylese tenâkuz mürtefi' olur.

MC. 75,1654.

MADDE 1654 — Hâkimin tekzibi ile dahi tenâkuz mürtefi' olur.

Meselâ, bir kimse diğer kimesnenin yedinde olan malı benimdir deyû da'va edip müddeâaleyh dahi ol mal filânın idi ben andan satın aldım deyû inkâr etmekle müddeî ikaame-i beyyine edip de hükmolunsa mahkûm-un-aleyh ol malın semeni ile bâyiine rücu' eder ve eğerçi ibtida ol mal bâyiin idüğini ikrar etmesiyle sonraki rücûu' beyninde tenâkuz varsa da hâkimin hükmü ile ikrarı tekzib olunduğundan tenâkuz mürtefi'dir.

MC. 1653.

MADDE 1655 — Mahall-i hafâ olup da müddeînin ma'zereti zâhir olursa tenakuz ma'füv olur.

Meselâ, bir kimse bir haneyi istîcar etikden sonra ben sağîr iken pederim bu haneyi benim için iştirâ etmiş, hîn-i isticarda haberim yok idi deyû mucîrden iddia ve bu yolda bir kıt'a sened ibraz eylese da'vası mesmû' olur.

Kezalik bir kimse bir haneyi istîcar ettikden sonra vaktiyle ol hane kendisine pederinden irsen intikal eylemiş idüğine vâkıf olup da mucîrden iddia eylese da'vası istima' kılınır.

MC. 1583,1647,1657.

MADDE 1656 — Taksim-i terekeye ibtidâr maksûmun müşterek olduğunu ikrardır. Binaenaleyh ba'd-et-taksim maksûmu benimdir deyû da'va etmek tenâkuzdur.

Meselâ, terekenin taksiminden sonra vereseden birisi a'yân-ı maksûmeden birini ben müteveffâdan satın almışdım yahut müteveffâ anı hal-i sıhhatinde bana hibe ve teslim etmiş idi deyû iddia etse mesmû' olmaz, fakat ben sağîr iken müteveffâ ol malı bana vermiş vakt-i taksimde bilmiyordum derse ma'zûr ve da'vası mesmû' olur.

MC.

MADDE 1657 — Mütenâkız görünen kelâmın tevfiki mümkün olup da müddeî dahi tevfik ederse tenâkuz mürtefi' olur.

Meselâ, bir hanede müste'cîr olduğunu ikrar etmiş iken bu hane benimdir deyû da'va etse istima' olunmaz. Amma müste'cir idim sonra sahibinden satın aldım deyû tevfik eylese da'vası istima' olunur.

Kezalik bir kimse cihet-i karzdan malûm-ul-mikdar kuruş dâva edip de müddeâaleyh dahi ben senden bir şey almadım ve seninle beynimizde hiçbir muamele câri olmamışdır yahut ben seni asla tanımam deyip de müddeî ikaame-i beyyine ettikden sonra müddeâaleyh ben ol meblâğı îfâ etmiş idim yahut sen beni andan ibrâ etmişdin deyû iddia eylese tenâkuz olmakla da'vası istima' olunmaz. Amma müddeînin da'vay-ı meşrûhası üzerine müddeâaleyh sana hiç borcum yokdur deyip de müddeî ikaame-i beyyine ettikden sonra müddeâaleyh evet sana o kadar borcum vardı lâkin ben anı sana te'diye etmişdim yahut sen beni andan ibrâ etmişdin deyû da'va ve isbat eylese müddeîyi def' edebilir.

Ve kezalik bir kimse diğer kimesneden sende şöyle bir vedîam vardı, ver deyû da'va ettikde müddeâaleyh sen bana asla bir şey îdâ' etmedin deyû inkâr edip de müddeî ikaame-i beyyine etdikden sonra müddeâaleyh ben anı sana red ve teslim etmişdim deyû def' edecek olursa bu defi' mesmû' olmayıp vedîa anın yedinde mevcud ise müddeî anı aynen alır ve müstehlek ise kıymetini tazmin ettirir; amma müddeînin da'vay-ı meşrûhası üzerine müddeâaleyh bende senin öyle vedîan yakdur deyû inkâr edip de müddeî ikaame-i beyyine ettikden sonra müddeâaleyh evet öyle vedîan vardı lâkin ben anı sana red ve teslim etmişdim deyû iddia etse da'vası mesmû' olur.

MC. 794,1583,1652,1655.

MADDE 1658 — Bir kimse bir akdin bâtten ve sahihan kendisinden sadır olduğunu ikrar ederek bu ikrarı senede rabt olundukdan sonra dönüp de ol akdin vefâen yahut fâsiden mün'akid olduğunu iddia etse da'vası mesmû' olmaz. (100.) maddeye bak.

Meselâ, bir kimse mülk menzilini bir kimesneye semen-i ma'lûm mukabilinde bey' ve teslim ettikden sonra huzur-u hâkime varıp ben şu hudud ile mahdud olan menzilimi şu kadar kuruş mukabilinde filân kimesneye bey'-i bât-ı sahih ile satdım deyû ikrar edip de bu ikrarı senede rabt olundukdan sonra dönüp de bey-i mezbûru vefâ tarikiyle yahut şu makûle şart-ı müfsid ile akd olunmuşdu deyû iddia eylese da'vası mesmû' olmaz.

Kezalik bir kimse diğer kimesne ile olan da'vasından sulh olarak huzur-u hâkime varıp da ol sulhun sahihen akd olunduğunu ikrar ederek bu ikrarı senede rabt olundukdan sonra dönüp de sulh-u mezbûru şu makûle şart-ı müfsid ile olmuşdu deyû iddia eylese da'vası mesmû' olmaz.

MC. 1589.

MADDE 1659 — Bir kimse bir malı mülkümdür deyû diğer kimesne huzurunda âhara bey ve teslim ettikde ol kimesne görüp de bilâ özür sükût etmiş iken sonradan ol mal benimdir yahut anda hissem vardır deyû da'va etse nazar olunur. Eğer ol kimesne bâyiin ekaaribinden yahut zevc ve zevceden birisi ise işbu da'vası mutlaka istima' olunmaz. Ve eğer ecânibden ise ol veçhile yalnız meclis-i bey'de bulunması da'vasının istimâ'ına mâni' olmayıp ancak meclis-i bey'de hazır oldukdan başka müşterinin bir müddet ol mülkde ebniye yapmak yahut yıkmak veyahut ağaç dikmek gibi tasarruf-u müllâk ile tasarrufunu görüp de bilâ özür sükût ettikden sonra berveçh-i bâlâ benim mülkümdür yahut anda hissem vardır deyû da'va etse kezalik istima' olunmaz.

MC. 15,1616,1653.

Bab-ı Sânî'
Mürûr-u zaman hakkındadır.

MADDE 1660 — Deyn ve vedîa' ve mülk akar ve miras ve akarat-ı mevkû fede mukaataa yahut icâreteyn ile tasarruf ve meşrûta tevliyet ve

ğalle da'valarɪ gibi asl-ı vakfe ve umuma aid olmayan da'valar onbeş sene terk olundukdan sonra istima' olunmaz.

MC. 1034,1661,1662.; TMK. 638-640,701.; TBK. 125-140.; HUMK. 75,201,202,409. MH. 256-261.

MADDE 1661 — Asl-ı vakıf hakkında mütevellî ve mürtezikanın da'valarɪ otuzaltı seneye kadar istimâ' olunur. Amma otuzaltı sene mürûr etdikden sonra artık istimâ' olunmaz.

Meselâ, bir kimse otuzaltı sene bir akaara mülkiyyet üzre mutasarrıf oldukdan sonra bir vakfın mütevellisi ol akar benim vakfımın müsteğallâtındandır deyû da'va etse istima' olunmaz.

MC. 1660.; MH. 256,261.; TMK. 638-640,701.; TBK. 125-140.

MADDE 1662 — Tarik-i hass ve mesil ve hakk-ı şirb da'valarɪ eğer mülk akarda ise onbeş sene mürur ettikden sonra istima' olunmaz ve eğer akarât-ı mevkufede ise mütevellinin anları otuzaltı seneye kadar da'vaya salâhiyyeti vardır. On sene mürurundan sonra arazi-i miriyye da'valarɪ istima' olunmadığı gibi arazi-i miriyyedeki tarik-i hass ve mesîl ve hakk-ı şirb da'valarɪ dahi on sene terk olundukdan sonra istima' olunmaz.

MC. 144,1143,1213,1220,1660,1661.; MH. 256-261.; TMK. 638-640,701.

MADDE 1663 — Bu babda mu'teber ya'ni da'vanın istimâ'ına mani' olan mürûr-u zaman ancak bilâ özür vaki' olan mürur-u zamandır.

Yoksa müddeînin vasîsi bulunsun bulunmasın sağîr ya mecnûn ya ma'tûh olması yahut müddet-i sefer olan âhar diyarda bulunması veyahut hasmının müteğallibeden olması gibi a'zâr-ı şeriyyeden biriyle mürûr eden zamana i'tibar olunmaz. Binaenaleyh mürur-u zamanın mebdei özrün zeval ve indifâı tarihinden i'tibar olunur.

Meselâ, bir kimsenin hal-i sığarinden geçen zamana it'ibar olunmayıp mürûr-u zaman ancak hadd-i bülûğa vasıl olduğu tarihden mu'teberdir.

Kezalik bir kimsenin müteğallibeden biri ile da'vası olup da hasmının teğallübü mümtedd olarak da'va edemediğinden mürûr-u zaman bulunsa ol da'vanın istimâına mâni' olmaz. Mürûr-u zaman ancak teğallübün zevâli tarihinden mu'teberdir.

MADDE 1664 — Müddet-i sefer seyr-i mutedil ile üç günlük ya'ni onsekiz saatlık mesâfedir.

MADDE 1665 — Beyinlerinde müddet-i sefer olan iki belde sâkinlerinden birisi birkaç senede bir kerre bir beldede birleşip yek diğeri ile muhakemeleri kaabil iken birbirinden bir şey da'va etmeyerek bu vechi-

le mürûr-u zaman bulundukdan sonra müddet-i mürûrdan mukaddem tarih ile birinin diğerinden da'vası istima' olunmaz.

MC. 1663.

MADDE 1666 — Bir kimse bir hususu huzur-u hâkimde diğer kimesneden birkaç senede bir kerre da'va edip ancak fasl-ı da'va edilmeyerek bu veçhile onbeş sene mürûr etse da'vanın istimâına mani' olmaz. Amma huzur-u hâkimde olmayan iddia ve mutâlebe mürur-u zamanı def' edemez.

Binaenaleyh bir kimse bir hususu meclis-i hâkimin gayri yerlerde iddia ve mutâlebe ederek bu veçhile mürûr-u zaman bulunsa müddeînin da'vası istima' olunmaz.

MC. 1613,1618.; MH. 256-261.

MADDE 1667 — Mürur-u zaman müddeâbihi iddiaya salâhiyyet geldiği tarihden i'tibar olunur.

Binaenaleyh deyn-i müecceli da'vada mürur-u zaman ancak hulûl-ü ecelden mu' teber olur. Zira kable hulûl-il-ecel müddeînin ol deyni da'va ve mutâlebeye salâhiyyeti yokdur.

Meselâ, bir kimse diğer kimesneden bundan onbeş sene mukaddem semeni üç sene müeccel olmak üzre sana bey' eylediğim filân şey semeninden sende şu kadar kuruş alacağım vardır deyû da'va eylese istima' olunur, zira hulûl-ü ecelden i'tibaren ancak oniki sene geçmiş olur. Kezalik batnen ba'de batnin evlâde meşrût vakfa dair batn-ı sânide bulunan evlâdın da'valarında mürûr-u zaman ancak batn-ı evvelin inkırazı tarihinden mu'teberdir. Zira batn-ı evvel mevcud iken batn-ı sânînin da'vaya salâhiyyeti yokdur ve kezalik mehr-i müeccel dâvasında mürûr-u zamanın mebdei vakt-i talâkdan yahut âhâd-i zevceynin vefatı tarihinden i'tibar olunur. Zira mehr-i müeccel ya talâk yahut vefat ile muaccel olur.

MC. 1660,1669,1670,1675.; TBK. 125-140.; TMK. 638-640,701.; MH. 256-261.

MADDE 1668 — Müflis olan kimesneden alacak da'vasında mürûr-u zaman ancak iflâsın zevâli tarihinden mu'teberdir.

Meselâ, onbeş seneden beri mütemâdiyen müflis olup henüz kesb-i yesâr eylediği mütehakkik olan bir kimseden diğer kimesne onbeş sene mukaddem zimmetinde filân cihetden şu kadar kuruş alacağım vardı ol tarihden beri müflis olduğun cihetle da'va edemedim, şimdi edâ-i deyne iktidarın olmakla da'va ederim dese istima' olunur.

MADDE 1669 — Bir kimse bir da'vayı berveçh-i bâlâ bilâ özür terk ederek mürûr-u zaman bulunsa ol da'va hayatında kendisinden istima' olunmadığı gibi vefatında vârisinden dahi istima' olunmaz.

MADDE 1670 — Bir da'vayı bir müddet mûris ve bir müddet vâris terk edip de iki müddetin mecmûu mürûr-u zaman haddine baliğ olursa artık istima' olunmaz.

MADDE 1671 — Bâyi ile müşteri ve vâhib ile mevhûb-un-leh mûris ile vâris gibidir.

Meselâ, bir kimse bir arsaya onbeş sene mutasarrıf olup ol arsanın ittisalinde hanesi olan kimesne bu müddetde sükût ettikden sonra ol haneyi âhara bey' ettikde müşteri ol arsa işbu iştirâ ettiğim hanenin tarik-i hassıdır deyû da'va eylese mesmû' olmaz. Kezalik bir müddet bâyi' ve bir müddet müşteri sükût edip de iki müddetin mecmûu mürûr-u zaman haddine baliğ olsa müşterinin da'vası istimâ' olunmaz.

MC. 1669,1670.

MADDE 1672 — Müteveffânın diğerinde olan bir malını da'vada veresesinden ba'zıları hakkında mürûr-u zaman bulunmuş iken diğer ba'zısı hakkında sığâr gibi bir özür ile mürûr-u zaman bulunmadığına mebni ol malı da'va ve isbat ettikde müddeâbihde olan hissesi kendisine hükmolunur ve bu hüküm sâir vereseye sirayet etmez.

MC. 1101.; TBK. 125-140.

MADDE 1673 — Bir kimse bir akarda müste'cir olduğunu mukirr iken onbeş seneden ziyâde zaman mürûr etmekle ana malik olamaz. Amma inkâr edip de malik dahi ol akar benim mülkümdür şu kadar sene mukaddem sana icar etmişdim, daima ücretini kabz ederim deyû da'va ettikde nazar olunur.

Eğer icarı beyn-en-nâs ma'ruf ise da'vası istima' olunur. Değil ise istimâ' olunmaz.

MC. 1583,1674.; TBK. 125-140.; TMK. 638-640,701.

MADDE 1674 — Tekâdüm-ü zaman ile hak sâkıt olmaz.

Binaenaleyh mürûr-u zaman bulunan bir da'vada müddeâaleyh huzur-u hâkimde müddeînin da'vası veçhile hâlâ kendisinde hakkı olduğunu sarahaten ikrar ve i'tiraf ediverirse mürûr-u zamana i'tibar olunmayıp müddeâaleyhin ikrarı mûcebince hükm olunur. Amma müddeâaleyh huzur-u hâkimde ikrar etmeyip de müddeî anın diğer mahalde ikrar etmiş olduğunu da'va ederse müddeînin asıl da'vası istima' olunmadığı gibi ikrar da'vası dahi istimâ' olunmaz.

Fakat dâ'va olunan ikrar mukaddema müddeâaleyhin ma'ruf olan hat veya hâtemini hâvi bir senede rabt olunup da ol senedin tarihinden vakt-i da'vaya kadar mürûr-u zaman müddeti bulunmamış ise o suretde ikrar da'vası istima' olunur.

MC. 1609,1610.; TMK. 638-701.; TBK. 125-140.

MADDE 1675 — Tarik-i âmm ve nehir ve mer'a gibi menâfii umuma aid olan yerlerin da'vasında mürûr-u zamana i'tibar olunmaz.

Meselâ, bir karyeye mahsus olan mer'ayı bir kimse bilânizâ' elli sene zabt ve tasarruf ettikden sonra karyesi ahalisi ol mer'ayı andan da'va etseler istimâ' olunur.

TMK. 638-640.

İrâde-i Seniyye Tarihi
9 Cemâziyeluhrâ 1293

Şûrây-ı Devlet Azasından
Seyfeddin

Eminül-Fetva
Es-Seyyid Halil

Adliye Nâzırı
Ahmed Cevdet

Mahkeme-i Temyiz İkinci Reisi
Es-Seyyid Ahmed Hilmi

Meclis-i Tetkikât-ı Şer'iye
A'zasından
Es-Seyyid Ahmed Hulûsi

Reisül-Müsevvidîn
Ömer Hilmi

Meclis-i Tetkikât-ı Şer'iye
A'zasından
Ahmed Hâlid

İ'lâmat Mümeyyizi Muavini
Abdüssettâr

KİTAB'ÜL-BEYYİNÂT VE'L-TAHLÎF

KİTAB-I HÂMİS-İ AŞER

Beyyinât ve tahlîf hakkında olup bir mukaddime ile dört babı müştemildir.

MUKADDİME

Ba'zı ıstılahat-ı fıkhiyye beyanındadır.

MADDE 1676 — Beyyine, hüccet-i kaviyye demekdir.

MC. 78,1618,1642,1684.; HUMK. 236-374, özellikle 278. madde.

MADDE 1677 — Tevâtür, kizb üzre ittifakları aklen câiz olmayan cemaatın haberidir.

MC. 1688.; HUMK. 245-274.

MADDE 1678 — Mülk-i mutlak, irs ve şirâ gibi esbab-ı mülkden biriyle mukayyed olmayan mülkiyyetdir. Ve böyle bir sebeb ile mukayyed olan mülkiyyete dahi mülk bi-sebebin denilir.

MC. 1710.; TMK. 894 vd.; MH. 151 vd.

MADDE 1679 — Zilyed, bir ayne bilfiil vaz-ı yed eden yahut tasarruf-ı müllâk ile tasarrufu sâbit olan kimsedir.

MC. 312,325,359,1659,1757,1732,1786,1754.; TMK. 887 vd.; MH. 151 vd.

MADDE 1680 — Haric, berveçh-i bâlâ vaz-ı yed ve tasarrufdan beri olan kimsedir.

MC. 1679.; TMK. 887 vd.; MH. 151 vd.

MADDE 1681 — Tahlîf, ahad-ı hasmeyne yemin vermekdir.

MC. 76,1746,1747.; HUMK. 337-362.

MADDE 1682 — Tahâlüf, hasmeynden ikisine dahi yemin vermekdir.

MC.

MADDE 1683 — Tahkîm-i hâl ya'ni hâl-i hâzırı hakem kılmak istishab kabilindendir.

İstishab dahi ademi maznûn olmayan bir emr-i muhakkakın bakaasiyle hüküm etmekdir ki, ibkaa-i ma kân alâ mâ kân demek olur.

MC. 5,10,1777.

Bab-ı Evvel
Şehadet hakında olup sekiz faslı müştemildir.
Fasl-ı Evvel
Şehadetin ta'rif ve nisabı beyanındadır.

MADDE 1684 — Şehadet, bir kimsenin âhar kimesnede olan hakkını isbat için huzur-u hâkimde ve hasmeynin muvâcehelerinde şahadet lafzı ile ya'ni şehadet ederim deyû haber vermekdir.

İşbu muhbire şâhid ve ol kimseye meşhûd-un-leh ve ol kimesneve meşhûd-un-aleyh ve ol hakka meşhûd-un-bih denilir.

MC. 1572,1613,1618,1688,1830.; HUMK. 245 vd.

MADDE 1685 — Hukuk-u ibâdda şehadetin nisabı iki er yahud bir er ile iki hâtundunr. Fakat erkeklerin ıttılâı mümkin olmayan yerlerde yalnız hatunların mal hakkında şehadetleri kabul olunur.

MC. 1689.; HUMK. 245-274.

MADDE 1686 — Dilsizin ve a'manın şehadetleri makbul değildir.

MC. 16,24,1682,1688,1690,1700,1702.; HUMK. 245-274.

Fasl-ı Sâni
Şehadetin keyfiyyet-i edâsı beyanındadır.

MADDE 1687 — Meclis-i muhakemenin haricinde olan şehadet mu'teber değıldir.

MC. 1801.; HUMK. 241,250-258.

MADDE 1688 — Şahidlerin meşhûd-ün-bihi bizzat muayene etmiş olupda ol veçhile şehadet eylemesi lâzımdır. Semâ ile ya'ni nâsdan işitdim deyû şehadet eylemesi câiz olmaz.

Fakat bir mahallin vakıf yahut bir kimesnenin fevt olduğunu işitdim deyû şehadet etse ya'ni buna şehadet ederim zira sikadan böyle işitdim dese şehadeti makbûl olur.

Ve velâyet ve mevt ve nesep hususlarında vech-i şehâdeti böyle tefsir eylemiyerek ya'ni işitme sözünü söylemiyerek sema' ile şehadet eylemesi câizdir.

Meselâ, filân adam filân tarihde bu beldede vali yahut hâkimdi filân adam filân vakit fevt oldu ve filân kimse filânın oğludur böyle biliyorum deyip de işittim demiyerek suret-i katiyyede şehadet ettiği suretde her nekadar bu hususları muayene etmemiş olsa ve sinni anları muayeneye müsaid olmasa bile şehadeti kabul olunur. Ve bir de nâsdan işittim demeyip de belki, biz bu hususu muayene etmedik amma beynimizde böyle müştehirdir böyle biliyoruz diyerek şehadet eylese her suretde câiz olur.

MC. 17,54,1715,1734.; HUMK. 245-274.

MADDE 1689 — Şahid eğer şehadet ederim demeyip de yalnız filân hususu böyle biliyorum yahut haber veririm demiş olsa edâ-i şehadet eylemiş olmaz. Fakat anın üzerine hâkim ana böyle şehadet eder misin deyû sual edip de o dahi evet böyle şehadet ederim dedikde îfâ-yı şehadet etmiş olur.

Ve eğerçi ehl-i hibrenin ihbarı gibi mücerre dtahkik ve istikşâf-ı hâl için vaki' olan ifâdâtda şehadet lâfzı şart değildir, ancak bunlar şehadet-i şeriyye olmayıp mücerred ihbar kabilindendir.

MC. 15,414,1682,1685.; HUMK. 245-274.

MADDE 1690 — Meşhûd-ün-leh ve meşhûd-ün-aleyh ve meşhûd-ün-bih hazırsalar şahid şehadet edereken üçüne dahi işaret eder ve anın bu veçhile işareti kifayet eder. Meşhûd-ün-leh ile meşhûd-ün-aleyhin baba ve dedelerinin isimlerini zikreylemesi lâzım gelmez.

Amma ğâib olan müvekkile yahut müteveffaya dair olan şehadetde şahid anların baba ve dedelerinin isimlerini zikretmek lâzımdır. Fakat meşhur ve ma'ruf olan bir kimse ise şahid anın yalnız isim ve şöhretini zikretmek kâfidir. Zira maksad-ı aslî anı sâirinden temyiz edecek veçhile ta'rifdir.

MC. 1619,1621.; HUMK. 245-274.

MADDE 1691 — Akara dair olan şehadetde hududunun beyanı lâzımdır. Fakat şahid eğer meşhûd-ün-bih olan akarın hududunu zikr etmeyip de mahallinde ta'yin ve irâe edebileceğini beyan eylerse mahalline gidilip irâe ettirilir.

MC. 1623,1690,1806.; HUMK. 250-274.

MADDE 1692 — (1623.) maddede beyan olunduğu üzre müddeî senedindeki hududa istinad ile da'va ettiği takdirde şahidler dahi bu senedde hududu muharrer olan akar anın mülküdür deyû şehadet etseler sahih olur.

MC. 1623.; HUMK. 250-274.

MADDE 1693 — Bir kimse mûrisinin diğer kimesne zimmetinde şu kadar kuruş alacağı olduğunu da'va ettikde şahidler eğer müteveffanın ol kimesnede ol mikdar alacağı olduğuna şehadet etseler kifayet eder, veresesine mevrûs olmuşdur deyû tasrihe hacet yokdur.

Deyn yerine ayn iddia olunduğu suretde ya'ni ol kimesne yedinde mûrisin bir mal-i muayyeni bulunduğu iddia olundukda dahi hüküm yine bu veçhiledir.

MC. 337,1688.

MADDE 1694 — Bir kimse terekeden şu kadar kuruş alacak da'va ettikde şahidler eğer müteveffanın ol kimseye o kadar deyni olduğuna şahadet etseler kifayet eder; vefatına kadar zimmetinde bâki idi deyû tasrihe hâcet yoktur. Deyn yerine ayn iddia olunduğu suretde ya'ni ol kimse müteveffanın yedinde kendisinin bir mal-i muayyeni olduğunu da'va ettikde dahi hâl bu minval üzredir.

MC. 801,1579,1746.

MADDE 1695 — Bir kimse diğer kimesneden alacak da'va ettikde şahidler eğer ol kimsenin müddeîye ol mikdar deyni olduğuna şehadet etseler kifayet eder. Fakat hasmı hâlâ deynin bakasından suâl edip de şahidler hâlâ bakasını bilmeyiz deseler şehadetleri reddolunur.

MC. 5,10.; HUMK. 250-274.

Fasl-ı Sâlis

Şehadetin şurût-u esasiyyesi beyanındadır.

MADDE 1696 — Hukuk-u nâsa şehadetde sebk-i da'va şartdır.

MC. 1647,1682,1818.; HUMK. 245-274.; CUMK. 45-64.

MADDE 1697 — Mahsûsün hilâfına ikaame olunan beyyine makbul olmaz.

Meselâ, bir kimsenin ber hayat veya bir hanenin ma'mur olduğu müşâhed iken ol kimesnenin vefat eylediğine yahut hanenin harab olduğuna beyyine ikaame olunsa makbul ve mu'teber olmaz.

HUMK. 273.

MADDE 1698 — Mütevâtirin hilâfına ikaame olunan beyyine kabul olunmaz.

MC. 1769.; HUMK. 261-274.; CUMK. 45-64.

MADDE 1699 — Beyyine bir hakkı izhar için meşru kılınmışdır. Binaenaleyh filân kimse o işi işlemedi ve filân şey filân kimesnenin değildir ve filânın filâna borcu yokdur gibi nef-iyi sırfa şehadet makbul olmaz. Fakat nef-yi mütevâtir beyyinesi makbuldür.

Meselâ, bir kimse filân kimseye filân vakit filân mahalde şu kadar kuruş ikraz ettim deyû cihet-i karzdan ol mikdar kuruş da'va halbuki ol kimesnenin ol vakit orada olmayıp da başka mahalde bulunduğu tevâtüren isbat olunsa işbu tevatür beyyinesi makbul olup müddeînin da'vası mesmû' olmaz.

MC. 77,158,1682,1684,1697.; HUMK. 261 vd.

MADDE 1700 — Şehadetde def-i mağrem ve cerr-i mağnem ya'ni def-i mazarrat ve celb-i menfaat dâiyesi olmamak şartdır.

Binaenaleyh aslın fer'a ve fer'in asla ya'ni âbâ ve ecdâd ve ümmehât ve ceddâtın evlâd ve ahfâdı lehlerine ve evlâd ve ahfâdın âbâ ve ecdâdı ve ümmehât ve ceddâtı lehlerine ve hâkezâ ahad-i zevceynin diğeri lehine şehadetleri makbul olmaz, amma bunlardan ma'ada akrabanın yekdiğeri lehine şehadetleri makbul olur. Kezalik bir kimsenin infakı ile teayyüş eden adamının ve ecîr-i hassının kendi lehine şehadetleri makbul olmaz. Amma kapı yoldaşlarının yekdiğeri lehine şehadetleri makbul olur. Ve kezalik şeriklerin mal-i şirketde yek diğeri lehine şehadetleri ve kefil bil-mâl olan kimsenin asîl tarafından mekfûl-ün-bihin edâ olunduğuna şehadeti makbul olmaz. Amma sâir hususlarda yekdiğerine şehadetleri makbul olur.

MC. 46,73,659,1099,1101,1110,1703,1704.; HUMK. 245,246,249,254.

MADDE 1701 — Dostun dosta şehadeti makbuldür. Fakat beynlerindeki dostluk yekdiğerin malında tasarruf etme mertebesine varırsa ol halde yekdiğerinin lehine şehadetleri makbul olmaz.

HUMK. 245,246,254.

MADDE 1702 — Şahid ile meşhûd-ün-aleyh beyninde adâvet-i dünyeviyye olmamak şartdır. Adâvet-i dünyeviyye örf ile bilinir.

MC. 1700.; HUMK. 245 vd.

MADDE 1703 — Bir kimse hem müddeî ve hem şahid olamaz.

Binaenaleyh vasînin yetime ve vekilin müvekkile şehadetleri sahih olmaz.

HUMK. 245 vd.

MADDE 1704 — Bir kimsenin kendi fiiline şehadeti mu'teber değildir.

Binaenaleyh vekillerin ve tellâlların biz bey' etmişdik deyû kendi fiillerine şehadetleri mu'teber olmaz.

Kezalik bir belde hâkimi infisalinden sonra kabl-el-infisal kendisinden sudûr etmiş olan hükme şehadet eylese sahih olmaz; amma kabl-el-infisal bir kimsenin kendi huzurunda vâki' olan ikrarına ba'd-el-infisal şehadet eylese mu'teber olur.

MADDE 1705 — Şahidin âdil olması şartdır.

Âdil hasenâtı seyyiâtına galib olan kimsedir.

Binaenaleyh rakkas ve maskara gibi namus ve mürüvveti muhil hal ve hareketleri itiyad eden eşhasın ve kizb ile ma'ruf olan kesânın şehadetleri makbul olmaz.

MC. 1682.

Fasl-ı Râbi'
Şehadetin da'vâya muvâfakati beyanındadır.

MADDE 1706 — Şehadet eğer da'vaya muvafık ise kabul olunur. Değilse kabul olunmaz. Fakat lâfzı i'tibar olmayıp ma'nen muvafakat kâfidir.

Meselâ, müddeâbih vedîa olup da şahidler müddeâaleyhin îdâ'ı ikrar eylediğine şehadet etseler yahut müddeâbîh gasb olup da şahidler müddeâaleyhin gasbını ikrar eylediğine şehadet eyleseler makbul olur. Kezalik medyûn edâ-i deyn eylediğini da'va edip de şahidler dâinin medyûnu ibrâ eylediğine şehadet etseler makbul olur.

MC. 1696,1708,1712-1714,1707,1709,1552.; HUMK. 261 vd.

MADDE 1707 — Şehadetin da'vaya muvafakatı ya ana tamamiyle mutabakatı veyahut meşhûd-ün-bihin müddeâbihden ekal olması suretiledir.

Meselâ, müddeî bu mal iki seneden beri benim mülkümdür deyû da'va edip de şahidler dahi iki seneden beri mülkü olduğuna şehadet ettikleri suretde şehadetleri makbul olduğu gibi bir seneden beri mülkü olduğuna şehadet ettikleri suretde şehadetleri kabul kılınır.

Kezalik müddeî bin kuruş da'va edip de şahidler beşyüz şehadet ettikleri suretde beşyüz kuruş hakkında şehadetleri kabul olunur.

MC. 1703,1710.; HUMK. 261 vd.

MADDE 1708 — Müddeâbih ekal olup da şahidler eksere şehadet eyleseler makbul olmaz, meğer ki şehadet ile da'va beynindeki ihtilâf

zaten kaabil-i tevfik olup da müddeî dahi anların beynini tevfik eylese; ol halde şehadet kabul kılınır.

Meselâ, müddeî bu mal iki seneden beri benim mülkümdür deyû da'va edip de şahidler üç seneden beri mülkü olduğuna sehadet eyleseler kabul kılınmaz. Kezalik müddeî beşyüz kuruş da'va edip de şahidler bin kuruşa şehadet etseler kabul olunmaz. Amma müddeî benim andan alacağım filvâki' bin kuruş idi, lâkin beşyüzünü istiyfa etmiştim, şahidler orasını bilmezler deyû da'va ile şehadetin beynini tevfik eylese şahidlerinin şehadeti kabul olunur.

MC. 1710.; HUMK. 261 vd.

MADDE 1709 — Müddeî meselâ şu bağ benim mülkümdür deyû mülk-ü mutlak da'vası edip de şahidler müddeî bu bağı filândan satın aldı deyû mülk-ü mukayyede şehadet etseler kabul olunur.

Şöyle ki şahidler ol vecçhile mülk-ü mukayyede şehadet ettiklerinde hâkim sen de bu sebeble mi mülk da'vası ediyorsun yoksa âhar sebeple mi deyû müddeîden suâl eder. Müddeî eğer evet ben de bu sebeple da'va ederim derse hâkim ol şahidlerin şehadetini kabul eder ve eğer sebeb-i âharla da'va ederim yahut ben bu sebeple da'va etmem derse hâkim ol şahidlerin şehadetini reddeyler.

MC. 1709,1710.

MADDE 1710 — Müddeî meselâ bir bağda mülk-ü mukayyed da'vası ettiği suretde nazar olunur, eğer bâyiini zikr etmiyerek satın aldım yahut mübhem olarak bir adamdan satın aldım derse mülk-ü mutlak da'vası hükmünde olmakla şahidler bu bağ anın mülküdür deyû mülk-ü mutlaka şehadet etseler kabul olunur.

Amma filân adamdan satın aldım deyû bayi'ini tasrih edip de şahidleri mülk-ü mutlaka şehadet etseler şehadetleri kabul olunmaz.

Çünkü mülk-ü mutlak sâbit olsa an asıl vukûu sâbit olup zevâidine meselâ bağın mukaddema husûle gelmiş olan meyvelerine dahi müddeînin malik olması lâzım gelir, mülk-ü mukayyed ise ancak sebebinin meslâ akd-i bey' ve şirânın tarih-i vukû'undan i'tibaren sâbit olur. Bu cihetle mülk-ü mutlak mülk-ü mukayyede nisbetle ekser olur ve bu suretde şahidler eksere şehadet etmiş olurlar.

MC. 1678,1696,1708.

MADDE 1711 — Şehadet eğer deynin sebebinde da'vaya muhalif olursa makbul olmaz.

Meselâ, müddeî semen-i mebi' olmak üzre bin kuruş alacak da'va edip de şahidler müddeâaleyhin cihet-i karzdan dolayı ol mikdar deyni olduğuna şehadet eyleseler makbul olmaz. Kezalik müddeî bu mülk bana pederimden mevrûsdur deyû da'va edip de şahidler anasından mevrûs olduğuna şehadet etseler makbul olmaz.

MC. 1581,1696,1707.; HUMK. 261 vd.

Fasl-ı Hâmis

Şahidlerin ihtilâfları beyanındadır.

MADDE 1712 — Şahidler meşhûd-ün-bihde ihtilâf etseler şehadetleri makbul olmaz.

Meselâ, şahidlerin biri bin kuruşluk altun ve diğeri bin kuruşluk sîm mecidiyye deyû şehadet etseler şehadetleri kabul olunmaz.

MC. 1581,897,1685,1707,1708,1711.

MADDE 1713 — Şahidlerin meşhüd-ün-bihe müteallik olan bir şeyde ihtilâfları meşhûd-ün-bihde ihtilâfı mucib olursa şehadetleri kabul olunmaz ve mucib olmazsa kabul olunur.

Binaenaleyh gasb ve îfa-yı deyn gibi sırf fiilden ibaret olan hususlarda şahidlerin biri bir zeman-ı muayyende veya mekân-ı muayyende fiile ve diğeri zaman-ı âharda ya mekân-ı âharda fiile şehadet eyleseler bu ihtilâfları meşhûd-ün-bihde ihtilâfı mucib olmakla şehadetleri kabul olunmaz.

Amma kavl kabîlinden olan bey' ve şirâ ve icâre ve kefalet ve havale ve hibe ve rehin ve deyn ve karz ve ibrâ ve vasiyyet hususlarında şahidlerin zeman ve mekânda ihtilâfları meşhûd-ün-bihde ihtilâfı mucib olmamakla şehadetlerinin kabulüne mani' olmaz.

Meselâ, bir kimse borcunu eda eylemiş olduğunu da'va edip de şahidlerin biri hanesinde ve diğeri dükkânda edâ eylemiş olduğuna şehadet etseler şehadetleri kabul olunmaz. Amma bir kimse diğer kimesnenin yedinde olan bir mal için sen bu malı bana şu kadar kuruşa satmışdın anı bana teslim et deyû da'va ettikde şahidlerin birisi filân hanede ve diğeri filân dükkânda satmış olduğuna şehadet etseler şehadetleri kabul olunur. Zira fiil tekrar ve iâde olunamaz. Amma kavil tekrar ve iâde olunabilir.

MC. 176,1587.

MADDE 1714 — Şahidler mal-i mağsûbun renginde yahut erkek veya dişi olmasında ihtilâf etseler şehadetleri kabul olunmaz.

Meselâ, mağsub olan hayvan hakkında şahidlerin biri kır at ve diğeri yağız ya al at veyahut biri at ve diğeri kısrak deyû şehadet eyleseler şehadetleri kabul olunmaz.

MADDE 1715 — Da'va-yı akidde şahidler bedelin mikdarında ihtilâf etseler şehadetleri kabul olunmaz.

Meselâ, şahidlerin biri bir malın beşyüz kuruşa ve diğeri üçyüz kuruşa satıldığına şehadet eyleseler şehadetleri kabul olunmaz.

Fasl-ı Sâdis

Tezkiye-i şuhûd hakkındadır.

MADDE 1716 — Şahidler şehadet ettikde hâkim meşhûd-ün-aleyhden ne dersin, bunlar şehadetlerinde sadık mıdırlar yoksa değil midirler deyû sual eder. Meşhûd-ün-aleyh eğer şahidler bu şehadetlerinde sadıkdırlar yahut bu şehadetlerinde âdildirler derse müddeâbihi ikrar etmiş olur ve ikrarı ile hükmolunur ve eğer bunlar şahid-i zûrdurlar yahut bunlar âdil adamlardır lâkin bu hususda hatâ ediyorlar yahut vâkıayı unutmuşlar derse veyahut yalnız bunlar âdil adamlardır demekle beraber müddeâbihi inkâr etse hâkim hükmetmeyip şahidleri sırren ve alenen tezkiye ile âdil olup olmadıklarını tahkik eyler.

MC. 1717,1718,1803,1816.

MADDE 1717 — Şahidler gerek sırren ve gerek alenen mensûb oldukları canibden ya'ni talebe-i ulûmdan ise sâkin oldukları medrese müderrisi ile mu'temed ahâlisinden ve askerîden ise taburu zabitan ve kâtiblerinden ve ketebeden ise kalemi zâbitan ve hülâfasından ve tüccardan ise tüccarın muteberânından ve esnafdan ise kethudâsiyle lonca ustalarından ve sunûf-u sâireden ise mahalle veya karyelerinin mevsûk ve mü'temen ahalisinden tezkiye olunur.

MADDE 1718 — Sırren tezkiye ıstılah-ı fukahâda mestûre ta'bir olunur varaka ile icrâ olunur.,

Şöyle ki hâkim ol varakaya müddeî ve müddeâaleyhin isimlerini müddeâbih ile şuhûdun isim ve şöhret ve san'atlarını ve eşkâl ve mahallerini ve baba ve dedelerinin isimlerini ve ma'ruf iseler yalnız isim ve şöhretlerini tahrir velhasıl şahidleri sâirinden temyiz edecek veçhile ta'rif ve beyan ve bir zarf derûnuna vaz' ile önemini mühürledikten sonra müzekkî intihab olunan kimesnelere irsâl eder. Müzekkîler dahi müstûreyi feth ve kıraat edip içinde isimleri muharrer olan şahidler âdil iseler isimleri tahtına âdil ve makbûl-uş-şehâde deyû tahrir ve âdil değillerse âdil değiller deyû tahrir ve imza eyleyerek mestûreyi götüren adamı ve âhar kimesneyi mazmûnuna vâkıf etmeksizin zarf mühürleyip hâkime iâde eder.

MC. 1705.

MADDE 1719 — Mestûrede müzekkîler tarafından şahidler hakkında âdil ve makbûl-uş-şehâde diye yazılmayıp da âdil değiller yahut hallerini bilmeyiz veya meçhul-ül-ahval veyahut Allah bilir gibi sarahaten yahut delâleten cerhi ifade eder bir söz yazılmış olur, veyahut hiç bir şey yazılmaksızın mestûre mahtûmen hâkime iâde olunursa hâkim ol şahidlerin şehadetini kabul etmez. Bu suretde hâkim tarafından müddeîye senin şahidlerin cerh olundu denilmeyip ancak başka şahidlerın varsa getir denilir.

Ve eğer mesturede âdil ve makbul-uş-şehadedirler deyû yazılmış ise mertebe-i sâniyede olarak alenen tezkiyeye ibtidar olunur.

MC. 67,1730.

MADDE 1720 — Alenen tezkiye bu veçhile icra olunur ki müzekkîler huzur-u hâkime celb ile müterâfiân hazır oldukları halde şahidler tezkiye olunur veyahut müterafiân beraber oldukları halde şahidler tezkiye nâibine terfîkan müzekkîlerin yanlarına gönderilerek mahallerinde alenen tezkiye olunurlar.

MC. 1717,1718.

MADDE 1721 — Sırren tezkiyede bir müzekkî kâfi ise de ihtiyata riayeten lâekal iki olmalıdır.

MADDE 1722 — Tezkiye-i aleniyye şehadet kabilinden olup şehadetin şurût ve nisabı bunda dahi mu'teberdir. Şu kadar var ki müzekkîlerin şehadet lâfzını zikretmeleri lâzım değildir.

MC. 1689.

MADDE 1723 — Bir hâkimin indinde bir husus zımnında adaleti sabit olan şahidler yine ol hâkimin huzurunda diğer bir hususa şehadet ettiklerinde eğer arası altı ay geçmemiş ise hâkim tekrar anları tezkiye ile meşgul olmaz. Ve eğer altı ay geçmiş ise hâkim tekrar anları tezkiye evler.

MADDE 1724 — Gerek kabl-et-tezkiye ve gerek ba'd-et-tezkiye meşhûd-ün-aleyh def-i mağrem yahut cerr-i mağnem gibi şehadetin kabûlüne mani' olur bir şey isnadı ile şahidlere ta'n ederse hakim andan beyyine taleb eyler ve meşhûd-ün-aleyh bunu bilbeyyine isbat eylediği takdirde hâkim ol şahidlerin şehadetlerini reddeder ve isbat edemediği takdirde hâkim eğer ol şahidleri tezkiye etmemiş ise tezkiye eyler. Ve eğer tezkiye eylemiş ise şehadetleri mucebince hükm eder.

MC. 1700,1725.

MADDE 1725 — Müzekkîlerden ba'zısı şahidleri cerh ve ba'zısı ta'dil eylese cerh tarafı müreccah olarak hâkim anların şehadetleri ile hükm etmez.

MC. 46.

MADDE 1726 — Muâmelâtda şahidler ba'de edâ-iş-şehâde fevt veyahut ğâib olsalar hâkim anları tezkiye ederek şehadetleri ile hükm edebibilir.

MC. 1686.

(TEZNÎB)

Tahlif-i şuhûd hakkındadır.

MADDE 1727 — Meşhûd-ün-aleyh kabl-el-hüküm şahidlere şehadetlerinde kâzib olmadıklarına yemin ver deyû hâkime ilhah edip de şehadetin yemin ile takviyetine dahi lâzum görüldüğü takdirde hâkim o şahidlere yemin ettirebilir. Ve hâkim şahidlere yemin ederseniz şehadetinizi kabul ederim ve illâ etmem diyebilir.

HUMK. 261-164.

Fasl-ı Sâbi'

Şahidlerin şehadetden rücûu hakkındadır.

MADDE 1728 — Şahidler ba'de edâ-iş-şehade ve kabl-el-hüküm huzur-u hâkimde şehadetlerinden rürû' etseler şehadetleri keenlemyekün hükmünde olur ve kendileri ta'zir olunurlar.

MADDE 1729 — Şahidler ba'd-el-hüküm huzur-u hâkimde şehadetlerinden rücû' etseler hâkimin hükmü nakzolunmayıp mahkûm-ün-bih şahidlere tazmin ettirilir. (80.) maddeye bak.

MC. 64,80,90,416,596,864,891,1731.

MADDE 1730 — Şahidlerin ba'zısı berveçh-i bâlâ şehadetinden rücû' ettikde eğer bâkisi nisab-ı şehadete bâliğ ise rücû' edenden zamân lâzım gelmez, fakat ta'zir olunur. Ve eğer bâkisi nisab-ı şehadete bâliğ değilse mahkûm-ün-bihin nısfı rücû' eden bir kişi olduğu takdirde müstakillen ana ve birden ziyade oldukları takdirde bil-iştirak seviyyen anlara tazmin ettirilir.

MC. 56.

MADDE 1731 — Rücûun şartı huzur-u hâkimde olmakdır. Şahidlerin başka mahalde rücûuna i'tibar yokdur.

Binaenalâzâlik meşhûd-ün-aleyh şahidlerin başka mahalde şehadetlerinden rücu' etiklerini da'va etse mesmû' olmaz ve şahid bir hâkimin huzurunda şehadet ettikden sonra diğer hâkimin huzurunda şehadetinden rücû' etse rücûu mu'teber olur.

Fasl-ı Sâmin

Tevâtür hakkındadır.

MADDE 1732 — Kesret-i şuhûda i'tibar yoktur.

Ya'ni tarafeynden birinin taraf-ı âhara nisbetle şahidleri ziyâde olmakla anın tercih olunması lâzım gelmez. Meğer ki şahidlerinin kesreti derece-i tevâtüre baliğ ola.

MC. 1013.

MADDE 1733 — Tevâtür ilm-i yakîn ifade eder.

Binaenaleyh bâlâda beyan olunduğu üzre tevatürün hilâfına beyyine ikaame olunamaz.

MC. 1698,1757.

MADDE 1734 — Tevâtürde lâfz-ı şehadet şart olmadığı gibi adalet dahi aranmaz. Binaenaleyh muhbirlerin tezkiyesine hacet görünmez.

MADDE 1735 — Tevâtürde muhbirlerin aded-i muayyeni yokdur. Ancak akıl anların kizb üzre ittifaklarını tecviz etmiyecek mertebe bir cemm-i gafîr olmaları lâzımdır.

MC. 1698.

Bab-ı Sânî

Hucec-i hattıyye ve karîne-i kaatı'a beyanında olup iki fasla münkasimdir.

Fasl-ı Evvel

Hucec-i hattıye beyanındadır.

MADDE 1736 — Yalnız hat ve hatm ile amel olunmaz. Fakat şüphe-i tezvir ve tasni'den salim ise ma'mûl-ün-bih ya'ni medar-ı hüküm olur başka veçhile hâcet kalmaz.

MC. 1608,1609,1612,1737-1739.; HUMK. 287-336.

MADDE 1737 — Berât-ı sultanî ve kuyûd-u defter-i hakanî tezvirden emin olmakla ma'mûl-ün-bihdir.

MC. 1606,1609,1610,1756,1836.; HUMK. 295 vd..

MADDE 1738 — Kitab-ı Kazâda beyan olunacağı veçhile hiyle ve fesadden salim olacak suretde tutulan sicillât-ı mahâkim ile dahi amel olunur.

MC. 1814 ve 4 Cemazî elûlâ 1296 tarihli Ta'lîmat.; HUMK. 295 vd. TMK. 7,29,35 vd.

MADDE 1739 — Mücerred vakfıyye ile amel olunmaz. Amma bervech-i bâlâ mevsûk ve mu'temed-ün-bih olan sicill-i mahkemede mukayyed ise ol halde ma'mûl-ün-bih olur.

MC. 1736.

Fasl-ı Sâni
Karîne-i kaatıa beyanındadır.

MADDE 1740 — Esbab-ı hükümden birisi dahi karine-i kaatıadır.

MC. 1578,1742,1819,1817,1821.; TMK. 3,7,28,30,241,244,898,905,928.; TBK. 31.

MADDE 1741 — Karine-i kaatıa hadd-i yakîne baliğ emâredir.

Meselâ, bir kimse elinde kana bulaşmış bıçak olduğu halde havf ve telâş ile bir hâli hâneden çıkdığı gibi der'akab haneye girilip de henüz boğazlanmış bir şahıs görülse ol kimesne bu şahsın kaatili olduğuna iştibah olunmaz. Şayet ki ol şahıs kendi kendisini öldürmüş olmak gibi sırf ihtimalât-ı vehmiyyeye iltifat kılınmaz. (74.) maddeye bak.

MC. 74,1682,1688,1776,1777,1659.; TMK. 3,7,28,30,241,244,898,905,928.

Bab-ı Sâlis
Tahlif beyanındadır.

MADDE 1742 — Esbab-ı hükümden biri dahi yemin yahut yeminden nükûldür. Şöyle ki müddeî da'vasını isbattan izhar-ı acz eylediği takdirde anın talebi ile müddeâaleyhe yemin verilir.

Fakat bir kimse diğer kimesneden sen filânın vekilisin deyû da'va edip de ol kimesne inkâr ettiği suretde kendisine yemin verilmek lâzım gelmez.

Kezalik iki kişinin her biri bir kimesnenin yedindeki malı andan iştirâ ettim deyû da'va edip de ol kimesne birine satdığını ikrar ile diğerinin da'vasını inkâr ettiği suretde kendine yemin teveccüh etmez.

Bu hususda isticar ve irtihan ve ittihab dahi iştirâ gibidir.

MC. 76,96,590,1522,737,1731,1786,1818,1819,1820.; HUMK. 337-362.

MADDE 1743 — Hasmeynden biri tahlîf olunacak olduğu halde vallahi veyahut billahi deyû Allahû Teâlâ Hazretlerinin ismine kasem ettirilir.

HUMK. 339.

MADDE 1744 — Yemin ancak hâkimin yahut nâibinin huzurunda olur. Başka kimesne huzurunda olan yeminden nükûle i'tibar yokdur.

MC. 1747,1832.; HUMK. 339 vd., 343.

MADDE 1745 — Tahlifde niyâbet câri olur. Amma yeminde niyabet câri olmaz.

Binaenaleyh da'va vekilleri hasma yemin verdirebilir. Amma müvekkillerine yemin teveccüh ettikde bizzat anların yemin etmesi lâzım gelir vekillerine yemin ettirilemez.

MC. 1641,1643,1743.; HUMK. 337-362.

MADDE 1746 — Yemin ancak hasmın talebi üzerine verilir. Fakat dört yerde bilâ taleb hâkim tarafından yemin verilir.

Evvelden bir kimse terekeden bir hak da'va ve isbat ettikde hâkim müddeiye bu hakkını müteveffadan bir veçhile istiyfa etmediğine ve ettirmediğine ve anı ibra ve başkasının üzerine havale eylemediğine ve başka kimesne tarafından ifa olunmadığına ve bu hakkın mukabilinde müteveffanın rehni olmadığına yemin verir işte buna yemin-i istizhar denilir.

Saniyen bir kimse bir mala müstehik çıkıp da da'vasını isbat ettikde ol malı kimesneye satmamış ve hibe etmemiş velhasıl bir veçhile mülkünden çıkarmamış idüğine hâkim tarafından yemin verilir.

MC. 344.; HUMK. 337-362.

MADDE 1747 — Hasmın talebi üzerine henüz hâkim tarafından yemin teklif olunmadan müddeâaleyh yemin ediverse mu'teber olmayıp tekrar hâkim tarafından tahlif olunmak lâzım gelir.

HUMK. 337-362.

MADDE 1748 — Bir kimse kendi fiiline dâir yemin edecek oldukda betâte yemin verilir, ya'ni bu şey böyledir yahut değildir diye kat'iyyen yemin ettirilir.

Amma diğer kimsenin fiili hakkında yemin edecek oldukda adem-i ilme yemin verilir ya'ni o şeyi bilmediğine yemin ettirilir.

MC. 1741.; HUMK. 344 vd.

MADDE 1749 — Yemin ya sebebe yahut hâsıla olur.

Şöyle ki bir hususun vâki' olup olmadığına yemin etmek sebebe yemindir, ve bir hususun hâlâ bakî olup olmadığına yemin etmek hâsıla yemindir.

Meselâ, bey' ve şira' da'vasında akd-i bey'in asla vukû' bulmadığına yemin etmek sebebe yemindir. Amma akdin hâlâ bakî olup olmadığına yemin etmek hâsıla yemindir.

MC. 1748.; HUMK. 344 vd.

MADDE 1750 — Muhtelif da'valar müctemi' oldukda bir yemin kifayet eder herbirine başka başka yemin verilmek lâzım gelmez.

MC.

MADDE 1751 — Muamelâta dair olan da'valarda kendine yemin teveccüh eden kimseye yemin teklif olunup da yemin etmem deyû sarahaten yahut bilâ özr sükût ile delâleten yeminden nükûl etse hâkim anın nükûlü ile hüküm eder. Ve ba'd-el-hükm yemin edecek olsa ana iltifat olunmayıp hâkimin hükmü hali üzre kalır.

MC. 67.; HUMK. 337 vd.

MADDE 1752 — Dilsizin işaret-i ma'hûdesi ile yemini ve yeminden nükûlü mu'teberdir.

MC. 70.

(LÂHİKA)

MADDE 1753 — Müddeî hiç şahidîm yokdur dedikden sonra şahid getirecek olsa yahut filân ve filândan başka şahidim yokdur dedikten sonra âhar şahidim var dese kabul olunmaz.

Bab-ı Râbi'

Tercih-i beyyinat ve tehâlüfe dair olup dört faslı müştemildir.

Fasl-ı Evvel

Tenâzu' bi'l-eydî beyanındadır.

MADDE 1754 — Münâza-un-fih olan akarda zilyedlik beyyine ile isbat olunmak lâzımdır. Tarafeynin tasâduku ya'ni müddeînin da'vası üzerine müddeâaleyhin dahi ikrar eylemesi ile müddeâaleyhin zilyed olduğuna hüküm olunamaz.

Fakat müddeî ol akarı ben senden iştirâ etmişdim yahut sen anı benden ğasb etmişdin deyû da'va ettiği suretde müddeâ aleyhin zilyed olduğunu beyyine ile isbata hâcet yoktur.

Ve bir de menkûl her kimin yedinde ise zilyed odur, berveçh-i bâlâ isbata hacet yokdur. Ve bunda tarafeynin tasâduku kâfidir.

MC. 76,1635,1613,1621,1691.; TMK. 638,639,887-909.; MH. 151-161.

MADDE 1755 — İki kimse bir akarda nizâ edip her biri ol akara zilyed olduğunu iddia ettikde evvelâ anlardan kangisinin zilyed olduğuna beyyine taleb olunur.

İkisi birden zilyed olduklarına ikaame-i beyyine ettikleri takdirde ikisinin dahi müştereken zilyed oldukları sâbit olur. Ve eğer biri vaz-ı yedini isbatdan izhar-ı acz edip de diğeri vâzı-ul-yed olduğuna ikaame-i beyyine ederse anın zilyed olduğuna hükm olunup öbiri haric addolunur.

Ve hasmeynden hiç birisi zilyed olduğunu isbat edemezse her birine âharın talebi ile hasmının ol akarda zilyed olmadığına yemin verilir. İkisi dahi yeminden nükûl ederse bil-iştirâk ol akarda zilyed oldukları sâbit olur. Ve eğer biri yeminden nükûl edip de diğeri yemin ederse yemin eden kimse ol akara müstakillen vâzı-ul-yed olmak üzre hükmolunup diğeri haric addolunur. Ve eğer her biri yemin ederse hiç birisinin zilyed olduğuna hüküm olunmayıp hakikat-ı hal zahir oluncaya dek müddeâbih olan akar tevkif olunur.

MC. 1635,1679,1756,1758,1762,1742,1748.; TMK. 638,639,887-909.; MH. 151-161.

Fasl-ı Sâni

Tercih-i beyyinat hakkındadır.

MADDE 1750 — İki kişi bir malda alel-iştirak mutasarrıf ya'ni ikisi dahi zilyed iken biri bil-istiklâl ve diğeri bil-iştirak mülkümdür deyû da'va ettikde istiklâl beyyinesi evlâdır.

Ya'ni ikisi dahi ikaame-i beyyine edecek olduklarında da'vayı istiklâl edenin beyyinesi da'va-yı iştirak edenin beyyinesi üzerine tercih olunur, ve eğer ikisi dahi istiklâl da'vası edip de ikaame-i beyyine etseler ol akar müştereken anlara hükm olunur. Ve eğer biri isbattan âciz olup da diğeri isbat eylese ol akar müstakillen anın mülkü olmak üzre hükmedilir.

MC. 1757,1829.; TMK. 887-909,638,639.; MH. 151-161.

MADDE 1757 — Tarih beyan olunmayan mülk-ü mutlak da'vasında hacirin beyyinesi evlâdır.

Meselâ, bir kimse diğer kimesnenin yedinde olan hane için bu hane benim mülkümdür, bu adam ana bi gayr-i hakk-ın vaz-ı yed ediyor alıverilmesi matlûbumdur deyû da'va ve zilyed dahi bu hane benim mülkümdür, bu cihetle bi hakkın vaz-ı yed ederim deyû da'va ettikde haric olan kimsenin beyyinesi tercih ve istimâ' kılınır.

MC. 76,1760,1758,1759.; TMK. 905,618.; MH. 151-161.

MADDE 1758 — Şirâ gibi tekerrürü kaabil bir sebeble mukayyed olan ve tarih beyan olunmayan mülkiyyet da'vaları mülk-ü mutlak da'vası hükmünde olup bunlarda dahi haricin beyyinesi zilyedin beyyinesi üzerine tercih olunur.

Fakat ikisi dahi bir şahısdan telâkki-i mülk etmiş olduklarını iddia ettikleri suretde zilyed beyyinesi tercih ve istima' olunur.

Meselâ, bir kimse diğer kimesnenin yedinde olan bir dükkân için bu dükkânı ben Veli ağadan iştirâ' ettim bu cihetle benim mülküm iken bu adam biğayr-i hakkın vaz'ı yed ediyor deyû da'va ve zilyed dahi ben anı Bekir efendiden iştirâ' ettim yahut pederimden mevrûsdur, bu cihetle vaz-ı yed ederim deyû da'va ettikde haricin beyyinesi tercih ve istima' olunur. Amma zilyed bu dükkânı Veli ağadan ben iştirâ' ettim dese ol halde anın beyyinesi haricin beyyinesi üzerine tercih kılınır.

MC. 351,1756,1757,1760.; TMK. 618,887-909.; MH. 151-161.

MADDE 1759 — Nitâc gibi tekerrürü kaabil olmayan bir sebeple mukayyed mülkiyyet da'valarında zilyed beyyinesi evlâdır.

Meselâ, haric ve zilyed bir tayda nizâ' edip de her biri ol tayın kendi kısrağından doğma malı olduğunu da'va ettiklerinde zilyedin beyyinesi tercih olunur.

MC. 1757,1761,1770.; TMK. 887 vd.; MH. 151 vd.

MADDE 1760 — Mülk-ü müverrah da'vasında tarihi mukaddem olanın beyyinesi evlâdır.

Meselâ, bir kimse diğer kimesnenin yedinde olan arsa için ben bu arsayı bir sene mukaddem filân şahısdan iştirâ' ettim deyû da'va ve zilyed dahi bu arsa beş sene mukaddem vefat eden pederimden bana mevrûsdur deyû da'va ettikde zilyedin beyyinesi tercih olunur. Ve eğer altı ay mukaddem vefat eden pederimden mevrûsdur demiş olsa ol halde haricin beyyinesi tercih kılınır. Kezalik hasmeynin her

biri müddeâbihi başka başka şahıslardan iştirâ' etmiş olduklarını iddıa ve ikisi de bâyi'lerinin tarih-i temellüklerini beyan etseler kangisinin bâyiinin tarih-i temellükü mukaddem ise anın beyinesi tercih olunur.

MC. 1757.; MH. 151 vd.

MADDE 1761 — Nitâc da'vasında tarihe i'tibar olmayıp berveçh-i bâlâ zilyed beyyinesi tercih olunur.

Ancak müddeâbihin sinni zilyedin tarihine tevafuk etmediği suretde eğer haricin tarihine tevafuk ederse haricin beyyinesi tercih olunur. Ve eğer sinni ikisine dahi muhalif olur yahut ma'lûm olmazsa ol halde ikisinin beyyineleri mütehâtır ya'ni mütesâkıt olarak müddeâbih zilyedin yedinde terk ve ibkaa kılınır.

MC. 1759.

MADDE 1762 — Ziyâde beyyinesi evladır.

Meselâ, bâyi' ve müşteri semenin ya mebîin mikdarında ihtilâf etseler ziyâde da'va edenin beyyinesi tercih olunur.

MC. 1760; TMK. 6

MADDE 1763 — Temlik beyyinesi âriyet beyyinesi üzerine tercih olunur.

Meselâ, bir kimse diğer kimesnenin yedindeki malı âriyet vermişdim deyû geri almak isteyip de o kimesne dahi sen ol malı bana bey' ya hibe etmişdin dese bey' ya hibe beyyinesi tercih kılınır.

MC. 1637

MADDE 1764 — Bey' beyyinesi hibe ve rehin ve icâre beyyineleri üzerine ve icâre beyyinesi rehin beyyinesi üzerine tercih olunur.

Meselâ, bir kimse diğer kimesneye filân malı sana satmışdım semenini ver deyû da'va edip de ol kimesne dahi sen anı bana hibe ve teslim etmişdin deyû da'va ettikde bey' beyyinesi tercih kılınır.

MC. 1758,1760

MADDE 1765 — Âriyetde ıtlak beyyinesi evlâdır.

Meselâ, bir âriyet at müsteîr yedinde telef olup da muîr ben anı sana dört gün kullanmak üzre iâre etmişdim sen ise dört gün mürûrunda anı bana teslim etmeyip beşinci gün yedinde helâk olmakla kıymetini zâmin ol deyû da'va ve müsteir dahi sen öyle dört güne dek deyû takyid etmeyip alelıtlak kullanmak üzre bana ol atıiâre etmişdin deyû da'va ettikde müsteîrin beyyinesi tercih ve istima' olunur.

MC. 77

MADDE 1766 — Sıhhat beyyinesi maraz-ı mevt beyyinesi üzerine tercih olunur.

Meselâ, bir kimse bir malı veresesinden birine hibe edip de vefat ettikde diğer verese anı maraz-ı mevtinde hibe eylemiş olduğunu ve mevhûb-ün-leh dahi hal-i sıhhatinde hibe etmiş idüğini iddia ettikde mevhûb-ün-lehin beyyinesi tercih kılınır.

MC. 11,1598

MADDE 1767 — Akıl beyinesi cünûn veya ateh beyyinesi üzerine tercih olunur.

MADDE 1768 — Hudûs ile kıdem beyyinesi cem' oldukda hudûs beyyinesi tercih olunur.

Meselâ, bir kimsenin mülkünde diğer kimesnenin mesîli olup da hâdisdir yahut kadîmdir deyû beynlerinde ihtilâf vaki' olarak sahib-i hâne anın hudûsunu iddiâ ile def'ini taleb ve sahib-i mesîl dahi anın kıdemini iddia ettikde sahib-i hanenin beyyinesi tercih kılınır.

MC. 1224

MADDE 1769 — Râcih tarafı ikaame-i beyyineden izhar-ı acz ettiği suretde mercûh tarafından beyyine istenilir, isbat ederse febihâ, edemediği suretde kendisine yemin ettirilir.

MC. 1757,1759,1762,1765,1766,1767; TMK. 6

MADDE 1770 — Berveçh-i bâlâ râcih tarafı isbatdan izhar-ı acz etmekle mercûh tarafı ikaame-i beyyine edip de mûcebiyle hükmolundukdan sonra râcih tarafı ikaame-i beyyine etmek istediği takdirde artık ana iltifat olunmaz.

MC. 1840

FASL-I SÂLİS

Söz kimin olduğuna ve tahkîm-i hâle dairdir.

MADDE 1771 — Zevc ve zevce sâkin oldukları hâne derûnundaki eşyada ihtilâf ettikleri suretde nazar olunur. Tüfenk ve kılıç gibi yalnız zevc'e salih olan yahut evânî ve mefrûşat gibi ikisine de salih olan şeylerde zevcenin beyyinesi tercih olunur. Ve ikisi de isbattan âciz oldukları suretde söz ma'al yemin zevcindir. Ya'ni ol eşya zevcesinin olmadığına yemin ederse kendisinin olduğuna hükmolunur.

Amma yalnız nisâya salih olan elbise ve huliyyat gibi şeylerde zevcin beyyinesi tercih kılınır. Ve ikisi de isbattan âciz oldukları takdirde söz ma'al yemin zevcenindir. Meğer ki, biri diğere salih olan şeylerin sâni' ve bayii olursa her halde söz ma'al yemin anındır.

Meselâ, küpe nisâya mahsus hulîyatdan olup ancak zevc kuyumcu olduğu suretde söz ma'al yemin anın olur.

MC. 67,1632,1772,1773,1774-1777,1757.; TMK. 6,146; (HUMK.da bu konu ile ilgili madde mevcut değildir. Bu bir maddî hukuk meselesidir. Ancak usul hukukumuz da şu prensip hâkimdir: "Da mihi factum dabo tibu ius; Bana vakıa ne ise onu göster, sana hukuku vereyim.")

MADDE 1772 — Ehad-i zevceynin vefatında verese mûrisin makamına kaaim olur. Fakat, tarafeyn ber minval-i muharrer isbatdan âciz oldukları takdirde ikisine dahi salih olan şeylerde söz ma'al yemin hayatda olanındır. Ve ikisi birden vefat ettikleri suretde ikisine de salih şeylerde söz ma'al yemin zevcin veresesinindir.

MC. 1741,1771; TMK. 141

MADDE 1773 — Vâhib hibeden rücû' etmek isteyip de mevhûb-ün-leh dahi mevhûbun telef olduğunu da'va ettikde söz bilâ yemin mevhûb-ünlehindir.

MC.

MADDE 1774 — Emîn olan kimse berâet-i zimmeti hakkında yemini ile tasdik olunur. Nitekim mûdi' vedîayı da'va edip de vedî' dahi ben anı sana reddettim dedikde söz ma'al yemin vedî'indir. Fakat yeminden halâs için ikaame-i beyyine edecek olursa beyyinesi istima' kılınır.

MC. 1454,1459,1632,1748

MADDE 1775 — Muhtelif düyûnu olan kimesne dâinine bir mikdar şey verdikden sonra hangi deynine mahsuben vermiş olduğunu da'va ederse söz anındır.

MC. 76,1654

MADDE 1776 — Bir değirmenin müddet-i icâresi münkazî oldukdan sonra müste'cir müddet-i icâre esnasında suyun inkıtâı hasebi ile ol müddetin ücretden hissesini tenzil etmek istiyerek mûcir ile beynlerinde ihtilâf vaki' olup da beyyine dahi olmadığı takdirde nazar olunur.

Eğer ihtilâfları müddet-i inkıtâın mikdarında ise meselâ müste'cir on gün mûcir ancak beş gün inkıtâını da'va etse söz ma'al yemin müste'cirindir.

Ve eğer ihtilâfları asl-ı inkıtâ'da ise ya'ni mûcir suyun inkıtâını külliyen inkâr etse hâl-i hâzır tahkim olunur. Ya'ni hakem kılınır. Şövle ki, eğer su vakt-i da'va ve husûmetde cârî ise söz ma'al yemin mûcirindir, ve eğer ol vakit münkati' ise söz ma'al yemin müste'cirindir.

MC. 5,518,1762

MADDE 1777 — Bir kimsenin hanesine akan su yolu hakkında hâdisdir, yahut kadimdir deyû ihtilâf olunup da sahib-i hâne mesîlin hâdis olduğunu iddia ile ref'ini istediği ve tarafeynin beyyineleri olmadığı suretde nazar olunur.

Eğer vakt-i husûmetde ol mesîlden su ceryan eder yahut evvelce ceryan ma'lûm olursa hâli üzre ibkaa olunur. Ve söz ma'al yemin sahib-i mesîlin olur. Ya'ni, mesîlin hâdis olmadığına yemin ettirilir.

Ve eğer vakt-i husûmetde su ceryan etmez veya andan evvelce ceryan ma'lûm olmazsa söz ma'al yemin sahib-i hânenin olur.

MC. 5,1224,1768

FASL-I RÂBİ'

Tehâlüfe dâirdir.

MADDE 1778 — Bayi' ve müşteri semenin ya mebîin veya ikisinin dahi mikdarında ya vasfında veya cinsinde ihtilâf ettikleri suretde her hangisi ikaame-i beyyine eyler ise anın lehine hükmolunur. Ve eğer ikisi dahi ikamee-i beyyine ederlerse ziyâdeyi isbat edenin lehine hükmolunur.

Ve ikisi dahi isbattan âciz olurlarsa anlara ya biriniz obirinizin da'vasına razı olur yahut bey'i fesh eyleriz denilir. Ve bunun üzerine birisi diğerinin da'vasına razı olmazsa hâkim anların her birine diğerinin da'vası üzerine yemin verir ve ibtidâ müşteriden bed' eyler, herhangisi yeminden nükûl ederse âharın da'vası sâbit olur ve eğer ikisi dahi yemin ederse hâkim ol bey'i fesh eder.

MC. 51,262,372,1762,1769; HUMK. 354-362

MADDE 1779 — Müste'cir henüz me'cûrda tasarruf etmeden ücretin mikdarında mûcir ile ihtilâf ettikde meselâ müste'cir ücret on altundur, ve mûcir onbeş altundur deyû da'va ettikleri takdirde kangisi ikaame-i beyyine ederse kabul olunur. Ve ikisi birden ikaame-i beyyine ederlerse mû'cirin beyyinesi ile hükmolunur ve eğer ikisi dahi isbatdan âciz olurlarsa ikisi de tahlif kılınır ve müste'cirin tahlifi ile bed' olunur. Her kangisi nükûl ederse nükûlü ile ilzam kılınır. Ve ikisi dahi yemin ederse hâkim akd-i icâreyi fesh eyler. Müddetde yahut mesafede ihtilâf ettikleri halde dahi hüküm bu veçhiledir. Şu kadar var ki ikisi dahi ikaame-i beyyine ettikleri takdirde müste'cirin beyyinesi ile hükmolunur. Ve tehâlüf suretinde mûcirin tahlifi ile bed' edilir.

MC. 75,1762; HUMK. 354-362

MADDE 1780 — Müddet-i icârenin inkızasından sonra mûcir ve müste'cir madde-i ânifede beyan olunduğu üzre ihtilâf etseler tehâlüf yokdur; söz ma'al yemin müste'cirindir.

MC. 8,76; HUMK. 354-362

MADDE 1781 — Müddet-i icâre esnasında mûcir ve müste'cir ücretin mikdarında ihtilâf etseler tehâlüf câri olup baki müddet hakkında akd-i icâre fesh olunur geçen müddetin hissesinde dahi söz müste'cirin olur.

MC. 8,76

MADDE 1782 — Müşteri yedinde mebi' telef yahut mâni-i red olur bir ayb hâdis oldukdan sonra mütebayiân ihtilâf etseler tehâlüf yokdur; ancak müşteri tahlif olunur.

MC. 15,293,1778

MADDE 1783 — Ecel da'vasında ya'ni müeccel olup olmamakda ve şart-ı hıyarda ve semenin küllisini ya ba'zısını kabzda tehâlüf olmayıp bu üç suretde dahi münkir olan tahlif kılınır.

MC. 76,187,1762

İrâde-i Seniyye Tarihi :
26 Şaban 1293

Maarif Nâzırı
Ahmed Cevdet

Emîn'ül-Fetva
Es-Seyyid Halil

Meclis-i Tetkikât-ı Şeriye
Ve Meclis-i İntihâb-ı Hükkâm
Reisi
Ahmed Hulûsî

Şûrây-ı Devlet Azası
Seyfeddin

Dar-ül-Hilâfetil-Aliyye Kadısı
Ahmed Hâlid

Mahkeme-i Temyiz
İkinci Reisi
Es-Seyyid Ahmed Hilmi

İlâmât-ı Şer'iye Mümeyyizi
Muâvini
Abdürsettar

Müfettiş-i Evkaf
Müsteşârı
Ömer Hilmi

KİTAB'ÜL-KAZÂ

KİTAB-I SÂDİS-İ AŞER

Kazâ hakkında olup bir mukaddime ile dört babı müştemildir.

MUKADDİME

Ba'zı istılâhat-ı fıkhiyye beyanındadır.

MADDE 1784 — Kazâ, hüküm ve hâkimlik ma'nalarına gelir.

MADDE 1785 — Hâkim, beyn-en-nâs vukû' bulan da'va ve muhâsamayı ahkâm-ı meşrûasına tevfikan fasl ve hasm için taraf-ı sultanîden nasb ve ta'yin buyrulan zatdır.

MC. 1805; T.C. 1982 Ana Yasası, md. 9,138-160; 2802 sayılı Hâkimler Ve Savcılar Kanunu, RG. 26.2.1983, sayı, 17971

MADDE 1786 — Hüküm, hâkimin muhâsamayı kat' ve hasmeylemesidir. Bu dahi iki kısımdır.

Kısm-ı evvel: Hâkimin hükmettim; iddia olunan şey'i ver demek gibi sözler ile mahkûm-un-bihi mahkûm-un-aleyhe ilzam etmesi ya'ni lâzım kılmasıdır. Işte buna kazâ-i ilzam ve kazâ-i istihkak denilir.

Kısm-ı sâni: Hakkın yokdur, münâzeadan memnû'sun demek gibi sözler ile hâkimin müddeîyi münâzeadan men' etmesidir. Buna dahi kazâ-i terk denilir.

MC. 1331; HUMK. 388-393

MADDE 1787 — Mahkûm-un-bih, hâkimin mahkûm-un-aleyhe ilzam eylediği şeydir ki kazâ-i ilzamda müddeînin hakkını îfa etmesi ve kazâ-i terkde müddeînin münâzeadan vazgeçmesidir.

MC. 1619

MADDE 1788 — Mahkûm-un-aleyh, aleyhine hükmolunan kimesnedir.

MC. 1676

MADDE 1789 — Mahkûm-un-leh, lehine hükmolunan kimsedir.

MC. 1697

MADDE 1790 — Tahkîm, hasmeynin husûmet ve da'valarını fasl için rızaları ile âhar kimseyi hâkim ittihaz etmelerinden ibaretdir.

Ol kimseye fethateyn ile hakem ve mim'in zammı ve hâ'nın fethi ve kâf'ı müşeddede-i meftûha ile muhakkem denilir.

MC.1794; HUMK. 516-536

MADDE 1791 — Vekil-i musahhar, mahkemeye ihzâr olunamıyan müddeâaleyhe hâkim tarafından nasb olunan vekildir.

MC. 1844

BAB-I EVVEL

Hükkâma dair olup dört faslı hâvidir.

FASL-I EVVEL

Hâkimin evsafı beyanındadır.

MADDE 1792 — Hâkim, hakîm, fehîm, müstakîm ve emîn, mekîn, metîn olmalıdır.

MC. 1794,1811,1812; Bkz: 1982 Anayasası, md. 138 vd., 2802 sayılı Hâkimler Ve Savcılar Kanunu, Rg. 26.2.1983 sayı 17971,; HUMK. 28-36,573-576

MADDE 1793 — Hâkim, mesail-i fıkhiyyeye ve usul-ü muhâkemeye vâkıf ve deâvi-i vâkıayı anlara tatbikan fasl ve hasme muktedir olmalıdır.

MC. 1331

MADDE 1794 — Hâkimin temyiz-i tâmme muktedir olması lâzımdır.
Binaenaleyh sağir ve ma'tuh ve a'mâ ve tarafeynin savt-ı kavilerini işitemiyecek mertebe sağır olan kimesnenin kazası câiz değildir.

MC. 83,1686,1702,1784,1818

FASL-I SÂNİ

Hâkimin âdâbı beyanındadır.

MADDE 1795 — Hâkim; meclis-i muhâkemede alış veriş ve mulâtafe gibi mahâbet-i meclisi izale edecek ef'al ve harekâtdan ictinab etmelidir.

MC. 1815

MADDE 1796 — Hâkim, iki hasmdan hiç birisinin hediyesini kabul etmez.

MC. 34,1794,1795

MADDE 1797 — Hâkim, mütehâsımeynden hiç birisinin ziyafetine gitmez.

MC. 1796

MADDE 1798 — Esnâ-yı muhâkemede hâkim, tarafeynden yalnız birisini hanesine kabul etmek ve meclis-i hükümde biriyle halvet veyahut ikisinden birine el ya göz veya baş ile işaret eylemek veya anlardan birisine gizli lâkırdı yahut diğerinin bilmediği lisan ile söz söylemek gibi töhmet ve sû-i zanna sebeb olabilecek hal ve hareketde bulunmamalıdır.

MC. 1689,1708,1829

MADDE 1799 — Hâkim, beyn-el-hasmeyn adl ile me'mûrdur.

Binaenaleyh tarafeynden biri her nekadar eşrafdan ve diğeri ahad-ı nâsdan olsa bile hin-i muhâkemede tarafeyni oturtmak ve kendilerine imâle-i nazar ve tevcih-i hitab etmek gibi muhâkemeye müteallik muamelâtda tamamiyle adl ve müsavâta riayet etmesi lâzımdır.

MC. 1815

FASL-I SÂLİS

Hâkimin vezâifi beyanındadır.

MADDE 1800 — Hâkim, tarafı sultanden icra-yı muhâkemeye ve hükme vekildir.

MC. 1459,1466,1521,1522,1523,1527,1805,1809 1982 Anayasası, md. 138 vd.

MADDE 1801 — Kazâ, zeman ve mekân ile ve ba'zı hususâtın istisnâsı ile tekayyüd ve tahassus eder.

Meselâ, bir sene müddetle hükme me'mur olan hâkim ancak o sene içinde hükmeder. Ol senenin hulûlünden evvel veya mürûrundan sonra hükmedemez. Ve kezâ muayyen bir kazada hükmetmek üzre nasb olunan hâkim ol kazanın her mahallinde hükmeder, amma diğer kazada hükmedemez. Ve bir mahkeme-i muayyenede hükmetmek üzre nasb olunan hâkim ancak ol mahkemede hükmedip diğer bir mahalde hükmedemez. Ve kezalik maslahât-i âmme mülâhaza-i âdilesine binâen filân hususa müteallik da-va istimâ olunmaya deyû emr-i sultanî sâdır olsa hâkim ol da'vayı istimâ ve hükmedemez, veyahut bir mahkeme hâkimi bazı hususat-ı muayyene istimâına me'zûn olup da mâadasını istimâa me'zun olmasa ol hâkim ancak me'zun olduğu hususatı istimâ' ve hükmeder. Mâadasını istima' ve hükm edemez. Ve keza-

lik bir müctehidin bir hususda re'yi, nâsa erfak ve maslâhat-ı asra evfak olduğuna binaen anın re'yi ile amel olunmak üzre emr-i sultanî sâdır olsa ol hususda hâkim ol müctehidin re'yine münâfi' diğer bir müctehidin re'yi ile amel edemez, ederse hükmü nâfiz olmaz.

MC. 9,39,300,191,179,392,596,1331,1304,1660,1718,1793,1849,1838,1892; HUMK. 1-24,195-202

MADDE 1802 — Bir da'vayı ma'an istimâ ve hükmetmek üzre nasb olunan iki hâkimden yalnız birisi ol da'vayı istimâ' ve hükm edemez; ederse hükmü nâfiz olmaz. (1465.) maddeye bak.

MC. 180,1465; HUMK. 1-8

MADDE 1803 — Müteaddid hâkimi olan beldede hasmeynden birisi bir hâkimin ve diğeri öbür hâkimin huzurunda murâfaa olmak isteyip bu vechile beynlerinde ihtilâf vâki olsa müddeâaleyhin ihtiyar eylediği hâkim tercih olunur.

MADDE 1804 — Bir hâkimin azli vukû' bulup fakat bir müddet haber-i azil kendine vasıl olmamakla ol müddetde bazı deâvi istimâ' ve fasl etmiş olsa sahih olur.

Amma haber-i azlin vusûlünden sonra vukû' bulan hükmü sahih olmaz.

MC. 82,1523; 1982 Anayasası, md. 138,2802 sayılı Hâkimler Ve Savcılar Kanunu

MADDE 1805 — Hâkim eğer nasb ve azl-i nâibe me'zun ise diğer kimseyi kendisine nâib nasb ve anı azl edebilir; değilse edemez; ve kendisinin ma'zûl ya fevt olması ile nâibi mün'azil olmaz. (1466.) maddeye bak.

Binaenaleyh bir kazanın hâkimi vefat ettikde yerine diğer hâkim gelinceye dek ol kazada vuku' bulan da'vayı hâkim-i muteveffânın nâibi istimâ' ve hükm edebilir.

MC. 54,1466,1801

MADDE 1806 — Hâkimin istimâ' eylediği beyyine ile nâibi ve nâibin istima' eylediği beyyine ile kendisi hükmedebilir.

Şöyleki, hâkim bir da'va hakkında beyyine istimâ ve nâibe ihbar eylese nâibi iâde-i beyyine etmeksizin hâkimin ihbarı ile hükmedebilir ve hükme me'zun olan nâib bir hususda beyyine istimâ edip de hâkime inhâ eylese hâkim iâde-i beyyine etmeksizin nâibin inhası ile hükm edebilir amma hükme me'zun olmayıp da ancak tetkik ve istikşaf için beyyine istimâına memûr olan kimsenin inhası ile hâkim hükmedemeyip bizzat istimâ-ı beyyine etmesi lâzımdır.

HUMK. 104/II,232,257,267,323/III,343,559

MADDE 1807 — Bir kaza hâkimi başka bir kaza dahilindeki arazi dâvasını istima' edebilir. Fakat Kitab-ı Da'vâ'da beyan olunduğu veçhile hudud-u şeriyyesinin beyanı lâzım gelir.

MC. 1623,1801

MADDE 1808 — Mahkûm-un-leh hâkimin usul ve fürûundan biri ve zevcesi ve hükmolunacak malda şeriki ve ecîr-i hassı ve hâkimin infakıyle teayyüş eder adamı olmamak şartdır.

Binaenaleyh, hâkim bunlardan birinin da'vasını istimâ' ile lehine hükm edemez.

MC. 1702; HUMK. 28-36

MADDE 1809 — Bir belde hâkiminin yahut madde-i ânifede mezkûr mensûbatından birinin ol belde ahâlisinden bir kimesne ile da'vası olduğu suretde ol beldede diğer hâkim varsa anın huzurunda murâfaa olurlar.

Ve eğer ol beldede diğer hâkim yoksa tarafeyn kendi rızaları ile nasb edecekleri hakemin yahut ol hâkim nâib nasbına me'zun olduğu takdirde tarafından mansûb nâibin veyahut civardaki diğer bir kaza hâkiminin huzurunda murâfaa olurlar.

Ve tarafeyn bu suretlerden birine razı olmadıkları suretde taraf-ı sultanîden müvellâ istid'â ederler.

MC. 1801; HUMK. 375-387

MADDE 1810 — Hâkim, rü'yet-i da'vada el-akdemü fe'l-akdem kaaidesine riayet etmelidir.

Fakat vürûdu muahhar olan bir da'vanın ta'cili icab-ı hâl ve maslahatdan görüldüğü halde anın rü'yetini takdim eyler.

MC. 1799; HUMK. 375-387

MADDE 1811 — Hâkimin ledelhâce âhardan istiftâ' etmesi câizdir.

MC. 1801; HUMK. 275-286

MADDE 1812 — Hâkim, ğam ve ğussa ve açlık ve ğalebe-i nevm gibi sıhhat-ı tefekküre mani' olabilecek bir ârıza ile zihni müşevveş olduğu halde hükme tesaddî etmemelidir.

MC. 1799

MADDE 1813 — Hâkim, murâfaatda icray-ı tedkikat etmekle beraber işi sürüncemede bırakmamalıdır.

MC. 1816,1828; HUMK. 213 vd.

MADDE 1814 — Hâkim, mahkemeye sicillât defteri vaz'edip vereceği ilâmat ve senedatı hile ve fesaddan sâlim olabilecek muntazam bir surette ol deftere kayd ve tahrir ve anın hıfzına dikkat ve i'tina eder. Ve kendisinin azli vuku' buldukda ya bizzat veya emîni vasıtası ile sicillâtı halefi olan hâkime devr ve teslim eyler.

MC. 1703,1704,1738,1827,1835; HUMK. 388-393,432,437

FASL-I RÂBİ'

Sûret-i muhâkemeye dairdir.

MADDE 1815 — Hâkim, muhâkemeyi alenen icra eder. Fakat kabl'-el-hüküm ne veçhile hükm edileceğini ifşâ etmez.

MC. 1795,1828; HUMK. 149 vd.; 1982 Anayasası, md. 141

MADDE 1816 — Tarafeyn li ecl-il-muhâkeme huzur-u hâkime geldiklerinde hâkim evvelen müddeîye da'vasını takrir ettirir. Ve eğer evvelce da'vası tahriren zabt olunmuş ise kıraet ile mazmunu kendisine tasdik ettirilir ve sâniyen müddeâaleyhi isticvab eyler.

Şöyle ki müddei senden şu veçhile da'va ediyor ne dersin deyû suâl eder.

MC. 777,1630,1689,1708,1719; HUMK. 178 vd.

MADDE 1817 — Müddeâaleyh ikrar ederse hâkim anı ikrariyle ilzam eder ve eğer inkâr ederse hâkim müddeîden beyyine ister.

MC. 1587,1589,1576,1706,1754,1821; HUMK. 92,95

MADDE 1818 — Müddeî bilbeyyine da'vasını isbat ettiği suretde hâkim anın üzerine hükmeyler. Ve isbat edemediği suretde bir yemin hakkı kalmağla talib olur ise hâkim anın talebi üzerine müddeâleyhe yemin teklif eyler.

MC. 891,1746,1748,1749,1816; HUMK. 375-387

MADDE 1819 — Müddeâaleyh yemin ederse yahut müddeî yemin verdirmezse hâkim müddeîyi müddeâaleyhe muârazadan men' eder.

MC. 1748,1749; HUMK. 347,348

MADDE 1820 — Müddeâaleyh yeminden nükûl ederse hâkim nükûlü ile hükmeder. Ve nükûlü ile hükmettikden sonra yemin ederim dese artık iltifat olunmaz.

MC. 57,79; HUMK. 347,348

MADDE 1821 — Usulüne muvafık ve şüphe-i tezvir ve tasnî'den sâlim olarak bir mahkeme hâkimi tarafından verilen ilâm ve senedin bilâ beyyine mazmûnu ile amel ve hüküm câizdir.

MC. 1678,1688; HUMK. 390-393

MADDE 1822 — Müddeâaleyh berveçh-i bâlâ ledel isticvab lâ ve neam bir cevap vermeyip de sükûtünde ısrar ederse sükûtu inkâr addolunur.

Ve kezalik ikrar da etmem inkâr da etmem deyû cevab verirse bu cevabı dahi inkâr addolunur, ve iki suretde dahi müddeîden bervech-i bâlâ beyyine taleb kılınır.

MC. 76,1817,; HUMK. 230-235

MADDE 1823 — Müddeâaleyh ikrar ya inkâr edecek yerde müddeînin da'vasını def'edecek bir da'va dermeyan ettikde Kitab-ı Da'vada ve Kitab-ı Beyyinatda beyan olunan mesâile tevfikan muamele olunur.

MC. 1582,1633,1642,1631,1758,1817-1819

MADDE 1824 — Tarafeynden birisi ifadesini tekmil etmedikçe diğeri ifadeye tesaddi edemez, edecek olursa hâkim tarafından men' olunur.

MC. 1816; HUMK. 195-202

MADDE 1825 — Tarafeynden lisan bilmeyen kimesnenin ifadesini terceme için mahkemede mevsûk ve mu'temen tercüman bulundurulur.

MC. 71

MADDE 1826 — Akrıbâ beyninde vuku' bulan veyahut tarafeynin sulha rağbetleri me'mûl olan muhâsamada hâkim bir veya iki defa tarafeyne musâlehayı tavsiye ve ihtar eder; muvafakat ederlerse Kitab-ı Sulhde münderic olan mesâile tevfikan mesâleha eder ve muvafakat etmezlerse muhâkemeyi itmam eyler.

MC. 607,1531; HUMK. 63,151,213,513-515; İİK. 38,226/II

MADDE 1827 — Hâkim muhâkemeyi itmam ettikden sonra muktezasını hükm ve tarafeyne tefhim eyler ve esbab-ı mucibesi ile beraber hükm ve tenbihı hâvî bir ilâm tanzim edip mahkûm-un-lehe ve ledel icab bir nüshasını dahi mahkûm-un-aleyhe i'ta eder.

MC. 1814; HUMK. 376-387

MADDE 1828 — Hükmün sebeb ve şartları tamamiyle bulundukdan sonra hâkimin hükmü te'hir etmesi câiz değildir.

MC. 1740-1742,1823,1826; HUMK. 375-387

BAB-I SÂNİ

Hükme dâir olup iki faslı müştemildir.

FASL-I EVVEL

Hükmün şurûtu beyanındadır.

MADDE 1829 — Hükümde sebk-i da'va şartdır.

Şöyle ki hâkimin hukuk-u nâsa müteallik bir hususu hükmetmesi evvel emirde ol hususu bir kimsenin ahar kimesneden da'va etmesiyle meşrûtdur.

Da'va sebk etmeden vuku' bulan hüküm sahih olmaz.

MC. 54; HUMK. 375 vd.

MADDE 1830 — Hin-i hükümde tarafeynin huzuru şartdır.

Ya'ni tarafeyn bil muvâcehe muhakeme edildikden sonra hükmolunacağı vakit meclis-i hükümde hazır olmaları lâzımdır. Fakat bir kimse diğerinden bir hususu da'va edip de müddeâaleyh dahi ikrar ettikden sonra kabl'el-hükm meclis-i hükümden ğâib olsa hâkim anın ğıyabında ikrarına binaen hükm edebilir. Kezalik müddeâaleyh müddeînin da'vasını inkâr edip de müddeî bil muvâcehe müddeâsına ikaame-i beyyine ettikden sonra kabl-et-tezkiye vel-hükm müddeâaleyh meclis-i hükmden teğayyüb eylese hâkim anın ğıyabında beyyineyi tezkiye ve hükm edebilir.

MC. 372,928,1101,1105,1641,1643,1801,1817; HUMK. 375-387,398-412

MADDE 1831 — Müddeâaleyhin vekili muvacehesinde ikaame-i beyyine olundukdan sonra müddeâaleyh bizzat meclis-i hükme hazır olsa hâkim ol beyyine ile müddeâaleyh üzerine hükm edebilir. Ve bilâkis müddeâaleyhin muvacehesinde ikame-i beyyine olundukdan sonra vekil meclise hazır olsa hâkim ol beyyine ile vekilin üzerine hükmedebilir.

MC. 1830

MADDE 1832 — Cümle vereseye husûmet teveccüh eden da'vada vereseden birinin muvacehesinde ikaame-i beyyine olunup da kablel-hükm ğaib olsa hakim ol beyyine ile ihzar olunan diğer vâris üzerine hükmedebilir. İâde-i beyyineye hacet yokdur.

MC. 1643,1830

FASL-I SÂNİ

Hükm-ü ğıyabî beyanındadır.

MADDE 1833 — Müddeînin taleb ve istid'ası üzerine hâkim tarafından müddeâaleyh mahkemeye da'vet olunur.

Mazeret-i meşrûası olmadığı halde mahkemeye gelmekden ve vekil göndermekden imtina' ederse bil-icbar mahkemeye ihzar kılınır.

MC. 19,642,1618,-834; HUMK. 398-412

MADDE 1834 — Müddeâaleyh mahkemeye gelmekden ve vekil göndermekden imtina' edip de celb ve ihzarı kaabil olmadığı takdirde müddeînin talebi ile mahkemeye mahsus olan varaka-i davetiyye ayrı ayrı günlerde üç defa kendine gönderilerek mahkemeye da'vet ve gelmediği suretde hâkim ana bir vekil nasbı ile müddeînin da'va ve beyyinesini istimâ edeceğini kendine tefhim eyler. Bunun üzerine müddeâaleyh yine mahkemeye gelmez ve vekil göndermezse hâkim anın hukukunu muhafaza edecek bir kimseyi ana vekil nasb edip vekil-i mezbûr muvacehesinde müddeînin da'va ve beyyinesini istimâ' ve tedkik ederek mukarin-i sıhhat olduğu tebeyyün ederse ba'd es-sübut hükmeder.

MC. 1636,1690,1744,1817; HUMK. 398-412

MADDE 1835 — Ber minval-i meşrûh vaki' olan hükm-i ğıyabî müddeâaleyhe tebliğ edilir.

MC. 1827; HUMK. 398-412

MADDE 1836 — Ğıyaben aleyhine hükmolunan kimse mahkemeye hazır olup da müddeînin da'vasını def'a salih bir da'vaya teşebbüs ederse istimâ' ve icabı veçhile fasl olunur. Da'vayı def'a teşebbüs etmediği veya edip de def'a salih olmadığı takdirde hükm-ü vâki' infaz ve icra kılınır.

MC. 1633,1724,1834,1840; HUMK. 398-412

BAB-I SÂLİS

Da'vanın ba'd-el-hükm rü'yeti hakkındadır.

MADDE 1837 — Usûl-ü meşrûasına muvafık ya'ni hükmün sebeb ve şartları mevcud olarak hükm ve i'lâm olunan da'vanın tekrar rü'yet ve istimâı câiz olmaz.

MC. 1631,1758,1840; HUMK. 445-454

MADDE 1838 — Bir da'va hakkında lâhik olan hükmün usul-ü meşrûasına muvafık olmadığını mahkûm-un-aleyh iddia ve adem-i muvafakat cihetini dahi beyan edip de istinaf-ı da'va talebinde bulunduğu halde vukû' bulan hüküm ledettahkîk usul-ü meşrûasına muvafıksa tasdik olunur, değilse istinaf kılınır.

MC. 14.16,76,1801

MADDE 1839 — Bir da'va hakkında lâhik olan hükme mahkûm-un-aleyh kanaat etmeyip de ol hükmü hâvî olan ilâmın temyizi talebinde bulunduğu halde ledettedkik usul-ü meşrûasına muvafıksa tasdik kılınır, değilse nakz olunur.

HUMK. 427 vd.

MADDE 1840 — Def-i da'va, kabl-el-hüküm sahih olduu gibi ba'd-el-hüküm dahi sahih olur.

Binaenaleyh bir da'vada mahkûm-un-aleyh olan kimse ol da'vayı defa salih bir sebeb serd ve beyan ile def-i da'va iddiasında ve iâde-i muhakeme talebinde bulunduu halde mahkûm-un-lehin muvacehesinde işbu iddiası istima' ve bu husus hakkında muhakemeleri icra olunur.

Meselâ, bir kimse diğer kimesnenin yed-i tasarrufunda olan bir hâne pederinden kendine mevrûs olduğunu da'va ve isbat edip de hâkim dahi hükmettikden sonra ol kimsenin pederi ol hâneyi mukaddema zilyedin pederine satmış olduğunu mübeyyin bir sened-i ma'mûl-un-bih zuhur ettikde zilyedin da'vası istima ile isbat eylediği takdirde hükm-i evvel müntekız ve ol kimsenin da'vası mündefi' olur.

MC. 1631,1637,1820

BAB-I RÂBİ

Tahkime dair mesail beyanındadır.

MADDE 1841 — Hukuk-u nâsa müteallik mal da'valarında tahkim câizdir.

MC. 82,322,1794; HUMK. 516-536

MADDE 1842 — Muhâkeme hükmü ancak kendisini tahkîm eden hasmeyn hakkında ve tahkim ettikleri hususda câiz ve nâfiz olup anlardan başkasına tecavüz etmez ve anların hususat-ı sâiresine dahi şâmil olmaz.

MC. 1556,1642,1830; HUMK. 516-536

MADDE 1843 — Muhakkemin teaddüdü câizdir.

Ya'ni bir hususa iki yahut daha ziyâde kimsenin hakem nasb olunması câizdir.

Müddei ve müddeâaleyh taraflarından birer hakem nasb etseler câiz olur.

MC. 1802; HUMK. 516-536

MADDE 1844 — Bervech-i bâlâ muhakkemler müteaddid oldukları suretde hepsinin re'yi müttefik olmak lâzımdır. Yalnız birisi hükm edemez.

MC. 1841

MADDE 1845 — Hakemler tarafeynden tahkîme me'zun iseler diğer bir kimseyi tahkîm edebilirler değilseler edemezler.

MC. 1459,1453,1805

MADDE 1846 — Tahkîm bir vakit ile takyid olundukda ol vaktin mürûru ile zâil olur.

Meselâ, filân günden bir aya kadar hükmetmek üzre nasb olunan hakem ancak bu bir ay içinde hükmedebilir, ol ayın mürûrunda hükmedemez. Ederse hükmü nâfiz olmaz.

MC. 1801,1815

MADDE 1847 — Muhakkemin hükmünden evvel tarafeynden her biri anı azledebilir şu kadar var ki tarafeyn anı tahkim edip de taraf-ı sultanîden mansub ve nâib nasbına me'zun olan hâkim dahi anı mücîz olsa hâkim anı istihlâf etmiş olmasıyla ol muhakkem bu hâkimin nâibi menzilesinde olur.

MC. 114,1804,1846; HUMK. 516-536

MADDE 1848 — Hâkimlerin kazaları dahilindeki ahâlinin cümlesi hakkında hükümleri nasıl ki lâzım-ül-icrâ ise muhakkemlerin dahi anları tahkim edenler hakkında ve muhakkem oldukları hususda hükümleri ol veçhile lâzım olur.

Binaenaleyh hakemler usul-ü meşrûasına muvafık olarak hükmettikden sonra tarafeynden hiç biri ol hükmü kabulden imtina' edemez.

MC. 1808,1842

MADDE 1849 — Muhakkemin hükmü taraf-ı sultaniden mansub hâkime arz olundukda muvafık-ı usûl ise kabul ve tasdik eder. Değilse nakzeyler.

MC. 1838; HUMK. 516-536

MADDE 1850 — Tarafeyn ahkâm-ı meşrûasına tevfikan hükme me'zun kıldıkları muhakkemleri ledettensib sulhan tesviyeye dahi me'zûn etseler muhakkemlerin sulhan tesviyeleri mu'teber olur. Şöyle ki tarafeyn den biri muhakkemlerden birini ve diğeri dahi obirini munâza-un-fih olan hususun ol vechile sulhan tesviyesine dahi tevkil edip de onlar dahi Kitab-ı Sulh'de münderic olan mesâile bittevfik sulhan tesviye etseler işbu sulh ve tesviyeyi tarafeynden biri kabulden imtina' edemez.

MC. 1459,1460,1556; HUMK. 516-536

MADDE 1851 — Bir kimse tahkîm olunmamış olduğu halde iki kişi beynindeki da'vayı fasl ettikden sonra tarafeyn ana razı ve anın hükmünü mücîz olsalar hükmü nâfiz olur. (1453.) maddeye bak.

MC. 1453,1790; HUMK. 516-536

İrâde-i Seniyye Tarihi

26 Şaban 1293

(Heyet Aynidir)

III — Bila - Beyyine Mazmunuyla Amel ve Hüküm Caiz Olabilecek Surette Senedat-ı Şer'iyenin Tanzimi'ne Dair Ta'limat

4 Cemaziy'el-ûlâ 1296

(26 Nisan 1879)

(DÜSTÜR, I, Tertip, c, IV, sh. 79-84 Başvekâlet Arşivi, 5/7 Nolu Hususi Mecelle Dosyası)

BİLÂ-BEYYİNE MAZMÛNÜYLA AMEL VE HÜKÜM CAİZ OLABİLECEK SURETTE SENEDÂT-I ŞER'İYENİN TANZİMİNE DAİR TA'LİMAT

20 Cemaziyulevvel 1296
(12 Mayıs 1879)

İRÂDE-İ SENİYE TARİHİ
(Sonradan Kanunlaşmıştır.)
Mazbata Sûreti :

"Huzur-u Âli-i Hazret-i Meşihat-penahîye, Hile ve fesaddan sâlim olacak surette tutulan sicillât-ı mehâkim ile usûlüne muvafık ve şüphe-i tezvîr ve tasnî'den sâlim olarak bir mahkeme hâkimi tarafından verilen ilâm ve senedin bilâ-beyyine mazmûnuyla amel ve hüküm câiz olması Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye'nin 1738 ve 1821. maddelerinde mestûrdur. Bu kere cemiyet-i acizanemizden maddeteyn-i mezkûreteyn mantukunca bilâbeyyine mazmûnuyla amel ve hüküm olunabilecek sicillât ve senedat-ı şer'iyyenin keyfiyet-i tanzimini mübeyyin kaleme alınan ta'limat lâyihası leffen takdim-i huzur-u sami-i cenab-ı Fetvâpenahîleri kılınmağın irade-i seniyyenin istihsaliyle ifay-ı muktezası babında ve herhalde emir ve ferman Hazret-i men-leh'ül-emrindir."

4 Cemazı'yelula 1296 (26 Nisan 1879)

Ahmed Cevdet, Esseyyid Ahmet Hilmi, Ömer Hilmi
Abdüssettar, Ahmed Halid

1. Md= Bir istida mahkemeye havale olunup tarafeyn mahkemeye geldiklerinde gerek müddeî ve gerek müddeâaleyhin şahsı mahkemece meçhul bulunduğu ve ikâme olunan dava kendi davaları olduğuna delâlet eder yedlerinde evrâk-ı mutebere bulunmadığı veyahut davada hemen yekdiğerini tasdik ederek bir sania şâibesi hissolunduğu takdirde, şahıs-

larını ve isim ve şöhretiyle san'at ve memuriyet ve mahall-ı ikâmetlerini tarif için mahalleleri muhtarlarından veyahut tabi oldukları esnaf kethüdâsından veya âmir ve zâbitlerinden ve mensub oldukları devâir-i rüesa taraflarından bir kıt'â ilmühaber getirtilecektir.

2. Md= Vekâlet tesciline mahsus olmak üzere mahkemede bir cerîde tutulacaktır. Tarafeynden biri tescîl-i vekâlet edecek oldukda ne suretle ve kimi tevkil ettiğini hâkim veya nâibi huzurunda takrir edip, takriri aynıyla tescil cerîdesine yazılıp kendisine imza ve temhir ettirilecek ve eğer kendisinin yazısı yok ise onun emir ve intihabıyla diğeri tahrir edip zîrini kendi mührü veya işaret-i mahsusasıyla tasdik ettikden sonra takrir-i vekâlet hâkim veya nâibden hangisi huzurunda vukubulmuş ise o dahi imza ve temhir edecektir. Ve hîn-i tescilde müvvekilin baba ve dedesinin ismi dahi sual olunarak cerîdeye kaydolunacaktır.

3. Md= Madde-i ânifede beyan olunduğu vechile bir mahkemenin hâkim veya nâibi huzurunda vekâlet tescil ve cerîde-i mahsusasına tahrir olunduktan sonra muhakeme hitam bulmaksızın o hâkimin azl veya vefatı vuku' bulduğu takdirde, müvekkil tekrar hâkim-i lâhık huzurunda tescil-i vekâlete muhtaç olmayıp cerîdede mestûr olan kayıt mûcebince hâkim-i lâhik hasım muvâcehesinde vekilin vekâletiyle hükm edip mürafaayı rü'yet ve istima edebilir.

4. Md= Zabt-ı dava mevkiinde zabıt kâtibi tarafeynin istima ve teyîd-i müddeâ zımnında ibraz edecekleri evrak ve senedâtı layıkıyla mütalaa ettikden sonra tarafeynin isim ve şahısları tarif olunmuş ise muarriflerinin isim ve şöhret ve suret-i ifadelerini ve ibraz olunan senedat ve evrakın hülasalarını âdi varaka üzerine zabt ve tahrir edecektir.

5. Md= Madde-i ânifede beyan olunan zabt-ı dava tarafeynin anlayabileceği açık bir ibare ile yazılacaktır.

6. Md= Dava zabtolunduktan sonra zabıt kâtibi tarafeyn ile beraber müsteşarı olan mahkemelerde müsteşar huzuruna, müsteşarı olmayan mahkemelerde hâkim veya nâibi huzuruna girip zabtı kıraat eder. Ve ba'del-kiraae suret-i zabıt tarafeynin ifadelerine muvafık olup olmadığını müsteşar veya hâkim veya nâibi ayrı ayrı tarafeynden sual eyler. Tarafeynden herbiri suret-i zabtın ifadesine muvafık olunduğunu tasdik eder ise derhal, ve eğer tasdik etmeyip de zabıtda bir sehiv veya noksan vukuundan veyahut muhakemece lüzumu olan bazı şeylerin sual ve cevabı zabt ve tahrir olunmamasından dolayı zabtın tashihine lüzum görülürse tashih edildikten sonra mahkemeye mahsus olan zabıt cerîdesine kaydolunarak zîri tarafeyne imza ve temhir ettirilecektir.

Zabıt cerîdesinde hakk ve silinti vuku bulmayacaktır.

7. Md= Zabıt ber-minval-i muharrer cerîde-i mahsusasına tahrir ve tarafeyene imza ve temhir ettirildikten sonra, Dersaadet'de sadreyn dairelerinde müsteşar veya muavini ve İstanbul Bab mahkemesinde müsteşar bulunmadığı halde muavin ve müşavirlerinden biri ve mahkeme-i teftişde müsteşar bulunmadığı takdirde mahkemenin mümeyyizi ûlâ ve ma-

hâkim-i sâire ile alel-umum taşra mahkemelerinde hâkim veya nâibi ve başkatibi zabtın zîrini imza ve mühr-ü zatîleriyle temhir edeceklerdir.

8. Md= Muhakemeye mübaşeret olunduktan sonra muhakemenin hitamına değin ol muhakemeye müteallık cereyan edecek bilcümle muamelât ve tahkikatın cereyanı akibinde sâlifûl-beyan zabıt ceridesine davanın zabtı zîrini hülasa vechile kayd ve tahrir olunacağı misillû, muhakemenin rengi değişip de tarafeyenin ifâdâtına bazı ibare ilavesi lazım geldiği takdirde zabtı imza ve temhir eden memurlar marifetiyle tarafeyn huzurunda terkim ve ilave olunarak zîrini tarafeyn ve ehemmiyeti olduğu halde memurlar dahi imza ve temhir edeceklerdir.

9. Md= Tarafeynden birine şahit ikamesi lazım geldikde evvela şahitleri olup olmadığı kendisinden sual olunur, şahitleri olduğunu beyan ve takrir ettiği halde kimler idüğü ve isim ve şöhretleri ve onlardan mâada şahitleri olup olmadığı ve olduğu takdirde onların isim ve şöhretleri sorulur. Gerek şahitleri hakkında vaki olacak ifâdâtı ve gerek asla şahitleri olmadığını söylediği halde ifâdât-ı vakıası zabıt ceridesine kayıt ile kendisine imza ve temhir ettirilecektir. (Bkz. Mec. 1753. md).

İLAVE

(İşbu maddenin mebniyyünaleyhi olan Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye'nin 1753. md.si ber-vech-i âti izah olunur.

Şöyle ki: kendisinde dava şart olmayıp şehadet-i hisbenin kabûlü câiz olan hususatta müddeî'nin asla şahidim yoktur demesi bilâ-özür tehir olunmayan şehadet-i hisbenin kabulüne mani olamayacağı gibi yetim ve gayr-ı reşîde müteallık bir davada veli ve vasînin veyahut beytülmala müteallık bir davada emîn-i beytülmalın asla şahidim yoktur diye ikrar etmesi dahi mesele-i şeriyesine tevfikan kabul-ü şehadete mani olamaz.

Müddeî asla şahidim yoktur dedikten sonra "müdeâaleyh benim gıyabımda müddeâbih olan hususa filan ve filan kimseleri işhad etmiş. Buna mukaddemâ vukufum olmadığından asla şahidim yoktur demiş idim. Muahharan kesb-i vukuf ettiğim cihetle şimdi sahitlerim vardır" diyerek kelâmeyn-i metanekızeyn beynini tevfike tasaddî eder ise ol halde ikame edeceği şahitler kabul olunur.

Ama müddeî asla şahidi olmadığını ikrar ettikden sonra "mukaddemâ şahitler hatırımda olmadığından yani şahitlerim olduğunu nisyan etmiş olduğumdan asla şahitlerim olmadığını ikrar etmiş idim. Muahhanan şahitlerim olduğunu tezekkür ve tahatur ettim, şahidim vardır" dese bu makûle özür ile beyned-da'veyeyen vuku bulan tenâkuz şer'an mürtefi olmadığından Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye'nin 1753. md.si mûcibince, ikame edeceği şuhudun istiamından hükkâm memnudur.)

10. Md= Bir muhakeme fasl olundukda ne vechile hüküm olunduğu ve hükmün esbab-ı mûcibesi hülasa vechile zabta şerh verilip, zîri hâkim tarafından temhir edilip badehû ilam müsveddesi kaleme alınır.

11. Md= Zabıt kâtibi mahkemeye mahsus olan zabıt ceridesinden suret-i zabtı ayniyle kendi ceridesine nakil ve tahrir edip ondan takrir eder ve mahkemeye mahsus olan ceride mahkemenin bir memen mahallinde hıfzolunup, lazım geldikçe ihraç olunacaktır. Mahkemede deâvînin kesreti nispetinde mahkemeye mahsus müteaddit zabıt cerîdeleri tutulur.

12. Md= Ceridede muharrer suret-i dava esas tutularak ilam müsvedderi usul-i sakk üzerine kaleme alınır. Hîn-i tesvidde suret-i zabtın bazı ibarelerinde kâide-i sakk üzere mahv ve isbat caiz ise de esas meselece tegayyür olmamak şarttır. Tarafeynden biri asla şahitleri olmadığını ifade ettiği surette ifade-i mezkûresi ayniyle ilama dercolunup ikame-i beyyineden izhar-ı acz tabiriyle iktifa olunmıyacaktır.

13. Md= Zabıt kâtibi ilam müsveddesini kaleme aldıktan sonra müsvedde evvela sadreyn ve İstanbul Bab mahkemelerinde vekayi kâtibi ve mahkeme-i teftişde mümeyyiz-i evvel taraflarından tashih ve badehû müsteşar tarafından dahi tedkik ve sureti zabıta tevfik olunarak tashih ve imza vaziyle hâkime takdim olunur. Mahâkim-i sairede mahkemenin başkâtibi varsa onun tarafından müsvedde tashih olunarak hâkime takdim olunur. Yoksa zabıt kâtibi müsveddeyi bizzat hâkime takdim eder. Galata ve Havass-ı Refîa mahkemeleri gibi merkez nâibi bulunan mahkemelerde nâib müsteşar vezâifini ifa edecektir. Müsvedde hâkime takdim olundukda ba'den-nazar vet-tedtik keşîde edeceği yazı mûcebince ilâmı tahrir olunacaktır.

14. Md= Ber-vech-i meşrûh ilam yazıldıktan sonra zabıt kâtibi ismini zahr-ı ilama tahrir ve müsveddeyi tedkik ve imza eden memurlar tertib-ı sabık üzere ilamı dahi mütalaa ve zahrını imza vey atembih edip ba'dehû ilâm hâkime takdim olunur.

15. Md= Hâkim dahi mütalaa ettikden sonra (sicile kayıt ve mukabele oluna) diye ilamın zahrına yazıp mukayyide gönderir. Mukayyid dahi badel-kayıt sicile kayıt ve mukabele ettiğini zahr-ı ilama şerh verip zîrini temhir ve hâkime iade ettikden sonra hâkim usûlü vechile ilamı temhir eder.

16. Md= Taşraya gönderilmek üzere Dersaadet mahâkiminden tanzim olunacak vekâlet hüccetlerinde bâlâda beyan olunan usul tamamiyle icra olunacaktır.

17. Md= Taşra hükkâmı vekâlet takririni, kaza dahilinde ise o kazanın bidayet mahkemesinde ve merkez-i livâ olan kazada ise livâ bidayet mahkemesinde, kürsiy-i vilayette ise İstinaf Mahkemesinde alacaktır.

18. Md= Ber-vech-i muharrer müvekkilin takriri alındıktan sonra suret-i takriri ayniyle cerideye kayıt ve tahrir olunup müvekkile mühür veya işaret-i mahsusa ile tasdik ettirildikten sonra usul-i mevzuasına tevfikan vekâlet hücceti tanzim ve temhir olunur.

19. Md= Hâkim tarafından ber-minval-i muharrer tanzim kılınan hüccet-i şeriye, beyan olunduğu üzere vekâlet takririnin kendi huzurlarında vuku bulduğunu hîn-i takrirde hazır bulunan a'za bâ-mazbata tasdik edecek ve bu tasdik mazbatası kaza bidayet mahkemesinden ita kılınmış ise o kazanın mülhak bulunduğu vilayet istinaf mahkemesinden veyahut livâ bidayet mahkemesinden tasdik olunacaktır.

İLAVE

(Tasdik mazbatası ayrıca varakaya tahrir olunmayıp vekâlet hüccetinin zahrına tahrir olunacaktır. Ve tasdik mazbatasının ziri a'zanın mühr-ü zatîleriyle temhir olunacağı gibi mahkemenin mühr-ü resmîsiyle dahi temhir edilecektir.

Mahâkim-i Nizamiyenin riyaseti hükkâm-ı şeriyeye muhavvel olmayan mahallerde vekâlet takriri usul-i mevzuasına tevfikan hükkam-ı şeriye tarafından alındıktan ve hüccet-i şer'iyesi tanzim kılındıktan sonra, iş bu talimat-ı seniyye mûcibince vekâlet hüccetinin tasdiki Mahâkim-i Nizamiyenin hangisine aitise müvekkil vekâlet hüccetini müstashiben vekil ile beraber ol mahkemeye müracaat edip mahekme-i mezbûrede mazmûn-i hücceti takrir veyahut vekalet hâkimüşşer' huzurunda vekilin gıyabında kabulüne mevkûfen takrir edilmiş ise ol halde yalnız müvekkil mahkemeye müracaatla mazmûn-u hücceti takrir ettikten sonra mahkeme tarafından "derûn-i hüccetde muharrer vekâlet tahriri bizim huzurumuzda dahi tekrar ve iade olunmuştur" ibaresiyle vekâlet hüccetinin zahrı tahşiye ve zîri hîn-i takrirde hazır bulunan azanın mühr-ü zatîleri ve mahkemenin mühr-ü resmîsiyla tasdik olunur.

Mahakim-i Nizamiyede vekâlet hüccetlerinin tasdiki meccannen icra olunacaktır.)

20. Md= Müvekkilin şahsı meçhul bulunduğu takdirde 1. Md. de beyan olunduğu vechile şahsı tarif ettirilecektir.

21. Md= Taşrada tanzim olunan vekâlet hüccetlerinin kemafis-sâbık fetvahaneden tedkik ve tatbiki icra olunacağı gibi bademâ taşraya gönderilmek üzere Dersaadet mahâkiminde verilen vekâlet hüccetlerinin mührü mütabık idüğü zahrına fetvahaneden şerh verilecektir.

22. Md= Başka beldeye gönderilmek üzere verâset ve vesayet gibi mevaddın sübûtunu hâvi sened-i şerî tanzimi lazım geldikde, taşra hükkâmı 17. md. mûcebince mevadd-ı mezkûreyi bidayet veya İstinaf mahkemelerinde istima ve fasleder ve taşrada tanzim olunacak vekâlet hüccetleri hakkında beyan olunan usul bu misillû sened-i şerî hakkında dahi cari ve muteberdir.

23. Md= Memur ve ümenâ irsaliyle mahallinde istima kılınacak hususatı tahrir için mahkemede bir veya birkaç husus cerideleri tutulacaktır. Ve bu cerideler zabıt cerideleri gibi hıfzolunup hususa gidilmek lazım geldikde memura verilecektir. Fasl-ı dava ve tescil-i vekâlet ve ikrar ve vakıf ve vasiyet ve mühâlaa ve tatlik ve keşif ve taksim-i akâr ve sulh

ve ibra ve ihbar-ı mülk ve ihbar-ı tasarruf ve tarafeynden birini tahlif gibi hususat için mahâkim tarafından mezûnen bir mahalle veya karyeye izam kılınan memur, ol mahalle veya karyede muhtar ve ahaliden birkaç zatı celp ve cem ile bir meclis akdedip, hususât-ı vâkıayı istima ve ba'dahû husus ceridesine kayıt ve tahrir ve zîrini meclisin inikadına bâis olan ashab-ı masâlihe ve hîn-i istima'da hazır bulunan zevata mühür veya imza veya işaret-i mahsusalarıyla tasdik ettirdikden sonra muhtar mühürüyle dahi temhir ettirip ba'dehû kendiye terfik edilen umenâ ile beraber hâkime inha edecektir. Hususa mahkeme ketebesinden ehliyet ve istikameti mücerrep malum olan zat tayin edilmelidir.

24. Md= Bir hüccetin mazmûnuyla hükmolunup mûcebince ilamı tanzim olundukda o hüccet mahkemede alıkolunup defter-i sicillâtın hıfzolunduğu mahalde hıfzolunacaktır. Hüccetler ile beraber taşrada vürûd eden tasdik mazbataları dahi hüccetler gibi hıfzolunacaktır.

25. Md= İşbu Nizamnameye tevfikan tanzim ve ita kılınan senedât-ı şeriyenin mazmûnu hasım tarafından inkâr olundukda Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyenin 1738 ve 1821 md.leri mantûklarınca hükkâm-ı şeriye senedât-ı mezkûrenin bila-beyyine mazmûnuyla hükmedebilir.

Fakat ledet-tetkik bir ilâm veya hüccet veya bir kayıtta tezvîr ve tasnî şâibesi hissolunduğu takdirde hâkim, ilam ve hüccet ve kaydın bilâbeyyine mazmûnuyla hükmetmeyip mazmûnuna beyyine talep eder.

4 Cemaziyelülâ, 1296

(26 Nisan 1879)

İLÂVE

İşbu Talimat-ı Seniyye layihasının neşrinden mukaddem tanzim ve itâ olunmuş olan i'lamat ve senedâtın bilâbeyyine mazmûnuyla hüküm câiz olmayıp mazmûnuna beyyine talep olunması lazımdır.

IV — Usul - i Mahakeme-i Şer'iye Kararnamesi

(Kabul Tarihi: 8 Muharrem 1336 25 Teşrînievvel 1333)

(Neşri: 14 Muharrem 1336/31 Teşrini evvel, 1333, Takvîm-i Vakayi, No: 3046)

(Yürürlük Tarihi: 2 Rebiülevvel 1336)
16 Kânunuevvel 1333)

ESBAB-I MÛCİBE LAYİHASI

(Saddeleştirilerek)

«Hukuk, ticaret ve kısmen sulh mahkemeleri gibi şerî mahkemeler de, geniş anlamıyla medenî münasebetlerle ilgili meydana gelen dava ve anlaşmazlıkları çözümlemekle mükellef olduğundan şerî mahkemelerde takibi gerekli muhakeme usûlü kurallarının, diğer mahkemelerdeki benzer kuralları da ihtiva etmesi icap eden bir kanunda dercedilmesi kamu yararı gereğidir.

Gerçi ticarî ilişkilerde sürati ve sulh mahkemelerinde sürat ve kolaylığı temin için, bu iki çeşit mahkemelere ait olmak üzere muhakeme usulü genel prensiplerinden ayrı olarak bazı hükümlerin vazı lazım geldiği gibi çoğu hallerde ailenin yapısı ile ilgili olmasından dolayı büyük ehemmiyete hâiz olduğu izaha mûhtaç olmayan şerî davaların muhakeme usulünde de bazı hususi kurallar ihdasına ihtiyaç olduğu âşikârdır. Fakat bu istisnâî ve hususi durumlar ilgili bahis ve fasıllarında nazar-ı dikkate alınabileceğinden mezkûr mahkemelerin tamamına ait olmak üzere genel usul ve kaidelerin müteaddit kanunlarda tekrarına gerek kalmamak ve muhakeme usulünde temini gerekli olan ahenk ve uyumu korumak üzere, Usul-i Muhâkeme Kanununun ceza muhakemeleri haricindeki bütün mahkemelerde kabil-i tatbik olacak bir tarzda düzenlenmesi ve bütün muhakeme usulü kurallarının işbu kanunda derlenmesi gereklidir. Usul-i Muhakeme Kanununun ihtiyaçları hakkıyla karşılamasını temin, ancak Kanunu Medeni hükümlerini tedvin ettikten sonra tertip etmekle mümkündür. Mecelle'mizin eksikliklerini tamamlama hususundaki teşebüslerin sonuçlandırılması zamana muhtaç bulunduğundan vaki teşebbüslerin sonuçlandırılmasından hemen sonra, muhakeme usulümüzün birleştirilmesi, yenilendirilmesi ve ta'dili sebeblerine de tevessül olunacak ise de, bir gün bile tehirinde zarar mülahaza edilmiş olmak itibariyle Usul-i Muhakemat-ı Şeriye hakkında âcil olarak bu layihanın hazırlanmasına tevessül edilmiştir. Gerçekte muhâkemât-ı Şeriyede hala tatbik edilen muhakeme usulü Mecelle-ı Adliye'ye, genel prensiplere mahkemelerde yerleşmiş bazı teamüllere ve son zamanlarda yayınlanan değişik veya belirli konulara dair bazı kanun ve tüzüklere dayanması itibariyle mezkûr kaidelerin hakkıyla ihatası konuyla ilgilenenler için gayr-i mümkün ve hatta hâkimler için bile zordur.

Muhakeme usulü kaidelerinin ilgililerce hakkıyla bilinememesi haklarını elde etmeleri için sarfedecekleri mesainin heder olmasını veyahut geç meyve vermesini icap ettireceğinden caiz olmadığı ve mahkemelerin

bu konudaki hükümlerden layıkıyla haberdar olmaması muhâkemelerin cereyanında zorluklara neden olmalarını ve hatta verecekleri hükümlerin çoğu durumlarda bozmayı gerektireceğinden, adaletin bundan ne derece zarar göreceği izahtan vârestedir.

Zikredilen sebepler nedeniyle, şer'î mahkemelerin adli mahkemelere çevrilmesi ile ilgili kanunun neşrinden beri, bütün teamülleri araştıracak kadar zaman geçmediği halde, Kanunu Medenimizin tamamlanması hakkındaki tasavvurların gerçekleştirilmesinden önce, işbu layiha-i Kanuniyenin tertibinde acele edilmiştir.

Yukardaki izahlar ve layihanın mütalaasından anlaşılacağı üzere, işbu layihada teferruattan ziyade temel hüküm ve kaidelerin toplanmasına ve tesbitine özellikle dikkat edilmiş ve bakılması şerî mahkemelere devredilen davaların arzettiği özellikler nazar-ı dikkattan uzak tutulmakla beraber mezkûr hükümlerin mümkün olduğu kadar, Usul-i Muhakeme-i Hukukiye Kanuniyle benzer ve uygun olmasına çalışılmıştır. Binaenaleyh layihada Usul-i Muhakamat-ı Şeriye'ye ait şimdiye kadar neşredilmiş bulunan maddeler ve değişik nizamnameler ile teamülen yürürlükte olan hükümler, bazı tadil ve islahlar ile tertip, hadiselerin birlik ve benzerlik arzettiği hususlarda Usul-i Muhakeme-i Hukukuye hükümlerinin şerî muhakemelerde geçerli olduğu izah edilerek usulün birliğini temin gayesi takip ve âcilen tatbikine lüzum görülen bazı yeni hükümlerin ilave edilmesi kararlaştırılmıştır. Şurası da kayda değer ki hukuk mahkemelerinde davaların bir taraftan önemine diğer taraftan sadeliğine veya ivediliğine göre Usul-i Muhakeme-i Hukukiye ve Sulh Hakimleri Kanunlarıyla iki çeşit muhakeme usulü tatbik edile gelmesine ve şerî mahkemelere devredilen davalarda her iki nokta-i nazarın birden gözönünde bulundurulması gerektiğine binaen, genel olarak her iki muhakeme usulu kaidelerinin birleştirilmesinden meydana gelen yeni bir şeklin ihdası zaruri kabul edilerek, layihanın genel ve ortak hükümleri bu daire içinde belirlenmiş ve gösterilmiştir.» (Kararnamenin bundan sonraki esbab-ı mûcibelerini zikretmeye gerek görmedik).

MEVADD-I UMUMİYE

MADDE 1 — Mahâkim-i Şeriyede hâkim-i münferit usulü cari ve rüyet ettiği deâvî (davalar)dan dolayı hüküm itâsı münhasıran kadıya aittir. Teklif-i yemin, istima-ı Şuhud ve icray-ı keşif gibi mahkeme haricinde yapılmasına lüzum görülen hususatta kadı, ketebe-i mahkemeden birini dahi nâib tayin edebilir.

19 Cemaziyelûla 1331 tarihli Hükkâm-ı Şer ve Memûrîn-i Şeriye Kanu. Muv. Md. 3. (Düs. II. T.c. 5, sh. 352)

MADDE 2 — Mahâkim-i Şeriyede icabına göre bir veya müteaddit müşavir bulunur. Müşavir, kadının hazır olduğu zamanlarda kendisine havale edeceği ve gıyabında bil-umur deâvî (davalar) ve hususat-ı şeriyeyi rü'yet ve fasl eder.

HŞMŞK. 3

MADDE 3 — Kadının gaybûbetinde mahkemenin müşaviri olmadığı surette mahkeme başkâtibi kadıya vekâlet eder.

HŞMŞK. 3

MADDE 4 — Nahiye nâiplerinin vazife ve salahiyetleri kanun-u mahsus ile muayyendir.

HŞMŞK. 5

MADDE 5 — Mahâkim-i Şeriyeden sâdır olan hükümler alel-usul fesh ve nakzedilmedikçe merî ve muteberdir.

HŞMŞK. 4

MADDE 6 — 4 Cemaziyelulâ 1296 tarihli Talimat-ı Şeriyenin neşrinden mukaddem sâdır olup sicilde mukayyet olmayan ilâmat ve vesâik-i şeriyenin bilâ-beyyine mazmûnu ile amel olunamaz.

MC. 1821 (Bkz. Düs. I.T.c. 4. sh. 79, II Baskı, 78)

Birinci Fasıl
Vazife ve Salahiyet

MADDE 7 — Mahâkim-i Şeriye;

Evvelâ; İcareteyn ve mukataa ile tasarruf davaları müstesna olmak üzere müsakkafât ve müstegallâtın icareteyne tahviline ve mukataaya rabtına tevliyete ve rakabe ve şurût-ı vakfa ve meşedd-i müske ve girdar ve fellâha gibi ünvanlar tahtında evkaf-ı sahiha üzerinde hususi örflerle tesis edilmiş bulunan hukuka; (23 Zilkade 1332 tarihli Tefrîk-i Vezaif (TVN) Niz. 1, Düs. II. T.c. 6, sh. 1334)

Saniyen: Emval-i evkaf ve eytamın hüccet-i şeriye ile vukubulan müdâyenâtına; (TVN. 1. UMUŞK. 9/II)

Salisen: Velayet ve vasiyet ve verâsete; (TVN. 1. UMUŞK. 9/II, MC. 966-976)

Rabian: Hacr ve Fekk-i hacr ve isbat-i rüşde; (TVN. 1. MC. 941-1002)

Hamisan: Vasî azl ve nasbına; (TVN. 1)

Sadisen: Mefkûda (TVN. 1)

Sabian: Münakehât ve müfarakat ve mehir ve nafaka ve neseb ve hidaneye müteallık deâvî ile mûceb-i tahrir-i terekâtın tahrir ve beynelverese taksimine ve veresenin hises-i şeriyesinin tayinine mütedâir hususatı rüyet ve fasleder.

TVN. 1, UMUŞK. 9/5-6, 11,60; HAK. Iak. Vak. No: 3046

ZEYL (Kan. 3 Muharrem 1340/5 Eylül 1337, TBMM Kavânin Mec. Kan. No: 150)

Emval-i gayr-i menkule ve mevadd-ı ticariyeden mâada, hisse-i irsiyeden mütevellit hususât ile mûceb-i tahrir-i terekâtın hîn-i tahririnde gerek ayn ve gerek deyne müteallık olarak ikame olunacak istihkak davaları ve zevceyn arasında hudus edecek mehir ve nafaka davaları meyanında ikame olunan eşyay-ı cihaziye ve zatiye davaları dahi mahkeme-i şeriyede rüyet ve faslolunur.

UMUŞK. 7/7

MADDE 8 — Mahâkim-i mezkûre veli ve vasilere izin ita ve alelusul vasiyetname ve vakfiye tanzim ve tescil ve rüyet edeceği davaya mahsus olmak üzere vekâletname tanzim eder. Hükkâm-ı şer' madde-i sâbıka ile işbu maddede münderic olanlardan mâada deâvî ve hususâtı istima ve rüyetten memnudur.

TVN, MC. 1801; UMUŞK. 9/5

MADDE 9 — Her dava müddeâaleyhin ikametgahı mahkemesinde rüyet ve faslolunur. Şu kadar ki:

Evvela; 7. md. mûcebince mahâkim-i şeriyenin vezâifine dahil olan gayr-i menkul evkafa müteallık dava gayr-ı menkulun bulunduğu mahal mahkemesinde ikame olunabilir. **(UMUŞK. 7/1).**

Saniyen; Emval-i evkaf ve eytamin müdâyenâtına müteallık deâvînin merci-i rüyeti ancak akdin vukubulduğu mahal mahkemesidir. **(UMUŞK. 7/2)**

Salisen; Vasiyet davaları yalnız mütevetfanın ikametgahı mahkemesinde ikame olunur. **(UMUŞK. 7/3).**

Rabian; Tahrir-i tereke hususunda müteveffanın ikametgahı ve mahall-i vefatı ve metrûkatın bulunduğu mahaller mahâkimi müştereken salahiyettardır. Şu kadar ki netice-i muamelenin ikametgah mahkemesinde temerküz ettirilmesi muktazidir. **(UMUŞK. 7/7, II).**

Hamisen; Hises-i irsiyenin tayinine ve usul ve füru ve zevzâta nafaka takdirine ve veli ve vasilere izin itasına bilumum mahakim-i şeriye salahiyettardır **(UMUŞK. 7/7,8).**

Sadisen; Münâkehât davaları müddeâaleyhin ikametgahı veya akdin mahall-i vukuu ve müfârakat davaları da mezkûr mahaller ile sebeb-i dava olan hadisenin vuku bulduğu mahal hâkiminden herhangi birinde rüyet olunabilir.

UMUŞK. 7/3,; MC. 1801

MADDE 10 — Madde-i sabıka mücebince müteaddit mahâkimin rüyetine salâhiyettar bulunduğu bir dava o mahkemelerden birinde derdest-i rü'yet iken diğerine müracaat olunamaz.

UMUŞK. 7/7,; HAK (Tak. Vak. No: 3036)

MADDE 11 — Muhallefât-ı umumiye kassamlığı münhasıran İstanbul ve bilâd-ı selâsede tereke tahririne ve isbat-ı verâset ve rüşt davalarını rü'yete ve eytâm için vasi nasb ve azline müteallik hususatı ifaya memurdur.

UMŞK. 7/7,; 9/4; EEN 61-64 (4 Rebiülevvel 1324)

MADDE 12 — Memâlik-i Osmaniye haricinde mukîm tebea-i Osmaniyeye müteallik olup rü'yeti mehâkim-i Osmaniyeye ait bulunan deâvî ve hususât-ı şeriye münhasıran İstanbul Kadılığınca fasl ve rü'yet olunur. Şu kadar ki tarafeyn bil-ittifak diğer bir mahkeme-i şeriyeye müracaat edebilirler.

MADDE 13 — Ba'de-d-dava ikametgahca vukua gelen tebeddül davanın devam-ı rü'yetine mani olamaz.

MADDE 14 — Vazife ve salahiyet mesâili hakkında Usul-ı Muhakeme-i Hukukiye Kanunu ahkamı dairesinde icray-ı tetkikat olunur. Ve bu mesâilden dolayı redd-i davaya dair verilen mukarrerât kâbil-i temyizdir.

UMUŞK. 47,; UMUHK. 48-49,14

Fasl-ı Sani

Usul-i Muhakeme

MADDE 15 — Mahâkim-i şeriyede ikame-i dava için istida itası mecburi değildir. Şifahen müracaat vukuunda keyfiyet müddeîden bil-istîzah tarafeynin hüviyet ve mahall-i ikametleri ve mahiyet-i dava ile esbab-ı sübûtiyesini mutazammın tanzim edilecek dava zaptı müddeîye imza veya tahtim veya işâret-i mahsusasıyla tevsik ettirildikten sonra kadı ve zabıt kâtibi tarafından da imza olunur ve zabt-ı davanın veya verilmiş ise istidanın birer nüshası müddeâaleyhe tebliğ edilir.

MADDE 16 — Davet varakası tarafeyne yevm-i muhakemeden laakal bir gün evvel tebliğ olunmak lazımdır. Şu kadar ki tarafeyn mahkemeye müracaatla icray-ı muhakeme talebinde bulundukları takdirde davetiye ısdarına hacet kalmaksızın muhakemelerine mübâşeret olunur. Mevadd-ı müsta'celede kadı müddeâaleyhi derhal celbedebilir.

UMUHK. 31-34

MADDE 17 — Bilumum tebliğâtın suver-i icrâiyesi Usul-i muhakeme-i Hukukiye Kanunu zeylinin 33. maddesi ahkâmına tabidir.

UMUHK. 25-34,136-137,149

MADDE 18 — Kendisine tebliğât ifa edilecek şahsın malum ikametgahı bulunmadığı surette Usul-i Muhakeme-i Hukukiye Kanununun 26, 136,137,149. md.leri ahkâmına tevfik-i muamele olunur.

MADDE 19 — Mahkemeye teslim olunan evrak ve senedat ve emânâtın suret-i kayıt ve hıfzı ve keyfiyet-i red ve iadesi ve alel-ıtlak evrak suretleri itası hususunda Usul-i Muhakeme-i Hukukiyenin 8-14. md.leri ahkâmına tevfik-i muamele edilir.

MADDE 20 — Muhâkemâtın aleniyeti ve emr-i inzibat ve intizamının temini hususunda Usul-i Muhakeme-i Hukukiye Kanununun Bab-ı Rabiinin Fasl-ı Evveli ahkâmı caridir.

MC. 1815, UMUHK. 35-40.

MADDE 21 — Mahâkim-i şer'iye salâhiyetdar bulunduğu her türlü hususat için devâir-i resmiyeye müzekkire yazabilir ve işbu müzekkirelerin infaz-ı ahkâmı mecburidir.

HŞHŞK. 2, (Düs II. T. c. 5, sh. 352) UMUHK. 55,57.

MADDE 22 — Tebligât-ı kanuniyenin suret-i icrasında ve tarafeynden birinin cebren mahkemeye ihzarı iktiza eden hususatta bilcümle zabıta-ı adliye memurları muavenete ve icabında alacakları emri ifaya mecburdur.

MADDE 23 — Nesep ve veraset davaları ancak hasm-ı hakiki müvacehesinde ve müstakilen veya vazife dahilinde olan bir davay-ı asliye zımmında ikame olunur.

MADDE 24 — Huzur-u hâkimden başka bir mahalde vuku bulan ikrar-ı şifahînin şühûd ile isbatı iddiası delâil ve emârât-ı kaviyye bulunmadıkça mesmu' değildir.

UMUHK. 69.

MADDE 25 — Rü'yeti mahâkim-i şer'iyenin vazifesi dahilinde olan deâvî senede müstenit ve mala müteallık olduğu halde onlara karşı dermeyan olunan defilerin isbatı için şühûd-u şahsiye istimaından hükkâm memnu'dur.

UMUHK. 80 (Tadil edilmiş, 37 Zilkade 1332).

MADDE 26 — Mühür veya imzası inkâr edilen senedât hakkında Mecelle ile Usul-i Muhakeme-i Hukukiyede münderic tatbik-i hat ve hâtem usulü caridir.

MC. 1610, UMUHK. 97-05.

MADDE 27 — İsbat-ı müddeâ zımnında ibraz olunan evrakın sahteliği iddia olunduğu takdirde Usul-i Muhakeme-i Hukukiye Kanununun 56. md.ne tevfik-i muamele olunur.

MADDE 28 — Tarafeyn şahitlerini bizzat ibraza muktedir olamadıkları surette miktar-ı mesafeye ve şahitlerin sıfat ve sanatına göre takdir olunacak masarif-i zaruriye ileride haksız çıkan tarafa raci olmak üzere evvelemirde ikame eden taraftan alınarak şahit mahkemece davet olunur. Bir özr-ü meşrua müstenit olmaksızın davete icabet etmeyen şahit hakkında 25 kuruşu tecavüz etmemek üzere cezay-ı nakdî hüküm ve ihzarı emredilir. Şahit geldiğinde özr-ü makbul serdederse cezay-ı nakdîden affolunur. Affedilmediği ve masarif-i zaruriye istemediği surette alınan akça sahibine iade kılınır.

SHK. 17 (Düs: II. T.c.5. sh. 322).

MADDE 29 — Mahkemenin daire-i kazası haricinde mukim olan şuhûdun (şahitlerin) bulundukları mahal kadısını inâbe suretiyle istimaları câizdir. Bu takdirde kadı şuhûdun isim ve hüviyetiyle şahadet edecekleri hususat ve cihatı ve şahitlerin esnay-ı istimaında hazır bulunmak üzere tarafeynin tevkil edecekleri zevatın isim ve şöhretini mutazammın bir istinabe varakası irsal eder (gönderir). Bu varakayı alan kadı dahi işar-ı vaki dairesinde biniyabe şahitleri istima' ederek tanzim edeceği zabıtnameyi mahkeme mührüyle mahtûm ve kendi imzasıyla mümzâ (imzalı) olarak kadı-i mürsile gönderir. Müddeâaleyhin vekil tayininden veya vekilinin inâbe olunan kadı huzuruna gelmekten imtinaları istima-ı şahadete mani olamaz.

SHK. 18 UMUŞK. 30,33.

MADDE 30 — Münazaunfihin keşfi ve istiktap ve tatbikat muamelesi ve ehl-i vukuf istimaı keyfiyetlerinin de madde-i sabıkada muharrer usul ve şerâit dairesinde bil-istinabe ifası caizdir.

UMUHK. 63, Zeyli, 41.

MADDE 31 — Nafaka ve ecr-i misil miktarının tayini gibi ehl-i vukufun ihbaratına mütevakkıf hususatta tarafeyn ittifak edemedikleri veya

müddeâaleyh gaib bulunduğu halde erbab-ı vukuf re'sen hâkim tarafından tayin olunur.

UMUHK. 63.

MADDE 32 — Sebeb-i hacr olmak üzere dermeyan olunan cinnet ve ateh iddialarının tabip takririyle tahakkuk ettirilmesi muktezidir. Meal-i takrir kanaatbahş olmadığı halde keyfiyet diğer bir veya müteaddit tabibe tetkik ettirilir.

MC. 941,944,945,948,979,980.

MADDE 33 — Bir davanın esnay-ı rüyetinde gerek hasmın talebiyle ve gerek bilâ-talep kendisine yemin teveccüh eden kimse davayı rü'yet eden kadının daire-i kazası haricinde bulunduğu takdirde kadı şekil ve suret-i yemini mübeyyin bir istinabe varakasıyla o kimsenin bulunduğu belde kadısını inabeye me'zundur. Hasmın huzuruyla icrası meşrut yeminin hîn-i edasında hazır bulunmak üzere talib-i tahlif olan kimsenin tevkil edeceği zatın isim ve hüviyeti de işbu varakada tasrih olunur. Ve inabe olunan kadı tarafından yeminin eda veya edasından nükûl veya imtina olunduğuna dair bir zabıtname tutularak istinabe varakasını gönderen kadıya irsal edilir.

MC. 1742-1752,1817,1819.;UMUHK. 92-96, Zeyli 42.

MADDE 34 — Kendisine yemin tevcecüh eden müddeâaleyh kadının daire-i kazası dahilinde mukim olup fakat mahkemede hazır bulunmadığı halde kadı müddeâaleyhe lieclil-yemin icabet etmediği takdirde nâkil addedileceğini tahriren ihbar eder. Yevm-i muayyende müddeâaleyh mahkemeye gelmez ve gelmemesi mevâni-i sahihadan neşet eylediğine mahkemece zehap olunmaz veyahut mazeret-i meşruasından mahkemeyi haberdar etmezse nâkil addolunarak müddeîye yemin verildikten sonra iktiza eden hüküm ita olunur.

MC. 1820 UMUHK. 95.

MADDE 35 — Esnay-ı muhakemede tarafeynden biri vefat ederse diğer tarafın müracaat ve talebi üzerine müteveffanın veresesi mahkemeye celp ile muhakeme kaldığı noktadan başlanmak suretiyle ikmal olunur.

UMUHK. 53.

MADDE 36 — Zabıtlar her celsede tanzim ve zîri tarafeyn ile kadı ve zabıt kâtibi tarafından imza olunduktan başka alel-usul tutulan zabıt ceridesine dahi naklolunarak aynı imzalar ile tevsik olunur.

İşbu zabıtlar münderecatı kablel-hüküm hâkimin tebeddülü halinde halefi tarafından da lazımül-ittiba'dır ve istima olunan şahadatın tekrarına hacet kalmaksızın muhakemeye kaldığı noktadan devam edilir.

UMUHK. 65.

MADDE 37 — Hitam-ı muhakemenin tefhiminden sonra mümkün olduğu takdirde derhal tetkik ve teemmüle mütevakkıf ise nihayet on gün zarfında icabeden hükmün itası ve talep vukuundan itibaren nihayet 15 gün zarfında i'lamının tanzim ve ashabına tevdii mecburidir. Aksi halde kadı ve başkâtip hakkında muamele-i intibahiye (uyarı cezası) icra olunur.

MC. 1827 UMUHK. 120,135.

MADDE 38 — İ'ta edilen hüküm esbab-ı mûcibesini ve tarih-i itasını ihtiva etmek ve kadı tarafından imza kılınmak muktazi olduğu gibi ilamat dahi mahkeme mühr-ü resmîsiyle mahtûm ve kadı tarafından mümzâ (imzalı) ve davanın esası ve sicil numarasını havi olmak lazımdır.

MC. 1827 UMUHK. 136.

MADDE 39 — Usul-i Muhakeme-i Hukukiye Kanunuyla Zeylinin icray-ı muvakkat kararı itasına dair olan ahkâmı mahâkim-i şer'iyede dahi caridir.

UMUKH. 130-133, Zeyli, 43.

Fasl-ı Sâlis

Hükm-üGıyabi Ve İtiraz Alel-Hüküm Ve İtiraz'ül-Gayr

MADDE 40 — Muhakeme için muayyen günde müddeâaleyh davete icabet etmediği takdrde müddeînin talebiyle hakkında muhakeme-i gıyabiye icra olunur. Müddeînin muhakeme-i gıyabiye icrasına talip olmaması veya müddeînin veyahut tarafeynin adem-i icabetleri halinde Usul-i Muhakeme-i Hukukiye Kanunu ile Zeyl ahkamına tevfik-i muamele olunur.

UMUHK. 139-149, Zeyli 18.

MADDE 41 — Gıyaben sâdır olan hükmün aleyhine Usul-i Muhakeme-i Hukukiye Kanunu ile Zeylinde münderic müddet ve şerâit dairesinde itiraz olunabilir. Şu kadar ki mu'terizin mahkemeye itirazını şifahen dermeyan etmesi de caizdir. Bu suretle def-i meşruu ve esbab-ı cerh ve iptali muhtevi olarak tutulacak itiraz alel-hüküm zaptı mu'teriz ve kadı ve zabıt kâtibi tarafından imza ve mu'terezün aleyhe işbu zaptın bir sureti tebliğ olunur.

UMUHK. 153,155,156,160, Zeyli 19.

MADDE 42 — Müddet-i itiraz zarfında itiraz alel-hüküm etmeksizin mahkumunaleyh vefat ettiği takdirde ilam-ı gıyâbi müteveffanın veresesine ve içlerinde yetim var ise vasilerine tebliğ olunur.

Müddet-i itiraz işbu tebliği tarihinden itibaren yeniden cereyana başlar.

MADDE 43 — Yevm-i muayyende mu'teriz gelip de mu'terezünaleyh gelmediği surette itirazın müddet-i kanuniyesi zarfında vaki ve def-i meşruu havi olduğu anlaşılırsa mu'terizin talebiyle hükm-ü gıyabînin feshine ve mu'terezünaleyhin hakk-ı muhakemeden muvakkaten sukutuna karar verilir.

UMUHK. 159.

MADDE 44 — Mu'teriz ve mu'terezünaleyhin ikisi birden isbat-ı vücut etmedikleri takdirde rü'yet-i dava tarafeynden birinin müracaatına talik olunur. Ve son muamele tarihinden itibaren altı ay takib-i dava edilmezse evrak-ı itiraziyenin iptaline karar verilir. Bu surette muteriz tecdid-i itiraz etmedikçe hükm-i gıyabî lazim'ül-infaz addolunur.

MADDE 45 — Yalnız muterizin adem-i icabeti halinde yapılacak muamele ile alel-ıtlak muhâkemat-ı itiraziyenin suret-i icrası hakkında Usul-i Muhakeme-i Hukukiye Kanunu ile Zeyli ahkâmı câridir.

UMUHK. 157-159.

MADDE 46 — Mahâkim-i şer'iyeden sâdır olan ilâmat aleyhine Usul-i Muhakeme-i Hukukiye Kanunu ahkâmına tevfikan itiraz'ül-gayr edilebilir.

Fasl-ı Râbi
Temyiz Ve Turuk-u Fevkalede

MADDE 47 — Mahâkim-i şer'iyeden sâdır olan ilâmat ve hükmü havi hücec-i şeriye kabil-i temyizdir. Hakk-ı temyiz mahkûmünaleyhe aittir.

MADDE 48 — Temyiz-i dava Usul-i Muhakeme-i Hukukiye Kanunu ile Zeylinde münderic müddet ve şerâite tabidir. Şu kadar ki kefalet veya teminat itasına lüzum yoktur.

Evrak-ı temyiziye doğrudan doğruya mahkeme-i temyize veya hükmü veren mahkemeye veya mümeyyizin bulunduğu mahal kadısına verilebilir.

Şıkk-ı sâlisde evrak-ı mezkûre mahkeme kaleminee kaydolunarak harç ve rüsumu ba'del-istifa derhal hükmü veren kadıya irsal olunur. Kadı-i mümâileyh dahi Usul-i Muhakeme-i Hukukiyede münderiç muamelatı itmam ettikten sonra zabt-ı suret-i musaddakaları da dahil olmak üzere dava dosyasını evrak-ı temyiziyeye leffen takımıyla mahkeme-i temyize gönderir.

UMUHK. 219,221,222,223,225,226.

MADDE 49 — Müddet-i temyiz zarfında temyiz-i dava etmeksizin mahkûmunaleyh vefat ettiği takdirde hükm-i ilam müteveffanın veresesesine ve içlerinde yetim var ise vasisine tebliğ olunur. Müddet-i temyiz işbu tebliğ tarihinden itibaren yeniden cereyana başlar.

UMUHK. 219.

MADDE 50 — Sığar (küçükler) ve mecânîn (akıl hastaları) ve ma'tûhîn (bunaklar) ve beytülmal ve evkaf aleyhine sudur eden i'lâmat temyizen tasdik olunmadıkça tenfiz olunamaz. Şu kadar ki mehl-i temyiz zarfında alakadarân temyiz-i dava etmezse müddet-i mezkûre hitamında kadı tarafından zabt-ı suret-i musaddakaları da dahil olmak üzere dava dosyası derhal mahkeme-i temyize irsal ve mahkeme-i müşarûnileyhaca müsta'celen tetkik edilir.

MADDE 51 — Tetkikat-ı temyiziye Usul-i Muhakeme-i Hukukiye ahkâmı dairesinde cereyan eder. Tasdik veya nakzedilen i'lâmat, hükmü veren mahkemeye iade olunur.

Şu kadar ki hükm-i menkuz İstanbul ve bilad-ı salese mahâkiminden sâdır olmuş ise mahâkim-i mezkûre kaydını icra ile iktifa ederek beray-ı muhakeme evrakı kazaskerlik mahkemesine tevdi eder.

UMUHK. 231-246,248,251,252, Zeyli 35-36.

MADDE 52 — Mahâkim-i şer'iye ile mahâkim-i nizamiye arasında veyahut yalnız mahâkim-i şeriye beyninde vazife ve selahiyetten dolayı icaben veya selben ihtilaf tahaddüs ettiği halde tarafeyn-i mütehasımeynden herbiir mahkeme-i temyize müracaatla tayin-i merci talebinde bulunabilir. ve bu halde Usul-i Muhakeme-i Hukukiye Zeylinin 31. md.nin fıkarât-ı ahîresi ahkamına tevfik-i muamele olunur.

MADDE 53 — Tarafeynden biri Usul-i Muhakeme-i Hukukiye Kanunun 62.md.de münderiç esbaba istinaden davanın hükmüne kadar mahkeme-i temyize müracaatla redd-i kadı talebinde bulunabilir.

Talebi vaki şayan-ı kabul görüldüğü halde davanın diğer bir mahkemeye nakline ve aksi taktirde müstedîden 100 krş.dan 500 krş.a kadar cezay-ı nakdî alınmasına karar verilir.

UMUŞK. 55, MC. 1808-1809.; UMUHK. 62.

MADDE 54 — Esbab-ı kanuniyeye veya asayiş-i mahalli icabatına müsteniden bir davanın bir mahkemeye naklini gerek doğrudan müddeiumumi ve gerek tarafeynden biri mahkeme-i temyizden talep ve istid-'a edebilir.

UMUŞK. 52-54.

MADDE 56 — Usûl-i Muhakeme-i Hukukiye Kanunu Zeylinin 27. md.de muharrer esbaba istinaden 28. md.de muharrer mebde'lerden itibaren 30 gün zarfında hükmü veren mahkemeye müracaatla iktisab-ı ka-

tiyet etmiş olan i'lâmat-ı şer'iyenin iade-i muhakeme tarikiyle tetkiki talep olunabilir.

Ve bu halde Usul-i Muakeme-i Hukukiye Kanununun 209. md. ile mevadd-ı müteâkibesi ahkâmına tevfîk-i muamele olunmak lazım gelir

UMUHK. 209-261.

MADDE 57 — Kadılar hakkında usul-i Muhakeme-i Hukukiye Kanununa tevfikân iştikâ anil-hükkâm (hâkimlerden şikâyet) davası ikame olunabilir.

Davay-ı mezkûrenin merci-i rü'yeti kadıların mahall-i kazalarının tabi oldukları vilayetin ve müstakil livaya mensup kadılar aleyhinde ol livanın istinaf mahkemesi hukuk dairesidir. Şu kadarki kazaskerlik mahkemesi reisi ile merâkiz-i vilâyet ve müstakil livalar kadıları aleyhindeki iştikâ anıl-hükkâm davaları mahkeme-i temyiz hukuk dairesinde rü'yet olunur.

UMUHK. 255-270.

MEVADD-I MÜTEFERRİKA

MADDE 58 — Mahakim-i şer'iye daire-i vazifesi dahilinde bulunan hususatta Usul-i Muhakeme-i Hukukiye Kanununda münderiç ahkâm ve şerâite tevfikan hacz-i ihtiyatî vaz'edebilir.

UMUHK. 271-296.

MADDE 59 — Mûceb-i tahrir-i tereke aleyhinde mahâkim-i aidesi huzurunda ikame olunan devâvîde müddeî evrak ve senedat-ı mü'tebere veya delâîl-i kaviyye ibrazıyla terekeden matlubu miktarının ihtiyaten tevkifini talep ettiği ve taleb-i vaki şayân-ı kabul görüldüğü takdirde bundan tevellüt edecek zarar ve ziyanın tesviye olunacağı taahhüdünü havi musaddak kefaletname ahzolunarak davanın neticesine kadar tahmin ve takdir olunacak miktar-ı mebalığın defter-i kassâma muvakkaten kaydedilmesi taht-ı karara alınır ve keyfiyet terekesi tahrir eden mahkemeye tebliğ olunur. İşbu mahkemece bervech-i karar müddeî dâin-i hakiki imiş gibi muameleye devam edilirse de indel-kısme müddeî mezbur hissesine isabet eden miktar davanın neticesine kadar eytam sandığında emaneten hıfz olunur.

MADDE 60 — Mûceb-i tahrir-i terekeye dahil bazı emval hakkında iddiayı istihkak olunduğu taktirde mahkemece emval-i mezkûre mütesâri'ül-fesat ise indel-müzâyede hasıl olacak esmanın, değil ise ayınlarının netice-i hükme kadar muvakkaten hıfzına karar verebilir, ve bu halde suret-i karar terekeyi tahrir eden mahkemeye tebliğ ve dava müstakillen rü'yet edilir.

MADDE 61 — İ'lâm harcı ve mesârif-i muhakeme-i saire davada haksız çıkan tarafa aittir. Şu kadarki davanın bir kısmında müddeeâaleyh haksız çıktığı takdirde mesârif-i muhakeme ve harc-ı ilam tarafeyne hisseleri nisbetinde taksim olunur.

UMUHK. 138.

MADDE 62 — Mahâkim-i şeriyede bervech-i âti defâtir tutulur;

1 - Dava esas defteri,

2 - Hükmü gayr-i havi hücec-i şer'iye ve fihrist defteri,

3 - Tereke fihrist defteri,

4 - İzinname defteri,

5 - Birisi hücec-i şeriye ve diğeri muhakemâta müteallık olmak ve herbiri husus ve huzur zabıtlarına mutedâir iki kısma münkasim bulunmak üzere zabıt ceridelerı,

6 - Biri ilâmâta ve diğeri hücec-i şer'iye ve üçüncüsü defter-i kassama ait olmak üzere sicil defterleri,

7 - Tereke hesâbât defteri,

8 - Davetiye defteri,

9 - Muhaberât-ı vâride ve sâdıre defterleri,

10 - Hâsılat defterleri,

İşbu tefâtirin münderecatı talima-ı mahsusa ile muayyendir.

MADDE 63 — Usul-i muhakeme-i şer'iyeye mütedâir olan nizamat ile kavânîn ve nizamat-ı sairenin işbu Kararnameye muhalif olan ahkâmı mülgadır.

MADDE 64 — İşbu Kararname tarih-i neşrinden itibaren 45 gün sonra mer'îdir.

(Yayın: 14 Muharrem 1336,31 Teşrinievvel 1333 Yürürlük: 2 Rebiülevvel 1336,16 Kânunnuevvel 1333).

MADDE 65 — İşbu Kararnamenin icray-ı ahkâmına Adliye Nâzırı memurdur.

(İrade-i Seniyye : 8 Muharrem 1336 25 Teşrinievvel 1333)

CEZA HUKUKU

ALTINCI KİTAP

CEZA HUKUKU

— Ceza Kanunnâme-i Hümâyûnu (1256)

— Kanun-u Cedîd (1267)

— Ceza Kanunnâme-i Hümâyûnu (1274)

— Mi'yâr-ı Adâlet (md. 1-247) (1296 h.)

CEZA HUKUKU

I — Genel Bilgiler

A) Genel Olarak

Bir cemiyette kurulmuş olan hukuk nizamını bozan, cemiyetin koyduğu kaidelere riayet etmeyen şahıslar az da olsa-daima mevcuttur. Bu durumda devletin, hâkimiyet ve kudretine dayanarak bu gibileri yakalayıp onlara gereken müeyyideleri uygulamak suretiyle hukuk nizamının devamını temin etmesi lazımdır. İşte devletin işlenmesini yasak ettiği hususları işliyenlere veya yapılmasını emrettiği hususları yapmıyanlara tatbik edeceği cezâi müeyyideleri düzenleyen hukuka ceza hukuku denir. Ceza hukuku batı menşeli hukuk sistemlerinde kamu hukuku içinde müstakil bir hukuk dalı olarak düzenlenmiştir. Ayrıca ceza hukuku da kendi içinde umumî ve hususi, diğer bir tabirle nazarî ve tatbiki ceza hukuku bölümlerine ayrılır. Birincisinde suç ve cezanın mahiyeti, tarihî gelişimi, bu konudaki teoriler genel nitelikleri, suç ve cezaların çeşitli yönlerden taksimleri ve benzeri genel konular işlenir. İkincisinde ise mevzu ceza hukuku tetkiki edilir.

Bilindiği gibi İslam hukukunda kamu ve özel hukuk ayırımı mevcut değildir. Kendine mahsus orijinal dörtlü tasnifi içinde dört bölümden sonuncusunu "ukûbât" ismiyle ceza hukuku oluşturur. Ancak şunu önemle belirtelim ki, ceza hukukunun umumî ve hususî kısımları ile ilgili hükümler, bütün ayrıntılarıyla İslam Hukuku eserlerinde mevcuttur. Ayrıca İslam nazarî hukuku (usûlül-fıkıh) ile alakalı eserlerde, haklar, Allah hakları, kul hakları ve karma haklar taksimine tabi tutulmuştur. Cezaların çoğunluğu Allah hakları içinde, kısas ile kazf de karma hakların içinde mütalaa edilmiştir. Bununla şunu belirtmek istiyoruz ki' hukukda kamu-özel ayırımına gidilmek istenirse, İslam hukukunda da ceza hukuku kamu hukuku gurubu içinde yer alacaktır. Zira Allah hakları, kamuyu ilgilendiren haklardır.

Fıkıh kitaplarında, had cezaları (Kur'an ve sünnetce belirlenmiş olan cezalar) "Kitabül-hudûd" başlığı altında, adam öldürme ve müessir fiiller ise, "Kitabül-Cinâyât, Kitabül-Kısas" başlıkları altında, bazan müessir fiiller "Kitabül-Cirah" başlığı altında, tazminatlar ise "Kitabüld-Diyât" ünvanı altında işlenmektedir. "İsnad yeteneğini ortadan kaldıran haller", sorumluluk ve şartları" gibi bazı genel konular, usulül-fıkıh ki-

taplarında; iştirâk, suçların içtimaı, tekerrür gibi umumî mevzular ise, fıkıh kitaplarının 'ukûbât" kısmının hükümleri arasında, özellikle "Kitabül-Cinâyât" da izah edilmektedir. Mesela, kitabımıza aldığımız ve adam öldürme ile müessir fiillere ait cezaî hükümleri ihtiva eden Ömer Hilmi Efendi'nin "Mi'yâr-ı Adalet" inde, suçların içtimaı, tekerrür ve iştirâkle alakalı hükümlerin bulunduğunu müşahade ediyoruz. Ceza kanunlarının tefsir kâideleri ise, yine usulül-fıkıh kitaplarında uzun uzadıya anlatılmaktadır. Bütün bu söylediklerimizin en büyük delili, mukayeseli bir hukuk eseri olan Abdülkadir Udeh'in iki büyük ciltlik "Et-Teşrîül-Cinâiyyül-İslâmî" isimli kitabıdır. Müellif, birinci cildi ceza umumiye, ikinci cildi de ceza hususiye ayırmıştır. Eserin dipnotlarından da anlaşılacağı gibi, müellif özellikle birinci cildi, kendi zihninin mahsulü olarak değil, eski fıkıh ve usulül-fıkıh kitaplarından yaptığı nakillerle vücuda getirmiştir. İkinci cilt ise, zaten fıkıh kitaplarımn "ukûbât" kısmının tertipli ve düzenli bir özetidir. Birinci cildinde, fıkıh ve usulül-fıkıh kitaplarına dayanarak, ceza umumînin bütün konularını en ince tereffuatına kadar, mukayeseli olarak işlemiş bulunmaktadır. Bu modern tarzdaki çalışma, İslam ceza hukukunda bir genel suç teorisi olmadığı yolundaki iddiaların çürüklüğünü ortaya koyduğu gibi, çağdaş ceza hukukunun esaslarından hiçbirinin İslam hukukunda bulunmadığı görüşünün de yanlışlığını isbat etmektedir.

Diğer hukuk dallarında olduğu gibi, ceza hukuku alanında da Hz. Peygamber, Raşit Halifeler, Emevi, Abbasi, ve Selçuklu devirlerinde tedvin edilmiş bir ceza kanunu bulunmamakla beraber, Kitap, sünnet, fıkıh ve fetva kitaplarındaki cezaî hükümler, birer kanun gibi nazar-ı itibara alınarak tatbik edilegelmiştir.

B) Osmanlı Ceza Hukuku

Osmanlılar zamanında kamu hukukunun diğer kollarında olduğu gibi ceza hukukunda da İslam hukukunun esaslarından ayrı kalınarak müstakil kanunnameler vücuda getirildiği fikri tamamen yanlıştır. Zira bilindiği gibi İslam ceza hukukunda cezalar üç kısma ayrılır: Birincisi, had cezalarıdır ki, miktarı ve hatta tatbik şekli bile Kur'an ve sünnette belirlenen cezalardır. Zina, hırsızlık ve zina iftirası (kafz) suçları ve bunların mukadder cezaları gibi... İkincisi ise, adam öldürme ve müessir fiillerle ilgili kısas cezalarıdır. Bu iki çeşit suç ve cezalarla ilgili hükümlerden Osmanlı Kanunnamelerinde herhangi bir hükme rastlamak mümkün değildir. Olsa da Osmanlıların tabiriyle "şer'-i şerife" uygundur. Üçüncü gurup cezalar ise tazir cezalarıdır. Bunlar devlete ve devletin yasama organına bırakılan cezalardır. Yani zamanın ve zeminin şartlarına göre bu suçların cezalarını, yine şer'î sınırlar içinde kalmak şartıyla, devletin yasama organı veya hâkim tesbit yahut takdir eder. İşte Osmanlılardaki kanunnameler, İslamın devlete ve hükümdarlara verdiği bu yetkiye dayanılarak, fıkhın boş bıraktığı sahaları doldurmuştur. Bunlarda fıkhın genel esaslarına aykırılık sözkonusu değildir. Bu hususu teyit eden kuvvetli delil ve vesikalar elimizde mevcuttur. I. Osman bir fermanında ümerânın "bütün hareketlerinde fevta alarak şer'î hükümlerden ayrılmamalarını" emretmektedir. Yavuz Sultan Selim ise bir fermanında "şer'î

hükümlerden kıl ucu kadar ayrılanları ve insanlara zerre kadar zulüm ve haksız muamele edenleri en şiddetli ceza ile cezalandıracağını" ifade etmiştir. Kanunî Sultan Süleyman devrinde şer'î hükümler aynen yürütüldüğü gibi gerekli sahalarda yeni kanunnameler çıkarılmış veya mevcutlar tamamlanmışsa da, bunların İslam Hukukunun esaslarına aykırı olmamasına titizlikle riayet edilmiş ve Şeyhülislam Ebussuud Efendi'nin fetvalarına dayanılmıştır. İkinci Mahmud, Alemdar Mustafa Paşa'nın sadaretine dair olan hatt-ı hümâyununda "şerîat-ı garrâyı icrada sol kadar dikkat ve ihtimam edesin ki, Devlet-i Aliyye'nin ve cemî-i ibâdullahın üzerine şerîatın nuraniyetini zâhir ve bâhir edip âmme-i muvahhidîn müsterîhul-bâl olalar" demektedir. Gülhane Hatt-ı Hümâyûnu da bu görüşümüzü teyit eden en büyük vesikâdır.

Kanunî'den Cumhuriyet devrine kadar, ihtiyaç duyulan sahalarda, şer'-i şerifin esaslarına uygun olarak hazırlanan birçok ceza kanunu mevcuttur. Bunlardan üçünü kitabımıza almış bulunuyoruz. Şimdi kısaca bu kanunları tanıtalım:

Birincisi : Kanunî devrine ait kanundur. Bu ceza kanunu üç fasıldır. Birinci fasılda zina suçları ile ilgili tazir cezaları düzenlenmiştir. İkinci fasıl sövüşmek, dövüşmek, cana kıymak, diğer cürümler ve siyaset ile ilgili tazir cezalarını tanzim etmektedir. Üçüncü fasıl ise, şarap içmek, hırsızlık, gasp ve tecavüzle ilgili tazir cezalarına ayrılmıştır.

İkincisi : IV. Mehmed devrine ait olan (1091/1680) bu kanun yine üç fasıldır. Birinci fasılda, maznunlar ve töhmetler, ikinci fasılda zanaatkârlara ait suçlar ve cezaları, üçüncü fasılda ise, muhtesiplere ait maddeler tanzim edilmişitir.

Üçüncüsü : Abdülmecid devrine ait (1256/1840) "Ceza Kanunname-i Hümâyûn"udur. Kanun, bir mukaddime ve bir hatime ile on üç fasılda kırk maddeden ibarettir. Kanunda had ve kısas cezaları kanusunda şeriata atıf yapılmakta, sadece tazir cezaları düzenlenmektedir. Bu kanunun İslam hukukuna aykırı olmadığı da, muhteviyatından da anlaşılacağı kadar, hatt-ı hümâyûnundaki şu ifadelerden de açıkça anlaşılmaktadır: "Kânunname-i mezkûrenin havî olduğu bilcümle medlûl ve ifadesi vâkıâ şer' ve akla muvafık ve niyât-ı hayriye-i şahânemize mutabık görünmüş". Bu kanunnameyi kitabımıza almış bulunmaktayız. (Karakoç, Serkiz, Külliyât-ı Kavânîn, Dosya 5, No: 992, Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi Yazmalarından).

Dördüncüsü ise : 1256 tarihli kanunun eksiklerini tamamlayan 1267/1851 tarihli "Kanun-u Cedîd" dir. Üç fasıl ve 43 maddeden ibarettir. Mahiyet itibariyle bir önceki kanunun aynisidir. Hatta çoğu maddeleri aynen alınmış, sadece bazı kelime, cümle ve maddeler eklenmiş, bazı maddeler de sadece tadil edilmiştir. Bu kanunun da İslam Hukukuna dayandığını mukaddimesindeki "bunlar esas-ı adîmül-indiras (çökmeye yüztutması mümkün olmayan bir temel olan) şer'-i şerif üzerine mebnî olarak (bina edilerek)" ifadesinden açıkça anlamaktayız. Bu kanunu da kitabımıza almış bulunuyoruz. (Külliyât-ı Kavânîn, Dosya 7, No: 997 Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi).

1274/1858 tarihli Ceza kanunname-i Hümayununa gelince, bu kanun tamamen İslam Hukuku menşeli olmadığı için önce eserimize almamayı düşündük. Zira eserden amacımız, İslam Hukku veya İslam Hukuku menşeli Osmanlı Hukuku ile alakalı hukuki düzenlemeleri (veya benzerlerini) derlemekti. Ancak eserin daha çok yararlı olması, bu Kanunun da tamamen batı menşeli yani 1810 tarihli Fransız Ceza Kanunun basit bir tercümesi ve kopyası olmayışı ve yüzde yetmişe yakın hükümlerinin İslama ve eski Osmanlı Ceza Kanunlarına dayanışı sebepleriyle sonradan eserimize idhal etmeye karar verdik. Bu kanunu ilk defa yeni harflerle yayınlayarak, Türk Hukuk Tarihine önemli bir katkıda bulunduğumuz kanaatindeyiz.

1858 tarihli Ceza Kanunname-i Hümayununun, tamamen lâik bir ceza kanunu olup şer'î hükümlerin yerine geçtiği kanaatinde değiliz. Zira kanunun birinci maddesi bu çeşit bir düşünceyi nakzeder. Kanun, "şer'-i şerifin" tayin ve icrasını zamanın yasama organına (ulûl-emre) bıraktığı tazir suç ve cezaları ile doğrudan doğruya devlet aleyhine işlenen ve kamuyu ilgilendiren suç ve cezalara müteallık hükümleri ihtiva etmektedir. Şer'-i şerif tarafından belirlenmiş olan suç ve cezaları ihlal edici bir hüküm mevcut değildir (Md. 1). Ancak konunun tatbikata da dayanılarak tetkiki gerekir (Krş: Md. 171,172,177,180).

Kanunun Meclis-i Tanzimatça hazırlanan mazbatasından anlaşıldığına göre, kanun önce tasarı halinde hazırlanarak başta Şeyhülislamlık olmak üzere, tetkik gayesiyle ilgili makam ve şahıslara gönderilmiştir. Meşihat dairesi tarafından teklif edilen bazı önemli değişiklikler ve ilaveler tasarıda yerli yerine işlenmiştir. Kanun tazir cezalarını ihtiva ettiğinden ve devlet aleyhine işlenen suçları tanzim ettiğinden, esbab-ı mûcibe zikrine lüzum görülmemiştir. Esbab-ı mûcibe konmamasının en önemli diğer bir sebebi de, kanunun yeni bir şey olmadığı ve temelini eski hukuki düzenlemelerin teşkil ettiğidir ki bu sebep bizim açımızdan çok önemlidir. Mazbataya göre, Kanununamenin temelini şu hukuki düzenlemeler teşkil etmektedir.

1) Eski ceza kanunları, yani 1256/1840 ve 1267/1851 tarihli ceza kanunlarıdır. İster sistematik açıdan isterse de muhteviyat itibariyle bu ceza kanunnamesi eski ceza kanunnamelerinin genişletilmiş bir şeklinden ibarettir. Fasıllar, mevzular ve kullanılan tabirler arasındaki benzerlik basit bir mukayese sonucu bile anlaşılabilir.

2) 1271 tarihli Men'-i İrtikâb Kanunnamesi'dir. 1858 tarihli Kanundaki yenilikler, özellikle suçların ve cezaların tasnifi, tamamen bu kanundan alınmadır. Komisyonun ifadesiyle bu Kanunname, 1858 tarihli Ceza Kanunnamesinin "eczay-ı asliyesindendir" ve bazı bendleri islah ve tashih edilerek aynen yeni Kanuna yerleştirilmiştir. Suçların cinayet, cünha ve kabahat şeklindeki tasnifi de 1858 tarihli Kanunun değil, Men'-i İrtikâb Kanunnamesinin bir özelliğidir. Men'-i İrtikâb Kanunnamesi, elli küsur maddeden ibaret olup, çok önemli bir esbab-ı mûcibesi mevcuttur. Bu esbab-ı mûcibeye göre, suçların mezkûr tasnifi herhangi bir ka-

nundan kopya edilmemiş, belki tasarıyı hazırlayan Komisyonun "fikr-i âcizîleri" sonucu ortaya çıkmıştır (Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dosya Usulü, 65-1/3).

1858 tarihli Ceza Kanunnamesini hazırlayan Komisyon sekiz kişiden teşekkül etmiştir. Bunlar: Ahmed Cevdet Paşa, Muhammed Rüşdü, Ahmed Celal, Şevket, Seyyid Mustafa Hıfzı, Mahmut Paşa, İbrahim Edhem ve Muhammed isimli zatlardır. Kanun bir mukaddime ile üç babdan ve 264 maddeden ibadettir. İki defası çok önemli ve küllî olmak üzere (1277 ve 1285 tarihli değişiklikler), yüzden fazla tadilata uğramıştır. Bu tadilatlar, belgeler halinde arşivlerimizde mevcuttur. Kanun başlı başına üzerinde çalışılmaya değer bir önem arzetmektedir. Biz bu kadarıyla iktifa ediyoruz. (Başabakanlık Osmanlı Arşivi, Dosya Usulü, No: 65-1/3).

C) Ömer Hilmi Efendi Ve "Mi'yâr-ı Adalet"i

Daha önce belirttiğimiz gibi, İslam ve Osmanlı Ceza hukuku üç ana bölüme ayrılmaktadır: Birincisi; had cezalarıdır ki bunlar fıkıh kitaplarında "Kitabül-Hudûd" başlığı altında işlenmektedir. Maalesef had cezaları ile ilgili bir kanun veya kanun tarzında bir eser mevcut olmadığından kitabımıza bunlarla ilgili bir çalışmayı alamadık. Elde ettiğimizde inşallah onu da kitaba dercederiz. İkincisi; tazir cezalarıdır. Bunlarla ilgili kısmi de olsa, iki ceza kanununu kitabımıza almakla bir bilgi vermiş olacağız. Üçüncüsü ise, ceza hukukunun önemli bir kısmı olan adam öldürme ve müessir fiiller kısmıdır. Bunlar fıkıh kitaplarında "Kitabül-Cinâyât Kitabül-Kısas," veya "Kitabül-Cirâh" başlıkları altında tanzim edilmektedir. Ayrıca tazminatlarla ilgili "Kitabüd-Diyât" da bunları tamamlamaktadır. Bu üçüncü kısımla ilgili, tam olarak fıkıh hükümlerini yansıtan bir eseri de kitabımıza almış bulunuyoruz.

Eser, büyük Osmanlı hukukçusu Ömer Hilmi Efendi'nindir. Ömer Hilmi Efendi, Karînâbâd'lı hukukçulardan Abdurrahman Efendi'nin oğlu olup İstanbul'da dünyaya gelmiştir (1261/1845). Bir çok hususi hocalardan ders okuduktan sonra, devrin meşhur hocalarından Timveş'li Kazasker Yusuf Efendi'den icazet almıştır. İlk defa müderris olarak vazifeye başlayan Ömer Hilmi Efendi; fetvahane baş müsevvidliği, fetva eminliği, Evkaf-ı Hümâyûn müsteşarlığı, Senedât-ı Hâkânî memurluğu, Mahkeme-i Temyiz azalığı ve Evkaf müfettişliği görevlerinde bulunmuş, 28 Ramazan 1302 (10 Temmuz 1885) de İstanbul payesini kazanmış ve 1305 (1888) de Temyiz Mahkemesi reisliğine yükselmiştir. Hukuk Fakültesinde hocalık ve Mecelle Cemiyetinde azalık da yapan bu büyük hukukçu, genç bir yaşta 2 Rebîülevvel 1307 (1889) de Temyiz reisi iken vefat etmiştir. Ahmed Cevdet Paşa kendisinden "devrimizin İmam-ı Azamı" diye bahsedermiş. Cidden Mecellenin son dört kitabının hazırlanmasında büyük emeği geçtiği gibi, 1296 (1879) tarihli Talimatnameyi de tamamen kendisi hazırlamıştır. "Ahkâmül-Arazi"si ve 482 madde (mesele) lik "İthâfül- Ahlâf Fi Ahkâmil-Evkâf" isimli vakıflarla ilgili temel eserinin yanında, İslam Ceza Hukukunun "Adam öldürme ve müessir fiiller, tazminatlar-Kitabül Cinâyât, Kitabüd-Diyât" kısmı ile alakalı "Miyâr-ı Adalet" isimli 247 maddelik kitabı da çok meşhur ve kıymetlidir. Biz bu eseri kitabımıza aldık

ve günümüz ceza hukuku ile ilgili mevzuatla da mukayese ettik. Bu kitabın mukaddimesinden anladığımıza göre, Ömer Hilmi Efendi bu eserini istikbalde Osmanlının ceza kanunu olarak kabul edilmesi için hazırlamıştır. Zaten mukaddime'de eserini Mecelle tarzında ve tertibinde hazırladığını bizzat kendisi söylemektedir. Bu eserini II. Abdülhamid Han'a ithaf etmiştir. (X).

(X) Ömer Hilmi, Miyar-ı Adalet, İstanbul, 1301 H. sh. 2-3, 78 vd., Öztürk, Osman, age, sh. 28,29, Karaman, age, c.1, sh. 159-168, Zeydan, age, sh. 399-414, Karakoç, Serkiz, Külliyat-ı Kavânîn, 5. ve 7. dosyalar, Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi El Yazmalarından, Ahmed Lütfâ, Mir'ât-ı Adalet, (Osmanlı Adalet Düzeni adıyla sadeleştiren: Erdinç Beylem) İstanbul, 1979, sh. 3-161.

— II —

CEZA KANUNNÂME-İ HÜMÂYÛNU

(1256 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Metni resmen bastırılan küçük bir kitapçıkta mevcuttur. Bkz: Karakoç, Serkiz, Külliyât-ı Kavânîn, Dosya 5, No: 992, Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi, El yazma).

HATT-I HÜMÂYÛN

"Benim Vezirim,

İşbu takririn ile zikrolunan Kanunname manzur ve maâli-i hümâyûnum olmuştur. Kanunname-i mezkûrenin havî olduğu bilcümle medlûl ve ifadesi vakıâ şer' ve akla muvafık ve niyât-ı hayriye-i şahânemize mutabık görünmüş ve taraf-ı mülûkânemizden dahi rehîn-i tasvip olunmuş olmakla ilâ Mâşâllahu Teâlâ düstûrül-amel tutulmak üzere Kanunname-i mezbûrenin bâlâsı hatt-ı hümâyûnumla tezyin ve tevşih olunarak iade olundu."

Sadaretçe Padişaha Taksim Olunan

TEZEKERE-İ MA'RÛZA

"Şevketlû, Kerâmetlû, Mehâbetlû, Kudretlû, Velînimetim,

Padişahım, Efendim,

Rabbimiz Teâlâ ve Tekaddes Hazretleri ömür ve ikbal-i hümâyûn-u mülûkânelerini müzdad buyursun (artırsın). Mahzâ saye-i himâyetvâye-i hilâfetpenâhîlerinde müstazıll kâffe-i ibâdı (hilafet makamınızın himaye gölgesinde yaşayan bütün insanları) ihya ve mesrur ve mülk-i mevrûs-i hümâyûn-ı tacdârîlerini (atalarımızdan miras kalan saltanat mülkünüzü) ma'mûr buyurmak irade-i hayriyyet ifadesiyle şeref-efzây-ı sühûn ve sudûr olarak (şerefli bir şekilde çıkarılarak) Gülhane nam *mahall-i âlîde* kıraat buyurulan hatt-ı keramet-nükat-ı şahânelerinde (yüce meseleleri

havi hatt-ı hümâyûnunuzda) sahife-zîb-sutûr buyurulmuş olan (kaleme alınan) ibârât-ı münîfenin ahkâm-ı âlîsinden istinbat olunan (çıkarılan) keyfiyattan emniyet-i can ve mal ve muhafaza-i ırz ve namus maddeleri ehemm-i mehâmm-i menafi-i mülkiyeden (kamu menfaatlerinin en önemlilerinden) olmasıyla bu maddeler ve bazı müteferriât-ı lâzımesi bazı vükelâ kavılleriyle (bazı bakanların görüşleriyle) bir müddetten beri müzakere kılınmakta olduğundan cem'i ukûl (görüşler birleştirilerek) ve tertibi bend ve füsûl ile bu babda kaleme alınmış olan Ceza Kanunnamesi, işbu pazar günü akdolunan meclis-i umumîde kıraat ve mütalaa olundukta havî olduğu bilcümle medlûl ve ifadesi şer' ve akla muvafık ve niyât-ı hasene-i şahaneleri netâyic-i hayriyesinden olan usûl-u adalete mutabık olduğundan cümle tarafından tensip ve istihsan ile temhil kılınmış (mühürlenmiş) ve nezd-i ilham-pîvend-i hümâyûn-i mülûkânelerinde (herkese ilham kaynağı olan zat-ı hümâyûnunuz katında) âşikâr olduğu cihetle zikrolunan Ceza Kanunnamesi İlâ Mâşâallah (Allahın istediği zamana kadar) memâlik-i mahrûre ve şahânelerinde ilel ebed (sonuna kadar) payidar olacak mehâmm-ı mu'tenâdan (en önemli şeylerden) olmasıyla bâlâsı mübarek hatt-ı hümâyûn-i adalet makrûn-i şahâneleriyle tezyîn ve tevşîh buyurulmak üzere atabe-i ülyâ-i tacdârîlerine takdim olunmuş olduğu muhât-ı ilm-i âlem-ârây-ı tacdârîleri (tarafınızca tasdik edilmek üzere yüce bilgilerinize sunulduğunu arz ile) buyurulduktan emir ve ferman şevketlû, kerâmetlû, mehâbetlû, kudretlû, velinimetim, efendim, padişahım hazretlerinindir."

SURET-İ HATT-I HÜMAYUN

"Manzûr-u hümâyûnum olmuştur (tarafımdan görülmüştür).

İşbu Ceza Kanunnamesi doğrusu pek güzel ve etraflı kaleme alınmış olduğundan taraf-ı şahanemizden dahi kabul ve tasdik olunmuştur. Bunun ahkâm-ı mündericesinin (ihtiva ettiği hükümlerin) muhafaza ve icrası taraf-ı hümâyûnumuzda ve cümle tarafından olunan ahdü mîsak iktizasınca (vatandaşların verdiği bağlılık sözü gereği olarak) herkese farîza-i zimmet (boynunun borcu) olmakla ona göre bu hususlarda gayet müdakkikane ve mûşikâfâne (dikkatli ve kılı kırk yararcasına) hareket olunmak lazımdır. Ve bu müesses olan Kanunnamenin aslı, cümle kavânînin (kanunların) hami-i kavîsi (kuvvetli koruyucu) olan Meclis-i Ahkâm-ı Adliye'de hıfzolunarak nüsah-ı matbûası (basılmış nüshaları) dahi kâffe-i mahâkimde (bütün mahkemelerde) ve memâlik-i Devlet-i Aliyye'mizin meşveret meclislerinde ve sair iktiza eden yerlerde bulunup da mevadd-ı kanuniye ve nizamiyede (hukukî ve idarî konularda) ona müracaat olunmak lazım geleceğinden bu hususun dahi icray-ı iktizasına ibtidar olunsun (gereğinin yapılmasına başlansın). Ve bazı zeyl ve ilavesi muktazi olan (gereken) şeyler oldukça onun dahi icabına bakılsın.

MUKADDİME

Beyaz üzerine şeref-sudûr buyurulup (kaleme alınıp) geçen (bin ikiyüz) elli beş senesi Şa'ban-ı Şerifinin yirmi altıncı günü Gülhane'de kıra-

at olunan Hatt-ı Hümâyûn-u adalet-makrûn-i Hazret-i Şahâne mûcebince (Padişahın adaletli hatt-ı hümayunu gereğince) kâffe-i tebea-i Devlet-i Aliyye (tüm Osmanlı Devleti vatandaşları) bila istisna emniyet-i can ve mal ve mahfûziyet-i ırz ve namus hukuk-u mefrûzasına (temel haklarına) ez-ser nev-nail olmuş (yeni baştan kavuşmuş) ve ber-muktezay-i hürriyet-i şer'iyye (meşru hürriyet gereği) huzuru şer' ve kanunda ve mevadd-ı hukukiyede (hukukî meselelerde) herkesin yeksan ve siyyan (bir ve eşit) olması umûr-i tabiiyyeden bulunmuş olmakla bade en ezin (bundan sonra) herkes kendi hukukunu bilip ondan vazgeçmemek ve diğer birisi kendi hukukuna tasallut (tecavüz) edecek olur ise onun def'ini davaya muktedir olmak ve kavânîn-i müesseseye (mevcut kanunlara) muhalif hareket edenler herkim ve hangi rütbede olur ise olsun haklarında mücâzât-ı mukarrere (tesbit edilen ceza) icra olunmak üzere bâirade-i seniyye tertip olunan Ceza Kanunnamesidir.

Evvelki Fasıl

BİRİNCİ MADDE — Bilâ istisna tebea-i Devlet-i Aliyyeden olanların (Osmanlı Devleti vatandaşlarının) metbû-u şer'îsi (hukûkî lideri) olan Padişahına ihanet ve Devlet-i Aliyye aleyhine îkâz-ı fitneye (fitne uyandırmaya) cesaret ve katl-i nefse (adam öldürmeye) cür'et misillû bir hareket-i sarîhası (açık bir hareketi) vuku bulup da şer'an ve kanunen ve alenen vetahkikat-ı lâzıme ve tetkikat-ı muktaziye (gerekli soruşturma ve incelemeler) ile kirâren ve mirâren (defalarca) davası görülerek bila garaz cünhası ba'des-sübût hüküm terettüp etmeksizin (tarafsız bir şekilde suçu sübut bulup da mahkemece karara bağlanmaksızın) hafî ve celî (gizli ve açık) ve katîlen ve tesmîmen (öldürülerek ve zehirlenerek ve gerek her türlü suver-i mümküne ile hiç kimsenin canına kasdolunmamasına, taraf-ı eşref-i Hazret-i Şahâneden (Padişah tarafından) ahdü mîsak buyurulmuş olduğundan (söz verildiğinden, Devlet-i Aliyye memurlarından ve alel-ıtlak sair eşhastan hiç kimse diğer birisinin canına kasdedemiyeceğine binaen; faraza vüzerâdan (vezirlerden) birisi tarafından bir çobanın bile canına kasd vukuunda ol vezirin hakkında dahi kısas-ı şer'î icra oluna.

İKİNCİ MADDE — Elhasıl işbu katl-i nefs maddesinde (adam öldürme konusunda) büyük ve küçük müsavi tutula.

ÜÇÜNCÜ MADDE — Bu makûle katil maddeleri (bu gibi adam öldürme olayları) Dersaadet'de olur ise mutlaka huzur-u Fetvapenâhîde görülerek tevatüren (kesin olarak) sabit olup şahitler dahi kemal-i dikkatle tezkiyesi neticesi hakikat-ı hal tahakkuk etmedikçe ve ba'dehû (sonra da) hâk-i pây-i Hümayûna (Padişaha) arz ile ferman-ı âlî sâdır olmadıkça icrası caiz olmaya.

DÖDÜNCÜ MADDE — Taşralarda dahi vuku' buldukta memleket meclis-i meşveretinde marifet-i şer'le şerâit-i muharrereye (yazılı şartlara) tatbikan davası görülüp ba'dehû (sonra da) i'lam-ı şer'îsi ve meclis

mazbatası Dersaadet'e bil-irsal (gönderilerek) taraf-ı Fetvapenâhîye (Şeyhülislama) takdim ile tasdik olunup ondan sonra dahi kezalik hâk-i pây-i Hümâyûna (Padişaha) arz ile ferman-ı âlâ gönderilmedikçe icra olunmaya.

İkinci Fasıl

BİRİNCİ MADDE — Sâî Bil-fesad olanlar (karışıklık çıkaranlar) iki suretten hali olmayıp, birisi kavlen ve diğeri fiilen olacağından; mesela bir adam diğer bir adamı veyahut bir takım adamları Devlet-i Aliyyeye ve kavânin ve nizâmâta mugayir harekâta terğîb (teşvik) vadisinde fesadlı sözler söyleyecek olur ise, bir seneden beş seneye kadar fesadının derecesine göre vaz'-ı kürek oluna (kürek cezasına mahkûm edile).

İKİNCİ MADDE — Fiilen olduğu halde bir kimseyi veya bir takım adamları bağy (karışıklık çıkarmaya) ve isyana davet etmek ve onlara esliha (silah) ve barut vermek gibi şeylere tasaddi (teşebbüs) edecek olduğu takdirde bu makûlelerin (bu gibi suçluların) cünhası (suçu) pek azîm (büyük) olacağından katl ve idam kılına. Şu kadar ki bu makûle siyaseten (tazir cezası olarak) katlolunacaklarından idâmına hüküm olunduktan sonra taraf-ı Eşref-i Hazret-i Padişahîye arz ve istîzan olundukta sahib-i cünhanın (suçlunun) katle bedel müebbeden küreğe vaz'ı (kürek cezasına mahkûm edilmesi) irade-i merâhimâde-i Cenab-ı Şâhâneye (Padişahın iradesine) müfevvaz ola (bırakıla).

ÜÇÜNCÜ MADDE — Bu misillû fesad-ı kavlî ve fi'lîye cesaret edenler Dersaadet'de oldukları halde davalarının rü'yeti ve tevâtüren (kesin olarak isbatı) mutlaka Meclis-i Ahkâm-ı Adliyeye mahsus ve münhasır buluna.

DÖDÜNCÜ MADDE — Taşralarda vuku bulduğu takdirde dahi evvel emirde memleket meclisinde görülüp şahitler Dersaadet'e celp ile kezalik Meclis-i Ahkâm-ı Adliyede tekrar davası görüle.

Üçüncü Fasıl

BİRİNCİ MADDE — Irz ve namus dahi kişinin canı gibi aziz ve muhterem olarak muhafaza ve vikayesi muktezayı hamiyyet ve mübteğay-ı insaniyetten (vatanperverliğin ve insanlığın gereği) olup, faraza bir adamın itibarına dokunacak söz söylemek ve bir adamı döğmek ve bir şahsa söğmek, onun namusunu hetketmek (namusunu lekelemek) demek olduğundan ve bundan böyle zâbıtan-ı askeriye ve neferât ve kavas ve sair umûr-u zaptiye ve raptiye memurları hod be hod (askeri subaylar, erler, kavaslar ve zabıta memurları kendi başına buyruk olarak) kimseyi döğemeyip de kimseye bed lakırdı söyleyemeyip, fakat onların memuriyetleri

sokaklarda kavga ve niza vukuunda ve bazı erbab-ı töhmetin zuhurunda (mezunlarının yakalanışından) tutup hiçbir şey yapmaksızın doğruca iktiza eden zâbıt mahalline götürüp teslim etmekten ibaret olacağından fîmâ ba'd (bundan sonra) gerek umûr-u zaptiye ve raptiyeye memur olan asâkir (askerler) ve kavaslardan ve alel-ıtlak her hangi rütbe ve sınıfdan olur ise olsun, her kim bir gayrısına söğecek ve itibarına dokunur bir söz söyleyecek olur ise, faraza bu keyfiyet Dersaadet'de vuku bulup da buna mütecâsir olan (cesaret eden) dahi ya Devlet-i Aliyyenin ashab-ı merâtibinden (görevlilerinden) veyahut ulemadan olur ise davası mutlaka Meclis-i Ahkâm-ı Adliyede görülerek cünhasının cesametine (suçunun büyüklüğüne) ve derecesine göre zâbıtı tarafından beş günden yirmi beş güne kadar mahbus ola. Ve cünhası gayet hafif olduğu tebeyyün ettiği takdirde Meclisce kendisini tekdir ve tevbîh ile iktifa oluna.

İKİNCİ MADDE — Ashab-ı merâtip (devlet memurları) ve ulemadan biriyle zabıtân-ı askeriyeden biri beyninde (arasında) bu misillû bir şey vukuunda davası kezalik Meclis-i Ahkâm-ı Adliyede görülüp zabıtân-ı askeriyeden olan şahsın askerî kanunnamesi iktizasınca tedibi icra olunmak için Bab-ı Seraskerîye (Genelkurmay Başkanlığına) ve hâssa ve bahriye takımından oldukları halde dahi kezalik mahallerine havale kılına.

ÜÇÜNCÜ MADDE — Ashab-ı merâtibden (devlet memuru) olmayanlardan birinin yani her hangi sınıftan olur ise olsun avam-ı nasın bu makûle davası ve nizaı zuhurunda mahallî zâbıtı tarafından tutularak ol mahalde bulunan mahkemede davası rü'yet ve isbat olunduktan sonra, her hangi tarafa mensup ise zîrde (aşağıda) gösterilecek tedibinin icrası için ilam-ı şer'îsiyle beraber oraya gönderile. Ve bu takımdan neferât-ı askeriyenin (erlerin ve erbaşların) ve askerden madud olan (sayılan) kavas takımının tedibat-ı icabiyesi (icap eden tedipleri) askerî kanunnamesine tatbikan irca olunacağından onlardan maadasının ber minval-i muharrer (yazıldığı şekilde) söğmek ve namus ve itibara dokunur bir söz söylemek misillûharekâta tasaddisi (hareketlere teşebbüsü) takdirinde kezalik kabahati hafifce olur ise tekdir ve tevbîh ile iktifa olunup, ağırca olduğu surette beş günden yirmi beş güne kadar hapsettirile.

DÖRDÜNCÜ MADDE — Taşra memleketlerde bu misillû maddeler (hukukî olaylar) vukuunda, davaları be her hal (her halü kâda) meclis-i meşverette rü'yet olunarak tedipleri zâbiti marifetiyle icra kılma.

BEŞİNCİ MADDE — Kezalik her hangi sınıfdan olur ise olsun, bir kimse diğer bir kimseye el kaldırıp döğecek veyahut bir alet ile darbedecek (vuracak) olur ise, ber minval-i muharrer (yukarıda yazıldığı şekilde) iktiza eden mahalde davası görüldükten sonra kabahatinin derecesine göre 15 günden üç aya kadar hapis oluna. Ve bu maddelere (olaylara) kuru iftira ile hükmolunmayıp tahkik ve tetkike bakılarak müfterinin iftirası tebeyyün ettikte (ortaya çıktıkda) müfteri bulunan şahıs dahi tedîben beş günden 45 güne kadar mahpus ola.

Dördüncü Fasıl

BİRİNCİ MADDE — Taraf-ı Devlet-i Aliyyeden kimsenin mal ve emlâkine vaz'-ı yed olunmayacağına (el konulmayacağına) canib-i maâli-menâkıb-ı Hazret-i Şâhâneden (Padişah tarafından) kezalik ahdü mîsak buyurulmuş olduğundan (söz verildiğinden), büyük ve küçük bir kimse diğer birisinin mal ve emlâkine bigayr-i hakkın (haksız olarak) taarruz ve tasallut ve müdahele etmeye. Veyahut cebren almak veya sattırmak için bizzat veya bilvasıta icbar eylemek misillû şeyler vechen minel-vücûh (hiçbir şekilde) caiz olmaya.

İKİNCİ MADDE — Ba'de ezin (bundan sonra) bu misillû madde-i memnûa ve mekrûheye (bu gibi yasak ve hoş olmayan işlere) cesaret eden olur ise, faraza birinin mal ve emlâkine tasallutu (tecavüzü) vukuunda men' ve def' olunur. Şayet bir takrip ile (bir yol bularak) zaptetmiş bulunur ise mazbût olan (zaptedilen) mal ve emlâk mevcut ise aynen, değil ise semenen sahib-i evveline (ilk sahibine) reddettirildikten başka ol şahsın hilaf-ı kanun hareket ve cesaretine binaen erbab-ı menâsıb ve memûrînden ise (makam sahibi veya devlet memuru ise) hizmetinden tard ve ihraç olunup bu takımdan olmadığı halde memleketten âher (başka) mahalle bir sene durmak üzere nefy ve tağrîb (sürgün) kılına.

Beşinci Fasıl

BİRİNCİ MADDE — Çünkü kâffe-i ulema ve vükela ve vüzera ve ümeray-ı askeriye ve rical ve sair memûrîn-i Devlet-i Aliyye ve efrad-ı asâkir (bütün bilginler, bakanlar, milletvekilleri, askeri, komutanlar, Devlet-i Aliyyenin adamları ve memurları ve askerler) velhasıl hangi sınıf ve milletten olur ise olsun, mecmû-u müstahdemîn (bütün hizmetliler) mikdar-ı kifaye (yeteri kadar) maaş ve mahiyye (aylık)ler ile muvazzaf olduklarından artık irtişaya (rüşvet almaya) ve irtişadan madud (rüşvet sayılan) hedâvâ (hediyeler) ahzine (almaya) hiç mahal kalmamış olmakla fîmâ ba'd (bundan sonra) bu fi'l-i mekrûha (bu çirkin fiile) cesaret olunmaya.

İKİNCİ MADDE — Eğerci cesaret eden olur ise aldığı rüşvet beytülmala teslim olunmak üzere alınıp mürteşi bulunan (rüşvet alan) adam dahi erbab-ı menâsıb ve memuriyetten (makam sahibi ve devlet memuru) bulunduğu halde ba'de ezin (bundan sonra) menâsıb ve memuriyet-i Devlet-i Aliyyede kullanılmamak üzere bulunduğu hizmetten azl ve ihraç ve rütbesinden hatt ve tenzil (indirmek) ile üç sene müddet için küreğe vaz, kılma.

ÜÇÜNCÜ MADDE — Bir gûne (herhangi bir) memuriyet ve hizmet erbabından bulunmadığı surette âtîde (gelecekte) hiç bir masalih-i Devlet-i Aliyyede istihdam olunmamak üzere kezalik üç sene müddet için küreğe konula.

DÖRDÜNCÜ MADDE — Râşî olan (rüşvet veren) şahıs hakkında dahi mürteşi hakkında mukarrer olan (kararlaştırılan) ceza ve muâmelat ayniyle icra oluna.

BEŞİNCİ MADDE — Râşî olan adam, şayet kendi emel-i mahsusunu tervic (özel amacını teşvik) ümidiyle ve kendi rızasıyla vermeyip de mücerred mürteşinin (sadece rüşvet alanın) icbar ve ihafesiyle (korkutmasıyla) vermiş ise, ol halde mazlum olacağından verdiği şeyin kendisine red ve ita ettirilmesi caiz ola. Fakat öyle mecburen verdiği halde onu vaktiyle mahalline haber vermemek dahi kendisine bir nevi kabahat olacağından akabinde haber vermez ise tedîben bir sene müddet için memleketinden âher mahalle nefy ve tağrîb (sürgün) oluna.

ALTINCI MADDE — Bazı teâtîsi (alınıp verilmesi) mutad olan hedâvay-ı resmiye ve aleniyenin (resmî ve aleni olan hediyelerin) kabulü dahi mutlaka irade-i seniyye-i hazret-i şahaneye mütevakkıf buluna.

YEDİNCİ MADDE — Düğünlerde ve bazı cihetlerle dostane ve muhibbâne itası mesnun (verilmesi adet olan) hedâyânın dahi cins ve miktarı başkaca bir kanun ile tebyin ve tahdit olunarak onun tecavüzü bir vakitte caiz olmaya.

Altıncı Fasıl

BİRİNCİ MADDE — Devlet-i Aliyyenin umûr-i maliyesinde bulunanlar yani tahsilat ve imalat ve masarifat hususlarına memur olanlar ve taşralarda olan muhassiller (tahsildarlar) ve gümrük ebniye (imar) ümenâsı (memurları, kontrolörleri) ve onların istihdam edeceği adamlar halli halince saye-i Devlet-i Aliyyede kaffeten muvazzaf olduklarından, artık bunlar için irtikâb ve sirkate (hırsızlığa) kat'â (kesinlikle) mahal kalmamakla ba'de ezin (bundan sonra) bu fi'l-i mekrûhdan kemaliyle ittika oluna (bu çirkin işden tam olarak kaçınıla.)

İKİNCİ MADDE — Elhasıl taraf-ı eşref-i hazret-i şahaneden (Padişah tarafından) kendisine tayin olunan maaşdan maada hiç bir nam ve vesile ile bir yerden bir akça alınması caiz olmaya.

ÜÇÜNCÜ MADDE — Şayet bu sirkat (hırsızlık) töhmetine cesaret eden olur ise, yani az çok bir şeye irtikâb eder ise, her hangi rütbe-i âliyede bulunur ise bulunsun, alenen muhakeme olunarak cünhası (suçu) sabit olduktan sonra fakat (yalnız) emval-i mesrûka (çalınan mallar) yedinden (elinden) nez' ve istirdat ve nakd-i mevcudu olmadığı halde yalnız ol mikdar şey emval ve emlâkinden istifa ile kendisi fîmâ ba'd (artık bundan sonra) masalih-i Devlet-i Aliyyede istihdam olunmamak şartıyla rütbesinden hatt ve tenzil olunarak (indirilerek) üç sene müddet için küreğe vaz' kılına.

Yedinci Fasıl

BİRİNCİ MADDE — Bundan böyle tahsilat ve imalat ve masarifat memurları mah be mah (ay be ay) rü'yet olunan hesab-ı adilerinden başka senede bir kere dahi muhasebeleri, hesaba memur olacak aklâm (kalemler) marifetiyle yegân yegân (teker teker) rü'yet ve istiknâh olunduktan (incelendikten) sonra defterlerini Meclis-i Ahkâm-ı Adliyeye arzetmeğe mecbur ve her bir ahz ve italarından (alış verişlerinden) dolayı Meclisce mesul olacaklarından makbuzat ve medfûatından bir şey çaldırmış ise mal-i mesrûk (çalınan mal) sirkat eden adamdan istirdad olunarak tedib-i sirkat cezasına tatbiken icra kılına. Ve asıl memur olan zat dahi bu kaziyyeye vakıf olduktan sonra iğmâd (göz yummuş) ve müsaade etmiş ise azl ile tedip oluna.

İKİNCİ MADDE — Bir memur icap etmeyecek şeye ve mahalle akçe itasıyla mal-i mîrîyi (devlet malını) itlaf etmiş ise ve imal olunan mühimmat ve sair eşya irâe olunacak (gösterilecek) nümuneye tevafuk etmez ise, tebeyyün edecek (meydana çıkacak) telef ve zarar memuruna tazmin ettirile.

ÜÇÜNCÜ MADDE — Çünkü her bir memur makbuzat ve medfûatından (aldıklarından ve verdiklerinden) dolayı meclisce mesul ve zararına zâmin olacağından, istihdam edecekleri adamların kendi indlerinde (katlarında) mutemet ve mütemen olması lazım geleceğine binaen, ba'de ezin (bundan sonra) o makûle hizmetlerde hiç bir tarafın hatırı için adam istihdamı caiz olamaya.

DÖRDÜNCÜ MADDE — Bu mesûliyet maddesi (sorumluluk konusu) yalnız makbuzat ve medfûâta münhasır olmayıp çünkü Meclis-i Ahkâm-ı Adliye cemî-i kavânîn-i müessesenin (bütün mevcut kanunların) ve nizamat-ı mevzûanın hâmi-i kavîsi olacağından mecmû-u ulema ve vükela ve kâffe-i memurîn ve müstahdemîn umur-i memûrelerine (görevli oldukları işlere) dair her bir efal ve hareketlerinden dolayı Meclisce mesul olarak, faraza birisine maslahat-ı memûresinde tekâsülüne görevinde tenbellik gösterdiğine) dair bir şey azv (isnad) olunup da tebrie-i zimmete (suçsuz olduğunu ispata) muktedir olamadığı ve ekseriyet-i ârâ (çoğunluğun görüşü) onun aleyhinde bulunduğu halde, ol memur derhal mansıbından istifaya mecbur ola.

Sekizinci Fasıl

BİRİNCİ MADDE — Her bir memlekette hükümet üç nevi olup, birisi hükkâm efendiler (hakimlerdir) ki umûr-i şer'iyye ve kanuniyenin emîn hafızlarıdır. Ve bir müşîran ve ümeray-ı askeriyedir ki (askeri komutan ve yardımcılarıdır) memleketlerin asayiş ve istirahati ve vikaye-i nizamat-ı mevzûası (mevcut hukukî düzenin korunması) onların uhdelerine muhavvel ve müfavvazdır (bırakılmıştır.) Ve üçüncüsü umur-i ma-

liyeye memur muhassıllardır (tahsildarlardır) ki emval-i murettebe-i Devlet-i Aliyyenin (Osmanlı Devletinin belirli olan mal ve gelirlerinin) tahsil ve istifası ve vakit ve zamaniyle bu tarafa isrası (hazineye intikali) bunların masalih-i mahsusasındandır. Bunların masalih-i vâkıayı beynlerinde (aralarında) ve bulundukları memleketin meclisinde tefâvüt-i merâtibe (rütbe farklılıklarına) bakılmayarak garazsızca ve karındaşca müzakere ve icabına göre birbirlerine muavenet etmeleri iktizay-ı memuriyetlerinden ise de birinin haberi olmaksızın onun umuruna diğerinin müdahele etmesi kat'â caiz olmaya.

İKİNCİ MADDE — Şayet müdaheleden ve cihat-ı sâireden dolayı beynlerinde münâfese (rekabet) zuhuruyla iştikâ (şikâyet) vaki olur ise tahkikat-ı lazıme ve tetkikat-ı muktazıye ile badel-muhakeme töhmet ve kabahat herhangi tarafda tahakkuk eder ise onun tedibine bakıla.

Dokuzuncu Fasıl

BİRİNCİ MADDE — Kavânîn-i cedîde (yeni kanunlar) iktizasınca herkes ales-seviye (eşit olarak) imtiyâzât-ı tabiiyye ve hukuk-u mefrûzasına (tabii ve temel haklarına nâil olmuş ise de, cümlesi emr-i ülül-emre (devleti idare edenlerin emirlerine) ve ahkâm-ı şer'iyye ve kanuniyeye (şer'î ve kanunî hükümlere) itaat ve inkıyad ile memur ve mecbur olarak aksine hareketi takdirinde mesul ve muâteb olacağından (cezalandırılacağından) ez—cümle büyük ve küçük herkes kuvvet-i maliye ve kemiyet-i emlâkine (malî gücü ve malvarlığının miktarına) göre tayin olunacak vergisini vakit ve zamaniyle vermesi farîza-i zimmeti (boynunun borcu) olmakla bu hususda muhalefeti vukuunda ahz ve haps ile icbar oluna.

İKİNCİ MADDE — Zâbıt tarafından li maslahatin (bir maslahat için) istenilip de özr-ü hakikisi olmaksızın gelmez ise, li eclittebid (uslandırmak amacıyla) 10 günden 40 güne kadar hapis kılına. Ve zâbit tarafından gidecek adama muhalefet gösterenler hakkında muamele-i cebriye icrası caiz ola.

ÜÇÜNCÜ MADDE — Umûr-i zaptiye ve raptiye memurlarına karşı durup silah çekmek misillû hâlât-ı reddiyeye cesaret edenler mukavyeden (kelepçeli olarak) Dersaadet'e getirilip iki sene ve silah boşaltmış olduğu halde velev rast gelmemiş olsa bile üç sene ve gerek kurşun ve sair alet-i câriha (yaralayıcı bir alet) ile mecrûh etmiş olduğu (yaraladığı) surette dahi iltiyamına (iyileşmesine) kadar masarifi ondan olup kendisi beş sene müddet için vaz'-ı kürek oluna. Ve mecrûh olan adam cerîhan (yaralı olarak) vefat ettiği halde artık madde-i katl (adam öldürme olayına) intikal etmiş olacağından Fasl-ı Evvelde münderic olan ahkâm-ı kısasiyeye tatbikan icrası lazım gelir.

Onuncu Fasıl

BİRİNCİ MADDE — Alel-ıtlak nasdan birisi diğerine silah çektiği halde bir sene ve silah boşaltmış ise iki sene ve mecrûh eylemiş olduğu surette kezalik iltiyamına (iyileşmesine) kadar masarifi alınmak üzere üç sene müddet için küreğe vaz' oluna.

İKİNCİ MADDE — Cerhden müteesiren (yaralanmadan etkilenerek) vefat vukuunda kezalik madde-i kısasiye icra kılınmak icap eder.

Onbirinci Fasıl

BİRİNCİ MADDE — Bazı yollarda kuttâ-ı tarîk olanlar (yol kesenler) eğer itlaf-ı nüfûs-i beşeriye etmeyerek (can telef etmeyerek) fakat (yalnız) adam soymak fazîhasına (rezaletine) cesaret etmişler ise, yedi senemüddet için küreğe vaz' oluna.

İKİNCİ MADDE — Bu makûlelerin adam itlaf ettiklerine cezm ve yakin hasıl olduğu halde on sene için küreğe konula.

ÜÇÜNCÜ MADDE — Adam telef ettikleri halde bit-tahkik sabit olduktan sonra mesele-i kısasiye icra kılına.

Onikinci Fasıl

BİRİNCİ MADDE — Bundan böyle herkes huzur-u şer' ve kanunda (şeriat ve kanun huzurunda) ve mevadd-ı hukukiyede (hukukî meselelerde) yeksan ve siyyan (bir ve eşit) olacak ise de her bir sınıfın zâbıt ve rüesasına itaat ve inkıyad ve her halde usul-ü edebiyeye riayet etmeleri ve vazifesinden hariç şeylere tasaddî (teşebbüs) etmemeleri lazimeden olmakla buna muhalif harekette bulunanların cünhasına (suçuna) göre tekdir ve terbiyeleri icra oluna.

İKİNCİ MADDE — Şu kadar ki ba'del-muhakeme sabit olmadıkça hiç kimsenin bila-mûcip (sebepsiz yere) hapis ve tedip ve nefyi caiz olmaya.

Onüçüncü Fasıl

Taşralarda bulunan muhassillere Bab-ı Alîden ve hükkâm efendilere taraf-ı Fetvâpenâhîden ve umur-u zaptiye ve raptiye memurlarına dahi canib-i sraskerîden talimnameler verilmiş olduğundan onlara muhalif

harekette bulunanlar işbu Ceza Kanunnamesinde münderic olan töhmet ve kabahatlerin birinde bulunmuş olacağına binaen mücâzât-ı mukarreresinin icrasında dakika fevt olunmaya.

HATİME

Mevadd-ı meşrûha-i kanuniye ve mücazat-ı mukarrere (açıklanan kanun maddeleri ve kararlaştırılan cezalar) Devlet-i Aliyyenin merâtib-i adîde ve mütefavitesinde bulunanlar ve ehl-i islam ve milel-i saireden olanlar haklarında bila istisna vela garaz icra olunmak üzere karargîr olmuş olmakla işbu kavânîn-i müessese yalnız Devlet-i Aliyye memurlarının nezaret ve dikkatlerine münhasır olmayarak hukuk-u müştereke iktizasınca bil cümle efrad-ı nasın dahi nezaret-i umumiyesi tahtında bulunup bu maddeleri tahkik ve tecessüs ve taharriye ve adem-i icrası takdirinde keyfiyeti taraf-ı Devlet-i Aliyyeye ihbar ile ihkak-ı hak olunması istidaya herkesin hakkı ola. Ve bundan böyle dahi yine Meclisce bil mütalaa bazı mevadd-ı muktaziye ilavesi caiz görüle.

İşbu Ceza Kanunname-i Hümâyûnunu temhir eden vükelay-ı fiham ve ulemay-ı izam Hazeratıyla a'zay-ı Meclis-i Ahkâm-ı Adliye ve sair bazı zevat-ı kiramın esamîsi (isimleri) dir:

Zat-ı Hazret-i Sadr-ı Azamî
Hüsrev Paşa Hazretleri

Serasker-i Asakir-i Muntazama
Devletlû Halil Rif'at Paşa

Ticaret Nazırı
Devletlû Fethi Paşa Hazretleri

Umûru Hariciye Nâzırı
Devletlû Mustafa Reşit Paşa

Meclis-i Ahkâm-ı Adliyeye Memur
Atûfetlû Hasip Paşa Hazretleri

Sudurdan ve Azadan
Eminbeyzade Abdülkadir Bey

Sudurdan Ve Azadan
Mehmed Esad Efendi Hazretleri

Sadaret-i Uzmâ Müsteşarı
Said Muhib Efendi Hazretleri

Defterdar-ı Sâbık
Mûsa Safvetî Efendi Hazretleri

Kethüday-ı Mehd-i Ülyay-ı Saltanat
Tahitr Bey Efendi Hazretleri

Zat-ı Hazret-i Şeyhülislamî
Mekkîzade Hazretleri

Reîs-i Meclis
Devletlû Rauf Paşa Hazretleri

Kapudan-ı Derya
Devletlû Said Paşa Hazretleri

Müşîr-i Asakir-i Hassa-i Şahane
Devletlû Rıza Paşa Hazretleri

Sudurdan ve Azadan
Semâhatlû Abdülkadir Bey Efendi

Sudurdan Ve Azadan
Arif Hikmet Bey Hazretleri

Sudurdan Meclis-i Umûr-i Nafia M.
Mehmed Nafi Efendi Hazretleri

Maliye Nâzırı
Saadetlû Sâib Efendi Hazretleri

Darbhane-i Amire Nâzırı
Zîver Efendi Hazretleri

Deâvî Nazırı
Necib Efendi Hazretleri

Ferîkân-ı Kiramdan Sinop Muhafızı
Hüseyin Paşa Hazretleri

Evkâf-ı Hümâyûn Nâzırı
Şevki Efendi Hazretleri

Nezâret-i Umûr-i Hariciye Müsteşarı
Rif'at Bey Efendi Hazretleri

Ticaret Müsteşarı
Enverî Efendi Hazretleri

Azadan
Nafi' Efendi Hazretleri

Azadan
İzzetlû Râif Efendi

Azadan
İzzetlû Akif Efendi

Amidî-i Divân-ı Hümâyûn
Nu'man Bâhir Bey Efendi

Dahiliye Kâtibi
İzzetlû Şihab Efendi

Divân-ı Hümâyûn Tercümanı
İzzetlû Alî Efendi

Kâtib-i Meclis
İzzetlû Nâsır Efendi

Âmidî Hulefasından
Tevfik Bey Efendi

Mühimmat-ı Harbiye Nâzırı
Arif Bey Efendi Hazretleri

Asâkir-i Muntazama Müsteşarı
Edhem Bey Efendi Hazretleri

Bahriye Müsteşarı
Mazlum Bey Efendi Hazretleri

Azadan
Edhem Efendi Hazretleri

Azadan
İzzetlû Fâik Efendi

Azadan
İzzetlû Atıf Bey Efendi

Teşrifatçı
İzzetlû Said Bey Efendi

Mektûbi
Zühdi Bey Efendi

Hariciye Kâtibi
İzzetlû Şevket Bey Efendi

Deâvî Nezareti Muâvin-i Evvcli
İzzetlû İsmail Efendi

Kâtib-i Sân-i Meclis
İzzetlû Muhsin Efendi

Yine Hulefây-ı Mûmâileyhimden
Mustafa ami Efendi

Gurre-i Ramazan 1256
(Külliyat-ı Kavânîn, Dosya 5, No 992)

— III —

KANUN-U CEDİD

(15 Safer 1267 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Metni resmen bastırılan küçük bir kitapçıkta mevcuttur. Bkz: Karakoç, Serkiz, Külliyât-ı Kavânîn, Dosya No: 7, Evrak No: 997, Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi El Yazmalarından).

MUKADDİME

Cümleye malum olduğu üzere bin iki yüz elli beş senesi Şaban-ı şerifinin yirmi altıncı günü şeref-efzây-ı sahife-i sünûh ve sudûr buyurularak (kaleme alınarak) Gülhane'de kıraat olunan Hatt-ı Hümâyûn-u şevket-makrûn-i Hazret-i Şâhânede (Padişahın hatt-ı hümâyûnunda) mansûs olan (açıkça belirtilen) mevadd-ı selâse (üç mesele) ki emniyet-i can ve mal ve mahfûziyet-i ırz ve ve namusdur. Bunlar esas-ı adımül-indiras Şer'-i şerif üzerine mebnî olarak (hiçbir zaman çökmeyecek olan şeriat temeline oturtularak) tekallübat-ı dehriye (zamanın değişmesiyle) kabil-i tegayyür ve tezelzül olamayacağı (değişip sarsılamayacağı) derkârdır. Fakat bunlara müteferri' olup ittifak-ı ârâ (görüşlerin ittifakı) ile vaz' ve tesis buyurulmuş olan kavânîn-i cezaiyenin havâdisât-ı kevniyeye (kâinattaki olaylara) tatbikan (uygun olarak) ve mizac-ı mülk ve millete tevfîkan vakit be vakit tahlif ve teşdit ve teshil ve tazyik ve tevsî ve taklîl ile (hafifleterek, şiddetlendirerek, kolaylaştırarak, zorlaştırarak, genişleterek ve azaltarak) tadili icap edeceği kazâyay-ı müsellemeden (herkesce kabul edilen kâidelerden) olmak ve Kanunname-i Hümâyûn Hâtimesinde tezyîl ve ilaveye gösterilmiş olan mesağ (cevaz) dahi buna binâ-en kayıt ve tezkir olunmak (hatırlatmak) hasebiyle muahharan vücuda gelen bazı hadisenin asla cezası nâ-mevcut ve cezası mevcut olan bazı hadise-i uhrânın dahi tekallübât-ı dehriye mümanaâtıyla (zamanla meydana gelen değiişkliklerin engellemesiyle) icray-ı cezasında taassür (zorluk) ve belki taazzür (imkânsızlık ve nümûd olduğundan ledel-iktiza (gerektiğinde) teşhîz-i ezhan ve efkâr ve usul-u haliye ve kevniyeye sarf-ı im'kân-ı enzâr olunarak (zihinler ve fikirler çalıştırılıp mevcut ve sonradan ortaya çıkan şartlara da göz gezdirilerek) bu hususlara dair halen ve istikbalen kesb-i taassür ve taazzür etmeyecek vechile (tatbikinde zorluk ve imkânsızlık olmayacak şekilde) ittifak-ı ârâ ile bid-defeât karargîr olan mevadd-ı tezyîliye-i müteferrika olduğuna mebnî (ittifakla defalarca kararlaştırılmış olan birçok ek maddeler bulunduğundan dolayı) birleştirilmesi icab-ı halden olmakla suret-i tertibi mevadd-ı selâse-i mezkûrenin (mezkûr üç ana meselesinin) müteallık olacağı vechile Fasl-ı Can, ve Fasl-ı Irz Ve Namus Ve Fasl-ı Mal olan esasa müteferri olmak üzere üç fasla hasren mad-

deleri bit-tefrîk (ayırarak) zîr-i fusûle terkîm ve tanzim olunup (fasılların altında yazılıp) infaz-ı ahkâm-ı münifesine (ihtiva ettiği hükümlerin tatbikine) her tarafda memurîn-i Saltanat-ı Seniyye caniplerinden itina olunmak için ahkâm-ı sâbıka ve tadiliye ve tezyîliyeyi şâmil bâ-irade-i seniyye tab' ve temsil olunan Kanunname-i Hümâyûndur.

Fasl-ı Evvel

BİRİNCİ MADDE — Bila istisna tebea-i Devlet-i Aliyyeden olanların metbû-u şer'îsi (hukuken bağlı bulundukları) olan Devlet-i Aliyye aleyhine ikaz-ı fitneye (fitne uyandırmaya) cesaret ve katl-i nefse (adam öldürmeye) cür'et misillû bir hareket vuku bulup da şer'an ve kanunen ve alenen ve tahkikat-ı lazıme ve tetkikat-ı muktazıye (gerekli soruşturma ve inceleme) ile kiraren ve miraren davası görülerek bila-garaz cünhası (suçu) badessübut (sübut bulduktan sonra) hükm-i şer'î terettüp etmeksizin hafi ve celi katîlen ve tesmîmen (öldürülerek ve zehirlenerek) ve gerek her türlü suver-i mümküne ile hiç kimesnenin canına kasd olunmaya. Ve kasd vukuunda bizzat veya ettirsin her kim olur ise olsun hakkında kısas ve hükm-i şer'î icra oluna. Velev olmaktûlün (öldürülen şahsın) veresesi diyet ahziyle razı olmak veyahut ol kâtili bütün bütün affetmek suretinde olsalar bile, işbu idam madde-i kabîhasına cesaret eden memur beher hal siyaseten ve nizamen idam kılına. Velhasıl işbu katl-i nefs maddesinde büyük ve küçük müsavi tutula.

İKİNCİ MADDE — Dersaadet'te vukubulan katl ve idam maddesi mutlaka huzuru Hazret-i Fetvapenâhîde görülerek tevatüren sabit olup veyahut şahitler kemal-i dikkatle tezkiye birle hakikat-ı hal tahakkuk etmedikçe ve badehû (sonra da) hâk-i pay-i Hümâyûna arz ile ferman-ı âlî sâdır olmadıkça icrası caiz olmaya.

ÜÇÜNCÜ MADDE — Taşralarda vuku bulan katl ve idam maddeleri memleket meclisi meşveretinde marifet-i şer'le tevatüren (kesin olarak) isbat olunup veyahut şahitler kemal-i dikkatle tezkiye birle davası görülüp badehû ilam-ı şer'îsi ve meclis mazbatası Dersaadet'e bil-irsal (gönderilerek) taraf-ı Fetvapenâhîye takdim ile tasdik olunup ondan sonra dahi hâk-i pay-i Hümâyûna arz ile ferman-ı âlî göndermedikçe icra olunmaya.

DÖRDÜNCÜ MADDE — Devlet-i Aliyyenin her sınıfında bulunan memurlarından birisi ber-vech-i meşrûh (açıklandığı şekilde) muhakemesi memleket meclisinde sebkat (geçmiş) ve mürafaası marifet-i şer'le rüyet olunarak katl madde-i fazîhasına ictisarı (çirkin olan adam öldürme olayına cesaret ettiği) sabit ve kısasına hükm-i şer'î lahık olan şahıs hakkında suret-i muhakemeyi mutazammın tuğralı ferman-ı âlî-i sarih bulunmaksızın icray-ı kısas hususu kanunen men olunmuş olduğundan usul-i meşruhaya riayet ve itina etmeyen memur hilaf-ı kanun harekete cesaret etmiş olacağından hakkında nizamen mücazat-ı layıka icra kılına.

BEŞİNCİ MADDE — Sâî bil-fesad olanlar (asayişi bozup karışıklık çıkaranlar) iki nevi suretten halî olmayıp, birisi kavlen ve diğeri fiilen olacağından, mesela bir adam diğer bir adamı yahut bir takım adamları Devlet-i Aliyyeye ve kavânîn ve nizamata mugayir harekâta terğîb (teşvik) vadisinde fesatlı sözler söyleyecek olur ise, bir seneden beş seneye kadar fesadının derecesine göre vaz'-ı kürek ve pranga bend ola.

ALTINCI MADDE — Fiilen olduğu halde, yani bir kimesneyi veya bir takım adamları bağy (devlete karşı gelmeye) ve isyana davet etmek ve onlara esliha ve barut vermek gibi şeylere tasaddi (teşebbüş) oldukta bu makûlelerin cünhası (suçu) pek azîm olacağından siyaseten katl ve idam kılına. Şu kadar ki bu makûle siyaseten katl olunacakların idamına hükmolunduktan sonra taraf-ı eşref-i Hazret-i Padişahîye arz ve istîzan oluna. Ve sahib-i cünhanın (suçlunun) katle bedel müebbeden küreğe vaz'ı merâhim-âde-i Cenab-ı Şahaneye müfavvaz ola (bırakıla).

YEDİNCİ MADDE — Fesad-ı kavlî ve fiilîye cesaret edenler Dersaadetde oldukları halde davalarının rü'yeti ve tevatüren isbatı Meclis-i Ahkâm-ı Adliyeye mahsus ve münhasır buluna.

SEKİZİNCİ MADDE — Taşralarada fesad-ı kavlî ve fiilîye cesaret edenler olduğu takdirde, evvelemirde memleket meclisinde görülüp badehû meclis mazbatasıyla beraber ol memleketin mensup olduğu müşîri tarafına gönderilerek şayan-ı kabul olduğu halde iktizasının icrasıyla badehû keyfiyeti bu tarafa bildirile. Ve katl terettüp eder ise istîzan evleye, Ve böyle hususat daima taraf-ı saltanat-ı seniyyeden taharri olunacağından ona göre her tarafda tetkik oluna.

DOKUZUNCU MADDE — Kuttâ-ı tarîk olanlar (yol kesenler) eğer itlaf-ı nüfûsu beşeriye etmeyerek (adam öldürmeyerek) fakat (yalnız) adam soymak fazîhasına (rezaletine) cesaret etmiş ise, yedi sene müddet için vaz'-ı kürek oluna. Ve o misillûlar adam telef ettikleri halde bit-tahkik sabit olunduktan sonra iktizay-ı şer'îsi vechile idam kılına.

ONUNCU MADDE — Müsellah (silahlı) olan erbab-ı fitne ve isyan ve kuttâ-ı tarîk takımının beher hal kuvve-i müselleha ile üzerlerine varılacağından ol hînde (zamanda) maktûl olanlar (öldürülenler) için kısas lazım gelmez ise de hayyen (sağ olarak) tutulan eşhasın bila-muhakeme idamı caiz olmayacağından buna cesaret edenler hakkında dahi hükm-i kısas icra oluna.

ONBIRİNCİ MADDE — Mûcebi kısas olup sonradan bazı veresenin affı veyahut sulh ile diyete ve mala münkalib olan ve mûcebi iptida diyet bulunan madde-i katlin iktizay-ı şer'îsi icra olunduktan sonra, Dersaadet'te ise bu makûle şahısı katil derecesine göre bir seneden beş seneye kadar küreğe ve taşrada ise bulunduğu mahallin şehr-i muazzamı neresi ise onda pırangaya konularak süflî hizmetlerde kullanıla.

ONİKİNCİ MADDE — Maktûl (öldürülen adam) diyar-ı âherede olur veya veresesi taşrada bulunur ise, zuhuru melhûz olan (ortaya çıkması muhtemel olan) veresesinin vürûduna kadar şahs-ı kâtil mahbûsen tev-

kif olunup fakat veresesi bulunmayan maktûlün davası taraf-ı saltanat-ı seniyyeye isabet edeceğinden ba'det-terâfü (mürafaadan sonra) sabit olduktan sonra o misillû kâtilin kısasen idam veyahut beytülmal için diyet ahzıyla mücâzât olunması re'y-i ülül-emre müfavvaz bulunduğundan (bırakıldığından) ol vecihle icra oluna.

ONÜÇÜNCÜ MADDE — Madde-i katl amden (kasden) olmayıp hataenolduğu takdirde o makûle hataen olan maktûlün kâtili kendisinden o misillû ef'al vuku bulmamış kimesne olduğu ve sabıkası olmayıp hakkında hüsn-i şehâdet olunarak mazınne-i sû' olmadığı indeş-şer' tebeyyün eder ise (hakında kötü düşünülecek birisi olmadığı hukuken ortaya çıkarsa) yalnız icab-ı şer'îsinin iktizasıyla iktifa olunup mazınne-i sû' olduğu halde nizamen bir sene müddet için küreğe veya pırangaya vaz' rahi oluna.

ONDÖRDÜNCÜ MADDE — Bir adam diğer adamın canına kast ile fakat bizzat icra etmeyerek başka bir şahsı akçe veya hut sair cihetle itma' (tamahlandırarak) ve iğfal edip de onun vesatetiyle idam ettirecek olur ise asıl kâtil hakkında şer'an ve kanunen iktiza eden hüküm icra olunacağından madde-i katli âmir olan şahıs, derecesine göre bir seneden beş seneye ve kâtil muîni (yardımcısı) bulunan kimse kezalik bir seneden üç seneye kadar vaz'-ı kürek ve pıranka kılına.

ONBEŞİNCİ MADDE — Nisâdan (kadınlardan) kâtil zuhurunda kâtil ve kâtile hakkında diyet ve kısas muktezay-ı şer'-i şerif üzere bir raddede olduğundan o makûle kâtile hakkında zükûr (erkekler) hakkında olan kanun icra olunup fakat muîn-i kâtil nisadan ise taife-i nisaya mahsus mahbesde ıslah-ı nefs edinceye kadar haps ile müddet-i mahbusiyetinde infak ve iksasına (geçim ve giyimine) icbar olunacak veli ve akrabası olmadığı halde canib-i beytülmaldan infak ve iksâ oluna.

ONALTINCI MADDE — Umûr-u zaptiye ve raptiye memurlarına karşı durup silah çekmek misillû halât-ı reddiyeye cesaret edenler işbu kabahatten maada zâbıta adem-i itaat töhmetiyle dahi müttehem olacağından derece-i cünhasına (suçluluk derecesine) göre iki aydan iki sene ve sair âlât-ı câriha (yaralayıcı aletlerle) cerhetmiş olduğu surette iltiyamına kadar (iyileşinceye kadar) masarifi ondan alınıp kendisi beş aydan beş seneye kadar tayin-i müddetle vaz'-ı pıranga olunarak süflî hizmetlerde istihdam oluna. Ve mecrûh (yaralı) olan adam cerîhan vefat ettiği halde artık madde-i katl meselesine intikal edeceğinden iktizay-ı şer'î ve kanunîsi icap oluna.

ONYEDİNCİ MADDE — Alel-ıtlak nasdan birisi diğerine silah çektiği halde derece-i cünhasına göre bir aydan bir sene ve silah boşaltmış ise iki aydan iki sene ve cerh etmiş ise kezalik iltiyamma kadar masarifi alınmak üzere cerhin derecesine nazaran üç aydan üç seneye kadar pırankaya konula ve cerhden müteessiren vefat vukuunda icab-ı şer'î ve kanunîsi icra kılına.

Fasl-ı Sani

BİRİNCİ MADDE — Kâffe-i tebea-i Devlet-i Aliyye emniyet-i can ve mal ve mahfûziyet-i ırza ve namus hukuk-u şer'iyesine nail olduklarından serbestiyet derecesine varmayarak ber-muktezay-ı hürriyet-i şer'iyye küçük ve büyük herkes kendi hukukunu iddiaya muktedir olup ırz ve namus dahi kişinin canı gibi aziz ve muhterem olarak muhafaza ve vikayesi muktezay-ı insaniyetten olmakla, faraza bir adamın itibârına dokunacak söz söylemek ve bila mûcip döğmek veya söğmek onun namusunu hetketmek olduğundan o makûle hetk-i namusa mütecasir olan kesânın (kimselerin) cünhası şer'an sabit olup hadd-i şer'î lazım geldiği halde hadd-i şer'îsi icra oluna.

İKİNCİ MADDE — Bu misillû madde Dersaadet'te vukubulduğu ve cünhası yalnız tazirde kaldığı surette tazir dahi herkesin hal ve şanına göre olduğundan ol kimse ulemay-ı fihamdan ve sâdât-i kiramdan ve zi-rütbe zevattan ise Meclis-i Vâlâya celb ile tazir kılına. Ve evsat-ı nas ve ehl-i sûk ve burada da olanlar iktizasına göre ihzar ve haps ve nefy oluna. Ve âhâd-ı makûlesi kezalik ihzar ve haps ve nefiyden başka vech-işer'î üzere üçden nihayet yetmiş dokuz adede kadar değenek darbıyla tedip kılına. Taşralarda dahi bulunduğu mahallin meclisi marifetiyle bu vechile icra oluna. Ve bu misillû mevad vukuunda kavl-i mücerret ve kuru iftira ile hükmolunmayarak tahkik ve tetkikine bakılıp müfterinin iftirası tebeyyün eylediği halde müfteri olan şahıs tedîben beş günden kırk beş güne kadar hapsoluna.

ÜÇÜNCÜ MADDE — Meclis-i Vâlâ meclis-i dikkat ve hakkaniyet olacağından bu misillû mevaddın (meselelerin) tasahhub ve garaz maddelerinden (arkadaşlık veya intikam hissinden) ârî olarak fark ve temvizine kemal-i dikkat ve hilafında vaki olacak mesuliyetten mübâadet eylemek (uzak kalmak) ve doğruyu çekinmiyerek söyleyip ihzarda kusur eylememek meclis-i mezkûrun vazife-i zimmeti ola.

DÖRDÜNCÜ MADDE — Zâbıtan-ı askeriye ve neferat ve sair umûr-i zaptiye memurları hod be hod kimesneyi döğemeyip ve bed lakırdı söylemeyip fakat onların memuriyetleri sokaklarda ve kavga ve niza vukuunda ve bazı erbab-ı töhmetin zuhurunda tutup hiç bir şey yapmaksızın doğruca iktiza eden zâbıt mahalline götürüp teslim etmesi ve götürülecek olanlar dahi özr-ü şer'îsi olmadıkça zâbıta itaatle istenilen mahalle gitmeğe müsaraat eylemesi lazım geleceğinden o misillûlardan zâbıta adem-i itaatla huysuzluk edenleri bulunur ise hakkında icabı vechile muamele-i cebriye icrası caiz görüle.

BEŞİNCİ MADDE — Bazı esvak (sokaklar) ve mahâll-i sairede şuna buna sarkıntılık eden sekrânın (sarhoşların) ber-nehc-i şer'î ledes-sübut (şer'î usule göre bu suçları sabit olduğunda) hadd-i şer'îsi icra olunup fakat na'rezen olan (bağıran çağıran) edepsizlere ve alametiyle tutulan kumarbazlara dahi cünhalarına göre mesâğ-ı şer'î olduğu vechile öldüresiye olmayarak kâimen üçten nihayetün nihaye 79 adede kadar değenek dar-

bıyla tazir kılına. Ve bu surette bulunan edepsiz ve kumarbazların bir iki defaya kadar tutulur ise yine haklarında tazir-i mezkûr icra olunup ondan sonra fezahat-ı mezkûreyi ihtiyar eyler ise ısrar demek olacağından ol vechile ısrarı takdirinde kendide nedamet ve tevbe-i sahiha hasıl oluncaya kadar Dersaadet'te ise küreğe ve taşrada ise pırankaya vaz' oluna.

ALTINCI MADDE — Gerek ehl-i İslam ve gerek reâya kızlarının bulundukları memleketin mahkemesinden başka kazaen âher mahkemesinde akdetmek zu'muyla (iddiasıyla) kaçırmak veyahut memleketten harice çıkarmak misillû vaz'-ı nâ marzîye (hoş olmayan duruma) cesaret edenler olur ise, tutulup keyfiyetleri mahallî meclisinde tahkik olunduktan sonra mensup olduğu sancak meclisine ba mazbata inhâ olunarak o makûleler lieclit-tedip mahallinde nizamen altı mah (ay) hapsiyle mücâzat oluna. Ve o misillûlardan birisi kaçırdığı kızı kazaen âher mahkemesine götürür ise kefâet maddesi bilinemiyeceğinden hükkâm efendiler tarafından akdi hususuna mesağ (cevaz) gösterilmeyerek mülkiye memuru tarafına bil-ihbar tutturulup mahalli mahkemesine götürüle.

YEDİNCİ MADDE — Âlet-i cârihadan (yaralayıcı aletten) madud olmayan şeyler ile birbirlerini darba cesaret edenlerin kabahati derecesine göre onbeş günden üç maha kadar haps ile tazir olunacakları misillû kezalik suret-i şer'iyesine tatbikan bu makûlelerin yine derece-i cünhasına göre üçten 79 adede kadar değenek darbıyla dahi tazirleri caiz ola.

Fasl-ı Salis

BİRİNCİ MADDE — Taraf-ı Devlet-i Aliyyeden kimesnenin mal ve emlakine vaz-ı yed olunmaya. Ve büyük ve küçük bir kimesne diğer birisinin mal ve emlâkine bigayr-ı hakkın taarruz ve tasallut ve müdahale etmek veyahut cebren almak veya sattırmak için bizzat veyahut bilvasıta icbar eylemek misillû şeyler vechen minel-vücûh (hiç bir şekilde) caiz olmaya. Ve eğer bu misillû madde-i memnûa ve mekrûheye cesaret eden olur ise, feraza birinin mal ve emlâkine tasallutu vukuunda men ve def olunup şayet bir takrîb ile (bir yoluna bularak) zaptetmiş bulunur ise mazbût olan mal ve emlâk mevcut ise aynen, değil ise semenen sahib-i evveline reddettirildikten sonra ol şahsın hilaf-ı kanun harekete cesaretine binaen, erbab-ı menâsıb ve memuriyetten ise hizmetinden tard ve ihraç olunup bu takımdan olmadığı halde memleketinden âher mahalle bir sene durmak üzere nefy (sürgün) ve tağrîb oluna.

İKİNCİ MADDE — Devlet-i Aliyyenin umur-i maliyesinde bulunan yani tahsilat ve imalat ve masarifat hususlarına memur olanlar ve taşralarda olan mal ve umûr-i mülkiye memurları ve gümrük ve ebniye ümenası (kontrolörleri) ve onların istihdam edecekleri adamlar, halli halince saye-i Devlet-i Aliyyede kâffeten muvazzaf olduklarından artık bunlar için irtikâb ve sirkate (hırsızlığa) kat'â mahal kalmamakla bade ezin

(bundan sonra) bu fiil-i mekrûhdan kemaliyle ittika oluna (sakınıla). Vel hasıl taraf-ı eşref-i Hazret-i Şahaneden kendisine tayin olunan maaşdan maada hiç bir nam ve vesile ile bir yerden bir akçe alınması caiz olmaya. Ve şayet bu habasete cesaret eden olur ise yani az çok bir şeyi irtikâb eder ise, herhangi rütbe-i âliyede bulunur ise bulunsun, alenen muhakeme olunarak cünhası sabit olduktan sonra fakat (ancak) tebeyyün eden emval yedinden nez' ve istirdad ve nakd-i mevcudu olmadığı halde yalnız ol miktar şey emval ve emlâkinden istifa ile kendisi fima ba'd (artık bundan sonra) masalih-i Devlet-i Aliyyede istihdam olunmamak şartıyla rütbesinden hatt ve tenzil ve nefy ve tağrîb ve vaz-ı kürek misillû mücâzata müstehak olacağından şahsına ve derece-i cünhasına göre bunların cümlesi veyahut bazısıyla tedip oluna.

ÜÇÜNCÜ MADDE — Bundan böyle tahsilat ve imalat ve masarifat memurları mah be mah (ay be ay) rüyet olunan hesab-ı adilerinden başka senede bir kere dahi muhasebeleri, hesaba memur olacak aklâm (kalemler) marifetiyle yegân yegân (teker teker) rüyet ve istiknâh olunduktan (incelendikten) sonra deterlerini Meclis-i Ahkâm-ı Adliyeye arzetmeye mecbur ve her bir ahz ve italarından dolayı Meclisce mesul olacaklarından makbuzat ve medfûatından (alıp verdiklerinden) bir şey telef ve irtikâb olunmuş ise, mal-i mezkûr irtikâb eden adamdan istirdad olunup tedibi sirkat cezasına tatbikan icra kılına. Ve asıl memur olan zat dahi bu kaziyyeye vakıf olduktan sonra iğmâz (göz yummuş) ve müsaade etmiş ise, azl ile tedip oluna. Ve bir memur icap edemeyecek şeye ve mahalle akçe itasıyla mal-ı mîrîyi itlaf etmiş ise ve imal olunan mühimmat ve sair eşya irâe olunacak (gösterilecek) nümuneye tevafuk etmez ise tebeyyün edecek telef ve zarar memuruna tazmin ettirile.

DÖRDÜNCÜ MADDE — Çünkü her bir memur makbuzat ve medfûatından dolayı meclisce mesul ve zararına zâmin olacağından, istihdam edecekleri adamların kendi indlerinde mutemet ve mü'temen olması lazım geleceğine binaen, ba'de ezin (artık bundan sonra) o makûle hizmetlerde hiç bir tarafın hatır için adam istihdamı caiz olmaya.

BEŞİNCİ MADDE — Bu mesuliyet maddesi yalnız makbuzat ve medfûata münhasır olmayıp, çünkü Meclis-i Ahkâm-ı Adliye Cemî-i kavânîn-i müessese ve nizâmât-ı mevzûanın hami-i kâvisi olacağından mecmû-u ulema ve vükela ve kâffe-i memurîn ve müstahdemin umûr-i memurelerine dair her bir ef'al ve harekatlarından dolayı Meclisce mesul olarak, faraza birisine maslahat-ı memuresinde tekâsülüne (tenbellik ve gevşekliğine) dair bir şey özr olunup da tebrie-i zimmete (suçsuz olduğunu isbata) muktedir olamadığı ve ekseriyet-i ârânın aleyhinde bulunduğu halde ol memur derhal mansıbından istifaya mecbur ola.

ALTINCI MADDE — Her bir memlekette hükümet üç nevi olup, birisi hükkâm efendiler ki umûr-i şer'iye ve kanuniyenin emîn ve hâfızlarıdır. Ve biri umûr-u mülkiye memurlarıdır ki memleketin asayiş ve istirahati ve vikaye-i nizamat-ı mevzûası onların uhdelerine muhavvel ve müfavvazdır (bırakılmıştır). Ve üçüncüsü umûr-u maliye memurlarıdır ki emval-i mürettebe-i Devlet-i Aliyyenin tahsil ve istîfası ve vakit ve zamanıyla bu tarafa isrâsı (hazineye intikali) bunların masalih-i mahsusasın-

dandır. Bunların masalih-i vakıası beynlerinde (aralarında) bulundukları memleketin meclisinde tefavüt-ü merâtibe bakılmayarak garazsızca ve karındaşça müzakere ve icabına göre birbirlerine muavenet etmeleri iktizayı memuriyetlerinden ise de birinin haberi olmaksızın onun umûruna diğerinin müdahale etmesi kat'â caiz olmaya. Ve şayet müdahaleden iştikâ (şikâyet) vaki olur ise tahkikat-ı lazıme ve tetkikat-ı muktazıye ile badel-muhakeme töhmet ve kabahat her hangi tarafta tahakkuk eder ise onun tedibine bakıla.

YEDİNCİ MADDE — Herkesin ales-seviye imtiyazat-ı tabiiyye ve hukuk-u mefrûzası (tabiî ve temel hakları) kavanîn-i cedîde iktizasınca tekit olunmuş ise de, cümlesi emr-i ülül-emre ve ahkâm-ı şer'iye ve kanuniyeye itaat ve inkıyad ile memur ve mecbur olarak aksine hareketi takdirinde mesul ve muâteb olacağından (cezalandırılacağından) ez-cümle büyük ve küçük herkes kuvvet-i maliye ve kemiyet-i emlâkine göre tayin olnacak vergisini vakit ve zamanıyla vermesi lazime-i zimmeti olmakla bu hususda muhalefeti vukuunda ahz ve haps ile icbar oluna.

SEKİZİNCİ MADDE — İrtişâ maddesi (rüşvet alma meselesi) şer'an ve kanunen emr-i münker (çirkin ve yasak bir şey) olmakla fîmâ ba'd (bundan sonra) işbu irtişa fiil-i mekrûhuna hiç kimse tarafından cesaret olunmaya. Ve eğer cesaret eden olur ise, aldığı rüşvet beytülmala teslim olunmak üzere alınıp mürteşî bulunan (rüşvet alan) adam dahi erbab-ı menâsıb ve memuriyetten ise ba'de ezin (bundan sonra) menâsıb ve memuriyet-i Devlet-i Aliyyede kullanılmamak üzere bulunduğu hizmetten azl ve ihraç ve rütbesinden hatt ve tenzil ile şahsına göre tedip kılına. Ve bir gûne (herhangi bir) memuriyet ve hizmet erbabından bulunmadığı surette hiç masalih-i Devlet-i Aliyyede istihdam olunmamak üzere kezalik tedip oluna.

DOKUZUNCU MADDE — Râşî olan (rüşvet veren) şahıs hakkında dahi mürteşî hakkında mukarrer olan ceza ve muamelat ayniyle icra olunup, fakat râşî olan adam şayet kendi emel-i mahsusunu tervîc (teşvik) ümidiyle ve kendi rızasıyla vermeyip de, mücerret mürteşînin icbar ve ihâfesiyle vermiş ise ol halde mazlum olacağından mecburiyeti müsbit olduğu takdirde vermiş olduğu şey kendisine reddettirile ve bazı teamülîsi mutad olan hedâyây-ı resmiye ve aleniyenin kabulü dahi mutlaka irade-i seniyye-i Hazret-i Şahaneye mütevakkıf buluna. Ve dostane itası mesnun olan (verilmesi adet olan) hedâyâ muhabbetten gayrı garaz ve ivazdan ârî olmak lazım geleceğine ve sadakat ise erbabına emr-i meşru olacağına mebni bu makûlelerin kanuna derci eğerci mütehammil olmayıp fakat ol suretle olmaz ise rüşvet hükmünü tazammun edeceğinden mücazat-ı maneviye ve zahiriyesini müşahadeden herkes ihtiraz eyleye.

ONUNCU MADDE — Cerime maddesi külliyen memnu olduğundan buna cesaret eden eşhas hakkında dahi mürteşi hakkında mukarrer olan ceza kâmilen icra kılına. Ve tecrîm olunan (kendisinden cerime alınan) kimesne mazlum ve acezeden bulunacağından vaktiyle haber veremediği halde mazur ise tedibinden sarf-ı nazar oluna.

ONBİRİNCİ MADDE — Tebeadan şer'î bulunmayan madde-i sirkatte (hırsızlık olayında) nisab-ı sirkat bulunup da bir kaç yüz kuruşluk şey ahzedenlere ziyade müddet tahsisi ile mücazat olunması usul-u adle tevafuk etmeyeceğinden ahzolunan eşyanın kıymetine nazaran ahzolunan şahıs üç aydan bittefavüt nihayet üç seneye kadar pıranka bend olarak hidemât-ı süfliyede istihdam oluna.

ONİKİNCİ MADDE — Taraf-ı Devlet-i Aliyyeden verilen evâmir-i aliyye ve memurîn-i saltanat-ı seniyye taraflarından ita olunan evrak-ı resmiye ve senedât-ı şer'iye ve mürur tezkerelerine taklit ve bazı mahallerini hakk ve tağyîr eden sahtekâr şahıs mertebe-i töhmetine göre dört aydan dört sene ve sair nasın evrakına taklid eden üç aydan üç seneye kadar kürek ve pıranka ve şahsına göre nefy ve tağrîb (sürgün) ile tedip kılına. Ve sikke-i sultaniye ve evrak-ı nakdiyeye taklid eden kalpazan eşhasdahi derece-i sû-i a'maline göre altı mahdan dört seneye kadar pırankaya konula ve kalp sürücülerin haklarında dahi derece-i cürüm ve kabahatlerine göre kalpazan cezası ayniyle icra kılına.

ONÜÇÜNCÜ MADDE — Şerîr makûlesinden yani bazı cihetle uygunsuzlukları tebeyyün ederek kendisinden emniyet-i ahali meslûb olduğu (kalktığı) halde tedip ve terbiyeleri iltimas olunanlar, şahsına göre bir sene müddetle nefy ve tağrîb (sürgün) ve pıranka bend olunup, eğerçi bu misillû eşhas müddet-i merkume içinde ıslah-ı nefs edip kendisinden emniyet hasıl ettirerek ahaliden kefil verebilir ise sebili tahliye (serbest bırakılır) ve bu suretle salahı zahir olmadığı takdirde salah-ı hali zahir oluncaya kadar müddeti temdid kılına (uzatıla).

ONDÖRDÜNCÜ MADDE — Zahirelerini öşür vermemek için bila özr-ü şer'î kaldıranlar, hem emval-i beytülmalı telef etmiş ve hem de ol zahireyi kendilerine haram eylemiş olacaklarından o makûle zâbıtanın haberi olmaksızın ve öşrü alınmaksızın harman yerinden zahireyi kaldırıp ketm-i a'şar edenler (öşürlerini gizleyenler) olur ise gümrükten mal kaçıranlar haklarında iki kat gümrük alındığı misillû bunlardan dahi kaldırdığı zahireden nizamen iki kat öşür tahsisi ile haklarında mücâzat oluna.

ONBEŞİNCĞ MADDE — Taşralarda zuhur eden erbab-ı cünhadan (suçlulardan) kâtil ve sâî bil-fesad olan (karıştırıcı olan) büyük kabahatlilerden maada yine ber-mantûk-ı kanun-i ceza vaz-ı kürek olunmaları lazım gelen eşhasın Dersaadet(e gönderilmelerinden ise mahallerinde bermûceb-i kanun mücâzat-ı layıklarının icrası, emsalinin terhibine (korkutulmasına) sebep olacağından, ba'de ezin (bundan sonra) o makûle ashab-ı cünha Dersaadet'e gönderilmeyerek mahallerinde hapisleri tarihinden itibaren cünha-i vakıa ve müddet-i muayyenelerini mübeyyin (açıklayan) yedlerine (ellerine) meclisce tezkere itasıyla pıranka bend olarak hidemât-ı süfliyede bil-istihdam lazım gelen mücâzatları icra ve badehû keyfiyetleri meclis-i kebir tarafından mah be mah ilm i haber suretiyle Dersaadet(e inhâ oluna. Ve eğer tedip olunacak eşhas küçük kaza ve karye ahalisinden bulunur ise münasebet-i mevkiiyesine göre kürsi-i eyalet

ve re's-i sancak ve cesim (büyük) kazalara gönderilerek mücâzat-ı muktazıyeleri oralarda icra kılına. Ve icabına göre bu makûlelerin Dersaadet'e dahi celbiyle icray-ı ahkâm-ı cezaiyeleri caiz ola.

ONALTINCI MADDE — Alel-ıtlak mahbus olanlardan ağır hasta olanların kavî kefile raptıyla tahsil-i bür'-i tam edinceye kadar (tam olarak iyileşinceye kadar) hanelerinde ikamet ve tedavi eylemelerine ruhsat verilip eyyam-ı hastalıkları müddet-i muayyene-i mahbusiyetlerine (ceza gününü) mahsup oluna. Ve bu vechile hasta olduğu indinde tebeyyün ederek ruhsat verilen mahpusun kesb-i ifakat edip etmedikleri (iyileşip iyileşmedikleri) 15 günde bir kere tahkik olunmasına ol beldenin umûr-i mülkiyesine memur tarafından dikkat kılına.

ONYEDİNCİ MADDE — Lieclit-tedip haspolunmuş olan fukaray-ı ashab-ı cünhadan (fakir suçlulardan) müddet-i mahbusiyetlerinde infak ve iksasına (yedirip giydirmeye) icbar olunacak veli ve akrabası bulunmayanların nafakaları bulundukları mahallin emval-i mürettebe-i mîriyesinden verilerek ancak miktar-ı kifayeden ziyade sarf ile emval-i mezkûrenin itlafından ittika ve mücanebet oluna (sakımla).

ONSEKİZİNCİ MADDE — Çiftçi hizmetkârlarından suret-i sirkatte (çalarak) tohum ahzedenlerin sirkatle müttehem olan eşhas hakkında muharrer bulunan mücâzat ile tedibi ve ziraat maslahatının tatilini mûcip olacağından bu makûlelerin dahi mehûzları (aldıkları tohumlar) meclisce tebeyyün eylediği halde ne miktar şey almış ise metbuu (işvereni) tarafından verilecek ücret ve temettüünden kifayet miktarı kendisine verilip bakiyye me'hûzu olan tohum pahasına mahsuben kat (kesilir) ve tenzil (indirilir) ve bu suretle istîfa olunarak madde-i ziraatın tatilden vikayesi zımnında bu makûle haklarında lazım gelen tedibin bu vechile icrasıyla iktifa oluna.

ONDOKUZUNCU MADDE — Bakkal ve kasap ve habbaz (ekmekçi) ve sair bu misillû esnafdan dirhemi noksan olanlar veyahut narhdan ziyade füruhat edenlerin (satanların) hapisle tedibinde, dükkânları kapanıp bir nevi ahz ve itasının tatilini müstelzim olacağından bunlar hakkında suret-i şer'iyesi üzere derece-i cünhasına göre kâimen üçden 79 adede kadar hapishane önünde değenek darbıyla icray-ı tedip kılına. Ve fakat ısrarları takdirinde dahi hapisleri caiz ola. Ve bu makûle esnaf üç defa kabahatle tutulup icabına göre hapis ve darp ile tedip olunduktan sonra def'a-i râbiada yine bir suretle habasete cüret ederse, ol halde alıp vereceği İhtisap Nezareti ve Esnaf Kethüdaları marifetleriyle tesviye ettirilerek kendisi fîmâ ba'd çıkarıldığı esnaflıkta olmamak üzere memleketine tard ve def' kılına.

Gulam ve cariye haklarında ledel-iktiza (gerektiğinde) hudud-u şer'iyenin ikamesi taraf-ı saltanat-ı seniyyeye ve tazir ve tediplerinin icrası

efendilerine ait ve raci' bulunduğundan, efendilerin bazıları tedip ve tazir hususunda ifrat ile gulam ve cariyelerine zulüm ve teaddî ve bazılarının tefrit ile ihmal ve müsamaha edip veyahut hemen bey' ile (satarak) mefsedet-i vakıasını âhere sirayete ve bu vechile nizam-ı umumiyi ihlala müeddi (sebep) olmalarıyla fîmâ ba'd (bundan sonra) bit-tab' âşikâr olacak vechile mûcib-i tazir cünhaları vuku-u sübutunda hem aceze-i abîd ve imayı (aciz ve kimsesiz kul ve cariyeleri) ber-vech-i muharrer taaddîden vikaye ve hem dahi nizam-ı umumîyi halelden vikaye niyet-i hayriyesiyle sair nas haklarında cereyan etmekte olan kanuna tabikan gulam ve cariyeden katl-i nefs sudûrunda verese-i maktûl affedip de kısas veya diyet sakıt oldukta gulam bir seneden beş seneye ve cârih zuhurunda üç aydan üç seneye kadar iktiza eden müddetle pıranka bend ile vaz'-ı kürek olunmak ve cariye dahi kezalik müddet-i mezkûre için nisaya mahsus mahbusde hapsettirilmek ve değenek darbıyla taziri lazım gelenler dahi aded ve keyfiyet-i darbı malum olan vech-i şer'î üzere değenek darbıyla tazir kılınmak merî ola.

Katl-i nefs ve kat'-ı uzuv (adam öldürmek ve müessir fiil) maddelerin de emir iki nevi olarak; evvelkisi, mükrih-i mücbir, yani tehdidini îkaa muktedir olup bu nevi ayni kâtil hükmünde olacağından verese kısasdan affeylediği halde derece-i kabahatine göre beş seneden 15 seneye kadar ve bu misillû âmirin emri kat'-ı uzuv için olduğu takdirde cârih cezasına kıyas olunmayarak üç seneden altı seneye kadar temdit olunması; ikinci nev'i gerek katl-i nefs ve gerek kat'-ı uzvun âmiri olan tehdidini îkâa muktedir kabilinden olmadığı halde, bu makûle âmir-i gayr-ı mücbirin dahi iki seneden beş seneye ve âmir-i gayr-ı mükrih ile katl-i nefs ve kat'-ı uzva mücaseret eden şahıs için dahi kâtil ise beş seneden 15 ve kâtı-ı uzuv ise bir seneden üç sene tahsis kılına. Ve muavin-i kâtilin dahi beş seneden yedi seneye kadar müddet-i mücâzatları temdit oluna.

Kâtil nisadan olduğu halde beş seneden 15 seneye kadar ve imree-i mücbire (icbar eden bir kadın) olduğu surette kezalik beş seneden 15 seneye ve imree-i gayr-ı mücbirenin (icbar etmeyen kadının) dahi iki seneden beş seneye ve muîn-i kâtil nisadan zuhurunda beş seneden yedi seneye kadar nisaya mahsus mahbesde hapisle müddet-i mahbusiyetinde infak ve iksasına icbar olunacak veli ve akrabası olmadığı takdirde canibi-i beytülmaldan infak ve iksâ oluna.

(Takvimhane-i Amirede tab' ve temsil olundu.

15 Safer 1267 Hicrî senesinde)

IV - 1858 Tarihli Ceza KANUNU

A) ESBAB-I MÛCİBE MAZBATASI

1858 Tarihli CEZA KANUNNAME-İ HÜMAYUNU'NU SADARETE ARZEDEN KOMİSYON MAZBATASI

"Malûm-u âli-i Vekâlet-penahîleri buyurulduğu üzere bir müddetten beru Meclis-i Tanzimatta terkîm ve tanzim olunmakta olan Ceza Kanunnamesi müsveddesi saye-i muvaffakiyet-vâye-i Hazret-i Mülûkânede resîde-i hadd-i hitam olmuş olduğundan usulü vechile lüzumu miktar nüshası tab' ettirilerek lieclit-tetkik icabeden zevât-i fihâm hazerâtına birer nüshası gönderildiği sırada taraf-ı Meşihat-penâhîye dahi bir nüshası gönderilmiş idi. Taraf-ı Hazret-i Müşârünileyh'den derci tensip buyurulan bir kaç mesele-i mühimme dahi müteallık olduğu maddelere zamm ve ilave olunarak manzûr-u âli-i Hidivîleri buyurulmak üzere takdim-i pişgâh-ı âsıfâneleri kılınmışdır. Kanunamei mütekaddimenin mütezammın olduğu mevâdd, zabıta-i lazimenin esası olmasıyla ve zaman-ı ma'delet-nişan-ı Hazret-i Padişahîde bunun vaz ve neşrine derkâr olan ihtiyaç nezd-i hikmet-i vefd-i Sadaret-penâhîlerinde malum bulunmasıyla lüzumu bahsinden sarf-ı nazar olunmuş ve işbu Ceza Kanunnamesi müsveddesinin eczay-ı asliyesinden olup bâ-irade-i seniyye evvel be evvel neşr ve ilan olunan Men'-i İrtikâb Kanunnamesi'nin bazı bendleri ıslah ve tashih ile yerleştirilmiş olduğundan muvafık-ı emr ü irade-i âsıfaneleri olduğu ve icray-ı ahkâmına müsaade-i ma'delet-âde-i Cenab-ı Padişahî şayan buyurularak bâlâsı Hatt-ı Hümayun-i meyâmin-makrun-i Hazret-i Hilafet-penâhî ile tevşîh ve tenvir buyurulduğu halde, gerek men'-i irtikâba dair mukaddemce neşr ve ilan kılınan ve gerek derdest olan Ceza Kanunnamelerinin ahkâmı bunun her yerde ilanı gününden itibaren ilga olunup, ba'de-ezin bununla amel ve hareket olunmak üzere nüsha-i memhûresinin Divan-ı Hümayun kaleminde kayd ve hıfzıyla beraber şimdilik dört bin nüsha tab' ve temsil ettirilerek kâffe-i eyalet ve liva ve kaza meclislerine ve sair iktiza edenlere verildikten sonra fazlasının dahi istkli bulunanlara fürûhati tensip ve tasvip olunmuş olmakla olbabda emir ve ferman Hazret-i Men Lehül-emrindir.

21 Zilhicce 1274 (1858)

Ahmed Cevdet	**Muhammed Rüşdü**	**Ahmed Celal**	**Şevket**
Mühür	**Mühür**	**Mühür**	**Mühür**
Seyyid Mustafa Hıfzı	**Mahmud Paşa**	**İbrahim Edhem**	**Muhammed**
Mühür	**Diğer memuriyette**	**Mühür**	**Mühür**

(Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dosya Usulü, 65-1/3)

SADARETİN ARZ TEZKERESİ

"Atûfetlû Efendim Hazretleri,

Meclis-i Âli-i Tanzimattan terkîm ve tanzim olunan Ceza Kanunnamesi müsveddesi, olbabda kaleme alınan Mazbata ile beraber manzûr-u dekâyik-mevfûr-i Hazret-i Hilafet-penahî buyurulmak için arz ve takdim kılındı. Mazbata-i mezbûre mealinden müstefâd olduğu vechile, işbu Ceza Kanunnamesi müsveddesinin eczay-ı asliyesinden olup bâ-irade-i seniyye evvel be evvel neşr ve ilan kılınan Men'-i İrtikâb Kanunname'sinin bazı bendleri ıslah ve tashih ile birleştirilmiş olduğundan Kanunname-i mezkûrun sebk ve ibaresi ve medlûl-u ifadesi muvafık-ı emr ü ferman-ı ma'delet-ünvan-i Cenab-i Cihanbânî buyurulduğu ve bâlâsı Hatt-ı Hümayun-i Mevhebet-makrûn-i Hazret-i Padişâhî ile tenvir kılındığı halde; gerek men'-i İrtikâba dair mukaddemce neşr ve ilan kılman ve gerek derdest olan Ceza Kanunnamelerinin ahkâmı bunun her yerde ilanı gününden itibaren ilga olunup, bade-ezin bununla amel ve hareket olunmak üzere nüsha-i memhûresinin Divan-ı Hümayun kaleminde kayd ve hıfzıyla beraber şimdilik dört bin nüsha tab' ve temsil ettirilerek kâffei eyalet ve liva ve kaza meclislerine ve sair iktiza edenlere verildikten sonra fazlasının dahi isteklû bulunanlara fürûhat olunması tezekkür ve tensip kılınmış ise de olbabda her ne vechile emir ve irade-i keramet ifade-i Cenab-i Şehinşahî müteallık ve şeref-sünûh buyurulur ise mantuk-u münifi infaz olunacağı beyaniyle tezkere-i senâvârî terkîm kılındı efendim.

27 Zilhicce 1274

M. »

TEZKERENİN KABULÜNÜ BİLDİREN İRADE-İ SENİYYE

"Marûz-ı Çâkir-Kemîneleridir ki,

Enmile-i pîrây-ı tazim olan işbu tezkere-i Sadaret-penâhîleriyle zikrolunan Mazbata ve müsvedde meşmûl-i nazar-ı âli-i Hazret-i Mülûkâne buyurulmuş ve Kanunname-i mezkûrun sebk ve ibaresi ve medlûl ve ifadesi münasib ve yolunda olarak iktizay-ı âlîsi icra buyurulmuş olmasıyla tezekkür ve istîzan buyurulduğu vechile icabatının icrası mütealalk ve şerefsudur buyurulan emir ve irade-i seniyye-i Cenab-i Padişahî muktezay-ı münîfinden olarak mârrül-beyan Mazbata ve müsvedde yine savb-ı sâmi-i âsıfîlerine iade kılınmış olmakla olbabda emir ve ferman Hazret-i Men Lehül-emrindir.

28 Zilhicce 1274 »

(Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dosya Usulü, 65-1/3)

B) 1858 Tarihli CEZA KANUNNAME-İ HÜMAYUNU

CEZA KANUNNAME-İ HÜMAYUNUDUR

SURET-İ HATT-I HÜMAYUN

MUCEBİNCE AMEL OLUNA

MUKADDİME

BİRİNCİ FASIL

Alel-Umum Cürüm Ve Cezaların Merâtib Ve Derecâtiyle Bazı Usul-i Umumiye Beyanındadır

MADDE 1 — Doğrudan doğruya hükûmet aleyhine vuku bulan cerâyimin icrây-ı mücâzatı devlete ait olduğu gibi, bir şahıs aleyhinde vuku bulan cerâyimin âsayiş-i umumiyi ihlal eylemesi ciheti dahi kezalik devlete ait olduğundan, tayin ve icrası şer'an emr-i ulül-emre ait olan ta'zirin tayin-i derecâtını dahi işbu Kanunname mütekeffil ve mutazammın olup ancak herhalde şer'an muayyen olan hukuk-u şahsiyeye halel gelmeyecektir.

MADDE 2 — Kanunen mücâzat olunan cerâyim üç nevidir: birincisi cinayet, ikincisi cünha, üçüncüsü kabahattir.

MADDE 3 — Cinayet, mücâzât-ı terhîbiyeyi istilzam eden efaldir. Mücâzât-ı terhîbiye, katl ve maat-teşhir müebbeden ya muvakkaten küreğe konmak ve kal'a bend olmak maddeleriyle nefy-i ebed ve müebbeden rütbe ve memuriyetten mahrumiyet ve hukuk-u medeniyeden iskat maddeleridir.

MADDE 4 — Cünha, mücâzât-ı tedibiyeyi müstelzim olan efaldir. Mücâzât-ı tedibiye, bir haftadan ziyade hapis ve muvakkaten nefy ve memuriyetten tard ve cezay-i nakdî maddeleridir.

MADDE 5 — Kabahat, muamele-i tekdiriyeyi istilzam eden efal ve harekâttır. Muamele-i tekdiriye yirmi dört saatten bir haftaya kadar hapis ve nihayet yüz kuruşa kadar mücâzât-ı nakdiyedir.

MADDE 6 — Kanunun tayin eylediği yerlerde işbu cezalar bazan yalnız ve bazan beraber olarak hüküm ve icra olunur.

MADDE 7 — Nefy-i muvakkat ve hapis ve muvakkat kal'a bendlik ve muvakkat kürek cezalarına müstahak olanlar, mevki-i cezalarından firar ederler ise, tutulduklarında müddet-i bakiyelerine asıl müddet-i cezalarının sülüsünden nısfına kadar müddet zammıyla cezaları tezyîd olunur. Ve eğer nefy-i ebed cezasına müstahak olan kimse menfâsından firar eder ise, müebbeden kal'a bend kılınur. Ve müebbed kal'a-bendlikten firar eden kimse müebbeden küreğe konulur.

ZEYL — (18 Cemaziyelevvel 1284) Muvakkat kürek ve kal'a-bendlik ve nefy ve hapis cezalarını görmekte olanların müddet-i cezaiyeleri için bir cinayet veya cünha ve kabahatleri vukubulur ve işbu hareketleri mukaddem işledikleri cinayet ve cünha ve kabahatten hafif veyahut ol cinsden veya daha şedit olup da bunlar hakkında kanunen muayyen olan ceza dahi mahdut olursa ve derecât-ı mütefaviteye münkasim bulunur ise en aşağı derecesi müddet-i mahkûme-i bakiyelerinin inkızasından itibaren icra kılınacaktır.

Ve müebbeden menfi bulunanların kezalik mahkûmiyetleri esnasında cünha ve kabahate veyahut muvakkat cezayı müstelzim bir cinayete mütecasir oldukları halde, mahkûm oldukları ceza her ne neviden olur ise olsun devletce tensip olunacak mahalde icra ettirildikten sonra hal ve mahall-i sâbıklarına iade edilecektir. Ve müebbed kürek ve müebbed kal'a-bendliği icabeder bir cinayet işlerler ise muktazay-ı kanunîsi icra olunup fakat cüret ettikleri cinayet müebbed nefyi müstelzim ise olhalde buna bedel dört sene müddet kal'a-bend edilip hitam-ı müddetinde menfâsına irca' olunacaktır.

Ve müebbeden kal'a-bend olunanların ve müebbeden kürekde bulunanların işledikleri cinayet veya cünha ve kabahatleri kanunen muayyen olan cezası muvakkat ise ol müddetin sülüsü miktarı muhabere ve ihtilattan men' ile daire-i mahbûsiyetleri tazyik kılınacak ve inkızay-ı müd-

dette hal-i sâbıklarına iade edilecektir. Ve bu makule mücrimînin işledikleri cinayet mukaddem mahkûm oldukları cinayet cinsinden veya daha şedit ise olhalde daire-i mahbûsiyetin tazyiki altı sene olacaktır.

MADDE 8 — Kanunun tayin ettiği ahvalden maada yerlerde mükerrirler hakkında ceza iki kat olarak hükmolunur.

MADDE 9 — İşbu cezaların hüküm ve tertip ve icrası erbab-ı cinayet ve cünha ve kabâyih aleyhine ashab-ı davanın hukuk ve tazminat-ı matlûbesine kat'a halel getirmez.

MADDE 10 — Cezay-i nakdî ile beraber emvâl-i mesrûka istirdadı ve tazminat ve saire birlikte olarak hüküm olunduğu halde evvel be evvel emvâl-i mesrûka ve tazminat tahsil olunur.

MADDE 11 — Cezay-ı nakdî ve istirdad-ı emvâl-i mesrûka ve tazminat ve güzeştc (işlemiş faiz) ve masarif-i saireye dair tanzim olunan i'lâmât-ı kanuniye mahkûmun imtinaı takdirinde haps ve tazyik ile tenfiz olunur.

MADDE 12 — Cinayet ve cünhaya müteallık mevadda memurîn-i zaptiye tarafından göz hapsine alınmak ve cezay-ı nakdî tertip olunmak ve vuku-u cinayet ve cünha ile hasıl olan emvalı veya cinayet ve cünhanın icrasında müstamel olmuş veyahut istimal olunmak üzere bulunmuş olan eşyayı bilhassa zapteylemek cezaları dahi müştereken hüküm ve tertip olunabilir.

MADDE 13 — Devletin ya dahilen ya haricen asayişini ihlal edecek cinayet ve cünhaya cür'et etmiş olan eşhas kanunen tayin olunacak müddet-i cezaiyesini tekmil ettikten sonra mutlaka zaptiye nezareti altında bulunur.

MADDE 14 — Zaptiye nezareti altında bulunmak, devletin tayin edeceği mahallerde ikamet edememek ve ikamet edeceği mahalli ve oraya gidinceye dek geçeceği yerleri kendisi tayin ve ol mahalle vürûdunda 24 saat zarfında vürûdunu hükûmete haber vermeye ve oradan diğer bir tarafa gidecek olduğu halde üç gün evvel hükûmete ihbar edip müceddeden yol tezkeresi almaya mecbur olmak hususlarından ibaret olup şerâit-i mezkûreye riayet etmediği surette ol kimse bir seneden ziyade olmamak üzere haps ile mücâzat olunur. Ve kanunen lazım gelmedikçe hiç kimse zaptiye nezareti altına alınmaz.

MADDE 15 — Her cinayet ve cünha ve kabahatin taraf-ı hükûmetten zahire ihraç olunduğu veya müddeîsi zuhur eylediği zamanda mer'î olan kanun ve nizam ile tedibi icra olunup muahhar olan kanun ile mücâzatı icra olunamaz.

İkinci Fasıl

Cinayete Mahsus Olan Cezaların Tafsilatı Beyanındadır.

MADDE 16 — İdam, zîrde muharrer olan mevadda tayin olunan ci-

nayetler ashabı hakkında caridir. Bu cezaya müstahak olacak cânînin cinayetin sübutunu ve hükmünü havi bâlâsı tuğrây-ı garrâ ile müvaşşah olarak sâdır olan emr-i âlî evvel emirde meydan-ı siyasette alenen kıraat olunmadıkça ol cânî katl olunmaz.

MADDE 17 — Maktûlün cesedi veresesi olmadığı halde mensup olduğu milleti marifetiyle defnettirilir.

MADDE 18 — İdam cezasına müstahak olan karı, hamile olduğunu ledel-ifade hamli tahakkuk ve kesb-i sübut eylediği takdirde, cezası vaz'-ı haml ettikten sonra icra olunur.

MADDE 19 — Kürek, ayaklarında demir olduğu halde hidemât-i şâkkada kullanılmaktır. Kürek cezasına müstahak olan şahıs hakkında teşhir usulü dahi icra olunur. Şöyle ki: Cezaya hükmeden divan mazbatasının bir hülasası gayet kalın hurûf ile yazılıp mücâzat olunacak şahıs, bulunduğu şehirde bir meydana veya memerr-i nâs olan bir mahalle götürülüp işbu hulasa göğsüne konularak iki saat orada tevkif ve halka irâe olunduktan sonra ayaklarına demir konularak mahall-i mücâzâtına gönderilir. Onsekiz yaşdan aşağı olan ve yetmiş yaşından ziyade bulunan ashab-ı cinayet işbu teşhir kaidesinden muaf tutulur.

ZEYL — (7 Zilhicce 1278) Ehl-i İslamdan ulemâ ve meşâyih ve hutebâ ve eimme ile milel-i saireden sıfat-ı ruhaniyesi olanlar teşhir kaidesinden muaf ve müstesna tutulur.

MADDE 20 — Müebbeden kürek, ba'det-teşhir devletçe tayin olunacak mahallerde cânînin ayaklarında demir olarak ilâ vefatihî hidemât-i şâkkada istihdam olunmasıdır.

MADDE 21 — Muvakkat kürek, kezalik ba'det-teşhir devletin tayin edeceği yerlerde üç seneden 15 seneye kadar demirbend olarak hidemât-i şâkkada kullanmaktır. Fakat beş seneden aşağı olan kürek cezası mahallerinde dahi icra olunabilir.

MADDE 22 — İdam ve teşhir cezaları sahib-icinayetin müteallık olduğu din ve mezhebin eyyâm-ı mahsusunda icra olunmaz.

MADDE 23 — Müebbed kal'a-bendlik, devletçe tayin olunan kal'aların birinde mücrimin ilâ vefatihî mahbûsen tevkif olunmasıdır.

MADDE 24 — Muvakkaten Kal'a-bendlik, kezalik devletçe tayin olunan kal'aların birinde üç seneden 15 seneye kadar mahbûsen tevkif olunmaktır.

MADDE 25 — Kal'a-bendlik hapis ile nefy cezalarını cami bir ceza olup kal'a-bend olan şahıs zaptiye nizâmâtının cevaz verdiği derecede dahil ve haric-i kal'ada bulunanlar ile muhabere edebilir.

MADDE 26 — Muvakkat kürek ve kal'a-bendlik cezaları tanzim olunacak ilam ve mazbataların tasdiki gününden itibar olunur.

MADDE 27 — Muvakkat küreğe vaz' olunacak veyahut kal'a-bend olacak eşhas, müddet-i cezaları zarfında muamelât-ı âdiye-i zatiyeden sakıt olacaklarından, müddet-i muayyene-i mezkûre zarfında kendi emval ve emlâkini idare etmek üzere hükümetin re'yi ile tarafından bir vekil nasb ve tayin olunarak müddet-i cezaları zarfında iradlarından kendilerine vekilleri marifetiyle yalnız hapishaneler nizâmât-i mahsusasının tecviz edeceği kadar şey verilip bundan başka bir şey verilmeyecek ve müddet-i cezalarını tekmil ettikten sonra kâffe-i emval ve emlâk ve eşyaları kendilerine iade olunarak tayin olunmuş olan vekiller dahi idare-i vâkıalarının muhasebâtını kendilerine ita eyleyeceklerdir.

MADDE 28 — Nefy-i ebed, bir şahsın devletçe tayin olunan bir mahalle müebbeden gönderilip ikamet ettirilmesidir. Bu halde familyasının dahi ol mahalle naklini ister ise müsaade olunur.

MADDE 29 — Müebbeden rütbe ve memuriyetten mahrumiyet cezası, mücrimin fîmâ ba'd devletçe gerek doğrudan doğruya ve gerek iltizam tarikiyle büyük ve küçük hizmette bulunmaktan ve rütbe ve maaşa nâil olmaktan ve nişan takmaktan mahrum olması ve ashab-ı rütbe ve memuriyetten ise evvelemirde rütbe ve memuriyet ve maaşının ref' olunmasıdır.

MADDE 30 — Haklarında müebbeden ve muvakkaten kürek ve müebbeden kal'a-bendlik ve nefy-i ebed cezaları hükmolunanlar, sâlifüzzikr müebbeden rütbe ve memuriyetten mahrumiyet cezasına müstahak olur. Ama muvakkaten kal'a-bendlik, eğer cezay-ı mahsus olarak hüküm ve tayin olunmuş ise, bu cezaya müstahak olan şahıs müddet-i cezasının tekmilinden sonra devletçe islah-ı nefs eylediği taayyün eder ise tarik ve istihdam kabiliyetinin iadesi caiz olup fakat kal'a-bendlik müddeti ne kadar ise, nısfı mertebesi geçmedikçe işbu iade kâbil olamaz. Ve eğer kürekten bedel olarak tayin buyurulmuş ise, olvakit kal'a-bend kılınan şahıs kürek cezasında bulunanlar gibi müebbeden işbu rütbe ve memuriyetten mahrumiyet cezasına mütahak olur.

MADDE 31 — Hukuk-u medeniyeden müebbeden iskat cezası, evvela 29. maddede mezkûr olan müebbeden rütbe ve memuriyetten mahrumiyet cezasına müstahak olmak ve sâniyen kâffe-i hukuk-u belediyeden yani memleketçe ve milletçe ve esnafça bir memuriyet-i resmiyede bulunmaktan mahrum olmak ve sâlisen bir mektep hocalığında kullanılmamak ve râbian icray-ı tahkikatta kullanılmamak ve bir davada kendisinden istizah-ı keyfiyet lazım geldiği takdirde ifadesi bayağı malumat hükmünde kabul olunup davaca hükümsüz tutulmak ve bir davada vekâlet edememek ve hâmisen vasî olamamak ve sâdisen silah taşımaya sâlih olmamak hususlarından ibarettir.

MADDE 32 — 29. ve 31. maddelerde mezkûr rütbe ve hukuk-u medeniyeden iskat cezaları bazan müebbed ve muvakkat kürek ve kal'abendlik ve nefy-i ebed cezaları ile beraber ve bazan dahi mahsus ve müstakil ceza olarak hükmolunur. Böyle cezay-ı mahsus olarak hükmolunduğu takdirde, üç seneden ziyade olmamak üzere hapis cezası dahi birlikte hükmolunur.

MADDE 33 — Zikrolunan idam ve müebbed veyahut muvakkat pranga ve kal'a-bendlik ve nefy-i ebed ve ref'-i rütbe ve iskat-ı hukuk-u medeniye cezaları ilamlarının hülasaları ilamın tanzim olunduğu eyalet merkezinde ve cinayetin vuku bulduğu kazada ve ilamın icra olunacağı mahalde ve mücrimin sâkin olduğu mevkide ilan kılınıp, şöyle ki: Dersaadette bab-ı zaptiye ve taşralarda hükümet konağı kapısı önüne talik olunur.

ÜÇÜNCÜ FASIL

Cünha Ve Kabahata Müteallık Olan Cezaların Tafsilatı Beyanındadır

MADDE 34 — Hapis cezası, devlet hapishanelerinde müddet-i mahkûme içinde tevkif olunmaktır. Ve işbu hapis cezasının müddeti mücrimin hapse dühulu tarihinden itibaren 24 saatten nihayet üç senedir. Bu makule mahbusların devletçe tayin olunan usul ve nizama ve hallerine göre ve kendilerinin istidadı olan münasip işlerle işgal olunurlar.

MADDE 35 — Nefy-i muvakkat mücâzatı, bulunduğu yerden bir başka mahalle gönderilip üç aydan üç seneye dek tağrîb olunmaktır.

MADDE 36 — Memuriyetten tard cezası, memuriyeti olanların Kanun-u Ceza hükmünce memuriyetlerinden çıkarılması ve memuriyete mahsus maaşlarının kat' olunmasıdır. Ve tard cezasının müddeti dahi üç aydan altı seneye kadardır. Yani bu cezaya müstahak olanlar müddet-i mücâzâtlarında memuriyet ve maaşa nâil olamazlar. Memuriyette olmayanlar bu cezaya müstahak olduklarında onlar dahi müddet-i cezalarında memuriyet ve maaşa nâil olamalzar.

MADDE 37 — Mücâzât-ı nakdiye, bir şahısdan kanunun tayin ettiği üzere akçe alınmasıdır. Mücrim olan şahsa hem hapis hem de cezay-ı nakdî hükmolunup da cezay-ı nakdiyi adem-i iktidarı cihetiyle veremeyen olur ise, ol şahsın müddet-i mahbûsiyetinin nısfı ilave ile müddet-i mahbûsiyeti temdîd olunur. Ve yalnız cezay-ı nakdî hükmolunup da veremez ise, mücâzât-ı nakdiyenin miktarına göre 24 saatten üç aya kadar hapse konulur.

MADDE 38 — Cünhaya müteallık bir cezayı hükmedecek mehâkim cânibinden 31. maddede mezkûr hukuk-u medeniyeden iskat cezasının bazı mevaddı dahi beraber tertip olunabilir.

MADDE 39 — Cezay-ı nakdî hazine-i Devlete ait olmak üzere hükmolunup mücrim olan şahıs müddet-i cezasını tekmil ettikten sonra bu cezay-ı nakdîyi ifa etmemesinden dolayı altı ay kadar hapsolunup da cezay-i nakdîyi ifaya kudreti olmadığını isbat eder ise, muvakkaten sebîli tahliye olunur. Bu cezay-ı nakdî için hapis eğer kabâyiha müteallık mevadda dair olur ise, üç mah (ay) dan ziyade olmaz. Ve muvakkaten sebîli tahliye olunanların kesb-i kudret eyledikleri haber alındığı gibi ahz ve tahsil olunur.

DÖRDÜNCÜ FASIL

Medâr-ı Afv Ve Mesûliyet Olup Olmayan Ve Cezaya İstihkakı Mûcip Olan Hâlât Beyanındadır

MADDE 40 — Hadd-i bülûğa vâsıl olmayan mücrim işlediği cürme müterettip olan cezaya müstahak olmayıp, kuvve-i mümeyyize ashabından dahi olmadığı surette, kefâlet-i kaviyyeye rabt ile peder ve vâlidesine veya akrabasına teslim olunur. Peder ve vâlide ve akrabası taraflarından kefâlet-i kaviyye gösterilmediği halde, dahi polis marifetiyle ıslah-ı nefs zımnında müddet-i münasibe ile haps olunur.

Ama ol mücrim, nâ-bâliğ mürahik bulunduğu yani fiil ve amelinin neticesi bir cürüm olacağını fark ve temyiz ederek müteammiden ol cürmü işlemiş olduğu surette, eğer cürmü idam veya müebbed kürek veya kal'a-bendlik ya nefy-i ebed cezalarını müstelzim olan cinâyât kabilinden ise, islah-ı nefs için beş seneden on seneye kadar haps olunur. Ve eğer muvakkat kürek veya muvakkat kal'a-bendlik ya nefy-i muvakkat cezalarını mûcip olan cerâyimden ise, kezalik ıslah-ı nefs için cürmünün müstelzim olduğu ceza müddetinin rub'undan nihayet sülüsü miktarı müddete dek hapsolunur. Ve bu iki surette dahi beş seneden on seneye dek zaptiye nezareti altına alınabilir. Ve eğer cürmü hukuku medeniyeden iskat cezasını mûcip ise, kezalik ıslah-ı hal için altı aydan üç seneye kadar hapsolunur. Ve eğer cürmü zikrolunan cezaların mâdûnunda bir cezayı mûcip ise, ol cezanın sülüs müddetini tecavüz etmemek üzere bir müddet-i muayyene ile kezalik ıslah-ı hal için hapsolunur.

MADDE 41 — Mücrimin bir cürmü hîn-i irtikâbında cinnet halinde bulunduğu sâbit olur ise, mücâzât-ı kanuniyeden ma'fuv tutulur.

MADDE 42 — Bir kimse bir cürmü asla rızası olmayarak mecburen işlemiş olduğu sabit olur ise, kezalik mücâzât-ı kanuniyeden ma'fuv tutulur. Ancak bu babda muteber olan mecburiyet cürmün derecâtına göre ol kimesneyi şiâr-ı töhmetten bütün bütün berîüz-zimmet gösterecek bir keyfiyet ve kendisinin mukavemet edemeyeceği bir zaruret olmak lazım gelip, ebeveynin evlada ve efendinin hizmetkâra emri gibi tazim ve ihtiramdan neş'et eden haller mecburiyet addolunmaz.

MADDE 43 — Mücâzât-ı kanuniyede nisânın (kadınların) zükûrdan (erkeklerden) farkı yoktur. Ancak bazı cezaların suver-i icraiyesinde onların hususiyet hallerine riayet olunmak lazım gelir.

MADDE 44 — Emval-i mesrûka her kimin yedinde bulunur ise ondan alınır. Ama tazminat ve masarif-i saire mutlaka ol cürmün fâiline hükmolunur.

MADDE 45 — Bir cürmün müşterek fâilleri kanunun sarahati olmayan mevâdda ol cürmün fâil-i müstakilli gibi mücâzat olunur.

MADDE 46 — Cürümde müşterek olanlar, istirdad-ı emval-i mesrûka ve tazminat ve masarif-i saire ifasında kefil bil-mal kaidesine tatbikan yekdiğerin kefili itibar olunarak birinin kudreti olmadığı halde kudreti olandan ahz ve tahsil kılınır.

MADDE 47 — İdam cezasının küreğe ve kürek cezasının kal'a-bendliğe ve müebbed kal'a-bendliğin nefy-i ebede ve muvakkat kal'a-bend-lik ile hapsin nefy-i muvakkate tebdili mutlaka irade-i mahsusa-i Padişahîye menûttur (bağlıdır.)

Ve ber vech-i muharrer irade-i seniyye-i mahsusa olmadıkça ve Kanunnamede sarahat bulunmadıkça bir vechile bir cezanın afvı veyahut tebdil ve tahfifi caiz dağildir.

BİRİNCİ BAB

ZARARI ÂMM OLAN CİNAYET VE CÜNHA İLE MÜCÂZÂT-I MÜTERETTİBELERİ BEYANINDADIR

BİRİNCİ FASIL

Devlet-i Aliyyenin Emniyet-i Hariciyesini İhlal Eden Cinayet Ve Cünhalar

MADDE 48 — Tebea-i Devlet-i Aliyyeden her kim olur ise olsun saltanat-ı seniyyenin düşmanlarıyla beraber olarak aleyhine silah tutar ise idam olunur.

MADDE 49 — Tebea-i Devlet-i Aliyyeden her kim düvel-i ecnebiyeyi devlet-i aliyye aleyhinde icray-ı harekât-ı hasmaneye veya harp ve kıtale tahrik ve teşvik eylemek veyahut Devlet-i Aliyye aleyhinde icray-ı harekât-ı hasmane ve muharebe etmelerinin sebep ve tarikini onlara istihsal edivermek zımnında, düvel-i ecnebiye veyahut onların memurları ile icray-ı muhabere ve fesada tasaddî eder ise, bu makule ef'al-i fesadiyesi gerek harekât-ı hasmane vukuunu müntic olsun ve gerek olmasın kezalik idam olunur.

MADDE 50 — Tebea-i Devlet-i Aliyyeden her kim Devlet-i Aliyye düşmanlarının memâlik-i mahrûseye dühullarını teshil veya saltanat-ı seniyyenin bir şehir ve kal'a ve mevâkı-ı müstahkeme ve liman ve anbar ve tersane ve sefinesini düşmana teslim veya asker ve akça ve zahire ve silah ve mühimmat i'tasıyla iane etmek yahut gerek cünûd-ı Devlet-i Aliyyenin sadakat ve intizamlarını ihlal ve gerek âher tarîk ile leşker-i a'danın memâlik-i mahrûseye tahattî ve istila ve asâkir-i saltanat-ı seniyyeye galebesine hizmet ve muavenet eylemek üzere canibi a'da ile muhabere ve icray-ı hile ve desise eder ise kezalik idam olunur.

MADDE 51 — Eğer bir düşman devletin tebeasıyla icra olunan muhaberât, yukarıki maddede beyan olunan cinayetleri mutazammın olmayıp, fakat canib-i düşmana Devlet-i Aliyyenin veyahut müttefiklerinin ahval-i askeriye ve mülkiyesi hakkında mazarratı mûcip olacak bazı malumat verilmiş olmasını netice verir ise, o makule muhabereyi eden kimse derece-i töhmetine göre muvakkaten kal'a-bend kılınır. Ve eğer o misillû malumat vermekte casusluk fiili yani Devlet-i Aliyyenin tedâbir-i harbiyesini düşmana bildirmek garazı tebeyyün eder ise buna mütecâsir olan şahıs derece-i cinayetine göre muvakkaten küreğe konulur. Ve bu hareket ordularda vuku bulduğu halde şahs-ı müttehemin kavânîn-i harbiyeye tatbikan idamı caiz olur.

MADDE 52 — Memurîn ve hademe-i devlet ve saireden her kim Devlet-i Aliyyenin umur-i mühimme-i politikiyesine dair bir mükâleme-i hafiyesi ve mektûm ve hafî bir hareket-i askeriye tasmimi serâirine hasbel memuriye veya resmen vâkıf olup da onu devletçe memur ve mezun olmadığı halde ecnebi veyahut düşman bir devlet memurlarına doğrudan doğruya veya bilvasıta ifşa eder ise idam olunur.

MADDE 53 — Memurîn-i Devlet-i Aliyyeden her kim Devlet-i Aliyyeye müteallık olan istihkâmât ve tersane ve limanlarının, memuriyeti hasebiyle kendisine mahsusan tevdî olunmuş olan resim ve haritalarını veyahut onlardan fakat birini düşmana veyahut düşman adamlarına verir ise, üç seneden 15 seneye kadar küreğe konulur. Ve eğer o misillû resim ve haritaları devletçe me'zuniyeti olmayarak bir dost veya bî-taraf bir devletin adamlarına verir ise, bir seneden üç seneye kadar hapsolunur.

MADDE 54 — Tebea-i Hazret-i Şâhâneden her kim düşman tarafından keşif ve tahkik-i ahval zımnında gönderilmiş olan casusları, casus olduklarını bilerek ketm ve ihfa eder ise veyahut ketm ve ihfa ettirir ise müebbeden küreğe konulur.

İKİNCİ FASIL

Devlet-i Aliyyenin Emniyet-i Dahiliyesini İhlal Eden Cinâyet Ve Cünhalar

MADDE 55 — Her kim bizzat veya bilvasıta tebea-i Devlet-i Aliyye ve sekene-i memâlik-i mahrûseyi, saltanat-ı seniyye aleyhine müsellehan isyan ettirmek üzere tahrik edip de maksadı olan kaziyye-i isyan tamamiyle fiile çıkar veyahut madde-i isyanın icrasına başlanmış bulunur ise ol kimse idam olunur.

MADDE 56 — Her kim memâlik-i mahrûse ahalisini yekdiğeri aleyhinde silahlandırarak mukateleye tahrik ve iğrâya veyahut bazı mahallerde gasb ve gâret ve tahrib-i memleket ve katl-i nüfus efalini ikaa mütecâsir olup da, kaziye-i fesad tamamiyle fiile çıkar yahut madde-i fesadın icrâsına başlanmış olur ise, ol kimse kezâlik idam olunur.

MADDE 57 — Bâlâda muharrer 55. ve 56. maddelerde beyan olunan fesadlardan birini, bir takım eşkiya birlikte olarak icra eder veyahut icrâsına tasaddi eylerler ise, ol cemiyet-i şekavete dahil bulunanlardan asıl reis-i eşkiya ve muharrik-i mefsedet olanlar her nerede tutulur ise idam olunup sâirlerinden dahi mevki-i cinayette ahz ve girift olanlar, madde-i fesadda tebeyyün edecek cinayet ve medhallerinin derecâtına göre müebbeden yahut muvakkaten küreğe vaz olunur.

MADDE 58 — 55. ve 56. maddelerde beyan olunan fesadlardan birini icra kasdıyla bazı eşhas beyninde bir ittifak-ı hafi teşkil olunup da, ol ittifakda tasmim olunan fesadın icrası söyleşilip karargîr olduktan başka esbab-i icrâiyesini tehyie zımnında bazı efal ve tedâbîre dahi teşebbüs olunmuş olup da, madde-i fesad henüz fiilen icra derecesine gelmemiş ise, ol ittifakda bulunan kimseler nefy-i ebed cezasıyla mücâzât olunur.

Ve eğer öyle bir ittifak-ı hafîde ber vech-imuharrer fesadın esbab-ı icraiyesini tehyie zımnında teşebbüs olunmuş bir fiil ve tedbir tebeyyün etmeyip yalnız icrası söyleşilerek karar verilmiş olmaktan ibaret bulunur ise, ol halde dahil-i ittifak bulunan kimseler muvakkaten kal-a-bend kılınır. Ve yine maddeteyn-i mezkûreteynde beyan olunan fesadlardan birini icra etmek üzere bir ittifak-ı hafî teşkiline dair teklif vuku bulup da kabul olunmamış ise, ol teklifi eden kimse bir seneden üç seneye kadar hapsolunur.

MADDE 59 — Her kim taraf-ı Devlet-i Aliyyeden memuriyeti veyahut devletçe makbul olacak bir sebep olmadıkça bir fıkra-i askeriye veya bir takım asker veyahut donanmasının veya cenk sefinesinin veyahut bir kal'a veya bir mevki-i müstahkemin veyahut bir liman veya bir şehrin kumandasını alır ise ve her kim memur olduğu asker kumandasını terketmesi için taraf-ı Devlet-i Aliyyeden vaki olan emre imtisal etmez ise ve her bir kumandan maiyyetinde olan askere izin verilerek dağıtılması hakkında vaki olan evâmir-i Devlet-i Aliyyeye kezalik sebeb-i makbul olmadıkça imtisal edemeyerek başında tutar ise idam olunur.

MADDE 60 — Devlet-i Aliyyenin asâkir-i muvazzafa ve zaptiyesini imal ve istihdama memur olanlardan her kim olur ise olsun, işbu askerin saltanat-ı seniyye emriyle icra olunan ahz-ı neferât-ı askeriye maddesi aleyhine hareket eylemelerini talep veyahut emreder ise, nefy-i ebed cezasıyla ve eğer bu emir ve talebin âsâr-ı fiiliyesi görülür yani memur olan kuvve-i askeriyenin böyle emr-i nâ-marzîye mütâvâatıyla Devlet-i Aliyyenin ol hususda olan matlabının icrasına fiilen mümanaat olunur ise, âmir olan kimse idam ile mücâzât olunur ve böyle hilaf-ı marzî emre mütâvaat edenlerin zâbıt ve sergerdeleri dahi muvakkaten kürek cezasıyla mücâzat kılınır.

MADDE 61 — Her kim Devlet-i Aliyyeye müteallık olan ebniye ve her nevi mühimmât anbar ve mahzenlerini an-kasdin yani hiyaneten ihrak ve hedm eder ise idam olunur.

MADDE 62 — Her kim Devlet-i Aliyyenin emlâk ve emval ve nükudunu ve ahaliden bir cemm-i gafîrin emlâkini zapt ve yağma ve gâyret etmek ve bu misillû cinâyat ashabının aleyhinde hareket eden asâkir-i Dev-

let-i Aliyyeye karşı durmak zımnında teşekkül etmiş olan müsellah eşkiya cemiyetine baş olur veyahut bu cemiyet içinde bir kumanda sahibi bulunur ise idam olunur. Ve bu makule eşkiya cemiyetlerinde dahil bulunanlardan ol cemiyetlerde söz ve kumanda sahibi olmayanlar, mahall-i fesadda ttuldukları halde muvakkaten küreğe konulur.

ZEYL — (3 Cemâziyelâhire 1277) Dağlarda ve kırlarda müsellah oldukları halde gezerek, rastgeldikleri yolcuları tutup soymak fazîhasını irtikâb eden eşhas ki kuttâ-ı tarîk tesmiye olunurlar. Bu makuleler hal ve sıfatlarına ve derece-i şekavetlerine göre, muvakkat veyahut müebbed kürek cezasıyla mücâzat olunur. Fakat içlerinde bu cinayette sabıkalı ve şekavet-i müstemirre ashabından olanlar veyahut tuttukları eşhasa işkence ve gaddarane surette eziyet edenler veya kat-ı tarîk yolunda adam öldürmüş bulunanların idamlarına hükmolunur.

MADDE 63 — Madde-i sabıkada beyan olunan eşkiya ve haydut cemiyeti bir şirket suretinde bulunacağından, işbu şirket-i fesadiyenin umûrunu uzaktan ve yakından idare eden ve öyle eşkiya cemiyeti tertip ve teşkil eyleyen veyahut onlara bilerek ve bilihtiyar esliha ve cephane ve sâir âlât-ı fesadiye veren ve tedarik ediveren veyahut zahire ve me'kûlât gönderen veyahut her ne suertle olur ise olsun, eşkiya cemiyetlerinin müdir ve kumandanlarıyla muhabere-i hafiye-i fesadiyesi vuku bulan ve ol şekavet cemiyetlerinin maksat ve niyetlerini ve hal ve sıfatlarını bildiği halde mecburiyeti olmayarak onlara yatacak ve ihtifa edecek ve toplanacak mahal veren kimseler muvakkaten küreğe konulur.

ZEYL — (3 Cemâziyelâhire 1277) Kuttâ-ı tarîke hal ve sıfatlarını bilerek yataklık edenler kezalik muvakkaten küreğe konulur.

MADDE 64 — Böyle şekavet cemiyetlerinde bir kumanda ve hizmet sahibi olmayan kimselerden, memurîn-i mülkiye ve askeriye taraflarından dağılmaları için ilk defa vuku bulan tenbih ve teklife imtisal ile savuşup giderek veyahut sonra dahi mevki-i fesadın gayrı mahallerde silahsız olarak bila mukavemet tutulan eşhas haklarında ehl-i fesad cezası hükmolunmayıp bi-şahsın işlemiş oldukları cerâyim-i mahsusaları var ise, onlara mebni mücâbât olunur. Ve o makule eşhas zaptiye nezareti altında bulunur.

MADDE 65 — Usât ve eşkiya takımından olup da icray-ı isyan ve şekavete tasaddîden veya taharriyata şürudan mukaddem şerîk-i töhmet olunanları memurîn-i devlete haber verenler yahut taharriyâta şüru olunduktan sonra şerîk-i töhmet olanları tevkif ettirmek esbabını istihsal edenler sairleri hakkında icra olunacak mücâzattan muaf olup fakat iki seneyi tecavüz etmemek üzere zaptiye nezareti altında tutulur.

MADDE 66 — Her kim meydan ve esvakda ve mecma-i nâs olan mahallerde, gerek nutuk irad ederek ve gerek yafta yapıştırarak veyahut matbu varaka neşr eyleyerek, ahali ve sekeneyi işbu fasılda beyan olunan cinayetleri işlemeğe doğrudan doğruya tahrik eder ise, ol cinayetlerin fiilen mürtekibi gibi mücâzat olunur. Fakat zikrolunan tahrikâtın bir gûnâ eser-i fiilîsi zuhur etmez ise nefy-i ebed cezasıyla mücâzat kılınır.

ÜÇÜNCÜ FASIL
Rüşvet Beyanındadır

MADDE 67 — Tervîc-i meram için ne nam ile olur ise olsun her neki alınıp verilir ise rüşvettir. Kezalik rüşvet yolunda bir mülk veya bir mal vakit ve mahalce değerinden fark-ı fâhiş ile dûn ve ziyade pahaya alınıp satıldığı surette, ol mülk ve malın bu vechile satıldığı fiyat ile kıymet-i sahihası beyninde olan tefavütü dahi ayn-i rüşvettir.

Her nevi düğünlerde ve akit cemiyetlerinde hademe-i devlete mahsus olmak üzere, gerek haremler taraflarından ve gerek erkekler canibinden hademeye verilen adi bahşişler müstesna olmak üzere, pay-endaz namiyle ve sair te'vilat ve esâmiyle az ve çok verilen hedâyâ dahi rüşvet hükmündedir. Fakat erbab-ı ihtiyaç tarafından atiyye ve sadaka istidasına vesile ittihaziyle takdim olunan ve beynel-ehibbâ muhabbeten teâtî kılınan meyve ve sâir me'kûlât ve meşrûbât misillû eşyay-ı cüziye ve muhtacîn ve müstahikkîne vehademeye hasbîce verilen atâyâ ve bahşişler ve devletçe bâ-ruhsat-ı seniyye alınan hedâyây-ı resmiye ve aleniye rüşvet değildir.

Gerek doğrudan doğruya bizzat ve gerek adamları vasıtasıyla rüşvet alana mürteşî ve verene râşî ve bunların arasında vasıta olana râiş denilir.

MADDE 68 — Mürteşi her kim olur ise olsun ve herhangi rütbe ve mansıb ve memuriyette bulunur ise bulunsun, iptidâ almış olduğu rüşvet, râşînin cezay-ı nakdîsi olmak üzere kendisinden istirdad ve bir misli dahi kendüye ceza olmak üzere ol mürteşîden alındıktan sonra bu cünhayı eğer ilk defa olarak işlemiş ise, muvakkaten kal'a-bend kılınır ve altı sene müddetle tard cezasına müstahak olur.

MADDE 69 — Râşî her kim olur ise olsun ve her hangi rütbe ve mansıb ve memuriyette bulunur ise bulunsun, verdiği rüşvet akçası madde-i sabıkada beyan olunduğu üzere kendiye cezay-ı nakdî olmak üzere mürteşîden alındıktan sonra kendisi ayniyle mürteşî gibi bu cünhayı eğer ilk defa olarak işlemiş ise, muvakkaten kal'a-bend kılınır ve altı sene müddetle tard cezasına müstahak olur.

MADDE 70 — Râiş her kim olur ise olsun ve hangi rütbe ve mansıb ve memuriyette bulunur ise bulunsun, ayniyle mürteşî ve râşî gibi bu cünhayı eğer ilk defa olarak işlemiş ise, muvakkaten kal'a-bend kılınır ve altı sene müddetle tard cezasına müstahak olur.

MADDE 71 — Mürtesî ve râşî ve râiş erbab-ı rütbe ve memuriyetten oldukları halde dahi haklarında ayniyle ashab-ı rütbe ve memuriyetten olanlar gibi, mücâzât olunur.

MADDE 72 — Mürteşî nisâ taifesinden olduğu ve kocası olup da madde-i irtişâda onun dahi ilminin lahik olduğu bil-isbat tebeyyün eylediği surette alınan rüşvet kezalik iki kat olarak kendilerinden tahsil olunup, kocasıyla beraber haklarında 68. maddede beyan olunan mürteşî cezası icra olunur. Ve mürteşiyenin kocası olmadığı veyahut olup da

madde-i irtişâda haber ve rızası bil-muhakeme tahakkuk etmediği surette, yalnız karı hakkında mücâzat-ı nakdiye icrasından sonra bir sene hapis olunur.

MADDE 73 — Raşiye yani rüşvet veren ve râişe yani vasıta-i rüşvet olan kadınlar ve bunların madde-i rüşvete yek-cihet bulunan kocaları haklarında dahi madde-i sabıkada beyan olunduğu vechile ayniyle mürteşiye cezası icra kılınır.

MADDE 74 — Bir şahıs bir kere irtişâ töhmetiyle müttehem olup, tedîbât-ı kanuniyesini gördükten sonra, ikinci defa olarak tekrar bu fezahati irtikâb eylediği halde almış olduğu rüşvet kendisinden iki kat olarak istirdad birle kendisi beş seneden eksik olmamak üzere muvakkaten kal'a-bend kılınıp müebbeden rütbe ve memuriyetten mahrumiyet cezası dahi beraber hükmolunur.

MADDE 75 — Mükerrir olan râşî ve râiş dahi kezalik beş seneden eksik olmamak üzere kal'a-bend kılınıp müebbeden rütbe ve memuriyetten mahrumiyet cezası dahi beraber hükmolunur.

MADDE 76 — Rüşvet olarak henüz akçe ve eşya alınıp verilmiş olmayıp da, fakat olbabda senet veya tahvil verilmiş veyahut senet dahi alınmayarak rüşvet teâtîsi üzere yalnız bir mukavele-i mahsusa vuku bulmuş olduğu ve bu mukavelenin fiile çıkması râşî ve mürteşînin define muktedir olamadıkları bazı mevâniden neşet eylediği bil-muhakeme sabit ve mütehakkık olur ise, bu makule mukavelelere biaynihi rüşvet alınıp verilmiş nazarıyla bakılıp, bunu mürtekib olanlar haklarında mürteşî ve râşî ve râiş cezaları icra olunur. Şu kadar ki, bu halde cezay-ı nakdî olmak üzere mukavele olunmuş olan rüşvet miktarı akçe râşîden ve bir misli dahi mürteşîden ahz ve tahsil olunur.

MADDE 77 — Bir adam can ve mal ve ırzını velhasıl menfaat-i meşruasını muhafaza için birine rüşvet vermeğe hakikaten mecbur ve muztar olur da, badehu keyfiyeti canib-i hükûmete haber verir ise, vermiş olduğu akçe bil-istirdad kendisine ita olunup bu rüşveti almış olan şahıs hakkında mürteşî cezası icra olunur. Ve bu adam öyle mecburen verdiği rüşveti ber-vech-i muharrer vaktiyle yani sebeb-i mecburiyet ve kendisince olan havfu haşyet mündefi olduğu anda Dersaadet'te ise ba-arzuhal makam-ı âli-i Sadarete ve taşralarda bulunduğu takdirce vali ve mahalleri meclislerine haber vermeyip de âher tarafından duyulduğu takdirde, adeta râşî cezasıyla mücâzat kılınır.

MADDE 78 — Bir adamın hakka makrûn bir işi olup da onun rüyet ve tesviyesi zımnında müracaata mecbur olduğu memur tarafından akçe istenilir ve o dahi gelir haber verir ve isbat eyler ise, maslahatı bervech-i hakkaniyet görüldükten başka kendisinden istenilmiş olan akçe talibinden ahz ile nısfı mükâfaten kendisine i'ta olunur ve rüşveti talip olan hakkında mürteşî mücazatı icra olunur.

MADDE 79 — Her ne husus için olursa olsun, kendisine rüşvet arzolunan kimse ol rüşveti gerek almazdan mukaddem ve gerek aldıktan sonra, âher tarafdan duyulmaksızın nihayet iki ay zarfında, Dersaadet'te makam-ı Vekâlet-i Kübra'ya ve taşralarda ise bulunduğu mahallin en bü-

yük memuruna ve meclisine haber verir ve akçeyi aldığı surette teslim eder ise, hakkında muamele-i tahsiniye icra olunur. Ve eğer akçe henüz alınmamış ise cezay-ı nakdî olmak üzere ol miktar akçe râşîden ahz olunduktan sonra hakkında bâlâda beyan olunduğu vechile râşî hakkında muayyen olan diğer cezalar dahi icra kılınır.

MADDE 80 — Vâridât-ı devletin ihalesi hizmetinde bulunan her kim olur ise olsun, vâridât-ı devleti âher tâlibi var iken birinden akçe alarak veyahut menfaat-i zatiyesine bakarak dûn paha ile ihale eder ise, bunu irtikâb eden memur, emval-i devlet sârıkı hükmünde olarak bervech-i âtî dördüncü fasılda 82. maddede muayyen olan sirkat cezalarıyla mücâzât olunur.

MADDE 81 — Bir kimse diğer bir kimseye bir cinayeti işletmek için rüşvet verir ise ve ol cinayet bâlâda zikrolunan rüşvet cezalarından daha ağır bir cezayı icap eden cinayetlerden olur ise, iptidâ mürteşî yani akçeyi alıp ol cinayeti işleyenden yalnız teâtî olunmuş akçe alındıktan sonra kendisi ve gerek râşî yani akçeyi verip ve ol cinayeti işletmiş olan kimse ve bunlar arasında vasıta var ise, işbu Ceza Kanuname-i Hümayunun'da ol cinayeti işleyen ve işleten ve vasıta olanlar hakkında muayyen olan cezalar ile mücâzat olunurlar.

DÖRDÜNCÜ FASIL

Sirkat-i Emval-i Mîriye Ve İrtikâbât-ı Sâireler

MADDE 82 — Her kim emval ve eşyay-ı mîriyeyi nakden ve aynen sirkat eder ise ,sirkat etmiş olduğu şey iki kat olarak kendisinden ahz ve istirdad ve hazine-i devlete teslim olunduktan sonra, beş seneden ekal olmamak üzere kal'a-bend kılınıp müebbed rütbe ve memuriyetten mahrumiyet cezası dahi beraber hükm olunur.

MADDE 83 — Her kim Devlet-i Aliyye hesabına olarak iştirâsına veyahut beyyine veya imaline memur olduğu her nevi eşyanın bey' ve şirasında ve paha ve miktarında ve imalinde fesat karıştırarak, her ne suretle olur ise olsun, irtikâp eyler ise sârık olacağından madde-i sabıkada tayin olunan mücâzatı görür.

MADDE 84 — Bu makule sârıklar, erbab-ı rütbe ve memuriyetten olmadıkları halde dahi ayniyle ashab-ı rütbe ve memurîn gibi yukarıki maddelerde beyan olunduğu üzere mücâzat olunurlar.

MADDE 85 — Memurîn-i Devlet-i Aliyyeden ashab-ı matlup yedinde bulunan mîrî düyûnu sirki ve senedâtından kırma tarikiyle akçe alanlar veyahut ashab-ı matlubun alacaklarını tediye mukabelesinde kendilerinden para ve sair hedâyâ ahz ve kabul edenler, aldıkları akçe ve eşya her ne ise kendilerinden istirdad olunduktan sonra muvakkaten kal'a-bend kılınır. Bu misillû memurînin daireleri tebeasından ve müteallikat ve mensuplarından kendilerinin müsaadesiyle işbu sirki kırmasını irtikâb

edenler olur ise, gerek onlar ve gerek buna müsaade eden memur haklarında dahi ayniyle bu cezalar icra olunur.

MADDE 86 — Büyük ve küçük kâffe-i memurîn hasbel-memuriye istihdam edeceği amelenin tayin olunan imaliye ve nakliye ücretlerini ve eşya esmânını ashabına tamamen vermez veya noksan ita eder ve ameleyi angarya olarak meccanen işletir ise, bu yüzden ettiği temettüün bir katı ücret ve esmân mukabilinde ashabına verilmek ve diğeri cezay-ı nakdî olmak üzere iki kat olarak kendiden ahz olunduktan sonra muvakkaten kal'a-bend kılınır.

MADDE 87 — Büyük ve küçük memurînden birisi muhafaza-i memlekete ve tahsil hizmetine mahsus olan zaptiye neferâtını nâkıs kullanıp maaşlarını alır veyahut neferât-ı mevcudeyi hizmet-i asliyelerinden bütün bütün ayırıp daire-i mahsusasında hizmetkârlığa tahsis eyler veyahut dairesi hademesini zaptiye defterine yazıp maaşlarını alarak onlara verir ise, gerek noksan-ı neferât için aldığı ve gerek dairesinde kullandığı nefer için ahzettiği ve hademesine zaptiye neferi namiyle alıp verdiği maaş ne miktara bâliğ olur ise, iki misli kendisinden alındıktan sonra muvakkaten kal'a-bend kılınır.

MADDE 88 — Maktûan ilzam olunan emvale dair olan nizamın müzayede ve ihale maddeleri ahkâmını ihlal ve ifsad edecek ve bunizama mugayir olacak hal ve harekette bulunan memurîn ve sair eşhas memuriyetten tard ve bir seneden iki seneye kadar hapis veyahut iki seneden üç seneye kadar nefy olunurlar. Ve bu hareketlerinden dolayı hazine-i devlete ait olan zarar kendilerine tazmin ettirilir.

MADDE 89 — Büyük ve küçük memurîn-i devlet. idaresine ve nezaretine memur oldukları küllî ve cüzî mevadda, mîrî için eşya ve malzeme bey' ve sirasında gerek alenen ve gerek sırran bizzat vahut bilvasıta veya alâ tarikil-müşâreke kendi temettü'leri için ticaret eder veyahut imal ve inşaatta maktûiyet vechile deruhde eyler veya deruhde edenle şerîk olur ise, memuriyetten tard ile bir yıldan iki yıla kadar nefy olunur. Ve eğer bu makule mîrî ahz ve itasında komisyon alır veyahut nükûd ve meskûkât mübadelesinde temettü eder ise, memuriyetten tard ile beraber bir seneden iki seneve kadar hapis yahut iki seneden üç seneye kadar nefy ile mücazat olunur.

MADDE 90 — Her ne suretle olursa olsun zimmetine mal-i mîrî geciren veyahut âhere geçmesine müsaade eden mülkive ve malive memurları, memuriyetinden tard ile üc aydan iki seneye kadar hapis veyahut altı aydan üç seneye kadar nefy olunur.

MADDE 91 — Asâkir-i berrive ve bahrive levâzımâtı için mübâvaâta memur ve müteahhid olup da sebebivet yalnız kendisinde olarak levâzımât-ı askeriyeye nakîsa ve halel getiren eşhasdan mübâvaası mukavele olunmuş olan esvanın pahası için alel-hesap akçe almış ise, istirdad ve tazmin etirildikten sonra alınan tazminin rubu miktarı dahi cezay-ı nakdî ahz olunur...

MADDE 92 — Mübâvaât-ı mîrive maddesine halel veren eşhasa memurîn-i devletten muavenet eden olur ise üç sene haps olunur.

MADDE 93 — Levâzımât-ı askeriyeye müteallık imal ve mübâyaası mukavele ve taahhüdât altına giren şeyler, bilâ-özür makbul vaktiyle verilemeyip teahhür etmiş olduğu veyahut ita ve imal olunacak eşyanın cins ve keyfiyet vekemiyetine hile ve fesat karıştırıldığı takdirce, kendilerinden lazım gelen tazminatın rub'u miktarı cezay-ı nakdî dahi alınır.

BEŞİNCİ FASIL

Nüfûz-i Memuriyet Ve Mevkiini Suistimal Edenler Ve Vazife-i Memuriyetini İfa Etmeyenler

MADDE 94 — Mürafaa ve muhakemesi derdest-i rü'yet olan her nevi deâvîde, mücerret hakkaniyete hizmet için, her kim olur ise olsun mahâkim ve mecâlise şifahen ve tahriren malumat vermeye mezun olduğundan ve böyle tebliğâtın hükme medarı karâin ve emârat mertebesinde olacağından bu kaide müstesna olarak sair suretle tasahhub ya garaz ile müddei ve müddeâaleyhin lehinde ve aleyhinde mahâkim ve mecâlise büyük ve küçük memurîn tarafından bizzat veya bilvasıta tahriren ve şifâhen bir gûnâ emir ve iltimas ve rica vukua gelir ise, bu makule memurîn haklarında ve bu yolda hilaf-ı usul hareket eden mahâkim ve mecâlis hakkında terettüp eden mücâzâtın derecâtı ber vech-i âtî beyan olunur.

MADDE 95 — Bâlâda beyan olunduğu vechile vuku bulan müdahale, bir memurun mevki-i memuriyeti nüfuziyle emir ve tahakküm ve tecebbür suretinde vuku bulmuş ise, mecalis ve mahakim tarafından muhalefetle devlete bildirildikte ol memur tard cezasıyla tedip olunur. Eğer bu müdahale iltimas ve rica suretinde vuku bulur ise, mahâkim ve mecâlis tarafından kezalik muhalefetle devlete bildirildikte bu rica ve iltiması eden kimseden on mecidiye altınından elli mecidiye altınına kadar mücazat-ı nakdiye alınır.

MADDE 96 — Bu makule deâvîye vuku bulan müdahele üzerine ol dava bigayr-i hakkın hükmolunmuş ise, bu hükmü emir ettirmiş olan memur memuriyetten tard olunduktan sonra üç aydan bir buçuk yıla kadar hapis yahut altı aydan üç yıla kadar nefy ile mücâzât olunur. Ve eğer bu hüküm iltimas ve rica üzerine vuku bulmuş ise, o makule rica ve iltimas eden kimseden alınacak mücâzât-ı nakdiyeden başka bir buçuk aydan üç aya kadar hapis yahut üç aydan altı aya kadar hapis yahut üç aydan altı aya kadar nefy olunur.

MADDE 97 — Bir davada vuku bulan emir ve iltimas ve ricayı mahâkim ve mecalisden biri devlete ihbar eylemez ise, velev ol emir ve iltimas ve ricayı icra etmemiş olsa bile, hakim ya reis bulunan kimse memuriyetten tard ile mücâzât olunur.

MADDE 98 — Eğer bu makule vuku bulan emir ve iltimas ve ricayı mahâkim ve mecâlisden biri devlete ihbar etmedikten başka, ol emir ve iltimas ve ricaya mebni hilaf-ı hakikat hükmeylemiş ise, gerek hakim ve

gerek meclis reisi altı sene müddetle tard ve üç sene müddetle nefy cezalarıyla ve meclis azası yalnız altı sene müddetle tard cezasıyla mücâzat olunurlar. Ve gerek hakim ve reisin ve gerek azanın hiç bir vakitte mahâkim ve mecâlis memuriyetlerinde istihdamları caiz olamaz.

MADDE 99 — Büyük ve küçük memurînden her kim olur ise olsun, evâmir-i devlet ve ahkâm-ı kavânîn ve nizamât icrasına ve her nevi emval-i mürettebenin tahsiline muhalefet için sarf-ı nüfuz ve kuvve-i müessire edecek ve ettirecek olur ise, muvakkaten haps cezasıyla mücâzât olunur. Ve eğer memurların bu vechile hareketi âmirlerinin emriyle zaruri ve mecburi vuku bulmuş ise, bu ceza bu makulelerin hakkında cari olmayıp iptida emir kimden zuhur etmiş ise, onun hakkında icra kılınır. Ve eğer bu misillû bir hareket daha ağır bir cinayeti müeddi olur ise o ağır cinayetin cezası hüküm ve icra olunur.

ZEYL (3 Cemaziyelâhir 1277) Bu vechile sarf-ı nüfuz ve kuvve-i müessire edenler memurînden değil ise bir seneden ziyade olmamak üzere kezalik hapis cezasıyla mücâzât olunur.

MADDE 100 — Vali ve mutasarrıf ve kâim-makam ve defterdar ve hükkâm ve mal müdürleri ve kaza müdürleri bulundukları eyalet ve sancaklar ve kazalar velhasıl hükümetlerinin cereyan ettiği mahallerde ahalinin havâyic-i zaruriyesinden olan hububat ve erzak ve sair malzemeleri alıp satarak ticaret eylemeleri memnuniyet-i külliye ile memnu olduğundan, bunlardan işbu ticaret-i memnuaya bizzat ve her türlü iştirak ve vasıta ile alenen ve sırran her kim cesaret eyler ise, memuriyetinden tard ile 25 mecidiye altınından bin mecidiye altınına kadar cezay-ı nakdî alınır. Ve bunların bulundukları mahallerde kendi emlâk ve arazisi var ise, mahsulatının ticareti işbu kaideden müstesna tutulur.

MADDE 101 — Her bir memur devlet-i aliyyenin ilan ve işâasını irade eylediği ferman-ı âlî ve emirname-i sami ve tenbihat-ı saireyi nezd-i Devlet-i Aliyyede kabule şayan olacak bir mazeret-i sahihaya mübteni olmayarak tehir eyler ise, memuriyetinden tard olunur. Ve bu hareketin eseri devlet ve memleketçe bir mazarratı mûcip olur ise o makule mazarrata sebep olanlar haklarında mürettep olan ceza dahi başkaca icra kılınır.

MADDE 102 — Maiyyet memuru, mafevkinde bulunan âmiri tarafından vazife-i memuriyetine ait olan tenbihatı infaz ve icrada bila-sebeb-i sahih terâhî ve kusur eder ise, bir aylık maaşı miktarı cezay-ı nakdî alınır. Ve eğer zabıtanın tenbihatını adem-i itaatle icra etmez ise, memuriyetinden tard ile tedip olunur. Ve bu tehir ve tatil ve adem-i itaat keyfiyetleri devlet ve memleketçe bir mazarratı mûcip olur ise, o makule mazarrata sebep olanlar haklarında mürettep olan ceza dahi başkaca icra kılınır.

ALTINCI FASIL

Memurîn-i Hükumet Tarafından Efrâd Hakkında Taaddiyât Ve Sui Muamelât Vukuunda İcra Olunacak Mücâzât

MADDE 103 — Mahakim ve mecâlis erbabından ve sair memurîn-i devletten biri, müttehem olan eşhasa cürümlerini söyletmek için eziyet ve işkence etmeyi hüküm veyahut icra eder ise, muvakkaten kal'a-bendlik ve müebbeden rütbe-i memuriyetten mahrumiyet cezalarıyla mücâzat olunur. Ve bunu maiyyet memurları mâfevkinde bulunan amirlerinin emriyle yapmış ise, bu cezalar bu emri eden kimse hakkında icra kılınır. Ve işkence olunan şahıs bundan müteessiren fevt olur veyahut eziyetten dolayı azasından birine bir gûne zarar ve noksan isabet eyler ise, buna cüret eden memur hakkında kâtil yahut cârih cezası dahi icra edilir.

MADDE 104 — Mahâkim ve mecâlis erbabından vesair memurîn-i devletten biri, mücrimiyete kanunen tayin olunan mücâzattan ziyade ve ağır suretle muamele eylemeyi hüküm veya icra eder ise, altı aydan üç seneye kadar hapis ve fîmâ Ba'd mahâkim ve mecâlis memuriyetlerinde kullanılmamak üzere tard olunur.

MADDE 105 — Her bir memur, kavânîn-i mülkiye ve askeriye ve müesses olan zaptiye nizamının cevaz verdiği hususattan gayri ahvalde ve kavânîn ve nizâmâtın tayin ettiği usulden başka olarak memuriyeti sıfatı ile bir kimsenin hanesine cebren girer ise, altı aydan üç seneye kadar hapsolunur. Ve bunu amirinin emri ile yapmış olduğu tebeyyün eder ise, kendisi cezadan ma'fuv tutulup amiri her kim ise bu ceza onun hakkında icra olunur. Ve memurînin gayrı dahi her kim olur ise olsun, ya ihafe veyahut cebr ile bir kimsenin hanesine girer ise bir haftadan altı aya kadar hapis ile mücâzât kılınır.

MADDE 106 — Kuvve-i cebriye imaline memur olanlar ve zaptiye memurları ve ihzar memuru, emr-i memuriyetlerini icrada ve mafevkinde bulunan amirlerinin emrini infazda, kanun ve nizamın tayin ettiği usulden gayrı surette olarak bir kimse hakkında bir su-i muameleye yani kesr-i ırz ve namusa sebep olacak veyahut cismen eza verecek halete tasaddi eder ise, harekât-ı vakıasının derece-i şiddetine göre bir haftadan bir seneye kadar hapis ile mücazat olunur.

MADDE 107 — Büyük ve küçük memurîn ve ashab-ı rüteb-i Devlet-i Aliyye taraflarından bir kimsenin mal ve emlaki cebren iştira ve fuzuli iddia ile bigayr-ı hakkın zaptolunmak veyahut sattırılmak misillû hâlât vuku bulur ise, ol emlak ve emval aynen ve mevcut olmadığı halde kıymeti nakden sahib-i evveline red ettirilip buna mütecâsir olan memur herhangi rütbede olur ise olsun, derece-i töhmetine göre altı aydan üç seneye kadar nefy ve müebbeden rütbe ve memuriyettenmahrumiyet cezasıyla mücâzat olunur.

MADDE 108 — Re's-i memuriyete bulunan büyük ve küçük memurîn ve bunların maiyetlerine tayin olunan memurlar ve memurînin istihdam eyledikleri adamlar ve her nevi vâridât-ı devleti maktûan deruhde edenler ve bunların adamaları, devletçe muayyen olan vergi ve a'şâr ve rüsûmât ve sair aidatın miktarından ziyade bir şey ahz ve istihsal ederlerse, re's-i memuriyette bulunan memurîn ile mültezimler muvakkaten kal'abendlik cezasıyla ve maiyet memurları ve memurîn adamları altı aydan üç seneye kadar hapis cezasıyla mücazât olunur. Ve zaid olarak aldıkları akçe, her ne miktar ise red ettirildikten sonra, mehuzları olan akçenin bir misli dahi cezay-ı nakdî olarak ahz ve istihsal kılınır.

MADDE 109 — Kanunen tayin olunan mücâzât-ı nakdiyeden maada cerime olarak büyük ve küçük kâffe-i memurîn cüzî ve küllî akçe ve sair şey alır veya kanunen tahsiline memur olduğu mücâzât-ı nakdiyenin miktarından fazla olarak cüzî ve küllî bir şey ahzeyler veyahut tayin olunacak cezay-ı nakdîyi kablel-muhakeme alır ise, aldığı şey iki kat olarak kendisinden ahz ile biri ashabına verilip buna mütecâsir olan memur rüşvet cezasıyla mücâzat olunur.

MADDE 110 — Devletçe ve nizamen tayin olunan ve ahalice bilicap lüzum görünen hidemât-ı umumiyeden başka memurîn-i devlet ve vücûh-i memleket, angarya olarak bila ücret meccanen her nevi işde adam kullanır ise, buna mütecâsir olan kimseden öyle meccanen istihdam eyledikleri adamların mahallerince olan ücret-i marufeleri ahz ile ashabına bit-teslim memuriyetten ise tard olunup, her biri derece-i töhmetine göre altı aydan üç seneye kadar nefy ile mücâzât olunur.

MADDE 111 — Büyük ve küçük kâffe-i memurîn ve memur adamları ve maslahat ve ihzar mübaşirleri ve zaptiye ve asâkir-i muvazzafa neferâtı ve zâbıtanı gelip geçtikleri yerlerde ahalinin hanelerine konup cebren ve meccanen yem ve yiyecek alırlar ise, aldıkları her ne ise semeni eshabına red ettirildikten ve kendileri memuriyet ve hizmetlerinden tard olunduktan sonra bir haftadan bir aya kadar hapis ile tedip ve asâkir-i muvazzafanın hey'etçe hareketlerinde bu misillû şeylere cesaret ederler ise, aldıkları eşyanın esmanı zabıtânından ahz ile sahiplerine teslim ettirildikten sonra hizmetlerinden dahi çıkarılıp altı aydan üç seneye kadar hapis ile mücâzât olunur.

YEDİNCİ FASIL

Memurîn-i Devlet-i Aliyyeye Muhalefet Ve Adem-i İtaat Ve Hakaret Edenlerin Cezası

MADDE 112 — Mahâkim ve mecâlis memurlarına ve sair memurîn-i Devlet-i Aliyyeye memuriyetlerini icrada iken veyahut icra ettikleri hükm-i memuriyetten dolayı bunların kadr ve namuslarına nakîsa verecek suretle vesile-i hakarete ve itâle-i lisana ve ihâfeye cüret eyleyenler olur ise, bir haftadan altı aya kadar hapsolunur. Ve bu hakaret ve itâle-i lisan ve ihâfe keyfiyetleri mahâkim ve mecâlisin mürafaası vaktinde vuku bulur ise, buna mütecâsir olan kimse altı aydan bir yıla kadar hapsolunur.

MADDE 113 — Asâkir-i nizamiyenin ve hükümet tarafından alel-ıtlak zabıtaya ve idareye memur bulunanların memuriyetlerini icrada veyahut icra ettikleri hükm-i memuriyetten dolayı kadr ve namuslarına nakîsa verecek suretle haklarında muamele-i hakarete ve itâle-i lisana ve ihâfeye cüret edenler olur ise, bir mecidiye altınından üç mcidiye altınına kadar cezay-ı nakdî ahzolunur. Ve bu misillû hakaretler asâkir-i nizamive zâbıtânı ve zaptiye sergerdeleri haklarında vuku bulur ise, bir haftadan bir

aya kadar hapsolunur. Ve eğer bu misillû hakaret ve ihâfenin icrasında teşhîr-i silah eden olur ise herhalde altı aydan iki seneye kadar hapsolunur.

MADDE 114 — Memurînden birini veya asâkir-i nizamiye ve zaptiyeden bir neferi, memuriyetlerini icrada iken veyahut icra ettikleri hükm-i memuriyetten dolayı darba cüret eden olur ise, velev bila silah olarak eser-i cerh zuhur etmese bile, altı aydan iki seneye kadar hapsolunur.

MADDE 115 — İcray-ı hükümete ve zapt ve idare-i memlekete memur olan büyük ve küçük kâffe-i memurîn-i devlet, icray-ı vazife-i memuriyet eder iken veyahut icra ettikleri hükm-i memuriyetten dolayı bir adam bunlardan birini cerheder veyahut hastalığına sebep olacak suretle bir fiil-i müessire cesaret eyler ise, vuku bulan cürmünün derecesine göre kanunen terettüp eden cezanın iki katı ile mücâzât olunur.

MADDE 116 — Mahâkim ve mecâlise resmen davet olunanlar bila özr-i makbul gelmekten istinkâf ederler ise, bir beyaz mecidiyeden beş altın mecidiyeye kadar cezay-ı nakdî alınıp bu istinkâf tekerrür ettikçe mücâzât dahi kat kat zam ve ahz olunur.

SEKİZİNCİ FASIL

Mahpus Kaçırmaya Ve Erbab-ı Cinayeti İhfâya Mütecâsir Olan Eşhasa Dairdir

MADDE 117 — Her ne suretle olur ise olsun, hükümet tarafından ahz ve tevkif olunan eşhasın firarı vukuunda, bunların nakl ve îsâline memur olan zâbıtân ve neferât ve mübaşirler ve bunların mahbeslerde muhafazalarına memur olan karakol ve hapisci ve zindancı ve nöbetçi ve kapıcı ve bunlar gibi memurlar, hilaf-ı usul ve nizam kayıtsızlık ve teseyyüb ederek erbab-ı cinayetin firarı vuku bulur ise, ol suretle hareketleri zuhura gelenler bir haftadan iki aya kadar hapsolunur. Ve bunda memurînin sun ve garazı var ise buna mütecâsir olan memur, firar eden eşhasın badi-i mahbusiyeti olan cinayetin derecâtına göre altı aydan üç seneye kadar haps ile tedip olunur.

MADDE 118 — Hapis ve tevkif olunan eşhası munafazasına memur olmayan kimselerden bir adam, mahbûsînin firarı esbabını tahsil ve teshil eder ise, bir haftadan altı aya kadar hapis ile mücâzât kılınır.

MADDE 119 — Gerek mahbûsînin muhafazasına memur olan ve gerek sair kimesnelerden bir adam, mahbûsînin zor ile firarları esbabını teshil için bunlara âlât ve edevât ve esliha ita eder ise, muvakten kürek cezasıyla mücâzât olunur.

MADDE 120 — Mahbûsînin muhafazasına memur olanlardan bir kimse, akçe alarak bir mahbus kaçırdığı surette eğer mahbusun cürmü katl ve müebbed kürek ya kal'a-bendlik cezalarından birini mûcip olan

cinâyâttan ise, aldığı akçenin iki katı cezay-ı nakdî alındıktan başka muvakkaten kürek cezasıyla mücâzât olunur. Ve eğer mahbusun cürmü bunların mâdûnunda bir cürüm ise mürteşi hakkında muayyen olan ceza ile mücâzât olunur.

MADDE 121 — Mahbesden firar edeni veyahut bir cinayet ile müttehem olanı bir kimse bilerek hanesinde ketm ve ihfâ eder ise altı aydan iki seneye kadar haps olunur. Ve usul ve fürudan olan akraba ve ezvâc ve birader ve hemşiresi işbu mücâzâttan *bila istisna* muaf olurlar.

DOKUZUNCU FASIL

Mühür Fekkine Ve Emanet Eşya Ve Evrak-ı Resmiyenin Ahzine Mütecâsir Olanların Mücâzâtı

MADDE 122 — Devlet idaresinin veyahut mahâkiminin emriyle her ne maslahata dair olur ise olsun, bir mahal veya eşya ve evrakın hıfzı için vaz olunan mühür bozulup açıldığı halde, ol mührün muhafaza memuru var ise ve bu keyfiyet onun gaflet ve teseyyübüyle vukua gelmiş ise beş mecidiye altınından elli mecidiye altınına kadar cezay-ı nakdî alınır. Ve bu mühür cinâyâta dair evrak ve eşya üzerinde bulunup da fekk olunmuş ise, bu cezay-ı nakdîden başka ol evrak ve eşyanın müteallık olduğu cinayetin derecesine göre muhafazasına memur olan adam üç aydan bir seneye kadar hapis ile mücâzât olunur.

MADDE 123 — Bâlâda beyan olunduğu üzere cinâyâta dair olan evrak ve eşya üzerine vaz olunan mühürü bozup açan kimse, altı aydan bir seneye kadar hapis ile tedip olunur.

Ve bunu bizzat muhafazaya memur olan yapmış ise, bir seneden üç seneye kadar hapis ile mücâzât kılınır.

MADDE 124 — Sair her nevi masâliha dair olarak bir mahal ve eşya ve evrak üzerinde bulunan mührü bozup açan kimse bir haftadan altı aya kadar hapis ile mücâzât kılınır. Ve bunu bizzat muhafazasına memur olanlar yapmış ise altı aydan bir seneye kadar hapis olunur.

MADDE 125 — Mühür fekkiyle vuku bulan sirkate mütecâsir olanlar, haklarında ayniyle mahfuz ve kapalı mahallin kapı kilitlerin kırarak sirkate mütecâsir olanlar hakkında mürettep olan mücâzat icra kılınır.

MADDE 126 — Devletçe evrak-ı mühimme ve senedât ve ceride ve defâtir ve muhakemâta dair olan kâğıtlar muhafazalarına mahsus olan mahallerden veyahut muhafazasına memur olan adamların ellerinden ahz ve sirkat olunur veya mahv ve telef ettirilir ise bu keyfiyet muhafazasına memur olanların adem-i tekayyüd ve teseyyüblerinden neşet ettiği mütehakkık oldukda bir aylık maaşı miktarı cezay-ı nakdî alınır ve bir haftadan üç aya kadar hapsolunur.

MADDE 127 — Yukarıki maddede beyan olunduğu üzere, sirkate veya mahv ve telef maddelerine cesaret eden kimselere altı aydan iki seneye kadar hapis ve bu evrak-ı mühimme sirkati veyahut telefi hıfzına memur olanlar tarafından vuku bulur ise, cezay-ı nakdî olarak bir aylığı alındıktan sonra bir seneden üç seneye kadar hapis ile mücâzât kılınır.

MADDE 128 — İşbu mühür fekki ve sirkat ve mahv ve itlaf-ı evrak cinayetleri, hıfz-ı evraka memur olanlar üzerine bazı eşhas tarafından cebr ve hücum ile vuku bulduğu halde, buna mütecâsir olanlar muvakkat kürek cezasıyla mücâzât kılınır.

MADDE 129 — Posta ve sair bu makule vasıtalara tevdi olunan mekâtîbi küşad eden ve ettiren memurlar ve bilhassa buna malumatı olan posta memurları, bir mecidiye altınından beş mecidiye altınıa kadar cezay-ı nakdî alındıktan baska bir avdan üç seneye kadar hapsolunur.

ONUNCU FASIL

Salahiyet Ve Mezuniyeti Olmaksızın Sıfat-ı Resmiyede Bulunanlar

MADDE 130 — Her kim Devlet-i Aliyyeden salahiyet ve mezuniyeti olmaksızın hod be hod bir memuriyet-i mülkiye ve askeriye sıfatında görünür veyahut bu memuriyetlere müteferri mevaddı icra eyler ise, üç aydan eksik olmamak üzere hapis cezasıyla mücâzât olunur. Ve bu harekete mütecâsir olan, sahte ferman-ı âlî ve emirname-i sâmî ve buyuruldu misillû evrak-ı resmiye irâe ve neşriyle sahtekârlığa cüret eder ise, hakkında 15. fasılda beyan olunacağı vechile sahtekâr cezası dahi ayrıca hüküm ve icra kılınır.

MADDE 131 — Taraf-ı Devlet-i Aliyyeden nâil ve mezun olmadığı nişanı takan ve kendi rütbesinin mafevkınde elbise-i resmiye giyen ve yahut hiç rütbe ve memuriyeti olmadığı halde üniforma telebbüs eyleyen aşhas üç aydan iki seneye kadar hapis cezasıyla mücazat kılınır.

ONBİRİNCİ FASIL

İmtiyâzât-ı Mezhebiyeye Taarruz Edenler İle Bazı Asâr-ı Kadime Ve Mutebereyi Tahrip Ve Rahnedar Edenlere Dairdir

MADDE 132 — Sunûf-i tebea-i şahânenin devletçe icrasına mezun oldukları resim ve âyinlerin, bir kimse tarafından taarruz vuku bulur veyahut bunların icrasına fiilen ve tehdiden mümanaat vukua gelir ise, ol kimse derece-i muamelesine göre bir haftadan üç aya kadar hapis ile tedip olunur.

MADDE 133 — Hayrât-ı şerife ve tezyinât-ı belediyeden olan ebniye ve âsâr-ı mevzûayı hedm ve tahrip veyahut bazı mahallerini kırıp rahnedar eden ve cevâmi havlularında ve seyir yerlerinde ve esvak ve meydanlardaki ağaçları kat' ve telef eyleyen olur ise, zararları tazmin ettirildikten sonra bir aydan bir seneye kadar hapis ile mücâzât olunur. Ve bir mecidiye altınından on mecidiye altınına kadar cezay-ı nakdi alınır.

ONİKİNCİ FASIL
Telgraf Muhaberâtını İhlal Edenler

MADDE 134 — Her kim olur ise olsun, kayıtsızlıkla telgrafın hizmet ve hareketini veyahut âlâtını muhabereye mani olacak suretle ihlal eder ise, beş mecidiye altınından elli mecidiye altınına kadar cezay-ı nakdî alınır. Ve eğer bunu kasden yapmış olduğu sabit olur ise, bu cezay-ı nakdîden fazla üç aydan iki seneye kadar hapsolunur.

MADDE 135 — Her kim olur ise olsun telgraf tellerini veyahut porselen ve direklerini kesr ve tahrip misillû hâlât ile tatil-i muhabereye sebep olur ise, üç mahdan iki seneye kadar hapis olunur ve beş mecidiye altından elli mecidiye altınına kadar cezay-ı nakdî alınır.

MADDE 136 — Her kim olur ise olsun memâlik-i Devlet-i Aliyyede bir gûne ihtilal ve fesad vukuu esnasında telgrafın bir veya daha ziyade hatlarını tahrip veyahut sair cihetle işlemesini men' veyahut cebren ve sair suretle zaptederek beynel-memurîn cereyan edecek muhaberât ve mürâselâtı tatil ve vasıta-i telgraf ile mektup gönderenleri teâti-i mürâselâttan men' ve zecr eyler ise, veyahut telgraf hattının tamirine cebren muhalefet eder ise, elli mecidiye altınından ikiyüz mecidiye altınına kadar mücâzât-ı nakdiye alındıktan başka muvakkaten küreğe konulur.

Onüçüncü Fasıl
Bila Ruhsat Matbaa Küşad Edenlere Ve Emir Ve Ruhsatla Açılmış Olan Matbaalarda Evrak-ıMuzırra Tab' Ve Nesreyleyenlere Ve Mekteplerin Usul-i Talimiyesine Dairdir

MADDE 137 — Her kim Devlet-i Aliyyenin emir ve ruhsatı olmayarak bir matbaa küşadıyla kitap ve evrak tab' eyler ise, matbaası kapattırıldıktan sonra cezay-ı nakdî olarak elli mecidiye altını ahz olunur.

MADDE 138 — Devlet-i Aliyyenin emir ve ruhsatıyla açılmış olan matbaalarda, saltanat-ı seniyye ve erbab-ı hükumet ve tebea-i saltanat-i seniyyeden olan bir millet aleyhinde gazete veya kitap ve evrak-ı muzırra tab' ve neşrine mütecâsir olan kimsenin iptida basdırmış olduğu şeylerin zaptıyla derece-i cürmüne göre matbaası muvakkaten veyahut bü-

tün bütün kapattırıldıktan sonra on mecidiye altınından elli mecidiye altınına kadar cezay-ı nakdî ahzolunur.

MADDE 139 — Adâb-ı umumiyeye muhalif olarak nazmen ve nesren hezl ve hicve dair şeyleri veyahut edepsizce resim ve tasviri basan ve bastıran ve neşreden kimseden bir mecidiye altınından beş mecidiye altınana kadar mücâzât-ı nakdiye alınır ve 24 saatten bir haftaya kadar hapis olunur.

MADDE 140 — Maarif-i umumiye nizâmâtının hilafına olarak bir kimse mektep açar ise, açtığı mektep kapattırıldıktan sonra beş mecidiye altınından otuz mecidiye altınına kadar cezay-ı nakdî alınır.

MADDE 141 — Maarif-i umumiye nizâmâtının hilafına olarak bila ruhsat muallimlik eden olur ise, muallimlikten men' ile iki mecidiye altınından on mecidiye altınına kadar cezay-ı nakdî alınır.

MADDE 142 — Maarif-i umumiye nizâmâtının hilafına olarak bir mektepde bir kitap tedris olunur ise, ol kitabı okutturan mektep müdürü ve eğer mektebin müdürü yok ise ol kitabı okutan muallim bir haftadan bir seneye kadar hapis ile mücâzât olunur.

Ondördüncü Fasıl
Kalpazanlık Beyanındadır.

MADDE 143 — Devlet-i Aliyyede tedavülü nizamen makbul ve mukarrer olan altın ve gümüş meskûkâta takliden meskûkât kat' eden ve zikr olunan meskûkât-ı mukarrereden tîzâb ve sair âlât ve tarik ile az ve çok altın ve gümüş ihraç ve ifraz ederek kıymetlerini tenkîs eyleyen ve bir sikkeyi daha kıymetli olan âher bir sikke yerine sürmek üzere onun renginde yaldızlayan ve o misillû kalp vezüyûf meskûkâtın memâlik-i mahrûsede tedavülüne veyahut bilâd-ı ecnebiyeden gelip memâlik-i Hazret-i Şahaneye dühulüne muîn olan ve kalp sürücülüğüyle meşgul bulunan kimseler on seneden eksik olmamak üzere muvakkaten küreğe konulur.

MADDE 144 — Her kim memâlik-i mahrûsede tedavül etmekte olan meskûkât-ı nühasiyeye takliden sikke kat' eder ve o misillû kalp meskûkâtın memâlik-i mahrûsede tedavülüne veyahut bilâd-i ecnebiyeden gelip derûn-i memâlik-i Hazret-i Padişahîye dühulüne muîn olur ise muvakkaten küreğe konulur.

MADDE 145 — Her kim memâlik-i mahrûsede meskûkât-ı ecnebiyeye takliden sikke kat' eder veya meskûkât-ı ecnebiyenin 143. maddede beyan olunan tarikler ile kıymetini tenkîs ya rengini tağyîr eyler veyahut o makule kalp ve züyûf meskûkât-ı ecnebiyenin memâlik-i mahrûsede tedâvülüne ve hariçten memâlik-i Hazret-i Mülûkâneye dühulüne muîn olur veya bunların sürümüyle meşgul bulunur ise muvakkaten küreğe konulur.

MADDE 146 — Mevâdd-ı sâbıkada beyan olunan kalp ve züyûf meskûkâtı sahih zanniyle alıp veren kimseler haklarında kalp sürücülük töhmeti azv olunmak iktiza etmeyip fakat o makule meskûkât-ı fâside ellerine geçtikden sonra kalp ve züyûf olduğunu vâkıf oldukları halde sürerler ise sürdükleri meblağın lâ akall üç misli ve nihayet altı misli cezay-ı nakdî alınır ve bu cezay-ı nakdî hiç bir halde bir mecidiye altınından aşağı olmaya.

MADDE 147 — 143,144 ve 145. maddelerde beyan olunan cinayetler ile müttehem olan kimselerden, ol cinayetlerin tamam-i icrasından evvel yahut daha hükümet tarafından emr-i taharriyata şürû olunmazdan mukaddem, keyfiyeti ve mütecâsir olanları canib-i hükümete ihbar eden ve emr-i taharriyata şüru' olunduktan sonra daha sair müttehemlerin ahz ve girift olunmalarına hizmet eyleyenler mücazâttan muaf olup fakat muvakkaten zaptiye nezareti altına alınırlar.

Onbeşinci Fasıl

Sahtekârlık Beyanındadır.

MADDE 148 — Evâmir-i Devlet-i Aliyyeye taklid eden veya ettiren veyahut evâmir-i aliyyeyi tağyir eden ve ettiren ve memurîn-i devletin "sahha" ve imzasını taklid eden ve ettiren ve Devlet-i Aliyye memuriyetlerine ve memurlarına mahsus bir mühre takliden sahte mühür imal eden ve böyle sahte mührü istimal eyleyen ve bilcümle hazâin ve mal sandıklarının mütedâvil olan eshâm ve tahvilât ve sirki ve sâir her gûne senedâtını taklid veya sahtekârlıkla tağyir eden ve böyle sahte kavâim ve senedler istimal veyahut memâlik-i mahrûseye ithal eyleyen kimseler on seneden aşağı olmamak üzere muvakkaten kürek ya kal'a-bendlik cezasıyla mücâzât olunurlar.

MADDE 149 — Her kim mîrîye müteallık olan her nevi tuğralı damgalardan birini taklid veya sahtekârlık suretiyle tağyir eder ise, on seneyi tecavüz etmemek üzere muvakkaten kürek ya kal'a—bendlik cezasıyla mücâzât kılınır. Ve böyle tuğralı mîrî damgalarından birini bir takrib ele geçirip de onu devlet ve memlekete muzır olacak surette istimal eden kimse üç sene hapsolunur.

MADD E150 — Her nevi emtia ve eşya üzerine Devlet-i Aliyye namına olarak basılmaya mahsus olan ve gerek bir memuriyete ve gerek devletin ruhsatıyla olan bir şirkete veyahut bir ticaret evine mahsus bulunan her nevi mühür ve damga ve nişanlara taklid veyahut o makule sahte damga ve nişanları istimal eyleyen kimse üç sene hapis ile mucâzât olunur. Ve bu sahtekârlığından dolayı vaki olan zarar kendisine tazmin ettirilir. Ve her kim bu misillû mühür ve damga ve nişanların asıllarını bir takrib ele geçirip de gerek hükümet ve memuriyetlerin ve gerek bir cemiyet-i ticaretin ve bunların emsali heyet ve şirket-i mahsusanın

menfaatine muzır olacak halde istimal eyler ise altı aydan bir seneye kadar hapis ile tedip kılınır. Ve bu suretle vaki olan zarar dahi ol kimseye tazmin ettirilir.

MADDE 151 — Mevâdd-ı sâbıkada beyan olunan sahtekârlık ile müttehem kimselerden her kim ol cinayetlerin tamami-i icrasından evvel veyahut daha hükümet tarafından emr-i taharriyata şüru' olunmazdan mukaddem, keyfiyeti ve mütecâsir olanları canib-i hükümete ihbar eder ve emr-i taharriyata şüru' olundukdan sonra dahi sair müttehemlerin ahz ve girift olunmalarına hizmet eyler ise, mücâzâttan muaf olup fakat muvakkaten zaptiye nezareti altında tutulur.

MADDE 152 — Memurînden her kim olur ise olsun, hîn-i icray-ı memuriyetinde mukaddema yapılmış olan ilam ve mazbata ve sair senedâtın veya defter ve ceride ve sair sicillâtın, gerek sutûru arasına ilave veyahut hat ve hatem veya imzayı tağyir ile veya bir şahsın ismi yerine diğer bir şahsın ismini koymakla sahtekârlık eder ise, on seneden aşağı olmamak üzere muvakkaten kürek yahut kal'a-bendlik cezasıyla mücâzât olunur. Ve eğer bu sahtekârlığı eden kimse memurînden değil ise, yedi seneyi tecavüz etmemek üzeremuvakkat kürek veyahut kal'a-bendlik cezasıyla mücâzât kılınır.

MADDE 153 — Bir memur mecâlis ve mahâkimde ve sair umûr-i ibâd rüyet olunan mahallerde, erbab-ı masâlih için yapılan her nevi senedât ve evrak-ı resmiyeyi memuriyeti iktizasınca tanzim eder iken, gerek sahib-i maslahat olanların takrir ve ifadelerini başka türlü yazarak veyahut keyfiyet-i gayr-ı sahihayı sahih yerine veyahut itiraf olunmayan bir hal ve keyfiyeti itiraf olunmuş hükmüne koyarak hilekârlıkla asl-ı maddeyi veyahut ahval-i müteferriasını tağyir ile sahtekârlık eyler ise, on seneden aşağı olmamak üzere muvakkaten kürek yahut kal'a-bendlik cezasıyla mücâzât olunur.

MADDE 154 — Maddeteyn-i sâbıkateynde beyan olunan sahte evrakı bilerek istimal edenler, yedi, seneyi tecavüz etmemek üzere muvakkaten pranga-bend ya kal'a-bend kılınır.

MADDE 155 — Bir şahsa müteallık olan evrak-ı mahsusada, bâlâda beyan olunan suretle sahtekârlık eden ve bu makule sahte evraki bilerek istimal eyleyen kimseler bir seneden üç seneye kadar hapis ile mücâzât olunur.

MADDE 156 — Yol emri ve mürur tezkeresi ve pasaportlara sahte isim yazdıran veyahut bu makule hile ile yol kâğıtlarını istihsal için kefalet eyleyen şahıs altı aydan iki seneye kadar hapis olunur.

MADDE 157 — Yol emri ve mürur tezkeresi ve pasaportu sahte olarak yapan veyahut sahih olan böyle bir yol kâğıdını tağyir ve tahrif eden ve bu makule sahte ve tağyir ve tahrif olunmuş evrakı istimal eyleyen eşhas bir seneden üç seneye kadar hapis olunur.

MADDE 158 — Hancı ve kahveci ve bekâr odacısı ve lokantacı ve sair bu misillû icare-i yevmiye ile şunu bunu iskân eden kimseler, oda

ve süknâ verdikleri eşhasın sahih isimlerini bildikleri halde nam-ı diğerle sahte olarak deftere keydettirir ise bir aydan üç aya kadar hapis olunur.

MADDE 159 — Merî olan usul ve nizamı iktizasınca kefalet rapt etmeksizin mürur tezkeresi veren memurlar, memuriyetlerinden azl ve altı aydan bir seneye kadar hapis ile mücâzât olunur. Bu misillû memurîn verecekleri yol kâğıtlarına bilerek sahte isim yazar ise, altı aydan iki senene kadar hapis olunur.

MADDE 160 — Her nevi hidemât-ı devletten kendini veyahut âherini muaf ettirmek üzere etıbbâ ve cürrâh namına olarak illet-i vücudiyesini mutazammın sahte şehadetname yapan şahıs bir seneden üç seneye kadar hapis olunur.

MADD E161 — Tabip ve cerrahlardan her kim birinin iltimasına mebni veyahut hatıra riayeten hizmet-i devletten muaf ettirmek için aslı olmayarak marazı ve illeti vardır deyu şehadet eder ise bir seneden üç seneye kadar hapis olunur. Ve eğer bu sahtekârlığı akçe ve hediye ahzıyla irtikâb etmiş ise, hakkında mürteşi cezası ve akçe veren hakkında dahi râşî cezası icra olunur.

MADDE 162 — Her ne türlü sahte ve taklid şey olur ise olsun bilmeyerek istimal edenler cezadan muaf tutulur.

Onaltıncı Fasıl
Kundakçı Mücâzâtı

MADDE 163 — Şehir ve kasaba ve karye derûnunda meskûn ve gayr-ı meskûn her nevi ebniyeye ve hariçte insana mahsus ve kabil-i süknâ ve istimal olan binalara ve sefinelere, kendi malı olsun olmasın amden ateş verip ihrak eden şahıs cezay-ı idam ile mücâzât olunur.

MADDE 164 — Haric-i şehir ve kasaba ve kurâda insana mahsus yahut kabil-i sünâ ve istimal olmayan binalara ve sefinelere ve koru ve orman ve henüz toprak üzerinde bulunan mahsulata, kendi, malı olmadığı halde amden ateş koyup ihrak eden kimse müebbeden ve kendi malı olup da kezalik amden ihrak etmesinden harîkın sirayetiyle âhere mazarratı dokunduğu halde dahi muvakkaten kürek cezasına müstahak olur.

MADD E165 — Kesilmiş odun ve kereste ve biçilmiş mahsulata kendi malı olmadığı halde amden ateş veren şahıs, muvakkaten küreğe konulur. Ve kendi malı olup da böyle bilâ ihtiyar ihrakıyla âhere mazarratı dokunduğu halde muvakkaten kal'a-bend kılınır.

MADDE 166 — Her halde vaki olan harîk, hîn—i zuhurunda mevaki-i muhterekada bir veyahut daha ziyade şahsın telefini mûcip olduğu halde, kundak vaz' edenler alel-ıtlak idam cezasıyla mücâzât olunur.

ZEYL (23 Rebîülâhir 1281) Muğâyir-i nizam bir mahalde bey' ve fürûhat için barut bulunur ise, zapt olunup barut sahibi bulunan ve saklayan üç sene müddetle kürek cezası görecektir. Eğer harîk zuhur edip de nizamen memnu olan mahalde bulunacak barutun iştialinden hasaret zuhura gelir ise, miktar-ı hasarete göre barut sahibi üç seneden beş seneye kadar ve eğer telef-i nefs dahi vuku bulur ise on seneden on beş seneye kadar küreğe konulacaktır.

MADDE 167 — Her türlü ebniye ve emval ve emlâki ihrak için bir şahsa cebr ve ikrah eden kimesne kürek cezasıyla mücâzât olunur.

Bab-ı Sani

Eşhas Hakkında Vuku Bulan Cinayet ve Cünhalarla Mücâzât-ı Müterettibeleri

Birinci Fasıl

Katl Ve Cerh Ve İhâfeye Dair

MADDE 168 — Katl, gerek silah ile ve gerek tesmim ile ve gerek suver-i uhrâ ile bir şahsı idam etmektir.

MADE 169 — Taammüden katl, bir kimse katl fiilini îkadan mukaddem zihninde tasavvur ve tasmim etmiş bulunmasıdır.

MADD E170 — Bir kimsenin taammüden kâtil olduğu kanunen tahakkuk eyler ise kanunen idamına hükmolunur.

MADDE 171 — Hükm-i kanunî hukuk-u şahsiyeyi iskat edemeyeceğinden maktûlün veresesi var ise, onların iddiaları üzerine hukuk-u şahsiye davası muhakeme-i şeriyeye havale olunur.

MADE 172 — Kısas ya idam cezalarından affolunan kâtil müebbeden yahut on beş seneden ekall olmamak üzere muvakkaten küreğe konulur.

MADDE 173 — Bir kimse cinayet ve şetavet-i müstemirre ashabından olup bir cinayet-i azîmeyi işlemek için diğer eşhasa işkence veyahut pek ziyade gaddarâne suretle eziyet eder ve bunun sâbıkalı olduğu tahakkuk ve taayyün eyler ise, siyaseten kâtil cezasıyla hükmolunur.

MADDE 174 — Bir kimse min gayr-i taammüd bir şahsı itlaf etmiş ise onbeş sene müddetle küreğe vaz' olunur. Fakat işbu telef-i nefs kaziyesi âhere bir cinayeti icra eder iken ya kablel-icra veya ba'del-icra veyahut bir cünhayı beray-ı icra vuku bulmuş ise itlâf-ı nefs eden şahıs kanunen idam cezasıyla mücâzât olunur.

MADDE 175 — Muîn-i kâtil olan kimse muvakkaten küreğe konulur.

MADDE 176 — Maktûlün cesedini ihfâ veyahut hükümete haber vermeksizin ve keşf olunmaksızın defneden kimse bir aydan bir seneye kadar hapis olunur ve bir mecidiye altınından beş mecidiye altınına kadar cezay-ı nakdî alınır. Fakat ol kimsede madde-i katle şirket var ise, onun için göreceği ceza başkaca icra olunur.

MADDE 177 — Bir kimse bir şahsı cerh ya darp ile bir uzvunu katl' ya tatil eder ise, masarif-i cerrahiyesi ve hükmolunacak diyeti isti'fa olunmasıyla beraber üç sene müddetle küreğe konulur. Ve eğer bu cinayeti evvelce tasavvur ve tasmim ederek işlemiş olduğu tebeyyün eyler ise, kürek cezası on seneye kadar temdîd olunur.

MADDE 178 — Bir kimse bir şahsı yirmi günden ziyade işinden kalmasını yahut hastalanmasını mucip olacak suretle cerh ya darp eyler ise, iki aydan iki seneye kadar hapis olunur ve masarif-i cerrahiyesi ile mecrûh ve madrûbun hal-i sıhhatte kesbedeceği ticaret ve icraatının misli kendisinden alınıp mecrûh ve madrûba verilir. Ve eğer bunu evvelce tasavvur ve tasmim ederek yapmış olduğu tebeyyün eder ise, hapsi müddeti üç aydan üç seneye kadar temdîd olunur.

MADDE 179 — Cerh ve darp eğer madde-i sâbıkada mezkûr olan dereceden hafif olur ise, cârih ve dârib olan kimse bir haftadan bir seneye kadar hapis olunur. Yahut buna bedel bir mecidiye altınından beş mecidiye altınına kadar akçe alınıp mecrûh ve madrûba verilir. Yahut bu suretlerin ikisi birden icra olunur.

Ve eğer bunu evvelce tasavvur ve tasmim ederek yapmış olduğu tebeyyün eder ise, miktar-ı mezkûr akçe alınıp verildikten başka hapsi müddeti dahi bir aydan iki seneye kadar temdîd olunur.

ZEYL (3 Cemâziyelâhir 1277) Kalt kasdıyla olmayarak mücerred ihâfe için birine silah çeken kimse dahi bir haftadan altı aya kadar hapis olunur.

MADDE 180 — Eğer cerh ve darp fiili zaten katl kasdıyla olup da, cârih ve dâribin yed-i ihtiyarında olmayan esbab-ı mania haylûletiyle madde-i katl fiilen çıkmamış idüğü tebeyyün eyler ise, yara ve beresi gerek ağır olsun gerek hafif olsun mevâdd-ı selâse-i sâbıkada beyan olunduğu vechile cerh ve darbın derecesine göre hükmolunacak diyet yahut miktar-ı malun meblağ ile masarif-i cerrahiyesi istifa olunduktan sonra, cârih ve dârib olan kimse her halde muvakkaten küreğe konulur.

ZEYL (3 Cemâziyelâhir 1277) — Mücerred katl kasdıyla silah çekip de yed-i ihtiyarında olmayan esbab-ı mania haylûletiyle madde-i katl fiile çıkmamış idüğü tahakkuk edenler, kezalik muvakkaten küreğe konulur.

MADDE 181 — Katl ve cerh ve darp fiilleri, bir gûne ihtilal ve nehb ve gâret-i emval ile beraber icra olunur ise, bunlara bilhassa cesaret edenlerin görecekleri mücâzâttan başka bu hal-i ihtilalin sebep ve muharrik ve mûcibi olanlar dahi ayniyle bu fiilleri işlemiş gibi mücâzât olunurlar. Fakat emr-i kısasta hükm-i şer'î ne ise icra olunur.

MADD E182 — Bir kimse bir şahsı hataen itlaf eder yahut bigayr-ı kasdin telef-i nefsine sebep olur ise, verese-i maktûlün hukuk-u şeriyesi bil-muhakeme istifa olunduktan sonra, eğer bu cerh ve darp keyfiyeti

dikkatsizlikten ve nizâmâta riayetsizlikten neşet etmiş ise, altı aydan iki seneye kadar hapis ile mücazat olunur.

MADDE 183 — Bir kimse bir şahsı hataen cerh ve darbeder yahut bigayr-ı kasdin yaralanmasına ya berelenmesine sebep olur ise, masarif-i cerrahiyesi ve bir uzvun kat' ve tatilini mûcip olduğu takdirde diyet-i şeriyesi istifa olunduktan sonra, eğer bu cerh ve darp keyfiyeti dikkatsizlikten ve nizâmâta riayetsizlikten neşet etmiş ise bir haftadan iki aya kadar hapis dahi olunur.

MADDE 184 — Bir kimse âmir-i mücbirin emriyle bir şahsı katletse, kâtil cezası âmiri hakkında icra olunur. Amir-i mücbir, memuru emrine muhalefet ettiği takdirde itlafına muktedir olan kimse demektir. Bundan maada suretlerde memur olan kimse mazur olmayıp, katl cezası onun hakkında icra kılınır. Ve bu misillû âmir-i gayr-ı mücbir hakkında dahi muvakkaten kürek cezası hükmolunur.

MADDE 185 — Bir kimesne âmir-i mücbirin emriyle bir şahsı cerh ya darp ederse, yara ve beresinin derecesine göre balâda mezkûr olan cerh ve darp cezaları âmiri hakkında icra olunur. Ve eğer âmir gayr-ı mücbir ise, bu cezalar faili hakkında icra olunup bu misillû âmir-i gayr-ı mücbir olanlar dahi bir haftadan bir seneye kadar hapis olunur. Fakat kat' ya tatil-i uzuv ile emreden kimse herhalde muvakkaten kürek cezasına müstahak olur.

MADDE 186 — Müdafaa ve muhafaza-i nefs ve ırz için vuku bulan katl ve cerh fiilleri muafdır.

MADDE 187 — Geceleyin bir kimse bir adamın hane ya dükkân ya odasına merdiven kurup çıkarken yahut cebren kilit altındaki yerleri bozarken veyahut bir meskûn hanenin ya müştemilâtının duvarını deler veya kapısını kırarken ol kimseyi def' için vuku bulan katl ve cerh ve darp fiilleri kezalik muafdır. Ve eğer bu keyfiyet gündüzin olur ise, işbu katl ve cerh ve darp fiilleri bütün bütün muaf tutulmaz ise de fâili mazur olup hakkında 190. maddede beyan olunacak vechile muamele olunur.

MADE 189 — Bir kimse zevcesini yahut diğer mahâriminden birini bir şahıs ile fiil-i şenî icra eder iken görüp de ikisini birden katl eylese kezalik mazurdur.

MADDE 189 — Bilmukabele vuku bulan katl ve cerh ve darp fiillerini irtikâb eden kimse kezalik muafdır. Fakat zâbıta memurları bu babda müstesna olarak, onlar vazife-i memuriyetlerini icrada nizam-ı mahsusunun gösterdiği mesağ üzere îkâ edebilecekleri katl vecerh ve darp fiillerinden mesul olmazlar ve onlara mukabele edenler bir vechile mazur olamazlar.

MADDE 190 — Mazuriyeti mütehakkık olan kâtil ve cârih ve dârib üç aydan üç seneye kadar hapis olunur. Ve bu makuleler icabına göre beş seneden on seneye kadar zaptiye nezareti altına dahi alınır.

MADDE 191 — Bir şahıs kendisine yahut tayin ettiği bir mahalle nakit akçe veya bazı eşya göndermesini veya sair metâlip ve tekâlifi havi

bir kimseye mühürlü mühürsüz imzalı ya imzasız kâğıt irsal ederek veyahut adam göndererek istediğini göndermez veya teklifi icra eylemez ise, hakkında bazı mazarrat vukua getireceği beyanıyla ihâfe ve tehdit eder ve beyan ettiği mazarrat fâili hakkında kanunen idam ya müebbeden kürek cezasını mûcip olup fakat fiile çıkmamış bulunur ise, bu nevi cinayete mütecâsir olan şahıs muvakkaten küreğe konulur. Ve eğer icra edeceğini ihbar eylediği mazarrat, kanunen bâlâda zikr olunan cezaları mûcip olacak cinayetlerden olmayıp da daha hafif nevilerden olur ve kezalik fiile çıkmamış bulunur ise, şahs-ı merkûm bir seneden üç seneye kadar hapis olunur. Ve kendisinden üç mecidiye altınından yirmi mecidiye altınına kadar cezay-ı nakdî alınır.

İKİNCİ FASIL

İskat-ı Cenin Ve Karışık Meşrubat ve Kefilsiz Semmiyât Fürûhat Edenlerin Mücâzât-ı Müterettibesi

MADDE 192 — Bir kimse darp yahut sair gûne bir fiil ile bir hâmile hatunun iskat-ı cenin eylemesine sebep olur ise, diyet-i şeriyesi istîfa olunduktan sonra, eğer bu teaddîsi an kasdin olmuş ise muvakkaten küreğe konulur.

MADDE 193 — Bir hamile hatunun gerek rızası olsun ve gerek rızası olmasın, iskat-ı cenin ettirmek için ilaç içirip yahut esbab ve vesailini tarif edip de eseriyle çocuğu düşürülür ise, buna sebep olan kimse altı aydan iki seneye kadar hapis olunur. Ve eğer buna sebep olan tabip ve cerrah ve eczacı ise muvakkaten küreğe konulur.

MADDE 194 — İtlaf-ı nefs etmeyip ancak kasden bazı şeyler itasıyla bir adamın hastalığına yahut bir miktar kar ve kesbile meşgul olamamasına seebp olan şahıs bir mahdan bir seneye kadar hapis olunur ve üç mecidiye altınından yirmi beş mecidiye altınına kadar tazmin akçesi alınıp müteessir olan adama verilir.

MADDE 195 — Yedinde şahadetnamesi olmayarak eczacı dükkânı açan eczacıların iptida dükkânı kapattırıldıktan sonra on mecidiye altınından elli mecidiye altınına kadar cezay-ı nakdî ahziyle mücâzât olunur.

MADDE 196 — Sıhhat-i umumiyeyi ihlal edecek eczay-ı muzırra ve karışık mesrubat ve kefaletsiz semmiyat füruhat edenler, bir haftadan iki seneye kadar hapis olunur ve bir mecidiye altınından yirmi beş mecidiye altınına kadar cezay-ı nakdi alınır. Ve sattığı eşya her ne ise canib-i hükümetten zaptolunur.

Üçüncü Fasıl

Hetk-i Irz Edenlerin Mücâzâtı Beyanındadır

MADDE 197 — Her kim 11 yaşından aşağı bir çocuğa fiil-i şenî icra eyler ise altı aydan ekall olmamak üzere muvakkaten hapis cezasıyla mücâzât olunur.

MADDE 198 — Bir adam bir kimseye cebren fiil-i şenî icra eder yani ırzına geçer ise muvakkaten küreğe konulur.

ZEYL (3 Cemâziyeluhrâ 1277) — Böyle cebren fiil-i şenî icrasına tasaddî edip de yed-i ihtiyarında olmayan esbab-ı mania haylûletiyle fiile çıkmamış olur ise üç aydan ekall olmamak üzere hapis cezasıyla mücâzât olunur.

MADDE 199 — Cebren fiil-i şenî icrası, buna dûçâr olanların üzerlerine hükümleri cari olan mürebbileri veyahut velileri veyahut aylıklı hizmetkârları taraflarından vuku bulur ise beş seneden ekall olmamak üzere kürek cezası hükmolunur.

MADDE 200 — Eğer böyle cebren fiil-i şenî, henüz bir ere tezvîc olunmamış kız hakkında vuku bulur ise, buna mütecâsir olan kimse iş bu kürek cezasından başka tazmin vermeye dahi müstehak olur.

ZEYL (3 Cem aziyeluhrâ 1277) — Tezevvüc edeceğim deyu iğfal ile bir bikr-i bâliğanın bikrini izale edip de sonra almaktan istinkâf eden kimse, kendisinden bedel-i tazmin-i bikr alındıktan sonra bir haftadan altı aya kadar hapis olunur. Ve fakat bu hükmün sudûru izdivac vadiyle iğfalı ya erkeğin ikrar ve itiraf eylemesine veyahut kız tarafının isbat etmesine menûttur.

MADDE 201 — Her kim zükûr ve inâsdan genç kimseleri idlal ve iğfal ederek fuhşiyata tahrik ve iğra ve esbab-ı husûlünü teshil etmeyi itivat ederek âdâb-ı umumiyeye münâfî harekete cesaret eyler ise, bir mahdan bir seneye kadar hapis ile mücâzât olunur.

Ve eğer bu suretle idlal ve iğfal kaziyesi baba ya ana veya vasi olan kimselerden zuhur eder ise altı mahdan bir buçuk seneye kadar hapis ile mücâzât kılınır.

ZEYL (3 Cemâziyeluhrâ 1277) — Bir hatun aleyhinde ırz davası mutlaka zevcine ve zevci olmadığı halde velisine ait olup bu suretle leded-dava irtikâb-ı fiil-i şenî-i zina eylediği tahakkuk eden hatun, üç aydan ekall ve iki seneden ziyade olmamak üzere hapis ile mücâzât olunur. Şu kadar ki zevc tekrar zevcesini almaya razı olarak bu cezanın hükmünü iskat edebilir. Böyle fiil-i şeni ile mahkûme olan hatunun bu fiilde şerîki olan şahıs dahi kezalik üç aydan iki seneye kadar hapis ile cezalanır. Ve bundan başka kendisinden beş mecidiye altınından yüz mecidiye altınına kadar cezay-ı nakdi alınır. Ve bu şerîk-i töhmet aleyhinde kabule şâyân olabilecek delâil, fiil-i mezkûru icra halinden veyahut bir müslümanın harîminde bulunmaklıktan veyahut kendi tarafından yazılmış olan mekâtîb ve evraktan dahi istinbat olunabilir. Ve bu maddenin hükmü ancak bir hatunun irtikâb-ı fiil-i şenî zina edip de zevci veya velisi tarafından ırz davası vukuuna muallak olup Devlet-i Aliyyenin bu misillû fuhşiyat hakkında elyevm merî olan zaptiye nizamatı ahval-i âdiyede kemâkân cari olacağından ona kat'an şümulü yoktur.

Zevcesiyle birlikte sâkin olduğu hanede diğer hatun ile zina fiil-i kabîhine melûf olan ve zevcesinin şikâvet-i vakıası üzerine fiil-i mezkûru irtikâbı tahakkuk eden zevc, beş mecidiye altınından yüz mecidiye altınına kadar cezay-ı nakdi ahziyle mücâzât olunur.

MADDE 202 — Mugayir-i ar ve haya alenen fiil-i şenî icrasına ictisar eden şahıs üç aydan bir seneye kadar hapis olunur ve bir mecidiye altınından on mecidiye altınına kadar cezay-ı nakdî alınır.

ZEYL (3 Cemâziyeluhrâ 1277) — Zükûr ve inâsdan genç kimselere hiref-endazlık edenler bir haftadan bir aya kadar ve elleriyle sarkıntılık edenler bir aydan üç aya kadar hapis olunur. Nisâ kıyafetiyle makarr-ı nisvan olan mahallere girenler, mücerred bu fiilden dolayı üç aydan bir seneye kadar hapis olunurlar. Ve böyle tebdil-i hey'etle girmiş oldukları kanunen işbu cezadan eşedd bir cezayı mûcip olan bir cinayet veyahut cünhaya iptidar etmiş ise ol fiilin cezasıyla cezalanırlar.

Dördüncü Fasıl

Hilaf-ı Usul Hapis Ve Tevkif-i Eşhas Ve Sabi Ve Mürahik Sirkati Ve Kız Kaçırmak Fezahati

MADDE 203 — Her kim olur ise olsun memurîn-i hükümetin emri olmaksızın ashab-ı töhmetin tevkifi hakkında kavânîn ve nizâmâtın tayin etmiş olduğu usulüne haricinde olarak bir şahsı hapis ve tevkif eyler veya rehin suretiyle saklar ise altı mahdan üç seneye kadar hapis ile mücâzât olunur.

Bu suretle hapis ve tevkif olunan veya rehin suretiyle saklanılan eşhası ihfa için bilerek yer gösteren kimse dahi kezalik üç mahdan üç seneye kadar hapis olunur.

MADDE 204 — Madde-i sâbıkada mezkûr olan tevkif-i eşhas cürümünü bir kimse devlet memuru zey ve kıyafetine girerek veyahut sahte isim söyleyerek veyahut memurin tarafından sahte emir göstererek icraya cesaret eyler ise, hakkında muvakkat kürek cezası icra olunur.

Kezalik tevkif olunan şahıs idam ile ihafe olunmuş veyahut hakkında cismen eziyet ve işkence edilmiş ise, buna cesaret eden şahıs her halde muvakkat kürek cezasına müstahak olur.

MADDE 205 — Bir sabinin yerine diğerini kovarak değiştirmek yahut bir hatunun tevlid etmemiş olduğu çocuğu ondan tevellüd etmiş yerine koymak gibi fezahatlere ictisar edenler, altı aydan üç seneye kadar hapis olunur. Bir sabiyi sirkat veya gaib eden kimse dahi kezalik altı aydan üç seneye hapis ile mücazat kılınır. Ancak bu müddet zarfında sabiyi meydana çıkarmaz ise, sabiyi getirmedikçe veyahut sabinin vefatı tahakkuk etmedikçe hapisten itlak olunmaz.

MADDE 206 — Her kim sinn-i büluğa varmamış bir çocuğu cebr veya hile ile bir tarafa kaçırır ise üç aydan bir seneye kadar hapis olunur. Ve eğer bu suretle kaçırılan çocuk, hadd-i büluğa varmamış bir kız ise, kaçıran şahıs muvakkaten küreğe konulur. Ve eğer kaçırılan kız hakkında fiil-i şeni icra olunmuş ise, bunu mürtekib olanlar haklarında o fiil için muayyen olan cezanın müntehay-ı derecesi icra olunur. Ve bir kız kaçırıldığı halde nikalı vuku bulmuş ise, iktizay-ı şer'îsi üzere hareket olunur.

ZEYL (3 Cemâziyelâhir 1277) — Her kim bir bâliğayı cebren kaldırıp kaçırır ise, üç aydan üç seneye kadar hapis olunur. Ve fakat kocası var ise, kaçıran kimse muvakkaten küreğe konulur. Her kim bir bâliğanın veyahut gayr-ı bâliğanın cebren kaldırılıp kaçırılması emrinde kaçıran adama muavenet eyler ise, bir aydan altı aya kadar hapis olunur.

Beşinci Fasıl

Yalan Şahitliği Ve Yalan Yere Yemin Edenlerin Cezaları

MADDE 207 — Cinayâta müteallık mevâdd ile müttehem olan kimsenin gerek lehinde ve gerek aleyhinde yalan şahitliği eden şahıs, badetteşhir muvakkaten küreğe konulur. Ve eğer azv-i cinâyât ile müttehem olan kimse, onun şehadet-i kâzibesiyle muvakkat kürek cezasından eşedd bir ceza görmüş ise, şahid-i zûr hakkında dahi ayniyle bu ceza icra olunur.

MADDE 208 — Cünha ve kabâyiha müteallık mevâdd ile müttehem olanların gerek lehinde ve gerek aleyhinde kezalik yalan şahitliği eden şahıs bir aydan beş aya kadar hapis olunur.

MADDE 209 — Deâvî-i âdiyede yalan şahitliğini irtikâb eden şahıs altı aydan bir seneye kadar hapis olunur.

MADDE 210 — Yalan şahitliğini irtikab eden şahıs bunun zımnında para almış ise, teatî olunan akçenin bir misli dahi istîfa olunarak alan ve veren haklarında mürteşi ve râşî cezaları icra olunur.

MADDE 211 — Şehadet-i sahiha ve müstekîme ashabını îfay-ı şehâdetten kerhen men' eden veyahut cebren yalan şehadeti ettiren kimse hakkında, yalan şahitlerinin derece-i töhmetine göre terettüp eden cezay-ı kanuni icra edilir.

MADDE 212 — Hukukca davalarda yemin düşüp de yalan yere yemin eden kimse, badet-teşhir altı aydan aşağı olmamak üzere hapis cezasıyla mücâzât olunur.

Altıncı Fasıl

İftira Ve Şetm Ve İfşay-ı Sır Beyanındadır

MADDE 213 — Bir adamın sahihan mürtekib olmuş olması lazım gelse mücâzât-ı kanuniyeyi davet edecek cürmü ve halkın nefretini mûcip olacak şeyleri diğer bir şahıs kendisine bir cemiyette lisanen veyahut el yazısı veya basma kâğıt talik ve neşriyle isnad eder ve memurîn-i devlet hakkında ligarazın müftereyâta tasaddî eder ve şahs-ı merkûmun bu isnadâtı iftira olduğu tebeyyün eyler ise, azvolunan maddenin fâili hakkında kanunen terettüp edecek ceza ayniyle müfteri hakkında icra olunur. Fakat kanunen ve nizamen hükümete ihbar-ı vukuât etmek veyahut davay-ı hukuk eylemek bu kaideden müstesnadır.

MADDE 214 — Bir madde-i mahsusa isnadı olmayıp fakat meâyibden bir şey tahsisiyle ya diğer suretle bir kimse diğer kimse hakkında muhill-i namus söz söyler veyahut şetmeyler ise, 24 saatten bir aya kadar hapis olunur veyahut buna bedel yarım mecidiye altınından üç mecidiyi altınına kadar cezay-ı nakdi alınır.

MADDE 215 — Etıbba ve cerrah ve eczacı ve kâbile hatunlar ve bunların emsali kimseler, sanatları iktizasınca kendilerine tevdi kılınmış olan serair-i şahsiyevi kanunen ihbara mecbur oldukları ahvalden gayrıda ifşa ederler ise, 24 saatten bir haftaya kadar hapis ile bir yirmilik mecidiyeden bir mecidiye altınına kadar cezay-ı nakdi alınır.

Yedinci Fasıl

Sirkat Hakkındadır

MADDE 216 — Zevc ve zevce birlikte oldukları veya birbirlerinden müfarakat eyledikleri halde yekdiğerine ait olan malı ve evlat ve sair fürûun, baba ve ana ve sair usûlden olan akrabanın malını ve baba ve ana ve sair usûlden olan akraba, evlat ve sair fürûun malını ahz ederler ise, me'hûzât-ı vâkıa istirdad olunarak sahibine verilir. ve mal-i me'hûz sarf ve istihlak olunup âhiz dahi tazminine muktedir olmadığı ve kendisi madde-i sirkati itiyat etmiş bulunduğu halde, hapis cezasıyla mücâzât olunur. Ve bu yolda ahz olunan eşyaya hariçten yataklık eden veyahut bunun cümlesini veya bir miktarını kendi menfaatleri için istimal eyleyen eşhas âdeta sârık gibi mücâzât olunur.

MADDE 217 — Zîrde muharrer beş halin cümlesi beraber olarak icra olunan sirkatın cezası müebbeden kürekdir. İşbu ahval-i hamsenin birincisi: gece vakti olmaktır. İkincisi: İki yahut daha ziyade eşhas birlikte bulunmaktır. Üçüncüsü: Bunlar veyahut içlerinden velev birisi hafî veya celî müsellah olmaktır. Dördüncüsü: Bir hane veyahut müştemil atına veya bir odasına velhasıl içinde adam oturur her nevi mahalle duvarını yıkarak veya duvarından nerdüban ile aşarak veyahut kapısını kırarak veya bir alet ile kilidini açarak veya devlet memuru zey ve kıyafetine girerek veyahut zâbıtân tarafından sahte emir göstererek girmektir. Beşincisi: Muamele-i şiddet ve teşhir-i silah ile ihafe eylemektir.

MADDE 218 — Madde-i sâbıkada beyan olunan beş halin birincisi ve ikincisi ile beraber muamele-i cebr ve şiddet icrasıyla hırsızlık edenler, muvakkaten küreğe konulurlar. Ve eğer böyle hırsızlık icrasında vuku bulan muamele-i şedîdeden eser-i cerh zuhur etmiş ise, bu halde böyle hırsızlığa mütecasir olanlar müebbeden küreğe vaz olunurlar.

MADDE 219 — Gece bir kaç kişi tarik-i âmmda hırsızlık ettikleri halde müebbeden küreğe konulurlar.

MADDE 220 — Her ne kadar insan ikamet eder mahal olmasa veyahut meskûn mahalle müteallık bulunmasa bile, kapalı ve duvarlar ile mahdud olan mahallerin duvarını delerek veya nerdüban ile aşarak veya alet-i mahsusa ile kapısını açarak hırsızlık edenler muvakkaten küreğe konulurlar.

MADDE 221 — Hırsızlık, muamele-i şedide icrasıyla vuku bulup fakat böyle muamele-i şiddetten eser-i cerh zuhur etmemiş ve başka bir hal munzam olmamış ise veyahut muamele-i şiddet vuku bulmayıp fakat evvela, gece olduğu ve saniyen, iki veya daha ziyade eşhas tarafından cümlesi veyahut içlerinden birisi müsellah bulunduğu halde vuku bulmuş ise, mütecasir olanlar kezalik muvakkaten küreğe konulurlar.

MADDE 222 — Zîrde ta'dad olunan ahvalden biriyle irtikâb-ı sirkat eden şahıs üç sene müddetle hapis olunur. Ahval-i mezkûrenin birincisi gece vakti olmak ve iki veyahut daha ziyade eşhas birlikte bulunmak veya bu iki keyfiyetin yalnız birisi olup fakat adam oturur bir mahalde veya maâbidde olmaktır. İkincisi, madde-i sirkat gündüz yahut şahs-ı vâhit tarafından vuku bulsa ve mahall-i sirkat adam oturur mahal olmasa bile sârık olan şahsın hafi ya celî müsellah bulunmasıdır. Üçüncüsü, bir şahs-ı muvazzaf hizmetkâr olup da hizmet ettiği efendinin yahut efendisinin hanesine gelmiş olan kimsenin veyahut efendisiyle bir-rafaka gitmiş olduğu hane sahibinin malını sirkat eylemek veyahut hırsızlık eden kimse amele veya esnaf şakirdi olup ustasının hane ve dükkân ve mağazasında veyahut bir şahıs müstemirren çalıştığı bir mahalde hırsızlık etmektir. Dördüncüsü, hancı ve lokantacı ve arabacı ve kayıkçı ve emsali esnaf veyahut bunların adamları kendilerine tevdi olunan eşyanın hepsini veya bir miktarını sirkat etmektir.

MADDE 223 — Arabacı ve kiracı ve kayıkçı, naklettikleri me'kûlât ve meşrubattan bir miktar çalarak, yerine vücuda mazarratı olan bir şey korlar ise, böyle hırsızlığa cesaret edenler kezalik üç sene müddetle hapse konulurlar. Ve eğer bu makule me'kûlât ve meşrûbata kattıkları şey vücutça mazarratlı bir şey değilse bir mahdan bir seneye kadar hapis ile mücâzât olunup yarım mecidiye altınından beş mecidiye altınına kadar cezay-ı nakdi dahi alınır.

MADDE 224 — Her kim at ve sair yük ve araba ve binek hayvanatını ve kezalik davar ıtlak olunan büyük ve küçük hayvanatı veyahut ziraata müteallık âlât ve edevâtı ve bey' ve fürûhat olunmak üzere kesilip tehyie olunmuş olan hatab ve keresteyi ve taş ocaklarında kırılmış taşları ve dalyanlarda bulunan balıkları ve göllerde olan sülükleri sirkat eyler ise, bir mahdan bir seneye kadar hapis ile mücazat olunur. Ve mal-i mesruk

mevcut olduğu halde aynen sahibine red kılınır ve mevcut olmadığı surette dahi tazmin ettirilir.

MADDE 225 — Her kim biçilmiş ve koparılmış mezrûat ve sair intifa olunan mahsulat-ı arziyeden veyahut hasıl olan hububat yığınlarından sirkat eyler ise, sahibinin hakkı ifa ettirildikten sonra 24 saattan üç maha kadar hapse konulur. Eğer böyle mahsulat hakkında olan hırsızlık gece vakti ve bir kaç kişi taraflarından araba veyahut hayvanat vasıtasıyla vaki olur ise, bir seneye kadar hapis ile mücazat olunur.

MADDE 226 — Mezrûat ve sair intifa olunan mahsulat-ı arziye, henüz biçilmiş ve koparılmış olmadığı halde, gerek küfe ve gerek torba ve bunun emsali şeylerle ve gerek araba ve hayvanat vasıtasıyla veya birkaç kişi marifetiyle sirkat vuku bulduğu halde, buna mütecâsir olanlar 24 saatten üç maha kadar hapis olunurlar.

MADDE 227 — Bir kimse hırsızlık etmek için tefrîk-i emlak alametlerinin yerlerini değiştirir ise, 15 günden üç maha kadar hapis ile mücâzat olunur.

MADDE 228 — Her kim bir anahtara taklid eder veyahut kilit açacak bir nevi alet yapar ise, üç mahdan bir seneye kadar hapse konulur. Ve eğer buna cesaret eden çilingir esnafından olur ise, muvakkaten kürek cezasıyla mücâzat olunur.

MADDE 229 — Her kim cebr ve zor ile adamın elinden deyn tahvili veyahut makbuz senedi alır veyahut böyle bir tahvile mühür bastırır ve imza ettirir ise muvakkaten küreğe konulur.

MADDE 230 — İşbu hasılda tayin olunan sirkat maddelerinden başka âhiz ve yankesicilik gibi sirkatlere mütecâsir olanlar üç mahdan bir seneye kadar hapse konulur ve bu makule eşhas zaptiyece kefalet altına dahi alınır.

ZEYL (3 Cemâziyeluhrâ 1277) — Fiil-i sirkatin icrasına tasaddi edipde yed-i ihtiyarında olmayan esbab-ı mania haylûletiyle bir şey alamamış olan hırsızlar hakkında, tasaddi eylediği fiilin derecesine göre sirkat cezası icra olunur.

Kürek cezasına müstehak olan sârıklara hal ve sıfatlarını bilerek yataklık ve muavenet edenler muvakkaten küreğe konulurlar. Ve hapis cezasına müstahak olan sârıklara kezalik bilerek yataklık ve muavenet edenler. yataklık eylediği sârıkın müstahak olacağı cezanın neviyle mücâzat olunurlar. Ancak sârıklararefîk ve muavin ve yatak olanlardan her hangisi taharrivata şürûdan mukaddem gelip de asıl sârıkları hükümete haber verir veyahut taharriyata şürû' olunduktan sonra dahi yine kendiliğinden olarak gelip ve sârıkları haber verip de onların ahz ve girifti esbabını teshil eder ise, bu makuleler yalnız sirkat cezasından af olunurlar. Fakat bir seneyi tecâvüz etmemek üzere zaptiye nezâreti altında bulunurlar.

ZEYL (3 Rebîülâhir 1285/12 Temmuz 1284) Mal-i mesrûku bilerek alanlar, fiil ve hareketlerinin derecesine göre 24 saatten bir seneye kadar hapis cezasıyla mücâzât olunur. Ve sirkat olunan şey mevcut ise, sahibine red, değil ise tazmin ettirilir.

SEKİZİNCİ FASIL

İflas Ve Dolandırıcılık İle Müttehem Olanların Cezası

MADDE 231 — Ticaret Kanunnamesinde ahvali muharrer olduğu üzere hileli müflis olanlar ve Kanun-u Ticaret hükmünce bunlara şerik-i töhmet oldukları tebeyyün edenler muvakkat kürek cezasıyla mücâzât olunurlar.

MADDE 232 — Adi iflas ile müttehem olanlar yani teseyyüb ile iflasa çıkanlar, bir aydan iki seneye kadar hapis olunurlar.

MADDE 233 — Dolandırıcılık yolunda türlü hile ve desâis imaliyle bir adamın akçe ya emlâk veya tahvilat ve senedâtını ve sair eşyasını bir takrip ile elinden alan şahıs, üç aydan üç seneye kadar hapis olunur ve kendisinden bir mecidiye altınından elli mecidiye altınına kadar cezay-ı nakdî dahi alınır ve memurîn-i devletten ise bu cezalardan başka memuriyetten tard cezasına dahi müstahak olur.

DOKUZUNCU FASIL

Emniyetin Su-i İstimali

MADDE 234 — Her kim bir sabiyy-i mümeyyizin ihtiyâcât ve za'f ve hevasını su-i istimal ile zararına olarak akçe ikrazına ve eşya iâresine veya ticaret ve sair güne evrakın itasına dair taahhüt veya ibrayı mutazammın elinden hile ile her nasıl yapılmış olur ise olsun bir senet alır ise, iki ay dan iki seneye kadar hapis olunur. Ve vuku bulan zararı tazmin ettirildikten başka tazmin olunan akçenin rub'undan ziyade ve her halde bir mecidiye altınından aşağı olmamak üzere cezay-ı nakdî alınır. Ve eğer bu senedi alan kimse, ol sabiyy-i mümeyyizin veli ya vasisi ise hapis müddeti üç aydan üç seneye kadar temdid olunur.

MADDE 235 — Bir sahıs kendisine emniyeten tevdi ve teslim olunan mühürlü veya imzalı beyaz kağıdı su-i istimal ile hile ve sirkat suretinde o misillû mühürlü ya imzalı kâğıdın üst tarafına bir taahhüdü veya bir ibrayı mutazammın olan ibârât ile doldurur veya sahib-i mühür ve imzayı zaten itham ve malen ısrar edecek bir sened tanzim eder ise, altı aydan aşağı olmamak üzere hapis ile mücâzât olunur ve beş mecidiye altınından elli mecidiye altınına kadar cezay-ı nakdi alınır. Ve eğer o misillû mühürlü ve imzalı kâğıt kendisine emniyeten tevdi ve teslim olunmayıp bir takrip ile ele geçirerek öyle sahte şeyler yazmış ise, sahtekâr hükmünde tutularak sahtekâr cezasıyla tedip olunur.

MADDE 236 — Emanet ve vekâlet tarikiyle veyahut ibraz ve iade etmek veyahut muayyen olan bir suret ile istimal eylemek üzere, ücretli ve ücretsiz bir hizmet sıfatıyla kendisine ita ve teslim kılınmış olan emval ve eşya ve nükud ve tahvîlât ve sair her türlü taahhüdât ve ibrayı muta-

zammın senedât ve saireyi ashabını ızraren ketim veyahut zayi eden şahıs, iki aydan iki seneye kadar hapis olunur. Ve kendisinden lazım gelecek tazminatın ifasıyla bedel-i tazminin rub-u kadar cezay-ı nakdi dahi alınır. Ve eğer bu cürmü muvazzaf hizmetkâr ve çırak ve yazıcı ve amele takımından biri kendi âmir ve ya üstadını ızraren irtikâp eyler ise, tazmin-i zarar ettirildikten sonra bir seneden aşağı olmamak üzere hapis edilir.

MADDE 237 — Bir davanın esnay-ı cereyan ve muhakemesinde bir senet veya bir kâğıdı mahkemeye ibraz ve teslim ettikten sonra, her ne suretle olur ise olsun, istirak ve ihfâ eden şahıs, bir mecidiye altınından 15 mecidiye altınına kadar cezay-ı nakdî ahziyle mücâzât olunur.

ONUNCU FASIL
Müzayedeye Ve Umur-i Ticarete Fesad Karıştıranların Mücâzâtı

MADDE 238 — Beynen-nas bilmüzayede bey' ve şirâ veyahut îcar ve istîcar olunacak emval ve emlâkin müzayedesine kavlen ya fiilen halel veren eşhas, 15 günden üç aya kadar hapis ve bir mecidiye altınından yüz mecidiye altınına kadar cezay-ı nakdî ahziyle mücâzat olunur.

MADDE 239 — Her kim kasden halk beynine sıhhata makrûn olmayna veyahut iftira yolunda olan bazı maddeler neşri ve bayiin istediği fiyattan ziyade paha arzı ile veyahut emtia ve erzaktan bir şeyin başlıca sahipleri ol şeyi satmamak veya bir pahadan ziyadeye bey' ettirmemek üzere ittifak ile veyahut sair hileli turuk ve esbabı ittihaz ile emtia ve eşyanın veyahut devlet kavâim ve eshamının serbesti-i bey' ve şiranın tayin edeceği pahalarının tezyîd ve tenkîsine tasaddi eyler ise, bir aydan bir seneye kadar hapis ile mücâzat olunur. Ve beş mecidiye altınından yüz mecidiye altınına kadar cezay-ı nakdî alınır. Ve eğer bâlâda beyan olunan fiil ve hareket, et ve ekmek ve odun ve kömür ve bunlar gibi ahalinin havâyic-i asliyesinden olan erzak ve eşya hakkında vukua gelir ise, bâlada beyan kılınan mücâzat iki kat olarak icra kılınır.

MADDE 240 — Her kim altın ve gümüşün ayarı veya sahih cevher gibi satılmış bir yalancı taş veya sair her nevi emtianın keyfiyeti üzerine müşteriyi aldatır veyahut eksik vezn ve zira istimal eyleyerek bey' olunan eşyanın kemiyeti hakkında hile eyler ise, üç aydan bir seneye kadar hapis olunur. Ve tazmin-i zarar ettirildikten başka bedel-i tazminin rub'u miktarını tecavüz etmemek ve her halde üç mecidiyeden aşağı olamamak üzere cezay-ı nakdî alınır ve eksik vezn ve zirai dahi kesr ve imha kılınır.

MADDE 241 — Müellifînin imtiyazatı aleyhine olarak kitap basan ve bastıran ve imal ve icrası bir şahsa yahut bir şirkete imtiyaz olarak hasredilmiş olan şeyi yapan ve yaptıran kimse, bir nevi sahtekârlık etmiş olacağından, tab' ettirdiği kütüp ve saire veyahut yaptırdığı şeyler zapt ile sahib-i imtiyaza verilir ve beş mecidiye altınından yüz mecidiye kadar cezay-ı nakdî alınır. Ve bu suretle hariçte tab' ve imal olunmuş olanları memâlik-i mahrûseye ithal edenlerden kezalik beş mecidiye altınından

yüz mecidiye altınına kadar cezay-ı nakdî ahz olunur. Ve bu makule matbuat ve mamulatı bilerek satanlar bir mecidiye altınından 25 mecidiye altınına kadar cezay-ı nakdî ahziyle mücâzat kılınırlar.

ONBİRİNCİ FASIL

Kumar Ve Piyango Mücâzatı

MADDE 242 — Kumarbazlığı kâr ve sanat edip bir mahall-i mahsusa halkı davet ile orada kumar oynamak için celp ve kabul eden ve sarraflık suretiyle orada akçe veren eşhas, bir aydan altı aya kadar hapse konulur ve bir mecidiye altınından elli mecidiye altınına kadar cezay-ı nakdî alınır ve kumar mahallinde bilcümle nükûd ve eşya canib-i mîrîden zaptolunur.

MADDE 243 — Piyango küşad edenler kezalik bir aydan altı aya kadar hapis ile bir mecidiye altınından elli mecidiye altınına kadar cezay-ı nakdî alınır ve piyangoya konulmuş olan nükûd ve eşya canib-i mîrîden zaptolunur.

ONİKİNCİ FASIL

İzaa-i Mal Ve Izrar-ı Nâs

MADDE 244 — Her kim birinin âlât ve edevât-ı ziraatını ve hayvanat ağıllarını ve bekçi kulübelerini kırar ve bozar ise, mutazarrır olan şahsın hakkı ifa ettirildikten sonra bir haftadan altı aya kadar hapis ile mücâzat olunur.

MADDE 245 — Her kim birinin binek veya araba atını ve sair hayvanatını ve kezalik yük ve binek hayvanatını ve her nevi davarını bila zaruret kasden helâk eder ise, derecât-ı âtiyeye göre tedip olunur: Şöyle ki, işbu cürüm eğer idam ve itlaf olunan hayvanatın sahibi olan kimsenin mutasarrıf veya mültezim ve müstecir veyahut ortakçı olduğu emlâkin ahır ve ağıl ve sair müstemilâtında ve arazisi üzerinde vuku bulmuş ise, müttehem olan şahıs bir aydan altı aya kadar hapse konulur. Ve eğer müttehem olan şahsın mutasarrıf veya mültezim ve müstecir veyahut ortakçı olduğu bir mahal üzerinde vuku bulmuş ise, bir haftadan bir maha kadar hapis olunur. Ve eğer sair mahalde vuku bulmuş ise, 15 günden bir buçuk maha kadar hapis ile mücazat kılınır. Ve zikrolunan hayvanatı tasmim ile ihlâk eden kimse her halde üç aydan iki seneye kadar hapis edilir. Ve suver-i mezkûrenin kâffesinde hayvanat sahibinin zararı tazmin ettirilir ve bir yirmilik beyaz mecidiyeden iki mecidiye altınına kadar cezay-ı nakdî alınır.

MADDE 246 — Her kim birinin mutasarrıf olduğu emlâk ve arazisinin alamet-i tahdidi olan hendekleri doldurur veyahut yaş ve kuru ağaç

ile ve sair suretle yapılmış olan havluları bozar ise, bir haftadan üç maha kadar hapis ile mücâzat olunur. Ve zarar ve ziyan tazmin ettirildikten sonra bedel-i tazminin rub'u kadar cezay-ı nakdî alınır.

MADDE 247 — Su değirmeni ve su ile idare olunan sair tezgâh ve havuz ve sınâî göl ashabı yahut müsteciri, sularının mecrasını usul ve nizamının tayin ettiği suretten başka türlü yaparak yolları yahut âherînin tarlasını suya bastırır ise, vuku bulan zarar tazmin ettirildikten sonra miktar-ı tazminin rub'u kadar cezay-i nakdî dahi alınır.

MADDE 248 — Her kim fırın ve ocak ve sair ateş ile işletilen mahallerin tathir ve tamirinde kusur ederek yahut kırlarda hane ve sair ebniye ve orman ve bağ ve bahçe ve saman ve o t yığınları ve sair kabil-i ihrak olan eşya civarında ateş yakarak veyahut mahalle arasında fişenk atarak veya buna mümasil bir şey yaparak yangın zuhuruna sebep olur ise, üç günden bir haftaya kadar hapis olunur ve bir mecidiye altınından 25 mecidiye altınına kadar cezay-ı nakdî alınır.

MADDE 249 — Bir şahıs kendinin olmayan han ve hane ve her türlü ebniyeyi ve alelumumtarik ve köprü ve çeşme ve su yolları ve saireyi her ne suretle olur ise olsun bil-ihtiyar hedm ve harap eder ise, üç aydan iki seneye kadar hapis olunur. Ve mazarrat-ı vakıa tazmin ettirildikten sonra vereceği tazminin rub'u bedeline muadil cezay-ı nakdî dahi alınır. Ve telef-ı nefs ve cerh vuku bulur ise, hakkında telef-i nefs ve cerh mücâzatı başkaca icra olunur.

MADDE 250 — Taraf-ı Devlet-i Aliyyeden inşasına izin verilmiş olan ebniyenin vaz' ve ikamesine bila sebep fiilen mümanaat eden şahıs bir aydan bir seneye kadar hapis olunur. Ve bu mümanaattan dolayı vaki olan zarar ve ziyan tazmin ettirilir. Ve bedel-i tazminin rub'u kadar cezay-ı nakdî alınır.

MADDE 251 — Gerek hükümete ait olan defâtir ve senedât ve sicillât ve sair evrak-ı resmiyeyi ve gerek erbab-ı ticaret ve sarrafâna müteallık poliçe ve tahvilât senedâtı velhasıl itlafından dolayı mazarratı müntic olacak her türlü evrakı bil-ihtiyar yakan ve her ne suretle olur ise olsun telef eden bir bir seneden üç seneye kadar hapis olunur ve kendisinden bir mecidiye altınından 15 mecidiye altınına kadar cezay-ı nakdî dahi alınır.

MADDE 252 — Bir takım eşhas içtima ederek alenî zor ve cebr ile âherînin emval ve eşyasını ve mahsulatını nehb ü gâret ve harap eder ise, muvakkaten kürek cezasıyla mücazat olunur ve zâyiât-ı vakıaları ashabına istirdad ve tazmin olunduktan sonra, her birerlerinden birer mecideye altınından 55 er mecidiye altınına kadar cezay-ı nakdî alınır. Bu misillû yağma ve gârette bulunanlar kendilerinin bu fezahattan hissedar olmaları âher tarafın tahrikât ve ibrâmâtiyle vuku bulmuş idüğünü isbat ederler ise, bir seneden üç seneye kadar hapis cezasıyla mücâzât olunurlar.

MADDE 253 — Henüz biçilmemiş olan mahsulatı ve tabiî bitmiş veya dikilmiş olan ağaç veyahut nebâtât-ı saireyi kat' ve telef eden ve aşılanmış ağaçları bozan ve bir kimsenin bağ ve bahçesini tahrip eyleyen eşhas,

bir haftadan 15 güne kadar hapis cezasıyla mücâzât olunur ve ashabının zarar ve ziyanları tazmin ettirilir.

BAB-I SALİS

Umur-u Tahaffuziye Ve Tanzifiye Ve Zabıtaya Muhalif Hareket Eden Ashab-ı Kabayihin Cezaları Beyanındadır

MADDE 254 — Hancı ve lokantıcılardan geceleri fener yakması kendisine canib-i zaptiyeden tenbih olunduğu halde ihmal eden ve sühûlet-i mürur ve ubûr-u nâsa dokunacak şeyleri bila zaruret yollara vaz' ve terk eyleyen ve bu misillû şeyler hasbel-icap sokak ve meydanlara vaz' olunduğu veyahut memerr-i nâs olan mahallerde su yolu ve lağım kazılıp da geceleri açık kaldığı halde gelip geçenlere bir güne sakatlık olmamak için yığılmış eşya ve kazılmış mahal üzerine bir kandil ve fener vaz' etmeyen kimseler ve tarîk nizamatma ve müşrif-i harap olan ebniyeyi tamir ya hedm etmek üzere taraf-ı hükümetten sâdır olan tenbihata mugayir hareket ve sokağa süprüntü ve sair taaffünatı mûcip şeyler ilkâ eyleyenler ve kayıtsızlık ile bir kimsenin üzerine sürpüntü veya pislik dökenler ve sukutuyla yoldan geçenlere zarar verebilecek şeyleri sokağa atanlar ve gerek nizâmât-ı mülkiyeye ve gerek idare-i belediye tarafından neşrolunan nizâmâta tevfik-i hareket etmeyenler, bir beyaz beşlikten beş beyaz beşliğe kadar cezay-ı nakdî ahziyle mücâzat olunur.

MADDE 255 — Ateş istimal eden esnafdan dükkân ve fırın ve fabrikalarının ocak ve bacalarını aralık aralık tathir ve tamir etmeyenler ve mahallât içinde mazarratı mûcip olacak yerlerde fişenk atanlar ve keza şehir ve kasaba ve karye içinde tabanca ve tüfenk atanlar dahi, bir beşlikten beş beşliğe kadar cezay-ı nakdî ahziyle mücâzât olunduklarından başka bu makuleler 24 saatten üç güne dek hapis dahi olunurlar.

MADDE 256 — Hancılar ve lokantacılar ve sair kirahanecilerden mütevâridini kaydetmede ve usulü üzere tutmaları lazım gelen defteri memurîne vaktiyle ibrazda ihmal ve kusur edenler ve mecma-i nâs olan yerlerde at koşturanlar ve zîr-i muhafazalarında bulunan delileri ve muzır ve yırtıcı hayvanatı salıverenler ve devlet sikkesini fey-i muavyeni üzere ahz ve kabulden imtina edenler ve büyük bir hadise ve kayık ve gemi kazası ve su tuğyanı ve harîk ve âfât-ı saire ve haydutluk ve nehb ve gâret ve alenî bir cinayet ve feryad-ı umumi ve şikâyet vukuunda talep olunan hizmet ve muavenete muktedir olduğu halde istinkâf ve müsamaha eyleyenler, altı beşlikten on beşliğe kadar cezay-ı nakdî ahziyle mücâzat olunurlar.

MADDE 257 — Tenavülü sıhhat-ı vücuda muzır olan veyahut dükkânlarda kalıp çürüyerek taaffün eyleyen meyve ve saire bahr veya nehre veyahut haric-i şehre tarh ve ilkâ ettirildikten başka bunları satanlardan kezalik altı beşlikten on beşliğe kadar cezay-ı nakdî alınır.

MADDE 258 — Bil-ihtiyar bir adamın üzerine yahut hanesine veya ebniye-i sairesine ve havlusuna ve bahçesine taş ve sair ecsam-ı sulbe veya pislik atanlar ve hakk-ı dühulü olmayan mahalle girenler ve hakk-ı müruru olmayan yerlerden mürur edenlerden, kezalik altı beşlikten on beşliğe kadar cezay-ı nakdî ahzolunduktan başka 24 saatten beş güne dek hapis dahi olunurlar.

MADDE 259 — Diğerlerinin emval-i menkulesine bil-ihtiyar îrâs-ı hasar edenler ve deli veya muzır ve yırtıcı hayvanatı salıvermekle veyahut hadden aşırı koşturmak ve yük yükletmek veyahut taş vesair ecsam-ı sulbe atmak veya bir mahalli kazmakla bir kimsenin hayvan ve davarının helâkine ya mecrûhiyetine sebep olanlar badet tazmin on beşlikten 15 beşliğe kadar cezay-ı nakdî ahziyle mücâzat olunurlar.

MADDE 260 — Ahalinin rahatını selbedecek surette bila mûcip gürültü ve şamata edenler ve emr-i hükümet ile yapıştırılmış olan ilânât evrakını bililtizam koparanlar ve yırtanlar kezalik on beşlikten 15 beşliğe kadar cezay-ı nakdî ahz ve üç günden bir haftaya kadar hapis ile mücâzat olunurlar.

MADDE 261 — Bir kimsenin muhrez ve mezrû' olan veyahut içinde mahsulat ve mezrûat bulunan arazisine ve bağ ve bahçesine hayvan salıveren kimse kezalik on beşlikten 15 beşliğe kadar cezay-ı nakdî ahziyle mücâzat olunur ve zarar ve ziyan tazmin ettirilir.

MADDE 262 — Dükkân ve mağazasında ve çarşı ve pazarda ve panayırlarda eksik dirhem ve fasit kantar ve terazi ne nâkıs ölçü ve kile saklayan ve nizamen muayyen ve müstamel olan vezn ve ölçüden başka vezin ve ölçü kullanan eşhasdan, o makule vezin ve ölçüler ahz ve zapt olunduktan sonra on beşlikten 15 beşliğe kadar cezay-ı nakdî alınır.

MADDE 263 — Nizamen tayin ve ilan olunan narhdan ziyadeye eşya satanlar kezalik on beşlikten 15 beşliğe kadar cezay-ı nakdî ahz ve 24 saatten üç güne kadar hapis ile mücâzât olunur. Ve eğer bu vechile narhdan ziyade sattığı eşya nân ve lahm ve odun ve kömür gibi nâsın havâvic-i zaruriyesinden ise, üç günden bir haftaya kadar hapis olunur. Ve 15 beşlikten 20 beşliğe kadar cezay-ı nakdî alınır.

MADDE 264 — Turuk-u âmmeyi ve meydan ve seyir yerleri gibi menâfi-i âmme için terk ve tahsis kılınmış olan yerleri bozan ve tûl ve arzından yer çalan kimseden, bozduğu yerin masarif-i tamiriyesi ahz ve istifa ve aldığı yer istirdad olunduktan sonra üç günden bir haftaya kadar hapis ve 15 beşlikten 20 beşliğe kadar cezay-ı nakdî ahziyle mücâzât olunur.

ZEYL (7 Muharrem 1286/7 Nisan 1285) Nizamen memnu olan mahalle meyyit defneden ve ettiren ve defne ruhsat verenler, bir mahdan bir seneye kadar hapis ve bir yüzlük Osmanlı altınından on aded yüzlük Osmanlı altınına kadar cezay-ı nakdî ile mücâzât olunur.

İrade-i Seniyye Tarihi

28 Zilhicce 1274

V — MİYÂR-I ADÂLET

(Fenn-i Celil-i Fıkıhdan)

(İslâm Ceza Hukuku)

(İki Kitabı Hâvidir)

İşbu risâle tab'ından mukaddem Mekteb-i Hukûk-ı Şahane (Hukuk Fakültesi) talebesinin müntehi (son) sınıfına tedris olunmuştur.

Eserhâme-i Ömer Hilmi Karînâbâdîzâde
Mecelle Cemiyeti Azasından

İstanbul, 27 Ramazan 1301

IV — Mi'yâr - ı Adalet

(İSLÂM CEZA HUKUKUNDA ŞAHISLARA KARŞI CÜRÜMLER)

U K Û B Â T

1. K İ T A P

C İ N Â Y Â T

M U K A D D İ M E

Cinâyâtâ Dair Bazı Fıkhî (Hukukî) Istılahlar

MADDE 1 — Cinâyât, cinâyetin cem'i (çoğulu)dur. Cinâyet, şer'an memnu olan bir fiilin ismidir ki ol fiil ya insanın nefsine veya a'zasına veya malına veya ırzına taalluk eder. Fakat cinâyet indel-fukahâ, mânây-ı evvel ve sânide müteâref olduğundan bu kitapta mala ve ırza taalluk eden cinâyetten bahsolunmayacaktır.

TCK. 1

MADDE 2 — İnsanın nefsine taalluk eden cinâyete katl ve cinâyet fin-nefs denilir

TCK. 448

MADDE 3 — İnsanın a'zasına taalluk eden cinâyete cerh ve kat ve cinâyet fîmâ dûnen-nefs denilir.

TCK. 452,456 vd.

MADDE 4 — Kendisinden cinâyet sudûr eden kimseye câni ve kendi üzerinde cinâyet vukubulan kimesneye mecniyyûn aleyh denilir.

MADDE 5 — Katl, cesedden ruhu izhâk ve izâle eden bir fi'l-i müessirden ibarettir. Katleden kimseye kâtil ve katlolunan kimesneye maktul ve katîl denilir.

MADDE 6 — Cerh yaralamak, cürh yara manasınadır. Ve buna cerahat dahi ıtlak olunur. Yaralayan kimseye cârih, yaralanan kimesneye mecrûh denilir.

TCK. 452,456 vd.

MADDE 7 — "Cerh-i müshin,, ol cerha denir ki onunla mecrûh olan kimsenin yevmen ev ba'zı yevm hayatta kalması tevehhüm olunmaya. **"Cerh-i mühlik"** mecrûhun helâkine müeddî olan cerhdir.

TCK. 452,456

MADDE 8 — Şecc, insanın baş ve yüzünü yaralamaktır ve bu yaraya şecce denir.

TCK. 456.

MADDE 9 — "Âlet-i câriha", eczay-ı bedeni birbirinden tefrik eden şeyden ibarettir. Kılıç, kama, bıçak, ok mızrak, keskin taş, ağaç, ateş gibi.

MADDE 10 — Kısas, kâtili maktûl mukabilinde katletmek veyahut mecrûhun telef edilen uzvu mukabilinde cârihin ona mümâsil olan uzvunu telef etmekten ibarettir. Ve buna "kaved" dahi denilir.

TCK. 11-12,450

MADDE 11 — Velâyet-i kısas, kâtilin kısasına mâlik olmaktan ibarettir, ve buna mâlik olan kimseye veliyy-i kısas ve men lehûl kısas ve veliyy-i katîl denilir.

MADDE 12 — Kendi üzerine kısas vacip olan kâtile men aleyhil-kısas ve diyet vacip olan katile men aleyhid-diyet denilir.

MADDE 13 — "Gurre", iskat edilen cenin-i meyyit mukabilinde câni üzerine lazım gelen maldır.

Birinci Bab

Cinâyet Fin-nefs (Adam Öldürme)

Birinci Fasıl

Katlin Taksimi, Aksamının Tarif ve Bazı Ahkâmı

MADDE 14 — Katl beş kısımdır :

Evvelkisi; amd; ikincisi, Şibh-i amd; Üçüncüsü, hata; Dördüncüsü, hata mecrasına cari; Beşincisi, tesebbüben katildirki ona katil bis sebeb dahi denir.

TCK. 448-455

MADD E15 — Amd, asla katli meşru olmayan bir insanı âlât-ı cârihadan biri ile kasden katletmektir.

TCK. 450/4. 448

MADDE 16 — Şibh-i amd, katli meşru olmayan bir adamı âlât-ı cârihadan ma'dûd olmayan bir şey ile katletmektir. Mesela, sopa ve tokat ile darb veyahut bağteten (aniden) üzerine sayha ederek bir insanı katletmek gibi.

TCK. 452

MADDE 17 — Hata, kasda makrûn olmayarak hatâen bir adamı katletmekten ibarettir. Bu hata iki kısımdır :

Evelkisi; fâilin zannında vukubulan hatadır. Sayd (av) zannıyla bir adama kurşun atılıp da ol adamın telef edilmesi gibi.

İkincisi; fâilin fi'linde vukubulan hatadır. Bir insanı öldürmek kasdıyla atılmış olan kurşun diğer bir şahısa isabet edipde o şahsı katl etmesi veyahut bir kimse silmek kasdiyle tüfeğini tahrik ederken tüfenk onun tahrikinden nâşî kazara boşanıp kurşunu hataen bir kimesneye isabet edip de onu katletmesi gibi. Mesela, sayd (av) zannıyla bir insana atılan kurşun diğer bir şahısa isabet edip de onu katl etmesi gibi.

TCK. 452,455,459,461,462,465,467

MADDE 18 — Bir adamın el ve ayak gibi bir uzvunu cerhetmek kasdıyla atılan kurşun veya çekilen bıçak ol adamın başka bir uzvuna isabetle ol adam telef olsa, bu katil hata kabilinden olmayıp amd kabilinden olur. .

TCK. 452,448-450.455,461,462,470

MADDE 19 — Hata mecrasına cari olan katil, ihtiyari olmayan bir fiil ile vukua gelen katildir.

Bir kimse hal-i nevm (uyku) de iken diğer bir şahıs üzerine yıkılıp da o şahsı telef etmesi veyahut bir kimse kazara yüksek mahalden bir insan üzerine düşüp de o insanı telef etmesi veyahut bir kimsenin elinde veya arkasında bulunan bir ağır nesne kendisinin ihtiyarî olmayarak âher kimesne üzerine düşüp de o kimesneyi telef etmesi gibi.

TCK. 455,452.459.461,462,465,467

MADDE 20 — Tesebbüben katil bir adamın katline sebep olmaktır. Şöyleki, bir şeyde bir adamın alâ ceryil-âdet telef olmasına sebeb-i mûfzî olan bir fiili ihdas etmektir.

Bir kimse bilâ izn-i veliyyilemr tarîk-i âmda bir kuyu hafredip de oraya kazara bir insan düşerek telef olması gibi.

TCK. 455,452 459,461,462,465,467

MADDE 21 — Katl-i amd, kısası icap eder. Fakat fasl-ı sânî ve sâliste beyan olunacak esbap ve ahvalden nâşî bazı kere kısas diyete münkalip olur ve bazı kere dahi meccânen veyahut bedel-i sulh mukabili sakıt olur.

TCK. 448,449,450, (özellikle 450/4) 49,52,78,452,457,461-463

MADDE 22 — Amdden mâada katiller diyeti mûcip olur. Lâkin tesebbüben katilin diyeti mûcip olması iki şartla meşruttur:

Evvelkisi; taaddî yani mütesebbibin katle mûfzî (sebep) olan fiili haksız olarak işlemiş olmasıdır. Binaenaleyh mütesebbip katle mûfzî (sebep) olan fiili haklı olarak işlemiş olur ise kendiye diyet lazım gelmez. Mesela, bir kimse kendi mülkü olmayan bir mahalde sahibinin izni olmaksızın bir kuyu kazıp da o kuyuya bir adam düşerek telef olsa o kimse fiil-i hafrde mûteaddî olduğundan diyet vermesi lazım gelir. Ama kendi mülkünde kazmış olduğu kuyuya bir adam düşüp de telef olsa, mûteaddî olmadığından diyet lazım gelmez.

İkincisi; Mütesebbibin fiiliyle katil fiili beynine (arasına) başka bir fiil-i ihtiyarînin haylûlet etmemesidir. Binaenaleyh, mûtesebbibin fiili ile katil fiili beyninde başka bir fiil-i ihtiyarî haylûlet eder ise, o surette mütesebbip üzerine diyet lazım gelmez.

Mesela, ber vech-i bâlâ bi gayr-i hakkın hafr edilmiş (kazılmış)olan kuyuya bir adam bilmeyerek kazara düşüp de telef olsa, hâfire (kazana) diyet lazım gelir. Ama bir adam bilerek ihtiyariyle kendisini ol kuyuya ilka edip de telef olsa, ol adamın kendi fiil-i ihtiyarisi haylûlet etmiş olduğundan hâfire diyet lazım gelmez.

Kezâlik ol kuyuya hâfirin ğayrı bir şahıs diğer bir adamı atıp da mübaşereten (asıl fâil olarak) onu itlaf eylese, ol şahsın fiil-i ihtiyarîsi haylûlet ettiği cihetle hâfir üzerine diyet lazım gelmez. Belki katlin mûcep ve muktezâsı fâil-i mûbâşir (asıl fail) olan ol şahıs üzerine icra olunur.

Keza bir kimse menzilini tamir için getirdiği keresteyi menzili önünde vaki tarîk-i âma vazettikten sonra diğer bir şahıs ol keresteyi vaz'olunduğu mahalden yuvarlayıp tarikten mûrur eden bir adama isabet etmekle telef eylerse ol şahsın fiil-i ihtiyarisi haylûlet etmiş olduğundan diyet onun üzerine lazım gelir yoksa keresteyi vazeden kimse üzerine lazım gelmez.

MC. 90-91; TCK. 448-449,451-455,459,461,462,465,467,45,49,52,78,64,-67.

MADDE 23 — Şibh-i amd suretiyle insan katlini ihtiyar eden kimsenin re'y-i veliyyül-emr ile siyâseten katli caiz ve meşrudur.

TCK. 450/3,5,452

MADDE 24 — Tesebbüben katil müstesna olarak, katlin cemî-i aksamı maktûlün miras ve vasiyetinden kâtilin mahrum olmasını mûcip olur.

Fakat kâtil, sağîr veya mecnun veya ma'tûh veya fasl-ı râbide beyan olunacağı vechile mükreh bulunursa onlar bu hükümden müstesna olur.

TMK. 520,521,; TCK. 46,47,48,53 vd.

MADDE 25 — Âlet-i gayr-i câriha ile kasden vukubulan katlin şibh-i amd olarak diyeti mûcip olması, cerha mukârin olmamak şartıyla meşruttur. Ama cerha mukârin olur ise, o surette katl-i amd hükmünde olup kısası mûcip olur.

Binaenaleyh bir kimse, diğer kimesneyi mesela sopa ile min gayr-i cerh darbederek katleylese, kâtile diyet lazım gelir. Ama sopa ile darbedip de ol darpden nâşi madrûbun bir uzvu mecrûh olup ondan müteessiren vefat eylerse kâtile kısas lazım gelir.

TCK. 452,448-450 455,461,462,470

MADDE 26 — Bir kimse fi'l-i katilde kâtile iştirak etmeyip ancak hîn-i katilde maktûlün kollarını ve ayaklarını tutmak gibi bir suretle kâtile iâne ve fi'l-i katli ona teshil etse veyahut fi'l-i katlin îkâı için kâtile emr veyahut onu teşvik ve iğra eylese şedîden ta'zir olunur.

TCK. 64-65,146,169,172,500

İkinci Fasıl

Af, İbrâ ve Sulh Hakkındadır

MADDE 27 — Affın rüknû âfînin (af edenin) kısasdan af ettim veya ibrâettim veyahut kısası iskat ettim veya hibe ettim gibi affa delalet eder bir söz söylemesidir.

TCK. 97-98,100,101,120

MADDE 28 — Âfînin mükellef yani âkıl ve bâliğ olması şartddır. Binaenalyh sağîr, ve mecnun ve ma'tûhun afvı sahih değildir.

MADDE 29 — Âfînin hakk-ı kısasa mâlik olması şarttır. Binaenaleyh hakk-ı kısasa mâlik olmayanların affı ile kısas sakıt olmaz.

Mesela, maktûlün cümle veresesi talib-i kısas iken, gerek eşraf-ı nasdan ve gerek âhâd-ı nasdan hiç bir fert kâtili af edip kısası iskat edemez.

Kezâlik bir sağîr veya mecnun veya ma'tûh için sabit olan kısası onların veli veya vasîsi afvedemez, etmiş olsa sahih olmaz.

TCK. 97-98 100,101,120; 1961 Anayasası, md. 64,97

MADDE 30 — Afvın ba'del-vefat (ölümünden sonra) olması şart değildir.

Binâenaleyh amden cerhedilen bir kimse bizzat kendisi veyahut onun vefatından mukaddem veresesi cârihi nefsin kısasından affetseler sahih olur.

Ber-vech-i meşrûh affın vukuundan sonra mecrûh ol cerhin tesirinden nâşi vefat etse, veresesi cârihi kısas ettirmeye veya ondan diyet talep etmeye kâdir olamaz.

MADDE 31 — Amden maktûlün vârisi, şahs-ı vâhid olupda kâtili kısasdan affetse kısas tamamen ve meccanen sâkıt olur.

Vâris mûteaddit olduğu surette, eğer cümlesi bilittifak kısastan affederler ise yine hüküm bu minval üzeredir.

Ve eğer cümlesi ittifak etmeyip de ba'zısı affedip sâiri affetmez veyahut ba'zısı affedip de sâiri sağîr ve mecnun gibi affı câiz olmayan eşhasdan bulunur ise, o suretlerde affeden ba'zı veresnin kısastan hissesi meccânen sakıt olup sâir veresenin kısasdan hisseleri diyete münkalip olur. Ve şu halde kâtilin sâir vereseye diyetten hisselerini vermesi lazım gelir.

MADDE 32 — Min gayr-i amd cerhedilen bir kimse dem ve diyetinden cârihini ibra edip ba'dehû ol cürhden müteessiren vefat etse nazar olunur:

Eğer onun veresesi var ise ol ibrâ mecrûhun sülüs-i malından mu'teber olur. Şöyle ki: *sülüs-ü malı diyetin tamamına müsâit ise verese diyet* namına cârihden nesne alamaz. Sülüs-ü malı diyetin tamamına mûsait olmayıp da verese dahi ibrâyı mücîz olmaz ise, o surette diyetin sülüs mûsait olduğu miktarında ibrâ sahih olup bakîsini cârihin verese-i mecrûha vermesi lazım gelir.

Ve eğer mecrûhun veresesi olmayıp da terekesi beyt-ûl-mala ait olur ise, ol halde ibrâ, cemî-i malından mu'teber olup, emîn-i beyt-ûl-mal diyet namıyla cârihden nesne mûtâlebe edemez.

Ber vech-i bâlâ mûteveffâ olan kimsenin terekesi mûstağrak bid-dûyûn olur ise, o surette dâyinler (alacaklılar) ibrâyı tutmayıp mecrûhun diyetini cârihden alıp kımset-i guremâya idhal edebilirler.

MADDE 33 — Bir kimse diğer kimesneyi gerek amden ve gerek bi gayr-i amd cerhettikten sonra, mecrûh cârih ile bir miktar mal üzerine sulh olup ba'dehû ol cerhin tesirinden nâşi mecrûh vefat etse nazar olunur: Eğer sulh yalnız cerhden olarak vuku bulmuş ise, ber vech-i muharrer mecrûhun vefatıyla sulh batıl olur. Fakat bu sulh batıl olmasıyla beraber amd suretinde kısasın diyete inkılabını mûcip olur. Binaenaleyh bu surette mecrûhun veresesi cârihi kısas ettiremez. Belki mecrûhun tamam diyetini cârihden alabilirler.

Ve eğer sulh cerh ile beraber cürhden hâdis olacak nesneden olmak üzere akd edilmiş ise o surette sulh batıl olmayıp, alâ halihi (olduğu gi-

bi) kalır. Binaenaleyh bu surette mecrûhun veresesi cârihi kısas ettirmeye veyahut ondan diyet almaya kâdir olamazlar.

Musâlehun anh cinâyet lafzıyla zikrolunarak mutlaka cinâyetten olmak üzere akd-i musâlaha edilmiş ise, hüküm yine bu minval üzeredir. Yani mecrûhun müteessiren vefatıyla sulhun sıhhatine halel gelmez. Binaenaleyh mecrûhun veresesi bu surette dahi cârihi kısas ettirmeye veyahut ondan diyet namına nesne almaya kâdir olamazlar.

MADDE 34 — Bedel-i sulh, gerek diyetten zâid olsun ve gerek nâkıs olsun, her halde kısastan sulh sahih olur.

MADDE 35 — Veliyy-i kısas, kebîr (reşit) bulunduğu takdirde, az ve çok bir mal üzerine kâtil ile kısastan sulh olabilir. Ama veliyy-i kısas, sağîr bulunduğu takdirde, veli veya vasisinin diyetten nâkıs bir bedel üzerine kâtil ile sulh olması sahih olmaz.

Binaenaleyh sağîr bâliğ oldukda tamamen diyeti kâtilden alır. Şu kadar var ki, veli veya vasî müddeâ aleyhin inkârına mukârin tasaddîeylediği katl müddeâsına beyyinesi olmayıpda, müddeâ aleyhin dahi yemin edeceği mâlum olur ise, o surette diyetten nâkıs bir bedel üzerine veli veya vasinin sulh olması sahihdir.

Mecnun ile ma'tûh bu hükümde sağîr gibidir.

Üçüncü Fasıl

Kısas ve Diyeti Mûcip Katillere Aid Ba'zı Mes'eleler

MADDE 36 — Kısas tecezzî kabul etmez. Binaenaleyh veliyy-i katîl bir şahıs olup da kâtil-i âmidi kısasın bir cüzünden affetse kısasın küllîsi sakıt olur. Yoksa kısasın o cüz'ünden maadası diyete münkalib olmaz.

Meselâ, veliyy-i katîl olan kimse, kâtili kısasın nısfından affetse, kısasın küllîsi sakıt olur, yoksa nısfı sâkıt olup nısf-ı diğeri diyete münkalib olmaz.

Kezâlik veliyy-i katîl müteaddit olduğu surette onlardan birisi kâtili affetse veyahut kâtil ile kısasdan bir miktar mal üzerine sulh olsa, kısas sakıt olup sâirînin kısastan hissesi diyete münkalib olup diyetten hissesini alır. Yoksa kâtili kısas ettiremez.

Bkz. MA. 31; MC. 63

MADDE 37 — Katl-i amdde vâcip olan aynen kısasdır. Yoksa veresenin talebine muallak olarak Lâ alat-ta'yin kısas ile diyetten beri değildir.

Binaenaleyh, kâtilin rızası olmaksızın maktûlün veresesi kısasa bedel ondan diyet alamazlar. Kezâ bir kimse bir kaç kimesneyi mûcib-i kısas olan katl ile katledip de maktûllerden birinin veresesi katili kısas ettirse, diğer maktûllerin vârisleri kâtilin terekesini kabzeden veresesinden

diyet alamazlar. Kezâlik kablel-kısas kâtil fevt olsa veyahut ecânibden bir şahıs onu katleylerse, terekesinden diyet lazım gelmez.

MADDE 38 — Bir darbede amd ile hata ictima edebilir. Şöyleki: bir kimse katl kasdıyla tüfeğini diğer kimesne üzerine endaht edip (çevirip) de kurşunu onu cerhettikten sonra ondan nüfûz edip (geçip) hatâen âher şahsa dahi isâbet edip bu vecihle ikisini dahi katleylese, evvelki katil amd olduğundan kısası, ikinci katil hata olduğundan diyeti icap eder.

TCK. 448-455,52

MADDE 39 — Bir kimse diğer kimesneyi huruca istitaati olmayan (çıkma imkânı bulunmayan) ateş içine atıp da ol kimesne ol ateşden çıkamayıp muhterikan (yanarak) fevt olsa, atan kimesneye kısas lazım gelir.

TCK. 450/6,49,52,78,448,449

MADDE 40 — Bir kimse diğer bir kimesneyi deryaya ilka edip de o kimesne derhal bilâ sebâhet (yüzmeden) ğark olup vefat etse, ilka eden kimseye diyet lazım gelir. Fakat bu suretle insan katlini i'tiyat etmiş ise, siyâseten katli meşru'dur.

MA. 23,; TCK. 450/6,5,81

MADDE 41 — Kısas şüphe ile münderi ve mündefi olur. Binaenaleyh bir kimse diğer kimesneye kanım sana helâl olsun, beni katleyle deyû emredip de me'mur dahi onu katleylese, me'mura kısas lazım gelmeyip diyet lazım gelir. Ama kanımı sana şu kadar kuruşa sattım beni katleyle, deyip de me'mur dahi onu katleylese bu surette me'mura kısas lazım gelir.

MC. 52,; TCK. 49,50,51,60,450/8

MADE 42 — İki kimse bir şahsı maan (beraberce) darb ve katledip fakat onlardan biri yalnız katletmiş farzolunsa, onun katli kısası mûcip olup, diğerinin katli diyeti mûcip olsa, o kâtillerden hiçbirisi kısas ettirilmez belki ikisi bile ol şahsın diyetini verirler.

Meselâ, iki kimseden biri âlet-i câriha ile diğeri sopa ile âher bir şahsı maan (beraberce) darp edip, ikisinin darbından nâşî ol vefat etse, o kimselerden hiçbirine kısas lazım gelmeyip, mûnâsefeten (yarı yarıya) ol şahsın diyetini verirler.

Kezâlik bir kimsenin peder ve ceddi gibi usûlünden birisi, şahs-ı âher ile maan (beraberce) o kimseyi amden katleyleseler, o kâtillerden hiçbirinin kısasen katli caiz olmayıp seviyyen (eşit olarak) diyet vermeleri lazım gelir.

Kezâlik bir kimse sağîr veya mecnun veya ma'tûh ile bir şahsı âlet-i câriha ile maan ve amden katleylese, o kimseye kısas lazım gelmeyip, nısf-ı diyet (diyetin yarısı) lazım gelir. Nısf-ı diğeri dahi kâtilde şeriki olan sağîr veya mecnun veya ma'tûh üzerine lazım gelir.

TCK. 64-67,46-48,53,58,448 vd.

MADDE 43 — Bir maktûlün men aleyh-il kısas olan kâtili mûteaddit olduğu takdirde veliyy-i katîl onlardan yalnız birini meccânen affetse veyahut yalnız biriyle kısasdan bir bedel-i muayyen üzerine sulh olsa, diğer kâtili kısas ettirebilir. Ber vech-i muharrer yalnız biri hakkında vuku bulan af ve sulh diğeri hakkında kısasın icrasına mani olmaz.

TCK. 64-67

MADDE 44 — Bir kimse bir kaç kişiyi mûcib-i kısas olan katl ile katledip de maktûllerden birinin veresesi kâtili affetse sâir maktûllerin vereseleri kâtili kısas ettirebilirler.

TCK. 450/5

MADDE 45 — Bir kimse iki kişiyi amden katlettikde maktûlün ikisinin dahi veli ve vârisi bir şahıs olup da o şahıs maktûllerden birinin kısasından kâtili affetse, diğer maktûl için kâtili kısas ettiremez.

Meselâ, bir kimse diğer kimesnenin iki nefer karındaşını amden katledip, ba'dehû, onların hasren vârisi olan ol kimesne maktûllerden birinin kısasından kâtili affettikten sonra diğer maktûl için ol kâtili kısas ettiremez.

TCK. 450/5

MADDE 46 — İki kimse bir şahsı cürh-i mûshin ile cerhedip de ol şahıs vefat etse nazar olunur; eğer onlar maan (beraberce) yani bir anda cerhetmişlerse, ikisi dahi kâtil olur. Binâenaleyh ikisine dahi kısas lazım gelir. Ve eğer evvela biri cerhedip ba'dehû diğeri cerhetmş ise, kâtil yalnız evelkisidir. Binâenaleyh bu surette evvelkisine kısas, ikincisine ta'zir-i şedîd ve haps-i medîd (uzun müddet hapis) lazım gelir.

TCK. 64-67,451,452,456 vd.

MADDE 47 — Veliyy-i kısasın vefatıyla kısas sâkıt olmaz. Belki velâyet-i kısas onun veresesine (mirasçılarına) intikal eder. Şöyleki; bir kimse diğer kimesneyi amden katledip de maktûlün hasren vârisi (tek mirasçısı) istîfa-i kısas etmeksizin vefat etse veresesi onun makamına kâim olarak istifâ-i kısas edebilir.

MADDE 48 — Bir kimse diğer kimesneyi kasden bir yüksek mahalden aşağı atıp da o kimesne telef olsa nazar olunur: eğer ol mahalden aşağı düşen adamın hayatta kalması âdeten mümkün ise, atan kimseye diyet lazım gelir. Ve eğer mümkün değilse kısas lazım gelir.

TCK. 450/6

MADDE 49 — Bir kimse diğerine fülan kimesneyi katlet deyû min gayr-ı ikrâh emretmekle, me'mur dahi o kimesneyi katleylese nazar olu-

nur: Eğer me'mur kebîr (reşit) ise katlin mûceb ve muktezâsı onun üzerine icra olunur. Ve eğer sâğîr (küçük) ise, âmire mûracaat olunmak üzere sağîrin malından diyet ifâsı lazım gelir. Ve bu iki surette âmir, ta'zir-i şedîd ve haps-i medîde mûstehak olur.

TCK. 49,50,51

MADDE 50 — Bir kimse diğer kimesneyi ip gibi bir şey ile boğup helâk eylese, diyet lazım gelir. Fakat o kimsenin adam boğmak mu'tadı ise, siyaseten katli meşru'dur.

MA. 23,; TCK. 450/3,81-88

MADDE 51 — Bir mektep hocası veya bir san'at ustası ilim veya san' at talim etmek üzere kendüye verilmiş olan sağîri veli veya vasîsinin izni olmaksızın asla darbedemez. Darbedip de (dövüp de) ondan nâşî sağîr fevt olsa, ol hoca veya ustaya diyet lazım gelir.

Lieclit-te'dip sağîri darbetmek üzere veli veya vasî izin verdiği surette ancak sağîrin el ve ayak gibi mu'tad olan azasım adet vechile darbetmek câizdir. Bu suretle sağîr vefat etse dârîbe diyet lazım gelmez.

Ve eğer darbı mu'tad olan a'zasından başka bir yerine mesela sağîrin kulağı tozuna veya boş böğrüne yumruk veya değenek ile darb veya darbı mu'tadp olan uzvunu fevkal'âde darbedip de ondan nâşi sağîr vefat etse dâribe diyet lazım gelir.

MC. 91,; TCK. 49,50,51,452,

MADDE 52 — Bir kimse, velev menkûhası olsun, cimaa (cinsi münasebete) mutîka olmayan (güç yetiremiyen) sabiyyeye cima edip de, ondan nâşî sabiyye vefat etse, o kimse onun diyetini zâmin olur. Ve eğer menkûhası ise onun mirasından dahi mahrum olur.

MADDE 53 — Bir kimse zevcesini yumruk veya değnek gibi bir şey ile darbedip de ondan nâşî zevce müteessireten vefat etse, zevc üzerine diyet lazım geldiği gibi onun mirasından dahi mahrum olur.

MA. 24

MADDE 54 — Bir sağîri veli veya vasîsinin emriyle cerrâh mu'tad vechile hitân (sünnet) ettikde, yarası teşennüc edip (azıtıp) sağîr fevt olsa cerraha nesne lazım gelmez. Ama hitân ederken hadd-i mu'tâdı tecâvüz edip de ondan nâşî sağîr vefat etse cerrah üzerine nısf-ı diyet lazım gelir.

MADDE 55 — Bir kimsenin izin ve ruhsatıyla a'zasından birinde lede'l-iktizâ (gerektiğinde) ameliyat-ı cerrahiye icra olunup da müteessiren ol kimse vefat etse, nazar olunur: Eğer ameliyatı icra eden tabibin tıbben hatası ve hadd-i mu'tadı tecavüzü vuku' bulmamış ise, nesne lazım gel-

mez. Ve eğer hata ve tecavüz vukubulmuş ise, o surette tabibe ol kimsenin nısf-ı diyetini zamân lazım gelir.

TCK. 459.383,455,460-462,465,467

MADDE 56 — Bir ecîr-i müşterek veya ecîr-i has, müste'cirin sun'u olmayarak esnay-ı amelde telef olsa, müste'cir onun diyetini zâmin olmaz.

Meselâ, bir kuyucu, ücretle birisinin hânesinde kuyu kazarken kuyu kuyucu üzerine yıkılıp da onu telef eylese, hane sahibi kuyucunun diyetini zâmin olmaz. Kezâlik bir dülger ücretle birisinin binasında çalışırken binadan düşüp telef olsa, bina sahibi onun diyetini zâmin olmaz. Kezâ bir bir kimse bir maslahatının tesviyesi için âher diyara gönderdiği hizmetkârını, esnay-ı rahda kutta-ı tarîk (yol kesiciler) eşkiyası katleylese ol kimse onun diyetini zâmin olmaz.

TBK. 332,59.; TCK. 45 vd., 459

MADDE 57 — Bir kimsenin helâkine kendi fi'liyle beraber gayrın fi'li sebep olsa, o ğayra diyetten hisse lazım gelir. Şöyle ki:

Meselâ, dört kişi maan (beraber) büyük bir direk kaldırırken kazarâ ol direk cümlesinin ellerinden boşanıp onlardan birinin üzerine düşmekle helâk olsa, ol üç kişinin her biri diyetin birer rub'unu (1/4 ini) verir ve bir rubu (1/4) dahi hâlikin hissesine isabetle sâkıt olur.

Kezâlik üç kişi bir kuyuyu hafrederken cümlesinin fiilinden nâşi ol kuyu çöküp onlardan birisi altında kalıp telef olsa, diğer iki kisinin her biri üzerine diyetten birer sülüs (1/3) lazım gelir. Ve bir sülüs dahi telef olanın hissesine isabetle heder olur.

Kezâ beş kişi bir hanenin ebniyesini nakzederler (yıkarlar)ken cümlesinin fiilinden nâşi ol hanenin sakfı içlerinden birinin üzerine yıkılıp medhûmen fevt olsa, diğer dört kişinin her birine birer humus (1/5) diyet vermek lazım gelir. Bir humus dahi fevt olanın hissesine çıkıp heder olur.

Kezâlik iki kimse bir kayığa binip giderler iken birbirleriyle döğüşüp kayığı tahrik etmeleriyle ikisinin sun'undan nâşî kayık devrilmekle onlardan biri deryaya düşüp derhal bilâ sebâhet (yüzmeksizin) gark olsa, diğeri onun diyetinin nısfını zâmin olur. Nısf-ı diğeri mağrûkun (boğulanın) hissesine çıkıp heder olur.

TCK. 45,64-67,146,169,172,500

MADDE 58 — Bir reisin sefinesi yelken ile yürür iken rüzgar müşted olup (şiddetlenip) reis sefineyi sarfa kâdir olmamakla onun sun'u olmayarak sefine bir kayığa dokunup kayık devrilmekle içinde bulunanlar deryaya düşüp ğarkolsalar reise nesne lazım gelmez.

TCK. 45,52

MADDE 59 — Yüklü bir hamal tarikde (yolda) giderken arkasında bulunan yük bir şahıs üzerine düşmekle ol şahıs fevt olsa, hamal onun diyetin zâmin olur.

TCK. 45,52

MADDE 60 — Bir sâğîrden sâdır olan cinâyetin diyeti kendi malından lazım gelir. Kendi malı yoksa hal-i yesarına intizar olunur. Yoksa akrabası üzerine lazım gelmez. Mecnun ile ma'tûh bu hükümde sâğîr gibidir.

TCK. 46-58

MADDE 61 — Bir kimse diğer kimesneyi amden katledip de af veya sulh veya maktûl kâtilin fürûundan olmak veyahut kâtilin fürûundan biri maktûlün veresesinden bulunmak gibi bir sebep ile kâtilden kısas sâkıt olsa bile, kasden ve bigayr-ı hakkın adam katletmek ma'siyet-i azimesini (büyük günahı) irtikâb ettiği için kâtil ta'zîre müstahık olur.

Kezâlik şibh-i amd suretiyle insan katleden kimse verese-i kâtile diyet vermesiyle beraber ta'zire müstahık olur. Mu'tâdı ise siyaseten katli câizdir.

MA. 23,; TCK. 448-455,461-467

Dördüncü Fasıl

Kısasın Şartları, Keyfiyeti Ve Velâyet-i Kısas

MADDE 62 — Maktûlün veresesinin taleb-i kısas etmeleri şarttır. Binaenaleyh sâbi ve mecnun ve ma'tûhdan katl sadır olsa, bunlar kısas olunmaz.

TCK. 450

MADDE 63 — Kâtilin mükellef yani âkıl ve bâliğ olması şartttır. Binaenaleyh sâbi ve mecnun ve ma'tûhdan katl sadır olsa, bunlar kısas olunmak caiz değildir. Belki kısasa bedel onlar üzerine diyet lazım gelir.

Kezâlik bir mûkellefden katl-i amd sudûr ettikde, lieclil-kısas (kısas için) taraf-ı hâkimden veliyy-i katîle teslim olunmazdan mukaddem ona cünûn-ı mutbık (yani cemî-i evkatını müstev'ib olan cünûn) ârız olsa kısas sâkıt olur. Kısasa bedel diyet lazım gelir. Ama kâtilin kısasıyla hükmolunarak lieclilkısas veliyy-i katîle teslim olunduktan sonra ona cünûn-u mutbık ârız olsa kısasın icrasına mani olmaz.

TCK. 46-58

MADDE 64 — Cünûn-u gayr-ı mutbık ile mecnun (yani kendüye kâh cünûn ve kâh ifâket gelen) kimse, hal-i ifâketinde (uyanıklık halinde) bir

şahsı amden katleyse yin hâl-i ifaketinde kısasıyla hükmolunur. Ama hal-i cinnette katletmiş ise kısas lazım gelmeyip diyet lazım gelir.

TCK. 46-48,467

MADDE 65 — Maktûl kâtilin fer'i yani kâtilin evlad ve ahfâdından biri olmamak şarttır. Binâenaleyh bir kimseyi ebeveyninden veyahut gerek babatarafından ve gerek ana tarafından ecdad ve ceddâtından birisi, amden katleylese o kâtilin kısasen katli caiz değildir. Belki verese-i maktûle diyet verir. kendisi dahi matûlün verasetinden mahrum olur.

Ama kâtil maktûlün fer'i olmamak şart değildir. Binâenalevh bir kimse baba veya anası veya ecdad ve ceddatından birini âlet-i câriha ile amden katleylese o kimse kısasen katl olunur.

TCK. 449-450,461-467

MADDE 66 — Maktûlün veresesi içinde kâtilin feri olmamak şarttır. Meselâ, bir kimse damadını amden katledip de maktûlün veresesi içinde kâtilin kızından mütevellid bir veled bulunsa veyahut zevcesini katledip de onun veresesi içinde kâtilin veledi bulunsa o kâtil kısas ettirilemez. Belki verese-i maktûle diyet verir.

TCK. 449/1, 661-667

MADDE 67 — Amden maktûlün veresesinden birisi kablel-kısas fevt olup da kâtil ona vâris olsa, kâtilden kısas sâkıt olur. Diğer vereseye diyetten hisselerini verir.

Meselâ, bir kimse Liebeveyn (ana baba bir) ammisini amden katledip maktûlün hasren vârisi oğlu ile kızı kâtili kısas ettirmek sadedinde iken, maktûlun oğlu dahi vefat edip kız karındaşı ile Li ebeveyn (ana baba bir) ammizâdesi olan kâtil ona vâris olsa, kâtilden kısas sâkıt olur. Diğer vârisin diyetten hissesini vermesi lazım gelir.

Kezâlik bir kimse kayınpederini amden katledip de maktûlün vârisi iki nefer oğluyla kâtilin zevcesi olan kızına münhasır olsa verese-i mezbûre kâtili kısas ettirmeksizin maktûlün kızı dahi vefat edip kâtil ona zevciyet cihetiyle vâris olsa kâtilden kısas sâkıt olup sâir veresenin diyetten hisselerini verir.

TCK. 449/1, 461-467

MADDE 68 — Kablel-kısas veliyye-i katîl vefat edip de kâtilin fürûundan biri ona vâris olsa kâtil hakkında kısas diyete münkalib olur.

Meselâ, bir kimse oğlunun kayınpederini amden katledip de ona oğlunun zevcesi olan kızı vâris olup da ba'dehû kablel-kısas kızı dahi vefat edip kâtilin oğlu ona vâris olsa kâtilden kısas sâkıt olup vereseye diyet vermesi lazım gelir.

TCK. 449-450, 461-467.

MADDE 69 — Maktûl kâtilin memlûkü (kölesi) olmamak şarttır. Binâenaleyh bir kimse azadsız köle veya cariyesini âlet-i câriha ile amden katleylese kâtile kısas lazım gelmez. Belki ta'zîr-i şedid ve haps-i medid lazım gelir.

Ama azadlı köle veya câriyesini veyahut âherin memlûkü olan köle veya câriyeyi ber-vech-i muharrer amden katleylese kâtile kısas lazım gelir.

MADDE 70 — Kâtilin ikrâh-ı mu'teber ile mükreh olmaması şarttır. Binâenaleyh bir kimse diğer kimesneyi âlet-i câriha ile amden katleylemek üzere âher şahsa ikrah-ı mu'teber ile ikrâh ve icbar edip de o şahıs ol kimesneyi bervech-i muharrer amden katleylese kâtile kısas lazım gelmez. Belki kısas mûcbire lazım gelir.

Kezâlik üzerine diyetin vücûbunda kâtilin ikrâh-ı mu'teber ile mükreh olmaması şarttır. Binâenaleyh bir kimse âher kimesneyi mûcib-i diyet olan katl ile katletmek üzere ikrah-ı mu'teber ile ikrah ve icbar olunup da o dahi o kimesneyi ol vechile katletse, diyet mücbir üzerine lazım gelir. Yoksa kâtil üzerine lazım gelmez.

Ve bu iki surette kâtil maktûlün mirasından mahrum olmaz.

MA. 24, TCK. 191,45

MADDE 71 — İkrahın mu'teber olması zikri âtî dört şartın vücuduna tevakkuf eder.

Evvelkisi; İkrahın mûlci olması yani katl-i nefs veya kat-ı uzuv veya onlardan birine müeddî olan darb-ı şedîd ile tehdit ve ihâfa olunmaktadır. Ama ikrâh-ı ğayr-ı mûlci' yani mükrehin yalnız gam ve elemini mûcip olan hapis ve darb-ı hafif ile tehdit etmek ikrah-ı mu'teber değildir. Binâenaleyh, bir kimse diğer kimesneyi mûcib-i kısas olan katl ile katletmek üzere âher şahsa ikrah-ı ğayr-ı mûlci ile ikrah edip de o şahıs dahi ol kimesneyi ber vech-i meşrûh mükrehen katleylese kısas kâtile lazım gelir. Yoksa ikrah eden kimseye lazım gelmez.

İkincisi; mücbirin tehdidini îkaa muktedir olmasıdır. Binâenaleyh tehdidini îkaa kâdir olmayan kimsenin ikrahı mu'teber değildir.

Üçüncüsü; Mükreh, mükrehun aleyh olan fiil-i katli işlemediği surette mücbirin mükrehün bihi icra edeceğine mükreh indinde ilim ve galebe-i zan hasıl olmasıdır. Binâenaleyh mücbirin mükrehûn bihi icra edeceğine mükreh indinde ilim ve galebe-i zan hasıl olmaz ise ikrah mu'teber değildir.

Dördüncüsü; Mükrehin fiil-i katli mücbirin kendi veya adamı huzurunda işlemesidir. Ama mükreh fiil-i katli mücbirin veya adamının gıyabında işler ise ikrah zail olduktan sonra fiil-i katli kendi rıza ve ihtiyarı ile işlemiş olacağı cihetle bu ikrah mu'teber olmayıp mûceb-i katl üzerine icra olunur.

TCK. 45,192

MADDE 72 — Hîn-i kısasda maktûlün cümle veresesi hazır bulunması şarttır. Binâenaleyh maktûlün verese-i kibârından biri âher diyarında gâib bulunsa, o vâris hazır olmadıkça sâir veresenin talebiyle kısas icra olunmaz. (Çünkü gâibin hîn-i kısasda affetmiş bulunmak ihtimali vardır.)

MADDE 73 — Maktûlün vârislerinden biri sâğîr bulunsa onun bülûğuna intizar olunmayarak vâris-i kebir (reşid) in talebiyle kısasın icrası caizdir. Fakat bu cevaz vâris-i kebir (reşid) ile varis-i sâğîr beyninde karâbet olmak şartıyla meşruttur.

Meselâ, maktülûn veraseti anası ile bir veled-i sâğîrine mûnhasır olsa maktûlün anası sâğîrin min kıbelil-eb (baba tarafından) ceddesi olduğundan sâğîrin bülûğuna intizar etmeyerek kâtili kısas ettirebilir. Kezâlik maktûlün verâseti zevcesiyle ol zevceden mütevellid veled-i sâğîrine münhasır olsa, zevce-i mezbûre sâğîrin anası bulunduğu cihetle kable bülûğis-sâğîr kâtili kısas ettirebilir.

Ama vâris-i kebîr (reşid) ile vâris-i sâğîr beyninde (arasında) karâbet olmadığı takdirde, vâris-i kebîrin talebi ile kable bülûğ is-sâğîr kısasın icrası caiz değildir.

Meselâ, maktûlün verâseti zevcesiyle kendinden evvel vefat eden diğer zevcesinden mütevellid sâğîr oğluna münhasır olsa, zevce-i mezbûre ile sâğîr beyninde (arasında) karâbet olmadığından sâğîr bâliğ olmadıkça kâtilin kısası câiz değildir.

MA. 28

MADDE 74 — Maktûlün veresesinden biri âher diyarda gâib iken hazır olan sâir verese "mûrisimizi sen âlet-i câriha ile amden katlettin" deyû bir kimseden inkârına mukârin dava ve ikâme-i beyyine eyleseler, ancak müddeâ aleyh üzerine töhmet-i katl sâbit olarak hapsolunması icin verese-i hâzıranın işbu dava ve beyyineleri îstima' ve kabul ve müddea aleyhin katl ile müttehem olduğuna hükmolunarak mahbese ilka' olunur.

Bu surette verese-i hâzıra bervech-i muharrer da'va ve ikame-i beyyine ettikten sonra gâib olan vâris hâzır olsa tekrar cümle verese da'va ve ikame-i beyyine ederek müddeâ aleyhin kısası ile hükmolunmadıkça kısasın icrası câiz olamaz.

Ama mûcib-i diyet olan katilde maktûlün veresesinden yalnız birisi hasm olup sâir verese gıyabında kâtilden diyet da'va edebilir. Ba'des-sûbût diyetin mecmuu cümle verese icin hükmolunur. Fakat müddeî olan vâris diyetten yalnız kendi hissesini kabzeder. Sâir verese tarafından kabza vekaleti olmadıkça onların hissesini kabzedemez.

MADDE 75 — Kâtilin maktûle şeref ve fazliyet ve adet ve hilkatçe müsâvâtı sart değildir. Binâenaleyh esrâf-ı nastan olan kâtil. âhâd-ı nasdan olan baktûl veyahut âli molan kâtil, câhil olan maktûl için kısas olunurlar.

Ve keza tamm'ül-a'za olan kâtil, nâkıs'ül a'za olan maktûl; ve âkıl olan kâtil mecnun olan maktûl; ve sahih olan kâtil marîz olan maktûl; ve kebîr (reşid) olan kâtil sâğîr olan maktûl; ve zükûrden olan kâtil inâsdan olan maktûl ve hür olan kâtil gayrın memlûkü olan maktûl mukabilinde kısas olunurlar.

TCK. 64-67, 449/2, 450/2, 461-467

MADDE 76 — Maktûlün akîb-ı cerhde derhal vefat etmesi şart değildir. Binâenaleyh bir kimse diğer şahsı âlet-i câriha ile amden cerhedip ba'dehû o şahıs ol cerhin te'sirinden nâşî bir hayli müddet esir-i firaş olduktan (döşekte yattıktan) sonra ol cerhden müteessiren vefat etse o kimse kısas olunur.

TCK. 425,448-450,455,461-467,470.

MADDE 77 — Bir kimse sarhoş olduğu halde diğer bir kimesneyi âlet-i câriha ile amden katleylese kısas olunur.

TCK. 46,47,48.

MADDE 78 — Kısas da'vasından dolayı huzur-u hâkimde kâtil ile muhakeme olmak için veliyy-i katîlin diğer kimesneyi vekil etmesi câiz ise de, kısasın icra olunaacğı mahalde kendisi hazır olmayarak gıyabında kısasın icra ve istifası için diğerini vekil etmesi câiz değildir. Şu kadar var ki bir veliyy-i kâtil, mahall-i kısasda bizzat hazır olup da kendi huzurunda kâtili kısasen katletmek üzere âheri tevkil etmesi caizdir.

MADDE 79 — Veliyy-i katîlin emr ve tevkili olmaksızın ecânibden bir kimse, men aleyh'il kısas olan kâtili âlet-i câriha ile amden katleylese o kimse katlonulur.

Mûcib-i diyet olan katl ile katlettiği takdirde dahi o kimsenin verese-i men aleyh'il kısasa diyet vermesi lazım gelir.

TCK. 450/10, 461-467.

MADDE 80 — Katl-i amd, ber nehc-i şerî (şerî usul kâidelerine göre) sâbit olarak kâtilin kısasına hükm-i hâkim lâhık olduktan sonra cümle verese talib-i kısas iken, kısasın te'hîr-i icrası câiz değildir.

Fakat kısasıyla hükmolunan kadının hamli (gebe olduğu) zahir olursa, ol halde icrâ-i kısası vaz'-ı haml edinceye değin te'hir olunur. Vaz'-ı hamlden mukaddem (doğurmadan önce) kısasın icrası câiz olamaz.

Kezâlik âher bir kimse kâtilin bir uzvunu cerhetse, cerahat iltiyampezir oluncaya değin (iyileşinceye kadar) kâtilin kısası te'hir olunur.

TCK 89-95.

MADDE 81 — Kâtil maktûlü, ne suretle katleder ise etmiş bulunsun onun kısası ancak kılıç gibi keskin bir âlet-i câriha ile boynu kat'edilerek istîfa kılınır. Bundan başka bir suretle istîfâ-i kısas câiz olamaz.

Meselâ, kâtil maktûlü ihrak binnâr ederek (ateşte yakarak) katletmiş olsa, mukâbeleten kâtil dahi ihrak binnâr edilerek istifâ-i kısas câiz ve meşru değildir.

Kezâlik bir kimse diğer bir kimsenin el ve ayak ve burun ve kulak gibi a'zasını kesmek veyahut gözlerini çıkarmak bir muamele-i vahşiye icra ederek katletmiş olsa hîn-i kısasda kâtile dahi veyahut derisini yüzmek gibi ona muamele-i vahşiyenin icrası câiz ve meşru değildir.

Veliyy-i kâtîl, bâlâda beyan olunan suretten ğayrı nâmeşrû bir surette istifay-ı kısas etmek ister ise hâkim tarafından men olunur, etmiş bulunur ise ta'zir olunur.

TCK. 12,43,450/10,3

MADDE 82 — Veliyy-i kısas kâtili bizzat katlederek istifay-ı kısas eyler veyahut kendi huzurunda kâtili kısasen katletmek üzere âhere emredip binniyâbe me'mura katlettirir.

MA. 78.; TCK. 12,43.

MADDE 83 — Gerek eshab-ı ferâizden ve gerek asabâttan ve gerek zevi'l-erhamdan katîlin bilfiil verâsetine nâil olan akrabası veliyy-i katil olup kâtili kısas ettirebilir.

TCK. 12.

MADDE 84 — Zat-ı Hazret-i Pedişahî velisi olmayanların velisidir. Binâenaleyh maktûlün 83. md. de zikrolunan sunûf-u selâseden (üç sınıfdan) aslâ vârisi olmadığı takdirde, Zat-ı hazret-i Padişahî maktûlün velisi olup istîfa-i kısas buyururlar.

Bu surette kâtilin affı maslahat-ı amme mülahaza-i âdilesine muğayir olduğu cihetle câiz olamaz. Fakat Zat-ı Hazret-i Padişahî kısasa bedel kâtilin rızasıyla beytülmal için diyetten dûn olmamak üzere kâtilden bir miktar mal alıp kısasdan onu ıtlak buyurmaları câizdir.

TMK. 12,97,98,101,120.

MADDE 85 — Vasiyy-i muhtar ve vasiyy-i mansûb ve mûsâleh ve mukarrün leh binneseb veliyy-i kısas olamaz. Binâenaleyh bunlardan hiçbiri kâtili kısas edemez.

MADDE 86 — Velâyet-i kısas sağîre münhasır bulunduğu takdirde, sâğîrin velisi yani babası var ise babası yoksa babasının babası velâyeti vechile sâğîr tarafından kâtili kısas ettirebilir.

Sağîrin sâir akrabası veya vasisi sâğîr tarafından kâtili kısas ettiremez. Fakat gerek veli ve gerek vasi, diyetten dûn olmayan bir bedel mukabilinde kısasdan kâtil ile sâğîr için sulh olabilir.

MA. 35.

MADDE 87 — Zevcesinden maada vârisi olmayan maktûlün zevcesi ve zevcesinden başka vârisi olmayan maktûlenin zevci kâtili kısas ettirebilir. Emîn-i Beytülmalın huzur ve muvafakatı şart değildir.

Beşinci Fasıl

Da'va, İkrar, Şahadet Ve İmzâ-i Kazâ Hakkındadır

MADDE 88 — Veliyy-i katîl, bir kimseden "Sen mûrisini âlet-i cârîha ile amden katlettin" deyûdava ettikde, lede'l-istintâk (sorgulamada) müddeâ aleyh amd ve âlet-i katli zikr ve beyan etmeyerek katl-i mutlakı ikrar eylese, veliyy-i katîl talip olduğu halde o kimse üzerine diyetle hükmolunur.

CUMK. 52,88,89,132-135.

MADDE 89 — Veliyy-i katîl, bir kimseden "fülan zamanda sen mürisimi katlettin" deyû da'va ettikde âher bir şahıs zuhur edip "mûrisini o kimse katletmedi, ben katlettim" deyû ikrar eylese nazar olunur:

Eğer veliyy-i katîl mukırrı ikrarında tasdik eder ise müddeâleyh veliyy-i katîlin da'vasından beri olur. İkrar-ı mezkûre binaen katlin mücebi mukır üzerine hükmolunur.

Ve eğer veliyy-i katîl mukırrı ikrarında tasdik etmez ise ikrar-ı mezkûr lağv olup müdeâaleyh veliyy-i kâtîlin davasından beri olmaz. Binâenaleyh veliyy-i kâtîl da'vasını bilbeyyine isbat ettiği halde, icabı vechile müdeâaleyh üzerine hükmolunur.

CUMK. 52/3.

MADDE 90 — Bir kimse mecrûh oldukda "benim cârihim fülan kimesne değildir" deyûişhâd ettikden sonra, ol cerhden müteessiren vefat edip de mecrûhu ol kimesnenin cerh eylediği inden-nâs ve indel-hâkim ma'ruf ise bu işhâd mu'teber değildir. Binâenaleyh bu surette mecrûhun veresesi cerhin mûcebini ol kimesneden da'va edebilir.

Ve eğer mecrûhu ol kimesnenin cerh eylediği ma'ruf değilse o surette işhâd mu'teberdir. Binâenaleyh mecrûhun veresesi cerh-i mezkûrdan dolayı ol kimesneden nesne da'va edemezler. Etmiş olsalar hâkim istima' etmez.

CUMK. 45 vd.

MADDE 91 — Bir kimse mecrûh oldukda "beni fülan adam cerhetti" dedikten sonra o cerhten müteessiren vefat etse, veresesi cerhi ol adamdan ğayri bir kimesneden da'va evleseler mesmu' olmaz. Verese ol adamdan inkârına mukârin da'va ettikleri takdirde, beyyineye muhtacdır.

Mecrûhun kavl-i mücerredine binaen ol adamın cârih olduğuna hükmolunmaz.

CUMK. 45-64.

MADDE 92 — Bir kimse diğer kimesneyi cerhedip ba'dehû ol kimseye bü'r-i tam gelip (tam olarak iyileşip) bir müddet sâlimen gezdikten sonra vefat etse, veresesi "caiz ki senin cerhinden vefat etmiş ola" deyû ol kimseden diyet da'va etseler mesmu' olmaz.

MC. 74.

MADDE 93 — Bir kimse diğer kimesneyi cerh edip ba'dehû bir müddet mürurunda ol kimesne vefat etse, veresesi "senin cerhinden müteessiren vefat etti" deyû cârihden da'va ve cârih dahi "ol cerhden kendüve bü'r-i tam hasıl olup (tam olarak iyileşip) bir müddet sâlimen gezdikten sonra vefat etti" deyû da'va edip tarafeynden her biri müddeâsına beyyine ikamet etmek isterse cârihin beyyinesi tercih olunur.

MADDE 94 — Bir maktûlün vârisi olmak üzere karındaşı kâtil-i âmidi kıssas ettirmek istedikde, kâtil "maktûlün âher diyarda oğlu olup velayet-i kısas ona aittir" deyû dava ve karındaşı benden ğayrı maktûlün varisi olmayıp velayet-i kısas bana aittir" deyû da'va edip tarafeynden her biri müddeâsına ikâme-i beyyine etmek isterse, kâtilin beyyinesi tercih edilir.

MADDE 95 — Bir maktûlün velisi diğer kimseden "sen mûrisimi fülân şahıs ile maan ve amden cürh-i müshin ile cerh ederek katl etmiş idin" deyû ol kimsenin inkârına mukârin da'va edip lâkin ol şahıs hîn-i da'vada âher diyarda gâib bulunsa onun gıyabında müddeînin da'va ve beyyinesi istima' ve ol kimsenin kısasıyla hükmolunarak kısas olunabilir. Badehû ol şahıs hazır oldukda onun yüzüne tekrar da'va ve ikame-i beyyine olunmadıkça onun kısasıyla hükmolunamaz.

MADDE 96 — Velivy-i katîl bir kimseden inkârına mukârin mûcib-i kısas olan katl iddia edip de müddeâsını bilbeyyine ispatdan izhar-ı acz ettiği surette müdeînin talebi ile müddeâaleyhe yemin teklif olunur. Müddeâaleyh yemin eder ise veliyy-i katîlin da'vasından beri olur. Yeminden nükûl eder ise kısasıyla hükmolunamaz. Belki yemin veya katli ikrar edinceye değin mahbeste ibkâ olunur.

Ama mûcib-i diyet olan katl da'vasında kendiye yemin teklif olunan müddeâaleyh yeminden nükûl ettiği takdirde, diyetle hükmolunur.

CUMK. 45-64.

MADDE 97 — İkrar hüccet-i kâsıradır. Yani mukırrın yalnız kendi aleyhinde muteber olup diğerin aleyhinde muteber olmaz.

Binâenaleyh, bir kimse "fülan şahıs ile beraber fülan adamı katlettik" deyû ikrar edip lâkin ol şahıs istintâk olundukda (sorguya çekildi-

ğinde) katli inkâr edip de ikisinin beraber katleylediği beyyine ile sâbit olmadığı takdirde, mücerred ol kimsenin bervech-i muharrer vukubulan ikrarına binâen mûceb-i katl ol şahıs üzerine icra olunamaz.

CUMK. 52/3

MADDE 98 — Şahitlerin zaman ve mekân ve âlet-i katilde ittifakları şahadetin kabûlünde şarttır. Binâenaleyhin katle şahadet eden şahitler bunların birinde ihtilaf etseler, şahadetleri kabul olunmaz.

Meselâ, şahitlerden birisi "cuma günü katl etti" diğeri "cumartesi günü katletti" veyahut şahitlerden birisi "Üsküdar'da katletti" diğeri "Kadî karyesinde katletti" veyahut şahitlerden biri "Kılıç ile katletti" diğeri "Kama ile katletti" deyû yekdiğere muhalif olarak edâ-i şahadet eyleseler, şahadetleri kabûl olunmaz.

Kezâlik katle şahadet eden şahitlerden biri âlet-i katli tayin edip diğeri "âlet-i katli bilmem" dese şahadetler kabûl olunmaz.

Ama şahitlerin ikisi dahi âlet-i katli beyan etmeyerek katl-i mutlaka şahadet eylese kabul olunarak diyetle hükmolunur.

CUMK. 45-64.

MADDE 99 — Şahitlerden birisi fiil-i katle diğeri ikrar-ı katle şahadet eyleseler kabul olunmaz. Ama şahitlerden ikisi dahi katli ikrara şahadet eyleseler o surette şahadetleri kabul olunur.

CUMK. 45-64.

MADDE 100 — Bir kimse fiil-i katli re'yel-ayn (gözle görerek) müşahade etmedikçe katle şahadet etmesi asla câiz değildir. Binâenaleyh katl hakkında sema' ile (duymak ile) vukubulan şahadet kabul olunmaz.

Şöyle ki, şahitler "Fülan kimsenin fülan şahsı katlettiğini re'yel-ayn müşâhade etmedik. Velâkin nasdan ol vechile işittik" deyû katle sema' ile şahadet eyleseler kabul olunmaz.

CUMK. 45-64.

MADDE 101 — Mûcib-i kısas olan katl hakkında asla kadınların şahadeti câiz değildir. Ama mûcib-i diyet olan katl hakkında bir erkek iki kadının ve ricalin muttali olamayacağı mahalde yalnız kadınların şahadetleri kabul olunur.

MC. 1685, CUMK. 45-64.

MADDE 102 — Mûcib-i kısas olan katle şahâdet eden iki şahitden her biri ba'de icrâil-kısas şahadetlerinden rûcu etseler, kısasen katlolunan kimsenin nısfiyet üzere diyetini zâmin olurlar.

MADDE 103 — Kısasda imzâ-i kaza yani hükm-û vakii infaz ve icra eylemek tetimme-i kazâdandır. Şöyle ki kâtil lieclil-kısas veliyy-i katîle teslim olunarak hükm-i vâki infaz ve icra edilmedikçe kısas ile hükmolunmamış gibidir.

Binâenaleyh kâtilin kısası ile hükmeden hâkim kablel-infaz azl veya vefatı vukubulduğu takdirde, hâkim-i Lâhık tekrar icray-ı muhakeme ve istima-ı beyyine etmedikçe ol hükmü infaz ve icra edemez.

Kezâlik katl-i amde şahadet eden şahitler ba'del hüküm kablel-imzâ şahadetlerinden rücû etseler veyahut şahitlere amâ (körlük) ve cünun (delilik) gibi mani-i şahadet bir hal ârız olsa artık hükm-i vâki infaz ve icra edilemez. Belki diğer beyyine ikâme olunarak yeniden hükme muhtaçtır.

TCK. 12, CUMK. 395-406.

İSTİTRÂD

MADDE 104 — Kısas hakkında şahadet aleş-şahadet (şahadete şahadet) ve kitabül-kadî ilel-kadî (hâkimin hâkime yazılı olarak gönderdiği haber) kabul olunarak hükmetmek câiz değildir.

MADDE 105 — Kısasa mûteallik da'valarda tahkim câiz değildir. Binâenaleyh bir kısas davasında tarafeyn rızasıyla bir kimseyi hakem nasbedip de o kimse dahi kısas ile hükmeylese hükmü nâfiz değildir. Belki kısasda taraf-ı sultandan mansûb hâkimin hükmetmesi lazımdır.

HUMK. 516,528.

Altıncı Fasıl

Hâit-i Mâil (Eğik Duvar) Ve Hayvanın Cinâyeti Hakkındadır

MADDE 106 — Bir kimsenin duvarı diğer kimsenin üzerine yıkılıp onu telef etse duvar sahibine diyet lazım gelmez. Fakat evvelce ol duvar mâil-i inhidam (yıkılmaya meyilli) olup da telef-i nefs etmek ihtimali galip olmakla onun sahibine diğer bir şahıs "Duvarını nakzet (yık)" deyû tekaddüm (yani mazarrat-ı melhûzenin def' ve izâlesi için evvelce tavsiye ve tenbih) edip de duvarı nakz edecek kadar müddet mürûr edip nakzetmemiş ise ol halde diyet lazım gelir.

Tekaddümün keyfiyeti bervech-i âtî beyan olunur.
Şöyle ki :

Bir kimsenin duvarı mâil-i inhidam oldukda diğer kimesne onun sahibine hitab ederek "Senin bu duvarın inhidama yüz tutmuş" veyahut

"Tehlikeli ve korkunç bir hale gelmiş, yıkılıp da birşey telef etmesin, onu nakzet" mealinde bir söz söylemektir. Yalnız "Duvarı nakzet" veyahut "Layık olan sen bu duvarı nakzetmelisin" gibi sözler tekaddüm addolunmaz.

TBK. 58-59. TCK. 455,452,459,461,462,465,467,552-554.

MADDE 107 — Tekaddümün hâkim ma'rifetiyle veyahut şuhûd muvacehesinde olması şart değildir. Fakat ileride hâit-i mâilin inhidamı ile telef vukuunda sahibinin tekaddümü inkâr etmek ihtimaline mebni hîn-i tekaddümde ilan ve işhad olunur.

TBK. 58-59 TCK. 455,552-554.

MADDE 108 — Tekaddüm eden şahsın hakk-ı tekaddüm ashabından olması diyetin lüzumunda şarttır. Şöyle ki:

Ol duvar diğer ittisalinde olan hane üzerine meylederek yıkılıp da ol hane sükkanından birini telef etmiş ise tekaddüm ve tenbih eden şahıs ol hane sükkanından olmalıdır, hariçten başkasının tekaddüm ve tenbihi fayda vermez.

Ve eğer tarîk-i has üzerine meylederek yıkılıp da ol tarîkden hakk-ı mürûru olanlardan birisini telef etmiş ise tekaddüm ve tenbih eden şahıs ol tarîkden hakk-ı mürûru olan kesândan (kimselerden) olmak lazımdır. Ol tarîkden hakk-ı mürûru olmayan kimsenin tekaddüm ve tenbihi müfid olmaz. Ve eğer tarîk-ı amme meylederek yıkılıp da bir adamı telef etmiş ise her kim olur ise olsun tekaddümü müfid olur.

Mâil-i inhidam olan duvar bir kaç kişi beyninde (arasında) müşterek ise, şürekânın cümlesine tekaddüm ve tenbih olunmalıdır. Şürekâdan yalnız birine tekaddüm olunup diğerlerine tekaddüm ve tenbih olunmazsa, tekaddüm ve tenbih olunan şerîk ol duvardan hissesi nisbetinde diyetten hisse vermek lazım gelir. Yoksa diyetin küllisini vermek lazım gelmez. Diyetten tekaddüm olunan şerîkin hissesinden maadası heder olur.

Meselâ, Üç kişi beyninde eslâsen ve seviyyen (üç eşit hisse ile) müşterek olan bir duvar mâil-i inhidam olup da onlardan yalnız birine tekaddüm ve işhad olunduktan sonra ol duvar yıkılıp da bir şahsı telef etse tekaddüm ve tenbih olunan şerîk ol şahsın diyetinin ancak sülüsünü (1/3) ini verir, sülüsanı heder olur tekaddüm olunmayan diğer iki şerîka nesne lazım gelmez.

TBK. 58-59.

MADDE 109 — Tekaddüm eden şahsın âkıl mümeyyiz olması şarttır. Bâliğ olması sart değildir. Binâenaleyh sabiyy-i ğayr-ı mümeyyiz ve mecnûn ve ma'tûhun tekaddümü sahih ve mu'teber değildir. Ama sabiyy-i mümeyyiz-i me'zunun tekaddümü sahih ve mu'teberdir.

TMK. 9-16.; TBK. 54.

MADDE 110 — Tekaddüm ve tenbih olunacak şahsın mâil-i inhidam olan duvarın nakzına şer'an velâyet ve iktidarı olmak şarttır. Binâenaleyh müste'cir ve müsteîr ve müstevdi' ve mürtehine tekaddüm ve tenbih asla faide vermez. Çünkü müste'cirin me'cûrü ve müste'irin müsteârı ve müstevdiin vedîayı ve mürtehinin merhûnu nakzetmeye şer'an velayet ve iktidarı yoktur.

Mal-ı vakıf olan bir duvar mâil-i inhidam oldukta ol vakfın mütevellisine tekaddüm olunmalıdır.

Diyarımızda müteâref olan icâreteynli müsakkafât ve müstağallât-ı mevkûfeden birinin duvarı mâil-i inhidam oldukda hangi vakıfdan ise ol vakfın mütevellisine tekaddüm olunmalıdır. Bil-icareteyn müste'ciri bulunan kimseye tekaddüm fayda vermez. Ama ebniyesi mülk ve arsası mukataalı vakıf olur ise o surette ebniye sahibine tekaddüm olunmalıdır, arsa vakfının mütevellisine tekaddüm (ihtar) fayda vermez.

Bir sağîr veya mecnûn veya ma'tûhun malı olan duvar mâil-i inhidam oldukda onların veli veya vasisine tekaddüm olunmalıdır.

TBK. 58-59.

MADDE 111 — 110. maddede beyan olunan velâyet ve iktidarın vakt-i inhidâma değin bekası şarttır. Binâenaleyh ba'det tekaddüm kablel-inhidam (ihtardan sonra, yıkılmadan önce) ol velâyet ve iktidar zâil olsa tekâddümün hükmü kalmaz.

Meselâ, mâil-i inhidam olan duvarın sahibi ba'dettekaddüm kablel inhidam duvarı âhere bey' veyahut hibe ve teslim ile mülkünden ihraç etse veyahut cünun-u mutbık ile mecnun olsa tekaddümün hükmü kalmaz. Yeniden tekaddün lazımdır.

Kezâlik mâil-i inhidam olan vakıf duvarın mütevellisine tekaddüm olunduktan sonra kablel-inhidam ol mütevellinin azl veya vefatı vukubulsa tekaddümün hükmü kalmaz. Tekrar mütevell-i lâhika tekaddüm lazımdır.

TBK. 58-59.

MADDE 112 — Umuma ait bir zararın âcilen defi hukuk-u umumiyedendir. Binâenaleyh bu makûle zararın defi için imhal ve te'cil şer'an sahih ve mu'teber değildir.

Meselâ, bir kimsenin duvarı tarîk-i amma doğru inhidama müteveccih oldukda sahibine tekaddüm olunup ba'dehû hâkim veyahut tekaddüm eden şahıs tarafından ol duvarın nakzı için sahibine lüzum-u şer'îsinden ziyade mehil verilse sahih ve mu'teber değildir. Binâenaleyh vakt-i tekaddümden itibaren duvarı nakz (yıkmak) mümkün olabilecek kadar bir müddet mürûr edip lâkin henüz mehl-i mezkûr mûnkazî olmadan (sona ermeden) duvar tarîkden mürûr eden bir kimse üzerine yakılıp da onu telef eylese duvar sahibi o kimsenin diyetini zâmin olur.

Bervech-i muharrer vukubulan imhal ve te'cil şer'an sahih ve mu'teber olmadığından duvar sahibini zamândan kurtarmaz. Ama şahsa mahsus olan bir zararın definden ol şahsın imhal ve te'cili sahih ve mu'teberdir.

Meselâ, duvar bir adamın hanesi üzerine doğru inhidama meylettikde ol adam ba'dettekaddüm duvarın nakzı için sahibine bir hayli müddet mehil verip ba'dehû mehl-i mezkûr münkazî olmaksızın (sona ermeden) duvar o hane üzerine münhedim olup ol adamı veyahut ailesinden birini telef eylerse, imhâl ve te'cil sahih olduğundan duvar sahibine diyet lazım gelmez.

TBK. 59.

MADD E113 — Bir kimsenin sevr-i natûh (süskün öküz) veya kelb-i akûr (yani dalayıcı köpek) gibi zararı müteayyin bir hayvanı olup da mahalle veya karyesi ahalisinden biri "Hayvanını zabt et" deyû kendüye tekaddüm ve tenbih etmiş iken isğâ etmeyip (kulak vermeyip) kel-evvel salıvermekle bir adamı telef eylese sahibi ol adamın diyetini zâmin olur.

TBK. 45,56-57,; TCK. 563-565,455.

MADDE 114 — Bir kimse âher kimesneyi ısırtmak için bir kelbi onun üzerine kışkırtıp da kelp dahi o kimesneyi ısırıp telef eylese, kışkırtan kimseye diyet lazım gelir.

TBK. 45,56-57, TCK. 455,563-565.

MADDE 115 — Bir kimsenin gerek müstakilen ve gerek müştereken mülkü olan bir mahalde hayvanı kendiliğinden âher kimesneyi telef eylese sahibi ol kimsenin diyetini zâmin olmaz. Fakat hayvan o kimseyi telef ederken sahibi görüp de men etmez ise o surette onun diyetini zâmin olur.

TBK. 45,56-57, TCK. 455,563-565

MADDE 116 — Bir kimse diğerin mülküne hayvanını idhal edip de ol hayvan orada bir kimesneyi kendiliğinden telef eylese nazar olunur: Eğer ol kimse ol hayvanı sahib-i mülkün izni ile idhal etmiş ise diyet lazım gelmez. Ve eğer sahib-i mülkün izni olmayarak idhal etmiş ise kendüye diyet lazım gelir.

Fakat bir hayvan boşanarak sahibinin sevki olmadığı halde kendiliğinden âherin mülküne girip de orada bir adamı telef eylese sahibi ol adamın diyetini zâmin olmaz.

TBK. 45,56-57, TCK. 455,563-565

MADDE 117 — Bir hayvan mer'ada otlar iken yanına varan kimseyi depmek veya çarpmak gibi bir suretle kendiliğinden telef eylese sahibi ol kimesnenin diyetini zâmin olmaz.

TBK. 45,56-57, TCK. 455,563-565

MADDE 118 — Bir kimsenin râkib olduğu (bindiği) hayvan gerek kendi mülkünde ve gerek başka yerde ön veya arka ayağıyla bir adamın üzerine basıp telef eylese, râkib mübâşereten ol adamı telef etmiş addolunarak onun diyetini zâmin olur.

TBK. 56-57, TCK. 45, 563-565.

MADDE 119 — At gem almadığından râkibi başını zaptedemeyip bir insan telef eylese, râkibe diyet lazım gelmez.

TBK. 45,56-57, TCK. 455,563-565

MADDE 120 — Bir kimsenin râkib olduğu hayvanı diğer kimesnenin dürtmesinden veyahut darbetmesinden nâşî o rükûbda üzerinden ol kimesne düşüp helâk olsa dürten veya darbeden kimse onun diyetini zâmin olur.

Bervech-i muharrer dürtmek veyahut darbetmek sebebiyle ol hayvan diğer bir şahsı telef etse nazar olunur: Eğer hayvan ayaklarıyla ol şahsın üzerine basarak telef etmiş ise o'nun diyetini râkib ile dürten veyahut darbeden kimesne nısfiyet üzerine zâmin olurlar. Ve eğer ön veya arka ayağı veya başı ile çarparak veyahut müsademe ederek ol şahsı telef etmiş ise onun diyetini ancak dürten veya darbeden kimesne zâmin olur.

Krş. TBK. 45,56-57, TCK. 455,562-565.

MADDE 121 — Bir kimse tarîk-i âmda atının yularını mu'tad üzerine tutarken diğer kimesne atın ardına gelip, ata dokunmakla sahibinin sunu' olmayarak at o kimesneyi depip telef eylese at sahibine diyet lazım gelmez.

MADDE 122 — Bir kimesnin sunu' olmayarak atı boşanıp firar ederken diğer kimesne onun ardından yetişip tutmak istedikde at ol kimesneyi depip telef eylese onun sahibi ol kimesnenin diyetini zâmin olmaz.

MADDE 123 — Bir kimsenin tarîk-i âmda ardından sürmekte veyahut yedmekte olduğu veya râkib bulunduğu hayvanın müsademesinden veyahut başıyla veyahut ön veya arka ayağıyla dokunmasından veya ısırmasından veya ön ayağıyla çarpmasından nâşî bir insan telef olsa o kimse onun diyetini zâmin olur.

Ama arka ayağıyla depmesinden veya kuyruğu ile çarpmasından nâşî bir insan telef olsa zâman lazım gelmez.

MADDE 124 — Bir kimse velisinin izni olmaksızın hayvanını bir sağîre verip "ol hayvanı gezdir veya suya götür" deyû emretmekle sağîr dahi ol hayvanı gezdirirken veyahut suya götürürken hayvan sağîri depip veya çarpıp veya ısırıp veya çiğneyip telef eylese o kimse sağîrın diyetini zâmin olur.

Krş. TBK. 45,56-57, TCK. 455,562-565.

MADDE 125 — Tarîk-i âmda hayvan durdurmaya veya bağlamaya kimesnenin hak ve salâhiyeti yoktur. Binaenaleyh bir kimse hayvanını tarîk-i âmda durdurup veya bağlayıp da ol hayvan bir insan telef etse o kimseye diyet lazım gelir.

Fakat at pazarı ve kira beygirlerinin durduğu mahaller gibi hayvan durmak için i'dâd olunmuş mevâzi'de ve tarîkde nasın izdihamı sebebiyle mürûr ve ubûr edecek bir mahal bulamamak gibi bir zaruret halinde tarîk-i âmda hayvan durdurmak câizdir.

Binâenaleyh mevâzı-ı mezkûrede veyahut bervech-i muharrer zaruretten nâşî tarîk-i âmda hayvan durdurulup da ol hayvan durdurulduğu yerde sahibinin sun'u olmayarak bir insanı depip veya çarpıp veya ısırıp telef etse sahibine diyet lazım gelmez. Fakat sahibi râkip olduğu halde hayvan birinin üzerine basıp telef eylese o surette sahibine diyet lazım gelir.

MA. 118

MADDE 126 — Bir kimse diğer kimesneyi arslan gibi bir yırtıcı hayvanın önüne doğru kakıp da ol hayvan o kimesneyi pareleyip telef eylese diyet lazım gelmez. Fakat o kimse müebbeden hapis cezasına müstahak olur.

Krş. TCK. 449,450,452,457,461-463.

MADDE 127 — Bir kimse başı boş tarîk-i âma salıverilmesi mu'tat olmayan bir hayvanı başı boş tarîk-i âma salıvermekle ol hayvan bir insan telef etse sahibi onun diyetini zâmin olur.

MADDE 128 — Nalbant bir hayvanı nallar iken hayvan nalbandı depip helâk eylese ol hayvanın sahibi nalbandın diyetini zâmin olmaz.

MA. 56.

MADDE 129 — Bir kimsenin hayvanı kendüye bakan seyisi depip veya çarpıp itlaf eylese ol hayvanın sahibine diyet lazım gelmez.

MA. 128.

TEZYİL

MADDE 130 — Bir kimse tarîk-i âma taş ve kereste gibi bir şey vaz edip de kazara bir insan onun üzerine uğrayarak düşüp telef olsa vaz'eden kimseye diyet lazım gelir. Bu surette tekaddüm şart değildir.

MADDE 131 — Bir kimse tarîk-i âm üzerine bir kaygan nesne döküp de bir şahıs bilmeyerek onun üzerinden mürûr eder iken kayarak telef ola o kimseye o şahsın diyeti lazım gelir.

MADDE 132 — Bir kimse tarîk-i âmda ledel-hâcet bir kuyu kazıp da oraya kazara bir insan düşüp telef olsa nazar olunur; eğer o kimse ol kuyuyu bilâ izn-i veliyyülemr kazmış ise ol insanın diyetini zâmin olur. Ve eğer veliyyülemrin izniyle kazmış ise o surette zamân lazım gelmez. Fakat taraf-ı veliyyülemrden verilen izin maslahat-ı âmmeye muvafık bir şart ile meşrût kılınmış ise hâfirin ol şarta riayet etmesi lazımdır.

Mesela lağım ayıklamak için tarîk-i âma kuyu hafrine taraf-ı veliyyülemrden izin ita olundukda kazılacak kuyunun etrafını tahta perde ile muhafaza etmek ve geceleri orada kandil yakmak gibi bir şart ile meşrût olarak hafre izin verilmiş olsa hâfirin ol şarta riayet etmesi lazımdır. Ve eğer hâfir ol şarta muhalefet eder ise bilâ izn-i veliyyülemrhafretmiş addolunarak telef vukuunda kendüye zâman lazım gelir.

Yedinci Fasıl

Iskat-ı Cenîn hakkındadır.

(Irkın Tümlüğü ve Sağlığı Aleyhindeki Cürümler)

MADDE 133 — Bir gebe kadın diğer kimsenin darp veya ihafe (korkutma) gibi bir fiilinden nâşî bir cenîn-imeyyit (ölü cenin) ilkâ eylese (düşürse) o kimseye gurre (yani 500 dirhem gümüş) lazım gelir.

Krş. TCK. 468.

MADDE 134 — Gurrede zükûr (erkekler) ile inâsın (kadınların) farkı yoktur. Yani cenîn-i meyvit, gerek oğlan ve gerek kız olsun, câni üzerine herhalde 500 dirhem gümüş vermek vâcip olur. Yoksa kızın gurresi oğlanın gurresinin nısfı (yarısı) değildir. İskat edilen cenîn tev'em (yani ikiz) olur ise o surette câni üzerine iki gurre lazım gelir.

Krş. TCK. 468-472.

MADDE 135 — Bir gebe kadın zevcinin izni olmaksızın iskât-ı cenin eder bir ilaç i'stimal edip de bir cenin-i meyyit ilka eylese kendisine gurre lazım gelir. Ve kendisi ol ceninin mirasından mahrum olur. Ama zevcinin izniyle olur ise ol halde gurre ve hirman-i irs lazım gelmez.

Krş. TCK. 468-469.

MADDE 136 — Gurrenin lüzumu ceninin bercevh-i bâlâ meyyit olarak sâkıt olmasıyla meşruttur. Ama hayyen (sağ olarak) sâkıt olup da derakap vefat ettiği takdirde cenin zükûrdan (erkeklerden) ise câni üzerine diyet-i recül, inâsdan (kadınlardan) ise câni üzerine diyet-i mer'e (kadın diyeti) lazım gelir.

Krş. TCK. 468-472.

MADDE 137 — Gurrenin lüzumunda ceninin müstebîn'ül-hilkat (yani a'zası belirmiş) olması şarttır. Binaenaleyh henüz a'zası belirmemiş olan cenin için gurre lazım gelmez.

MADDE 138 — Gurre, bir sene hitamında eda olunmak üzere müeccelen hükm olunur.

İkinci Bab

KASÂME

(Tarifi, Sebebi, Şartları, Keyfiyeti ve Hükmü)

MADDE 139 — Kasâme mesâil-i âtiyede zikrolunacak sebep ve şartların tahakkukundan sonra katîlin (öldürülen adamın) bulunduğu mahal ahalisinden elli kimsenin zîrde (aşağıda) beyan olunacak keyfiyet üzere yemin etmesinden ibarettir.

Krş. CUMK. 56-59.

MADDE 140 — Kasâmenin sebebi bir mahalle veya karye veyahut bir kimsenin mülk veya meskeninde veyahut bir karye veya kasabaya savt (ses) istima' olunabilecek mertebede yakın olup kimsenin mülkü olmayan hâli yerde katîlin bulunmasıdır.

MADDE 141 — Bu mebhasda katîlden murad kendisinde katl veya darp veya boğulmak eseri bulunan veyahut gözünden veya kulağından kan akarak eser-i katl zâhir olan meyyittir.

MADDE 142 — Hariçten bir sebebin te'siri olmayarak kendisinden kan gelmesi mu'tadolan a'zadan birinden kan zuhur etmesi eser-i katl addolunamaz. Binaenaleyh bir karye veya mahallede bulunan meyyitin bedeninde 141. md. de beyan olunan âsardan bir şey bulunmayıp fakat ağzından veya burnundan veyahut ehad-i sebileyninden kan gelmiş bulunsa kasâme ve diyet lazım gelmez.

MADDE 143 — Katîlin cesedinin nısfından ziyadesi bulunmak veya cesedinin nısfıyla beraber başının tamamı bulunmak şarttır. Binâenaleyh başsız olarak cesedinin nısfı bulunan veyahut başı ile beraber cesedinin nısfından ekalli bulunan veyahut katîl boylu boyuna yarılmış olduğu halde baş ve cesedinin ancak nısıfları bulunan katîl için kâsâme olmaz.

MADDE 144 — Kasâme benî ademe mahsustur. Binaenaleyh benî ademin gayrı hayvânattan biri kendisinde eser-i itlaf olduğu halde helâk olmuş bulunsa onda kasâme cereyan etmez.

MADDE 145 — Katîlin hür olması şart değildir. Binaenaleyh bir karye veya mahallede kimesnenin mülkü olmayan hâlî mahalde bir azadsız köle veya câriye katîl bulunsa, mevlasının talebiyle kasâme icra olunur.

Ba'de İcrâil-kasâme, men aleyhil-kasâme olan ahali üzerine ol köle veya cariyenin kıymetiyle hükmolunur. Fakat kıymet diyet mikdarına bâliğ olur ise kıymetin 10 dirhemi tenzil edilir.

(Bkz. Kitabüd-Diyât)

MADDE 146 — Kâtilin malum olmaması şarttır. Binaenaleyh kâtil beyyine veya ikrar ile sâbit veyahut kâtil kim idüğü beynen nâs ma'ruf olur ise o surette kasâme lazım gelmeyip katlin mûcep ve muktezası kâtil üzerine icra olunmak lazım gelir. Keza katîlin intiharı (yani kendi kendüyi katl eylediği) ma'lum ve ma'ruf olur ise o surette demi heder olup kasâme ve diyet lazım gelmez.

MADDE 147 — Bir mahalle veyahut bir karye ahalisinden birinin mülk-i mahsusu olan bir mahalde katîl bulunsa kasâme ve diyet ol mahallin mâlikine lazım gelir. Yoksa ol karye veya mahalle ahalisinin umumuna lazım gelmez.

MADDE 148 — Veliyy-i katîlin davası şarttır. Mesela bir karyede kimsenin mülkü olmayan mahalde katîl bulundukda kasâmenin icrasından veliyy-i katîlin "mûrisimi siz katlettiniz" deyû karye ahalisinden dada ve taleb-i kasâme etmesi şarttır. Veliyy-i katîl ber vech-i meşruh da'va ettikde hâkim tarafından ledes-sual ol karye ahalisi dahi katli inkâr eyledikleri surette içlerinden veliyy-i katîlin intihab ve ihtiyar eylediği elli nefer kimseden her birine maktûlü kendi katl etmediğine ve kâtilini dahi bilmediğine hâkim tarafından yemin teklif olunur. Onlar dahi vech-i meşruh üzere yemin ederlerse ahalinin cümlesi üzerine diyet ile hükmolunur. İçlerinde yeminden nükûl eden olur ise nazar olunur: Eğer veliyy-i katîl ahali-i karye üzerine mûcib-i kısas olan katl iddia etmiş ise o surette yeminden nükûl eden şahıs üzerine diyetle hükmolunmayıp belki yemin veya katli ikrar edinceye değin hapsolunur. Ve eğer veliyy-i katîl ahali-i karye üzerine mûcib-i diyet olan katl iddia etmiş ise o surette yeminden nükûl eden şahıs mecmu-u diyetle mahkûmun aleyh olur.

MADDE 149 — Kendüye yemin teklif olunanlardan biri kâtilin kim olduğunu bilir ise o surette yemin ederken ma'lumu olan kâtili istisna ederek yemin eder. Şöyle ki "müddeînin mûrisini ben katletmedim ve fülandan maada kâtilini dahi bilmem" deyû yemin eder.

MADDE 150 — Men aleyhil-kasâme elli neferden noksan olursa yemin verilen kimselere elli yemin tamam oluncaya değin tekrar olunur. Mesela mahall-i katîl olan bir karyede on neferden ziyade men aleyhil-kasâme bulunmasa onlardan herbirine beşer defa yemin verilir.

MADDE 151 — Ahaliden sıbyan ve mecânîn (deliler) ve nisvân ve ma'tûhîn (bunaklar) kasâme ve diyette dahil olmazlar. Fakat bir kadının kendüye mahsus mülkünde katîl bulunur ise o surette onun üzerine kasâme ve diyet vardır.

MADDE 152 — Katîlin bulunduğu mahal ahalisi icinde katîlin vârisi bulunsa katîlinverâsetinden mahrum olmaz. Mesela bir karyede kimsenin mülkü olmayan hâli mahalde bulunan katîlin âkıl ve bâliğ olan oğlu

ol mahalle ahalisinden bulunsa mücerred ol mahalle ahalisinden bulunmakla katîlin mirasından mahrum olmaz.

MADDE 153 — Bir karye ahalisinden bazıları âher diyarda gâib iken ol karyede katîl bulunup kâtili malum olmamakla ba'de icrâil-kasâme ahali üzerine diyetie hükmolundukda nazar olunur: Eğer gâib olanların ol karyede emlâki var ise onlara dahi diyetten hisse tarholunur. Eğer emlâki yok ise veyahut olup da derûnunda başkaları sâkin ise o suretlerde gâiblere diyetten hisse tarh olunmaz.

MADDE 154 — Bir kimsenin mülkü olan akâra diğeri vazıul-yed iken orada katîl bulunsa, kasâme ve diyet vazı'ul-yed üzerine lazım gelir. Yoksa ol akârın mâliki üzerine lazım gelmez. Mesela bir kimsenin mülkü olan bir hanede diğer kimesne icâre veyahut âriyet veyahut gasp tarikiyle sâkin iken, ol hanede diğer bir şahıs katîl olduğu halde bulunup kâtili malum olmasa kasâme ve diyet ol hanenin vazıul-yed vesâkini üzerine lazım gelir. Yoksa mâliki üzerine lazım gelmez.
x (İmam-ı A'zama göre mâlik üzerine kasâme ve diyet lazım gelirse de, 957 H. tarihi Rebiül evvelinde Ebussuud efendinin arzı üzerine maddede tercih edilen imameynin görüşü ile amel edilmek üzere irâde-i seniyye sadır olmuştur.)

MADDE 155 — Bir kimsenin mülkü olan akârda diğer kimesne müste'cir veyahut müsteîr veya gâsıp olduğu halde müstakillen sâkin iken, ol kimesne orada cerîhan maktûl bulunsa, sahib-i mülke kasâme ve diyet lazım gelmez.

Kezalik ancak bir sokak kapısını müştemil olan hanenin mesela hariciye tarafında sahibi ikamet edip, dahiliye tarafında diğer kimesne müste'cir veya müste'îr olduğu halde müstakillen sâkin iken ol kimesne dahiliye tarafında cerîhan katîl bulunsa hane sahibine kasâme ve diyet, lazım gelmez. Keza bir kimse diğer kimesneyi hanesinde bekçi bırakıp âher diyara gitikten sonra bekçi ol hanede cerîhan maktûl bulunup kâtili malum olmasa hane sahibine kasâme ve diyet lazım gelmez.

MADDE 156 — İki karyeden âvâz işitilen ve kimsenin mülkü olmayan hâli bir mahalde katîl bulunup kâtili ma'lum olmasa ol karyelerden hangisi katîlin bulunduğu mahalle en ziyade karib ise kasâme ve diyet onun ahalisine lazım gelir. Karyeteyn kurbiyette müsavi olur ise ol halde kasâme ve diyet ikisinin ahalisine lazım gelir. Karye ikiden ziyade olduğu surette dahi hüküm bu minval üzeredir.

MADDE 157 — Bir kaç mahalleyi müştemil olan bir kasabanın kenarında kimesnenin mülkü olmayan hâli bir mahalde katîl bulunup kâtili ma'lum olmasa kasâme ve diyet katîlin bulunduğu mahalle akrep olan mahalle ahalisi üzerine lazım gelir. Yoksa ol kasabanın umum ahalisi üzerine lazım gelmez.

MADDE 158 — Kasâme ve diyetin vücubunda itibar hal-i cerhadır.

Yoksa hal-i mevte değildir. Binaenaleyh bir kimse bir karyede kimsenin mülkü olmayan hâli yerde cerh olunup ba'dehû karye-i uhrâya nakl olunduktan sonra sahib-i firaş olup kalkmadan karye-i uhrâda müteessi-

ren fevt olup cârihi ma'lum olmasa kasâme ve diyet karyei ûla ahalisine lazım gelmez. Kezâlik bir kimse bir karye içinde kimesnenin mülkü olmayan hâli mahalde mecrûhan bulunup da kendi hanesine naklolunduktan sonra ol cerhden müteessiren vefat edip cârihi ma'lum olmasa ol karye ahalisine kasâme ve diyet lazım gelir.

MADDE 159 — Bir han (otel) odalarının birinde bir kaç kimesneler maan sâkin iken içlerinden birisi ol odada katîl bulunup kâtili malum olmasa kasâme ve diyet ancak katîlin oda refiklerine lazım gelir. Ol hanın sâir odalarında sâkin olanlara nesne lazım gelmez.

MADDE 160 — Araz-i Emîriyeden bir tarlada katîl bulunup kâtili malum olmasa ol tarlanın bâ-tapu mutasarrıfına kasâme ve diyet lazım gelmez. Belki ol tarladan savt istima olunabilecek (ses işitilebilecek) mertebe karibbir mahalle veya karye var ise kasâme ve diyet onun ahalisi üzerine lazım gelir.

MADDE 161 — Bir kasaba mahallâtından sükkân ve ahaliden hâli harap bir mahallede cerîhan katîl bulunup kâtili malum olmasa ol mahalleye muttasıl savt istima' olunur diğer mahalle-i âmire ahalisine kasâme ve diyet lazım gelir.

MADDE 162 — Bir mahallede kimsenin mülkü olmayan hâli yerde bulunan katîlin veresesi "Mûrisimizi sen katlettin" deyû ol mahalle ahalisinden olmayan bir şahs-ı muayyenden dava etseler ol mahalle ahalisinden kasâme ve diyet sâkıt olur. Binaenaleyh ol mahalle ahalisi veresenin müdeâsına şahadet eyleseler kabul olunur.

x (İmam-ı A'zama göre mahalle sâkinlerinin şahadetleri kabul edilmez ise de Mecelle cemiyetince 3 Ramazan 1293 tarihinde meşîhata arz olunan tezkere ile maddede mezkûr imameynin görüşüyle amel edilmek üzere irâde-i seniyye sadır olmuştur.)

MADDE 164 — Bir mahalle veya karyede kimesnenin mülkü olmayan hâli yerde cerîhan katîl bulunan adamın veresesi ol mahalle veya karye ahalisine kasâme ettirmek istediklerinde ahali "ol adamı filan şahıs katl etmiştir" deyû dava ve ikâme-i şuhûd eyleseler, gerek o şahıs ol mahalle veya karye ahalisinden olsun ve gerek olmasın, herhalde ahaliden kasâme sâkıt olur.

Fakat ikâme olunan şuhûdun ol mahalle veya karye ahalisinden olması câiz değildir. Binaenaleyh ahali kendi içlerinden şuhûd ikâme eyleseler kabul olunmaz.

Bk. MA. 162-163 (Bu meselede bütün imamlar ittifak halindedir.)

MADDE 165 — Bir kaç kimselerin beynlerinde (aralarında) mütefâviten müşterek olan bir mülk mahalde katîl bulunsa, kasâme icra olunduktan sonra diyet ol kimselerin üzerine aded-i ruûslarına göre yani seviyyen (eşit olarak) hükm olunur. Yoksa ol mülkden hisseleri nisbetinde mûtefaviten hükm olunmaz.

Mesela bir mülk bahçenin sülüsüne bir kimse ve sülüsânına $\frac{2}{3}$ diğer kimesne mâlikler iken ol bahçede katîl bulunsa ba'de-icrâil-ikasâ-

me diyet onların üzerine nısfıyet üzere hükm olunur. Yoksa ol bahçeden hisseleri nisbetinde sülüs (1/3) ve sülüsan (2/3) vechile hükm olunmaz.

MADDE 166 — Bir kimse mülkü olan bir mahalli âhere bey' edip fakat henüz müşteriye teslim etmeksizin ol mahalde katîl bulunsa kasâme ve diyet bayi' üzerine lazım gelir. Yoksa müşteri üzerine lazım gelmez.

Bkz. MA. 154.

MADDE 167 — Bir karye veya mahallede kimsenin mülkü olmayan hâli mahalde katîl bulunup kâtili malum olmamakla kasâme icra olundukda, gerek gani olsun ve gerek fakir olsun, ol karye veya mahalle ahalisi üzerine diyet müsavât üzere hükm olunur. Yoksa bir kimse gani olduğu için ona fakirden ziyade diyetten hükm edilemez.

MADDE 168 — Bir mahalde kasâmeyi mûcip olur surette bulunan katîlin vârisi marufu olmadığı halde, emin-i beytül-mal men aleyhil-kasâmeye kasâme ettirip beytülmal için diyet alabilir.

MADDE 169 — Enhâr-ı kebire (büyük nehirler) ve turuku azime (caddeler) ve umumi olan köprü ve hapishanelerde katîl bulunup kâtili ma'lum olmasa kasâme lazım gelmez, (Çünkü efradı ahali bu makûle mahallerin hıfz ve tedbirine mâlik değildir.) Beki bu surette beytülmaldan verese-i katîle diyet verilir.

MADDE 170 — Bir kimse bir karye veya mahalle ortasında mecrûh oldukda" ol karye veya mahalle ahalisiyle dem ve diyete müteallık dava ve nizaım yoktur" dedikten sonra ol cerhden müteessiren vefat edip cârihi malum olmasa nazar olunur.

Eğer ol karye veya mahalle ahalisi kavm-i mahsûr (yani 100 neferden ziyade değil) ise mecrûhun veresesi ahaliden kasâme ve diyet talep edemezler. Ve eğer ahali kavmi gayr-i mahsûr (yani 100 neferden ziyade) ise o surette kasâme ve diyet talep edebilirler.

MESÂİL-İ ŞETTÂ
(Muhtelif Mes'eleler)

MADDE 171 — Bir kimse diğer kimesne üzerine katl kasdıyla teşhir-i silah edip de o kimsenin katlinden başka bir suretle tahlis-i nefs mümkün olmasa onun katli mübahdır. Yani bu makûle katilden dolayı kâtile kısas ve diyet ve ta'zirden hiçbirisi lazım gelmez. Ama başka bir surette tahlis-i nefs mümkün ise o surette katl mübah değildir.

Mesela bir kimse diğer kimesne üzerine katl kasdıyla teşhir-i silah ettikde yakın bir mahalde cemaat-i kesire olup o kimesne sayha ve feryad ettiği takdirde ol cemaat yetişip onu katlden halâs edecekleri mukar-

rer ve müteyakkan iken sayha ve feryad etmeyip de o kimseyi âleti câriha ile katl eylese kısas lazım gelir.

Kezâlik bir kimse diğer kimesneye cebren zina veya livata etmek isteyip de katlden maada bir tarik ile ırzını muhafaza mümkün olmasa o kimsenin katli mübahdır. Ama katlden başka bir tarik ile ırzını muhafaza mümkün ise o surette katl mübah değildir.

Keza bir kimse diğer kimesnenin 10 dirhem gümüş kıymetinden dûn (açağı) olmayan bir malını cebren almak murad edip de o kimseyi katlden başka bir suret ile tahlis-i mal mümkün olmasa onun katli mübahdır. Ama katlden başka bir suretle tahlis-i mal mümkün ise ol halde katl mübah değildir.

Krç. TCK. 49/2, 461-462.

MADDE 172 — Gece vakti bir kimsenin hanesine sârık (hırsız) girip bazı emvâlini sirkat ederek çıkıp giderken o kimse onun ardından yetişip katlden başka bir surette mal-i mesrûku onun yedinden almak mümkün olmamakla o kimse sârıkı katl eylese kendisine bir şey lazım gelmez. Fakat mal-i mesrûkun (çalınan malın) laakal 10 dirhem gümüş kıymetinden dûn olmaması şarttır.

Ama mal-i mesrûku başka bir suretle istirdat mümkün olup da o kimse ol suretin icrasına teşebbüs etmeyerek sârıkı katleylese nazar olunur: Eğer sârıkı âlet-i câriha ile katletmiş ise diyet lazım gelir.

Krç. TCK. 461.

MADDE 173 — Bir kimse zevcesi ve kızı ve kız kardeşi gibi mahâriminden birisini bittav' ve bir-rıza (istek ve rıza ile) bir şahısla zina ederlerken görüp te gadabı feveran ederek derakap zâni ve mezniyyeyi katl eylese kâtile nesne lazım gelmez.

TCK. 462.

MADDE 174 — Bir kimse kendi menzilinde diğer kimesneyi katl ettikde o kimesneyi mahârimden biriyle zina ederken görüp "feverân-ı gadap halinde onu katl ettim veyahut ol kimesne malımı sirkat kasdıyla haneme duhûl etti. Başka bir surette def' mümkün olmadığından malımı tahlis için katlettim" dese maktûl hayatında o yolda su-i ahval ile mevsuf olup da zâhir-i hal hane sahibinin iddiasına müsâit olduğu takdirde, hane sahibi bila-beyyine yeminiyle tasdik olunup ona tararruz memnudur.

TCK. 49/2, 461-462.

MADDE 175 — Bir kimse diğer kimesne üzerine teşhir-i silah edip fakat onu katletmeyerek dönüp giderken o kimesne onun ardından yetişip onu amden âleti câriha ile katleylese kâtile kısas lazım gelir.

Krş.. TCK. 49/2, 50.

MADDE 176 — Bir sabi bir kimse üzerine teşhir-i silah edip de meşhûrün aleyh amden onu katleylese diyet lazım gelir. Mecnun bu hükümde sabi gibidir.

MADDE 177 — Caninin sabâveti mani-i ta'zir değildir. Binaenaleyh bir sabiyy-i mümeyyizden an-kasdin bir cinâyet sudûr etse ta'zir olunur.

Krç. TCK. 53-58.

MADDE 178 — Bir kimse nefsinden tabire muktedir olmayan bir sabiyi velisinin izni olmadığı halde bir mahalle götürüp de sabî orada kendisinden tahaffuz ve itiraz mümkün olmayan bir sebeple vefat etse o kimseye diyet lazım gelmez. Fakat ta'zire müstahık olur. Sabinin füc'eten veyahut hummâya tutularak vefat etmesi gibi.

Ama sabi katlolunmak veyahut denizde veya nehirde boğulmak veyahut hayye (yılan) sokmak veyahut yırtıcı hayvânattan biri parelemek veyahut üzerine bir duvar yıkılmak duvar ve cebel (dağ) gibi yüksek bir mahalden düşmek gibi kendisinden tahaffuz ve ihtiraz mümkün olan bir sebeple sabînin vefatı vuku bulursa o surette ol kimse sabinin diyetini zâmin olur. Fakat sabi kendi kendüyi katl eder ise ol halde diyet lazım gelmez.

Krş. TCK. 49,50,45.

MADDE 179 — İki üç yaşında olup vâlidesinin hidânesinde olan sabiyi vâlidesi bir oda içinde yalnız bırakıp sabî kendiliğinden ateşe düşüp muhterikan (yanarak) vefat etse vâlidesine diyet lazım gelir.

TCK. 455.

MADDE 180 — Bir kimsenin memlûkü olan şahıs, âher kimesneyi mûcib-i diyet olan katl ile katleylese mevlâsı muhayyerdir: Dilerse ol memlûkü maktûlün veresesine def' ve teslim eder ve bu surette verese-i katîl ona mâlik olur. Ve dilerse o memlûkü vermeyip vereseye maktûlün diyetini verir. Mevla memlûkün vereseye def'ini ihtiyar ettikde, verese memlûkü almayıp maktûlün diyetini isteriz diyemez.

MADDE 181 — Bir kimse bir duvar bina ettikde ol duvarı vâhi ve mâil-i inhidam olarak bina edip ol duvar birisinin üzerine yıkılıp da onu telef eylese duvarı bina eden kimse onun diyetini zâmin olur. Bunda tekaddüm şart değildir. Çünkü tekaddümün şart olması ibtida sağlam bina olunup da sonradan mâil-i inhidam olan duvar hakkındadır.

Krş. TCK. 455, TBK. 58-59.

MADDE 182 — Bir duvar tarîk-i âma yıkılıp da enkazından umuma zarar olmak ihtimali olmakla "ol enkazı ref eyle" deyû duvar sahibine tekaddüm ve tenbih olunmuş iken ref edecek kadar bir müddet mürûr etmiş olduğu halde ref' etmeyip ol enkazdan kazara bir insan telef olsa sahibine ol insanın diyeti lazım gelir.

Krş. TBK. 45,58-59 TCK. 455.

MADDE 183 — İkiz pehlivan birbiriyle güreşirken birisi diğerini min gayrı cerh darp veyahut yere çarpmasından nâşî vefat etse öbürüsü onun diyetini zâmin olur.

MADDE 184 — Bir kimse katlolundukda diğer kimesne "Ben onu âleti câriha ile amden katlettim" deyû ikrar ettikden sonra o kimesne dönüp "Ben âher şahsı darbetmek murad etmişidim, Âlet-i câriha hatâen ol kimseye isabet etti" dese o kimesnenin bu kelamına itibar ve iltifat olunmayıp ikrar-ı meşrûhuna binaen verese-i kâtil onu kısas ettirebilir.

MADDE 185 — Bir kimse diğer kimesneyi mûcib-i kısas olan katl ile katlettikten sonra kâtilin kısasıyla hükmolunmazdan mukaddem maktûlün hasren vârisi olan şahıs ol kâtili kısasen katl eylese kâtilin veresesi mûrislerinin ol kimesneyi bervech-i muharrer katl etiğini mu'terif iken mücerred ol şahıs onu kablel-hükm katl etti deyu ol şahsı kısas ettiririz veyahut ondan diyet alırız diyemezler.

Üçüncü Bab

Cinayet Fimâ Dûnen-Nefs (Şahıslara karşı)

(Müessir Fiiller)

Birinci Fasıl

Cerh

(Taksimi, Kısımları, Tarifi, Ba'zı nes'eleler)

MADDE 186 — Cerh dört kısımdır: Evvelkisi, amd; ikincisi, hata; üçüncüsü, hata mecrasına câri dördüncüsü, tesebbüben cerhdir. Cerh-i amd; gerek âlet-i câriha ile ve gerek âlet-i cârihanın gayrısıyla cerhi meşru olmayan bir adamı kasden cerh etmekdir.

Krş. TCK. 452,456 vd.

MADDE 187 — Cerh-i hata, kasde makrûn olmayarak hataen bir insanı cerhetmektir. Sayd (av) zanniyle bir insana kurşun atılıp da ol insanın cerhedilmesi gibi, 17. md. de katl-i hata hakkında beyan olunan tafsilât bunun hakkında dahi caridir.

Krş. TCK. 45,52,458 vd.

MADDE 188 — Hata mecrasına cari' olan cerh; gayri ihtiyari bir fiil ile vukua gelen cerhdir. Bir kimsenin elinde veya arkasında bulunan bir ağır nesne o kimsenin ihtiyarı olmaksızın elinden veya arkasından âher kimesne üzerine düşüp de ol kimesneyi cerhetmesi gibi.

Krş. TCK. 45,52,458 vd.

MADDE 189 — *Tesebbüben cerh;* Bir insanın cerhine sebep olmaktır. Şöyle ki: bir şeyde bir insanın alâ ceryil-âdet mecrûh olmasına müeddi olan bir fiili ihdas etmektir. Bir kimse bilâ izn-i veliyyülemr tarik-i âma bir kuyu hafr edip de oraya kazara bir insan düşüp de mecrûh olması gibi.

TCK. 45,458 md.

MADDE 190 — Gelecek maddelerde beyan olunacağı vechile müsâvât ve temâsül şartıyla meşrut olarak cerh-i amd kısası mûcip olur. Cerh-i amddan maadasında eğer uzv-u mecrûh bilkülliye kat' olunmuş veyahut cerhden nâşi uzv-ı mecrûhun külliyen menfaati zâil olarak amel-manda olmuş ise, o surette diyeti mûcip olur. Fakat 22. mad. nin fıkra-i istisnâiyesinde tesebbüben katlin diyeti mûcip olması hakkında beyan olunan iki şart tesebbüben cerhin diyeti mûcip olması hakkında dahi mu'teberdir.

Ve eğer cerh sebebiyle uzv-ı mecrûhun bilkülliye menfaati zâil olmayıp fakat za'f târi (ârız) olsa veyahut yara iyileştikten sonra mecrûhda aybı mûcip bir eser-i cerahat baki kalsa o surette hükûmet-i adl lazım gelir.

MA.220, TCK. 456-460,467 TBK. 41 vd.

MADDE 191 — Cerh mecrûhun mevtine müeddi olarak katle münkalip olmadıkça cârih mecrûhun mirasından mahrum olmaz. Mesela, bir kimse babasını cerhettikten sonra mecrûh ol cerhten tamamıyla sıhhat bulduktan sonra hatafe enfühû (yani mahza eceliyle) vefat etse, cârih onun mirasından mahrum olmaz.

Amma cerh mecrûhun mevtine müeddi olarak katle münkalib olur ise o surette onda ahkâm-ı katl cereyan edeceğinden hirman-i irsi mûcip olur.

MADDE 192 — A'zanın kısasında bedelde müsâvât şarttır. Binaen aleyh zükûr ile inas beyninde cürûhda kısas câri olmaz. Şöyle ki bir erkek bir kadının veya bir kadın bir erkeğin a'zasından birini amden ve bigayr-i hakkın cerh ve kat' eylese câriha kısas lazım gelmez. Belki uzv-u mecrûhun diyeti lazım gelir.

Kezâlik sağîr ile kebîr beyninde kısas câri olmaz. Şöyleki kebîr olan bir kimse sağîrin a'zasından birisini amden ve bigayr-i hakkın cerh ve katl eylese cârihe kısas lazım gelmeyip diyet lazım gelir. Keza zaten sakîm (hasta) veyahut zâid olan bir uzvun cerh ve kat'ında kısas lazım gelmez. Mesela bir kimse diğer kimesnenin çolak olan kolunu veyahut topal olan ayağını veyahut zâid olan parmağını veyahut sağır olan kulağını veyahut çürük olan dişini amden cerh ve kat' eylese kısas lazım gelmez. Belki suver-i meşrûhede ya diyet veya hükûmet-i adl lazım gelir.

Kezâlik hür ile rakîk (Köle) beyninde kısas câri olmaz. Mesela hür olan bir şahıs bir köle veya câriyenin kolunu amden ve biğayr-i hakkın tamam dirseğinden cerh ve kat' eylese ol şahsa kısas lazım gelmeyip o

köle veya cariyenin nısf-ı kıymetini zâmin olur. Kezâlik bir köle veya câriye hür olan bir kimsenin kolunu tamam dirseğinden cerh ve kat' eylese ol köle veya câriyeye kısas lazım gelmez. Belki mevlâ muhayyerdir: dilerse ol köle veya câriyeyi mecniyyün aleyhe def' ve teslim eder ve dilerse mecniyyün aleyhe kolunun diyetini verip câni olan köle veya câriyeyi alıkor. Hem cani ve hem mecniyyün aleyh rakîk oldukları surette dahi cinayet fimâdûnen-nefsde kısas yoktur.

MADDE 193 — Cinayet fimâ dûnen-nefsde câni müteaddit olduğu surette kısas yoktur. Mesela iki kimse maan bir şahsın uzvunu amden cerh ve kat' eyleseler onlardan hiçbirine kısas lazım gelmeyip ikiside beraber uzv-u mecrûhun diyetini verirler.

MADDE 194 — Amden vuku bulan bir cinâyetten nâşi mecniyyün aleyhin a'zasından birisi bedenden munkatı' ve munfasıl olmayarak biaynihi kâim olduğu halde ancak ol uzvun menfaat-i maksûdesi bil-külliye-zâil olsa câniye kısas lazım gelmeyip ol uzvun diyeti lazım gelir. Mesela bir kimse diğer kimesneyi bigayr-i hakkın darbedip de ondan nâşi ol kimesnenin hiçbir uzvu maktu' ve mecrûh olmayıp fakat kuvve-i bâsıra (görme duygusu) veya kuvve-i sâmia (işitme duygusu) veya kuvve-i şâmme (koklama duygusu) veya kuvve-i zâika (tatma duygusu) veya kuvve-i nâtıkası veya recûliyeti (erkekliği) veya tevlidi bilkülliye zâil olsa diyet lazım gelir. Ama menfaat-i maksûde bil külliye zâil olmayıp da ona bir miktar za'f ve halel târi (ârız) olur ise, o surette hükûmet-i adl lazım gelir.

Krş. TCK. 456 vd.

MADDE 195 — A'zanın kısasında dahi mecrûh cârihin cüzü olmamak şarttır. Binaenaleyh bir kimsenin a'zasından birini ebeveyn veya ecdad ve ceddâtından birisi amden cerh ve kat' eylese cârih kısas olunmaz. Belki mecrûha diyet verir.

MADDE 196 — A'zanın kısasında tamamen ve kâmilen mümâselete riayet olunmak şarttır. Binaenaleyh bervech-i meşrûh mümâselete riayet mümkün olmayan cürûhda kısas yoktur. Mesela, bir kimse diğer kimesnenin sağ kolunu bilâziyade velâ noksan tamam dirseğinden amden kat' eylese kısasen kat' olunacak miktarın tayini kâbil olmakla mümâselete riayet mümkün olduğundan kısasın sâir şerâiti dahi mevcut olduğu halde cârihin dahi sağ kolu dirseğinden kat' olunarak istifâ-i kısas olunabilir. Ama tamam dirseğinden kat' etmeyip de bir miktar ziyade veya noksan kat' ederek mümâselete riayet mümkün olmasa, o surette kısas lazım gelmeyip diyet lazım gelir.

MADDE 197 — Katl-i amd gibi cerh-i amdde dahi af ve ibra ve sulh ile kısas sâkıt olur.

MADDE 198 — Gerek kısas ve gerek diyetin vücubunda cârihin ikrâh-ı muteber ile mükreh olmaması şarttır. Binaenaleyh bir kimse diğer kimesneye "falan şahsı cerh eyle" deyû ikrâh-ı mu'teber ile ikrâh ve icbar edip de ol kimesne dahi o şahsı mükrehen cerh eylese cârihe kısas ve di-

yetten hiçbirisi lazım gelmez. Belki cerhin mûceb ve muktezası mücbir üzerine icrâ olunur.

MA. 71, TCK. 45.

MADDE 199 — Bir tarafdaki uzuv için diğer tarafda olan uzuv kısas olunmaz. Mesela sol kol için sağ kol ve bilakis sağ kol için sol kol kısas olunmaz.

Krş. TCK. 456 vd.

MADDE 200 — Bir kimse diğer kimesnenin gözünü amden çıkarırsa mümâselete riayet mümkün olmadığından câniye kısas lazım gelmeyip diyet lazım gelir.

MADDE 201 — Amden kat'edilen bir uzvun yarası iyileşerek neticesi ma'lum olmadıkça cârih kısas olunmaz.

(Not : Görüldüğü gibi cinayet fimâdûnen-nefsin çoğu hallerinde ya diyet veya hükûmet-i adl icab etmektedir. Gayet nadir olarak bazı keredahi kısası mucib olmaktadır.)

MADDE 202 — Mecrûhun yarası tamamiyle kesb-i iltiyam edip (iyileşip) asla eser-i cerahat kalmasa câriha diyet veyahut hükûmet-i adl lazım gelmez. Fakat mecrûh ol cerhden nâşi bir müddet sahib-i firaş ve kesbden âciz olarak tabibe ilaç ve müdâvât ettirmiş ise ol müddette nafakasını ve tabibin ecr-i mislini ve sarf edilen edviyenin semen-i mislini cârihden alabilir.

Krş. TBK. 41 vd.

MADDE 203 — Bir kimse sağîrin dişini bigayr-i hakkın ihraç eylese filhal câni üzerine diyete hükmolunamaz. Belki cânıden kefil alınarak bir sene-i kâmile te'cilolunur. Eğer sene hitamında ihraç edilen dişin yerinde evvelki gibi bir diş zuhür eder ise o surette câniye diyet lazım gelmez. Ve eğer sene hitamında hiç zuhür etmez ise o surette câni üzerine diyete hükmolunur. Sene hitamından evvel sağîr vefat ettiği halde câniye diyet lazım gelmez.

MADDE 204 — Bir kimse diğer kimesnenin ağzına darbedip bir dişinin nısfını kırmakla nısf-ı bakisi kararıp intifa' mümkün olmasa o kimse üzerine dişin tamamen diyeti lazım gelir.

MADDE 205 — Bir kimse dişçiye "Benim şu ağrıyan dişimi ihraç eyle" deyû bir diş tayin edip de dişçi hataen ol kimsenin başka bir dişini ihraç eylese, dişçiye ol dişin diyeti lazım gelir.

MADDE 206 — Tırnak için kısas ve diyet yoktur. Binaenaleyh bir kimse diğer kimesnenin tırnağını çıkarıp da ol tırnak yerine diğer tırnak

bitmese ol kimseye hükûmet-i adl lazım gelir. Tırnak ayıplı olarak bitmişse o surette dahi hükûmet-i adl lazım gelir.

MADDE 207 — Bir kimse diğer kimesneyi darp edip de ondan nâşi ol kimesnenin kasığı yarılıp fıtık illetine müptelâ olsa, dâribe hükümet-i adl lazım gelir.

MADDE 208 — Bir kimse diğer kimesnenin nefsine veya mal veya ırzına bigayr-i hakkın taarruz edip de ol kimsenin cerhinden başka bir surette def-i taaruzu mümkün olmamakla mütearrazun aleyh ol kimseyi cerh eylese kendüye nesne lazım gelmez. Ama başka bir surette def-itaaruz mümkün iken ol suretin icrasına teşebbüs etmeyerek ol kimseyi cerh eylese o surette cerhin mücebiyle mütearrazunaleyh muâheze olunur.

Kezâlik bir kimse diğer kimesnenin elini ısırıp da o kimesne elini kurtarmak için elini çektikde ol kimsenin bir kaçdişi çıksa o kimseye nesne lazım gelmez.

Krş. MA. 171-172, TCK. 49/2-3.

MADDE 209 — Bir kimse menkûhası olmayan bir kızı itip düşürmekle ondan nâşi ol kızın bekâreti zâil olsa ol kimse onun mehr-i mislini zâmin olur.

İkinci Fasıl

Şicâc (Yara Çeşitleri) Beyanındadır.

MADDE 210 — Şecce (Yara) on kısımdır: Evvelkisi, mûzıhadır. Mûzıha ol yaradır ki onda kemik meydana çıkıp görüne. İkincisi, hâşimedir. Haşime ol yaradır ki onda kemik kırılmış ola. Üçüncüsü münakkiledir. Münakkile şol yaradır ki onda kemik kırılmakla beraber yerinden oynamış ola. Dördüncüsü, âmmedir ki baş kemiğinin içtarafında ıstılâh-ı etıbbâda ümmüd-dimağ tabir olunan cilde vâsıl olan yaradır. Beşincisi, hârisadır ki onda deri yırtılıp kan çıkmaya. Altıncısı, damiadır ki onda kan çıkıp fakat gözdeki yaş gibi mevzi-i cerahatte birikip seyelân eylemeye. Yedincisi, dâmiyedir ki kan seyelân eden yaradır. Sekinzincisi, badıa'dır ki onda yalnız deri kat' olunmuş ola. Dokuzuncusu, mütelâhimedir ki onda deri ile beraber et dahi kat' olunmuş ola. Onuncusu, simhâkdır ki onda kemik üzerindeki zar gibi ince deriye kadar yırtılıp fakat ol deri yırtılmamış ola.

Krş. TCK. 456 vd.

2. KİTAP

DİYETLER

(DİYÂT)

MUKADDİME

Diyetlere Ait Ba'zı Fıkhî Istılahlar

MADDE 211 — Diyet, cinâyet fin-nefsde maktûlün nefsine bedel ve cinâyet fimâdûnen-nefsde mecrûhun cerhedilen uzvuna bedel câni üzerine lazım gelen maldır. Cem'i (çoğulu) diyât gelir.

Nefsin diyetine "diyet-i kâmile" ve uzvun diyetine "erş" dahi ıtlak olunur.

Krş. TCK. 467, TBK. 45-47.

MADDE 212 — Dirhem-i şer'î, 14 kırat-ı şer'îden ibarettir.

MADDE 213 — Kırât-ı şer'î, beş adet mütevassıt (orta) arpa ağırlığından ibarettir.

MADDE 214 — Dinar, 10 dirhem-i şer'î sim hâlis kıymetinde olan altındır.

MADDE 215 — İbn-i Mehâd, iki yaşına giren erkek devedir.

MADDE 216 — Bint-i mehâd, iki yaşına giren dişi devedir.

MADDE 217 — Bint-i lebûn, üç yaşına giren dişi devedir.

MADDE 218 — Hikka, dört yaşına giren dişi devedir.

MADDE 219 — Cezea, beş yaşına giren dişi devedir.

MADDE 220 — Hükûmet-i adl; ba'del-bür' (iyileştikten sonra) kendüde aybı mûcip bir eser kalan mecrûh, memlûk farz olunarak bir kere ol eserden sâlim olduğu halde ve bir kere de ol eserle maîb (ayıblı) olduğu halde ehl-i vukuf ma'rifetiyle kendüye kıymet takdir olunup bu iki kıymet beynindeki tefâvüt ve noksan sâlimen kıymetin kaçta biri ise o nisbette diyetin miktarı hükûmet-i adldir. Mesela, mecrûhun ol eserden sâlim olduğu halde kıymeti 10000 kuruş ve ol eserle maîb (ayıplı) olduğu halde kıymeti 8000 kuruş olduğu ehl-i vukuf tarafından ihbar olunsa bu iki kıymet beyninde tefavüt olan 2000 kuruş sâlimen kıymeti olan 10000 kuruşun humusu (1/5) olmakla bu surette diyetin humsu hükûmet-i adldir.

Kezâlik mecrûhun ol eser kendide mevcut olmadığı halde kıymeti 10000 ve el eser mevcut olduğu halde kıymeti 9000 kuruş olduğunu ehl-i vukuf beyan eylese iş bu iki kıymet beyninde tefâvut olan 10000 kuruşun öşrü (1/10) olmakla bu takdirde diyetin öşrü hükûmet-i adldir.

Keza mecrûhun kendide ol eser mevcut olmayarak kıymeti 20000 kuruş ve ol eser mevcut olarak kıymeti 10000 kuruş olduğu, ehl-i vukuf'un ihbariyle tahakkuk ettiği halde iş bu iki kıymet beyninde tefâvut olan 10000 kuruş sâlimen kıymetin nısfı (1/2) olmakla şu halde diyetin nısfı hükûmet-i adldir.

Kezâlik mecrûhun ol esersiz kıymeti 20000 ve ol eserle kıymeti 15000 kuruş takdir olunsa kıymeteyn-i mezkûreten beyninde (mezkûr iki kıymet arasında) olan tefâvüt-ki 5000 kuruştur salimen kıymetin rub'u (1/4) olmakla bu halde diyetin rub'u hükûmet-i adldir.

Birinci Bab

Nefsin Diyetleri Hakkındadır.

MADDE 221 — Diyet üç nevi maldan edâolunur: Evvelkisi gümüş, ikincisi altın, üçüncüsü devedir.

MADDE 222 — Zükûrdan olan kimsenin gümüşden diyeti 10000 dirhem-i şer'îdir. Altından 1000 dinardır. Deveden yüz devedir. Katl-i hatada bu yüz devenin yirmisi ibn-i mehâd ve yirmisi bint-i mehâd ve yirmisi bint-i lebûn ve yirmisi hikkadan ve yirmisi cezeadan verilir. Şibh-i amdde ibn-i mehâdın maadası olan dört nevin herbirinden yirmi beşer deve verilir.

MADDE 223 — İnâsın (kadınların) diyeti zükûrün diyetinin nıfsıdır. Yani bir kadının gümüşden diyeti 5000 dirhem-i şer'î ve altından 500 dinar ve deveden 50 devedir. Yüsr ve suhûletine mebni (kolaylığından dolayı) minel-kadîm (eskidenberi) memâlik-i Osmaniyede diyetin gümüşten hükm ve edâsı müteâmel ve müteâref olunmuştur.

MADDE 224 — Diyet, halis olan gümüşden eda olunur.

Halisi gışsına (katışığına) miktaren galib olan gümüs halis hükmünde olduğundan ondan dahi veznen diyet eda olunabilir. Fi zamanina (zamanımızda) 20 kuruşa rayiç olan sim mecidiye (83 ayarında olduğu cihetle bunun) hâlisi miktaren gışşına galip olduğundan diyetin ondan veznen ifası câizdir. Kıymetçe sim mecidiyyeve muâdil olan sâir meskûkât-i mütedâvileden diyetin edası ancak tarafeynin rıza ve muvafakatleri halinde câiz olabilir. Tarafeynin rıza ve muvafaketleri olmadığı takdirde câiz olamaz. Mesela, zükûrdan olan bir kimsenin sim mecidiyeden diyet-i kâmilesi 1333 adet ve bir çeyrek ve bir kuruşluk ve bir yirmi paralık yani 26666 kuruş yirmi paradan ibaret olmakla hâkim dahi ol vechile diyetin edasıyla kâtil üzerine hükmettikten sonra, verese-i katilin ancak mecidiye olarak meblağ-ı mahkûmunbihi kâtilden mütâlebeye hak ve salâhiyeti vardır. Kâtil meblağ-ı mezbûru sim mecidiye olarak verese-i katîle eda ederken verese almayıp "kıymetçe" meblağ-ı mezkûre muâdil olan

şu kadar mecidiye altını ver" deyû kâtilde cebredemezler. Kezâlik suret-i mezkûrede verese-i katîl meblağ-ı mahkûmunbihi sim mecidiye olarak kâtilden mütâlebe ettiklerinde, kâtil mecidiye vermeyip mesela kıymet-i hakikiyesiyle meblağ-ı mezbûra muâdil şu kadar adet metelik veririm" diyemez.

MADDE 225 — Fi zamaninâ (zamanımızda) beş kuruşa râyiç olan altılığın gışşı (katışığı) hâlisine miktâren gâlib olduğundan diyetin ondan veznen i'tası câiz olamaz.

MADDE 226 — Diyet sinîn-i selâsede (üç senede) tekâsît-i selâse (üç taksit) ile edâ olunur. Şöyle ki: vakt-i hükümden itibaren sene-i ûlâ (birinci sene) hitamında diyetin bir sülüsü ve sene-i sâniye hitamında diğer sülüsü ve sene-i sâlise hitamında âher sülüsü eda olunur.

MADDE 227 — Diyet-i vâhide bir kaç kâtile münkasım olarak lazım gelse, kâtillerden her biri kendi hissesini bervech-i meşrûh tekâsît-i selâse (üç taksit) ile eda eder.

Mesela dört kimse bir şahsı maan ve hâtaen katlettikde kâtillerden herbiri kendüye lâzım gelen rub'u diyetin (1/4) sülüsünü (1/3) evvelki sene ve sülüs-i âherini ikinci sene ve sülüs-i diğerini üçüncü sene hitamında eda eder.

Kezâlik men aleyhil-kasâme olan karye veya mahalle ahalisinden her biri diyetten kendüye isabet eden hisseyi sinîn-i selâsede tekâsît-i selâse ile eda eder.

MADDE 228 — Rakîkin (yani azadsız köle veya câriyenin) diyeti kıymetidir. Fakat rakîkin kiymeti hürrün diyeti miktarına bâliğ olur ise o surette kiymetten 10 dirhem tenzil olunur.

Meselâ mûcib-i diyet olan katl ile maktûl olan kölenin kıymeti 10.000 dirhem-i şer'î gümüş olsa o surette 10 dirhem gümüş tenzil ederek o kölenin mevlâsına kâtilin 9990 dirhem gümüş vermesi lazım gelir.

MADDE 229 — Kendi üzerine diyet vâcip olan kâtil verese-i katîle diyeti eda etmeksizin vefat eder ise düyûn-u sâiresi gibi diyetin terekesinden ifası lazım gelir.

MADDE 230 — Maktûlün diyeti emvâl-i sâiresi gibidir. Şöyle ki, maktûlün diyetinden dûyûnu eda ve vesâyâsı tenfiz ve bakisi beynel-verese taksim olunur.

MADDE 231 — Veliyy-i katîl kâtil-i amd ile bir bedel-i muayyen üzerine müsâlaha olup da bedel-i sulh tecil olunmamış ise filhal bedel-i sulhun edası lazım gelir.

İkinci Bab
A'zanın Erş Ve Diyeti Hakkındadır.

MADDE 232 — El, ayak, burun, kulak, dudak, göz, kaş, kadınların memeleri ve meme başları gibi beden-i insanda çift olan a'zanın her çiftinin erşi diyet-i kâmile yani nefsin tamam-ı diyetidir. Yalnız bir tekinin erşi diyet-i kamilenin nısfıdır.

Ricâlin (erkeklerin) memelerinin erşi olmayıp onlarda hükûmet-i adl vardır.

Mesela, zükûrdan olan bir kimsenin iki kulağının erşi 10.000 dirhem gümüş olup yalnız bir kulağının erşi 5000 dirhem gümüşdür. Kezâlik inâsdan (kadınlardan) olan bir kimsenin iki kulağının erşi 5000 dirhem olup yalnız bir kulağının erşi 2500 dirhemden ibarettir.

Krş. TCK. 456 vd. 467, TBK. 41 vd.

MADDE 233 — Kirpik ve göz kapakları gibi adedi dört olana'zanın dördünün erşi diyet-i kâmile ve her bir adedinin erşi diyet-i kâmilenin rub'u (1/4) dür.

MADDE 234 — Bir dişin erşi diyet-i kâmilenin örşünün nısfı (1/2) dir. Şöyleki zükûrdan olan adamın bir dişinin erşi 500 ve inâsdan olan adamın bir dişinin erşi 250 dirhem gümüşten ibarettir.

MADDE 235 — Gerek el ve gerek ayaktan her parmağaın erşi diyet-i kâmilenin öşrüdür, yani zükûrdan olan kimsenin bir parmağının erşi 1000 ve inâsdan olan kimsenin 500 dirhem gümüşdür.

TCK. 456 vd. 467, TBK. 41 vd.

MADDE 236 — Üç mafsalı olan parmakların her bir mafsalının erşi bir parmağın erşinin sülüsüdür.

MADDE 237 — İki mafsalı olan parmakların her bir mafsalının erşi parmağın erşinin nısfıdır. Nısf-ı mafsal için hükûmet-i adl lazım gelir.

MADDE 238 — Lisanın erşi diyet-i kâmiledir. Yani recülün lisannının erşi 10000, mer'enin (kadının) 5000 dirkem gümüşdür.

TCK. 456,467, TBK. 41 vd.

MADDE 239 — Aklın erşi diyet-i kâmiledir. Mesela bir kimse diğer kimesnenin aklını izâle eder bir cinayette bulunup da o kimesne ondan nâşi mecnun olsa câni üzerine o kimesnenin tamamen diyeti lazım gelir. Yani kendüye cinnet ârız olan şahıs zükûrdan ise 10000, inâsdan ise 5000 dirhem gümüş lazım gelir.

TCK. 456,467, TBK. 41 vd.

MADDE 240 — Bir kimse diğer kimesnenin arkasına veya karnına darbedip de ondan nâşî o kimesne bevlini (sidiğini) imsâk edemeyip selîs'ül bevl illetine (sidiğini tutamama hastalığına) müptelâ olsa dâribe o kimesnenin diyet-i kâmilesini vermek lazım gelir.

MADDE 241 — Şecce-i mûzıhada şâcc (yaralayan) üzerine diyetin öşrünün nısfı (1/20 si) lazım gelir. Şöyleki meşcûc (yaralı) zükûrden ise 500, inâsdan ise 250 dirhem gümüş lazım gelir.

MA. 210

MADDE 242 — Hâşimede diyetin öşrü lazım gelir. Şöyle ki meşcûc zükûrdan ise 1000 inâsdan ise 500 dirhem gümüş lazım gelir.

MA. 210

MADDE 243 — Münakkilede diyetin öşrüyle öşrünün nısfı $\frac{3}{20}$ si lazım gelir. Yani meşcûc zükûrdan ise 1500, inâsdan 750 dirhem gümüş lazım gelir.

MA. 210

MADDE 244 — Âmmede diyet-i kâmilenin sülüsü (1/3) lazım gelir.

MA. 210

MADDE 245 — Hârisa ve dâmia ve dâmiye ve bâdıa ve mütelâhime ve simhâkın her birinde hükûmet-i adl lazım gelir.

MA. 210

MADD E246 — Ber vech-i bâlâ, şicâcda erş ve hükûmeti adlın lüzumu ba'del-bür' (iyileştikten sonra) şeccin aybı mûcip bir eseri kaldığı surettedir. Amma ba'delbür' şeccin aybı mûcip bir eseri kalmaz ise o surette erş ve hükûmet-i adl lazım gelmez.

MADDE 247 — Cinâyet fimâdûnen-nefsde câniye lazım gelen erşin miktarı diyet-i kâmilenin sülüsünü tecâvüz etmez ise o surette erş bir sene hitamında eda olunmak üzere câni üzerine müeccelen hükmolunur. Ve eğer erşin miktarı diyet-i kâmilenin sülüsü üzerine zâid olur ise sülüs miktarı sene-i ûlâ hitamında ve zâid olan miktarı sene-i sâniye hitamında eda olunmak üzere hükmolunur.

Ve eğer erşin miktarı diyet-i kâmilenin sülüsânı üzerine zâid olur ise iki sülüsü birer seneden iki sene hitamında ve zâid olan miktarı üçüncü sene hitamında edâ olunmak üzere hükmolunur.

Temmet'ir-Risâleh Bi Avni'llahil-Melikil-Vehhâb

BİBLİYOGRAFYA

BİBLİYOGRAFYA

(Not: Araştırmacılara yararlı olmak amacıyla bizzat istifade ettiğimiz veya etmediğimiz meşhur kaynaklar zikredilmiştir. Kitabımızın giriş bölümündeki İslam Hukuku Bibliyografyası ile ilgili bilgilerle-beraber mütalaa edildiğinde çok faydalı olacağı kanaatindeyiz.)

—A—

ABDULLAH, Hâşim Cemil; Fıkhu'l-İmam Sa.îd b. el-Müseyyeb, c.I-III, Bağdad, 1394/1974

ABDURRAHİM, The Principles of Muhammadan Jurisprudence, Lahor, 1958

ABDURRASUL, Ali; el-Mebâdi'u'l-İktisadiyye Fi'l-İslâm, Kâhire, 1388/1968

ABDÜLBÂSIT, Bedrül-mütevelli, Muhadarat Fî Usûlil-Fıkh, Bağdad, 1954

ABDÜLBÂSIT, Eş-Şeyh Bedr'ül-Mütevelli, Bahsün Fil-Vakf, Bağdad Hukuk Fakültesi Kütüpnesi, No: 275

ABDÜLCELİL İSA, İctihadür-Rasûl, Beyrut, Tarihsiz

ABDÜLHAMİD, Muhammed Muhyiddin, el-Ahvâlüş-Şahsiyye, Mısır, 1958

ABDÜLKADİR, Al Hasan, Nazratün Âmme Fî Tarihil-Fıkhil-İslâmî, Kahire, 1361/1942

ADEM, Abdüssettar; eş-Şeri'atü'l-İslâmiyye ve'l-Kanunu-l-Medeniyyi'l Mısrî, Kâhire, 1389/1969

EL-ADEVİ, Muhammed Hasaneyn Mahlûf, Menhecül-Yakîn Fî Beyâni Ennel-Vakfel-Ehliyye Mined-Dîn, Mısır, 1351

ADLİYE CERİDESİ, II. Seri: 1929-1934, III. Seri: 1935; Daha sonra 1943'e kadar ayni isimle sonra ADLİYE DERGİSİ adıyla (I. Seri CERİDE-İ ADLİYE adıyla)

EL-ÂFİ, Muh. Rıdâ Abdu'l Cebbar, el-Vekâle fi.ş-Şeriati'l-İslâmiye, Bağdad, 1977

AHMED CEVDET PAŞA,-Tezâkir (neşr:-C. Baysun), Ankara, 1967

AHMED EMİN, Fecru'l-İslâm (Onuncu baskı), Beyrut, 1969

AHMED B. HANBEL, (v. 241/855); el-Müsned, c. I-VI, Beyrut, 1389/1969

AHMED İBRAHİM, el-Muâmelâtüş-Şer'iyyetül-Mâliyye (Borçlar ve Eşya Hukuku), Kâhire, 1354/1936

——, el-Mevârîs İlmen ve Amelen, (Hazari Ve Tatbikî Miras Hukuku), Kâhire, 1942

AKGÜNDÜZ, Ahmet, Ecr-i MisilMüessesesi Ve Günümüz Hukukuna Tesirleri, DÜHFD,Diyarbakır 1984, sh. 339-376 (Ayrı Basım)

—— İslam ve Osmanlı Hukukunda Giyapta Yargılama Müessesesi, Belleten, 1986, No: 196

AKŞİT, Cevat, İslâm Ceza Hukuku Ve-İnsanî Esasları, İst., 1976

ALAADDİN, Ali el-Müttaki el-Hindî (öl. 975/1567), Kenzül-Ummal Fî Sünenil-Akvâli Vel-Ef'âl, Haleb, Tarihsiz.

ALİ ABDÜRRÂZIK, el-İcma' Fiş-Şeriatil-İslâmiyye, Kâhire, t.y.

——, el-İslâm Ve Usûlül-Hükm, Beyrut, t.y.

——, İslâmiyet Ve Hükûmet, trc. Ö. Rıza Doğrul, İstanbul, 1927

ALİ EFENDİ, 'Ali b. Muhammed Çatalcalı (v. 1103/1691); Fetâvâ Ali Efendi, c. I-II, İstanbul, 1323/1905

ALİ HAYDAR,-Tertibüs-Sunûf Fî Ahkâmil-Vukûf, (Arapçaya Tercüme: Av. Ekrem Abdül-Cebbar ve Hâkim Muhammed Ahmed), Bağdad, 1950

—— Dureru'l Hukkâm Şerhu Mecelleti'l-Ahkâm, c.I-IV, (831, 952, 989, 992), İstanbul, 1330/1912

——, Şerh-i Cedîd Li Kanûni'l-Arazi, 2. Baskı, İstanbul, 1929

——, Tertîbüs-Sunûf, Fî Ahkâmi'l-Vukuf, İstanbul, 1340/1337o

ALİ HÜSEYİN, Seyyid Abdullah, el-Mukârenâtüt-Teşrîyye Beynel-Kavânînil-Medeniyye, Ve't-Teşrîil-İslâmî (Fransız ve İslâm Hukukunda Malikî Mezhebi Hukukları arasında mukâyese), Mısır, 1368/1947

ULEYŞ, Muhammed Ahmed, (1299)

——, Şerhu Minehil-Celil Alâ Muhtasar-ı Halil, Mısır, 1294 H.

——, Fethul-Aliyyil-Mâlik Alâ Mezhebil-İmam Mâlik, Mısır, 1306 H.

ALLAL FASİ, Makasidüş-Şerîatil-İslâmiyye Ve Mekârimühâ, Rabat, 1963

EL-ÂMİDİ, Seyfüddin Ali (631/1233), el-İhkâm Fî Usûlil-Ahkâm, Mısır, 1347

EL-ÂMİLİ, Muh. b. Cevâd b. Muh. el-Hüseynî, Miftâhu.l-Kerâme fî Şerhi Kavaidi'l-Allâme, Kâhire, 2326

ÂMİR, Abdülaziz, et-Ta'zîr Fiş-Şerîati'l-İslâmiye, İkinci Baskı, Mısır, 1956

EL—ÂNÎ, Muhammed Şefik, Ahkâmül-Evkaf, Üçüncü Tab', Bağdad, 1385/1965

——, Usûlül-Mürâfaât Ves-Sukûk Fil-Kadâiş-Şer'i (Usul Hukuku), İkinci Tab', Bağdad' 1384/1968

ANSAY, Sabri, Şakir, Hukuk-Tarihinde İslâm Hukuku, Ankara, 1958

——, Eski Aile Hukukumuza Bir Nazar, Ankara, 1952

EL, ARÂBÎ, Abdullah, el-Muâmelâtü'l-Masrafiyye ve Re'yu'l-İslâm, Mecmâu'l-Buhûsu'l-İslâmiyye, Kâhire, 1965

ARNÛS, Mahmud Muhammed, el-Kazâ Fi'l-İslâm, Kâhire, 193à

AŞÛB, Abdülcelil Abdurrahman, el-Vakf, Mısır, 1915

ATAY, Hüseyin, İslâm'da İşçi-İşveren İlişkileri, Ankara, 1978

ATIF EFENDİ, M., Arazi Kanunnâme-i Hümâyûn Şerhi, İstanbul, 1319

ATİYYE MÜŞERREF, el-Kadâ'fi'l-İslâm, Mısır, t.y.

EL-ATTÂR, Muhammer Kâzım Kemal; Nahve Kanûn-i Medeniyyi'l-Arabî, Bağdad, 1978

AL-AYNÎ, Bedruddin Mahmud b. Ahmed (v.855/1451); 'Umdetu'l-Kârî Şerhu Sahîh'l-Buhârî, c.I-XXV, Beyrut, z.

AYNÎ, Muh. Fıkhî, Behçetü'l-Fetâvâ, İst., ty.

EL-AZAMÎ, el-Hac Hamdi, el-Mürşid Fî ilm-i Usûlil-Fıkh, Bağdad, t.y.

EL-A'ZAMÎ, Hüseyin Ali, Ahkâmül-Evkâf, Bağdad, 1949

AZİZ AHMED, İslamic Law İn Theory And Practise, Lahor, 1956

AZİZ BEY HANKİ, Du Wakf, Kâhire, 1914

—B—

EL-BABERTÎ, Ekmelüddin Muhammed b. Mahmud, (v.286/1384) el-İnaye 'ale'l-Hidaye, c.I-IX, Mısır, 1319/1901 (Fethu'l-Kadîr kenarında)

EL-BÂCÎ, Ebu'l-Velid Süleyman b. Halef el-Endülüsî (v. 494/1101), el-Müntakâ Şerhu Muvatta, c. I-VII, Mısır, 1331/1913

BAHÎT, Muhammed, İrşâdül-Ümmeti İlâ Ahkâmil-Hükmi Beyne Ehliz-Zimmeti, Mısır, 1317 H.

——, Hakikatül-İslâm ve Usûlül-Hükm, Mısır, 1354 H.

BARKAN, Ömer Lütfü, Türkiye'de Toprak Meselesi, c.1' İstanbul, 1980, I. Baskı

EL-BASRÎ, Ebül-Hüseyin Muhammed (436/1044), el-Mu'temed, c.I-II, Şam, 196à

BAZ, Selim Rüstem, Şerhu Mecelletil-Ahkâm'il-Adliyye, İkinci Bası, Beyrut, 1890

EL-BEHÎ, Muhammed, ed-Dîn Ved-Devle, Beyrut, t.y.

BEHNESÎ, Ahmed Fethi, el-Ukûbe Fil-Fıkhil-İslâmî, Kâhire, 1961

——, es-Siyâsetül-Cinâiyye Fiş-Şeriatil-İslâmiyye, Kâhire, 1965

——, el-Mes'ûliyyetül-Cinâiyye Fil-Fıkhil-İslâmî, Kâhire, 1969

BELGESAY, Mustafa Reşit, Kurfan Hükümleri ve Modern Hukuk, İstanbul, 1963

BELLEFONDS, Y. L. ;

——, Traite' De Droit Musulman Compare, II. Paris La Haye, 1965

——, Des Donations En Droit Musulman, Doktora Tezi, 1. Caire, 1935

BERKİ, Ali Himmet, Fâtih Sultan Muhammet Han Ve Adlî Hayatı, İstanbul, 1953

——, Miras Ve Tatbikat, İstanbul, 1947

——, Hukuk Mantığı ve Tefsiri, Ankara, 194o

——, Hukuk Tarihinde-İslâm Hukuku, Ankara, 1955

——, Mecelle, Ankara, 1959

——, Sular Hukuku, Ankara, 1959

——, Vakıflar. Kitap I, İstanbul, 1940 Kitap II, Ankara, 1950

BERKÎ, Şakir, İslâm Hukukunun Ehemmiyeti, İst., 1959

——, İslâm Hususî Hukukunun Ana Prensipleri, "kur'an'da Hukuk", Ankara, 1956

——, Mukayeseli Hukuk ve Kanunları Tenkid İhtiyacı, Ankara, 1957

——, Toprak Hukuku, Ankara, 1957

BERTRÜDE, S; Marriage İn Early İslam, Londres, 1934

EL-BEŞTÂVÎ, Muhammed Selim, Cevâhirür-Rivâyât Ve Dürerüd-Dirâyât Fid-Deâvî Vel Beyyinât, Matbaa-i Âmire, Mısır, 1319 H.

BEYANÜL-HAK, 1324 (1908)-1328 (1912), İstanbul, H.

EL-BEYDAVÎ, Nasırüddin Abdullah, (685/1286), Minhacül-Vüsûl-İlâ İlmil-Usûl, Mısır, 1326 H.

EL-BEYHAKÎ, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyin (v458/1066); es-Sünenül-Kübrâ, c. I-VIII, Haydarâbâd, 1352/1933

EL-BEZZÂZÎ: Hâfizuddin Muhammed b. Muhammed el-Kerderî (v.827/1414); el-Fetavel-Bezzâziye, c. I-III, Beyrut 1400/1950 (el-Fetâve'l Hindiyye kenarında c. IV-VI kenarında)

BİLMEN : Ömer Nasûhi (v. 1391/1971), Hukûku İslâmiyye ve Istılâhatı Fıkhiyye Kâmusu, c. I-VIII, İstanbul 1967-1970

EL-BİLTÂCÎ: Muhammed; Menhecu'Ömer b. el-Hattâb fi'teşri', Kâhire 1970.

EL-BİRGİVÎ: Muhammed b. Pir Ali (v.981/1573); Resâil, IV. Risale (İkâzu'n-Nâimin ve ifhâmül-Kâsırîn Fi Ademi Ahzi'l-Ücreti li'l-Kırâeti ve Ademi Vakfi'n Nukûd),-İstanbul tz.

BOUSQUET, G. H. Precis De Droit Musulman, Principalament Male'kite Et Alge'rien, Alger

——, Introduction A'letude de Islam-İndonesien, Paris, 1938, Cahier I-II

——, Du Droit Musulman et de son application effective dans le monde, Cezayir, 1949

EL-BUHARÎ : Abdulaziz b. Ahmed (1. 730/1330), Keşfül-Esrar Alel-Pezdevi, 4 cilt, -İstanbul, 1308

EL-BUHARÎ, Ebu Abdillah Muhammed b. İsmail (öl. 256/869) el-Câmiüs-Sahih, I-VIII, Matbaay-ı Âmire, 1318

EL-BUHÛTÎ : Mansur b. İdris el-Hanbelî, (1051 H.), Keşşâfül-Kına' An Metnil-İknâ', Mısır, 1319 H.

BUSSON DE JANSEENS : G. Les Wakfs dans I'Islam contemporian, R.E.I. 1951, 1-72

EL-BÛTÎ : Said Ramazan, Le Droit Islamigue, Suisse, 1965

——,Davabıtu'l-Maslahatı fi'ş-Şeriati'l-İslâmiyye, Dımışk, 1966

EL-BÜHUTÎ : Mansur b. Yunus, (1051 H.), Şerhu Müntehel-İrâdât, Mısır, I. Baskı 1319 H.

BÜYÜK ALİ HAYDAR EFENDİ : Usulûl-Fıkıh, İstanbul, 1326/1908

—C—

CANAN : İbrahim, İslam Hukukunda çocuklarla ilgili Hükümler, (El-Üsrûşeni'nin Ahkâmüs-Sığar Tercümesi), İstanbul, 1948

——, Hz. Peygamberin Sünnetinde Terbiye, 2. Baskı, İstanbul, 1982

——, Ahirzaman Fitnesi ve Anarşi, İstanbul, 1982

CARDAHİ : C. La vente en Droit Compare' Occidental et Oriental, Paris, 1968

EL-CEBURÎ : Abdullah Muhammed, Fıkhu'l-İmâm el-Evzâ'î, c. I-II, Bağdad 1977

CEMÂLÜDDİN, Ahmed, El-Vakf Mustalahâtuhû ve Kavâidühû, Bağdad, 1375/1955

CERÎDE-İ ADLİYE, I. Seri; Sene 2-8. Sa. L-179, 1325-1335; II. Seri: Sene: 1-13, Sa. 1-149, 1338-1920 (Umumi Kütüphanelerde)

CERİDE-İ İLMİYE : 1333 H-? İstanbul

CERİDE-İ MEHÂKİM-İ ADLİYE : 1317-1323 İstanbul.

CERİDE-İ MEHÂKİM : 1289-1317 İstanbul H.

EL-CEZÎRÎ, Abdurrahman, Kitâbu'l-Fıkh ala'l-Mezâhibi'l-Erbaa, Kahire, 1950

CHARLES, R. Le Droit Musulman, Paris, 1965

CHARLES, R; Le Droit Musulman, Que Sais-je, paris 1965

CİN, HALİL, Mîrî Arazi ve Bu Arazinin Mülk Haline Dönüşümü, Ankara, 1969

——, İslam ve Osmanlı Hukukunda Evlenme, Ankara, 1974

——, Eski Hukukumuzda Boşanma, Ankara, 1976

CLAVEL, E. Droit Musulman, I-II, paris, 1895

COULSON, N.J. A History of Islamic LaW, Edinburg, 1964

EL-CÜBBURÎ, Ebül-Yakzan Atiyye, Hukmül-Miras Fiş-Şerîatil-İslâmiyye, Bağdad' 1969

—D—

DARÜL-FÜNUN HUKUK FAKÜLTESİ MECMUASI, Sene 1-11, Sa. 1-62, 1332-1933. İstanbul

ED-DEBBU, İbrâhîm Fâdıl Yunus, Akdü'l-Mudâraba, Bağdad, 1973

——, Şirketu'l-Ebdân Beyne'l-Mücevvizîn ve'l-Mubtılîn, Mecelle Külliyeti'l-İmâm el-Azâm, Sayı 2, Bağdad, 1974

DEBBUSÎ, Ebu zeyd, Te'sisün-Nazar, Mısır t.y

ED-DEHLEVÎ, Şah Veliyyüllah (öl. 1176/1762))

——, İzâletül-Hafâ An Hilâfetil-Hulefâ, I-II, Karaci, t,y.

——, Huccetüllâhil-Bâliğa, Kahire

ED-DIRÎR, Sıddîk Muhammed el-Emin; el-Garar ve Eseruhû fi'l-Ukûd fi'l-Fıkhi.l-İslâmî, Mısır 1967

DEMİR, Fahri, İslam Hukukunda Mülkiyet Hakkı ve Servet Dağılımı, İstanbul, 1981

ED-DERDÎR, Ebu'l-Berekât Ahmed b. Muh. b. Ahmed, Akrabu'l-Mesâlik ilâ Mezhebi'l-İmam Malik, Mısır, 1953

——, Eş-Şerhus-Sağır li Muhtasar-ı Halil, Mısır, 1289 H.

——, Eş-Şerhul-kebîr, Mısır, 1345 H.

ED-DEVÂLÎBÎ : Ma'rûf, el-Medhal ilâ İlm-i Usûlil-Fıkh, Dimaşk, t.y.

DULOUT, F. Traite' de Droit Musulman et Algerian, Alger, 1947

DÜSTUR. I. Tertip: 8 cilt, 1289-1320/1325, II. Tertip: 12 cilt, 1324/1325-1337/1338; III b Tertip: 41 cilt, 1336/37-1960

—E—

EL-ESTERÂBÂDÎ : Kadi Abdülcebbar (415/10024), Eş-Şer'iyyat, Mısır, 1963

EBU'L-LEYS, Nasr b. Muhammed es-Semerkandî (V. 373/983), Hızânetu'l-Fıkh c. I-II, Bağdad 1968

EBU SÜNNE, Ahmed Fehmi, El-Vasît Fı Usûli-Fıkhil-Hanefiyye, Mısır, 1372 H.

——, Nazariyyetül-Hak (El-Fıkhul-İslâmi, Kahire, 1971, adlı eserde makale)

——, El-Örf Vel-Âdet Fî Re'yil-Fukahâ, Kahire, 1959

EBU TÂLİB, Sofî Hasan, Beyneş-Şerîa vel-İslamiyye Ve'l-Kânûnir-Românî (Roma ve İslam Hukuku İlişkileri), Kahire, tarihsiz, (ç)

EBU YA'LÂ, Munammed b. el-Hüseyn el-Ferrâ (V. 458/1066), el-Ahkâmu's-Sultâniyye, Mısır 1357/1039

EBU YUSUF, Yakub b. İbrahim (V. 182/798); Kitâbu'l Harâc, Bulak 1302/1885

EBU ZEHRA, Muhammed, Ahkâmüt-Terekât Vel-Mevâris, Kahire, 1949

——, Tanzîmül-İslam lil-Müctema', Kahire, t.y.

——, el-Cerime ve'l-Ukûbe fi'l-İslâm, Mısır 1974, c. I.II

——, Muhadarât Fil-Vakf (Vakıfla ilgili takrirler)-İkinci Baskı, Mısır, 1971

——, Ebû Hanife (Türkçesi: Osman Keskioğlu), Ankara, 1962

——, El-Cerîme Vel-Ukûbe, (Ceza genel), Kahire

——, El-Ahvâlüş-Şahsiye (Aile, Miras), Üçüncü Tab', Kahire, 1957

——, El-Fıkhul-İslâmî Vel-Kanûnur-Rûmânî, Mısır, 1965

——, Mevsûatül-Fıkhil-İslamî, c. I.II, Mısır, 1965

——. El-Mülkiyye Ve Nazariyetül-Akd (Mülkiyet Ve Akit Nazariyesi) Mısır, 1939

——, Tarihül-Mezâhibil-İslamiye, Kahire, 1963

EBÜLULA EL-MEVDUDÎ, İslamic Law And Constitution, Karaçi 1958

——, The Islamic Law and its intraduction in Pakistan, Karaçi 1955

EBÜLBEREKÂT, Mecdüddin, (652 H.), El-Muharrer, 1369/1950, Mısır

EBÜL-HASAN EL-BA'LÎ, Ali b. Muhammed Alaaddin, El-İhtiyârâtül-İlmiyye Fî ihtiyârât-i İbn-i Teymiyye, Mısır, 1329 H.

EBÜN-NASR, Ahmed el-Huseynî, El-Mülkiyye Fil-İslâm, Kahire, 1371/1952

EBÜSSUUD EL-UKBÂ, Seyyid Ali, El-Velâyetü Alel-Vakf, Ezher Üniversitesi, Hukuk Fakültesi Kütüp. Nu: 178

EBÜT-TAYYİB, Sıddîk b. Hasan, (1303 H.) Er-Ravdatün-Nediyye Şerhud-Düreri l-Behiyye, Mısır, 1296 H.

EL-EBYÂNÎ : Muhammed Zeyd, Mebâhisül-Vakf, üçüncü Baskı, Bağdad, 1343/192à

——, Muhtasaru Kitabi Mebâhisil-Mürâfaâtiş-Şer'iyye (Usul Hukuku), Mısır, 1343/1925

——, Şerhul-Ahkâmiş-Şer.iye Fil-Ahvâliş-Şahsiye, Mısır, 1321 H.

E .-EFGÂNÎ : Abdülhakim El-Kandehârî, (1326/1908), Keşfül-Hakaik Fî Şerhi Kenzid-Dekâik, I-II, Mısır, 1318

EL-ENSARÎ, Ebu Yahya Zekerriyya b. Muhammed, Esne'l-Metâlib Şerhu Ravdıt-Tâlib, Mısır, 1306

——, Fethül-Vehhâb Şerhu Menhecit-Tullâb, Mısır, 1344/1925

EL-ENSARÎ, Muhammed b. Nizamüddin (1225/1810), Fevâtihur-Rahamüt Şerhu Müsellemis-Sübût- c. I-II, Mısır, 1324

EL-ERDEBİLÎ : Yusuf b. İbrahim (v. 799/1397); el-Envâr li-A'mâli'l-Ebrâr, c. I-II, Mısır tz.

ERGİN, Osman Nuri, Türk Şehirlerinde İmâret Sitesi,-İstanbul, 1939

——, Türk İmar tarihinde vakıflar belediyeler, patrikhaneler, İstanbul, 194à

——, Mecelle-i Umûr-i Belediye, c. I-V, İstanbul, 1337

——, Türkiyede Şehirciliğin Tarihî İnkişafı, İstanbul, 1936

EL-EZHERÎ : Sâlih Abdüssemî, Cevâhirül-İklîl Şerhu Muhtasar-ı Halil, Beyrut, 1332

—F—

FENARÎ, Muhammed b. Hamza, Fusûlül-Bedâyi' Fî Usûliş-Şerâi', İstanbul, c. I-II, 1289

FİTZGERALD, D. S. V. İslam Hukukunun Roma Hukukundan İktibasta Bulunduğu İddiası, İst. Ün. HFM. c. XXIX, sayı 4, s. 1128, İst. 1964 - Muhammadan Law, London 1931

FYZEE, Asaf, A. A., Outlines of Muhammadan Law, Oxford, 1964

—G—

GAZZALÎ, Ebu Hâmid Muhammed (öl. 505/LLLI), El-Mustasfa, I.iBaskı, Bulak, 1322

——, İhyâü Ulûmiddin, Kahire, c. I-V

——, El-Vecîz Fî Fıkhi Mezhebil-İmamiş-Şafiî, c. I-II, Hoşkadem Matbaası, Tarihsiz

EL-GIRNATİ, Muh. b. Ahmed el-Mâliki, Kavânînı'l-Ahkâmı'ş-Şeriyyeti ve Mesâilı'l-Furûı'l-Fıkhıyye, Beyrut, 1967

GİBB, H.A.R, Mohammadanism, Londra, 1953

GOLDZİHER, I. Vorlesungen Über Den İslam, Heidelberg 1910

——, Muhammedanishe Stuoien, Halle, 1889-1890

——, Die Zahiriten, Leipzig, 1884

GÜR, A. Refik, Hukuk Tarihi ve Tefekkürü Bakımından Mecelle, İstanbul 1958

—H—

HACİ REŞİD PAŞA, Rûhu'l-Mecelle, İst. 2326-1328

EL-HACVÎ, Muhammed b. el-Hasan, El-Fikrüs-Sâmî Fî Tarihil-Fıkhil-İslamî, 4 cilt, Rabat-Fas-Tunus, 1345-9/1926-31

EL-HADDÂDÎ, Ebû Bekr b. Ali (v.800/1398); el-Cevheretü'n-Neyyire, c. I-II İstanbul 301/1884

HÂDİMÎ, Aodullah b. Muhammed (öl. 1192/1778), Menâfiüd-Dekâik Fî Şerhi Mecâmiil-Hakâik, İstanbul, 1808

EL-HADİMİ, Ebû sa'îd Muhammed b. Mustafa (v.1176/1762); Mecâmi'u'l-Hakâik, İstanbul İstanbul 1318

HADİSÂT-I HUKUKİYE VE TARİHİYE, 1340-1341, İstanbul

EL-HAFİF, Ali, Ed-Damân Fil Fıkhil-İslamî (İslam Hukukunda Tazminat), Mısır, 1971, c. I-I

——, el-Mülkiyye Fiş-Şeriatil-İslâmiyye, Mısır, 1969

——, Esbâbu İhtilâfil-Fukaha, Kâhire, 1956

——, Muhâdarât An Firâkiz-Zivâc Fil-Mezâhibil-İslâmiyye (Evlenmenin Sona Ermesi), Mısır, 1958

——, en-Niyâbe Anil-Gayr Fit-Tasarruf (Temsil), Mısır, 1954-1955

——, eş-Şerikât Fi'l-Fıkhi'l-İslâm, Kâhire, 1962

EL-HALEBÎ, İbrahim b. Muhammed (v. 856/1549); Mülteka'l-Ebhur, İstanbul, 1309/1895

HALİFE, Mennâ' Mirâr, el-Muzâraatü ve'l-Musâkatü Fiş-Şerîati'l-İslâmiyye, Bağdad, 1978

HALİS EŞREF, Külliyât-ı Şerh-i Kanun-i Arazi, İstanbul, 1316

HALLÂF, Abdülvehhâb, Ahkâmül-Vakf, Üçüncü Tab', Mısır, 1370/1955

——, İlmu Usûli'l-Fıkh, Kuveyt, 196o

——, Masadırüt-Teşrîil-İslâmî Fîmâ Lâ Nassa Fîh, Kâhire, 1955

——, Kavâidül-Ahkâm, Mısır, 1390/1970

——, es-Siyâsetüş-Şer'iyye Ev Nizâmüd-Devletil-İslâmiyye, Mısır, 1350)

EL-HAMEVÎ, Şihâbuddîn Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed el-Mekkî (v. 1098/1687); Gamzu Uyûni'l-Basâir Alâ Mehâsini'l-Eşbâh ve'n-Nezâir, c. I-II, İstanbul, 1290/1873

HAMÎDULLAH, Muhammed, el-Î'lâf veya İslamdan Önce Mekke'nin İktisâdî-Diplomatik Münasebetleri (Türkçesi: İ. Cerrahoğlu), İlâhiyat Fakültesi Dergisi, c. 9, s. 216 vd., Ankara' 1965

——, İmâm-ı A'zam ve Eseri (Türkçesi: Kemal Kuşçu) İst. 1963

——, İslâmda Devlet İdaresi (Türkçesi: Kemal Kuşçu) İst. 1963

——, İslâm Peygamberi, Ter. Said Mutlu-Salih Tuğ, c. I-II, İstanbul, 1969

——, Muhammed, Mecmûatül-Vesâikis-Siyâsiyye, Kâhire, 1945

——, Modern İktisat ve İslâm (Türkçesi: S. Tuğ-Y.Z. Kavakçı) İst. 1969

——, İslâmın Hukuk İlmine Yardımları (Makaleler Külliyatı), Derleyen: S. Tuğ. İst.

——, Hz. Peygamberin Savaşları (Türkçesi: S. Tuğ), İst. 1972

——, İslâm Hukukunun Kaynaklarına Dair Yeni Bir Tetkik, İslâm Tetkikleri Ens. Der., c. 1, Cüz: 1-4, s. 65, İst. 1954

—— İslamda Devlet İdaresi, trc. K. Kuşçu. İstanbul, 1963

HAMMÂDEZÂDE, Halil Hamdi paşa, Evkaf Hakkında Sadarete Takdim Edilen Lâyiha Sureti, Dersaadet, 1327/1323/1909

HAMZA, Mahmud Efendi, El-Ferâidül-Behiyye Fil-Kavâidil-Fıkhiyye, Dimaşk, 1298

EL-HÂRİZMÎ, Celâluddîn b. Şemsiddîn el-Kurlânî, el-Kifâye Şerhu'l Hidâye, c. I.IX. (Fethu'l-Kadirle birlikte

HASAN, Hasan İbrahim, En-Nuzumül-İslamiyye, Mısır

HASAN HAN, Muhammed Sıddîk, Husûlül-Me'mûl Min İlmil-Usul, İstanbul, 1296/1878

HASAN RIZA, Ahkâm-ı Şahsiye Tercümesi, Dersaadet 1318

—— ' Ahkâmül-Evkâf, İkinci Tab', Bağdad' 1357/1938

HASAN SIDKI-EFENDİ, Vezâifül-Kudât Tercümesi, Dersaadet, 1307

——, Tuhfe-i Hümayün Fî Hakikatil-Kanun,-Dersaadet

——, Tezkiretül-İhvan Fî Kanunis-Sultan, Dersaadet

——, Külliyât-ı Fıkh-ı Hamidiye Fî Tevsî-il-Mecelle,-Dersaadet

—— Kitabül-Bey' Veş-Şirâ Vemâ Yeteallaku Bir-Ribâ, Dersaadet

HASBULLAH, Ali, Usulül-Fıkhil-İslâmî, Mısır, T.Y.

EL-HASKEFÎ, Muhammed b. Ali b. Muhammed (v. 1088/1677) ed-Dürrü'l-Muhtâr, c. I. VIII, Mısır 1386/1966, (Reddu'l-Muhtârla birlikte)

——, Dürrûl-Mûntekâ, Dersaadet, 1327 (Damad Kenarında)

EL-HASSÂF, Ebubekr Ahmed b. Amr eş-Şeybânî (öl. 261 H.), Ahkâmül-Evkaf, Mısır 1322/1922

HÂŞİM EL-HÂFIZ, Tarîhül-Kanun, Bağdad, 1972 (Hukuk Tarihi)

HAŞİM MAR UF, el-Hasnaî, El-Mebâdil-Âmme Lil-Fıkhil-Ca'ferî, Bağdad, 1964

HÂTEMİ, Hüseyin, Önceki ve Bugünkü Türk Hukukunda Vakıf Kurma Muamelesi, İstanbul, 1969

——, Medenî Hukuk Tüzelkişileri, İst. 1979

HATÎB, Abdülkerim, Es-Siyâsetül-Mâliye Fil-İslam, Beyrut, 1978

EL-HATÎP, Ahmed, el-Hacr alâ'l-Medîn Lihakkı'l-Guremâ, Bağdad, 19(4

——, El-Fıkhul-Mukâren (Mukayeseli İslam Hukuku), Mısır, 1947/1376

EL-HATTÂB, Ebu Abdillah Muhammed (954 H), Mevâhibül-Celîl Şerhu Muhtasar-ı Halil, Mısır, 1329 H.

EL-HATTÂB, Ebû Zekeriyya Yahya b. Muhammed, Risâle Fî Hükmi Bey'il-Ahbâs' Darül-Kütübil-Mısriyye, Yazma No: 427 (Malikî Fıkhı Bölümü)

EL-HATTABÎ, Ebû Süleyman (v. 389/998); Me'âlimu's-Sünen, c. I-V, Humus 1388/1968 (Sünen-i Ebî-Davud ile birlikte)

EL-HAYÂT, Abdu'l-Aziz İzzet, eş-Şerikât Fi'ş-Şerîati'l-İslâmiyye ve'l-Kanûni'lVadî, Amman, 1971

HEY'ET, el-Fetâva'l-Hindiyye, c. I-VI, Beyrut, 1400/1980

EL-HEYSEMÎ, Ahmed Şihabüddin İbn Hacer, (öl. 972 H.) Fethül-Cevâd Bi Şerhil-İrşâd, Mısır, 1347

——, Tuhtetül-Muhtac İlâ Şerhil-Minhac, c. I-VIII, Kahire

——, El-Fetâval-Kübral-Fıkhiyye, Mısır, c. I-II

EL-HINN, Mustafa Said, Eserul-İhtilâfi Fî Kavâidil-Usûliyye Fî İhtilâf l-Fukahâ, Kahire, 1972

HİLÂLÜR-RE'Y, Hilal b. Yahya, (245 H.) Vakf-u Hilâl, I. Bası, Haydarabad, 1355 H.

EL-HİRAŞÎ, Ebu Abidullah Muhammed, Şerhul-Hiraşî Alâ Muhtesar-ı Halil, Mısır, 1317 H.

EL-HUDARÎ, Muhammed Bek,

——, Tarihüt-Teşriil-İslâmî, Mısır, 1390/1970

——, Usülül-Fıkh, Mısır, 1969

HUKUK, 1302-?.. İstanbul

EL-HULLÎ, Abdül-Kerim Rıza, el-Ahkâmül-Ca'feriye F l-Ahvâliş-Şahsiye, Kâhire, 1947

EL-HULLÎ, Ebül-Kasım Necmeddin Ca'fer, Şerâiül-İslam, Necef, 1960

EL-HULLÎ, Hasan b. Yusuf, Kavâidül-Allâme, Mısır, 1362

EL-HÜLİYY, el-Behî, el-İslâm ve'l-Mer'etül-Mu'âsıra, Kuvey tz.

HÜSEYİN, Hüsnü, Ahkâm-ı Evkâf (Taşbasma), İstanbul, 1315

ü z J

İBN ÂBİDÎN, Muhammed Emin b. Ömer (v. 1252/1836); Reddu'l-Muhtâr Ale'd Dürri'l Muhtâr, c. I-VI, Mısır, 1386/1933

——, Mecmûatü Resâili İbn Âbidîn, c. I-II, Beyrut tz.

——, el-Ukûdü'd-Dürriyye fî Tenkîhi'l-Fetâve'l-Hâmidiyye, c. I-II, Bulak, 1300/1883

İBN ÂBİDÎNZÂDE, Muhammed Alâaddin (öl. 130 H.), Kurretü Uyûnil-Ahbâr Li Tekmile:i Reddil-Muhtâr, Mısır, 1306

İBN ARABÎ, Ebu Bekr Muhammed b. Abdullah (v. 543/1148); Ahkâmu'l-Kur'ân, c. I-IV, Mısır, 1974

İBN BEDRÂN, Abdülkadir b. Ahmed, el-Medhal İlâ Mezhebil-İmam Ahmed b. Hanbel, M s r Tarihsiz.

İBN CİZZÎ, Muhammed Ahmed (741 H.), el-Kavânînül-Fıkhiyye, Tunus, 1344/1926

İBN DAKİKÜL'ÎD, Ebül-Feth Muhammed (702 H.), İhkâmül-Ahkâm Şerhu Umdetll-Ahkâm, Mısır, 1342

İBN FERHÛN, İbrahim b. Ali (799 H.) Tebsiratül-Hükkâm Fî Usûlil-Akdiyeti ve Menâhicil--Ahkâm, Mısır, 1306 H. ve 1355

İBN HAZM, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed el-Endülüsî (vi 456/1063); el-Muhallâ, c. I-XII, Mısır, 1389/1969

——, el-İhkâm Fî Usûlil-Ahkâm, Kâhire, c. I-IV, Tarihsiz

——, Mulahhasu İbtâlil-Kıyâs Ver-Re'y Vel-İstihsan Vet-Taklîd Vet-Ta'lîl. Dimaşk Üniversitesi, Tarihsiz.

İBN HÜMÂM, Kemalûddîn Muhammed b. Abdülvâhid es-Sivâsî (v. 861/1457); Fethu'l-Kadîr, c. I-VI, Mısır, 1319/1905

——, et-Tahrir Fî Usûlil-Fıkıh, Mısır, 1313 (Şerhi ile birlikte)

İBN KÂDÎ SİMAVNE, Mahmud b. İsrâil, Câmiü'l-Fusûleyn, Mısır, Ii Tabı', 1300 H.

İBN KAYYIM, Şemsuddfn Ebû Abdullah Muhammed b. Ebî Bekr el-Cevziyye (v. 751/1950); Ahkâmu ehli'z-Zimme,-Dimaşk, 1381/1961

——, İğâsetu'l-Lehefân min Mesâyidi'ş-Şeytan, c I-II, Kâhire, 1381/1961

——, İ'lâmu'l-Muvakkı'în an Rabbi'l - Âlemîn, c. I-IV, Beyrut, 1973

——, Zâdu'l-Me'âd fî Hedyi Hayri'l-İbâd, c. I-V, Beyrut, 1390/1079

——, Et-Turukul-Hükmiyyeh, Mısır, 1317

İBN KUDÂME el-MAKDİSÎ, Ebu Muhammed Abdullah, el-Kâfî, Fî Fıkhil-İmam l-Mübeccel Ahmed b. Hanbel, I. Baskı, Dimaşk, Tarihsiz.

——, Ebu Muhammed Abdullah, el-Muğnî Alâ Muhtasaril-Hirakî, c. I-XII, Mısır, 1348 H. (Eş-Şerhul-Kebîr'le birlikte)

İBN KUDÂME EL-MAKDİSÎ, Ebül-Firec Abdurrahman (628 H.), Eş-Şerhül-Kebîr Alâ Metni'-Mukni', c I-XII, Mısır, 1348 H.

İBN MELEK, İzzüddin Abdüllatif (855), Şerhül-Menâr, İstanbul' 1306

İBN MİFTÂH, Ebül-Hasan Abdullah, el-Müntezeul-Muhtâr Şerhul-Ezhâr, Mısır, 1340 H.

İBN MÜFLİH-EL-MAKDİSÎ, Ebu Abdillah Muhammed (763 H.), el-Furû', 1381/1961, Mısır

İBNÜL-ESÎR, Ali b. Muhammed (öl 630/1233), el-Kâmil Fit-Târih, I-XIII, Beyrut, 1965-1967

İBNÜN-NECCÂR, Takiyyüddin Muhammed b el-Fütûhî (77 H.), Müntehel-İrâdât Fî Cem'il-Muknii Maat-Tenkîhi ve Ziyâdât, Mısır' Tarihsiz.

İBN NÜCEYM, Zeynûddîn Ahmed b. Nüceym el-Mısrî (v. 970/1563); El-Bahurur-Râik Şerhu Kenzid-Dekâik c. I-VII, Mısır, 1311/1893

——, el-Eşbâh, ve'n-Nezâir ve Mecmû'atü'r-Resâil, c. I-II, İstanbul, 1290/1873

İBN RECEB, Abdül-Fere c Abdurrahman (öl. 790/1393), el-Kavâid Fil-Fıkhil-İslâmî,Mısır, 1392-1972

İBN-RÜŞD, Ebu'l-Velîd Muhammed b. Ahmed, el-Hafîd (v. 595/1199); Bidâyetü.l-Müctehid Ve Nihâyetü.l-Muktesıd, c. I-II, Kâhire, 1975

——, Ebu'l-Velîd Muhammed b. Ahmed, (v. 520/1126); el-Mukaddemât, c. I-II, Mısır, tz.

İBN TEYMİYYE, Takıyyuddîn Ahmed b. Abdülhalim, el-Harrânî (v. 728/1328), İktidâu's-Sirâti'l-Müstakîm, Beyrut, tz.

——, el-Fetâve'l-Kübrâ, c. I-V, Kâhire, 1329/1911

——, es-Siyâsetüş-Şer'iyye Fî İslâhir-Râî Ver-Râiyye' Mısır, 1969

——, el-Kavâidün-Nuraniyetül-Fıkhiyye, Kahire, 1951

İBN UHUVVE, Muhammed b. Muhammed el-Kureşî (v. 729/2329); Kitâbu Me'âlimi'l-Kurbe Fî Ahkâmi'l-Hisbe, Mısır, 1976

İBRAHİM, Ahmed İbrahim, el-Vakf Ve Beyânu Ahkâmihî, Mısır, 1362/1943

İBRAHİM HAKKI, Medhal-i İlm-i Hukuk, İstanbul, 1319

İLM-İ HUKUK VE MAKAYESELİ KAVÂNÎN MECMUASI, 1325-1327, İstanbul

İNALCIK, Halil, Osmanlı Hukukuna Giriş, SBMF, c. XIII, 2. sy. sh. 102-126, Ankara

——, Sened-i İttifak Ve Gül-Gane Hatt-ı Hümâyûnu, Belleten, 112, Ankara, 1962.

İSMAİL HAKKI, Terâkud-i Fıkhî, İstanbul, 1306

İZMÎRÎ, Muhammed Veli el-Kırşehrî (öı. 1165/1752), Hâşiye Alel-Mir'ât, c. I-II, İstanbul, 1309

İZZÜDDİN İBN ABDİSSELÂM, (660 H.), Kavâidül-Ahkâm, Kâhire, t.y

—J—

JUNBOLL, Th. W; Handbuch Des Isiamichen Gesetzes, Leipzig, 1910

—K—

EL-KÂDÎ, Münîr, Muhâdarât Fî Şerhi Mecelletil-Ahkâm, Bağdad, Tarihsiz.

KADÎHAN, Fahruddîn Hasan b. Mansur el-Özcendî (v. 591/1196); el-Fetâvâ, c. I-III, Beyrut, 1400/1980 (el-Fetâva'l-Hindiyye Kenarında)

KADÎZÂDE, Şemsuddîn Ahmed (v. 988/1580); Netâicu'l-Efkâr Fî Keşfi'r-Rumûzi ve'l-Esrâr (Fethu'l-Kadîr tekmilesi), c. VIII-IX, Mısır, 1319/1905

KADRİ PAŞA, Muhammed, Kanunül-Adli Vel-İnsaf lil-Kadâ Alâ Müşkilâtil-Evkâf, Mısır

——, Mürşidül-Hayrân İlâ Mafrifeti Ahvâlil-İnsan (1045 md. lik Eşya Ve Borçlar Hukuku Kodu), Mısır, 1338 (Fran. Droit Musulman, Statüt Re'el)

——, Al-Ahkâmüş-Şer'iyye Fil-Ahvâliş-Şahsiyye (Fransızcası: Du Statüt Personnel et des successions d'apre's le rite Hanafite) İskenderiye, 1875

KÂMİL, Mustafa, Evkâf Nedir?, İstanbul, 1339

KARAFÎ, Şihabüddin Ebül-Abbâs Ahmed b. İdris (öl. 684/1285); el-İhkâm Fî Temyîzil-Fetâvâ Anil-Ahkâm, Haleb, 1967

——, el-Furûk, I-IV, Mısır, 1311

KARAKOÇ, Serkiz, Tahşiyeli Kavânîn, c. I-II, Dersaadet, 1330

——, Külliyât-ı Kavânîn, (40-Cilt+5 cilt Kronolojik Fihrist+5 cilt Alfabetik Fihrist) Yazma, Türk Tarih Kurumu Kütüphanesinde

KARAMAN, Hayrettin, İslâmın Işığında Günün Meseleleri, İstanbul, 1978

——, Mukayeseli İslâm Hukuku, İstanbul, c. I-II

——' Anahatlarıyla İslâm Hukuku, İstanbul, c. 1, 1984

——, İslâm Hukukunda İctihad, Ankara, 1978

——, İslâm Hukuku Tarihi, İstanbul, 1984

——, İslâma Göre Faizsiz Banka Ve Sigorta (Derleme), İstanbul, 1976

——, Usul-u Fıkh, İstanbul, 1975

KARAMÜRSEL, Ziya, Osmanlı Mâlî Tarihi Hakkında Tetkikler, Ankara, 1940

KARRÂA, eş-Şeyh Ali, el-Usulül-Kadâiyye, Mısır, 3. Baskı, 1344 H. (İslâm Usul Hukuku)

EL-KÂSÂNÎ, Alâuddîn Ebu Bekr b. Mes'ûd (v. 587/1191); Bedâi'us-Sanâi Fî Tertibi'ş-Şerâyi, c. I-VII, Beyrut, 1974

EL-KASTALLÂNÎ, ebu'l-Abbâs Şihâbuddîn Ahmed b. Muhammed (v. 923/1517); İrşâdu's-Sârî Li Şerh-i Sahihi'l-Buhârî, c. I-X, Mısır, 1307/1889

KAVAKÇI, Yusuf Ziya, XI ve XII. Asırlarda Karahanlılar Devrinde Mâvarâün-Nehir İslâm Hukukçuları, Ankara, 1976

——, Hisbe Teşkilâtı, Ankara, 1975

EL-KERDERÎ, Muhammed İbnül-Bezzâz (827 H.), el-Fetâval-Bezzaziye (Fetâvây-ı Hindiye'nin kenarında)

EL-KETTÂNÎ, Abdülhayy el-Fâsî (öl. 1371/1951), et-Terâtibül-İdariyye Nizam-u Hükûmetin-Nebeviyye, I-II, Rabat, 1346/1926

EL-KEVSERÎ, Muhammed Zâhid (öl. 1371/1951), el-İşfâk Alâ Ahkâmit-Talâk, Mısır, 1355

EL-KİŞKÎ, Muhammed Abdurrahîm, et-Terikeh Velmâ Yeteallaku Bihâ Minel-Hukûk, Bağdad, 1967

KÖPRÜLÜ, Fuad, Ortazaman Türk Hukukî Müesseseleri, İslâm Âmme Hukukundan Ayrı Bir Türk Âmme Hukuku Yok mudur?, İstanbul, 1937

——, Osmanlı Kanunnameleri, Milli Tetebbu'lar Dergisi, sy. 3, sh. 545

——' İslâm ve Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları Ve Vakf Müessesesi, İstanbul, 1983

EL-KUDURÎ, Ebu'l-Hüseyn Ahmed b. Muhammed (v. 428/1037); el-Muhtasar, İstanbul, 1310

EL-KURTUBÎ, Ebû Abdillah Muhammed b. Ahmed el-Ensârî (v. 671/1272); el-Câmi'-Li-Ahkâmi'l-Kur'an, c. I-XX, Beyrut, 1967

EL-KÜBEYSÎ, Ahmed Ubeyd, el-Ahvâlüş-Şahsiyye (Vasiyet, Miras ve Vakıf), Bağdad, 1972

——, Ahmed Ubeyd, el-Mülkiye Fiş-Şerîatil-İslâmiye Vel-Kanun, Bağdad,

——' Hamd Ubeyd, Nazratun fi'n-Nusûsi'd-Düstûriyye (Mecelletü Külliyetü'l-İmâmi'l-A'zam, II. Sayı, 1392/1974..)

——, Muhammed Ubeyd Abdullah; Ahkâmu'l-Vakf fi'ş-Şeriati'l-İslâmiyye, c. I-II, lBağdad, 1977

LÜTFİ, Ahmed, Mir'ât -ı Adâlet, İstanbul, 1304

—M—

EL-MAHALLÎ, Celâlüddin Muhammed (864/1459), Şerhu Cem'ilcevâmi', Mısır, 1318 H.

MAHLUF, Haseneyn Muhammed, El-Mevârîs Fiş-Şerîatil-İslâmiyye ikinci Baskı Mısır, 195à

MAHMASÂNÎ, Subhî, El-Evdâüt-Teşrîiyye Fid-Düvelil-Arabiyye Madîhâ ve Hâdıruhâ, ilk Baskı Beyrut, 1957 (Hukuk Tarihi)

——, En-Nazariyetül-Âmme Lil-Mûcebât vel-Ukûd, Beyrut, 194o

——, Felsesetüt-Teşrî' Fil-İslam, Beyrut, 1952

MAHMUD ESAD, Tarih-i İlm-i Hukuk, İstanbul, 1335

——, Usulül-Fıkıh, İstanbul

MAHMUD ŞİHÂBÎ, EDVÂR-I FIKIH, Tahran, 1329

MALİK, b. Enes (v. 179/795); el-Muvatta, c. I-II, Mısır 1370/1955

——, El-Müdevvenetül-Kübrâ, Beyrut (1323'den Ofset)

MALUMÂT, 1311-? İstanbul

MARDİN, Ebül-Ulâ, Evkaf Notları, İstanbul, 133u

——, Medeni Hukuk Cephesinden Ahmed Cevdet Paşa İstanbul, 1946

——, Toprak Hukuku-Dersleri, Ankara, 1963

MARGOLİOUTH, D. S. The Early Development of Muhammedanism, London, 1914

EL-MÂVERDÎ, Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed (v. 450/1058); el-Ahkâmu's-Sultâniyye ve'l-Velâyâtu'd-Diniyye, Kahire 1386/1966

MECLİS-İ MEBUSAN ZABIT CERİDESİ, 1293-? İstanbul I. Devre: I. Cilt, I. İçtima, 1-56 ini kat: 1293/1877 (AHF.)

MECMUA-İ MUKARRERÂT-I TEMYÎZİYE:-Ceza Kısmı –327-1330.-İstanbul (İHF)

——, Hukuk Kısmı 1327-1332. İstanbul (İHF)

MECMUA-İ-UMUR-İ ŞER'İYE (t.y.) İstanbul. (AHF)

MECMUATÜL-KAVANİN : Vel-Enzımeti vet-Ta'lîmâtil-Hâssa Bil-Evkaf, Irak Vakıflar Bakanlığı Yayınları, 1972, Bağdad

MECMUUR-RESÂİL FÎ USULİL-FIKH, Beyrut, 1324 H.

MEDKUR, Muhammed Sellâm, Mebâhisül-Hükm İndel-Usüliyyîn, Kâhire, Tarihsiz

——, El-Vakf Minen-Nâhiyetil-Fıkhiye Vet-Tatbîkiye, Kahire, 1380/1965

——, ez-Zivâc Vel-Firka ve Âsârühümâ, Hartum, 1957

——, el-Fıkhul-İslami (Giriş, Mal ve Haklar, Mülkiyet, Akitler) Mısır Tarihsiz

——— ,-Târîhüt-Teşrîil-İslâmî, Mısır, 1959

——— , el-Vesâyâ Fil-Fıkhil-İslâmî, Mısır, 1958

——— , el-Mukâssa Fil-Fıkhil İslâmî, Mısır' 1376 H.

——— , el-Medhal Lil-Fıkhil-İslâmî, 1380 H.

EL-MEHDÎ, eş-Şeyh Muhammed el-Abbâsî, el-Fetâval-Mehdiyye Fil-Vakâi'l-Mısriyye, Mısır, c. I-X, 1301 H.

MEHMED KÂMİL, Tarih-i İlm-i Fıkh, İstanbul, 1335

MEHMED ZİHNİ, Ni'met-i İslâm, İstanbul, 1957

EL-MENKUR, Ahmed b. Muhammed, el-Fevâkihül-Adîde Fil-Mesâilil-Müfîde, Dimaşk, 1380 H.

EL-MERÂĞÎ, Abdullah Mustafa, et-Teşrîül-İslâmî Li Gayril-Müslimîn (Devletler Hususî Hukuku), Mısır, Tarihsiz.

EL-MERĞÎNÂNÎ, Ali b. Ebi Bekr (v. 593/1197); el-Hidâye, c. I-IX, Mısır, 1310/1901 (Fethu'l-Kadirle birlikte)

MES'ÛD EFENDİ, Mir'at-ı Mecelle, İstanbul, 1302

EL-MEVSILÎ, Abdullah b. Mahmud b. Mevdûd (v. 683/1567); el-İhtiyâr Li Ta'lîli'l-Muhtar, c. I-V, Mısır, tz.

EL-MEYVAK, Ebu Abdillah Muhammed b. Yusuf (897 H.), et-Tac Ve'l-İklîl Li Muhtasar-ı Halil, Mısır, 1329 H.

MİLLİOT, L. İntroduction à létude du Droit Musulman, Paris, 1953

——— , Etude sur la condition de La Femme Musulmane av Magrêbe, Paris, 1910

MİLLÎ TETEBBU'LAR MECMUASI, 1331, İstanbul, I-II

MÎRAS, Kâmil (v. 1376/1958); Sahîh-i Bunâri Muhtasar-ı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi Ve Şerhi, c. I-XIII, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1973-1975, III. Baskı.

MOLLA HÜSREV, Mehmed b. Ferâmuz (öl. 955/1480), Mir'atül-Usûl Fî Şerh-i Mirkatil-Vusûl, İstanbul, 1307/1889

——— , Ed-Dürer Vel-Gurer, c. I.II, -İstanbul

MORAND, M. Etudes de Droit Musulman Algérien, Cezayir, 1910

——— , İntroduction à letude du Droit Musulman Algérien, Cezayir, 1921

——— , Etudes de Droit Musulman et de Droit Coutumier Berbére, Cezayir, 1935

MU'CEMU FIKH-İ İBN-İ HAZM, I-II, Dimaşk, 1385/1966

MU'CEMÜL-FIKHİL-HANBELÎ, I-II, Kuveyt, 1393/1973

EL-MUHAKKİKÜL-HULLÎ, Ca'fer b. el-Hasan (676 H.), Şerâiül-İslâm, Beyrut, Tarihsiz.

——— , el-Muhtasarün-Nâfi' Fî Fıkhil-İmamiyye, Kâhire, 1378/1958

MUHAMMED ESED, Minhâcü İslâm Fil-Hükm, Beyrut

MUHTAR el-KADÎ, er-Re'y Fil-Fıkhil-İslâmî, Mısır, I. Baskı, t.y.

MUSA, Muhammed Yusuf, Ahkâmül-Ahvâliş-Şahsiyye Fil-Fıkhil-İslâmî, Mısır, 1378 H.

——, en-Neseb Ve Âsâruhû, Mısır, 1958

——, el-Fıkhul-İslâmî, Kâhire, 1957

——, Nizâmül-Hükm Fil-İslâm, Mısır, 1962

——, Târihu'l-Fıkhi'l-İslâmî, c. s-III, Mısır, 1964

——, The Liberty Ot The Individual In Contrats And Conditions Accorcing To İslamic Law Islamic Quarlerly, 2 (1955)

MUSTAFA ZEYD, el-Maslahatü Fit-Teşrîil-İslâmî, Mısır, Tarihsiz.

EL-MÜRDÂVÎ, Ebül-Hasan Ali b. Süleyman (885 H.), el-İnsaf Fî Ma'rifetir-Râcihi Minel-Hilâf, Mısır, 1377/1958

EL-MÜRTEZÂ, Ahmed b. Yahya (840 H.), el-Bahrüz-Zihâr el-Câmi' Li Mezâhibi Ulemâil-Emsâr, Mısır, 1368-1949

MÜŞERREFE, Mustafa Atiyye, el-Kadâ Fil-İslâm, İlk Baskı, Kâhire, t.y.

MÜTEVELLİ, Abdülhamid, Mebâdiü Nizâmil-Hükm Fil-İslâm, Birinci B ıskı, Kahire

—N—

EN-NAHHÂS, Salahuddîn; Mebâdiu Esâsiyye Fî Şerh-i Akdi'l-Amel ve Kânûni'l-Ameli'l Muvahhad, Dimaşk, 1969

NAİM, Muhammed/YASİN, Abdüsselam, Nazâriyetüd-Da'va Beyneş-Şerîatil-İslâmiyeVe Kanûnil-Mürâfaât, Doktora Tezi, 1391/1971, Mısır

EN-NEBHAN, Muhammed Faruk, İslâm Anayasa Ve İdare Hukukunun Genel Esasları (Trc Servet Armağan), İstanbul, 1980 (Orijinal İsmi, Nizâmül-Hükm Fil-İslâm)

EN-NECEFÎ, Muhammed Hüseyin, Cevâhirül-Kelâm, 1272 H. Taş Basması

——, Hidâyetül-Enâm Li Şerîatil-İslâm, Necef, Irak, 1384 H.

EN-NESEFÎ, Ebu'l-Berekât Abdullah b. Muhammed (v. 710/1310); Kenzu'd-Dekâik, c. I-VIII' (el-Bahru'r-Râik ile birlikte)

EN-NEVEVÎ, Muhyi'd-Dîn Yahya b. Şeref (v. 676/1277); Ravdatü'ü-Tâlibîn, c. I-VII, Nşr. el-Meklebü'l-İslâmî Li't-Tabâ'ati Ve'n-Neşr, 1386/1966

——, el-Minhâc, c. I-IV, Mısır, 1386/1966 (Muğni'l-Muhtâc ile birlikte)

NURSÎ, M. Kâmil, el-Mülkiyye Vel-Hukukül-Ayniyye, Mısır, 1352/1933

—O—

OĞUZOĞLU, Cahit, Eski ve Yeni Tetkiklere Göre Hükmî Şahsiyet, Ankara, 1973

ORKUN, Hüseyin Namık, Türk Hukuku Tarihi, Ankara, 1953

—Ö—

EL-ÖMR, Muhammed Ahmed, el-Ahvâlüş-Şahsiye Vct-Tatbîkâtüş-Şer'iye, Bağdad, İlk Baskı, Tarihsiz.

——, et-Tatbîkâtüş-Şer'iye Ves-Sukûk, Bağdad, Tarihsiz.

ÖZTÜRK, Osman; Osmanlı Hukuk Tarihinde Mecelle, İstanbul, 1973

—P—

PÂKALIN, M. Zeki, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, İstanbul, 194

ER-RAFİÎ, Ebül-Kasım Abdülkerim el-Kazvînî (623 H.), Fethul-Aziz Şerhul-Vecîz, Mısır, 1342

ER-RAHBÎ, Abdülaziz, er-Ritâc Şerhu Kitabil-Harac, Bağdad, 1973(1975

RAHMETULLAH, Meliha; The Treatment Of The Dhimmis In Umayyad And Abbasid Periods Bağdad, 1963

ER-REMELÎ, Hayreddin b. Ahmed (öl. 1081 H.), el-Fetâval-Hayriyye Li Nef'il-Beriyye, Mısır, 1310 H. c. I-II

ER-REMLİ, Şemsuddîn b. Şihâbuddîn (v. 1004/1595); Nihâyetü'l-Muhtâc İlâ Şerhi'l-Minhâc, c. I-VIII, Mısır, 1386/1966

REŞÎD RIZA, Fetâvâ, c. I-VI, Beyrut, 1970

REŞİT PAŞA, İslâmda Nikâh Bahisleri, İstanbul, 1958

ER-RÎS,, Muhammed Ziyâüddin, en-Nazariyyetü's-Siyâsiyyetül-İslâmiyye, II. Baskı, Mısır, 1957

——, el-Harâc Fid-Devletil-İslâmiyye, Mısır, I. Baskı, 1957

ES-SÂBÛNÎ, Abdurrahman, Medâ Hürriyetiz-Zevceyn Fit-Talâk Fiş-Şerîatil-İslâmiyye, Şam, 1962

ES-SADRU'Ş-ŞEHÎD, Husâmuddîn Ömer b. Abdülazîz b. Mâze (v. 536/1141); Şerhu Edebi'l-Kâdi Li'l-Hassâf, c. I-IV, Bağdad, 1398/1978

SADRU'Ş-ŞERÎA, Abdullah b. Mes'ûd el-Mahbûbî (v. 747/1346); et-Tavdîh, c. I-II, Kâhire, 1367/1948

SA'DÎ ÇELEBİ, Sadullah b. İsa (v. 945/1538); Haşiye Ale'l-İnâye Ve'l-Hidâye, c. I-IX, (Fethu'l-Kadîr kenarında)

ES-SADR, M. Bakır, İktisâdunâ, Beyrut, 1968

SAİD, Hakim Mohammed; The Employer And The Employee-İslamic Concept, Pakistan, 1972

SALAMA, M. M.; Le Marriage en Droit Musulman, Montpellier, 1928

SÂLİH, Muhammed Edîb, Tefsir'ün-Nusûs Fil-Fıkhil-İslâmî, Şam, 1964

ES-SÂLİH. Subhi, EnNuzumu'l-İslâmiye, Beyrut

SALNAME-İ NEZARET-İ MAARİF-İ UMUMİYE, 1316-?, İstanbul

ES-SAN'ÂNÎ, Abdurrezzâk b Hemmâm (v. 211/826); el-Musannef, c. I-IX, Beyrut, 1392/1972, I. Baskı

ES-SAN'ÂNİ, Ahmed b. Kâsım, et-Tâcül-Müzehheb Li Ahkâmil-Mezheb (el-Ezhar'ın Şerhi), Mısır, 1366/1947

ES-SAN'ÂNİ, Şerâfüddin Hüseyin b. Ahmed (1221 H.), er-Ravdun-Nadîr Şerhu Mecmûil-Fıkhil -Kebîr Mısır, 1347

ES-SÂVÎ, eş-Şeyh Ahmed, Bülğatüs-Sâlik Li Akrebil-Mesâlik Li Mezheb-i Mâlik, Mısır, 1340 H.

SAVA PAŞA, İslâm Hukuku Nazariyatı Hakkında Bir Etüd (Türkçesi: Baha Arıkan), Ankara, I-II, 1955-56

SAYİS/SUBKÎ/BERBERİ, Tarihüt-Teşrîil-İslâmî, Kâhire, 1357/1939

SCHACHT, Joseph, An Introduction To-İslamic Law, Oxford, 1964

——, The Origins Of Muhammedan durisprudence, 3. Baskı, Oxford, 1959

SEBÎLÜR-REŞÂD, 1324-?; 1948-?, İstanbul, Cll 1-7, Adet: 10182 "SIRÂT-I MÜŞTAKİM" adıyla yayınlanmıştır.

ES-SEBZEVÂRÎ, Muhammed Bakır, Kifayetül-Ahkâm, Tahran, 1291 H.

SEİGNETTE; Code Musulman par Halil' paris, 1915

ES-SEMERKANDÎ, Alâaddin Muhammed b. Ahmed (öl. 540/1145), Tuhfetül-Fukahâ, I-III, Dimaşk, 1377

SENHURÎ, Abdürrezzak Ahmed, Masâdirül-Hak Fiş-Şeriatil-İslâmiyye, Mısır, 1967 (İslâm Borçlar Hukuku-Genel Kısım), I-VI. cilt

——, Nazâriyetül-Akd, Mısır, 1353/1934

ES-SENHURÎ, Muhammed Ahmed Ferec, Mecmûatül-Kavânînil-Mısriyyetil-Muhtâre Minel-Fıkhil-İslâmî (3. cilt vakıfla ilgilidir), Kâhire, 1949

——, Muhâdarât Fî Fıkhil-İslâmî, Kâhire, 1957-195o

ES-SERAHSÎ, Ebû Bekr Muhammed b. Ebî Sehl)v. 483/1090); el-Mebsût, c. I-XXX, Mısır, 1331 (Ofset), Nşr. Dâru'l-Ma'rise, Beyrut

——, Usûlu's-Serahsî, c. I-II, Beyrut, 1393/1973

——, Şerhus-Siyeril-Kebîr, Kâhire, 1971, c. I-V

SERDENGEÇTİZADE, H. Edip, Mülkiyet Nehcinin Suret-i Tekâmülü, İstanbul, 1339/1921

SERHAN, Muhammed Mustafa, el-Vakf Fî Nizâmihil-Cedîd, Birinci Bası, 1366/1947, İskenderiye

SERVET-İ FÜNÜN, 1307-1944, İstanbul

ES-SEYYİD EL-BEKRÎ, Ebûbekr, İânetüt-Tâlibîn, Mısır, Tarihsiz.

SEYYİD BEY, Hilâfetin Mahiyet-i Şer'iyesi, İstanbul, 1340

——, Medhal-i Usûl-i Fıkh Dersaadet, 1329

SEYYİD NESİB, Fıkh-i Hanefînin Esasâtı, Kıyas Ve Deyne Müteallik Mesâili, İstanbul, 1337/1339

ES-SIBÂÎ, Mustafa, el-Mer'eh Beynel-Fıkhi Vel-Kanûn, Haleb, 1962

——, Şerhu Kanunil-Ahvâliş-Şahsiye, I-III, Dimaşk, 1958

ES-SİMAHÎ, Abdülaziz, el-Kazf Fiş-Şerîatil-İslâmiyye (İslâm Hukukunda Kazf Suçu), 1974, Doktora Tezi

ES-SİNUSÎ, Ahmed Taha, Fikretül-Cinaiye Fit-Teşriil-İslâmiyyil-Mukâren, Kâhire, 1957

ES-SÛFÎ, Abdülazîm Cûde Feyyaz, Nizâmül-Mevârîs Fiş-Şerîatil-İslâmiyye Alel-Mezâhibil-Erbaa, Mısır, Tarihsiz.

SUROON, Precis Elementaire de Droit Musulman de lécole Malekite Doccîdent. Alger

ES-SUYUTÎ, Celâlüddîn Abdurrahman, el-Eşbah Ven-Nezâir, Mısır, 1387/1957

SYED AMEER ALİ, Muhammedan Law, Calcutta, 1928

—Ş—

ŞAFAK, Ali; İslâm Arazi Hukuku ve Tatbikatı -İlk Devirler-, İstanbul, 1977

——, İslâm İktisâdında Enflasyon Ve Getirilen Önleyici Tedbirler, Diyanet Dergisi, Cilt: 18, Sayı: 1, Yıl: 1979

——, İslâm Hukukunun Tedvini, Erzurum, 1978

——, Mezhepler arası Mukayeseli İslâm Ceza Hukuku, Erzurum, 1977

ŞAFİÎ, Ebû Abdillah Muhammed (204/819), er-Risâle, Mısır, 1940

——, el-Ümm., c. I-VIII, Beyrut, 1393é1973 (Ofset).

ŞAKFE, Muhammed Fehr, Ahkâmu'l-Amel Ve Hukûku'l-Ummâl Fi'l-İslâm, Türkçeye Ter. İhsan Toksarı (İslâmda İş Ahkâmı Ve İşçi Hakları,-İstanbul, 1968).

ŞÂKİR EL-HANBELİ, Usulü'l-Fıkhil-İslâmî, Şam, 1947

ŞÂTIBÎ, Ebû İshak İbrahim B. Mûsâ (öl. 790/1388), el-Muvâfakât Fî Usûli'l-Ahkâm, Kâhire, c. I-IV

——, el-İ'tisâm, c. I-II, Mısır, 1332/1914 (Ofset).

EŞ-ŞA'RÂNÎ, Abdulvehhâb b. Ahmed b. Ali (v. 973/1565); el-Mîzânü'l-Kübrâ, c. I-II, Mısır, 1306/1888 (Ofset).

EŞ-ŞÂZELİ, Ebül-Hasan Ali (939), Kifâyetüt-Tâlibir-Rabbânî Li Risâleti İbn Ebî Zeyd el-Kayrevânî, 4. Bası, Mısır, 1348/1030

ŞEHHÂTE, Şefik, Tarihü'l-Kânûnil-Mısriyyil-Kadîm, Kâhire, Tarihsiz. (Eski Mısır Hukuk Tarihi).

——, Précis de Droit Musulman, Paris, 1970

——, Théorie Générale de l'obligation en droit Musulman Hanéfite, Paris, 1969

ŞEKERCİ, Osman, Uygulamalı Zekât Hukuku, İstanbul, 1978.

——, İslâm Şirketler Hukuku Emek-Sermaye Şirketi, İstanbul, 1985

ŞELEBİ, Muhammed Mustafa, el-Medhal Li-Diraseti'l-Fıkhil-İslâmî, Mısır, 1956

——, Ta'lîlûl-Ahkâm, Mısır, 1947

ŞELTUT, Mahmûd, el-Fetâvâ, Beyrut, 1075

ŞELTUT/ALİ es-SÂYİS, Mukârenetül-Mezâhib (Mezhebler Arası Mukayese), Kâhire, 1373/1953

ŞEREFÜDDİN, Abdülazîm, Akdül-Müdâraba Beyneş-Şerîati Vel-Kanun, Kâhire, 1974

ŞEREFÜDDİN EL-MAKDİSÎ, Musa b. Ahmed (928 H.), el-İknâ', Mısır, Tarihsiz.

EŞ-ŞERÎF, Şeref b. Ali, el-İcâratü'l-Vâride Alâ Ameli'l-İnsân, Cidde, 1400/1980

EŞ-ŞEVKÂNÎ, Muhammed b. Ali, (1245/1839) İrşâdül-Fühûl İlâ Tahkîkil-Hakkı Min-İlmil-Usul, Mısır, Tarihsiz.

——, Neylü'l-Evtâr Şerhu Müntekal-Ahbâr, I-VIII, Kâhire, 1975

ŞEYHZÂDE, Abdurrahman b. eş-Şeyh Muhammed b. Süleyman (v. 1078/1667); Mecmafu'l-Enhür Fî Şerhi Mülteka'l-Ebhur, İstanbul, 1311/1893, c. I-II

ŞİRÂZÎ, Ebû İshâk İbrahim b. Ali (v. 476/1083); el-Mühezzeb, c. I-II, Mısır, 1315/1897

EŞ-ŞİRBÎNÎ, Muhammed el-Hatîb (öl. 977 H.), el-İkna' Fî Halli Elfâz-ı Ebî Şücâ', Mısır, 1291

——, Muğni'l-Muhtâc, c. I-IV,-Beyrut, tz. (Ofset).

ŞİRVÂNÎ, Harun Han, İslâmda Siyasî Düşünce Ve İdare, trc. Kemal Kuşçu, İstanbul, 1965

EŞ-ŞURBECÎ, el-Büşrâ; et-Tes'îr Fi'l-İslâm, İskenderiye, 1973

EŞ-ŞURUNBULÂLİ, Hasan b. Ammâr (v. 1069/1658); Gunyetu Zevi'l-Ahkâm Fî BuğyetilDürerü'l-Hükkâm, c. I-II (Dürer Kenarında)

TAHANEVÎ, Muhammed Ali (öl. 1158/1745), Keşşâfu Istılâhatil-Fünûn, İstanbul, 1317

ET-TAHÂVÎ, Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed (v. 321/933); el-Hâvî Fî Şuruti't-Tahâvî, Thk. Ruhi Özcan, c. I-III, Bağdad, 1972

——, El-Muhtasar, Kahire, 1966

TAKVÎM-İ VAKAYİ, 1247 H.-?; Sa. 1-4608, 1324-1338, İstanbul

TAMÛM, Muhammed, el-Mudâraba Fiş-Şerîatil-İslâmiyye, Kuveyt, 1977

ET-TARSÛSÎ, Necmeddin İbrahim b. Ali (öl. 758 H.), Enfeul-Vesâil Fî Tecrîdil-Mesâil (el-Fetâva't-Tarsûsiye), Mısır, 1344/1926

ET-TEFTEZÂNÎ, Sa'düddin Mes'ud b. Ömer (792/1300), et-Telvîh Şerhüt-Tavdîh, 1304-1310, İstanbul, 1306, Mısır

TEHERANİ, M. H.; le satatut de la femme mariee en droit Sehyite. These pour le doctorat. Paris, 1935

ET-TRABLÛSİ, Bürhanüddin İbrahim b. Mûsâ (922 H.), el-İs'âf Fî Ahkâmil-Evkaf, Mısır, 1292 H.

ET-TRABLÛSÎ, Mahmud Kâmil, el-Fetâval - Kâmiliye Fil-Havâdisit-Trablûsiyye, Mısır, 1313/1895

TRİTTON, A. S. ; The Caliphs and Their Non-Müslim Subjest, Arapçaya ter. Hasan el-Habeşî (Elu'z-Zimme fi'l-İslâm, Mısır, tz.).

TE-TÛFÎ, Necmeddin, Risâle Fî Mesâlihil-Mürsele, Beyrut, 1324

TUĞ, Salih, İslâm Vergi Hukukunun Ortaya Çıkışı, Ankara, 1963

——, İslâm Ülkelerinde Anayasa Hareketleri, İstanbul, 1969

ET-TÛRÎ, Muhammed b. Hüseyin b. Ali (v. 1004/1595); TekmiletülBahri'r-Râik, c. VIII, Mısır, 1311/1893 (Ofset).

TURNAGİL, Ahmed Reşit, İslâmiyet Ve Milletler Hukuku, İstanbul, 1972

ET-TÛSÎ, Ebû Ca'fer Muhammed (460 H.), el-Hilâf, Kum, İran, Tarihsiz.

TÜRK HUKUK LÜGATI, Ankara, 1944

TYAN, E.; Histoire de l'organisation judiciaire en Pay d' Islam Leiden 1960

—U—

UDEH, Abdülkadir; et-Teşrî'u'l-Cinâi'l-İslâmî, c. s-II, Beyrut, tz.

ÜÇOK/MUMCU, Türk Hukuk Tarihi Ders Kitabı, Ankara, 1982

—V—

VAKIFLAR DERGİSİ, 1938-Ankara, Vakıflar-Genel Müdürlüğü

—W—

WENSİNCK, A. –.-Concordance Et-İndices De La Tradition Musulman (Mu'cemül-Müfehres Fi Elfâzıl-Hadis), I-VII, Brill, 1936-1969

—Y—

YAHYÂ b. ADEM, el-Kureşî (v. 203/818), Kitâbu'l-Harâc, Kâhire, 1384/1964

YAZIR, Muhammed Hamdi,-İrşâdül-Ahlâf Fi Ahkâmil-Evkaf, İstanbul, 1330

YEĞEN, Zühdi, el-Vakf Fiş-Şerîati Vel-Kanun, Beyrut, 1388 H.

YOUNG, G.; Corps du droit ottoman, II. Constantinople, 1973

—Z—

EZ-ZERKÂ, Mustafa Ahmed, Ahkâmül-Evkaf, İkinci Tab', Dımaşk (Şam), 1366/1947

——, el-Fıkhu'l-İslâmî Fî Sevbihi'l-Cedîd, c. I-III, Dimaşk, 1967-1968

——, el-Medhalül-Fıkhiyyül-Âmm İlel-Hukukil-Medeniyye Fil-Bilâdil-Arabiyye, Suriye, 3. Baskı, 1371 H.

ZEYDAN, Abdülkerim, Ahkâmüz-Zimmiyyîn Vel-Müste'menîn Fî Dâril-İslâm, (İslâmda Yabancılar Hukuku), Birinci Tab', Bağdad, 1382/1963

——, el-Vecîz Fî Usûlil-Fıkh, Bağdad, 1380

——, el-Kefâle Vel-Havale, Bağdad, 1975

——, el-Medhal Li Dirâsetiş-Şerîatil-İslâmiyye, Bağdad, 1977

——, el-Ferd Ved-Devleh, Bağdad, 1963

EZ-ZEYLÂ'Î, Abdullah b. Yusuf (v. 762/1361); Nasbu'r-Râye Li-Ehâdisi'l-Hidâye, c. I-IV, Hindistan, 1357/1938 (Ofset).

EZ-ZEYLÂ'Î, Fahruddîn b. Ali (v. 745/1342); Tebyînu'l-Hakâik Şerhu Kenzi'd-Dekâik, c. I-VI, Bulak, 1315/1897 (Ofset), Nşr, Dâru'l-Mafrife,-Beyrut

ZEYS, Traite elemantaire de droit Musulman algerien Rite Malekite 1866. 2 v

EZ-ZUHAYLÎ, Vehbe, el-Fıkhu'l-İslâmî Fî Uslûbihi'l-Cedîd, c. I-II, Dimaşki 1395/1975

——, Nazariyyetü'd-Darûreti'ş-Şer'iyye, lBeyrut, 1399/1 79

LÜGATÇE

L Ü G A T Ç E

—A—

ABÂ-ECDÂD: Babalar, dedeler.

ABD: Köle

ACEZE: Yaşlılık, sakatlık veya devamlı bir hastalık sebebiyle iş yapıp kazanamaz hale gelerek yoksulluğa düşmüş yardıma muhtaç kimseler.

ÂCİR: Kiralayan.

ACİZ HALİ: Borçlunun va'desi gelmiş borçlarını zamanında ödemek imkânsızlığı içinde bulunması.

ACİZ VESİKASI: Ödenmeyen borc belgesi.

ADAVET-İ DÜNYEVİYE: Dünyevi düşmanlık

ADEDÎ: Sayı ve rakama nisbet olunan şeyler

ADED-İ RUÛS: Başların sayısı.

ADEDİYÂT: Yumurta, karpuz ve hayvan gibi sayılabilen ve sayı ile alınıp satılan şeyler.

ADEDİYÂT-I MÜTEFAVİTE: Cins, vasıf ve kıymet itibariyle birbirinden farklı olan ve sayılabilen şeyler. Karpuz gibi.

ADEDİYÂT-I MÜTEKÂRİBE: Ayni değer ve vasıfta sayılabilen şeyler. Yumurta ve ceviz gibi.

ADEDLERİN VEFKİ: Vefk, uygunluk demektir. İki sayının ikisini de bölebilen sayıya yani iki sayının ortak bölenine denir. 12 ile 8 dörde bölündüğünde 12 nin vefki 3, 8 in vefki 2 olur.

ADEM: Yokluk

ADEM-İ İLME YEMİN: Bir şeyi bilmediğine and içmek. Başka bir kimsenin fiili hakkında o şeyi bilmediğine yemin etmek.

ADEM-İ İNKITA: Ardı arkası kesilmeme.

ÂDET-İ BELDE: Bir şehrin veya bir yerin adeti.

ADL: Dürüstlük, istikamet, eminlik

AHAD-İ HASMEYN: Hasımlardan biri

AHAD-İ TARAFEYN: Taraflardan biri

AHADÜHÜMÂ: İkisinden biri.

ÂHAD VE EFRAD: Fertler tek tek olanlar.

ÂHAR: Başkası

ÂHER SADED: Başka bir mevzu.

AHFÂD: Torunlar

AHKAM-I CEZA: Ceza hükümleri

AHKAM-I İBADET: İbadete ait hükümler.

AHKAM-I SULH VE İBRÂ: Sulh ve ibrâ hükümleri.

AH-LEHÜMÂ: Ana baka bir erkek kardeş.

AH-LİEB: Baba bir erkek kardeş.

AH-LİEBEVEYN: Ana baba bir erkek kardeş.

AHKÂM-I FIKHİYE: Hukukî hükümler,

AHKÂM-I ŞAHSİYE: Şahsi-haklara yani şahsiyet, evlenme, boşanma, neseb. velâyet, vesâyet ve mirasa ilişkin hükümler.

AHKÂM-I ŞER'İYE: Şer'î hükümler.

AHVÂL-İ ERBAÎN: Muayyen hisse sahibi mirasçılar demek olan farz sahiplerinin yakınlık derecelerine ve mirastaki durumlarına göre alacakları miras hisselerini gösteren kırk hal.

AHZ Ü KABZ: Ahz almak demektir. Kabz da teslim almak demektir.

AKAAR: Bina, tarla, bağ ve bahçe gibi intifaı mümkün olan gayr-ı menkuller.

AKAARÂT-I MEVKÛFE: Vakfedilen gelir getirir gayr-ı menkul mallar.

AKÇE: Madenî para.

AKD-İ BEY': Satım sözleşmesi.

AKD-İ İSTİHFAZ: Koruma amacını güden akit.

AKD-İ MUÂVAZA: İki taraftan ivazlı akitler.

AKD-İ MUKAVELE: Sözleşme yapmak.

AKD-İ MÜVÂLÂT: Yardımlaşma akdi. Nesebi meçhul bir kimsenin diğer bir şahıs ile şartlarına uygun olarak yapmış oldukları velâ aktidir. Bununla nesebi bilinmeyen şahıs karşı tarafı veli edinmiş olur. Karşı taraf bunu kabul ederse, velisi olduğu kölenin mirasçısı olur. Cinâyet işlerse tazminatını öder. Buna velâ-i müvâlâ da denir. Bu akdi icab edene mevlây-ı esfel, kabul eden şahsa da mevlây-ı âlâ denir.

AKD-İ MÜVÂZAA: Asıl maksadı gizlemek suretiyle yapılan ve gerçeğe uymayan akitler ve muameleler.

AKD-İ SULH: Sulh akdi

ÂKIL: Gerek tam ve gerek nâkıs akıl ve idrâk sahibi kimse, mümeyyiz.

ÂKILE: Kasıtsız olarak işlenen cinâyetin diyet veya gurre denilen tazminatını ödemekle mükellef bulunan kimseler.

ÂKİDEYN: Taraflar.

AKL: Diyet tazminatını ödeme veya diyetin kendisi.

AKREB: Bir kimseye neseb cihetinden en yakın olan kimse. En yakın hısım.

AKREB-İ EVKAT: En yakın zaman

AKRİBÂ: Hısımlar

AKSÂM: Kısımlar

AKSÂY-I UMRÂN: Köy veya kasaba gibi ma'mur yerlerin en kenar mahalli ve buralardan yüksek sesli bir kimsenin bağırması işitilemeyecek kadar uzak olan ham topraklar. (Arazi-i mevât)

AKVÂ: Daha kuvvetli

ALÂ HÂLİHÎ: Olduğu gibi

ALÂ HİLÂFİL-KIYAS: Genel kurala aykırı olarak

ALÂMET-İ -FÂRİKA: Bir şeyi emsalinden ayırıp yalnız kendi hüviyet ve şahsiyetini gösteren nişan ve işaret

ALÂT-İ CERÎHA: Yaralayıcı aletler

ÂLÂT-İ CÜRMİYE: Suç aletleri

ALEL-UMUM: Genellikle

ALEL-ITLAK: Genellikle

ALESSEVİYE: Eşit olarak

A'MÂ: Kör

AMDEN-KATL: Kasden adam öldürmek.

AMEL: İş

AMELE: İşçi, ırgat

ÂMİL: Çalışan, vâli, zekât ve benzeri vergileri toplayıp tevzi eden memur.

ÂMM: Umumi, genel

AMÛDÜN-NESEB: Usul ve Fûru hısımların kökü

AN A'ZAY-I ŞÛRAY-I DEVLET: Danıştay üyesi

AN İKRARİN MAL: Davalının ikrarı vaki olan mal

AN İKRARİN SULH: Davalının sükûtu üzerine vâki olan sulh

ARAZİ-İ BEYTÜLMAL: Mîrî arazi

ARAZİ-İ EMÎRİYE-İ SIRFE: Şahısların tasarrufunda olan mîrî arazi

ARAZİ-İ GÂMİRE: Taşlık ve bataklık gibi intifaı mümkün olmayan arazi.

ARAZİ-İ GAYR-I MEMLÛKE: Şahısların mülkiyetine geçmemiş arazı.

ARAZİ-İ HARACİYE: Bir beldenin zaptında gayr-i müslim olan yerliler elinde bırakılan yerler.

ARAZİ-İ HAVZ: Mîrî arazi

ARAZİ-İ MAHLÛLE: İntikal hakkı sahiplerinden mirasçı ve tapu hakkı sahibi bırakmaksızın mutasarrıfının ölümü ile devlete rücû eden mîrî arazi.

ARAZİ-İ MEKTÛME: Doğrudan doğruya veya mahlûl olmak suretiyle devlete ait olduğu veya müstahikk-i tapu olduğu halde hazineye haber vermeden tasarruf olunan arazi.

ARAZİ-İ MEMLEKET: Mîrî arazi

ARAZİ-İ METRÛKE: Ahalinin ihtiyacı için terk olunan yol, namazgâh ve pazar yeri gibi umuma mahsus yerler.

ARAZİ-İ MEVÂT: Hiçkimsenin tasarrufunda olmayan ve ma'mur yerlerden çok uzakta bulunan ham ve ölü topraklar.

ARAZİ-İ MÎRÎYE: Kuru mülkiyeti (rakabesi) devlete, tasarrufu vatandaşa ait olan arazi.

ARAZ-İ MUHTEKERE: Hakiki veya hükmî şahıslar tarafından üzerine bina yapmak veya ağaç dikmek ve bunlar durdukça her sene arazi sahibine belirli bir ücret vermek üzere kiralanan arazi.

ARAZİ-İ MÜCÂVİRE: Komşu arazi

ARAZ-İ ÖŞRİYE: Bir beldenin zaptında müslüman mücahitlere temlik olunan arazi.

ÂRİ: Hür, temiz, pak

ARİYET: Eğreti akdi

ARPALIK: Osmanlı devletinde emekliye ayrılan memurlara geliri tahsis edilen arazi.

ARŞIN: Zira' da denir. Bir uzunluk ölçüsü. Çarşı arşını 68,58 cm. mimarî arşın da 75,774 cm.

ARÛS RESMİ: Evlenecek olan kız ve kadınlardan alınan vergi.

ARZ: Sunma, takdim etme. Toprak parçası.

ARZ: Genişlik

ASABE: Bir kimsenin erkek tarafından hısımları.

ASABE BİNEFSİHİ: Kendi başına asebe olan ve ölüye nisbetinde araya kadın girmeyen erkek yakınlar.

ASABE-İ NESEBİYE : Baba tarafından mûrise yakın mirasçılardır. Mûrisin oğlu, babası, dedesi ve amcası gibi.

ARAZİ-İ METRÛKE: Ahalinin ihtiyacı için terk olunan yol, namazgâh ve pazar yeri gibi umuma mahsus yerler.

ASABE BİGAYRİHİ: Belirli pay sahibi (sahib-i farz) olduğu halde diğer asabeden bir mirasçı bulunduğunda onunla birlikte asebe olan kadın mirasçılar. Kızlar gibi.

ASABE MAAGAYRİHİ: Belirli pay sahibi oldukları halde diğer bir mirascı kadınla bulunduklarında asabe olarak geri kalan mirası alan kız kardeşler.

ASABE-İ SEBEBİYE: Nesep hısımlığından ayrı bir mirasçılık sebebidir ki mevlel-itâka yani bir köle veya câriye azad eden veya azâdlıkla sonuçlanan bir muamelede bulunan kimse ve onun binefsihi asabeleri.

ÂSÂR-I BÜLÛĞ: Ergenlik belirtileri

ASL: Kök, temel, kâide, soy, ana baba, nine-dede gibi yukarı doğru nesil. Karşılığı fer'yani çocuklar ve torunlar.

ASLAH: En uygun

ASL-I MESELE: Ferâizde, payların mahrecini (paydasını) teşkil eden sayı

ASL-I MEYYİT: Mûrisin sulblerinden gelmiş olduğu kimseler. Baba-dede...

ASL-I VAKIF: Vakfedilen mallar

ASR: İkindi vakti

A'ŞÂR: Öşrün çoğulu, onda bir alınan vergiler.

AVÂRIZ-I EHLİYET: Şahsın ehliyetini kaldıran veya daraltan arızalar, sebebler. Akıl hastalığı gibi

AVÂRIZ-I MÜKTESEBE: Oluşumunda insanın dahli bulunan ehliyet ârızaları. Sarhoşluk gibi.

AVÂRIZ-I SEMÂVİYE : Oluşumunda insanın dahli bulunmayan ehliyet arızaları. Akıl hastalığı gibi.

AVDET: Geri dönmek

AVLİYE: Mirasçıların payları meselenin paydasından fazla olan ferâiz meselesi.

A'YÂN: Aynlar, muayyen ve müşahhas şeyler.

A'YÂN: Bir kavmin veya bir yerin ileri gelenleri, senatörler.

AYÂN-I MAKSÛME: Taksim olunan mallar.

AYB: Bir şeyin kıymetini azaltan kusur.

AYB-I HÂDİS: Sonradan meydana gelen kusur.

AYB-I KADİM: Eski kusur

ÂYİSE: Âdetten tamamen kesilen kadın.

AYN: Muayyen ve müşanhas olan şey. Ev gibi.

AYN-I ME'CUR: Kiralanan şey

AYN-I MÜSTE'CERE: Kiralanan şey.

AYNÎ HAKLAR: Bir şeyin zatında ve bizzat aynı üzerinde mevcut haklar. Mülkiyet hakkı gibi.

A'ZÂR: Özürler.

A'ZÂR-I ŞER'İYE: Şer'an kabule değer ma'zeretler. Küçüklük, cinnet, ateh, pek uzak bir diyarda bulunmak gibi.

A'ZÂR-I VÂHİYE: Şer'an ve hukuken muteber ve makbul olmayan özürler.

AZİMET: Aslen meşru' kılınan hüküm. Evlenme hükümleri gibi.

—B—

BÂB: Kitabı kısımlara ayıran müstakil bahisler.

BÂB-I ÂLİ: Osmanlı hükümetinde devlet idaresinin merkezi olan (Bazen başbakanlık) daireye denir.

Yüksek ve büyük kapı.

BAB-I EVVEL: Birinci bab

BAB-I SÂNÎ:-İkinci bab.

BAB-I SALİS: Üçüncü bab

BAB-I RÂBİ': Dördüncü bab

BAB-I HAMİS: Beşinci bab

BAB-I SÂDİS: Altıncı bab

BAB-I SÂBİ: Yedinci bab

BAB-I SÂMİN: Sekizinci bab

BA'DE: Sonra

BA'DEHÛ: Ondan sonra

BA'DEL İSBAT VELHÜKÜM: İspat edilip karar verildikten sonra.

BÂB MAHKEMESİ: Aile hukuku ile ilgili davaları görmek ve şimdiki noterlik görevlerinden bir kısmını yerine getirmek üzere kurulan bir mahkeme Sulh mahkemeleri karşılığı.

BÂC: Vergi

BÂİN TALAK: Bkz-Talâk-ı Bâin

BAKİYYE-İ DEYN: Borcun kalanı

BÂLİĞAN MÂ BELÂĞA: Üst sınırı olmayan, ne kadara ulaşırsa ulaşsın.

BAST: Matematikte bayağı kesirlerin genişletilmesi.

BÂT: Kesin, katî

BÂTIL: Aslen ve vasfen sahih olmayan hükümsüz ve gayr-i muteber akit ve tasarruflar.

BATIN: Karın, çoğulu "bütûn", neseb bakımından derece. Çocuklar birinci batın, torunlar ikinci batın.

BATNEN BA'DE BATNİH: Batın batın derece derece

BAYİ: Satıcı

BAYİİYYE: Çevreden şehre getirilen sebze ve meyva gibi mahsullerden alınan bir vergi.

BEDEL: Karşılık, bir şeyin ıvazı. Ferağ ve kira akdinde menfaat karşılığı olan ıvaz.

BEDEL-İ FERÂĞ: Mîrî arazideki tasarruf hakkının devredilmesi mukabilinde alınan bedel,

BEDEL-İ İCÂRE: Kira bedeli

BEDEL-İ MAHLÛLÂT: Mahlûlât mirasçı bırakmaksızın ölen kimseden kalan mal. Bedel-i mahlûlât da mahlûllerin bedeli.

BEDEL-İ MİSİL: Bir şeyin emsalinin râyiç fiyatına uygun olan bedel.

BEDEL-İ ÖŞÜR: Mîrî araziden ziraat dışında bir intifa' ile yararlanmak için öşür yerine verilen vergi

BEKÂ: Devamlı kalma

BEKÂEN TECVİZ: Herhangi bir sebeble başlangıçta tecviz olunmayan bir şeyi sonucu itibariyle caiz görmek.

BELÂHET: Kalın kafalılık, sade dillilik

BENNÂK: Tebeadan alınan bir çeşit kazanç vergisi.

BERÂT: Bir görevin tevcihi hakkında ait olduğu dâirenin arzı üzerine sadır olan irade-i seniyye

BERÂET-İ ZİMMET: Suçsuzluk, zimmetinde borç bulunmayışı.

BERÂT-I CİBÂYET: Tahsildarlık vazifesini ifa için verilen vesika.

BERNEHC-İ ŞER'Î: Şeriatın gösterdiği yola göre.

BER-VECH-İ ÂTÎ: Aşağıda olduğu gibi

BER-VECH-İ BÂLÂ: Yukarıda olduğu gibi

BER-VECH-İ MEŞRÛH: Anlatıldığı gibi

BER-VECH-İ MU.TÂD: Mutat şekilde

BETAT: Kesin, kat'î

BETATEN YEMİN: Kesin yemin

BEY': Satım akdi

BEY'İ BÂT: Vefa ve muhayyerlik şartı bulunmayan satım akdi.

BEY'İ BÂTIL: Hüküm ifade etmeyen geçersiz satım akdi

BEY'-BİL-İSTİCRÂR: Pazarlık yapılmaksızın ve semen söylenmeksizin parça parça mal satmak. Bakkallarla yapılan alım satım akdi gibi.

BEY' BİL-İSTİĞLÂL: Satıcı sattığı malı müşteriden kiralamak üzere yapılmış olan satım akdi

BEY'-BİL-VEFÂ: Satıcı bedeli geri verdikte alıcının da satılanı geri vermesi şartıyla yapılan satım akdi

BEY'İ-BİŞ-BART: Şartlı satım akdi

BEY'-İ CÂİZ: Unsur ve şartları itibariyle (aslen ve vasfen) meş'ru olan sahih satım akdi

BEY'-İ FÂSİD: Unsurları itibariyle (aslen) meşru bazı şartları (vasfen) itibariyle gayr-ı meşru olan satım akdi

BEY'-İ FUZÛLÎ: Yetkisiz olarak başkasının malını satmak

BEY'-İ GAYR-I LÂZIM: Taraflardan birisinin muhayyerlik hakkına sahip olduğu satım akdi.

BEY'-İ GAYR-I MÜN'AKİD: Bâtıl olan satım akdi

BEY'-İ LÂZIM: Kendisinde muhayyerlik vasıflarından birisi bulunmayan satım akdi.

BEY'-İ MARİZ: Ölüm hastasının yaptığı satım akdi

BEY'-İ MEVKUF: Başkasının hakkına taalluk ettiğinden hak sahibinin icazetine bağlı olarak mülkiyet ifade eden satım akdi

BEY'-İ MUKÂYAZA: Trampa

BEY'-İ MUKAYYED: Bir kayda bağlı olan satım akdi

BEY'-İ MUTLAK: Bir kayıdla bağlı olmayan satım akdi

BEY'-İ MÜCÂZEFE : Götürü satış

BEY'-İ MÜN'AKİD: Tamamlanmış satım akdi

BEY'-İ MÜRÂBAHA: Bir kimsenin almış olduğu malı kendisine kaça mal olduğunu söyleyerek meşru' bir kâr ile satması

BEY'-İ NÂFİZ: Başkasının hakkı taalluk etmeyen satım akdi

BEY-İ SAHİH: Unsurları ve şartları itibariyle (aslen ve vasfen) meşru olan satım akdi.

BEY'-İ SARF: Nakdi nakid ile mübadele, kambiyo.

BEY'İ SELEM: Bedeli peşin verilip mal sonradan alınmak üzere veresiye mal satın almak. Alevra satış.

BEY'-İ TEÂTÎ: Fi'lî mübadele, zımnî icab ve kabulle yapılan satım akdi.

BEY'-İ VEFA: Bir malı, bedelini red ve iâde halinde geri verilmek üzere satmak.

BEY'İYE: Simsarlık ücreti, komisyon, prim, satış hakkı.

BEYN: Ara, arasıl

BEYNENNÂS: İnsanlar arasında

BEYNET-TÜCCÂR: Tüccarlar arasında

BEYN ÜNET: Eşler arasında evlilik bağının zevaliyle meydana gelen ayrılık.

BEYN ÜNET-İ KÜBRÂ: Kadını üç bâin talakla boşamayla meydana gelen ve tekrar aynı kadınla evlenmeye engel teşkil eden ayrılık.

BEYN ÜNET-İ SUĞRÂ: Kadını iki bâin talakla boşama ile meydana gelen ve tekrar evlenmeye engel teşkil etmeyen ayrılık.

BEYN ÜNET-İ MUĞALLAZA: HURMET-İ GALİZA

BEYTÜLMAL: Devlet nazinesi

BEY' VE ŞİRA : Satım ve alım

BEYYİNÂT : Deliller, şahitler

BEYYİNE : Davacının davasını isbat eden kuvvetli delil

BEYYİNE-İ ŞAHSİYE: Şahit ve bilirkişi gibi şahsî deliller

BEYYİNE-İ TAHRİRİYE: Yazılı delil.

BEYYİNE KÜLFETİ: Hakkın meydana çıkması için mahkemede delil göstermek lüzumu

BEZİRHANE: Yağ imalathanesi

BİAYNİHİMA: İkisi de olduğu gibi

BİDAA : Sermaye

Bİ EYY-İ VECHİN KÂNE: Ne suretle olursa olsun.

BİGARAZ: Tarafsız

BİHASEBİL-KEFÂLE : Kefâlete göre

Bİ-KADERİL İMKÂN: Mümkün olduğu kadar

BİKR-İ HAKİKÎ : Hiç erkekle temas etmemiş ve kızlığı bozulmamış kadının bekâreti

BİKR-İ HÜKMÎ: Zina ile kızlığı bozulduğu halde, zinası duyulmamış ve cezalandırılmamış kadının bekâreti

BİLÂ: Siz...............sız

BİLÂ-MANİ: Engelsiz

BİLÂ-SEBEB-İ MEŞRU': Meşru bir sebeb olmaksızın

BİLÂ-TAĞRİR: Hilesiz

BİLÂ TEADDİN: Kasıt ve ihmal bulunmaksızın

BİLÂ-TEADDİ VELÂ TAKSİR: Kasıt ve ihmal bulunmaksızın

BİL-CÜMLE EŞCÂR: Bütün ağaçlar

BİL-İRÂE: Göstererek

BİL-KÜLLİYE: Tamamiyle

BİL-VESÂYE: Vasi olarak

BÎMARHANE: Hastahane

BİNÂEN ALÂ-ZÂLİK: Buna göre, bundan dolayı

BİNNEFS AMEL: İşi bizzat yapmak

BİNT: Kız çocuk

Bİ ŞARTİS-SELÂME: Başkasına zarar vermemek şartıyla

Bİ-TARÎKİL-İKTİZA: Gerektirme yoluyla zımnen

BİTTEBÂ': Tabi olarak

BİT-TERÂZÎ: Karşılıklı anlaşma, rıza

BUTLAN: Bir akdin unsurları (aslen) ve şartları (vasfen) itibariyle sahih olmaması

BÜLÛĞ: Çocukluğun sona ermesi

BÜRHAN: Hakkı batıldan ve doğruyu yanlıştan ayıran delil. Şehadet, ikrar

BÜYÛ': Alım-satım akdi

—C—

CÂBÎ: Tahsildâr

CABÎ-İ VAKF: Vakfın tahsildarı

CÂNİB-İ HÂKİM: Hâkim tarafından

CAR-I MÜLÂSIK: Bitişik komşu

CÂMEKİYYE: Vakfın gelirinden görevlilere verilen ücret veya bahşiş

CARİYE: Kendisi üzerinde her türlü tasarruf mümkün olan kadın

CED: Dede

CEDDÂT: Nineler

CEDDE: Nine

CEDDE-İ FÂSİDE: Ölü ile kendisi arasına cedd-i fâsid giren nine

CEDDE-İ SAHİHA: Ölüye nisbetinde araya cedd-i fâsid girmeyen nine

CEDD-İ FÂSİD: Ölü ile kendisi arasına kadın girmiş dede

CEDD-İ SAHİH: Ölü ile kendisi arasına kadın girmeyen dede

CEHÎRÜS-SAVT: Yüksek sesli kimse

CEHL: Bilmezlik

CELB-İ MENÂFİ': Menfaatleri celbetmek

CELD: Zina ve kazıf gibi cürümlerde suçlulara karşı sopa ile vurmak suretiyle tatbik olunan ceza

CEMİYET: Dernek

CENÎN: Ana karnında olan çocuk

CERH: Çürütmek; yaralamak

CERH-İ MÜHLİK: Yaralanan kimsenin ölümüne sebeb olan yara

CERH-İ MÜSHİN: Yaralanan kimsenin bir gün veya daha az bir süre yaşayamayacağı yara

CERÎB: Arazi ölçüsü, Dört tarafı 3600 zira olan yer. 1000 zira murabbaı

CERR-İ MAĞNEM: Menfaati isteme

CEVAZ-I ŞER'Î: Müsaade ve izin

CİBAL-İ MÜBAHA: Kamuya ait dağlar.

CİBÂYET: Tahsildarlık

CİHAZ: Çeyiz eşyası

CİHET: Yan, yön, taraf. Vakfın başlıca gayesini tahakkuk ettiren hizmet

CİHET-İ KARZ: Karz sebebi

CİHET-İ KEFALET: Kefalet sebebi

CİNÂYET: Başkasının can, mal ve ırzına karşı işlenen ve cezayı gerektiren suc

CİNÂYET-İ HAYVAN: Hayvanların ika' ettikleri zarar

CİNNET: Delilik

CÎRÂN: Komşular

CİSR: Köprü

CİZYE: Gayr-i müslimlerin mükellef olan erkeklerinden senede bir defa alınan şahsî bir vergi

CEMÂZİYELÂHİRE: Kamerî yılın altıncı ayı

CEMAZİYEL ÛLÂ: Kamerî yılın beşinci ayı

CÜNHA: Cezayı gerektiren fiil, suç

CÜN ÛN: Delilik

CÜN ÛN-U GAYR-I MUTBIK: Gelip giden delilik

CÜN ÛN-U MUTBIK: Kesilmeksizin devam eden delilik

CÜRÜM: Suç

CÜZÂFEN BEY'-BEY'İ MÜCÂZEFE: Götürü usulü ile satış

CÜZ-Ü CED: Dedenin fürûu

CÜZ-Ü EB: Babanın fürûu

CÜZ-Ü MEYYİT: Ölünün fürûu

—D—

DÂBBE: Binek hayvanı

DALYAN VE VOLİ: Çevresi ağlarla çevrilen hususi balık avlama yerleri

DARBHANE: Medenî paraların kesilip basıldığı yer

DÂR: Yer, konak, ülke

DÂR-I ADL:-İslâm ülkesi

DÂR-I EMÂN: Kendilerine emân verilen gayr-i müslimlerin ülkesi

DARÜL-ACEZE: Âcizlerin yurdu

DAVAY-I AYN: Mal davası

DAVAY-I BÂTILA: Haksız dava

DAVAY-I DEYN: Alacak davası

DAVAY-I FÂSİDE: Esasında sahih olup bazı vasıfları dolayısıyla bakılması câiz olmayan dava

DAVAY-I İSTİKLAL: Müstakil dava

DAVAY-I İŞTİRAK: Ortak dava

DAVAY-I MÜTEKÂBİLE: Karşılıklı dava

DÂYİN: Alacaklı

DEF-İ DAVA: Davalı tarafından davacının iddiasını çürütecekiddia ileri sürülmesi

DEF'-İ MAĞREM: Zararı defetme

DEF'-İ MEFÂSİD: Kötülükleri defetme

DEFİNE: Gömülü olan kıymetli mal

DEFTER-İ HÂKÂNÎ: Osmanlı devleti idaresinde araziye ait kayıtları tesbit ve tanzim eden dâire, tapu ve kadastro

DEÎY: Nesebi başkasından sabit olup bir şahıs tarafından evlatlık edinilen çocuk

DELÂLETEN: Zımnî olarak

DELLÂL: Alım-satımda aracı olan kimse

DELLÂLİYE: Dellâllık ücreti

DERKENÂR: Resmî evrak ve yazılarda yetkili makamca yapılan parafelere denir

DER ÛN-I HANE: Evin içi

DEYN: Borç, alacak. Bir şahsın uhdesinde sâbit olan şey

DÎK (ZÎK):-Dar, sıkıntılı

DİMİŞK: Şam şehri

DİNAR: On dirhem halis altın değerinde olan altın para

DİRHEM-İ MAĞŞ ÛŞ: Karışık olan gümüş para

DİRHEM-İ ZÜY ÛF: Kalp akçe, karışık para

DİRLİK: Geçim vasıtası olarak devletçe bazı şahıslara tahsis edilen arazi.

DİVÂN-I HÜMÂY ÛN: Devlet işlerinin müzakere ve müşâveresi için toplanan meclis.

DİYET: Kan pahası. Tazminat.

DİYET-İ KÂMİLE: Öldürülen şahsın canına bedel, kâtilden veya kâtil ile âkilesinden alınan tam diyet. 10000 dirhem' 1000 dinar, 100 deve.

DİYET-İ MUGALLAZA: Hem diyet-i kâmile, hem de keffâret.

DÜY ÛN: Borçlar.

DÜY ÛN-I MARAZ: Ölüm hastasıyken vaki olan borçlar.

DÜY ÛN-I SIHHAT: Sağlam iken vaki olan borçlar.

—E—

EB: Baba

EBEVEYN: Ana baba

EBEVİYYÂT: Baba tarafından sahih nineler.

EBVÂB: Bablar, bölümler.

EBLEH: Ahmak

ECÎR: Ücretle çalışan kimse.

ECÎR-İ HAS: Yalnız kendisini tutana işlemek üzere tutulan işçi.

ECÎR-İ MÜŞTEREK: Kendisini tutana işlemek kaydıyla kayıtlı olmayan işçi; Hammal gibi.

ECR: Ücret, kira bedeli.

ECR-İ MİSİL: Benzerinin ve eşinin karşılığı, kıymeti ve bedeli, râyiç kira bedeli.

ECRİ-MÜSEMMÂ: Akid zamanında veya sonra tesbit edilen ücret, kira bedeli

EDİLLE: İslâm hukukunun kaynakları, kitap ve sünnet gibi.

EDİLLE-İ ASLİYE: İslam hukukunun aslî kaynakları: Kitap, sünnet, icma' ve kıyas

EDİLLE-İ ERBAA-EDİLLE-İ ASLİYE

EDİLLE-İ ŞER'İYE - EDİLLE-İ ASLİYE

EDİLLE-İ TÂLİYE-: Tâlî kaynaklar; örf ve adet, istihsân gibi.

EHAD-İ ZEVCEYN: Karı kocadan birisi

EHAK: Daha haklı

EHL-İ HİBRE: bilirkişi

EHL-İ S ÛK: Çarşı ve pazardakiler

EHL-İ VEZÂİF: Vakfın gelirinden maaş alanlar.

EHL-İ VUKUF: Bilirkişi

EHLİYET-İ EDÂ: Fiil ehliyeti

EHLİYET-İ VÜC ÛB: Hak ehliyeti

EHVEN-İ ŞERREYN: İki zararın en hafifi

EKL: Yemek yeme

EL-AKDEMÜ FEL-AKDEM: Davalara tarih sırasıyla bakmak.

ELFAZ: Lafızlar

ELFAZ-I UMUMİYE: Umumi sözler

ELHÂLETÜ HÂZİHÎ: Şu durumda

ELVİYE-İ SELÂSE: Kars, Ardahan ve Artvin, (üç liva)

EMÂNET: Emin kabul edilen kimseye bırakılan şey

EMÂRE: Karine, işâret

EMÎN-İ BEYTÜL-MAL: Devlet hazinesinin malî işlerini yürüten memur.

EMÎN-İ SARF: Mu'temet Âmme hükmî şahıslarının malları

EMLÂK-İ MEVK ÛFE: Vakıf mallar

EMLÂK-İ SIRFE: Arsası ve üzerindeki binâ ve ağaçları mülk olan gayrimenkuller

EMR-İ HÂDİS: Sonradan meydana gelen iş

EMR-İ VELİYYÜL EMR: Yetkili makamın emri.

EMTİA: Eşya

EMVÂL-İ EYTÂM: Yetimlerin malları

EMVÂL-İ GAYRİMENKÛLE: Taşınmaz mallar

EMVÂL-İ MENKULE: Taşınır mallar

EMVÂL-İ METRÛKE: Terkedilmiş mallar

ENDÂZE: 65,35 cm. uzunluğundaki uzunluk ölçüsü.

ENFA': En yararlı

ENHAR-I ÂMME: Kamuya ait nehirler.

ENVÂ-I MÜTEGÂYİRE: Farklı türler

ERÂMİL: Dul kadınlar

ERHÂM-ENSÂB: Yakın akrabalar

ERŞ: Müessir fiillerden dolayı verilmesi gereken diyet (tazminat); azaların diyeti

ERŞ-İ MUKADDER: A'zaya mahsus olup Şer'an tesbit edilen diyet

ERŞ-İ GAYR-İ MUKADDER: Miktarı şer'an belirlenmemiş olan erşlerdir. Hükûmet-i adl de denir

ESBÂB-I HÜKÜM: Hükmün dayandığı sebep ve deliller

ESBAB-I MÛCİBE: Gerekçeler

ESBÂB-I TEMELLÜK: Mülkiyetin kazanılmasına vesile olan sebepler. Akit, ihraz gibi

ESBÂB-I SÜBÛTİYE: Dava konusunu ispata yarayan gerekçe ve deliller

ESFÂR-I BAİDE: Uzak yolculuklar

ESHAB-I FERÂİZ: Verâsette belirli pay sahibi olan mirasçılar

ESHÂM: Paylar.

ESLİHA-İ MEMNÛA: Yasak silahlar

ESMÂN: Bedeller

ESNAY-I RÂH: Yolda

EŞCÂR-I MAKTÛA: Kesilmiş ağaçlar

EŞHÂS-I MA'DÛDE: Belli sayıda kişiler

EVÂNİ: Kaplar

EVKÂF-I MAZBÛTA: Doğrudan doğruya evkaf idaresi tarafından idare olunan vakıflar

EVKAF-I MÜLHAKA: Evkaf idaresinin nezâret ve kontrolü altında olarak mütevellileri tarafından idare edilen vakıflar

EVKAF-I GAYR-I MAZBÛTA: Mülhak vakıflar

EVLÂD: Erkek ve kız çocuklar

EVLÂD-I BÜTÛN: Bir kimsenin kız çocuklarının, erkek ve kız çocukları

EVLÂD-I ÜM: Ana bir erkek ve kız kardeşler

EVLÂD-I ZUHÛR: Bir kimsenin erkek ve kız çocukları ile erkek çocuklarının erkek ve kız çocukları

EVSÂF-I HARİCİYE: Harici vasıflar, tâli unsurlar

EVSÂF-I LÂZİME: Lüzumlu vasıflar

EZMAN: Zamanlar

EZYED: Daha fazla

—F—

FÂHİŞ: Hadden aşırı ve pek kötü hal

FÂİL-İ MUHTAR: Temyiz kudretini hâiz olan kimsenin ehliyetini kullanma selahiyetine sahip olması

FÂİ-İ MÜBÂŞİR: Aslî fail

FÂİL-İ MÜSTAKİL: Bir fiili tek başına yapan kimse

FÂİL-İ MÜŞTEREK: -Bir cürüm veya kabahatin işlenmesine iştirâk eden kimse

FAKİH: İslam hukukçusu

FÂRİĞ: Tasarruf hakkını başkasına devir ve tefvîz eden kimse

FÂRİĞAN: Boş olarak

FASL-I DA'VA: Davayı sonuclandırma

FASL-I EVVEL: Birinci Fasıl

FASL-I SANİ: İkinci Fasıl

FASL-I SÂLİS: Üçüncü Fasıl

FASL-I RÂBİ: Dördüncü Fasıl

FASL-I HÂMİS: Beşinci Fasıl

FASL-I SÂDİS: Altıncı Fasıl

FASL-I SÂBİ: Yedinci Fasıl

FEKK: Hukuki bir kayıtlamanın kaldırılması

FEKK-İ REHN: Rehni kurtarma

FERÂĞ: Tasarruf hakkının başkasına devredilmesi

FERÂĞ ANİL-CİHÂT: Bir kimsenin uhdesindeki vakfa ait vazifeleri başkasına devretmesi

FERÂĞ BİL-VEFÂ: Geri alım şartıyla yapılan ferağ

FERÂĞ BİL- İSTİĞLÂL: Borca karşı gayr-i menkulün îradını terk ve tahsis eylemek

FERÂĞ-I KAT'Î: Tasarruf hakkının şartsız devredilmesi

FERÂİZ: Miras hukuku

FER': Bir kimsenin çocuğu ve torunu ve borcun fâizi gibi bir asla nisbeti olan şey

FER'AN Zİ-MEHDAL: Bir fiilin ve suçun işlenmesiyle ilgili olan şahıs

FERDÂ: Ertesi gün

FERÎZA: Belirli miras payı

FERSAH: Üç millik mesâfe

FERSÛDE: Yırtılmış, eskimiş

FESÂD: Bir akit veya fiilin unsurları itibariyle (aslen) meşru ve şartları itibariyle (vasfen) gayrimeşru' olmasıdır.

FESH: Hukuki bir muamelenin irade ile veya kanuni sebeplere binaen hüküm ile ortadan kaldırılması veya hükümsüz bırakılması

FESH-İ KAVLÎ: Sözlü fesih

FESH-İ NİKÂH: Denk olmama, mehir eksikliği ve hıyar-ı büluğ sebebiyle evlenme akdinin hükümsüz bırakılması

FETVA: Şer'î meselelere dair soruların hükümlerine ait İslam hukukçuları tarafından verilen cevap

FEVKÂNÎ: Üst kat

FEVT: Elden kaçırma

FEZLEKE: Özet, raporun sonucunu bildiren hülasa

FIKIH: İslam hukuku

FIKRA-İ ÂHİRE : Son fıkra

FÎ: De, da

FÎ ZAMANİNA: Zamanımızda

FİY: Fiat, değer

FUKAHA: İslam hukukçuları

FÜRU': Bir kimsenin çocukları, çocuklarının çocukları......

FURÛZ-U MUKADDERE: Şerî hükümlere göre nısıf 1/2. rubu'—, sülüsân 2/3- sülüs 1/3 südüs 1/6 ve sümün olarak tayin edilmiş olan miras payları

FUSÛL: Fasıllar

FUZULÎ: Yetkisiz temsilci

FUZULÎ İŞGAL: Bir gayrimenkulü bir akde veya sahibinin izin ve rızasına dayanmaksızın işletmek

—G—

GAALİB-İ ŞAYİ': Genellikle yaygın olan

GABN: Ivazlar arasında açık bir nisbetsizlik bulunması, aldanma

GABN-İ FÂHİŞ: Ivazlar arasında aşırı derecede (urûzda 1/20, hayvanlarda 1/10, akarda 1/5 veya daha çok) nisbetsizlik bulunması

GABN-I YESİR: Gabn-i fahiş derecesinde olmayan aldanmalar

GALEBE-İ NEVM: Uyku basması

GALLE: Gelir, kazanç ve mahsul

GANİMET: Savaşda düşmandan alınan eşya

GARÂME: Borç, tazminat, ödenmesi gereken meblağ

GARAZ-I İŞTİRA: Satın alma gayesi

GARAMETEN: Herkese haklarına göre eşit olarak paylaştırarak

GARİM: Alacaklı, borçlu

GASB: Bir kimsenin malını rızası olmaksızın almak

GÂSIB: Gasbeden

GÂSIB-I EVVEL: İlk gasbeden

GÂSIB-I SÂNİ: İkinci gasbeden

GÂSIB'ÜL - GÂSIB: Gasbedilen malı gasbedenin elinden gasbeden diğer kimse

GAYR: Başkası

GAYR-İ EZ-NAKDEYN: Altın ve gümüşün dışında

GAYR-I MÜMEYYZ: Temyiz kudretini hâiz olmayan kimse

GEDİK: Sanat ve ticaretin icrası sonucunu doğuran bir yetkidir ki bir mülk malın içine yerleştirilmiş olan san'at ve ticaret için lüzumlu aletlere denir. Yani kiracı, sahibinin izniyle kiralanana bazı alet ve makinalar kor, kiralananın ücretini verdiği müddetçe gedik olarak kiracı o kiralananda ticaret ve san'at icrasında öncelik hakkına sahip olur.

GEDİK MUACCELESİ: Gediğin tâlibinden alınan peşin bedel

GEDİK MÜECCELESİ: Gedik sahibinin, mülk sahibine ay beay sene be sene vereceği bedel

GILZAT VE RİKKAT: Kalınlık ve incelik

GUREMA : Borçlular, alacaklılar

GUREMA TAKSİMİ: Mevcudun, alacaklılara alacakları nisbetinde taksimi

GURRE: Arabî ayların birinci günü. Kadının çocuk düşürmesine sebep olan suça terettüp eden ceza; 500 dirhem gümüş

—H—

HABS-İ AYN: Menkul veya gayr-i menkul bir malın vakfedilmesi

HACB: Diğer bir mirasçının bulunması sebebiyle mirasdan tamamen veya kısmen mahrum olmak.

HACB-İ HİRMAN: Mirastan tamamen mahrum olmak

HACB-İ NOKSAN: Mirastan kısmen mahrum olmak.

HACR: Bir şahsı sözlü tasarruflardan men' etmek

HADD:-Kamu düzenini ilgilendiren zina, hırsızlık, yol kesicilik, sarhoşluk gibi cürümler hakkında şer'an tatbiki gereken ceza

HADD-İ BÜLÜĞ: Ergenlik çağı

HADD-İ HAMR: Şer'an haram olan içkiyi rıza ve ihtiyari ile içenlere tatbik edilen had cezası: 80 celdedir

HADD-İ KAT'I TARİK: Yol kesicilere tatbiki lazım gelen had cezası

HADD-İ KAZF: İffet ve istikamet sahibi bir kadına, kötülemek ve tahkir etmek kasdı ile zina isnad edenlere uygulanması gereken had cezasıdır ki 80 değnektir.

HADD-İ SEKR: Sarhoşluk suçuna terettüp eden had cezası ki 80 değnektir.

HADD-İ SİRKAT: Hırsızlık yapan için hükmolunacak şer'î ceza. El veya ayağın kesilmesi

HADD-İ ZİNA: Şer'an sabit olan zina suçu için terettüp eden had cezasıdır ki recm veya yüz değnektir.

HAFR: Toprağı kazmak

HÂİT: Duvar, çit

HAKİKİ HAYAT: Mûrisin ölümü zamanında mirasçının sağ olması

HAKK-I HABS: Hapis hakkı

HAKK-I HIYAR: Muhayyerlik hakkı, seçme hakkı

HAKK-I HUSUMET: Dava hakkı

HAKK-I KARAR: Mîrî araziyi on sene müddetle nizasız ve fasılasız tasarruf eden şahsın o arazi üzerinde iktisap ettiği tasarruf hakkı

HAKK-I MECRA: Mecra irtifakı

HAKK-I MESÎL: Kendi kendine akan suların geçiş hakkı, mecra irtifakı

HAKK-I MÜRUR: Zaruri geçit irtifakı

HAKK-I RÜCU': Eda edilen bir borcun bir diğer kimseden istenebilme hakkı

HAKK-I SAKF: Tavan, çatı hakkı

HAKK-I ŞEFE: Su içmek hakkı

HAKK-I ŞİRB: Kaynak irtifakı

HAKK-I ŞÜF'A: Önalım hakkı

HAKK-I TAPU: Rakabesi devlete ait olan mîrî arazinin tapuy-u misli ile tasarruf hakkına sahip olma hakkı

HALEFİYET: Bir kimsenin çocuklarının ve torunlarının birbirlerini takip etmesi birbirlerinin yerine geçmesi

HAL-İ REFAH: Geçimde bolluk ve genişlik hali

HAL-İ SABIKA İRCA': Eski hale getirme

HALÎT: İrtifak hakkı ortağı

HALVET: Karı ve kocanın, izin ve müsaadeleri olmadıkça başkasının giremiyeceği bir yerde yalnız olarak bulunmaları

HALVET-İ FÂSİDE: Tenha bir yerde olan karı kocadan birisinde birleşmeye mani bir sebep olduğu halde bir araya gelmeleri

HALVET-İ SAHİHA: Tenha bir yerde, karı kocanın birleşmeye mani bir sebep bulunmadan bir araya gelmeleri

HÂMİL: Gebe, kıymetli evrakı elinde bulunduran, ikrah ve icbar eden

HAMÛLE: Yük

HÂMİSEN: Beşinci olarak

HÂNÛT: -Dükkan

HAL-İ SAYDİYET: Avlanma hali

HAL-İ SIHHAT: Sıhhat hali

HAL-İ SIĞAR: Küçüklük hali

HAL-İ YÜSR: Varlık hali

HARÂC: Gayr-i müslim tebeadan alınan vergi

HARAC-I RUÛS: Kafa vergisi, cizye

HARAC-I MUKASEME: Arazinin ürünlerinden ondabirden yarıya kadar alınmak üzere tayin olunan vergi

HARAC-I MUVAZZAF: Araziden yerin verimliliğine göre para olarak alınan vergi

HARC: Bir askerin iaşesine yetecek erzakın dengi olarak kullanılır

HAREMEYN EVKAFI: Mekke ve Medine vakıfları

HARÎK: Yangın

HARÎM: Başkasının tasarrufundan masûn (korunmuş) olan yer.

HASEB: Gereğince

HÂSS: Yüzbin akçeden fazla olan dirlik

HASILA YEMİN: Bir hususun hâlen baki olup olmadığına mesela, bir akdin devam ettiğine veya etmediğine yapılan yemin

HÂSILÂT-I GAYR-İ SAFİYE: Yapılan masraflar indirilmeden elde edilen gelirler

HÂSILAT ÎCARI: Ürün kirası

HASIM: Davada ikrarı geçerli olan kimse. -İslam hukukuna göre davalı ve davacı

HATAEN CERH: Ava atılan kurşunun bir insana isabet edip yaralanmasına sebep olmak gibi kasıt olmayarak yanlışlıkla bir kimseyi yaralamak

HATAEN KATL: Öldürmek ve yaralamak kasdı olmaksızın bir kimseyi yanlışlıkla öldürmek

HATA MECRASINA CÂRİ KATL: İhtiyarsız bir fiil ile meydana gelen katil. Uyurken bir kimse üzerine yuvarlanarak o şahsı öldürmek gibi

HÂTEM: Mühür

HATFE ENFİHÎ: Tabii ölüm

HÂTIB: Nişanlı erkek

HATT-I HÜMÂYÛN: Padişahların olur ve onay yazıları

HATT VE TENZİL: İndirim, eksiltme

HAVAÎ GEDİK: Bir yerde kararı olmayan gedik

HAVALE-İ MUKAYYEDE: Belli bir şartla kayıtlı havale

HAVALE-İ MUTLAKA: Kayıtsız ve şartsız havale

HAVALE-İ MÜBHEME: Ta'cil veya te'cili açıklanmayan havale

HAVAŞÎ: Usul ve füru'dan olmayan hısımlar, civar hısımları

HAYZ: Kadınların ay hali, regl

HÂZİL: Şaka ile söz söyleyen veya bir harekette bulunan şahıs

HEZL: Şaka; ne gerçek ne de mecaz manası kasdedilmeyerek söylenen söz

HIREF: San'atlar, meslekler

HIYAR: Feshi mümkün olan akitlerdeki muhayyerlik hakkı

HIYAR-I AYB: Mebide mevcud kusur sebebiyle alıcının satım akdini feshedebilme yetkisi; diğer akitler için de geçerlidir

HIRZ: Bir malın saklanması gereken yer

HITBE: Nişanlanma

HIYÂRÂT: Muhayyerlik hakları

HIYAR-I BÜLÛĞ: Küçüğün buluğa ermesi ile velisi tarafından akdedilmiş olan evlenme akdini feshetme hakkına sahip olması, bülüğ sebebiyle meydana gelen muhayyerlik hakkı

HIYAR-I NAKD: Bedelin ödenmemesi halinde akdi feshetme yetkisi

HIYAR-I RÜ'YET: Mal görülmeden pazarlık yapılıp alıcı gördüğü zaman akdi feshetme veya etmeme (Muhayyerlik hakkına) yetkisine sahip olması.

HIYAR-I ŞART: Şart muhayyerliği, yani, akdin fesih veya devamında muhayyer olma şartının bulunması

HIYAR-I TA'YİN: Değişik mallardan dilediğini satmak veya almakdaki muhayyerlik hakkı

HIYAR-I VASIF: Satılan malda akitte zikredilen niteliklerin bulunmaması sebebiyle akdi fesih veya infaz etme muhayyerliği

HİTAN VE CÎRAN: Bir yeri çevreleyen duvarlar, çitler ve komşular. Komşuluk hukuku

HİBE: Bağışlama

HİBE-I MARİZ: Ölümle sonuçlanan hastalık halinde bulunan kimse tarafından yapılan hibe

HİLÂF-I MU'TÂD: Alışılmışın aksine

HİLAF-I ZÂHİR: Görünen hale aykırı olan

HİLÂL-I AHMER: Kızılay

HİLE-İ ŞER'İYE: Yapılması şer'an caiz olmayan bir şeyi yasak olmayan bir fiil ile yapma imkânını te'min yolu

HÎN-İ AKD: Sözleşme zamanı

HÎN-İ İKALE: Akdin feshi anında

HÎN-İ MUHÂKEME: Yargılama anı

HİRFET: Geçim vasıtası olan iş, san'at, meslek

HİSSE-İ BAKİ: Kalan hisse

HİSSE-İ MA'LÛME-İ ŞÂYİA: Paydaşların müşterek maldaki belli payları

HİSSE-İ MÜFREZE: İfraz edilmiş hisse; taksimden sonra her hissedara düşen pay

HİSSE-İ ŞAYİA: Müşterek maldaki mülkiyet hakkının taksimden önceki hali

HİSSEMEND: paydaş

HİTAN: Sünnet

HOD BE HOD: Kendi kendine

HUDAY-I NÂBİT: Kendiliğinden bitmiş ot ve ağaçlar

HUDUD: Sınırlar, hadd'in çoğulu

HUDÛD-I ERBAA: Dört sınır

HUDUD-U ŞER'İYE: Allah hakkı olarak ayet ve hadisçe belirlenmiş olan cezalar

HUKUK-U AKİD: Akdin sonuçları

HUKUK-U MEDENİYE: Fertlerin birbirleri ile olan ilişkilerini belirleyen kaideler, medeni haklar

HUKUK-U MÜLK: Mülkiyetin verdiği yetkiler, haklar

HUKUK-U NÂS: İnsan hakları

HULLİYÂT: Zinet eşyası

HULÛL-İ ECEL: Sürenin dolması

HUMS: Beşde bir

HURMET: Bir şey hakkında, kesin olarak, şer'an sabit olan yasak; evlenme yasağı

HURMET-İ GALÎZA: Üç talak ile boşamak suretiyle meydana gelen evlenme yasağı

HURMET-İ HAFİFE: Bir veya iki talak ile boşanmak sûretiyle meydana gelen evlenme yasağı

HURMET-İ MUSÂHERE: Evlenme ile karı veya koca için meydana gelen evlenme yasağı, sıhrî hısımlık sebebiyle hasıl olan evlenme engeli

HURMET-İ MUVAKKATA: Geçici evlenme yasağı, iddet süreleri gibi

HURMET-İ MÜEBBEDE: Devamlı evlenme yasağı

HURMET-İ RADA': Emzirmeden dolayı meydana gelen evlenme yasağı

HÜCCET: Hâkim tarafından düzenlenen ve hükmü havi olan vesika, belge; delil, bürhan

HÜCCET-İ KÂSİRA: Sadece tarafları bağlayan ve ilgilendiren delil

HÜCCET-İ MÜTEADDİYE: Yalnız tarafları değil, üçüncü şahısları da ilgilendiren ve bağlayan delil

HÜCEC-İ HATTİYE: Yazılı deliller

HÜDÂYİ NÂBİT: Allahın bitirdiği

HÜKR - İHKÂR

HÜKÜMET-İ ADL: Şer' tarafından takdir edilmeyen tazminat, erş

HÜNSA: Kendisinde hem erkek hem kadın tenâsül uzuvları bulunan veya hiç biri olmayan kimse

HÜSNÜNİYET: İyiniyet

—I—

IHSAN: Akıllı, bâliğ, hür, müslüman, iffetli ve evli olma vasıfları

IKTA': Haracî arazinin devlet tarafından, belli bir bedel karşılığında üzerine bina yapmak veya ağaç dikmek gibi tasarruflarda bulunmak üzere bir şahsa tefvîz edilmesi

IRZA': Emzirmek

ISKAT:Düşürmek (çocuk)

ISKAT-I CENİN: Kürtaj

ISTILAH: Terim

ISTILÂHÂT-I FIKHİYE: Hukuki terimler

ISTILÂH-I FUKAHA: İslam hukukçularının terminolojisi

ITK: Köle azad etmek

ITLAK: Kocanın karısını boşaması'kayıtlamamak, söylenmek

IVAZ: Bedel, karşılık

IYAL: Nafakasını teminle mükellef olduğumuz hısımlarımız

IZRAR: Zarar vermek

IZTIRAR: Yasak bir şeyi yapmak mecburiyetinde bulunmak

—İ—

İÂDE-İ BEYYİNE: Şahidin tekrarı

İÂDE-İ MUHAKEME: Yargılamanın iadesi

İÂDE-İ MÜCRİMÎN: Suçluların iadesi

İARE: Bir malı ariyet olarak vermek

İARE-İ MUTLAKA: Bir malı kayıtsız şartsız âriyet olarak vermek

İARE-İ MUKAYYEDE: Bir malı kayıt ve şartla âriyet vermek

İÂŞE: Geçindirmek

İBA ETMEK: Kaçınmak

İBAHA: Bir şeyden karşılıksız yararlanmaya izin ve ruhsat vermek

İBÂTE: Bir kimseyi gece barındırmak

İBDA': Bir kimsenin kârı tamamen kendisine ait olmak üzere diğer birine sermaye vermesi

İBKÂ-İ MÂ KÂN ALÂ MÂ KÂN: Kesin olan bir şeyi olduğu gibi bırakmak

İBN: Oğul

İBNİYYE: Oğla mensup kız füruu

İBNÜL - İBN: Torun

İBRA: Alacaklının hakkından kısmen veya tamamen vazgeçmesi

İBRÂ-İ-ÂMM: Genel ibra

İBRÂ-İ HÂSS: Özel ibra

İBRÂ-İ ISKAT: Haktan vazgeçilen ibra

İBRÂ-İ İSTİFA: Hakkın kabzedildiğini ifade eden ibra

İBTİDÂEN: Başlangıçta

İCAB-I EVVEL: İlk icab

İCAB-I SÂNÎ: İkinci icab

İCAB-I VAKF: Vakfın tesisi için söylenen söz

İCAR: Kiraya verme

İCÂRET: Kira sözleşmesi

İCARE: Kira akdi, kira bedeli

İCARE-İ ÂDEMİ: Hizmet akdi

İCARE-İ AKAR: Gayrimenkul kirası

İCARE-İ AKÂAR: Gayr-i menkul kirası

İCARE-İ HAYVAN: Hayvan kirası

İCARE-İ LÂZİME: Muteber ve bağlayıcı olan kira akdi

İCARE-İ MUZÂFE: Gelecek bir belirli süreye talik olunan kira akdi

İCÂRE-İ MÜNECCEZE: Akdin yapılmasından itibaren hüküm ifade eden kira akdi

İCÂRE-İ SAHİHA: Muteber kira akdi

İCÂRE-İ TAVİLE: Vakıf gayrimenkullerin üç seneden fazla süreyle kiralanması

İCÂRE-İ UR UZ: Menkul kirası

İCÂRE-İ ZEMİN: Mukataa

İCARE-İ VÂHİDE: Vakıf gayrimenkullerin süre belirlenerek mütevellisi tarafından ecr-i misille (rayic bedelle) isteyene kiralanması

İCÂRE-İ VÂHİDE-İ KADİME: İcâre-i vâhide ile idare olunmakta iken, kira süresinin bitiminde, belirli bir bedel karşılığında kiracıların veya mirasçıların elinde bırakılan vakıf gayrimenkuller

İCARETEYN: Peşin ve veresiye olmak üzere alınan iki çeşit kira bedeli

İCÂRETEYNLİ AKÂRÂT-I MEVKÛFE: peşin ve her sene için olarak iki şekilde alınan kira bedeli ile kiralanan vakıf gayrimenkuller

İCAZET: Muhayyerlik şartı ile yapılan akit için belirlenen sürede akde rıza göstermek.

İCÂZET-İ HÂHİKA: Sonradan verilen icâzet

İCMA: İslam hukukunun kaynaklarından, İslam hukukçularının bir asırda şer'î işlere dair bir meselenin hükmünde birleşmeleri

İCTİHAD: İslam hukukuna ait bir hükmü kaynaklarından (delillerinden) bulup çıkarmak ameliyesi

İCTİMÂ-I CERÂİM: Suçların birleşmesi

İDA' Bir şeyi vedîa yani emanet vermek

İDÂNE: Borç para vermek

İDARESİ MAZBUT EVKAF: Yalnız idaresine el konulmuş vakıflar

İDDET: Bekleme süresi

İDDET NAFAKASI: İddet süresi içinde karının talep edeceği nafaka

İFAKAT: Hastanın iyileşmesi

İFTA: Fetva vermek

İĞMA: Bayılmak

İĞTİŞAŞ: Karışıklık. hâlis olmama

İHDAS: Sonradan meydana getirmek

İHKAK: Hakkı yerine getirmek

İHKÂR: Hukr ile ayni anlamda. Hukr' üzerinde bina yapmak ve ağaç dikmek üzere bir yeri devamlı olarak ve süresiz kiralamaktır.

İHMAL: Sözün anlamsız kabul edilmesi

İHRAZ: Bir malı hırz denilen muhafazalı bir yere bırakmak, menkule asaleten sahip olmak

İHTİBAR: Bilirkişi mütalaası

İHTİCAC: Yazılı delil ve hüccet göstermek

İHTİKÂR: Halkın zaruri ihtiyaçlarını ucuz alıp saklayarak o malın yokluğundan istifade edip fırsat buldukça pahalı satmak

İHTİLAF-I DAR: Tâbiiyet ayrılığı

İHTİLÂF-I DİN: Din ayrılığı

İHTİLAS: Bir smalı sahibinin elinden veya gafletinden istifade ile alenen sür'atle kaparak almak

İHTİSAR: Kısaltmak

İHTİTAB: Korudan odun kesme hakkı

İHTİYAR: Serbest irade

İHVE: Erkek Kardeşler

İHYA-I MEVÂT: Ölü ve verimsiz araziyi ziraate elverişli hale getirmek

İKÂME-İ BEYYİNE: Delil getirme

İKÂLE: Bir akdi sonradan icap ve kabul ile ortadan kaldırmak, pazarlığı karşılıklı rıza ile bozmak

İKRAH: Tehdit

İKRAH-I MÜLCİ: Ölüm veya ölümü mûcip bir şiddetli tehdit ile bir işi yaptırmaya zorlamak (İKRAH-I TAM) Ağır ikrah

İKRAH-I GAYR-I MÜLCİ: Sadece elem ve kederi mûcip olacak derecede dövme ve hapis tehdidiyle ikrah (İKRAH-ı NÂKIS), hafif ikrah

İKRAR BİL-KİTABE: Yazılı ikkar

İKRAR-I MARİZ: Ölüm döşeğinde olan bir şahsın ikrarı

İKRARIN TECEZZİSİ: İkrarın bölünmesi

İKRAR-I ŞİFAHÎ: Sözlü ikrar

İKRAZ: Ödünç para vermek

İKTİSAB: Bir şeyin mülkiyetini elde etmek

İLÂ: Kocanın belirli süreyle karısına yaklaşmamak üzere yemin etmesi

İLLÂ: Aksi takdirde

İLLET: Bir hükmün varlığı kendisine bağlanan şey (ratio legis)

İLTİZAM: Borç altına girmek; devlet hazinesine ait gelirlerin bir kısmının tahsilini bedel karşılığı taahüt etmek (MÜLTEZİM)

İMAL: Sözün, kanun metninin manasız bırakılmaması

İMÂLE-İ NAZAR: Bakışını bir tarafa yöneltme

İHMAL: Mehil vermek

İMTİNA: Kaçınmak

İMTİZAÇ: Uyuşmak

İNÂS: Kadınlar

İNDEL-İCÂZE: İcâzet verildiğinde

İNDET-TESLİM: Teslim anında

İNFAK: Nafaka vermek

İNFİSAH: Bir hukuki muamele veya akdin kendiliğinden sona ermesi

İNFİSAL: Ayrılma

İN.İKAD: Akdin oluşması

İNKIRAZ: Nesil tükenmek, zeval bulmak

İNKIZÂ: Sona erme, bitme

İNŞAY-I TASARRUF: Tasarrufda bulunmak.

İNTİFA': Yararlanma, fiili hakimiyet

İNTİKAL: Ölüye ait terekenin mirasçılarına kalması

İRÂD: Gelir, getirme, söyleme

İRADE: Bir işi yapma kararı ile hareket: Padişah veya sadrazam emri.

İRADE-İ SENİYYE: Padişahın onay ve tasdiki

İRAS: Mûrisin, malını bir kimseye bırakması

İRAS-I NOKSAN: Eksiklik meydana getirmek, zarar vermek

İ'RAZ: Vazgeçme, geri dönme

İRKÂB: Bindirmek

İRS: Miras, tereke, muhallefat

İRSAD: Gayr-i sahih veya tahsisat kabilinden vakıflar

İRTİDAD: İslam dininden çıkma

İRTİHAN: Rehin almak; rehin alanada mürtehin denir.

İRTİŞA: Rüşvet almak

İSTİARE: Ariyet almak

İSTİBDAL: Özellikle vakıf mallarda, bir malı başka bir mal ile değişmek

İSTİ'CAL: Acele etmek

İSTÎCAR: Kiralamak

İSTİCVAB: İfade almak, sorguya çekmek

İSTİDÂNE: Borç para almak

İSTÎFA: Alacağını tamamen almak

İSTİ'FA: Bir işden kendi isteği ile çekilmek

İSTÎFAY-I KISAS: Kısas cezasını infaz etmek

İSTİFRÂŞ: Cariye gibi evlilik bağı bulunmayan bir kadınla yaşamak

İSTİFTÂ: Fetva sormak

İSTİĞLAL: Borçlunun bir akitle bir akarın gelirini, borcunu ödeyinceye kadar alacaklısına terketmesi

İSTÎFÂY-I DÜYÛN: Alacakların alınması

İSTİHKÂR: Bir arazi üzerinde bina yapmak veya ağaç dikmek üzere yıllık bir kira bedeli karşılığında o araziyi kiralamak

İSTİHLÂK: Tüketmek

İSTİHRAC: Sonuç çıkarma

İSTİHSAL: Üretmek

İSTİKRA: Kiralamak

İSTİKRÂZ: Ödünç para almak

İSTİKSÂR: Çok görme

İSTİKŞÂF-I HAL: Durumu öğrermeye çalışmak

İSTİKTÂB: Dikte ettirmek

İSTİMA': Hâkimin tarafları dinlemesi

İSTİMA-I BEYYİNE: Şahit dinleme

İSTİMHÂL: Hâkimden mehil istemek

İSTİNAS: Alışma

İSTİNKÂF: Hâkimin davayı görmekten çekinmesi

İSTİNTAK: Sorguya çekmek

İSTİRDÂD: Verilen şeyin geri alınması

İSTİSNA': Eser sözleşmesi

İSTİYÂD: Avlanma

İŞÂRET-İ MA.HÛDE: Bilinen işâret

İŞTİKÂ ANİL-HÜKKÂM: Hakimlerden şikâyet etmek, hâkimlerin sorumluluğu

İŞTİRAKLİİCAR: Devşirilecek semere veya hasılâtın belirli bir hissesi karşılığında akdedilen hasılat kirası, müzaraa veya müsâkât

İTİDÂL-İ MİZAC: Mizacın ölçülü oluşu

İTİRAZ ALEL - HÜKÜM: Gıyaben verilen hüküm aleyhine yeniden yargılamanın icrası isteği ile vaki müracaat

İTİRAZÜL-GAYR: Bir davada taraflardan olmayan kimsenin o davanın sonucuna itiraz etmesi

İTLAF: Telef etmek, haksız fiil

İTTİHAB: Hibeyi kabul etmek

IVAZ-I MA'LUM: Belirli kira bedeli

İYÂB: Geri

İZÂLE-İ ŞÜYÛ': Müşterek bir malın aynını veya satılarak bedelini taksim ile iştirâki kaldırma

İZDİVAC: Evlenme

İZHAR-I ACZ: Acz göstermek

KAAİME: Kağıt para

KÂBIZ: Teslim alan

KÂBİLE: Ebe kadın

KABİL-İ TAKSİM: Taksimi mümkün olan

KABLE: Önce

KABLE HULÛLİL-ECEL: Süre dolmadan önce

KABLEL-İFRAZ: Taksimden önce

KABLEL-KABZ: Teslim almadan önce

KABLER-RED: Reddetmeden önce

KABZ: Teslim almak

KABZ-I SEMEN: Bedelin teslim alınması

KADÎM: Başlangıcı bilinmeyen

KADR-İ MA.RUF: Benzerlerine nazaran örfen yeter miktarda olması

KÂFFE-İ DEÂVÎ: Bütün davalar

KÂİD: Yedici

KÂİDE-İ FIKHİYYE: Hukuk kuralı

KÂİMEN KIYMET: -Bina ve ağaç gibi şeylerin bulundukları yerde durmak üzere kıymetleri

KAİM-MAKAM-I MÜTEVELLİ: Gerektiğinde vakfın mütevellisi yerine geçen zat

KAL': Bir yer üzerinde izinsiz yapılan bina ve dikilen ağaçların yıkılıp sökülerek kaldırılması

KAL'A BEND: Belirli kalelerde çektiril-mek üzere hükmolunan hapis cezası

KALİL: Az

KAMERÎ SENE: Ayın devrine göre kullanılan takvimin adı

KANÂT: Pis su boruları, künkleri

KARÂBET: Hısımlık

KARÂBET-İ EB: Baba tarafından hısımlık

KARÂBET-İ ÜMM: Ana tarafından hısımlık

KARAR-I İ'DÂDÎ: Hazırlayıcı karar

KARAR-I KARİNE: Asıl hükmü tesbit kolay olsun diye önceden yargılamanın seyrine bakılarak verilen tahmini karar

KARAR-I KAT'Î: Kesin karar

KARÎB: Yakın

KARNEN BA'DE KARNİN: Asır, asır yani devamlı

KARYE: Köy

KARZ: Ödünç vermek

KARZ-I HASEN: Faizsiz ödünç vermek

KASÂME: Kâtili bilinmeyen öldürülenin bulunduğu yer ahalisinden bir kısmına yemin tevcih edilmesi

KASR-I YED: Vazifeden el çekmek

KASSAM: Mirası taksim eden hâkim

KÂSIR: Medenî haklarını kullanmaktan mahrum bulunan kimse

KAT-I MÜNÂZAA: Çekişmeyi ortadan kaldırmak

KÂTİB-İ ADL: Noter

KAT-I TARİK: Yol kesme suçu

KATL: Adam öldürme

KAVÂNİN-İ MÜEYYEDE-İ ŞER'İYE: Şer'i müeyyideleri olan kanunlar

KAVL-İ MÜCERRED: Delilsiz , senetsiz söz

KAVM-İ GAYR-İ MAHSÛR: Nüfusu yüzden fazla olan bir köy veya kasaba ahalisi

KAVM-İ MAHSÛR: Nüfusu yüzden aşağı olan mahal halkı

KAZA: Yargı, idare, hüküm, hâkimlik

KAZA-İ İLZAM: Davanın sübutuna karar verilmesi

KAZA-İ TERK: Davanın sâbit olmadığına karar verilmesi

KAZAYA ŞEBİH EDA: Vecibenin aynını teslim olmakla beraber kazaya benzeyen edâdır.

KAZAY-I DEYN: Borcu ödeme

KAZF:-İffet ve istikamet sahibi bir kadına zina isnad etmek

KÂZİB: Yalancı

KAZİYE-İ KÜLLİYE: Genel prensip

KAZİYE-İ MUHKEME: Kesinleşmiş hüküm

KAZÎ: Kadı, hâkim

KAZASKER: Askerî hâkim

KEFÂET: Karı koca arasında belli konulardaki denklik ve benzerlik

KEFÂLET-BİD-DEREK: Satılan istihkak iddiası ile zaptedildiğinde bedelini ifa ve teslim yahut satıcının nefsine kefil olmak

KEFÂLET BİN-NEFS: Şahsa kefil olmak

KEFÂLET BİL-MAL: Bir malın edasına kefil olmak

KEFALET-BİT-TESLİM: Bir malın teslimine kefil olmak

KEFÂLET-İ MUALLAKA: Şarta bağlı kefâlet

KEFÂLET-İ MUZÂFE: Gelecek bir zamana bağlı kefâlet

KEFÂLET-İ MÜNECCEZE: Şarta ve zamana bağlı olmayan kefâlet

KEFÎL ÜL-KEFÎL: Kefilin kefili

KELB-İ AK ÛR: Kuduz köpek

KELB-İ MUALLEM: Usta avcı köpeği

KEMÂ FİS-SÂBIK: Eskisi gibi

KENZ: Yer altında gömülmüş olup sahibi bilinmeyen kıymetli eşya, hazine

KERY: Ayıklama, kazma

KESÂN: Kimseler

KESB-İ -SALAH: İyileşmek, normalleşmek

KESB-İ YESÂR: -Zengin olma, varlıklı hale gelme

KESÎRÜL-VUKU': Çok vaki olan

KETEBE: Kâtipler

KETHUDA: Sekreter, yardımcı

KEYFE MÂ YEŞÂ:-Dilediği gibi

KEYFİYET-İ İSTİHKAK: İstihkak şekli

KEYL: Ölçmek, ölçek, kile

KEZÂLİK: Böylece

KIDEM: Eskiklik, kadimlik

KIRÂT: 0,225 gram'lık bir ağırlık ölçüsü, beş orta büyüklükteki arpa ağırlığı (Kırat-ı şer i)

KISAS: Bir cinayetin fâilini misli ile cezalandırmak

KISMET: Taksim etmek

KISMET-İ CEM': Otuz koyunun onar onar üçe bölünmesi gibi olan taksim (şayi hisseler belli mallarda toplanıyor)

KISMET-İ FERD: **KISMET-İ TEFRÎK:**

KISMET-İ KAZÂ: Mahkeme kanalıyla yapılan taksim

KISMET-İ RIZA: Hissedarların rızalarıyla yapılan taksim

KISMET-İ TEFRİK: Bir arsanın taksimi gibi ki (bir mal parçalara ayrılıyor)

KISM-I EVVEL: Birinci kısım

KISM-I SÂNÎ: İkinci kısım

KISM-I RÂBİ': Dördüncü kısım

KISM-I SÂLİS: Üçüncü kısım

KISTAS: Ölçü, terazi

KIYAS: Bir hukuki meselenin hükmünü o meseleye illet (ratio legis) yönünden benzeyen diğer bir mes'elede de kabul etmek

KIYEMÎ: Değeri ile ölçülen mal

KIYYE: Okka

KİRBAS: Ham bez

KİTAB: Değişik bab ve fasılları ihtiva eden fıkıh bahislerinin tamamı

KİTAB-I EVVEL: Birinci Kitap

KİTAB-I SANÎ : İkinci Kitap

KİTAS-I SÂLİS: Üçüncü Kitap

KİTAB-I RÂBİ': Dördüncü Kitap

KİTAB-I HÂMİS: Beşinci Kitap

KİTAB-I SÂDİS: Altıncı Kitap

KİTAB-I SÂBİ': Yedinci Kitap

KİTAB-I SÂMİN: Sekizinci Kitap

KİTAB-I TASİ': Dokuzuncu Kitap

KİTAB-I ÂŞİR: Onuncu Kitap

KİTAB-I HÂDÎ AŞER: Onbirinci Kitap

KİTAB-I SANİ AŞER: Onikinci Kitap

KİTAB-I SÂLİS AŞER: Onüçüncü Kitap

KİTAB-I RABİ' AŞER: Ondördüncü Kitap

KİTAB-I HÂMİS AŞER: Onbeşinci Kitap

KİTAB-I SÂDİS AŞER: Onaltıncı Kitap

KİTABÜL-İCÂRÂT: Kira akdi ile ilgili Mecelle'nin Kitabı

KİTAB-I KAZA: Yargılama Hukuku

KİSB: Kazanç

KURB: Yakın

KURB-İ DERECE: Mûrise bağlanmadaki yakınlık, derece yakınlığı; Örneğin, Oğul, mûrise oğlun oğlundan daha yakındır (Kurb-i derece)

KUVVET-İ KARÂBET: Mürise bağlanmada daha kuvvetli yakınlık, Ana baba bir kardeş, baba bir kardeşden daha kuvvetli yakındır.

KÜFV: Karı koca arasındaki benzerlik, denklik

KÜLLİYET: Umumilik, bütünlük

KÜREK CEZASI: Mahkumun ayağına pranga denilen demir bağlanmak sureityle infaz olunan ceza sistemi

—L—

LÂ: Hayır

LAÂELETTA'YİN: Rastgele

LAFZ: Söz

LAHM: Et

LAKÎT: Buluntu çocuk

LEDEL-HÂCE: İhtiyaç duyulduğunda

LED'EL-İ'LAM: İlam edildiğinde

LED'EL-MUTALEBE: Talep edildiğinde

LEDET-TENSİB: Uygun görüldüğünde

LED'ET-TESLİM: Teslim sırasında

LEVÂZIM VE TEFERRÜAT: Teferrüat

LİÂN: Koca tarafından karısına zina isnad edilmesi halinde, her ikisinin hâkim huzurunda şer'î usulüne uygun olarak yemin etmeleri ve la'netleşmeleriyle evlenmenin sona ermesi

LİEB: Baba bir

LİEBEVEYN: Ana baba bir

LİÜM: Ana bir

LONCA: Osmanlı ticaret ve esnaf odaları

LÜKATA: Buluntu mal

—M—

MAÂNİ: Manalar

MA BA'D: Sonrası

MÂ BİHİT TEMEDDÜN: Medenileşme vesilesi

MADDE-İ ÂNİFE: Önceki madde

M'ADÛM: Mevcut olmayan

MÂDÛN: Alt rütbe ve kademe

MÂFEVK: Üst rütbe ve kademe

MAFİ'L-YED: Elde kalan

MAĞBÛN: Aldanan kimse

MAĞRÛS: Dikili

MAĞRÛSÂT: Ağaçlar

MAĞSÛB: Haksız olarak alınan mal

MAĞSÛBUN MİNH: Malı zorla alınmış kimse

MAĞŞÛŞ: Karışık, kalp

MAHDÛD: Sınırlı

MAHALL-İ MUAYYEN: Belirli bir yer

MAHALL-İ MAHÛF: Tehlikeli yer

MAHALLÜL-BEY: Satım akdinin konusu

MAHCÛRÎN: Hacr altına alınanlar

MAHKEME-İ TEMYİZ: Yargıtay

MAHKÛMUN ALEYH: Aleyhine hükmolunan kimse

MAHKÛMUN BİH: Kendisi ile hükmedilmiş olan şey

MAHKÛMUN LEH: Lehine hükmolunan kimse

MAHLÛL: İntikal hakkına sahip mirasçısı olmayarak ölen kimseden kalmış mîrî ve mevkuf arazi

MAHLÛT: Karışık

MAHMÛLEN: Yüklü olarak

MAHREC: Payda

MAHREM: Kendisiyle evlenmesi yasak olan hısım

MAHTÛBE: Nişanlı kız

MAHTÛM: Mühürlü

MAÎB: Kusurlu

MÂİL-İ İNDİHÂM: Yıkılmaya yönelik

MAKALE: Tek bahis üzerine kaleme alınan şey

MAKALE-İ SÂNİYE: İkinci makale

MAKARR-I NİSVAN: Evin avlusu gibi kadınların çıktıkları ve çıkmak ihtiyacında bulundukları yer

MAKASID: Maksatlar

MAKBÛLÜŞ ŞEHÂDET: Şahitliği kabul edilen

MAKDÛR: Güç yetirilebilir, mümkün

MAKDÛRÜL-İSTİFÂ: Temini ve elde edilmesi mümkün olan

MAKDÛR'ÜT-TESLİM: Teslimi mümkün olan

MAKİSÜN ALEYH: Kendisine kıyas yapılan hukukî mesele

MAKLÛAN KIYMET: Yıkılmış ve sökülmüş olarak kıymet

MAKSÛM: Taksim edilecek şey

MA'KÛDÜN ALEYH: Akdin konusu

MAKULE: Kategori

MAAL-YEMİN: Yeminli

MAL-İ MAHLÛT: Karışık mal

MAL-İ MEKFÛLÜN BİH: Kefil olunan mal

MAL-İ MÜŞTERÂ: Satın alınan mal

MA'LÛMÜL-MİKDAR: Miktarı bilinen

MAL-İ MUHREZ: İhraz edilen mal

MAL-İ MÜTEKAVVİM: İhraz edilen mal; intifa' câiz olan mal

MÂMELEK: Malvarlığı

MA'MÛLÜN BİH: Yürürlükte olan, kendisiyle amel edilen

MAAN: Beraberce

MANİ-İ İRS: Miras engeli

MANİ-İ MÜNAZAA: Çekişmeye engel

MAN-İ RED: İstirdada engel olan şey

MARAZ: Hastalık

MARAZ-I MEVT: Kendisinde ölüm korkusu bulunan ve arada iyileşmeden ölüme müncer olan hastalık

MA'REZ-İ HÂCET: İhtiyaç anı, lüzumu olan yer

MÂRE: Umumi yollardan geçenler

MASARİF-İ SARRAFİYE: Kambiyo masrafları

MASLAHAT-I ASR: Çağın gereği

MASNÛ': İstisna' akdinin konusu olan şey

MASRÛF: Sarfedilen

MA'TÛH: Bunamış, aklı zayıf olan

MAZARRAT: Zarar

MAZARRAT-I MELHÛZA: Muhtemel zarar

MAZİ SIYGASI: Dili geçmiş zaman kipi

MAZMÛN: Tazmini gereken şey

MEBÂNÎ: Sözün kalıpları, lafızlar

MEBDE-İ SİNN-İ BÜLÛĞ: Ergenlik yaşının başlangıcı

MEBÎ: Satılan mal

MEBLAĞ-I MEZBUR: Adı geçen meblağ

MEBNİYYEN KIYMET: Binaların bulundukları, durdukları yerdeki hali ile kıymeti

MECHÛLÜN-NESEB: Doğum yerinde babası bilinmiyen kimse

MECLİS-İ BEY': Alım satım meclisi

MECLİS-İ ŞER': Yargılamanın yapıldığı celse

MECMÛ': Toptan, tüm

MECMÛ-İ DEYN: Borcun tamamı

MECNÛN: Akıl hastası

MECNÛN-I GAYR-İ MUTBIK: Gelgit akıl hastası

MECNÛN-I MUTBIK: Devamlı akıl hastası

MECÛR: Kiralanan

MEÇHÛLÜL-AHVÂL: Durumları bilinmeyen

MEDENİYYÜT-TAB': Yaratılıştan medeni

MEDYÛN: Borçlu

MEDYÛN-I MÜFLİS: İflas halinde olan borçlu

MEFHÛM: Sözün asıl manasından başka delâlet ettiği mana

MEFKÛD: Haberi kesilip ölüm ve dirimi bilinmeyen şahıs, gâib

MEFRÛGUN BİH: Ferağ olunan mal

MEFRÛĞUN LEH: Kendisine mal ferağ olunan kimse

MEHÂBET-İ MECLİS: Mahkemenin vakarı

MEHÂKİM: Mahkemeler

MEHR: Evlenme bedeli

MEHR-İ MUACCEL: Peşin mehir

MEHR-İ MÜECCEL: Veresiye mehir

MEKÂN-I İFÂ: İfa yeri

MEKÂN-I TESLİM: Teslim yeri

MEKFÛLÜN ANH: Kendisine kefillik edilen kimse

MEKFÛLÜN BİH: Kefilin teslim veya ifasını taahhüt ettiği şey

MEKFÛLÜN LEH: Alacaklı (Kefalette)

MEKÎLÂT: Kile ile ölçülebilen şeyler

MEKÎN: Vakarlı , temkinli

MELÎ: Zengin

MELLAH: Gemici, kaptan

MEMLÛK: Mülk mal, köle

MEMNU': Yasak olan şey

MENÂFİ-İ A'YÂN: Eşyanın menfaatleri

MENÂFİ-İ EMÎRİYE: Devlet menfaatleri

MENÂFİ-İ MAKSÛDE: Kira akdinde kiralanandan amaçlanan menfaatler

MENÂFİ-İ UMUM: Kamu yararı

MENÂFİ-İ VAKF: Vakıf malların temin eylediği faydalar

MEN ALEYHİN-NAFAKA: Nafaka vermekle mükellef olan kimse

MEN-LÂ YÜREDDÜ-ALEYH: Mirasta, belirli pay sahiplerinin payları, meselenin paydasından eksik olması sebebiyle arta kalan kısımdan kendisine hak ve hisse tanınmamış olan karı veya koca

MEN-LEHÜL-İSTİĞLAL: Vakfın geliri kendisine şart kılınan şahıs

MEN-LEHÜS-SÜKNÂ: Sükna hakkı sahibi

ME'NÛS: Alışılmış

MENÛT: Bağlı

MERÂFIK: İrtifak hakları, binanın levazımatı

MERÂTİB-İ ŞÛF'A: Şüf'a dereceleri

MERCİ: Görev

MEREMMET: Onarım, ıslah ve ta'mir

MERHÛN: Rehin verilen mal

MER'İYYÜL—İCRA: Yürürlükte olan

MESÂĞ: İzin, ruhsat, cevaz

MESAĞ-I ŞER'Î: Şeriatın verdiği izin ve müsaade

MESÂİL-İ ŞER'İYYE-İ AMELİYE: Pratik şer'î meseleler

MESÂİL-İ FER'İYE: Tatbikî meseleler

MESÂLİH-İ VAKIF: Vakfa ait işler

MESÎL-İ MÜŞTEREK: Ortak mecra irtifakı

MESKÛKÂT: Damgalı madeni paralar

MESKÛKÂT-I HÂLİSE: Katkısız paralar

MESKUKÂT-I MAĞŞÛŞE: Geçmez, kalp paralar

MESMU' OLMAK: Davasına bakılmak

MEŞFU': Şuf'a hakkını ilgilendiren gayrimenkul

MEŞFÛUN BİH: Şüf'a hakkı olanın komşu veya ortak olduğu gayrimenkul

MEŞHÛD: Gözle görülen şey

MEŞHÛDÜN ALEYH: Aleyhine şahitlik yapılan

MEŞHÛDÜN BİH: Şehadetin konusu

MEŞHÛDÜN LEH: Lehine şahitlik yapılan

MEŞRÛT: Şartlı, şarta bağlı

MEŞRÛTA: Vakıf görevlilerinin (imam, doktor gibi) ikametine mahsus vakıf ev

MEŞRÛTUN LEH: Vakfeden tarafından vakfın geliri kendisine şart olunan cihet

META': Alım satım konusu olan herçeşit mal

MEÛNET: Masraf

MEÛNET-İ KERY: Temizleme ve ıslah masrafı

MEÛNET-İ RED: İade masrafı

MEVÂDD: Maddeler, meseleler

MEVÂDD-I ÂNİFE: Biraz evvel geçen maddeler

MEVÂNİ-İ İRS: Miras engelleri

MEVÂNİ-İ RUCU': Hibeden dönmeye engel olan haller

MEVHÛB: Bağışlanan mal

MEVHÛBÜN LEH: Bağışlanan

MEVKÛFEN: Bağlı olarak

MEVLÂ: Köle ve câriye âzad eden kimse

MEVLEL-ATÂKA: Bir köle veya cariye azad etmiş kimse

MEVLEL-MÜVÂLÂT: Velâ akdi yapan şahıslardan mevlây-ı a'lâ olan kimse

MEVRİD-İ NASS: Hakkında ayet ve hadisden kesin delil bulunan husus.

MEVSÛK: Sağlam

MEVT: Ölüm

MEVZÛN: Ağırlık ölçüsü ile alınıp verilen şey

MEVZÛNÂT: Mevzun kelimesinin çoğulu Tartılabilen şeyler

MEZRÛAT: Metre ile ölçülebilen şeyler, ekili şeyler

MEZRÛAT-I SÂİRE: Diğer ekili şeyler

MEZÛN: Tasarrufa izin verilen mümeyyiz küçük; özel yetkili

MİKDAR-I MEBÎ: Satılan şeyin miktarı

MİKDAR-I SİHAM: Paylar miktarı

MİKDAR-I ZAMÂN: Tazminat miktarı

MÎL: 1852 metrelik mesâfe

MİLK: Mülkiyet, birinin tasarrufu altında bulunan şey, çoğul emlâk

MİN GAYR-İ AKD VE BİLÂ-İZİN: İzinsiz ve bir bir akde dayanmaksızın

MİN GAYR-İ ZİKRİN: Zikredilmeksizin

MİN HAYSİL MECMU: Toplu olarak

MİNVAL: Tarz, şekil

MÎRÎ ARÂZÎ: Kuru mülkiyeti devlete ait olarak devlet tarafından tasarruf hakkı fertlere tahsis ve tefviz olunan arazi

MİSKAL: 20 kırat—4,5 gram ağırlığında bir ağırlık ölçüsü

MİSLÎ: Çarşı ve pazarda eşi ve benzeri bulunabilen eşya, buğday gibi.

MUADDÜN LİL-İSTİĞLAL: Kiraya vermek üzere hazırlanmış gayrimenkul veya menkul mal

MUALLEM: Ta'limli

MUAMELÂT-I CİVARİYE: Komşuluk hukuku

MUÂR: Emanet olarak alınan şey

MUÂVENET: Yardımlaşma

MUÂVAZA: İki şeyi birbirine bedel olarak vermek, ivazlı akitler

MÛCEB: Gereği

MÛCİB: İcap eden,

MÛCİR: Kiralayan

MÛCİZ: İcazet veren

MUDÂREBE: Sermaye ve emeğin birleşmesi ile meydana gelen şirket

MUDÂREBE-İ MUTLAKA: Kayıtsız mudarebe şirketi

MUDÂREBE-İ MUKAYYEDE: Sınırlı yetkili mudarebe şirketi

MUDÂRİB: Mudarebe şirketinde sermayeyi kullanan

MUHÂBÂT: Rayiç değerden aşağıya satmak

MUHAKKEM: Hâkem tayin edilmiş, edilen

MUHAKKİKÎN-İ FUKAHA: Yetkili ve araştırmacı-İslam hukukçuları

MUHÂLAA : Karı tarafından ivazlı veya ivazsız olarak, kocaya evliliği sona erdirme teklifinin yapılması, Karı kocanın anlaşarak boşanmaları. İvazsız olanına genellikle mübâraa da denir.

MUHÂLÜN-ALEYH: Kendi üzerine havâleyi kabul eden kimse

MUHÂLÜN BİH: Havale olunan mal

MUHÂLÜN LEH: Havale akdinde borçlu olan taraf

MUHARREMÂT: Evlenmeleri yasak olan kadınlar

MUHASAMA: Çekişme

MUHÂYEE: Taksimi mümkün olmayan bir malı sıra ile kullanmak; menfaatin taksimi

MUHAYYERLİK: Diğer tarafın rızasına gerek olmaksızın akdi feshedebilme yetkisi

MUHÎL: Havale eden

MUHSAN: Âkıl, bâliğ, hür ve evli bulunan erkek

MUHSANE: Âkıl, bâliğ, hür, evli ve iffetli kadın

MUHTEKİR: İhtikâr yapan, vurguncu

MUHTEL: Bozuk, karışık

MUHTELİFÜL-MENFAA: Menfaatleri ayrı

MUHTELL'ÜŞ-ŞUUR: Şuuru bozuk

MUÎR: Malını başkasına âriyet veren

MUKABELE BİL-MİSİL: Misillemede bulunmak, yapılan muameleyi aynen tekrarlamak

MUKABELE BİZ-ZARAR: Zararla karşılık verme

MUKADDEM: Önce

MUKADDİME: Önsöz

MUKARRUN BİH: İkrar olunan hak

MUKARRUN LEH: Kendisi için bir hak ikrar olunan şahıs

MUKARRUN LEH BİN - NESEB ALEL-GAYR: Başkası üzerine neseb

ikrarı suretiyle hısımlığı kabul olunan kimse

MUKÂSEME: TARÎKÎ: Mirasçılardan bazısı nesebi ikrar olunan bir şahıs hakkındaki ikrarı kabul ve bazısı inkâr ettiğinde ikrar eden mirasçının payı kendisi ile ikrar olunan arasında eşit olarak taksim olunur. İnkâr edeninki tam olarak kendisine verilir. Bu şekildeki taksim metoduna mukaseme tarîki denir.

MUKATAA: Yer için tayin olunan kira bedeli, hükr; icâre-i zemin

MUKATAALI AKÂRÂT-I MEVKÛFE: Üzerine bina yapılmak ve ağaç dikilmek üzere her yıl ecrimisline eşit tayin olunan kira bedeli karşılığında kiralanan vakıf gayrimenkuller

MUKAVELÂT MUHARRİRİ: Noter

MUKIRR: İkrar eden

MUKTAZİ: Gerekçe,

MUNSAB: Dökülen yer

MÛRİS: Miras bırakan

MÛSÂBİH: Vasiyet olunan şey

MUSÂHERET: Evlenme ile meydana gelen hısımlık

MUSÂLEHÜN ALEYH: Sulh bedeli

MUSÂLEHÜN ANH: Sulhda iddia edilen şey

MUSÂLİH: Sulh akdi yapan taraf

MÛSÎ: Vasiyet yapan, vasi tayin eden

MUTALLAKA: Kocasından boşanmış kadın

MU'DEDDE: İddet bekleyen kadın

MU'TEDDÜN BİH: Normal, mutad

MUTTAZAH: Açık olarak anlaşılan

MUVÂCEHE: Yüzleşme

MÜBÂDELE-İ EMVAL: Malların mübadelesi

MÜBÂH: Serbest (Dinen veya hukuken sakıncasız)

MÜBÂŞİR: Aslî fâil

MÜBÂŞERETEN İTLÂF: Bir şeyi bizzat telef etmek

MÜBÂYAA: Satın almak

MÜBÂYENET: İki sayının birden başka ortak böleninin bulunmaması, 5 ile 8 gibi

MÜBDI': Sermaye veren

MÜCAZÂT-I ŞAHSİYE: Şahsi cezalar

MÜCÂZEFETEN: Götürü usul ile

MÜCER: Kiralanan

MÜCTEHİD: İslam hukukunun kaynaklarından dinî ve dünyevî muamelelere dâir hükümler çıkaran ehliyetli hukukçu

MÜDDEÂALEYH: Davalı

MÜDDEÂBİH: Dava konusu olan şey

MÜDDEÎ: Davacı

MÜDDET-İ İCARE: Kira süresi

MÜDDET-İ MA'LÛME: Belirli süre

MÜDDET-İ SEFER: Normal yürüyüş ile üç günlük mesâfe

MÜDDET-İ SEFER-İ BAÎD: Uzun yolculuk süresi 18 saatlik yol

MÜEDDİ: Sebep olan

MÜESSESÂT-I HAYRİYE: Hayır cihetlerine tahsis edilmiş müesseseler

MÜFÂVİZAYN: Müfavaza ortaklarının tarafları

MÜFEVVAZ: Havale edilmiş mesele

MÜFTİ: Fetva veren

MÜKÂRÎ: Kiralayan

MÜKÂTEBE: Yazılı, yazışma

MÜKEZZİB: Yalanlayan

MÜKREH: İkraha maruz kalan şahıs

MÜKREHÜN ALEYH: İkrah edilen iş

MÜKREHÜN BİH: İkrah ve tehdidi oluşturan şey

MÜLÂANE: Karıya zina isnadı suretiyle hâkim huzurunda yapılan yeminle boşanma

MÜLÂYİM: Uygun

MÜLK-İ MÜVERRAH: Tarihli mülkiyet

MÜLK-Ü AKAR: Gayrimenkul mülkiyeti

MÜLTEKAY-I NESEB: Hısımlıkta zümrenin kökü

MÜLTEZİM: Devlet gelirlerinden bazılarının tahsilini üstlenen şahıs

MÜMKİNÜT-TAHARRUZ: Sakınması mümkün

MÜMTED: Sürekli

MÜMTENİ: İmkânsız

MÜMZÂ: İmzalı

MÜNÂFÎ: Aykırı

MÜNÂKALE: Bütçede bir kısım meblağın bir maddeden diğer maddeye veya bir fasıldan diğer fasla nakledilmesi

MÜNÂSEFETEN: Yarı yarıya bölüşerek

MÜNAZAUN FÎH: İhtilaflı dava

MÜN'AZİL: Azledilen

MÜNECCEZEN: Şarta bağlı ve gelecek zamana muzaf olmayarak

MÜNHACİR: Hacr altına alınmış

MÜNHEDİM: Yıkılmış

MÜNKASİM: Bölünmüş

MÜNKAZİ OLMAK: Sona ermek

MÜNKİR: İnkâr eden

MÜNTAFAÜN BİH: İntifaa elverişli olan şey

MÜNTEHÂY-I SİNN-İ BÜLÛĞ: Ergenlik yaşının sonu

MÜNTEKIZ: Bozulan

MÜRABAHA: Malı kendisine mal olandan fazla fiyatla satmak; kanuni haddinden fazla fâizle borç para vermek

MÜRAFAA: Duruşma, mahkemeye verme

MÜRÂHİK: Büluğ çağının son sınırı olan 15 yaşını bitirip de bâliğ olmayan veya başlangıcı olan 12 yaşını bitirip de bâliğ olmayan erkek cocuk

MÜREBBİ: Terbiyeci

MÜRSELÜN İLEYH: Kendisine haber gönderilen

MÜRSİL: Elçi gönderen

MÜRTED: İslâm dininden dönen

MÜRTEHİN: Rehin olarak alınan

MÜRTEŞİ: Rüşvet alan

MÜRTEZİKA: Vakfın menfaatleri kendilerine şart kılınan kimseler; vakfın gelirinden maaş ve tayinat alan kimseler

MÜSÂKÂT: Bir taraftan ağaç diğer taraftan bakım yapmak ve elde edilecek meyveleri aralarında taksim olunmak üzere kurulan bir çeşit ortaklık; iştirakli hasılat kirası; yarıcılık da denebilir.

MÜSÂVEME: pazarlık yaparak bir malı satın almak

MÜSEKKAF: Ev, han, mağaza gibi gelir getiren üstü örtülü binalar

MÜSELLEMÂT: Herkesçe kabul edilen hükümler

MÜSEMMEN: Semen karşılığında satılan şey

MÜSENNÂT: Sınır, su bendi ve su arklarının kenarı

MÜŞEVVEŞ: Düzensiz, karışık

MÜSTA'MİLİN: Kullananlar

MÜSTEÂR: Âriyet olarak alınmış şey

MÜSTEBDI': Sermaye alan

MÜSTEBÎNÜL-HİLKA: A'zaları belirmiş cenin

MÜSTE'CER: Kiralanan

MÜSTE'CERÜN-FÎH: Hizmet akdinin konusu

MÜSTECİR: Kiracı

MÜSTEGALLÂT: Gelir getiren mallar

MÜSTAĞNÂ ANH EVKAF: Kendisine ihtiyaç kalmayan vakıflar

MÜSTAHLAS GEDİK: Bulunduğu yerden ayrılıp yine orada kalmış olan gedik

MÜSTEĞRAK BİD-DEYN: Tereke miktarının mûrisin borçlarından az olması; borca boğulmuş

MÜSTEHİKK-İ TAPU: Tapuya hak kazanmış mîrî arazi

MÜSTEHİKKÜL-KAL': Sökülebilir, yıkılabilir

MÜSTEKAR GEDİK: Belirli bir gayrimenkulde kararı bulunan gedik

MÜSTEKRIZ: Ödünç alan

MÜSTEMİRRAN: Devamlı olarak

MÜSTENTIK: Sorgu hâkimi

MÜSTERZİ': Süt arısı tutan

MÜSTESNA EVKAF: Evkaf idaresinin müdahalesi olmayarak mütevellileri tarafından idare olunan eizze ve guzat vakıfları

MÜSTESNİ': İstisna akdinde iş veren

MÜSTEVDA-I ÂHER: Başka bir vediayı alan

MÜSTEV'İB: Kaplayan

MÜŞAREKET: Ortaklaşma

MÜŞÂRİK: Ortak

MÜŞRİF-İ VAKF: Mütevellinin tasarruflarını kontrol eden kimse

MÜŞTEHİR: Meşhur olan

MÜTEALLIK: Ait, ilgili

MÜTEASSİR: Zor

MÜTEBÂYİÂN: Alıcı ile satıcı

MÜTECEZZİ: Parça parça ayrılabilen

MÜTEEZZİ: Eziyet çeken

MÜTEFÂVİT: Birbirinden farklı

MÜTEGALLİBE: Zorba idareci ve isyancılar

MÜTEHÂSIMEYN: Davada taraflar

MÜTEKAVVİM: İntifa' câiz olan; ihraz edilmiş mal

MÜTEKELLİM ALEL-VAKF: Vakıf üzerinde söz sahibi

MÜTEKELLİM-İ VÂHİD: I. Tekil şahıs

MÜTELÂHIK: Birbiri ardından yetişip birleşen

MÜTEAMMİD: Bilerek kasden yapan

MÜTERÂFİAN: Duruşmanın tarafları

MÜTESÂRİÜL-FESÂD: Çabuk bozulan

MÜTESÂVİ: Birbirine eşit

MÜTEŞÂİB: Kollara ayrılan

MÜTEŞÂRİK: Birbirleriyle ortak olanlar

MÜTETÂBİÜL-VÜRÛD: Ardı arkası gelmeden akan

MÜTTEFİKUL-MENFAA: Menfaatleri ayni

MÜTTEHİDÜL-CİNS: Cinsleri ayni olan

MÜTTEZİ': Geniş

MÜTEVELLİ: Vakfın işlerini şer'i hükümler ve vakfedenin şartları dâiresinde idare eden şahıs

MÜTLİF-: Telef eden

MÜVEKKİL: Vekâlet veren

MÜVEKKELÜN BİH: Vekâlet akdinin konusu olan şey

MÜVELLÂ: Belli bir davayı fasletmek üzere görevlendirilen hâkim

MÜZÂRAA: İştirâkli hâsılât kirası, yarıcılık

MÜZÂRİ' SIYGASI: Şimdiki zaman kipi

MÜZÂYEDE: Açık artırım

MÜZÂHİM: Zahmet veren

—N—

NAFAKA-İ EKÂRİB: Usul, fürû ve civar hısımlarının vereceği nafaka

NAFAKA-İ İDDET: Boşanan kadın için iddet içinde verilmesi gereken nafaka

NAFAKA-İ MAKZİYYE: Mahkemece takdir olunan nafaka

NAFAKA-İ MARZİYE: Rızaen takdir olunan nafaka

NAFAKA-İ MUACCEL : İşlemeden verilen nafaka

NAFAKA-İ MÜSTEDÂNE: Borç ile tedârik olunan nafaka

NÂFİZ: Geçerli

NÂİB: Kadı vekili

NAKÎB-İ İMÂRET: Aşhane âmirinin yardımcısı

NAKZ: Bozma

NAM-I MÜSTEÂR: Eğreti ad

NÂS: İnsanlar

NÂZIR: Bakan, vakıf işlerini kuntrol eden makam.

NÂZIR-I DİVAN-I AHKÂM-I ADLİYE: Adalet Bakanı

NEAM: Evet

NEF': Fayda

NEF'AN LİL-KANUN: Kanun yararına

NEF'-İ MAHZ: Mutlak yarar

NEFY-İ MİLK: Mal kendisinin olmadığını beyan

NEFY-İ MÜLK: Mülkiyetin başkasına ait olduğunu ikrar

NESLEN BA'DE NESLİN: Nesil nesil

NIKZ-I VAKF: Vakfın enkazı

NISF-I UŞUR: Yirmide bir

NISIF: Yarı, yarısı

NİFAS: Lohusalık

NİKÂH: Evlenme

NİSAB: Dinî bazı görevlerin ifası için şer'an belirlenmiş olan mal, servet veya adet miktarı

NİZAMNAME: Tüzük

NOKSAN-I ARZ: İşletilmesinden dolayı arazinin değer kaybı

NÜKÛL: Vazgeçme

—Ö—

ÖRF-Ü TÂRÎ: Sonradan meydana gelen örf

ÖRF Ü BELDE (GEDİĞİ) Bazı arsalar üzerine bina yapmak ve ağaç dikmek ve bunların arsa ve arazi üzerinde durması karşılığında arsa sahiplerine hersene belirli bir kira vermek şeklindeki intifa

ÖZR: Haklı sebep

—P—

PAFTOS (GEDİĞİ) - ÖRF Ü BELDE

PRANGA BEND: Osmanlı Devleti idaresinde, ağır cezalı mahkûmlara ayağına zincir bağlanmak suretiyle tatbik olunan infaz şekli

—R—

RABBÜL-MAL: Mudarebe ortaklığında sermaye sahibi

RÂBİAN: Dördüncü olarak

RÂHİN: Borç karşılığında rehin veren kimse

RAİYYE: Tebea

RAKABE: Her şeyin aslı ve zatı; kuru mülkiyet

RAKKAS: Oynayan

RÂŞÎ: Rüşvet veren

RÂYİHA-İKERÎHE: Pis koku

RECM: Suçluyu beline kadar toprağa gömüp taşlayarak idam etmek

REDA': Süt emmek

RED: Mûrisin asabe mirasçısı bulunmaması halinde, karı ve kocanın dışındaki farz sahibi mirasçılara belirli hisseleri verildikten sonra artanı kendilerine tevzi; bu şekilde miras taksim usulüne reddiye denir

REDDİYE: Red

REFTE REFTE: Azar azar

REHN-İ MÜSTEÂR: Rehin etmek üzere âriyet almak, âriyet aldığı şeyi rehnetmek

RESÛL: Elçi

RE'SÜL - MAL: Sermaye

RIDA': Reda'

RİBÂ: Fâiz

RİBH: Kâr

RİC'Î TALÂK: Dönülebilir boşanma

RİKKİYET: Kölelik, câriyelik

RİSÂLET: Bir kimsenin bir sözü diğerine tebliğ etmesi

RUBU': Dörtte bir

RUHAS: Ruhsatlar

RÜCU': İrade beyanının geri alınması

RÜKÛB: Binmek

RÜ'YET-İ DAVA: Davaya bakma

RÛZ: Gün

RÛZ-I KASIM: Kasım ayının ilk günü

—S—

SABÎ: Çok küçük erkek çocuk

SÂBİAN: Yedinci olarak

SABİYY-İ GAYR-I MÜMEYYİZ: Mümeyyiz olmayan küçük

SABİYY-İ ME'ZÛN: Tasarrufa izin verilen küçük

SADAKA: Sevab için fakirlere karşılıksız verilen mal

SADAKA-İ MEVKUFE: Vakıf

SÂDİSEN: Altıncı olarak

SAFKA-İ VÂHİDE: Tek pazarlık, teksel sıkışma, toptan

SAĞÎR: Küçük

SAHİB-İ FİRAŞ: Hasta

SÂİK: Sürücü

SAK: Hâkim tarafından tanzim olunan ilam, hüccet, berat v.s.

SÂKIT: Hükümsüz; mirastan mahrum olan kimse,

SAKY: Sulama

SALÂHİYYET: Yetki

SÂLİFÜZ-ZİKR: Adı geçen

SÂLİSEN: Üçüncü olarak

SANÎ': İstisnâ akdinde iş yapan

SANİYEN: İkinci olarak

SAYD: Av

SAYD-I BAHRÎ: Deniz avcılığı

SAYD-I BERRÎ: Kara avcılığı

SAYD-I MÂHÎ: Balık avcılığı

SAYYÂD: Avcı

SEBEB-İ ŞERÎ: Şer'î gerekçe

SEBEB-İ TEMELLÜK: Mülkiyetin sebebi

SEBK: İlam ve hüccet gibi vesikaların anlamı

SEBK-İ DAVA: Önceden dava açılmış olması

SEFEH: Malım boş yere harcayarak israf etmek

SEFÎH: Parasını pulunu israf eden budala

SEHM: Pay

SEKR: Sarhoşluk

SELEM: Semen peşin ve mebi veresiye olan akit' alevra satış

SEMEN: Bedel, kıymet, paha

SEMEN-İ MİSİL: Rayiç ve değer bedel

SEMEN-İ MÜSEMMÂ: Taraflarca tesbit edilen değer, bedel

SEVM-İ NAZAR: Bir malı görmek veya göstermek üzere alıp pazarlık etmek

SEVM-İ ŞİRÂ: Bir malın satıcı tarafından fiyatlandırılıp muhayyer olarak satlığa çıkarılması

SEVR-İ NATÛH: Süsken öküz

SEYYİB: Dul

SIFAT-I ÂRIZA: Sonradan meydana gelen sıfatlar, ârızalar

SIĞÂR: Küçükler

SIHHAT-İ İCÂRE: Kira akdinin geçerliliği

SIHR: Evlenme ile ortaya çıkan hısımlık ve hısımlar

SİCİLLÂT-I MAHÂKİM: Mahkeme sicileri

SİCİLLÂT-I ŞER'İYE: Şer'iiye mahkemelerinden verilen kararların yazıldığı defterler

SİM MECİDİYE: 20 kuruş değerinde gümüş para

SİNÎN: Seneler

SİNN-İ BÜLÛĞ: Bülûğ yaşı

SİNN-İ İYAS: Hayız halinin sona erdiği yaş

Sİ'R: Narh, fiyat

SİRKAT: Hırsızlık

SİYÂNET: Koruma

SUKUT-U HAK: Hakkın düşmesi

SULBİYE: Bir kimsenin öz kızı

SULH ANİL A'YÂN: Mal üzerine yapılan sulh

SUN' VE TEADDİ: Kasıt ve ihmal

SURET: Kopya, şekil

SÜLÛK: Gitme

SÜLÜSÂN: Üçte iki

SÜLÜSÜL-MAL: Malın üçte biri

SÜTRE: Perde

—Ş—

ŞÂHİD-İ ZÛR: Yalancı şahit

ŞAHS-I SÂLİS: Üçüncü şahıs

ŞART-I VÂKIF: Vakfedenin vakfına ait arzularını ifade eden beyanı

ŞEÂİR-İ VAKF: Vakfın devamı için zaruri olan ihtiyaçlar

ŞEBÎH: Benzer

ŞEFÎ': Şüf'a hakkı olan kimse

ŞEHNİŞÎN: Balkon

ŞEHR-İ ÂTÎ-HULÛLÜ: Gelecek ayın girmesi

ŞEHRİYYE: Aylık

ŞERÂİT-İ İN'İKAD: Akdin temel şartları

ŞERÂİT-İ SIHHAT: Geçerlilik şartları

ŞERİK: Ortak

ŞETM: Sövmek, hakaret etmek

ŞEYHÜL-İSLAM: Müftü, kadı ve ilim adamlarının mercii olmak üzere Padişah tarafından fetva makamına tayin olunan zat

ŞİBH-İ AMD: Katli meşru olmayan bir kimseyi yaralayıcı olmayan ve genellikle öldürücü vasfı bulunmayan âletler ve eşya ile kasden öldürmek

ŞİRB: Ekin ve hayvan sulama nöbeti; kaynak irtifakı

ŞİRB-İ HAS: Özel kaynak irtifakı

ŞİRKET-İ AKD: Ortaklık sözleşmesi

ŞİRKET-İ A'MÂL: Emek ortaklığı

ŞİRKET-İ AYN: Belirli ve mevcut olan bir malda ortaklık

ŞİRKET-İ CEBRİYE: İştirâk halinde mülkiyet

ŞİRKET-İ DEYN: Alacakta ortaklık

ŞİRKET-İ EBDAN: Şirket-i a'mal

ŞİRKET-İ EMVAL: Sermaye ortaklığı

ŞİRKET-İ İBÂHA: Kamuya ait olan şeylerde iştirâk; denizler, nehirler gibi

ŞİRKET-İ İHTİYÂRİYE: Müşterek mülkiyet

ŞİRKET-İ İNÂN: Ortakların sermaye ve kâr payları arasında tam eşitlik şart edilmeyen şirket çeşidi

ŞİRKET-İ MUDÂREBE: Mudarebe

ŞİRKET-İ MÜFÂVAZA: Ortakların sermaye ve kâr payları eşit olan şirket çeşidi

ŞİRKET-İ MÜLK: Ortak mülkiyet

ŞİRKET-İ SANAYİ: Şirket-i A'mal

ŞİRKET-İ TEKABBÜL: Şirket-i A'mal

ŞİRKET-İ VÜCÛH: Kredi ile mal alıp satmak üzere kurulan şirket

ŞUKÛFE: Çiçek

ŞÜF'A HAKKI: Önalım hakkı

ŞÜPHE-İ TASNÎ: Uydurmacılık şüphesi

ŞÜYÛ: Henüz taksim edilmemiş maldaki şayi hisse

ŞÜYÛ-U ASLÎ: Aslen mevcut olan şüyû

ŞÜYÛ-U TÂRÎ: Aslen mevcud olmayıp sonradan meydana gelen şüyû,

—T—

TAADDÎ: Örf-adet ve kanunların hilafına hareket etmek; isteyerek ve zarar kasdı ile bir işi yapmak; ihmal; tedbirsizlik

TAADDÜD: Birden çok olma

TAADDÜD-İ ZEVCÂT: Birden fazla kadınla evlenmek

TAAMMÜD: Bir işi bilerek kasden yapmak

TAAYYÜN: Belirlenme, ortaya çıkma

TAB'-I-İNSANÎ: İnsan tabiatı

TA'DİL: Kanun ve benzerlerinin değiştirilmesi

TAĞRİR: Hile, iğfal, aldatma

TAHCİR: Arazinin etrafını taşla toprakla çevirmek

TAHDİD: Sınırları tayin etmek

TAHDİD-İ SİN: Yaşın sınırlandırılması

TAHKİM: Bir ihtilaf ve anlaşmazlığın halli için hakem tayin etmek

TAHKİM-İ HAL: Bir şeyin görünüşü ne ise o hale itibar olunmak

TAHKİMNÂME: Hakem sözleşmesi

TAHLİF: Yargılamada hasımlardan birine yemin teklifi

TAHLİF-İ ŞUHÛD: Şahitlere yemin ettirmek

TAHN: Öğütme, öğütülme

TAHRÎRÎ BEYYİNE: Yazılı delil

TAHSİSAT KABİLİNDEN VAKIF: Mîrî araziden iken irsadî bir şekilde vakfedilmiş yerler

TAHSİS-İ SAHİH: Doğrudan doğruya hükümdar veya naibi tarafından yapılan tahsisli vakıflar

TAHTANÎ: Alt kat

TAKAYYÜD: Kayıtlanmak

TAKLİD-İ KAZA: Bir kimsenin hâkimlik görevine tayin edilmesi

TAKSİR: Herhangi bir sebeple sadece zilyedi bulunduğu malı muhafazada kusur etmek

TALAK: Boşama

TALÂK-I BÂİN: Ayrıcı boşanma

TALÂK-I FÂRR: Ölümü kuvvetle muhtemel olan kimse tarafından yapılan talak

TALÂK-I RİC'Î: Dönülebilir boşanma

TALÂK-I SELÂSE: Üç defa boşama

TALEB-İ MÜVÂSEBE: Vakit geçirmeksizin şüf'a hakkını beyan ve talep etmek

TALEB-İ TAKRİR VE İŞHAD: Şüf'a hakkı sahibinin bu hakkını kullanacağını başka kimseler hazır bulunduğu halde beyan etmek ve onlara bildirmek

TALEB-İ HUSÛMET VE-TEMELLÜK: Şüf'a da dava ve temellük hakkını kullanmak

TA'N: Şahitlere itiraz etmek ve şahitlik yapamayacak nitelikte olduklarını söylemek

TAPUY-U MİSİL: Arazinin tasarruf hakkı karşılığında alınan bedel

TARAFEYN: İki taraf

TARAF-I ÂHER: Diğer taraf

TARÎK-İ ÂMM: Umumi yol

TARÎK-İ HAS: Çıkmaz sokak, hususi yol

TASARRUFÂT-I KAVLİYE: Sözlü tasarruflar

TASARRUF-I MÜLLÂK: Bir mala mâlik olarak tasarruf etmek, satmak, hibe etmek gibi

TAV'AN: İsteyerek

TAVİZ: Mukâtaalı ve icâreteynli vakıf gayrimenkullerin, mutasarrıflarına temliki karşılığında alınacak bedel

TA'ZİR: Belirli ceza tertip edilmemiş suçlarda hâkim tarafından takdir ve tatbik olunan cezalar

TEBÂYÜN: İki sayı arasında birden başka ortak bölenin bulunmaması

TEBEA: Vatandaş

TEBEAN: Tabi olarak

TEBENNİ: Evlad edinme

TEBERRU': Bağışlama

TEB'ÎZ: Parçalama; ayırma

TECENNÜN: Delirme

TECEZZİ: Parçalanma

TECVÎZ: Câiz görme, izin verme

TEDÂHÜL: İki sayının tam olarak birbirine kalansız bölünebilmesi; 2 ile 6 gibi

TEDVİN: Bir konuyu ilgilendiren müeyyide ve hükümleri bir araya toplayıp kanun haline getirmek; derle - mek

TEFVİZ: Sipariş, dağıtım

TEFVİZ-İ TALÂK: Evlenme akdinde kadına boşama hakk ve yetkisinin verilmesi

TEGAYYÜR: Değişme

TEHÂLÜF: Karşılıklı yemin ettirmek

TEHÂRÜC: Mirasçılardan bazısının terekeden belirli bir şey veya hisse üzerine uzlaşarak mirasçılıktan çıkması

TEHYİE: Hazırlama

TEKABBÜL-Ü AMEL: İş kabülü

TEKADDÜM: Muhtemel zararın önlenmesi için önceden yapılan ihtar

TEKÂDÜM-İ ZAMAN: Zamanaşımı

TEKÂLİF: Vergiler

TEKÂSÜL: Tembellik

TEKÂÜD: Emeklilik

TELAKKİ-İ MÜLK: Mülkiyet iddiası

TELKİH: Aşılama

TELSİK: Vatansız olan veya yabancı bir devlet vatandaşı olan şahsın ikamet ettiği mahal devletinin vatandaşlığına girmesi

TEMÂSÜL: Miras mes'elesindeki paydanın, mirasçıların payları toplamına eşit olması; iki sayının eşitliği

TEMDİD: Uzatmak

TEMESSÜK: Tasarruf vesikası

TEMLİK: Bir malın mülkiyetini başkasına devretmek

TENÂKUZ: Davacının kendi iddiasının butlanını mucip bir söz söylemiş olması

TENÂVÜL: Alıp yeme, kullanma

TENÂZUR: (İki hüküm arasındaki)) benzerlik

TENFÎZ: Hüküm ve kararların icra edilmesi

TERÂZİ-İ TARAFEYN: Tarafların karşılıklı rızası

TERCÎH-İ BEYYİNÂT: Mahkemede iki tarafın gösterdiği delillerden hangisine itibar olunacağını, veya bazı ihtilaflarda hangi taraftan delil istenmesi icap edeceğini tayin eden bir Mecelle terimi

TEREKE TAHRİRİ: Defter tutma

TERFÎKAN: Katılarak

TERİKE: Ölünün bıraktığı mal ve bazı haklar

TERK-İ DAVA: Davadan vazgeçme

TERKİN: Bozma, silme, iptal

TESBİL: Bir şeyi Allah için vakfetmek

TESEÎT-İ DELÂİL: Delillerin tesbiti

TESEBEÜBEN İTLÂF: Bir şeyin telefine sebep olmak

TESEBEÜBEN KATL: Bir kimsenin ölümüne sebep olmak

TESELLÜM: Teslim olma

TESMİYE: Tayin ve tesbit etme

TESMİYE-İ SEMEN: Semenin tesbit ve tayini

TESEYYÜB: Bir zarara meydan vermemek için lazım olan dikkati sarfetmemek

TE'SİS: Vakıf

TES'ÎR: Fiyat tesbiti, narh konulması

TEŞRÎÎ MASÛNİYET: Yasama dokunulmazlığı

TETİMME-İ SÜKNÂ: Evin kenarında ve etrafında bulunan nihâyet yarım dönümlük yerler

TEVÂBİ-İ TİCÂRET: Ticarete tabi şeyler

TEVÂBİ-İ MUTTASILA-İ MÜSTEKİRRE: Mütemmim cüzler

TEVÂFUK-U A'DÂD: Ortak bir bölenle bölünebilen sayılar; 6 ile 4 gibi

TEVÂRÜS: Mirasçılık

TEVÂTÜR: Yalanda ittifakları düşünülemiyecek bir topluluğun verdiği haber

TE'VÎL-İ AKD: Bir mülkün tamamını, şayi hisse sahibi hissedardan satın alan kimsenin, satım akdine dayanarak yaptığı tasarruflarda akit tevili vardır denir, yani akde dayanabilir

TE'VÎL-İ MÜLK: Bir kimsenin bir malı mülkümdür diye kullanmış olması halindeki tasarruf sebebi

TEVKİL: Vekil tayin etmek

TEVLİYET: Mütevellilik, vakıf işlerine bakma vazifesi

TEVRİS: Mûrusin malını bir kimseye terkle onu mirasçı kılması

TEYSÎR: Kolaylaştırma

TEZEVVÜC: Evlenme

TEZKİYE-İ ŞUHÛD: Şahitlerin adaleti ve mu'teber kimseler olup olmadıklarının araştırılması

TEZNÎB: Ek

TEZYİD: Artırma

TIFL: Küçük çocuk

TIMAR: Devletin, miri araziden belirli bir kısmın yıllık gelirinin tamamını veya bir kısmını, belli hizmetler mukabilinde bir şahsa tevcih etmesi; üçbin akçeden yirmibin akçeye kadar gelir getiren dirlik

TÛL: Uzunluk

TULÛ-İ ŞEMS: Güneşin doğması

—U—

UHÛD: Andlaşmalar, yeminler

UKÛBÂT: Ceza hukuku

UKÛD: Akitler

ÛLÂ: Birinci

UMMÂL: Valiler, idare memurları

UMÛR-I SELÂSE: Üç konu

UMÛR-I TEVLİYET: Mütevellilik işleri

UMÛR-U BÂTINA: Gizli şeyler

UNF: Şiddet, sertlik

UNNET: Cinsi iktidarsızlık

URÛZ: Menkul mal; ticaret malları

USÛBET: Asabelik

USÛL: Bir kimsenin anası, babası ve bunların anaları, babaları, dedeleri....

USUL-İ MEŞRÛÂ: Kanuni usul

UŞR: Onda bir

—Ü—

ÜCRET: Kira bedeli

ÜMM: Ana

ÜMMEHÂT: Anneler

ÜMMÜL-VELED: Mevlâlarıyla olan ilişkilerinden çocuk doğurmuş olan cariyeler

—V—

VÂHİB: Bağışlayan

VAKFİYYE: Vakfedenin vakıf hakkındaki takrirlerini ihtiva eden vesika, hüccet

VÂKIF: Malını vakfeden

VAKT-I HÂCET: İhtiyaç vakti

VAKT-İ TE'DİYENİN İNKIZASI: Ödeme zamanının sona ermesi

VARAKA-İ MESTÛRE: *Gizli yazı*

VÂRİS: Mirasçı

VASİYET BİL-GALLE: Bir malın gelirini vasiyet etmek

VASİYET-BİL-MUHÂBÂT: Bir malı değer fiyatından eksik bedelle bir kimseye satmak üzere yapılan vasiyet

VASİYET-BİS-SÜLÜS: Malın üçte birini vasiyet etmek

VASİYET BİŞ-ŞART: Şartlı vasiyet

VASİYET-İ MUALLAKA: Şarta bağlı vasiyet

VASİYY-İ MANSÛB: Hâkim tarafından tayin edilen vasi

VAZ'-I KADÎM: Eski hal

VAZ'-I YED: Bir şey üzerinde fiilen tasarruf etmek, el koyma

VAZ-I YEDE KÂBİL: Zilyetliği mümkün olan

VÂZIUL-YED: Zilyed

VEDÎA: Eğreti verilen şey

VEHN: Zayıflık, dayanıksızlık

VEKÂLET-İ ÂMME: Umumi vekâlet

VEKÂLET-İ HÂSSE: Hususi vekâlet

VEKÂLET-İ MUALLAKA: Şarta bağlı vekâlet

VEKÂLET-İ MUKAYYEDE: Kayıtlı vekâlet

VEKÂLET-İ MUTLAKA: Kayıtsız ve şartsız vekâlet

VEKÂLET-İ MUZÂFE: Bir vakte bağlanan vekâlet

VEKÂLET-İ SÂBIKA: Önceden verilen vekâlet

VEKİL AN İKRAR: İkrara vekil olan

VEKİL-BİL-BEY': Satmaya vekil olan şahıs

VEKİL BİŞ-ŞİRÂ: Almaya vekil olan kimse

VEKİL-İ MUSAHHAR: Mahkemeye gelmiyen davalıyı temsil etmek üzere hâkim tarafından tayin olunan vekil

VEKİL-İ MÜTEBERRİ': Bağışlayanın vekili

VELÂ: Efendinin azad ettiği köle veya câriyesi ile olan münasebeti ve hakkı.

VELÂY-I ATÂKA: Mevlâ ile köle veya câriyesi arasında azad etmek sonucu meydana gelen münasebet

VELÂY-I MÜVÂLÂT: Doğduğu yerde nesebi bilinmeyen bir şahsın, şartlarına uygun olarak diğer biri ile yaptığı velâ akdi

VELÂYET: Başkası üzerine tasarruf hakkına sahip olmak

VELÂYET-İ ÂMME: *Yetkili devlet organlarının velâyeti*

VELÂYET-İ HÂSSA: Babanın çocukları, vasinin vesâyeti altındakiler ve mütevellinin vakıf üzerindeki velâyeti.

VELED-İ MÜLÂANE: Eşlerin, lian sonucu ayrılmalarından sonra nesebinin babasından tayinine hükmolunan çocuk

VELED-İ ZİNA: Gayrimeşru ilişki sonucu doğan çocuk

VELİYYÜL-EMR: Emir ve yetki sahibi, hükümdar

VEZNÎ: Tartılan şeyler

VELY: Takip

VERESE: Mirasçılar

VÜCUB: Zimmetin bir borçla meşgul olması

VÜCUB-İ EDA: *Zimmetin borçtan kurtarılması lüzumu*

VÜS'AT: Genişlik

—Y—

YAKÎN: Sağlam ve kesin bilgi

YED: Bir şeyin zilyedi olmak

YED-İ ADL: Çekişmeli şeyin saklanması ve idaresi kendisine tevdi edilen emin kimse

YED-İ MÜRTEHİN: Güvenilir kimse

YED-İ TEMELLÜK: Aslî zilyedlik

YEMÎN-İ İSTİHZÂR: Hâkimin kanaatini takviye edici yemin

YESÂR: Varlıklı olmak, zenginlik

YEVM-İ İTLAF: Telef günü

YEVM-İ KABZ: Teslim günü

—Z—

ZÂHİR: Açık

ZAMÂN: Bir şeyin mislini veya kıymetini vermek için zarar ve ziyana karşı kefalet, garanti; tazmin; zararın maddeten telâfisi

ZAMÂN-I AMEL: İş tazmini

ZAMÂN-I BAÎD: Uzak zaman

ZAMÂN-I MEBİ: Satılan malın tazmini

ZAMÂNAT:: Tazminatlar

ZAMAN-I MENFAAT: Sâhibinin izni olmaksızın kullanılan malın menfaatini tazmin

ZAMÂN-I SEMEN: Bedelin tazmini

ZAMÂN-I RÜCÜ': Akitten dönme tazminatı

ZÂMİN: Kefil, tazmine mecbur olan

ZÂMİN OLMAK: Tazminle mükellef olmak, kefil olmak

ZARAR-I ÂMM: Umumi zarar

ZARAR-I BEYYİN: Açık zarar

ZARAR-I EHAFF: Hafif zarar

ZARAR-I EŞED: Ağır zarar

ZAVÂBİT: Prensipler

ZAVABIT-I UMUMİYE: Genel prensipler

ZEBÛN: Zayıf, mağlûb

ZEVÂİD-İ MUTTASILA: Mütemmim cüzler

ZİMEM-İ NAS: Halkın borçları

ZİRA': Arşın

ZU'M: İddia

KAVRAM FİHRİSTİ

—A—

—B—

--E--

—F—

—H—

—I—

—İ—

—L—

—M—

—O—

—Ö—

—P—

—R—

—S—

—Ş—

—T—

—Z—

Dizgi ve Baskı D.Ü. Basımevi Şube Müdürlüğü